

**შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული
ლიტერატურის ინსტიტუტი**

საქართველოს პარლამენტის
ჯიორჯანი ბიზნისცენტრი

ილია ჭავჭავაძე

თხზულებათა

სურვი

ჩვენური

მც

ტომად

თბილისი

2021

ილია ჭავჭავაძე

თხზულებანი

ტომი XIX

სხვადასხვა

UDC (უაკ) 821.353.1+821.353.1-82
ჭ-152

ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა აკადემიური გამოცემა

მთავარი რედაქტორი

ირმა რატიანი

სარედაქციო კოლეგია:

†გიორგი აბაშიძე
ანდრო ბედუკაძე
როსტომ ჩხეიძე
ზურაბ ჭუმბურიძე

ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, შენიშვნები, კომენტარები და საძიებლები დაურთეს:

†ლამარა გვარამაძემ
ლამარა შავგულიძემ
მაია ნინიძემ
ესმა მანიაშვილმა

ტომის რედაქტორი:

ლამარა შავგულიძე

ილიას ფონდი

© შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

© საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა

ISBN 978-9941-9777-2-5

ნაწილი I

**განცხადებები, მიმართვები, განმარტებითი ბარათები,
ხელწერილები, მინდობილობები, ხელშეკრულებები,
შესაგებლები, განჩინებები და სხვა სახის იურიდიული
დოკუმენტები**

<მინდობილობა ზაალ ჭავჭავაძის სახელზე მამულების სანესღებო სიგელის შესადგენად>

Милостивый государь, любезный братъ мой князь Заал Ношреванович!
Не имея никакой возможности принять лично участие въ составленіи
уставныхъ грамотъ по двумъ имѣніямъ моимъ – въ Тифлисской губ.,
Телавского уѣзда, сел. Кварели и въ Тианетскомъ округѣ сел. Ахмать,
прошу васъ, милостивый государь, принять на себя трудъ въ составленіи
означенныхъ уставныхъ грамотъ, о чемъ уполномочиваю васъ входить съ
временообязанными крестьянами во всякого рода добровольныя условія
и договоры по уставнымъ грамотамъ, такъ равно и по спорамъ и искамъ
со стороны временнообязанныхъ крестьянъ, и что вы по сѣму учините, въ
томъ верю, спорить и прекословить не буду. Кн. Илья Грогорьевъ сынъ
Чавчавадзе.

При передачѣ этой довѣренности находились свидѣтели: колле-
жский совѣтникъ Георгій Цинамдзгваровъ. Полковникъ кн. Михаил
Луарсабович Сумбатовъ. 1866 года, июля 29 дня. Г. Тифлис. Сія
довѣренность принадлежитъ помещику сел. Кравели кн. Заалу Ношрева-
новичу сыну Чавчавадзе.

[1866 წლის 29 ივლისი]

<ღუშეთის მომრიგებელი სასამართლოს განაჩენი სტიჟან ჯიქოვის საჩივარზე>

Повѣстка послана 11 Декабря 1868 года № 2605

Протоколъ на 16ое Декабря.

Для разбора сего дѣла явились истецъ Степанъ Арютиновъ Эгиковъ
и отвѣтчикъ его Семень Коіава. По выслушаніи претензіи перваго и
разсмотрѣніи имъ истцомъ предъявленной домашней расписки 1867 г.
1го Сентября о должныхъ ему отвѣтчикомъ девятнадцати руб., отвѣтчикъ
призналъ претензію истца справедливою, расписку дѣйствительной и

долгъ значущійся въ ней въ количествѣ девятнадцати руб. подлежащимъ удовлетворенію вполнѣ, но отозвался неимѣніемъ возможности наличной уплаты, въ настоящее время.

1868 г. 16 Декабря По Указу Его Императорскаго Величества Я Мировой Судья Душетскаго отдѣла рассмотрѣлъ гражданское дѣло по заявленію Душетскаго жителя Степана Арютинова Эгикова о взысканіи съ Душетскаго же жителя Свимона Коіава по распискѣ 19^м руб. сер. и принимая въ соображеніе признаніе отвѣтчика о правильности долга и его дѣйствительности, а равно неимѣніе у него наличныхъ средствъ уплаты, силою 112, и 129 136 ст. Уст. гр. Суд. и 2050 ст. X т. 1 ч. опредѣлили: въ пользу истца Степана Егикова взыскать съ отвѣтчика Свимона Коіава девятнадцать руб., уплату каковыхъ разсрочить ему до 16^м Генваря 1869 года. Мировой Судья Кн. Чавчавадзе.

[1868 წლის 16 ნოემბერი]

**<დუშეთის მომრიგებელი სასამართლოს განაჩენი იოსებ
კლიმიავცილის საჩივარზე>**

По указу ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА, 1869 года
Сентября 18 дня, я, мировой судья Душетскаго мирового отдѣла, въ публичномъ засѣданіи разбиралъ дѣло въ уголовномъ порядкѣ по жалобѣ дв. Иосифа Климиева о поступленіи по уголовнымъ законамъ съ жителемъ сел. Мчадис-Джвари Гио Цулиашвили за нанесеніе ему обиды на словахъ. По выслушаніи объясненія сторонъ и свидѣтельскихъ показаній, руководствуясь, по силѣ 119 ст. Уст. уг. суд., внутреннимъ убежденіемъ, нашель, что обиженный самъ нанесъ болѣе тяжкую обиду обидчику побоемъ, чѣмъ и вызвалъ сего послѣдняго на ругательства, а потому и на основаніи 138 ст. Уст. о нак. и 194 ст. Уст. суд. приговорилъ освободить Гио Цулиашвили отъ всякаго наказанія по означенному выше обвиненію; судебныя издержки обратить на жалобщика, какъ на недобросовѣстнаго обвинителя. Мировой судья кн. Чавчавадзе.

[1869 წლის 18 ნოემბერი]

**<დუშეთის მომრიგებელი სასამართლოს განაჩენი გობილა
იკალაძის საჩივარზე>**

По указу ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА, 1870 года
Ноября 10 дня, я, мировой судья Душетскаго мирового отдѣла, въ публичномъ

засѣданіи разбиралъ дѣло уголовное по жалобѣ временнообязаннаго крестьянина Гогила Шиоева Экаладзе о поступленіи по уголовнымъ законамъ съ дворянами: Зурабомъ Ревазовымъ и Елиазаромъ Соломоновымъ Алексѣевыми за самовольный вывозъ изъ земли его, жалобщика, сноповъ и взысканіи съ послѣднихъ 12 руб. и, принимая въ соображеніе 119 ст. Уст. уг. суда, нашель дворянъ Зураба Ревазова и Елиазара Соломонова Алексѣевыхъ виновными въ самоуправии, проявившемся въ самовольномъ увозѣ сорока сноповъ съ пашни крестьянина Гогила Шиоева Экаладзе противъ воли сего послѣдняго, а потому и на основаніи 142 ст. Уст. о наказ. 81 ст. Уст. гр. суд. и 684 ст. X т. I ч. приговориль: подвѣргнуть вишепоименованныхъ Алексѣевыхъ къ аресту при Душетской тюрьмѣ на шесть дней, взыскавъ съ нихъ въ пользу жалобщика Экаладзе двенадцать руб. въ вознагражденіе за увезенный Алексѣевыми сорокъ сноповъ; приговоръ этотъ, какъ заочный, препроводить силою 138 ст. Уст. уг. суд. къ обвиняемымъ при повѣсткѣ; судебные издержки обратить на обвиненныхъ. Мировой судья кн. Чавчавадзе.

[1870 წლის 10 ნოემბერი]

**<ღუშეთის მომრიგებელი სასამართლოს განაჩენი დათიკა
წამალაძის საჩივარზე>**

По указу ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА, 1872 года Сентября 11го дня, я, мировой судья Душетскаго мирового отдѣла, въ публичномъ засѣданіи разбиралъ дѣло уголовное по жалобѣ крестьянина Датика Цамаладзе на князя Георгія Иванова Химшіева за нанесеніе побоевъ и обиды на словахъ, и принимая во вниманіе 119 ст. Уст. уг. суд., нашель князя Георгія Иванова Химшіева виновнымъ въ томъ, что онъ въ одинъ и тотъ же день два раза побилъ жалобщика Датика Цамаладзе и выругалъ его по отцу и матери, а потому, примѣняя ему наказаніе по совокупности проступковъ, силою 16 и 142 ст. Уст. о наказ., приговориль его, кн. Химшіева, къ аресту при Душетской уѣздной тюрьмѣ на три мѣсяца и къ уплатѣ судебныхъ по сему дѣлу издержекъ; приговоръ этотъ объявить въ апелляціонномъ порядкѣ и какъ заочный препроводить въ копии къ обвиняемому кн. Химшіеву. Мировой судья кн. Чавчавадзе.

[1872 წლის 11 ნოემბერი]

<მიმართვა ღუბეთის მომრიგებელი მოსამართლისადმი>

Душетскому миривому судѣ

Тифлискаго Уѣзда

от Губ. Пред. Дворянства

Дворянинъ Тифлискаго Губерніи князь Фадей Звхарьевичъ Гурамовъ 6го Января сего года скончался оставивъ послѣ себя движимое и недвижимое имѣніе въ селеніи Сагурамо Душетскаго Уѣзда. Въвиду того что въ настоящее время никто Двое изъ насъ наслѣдники Имуществу покойнаго наслѣдуютъ въ числѣ прочихъ и дочери его княгиня Ольга Фадеевна Чавчавадзе и жена Генераль-Маіора Старосельскаго Екатерина Фадеевна, которыя нынѣ въ отсутствіи, а потому— и находятся въ Баку и потому я какъ представитель интересовъ дворянства покорнѣйше принять для васъ прошу Васъ сдѣлать вызовъ этимъ отсутствующимъ и принять надлежащія охранительныя мѣры къ указанному имуществу, находящегося въ Вашемъ раіонѣ. При чемъ считаю нелишнимъ присовокупить что по обстоятельствамъ дѣла представляется крайняя необходимость къ немедленному принятию и хранительныхъ мѣръ къ охраненію указаннаго выше имущества.

Въ сел. Авчали Тиф. Уѣзда.

Въ г. Тифлисъ около католической церкви

миривому судѣ

[1875 წლის 6 იანვრის უძღვებ]

**<თბილისის მიხეილის ბანკისა და პეტერბურგში მოქმედი
მოსკოვის ბანკის ხელშეკრულება>**

Тысяча восемьсотъ восемьдесятъ четвертаго года Марта „ „ дня Правленіе Тифлискаго Дворянскаго Земельнаго Банка въ г. Тифлисъ съ одной стороны и С-Петербургско-Московскій Коммерческій Банкъ въ Петербургѣ съ другой заключили между собою настоящій договоръ о нижеслѣдующемъ:

1) Тифлисскаго / Михайловскаго Земельный Банкъ предоставляетъ С-Петербургско-Московскому коммерческому Банку реализацію закладныхъ листовъ, выпускаемыхъ имъ, Земельнымъ Банкомъ въ обращеніе и означенный Коммерческій Банкъ обязывается реализовать ихъ на точномъ основаніи настоящаго договора, при чемъ количество закладныхъ листовъ и время ихъ доставки въ теченіи дѣйствія этого договора зависитъ отъ усмотрѣнія Правленія названнаго Земельнаго Банка.

2) Усмотрѣнію того же Правленія Земельнаго Банка предоставляется доставить С-Петербургско-Московскому Ком-му Банку для реализаціи на условіяхъ настоящаго договора и тѣ изъ выпущенныхъ уже Банкомъ закладныхъ листовъ, которые ко дню вступленія сего договора въ силу не будутъ реализированы.

3) С-Петербургско-Московскій Ком-скій Банкъ обязывается выдавать авансъ въ размѣрѣ не свыше однако 100,000 руб. подъ обезпеченіе передаваемыхъ ему Земельнымъ Банкомъ закладныхъ листовъ, при чемъ выдаваемый авансъ долженъ быть производимъ по разсчету 65% съ номинальной стоимости закладныхъ листовъ. Суммы, потребныя на основаніи 8 пункта сего договора на уплату купоновъ и тиражныхъ листовъ

4) Правленіе же Земельнаго Банка можетъ пользоваться авансомъ по мѣрѣ надобности. По вступленіи же настоящаго договора въ дѣйствіе Ком-скій Банкъ обязывается при приѣмѣ закладныхъ листовъ, которые будутъ находиться въ то время на комиссіи у настоящаго комиссіонера Земельнаго Банка Банкирскаго дома г. Вавельберга уплатить сему послѣднему банкирскому дому въ счетъ Тифлисскаго Земельнаго Банка всю ту сумму, которую къ тому времени Земельный Банкъ будетъ долженъ упомянутому Банкирскому дому. Въ обезпеченіе произведенной на этомъ основаніи уплаты должны служить С-П-М-му Ком-му Банку соотвѣтственное количество закладныхъ листовъ, принятыхъ Ком-м Банкомъ отъ Банкирскаго дома г. Вавельбергъ, по разсчету 65% съ номинальной ихъ стоимости.

5) Тифлисскій / Михайловскіи Земельный Банкъ уполномочиваетъ С-Пет-Мос-кій К-кій Банкъ продавать доставленные первымъ свои закладные листы по курсу не ниже того минимума, который своевременно будетъ опредѣленъ Правленіемъ Т-го / М-го Зем-го Банка, при чемъ закладные листы вышедшіе въ тиражъ не должны входить въ общую массу, ~~предназначенную~~ предназначенную въ продажу. Въ виду этого за восемь дней до тиража С-П.М-кій К-кій Банкъ обязанъ каждый разъ препровождать, въ земельный Банкъ нумераціонный списокъ всѣхъ находящихся въ портфель К-го Банка не реализованныхъ закладныхъ листовъ.

6) Продажа Закладныхъ листовъ, совершаемая на основаніи сего договора, должна быть каждый разъ показываема на бюлетеняхъ С-П-кой Биржи.

7) Тиф-кій / Мих-кій Земельный Банкъ обязывается за реализацію передаваемыхъ С-П-М-му К-му Банку закладныхъ листовъ на выше означенныхъ условіяхъ платить сему послѣднему $\frac{1}{2}\%$ съ реализованной суммы.

8) С-П-М-кій К-кій Банкъ принимаетъ на себя оплату срочныхъ купоновъ и вышедшихъ в тиражъ закладныхъ листовъ въ своемъ правленіи въ С-П-гѣ, Варшавѣ, Москвѣ за комиссіонную плату въ размѣрѣ $\frac{1}{4}\%$. Онъ обязывается производить оплату купоновъ и тиражныхъ закладныхъ листовъ и въ другихъ городахъ Россіи по указанію Земельнаго Банка и въ семь послѣднемъ случаѣ получаетъ отъ Земельнаго Банка $\frac{3}{8}\%$ Коммисіи. Сумма уплаты купоновъ и тиражныхъ листовъ и въ этомъ обеспечивается порядкомъ, указаннымъ 3^{мб} пунктомъ сего договора. Эта Сумма потребная на основаніи сего пункта на уплату купоновъ и тиражныхъ листовъ, не включается въ еѡ счетъ ста тысячъ рублей назначенныхъ опредѣленныхъ въ томъ же 3^{мб} пункте.

9) Т-кій / М-кій за суммы, выданныя С-П-М-мъ К-мъ Банкомъ подъ [наблюденіе] на основаніи 3 и 8 пунктовъ сего договора платить С-П-М-му не свыше 7% годовыхъ.

10) С-П-М-кій К-кій Банкъ обязывается изъ вырученныхъ отъ продажи закладныхъ листовъ на суммъ за погашеніемъ аванса и другихъ дела произведенныхъ имъ по сему договору платежей за счетъ Земельнаго Банка, свободную часть оставлять въ кассѣ своей изъ [4]% впредь до востребованія правленіемъ Земельнаго Банка.

11) Правленію Т-каго / М-го Земельнаго Банка предоставляется право безпрепятственнаго погашенія аванса и дру въ произвольномъ размѣрѣ и въ произвольные сроки.

12) С-П-М-кій К-кій Банкъ обязывается не требовать отъ Нравленія Земельнаго Банка возврата выданныхъ послѣднему въ видѣ аванса согласно 3 и 8 пунктамъ сего договора въ виде аванса суммъ въ какомъ впредь до того времени пока реализаціею закладныхъ листовъ не представится возможность погашенія аванса до истеченія шести мѣсяцовъ со дня выдачи; но если земельный Банкъ пожелаетъ возобновить срокъ еще на шесть мѣсяцовъ Впрочемъ земельному Банку предоставляется просить право каждый разъ по истеченіи срока аванса возобновлять срокъ еще на шесть мѣсяцовъ и С-П-М Банкъ не вправе въ томъ отказывать. Суммы же, выдаваемые на основаніи 8 пункта сего договора Земельный Банкъ обязывается уплачивать въ продолженіи

двухъ мѣсяцовъ со дня произведенныхъ С-П-М-К-банкомъ уплатъ. [...] Во всякомъ случаѣ погашеніе аванса (3 и 8 п.) суммою, вырученною отъ продажи закладныхъ листовъ обязательно для земельного Банка съ самаго момента в ~~проявившейся~~ состоявшейся продажѣ.

13) С-П-М-кій К-кій Банкъ принимаетъ на себя ходатайство о скорѣйшемъ разрѣшеніи Особенною Канцелярією М-ва финансовъ по кредитной части выпуска ~~зак листовъ~~ закладныхъ листовъ и о скорѣйшемъ изготовленіи ихъ Экспедицією заготовленія Государственныхъ Бумагъ а равно и полученіе ихъ изъ означенной Экспедиціи, для чего означенный К-кій Банкъ долженъ быть каждый разъ снабженъ надлежащимъ отъ правленія Земельнаго Банка полномочіемъ.

14) С-П-М-кій К-кій Банкъ обязывается безъ замедленія пересылать Земельному Банку тѣ купоны отъ имѣющихся у него на К-сіи закладныхъ листовъ, коимъ наступилъ срокъ уплаты для каковой цѣли купоны эти, по отрѣзаніи ихъ отъ закладныхъ листовъ должны быть каждый пробиваемы. Равнымъ онъ пересылаетъ Правленію Земельнаго Банка, но по отдѣльному отъ выше указанныхъ купоновъ счету, оплаченные имъ, К-мъ Банкомъ и его комиссіонерами купоны упомянутаго земельного Банка.

15) С-П-М-кій К-кій Банкъ обязывается безъ замедленія же пересылать Земельному Банку ~~зак~~ всѣ вышедшіе въ тиражъ закладные листы и какъ оплаченные имъ К-мъ банкомъ, такъ и тѣ, которые вышли въ тиражъ изъ числа комиссіонныхъ листовъ съ указаніемъ тѣхъ и другихъ въ особой описи. Обоего рода закладные листы должны быть пересылаемы пробитыми.

15) С-П-М-кій К-кій Банкъ обязывается доставить земельному Банку всю свободную отъ залога сумму закладныхъ листовъ, если того потребуетъ правленіе сего Банка, а равно и денежныя суммы, принадлежащія сему послѣднему.

16) Расходы на пересылку закладныхъ листовъ, купоновъ и наличныхъ денегъ, ~~куртажнѣя и публикацію~~ на куртажъ и публикацію Земельный Банкъ принимаетъ на себя.

17) Настоящій договоръ становится обязательнымъ для С-Петербургско-Московского Коммерческаго Банка со дня подписанія его Правленіемъ сего Банка, а для Т-ского / Мих-го Земельнаго Банка со дня подписанія правленіемъ сего Земельнаго Банка.

18) Договоръ этотъ заключается срокомъ на одинъ годъ съ правомъ возобновленія его съ согласія обѣихъ сторонъ. Но если за три мѣсяца

до истечения этого годового срока одна из сторон не предупредить другую о прекращении договора, то договор считается возобновленным и сохраняет силу и на следующую за тем год. Каждый раз он будет считаться возобновленным для каждого последующего года, если за три месяца до истечения годового срока с какой либо стороны не последует не последует предупреждения о прекращении договора.

19) Подлинный договор хранится в Правлении Земельного Банка, а копия за подписью Правления Земельного Банка в Правлении С-Петербургско-Московского Коммерческого Банка.

* * *

къ § 5 Вышеуказанный [...]

добавить къ 4^{му} пункту:

5. Если по истечении годового срока если договор не будет возобновлен согласно 19 пункту сего договора По прекращении действия сего договора если за земельным Банком будет числиться какая либо сумма выданная въ аванс согласно 3^{му} пункту въ въ авансомъ подъ обеспечение Московской то С-Петербургской Московской земел коммерческой Банк въ правъ поступить съ закладными листами, служащими обеспечениемъ авансомъ выданной имъ суммы, согласно § 21 устава сего

5) Если же по истечении годового срока договор этот не будет согласно 19 пункта, возобновлен, и аванс не будет уплачен то определение минимума продажной цены относительно имѣющихся закладных листов правлением земельного банка не обязательно для Мю С-Петербургскаго Московскаго Коммерческаго Банка только относительно той суммы закладных листов, которая служат обеспечениемъ аванса не уплаченнаго Земельнымъ Банкомъ выданнаго ему на основании 3го пункта аванса.

Если же последует понижение курса закладных листов так, что 90% девяносто процентов съ биржевой цены их не будет соответствовать размеру аванса, определеннаго въ семь пунктъ въ шестьдесят пять процентов съ номинальной стоимости, что продав

Къ концу 3 п. Если же биржевая цена закладных листов падает ниже Шести десяти пяти, то выданный аванс обеспечивается соответ Земельный банк обязывается пополнить обеспечить по требованию С-П-М-К-го Банка выданный, а ровно и выдаваемый аванс в размеръ 90% пр биржевой их цены.

К концу 9го пункта.

„Семь процентов годовыхъ, ~~въ первые шесть мѣся~~ но если по прошествіи шести мѣсяцовъ со дня заключенія сего до вступленія сего договора в дѣйствіе, дисконтъ Государственнаго Банка повысится, то соотвѣтственно сему, ꙗ Земельный Банкъ обязанъ повысить платимый имъ въ силу сего пункта за авансъ процентъ».

[1884 წლის მარტი]

<იკატერინე მისხთან დამდგული ხელშეკრულება ბაზეთ „ივერიის“ გამომცემად>

2) Типографія обязана ~~слѣдить~~ сдавать экземпляры газеты въ указанномъ редакціею количествѣ и отнюдь не позволять себѣ ~~вып~~ печатать ~~квит~~—лишнихъ экземпляры сверхъ указаннаго редакціею количества.

~~съ правомъ возобновленія и на следующие годы по усмотрѣнію~~ редактора издателя Иверія еще на два года на этихъ ~~съ сохраненіемъ~~ выше означенныхъ условіяхъ на этихъ же условіяхъ

5) За нарушеніе сего условія въ чемъ либо нарушившая сторона платить правой триста рублей ~~штраф~~ неустойки, причемъ правая сторона въ правѣ признать дальнѣйшее дѣйствіе сего условія для себя необязательнымъ.

4) Условіе это заключается срокомъ на одинъ годъ ~~съ~~ вышеписаннаго числа съ правомъ редактора «Иверіи» возобновить его ~~этотъ контрактъ~~ его еще на два по истеченіи года этого срока его еще на два года ~~съ сохраненіемъ~~ безъ всякаго изменѣнія

6) Условіе это хранить свято и ненарушенно, причемъ одинъ экземпляръ его хранится у Екатерины Месхи, а другой у Князя Чавчавадзе.

[1888 წლის 25 მაისამდე]

<ხელშეკრულება ელისაბედ საბინაშვილის სახლის აშენებაზე>

Тысяча восемьсотъ восемьдесятъ девятаго года Августа 1го—дня повѣренный Елизаветы Григорьевны Сагиновой Князь Илья Григорьевичъ Чавчавадзе съ одной стороны и съ другой подрядчикъ Уста Мамедъ Али Мамедъ Мирза Оглы заключили сіе условіе въ томъ, что изъ насъ повѣренный Князь Илья Чавчавадзе сдалъ на подрядъ, а Али Мамедъ Мирза Оглы принялъ постройку трехэтажнаго дома зданія на землѣ, находящейся на Авчальской улицѣ рядомъ съ домомъ нынѣ

приобрѣтенымъ Сагиновою на торгахъ Тифлискаго Дворянскаго земельного банка на нижеслѣдующихъ условіяхъ: 1) Я, Мамедъ, обязуюсь выложить фундаментъ въ главномъ корпусѣ и флигелѣ на бутовомъ камнѣ со своими рабочими и мастеровыми и матеріаломъ, за исключеніемъ песку и извести, доставка коихъ лежитъ на обязанности владѣлицы Сагиновой. Сагинова же обязана уплатить за кубическую сажень такой кладки тридцать четыре рубля. 2) Я, Мамедъ, обязуюсь вывести на этомъ фундаментѣ капитальныя стѣны на известковомъ растворѣ въ четыре кирпича для перваго этажа, для втораго въ три кирпича и для третьяго въ два съ половиною, кирпича со своими рабочими мастеровыми и матеріаламъ, за исключеніемъ песку и извести. Сагинова же обязана уплатить за кубическую сажень кладки стѣнъ перваго и втораго этажа сорокъ семь рублей, корридорныхъ, стѣнъ – тридцать четыре рубля въ всѣхъ этажахъ, а за капитальныя стѣны третьяго этажа пятьдесятъ два руб., за брандмауэръ тридцать четыре рубля. 3) Кубическая сажень стѣнъ вычисляется по всѣмъ тремъ измѣреніямъ, при чемъ отверстія для дверей и оконъ исключаются и въ счет не входятъ. 4) Я, Мамедъ, обязуюсь выложить стѣны въ перегородкахъ съ обшивкою съ обѣихъ сторонъ богдаткою на столбахъ, разстояніе между которыми не должно быть болѣе одного аршина. Сагинова же обязана уплатить за кв сажень перегородки по одному рублю семидесяти коп., при чемъ число сажень измѣряется только съ одной стороны. 5) Я, Мамедъ, обязуюсь штукатурить потолки за одинъ рубль и тридцать коп. кв. сажень, простѣнки по одному руб. и двадцати коп. кв. сажень, каменныя стѣны въ корридорахъ и какъ наружныя и внутреннія такъ и въ корридорахъ по одному рублю и двадцати коп., подуги, по указанію и рисунку завѣдывающаго работами, по два руб погонную сажень.

[1889 1 აბზონი]

<განაცხადი კახეთის მიწების საზოგადოების დაარსებაზე>

Общепризнано, что кахетинскіе виноградные сады даютъ такой матеріаль для вина, что сіи послѣдніе могутъ конку съ нѣкоторымъ успѣхомъ кон выдержать по качеству и дешевизнѣ конкуренцію съ лучшими сортами натуральныхъ винъ заграничнаго производства, завоевавшихъ себѣ почти всѣ рынки въ Россіи, снабжаемой болшею частью и не натуральными винами. Не говоря уже на фальсифицированныхъ напиткахъ, завоевавшихъ себѣ почти всѣ рынки Россіи. сбываемыхъ на

рынках Россіи по баснословнымъ не доступнымъ для большинства потребителей цѣнамъ. Вопросъ-лишь Современная выдержка и выдѣ приготовленіе кахетинскихъ винъ *имѣ* разсчитана лишь на мѣстный рынокъ, который въ былыя времена, до проведенія желѣзной дороги отъ Батума до Баку, т. е. до соединенія съ *главнымъ мѣстомъ* Тифлисомъ другихъ винодѣльных частей Закавказья, поглотить весь годовой урожай Кахетіи. *По этой причинѣ* А потому кахетинскимъ винодѣламъ не предстояло необходимости направить *вин* производство вина

Но если оно не выступаетъ въ этой роли на *рынкахъ внутренней Россіи* Россіи и отъ русскихъ р на завоевавшихъ себѣ почти все рынки Россіи. Но если оно и кахетинское вино не выступаетъ на рынкахъ въ такой роли, то причиною тому не недостаточность не недостатки природныхъ данныхъ для производства надлежащихъ по качеству, и количеству и дешевизнѣ винъ, а въ современномъ приготовленіи и выдержкѣ ихъ, разсчитанъ а современные приемы ихъ приготовленія и выдержки, которые при не приет приуроченные къ условіямъ мѣстной потребности и сбыта. Эти приемы имѣли свое оправданіе въ тѣ былыя времена, когда другія *часть* винодѣлескія части Закавказья по отдаленности отъ Тифлиса – этого главнаго мѣста для сбыта винъ, и по отсутствію удобныхъ путей сообщенія не выдерживали сравнительно съ Кахетіею бремени накладныхъ расходовъ, сопряженныхъ съ перевозкою грузовъ отъ вина вина съ мѣсть ихъ производства грузовъ и съ рискомъ порчи утраты и даже порчи самыхъ винъ по слабости своей по пути болѣе или менѣе медленнаго и продолжительнаго слѣдованія. При этихъ обстоятельствахъ кахетинское вино, *ко* по мѣсту производства своего самое ближайшее къ главному мѣстному рынку – Тифлису и лучшее по своему качеству, имѣло обезпеченный сбытъ, обусловленный давно слившимся вкусомъ мѣстныхъ потребителей и отсутствіемъ необходимости тѣхъ качествъ, и ищущихъ винъ терпкости Сбытъ этотъ обусловливался давно сложившимся вкусомъ мѣстныхъ потребителей (терпкость) и отсутствіемъ необходимости сохраненія винъ на болѣе или менѣе продолжительное время безъ порчи, ибо мѣстный рынокъ поглатилъ доволство не имѣлъ гдѣ нужды заинтересованъ быть годовымъ лишь оборотомъ кахетинскія вина безъ особой особаго спеціальнаго приготовленія легко выдѣрживали представленныя только своей собственной природѣ, съ нѣкоторымъ успѣхомъ могли сохраняться отъ урожая до урожая безъ особенной порчи, а мѣстный рынокъ больше

отъ винъ ничего и не требоваль именно въ этомъ нан отношеніи, отъ винъ. Вотъ причина Эти условия мѣстнаго рынка были причиною того, что естественно, что пріемы мѣстнаго винодѣлія приуровнились создались подъ давленіемъ этихъ двухъ условий и не могли имѣть другой задачи какъ удовлетворить вкусу мѣстныхъ потребителей, коимъ вино безъ терпкости не представляется виномъ и кои вовсе не нуждаются въ его прочности и сохранности болѣе чѣмъ на годъ до новаго урожая, тѣмъ болѣе, что Кахети-Закавказскія вина вообще и кахетинское въ частности особенности вино бываѣтъ годно для употребленія въ первые же мѣсяцы его производства и способовъ болѣе или менѣе сохраниться болѣе или менѣе безъ порчи до одного года безъ особенныхъ предупредительныхъ мѣръ и специальныхъ пріемовъ, сопряженныхъ съ значительными расходами.

Съ измѣненіемъ Обстоятельства въ силу которыхъ мѣстные рынки представляли явились я представляли собою, мѣсто, сбыта кахетинскихъ винъ въ настоящее время измѣнились не въ пользу кахетинскихъ винъ: сих послѣднихъ. железная дорога отъ Батума до Баку сдѣлало удобнымъ и прибыльнымъ и выгоднымъ подвозъ винъ изъ другихъ винодѣльческихъ частей Закавказья, при томъ винъ, хотя и качествомъ и уступающихъ под качество въ достинствѣ по качеству кахетинскимъ винамъ, но дешевыхъ, и сбываемыхъ на мѣстныхъ рынкахъ под именемъ кахетинскихъ сих послѣднихъ. Такимъ путемъ кахетинское вино все болѣе и болѣе вытѣсняется вытѣсняется изъ мѣстнаго рынка и если и если оно и удержало еще за собою незначительное мѣсто на этомъ рынкѣ, то не какъ какъ самостоятельное вино, а какъ продуктъ для сдабриванія елабыхъ въ относительно слабыхъ слабыхъ сравнительно винъ др другихъ частей Закавказья. По этой причинѣ всеъ лишь въ весьма рѣдкихъ случаяхъ потребителю доступно возможно пріобрести въ Тифлисъ чистое кахетинское вино, не смѣшанное съ другими. эти обстоятельства свели Значительная дешевизна на кахетинскихъ винъ значительно ограничило сбытъ кахетинскихъ свела сбытъ кахетинскихъ винъ до такого минимума, при которомъ немисливо не только дальнейшее развитие этого производства, но и сохраненіе его въ нынѣшнемъ предѣлахъ видѣ и размѣрѣ и если не вовремя явится явиться на помощь, то громадная площадь виноградниковъ Кахетіи, расширяемая въ послѣднее время съ теченіемъ времени до гро отъ сравнительно громадныхъ большихъ размѣровъ, должна будетъ по неволѣ сузиться въ ущербъ и среднему

благосостоянію и самой до и государству, во 1^ю переплачивающему заграничнымъ производителямъ вина громадныя суммы и сократиться и такимъ образомъ. Это сокращеніе въ ущербъ народному благосостоянію количеству и качеству добываемыхъ винъ и, слѣд. въ ущербъ населенія Кахетіи, состоящей изъ двухъ главныхъ винодѣльческихъ уѣздовъ. Неминуемымъ послѣдствіемъ такого порядка вещей явится уменьшеніе и Принимая во вниманіе обширныя пространства виноградниковъ Кахетіи и то обстоятельство, что при рациональномъ уходѣ и обра[бо]ткѣ ихъ, при лучшихъ и цѣлесообразныхъ приѣмахъ винодѣлія, кахетинское вино по количеству и качеству своему способно въ значительной долѣ заменить на рынкахъ Россіи за- вина заграничнаго производства и дать потребителямъ здоровое изъ чистаго винограднаго сока вино напитковъ, *заботамъ* нельзя не заключить, что забота о поддержаніи и развитіи винодѣлія въ этой части Закавказья *можетъ заслужить* должна быть оправдана и не только съ точки зрѣнія государственной и народной экономіи, переплачивающей нынѣ огромныя суммы заграничнымъ производителямъ, но и съ точки зрѣнія народнаго здоровья, отравляемаго фабрикованными винами внутренняго домашняго и заграничнаго *приготовленія* издѣлія.

Единственный путь спасенія *кахетинскаго вина* и производителей его кахетинскаго вина отъ угрожающей симъ опасности *остаться безъ* остаться вовсе безъ рынка, – это наидти новые рынки внѣ предѣловъ Закавказья и главнымъ образомъ въ обширномъ районѣ Россійской Имперіи. Рынки внутреннихъ Губерній Россіи, переполняемые заграничными винами и *домаш* внутренняго производства, *не весь* въ большею частью случаевъ *не ограждены* вынуждены сбывать вина, въ коихъ собственнаго винограднаго сока наименьшее количество, а иногда и вовсе не имѣется. Доставка же на эти рынки чистаго натурального кахетинскаго вина для сбыта *потребителямъ* значительно измѣнить положеніе вещей въ пользу потребителей, получающихъ возможность потреблять здоровое *вино* чистое вино, а равно и въ пользу производителей, поощряемыхъ *вѣрнымъ* возможностью же *сбыта* вѣрнаго и обезпеченнаго сбыта.

Для достиженія цѣли, направленной къ тому, чтобъ ввести *къ* съ успѣхомъ на внутренніе рынки Имперіи чистое кахетинское вино, *необходимо* главнымъ образомъ необходимо имѣть въ виду во 1^ю приноровненіе его ко вкусамъ *этихъ* новыхъ потребителей удаленіемъ изъ кахетинскихъ винъ терпкости и сохраненіемъ всѣхъ остальныхъ свойствъ ихъ, характеризующихъ вина этого наименованія *кахетинское вино*, во

2^м въ придачу имъ постъ упроченіе въ нихъ постоянного неизменяемаго вкуса, букета и цвѣта соотвѣтственно ихъ сор сортамъ обусловленныхъ естественными свойствами ихъ безо всякой внѣшней примѣси посторонней примѣси, силою однѣхъ ихъ природныхъ свойствъ, въ 3^м въ придачу имъ въ усиленіи ихъ природной способности перенести продолжительный путь сохраняться безъ порчи и измѣненія къ худшему въ теченіе продолжительнаго времени и переносить болѣе или менѣе долгой путь слѣдованія.

Матеріаль, доставляемый виноградниками кахетіи для приготовленія выдѣлки винъ и современные вообще заграничныя приемы винодѣлія, служатъ несомненною гарантіею того, что, сохраняя все природныя свойства, означенныхъ винъ, не допуская никакой посторонней примѣси, кахетинскія вина посредствомъ цѣлесообразнаго ухода и выдержки и правильной сортировки въ силу однѣхъ своихъ природныхъ качествъ способъ при цѣлесообразномъ уходѣ, выдержкѣ и правильной сортировкѣ могутъ пре достигъ достигнуть тѣхъ свойствъ, ры которыя указаны выше и которыя только и м и при которыхъ только и могутъ вино и можетъ быть вино нынѣшнее неустойчивое вино названо рыночнымъ товаромъ. Сдѣлано обращено въ прочнымъ и нежнымъ предметомъ торговли въ рыночный товаромъ.

Местноѣ винодѣльческое производство и виноградарство ограничивается одною непосредственною и прямою задачею, заключающейся въ выдѣлкѣ вина, которое такимъ образомъ является единственнымъ источникомъ дохода дорого стоящаго виноградарскаго предпріятія. Отброски винодѣлія, Между тѣмъ какъ остатки, или лучше сказать, отбросы, винодѣлія представляютъ изъ себя такой нынѣ выбрасываемые безъ пользы уничтожаемые какъ ни къ чему негодный матеріаль представляютъ изъ себя продуктъ, который, будучи переработанъ, можетъ дать довольно цѣнный предметъ для торговли. и такимъ образомъ усилитъ Выдѣлка изъ остатковъ винодѣльческаго производства виннаго камня, кремортартора ярь — мѣдянки ярь — мѣдянки, хотя и можетъ составить предметъ особой спеціальной отрасли производства, не прямо относящейся къ винодѣлію, но тѣмъ неменѣе эта побочная какъ бы отрасль, дѣлая цѣннымъ безцѣннымъ нынѣ сырой хотя бы матеріаль, откроетъ собою новый источникъ дохода отъ по вин для еадовладѣльцевъ виноградарей и производителей вина, увеличивъ собою прибыль садо виноградарства вообще, ибо нбо устройство открытіе

новых ~~заводовъ~~ отраслей производства для обработки вишеназванныхъ продуктовъ породить спросъ на остатки винодѣлія. Хотя бы какъ на сырой матеріалъ. Извлеченіе изъ побочныхъ средствъ винодѣлія ~~прибы~~ ~~доходовъ~~ возможныхъ выгодъ возвыситъ общую ~~доходность~~ доходность виноградарскаго предпріятія, а это обстоятельство способно понизитъ безъ всякаго ущерба для производителя цѣны на ~~вино~~ самое вино, которое ~~нынѣ~~ въ настоящее время, ~~одно~~ при отсутствіи этихъ подобныхъ отраслей, одно осуждено окупить всѣ расходы виноградарства и винодѣлія и покрыть весь рискъ предпріятія и вознаграditъ производителя, что значительно увеличиваетъ его продажную цѣну безъ особенной пользы для производителя и ~~нетр~~ въ прямой ущербъ потребителя вина.

Значитель-Болѣе или менѣе значительныя суммы, переплачиваемыя нынѣ Россіею заграничнымъ производителямъ виннаго камня, кремортартора и ~~ярь-медянки~~ ярь-мѣдянки, которые съ успѣхомъ могутъ быть производимы ~~внутри~~ у себя въ Кахетіи и съ ~~избыткомъ~~ ~~достаткомъ~~ ~~покры~~ достаточно удовлетворяетъ весь почти спросъ нашихъ внутреннихъ рынковъ на эти продукты, ~~сохр~~ при развитіи этого дѣла въ этомъ направленіи сохранятся для Россіи же при развитіи дѣла и его населенія въ ~~указъ~~ виноградарства и вино въ этомъ направленіи. Созиданіе новыхъ источниковъ ~~народнаго~~ ~~богатства~~ ~~приуроченіемъ~~ созиданіемъ новыхъ отраслей производства перерабатывающихъ отбросы винодѣлія и виноградо въ цѣнные продукты для ~~сбы~~ для торговли.

Всѣ эти задачи, направленныя къ улучшенію и усовершенствованію винодѣлія Кахетіи и къ созиданію новыхъ отраслей производства, такъ или иначе съ нимъ связанныхъ, недоступны ~~единичнымъ~~ ~~усиліямъ~~ ~~отдѣльных~~ ~~лицъ~~.

Возведеніе Кахетинскаго винодѣлія на ту степень усовершенст_вованія, при которой только и возможно обращеніе вина въ прочный и надежный предметъ вывозной ~~торговли~~ для ~~внутренней~~ торговли, постановка самага производства его на тѣхъ раціональныхъ основахъ, коими обезпечиваются сохранность и прочность вина при условіи его натуральности и чистоты, а равно введеніе новыхъ отраслей производства, перерабатывающихъ отбросы винодѣлія въ цѣнные продукты для торговли, не доступны ~~единичнымъ~~ ~~усиліямъ~~ ~~отдѣльных~~ ~~лицъ~~, ибо такая постановка требуетъ громаднхъ затратъ и издержекъ.

Но что не можетъ быть достигнуто ~~ѹе~~ ~~единичными~~ ~~усиліями~~ ~~того~~ ~~мо~~ ~~возмо~~ того возможно добиться соединеніемъ ~~отдѣльныхъ~~ въ одну

коллективную силу, что и имѣють въ виду составители проекта устава Кахетинскихъ садовладѣльцевъ подъ фирмою «Кахетія», которое поставило себѣ задачу: 1) Сдѣлать вино кахетинское виномъ предметомъ вывозной торговли и тѣмъ расширить рынокъ его, 2) Снабжать рынокъ исключительно натуральными кахетинскими виноградными винами, 3) Содействовать поднятію техники мѣстнаго виноградарства и винодѣлія, ути и утилизировать ихъ продукты, 4) Сблизить потребителя и производителя винъ съ соблюденіемъ обоюдныхъ ихъ интересовъ.

Всѣ стат параграфы проектированнаго устава направлены къ достиженію ~~этихъ главныхъ~~ главнымъ образомъ этихъ цѣлей безъ всякихъ ~~вождѣній~~ стремленій капиталистическаго характера. Проектированное общество совершенно устраняетъ всякую мысль о наживѣ и извлеченіи какихъ либо выгодъ для себя. Оно ~~представляетъ собою~~ въ данномъ случаѣ является лишь посредникомъ между производителемъ и потребителемъ вина ~~гарантирующимъ~~ доставленіемъ на рынокъ чистыхъ, безъ всякой посторонней примѣси натуральныхъ кахетинскихъ винъ безъ всякаго посредническаго за то вознагражденія. ~~Имѣя въ виду~~ ограничиваясь тѣмъ ~~немногимъ~~ пр взиманіемъ ~~лишь~~ того незначительнаго процента, коимъ могутъ быть покрыты ~~расходы~~ ~~предпріятію~~ расходы ~~посредъ~~ лишь на самое посредничество.

Пр Объяснивъ въ общихъ чертахъ задачи проектированнаго „общества кахетинскихъ садовладѣльцевъ“, а равно и цѣль самаго „общества“, исключаящую всякую мысль ~~о наживѣ своей~~ о наживѣ, учредители полагають, что представляемый ими уставъ этого „общества“ на благоусмотрѣніе надлежащей власти, заслужить одобреніе правительства, ибо учрежденіе этого „общества“ не только предупредить паденіе винодѣлія въ Кахетіи, но и разовьетъ его до возможныхъ размѣровъ, а это обстоятельство не можетъ быть упущено изъ виду даже съ государственной точки зрѣнія, такъ ~~то~~ единственнѣйшимъ источникомъ благосостоянія двухъ уѣздовъ Телавскаго и Сигнахскаго и частью ~~треть~~ Тіонетскаго служитъ виноградарство и винодѣліе а равно ~~изъ-и~~ съ точки зрѣнія интересовъ народнаго здравія, нынѣ въ большинствѣ случаевъ отравляемаго фальшивыми винами внутренняго, а главнымъ образомъ, заграничнаго производства, тогда какъ ~~внутри~~ въ предѣлахъ же Россіи ~~можетъ~~ ~~можетъ~~ видъ быть производимо ~~чи~~ и доставлено на рынки ея здоровое, чистое, натуральное вино, природныя свойства, котораго ~~не оставляетъ~~ слишкомъ достаточны для [...] извѣстны и слишкомъ

достаточны, чтобъ завоев-заять мѣсто на рынкахъ Россіи подобающее мѣсто и приохотить потребителей и тѣмъ занять подо на рынкахъ Россіи подобающее мѣсто къ выгодѣ об[оюдных] производителей къ обоюдной выгодѣ потребителей и производителей.

[1894 6005 28 065363830]

Объяснительная записка по предмету не выдачи закладныхъ листовъ заемщикамъ на руки

Земельный кредитъ въ Россіи, получивъ право оперировать чрезъ посредство выпуска закладныхъ листовъ по ссудамъ, тѣмъ самымъ необходимо долженъ былъ сосредоточить все вниманіе на изысканіе способовъ открыть закладнымъ листамъ, этимъ новымъ для публики цѣннымъ бумагамъ, путь для р реализаціи и приискать мѣры поставить курсъ ихъ внѣ болѣе или менѣе случайныхъ обстоятельствъ, которыми необходимо обставлена ~~вооб~~ спекуляція цѣнными бумагами вообще и ~~новыми~~ вновь вводимыми на биржу въ особенности. {74, 77 V с.}

Земельные банки съ первыхъ же дней своего существованія прекрасно поняли въ чѣмъ ихъ слабая сторона и что препятствуетъ ихъ успѣху, отлично знали, что это препятствіе заключается въ ни въ чемъ иномъ, какъ въ затрудненіи реализовать ~~вообще~~ закладные листы и по заслуженной цѣнѣ въ особенности по цѣнѣ, какой они, по существу своему заслуживаютъ могутъ заслуживать.

Зная по опыту, что даже правительственныя цѣнныя бумаги, при первомъ своемъ появленіи, котируются по низкимъ цѣнамъ, такъ, напримѣръ, выкупныя свидѣтельства въ первое время помѣщались съ потерей 20-30 % а въ 1867 г. даже съ потерей 33 %.

{Билеты 1⁰⁰ внутренняго съ выигрышами займа едва сбывались въ первое время даже ниже номинальной ихъ стоимости, 5^{1/2}% [реже] никто не хотѣлъ въ руки, Московскаго кредитнаго общества, хотя ихъ выпускалось въ годъ по 1 1/2 и по 2 мил. въ теченіи первыхъ 6-лѣт 7 лѣтъ стояли по 70 %.

Земельные банки, вводя совершенно новую бумагу и при томъ частную не могли задаваться радужными надеждами на счетъ ихъ своевременнаго удовлетворительнаго сбыта по сноскому курсу. Исходя изъ того, что болѣе или менѣе удовлетворительный сбытъ закладныхъ листовъ обращается главнымъ образомъ на пользу заемщиковъ вообще, ибо степень высоты курса закладныхъ листовъ уменьшаетъ вліяетъ

на степень тяжести срочных платежей. Земельные банки в первое десятилетіе своего существованія не переставали проявлять сво устремлять сосредоточить всѣ свои усилія лишь на упроченіе курса закладныхъ листовъ возбужденіе спроса и тѣмъ упроченія ихъ курса. На эти усилія необходимость этихъ усилій указ неоднократно указывалось и самимъ М-мъ финансовъ, неоднократно выражавшимъ жѣла желаніе принять за кур руководство то положеніе, чтобы помѣщеніе капиталовъ въ закладныхъ листахъ было прочное и окончательное, а не лишь временное и спекулятивное.

Закладные листы, по своему свое существову и характеру, не имѣютъ значеніе свойства какой цѣнной бумаги, въ которой въ которыя должны помѣщаться лишь такія такія сбереженія на публики, изъ которыхъ, которыя изъ которыхъ спекуляція неможетъ черпать своихъ средствъ. Слѣд. усилія земельныхъ банковъ конечною своею цѣлью должны имѣть то, чтобы открыть доступъ для помѣщенія въ закладныхъ листахъ такихъ сбереженій публики, которыя за них не ищутъ барышей, а лишь сохранности и прочнаго, безбоязненнаго и не временнаго помѣщенія капиталовъ. Несмотря не нѣкоторый успѣхъ достигнутый въ этомъ направленіи, достигнутый земельными банками, но далеко еще то время, когда можно будетъ сказать, что закладные листы перестали быть въ Россіи предметомъ спекуляціи, игры на биржѣ. {161. II сѣздъ}

Борьба съ этимъ положеніемъ вещей составляетъ насущную потребность земельныхъ банковъ кредита и по этому усилія всѣхъ правленій выйти съ успѣхомъ изъ этой борьбы заслуживаетъ всякаго поощренія и содѣйствія. Съ этою цѣлью правленіе всѣ правленія земельныхъ банковъ сосредоточили въ особенности въ первое десятилетіе своего существованія все свое вниманіе на изысканіе на то, чтобы изыскать мѣры и способы на для упроченія возрожденія расширенія, увеличенія спроса на закладные листы въ публикѣ и на усиленіе ихъ курса:

Однѣ изъ этихъ мѣръ клонялись къ возбужденію ходатайствъ о предоставленіи земель закладнымъ листамъ разныхъ правъ и преимуществъ дарованныхъ Херсонскому банку (см. §60 устава) и Обществу Взаимнаго поземельнаго кредита Херсонскаго банка относительно пріема ихъ въ залогъ по разнымъ казеннымъ предпріи подрядомъ и поставкамъ при разсрочкѣ пло и другимъ ипотечнымъ кредитнымъ учрежденіямъ, и слѣд. требовали особаго разрѣшенія

Правительства, а другія признаны Правленіемъ Земельныхъ банковъ *ми* зависящими отъ ихъ собственного усмотрѣнія.

Однѣ изъ этихъ мѣръ направлены были къ расширенію рынка для сбыта закладныхъ и увеличенію спроса на нихъ, а другія – къ сокращенію предложенья ихъ предложенья и устраненію чрезмѣрнаго, беспорядочнаго и спѣшнаго наплыва ихъ на биржу. Мѣры перваго рода выразились въ стремленіи Земельныхъ банковъ придать закладнымъ листамъ большую способность привлекать къ себѣ капиталы для чего предпринимали рядъ ходатайствъ предъ М-мъ финансовъ о дарованіи закладнымъ листамъ тѣхъ льготъ и преимуществъ, какія были предоставлены Херсонскому банку, обществу взаимнаго поземельнаго кредита и Городскимъ кредитнымъ обществамъ.

Мѣры другого рода всецѣло зависѣли отъ усмотрѣнія Правленій Земельныхъ банковъ и выразились въ усиліяхъ ихъ сократить чрезмѣрное и беспорядочное предложеніе закладныхъ листовъ, соразмѣривъ размѣръ количество ихъ выпуска съ размѣрами возможнаго помѣщенія ихъ, для чего одно съ размѣрами спроса для чего для чего практиковали пріостановленіе выдачи закладныхъ листовъ на руки заемщикамъ, чтобы, сосредоточить ихъ въ рукахъ правленій имѣть возможность регулировать реализацію ихъ своевременнымъ и равномернымъ предложеніемъ въ томъ размѣрѣ, въ какомъ могъ бы появиться спросъ въ данный моментъ при данныхъ условіяхъ денежнаго рынка. {66 I съезд. 67, 68}

На I и II съѣздахъ представителей Земельныхъ банковъ въ 1874 г. констатированъ фактъ запродажи Земельными банками листовъ.

Къ мѣрамъ сего послѣдняго рода относятся добровольное лишеніе себя права выдачи ссуды въ размѣрѣ требуемаго публикою кредита, проявившееся въ 1874г. 1875 и 1876 гг., въ запродажѣ закладныхъ листовъ, каковой фактъ констатированъ на I и II съѣздѣ представителей Земельныхъ банковъ.

Къ сожаленію, не имѣется ни въ печатныхъ и ни официальныхъ свѣдѣній о томъ, что зем. правленія Земельныхъ банковъ, будучи вынуждены жизненными условіями и положеніемъ дѣла въ случаѣ необходимости сосредоточивать исключительно въ своихъ рукахъ реализацію закладныхъ листовъ, прибѣгали неоднократно прибѣгали къ мѣрамъ, практикуемымъ Германскими банками и обществомъ Взаимнаго поземельнаго кредита и состоящими въ томъ, чтобы не выдавать закладныхъ листовъ заемщикамъ на руки, а реализовать ихъ

непосредственно не могли но фактъ констатир запродажи банкамъ и банковскимъ конторамъ закладныхъ листовъ, констатированные на I и II съѣздахъ представителей Земельныхъ банковъ, естественно приводятъ къ тому заключенію, что невыдача закладныхъ листовъ заемщикамъ на руки не могла не имѣть мѣста при сдѣлкахъ запродажи. ясно, что ни одно кредитное учрежденіе и ни одна банкирская контора не имѣла рискнула бы вступить въ сдѣлку запродажи листовъ Земельными банками, если сія послѣдніе не оградили ихъ бы первыхъ отъ вредныхъ случайностей, сопряженныхъ съ неожиданнымъ чрезмѣрнымъ предположеніемъ листовъ частными лицами т. е. заемщиками, а разъ сдѣлки запродажи совершались, зна допускатась, значить, и практика не выдачи закладныхъ листовъ на руки.

* * *

и устраненію чрезмѣрнаго и безпорядочнаго спѣшнаго наплыва ихъ на биржу. Мѣры перваго рода заключались внѣ предѣловъ власти земельнаго банковъ и состояли въ желаніи придать закладнымъ листамъ большую способность привлекать къ себѣ капиталы, для чего предприняты были рядъ ходатайствъ неувѣнчанныхъ успѣхомъ ходатайствъ предъ М-мъ финансовъ о дарованіи закладнымъ листамъ тѣхъ льготъ и преимуществъ, какія были предоставлены Херсонскому банку облигаціямъ Херсо закладнымъ листамъ Херсонскаго Банка, Общества Взаимнаго поземельнаго кредита и облигаціямъ городскихъ кредитныхъ обществъ.

Мѣры же другою рода, главнымъ образомъ зависѣли отъ усмотрѣнія самихъ правленій Земельныхъ банковъ и выразились во I^{мъ} въ попыткахъ открыть земельному кредиту заграничный рынокъ выпускомъ закладныхъ листовъ на [ме]таллическую валюту, что потерпѣло полнѣйшую неудачу, и во 2^{мъ} въ рѣшеніи на съѣздахъ ограниченный и сокращенный выпуска закладныхъ листовъ въ размѣрѣ соответствующемъ размѣрамъ ихъ помѣщенія возможности ихъ помѣщенія, опредѣляемой состояніемъ денежнаго рынка и епрее установленнымъ спросомъ, что и каковое рѣшеніе ограниченіе и сокращеніе имѣло мѣсто въ 1874, 1875 и 1876 гг. и въ 3^{мъ} въ стремленіи сократить устранить чрезмѣрное безпорядочное и спѣшное предложеніе закладныхъ листовъ. для Для достиженія этой цѣли единственнымъ средствомъ котораго являлось прекращеніе выдачи закладныхъ листовъ заемщикамъ на руки, чтобы, сосредоточивъ ихъ въ

руках правлений, имѣть возможность регулировать реализацію ихъ своевременнымъ, постепеннымъ и равномернымъ предложениемъ.

* * *

гдѣ трудовое населеніе все еще предпочитаетъ хранить свои сбереженія въ горшкахъ, зарываемыхъ въ землю, чѣмъ выносить ихъ на денежный рынокъ; гдѣ отсутствуетъ всякая привычка имѣть дѣло съ цѣнными бумагами вообще; гдѣ нѣтъ, наконецъ, биржи и, слѣд., болѣе или менѣе правильнаго регулятора спроса и предложенія свободныхъ капиталовъ; гдѣ хотя и наблюдается скопленіе въ той или другой степени капиталовъ въ извѣстныхъ центрахъ, но капиталы эти чуждаются эти находя все еще легкое помѣщеніе съ вѣрнымъ расчетомъ на быструю и непомерную наживу, чуждаются тѣхъ сдѣлокъ, которыя не могутъ предвѣщать чрезмѣрныхъ вождѣленій. успѣшный исходъ чрезмѣрнымъ вождѣленіямъ спекуляторъ спеку самой грубой спекуляціи; гдѣ, наконецъ, закладнымъ листамъ Тифлискаго Земельнаго банка, въ виду всѣхъ этихъ обстоятельствъ закладнымъ листамъ Тиф. Двор. Земельнаго банка пророчили незавидную роль быть стать лишь матеріаломъ для клейки оконъ. {60-? 80}

Эти обстоятельства и предубежденія, обусловленныя мѣстными особенностями экономической жизни края-края быта и экономической жизни края, въ которомъ пришлось дѣйствовать Тиф. Двор. банку далеко не могли проявиться въ такой съ такою силою въ Россіи во внутренней Россіи, ибо во всемъ, что касается кредита вообще и земельного въ частности кредитнаго обращенія цѣнныхъ бумагъ внутрення Губерніи представляли въ той или другой некоторой по крайней мѣрѣ степени уже готовую уже почву. Кредитъ вообще и земельный въ частности кредитнаго цѣнныхъ бумагъ, внутрення Губерніи представляли той или другой нѣкоторой по крайней мѣрѣ степени уже готовую уже почву. Кредитъ вообще и земельный въ частности обращеніе кредитныхъ знаковъ уже имѣли тамъ свою исторію, установленную то или другое отношеніе и знакомство. населенія кред къ кредитнымъ знакамъ къ бумажнымъ цѣностямъ и знакомство съ ними. того или другого типа. Наконецъ, существованіе въ въ тѣхъ или другихъ мѣстахъ въ извѣстныхъ промышленныхъ центрахъ биржъ не мало оказало услугъ тамъ услугъ въ смыслѣ возбужденія довѣрія къ процентнымъ бумагамъ и насажденія привычки купли и продажи ихъ и болѣе или менѣе распространенія

знакомства неселения цѣнныхъ бумагъ публики съ кредитными знаками: съ рыночнымъ оборотомъ ихъ.

Если при этомъ сравнительно благопріятномъ условіи земельные банки внутреннихъ губерній районовъ Имперіи тѣмъ не менѣе вынуждены были прибѣгать къ крайнимъ мѣрамъ для упроченія положенія закладныхъ листовъ то Тиф. Дворянскому Земельному банку тѣмъ болѣе не можетъ быть возбранено

~~прибѣгать къ тѣмъ же мѣрамъ~~ принятіе тѣхъ же мѣръ ни въ прошломъ, ни въ настоящемъ, когда всѣ указанныя выше обстоятельства не перестали всѣ еще вліять на ходъ дѣлъ.

Отсутствие всякой надежды и увѣренности на мѣстѣ удовлетворить насущной потребности земельного кредита, выражаемой успѣшнымъ ходомъ дѣла реализаціи закладныхъ листовъ, ~~съ первыхъ же дней существования своего~~ заставило Тифлисскій Дворянскій Земельный банкъ прежде всего искать исхода изъ предстоящихъ неминуемыхъ затрудненій внѣ района своихъ дѣйствій, правленіе сего банка съ первыхъ же дней существования а именно на денежномъ рынкѣ Петербурга.

Переговоры по этому предмету должны были имѣть въ виду полученія займа. Главный интересъ переговоровъ по этому предмету заключается въ ус согласіи установленіи обязательства со стороны кредитнаго учрежденія или банкорскаго дома ~~выдавать~~ ссужать по мѣрѣ требованія, нашъ банкъ *денежною ссудою* подѣ обезпеченіе доставляемыхъ ~~имъ~~ на реализацію закладныхъ листовъ *въ размѣръ деньгами* наличными деньгами въ томъ или другомъ размѣрѣ, опредѣленномъ извѣстнымъ процентнымъ отношеніемъ суммы ссуды къ номинальной стоимости листовъ.

Открывъ по открытіи на мѣстѣ переговоры по предмету реализаціи закладныхъ листовъ чрезъ посредство одного изъ членовъ правленія, выяснилось, что ни одно солидное кредитное учрежденіе, ни одинъ солидный банкирскій домъ *не иначе* не соглашаются войти въ сдѣлку ~~съ те~~ по предмету реализаціи иначе какъ при условіи сосредоточенія предложенія закладныхъ листовъ въ однихъ ихъ рукахъ. Это обстоятельство, естественно, влєкло за собою невыдачу ~~вовсе~~ заемщикамъ ~~вовсе~~ закладныхъ листовъ на руки на ~~сро~~ весь срокъ сдѣлки и на всю сумму выпуска въ этотъ срокъ. *Пришлось приходилось имъ согласиться на это условіе или вовсе надолго п* отказаться отъ надежды. Понятно, что Такое условіе со стороны кредитныхъ учреждений и банкирскихъ домовъ понятно въ виду того, что однимъ изъ условій, требуемыхъ Тифлисскимъ

Дворянскимъ банкомъ, было выдача ссудъ суммъ для производства авансовъ по ссудамъ подъ обезпеченіе закладныхъ листовъ, ибо въ заемщику некуда было дѣваться, въ особенности на первыхъ порахъ; со своимъ закладнымъ листомъ въ краѣ, гдѣ и по настоящее время чуждаются процентныхъ бумагъ вообще, частныхъ же тѣмъ болѣе. *болѣе вол почти все за исключеніемъ двухъ трехъ спекуляторовъ.*

Главный интересъ переговоровъ по этому предмету, въ силу вещей, сосредоточивался лишь на двухъ-одномъ пунктахъ, изъ коихъ первый который состоялъ въ томъ, чтобъ лицо, или учрежденіе, принявшее на себя реализацію закладныхъ листовъ, обязалось ссужать по мѣрѣ требованія, нашъ банкъ извѣстною суммою наличныхъ денегъ подъ обезпеченіе доставленныхъ для реализаціи закладныхъ листовъ съ цѣлью производства на эти суммы авансовъ. Необходимость этого условія и существенное его значеніе для банка ясно видно изъ того соображенія, что заемщику некуда было дѣваться, въ особенности на первыхъ порахъ, въ краѣ со своимъ закладнымъ листомъ въ краѣ, гдѣ и въ настоящее время чуждаются процентныхъ бумагъ вообще, а частныхъ не привычныхъ и новыхъ тѣмъ болѣе. По открытіи переговоровъ по предмету этому предмету пер на мѣстѣ выяснилось, что ни одно солидное кредитное учрежденіе, ни одинъ солидный банкирскій домъ не соглашается войти въ сдѣлку иначе, какъ при условіи сосредоточенія предложенія закладныхъ листовъ въ ихъ собственныхъ рукахъ изъ опасенія ошибъ подвергнуть риску потерять въ цѣнѣ закладныхъ листовъ ту или другую часть выданныхъ ими подъ ними ними ссудъ неумѣлымъ и епѣшнымъ предложеніемъ ихъ со стороны заемщиковъ: выданныя ими подъ обезпеченіе закладныхъ листовъ ссуды, въ томъ вниманіи, что пониженіе курса закладныхъ листовъ подъ влияніемъ ибо неумѣлое и спѣшное предложеніе ихъ со стороны заемщиковъ подтвергаетъ будетъ подвергать подвергнуть курсъ под направить все дѣло-подчинить все дѣло непредусматриваемымъ случайностямъ.

Это требованіе, оправдываемое силою силою вещей, влекло за собою влекло за собою не выдачу заемщикамъ закладныхъ листовъ на руки на весь срокъ сдѣлки и на всю сумму выпуска въ продолженіе этого срока. Приходилось или согласиться на это справедливое требованіе или, если не совѣтъ, то надолго если не навсегда, отказаться отъ пріуроченія къ краю земельного кредита. Къ краю 13го Октября 1874 года {поправить.} состоялось въ указанномъ смыслѣ соглашеніе съ Русскимъ для Внѣшней

торговли земельнымъ банкомъ, каковое соглашеніе дало нашему банку возможность выдачи авансовъ до 80% съ номинальной ихъ стоимости закладныхъ листовъ при условіи невыдачи закладныхъ листовъ сихъ листовъ заемщикамъ на руки и сосредоточенія ихъ въ исключительно въ рукахъ вышеназваннаго кредитнаго учрежденія.

На сколько существенно вообще ~~Какъ дорого было~~ для поддержанія курса закладныхъ листовъ сосредоточеніе предложенія ихъ въ однихъ рукахъ, ~~это видно~~ по мнѣнію близкихъ къ биржѣ лицъ и учреждений и насколько дорожили этимъ ~~способомъ~~ средствомъ агенты нашего банка ~~видно изъ той~~, по реализаціи видно изъ того, какъ не охотно Русскій для Внѣшней торговли банкъ отнесся къ предложенію нашего банка отъ 29 Марта 1876 г. объ ~~измѣненіи~~ того освобожденія — какъ ~~перваго~~ нашего банка пункта въ договорѣ, возлагавшаго на нашъ банкъ ~~обязанность~~ освобожденіи насъ отъ того пункта договора, который обязывалъ нашъ банкъ во чтобы то ни было отказывать заемщикамъ въ выдачѣ закладныхъ листовъ на руки. На настоятельное требованіе наше въ этомъ смыслѣ Русскій ~~для~~ для Внѣшней торговли банкъ нашель возможнымъ согласиться ~~лишь~~ на измѣненіе означеннаго пункта въ ~~смыслѣ~~ обязанности нашего банка ~~передавать~~ на реализацію всего $\frac{4}{5}$ лишь въ томъ ~~смыслѣ~~ отношеніи чтобы $\frac{4}{5}$ только по крайней мѣрѣ $\frac{4}{5}$ всѣхъ выпускаемыхъ закладныхъ листовъ обязательно было ~~бы~~ передавать Русскому Банку для реализаціи.

* * *

...ніями (въ послѣднее время С-Петербургскій учетный ссудный банкъ) уже безъ обязательства, влекушаго за собою не выдачу закладныхъ листовъ ~~на~~ руки заемщикамъ на руки. Нельзя, однако не сознаться, что отсутствіемъ такого обязательства не имѣлось в виду достигнуть совершеннаго устраненія этой мѣры изъ практики нашего банка. Напротивъ того, правленіе этимъ предположило лишь обезпечить за собою свободу ~~прибѣгать~~ не исключительно по своему усмотрѣнію къ этому средству по мѣрѣ крайней въ томъ необходимости, соображенной съ тѣми или другими случайностями вліяющими на пониженіе курса.

Заканчивая этимъ краткій очеркъ исторіи дѣятельности земельныхъ банковъ вообще и нашего въ частности по отношенію поддержанія курса закладныхъ листовъ, остается ~~выяснить~~ еще необходимость постановленія правленія отъ 4го Января 1894 г. по предмету ~~пріостановленія~~ выдачи

заемщикам закладных листов на руки, подтвержденного в своей правильности и целесообразности Наб. К.-мъ 6^м Апрелья 1894 г.

Съ весны 1893 г. на Петербургской биржѣ спросъ на закладные листы началъ ослабѣвать, а за этимъ ослабленіемъ послѣдовало общее паденіе пониженіе курсовъ закладныхъ листовъ всѣхъ банковъ. Этой пониженіе продолжалось и далѣе такъ, что къ концу-осени концу лѣта и къ началу осени 1893 г. закладные листы, котировавшіеся до Марта 1893 г. свыше номинальной ихъ стоимости на $\frac{1}{2}$ - $1\frac{1}{2}$ % къ осени и къ концу года едва находили сбытъ по 99 $\frac{1}{2}$. Наши закладные листы подверглись также общей участи, съ которой можно было мириться въ виду общихъ же причинъ влѣвшихъ на денежный рынокъ. Но постепенно усиливавшаяся тенденція пониженія курса и ослабленіе въ общемъ курса спроса на закладные листы вообще дало мѣстнымъ спекуляторамъ еще одинъ поводъ произвести на заемщиковъ давленіе въ смыслѣ еще большаго пониженія. Дѣло дошло до того, что хотя наши закладные листы, будучи до конца перваго Марта 1893 г. были при спросѣ 100 и предложеніи 100 $\frac{1}{2}$, а къ концу Декабря того же года доведены были при спросѣ 98 и предложеніи 98 $\frac{1}{2}$, хотя на Петербургской биржѣ до 1^м Марта 1893 г. наши закладные хотя наши закладные листы

Хотя на Петербургской биржѣ наши закладные листы 1^м Марта 1893 г. были при спросѣ 100 и предложеніи 100 $\frac{1}{2}$ и постепенное паде общее паденіе курсовъ довело ихъ до 98 спроса и 98 $\frac{1}{2}$ предложенія къ концу года, но на мѣстѣ едва они наход за нихъ предлагались въ Октябрѣ, Ноябрь и Декабрѣ 1893 г. 96 $\frac{1}{2}$, 96 $\frac{3}{4}$ %, ибо мѣстные спекуляторы воспользовались слабостью спроса на Петербургской биржѣ и нуждою въ деньгахъ заемщиковъ, не имѣющихъ еще вообще даже при хорошомъ спросѣ привычки и умѣнія сноситься съ такою далекою отъ себя биржею, какъ въ данномъ случаѣ Петербургская. Такимъ образомъ когда общее положеніе [ко]лебаніе курсовъ на закладные листы другихъ банковъ выразилось къ концу года на Петербургской биржѣ въ предѣлахъ отъ 1% до 2%, а нашихъ въ предѣлахъ 2%—2 $\frac{1}{2}$ %, когда на мѣстѣ Въ [Видамъ] мѣстныхъ спекуляторовъ помогло и то обстоятельство, что отсу на рукахъ правленія нашего банка накопилось на 700,000 руб. комиссион[н]ыхъ листовъ, не находившихъ въ то время надлежащаго сбыта на Петербургской биржѣ, до 700, на 700,000 руб. и что к 2^м для Январскихъ платежей банку предстояло имѣть на готовѣ крупныя суммы, правленіе къ концу въ послѣднихъ мѣсяцахъ 1893 г.

не имѣло возможности принимать на комиссію закладные листы съ производствомъ аванса за отсутствіемъ средствъ на ав выдачу авансовъ, безъ чего заемщики, обыкновенно, не передаютъ листовъ банку для продажи, а предпочитаютъ сбывать ихъ на сторонѣ какъ нибудь и во чтобы то ни было. А такъ какъ вслѣдствіе этого заемщики вынуждены были получить на руки закладные листы и негдѣ имъ некому и некому было сбыть ихъ, какъ не мѣстнымъ спекуляторамъ, то сія послѣдніе и воспользовались этимъ обстоятельствомъ и понизили цѣну нашихъ закладныхъ еще на $2\frac{1}{2}\%$ – $1\frac{3}{4}\%$ $1\frac{1}{4}\%$ противъ Петербургской биржи.

В двадцатилѣтней практикѣ нашего банка не разъ приходилось наблюдать такое положеніе вещей и для спасенія дѣла не разъ прибѣгать, и всегда съ успѣхомъ, къ устраненію на время изъ практики выдачи закладныхъ листовъ заемщикамъ на руки и даже къ намѣренному замедленію выдачи самыхъ ссудъ, чтобъ какъ нибудь этимъ способомъ поставить колебаніе курса своихъ закладныхъ листовъ внѣ вліянія привходящей случайности, ничего общаго не имѣющей съ тѣмъ или другимъ состояніемъ биржи. Подобными мѣрами нашъ банкъ достигъ того, что наши листы отъ времени до времени котируются на Петербургской биржѣ, обратили не себя хотя и въ незначительной степени, вниманіе и мѣстной уже публики. Факты продажи ихъ въ Петербургѣ по курсу болѣе или менѣе близкому къ курсу таковыхъ же бумагъ другихъ земельныхъ банковъ (въ общѣ въ среднемъ на 1% – 2% ниже прочихъ листовъ прочихъ банковъ внутреннихъ районовъ Имперіи) породили въ ней въ мѣстной публикѣ стремленіе обращаться съ этими бумагами, какъ съ цѣнностями, помогли возбужденію къ нимъ довѣрія и признанію за ними способности привлекать капиталы и быть предметомъ тѣхъ и другихъ сдѣлокъ. {отсюда и нѣ до знака не переписывать здѣсь вплоть до знака на концѣ слѣдующей страницы, продолженіе и затѣмъ продолжать. }

Но, къ сожаленію, нѣкоторый успѣхъ несмотря на двадцатилѣтнюю практику дѣятельность нашего банка нѣкоторый успѣхъ помѣщенія нашихъ листовъ на мѣстѣ главнымъ образомъ и въ значительной сравнительно степени выразился въ стремленіи со стороны двухъ-трехъ мѣстныхъ конторъ покупать ихъ съ тѣмъ, чтобы возможно быстрѣе продать ихъ даже съ незначительнымъ барышемъ, вѣрно разсчитаннымъ не на одновременную наживу, а не быстроту и, слѣдовательно, на число оборо годоваго оборота капиталовъ. Естественно, что расчетъ быстрой наживы, хотя незначительными, но частыми дозами можетъ быть основанъ на продажѣ листовъ по возможно дешевымъ цѣнамъ и во

всякомъ случаѣ ниже рыночныхъ. Покупая отъ заемщика закладной листъ по $96\frac{1}{2} - 96\frac{3}{4}\%$, когда на Петербургской биржѣ они стоятъ при спросѣ 98% , спекулятору въ два три дня можетъ нажить на свой капиталъ пол $\frac{1}{2}\%$, если выгодно предложить ихъ биржѣ даже по $97 - 97\frac{1}{2}\%$ $97\frac{3}{4} - 97\frac{1}{4}$, ибо въ теченіе двухъ-трехъ дней нажить на капиталъ $\frac{1}{2}\%$ хотя бы $\frac{1}{4}\%$ уже составляетъ значительную выгоду.

То обстоятельство же, что на мѣстѣ нѣтъ биржи и заемщику далеко до Петербургской биржи, единственной, гдѣ сбываются наши закладные листы, и что ему во что бы то ни было нужны деньги, а не закладной листъ, съ которымъ не знаетъ куда дѣваться, представляетъ для грубой и внѣ всякой конкуренціи находящейся спекуляціи такое богатое сцепленіе благоприятныхъ обстоятельствъ, которые открываетъ широкое поле для дальнѣйшаго пониженія курса и такимъ тутъ образомъ всецѣло отдастъ заемщика на жертву алчной наживы, выжидающей время, когда нужда въ деньгахъ

$$\{90:7=100$$

700	9	
63	7,7	63
<u>70</u>	<u>55</u>	20

7,	7
5	6
2	1

500
<u>450</u>
50

<u>9</u>	<u>50</u>
5,56	90
1 /	10}

* * *

ожидаемаго увеличенія дивиденда отъ ~~оживле~~ могущаго оживленія движенія и передвиженія ~~хлѣбныхъ~~ грузъ товаровъ, что выразилось въ значительномъ подъемѣ цѣнъ желѣзнодорожныхъ акцій въ застоѣ ~~дѣль~~ дѣль съ ипотечными бумагами.

~~Хотя слухи о~~ Быть можетъ этимъ и была вызвана необходимость пониженія государственнымъ банкомъ процентовъ по ссудамъ подѣ

процентныя бумаги и по спеціальнымъ счетамъ, обеспеченныхъ этими бумагами, *подтвердившіе* имѣвшіе мѣсто въ концѣ 1893 г. а вслѣдъ затѣмъ *послѣдніи послѣднихъ* мѣсяцахъ почти въ концѣ 1893 г. и вслѣдъ за тѣмъ подтвердившіеся, нѣсколько улучшения настроенія биржи относительно *продѣлокъ съ цѣнными* бумагами вообще;

Хотя въ кон почти съ конца Ноября 1893 и вплоть до Января 1894 г. курсъ закладныхъ *пони* дальнѣйшее общее пониженіе курса закладныхъ листовъ *пріостановилось* и биржа начала до выражать даже наклонность къ нѣкоторому его повышенію ихъ; но это обстоятельство *нисколько* нисколько не только ни ни не повліяло къ лучшему на курсъ нашихъ листовъ, *напротивъ* того, какъ бы слѣдовало ожидать, но *напротивъ* того; при нормальномъ *ходѣ дѣлъ* порядкѣ вещей. Несмотря на это обстоятельство наши закладные листы *сравня* не только не сравнились но пали *пали* въ цѣнѣ даже ниже облигацій Тифлискаго Городскаго Кредитнаго Общества, за все время ихъ *появленія* существованія котировавшихся на Петербургской биржѣ на 1%-1 1/2% и даже на 2% ниже нашихъ бумагъ. Объяснить это *событіе* общими безпримѣрное въ исторіи нашего банка *событіе* причинами общаго свойства нельзя, ибо *эти* причины *одинаково* должны были отразиться на тѣхъ и другихъ бумагахъ одинаково и въ равной степени. а Если же принять во вниманіе и неурядицы, обнаруженныя *ревизією* въ указанномъ кредитномъ об-ствѣ *ревизією* и оглашенныя мѣстною печатью *то* то означенное событіе еще болѣе должно было усугубить *стр* усилія правленія нашего банка *изыскать* средства къ выясненію причинъ такого неестественнаго положенія вещей и *устранить* къ устраненію ихъ *цѣлесообразными* мѣрами.

Правленіе нашего банка въ виду приближенія срока Январскихъ платежей 1894 г. по вышедшимъ въ тиражъ листамъ и срочнымъ купонамъ будучи озабочено о заготовленіи *суммъ* необходимыхъ для этого денежныхъ средствъ, а равно въ виду *истощенія* средствъ на выдачу воздержалось отъ дальнѣйшей выдачи авансовъ подѣ комиссіонные листы тѣмъ болѣе, что всѣ имѣющіяся на то суммы уже были употреблены на этотъ предметъ и находились въ комиссіонныхъ листахъ, не находившихъ на Петербургской биржѣ *по* должнаго помѣщенія и лежавшихъ въ портфель нашего агента въ Петербургѣ. Это обстоятельство *въ связи съ* *общимъ* слабымъ *настроеніемъ биржи.* не оставившей наши листы безъ всякаго спроса, поставили правленіе нашего банка искать выхода или во

временномъ пріостановленіи вовсе выдачи ссудъ, или же въ пріостанов прекраще

Это обстоятельство волею и не вынудило Правленіе нашего банка или искать выхода или во временномъ пріостановленіи выдачи ссудъ или же выдачу въ устраненіи до поры до времени изъ практики приѣма листовъ на комиссію за неимѣніемъ средствъ удовлетворить заемщиковъ авансомъ.

Правленіе, естественно, отказалось отъ отъ такой крайней мѣры, какъ пріостановленіе выдачи ссудъ, ибо она способна была породить въ публикѣ такіе неблагоприятныя толки, отъ которыхъ трудно потомъ отдѣлаться и которыхъ должно избѣгать всякое предпріятіе, кредитное учрежденіе, рассчитанное исключительно почти на довѣріе публики. Оставался единственный выходъ: это выдача заемщикамъ на руки закладныхъ листовъ и отказъ со стороны банка въ приѣмѣ закладныхъ листовъ на комиссію, что повлекло за собою выдачу закладныхъ листовъ заемщикамъ на руки безъ всякаго во всякомъ случаѣ. Эта вынужденная условіями времени мѣра открыла широкій просторъ мѣстной спекуляціи для угнетенія заемщиковъ въ смыслѣ вынужденнаго какъ бы обязательнаго пониженія цѣны листовъ подъ неотразимымъ давленіемъ нужды въ деньгахъ. Усмотрѣвъ въ этомъ обстоятельстве единственную приводящую *{Дальше писать отъ знака на 5 листѣ обозначенномъ, до знака}* и затѣмъ *продолжать отъ ниже слѣдующаго}* причину въ задержанія обезцѣненія нашихъ листовъ, правленіе рѣшилось ибо другой какой либо причины при данныхъ условіяхъ невозможно отыскать нѣтъ возможности подыскать, правленіе рѣшилось на постановленіе прибѣгнуть не разъ не испытанной въ этомъ случаѣ съ успѣхомъ мѣрѣ пріостановить выдачу на руки заемщикамъ закладныхъ листовъ, что и выразило въ своемъ постановленіи отъ 4го Января. Успѣхъ не замедлил показать себя. *Пр устранивъ этою мѣрою всякое предложеніе листовъ со стороны заемщиковъ и задержавъ это предложеніе до поры до времени задержавъ его до улучшенія общаго состоянія биржи.* Правленіе возбудило спросъ на нихъ, результ[а]томъ коего бы чего явился тотъ фактъ, что все комиссіонныя листы, не неходившіе покупателей почти съ конца *лѣта* Августа 1893 года до само съ были помѣщены въ періодѣ времени отъ 15 Января до конца Марта 1894 г. *были помѣщены*, по курсу постепенно возростающему и дошедшему въ Маѣ въ Маѣ 1894 г. до 100 ¹/₂ съ 97%

Оставляя въ сторонѣ вопросъ объ успѣхѣ этой мѣры и въ финансовомъ отношеніи принятой означеннымъ постановленіемъ

мѣры, въ чемъ однако, сомнѣваться, однако, трудно; правленіе судя по результатамъ не имѣеть основанія сомнѣваться, необходимо, однако, выяснитъ въ чемъ собственно заключается сущность и цѣлесообразность самой мѣры.

Въ томъ именно; Имѣя въ виду, что при всѣхъ другихъ равныхъ условіяхъ курсъ той или другой цѣнной бумаги зависитъ отъ спроса и предложенія, какъ и все въ коммерческомъ мірѣ и въ области экономическихъ сдѣлокъ, естественно слѣдуетъ прин умозаключить, что измѣненіе отношенія этихъ р факторовъ въ ту или другую сторону пріобрѣтаетъ громадное значеніе въ установленіи и поддержаніи цѣны. Задержаніе или даже полная заминка предложенія могутъ возразить задержаніе предложеніе или, слѣдовательно задержаніе, или лучше сказать, сосредоточеніе въ однѣхъ рукахъ предложенія съ цѣлью регулированія предложенія его по соображенію съ размѣрами спроса, что единственно имѣеть въ виду установленная протокол[ом] 4го Января мѣра не можетъ быть не признана цѣлесообразною при стремленіи установить и поддержать достоодложный курс листовъ.

Могутъ возразить, что такое незначительное по суммѣ количество закладныхъ листовъ, какое имѣется въ продолженіе года у отъ времени до времени у Тифлисскаго Дворянскаго земельного банка не можетъ въ этомъ отношеніи имѣть какое либо значеніе. Такое возраженіе хотя и мало основательно. Это справедливо, но только даже по отношенію къ общаго курса подобныхъ цѣнныхъ бумагъ, пог[ла]щаемыхъ денежнымъ рынкомъ вообще. Но въ примѣненіи къ *нашему* ба листамъ нашего банка въ особенности не выдерживаетъ никакой критики. Ибо на 5 V създѣ представителей удостовѣр Земельныхъ банковъ компетентными лицами удостовѣрено по опыту, что не только пониженіе курса на закладные листы того или другого Земельнаго банка, что но даже то или другое по состояніе даже неипотечнаго уч кредитнаго учрежденія вліяніеть на положеніе дѣлъ Земельныхъ банковъ вообще. Применительно же къ листамъ нашего банка въ [...] въ частности это возраженіе лишено всякой убѣдительности. Но Въ виду незначительности самага спроса, а именно на наши закладные листы въ частности та или другая степень предложенія не отразимо рѣш имѣеть рѣшающее значеніе въ вопросѣ о цѣнахъ на нихъ въ частности. Биржа внутр Петербургская, на примѣръ, биржа, погла[ща]ющая почти на 30-40 милліоновъ листовъ ежегодно, удѣляетъ, изо въ благопріятномъ случаѣ на нашу долю покупателей

лишь на несколько больше или меньше на миллиона полтора в годъ. Спросъ или предложены въ предѣлахъ только этихъ полт[о]ра миллионувъ установленный на самомъ дѣлѣ, въ дѣйствиі ужели появлѣ не можетъ быть сомнѣнія нѣтъ. Нельзя отв[ет]рицать, что появленіе чрезмѣрнаго и или безпорядочнаго и спѣшнаго предложены въ предѣлахъ только этихъ полутора миллионувъ спроса однѣхъ и тѣхъ же бумагъ среди относительн сравнительно такого тѣснаго круга покупателей, помѣщающихъ въ наши закладные листы лишь въ нихъ свои капиталы свои капиталы на лишь на полтора миллионъ в годъ, не можетъ не повліять въ качествѣ одного изъ двухъ регуляторовъ цѣнъ на частный успѣхъ реализаціи именно нашихъ листовъ въ частности безъ всякаго соотношенія этихъ бумагъ въ отдѣльности отъ кого бы онѣ ни и ни исходили. И-Всѣмъ извѣстный фактъ На V съѣздѣ представителей земельныхъ банковъ всѣми признано, что даже не крупные сравнительно предложены однѣхъ и тѣхъ же бумагъ производить пониженіе ихъ стоимости не только ихъ цѣнъ въ отдѣльности, но даже но и всѣхъ другихъ подобныхъ же бумагъ вообще. Общеизвѣстнымъ Доказательствомъ тому служить на томъ же съѣздѣ приведенъ тотъ общеизвѣстный фактъ, какъ одинъ заемщикъ банка внутреннихъ раи одного изъ банковъ внутренней Россіи не велѣлъ велѣлъ продать 600,000 руб. во чтобы то ни было и уронилъ цѣну го закладныхъ листовъ не только того банка, чьи листы имѣлись у него на рукахъ, но и всѣхъ другихъ. На томъ же съѣздѣ компетнтными лицами удостѣвлено по опыту, что не только пониженіе курса на закладные листы того или другого Земельнаго банка 600,000 руб. А на 600,000 руб. закладные листы сравнительно съ десятками миллионувъ такихъ же бумагъ, обращающихся на Петербургской биржѣ, сумма слишкомъ незначительная, а между тѣмъ неумѣстное и безпорядочное предложены ихъ послужило паденію цѣнъ въ частности и вообщ листовъ вообще и въ частности. Нѣтъ основанія сомнѣваться въ томъ, что эко[но]мическій законъ, устанавливаемый опредѣляемый, отношеніемъ спроса и предложены, при всѣхъ другихъ равныхъ условіяхъ, не имѣлъ бы рѣшаю имѣя рѣшающее значеніе въ въ примѣненіи къ отдѣльнымъ частнымъ случаямъ не имѣлъ бы пр бы рѣша также имѣеть сохраняетъ всю свою силу рѣшающаго значенія для регулированія въ дѣлѣ установленія тѣ цѣнъ. Если принять въ соображеніе, что тѣсный кругъ покупателей тѣхъ или другихъ бумагъ тѣсно распола что тѣ или другія бумаги обращаются лишь въ тѣсномъ кругѣ покупателей и въ размѣрѣ опять таки, при всѣхъ

других равных условіяхъ, отрицать это значило бы ибо подобный законъ этотъ какъ и всякій другой есть лишь обобщеніе частныхъ случаевъ. Нѣтъ, впрочемъ нужды обсу въ обсужденіи т въ теоретическомъ обсужденіи этого закона, достаточно указать имѣющихся имѣющихся по этому предмету въ дѣлахъ какъ проявляющихся какъ въ одной и то же сферѣ, такъ и въ разныхъ областяхъ человѣческихъ отношеніи, а не метафизическая выдумка досужихъ умовъ. Если не отрицать, что каждая лавочка *не иначе* въ отдѣльности несоразмѣряетъ предложенія своего товара съ тѣмъ или другимъ кругомъ своихъ покупателей, съ тѣмъ или иначе говоря, съ предѣлами сбыта ихъ въ данное время на данномъ пространствѣ, *ибо законъ спроса и предложенія и для нея всемогущь*, а если это такъ, въ чемъ нельзя, однако, сомнѣваться, то это дѣлается, *изъ сознательно* *ибо при* и безсознательно, подъ давленіемъ экономическаго закона спроса и предложенія. Если одинъ и тотъ же товаръ на извѣстномъ рынкѣ сбывается на миллионы рублей, это еще не значить, что каждая лавочка можетъ на *это* рассчитывать свой сбытъ на эту сумму.

Нѣтъ нужды далѣе распространяться, достаточно указать на факты, прямо *говорящіе* подтверждающіе, что законъ спроса и предложенія по примѣненію къ нашимъ закладнымъ листамъ неоднократно вліялъ на ходъ *дѣль* собственно дѣль нашего банка въ отдѣльности.

* * *

То обстоятельство, что наши листы и пониженные мѣстными спекулянтами до $96 \frac{1}{2} - 96 \frac{3}{4} \%$, могутъ еще болѣе понизиться подъ давленіемъ нуждъ заемщиковъ, а это несомнѣнно отзовется и на Петербургской биржѣ, на которой мѣстные спекулянты могутъ только и рассчитывать продажу купленныхъ на мѣстѣ листовъ. Правленіе рѣшилось прибѣгнуть къ мѣрѣ и и сбывать купленные ими на месте листы, Правленіе решилось прибѣгнуть къ мѣрѣ, установленной постановленіемъ отъ 4го Января 1894 г. Результатъ не замедлитъ показать всю цѣлесообразность принятой мѣры. Коммисіонные листы въ суммѣ 700.000 руб., оставшіеся безъ продажи въ періодѣ времени отъ начала лѣта до конца 1893 г., нач начали почти со второй половины же Января 1894 г., помѣщаться на Петербургской биржѣ, а къ концу Марта всѣ они были уже проданы; курсъ ихъ, регулированный постепеннымъ и равномернымъ предложеніемъ, доведенъ былъ съ 98% до 100% и болѣе уже къ концу Апрѣля, что дало возможность банку произвести частичную

конверсію ссудъ на сумму 184,000 ? руб. безъ привлеченія заемщиковъ къ уплате къ какимъ бы то не было расходамъ.

Темъ не менѣ какъ въ самомъ Правленіи

Остается разсмотреть

Но одна цѣлесообразность принятой мѣры постановленіемъ отъ 4го Января 1893 г. мѣры не можетъ служить оправданіемъ послѣ означеннаго постановленія и съ юридической точки зрѣнія. Не достаточна для оправданія правильности означеннаго постановленія съ юридической точки зрѣнія. По этому необходимо выяснитъ — вправѣ ли Правленіе банка прибѣгать къ означенной мѣрѣ и не нарушаетъ ли эта означенная мѣра чьихъ либо интересовъ и вообще правленіе банка *въ пр* вправѣ ли прибѣгать къ этой мѣрѣ вообще.

По этому необходимо выяснитъ — въ правѣ ли банкъ прибѣгать къ означенной мѣрѣ и, прибѣгая, не нарушаетъ ли этимъ чьихъ либо интересовъ заемщика.

§ 70.

Къ сожалѣнію, въ уставѣ нашего банка нѣтъ положительнаго указанія на для выясненія рѣ поставленнаго вопроса. А потому вопросъ этотъ долженъ быть выясненъ суправствомъ самаго предпріятія, представляемаго въ данномъ случаѣ банкомъ и общинъ духомъ устава, опредѣляемомъ Логическою мыслью законодателя цѣлями самаго предпріятія. Принимая въ соображеніе принимая въ соображеніе нельзя ни признатъ то несомнѣнное положеніе, что все дѣло Земельнаго банка зиждется на томъ — какимъ довѣремъ могутъ пользоваться его обязательства предъ третьими лицами, Какое или лучше сказать, какое право гражданства приобрѣтутъ его закладные листы коими только и разрѣшается производить всѣ операциі ссудъ, по ссудамъ, одну изъ главнѣйшихъ опер. единственную существенную единственную опер, дозволенную ему операцию ссудъ, которые составляютъ представляютъ собою единственный источникъ для производства ссудъ, единственной же операциі, ссудъ, этой единственной же операциі, обусловливающей самое существованіе банка. *вѣжкое* А потому всякая мѣра къ тому всякія усилія къ тому банка въ этомъ направленіи, хотя и не прямо выговоренныя и. т. д.

Для разрѣшенія этого вопроса Въ уставѣ Тифлискаго Дворянскаго земельного банка имѣется *въ томъ или иномъ смыслѣ имѣется одно ука* лишь одинъ §27 устава, который можетъ быть объясненъ въ вмысле дасть, по видимому, поводъ къ рѣшенію вопроса въ отрицательномъ смыслѣ въ

виду того, что онъ положительно говоритъ о выдачѣ ссудъ закладными листами:

Но прежде чѣмъ обсудить этотъ вопросъ

Но прежде чѣмъ обратиться прибѣгнуть для выясненія этого вопроса къ прямымъ или косвеннымъ указаніямъ положительнаго закона слѣдуетъ предполагать теоретическія обратитъ вниманіе на то одно соображеніе относительно того, что заключающееся въ томъ законъ разрѣшая то или другое предпріятіе могъ ли преподать такія правила, которыя, по существу своему коле могутъ, колебать колебать самую его основу существованія ограничить предпринимателей имѣть въ виду обставить дѣло такимъ образомъ, чтобъ правилами, которыя подрываютъ основу существованія самаго предпріятія. Конечно, нѣтъ Въ отрицательномъ по сему предмету отвѣтъ нѣтъ никакого сомнѣнія. По этому и на основаніи того несомнѣннаго положенія, что все дѣло земельного банка зиждется на томъ, - какимъ довѣріемъ будутъ пользоваться его обязательства предъ третьими лицами, какіе права гражданства приобрѣтутъ его цѣнныя бумаги. Къ тому, всякая мѣра и всякія усилія банка, хотя и не прямо выговоренныя положительнымъ спеціальнымъ закономъ, но не противныя общимъ законоположеніямъ, должны быть признаны не только правильными, но и обязательными. Предпринятая мѣра относительно не выдачи закладныхъ листовъ на руки, съ цѣлью правильного регули-имѣя исключительною своею цѣлью освободить курсъ закладныхъ листовъ отъ кобалы произвола спекулянтовъ эксплуатирующихъ нужду заемщиковъ въ деньгахъ, и поставить его въ зависимость лишь отъ правильного спроса и предложенія биржи, отъ нравъ нормальнаго теченія дель на денежномъ рынкѣ и и наконецъ, отъ внутренняго достоинства самыхъ бумагъ, обусловленнаго правильною дѣятельностью банка, не представлять ли собою одно изъ тѣхъ дѣйствій средствъ, коими ограждается главнымъ образомъ самая основа существованія банка.

Наконецъ, то обстоятельство, что на мѣстѣ нѣтъ биржи, гдѣ бы конкуренція ищущихъ помѣщенія капиталовъ могло проявить свое благотворное вліяніе на курсъ цѣнныхъ бумагъ; что заемщику далеко до петербургской биржи, единственной, гдѣ сбываются наши закладные листы, и на сношеніе съ которой нѣтъ у заемщика ни привычки, ни умѣнія ни собственнаго агента и что ему во что бы то ни было нужны деньги, а не закладной листъ, съ которымъ некуда ему дѣваться, представляетъ для грубой и внѣ всякой конкуренціи находящейся мѣстной спекуляціи такое

благоприятное стечение обстоятельств, которое открывает широкое поле для дальнейшего дешевого приобретения и листов и понижения их давления на к. кур курса и таким образом всецело отдаст заемщика на жертву алчной наживы, выжидающей время, когда неотразимая нужда в деньгах заставит его сбыть свой закладной лист во что бы то ни было и какнибудь по цене, не соразмерно пониженной не под влиянием естественных и нормальных причин, а гнетущим давлением нужды заемщика. Избавить от такого гнет безвыходного При таких обстоятельствах выдача на руки заемщикам закладных листов представляется средством играть в руку алчных спекулянтах действием лишь в угоду одним только местным спекуляторов, составляющим предмет неусытных пожеланий и усилий лишь местным спекулянтам.

Избавить от такого безвыходного положения заемщика с одной стороны, с другой – оградить и обезопасить правильный сбыт закладных листов от грубого и беспощадного давления местных особенностей, составляет по мнению правления такую священную обязанность нашего учреждения, которую не мог не иметь закон в виду законодатель и от которого выполнения которой правление нашего банка не в силах прав отказаться, без посягательства на самое существование порученного ему дела, уклоняться и впредь, когда это будет вызываться задержкою на Петербургской бирже сбыта на наших закладных листов и понижением курса на мест спекулянтам на мест в вследствие этого беспорядочного предложения их местным спекулянтам.

Переходя за сим к положительным законам к указанию прямых или косвенных к тем законоположениям, которые прямо или косвенно касаются разбираемого вопроса, мы нельзя умолчать, что результат мэры, установленной постановлением от 4го Января 1894 г. и всецело направленной к преграждению путей спешному и беспорядочному предложению наших листов со стороны заемщиков, не замедлил явить всю ее целесообразность. Комиссионные листы в сумме 700,000 руб., со второй почти почти половины Января же оставшиеся без продаж в период времени от начала лета до конца 1893 г., начали со второй почти половины Января же 1894 г. помещаться на Петербургской бирже, а к концу Марта все они были уже реализованы; курс их, регулированный постепенным и равномерным предложен-

іємъ, доведенъ былъ съ 98% до 100% и болѣе уже къ концу первой половинѣ Мая: къ концу Апрѣля, что дало возможность банку произвести частичную конверсію ссудъ на сумму 184,000 руб. безъ привлеченія заемщиковъ къ какимъ бы то ни было расходамъ.

Но если одна цѣлесообразность того или принятой постановленіемъ 4го Января мѣры не достаточна для обоснованія правильности и законности означеннаго постановленія, то и юридическая обстановка вопроса его не можетъ не служить оправданіемъ дѣйствія правленія. *Въ этомъ направлении вопросъ ставится такъ: и юридическая обстановка вопроса не можетъ не служить по мнѣнію правленія не служить его оправданіемъ съ юридической точки зрѣнія въ данномъ случаѣ является необходимость обсужденія даннаго вопроса и съ юридической точки зрѣнія. Съ этой послѣдней точки зрѣнія можетъ быть предложень лишь одинъ вопросъ: въ правѣ ли банкъ прибѣгать къ означенной выше мѣрѣ вопреки даже желанію заемщика. ибо такъ какъ мѣра эта со обоюднаго согласія съ заемщикомъ разрѣшается положительнымъ закономъ и не требуетъ по этому никакого разъясненія.* Въ виду точнаго смысла § 27 устава нѣтъ сомнѣнія въ правѣ банка принять на себя реализацію выпущенныхъ по ссудѣ закладныхъ листовъ, если на то послѣдуетъ согласіе заемщика. Но вопросъ получаетъ иную обстановку, когда заемщикъ желаетъ получить на руки закладные листы, а банкъ, почему либо находитъ это неудобнымъ, предлагаетъ заемщику ссуду передать еѣ поручить реализацію листовъ банку съ тѣмъ непременнымъ условіемъ чтобъ онъ и въ этомъ случаѣ заемщику остается согласиться на это предложеніе, ибо иначе банкъ не выдастъ ссуды. предлагаетъ заемщику ссуду съ тѣмъ непременнымъ условіемъ, чтобъ онъ предоставилъ банку реализацію листовъ. Въ правѣ ли банкъ сдѣлать подобное предложеніе ставить обусловить самую выдачу ссуды подобнымъ предложеніемъ и принятая постановленіемъ 4го Января 1894 г. мѣра всегда сопровождалась письменнымъ соглашеніемъ заемщика и нѣтъ въ этомъ случаѣ ни одного исключенія. Слѣдовательно, съ этой стороны правленіе банка не можетъ внѣ всякаго упрека. Но вопросъ могутъ возразить, что эта мѣра какъ безусловная и общая для всѣхъ способна ставить того или другого заемщика въ положеніе лица, вынужденнаго во чтобы то ни было согласиться на передачу банку листовъ листовъ для реализаціи, подъ опасеніемъ получить отказъ въ самой выдачѣ ссуды. Въ виду этого Такимъ образомъ вопросъ получаетъ

иную обстановку, когда заемщик желает получить на руки закладные листы, а банк не находя это по чему либо неудобнымъ обусловливает самую выдачу ссуды требованіемъ поручить ему реализацію листовъ. Въ правѣ ли банкъ ставить это непремѣннымъ условіемъ выдачи ссуды?

Къ сожалѣнію, въ уставѣ нашего банка нѣтъ положительнаго для указанія для прямого выясненія постановленнаго вопроса. При такой недомолвкѣ закона слѣдуетъ остаться руководствоваться тѣми или др какъ косвенными указаніями его и общимъ духомъ устава, опредѣляемомъ цѣлями самаго предпріятія, на уставѣ основаннаго такъ и общими законоположеніями. Нельзя ни признать то несомнѣнное положеніе, что все дѣло земельного банка и самое его существованіе зиждется, какъ это объяснено и выше, на томъ – какіми довѣріемъ могутъ пользоваться его обязательства предъ третьими лицами или, лучше сказать, какое право гражданства приобрѣтутъ его закладные листы на денежномъ рынкѣ. Это, конечно, зависитъ отъ правильнаго веденія дѣлъ банкомъ, но помимо этого и отъ тѣхъ случайностей, которыя по условіямъ времени и пространства, обставляется дѣло реализаціи закладныхъ листовъ. Слѣловательно, усилія Правленія банка къ освобожденію закладныхъ листовъ изъ подъ вліянія этихъ случайностей представляетъ собою ту именно заботу о пользѣ банка, которую возлагаетъ на обязанности правленія §70 устава, ибо ведетъ къ упроченію и возвышенію курса лисе своихъ цѣнныхъ бумагъ банка и во всякомъ случаѣ ставитъ его въ зависимость не отъ случайностей, а отъ общихъ условій экономическаго состоянія биржи. Обеспечивая такимъ образомъ положеніе закладнаго листа, банкъ упрочиваетъ основу своего собственнаго существованія.

Исходя изъ этого, можно ли предположить, что въ недомолвкѣ закона, разрѣшающаго то или другое предпріятіе, подразумѣвалось такое ограниченіе запрещеніе такого дѣйствія, которое предпринимается въ защиту и въ огражденіе существованія самаго вызывается необходимостью дать отпоръ случайностямъ, подрывающимъ колеблющимъ основу существованія самаго предпріятія, ибо нѣтъ сомнѣнія, что одного изъ таковыхъ основъ банка слѣдуетъ признать закладной листъ, а случайностью, вызывающею отпоръ, беспорядочное и спѣшное предложеніе его со стороны заемщика при условіяхъ наличности указанныхъ выше мѣстныхъ особенностей.

Наконецъ недомолвка закона въ этомъ случаѣ не можетъ быть объясняема въ смыслѣ незаконности включенія условія о не выдачѣ

на руки закладныхъ листовъ въ договоръ ~~въ по-выдачѣ~~ ссуды, ибо тогда и включеніе въ договоръ заклада условія о томъ, что если данная под обезпеченіе имѣнія сумма не будетъ выручена отъ продажи имѣнія, то залогодатель-держатель вправе недостатующую сумму взыскивать съ другого имущества законодателя, должно быть признано также незаконнымъ, такъ какъ объ этомъ нѣтъ ника[ко]го указанія ~~въ положительныхъ~~ въ дѣйствующихъ законоположеніяхъ. Но такое заключеніе противорѣчило бы рѣшенію Сената Кассационнаго Департамента Сената 1884 г. №5. и если бы въ томъ или другомъ случаѣ банкъ ~~предварительно-выдачи-ссуды~~ потребовалъ отъ залогодателя и такого рода обязательства даже подъ страхомъ отката въ ссудѣ, то банкъ не заслужилъ бы ника[ко]го упрека съ точки зрѣнія законности.

~~Эта~~ Эти соображенія могутъ быть опровергнуты лишь при одномъ предположеніи, ~~от~~ что ~~прегражденіе~~ устраненіе безпорядочнаго и спѣшнаго предложенія листовъ со стороны заемщиковъ не ~~можетъ~~ ~~ок~~ ~~ви~~ производить никакого вліянія на курсъ за прочность состояніи ~~оказаль~~ ~~оказать~~ никакого вліянія на цѣну листа. ~~представляютъ собою~~ средства обезопасить листъ отъ случайности, подрывающей къ нему довѣріе и понижающей его достоинства. ~~что, очевидно, не имѣ~~ Но такое предположеніе, очевидно, лишено всякаго основанія ~~какъ это.~~

Переходя за симъ къ косвенному указанію ~~положительнаго~~ спеціальнаго закона, касающагося до разбираемаго вопроса, слѣдуетъ замѣтить, что единственное въ этомъ случаѣ указаніе заключается въ §27 устава нашего банка. ~~за §27 этотъ параграфъ устанавливаетъ указываетъ на то, что~~ Параграфъ этотъ обязываетъ банкъ выдавать долгосрочныя ссуды закладными листами ~~и въ это~~ и въ этомъ обстоятельстве противники мѣры, принятой ~~установленной-предпринятой~~ постановленіемъ отъ 4^е Января, находятъ свое оправданіе. Но ~~упо~~ означенная мѣра ни въ какомъ случаѣ не исключаетъ выдачи ссудъ закладными листами, напротивъ того, самая необходимость этой мѣры проистекаетъ изъ того единственнаго обстоятельства, что ссуды выдаются именно закладными листами, ~~для про-ибо она~~ иначе она не имѣла бы и самой причины и цѣли своего ~~существованія~~ появленія. Сущность же мѣры заключается не въ томъ, что ссуды ~~выдаваемыя въ ссуду~~ выдаются не закладными листами а ~~въ томъ, что не въ отказѣ~~ выдачи ссудъ закладными листами ~~в выдачѣ~~ что было бы противозаконно, въ [...]ченіе въ договоръ ссуды ~~предварите~~ въ установленіи предварительнаго условія ~~согласія~~ усилонія,

при наличности котораго предлагается совершить ссуду, без котораго не не сов можетъ быть совершена ссуда состояться самая ссуда. Эти два положенія ничего общаго ссуды обусловливаются предлагаются и об банкомъ непремѣннымъ условіемъ передачи ихъ на банку для реализаціи, въ противномъ отказывается въ ссудѣ выдачѣ ссуды, здѣсь вопросъ лишь въ томъ въ правѣ ли банкъ выдача ссуды есть ли обязанность банка или его право: а предложеніе такого рода условія предварительнаго условія вовсе этимъ параграфомъ не воспрещается.

Противъ отказа въ выдачѣ ссуды можно возразить, если признать, что выдача вообще ссуды или займа есть обязательность выдаваемаго, а не право, что, очевидно, не выдерживаетъ никакой критики. Еслибы это было обязанностью земель вообще и земельныхъ банковъ въ частности то ограниченіе по ссудамъ выпуска по ссудамъ закладныхъ листовъ извѣстнымъ размѣромъ, предпринятое, какъ указано выше земельными банками въ 1874, 1875 и 1876 г. съ одобренія самаго Министерства финансовъ, не имѣло бы мѣста, ибо внѣ установленнаго размѣра банки естественно должны были вынуждаться отказывать желающимъ получить ссуду. Но могутъ опять Но могутъ возразить, что предпринятая Правленіемъ нашего банка мѣра предполагаетъ, что заемъ желающимъ получить ссуду уже исполнены всѣ обрядности, что закладные листы уже выпущены по ссудѣ, и что въ моментъ явки за полученіемъ ея, отказывается въ ссудѣ и это слѣд. и что въ силу всего этого выдача ссуды уже становится обязанностью банка, а между тѣмъ въ моментъ явки за полученіемъ ссуды ея отказывается въ ней, если заемщикъ желаетъ настаиваетъ получить на руки листы.

Если даже все это признать послѣдствіемъ договора предворительн

Если даже всѣ эти обстоятельства признать результатомъ молчаливымъ соглашеніемъ какъ бы обязательствомъ банка совершить заключить договоръ ссуды, то и въ этомъ случаѣ банкъ не можетъ быть принужденъ къ заключенію этого послѣдняго договора, ибо неоднократно рѣшеніями Сената установлено, что никто не можетъ быть принужденъ къ заключенію договора, хотя бы даже и обязался заключить договоръ его къ неисполненію такого договора обязательства можетъ влечь только отвѣтственность за причиненные этимъ убытки. Тоже самое надо признать сказать и въ томъ даже случаѣ, если даже признать, что §—5 параграфы устава касающіеся до выдачи ссуды, представляютъ собою обязательство банка на совершеніе самой ссуды.

совершить ссуду выдачу ссуды, потому – что ~~выдача~~ производство ссуды тоже есть договоръ завершающійся на тѣх или другихъ условіяхъ выдачею съ одной стороны и полученіемъ другою съ другой – Если, наконецъ, ~~вѣтъ~~ ~~тѣ~~ или другіе параграфы устава касающіеся до выдачи ссудъ, объяснить

* * *

Полагаю, что, въ виду наступленія срока обязательныхъ для банка платежей, по вышедшимъ въ тиражъ закладнымъ листамъ и срочнымъ купонамъ, нѣтъ возможности выдавать по ссудамъ авансы. Для того же чтобы ~~сократив~~ ~~всё~~ ~~устранить~~ или ~~довести~~ до ~~незначительныхъ~~ ~~размѣровъ~~, ~~предложеніе~~ нашихъ листовъ ~~впредь~~, по моему, слѣдуетъ обратиться къ единственному средству въ данномъ случаѣ ~~средству~~ ~~вліяніе~~ стороннихъ лицъ и учреждений на курсъ нашихъ листовъ въ нежелательномъ для насъ смыслѣ, слѣдуетъ обратиться, по моему, къ единственному средству, имѣющемуся въ нашемъ распоряженіи, а именно, замедлить сколько возможно, производство дѣлъ по операціи ссудъ и ~~тѣмъ~~ ~~пресечь~~ или до поры до времени или ~~вовсе~~ ~~сократить~~ ~~пресѣчь~~ ~~довести~~ предложеніе ~~ею~~ ~~стороны~~ ~~нашихъ~~ ~~листовъ~~ ~~стороннихъ~~ ~~лицъ~~ ~~сторонними~~ ~~лицами~~ и учреждениями или ~~довести~~ ~~это~~ ~~предложеніе~~ до самыхъ незначительныхъ размѣровъ. Въ видахъ же ~~устраненія~~ ~~преду~~ ~~устр~~ недовольства со стороны желающихъ. Получить ссуду, не мѣшаетъ предупреждать ихъ въ этомъ распоряженіи правленія при самой подаче ими заявленія о ссудѣ. ~~Совер~~ совершенное же ~~пріостановленіе~~ операціи ссудъ я считаю неудобнымъ ~~въ~~ ~~водахъ~~ въ томъ соображеніи, что оно можетъ вызвать нежелательные толки, могущіе вредно отразиться на интересѣ банка.

[1894 წლის 6 აპრილიდან 1895 წლის 26 აპრილამდე]

<რევიზორ ევსტათი დომეცისთვის განახიზიზნი განმარტვიტი გარათის მასალები>

...представлять изъ себя главный пунктъ склада и средоточія транзитомъ провозимыхъ товаровъ и и 3^м наконецъ, 3^м открытіе Баки Бакинской желѣзной дороги, превратившее г. Тифлисъ это главное средоточіе торговли Закавказья – въ сквозную какъ бы станцію между Каспійскимъ и Черными Морями. Все эти невзгоды стряслись надъ головою Тифлиса почти разомъ въ періодъ времени 1883-1884 гг. и навели на него панику, отразившуюся на доходность имущества и на продажную ихъ стоимость. Ни одно изъ этихъ событій не могло вліять

на экономическую судьбу других городов района дѣйствій банка, сіи послѣдніе не имѣли почти никакой связи съ утерянными преимуществами г. Тифлиса и не состояли въ ни въ какой отъ них зави экономической зависимости.

Этими именно обстоятельствами, а ничѣмъ инымъ либо другимъ, объясняется, что имѣнія только г. Тифлиса оказались убыточнымъ и то и то лишь въ періодѣ времени 1883-1884 гг., почти на всю сумму, за незначительнымъ исключеніемъ убытковъ, понесенныхъ банкомъ за все время его двадцатилетняго сѣлишнимъ существованія. Сопоставляя этотъ выводъ съ результатами операціи ссудъ подъ залогъ вообще городскихъ недвижимыхъ имуществъ какъ г. Тифлиса до и послѣ означенного выше періода времени, такъ и другихъ городовъ района дѣйствій банка, за все время двадцатилѣтней дѣятельности банка, нельзя не усмотрѣть, что въ семь послѣднемъ случаѣ остающіяся за банкомъ городскія имущества столь незначительны по своему числу и суммѣ убытковъ, что каковая что потери по нимъ представляются почти неизбѣжнымъ, какъ сказано выше, послѣдствіемъ въ ходѣ дѣль всякаго предпріятія вообще и ссудной операціи въ частности.

Принимая во вниманіе, что во всѣхъ случаяхъ банкъ всегда дѣйствовалъ по одной и той же системе оцѣнокъ при существованіи минимума процента скидки въ размѣрѣ 20% для каменныхъ и 30% для деревянныхъ строеній и рассматривая это обстоятельство въ связи съ тѣмъ, что, при отсутствіи исключительныхъ и особенныхъ событій неподдающихся человѣческой предусмотрительности производящихъ временно нѣкоторое замѣшательство въ экономической жизни того или другого города, такая система оцѣнокъ и такой размѣръ скидки не могло не повредить банку, естественно умозаключить, что какъ самая система, такъ и размѣръ процента скидки оправдали свое дѣйствительное назначеніе, а потому не могутъ быть признаны несоответствующими цѣли, состоящей въ огражденіи банка только отъ непомѣрныхъ и непосильныхъ убытковъ въ сравненіи съ прибылями. Избегнуть же во всякомъ случаѣ незначительныхъ убытковъ въ общемъ ходѣ операціи ссудъ внѣ всякой человѣческой возможности, ибо единственная задача оцѣнки, состоящей въ установленіи стоимости имущества залогового имущества въ возможно близко къ дѣйствительной его цѣнѣ, на слишкомъ трудна и сложна для раз безошибочнаго во всѣхъ случаяхъ разрѣшенія напередъ преподаанными правилами. Принимать же за основаніе опредѣленія стоимости

имущества правило чѣмъ она меньше, тѣмъ безопаснѣе для банка, – значило бы совершенно устранять необходимость оцѣнокъ и упразднить самую операцію ссудъ, могущую существовать и развиваться лишь при единственномъ условіи установленія стоимости залога, возможно близко къ дѣйствительной его цѣнѣ. Въ дѣлѣ операціи ссудъ не заключается, какъ извѣстно, не одинъ интересъ банка а интересъ состоящій въ заботѣ оградить себя отъ убытка, что од- весьма-легко но и интересъ вложена владельца имущества получить въ ссуду въ размѣрѣ, соответствующаго по крайней мѣрѣ самую трудную задачу въ дѣлѣ ипотечной ссудной операціи дѣйствительной стоимости представляемаго имъ залога. примирять Эти интересы безъ уклоненія вѣсовъ въ ту или другую сторону – составлять ту прямую непосредственную непреложную обязанность ипотечнаго кредитнаго учрежденія, ибо внѣ этой обязанности и только въ этихъ видахъ установлена безъ выполненія которой оно существовать не можетъ, ибо рискуетъ остаться безъ дѣла. Этимъ только можетъ быть оправдана необходимость оцѣнокъ, устанавливаемыхъ закономъ съ исключительною цѣлью по дѣйствительной доходности опредѣлять и дѣйствительную стоимость имущества. Внѣ таковой необходимости этой указанной неминуемой обязанности предъ ипотечнаго кредитнаго учрежденія нѣтъ причины и основанія устанавливать усложнять операцію ссудъ производствомъ оцѣнокъ. А разъ оцѣнка установлена, она должна отвѣчать своему назначенію. А потому тамъ гдѣ, по существу и цѣли оцѣночнаго дѣйствія, предстоитъ трудная задача опредѣлить на основаніи точныхъ данныхъ подоходную стоимость городского недвижимаго имущества, обыкновенно зависящую отъ многообразныхъ и многосложныхъ условій часть скрытыхъ въ непредусматриваемыхъ по естественной человѣческой слабости обстоятельствахъ будущаго, а еще чаще въ намѣренномъ извращенніи со стороны владѣльца имущества извращеніи или сокрытіи, съ цѣлью полученія ссуды въ наибольшемъ размѣрѣ, всѣхъ данныхъ, могущихъ послужить точнымъ основаніемъ для безошибочной оцѣнки, многое остается на долю прозорливости, предусмотрительности и добросовѣстности лица производящаго оцѣнку.

Такое положеніе вещей въ особенности весьма понятенъ встречаемое почти вездѣ въ особенности имѣетъ место въ пр въ городахъ района дѣйствій Тифлискаго Дворянскаго Земельнаго банка гдѣ въ коемъ почти совершенно-отсутствуетъ обычай совершать письменные договоры о наймѣ квартиръ, какъ это подтверждается и справедливымъ

указанієм Г^{на} ревизора, которые въ качествѣ провинціальныхъ городовъ подвержены вліанію всякой случайности того или другого характера, измѣняющей ихъ экономическое положеніе состояніе. Въ виду этого и того соображенія необходимости упомянутыя выше качества болѣе чѣмъ, где либо, необходимы для оцѣнщика въ районе дѣйствія Тифлисскаго Дворянскаго Земельнаго Банка. А такъ какъ подобныя ~~А такъ какъ~~ ~~Въ~~ виду качества этихъ эти весьма рѣдки въ человѣкѣ вообще, то это именно обстоятельство и не исключаетъ возможности ~~наибольшихъ или наименьшихъ~~ ошибокъ, ~~вездѣ вообще такъ и~~ ~~наибольшихъ~~ ошибки эти какъ бы естественны, ибо неизбѣжны, а потому ~~терпимы, пока нѣтъ нѣтъ~~ средствъ и мѣръ къ предупрежденію предупредить ихъ. ~~Въ этомъ направленіи~~ всякая попытка къ устраненію такихъ ошибокъ бессильна и тщетна ~~ибо вообще какъ, такого [...] скаго дѣйствія~~ а потому и безцѣльна. въ этомъ отношеніи увеличеніе процента скидки до 30% и 40% не можетъ имѣть никакого значенія.

Установленіе ревизорскимъ отчетомъ факта преувеличенныхъ доходностей по городскимъ имуществамъ и вслѣдствіе этого преувеличенныхъ ихъ оцѣнокъ хотя и можетъ имѣть мѣсто въ числѣ причинъ, порождающихъ убытки, но увеличеніе процента скидки съ 20% и 30% до 30% и 40% ~~также~~ ни въ какомъ случаѣ не можетъ послужить имѣть значенія средства противъ этого зла, если оно на самомъ дѣлѣ ~~существуетъ~~ предполагается. Это само по себѣ понятно безъ дальнѣйшихъ разъясненій, ибо что значить увеличеніе минимальнаго размѣра скидки съ валоваго дохода при предположеніи о возможности безпредѣльнаго преувеличенія ~~вал~~ этого дохода. ~~Т[ак]~~ Разъ эта возможность допускается, то трудно-ли преувеличить валовой доходъ на 10% или хотя бы на 20%, чтобъ потомъ ихъ скинуть? Тутъ весь вопросъ въ устраненіи возможности преувеличенія доходности, а не въ увеличеніи размѣра скидки, представляющей собою скорѣе пустую формальность и фикцію чѣмъ дѣйствительную мѣру, поражающую зло въ самомъ его источникѣ. А имѣются-ли въ распоряженіе вообще человѣка какое либо средство предупрежденія этой возможности? Чтобъ отвѣтить на этотъ вопросъ прежде всего необходимо выяснитъ во всехъ ли случаяхъ оправдываетъ на свое назначеніе въ дѣлѣ оцѣнки то преимущественное значеніе, которое по ~~вездѣ~~ всюду принятой системѣ предается доходности для безошибочнаго опредѣленія стоимости имѣнія? Отвѣтомъ на это

можетъ быть указаніе практики всѣхъ земельныхъ банковъ въ Имеретіи, обнаружившей тотъ то несомненное явленіе, что если преимущественное значеніе доходности оправдала свое назначеніе въ примѣненіи къ землѣ оцѣнки земельныхъ ба имуществъ, то относительно городскихъ имуществъ, въ особенности провинціальныхъ, оно оказалось болѣе или менѣе шаткимъ основаніемъ.

Упорядоченіе въ этомъ смыслѣ оцѣнокъ представляется столь трудною задачею, что человѣчество пока еще не изобрѣло безусловныхъ и непреложныхъ средствъ къ огражденію къ огражденію кредитнаго учрежденія отъ возможности имѣть дѣло съ преувеличенною доходностью при оцѣнкахъ и въ тщетномъ усиліи къ устраненію этой возможности ничего другого не нашло, какъ положиться, главнымъ образомъ, на умѣніе и добросовѣстность лицъ, собирающихъ данныя для оцѣнки и производящихъ самую оцѣнку. Всѣ существующія вообще инструкціи для оцѣнокъ, какъ ни полны обширны сравнительно но мало по своимъ размѣрамъ, но мало помогаютъ въ этомъ случаѣ, какъ ни испещрены тѣми или другими правилами, но все онѣ мало помогаютъ въ этомъ отношеніи дѣлу, ибо все онѣ ходятъ вокругъ и около выясненія лишь основаній и точекъ отправленія для оцѣнокъ, но надо умѣть добросовѣстно находить эти основанія и тѣ отправныя точки во всей ихъ точности и совокупности тамъ, гдѣ въ большинствѣ случаевъ интересъ владѣльца имущества ихъ ихъ, по обыкновенію, ихъ тщательно его скрываетъ ихъ съ целью ввести въ заблужденіе кредитное учрежденіе и этимъ путемъ вырвать у него ссуду въ желаемомъ имъ размѣрѣ. Путей къ этому добросовѣстному умѣнію и не указываетъ. Но этого имѣнно добросовѣстнаго умѣнія и не мо и добросовѣстности и не датъ ни одна инструкція въ мірѣ и дасть указаніе при всемъ нашемъ желаніи, человекъ не можетъ, потому что умѣніе, добросовѣстность и тому подобныя качества составляютъ предметъ внутренняго содержанія человѣка, какъ результатъ его развитія и не могутъ быть навязаны никакою инструкціею. Слѣдовательно, необходимая гарантія въ правильномъ и точномъ установленіи размѣра доходности съ недвижимыхъ имуществъ заключается, главнымъ образомъ въ качествахъ оцѣнщика, собирающаго данныя для оцѣнки. Исходя изъ этого и принимая въ соображеніе что, то обстоятельство, что при наличности недобросовѣстнаго отношенія членовъ оцѣнчной К-сій къ своимъ обязанностямъ, нѣтъ никакихъ средствъ предупредить возможность имѣть дѣло съ преувеличенными

доходностями для оцѣнок вообще при оцѣнках вообще залоговыхъ имуществъ, правленіе банка отказывается отъ тщетныхъ усилій изыскать эти средства ввести въ инструкцію какія либо правле упорядочить въ этомъ направленіи оцѣнку какими либо правилами оцѣнки оцѣнки остановилось на мысли, обративъ вниманіе отдѣль членовъ оцѣночной К-сии на отмѣченный ревизорскимъ отчетомъ фактъ преувеличенія доходовъ съ городскихъ недвижимыхъ имуществъ, предписать имъ, не отступая отъ правилъ существующей инструкціи для оцѣнокъ строго сосредоточить все свое вниманіе и заботу на томъ, чтобъ постоянная доходность выводима была постоянная а не случайная доходность возможно точно и соотвѣтственно не случайной а постоянной действительности устраняя, всякія происходящія и случайныя обстоятельства и чтобъ какъ доказательства доходности, такъ и всѣ прочія данныя для оцѣнки тщательно были проверяемы собираемы и проверяемы на мѣстѣ и настолько подробно и опредѣленно, по всякимъ признакамъ, изложены въ актахъ осмотра и оцѣнки при такомъ порядкѣ исчисленія валоваго дохода, чтобъ могли быть проверяемы чтобъ представлялись во всемъ значеніи фактовъ, могущихъ быть проверѣнными въ какъ при всякомъ въ случаѣ надобности, и во всякое время во всякое время цѣлымъ составомъ оцѣночной К-сии, завершающей дѣло оцѣнки.

При подобномъ порядкѣ исчисленія валоваго дохода городскихъ имуществъ скидка 20% и 30% не только достаточна для полной гарантіи банка, но по мѣстнымъ условіямъ, которыя въ случаѣ нужды легко проверить, если того пожелаетъ кредитная канцелярія, даже слишкомъ велика, ибо почти ни одно городское имущество во всемъ районѣ дѣйствій банка не носить такого расхода на свое исправное содержаніе и на и простой и недобора по случаю проста квартиръ не терпитъ такого, со включеніемъ и самого въ немъ въ этотъ расходъ и суммы недобора вследствие проста квартиръ. Что существующій размѣръ скидки не представляетъ никакой опасности для банка — это подтверждается и отчетомъ ревизора свидѣтельствующимъ, что „требованія существующей инструкціи совершенно цѣлесообразнымъ“, слѣд. совершенно цѣлесообразна и та часть ея, коею устанавливается этотъ размѣръ, и потому изменять его опять опять и въ этомъ случаѣ нѣтъ никакого основанія.

Тѣмъ неменѣе нѣтъ сомнѣнія, что во исполненіе предписанія г^{на} Министра финансовъ принять мѣры къ упорядоченію оцѣнокъ,

правление считает своею обязанностью изготoвить по сему предмету свой доклад для представления въ порядкѣ, указанномъ § 84 устава и послѣ 64 устава-устава, на обсужденіе и утвержденіе общаго собранія. Какъ этого требуетъ точный смыслъ §64 устава. Но для этого не необходимо подвергнуть пересмотру существующую инструкцію для оцѣнокъ съ цѣлью соображенія ея правилъ какъ съ новыми требованіями Министерства, такъ и съ добытымъ двадцатилѣтнею практикою банка опытомъ а равно и съ опытомъ другихъ съ результатами дѣйствій въ этомъ отношеніи другихъ ипотечныхъ кредитныхъ учреждений на тотъ конецъ

* * *

Князь Мачабели указываетъ съ цѣлью обвинить Правленіе въ трехъ своихъ сочленовъ въ пристрастіи тотъ фактъ, что по имѣнію имѣніе Князей Абхазіи, приобретенное ими отъ банка съ вольныхъ торговъ не подвергнуто публичной продажѣ за не взносъ въ срокъ обязательныхъ платежей. несмотря на то, что на этомъ имѣніи числились недоимки въ срочныхъ и другихъ обязательныхъ по покупкѣ платежахъ.

Обстоятельства этого дѣла состоятъ въ слѣдующемъ. Имѣніе, о которомъ идетъ рѣчь, принадлежало Мириманову и по безуспѣшности торговъ осталось и принято въ залогъ 27 Августа 1882 г. Оно первоначально было оцѣнено самимъ Княземъ Мачабели, когда онъ состоялъ оцѣнщикомъ, въ 120 000 руб., причеиъ чистый годовоіи доходъ имѣ, княземъ Мачабели показанъ въ суммѣ 10,000 руб. Оцѣночная коммиссія согласилась съ этою оцѣнкою, но Правленіе нашло возможнымъ утвердить эту оцѣнку лишь въ 80, 000 руб. и соотвѣтственно этому разрѣшило въ ссуду 40 000 руб. несмотря на то, что оцѣнка кн. Мачабели и затѣиъ оцѣночной коммиссіи была понижена Правленіемъ на 40 000 руб., имѣніе это все же осталось за банкомъ въ Іюнѣ 1887 г. за безуспѣшностью торговъ, въ суммѣ 40 577 руб. 59 коп. капитальнаго долга и недоимокъ. Въ 1887 г. часть этого имѣнія продана въ п. 50 за 4000 руб., каковая въ размѣрѣ и изъ покупной суммы 4000 руб. представлена въ погашеніе сумма списана съ капитальнаго долга представленные въ погашеніе долга списана съ капитальнаго долга остатокъ котораго все разны за этимъ погашеніемъ выразился въ суммѣ 34,847-28. Въ 1890 г. Это имѣніе приобретено князьями Абхазіи отъ банка за 40 317 руб. съ обязательствомъ уплатить четъ 4874 руб. и 83 коп. въ продолженіе года

а своевременно вносить срочные платежи съ суммы переведеннаго на нихъ капитальнаго долга ~~возведеннаго~~ при чемъ наличными деньгами уплачено покупателями 1400 руб.

Такимъ образомъ нѣсомненно, что разрѣшеніе послѣдовало еще въ Маѣ 1891 г. Но князь Мачабели, вопреки этимъ очевиднымъ доказательствамъ, увѣряетъ на ~~страницѣ~~ страницѣ 6ой своей записки, что разрѣшеніе послѣдовало лишь 18 Іюня 1891 г., будто-бы спустя мѣсяць съ лишнимъ послѣ того, какъ откуда-то появившаяся депеша съ торжествомъ была показываема избирателямъ. Однообразіе тона въ пріемѣ для собиранія поводовъ для къ заподозриванію своихъ сочленовъ по правленію въ то-у въ тѣхъ или другихъ дѣйствіяхъ и тутъ сказалось во всей своей наготѣ, ибо, указавъ неточно дату на время разрѣшенія послѣдовавшагося разрѣшенія, онъ счелъ нужнымъ первую телеграмму ~~объ этомъ окрестить~~ ~~п~~ ~~объ этомъ~~ признать откуда-то появившеюся тогда какъ въ письмѣ своемъ, напечатанномъ въ „Новомъ обозреніи“ 23 Іюня 1891 г. №2579, онъ признаетъ, что та телеграмма была отъ члена – заемщика, котораго, какъ сказано выше, уполномочило само же правленіе на хожденіе по дѣлу о 5% листахъ.

Изъ приведенныхъ данныхъ видно, что что правленіе не сидѣло сложа руки по вопросу исходатайствованія выпуска 5% листовъ и что въ замедленіи этого выпуска правленіе не виновато. Но князь Мачабели въ замедленіи этомъ ~~видитъ~~ находитъ новую точку опоры для обвиненія своихъ сочленовъ, говоря, что оно послужило къ замедленію и самой конверсіи 6%-хъ ссудъ, увѣряя, что курсъ нашихъ 5%-хъ листовъ въ Августѣ 1891 года ~~тому способствовалъ~~, – вовсе не падалъ и слѣд., будтобы способствовалъ конверсіи въ доказательство своего увѣренія, вопреки очевидности, онъ ссылается на современные бюллетени биржи. (см (см. стр. 7ая его записки). Дѣ Незачѣмъ ему было напрасно ссылаться на бюллетени, ~~когда~~ ~~если~~ ~~онъ~~ ~~вспомнилъ~~, что до до 16-Сентября 1891 5%-хъ листовъ еще не было вовсе выпущено изъ экспедиціи Заготовленія Государственныхъ Бумагъ, слѣд., о повышеніи или пониженіи курса на ~~наши~~ нашихъ 5%-хъ закладныхъ листовъ и рѣчи быть не могло въ биржевыхъ бюллетеняхъ (см. сообщеніе объ этой экспедиціи отъ 18 Сентября 1891 г. за №07279). Если же въ то время рѣчь шла о паденіи курсовъ, ~~вообще~~ ~~закладн.~~ то она касалась лишь до закладныхъ листовъ другихъ вообще банковъ, ~~и для этого~~ а въ доказательство этого не для чего было князю Мачабели отсылать насъ къ бюллетенямъ, когда на лицо

имѣется такой авторитетный документъ, какъ письменное сообщеніе кредитной канцеляріи, отъ 16 Сентября 1891 г. за №12019, въ которой указывается, что пр „при настоящемъ экономическомъ и финансовомъ положеніи дѣль дѣль конверсія не своевременна“ и потому г. Министръ въ ходатайствѣ по этому предмету правленію нашему отказывается. Князь Мачабели признавъ за лучшее забыть это сообщеніе, счель нужнымъ забыть и то, что за тѣмъ на новое ходатайство наше о томъ же кредитная канцелярія отъ 13 Мая 1892 г. за №5751 сообщаетъ, что ходатайство правленія не уважено на томъ основаніи „современная биржевая цѣна 5%-^х Тиф. Двор. Зем. Банка не достигла еще номинальной ихъ стоимости и что въ виду сего конверсія 6% ссудъ въ 5%-^а не можетъ быть произведена на выгодныхъ для заемщиковъ условіяхъ“ 11го Мая 1893 же года за № на третье ходатайство правленія о томъ же кредитная отъ 11го Мая 1893 г. за № 6389 увѣдомляетъ, что „въ виду неустановившейся еще съ должною прочностью биржевой цѣны 5% вкладныхъ листовъ Тиф. Двор. Зем. Банка г. Министръ призналъ конверсію преждевременною“, разрѣшивъ лишь произвести ее частично и то при извѣстныхъ ограничительныхъ условіяхъ.

Въ виду всего этого искать и находить причину замедленія конверсіи въ періодѣ времени отъ 1890 г. въ замедленіи разрѣшенія на выпускъ 5%-^х листовъ искать и находить причину замедленія конверсіи по большей мѣрѣ несправедливо, не говоря уже о томъ, что подобное отс[т]упленіе отъ очевидной правды ради обвиненія другого въ неправдѣ не совѣмъ вяжется съ логикою вещей. Тѣмъ не менѣ, взявъ то въ основаніе своего обвиненія своихъ сочленовъ именно эту неправду это обстоятельство, что князь Мачабели увѣряетъ, что въ немъ и заключалась опасность, которая грозила нашему банку, помимо уб происшедшихъ убытковъ, ибо, по его мнѣнію, вслѣдствіе замедленія выпуска 5%-^х листовъ „не только не являлись нов болѣе новые заемщики, но и прежніе массами начали переходить въ другія кредитныя учрежденія, гдѣ ссуды выдавались 5% листами“. Случай перехода въ другія заемщиковъ въ другія кредитныя учрежденія быть можетъ поощрялись и этимъ обстоятельствомъ, но онѣ эти случаи имѣли и имѣютъ мѣсто во все времена существованія одного кредитнаго учрежденія въ виду другого, дѣйствующихъ въ одномъ и томъ же районѣ. Не появленіе же новыхъ заемщиковъ и чрезъ то сокращеніе ссудной операціи есудъ дѣйствительно могло повліять на дѣла банка еслибъ оно въ данномъ случаѣ не представляло собою совершенную

неправду. Изъ отчета за 1890 г. видно, что что 237 въ этомъ году выдано 227 ссудъ однихъ только долгосрочныхъ ссудъ на сумму 1340, 200 руб. въ 1891 г. за время до начала выпуска 5%^{хх} листовъ 143 ссуды на 723 600 руб. Принимая во вниманіе, что какъ это число ссудъ, такъ и сумма ссудъ относятся къ періоду времени замедленія выпуска 5%^{хх} листовъ а въ 1891 г. за время до начала выпуска 5% листовъ 143 ссуды на 723 600 руб. Если эти цифры сопоставить съ таковыми же предыдущихъ годовъ, то отъ 1875 до 1890 г., то окажется что изъ всѣхъ пятна[дцати] годъ пройденныхъ годовъ 1890 и 1891 г. не было ни одного года такого котораго въ болѣе или менѣе значительной степени не прѣвосходило число который не представлялъ бы собою выдержалъ бы, по числу и суммѣ ссудъ, какое либо сравненіе ссудами, выданными въ 1890 и 1891 г. т. е. въ періодъ времени, въ коемъ князь Мачабели между началомъ и концомъ, завершимаго выпускомъ 5%^{хх} листовъ ходат между темъ: когда возникъ вопросъ о выпускѣ 5%^{хх} листовъ и когда завершился за исключеніемъ 1881 г. исключеніе въ этомъ представляетъ лишь 1881 годъ. уступающему въ этомъ отношеніи по числу ссудъ и превосходящемуи этотъ послѣдній по суммѣ періодъ лишь по суммѣ ссудъ, но не по числу, ибо числомъ ссудъ и этотъ годъ стоитъ ниже означеннаго періода уступая въ однако въ числѣ ихъ. Сличеніемъ отчетовъ за всѣ годы отъ 1875 до 1890 и 1891 г. легко въ этомъ убѣдиться. Такъ гдѣ же опасность фактъ не появленія новыхъ заемщиковъ по причинѣ замедленія выпуска 5%^{хх} листовъ, на который указываетъ авторъ записки и который будто-бы имѣлъ мѣсто по причинѣ дан въ данномъ случаѣ мѣсто.

Конечно, удешевленіе кредита выдачею ссудъ 5% листами вместо 6%^{хх}. при благоприятномъ курсѣ первыхъ, имѣеть значеніе въ смыслѣ при увеличе привлеченія заемщиковъ къ кредиту, но страннѣе всего то, что князь Мачабели энергично возставалъ въ общемъ собраніи 1891 г. противъ предложенія правленія и Наб. К-та наблюдательнаго комитета о необходимости уменьшенія процента на на ½ % процента взноса на управленіе и другіе расходы (см (см. „Новое обозрѣніе“) 19 и 25 Мая 1891 г. № № 2547 и 2581). Недовольствуясь этимъ, онъ въ слѣдующемъ засѣданіи объ тогоже общаго собранія настаивалъ на пересмотрѣ утвердительнаго рѣшенія по этому предмету предыдущимъ собраніемъ рѣшенія предыдущаго собранія, см. постановленіе общаго собранія отъ 17 Мая 1891 г.) доказывая необходимость перерѣшенія (см. Новое обозрѣніе отъ 22 Мая 1891 г. №2550). постановленія по данному предмету общимъ

собраниемъ въ утвердительномъ смыслѣ Несмотря на то, что предложеніе было принято общимъ собраниемъ (см. постановление его отъ 17 Мая 1891 г.), князь Мачабели въ слѣдующемъ же засѣданіи настаивалъ на пересмотръ разъ постановленнаго рѣшенія по этому предмету рѣшенія съ целью его перерѣшить (см. Новое обозрѣніе о засѣданіи и въ нѣ „Новое обозрѣніе“ отъ 22 Мая 1891 г. № 2550). Насколько искренно и представляется его забота объ удешевленіи кредита и чрезъ то привлеченіе новыхъ заемщиковъ и удержаніи ихъ въ банкѣ старыхъ, — это видно изъ изложеннаго, ибо могъ-ли чѣловекъ, дѣйствительно заботящійся объ удешевленіи кредита и облегченія заемщиковъ, противиться тамъ, гдѣ сами мы, по праву уставомъ предоставленному, прямо имѣли возмъ прямую возможность удешевить кредитъ быстро и безъ всякаго замедленія. Наконецъ, сдѣлано-ли имъ какое либо и когда либо предложеніе о необходимости принять тѣ или другія дѣйствія для ускоренія полученія разрѣшенія выпуска 5% листовъ, а равно по вопроса[м] о конверсіи отвѣтъ на это и какія къ тому имѣются доказательства — отвѣтъ на все это предоставляемъ князю Мачабели за неимѣніемъ управленія никакихъ ни для этого данныхъ.

Изъ всѣхъ доводовъ

Инструкція для

По вопросу объ инструкціи для Правленія.

Далѣе кн. Мачабели на страницѣ 7ой своей записки, возбуждая указывая на отсутствіе инструкціи для правленія за все время существованія 20 двадцатилѣтняго существованія банка указываетъ примѣры приводитъ примѣры безпорядковъ въ веденіи дѣлъ, отъ неименія инструкціи происходящихъ, говоря, что отъ перечисленія остальныхъ онъ воздерживается въ виду ихъ многочисленности. Казалось бы, что приводимыя по крайней мѣрѣ примѣры будутъ таковы; на столько важны по своему значенію для банка, что заслужать вниманіе серьезнаго изслѣдователя. Между тѣмъ они состоятъ въ слѣдующемъ: 1) что правленіе 1) что Правленіе на запросъ кн. Мачабели какъ дѣйствовать предъ торгами относительно не до заемщиковъ не довозносящихъ всѣхъ про срочныхъ платежей, рѣшило не оставить ни одной копѣйки ни за кѣмъ, тогда какъ А въ чемъ тутъ бѣда? Въ томъ, что князь Мачабели въ качествѣ члѣ дежурнаго члена держался этого порядка, а между

[1895 5005 25 036053830]

<განმარტავითი პარათი ფინანსთა მინისტრისადგი>

Ваше Высопревосходительство!

Правленіе Тифлискаго Дворянскаго Земельнаго банка, въ силу предписанія Вашего отъ 5 Апрѣля сего 1896 г. за № 5672, поставлено въ положеніе безповоротно обвиненнаго въ неблаговидныхъ дѣйствіяхъ на томъ основаніи, что усмотрѣна неправильность по оцѣнкамъ городскихъ залоговъ съ укрытіемъ отъ Министерства финансовъ существенно важныхъ при разрѣшеніи выпуска закладныхъ листовъ обстоятельствъ (3^{мѣ} пунктъ означеннаго предписанія). Въ добавленіе къ этому устанавливается фактъ маскированія Правленіевъ убытковъ на балансахъ подъ видомъ возвратныхъ расходовъ. (8^{мѣ} пунктъ предписанія).

Хотя неблаговидность того или другого дѣйствія не предусматривается Уложеніемъ о Наказаніяхъ, какъ казаемое закономъ преступленіе, но тѣмъ не менѣе быть въ порядкѣ подчиненности подвергнутымъ обвиненію въ неблаговидныхъ дѣйствіяхъ съ высоты министерскаго поста есть своего рода наказаніе, быть можетъ, болѣе тяжкое, чѣмъ всякое другое, для лицъ, не лишенныхъ чувства чести и достоинства, ибо дѣйствіе неблаговидное ничто иное, какъ дѣяніе, не согласное съ ~~именно съ чести~~ ~~съ достоинствомъ~~ съ этими благороднѣйшими достояніями человѣка:

Установленіе же факта укрытія отъ высшей власти низшею существенно важныхъ по дѣлу обстоятельствъ, а равно факта маскированія однихъ обстоятельствъ подъ видомъ другихъ составляютъ уже прямое указаніе на преступленіе. Это явствуется изъ того соображенія, что нѣтъ цѣли укрывать что-либо, кромѣ злоупотребленія или вообще событія, боящагося свѣта подъ страхомъ наказанія, а равно нѣтъ смысла что-либо маскировать безъ намѣренія ввести кого-либо въ обманъ и заблужденіе относительно состоянія ввѣреннаго дѣла. При всемъ этомъ укрытіе и маскированіе необходимо предполагаютъ, въ особенности въ данномъ случаѣ, ту или другую корыстную цѣль, въ противномъ же случаѣ надо полагать, что люди могутъ ~~быть~~ ~~прибѣгать~~ къ подобнымъ явно непозволительнымъ мѣрамъ лишь изъ одной любви къ искусству. Не надо обладать особенною щепетильностью, чтобы почувствовать всю тяжесть и весь позоръ ~~такого~~ обвиненія въ такого рода дѣяніяхъ.

Ваше Высопревосходительство! Честь и достоинство людей составляютъ одно изъ благороднѣйшихъ преимуществъ, дарованныхъ человѣческой природѣ въ отличіе отъ всѣхъ прочихъ живыхъ существъ

и по этому весьма естественно и не то властное чувство, которое не преодолимо побуждает человека извѣдать всѣ законные пути, исчерпать всѣ законныя средства для ихъ защиты. По этому же Правленіе въ правѣ рассчитывать, что тяжесть нависшаго надъ нимъ обвиненія послужитъ оправданіемъ той смѣлости и рѣшимости, съ которыми оно обращается непосредственно къ Вашему Высокопревосходительству настоящимъ письмомъ Уповавъ къ чувству справедливости безъ всякаго подобострастія уповая, что оно будетъ выслушано до конца. Правленіе не можетъ также ни уповать, что Вы соблаговолите дозволить ему высказаться со всею прямою, достойною защищаемаго предмета, въ данномъ случаѣ, драгоцѣннѣйшаго достоянія всякой человѣческой личности, какое бы положеніе она ни занимала и съ какой бы ступени общественной лѣстницы ни наблюдалась.

Основывая на этомъ упованіи всю свою рѣшимость, а равно и на томъ несомнѣнномъ обстоятельстве, что всякія задачи и заботы полъ управ и многоразличныя заботы по управленію финансами обширнѣйшей въ мірѣ Имперіи, не оставляютъ Вашему Высокопревосходительству времени непосредственно знакомиться съ дѣлами такого незначительнаго учрежденія какъ Тифлисскій Дворянскій Земельный Банкъ, Правленіе позволяеть себѣ доложить Вамъ, что оно находитъ нѣкоторое успокоеніе въ томъ, суровый приговоръ тяготящій надъ нимъ, произнесенъ неполичному и непосредственному усмотрѣнію Вашего Высокопревосходительства, а лишь вслѣдствіе доклада кредитной канцеляріи счастливомъ для него предположеніи счастливомъ для предположеніи счастливомъ для него соображеніи нѣкоторое успокоеніе въ томъ, на этотъ разъ уже, счастливомъ для него соображеніи, что суровый приговоръ тяготящій надъ нимъ, произнесенъ не по личному и непосредственному усмотрѣнію Вашего Высокопревосходительства, а лишь вслѣдствіе доклада о томъ кредитной канцеляріи.

Приступая къ выясненію обстоятельствъ, приведшихъ кредитную канцелярію къ необходимости обвинить банкъ въ банкъ и чрезъ то и самое правленіе въ неблаговыднхъ дѣйствіяхъ съ укрытіемъ существенно важныхъ обстоятельствъ, Правленіе останавливается на 3^{мъ} пунктѣ предписанія Вашего Высокопревосходительства, въ коемъ только и сгруппированы всѣ эти обстоятельства и формули[ро]ванѣ сознете [...] самое обвиненіе приговоръ произнесенный приговоръ обвине-обвинительный пр-нимъ суровый приговоръ. Въ означенномъ

пункте ~~гласитъ~~ говорится: «ссуды подь залогъ городскихъ имуществъ, составляющіе главный источникъ доходовъ банка по соотношенію общей суммы этихъ ссудъ къ общей суммѣ ссудъ подь сѣльскія именія, выдаются въ крайней преувеличенномъ размѣрѣ, при чемъ Правленіе главнымъ образомъ имѣетъ въ виду, чтобы чистый доходъ отъ имуществъ покрывалъ только срочные платежи, и нисколько не заботится о томъ, чтобъ извѣстная часть чистаго дохода оставалась для удовлетворенія личныхъ нуждъ заемщика, каковое обстоятельство только и можетъ заставить заботиться о сохраненіи имущества за собою. Независимо отъ этого въ весьма многихъ, замѣченныхъ ревизіею, случаяхъ данныя о доходности городскихъ имуществъ основаны на фиктивныхъ, а иногда и прямо несогласныхъ съ дѣйствительною доходностью имуществъ цифрахъ. Такъ, по нѣкоторымъ имуществамъ ~~данныя~~ доходности основаніемъ для ихъ оцѣнки послужила доходность, [породи] принятая въ гораздо высшей мѣрѣ цифрѣ, чѣмъ даже наемныя цѣны, обусловленныя контрактами съ правительственными учрежденіями. Кромѣ того, вопреки уставу и оцѣночной инструкціи страхованіе имущества не принимается во вниманіе при приѣмѣ имущества ~~въ залогъ банка и имущества, и имущес~~ въ залогъ банка, имущества застраховываются не только послѣ постановленія правленія о разрѣшеніи ссуды подь имущество, но и иногда даже и послѣ отсылки въ особенную канцелярію по кредитной части журнала о разрѣшеніи выпуска закладныхъ листовъ по ссудѣ.

„Послѣдствіемъ такого порядка является значительное число случаевъ перехода ~~въ руки банка~~ этихъ залоговъ въ руки банка и понесеніе банкомъ значительныхъ убытковъ.

„Вообще же, столь неправильная дѣятельность банка по оцѣнкѣ городскихъ залоговъ съ укрытіемъ отъ министерства финансовъ существенно важныхъ ~~при разрѣ~~ при разрѣшеніи выпуска закладныхъ листовъ обстоятельствъ представляется неблагоприятною.

Нѣтъ необходимости утруждать вниманіе Вашего Высочествоваго Выясненіемъ того – на сколько тѣ или другія изъ указанныхъ въ семь пунктѣ обстоятельствъ важны для существа и успѣха дѣла банка. ~~Достигла лишь для предвзятой одного бѣглаго~~ Для предвзятой правленіемъ цѣли достаточно лишь одного бѣглаго обзора этихъ обстоятельствъ ~~одного ихъ перечисленія~~ для къ порожденію недоумѣнія относительно самъ по себѣ возникающаго вопроса: причемъ тутъ

неблаговидность дѣйствій и укрытіе и какими признаками и та и другое обусловливаются.

Явный смысл всѣхъ этихъ обстоятельствъ прямо указываетъ, что они допускаютъ для своего объясненія множество предположеній, ничего общаго не имѣющихъ съ тяжкимъ обвиненіемъ въ неблаговидныхъ дѣйствіяхъ и укрывательствѣ. Такъ, на примѣръ, фактъ преувеличенности дохода городскихъ имуществъ и чрезъ-то стоимости залога и слѣдовательно размѣра ссуды отражающейся на размѣрѣ ссуды, какъ ни важенъ съ точки зрѣнія огражденія банка отъ убытковъ, тѣмъ не менѣе можетъ быть объясняемъ какъ результатъ или недосмотра, или неумѣнія ориентироваться въ трудныхъ задачахъ оцѣнки, многозависящихъ отъ той или другой жизненной ихъ обстановки, или отъ того или другого пониманія условій собираемыхъ для оцѣнки данныхъ или же, наконецъ, отъ тѣхъ или другихъ возможныхъ во всякомъ дѣлѣ ошибокъ и т. д. Равнымъ образомъ фактъ что же касается Равнымъ образомъ во всякомъ человѣческомъ дѣлѣ ошибокъ и т. д. Одно простое перечисленіе случаевъ, предусмотрѣнныхъ §§ 5-9 уста оцѣночной инструкціи случаевъ, съ которыми приходится считаться оцѣночной К-сін, достаточно, чтобъ представить себѣ [...] какоюй [...] скользякій поле путь открытій предстопитъ тѣхъ или другихъ данныхъ предстопитъ пройти прежде, чѣмъ добиться необходимой увѣренности въ дѣйствительности дохода имуществъ чрезъ-то имуществъ, сколько недоумѣній сомнѣній и догадокъ слѣдуетъ преодолѣть для этого, и сколько соображеній надо принимать во вниманіе и сколько случаевъ прозрѣть въ настоящемъ и предвидѣть въ будущемъ. Экономическое состояніе имущества слишкомъ живое дѣло, чтобъ быть безусловно гарантированнымъ отъ ошибокъ и уклоненій въ ту или другую сторону при опредѣленіи его доходности въ данное время и на данномъ пространствѣ. А потому то широкое поле предположеній, которое очерчено выше естественно представляется болѣе чѣмъ обязательнымъ при обсужденіи дѣйствій при производствѣ оцѣнокъ, когда нѣтъ прямыхъ точныхъ и осязательныхъ доказательствъ для обвиненія въ злоупотребленіи.

Фактъ же несоотвѣтствія иногда цифры виведеннаго при оцѣнкѣ дохода съ цифрою обусловленною условіемъ найма по договору, хотя бы и съ правительнымъ учрежденіемъ какъ ни поражаетъ своею несообразностью на первый случай въ §§ 5678 и 9 случаевъ указанныхъ въ §§ 5-9 достаточно съ которымъ при хочется считаться

оцѣночной Комиссіи— районѣ Тифлискаго Дворянскаго Земельнаго Банка гдѣ по справедливомъ замѣчанію ревизора, око взгляды на оныя становятся понятнымъ и естественнымъ при существованіи §7 устава §7 инструкціи цѣликомъ Тифлискимъ Дворянскимъ Земельнымъ Банкомъ изъ инструкціи министерства же финансовъ значущейся въ приложеніи къ уставу акціонерныхъ земельныхъ банковъ изданія 1886 г.

Въ этомъ §7 инструкціи говорится что если наемная плата за нѣкоторыя квартиры значительно ниже по сравненію съ прочими въ томъ же домѣ находящимися квартирами и хозяинъ дома будетъ настаивать на увеличеніи цѣнности такихъ квартиръ, приводя къ тому основанія, то въ сихъ случаяхъ оцѣночной Комиссіи предоставляется удовлетворять требованія домовладѣльца, если она убѣдится въ справедливости оныхъ, руководствуясь при увеличеніи наемною платою прочихъ квартиръ въ тѣхъ же домахъ. Въ виду этого фактъ не соотвѣтствія выше означенныхъ цифръ не только нельзя назвать даже упущеніемъ а тѣмъ болѣе неблагоприятнымъ дѣйствіемъ.

Что же касается до того, что при приѣмѣ имущества въ залогъ страхованіе не принимается во вниманіе то прежде всего является вопросъ: какъ понимать такое указаніе? Какъ упущеніе при оцѣнкѣ, или при выдачѣ ссуды? Въ первомъ случаѣ послѣдствіемъ сопровож или сопряженной съ приѣмомъ въ залогъ имущества? Въ первомъ случаѣ фактъ не принятія во вниманіе страхованія имущества при оцѣнкахъ можетъ быть результатомъ того или другого толкованія процессуальныхъ правилъ, установленныхъ для оцѣнокъ, или того или другого воззрѣнія на значеніе застрахованія въ дѣлѣ оцѣнки опредѣленія дѣйствительной стоимости залога и т. д. Не одно правленіе Тифлискаго Дворянскаго Земельнаго Банка полагаетъ, что сумма страхованія представляетъ собою весьма шаткое основаніе для оцѣнки залога. Это признано и сѣздами представителей Земельныхъ банковъ, да и практикою въ самой жизни.

Во второмъ же случаѣ кредитная канцелярія не въ состояніи указать ни одного факта, подтверждающаго то обстоятельство, чтобъ чтобъ принималось въ залогъ имущество безъ предварительнаго застрахованія. Бывали случаи и довольно частые, что разрѣшались ссуды безъ застрахованія имущества. Это дѣлалось и дѣлается сейчасъ лишь въ интересѣ заемщика, который, часто не видя, по мѣстному обыкновенію, особенной необходимости оградить отъ огня свое имущество, не желаетъ быть вовлеченнымъ въ напрасныя

расходы по страхованию, пока не убедится, что разрешенная ссуда удовлетворяет всем его экономическим расчетам. Но нет во всей двадцатилетней деятельности банка ни одного случая выдачи ссуд, без предварительного страхования. Это подтверждается и ревизорским отчетом, удостоверяющим, что во всех случаях представление полна страхового полиса непременно требовалось до выдачи ссуды. Весь же смысл и значение страхования с точки зрения интересов банка заключаются в том именно, чтобы обеспечить выдаваемую ссуду на случай пожара выдаваемую ссуду, а не предназначенную, которая может и не состояться по тем или другим причинам. Обязательное значение для банка значение страхования залоговых имуществ, по твердому убеждению правления, может состоять только в этом и ни в чем ином. В этом нет никакого сомнения в виду §38 устава, который устанавливая, что сумма страхования должна равняться быть не менее суммы ссуды с присокуплением двухгодичных по ней процентов срочных платежей, тем самым вовсе не предполагает дать зна страхованию какое-либо значение больше или меньше в той другой степени решающее значение в деле определения стои действительной стоимости залога. Иначе надо было бы предположить допустить потому что такая сумма страхования никогда не будет совпадать равная сумма ссуды, плюс и двухгодичных платежей никогда никогда не может совпасть со стоимостью залога и следо не могут всегда быть меньше стоимости имения если принимать во внимание при оцѣнках такой порядок вещей, то во всех случаях ее. Для убедительности стоит только прибѣгнуть простому арифметическому расчету приняв в соображение, что сумму ссуды, обязательно определяемой не свыше 60% стои 60 % стоимости залога и с присокуплением суммы двухгодичных платежей срочных платежей с ней срочных платежей процентов. Таким образом ясно, что, по смыслу сил §38 устава, сумма страхования в смысле обеспечения ссуды является предметом простого арифметического расчета, а вовсе не элементом для опредѣлен установления стоимости залога, а тем более существенно важным указателем ее.

Если же оцѣночная инструкция принимать предписывает принимать в соображение сумму страхования, то только в тех видах, чтобы она была не меньше установленного §38 устава просимаго размера ссуды с двухгодичными процентами которыя каковой размер относится

къ суммѣ стоимости лишь въ качествѣ количествѣ не свыше 60% съ присовокупленіемъ двухгодовыхъ процентовъ.

Если бы страхованію дать иное объясненіе, то [только] то есть Министерство финансовъ предложившее съѣзду ни въ смыслѣ ни при какомъ либо обязательнаго значенія его для оцѣнки всехъ залоговъ для опредѣленія стоимости залога, то ни Министерство финансовъ, предложившее съѣзду представителей земельныхъ банковъ инструкцію для оцѣнокъ городскихъ имуществъ и вовсе не предоставило залогодателю желанію желанію залогодателя усмотрѣнію сумму страхованія по своему усмотрѣнію повышать страховую сумму совѣ не предоставило бы желанію личному усмотрѣнію владѣльца имущества въ случаѣ желанія его опредѣлить цѣнность имущества, согласно выведенной оцѣночною Коммиссіею цифрѣ, повысить страховую сумму. съ со Какъ это явствуетъ

предоставленіе такого права владѣльцу имущества видъ ясно видно изъ §12 инструкции, преподанной министерствомъ земельнымъ банкамъ и припечатанной въ приложеніи къ Уставу акціонерныхъ земельныхъ банковъ изданія 1886 г. Этотъ параграфъ вошелъ и въ числѣ прочихъ и въ инструкцію для оцѣнокъ Тифлискаго Дворянскаго Земельнаго Банка цѣликомъ и безъ всякаго измѣненія, даже подъ тѣмъ же самымъ номеромъ.

Изъ всего сказаннаго ясно, что не цифра стоимости залога безусловно должна быть безусловно примѣняться къ суммѣ страхованія, а на оборотъ. Точно также ясно, что разъ §12 инструкции допускаетъ случай, въ которомъ выведенная оцѣночною Коммиссіею стоимость залога можетъ превосходить сумму его страхованія, то естественно допустить слѣдуетъ допустить, что оцѣнка независима отъ суммы страхованія. Не менѣе ясно, что если бы требованіемъ принять въ соображеніе страхованіе придавалось сему послѣднему значенію основанія для убѣжденія въ дѣйствительной стоимости залога, то колебаніе этого такого основанія волѣ владѣльца имущества, по усмотрѣнію хотя бы и съ согласія страхового общества, не предоставлено было бы колебать такое основаніе лишь въ свою пользу.

Такимъ образомъ Правленіе позволяетъ себѣ смѣло утверждать, что изъ всѣхъ предположеній могущихъ быть допущенными по обстоятельствамъ, перечисленнымъ выше въ 3^{мь} пунктѣ, единственномъ, гдѣ сгруппированы посылки и формулировано самое обвиненіе, предположеніе о неблаговидности дѣйствій представляется болѣе всего крайнее крайнимъ и менѣе всего вѣроятнымъ. и доказательнымъ

Что же касается до обвиненія въ укрытіи отъ министерства финансовъ существенно важныхъ при обстоятельстве, то въ значеніи въ этомъ семь смыслѣ фактовъ въ фактахъ, приведенныхъ въ томъ же 3^{мъ} пунктѣ, на который ссылаются еси и въ этомъ отношеніи ссылка, нѣтъ и отдаленнаго слѣда на то[...] позволительно допустить большое сомнѣніе. Единственно возможное пр въ данномъ случаѣ предположеніе можетъ быть основано на томъ соображеніи, что установленный въ 3^{мъ} пунктѣ же фактъ отсылки въ кредитную канцелярію журналовъ о разрѣшеніи выпуска закладныхъ листовъ раньше застрахо застрахованія имуществъ будучи признанъ укрытіемъ страхованія даль и сего послѣдняго обстоят даль повода къ обвиненію въ укрытіи существенно важныхъ обстоятельство при разрѣшеніи выпуска закладныхъ листовъ: причемъ сумма страхованія всеже показывалась въ журналахъ, будучи признанъ признанъ обстоятельствомъ не соответствующимъ действительности даль поводъ кредитной канцеляріи поводъ прозрѣть въ этомъ обстоятельстве даль кредитной канцеляріи поводъ обвинить правленіе въ неблаговидности дѣйствія съ укрытіемъ отъ министерства финансовъ существенно важныхъ при разрѣшеніи выпуска закладныхъ листовъ обстоятельство.

Дѣйствительно было всего два или три случая, впрочемъ весьма рѣдкіе во всей двадцатилѣтней елу дѣятельности банка, что имущества страховались послѣ отсылки журналовъ въ кредитную канцелярію, при чемъ сумма страхованія показывалась въ журналахъ, правленіе далеко отъ мысли оспаривать если что такого рода случай есть нежелательное упущеніе, но часто формальнаго свойства, весьма легко объясняемое недосмотромъ канцеляріи, абыть можетъ и правленія, въ дѣйствительности но имѣвшимъ мѣсто въ этихъ крайне рѣдкихъ случаяхъ. Принимая къ соображенію Нѣтъ сомнѣнія, что такого рода формальное упущеніе не влечетъ за собою никакихъ вредныхъ послѣдствій и легко поправимо безъ всякихъ затрудненій, ибо при выдачѣ ссуды вновь провѣряются тщательно всѣ обстоятельства, долженствующія обезпечить залогъ.

Имѣя въ виду Въ видѣ этого и принимая въ соображеніе что вся важность значенія страхованія по крайнемъ разрѣшенію несомненно заключается, ко объяснено выше необходимости обезпечить ссуде на случай пожара иму имѣнія въ залоговомъ имуществѣ, то, вся вся въ этомъ случае отношеній задачъ состоитъ въ томъ, чтобы страхованіе предшествовало лишь выдачѣ ссуды.

Тѣмъ не менѣе при отсутствіи отсутствіи страхованія указаніе въ журналахъ его все же его суммы не перестаетъ быть нежелательнымъ фактомъ несоотвѣтствія указанія съ дѣйствительностью. Но прежде чѣмъ въ этомъ, собственно говоря, невинномъ по своимъ послѣдствіямъ обстоятельстве, усмотрѣть неблаговидность дѣйствій съ укрытіемъ чего-то существенно важнаго обстоятельства справедливость требуетъ убѣдиться въ намѣреніи Правленія достигнуть этимъ путемъ какой-либо цѣли вообще и не позволительной въ особенности. Но какая цѣль можетъ быть предположена, когда при отсутствіи страхованія показывается та сумма, въ которой непременно должно быть застраховано имущество хотя бы въ будущемъ, но безусловно до выдачи ссуды? Обязательно полагая, что эта сумма ни до отсылки журнала въ кредитную канцелярію и ни послѣ того не можетъ не должна быть менѣе суммы ссуды съ присовокупленіемъ двухгодовыхъ процентовъ, какое значеніе можетъ имѣть указаніе этой суммы при отсутствіи страхованія какое ни только существенно-важное, но и вообще значеніе можетъ имѣть указаніе такъ или иначе этой суммы при отсутствіи даже самого страхованія; когда Министерствомъ финансовъ разрѣшается для разрѣшенія Министерствомъ финансовъ вопроса о выпускѣ закладныхъ листовъ по ссудѣ, кромѣ значенія основанія для убѣжденія въ томъ что интересъ банка во чтобы то ни было и неминуемо будетъ огражденъ страхованіемъ въ той мѣрѣ покройки по покр. крайней мѣрѣ суммѣ, которая требуется §38 устава въ кро. въ а интересъ банка состоитъ въ огр.; какъ сказано выше, возникаетъ, какъ сказано выше, при непосредственно предшествующемъ моментѣ выдачи ссуды, а не до и послѣ отсылки журналовъ въ кредитную канцелярію.

Такимъ образомъ вопросъ же о томъ застраховано ли имущество раньше или послѣ отсылки журнала въ кредитную канцелярію, но во всякомъ случаѣ не иначе какъ до выдачи ссуды; не заключающа въ себѣ никакого интереса ни для того лично и не имѣя никакого существенно-важнаго значенія ни въ прямомъ своемъ смыслѣ, ни косвенномъ, безразличенъ при опрѣделеніи характера дѣянія, подразумеваемаго подъ словомъ неблагозначность и укрытіе.

Такое заключеніе тѣмъ болѣе справедливо, что г. ревизоромъ, подробно и тщательно изучившимъ на мѣстѣ всѣ дѣйствія правленія въ этомъ отношеніи, свидѣтельствуется, что случай отсылки въ кредитную канцелярію журналовъ раньше представленія полиса на страхованіе

«имѣли мѣсто рѣдко и возникали вслѣдствіе недосмотра, и тогда представленіе должно было послѣдовать непрѣменно до выдачи ссуды».

Такимъ образомъ Ваше Высокопревосходительство сами изволите усмотрѣть, что въ обстоятельствѣ отсылки въ кредитную канцелярію журналовъ хотя-бы и раньше застрахованія нельзя ни въ какомъ случаѣ подразумѣвать какое-то укрытіе еѣ ето предъ Министерствомъ финансовъ существенно-важнаго обстоятельства. И почему введеніемъ этого слова укрытіе такъ незаслужено неумѣстно и не кстати усиливается неблагоприятности дѣйствій банка, самъ само несостоятельное само по себѣ [...] какъ это явствуетъ изъ точнаго смысла 3^м пункта, самъ по себѣ несостоятельный фактъ неблагоприятности дѣйствіи банка, то это вопросъ серьезнаго для правленія значенія въ смыслѣ освѣщенія вычисленія отношенія къ нему кредитной канцеляріи, тѣмъ болѣе, что это укрытіе поражаетъ правленіе и своимъ самостоятельнымъ значеніемъ, болѣе худшимъ для его чести и достоинства.

Не менѣе этого возбуждастъ злоумышленіе его обстоятельство въ томъ или иномъ смыслѣ Нельзя умолчать однако что фактъ укрытія или на этотъ разъ уже, сокрытія существенно важныхъ обстоятельствъ устанавливается въ своемъ прямомъ значеніи устанавливается лишь въ 5^м пунктѣ предписанія Вашего Высокопревосходительства. *и такимъ образомъ оказывается* что доказательство обвиненія кредитной канцелярію представлено *лишь* послѣ уже состоявшагося безповоротнаго приговора выраженнаго въ 3^м пунктѣ какъ ни странно такое яв Въ дѣлѣ обвиненія вообще безпо безповоротнаго обвиненія, затрагивающагося Хотя Правленіе далеко отъ мысли этому обстоятельству придать значеніе представленія доказательствъ послѣ уже состоявшагося безповоротнаго приговора, уже выраженнаго въ 3^м пунктѣ. Ибо Это значило бы допустить въ обѣ безпримѣрное явленіе въ области порядка обвиненія, при томъ такого, коимъ затрагивается безповоротно честь и достоинство цѣлаго учрежденія а равно и лицъ, коимъ оно сіе послѣднее ввѣрен но для управленія. ко тѣмъ не менѣе правленіе, по весьма понятному и въ данномъ случаѣ чувству невинно страдающаго находить необходимымъ выяснитъ на сколько ввѣрномъ освещеніи предоставлены факты обвине поводъ послужившіе причиною такого явленія касающіяся до этого предмета обстоятельство кредитному канцелярію касающіяся до этого предмета обстоятельство на благоусмотрѣніе Вашего Высокопревосходительства докладомъ кредитной канцеляріи факты факты породившія такое

безпримѣрное явленіе въ области порядка обвиненія для установленія факта и сокрытія».

Для этого Въ этихъ видахъ да позволено будетъ обратиться къ содержанію дословномъ упомянутого 5го пункта и вмѣстѣ съ тѣмъ который говоритъ следующее: „ въ отступ[ле]ніе отъ §33 устава перезалога параллельно съ содержаніемъ ссылаться не реви ревизорскаго отчета, который только и могъ служить въ данномъ случаѣ основаніемъ тѣхъ или другихъ ф. путеводную нитью для установленія тѣхъ или другихъ фактовъ и который отличается всѣми достоинствами достовѣрнаго источника.

5ый пунктъ говоритъ: «въ отступленіе §32 устава перезалоги имуществовъ допускается правленіемъ до погашенія пятой части лежащаго на имуществахъ долга». Ревизорскій же отчетъ устанавливаетъ: «статья §32 устава вовсе не соблюдается и перезалоги совершенно не полагаются.» *Независимо отъ сего, говорится далѣе въ 5п., въ случаѣ перезалога съ дополненіемъ [...]*

«Независимо отъ всего, говорится далѣе въ 5п., въ случаѣ перезалога съ выдачею дополнительной ссуды правленіемъ и спрашивается у Министерства финансовъ разрѣшеніе закладныхъ листовъ не въ размѣрѣ дополнительной ссуды, а въ размѣрѣ всей суммы съ сокрытіемъ при томъ въ журналахъ правленія по сему предмету обстоятельства первоначальнаго залога имущества вслѣдствіе чего, помимо избѣжанія контроля министерства финансовъ по ссудамъ, порядокъ этотъ влечетъ за собою обремененіе заемщиковъ, долженствующихъ уплатить въ пользу банка одинъ»

Означенный 5ый пунктъ указываетъ, что «въ отступленіе отъ §32 устава перезалоги имуществовъ допускается до пога Правленіемъ до погашенія пятой части лежащаго на имуществахъ долга». Ревизорскій же отчетъ отмечаѣтъ: «статья 32 устава вовсе не соблюдается и перезалоги не полагаются». Очевидно, что г. ревизоръ, говоря это, имѣлъ въ виду сказать, что не было случаевъ примѣненія §32 устава, такъ какъ и перезалоговъ совсемъ не было не совершалось.

Далѣе 5ый пунктъ все же устанавливаетъ, что перезалоги были и даже съ выдачею дополнительной ссуды, между тѣмъ какъ ревизорскій отчетъ удостовѣряетъ, что „дополнительныя ссуды выдаются банкомъ только при измѣненіи состава имѣнія, а именно, вслѣдствіе сооруженія новыхъ построекъ». Ясно, что ревизорскій отчетъ говоритъ по этому

предмету одно, а 5^{ми} пунктъ совершенно другое. Это подтверждается и дальнѣйшими указаніями ревизорскаго отчета, который свидѣтельствуя, что «вообще дополнительныхъ ссудъ выдается немного, добавляется, что «если вообще дополнительныхъ ссудъ, разрѣшаемых отдѣльно, встрѣчается немного, за то встрѣчается значительное количество собственно такихъ ссудъ, выдаваемыхъ при замѣнѣ старыхъ новыми». Очевидно о дополнительной ссудѣ упоминается здѣсь въ смыслѣ выдачи новой ссуды, свыше размѣра прежней ссуды въ ея цѣломъ, ибо не это; по установленной т практикою и уставомъ терминологіи, дополнительная ссуда, имѣя связь съ первоначальною только по имуществу, заключаетъ въ себѣ понятіе особой части ссуды, отличительнымъ признакомъ которой нмало неуслужить новый срокъ и новый счетъ относительнаго собственнаго погашенія независимо отъ первоначальной, которая во всѣхъ отношеніяхъ остается неизмѣнною. При замѣнѣ же старой ссуды новою, хотя бы и высш съ высшимъ размѣромъ, часть набавленной ссуды совершенно сливается въ одно цѣлое ссуды во всѣхъ отношеніяхъ съ пр съ частью прежней во всѣхъ отношеніяхъ и по новому сроку и по новому счету погашенія. Такимъ образомъ указаніе по этому предмету 5го пункта является въ ненадлежащемъ свѣтѣ посвященіи и обстановкѣ.

Если даже предположить, что такой порядокъ замѣны ссудъ установленъ Правленіемъ въ обходъ § 32 устава, какъ это осторожно замѣчаетъ и г. ревизоръ, то въ виду цѣли, къ достиженію которой устремилось Правленіе въ данномъ случаѣ, порядокъ этотъ и на самомъ дѣлѣ достигл достигнутой, порядокъ этотъ если вопреки сказанному, не можетъ быть все же вполне оправданъ, то во всякомъ случаѣ заслуживаетъ одобрительнаго снисхожденія. Г^н ревизоръ свидѣтельствуешь, что «выдача новыхъ ссудъ взамѣнъ старыхъ начали производиться съ момента выпуска 5% закладныхъ листовъ и тогда многіе заемщики, съ цѣлью пониженія срочныхъ платежей, стали приступать къ замѣнѣ ссудъ прежнихъ 6% закладными листами на новыя ссуды 5% закладными листами. Встрѣчаются, однако, случаи такой же замѣны уже и въ тѣхъ сл же 5% ссудахъ 5%. Послѣднее имѣло мѣсто главнымъ образомъ въ случаѣ, если напри^мръ, первоначальная ссуда – 1ой серии и дополнительная ссуда 3^{ей} серии, – тогда заемщики предпочитаютъ имѣть ссуду въ одной только послѣдней серіи».

Ясно, что цѣлью указ разсматриваемаго порядка замѣны ссудъ въ первомъ случаѣ было выполненіе существенной задачи кредитнаго

учрежденія облегчить для заемщикамъ тяжесть срочныхъ платежей преобразованиемъ 6%^{ош} ссуды въ 5^{ош} пр въ 5%, что и осуществилось на самомъ дѣлѣ, ибо такимъ образомъ Преобразованныя ссуды достигли до трехъ миллионъ, сливанія образомъ преобразования ссуды простираются до трехъ миллионъ и, слѣдовательно, съ заемщиковъ снято до 30,000 руб изъ обязательныхъ по ~~прежнимъ по прежнимъ~~ старымъ ссудамъ взносовъ. Во второмъ же случаѣ, а именно при замѣнѣ первоначальной ея и дополнительной ссуды одною общеою, осуществлено понятное удобство заемщика имѣть дѣло съ ~~одни~~ по ссудѣ съ однимъ срокомъ и счетомъ погашенія для упрощенія своихъ расчетовъ и сосредоточенія своихъ заботъ на ~~одномъ предметѣ~~ общей ссудѣ. И въ томъ и другомъ случаѣ г^м ревизоромъ удостовѣряется, что все это происходило по желанію лишь заемщиковъ.

Понятно послѣ всего сказаннаго, что при этакомъ порядкѣ вещей и спрашивалось Правленіемъ у Министерства финансовъ разрѣшеніе выпуска закладныхъ листовъ не въ размѣрѣ суммы дополнительной ссуды, какъ это указывается ~~указывается~~ въ 5^м пунктѣ какъ бы въ упрекъ правленію, а въ размѣрѣ ~~всей~~ ~~всѣ~~ ~~ве~~ установленной ссуды которой превыша[е]мой ~~прежнюю~~ старую ссуду ~~какую-часть~~ ссуды вопреки что въ 5^м пунктѣ не точно названо дополнительной ссудою, а въ размѣрѣ ~~всей~~ вновь установленной, по полученіи по тому или другому основанію, суммы новой ссуды.

5^м пунктъ, указывая на это обстоятельство какъ на упущеніе, подтверждаемое впрочемъ, и мнѣніемъ г^н ревизора, добавляетъ, что это ~~обстоятельство~~ упущеніе сопровождалось «сокрытіемъ» въ журналахъ правленія по сему предмету обстоятельство первоначального залога имущества. Но новая ссуда, ~~какъ-хотя-бы~~ вообще, а ~~въ-повы~~ въ размѣрѣ повышенной въ особенности представляетъ собою самостоятельную ссуду независимую отъ старой а потому выпускъ по ней закладныхъ листовъ ~~долженъ~~ естественно долженъ быть разрѣшенъ только на основаніи ~~новыхъ~~ тѣхъ обстоятельствъ, коими сопровождаются ходатайство о выпускѣ закладныхъ листовъ въ данное время и обуславливается самъ выпускъ. Фактъ же, что ~~подъ-под~~ по подобнымъ ссудамъ разрѣшался выпускъ закладныхъ листовъ служить очевиднымъ доказательствомъ того, что обстоятельства эти ~~безъ-всякаго-исключенія~~ указывались въ журналахъ Правленія во всей требуемой полнотѣ и въ цѣлости. Сер Совсѣмъ другое представляетъ собою дополнительная ссуда, которая,

обуславлюясь исключительно обстоятельством измененія состава имѣнія въ смыслѣ вслѣдствіе сооруженія новыхъ построекъ или видимаго улучшенія, увеличившихъ доходъ, по естественной логикѣ вещей требуетъ сравненія съ тѣмъ, что было въ залоговомъ имуществѣ при первоначальной ссуде. Кр Кредитная канцелярія Правленіе смѣло можетъ утверждать что кредитная канцелярія не въ состояннн указать ни одного случая, чтобъ Правленіе оно, испрашивая разрѣшеніе выпуска закладныхъ по самостоятель по дѣйствительной, въ истинномъ своемъ значеніи, дополнительной ссудѣ, когда либо въ журналахъ не указывалось обстоятельства первоначально существующей ссуды.

Такимъ образомъ «сокрытіе» «Сокрытіе» Неуказаніе дѣяте Неуказаніе въ журналахъ правленія обстоятельствъ первоначаль старой долга ссуды при преобразованнн ея на новую въ новую, 5^{ми} пунктомъ характеризуется словомъ «сокрытіе», продолжаетъ устанавливаетъ, что *вслѣдствіе* этого «сокрытія» помимо избѣжанія контроля министерства по этимъ ссудамъ, порядокъ этотъ ведетъ за собою набременіе заемщиковъ за собою долженствующихъ уплачивать въ пользу банка одинъ процентъ премнн совсей суммы перезалога, а не съ суммы лишь дополнительной къ перезалогу ссуды⁴ такое «сокрытіе» устраняетъ контроль Министерства финансовъ по ссудамъ этого рода новымъ ссудамъ. Это, вероятно, слѣдуетъ понимать въ этомъ съ [...] въ смыслѣ невозможности провѣрить данныя для опредѣленія стоимости залога и чрезъ то имѣ правильно размѣра самой ссуды въ видахъ убѣжденія въ видахъ обезпеченности ссуды и чрезъ то выпуска закладныхъ листовъ соразмѣримъ суммамъ въ данныхъ ссудѣ Но для этого имѣются оцѣночные акты, которые во всякое время могутъ пот быть истребованы отъ правленія».

въ случаѣ недостатка или не убѣдительности приведенныхъ въ журналахъ обстоятель Правленія по сему предмету обстоятельствъ тѣмъ болѣе, что это неоднократно практи[ко]валось кредитною канцеляріею. Если же задачу въ этомъ случаѣ контроля Министерства понимать по примѣненію къ тому обстоятельству, что при замѣнѣ старой ссуды новою, появляются по одной и той же ссудѣ, появляются два комплекта закладныхъ листовъ, одинъ изъ коихъ, будучи обезпеченъ залогомъ, находится въ обращеннн, а другой, представляя собою необезпеченный комплект и выпускаясь въ замѣнѣ перваго, долженъ храниться въ безусловно въ портфель банка до погашенія перваго комплекта, то въ

этомъ случаѣ контроль можетъ лишь состоять лишь въ томъ; — погашены ли и старая ссуда предварительно выдачи новой ссуды. Сколько же закладныхъ листовъ вообще и въ какой суммѣ — данъ свѣдѣнія объ этомъ имѣются всегда въ отчетахъ и ежемѣсячныхъ балансахъ, въ коихъ показываются точно и опредѣленно скъ находящіеся въ обращеніе закладные листы отдѣльно отъ таковыхъ же, предназначенныхъ къ обращенію и, слѣдъ, хранящихся въ пор[т]фель банка, такъ и выданныя и предназначенныя къ выдачѣ ссуды. или, иначе говоря, не выдана ли новая ссуда при существованіи старой. Такимъ образомъ если необходимость задача упоминаемаго контроля сводится заключается къ необходимости знать, при разрѣшеніи выпуска закладныхъ листовъ по ссудѣ, существуетъ ли старая ссуда, то естественно этотъ порядокъ вещей въ концѣ концовъ повлекъ бы за собою необходимость указанія въ журналахъ всѣхъ долговъ вообще обременяющихъ залоговое имущество, такъ какъ ссуду долженъ признать обеспеченною *no этого не дѣлается ни* однимъ изъ существующихъ въ имперіи земельныхъ банковъ, да и не требуется ник[ак]ими поста[но]вленіями, *въ этомъ случаѣ* какъ ничего незначущая, *подробность* при разрѣшеніи выпуска закладныхъ листовъю *подробность*. Такое объясненіе далеко отъ мысли не признавать необходимости контроля Министерства финансовъ относительно количества суммы закладныхъ листовъ, довѣренныхъ банку, и ихго соответствія съ суммами произведенныхъ долгосрочныхъ ссудъ. Но свѣдѣнія для такого контроля всегда имѣются такъ какъ ссуда обеспечиваетъ выпускъ находящіеся въ обращеніе закладныхъ листовъ тогда лишь въ обращеніе тогда лишь къ лишь тогда, когда залоговое имущество свободно отъ долговъ. Но этого указанія не дѣлаетъ ни одинъ изъ существующихъ земельныхъ банковъ, да этого и не требуется ни какими постановленіями, какъ ничего незначущая при разрѣшеніи выпуска закладныхъ листовъ, *подробность*.

Практикуемое кредитною канцелярією требованіе предоставленія залога наличностью или процентными бумага[ам]и при замѣнѣ старой ссуды новою, что безпрекословно исполняется нынѣ Правленіемъ, *врядъ-ли* несомнѣнно вызывается заботою Министерства обезпечить новый комплектъ закладныхъ листовъ. Но залогъ, въ этомъ случаѣ представляемый банкомъ, едва-ли правиленъ по формѣ и по существу своего назначенія. Принимая въ сообра[же]ніе, что банку не откуда черпать *средства* для этого залога средства, какъ ни изъ сумъ оборъ всѣхъ суммъ, у

него имѣющихся, и что все таковыя суммы д специально предназначены для обеспечения совершенно другихъ обязательствъ банка, какъ – то по оплатѣ въ тиражъ вышедшихъ листовъ и текущихъ протекшихъ купоновъ и т. д., расходовъ направленно, то усиленіе направленіе этихъ средствъ къ обеспеченію не обеспеченнаго ссудами выпуска закладныхъ листовъ выполняетъ лишь осу разрѣшаетъ задачу обеспечения въ одномъ случаѣ на счетъ всехъ прочихъ прочихъ уже существующихъ и болѣе обязательныхъ и необходимыхъ по уставу и значенію. Такое положеніе вещей тѣмъ болѣе И какая, собственно, необходимость въ этомъ перѣмѣщеніе однихъ и тѣхъ же средствъ требованія залога для обеспечения выпуска закладныхъ листовъ т. е. такихъ обязательствъ процентныхъ бумагъ обязательствъ которыя должны безусловно храниться находятся въ портфель банка и слѣд. не имѣютъ пока для него силу какихъ бы то ни было обязательствъ, пока онѣ не выданы въ ссуду, обеспеченную залогомъ имущества. Такое положеніе вещей можетъ быть лишь вопросомъ довѣрія къ учрежденію и лицамъ, его управляющимъ имъ. А это довѣріе вызывается неминуемо по естественному ходу вещей каждый разъ, когда разрѣшается выпускъ закладныхъ листовъ, за коимъ уже слѣдуетъ ихъ выдача, т. е. обеспечение ихъ ссудою под залогъ имущества ибо пока они не выданы въ ссуду, обеспеченную залогомъ имущества, они представляютъ собою также необезпеченный комплектъ процентныхъ бумагъ, имѣющихся на рукахъ банка. а выданы быть могутъ лишь послѣ разрѣшенія выпуска ихъ по с по предназначаемой ссудѣ. Если быть послѣдовательнымъ, то и въ этомъ всѣхъ случаяхъ слѣдовало бы потребовать отъ банка представленія залога въ полной суммѣ ссуды, но этого не дѣлается и не можетъ дѣлаться. Слѣдовательно, весь вопросъ въ довѣрії къ учрежденію, что оно воспользуется разрѣшеннымъ выпускомъ закладныхъ листовъ, лишь по изыятіи изъ обращенія для выдачи ссуды подъ залогъ имущества, или, въ данномъ случаѣ по свое при условіи своевременнаго изыятія изъ обращенія таковыхъ же листовъ по старой ссудѣ. Г^н ревизоръ же отмѣчаетъ, что въ семь послѣднемъ случаѣ „банкъ действуетъ добросовѣстно и при выдачи такой (новой) ссуды удерживаетъ количество закладныхъ листовъ непогашаемой ссуды, которыя уничтожаются при ближайшихъ тиражахъ». «По сличеніи списковъ списковъ свидѣтельствуетъ далѣе Г^н ревизоръ, списка всѣмъ закладнымъ листамъ принятымъ на погашеніе ссудъ съ закладными листами, уничтоженными въ очередныхъ тиражахъ, обнаружено согласіе».

Все вышесказанное далеко от мысли ~~непризнавать~~ отрицать необходимость контроля Министерства относительно количества суммы вкладных листов, доверенных банку, и соответствия его с суммами произведенных долгосрочных ссуд ~~а равно предназначенных~~. Но для этого имѣются необходимыя свѣдѣнія въ отчетахъ и ежемѣсячныхъ балансахъ въ коихъ точно и опредѣленно показываются какъ вкладные листы, находящіеся въ обращеніе, отдѣльно отъ таковыхъ же предназначенныхъ къ обращенію такъ и сумма ссудъ выданныхъ и предстоящихъ къ выдачѣ.

Загѣмъ тотъ же 5ый пунктъ, согласно указанію о томъ же Г. ревизора, устанавливаетъ, что такой порядокъ зачѣта одной ~~ссуды~~ старой ссуды новою съ высшимъ размѣромъ влечетъ за собою и обремененіе заемщиковъ, долженствующихъ уплачивать въ пользу банка одинъ процентъ со всей суммы перезалога, а не съ суммы лишь дополнительной по перезалогу ссуды“.

Выше было объяснено, что перезалоговъ вовсе не совершалось, а потому дополнительной къ перезалогамъ ссуды и рѣчи быть не можетъ: нѣтъ преобразовывались лишь ссуды изъ вышепроцентныхъ въ низкія процентныя и иногда большею частью въ высшемъ размѣрѣ, чѣмъ старыя первыя вышепроцентныя. Если такую преобразованіе зачѣту ссудъ называть перезалогомъ, предусмотрѣннымъ § 32 устава извѣстнымъ параграфомъ устава земельныхъ банковъ вообще, то и зачѣта при конверсiи правилами конверсiи ссудъ, одобренными и преподанными всѣмъ земельнымъ банкамъ самимъ Министерствомъ Финансовъ, отнюдь не допускалось бы преобразованіе ссудъ во всякій моментъ погашенія. ~~безъ чего невозможно произвести конверсiю~~ безъ чего, очевидно, нельзя произвести общую конверсiю ссудъ вообще ~~безъ различія~~. Это противорѣчило бы параграфу о перезалогамъ, требующему преобразованія ссуды лишь по погашеніи одной пятой части долга. Въ данномъ случаѣ преобразованная ссуда будетъ ли высшаго размѣра, какъ это ~~было~~ оказывается въ практикѣ банка, или равна по суммѣ съ преобразуемою ссудою, какъ при конверсiи ~~не-еѣ~~ это вопросъ, не имѣющій значенія для опредѣленія характера и существа самаго дѣйствія. Равнымъ образомъ и разниця сроковъ ~~необходимая для со-слѣдуемая~~ въ обоихъ случаяхъ присущая тому и другому устанавливаемыаго ~~перваго рода преобразованіемъ ссудъ обоими родами ссудъ зачѣта ссудъ~~ необходимо являющаяся послѣдствіемъ того и другого рода размѣны

ссудъ, отнюдь не измѣняетъ понятія о сущности самаго преобразованія производящаго самаго дѣйствія, выражаемаго словомъ преобразованіе и не приближаетъ къ понятію перезалога, ибо отличительная черта котораго обуславливается лишь одно условіе это погашеніе 1/5 части долга — ная черта сего послѣднего котораго опредѣляется симъ моментомъ погашенія одной пятой части долга, между тѣмъ какъ преобразованіе ссудъ всякимъ моментомъ погашенія.

При преобразованіи же ссудъ въ особенности, когда она предназначена въ высшемъ размѣрѣ, требуется новый осмотръ имущества новая оцѣнка, новое изготовленіе, вновь полнаго комплекта закладныхъ листовъ и ~~всѣхъ расходовъ~~ новыхъ расходахъ, сопряженныхъ съ новымъ ихъ выпускомъ, однимъ словомъ все тоже, что и для выдачи обыкновенной ссуды. Въ правѣ ли банкъ продѣлать все это на счетъ капиталовъ собственныхъ служащихъ предназначенныхъ для огражденія заемщиковъ вообще отъ убытковъ — въ ли банкъ продѣлать все это на счетъ собственн имѣющихся у него капиталовъ? Въ отрицательномъ отвѣтѣ на это нѣтъ сомнѣнія. Въ противномъ случаѣ надо было бы допустить, что банкъ въ правѣ ослаблять источникъ, ограждающій всѣхъ заемщиковъ вообще отъ убытковъ ради нѣкоторыхъ изъ нихъ, лично заинтересованныхъ въ преобразованіи ссудъ, не говоря уже о томъ, что этотъ порядокъ вещей отчасти закрыть бы источникъ дохо повель бы, къ истощенію вися на доходы банка, къ оскуднѣнію въ той или другой степени общихъ средствъ, всецѣло предназначенныхъ прежде всего для удовлетворенія интересовъ владѣльцевъ закладныхъ листовъ.

Что же касается до того, что будто бы одинъ пр чтобы при отдѣльной дополнительной ссудѣ взыскивался одинъ процентъ со всей суммы до долга въ общей совокупности, а не съ суммы лишь дополнительной, — то въ пра[к]тикѣ до банка этого случая никогда не было. Доказательствомъ могутъ быть всѣ сче служить всѣ счета банка и всѣ дѣла по отдѣльнымъ дополнительнымъ ссудамъ. Такого крупнаго

Правленіе осмѣливается доложить Вашему Высокопревосходительству, что таково именно не истинное положеніе вещей, по предметамъ, изложеннымъ въ 5^{мѣ} пунктѣ, въ коемъ извѣстное дѣйствіе банка, и, слѣд., правленія, охарактеризовано не подобающимъ по меньшей мѣрѣ, словомъ «сокрытіе». Правленіе далеко отъ мысли считать себя не погрѣшимымъ въ толкованіи пер понятія перезалога въ отличіе отъ того дѣйствія, которое и г^{мѣ} ревизоромъ отмѣчается въ смыслѣ замѣны старой ссуды новою. Но

во всякомъ случаѣ недоразумѣнія какъ бы ни была слаба въ этомъ случаѣ отношеніи аргументація Правленія, все же ясно что дѣйствія банка, которыя въ видѣ упущенія поставленія правленію на видѣ отчасти не вѣрили фактически и въ общемъ не вѣр освѣщены не надобующимъ надлежащимъ свѣтомъ. Быть можетъ такое заключеніе относительно освѣщенія дѣйствіи банка и ошибочно со стороны правленія ибо все [...] это заключеніе состоитъ въ непосредственной связи съ одной стороны съ способностью Правленія понимать смыслъ фактовъ и выраженій {B} вообще и ревизорскаго отчета въ частности съ одной стороны а съ другой съ умѣніемъ представлять ихъ всѣ обстоятельства дѣла въ ихъ стройномъ цѣломъ цѣлости и полноте а равно но тѣмъ не менѣе очевидно, что по вопросамъ, не совсемъ выясненнымъ еще практикою и существующими законоположеніями позволительно правленію дѣйствовать согласно своему воззрѣнію на предметъ тѣмъ болѣе по своему крайнему разумѣнію пока авторотетный голосъ компетентныхъ лицъ учреждений не по крайнему своему воззрѣнію и разумѣнію пока сі[е] авторотетный голосъ компетентныхъ лицъ или учреждений не сказалъ на преподасть своего вопр законъ не обезать что называть воп при непримѣнимомъ условіи соблюденія въ интересовъ причастныхъ къ дѣлу лицъ тр лицъ.

Это тѣмъ болѣе допустимо въ данномъ случаѣ, что если замѣнъ одной старой, ссуды новою, въ томъ произведенную въ порядкѣ выше указанномъ назвать даже обходомъ закона, то этотъ обходъ не имѣлъ другой цѣли кромѣ пользы въ видѣ облегченія чувствительнаго облегченія заемщика отъ бремени платежей и не менѣе понятнаго удобства и не удобе не менѣе понятнаго удобства освободить е сосредоточить его заботу на односрочной ссудѣ вмѣсто двухъ и болѣе строчной. Не указаніе въ 5^{мб} пунктѣ этого, если не вполнѣ оправдывающаго дѣйствія банка, обстоятельства но то во всякомъ случаѣ заслужи вызывающаго снисхожденіе могущаго вызвать снисхожденіе Вашего Высокопревосходительства, вызы пораждаеть также некотораго рода недоумѣніе отъ относительно кредитной канцеляріи при обсужденіи дѣлъ Тифлисскаго Дворянскаго Земельнаго Банка въ смыслѣ отню все тѣмъ же освѣщенія отношеній кредитной канцеляріи къ Тифлисскому Дворянскому Земельному Банку въ одномъ какомъ-то не понятномъ направленіи.

Это недоумѣніе еще болѣе усиливается въ виду установленіянаго въ 8^{мб} пунктѣ предписанія кредитною канцелярі[е]ю въ 8^{мб} пунктѣ обвиненія

въ маскированіи по балансамъ и отчетамъ убытковъ подъ видомъ возвратныхъ расходовъ. «Убытки, говорится въ 8^{мъ} пунктѣ предписанія, маскировались по балансамъ и отчетамъ показаніемъ ихъ возвратными расходами».

Маскированіе на балансахъ и отчетахъ убытковъ уже составляетъ прямое, какъ сказано выше, указаніе на преступленіе, имѣющее цѣлью вести въ заблужденіе какъ министерство, такъ и публику относительно дѣйствительнаго состоянія дѣлъ банка, т. е. кредитнаго учрежденія, дышущаго и живущаго только однимъ довѣріемъ, ~~министерства и публики~~ которое обыкновенно основывается на убѣжденіи въ правильности балансовъ и отчетовъ, опредѣляющихъ дѣйствительное состояніе дѣлъ. Въ виду этого безповоротное обвиненіе въ маскированіи убытковъ помимо того, что посягаетъ на честь и достоинство лицъ, управляющихъ банкомъ, въ корнѣ подрываетъ довѣріе къ самому учрежденію. А потому да дозволено будетъ выяснить на сколько кредитная канцелярія справедлива въ установленіи такого тяжкаго и безпощаднаго обвиненія.

Для этого необходимо достаточно привести дословно всѣ указанія ревизорскаго отчета по этому предмету. Г^{нъ} ревизоръ, устанавливая, что всѣ отдѣльныя статьи баланса были имъ провѣрены, ~~съ пода~~ говорить: „при этомъ оказалось, что всѣ статьи, показанныя по балансу, были оправданы наличностью кассы съ подлежащими счетами главной книги. Въ этомъ отношеніи представляется только одно замѣчаніе, касающееся прошедшаго, а именно: относительно статьи возвратныхъ расходовъ въ активѣ. Было время, когда, ~~когда~~ вслѣдствіе понесенныхъ ~~убытковъ~~ громадныхъ издержекъ, понесенныхъ банкомъ по ремонту дома бр. Арцруни превышающихъ тогдашніе доходы банка, суммы, израсходованныя по этому поводу, банкъ помѣстилъ въ активѣ по счету возвратныхъ расходовъ, вслѣдствіе чего расходы эти въ прежнихъ балансахъ достигли показывались большіе и по балансу 1го Января 1889 г. Они достигли громадной суммы 177, 070 руб. одновременно съ этимъ, однако, банкъ постепенно погашалъ въ каждомъ году извѣстную часть израсходованной такимъ образомъ суммы, которая въ настоящее время погашена уже вполнѣ. Описанный выше образъ дѣйствій банка должно признать неправильнымъ и заслоняющимъ фактическое положеніе банка въ данный моментъ, такъ какъ тогда банкъ, вмѣсто дѣйствительно понесенныхъ убытковъ, показывалъ прибыли, на самомъ дѣлѣ не существовавшія. Обстоятельство это, говорить въ заключеніе

Г^{нб} ревизоръ, приводится мною лишь потому, что при разсмотрѣннй балансовъ банка можетъ оказаться полезнымъ на статью эту обратить особое вниманіе, но за послѣднее время балансъ слѣдуетъ считать уже показывающимъ вѣрно финансовое положеніе банка».

Къ этому слѣдуетъ добавить, что „убытокъ этотъ помимо громаднаго своего размѣра вполнѣ оправдывается стоимостью имѣнія», какъ это совершенно справедливо удостовѣряетъ и Г^{нб} ревизоръ.

Такимъ образомъ дѣйствія по поводу котораго сказано «маскировались убытки» далеко не оправдываетъ заключающагося въ этомъ выраженіи понятія осужденія, При этомъ слѣдуетъ доложить Вашему Высокопревосходительству, что ревизіонный отчетъ указываетъ не говоря уже о томъ, что такая редакція можетъ послужить основаніемъ пр несправедливаго предположенія о томъ, что такое маскированіе имѣло мѣсто многократно, между тѣмъ какъ ревизіонный отчетъ указываетъ „лишь одинъ конкрет ный случай, и та маскированія убытковъ, а помѣщенія расходовъ по расчету въ статьѣ возвратныхъ расходовъ ный случай возврата расхода по перестройкѣ оставшагося за банкомъ Караванъ-Сарая бр. Арцруни, имѣ и то имѣвшій свое мѣсто лишь въ прошломъ, причемъ констатируетъ и самый фактъ возврата этого расхода вполнѣ. Но останавливаясь пока на этомъ, Правленіе считаетъ необходимымъ доложить Вашему Высокопревосходительству по какому поводѣ возникъ этотъ расходъ обстоятельства происхожденія этого расхода и очертить всю его обстановку для выясненія – въ чемъ тутъ дѣло.

Въ продолженіе времени отъ Вѣ 1884 г. {1887-88 г./г.} на ремонтъ необходимый ремонтъ и перестройку оставшагося за банкомъ Караванъ-Сарая бр. Арцруни, въ коемъ между прочимъ существовавшій театръ по ветхости своей представлялъ опасность для публики и требовалъ снятія стараго и возведенія новаго, израсходовано было безъ малаго до 145,000 руб., какъ объ этомъ свидѣтельствуеетъ и самъ Г^{нб} ревизоръ. Объ этомъ расходѣ составленъ подробный докладъ Правленія, имѣющійся, нынѣ въ дѣлахъ банка, каковой и представленъ на разсмотрѣніе Общаго собранія членовъ банка въ 1889 г. {1888 г.}. Расходъ этотъ признанъ Общимъ Собраніемъ, въ коемъ возникъ лишь вопросъ о томъ: списать ли весь этотъ расходъ въ убытокъ въ одновремен изъ прибылей одного года единовременно, или разсрочить, его на нѣсколько вернуть его на нѣсколько лѣтъ и возвратить по частямъ изъ тѣхъ ежегодныхъ Вѣ виде того, что изъ прибылей послѣдующихъ непосредственно другъ

за другомъ годовъ. Несмотря на всю основательность требованія тѣхъ которые въ Общемъ Собраніи предлагали списать весь этотъ расходъ одновременно и за разъ, Общее Собраніе принимая въ соображеніе, что такой порядокъ вещей повлечетъ за собою неминуемо повлечетъ за собою [за]крытіе Тифлисской Дворянской школы, которая содержится исключительно на счетъ общепользнаго капитала выдѣленнаго изъ прибылей направленнаго на ея содержаніе не сіе послѣднее не рѣшилось на это по слѣдующему весьма уважительному соображенію. Такой порядокъ списыванія списанія неминуемо повлекъ бы за собою закрытіе Тифлисской Дворянской школы, такъ какъ на содержаніе означенной ея не осталось бы необходимой суммы изъ прибылей, изъ которыхъ, согласно § 90 устава, обыкновенно выдѣляется общепользныи капиталъ на счетъ исключительный счетъ коего и содержится означенная школа, и такимъ образомъ пришлось бы болѣе двухъ сотъ дѣтей бѣдныхъ дворянъ выкинуть на улицу. Въ виду этого и согласно предложенію о томъ Правленія Общее Собраніе постановило поставить указанный расходъ на счетъ возвратныхъ расходовъ, возвратъ разсрочить на пять лѣтъ, списывая съ прибылей по 30,000 руб. ежегодно. Съ того времени вся сумма упомянутаго расхода, будучи пользна помѣшена на счету возвратныхъ расходовъ показываема поставлена по счету возвратныхъ расходовъ сполна, погашалась и погасилась возвращалась по частямъ и нынѣ, въ установленный Общимъ Собраніемъ срокъ вполне возвращена какъ это удостовѣряетъ и 1^ш ревизоръ Такимъ и такимъ образомъ этотъ возвратный расходъ вполне оправдалъ свое буквальное названіе и дѣйствительное назначеніе. Надо полагать что все это не могло быть извѣстно кредитной канцеляріи, но то или другое Такое состояніе этого счета показывалось ежегодно возвратныхъ расходовъ а равно и дальнейшее измѣненіе ея его суммы всегда инокгда и не предъ кѣмъ нескрывалось напротивъ того, постоянно отмечалось въ докладахъ Правленія къ отчетамъ [...] о дѣятельности банка тѣхъ годовъ, въ коихъ эти обстоятельства имели место, да и въ самыхъ отчетахъ оглашалось во всей своей наготѣ необходимой для очевидности наготѣ.

Сіе послѣднее указаніе можетъ быть подтверждено самими отчетами и докладами къ нимъ, въ доказательство чего Правленіе ссылается на отчеты 1885-1889 гг. {1887-91 гг.} и докладамъ къ нимъ.

Выяснивъ, согласно дѣйствительному положенію вещей фактическую обстановку разсматриваемаго вопроса счета опредѣляющаго характеръ

и значеніе его по существу, Правленіе полагаетъ, что недоразумѣніе можетъ возникнуть лишь на почвѣ вопроса – какъ назвать этотъ счетъ: счетомъ ли «убытковъ», какъ это или счетомъ «возвратныхъ расходовъ»? не вдаваясь въ подробности теоретическаго свойства достат для решенія этого вопроса достаточенъ но тотъ неоспоримый фактъ то, что расходъ нанесенъ на улучшение имѣнія, что онъ вполне оправдывается по замѣчаніи г^{на} ревизора. стоимостью имѣнія – что онъ былъ и будетъ предназначенъ возврату вполне какъ это свидетельствуетъ

Не вдаваясь въ подробности теоретическаго свойства, для рѣшенія этого вопроса достаточны для решенія этого въ сущности празднаго въ данномъ случаѣ въ сущности въ данномъ случае праз вопроса достаточно принять въ соображеніе, что расходъ этотъ понесенъ на улучшение имѣнія, что онъ вполне оправдывается стоимостью имѣнія, какъ это свидѣтельствуеъ г^{на} ревизоръ и слѣд. обеспеченъ, что онъ будучи предназначенъ къ возврату возврату онъ уже вполне, Хотя бы изъ прибылей и по частямъ, очевидно, что этотъ расходъ удо вѣнее и правильнее назвать возвратнымъ расходомъ, сѣмъ убыткамъ изъ такого вѣрнаго и надежнаго источника, какъ прибыли банка, вполне оправданнаго дѣйствительностью, какъ это удостов ибо онъ сполна уже возвращенъ изъ этого самаго источника, какъ это подтвер также подтверждено и г^{на} ревизоромъ очевидно, что ближе всего этотъ расходъ сопричислить къ разряду возвратныхъ расходовъ назвавъ его таковымъ, чѣмъ убыткомъ признать соответствующимъ понятію возвратныхъ расходовъ, чѣмъ понятію выражаемому словомъ убытокъ. Во всякомъ случаѣ разъ такой счетъ по ходу дѣль возникъ подъ именемъ ли убытковъ или возвратныхъ расходовъ – вся важность важность вопроса покрытъ Точка соприкосновенія этихъ двухъ понятій въ данномъ случаѣ состоитъ лишь въ томъ, что въ данномъ какъ – случаѣ убытокъ покрывается, обыкновенно, собственными капиталами банка и разъ такъ и этотъ возвратный расходъ, обыкновенно, покрываемый на счетъ третьихъ лицъ, въ данномъ случаѣ покрытъ изъ ередетвъ собственныхъ средствъ банка, какъ это дѣлается только по счету убытковъ. Но эта точка соприкосновенія несколько значительно блѣднѣетъ предъ темъ въ данномъ же случаѣ фактомъ, что расходъ вполне оправданъ стоимостью имѣнія, слѣд., сумма израсходованная не представляетъ собою потерю, какъ это бываетъ при убыткѣ, а лишь одно видоизмѣненіе капитала, изъ наличности превращеннаго въ недвижимость.

Но если, ~~даже предположить~~, вопреки сказанному, допустить даже, что въ данномъ случаѣ къ вопросу сводится къ прямой потерѣ, то ~~возвратъ~~ полезнъ хотя бы изъ прибылей и частямъ, въ чѣмъ-либо измѣняетъ ли итогъ, опредѣляющій финансовое положеніе банка. Явлъ естественно появленіе другого вопроса: покрытіе этой потери изъ средствъ банка ~~тѣмъ~~ ~~тѣмъ~~ ~~ни~~ или другимъ способомъ подъ именемъ убытка или возвратнаго расхода измѣняетъ-ли въ чѣмъ-нибудь финансовое положеніе банка?

Если единовременное погашеніе убытковъ сразу ослаб-

Справится: не изъ общепользнаго капитала покрыты расходы на ремонтъ дома Арцруни?

Если убытокъ, требуя по значенію своему, ~~требуетъ~~ непременно единовременнаго погашенія изъ собственныхъ средствъ банка, тѣмъ самымъ ослабляетъ капиталы банка, то и ~~ко погашеніе это убытка~~ покрытіе этого убытка ~~подъ инымъ назва~~ изъ тѣхъ же средствъ, хотябы ~~изъ~~ ~~подъ~~ ~~инымъ~~ ~~названіемъ~~ и частями, въ итогъ ведетъ къ такому-же ослабленію въ равной мѣрѣ. Разница лишь во времени и въ ~~облегченія~~ въ способѣ освобожденія отъ бремени убытка въ той или другой степени, а не въ итогъ, въ концѣ концовъ ~~выраз~~ приведенном[у къ] равенству. Такой способъ ~~покрытія~~ помимо всего этого если бы частичное же погашеніе хотябы убытковъ, имѣвшее мѣсто въ данномъ случаѣ въ дѣятельности Тифлискаго Дворянскаго Земельнаго Банка ~~если бы~~ могла вести какъ кого-нибудь въ заблужденіе относительно истиннаго положенія ~~банка~~ имѣло бы значеніе какого-то непозволительнаго дѣйствія, то Министерство Финансовъ, какъ извѣстно, не дозволило бы С. Петербургскому-Тульскому Земельному Банку облегчить тяжесть понесенныхъ имъ убытковъ именно этимъ способомъ.

{Г^н ревизоръ, однако замѣчаетъ и совершенно справедли}

Г^н ревизоръ, однако, отмѣчаетъ, и совершенно справедливо, что этимъ способомъ ~~погашался~~-погашенія расходовъ увеличиваются прибыли того года, когда они должны быть списаны единовременно и за разъ. Но когда въ слѣдующіе года возвращались этому счету, по 30,000 руб., то нѣтъ сомнѣній, что на эту сумму уменьшались прибыли этого года и такъ до конца погашенія. Въ очевидно, что въ концѣ-концовъ ~~итогъ~~ уравнивается итоги того или другого способа погашенія приводятся къ одному и тому же знаменателю.

Ваше Высокопревосходительство! Правленіе, сознавая вовсей полногъ весь позоръ такихъ дѣяній по службѣ, которыя ~~характе~~

характеризуются выражения в родѣ «словами: неблаговидный, укрытіе, сокрытіе, маскирование существенно важныхъ для Министерства Финансовъ обстоятельствъ, маскирование на балансахъ убытковъ и побуждаемая этимъ жгучимъ сознаниемъ къ отысканію въ какомъ либо изъ указанныхъ фактовъ чего нибудь подходящаго для такой характеристики и или, собственно говоря, для такого тяжкаго обвиненія, не нашло другого исхода, какъ рѣшиться обратиться непосредственно къ чувству справедливости Вашего Высокопревосходительства съ этимъ длиннымъ объясненіемъ безъ всякаго опасенія заслужить упрекъ за резкую быть можетъ постановку вопроса. Не Правленію, конечно, судить на сколько данныя и соображенія изложенныхъ въ сѣмъ объясненіи, убѣдительно, но Правленіе, ради защиты добраго имени въ вѣреннаго ему учрежденія отъ несправедливаго нареканія, ради чести и достоинства лицъ — этихъ драгоценнейшихъ даровъ входящихъ въ составъ это Права Правленія непосредственно повергнуты все это на Ваше благоусмотрѣніе несомнѣнно. Но рѣшимость повергнуть все это неблагоуемо на Ваше благоусмотрѣніе но Чувство, незаслуженно оскорбленной чести и человѣческаго достоинства, слишкомъ серьезное чувство, чтобъ его оно могло укрыться подѣ подобострастіемъ подѣ обычнымъ непригляднымъ, но всегда прозрачнымъ покровомъ недо подобострастія обычнаго подобострастія и лицѣмѣрія. Оно слишкомъ властно по своей болѣзн острой боли, чтобъ не говорила трактовала объясня[...] не молчать и слишкомъ достойно, чтобъ его уважали за прямоту на всѣхъ ступеняхъ іерархической лѣстницы за ту прямоту и съ которою оно умѣетъ говорить.

Представляя настоящее объясненіе на благоумозрѣніе Вашего Высокопревосходительства, Правленіе далеко отъ мысли предъявить жалобу придать ей смыслъ значеніе жалобы на кого-бы не было. Благороднѣйшее Благородное дѣло возстановленія незаслуженно поругаемой чести и достоинства не можетъ искать удовлетворенія въ подачѣ обыденной жалобы обыкновенно часто подавъ подеказываемой—вызываемой иными побужденіями и иногда не рѣдко имѣющимъ связь съ менѣе благороднымъ недостойны чувствомъ возмездія за нарушенное право.

Не правленію, конечно, судить насколько его данныя и соображенія убѣдительно, но оно желаетъ лишь авто-открытія добиться истины, по освѣщенной совокупностью всѣхъ обстоятельствъ — обнаруженныхъ въ деятельности банка тщательно, изученныхъ на мѣстѣ и собранныхъ

въ такомъ достовѣрномъ и безпристрастномъ источникѣ, какъ какимъ является ревизорскій отчетъ г^{на} Добецкаго. совѣмъ безприст[р]астіемъ.

А потому правленіе почтительнѣйше проситъ про Ваше Высокопревосходительство или или подвергнуть поручить кому слѣдуетъ вновь доложить вамъ результаты правительственной ревизіи во всей ихъ подробности для постановленія Вашего авторитетнаго приговора о дѣйствіяхъ банка, или предать коронному суду всѣхъ лицъ, входящихъ въ составъ банковскаго управленія.

[1896 წლის 18 ოქტომბერი]

<შესავალი სარჩელზე წიქვილთან დაკავშირებით>

Прежде чѣмъ приступить къ объясненіямъ по существу настоящаго дѣла я прошу позволенія, Палаты коснуться той его стороны, которая послужитъ служить ему подкладкою. Дѣло въ томъ, что та часть опекаемаго имѣнія въ которой находятся и мельница опекаемаго отдана опекою въ аренду. Арендаторъ Опекунь, которому особенно благоволили прежній опекунь арендаторъ, видя что я неподалеко отъ имѣнія опекаемаго строю мельницу на собственной моей землѣ, увидѣлъ въ этомъ обстоятелъ въ этомъ обстоятельстве опасность конкуренціи для арендуемой [...] устранения этой для покровительств[ующего] имъ арендатор[а] конкуренціи подбилъ благоволившую опеку на начать со мной процессъ. За неимѣніемъ дѣйствительныхъ основаній для взысканія иска. надо было ихъ выдумать и дѣлать и не долго думая взялся устранить эту конкуренцію. Но Самоволтство этого И для этого и предъявилъ искъ за отсутствіемъ дѣйствительныхъ основаній для взысканія иска опекуну ничего не оставалось какъ выдумать эти основанія съ целью

Вотъ изъ какихъ побужденій возникло настоящее дѣло.

Настоящее дѣло, какъ оно ни просто, представляетъ собою яркую иллюстрацію современныхъ нравовъ и этики присяжной адвокатуры вообще и частной въ особенности. Подходя къ объясненію существа настоящаго дѣла я не могу не коснуться и этой стороны, а потому прошу дозволить мнѣ начать защиту моихъ правъ немного издалека.

Но врядь-ли въ судебной практикѣ въ Россіи встрѣчалось когда нибудь дѣло, подобное настоящему, по которому одной изъ спорящихъ сторонъ сдѣлано все, чтобъ доказать, что можно приниматься за дѣло не ознакомившись не только существенными сторонами его, не озаботившись даже имѣть свѣдѣнія о самыхъ необходимыхъ обстоятельствахъ, безъ которыхъ немыслимъ Судебный процессъ.

Такъ, напр., въ исковомъ прошеніи повѣреннаго истца не указано даже, гдѣ, при какомъ селеніи, въ какой по крайней мѣрѣ дачѣ находятся сооруженія, о которыхъ идетъ споръ.

Я безъ всякаго риска потерять что-либо могъ бы въ первомъ же засѣданіи суда заявить, что я не имѣю ничего, если Окружный Судъ удовлетворитъ исковое требованіе истца о снятіи устроенныхъ мною сооруженій вмѣстности называемой Чала Душетскаго Уѣзда, ибо мѣстности подъ такимъ названіемъ въ Душетскомъ Уѣздѣ нѣтъ и не бывало никогда и я напрасно далъ тщетную работу и суду и всѣмъ исполнителямъ Судебнаго рѣшенія въ вѣкъ искать подобнаго названія мѣстность въ Душетскомъ Уѣздѣ. Во избѣжаніе такого курьоза и ~~н-изъ уваженія къ правосудію~~ я самъ явился на помощь повѣренному истца и при разборѣ дѣла указалъ где и при какомъ селеніи находится спорное сооруженіе.

Такимъ образомъ настоящій искъ предъявленъ при отсутствіи со стороны повѣреннаго всякаго свѣдѣнія о мѣстѣ нахождения спорныхъ сооруженій.

~~Я извиняюсь предъ Вами, гг. Судьи, что я коснулся этого обстоятельства, вовсе не имѣющаго быть можетъ, существеннаго для дѣла рѣшенія, значенія;~~

Это обстоятельство вкупѣ съ дальнѣйшими моими указаніями еще болѣе подтверждаютъ то, что большая часть споровъ и судебныхъ процессовъ, обыкновенно сопряженныхъ съ потерю Вашего времени и труда съ одной стороны и съ тяжелымъ бременемъ веденія ихъ гражданами, происходятъ не изъ знакомства съ обстоятельствами дѣла, не изъ взвѣшенных и оцѣненныхъ техъ или другихъ основаній, а изъ возможности запутать дѣло съ цѣлью авось какъ нибудь наше возьметъ.

пря линія забора опекаемаго сада служить гріппицею, отдѣляющего мое имѣніе отъ опекаемой, что это линія подходить къ лѣвому берегу *канавы* оврага обозначенной *на* въ протоколѣ осмотра буквою *а*

Я иначе не могу объяснить себѣ ни выше приведеннаго отсутствія свѣдѣнія о мѣстѣ нахождения спорныхъ сооруженій

Но этого мало. Повѣренный истца

Повѣренный истца въ исковомъ своемъ прошеніи указываетъ Окружному суду, что в Декабрѣ 1899 г. Я будто бы построилъ въ мѣстности, называемой Чала Душетскаго Уѣзда, близъ рѣчки Арагвы мельницу съ канавою, продолжилъ ее до существующей канавы опекаемой мельницы.

Изъ протокола осмотра видно, что въ той мѣстности, гдѣ находятся сооруженія, воды текутъ съ С[...] сѣвера на югъ и что моя канава лежитъ на южной сторонѣ, а опекаемая на сѣверной, слѣд. на самомъ моей канавы является канава истца, а не продолженіемъ конецъ канавы истца является на [...] а не продолженіемъ моей канавы. южная сторона отъ конца канавы истца лѣжащей къ сѣверу принадлежитъ мнѣ. Сопоставляя эти послѣднія обстоятельство съ указаніемъ повѣреннаго истца, выходитъ, что я принялъ на себя Сизифова трудъ обратить воду вспять, проводя канаву съ Юга на Сѣверъ противъ теченія воды, а не с Сѣвера на Югъ, какъ это на самомъ дѣле.

Не надо имѣть какихъ бы то ни было познаній о законахъ природы, чтобъ быть увѣреннымъ, что такого чуда не можетъ совершить ни одинъ смертный посредствомъ устройства простой обыкновенной канавы. Повѣренный истца, предъявляя искъ, не шелъ для себя даже обязательнымъ ознакомиться хоть съ этою стороною дѣла.

Далѣе въ этомъ же искомомъ прошеніи говорится, что чтобы поднять уровень воды для надобной моей мельницы я будто бы сделалъ на принадлежащей опекѣ земель вдоль канавы плотину. И чтожь сдѣлала эта продольная обратите вниманіе плотина? По логикѣ и природѣ вещей, это продольная къ канавѣ истца плотина...

Далѣе въ этомъ же искомомъ прошеніи говорится: „Чтобы поднять уровень воды для надобностей своей мельницы я будто бы сдѣлалъ на принадлежащей опекѣ земель вдоль канавы плотину. это, видите-ли, Я провелъ вдоль канавы истца плотину и чтожь сдѣлала эта продольная Канава? По логикѣ и природѣ вещей, эта продольная къ канавѣ истца плотина должна послужить долъ можетъ служить служить лишь предохранительнымъ средствомъ отъ затопленій и т. п. бѣдствій. Но, по мнѣнію, повѣреннаго истца, отъ устройства такой продольной канавы поверхность воды въ опекаемой канавѣ поднимается и затопляетъ участокъ опекаемаго имѣнія.

Представьте себѣ г-г судьи продольную къ другой канавѣ Канаву къ другой канавѣ, подымающею въ сей послѣдней воду.

Но съ чѣмъ сообразно такое противъ природы вещей указаніе повѣреннаго истца, *наше слу* выставленное имъ какъ единственнымъ основаніемъ иска уже не говорю о томъ, что сей повѣренный одно и то же сооруженіе, то называетъ плотиною, то канавою не выяснивъ себѣ,

что это два *ра* совершенно различныя понятія такъ что я не знаю и до сихъ поръ на что ему отвѣчать на вопросъ о снятіи плотины или *разруш* или уничтоженіи канавы. Въ аппеляціонной же своей повѣренный истца идетъ еще далее *въ бел*

На такую сообразность

Въ виду этихъ двухъ указаній повѣренныхъ истца, противорѣчащихъ всѣмъ естественнымъ законамъ природы, я *имѣть* заявилъ Окружному суду что на требованіе *пов* противной стороны мѣстнаго осмотра, что въ осмотрѣ на которое я выразилъ однако согласіе нѣтъ нужды, ибо *не для чего* *про* *вѣрять* безъ всякой провѣрки въ четырехъ стѣнахъ суда могутъ быть разрѣшены вопросы о томъ: Я-объ Обратилъ-ли я канавою, или плотиною воду вспять, и продольная *канав* ~~или плоти~~на плотины къ другой канавѣ *подыма*ть-ли можетъ-ли поднять в сей послѣдней *канавѣ* воду. А

Вотъ эти несообразныя и противныя природѣ вещей указанія представляютъ единственныя основанія, на которыхъ построень весь искъ повѣреннымъ истца. Въ добавокъ такой несообразности я долженъ *указа* доложить палатѣ, что повѣренный истца одно и тоже сооруженіе называетъ то канавою, то плотиною, забывая, что это два совершенно различныя понятія такъ, что я не знаю до сихъ поръ на что мнѣ отвѣчать: на вопрос-ли о снятіи плотины или уничтоженія канавы.

Въ аппеляціонной жалобѣ же появляется вмѣсто продольной канавы продольной плотины уже запруда, – это уже третье названіе сооруженія моего. ~~ничего общаго не~~ Въ исковомъ прошеніи повѣренный истца говоритъ о моемъ сооруженіи какъ о продольной Канавѣ или продольной же плотинѣ, а запруда заключаетъ в себѣ загражденіе воды поперечного теченія *воды*. Спрашиваю теперь г. повѣреннаго истца. Несмотря на это очевидно, на письмѣ выраженное отступленіе отъ первоначальнаго основанія иска.

Несмотря на то, что повѣренный истца въ исковомъ прошеніи своемъ ясно и категорично указалъ основаніемъ иска, ~~то что~~ то обстоятельство, что я соорудилъ около канавы истца продольную къ канаве сего послѣдняго канаву, или что все тоже по его мнѣнію, продольную плотины, несмотря, я говорю, на это онъ все таки позволяетъ себѣ *указывать* увѣрять палату, что основаніемъ къ предъявленію иска послужило самовольное с моей стороны запруды. ~~Можн~~ Невольно является вопросъ можно-ли *эту* запутывать обстоятельства дѣла до такой *полагаю*; степени со стороны повѣреннаго ~~нет~~ присяжнаго повѣреннаго,

священное назначеніе котораго состоитъ въ томъ **благор** чтобы по мѣрѣ силъ помогать Правосудию **достигать** не добиться истины и правды.

Сравнивая содержаніе исковаго прошенія съ апелляціонною жалобою, я нахожу, что **повѣренный** истца благодаря неустойчивости повѣреннаго въ своихъ положеніяхъ, мнѣ приходится отвѣчать въ апелляціонной инстанціи не на снесеніе продольной плотины или уничтоженіе продольной канавы, а на **снес** требованіе снести запруду. Если палата находитъ возможнымъ **измѣнить** въ этомъ смыслѣ точку отправленія иска, я противъ этого ничего не имѣю, ибо дѣло мое во всѣхъ отношеніяхъ правое и снабжено всѣми доказательствами въ мою пользу, что видно изъ рѣшенія.

[1901 წლის 18 დეკემბრის შეგებვა]

<საელწერილი გაზეთ „ივერიის“ მყიდველისგან თანხის მიღებაზე>

Тысяча девятьсотъ второго года Іюня 8го дня я ниже подписавшійся даю сію расписку Александру Ивановичу Сараджеву въ томъ, что я въ счетъ цѣны за проданную мною газету „Иверія“ получилъ одну тысячу руб. Кн. Ілья Григорьевичъ Чавчавадзе.

[1902 წლის 8 ივნისი]

<განაცხადვა პრიკაზის ვალების დაფარვის ნებართვასთან დაკავშირებით>

Постановленіями собраніи уполномоченныхъ отъ 10го Декабря 1901 г. и 30го Апрѣля 1903 г. Правленіе Тифлискаго Земельнаго Банка уполномочено исходатайствовать **пр** у Министерства финансовъ о предоставленіи Банку права погашать долги **пр** бывшаго Закавказскаго Приказа, числящіяся на имѣніяхъ, перезакладываемыхъ изъ Приказа въ Банкъ, закладными листами по номинальной ихъ стоимости. Принимая во вниманіе, что таковое право давно предоставлено Тифлисскому Городскому Кредитному обществу, облигаціи котораго **всегда ниже** ку по курсу всегда ниже **нашихъ** закладныхъ листовъ **нашего ба** н Тифлискаго Дворянскаго Земельнаго, а нынѣ Банка, Правленіе.

<განაცხადი საკუთარ მფლობელობაში არსებულ მამულების შესახებ>

1. ა) Князь Ілья Григорьевичъ Чавчавадзе
- б) Имѣніе находится въ исключительномъ моемъ владѣніи.

в) Окладной листъ долженъ быть посланъ мнѣ въ Тифлисъ на домъ Сагиновой на Авчальской улицѣ.

2. а) Имѣніе находится въ Тифлисской Губерніи Телавскаго уѣзда при сел. Кварели.

б) Имѣніе всецѣло принадлежало мнѣ въ теченіе послѣднихъ пяти лѣтъ.

3. Въ имѣніи нѣтъ хизанъ.

Всей земли въ имѣніи пять сотъ ~~девять~~ семь ~~десяти~~ десятинъ и 2145 кв. с. удобной и ~~изъ нихъ~~ не удобной двѣ десятины и 18 кв. с.

1) Подъ усадьбою полторы десятины, при усадьбѣ, мельница объ одномъ камнѣ.

2) Подъ виноградными садами ~~четыре~~ пятнадцать десятинъ фруктовыхъ и смѣшанныхъ садовъ не имѣются, а равно и огородныхъ мѣстъ.

3) Подъ пахотными не пашенными землями двадцать три десятины 599 кв. с.

4) Луговъ ни не заливныхъ и ни заливныхъ не имѣется, а равно луговъ съ травосѣяніемъ

5) Подъ лѣсомъ и мелколѣсіемъ ~~четыре~~ пятьдесятъ ~~восемь~~ девять десятинъ и ~~2290 кв. с.~~ 1938 кв. с.

б) Подъ лѣтнымъ ~~пастбищ~~ пастбищемъ сто восемь дес. и 800 кв.с.

7) Кромѣ земледѣльческихъ другихъ никакихъ доходныхъ угодій въ имѣніи не имѣется.

[1903 წლის 30 აპრილის შეგებვა]

<განაცხადი საქართველოს კონსტიტუციურ-დემოკრატიული პარტიის შექმნის შესახებ>

Манифестомъ 17го Октября хотя и возвѣщены нѣкоторыя права гражданъ Россійской Имперіи на началахъ свободы слова, печати, сходокъ, стачекъ, неприкосновенности личности и жилищъ, но эти вольности не вполне соотвѣтствуютъ и не вполне удовлетворяютъ требованіямъ и стремленіямъ лучшей и передовой части русскаго общества.

Въ независимой печати, какъ русской, такъ и грузинской уже указывается что и послѣ 17го Октября много чего остается неопредѣленного, не выясненнаго, не досказаннаго: пройдены почти молчаніемъ коренные вопросы объ отвѣтственности министровъ, о

всеобщемъ избирательномъ правѣ, не дано даже юридическаго имени устанавливаемому Манифестомъ новому порядку. Все это указывается какъ въ рѣчахъ, такъ и въ печати.

Даже въ этомъ урѣзанномъ и недосказанномъ видѣ возвышенныя вольности ничѣмъ не обезпечены за гражданами. Манифестъ представляетъ изъ себя лишь обѣщанія, ибо о мѣрахъ, направленныхъ къ осуществленію и введенію въ жизнь возвышенныхъ свободъ онъ не говоритъ ни одного слова, не дѣлаетъ ни одного указанія.

Объясняя, этотъ, вольный или, невольный, пробѣлъ въ лучшемъ его смыслѣ, надо полагать, что вопросъ о возвышенныхъ вольностяхъ по гарантіи ихъ установленія и упроченія въ видѣ незыблемаго закона еще впереди, что онъ предоставленъ рѣшенію перваго представительнаго учрежденія будетъ ли оно Учредительнымъ Собраніемъ или Государственною Думою съ функціею Учредительнаго Собранія.

~~А такъ какъ~~ А созывъ Представительнаго Собранія въ томъ или иномъ видѣ не такъ скоро предвидится, и наступающая реакція можетъ еще дальше отодвинуть время его созыва, а жизнь, не ждетъ и чуть-ли не ежегодно ежечасно порождаетъ тѣ или другія требованія, выдвигаетъ тѣ или другіе вопросы, безъ немедленнаго удовлетворенія и рѣшенія которыхъ уже стало невысказанно спокойное и мирное житье населенія нашей родины.

Въ виду не только постояннаго колебанія правительства то въ ту, то въ другую сторону, но и всякаго уклоненія его подъ разными предлогами отъ священной своей обязанности идти на встрѣчу справедливымъ требованіямъ лучшей и передовой части русскаго общества о немедленномъ созывѣ народнаго представительства съ функціею, ~~учредительнаго собранія~~ намъ грузинамъ, какъ и всѣмъ прочимъ гражданамъ Имперіи, не в моготу уже оставаться въ настоящемъ своемъ положеніи. Мы обязаны озаботиться о дальнѣйшей нашей судьбѣ; Этого требуетъ естественное, всѣмъ живымъ существамъ присущее чувство самосохраненія. Подъ властнымъ побужденіемъ этого чувства мы обязаны принять мѣры къ огражденію нашей многострадательной родины отъ смутъ и кровопролитій, предвѣщаемыхъ надвигающимися событиями порождаемыми переполненіемъ чаши народнаго долготерпѣнія.

А потому мы, ниже сего подписавшіеся, собравшись въ качествѣ отдѣльных лицъ, принадлежащихъ разнымъ слоямъ грузинскаго народа и обсудивъ положеніе созданное освободительнымъ движеніемъ вообще и манифестомъ 17го Октября въ частности, постановили: для предупрежденія опасности быть застигнутыми въ расплохъ тѣми или другими запросами великаго освободительнаго движенія съ одной стороны, а съ другой – для указанія, пропаганды и осуществленія мѣръ, могущихъ водворить порядокъ, миръ и спокойствіе въ нашей странѣ: постановили: 1) образовать союзъ подъ именемъ «Грузинской НаціональКонституціонно-Демократической партіи» 2) *Примкнуться къ присоединиться къ Р. К. Д. Партіи, принявъ всецѣло программу вводя основные и коренные пункты ея [...] подчеркивая въ нее лишь тѣ пункты, которые имѣютъ важное значеніе для интересовъ Грузинскаго народа и вводя нѣкоторые новые вызываемые особенными потребностями его Грузинскаго народа.*

ея съ

2) Присоединяться къ Русской Конституціонно-Демократической партіи, и принявъ основные и въ основаніе и коренные ея пункты и на основѣ ея существенныхъ и коренныхъ пунктовъ ея программы составить свою собственную программу, съ цѣлью применія вводя въ нее те пункты, которые имѣютъ важное значеніе вводя въ нее тѣ измѣненія и дополненія, вызываемыя особенными потребностями грузинскаго народа.

3) Намѣтить наиболѣе неотложныя задачи въ видѣ программы дѣйствія „Союза“ въ настоящемъ, а равно указать тѣ начала, которыя въ будущемъ должны быть по ходу дѣль пропагандируемы, поддерживаемы и защищаемы Союзомъ тамъ, гдѣ надобность укажетъ и 3) опубликовавъ на этихъ основахъ выработанную программу, пригласить примкнуть къ Союзу всѣхъ, безъ различія сословія пола и исповѣданія, лицъ, сочувствующихъ опубликованной программѣ чтобы этимъ путемъ достигнуть объединенія нашихъ разрозненныхъ силъ съ цѣлью со всею мощью единодушія и единенія направить всѣ свои усилія къ окончательному осуществленію и введенію въ жизнь грузинскаго народа какъ тѣхъ началъ и преобразованій, которыя намѣчены въ программѣ Союза, такъ и тѣхъ вольностей, которыя составляютъ предметъ переживаемаго нами великаго историческаго момента.

[1905 წლის 17 ოქტომბრის შედეგად]

**<განცხადება საარენდო ფასებისა და ღირსის განმსაზღვრელი
კომისიის თავმჯდომარის სახელზე გვინებვის მიერ მიწების
მიტაცებასთან დაკავშირებით>**

Господину председателю Комиссии
по определению арендных денег и
галы, слѣдующихъ съ крестьянъ въ
пользу помѣщиковъ по Душетскому уѣзду
Князя Ильи Григорьевича Чавчавадзе
Заявление

Въ 1892 г. по двумъ купчимъ крѣпостямъ мною приобрѣтено въ Душетскомъ Уѣздѣ въ дачахъ при селеніяхъ Цицамури и Гураміантъ-Кари ненаселенное имѣніе въ размѣрѣ 544 десятины и 1756 кв. с., изъ коихъ часть состоитъ изъ пахотныхъ и сѣнокосныхъ земель, часть изъ выгона и местъ для пастьбы, а наибольшая часть изъ дровяного и строеваго лѣса.

Имѣніе это какъ при прежнихъ владѣльцахъ, неимѣвшихъ въ селеніяхъ Цицамури и Гураміантъ-Кари ни одного хизана и ни одного временно обязаннаго крестьянина, такъ и нынѣ совершенно свободно отъ всякихъ притязаній со стороны крестьянъ, ибо никто изъ нихъ никогда не имѣлъ и не имѣетъ никакого пользованія въ немъ ни на основаніи хизанскаго положенія и ни по положенію временно-обязанныхъ Крестьянъ. Такимъ образомъ въ этомъ имѣніи нѣтъ ни одного клочка земли, который состоялъ бы въ надѣльномъ пользованіи кого бы то ни было, такъ какъ у меня нѣтъ ни хизанъ, ни временно-обязанныхъ крестьянъ.

Имѣніе мое, какъ лежащее въ предѣлахъ дачъ лишь селенія Цицамури и Гураміантъ-Кари доступна для пользованія только крестьянамъ этихъ двухъ селеній, сплошное и наибольшее по числу населенія которыхъ состоятъ изъ коренныхъ крестьянъ, живущихъ на Землѣ кн. Заала Гурамова и двухъ или трехъ дымовъ (~~казенныхъ~~) временно-обязанныхъ крестьянъ, числящихся за тѣм-же. Кн Гурамовымъ, которымъ они и надѣлены.

Большая часть пахотныхъ и сѣнокосныхъ земель въ этомъ имѣніи обрабатывалась лично мною а излишекъ, который въ разные года оставался въ разномъ размѣрѣ отдавался желающимъ за галу изъ четвертой части урожая съ пахотныхъ земель, а съ сѣнокосной изъ третьей части урожая же, ~~желающимъ~~ но не иначе какъ съ моего каждый разъ разрѣшенія, даваннаго черезъ посредство моего управляющаго имѣніемъ. Пастьба

скота и выгонъ на моихъ земляхъ предоставлялся желающимъ за особо установленною платою опять таки съ моего разрѣшенія.

Несмотря на такое положеніе вещей прямо указывающее на полное отсутствіе у крестьянъ сел. Цицамури и Гураміант-Кари всякаго основанія протираться ко мнѣ ко мнѣ по предмету землепользованія какую либо претензію, они отобрали у меня насильственнымъ образомъ всѣ пахотныя и сѣнокосныя земли и распредѣливъ ихъ, по своему усмотренію, между собою посредовъ посредствомъ дѣлежа, начали про начали пользоваться захваченными землями въ томъ размѣрѣ и видѣ, какъ имъ заблагоразсудилось.

Въ виду того, что крестьяне недопускаютъ моихъ людей для учета и приведенія въ извѣстность къмъ сколько было вспахано, сколько и чѣмъ засѣяно было, сколько у кого паслось на моихъ земляхъ скота, нѣтъ никакой возможности, опредѣлить ни размѣръ слѣдуемой мнѣ галы и ни размѣръ платы за пастьбу скота. Эти размѣры могутъ быть опредѣлены только на мѣстѣ и лишь въ присутствіи комиссіи путемъ взаимныхъ объясненій между мною и крестьянами. Въ случаѣ Полагать бы пружде всего разечи надѣя Въ случаѣ если эти взаимныя объясненія не дадутъ комиссіи достаточно данныхъ для правильнаго рѣшенія дѣла, всѣ нужныя и объясненія свѣдѣнія и необходимыя данныя я представляю въ комиссію въ день разбора.

[1905 წელს ავ უბედობ]

<გიბარტვა მცხეთის პოლიციის უფროსისადმი>

Г.Полицейскому Приставу Душетского
Уѣзда Мцхетскаго участка
Члена Государственнаго
Совѣта и землевладѣльца
Сел. Гураміантъ-Кари
Князя Ильи Григорьевича Чавчавадзе
Запросъ.

18го сего Октября Управляющимъ моимъ имѣніемъ при селеніи Гураміантъ-Кари, сдѣлано Вамъ письменное заявленіе о томъ, что 17 сего же Октября у меня въ усадьбу ворвались воровы и, разбивъ заборъ пасѣвки, утащили два улья съ пчелами и медомъ, а затѣмъ скрылись. Прошу увѣдомить, что сдѣлано Вами по этому заявленію? Приняты-ли Вами какія-либо мѣры къ обнаруженію воровъ, предприняты ли Вами какія

либо дѣйствія къ преслѣдованію ихъ или означенное заявленіе оставлено безъ всякаго вниманія по обыкновенію, какъ и предыдущія заявленія, ибо въ текущемъ году это второй разъ у меня въ деревнѣ разбиваютъ ограду пасѣки и крадутъ улья и два раза похищаютъ по одной лошади? И все это несмотря на наши письменныя заявленія остается не только безъ преслѣдованія и наказанія, но и безъ всякаго проявленія того даже показнаго вниманія, которое необходимо, чтобъ порочные члены населенія въ бездѣйствіи власти не находили поблажки и поощренія къ преступленіямъ а ~~знало~~ населеніе увѣрено было-бы, что преслѣдованіе воровъ и разбойниковъ составляетъ не только жизненный интересъ потерпѣвшихъ, но и существенную и священную обязанность не только населенія, но и самага правительства и въ этомъ убѣжденіи, черпая силу шло бы на помощь ~~прави...~~ ~~последнему~~ самому правительству.

Прошу съ этимъ же нарочнымъ сообщить мнѣ отвѣтъ на мой настоящій запросъ для доклада Г^{ву} Губернатору о тѣхъ нетерпимыхъ порядкахъ, которыя царятъ въ Душетскомъ уѣздѣ вообще и въ Мцхетскомъ его участкѣ въ особенности въ смыслѣ полного бездѣйствія власти и полного безначалія въ сферѣ огражденія несчастнаго населенія, не находящаго себѣ никакой защиты, никакого вниманія со стороны полицейской власти.

требуя запрос

[1906 წლის 7 აპრილის შიგადაც]

<განცხადება სახელმწიფო კანცელარიის საზინაღრისადმი>

Имѣю честь заявить господину Казначею Государственной Канцеларіи, что мнѣ желательно, чтобъ всѣ денежныя выдачи, слѣдующія мнѣ какъ члену государственнаго совѣта по выборамъ доставлялись мнѣ на домъ одновременно въ томъ порядкѣ какъ это указано въ увѣдомленіи Казначейской части Государственной Канцеларіи отъ 15 Мая 1906 г.

Членъ Государственнаго Совѣта Князь Ил. Чавчавадзе.

19 Мая 1906 г.

<განცხადება თბილისის თავადაზნაურობის წინამძღოლისადმი სახელმწიფო საჭმოს ნებრობის ანაზღაურებასთან დაკავშირებით>

При расчетѣ необходимо имѣть въ виду слѣдующіе данныя:

1) Сессія Гос. совѣта началась, какъ извѣстно, со дня созыва представительныхъ учреждений, а именно съ 27го Апрѣля 1906 г. Слѣд.

годъ сессіи Совѣта опредѣлился періодомъ времени отъ 27 Апреля 1906 г. до 27го Апрѣля 1907 г.

2) Этой годовой сессіи мною получены отъ казны въ видѣ суточного вознагражденія по 25 руб. въ сутки за время отъ 27 Апрѣля до 12 июля, т. е., до дня перерыва сессіи тысячу восемьсотъ семьдесятъ пять руб. а предстоить еще получить отъ казны же тысячу шестьсотъ семьдесятъ пять руб. за время отъ 20го Февраля 1907 г. до 27го Апрѣля того же года, ибо къ этому 20 февраля предполагается созывъ прерванной сессіи Г. совѣта. Такимъ образомъ, все вознагражденіе, полученное мною отъ казны въ годовой періодъ времени выразится въ суммѣ трехъ тысячъ пятисотъ пятидесяти руб.

3) По постановленію дворянства вся часть недостающая до шести тысячъ руб. вознагражденія въ годъ, должна быть доплачена изъ дворянскихъ суммъ. Эта недостающая часть въ данномъ случаѣ опредѣляется въ сумме двухъ тысячъ четырехъ сотъ пятидесяти руб., представляющихъ собою остатокъ 6000 руб. за вычетомъ вышеуказанныхъ 3550 руб.

4) Періодъ времени отъ 12го Июля, т. е. отъ дня перерыва сессіи и прекращенія по этой причинѣ выдачи мнѣ вознагражденія отъ казны до дня предположеннаго созыва Г. совѣта, т. е. ~~до дня~~ до 20го Февраля 1907 г. состоитъ изъ семи мѣсяцовъ и восьми дней. Въ видахъ правильнаго производста выдачь изъ дворянскихъ суммъ, слѣдующихъ мнѣ 2450 руб., это послѣднее число слѣдуетъ разбить на 7 мѣсяцовъ и 8 дней, заключающихъ въ себѣ весь періодъ перерыва годовой сессіи Г. совѣта.

5) Раздѣливъ 2450 руб. на 7 мѣсяцовъ и 8 дней, на каждый мѣсяць приходится триста тридцать семь руб. и 20 коп. А такъ какъ со дня прекращенія выдачь отъ казны, т. е., съ 12 Июля по 12 Декабря проходитъ пять мѣсяцовъ, то, полагая по 337 руб. и 20 коп. въ мѣсяць, слѣдующая мнѣ отъ дворянства сумма выразится въ тысячу шестьсотъ во семьдесятъ шесть руб. за время до 12 Декабря сего 1906 г. Остальная за симъ изъ 2450 руб. ~~сумма изъ 2450 руб.~~ въ размѣрѣ семисотъ шестидесяти девяти руб. должна быть уплачена въ два приѣма 12го Января и 20го Февраля 1907 г. равными долями.

[1906 ԵՒՆԻ 12 ՀԱՅՅԵՐԱՅԵՐԻ]

ბანკი II

ინსტრუქციები, პროექტები, ნარკვევები და მოსაზრებები კონკრეტულ საკითხებთან დაკავშირებით

Практика печатного слова.

I

Въ №103 Тифлискаго Вѣстника напечатана статья подь названіемъ „Практика земельного кредита“. Мы прослѣдили каждое положеніе этой статьи отдѣльно съ цѣлью дать читающей публикѣ несомнѣнные данные, по которымъ она можетъ заключить, что именно практикуется авторомъ подь именемъ „Практики земельного кредита“.

Вотъ 1ое положеніе автора „Практики“: по уставу Тифлискаго Дворянскаго Земельнаго банка правленіе избирается первымъ очереднымъ собраніемъ дворянства, а не общимъ собраніемъ дворянь-учредителей, какъ постановлено въ Кутаисскомъ уставѣ».

А вотъ какъ опредѣляетъ общее собраніе дворянь по дѣламъ банка специальная на этотъ предметъ статья устава Тиф. Двор. Зем. банка.

§83: „Общія собранія по дѣламъ банка состояются подь предсѣдательствомъ предсѣдателя наблюдательнаго комитета изъ лицъ упомянутыхъ въ примѣчаніи къ §1^{му}“.

Въ этомъ примѣчаніи говорится не вообще о дворянахъ и о дворянствѣ а только о дворянахъ-учредителяхъ, принявшихъ въ томъ или въ другомъ видѣ участіе въ образованіи основнаго капитала.

§84: „Непремѣнному вѣдѣнію общаго собранія подлежатъ: а) избраніе членовъ правленія» и т. д.

Слѣд., по уставу Т. Д. З. б. правленіе егѵ избирается тоя общимъ собраніемъ именно дворянь-учредителей, какъ постановлено и въ Кутаисскомъ уставѣ, а не общимъ собраніемъ дворянства, слишкомъ двѣ трети котораго вовсе не участвуютъ въ образованіи основнаго капитала банка.

Спрашивается: къ чему и зачѣмъ авторъ „Практики“ говоритъ то, чего нѣтъ.

Распространеніе слуха о томъ, что высшая инстанція банкаго Управленія состоитъ изъ лицъ, слишкомъ двѣ трети которыхъ не заинтересованы даже участіемъ въ образованіи основнаго капитала банка повліяетъ на увѣренность публики въ правильномъ веденіи дѣлъ. А это

нѣсколько поослабитъ то довѣріе, въ которомъ такъ нуждается всякое кредитное учрежденіе и которое составляетъ его душу. его—

Мы далеки отъ предположенія о томъ, что авторъ „Практики», распространяя въ добавокъ незаслуженно, такой слухъ имѣлъ въ виду поколебать довѣріе публики къ нашему банку.

Мы скорѣе допускаемъ, что онъ, ~~второпяхъ~~ напавъ на §67 устава не успѣлъ ~~второпяхъ~~ прельстился ею и ~~дать~~ второпяхъ не успѣлъ ~~затѣмъ~~ дочитать нашъ уставъ. А для чего онъ такъ поторопился, — мы не знаемъ.

II

2ое положеніе автора „Практики»: „Само собою разумѣется, что Тифлисскіе избиратели 1876 г. будутъ имѣть возможность отнестись къ своимъ выборамъ съ большею компетентностью и съ большимъ пониманіемъ дѣла, чѣмъ избиратели 1874 г. На первыхъ ~~порахъ~~ выборахъ временнаго (?) правленія, какъ и на Кутаисскихъ выборахъ прошлаго мѣсяца господствовали иллюзіи и очарованія. Благодаря преувеличеннымъ и легкомысленнымъ обѣщаніямъ, пущеннымъ въ ходъ массу, мѣстное дворянство было убѣждено, что земельный банкъ универсальная панacea противъ всѣхъ общественныхъ золъ и частныхъ недуговъ нашего края и что съ открытіемъ банка у насъ польются рѣки изобилія. Каждый избиратель былъ убѣжденъ, что банкъ озолотитъ и его самого и всѣхъ домочадцевъ его, всѣхъ родныхъ и потомковъ не только до седьмого, но и до семисотатаго поколѣнія».

А вотъ еще въ 1872 г. предъ самымъ представленіемъ устава на утвержденіе дворянства какія иллюзіи и очарованія, какія преувеличенныя и легкомысленныя обѣщанія были пущены въ массу ~~про~~ между прочими и однимъ изъ сторонниковъ настоящаго банка.

„Кредитъ въ общемъ своемъ смыслѣ имѣетъ всѣ свойства обоюдно-остраго оружія, смотря потому пользуются ли его содѣйствіемъ для не производительнаго или для производительнаго потребленія. Въ первомъ случаѣ онъ гибеленъ для лица и вреденъ для общества, потому-что относительно лица онъ послужитъ только средствомъ обремененія его долгами, а для общества онъ вреденъ потому, что сбереженіе общества, представляемое капиталомъ (въ научномъ смыслѣ) тратится не для усиленія производства, которымъ только и возрастаетъ сумма общественнаго богатства. Это отрицательный вредъ, но въ кредитѣ, обращаемомъ не для производительнаго потребленія заключается вредъ и положительнаго свойства, ибо капиталъ (а не деньги), потраченный на непроизводительное

потребление теряется для производства, и общество становится бѣднѣе прежняго на всю сумму потеряннаго такимъ образомъ капитала».

Далѣе: „Намъ нуженъ кредитъ, развитіе котораго обусловливается земледѣльческимъ производствомъ, какъ единственнымъ экономическимъ средствомъ выполненія кредитной сдѣлки, и землю, какъ единственнымъ имуществомъ, способнымъ обезпечить кредитъ».

Далѣе: Для развитія земельного кредита нужно, чтобъ земледѣльческое производство сдѣлало нѣкоторый успѣхъ и чтобъ земля представляла собою всѣ свойства прочной и благонадежной гарантіи».

Въ подтвержденіе всего этого, мы ссылаемся на всѣхъ бывшихъ въ томъ собраніи лицъ и на самаго редактора Тифлискаго Вѣстника.

А вотъ и конецъ этой самой рѣчи, напечатанной по грузински въ газетѣ Дрозба въ 1872 году и сказанной въ собраніи съ цѣлью распеть мысль объ единичномъ благополучіи каждаго изъ учредителей банка. {=}

„Отказаться отъ этого (отъ единодушія въ дѣлѣ учрежденія банка) могутъ только тѣ такіе люди, которые настолько изуродованы нравственно долгою привычкою думать только о себѣ и о своемъ единичномъ благополучіи, что всякую заботу объ общемъ благѣ считаютъ мечтою досужаго воображенія, – такіе люди, говорю я, которые никогда не возвышались надъ личными интересами, которые допотеряли божественную способность человѣка проникаться моральною идеею, что въ подчиненіи личныхъ выгодъ требованіемъ общественной пользы видятъ только одно заблужденіе и увлеченіе молодости, а не торжество нравственной природы человѣка».

Въ рѣчи же сказанной дворянамъ-учредителямъ предъ самымъ открытіемъ банка, напечатанной въ грузинской газетѣ Дрозба №16, вотъ какія иллюзіи и очарованія, вотъ какія преувеличенныя и легкомысленныя обѣщанія были пущены въ массу.

„Многіе изъ насъ думаютъ, что нашъ банкъ озолотитъ каждаго изъ насъ въ отдѣльности. А потому каждый параграфъ, который подвергся нашему обсужденію, мы разсматривали съ точки зрѣнія личныхъ интересовъ и единичнаго благополучія, исходя изъ того, что какой-то параграфъ воспрепятствуетъ мнѣ или брату Федору пользоваться чѣмъ нибудь изъ банка.

* * *

Далѣе: „Нѣтъ, М. Г., Нашъ банкъ не насытитъ алчущаго, не напоитъ жаждущаго и безъ точныхъ актовъ укрѣпленія никому не повѣритъ, что онъ собственникъ».

Далѣ: „Вновь повторяю, что кто приступитъ съ вопросомъ, – а мнѣ лично какую пользу окажетъ банкъ, – мы, не скрывая истины, отвѣтимъ: Лично Вамъ, отдѣльно банкъ окажетъ только ту помощь, что дастъ въ ссуду деньги и то съ больш[о]ю осторожностью, съ большою преду[смотри]тельностью, съ большимъ разчетомъ, чтобъ ссуженныя деньги не пропали у банка. Я знаю, что отвѣтъ этотъ сильно огорчитъ васъ и вы въ сердцахъ скажете мнѣ: тогда къ чему же намъ банкъ? А это вопросъ другой, и въ отвѣтъ на это я доложу слѣдующее. Дворянство учредило банкъ съ тою цѣлью, чтобъ пожертвованныя имъ деньги разошлись въ видѣ ссудъ по нашему краю съ условіемъ не только оградить отъ потери каждую копѣйку, но чтобъ ссуды эти приносили ~~прибыли~~ доходъ прибыли. Наибольшую часть ~~которыхъ~~ изъ нихъ оно положило употребить на удовлетвореніе общепользныхъ нуждъ нашего края, часть же на вспомошествованіе тѣмъ изъ нуждающихся, которые впали въ нужду вслѣдствіе какого либо несчастія, а не тѣмъ, которые лежа на спинѣ сложенными на груди нѣжными ручками и разиня ротъ, кричатъ: кормите и пойте меня».

Далѣ: „Дворянство учредило банкъ съ тою именно главнымъ образомъ цѣлью, чтобъ банкъ приносилъ постоянныя прибыли и чтобъ этимъ путемъ создать постоянный источникъ удовлетворенія общихъ нуждъ нашего края.

Далѣ: Только послѣ полученія прибыли возникаетъ та обязанность исполненіемъ которой должна удовлетворяться всеобщая нужда наша,» и т. д.

III

Разбираемое 2ое положеніе автора „Практики» бросаетъ тѣнь подозрѣнія на нынѣшнихъ членовъ банковаго Управленія въ томъ, что они имѣнно они передъ избирателями своими пустили въ ходъ „преувеличенныя и легкомысленныя обѣщанія» и т. д. Мы говоримъ объ этомъ на томъ основаніи, что никто, кромѣ нынѣшнихъ желавшихъ быть избранными въ члены Управленія не имѣлъ бы ~~никакой~~ побудительной причины понадавать „преувеличенныя и легкомысленныя“ обѣщанія объ золотыхъ горахъ, о рѣкахъ изобилія.

Мы поневолѣ и вынужденно представили публикѣ очень скучныя, но несомнѣнные факты о томъ, что какія обѣщанія понадавало настояще[е] банковое управленіе въ лицѣ одного изъ своихъ членовъ своимъ избирателямъ. Предоставляемъ публикѣ судить объ этомъ. Мы же съ своей стороны далеки отъ предположенія о томъ, чтобъ авторъ „Практики»,

распространяя, по невѣдѣнію, конечно, несправедливые слухи и на основаніи ихъ дѣлая, безсознательно, конечно, прозрачные намеки, имѣлъ бы намѣреніе бросить тѣнь на нынѣшнихъ членовъ банковаго Управленія съ цѣлью поколебать этимъ путемъ довѣріе публики къ банку, завѣдываемому подобнымъ Управленіемъ.

III

3^е положеніе автора „Практики»: „какимъ образомъ общая сумма всѣхъ ссудъ подь сельскія имѣнія не превышала въ теченіи отчетнаго періода не превышала 152,975 р., тогда какъ за тотъ же періодъ подь городскія имущества постройки выдано было банкомъ 360,000 р.»

§27 устава банка: долгосрочныя ссуды выдаются: 1) подь залогъ пахотныхъ, сѣнокосныхъ мѣсть и пастбищныхъ земель и т. д. и 2^е) подь залогъ городскихъ недвижимыхъ имуществъ» и т. д. Слѣд. банкъ выдавая ссуды подь тѣ или другія виды имуществъ ни на іоту не нарушилъ ни устава а тѣмъ болѣе и ни основныхъ началъ практики земельного кредита. Спрашивается: къ чему и зачѣмъ авторъ „Практики» указываетъ на вышеприведенное событіе, по существу своему, совершенно невинное.

Указывая на этотъ дѣйствительный и по существу своему невинный фактъ, легко объясняемый отсутствіемъ актовъ укрѣпленія на сельскія имѣнія, и сгущая на немъ, подобно автору „Практики», краску, можно подумать, что онъ это дѣлаетъ, потому-что онъ желаетъ представить вновь пробудить окрылить ту причину къ неудовольствію дворянъ на банкъ, съ которою, къ счастью, начало мириться дворянство убѣдившись, что она не устраняема безъ того, чтобъ или не добыть актовъ укрѣпленія, или же не поразить все существо поземельнаго кредита.

Мы далеки отъ предположенія о томъ, чтобъ авторъ „Практики» имѣлъ въ виду именно эту цѣль. Мы напротивъ того допускаемъ, что авторъ „Практики», указывая на этотъ фактъ и зная, конечно, его естественную причину, хотеть сказать дворянамъ: вотъ съ какимъ безстрашіемъ ограждаетъ правленіе интересы банка, что даже вамъ дворянамъ, не имѣющимъ актовъ укрѣпленія, не рѣшается выдать ссуду, несмотря на то, что существованіе правленія въ его настоящемъ составѣ прямо и непосредственно зависитъ отъ вашего благорасположенія.

IV

И такъ подь городскія имущества выдано вдвое больше ссудъ, чѣмъ подь сельскія имѣнія. Это вѣрно. Да что изъ этого? Неужели изъ этого то, что не слѣдовало банку выдавать этого рода ссуду и такимъ образомъ

слѣдовало ~~лишить банкъ~~ то выкинуть за бортъ оборотъ такого солиднаго капитала, какъ 360,000 руб. Нѣтъ, говоритъ находчивый авторъ „Практики». Изъ этого то, выясняетъ онъ, что Тиф. Двор. Земельный банкъ имѣетъ вдвое больше основаній называться Тифлисскимъ городскимъ кредитнымъ обществомъ, чѣмъ тѣмъ именемъ, которое дано ему его основателями.

Хотя апельсинъ и желтаго цвѣта, но изъ этого, конечно, не будетъ слѣдовать, что и бронза, будучи вдвое желтѣе апельсинъ, имѣетъ вдвое больше основаній называться апельсиномъ. Авторъ „Практики» знаетъ это очень хо Но дѣло не въ этомъ.

Тифлисскій Двор. Зем. Банкъ основанъ безъ круговаго ручательства и съ правомъ выдавать ссуды и подъ сельскія имѣнія. А есть ли гдѣ либо вообще и въ Россіи въ особенности кредитное учрежденіе, носящее названіе городскаго кредитнаго общества безъ круго[ва]го ручательства, а главное, съ правомъ выдавать ссуды и подъ сельскія имѣнія.

Нѣтъ, въ противномъ, не угодно ли указать.

Спрашивается: зачѣмъ и къ чему было путать названія? Говорить, что основатели банка, изъ числа которыхъ нѣкоторые занимаютъ не послѣднее мѣсто въ нынѣшнемъ Управленіи банка, неумѣли даже назвать подходящимъ именемъ то, что сами же создали, значить распространить слухъ о томъ, что дѣло банка попало въ руки неумѣлыхъ людей.

Мы далеки отъ предположенія о томъ, чтобъ авторъ, распространяя подобный тольк слухъ желалъ подорвать довѣріе къ банку, указывая на тотъ фактъ, что дѣло банка находится въ неумѣлыхъ рукахъ. Напротивъ того, мы думаемъ, что авторъ хочетъ доказать, что стараніемъ перевернуть имена никакъ нельзя измѣнить существа самаго предмета.

V

4ое положеніе автора „Практики»: извѣстно, что ссуды, выдаваемая подъ залогъ городскихъ имуществъ, приносятъ пользу не земледѣлю и дворянству, а лишь купцамъ, которые, получивъ ссуду изъ земельного банка, раздаютъ ее стопроцентными долгами мелкому дворянству.»

Это извѣстно автору „Практики», а намъ изъ дѣлъ банка извѣстно совершенно другое, а именно то, что наибольшая часть, ссудъ подъ городскія имущества взята изъ банка не купцами, а лицами дворянскаго сословія. Вотъ и цифры въ подтвержденіе этого. Изъ всей суммы выданныхъ ссудъ подъ городскія имущества ссудъ долгосрочныхъ и краткосрочныхъ ссудъ въ количествѣ 360,440 руб. 311 870 руб. выпадаетъ на долю, дворянъ а остальные на долю прочихъ сословій.

Хоть было бы и такъ, какъ ~~говорить~~ желаетъ во чтобы то ни стало авторъ „Практики», то что изъ этого? Развѣ ~~о послѣдствіяхъ~~ банка по ~~одной~~ одиннадцатимѣсячной практикѣ банка можно судить о будущихъ послѣдствіяхъ его? Развѣ существованіе банка рассчитано на такой короткій періодъ времени? Развѣ банкъ ~~чего~~ ничего положимъ не успелъ сделать [...] и ~~ничего~~ въ одиннадцать мѣсяцовъ ~~ничего~~ для сельскихъ имѣній, ужъ такъ таки ничего и ~~ничего~~ неможетъ ~~черезъ два, три и т. д. года~~ сдѣлать во все послѣдующее время своего существованія? А что онъ въ этомъ направленіи уже сдѣлалъ ~~почти~~ слишкомъ въ трое больше прежняго ~~нагъ~~ шагъ впередъ доказывается тѣмъ, что съ 1^ю Января по 13^ю Мая сего года онъ успѣлъ выдать ~~уже 143~~ уже подъ сельскія имѣнія 144,600 р. т. е. въ теченіи 3 1/2 мѣсяцовъ ~~око~~ текущаго года сдѣлано въ этомъ отношеніи почти столько же, сколько въ одиннадцать мѣсяцовъ ~~отчетнаго періода~~ прошлаго года.

Спрашивается: къ чему и зачѣмъ авторъ „Практики» такъ ведетъ свою „Практику»?

Распространеніе слуха о томъ, что дворянскій банкъ помогаетъ только купцамъ, а купцы съ его помощью душатъ мелкое дворянство ~~стрѣ~~ стопроцентными долгами, повліяетъ на дворянъ-учредителей въ томъ направленіи, что подорветъ ихъ довѣріе къ своему же дѣтищу и, пожалуй, потребуютъ уничтоженія банка, ибо онъ созданъ какъ бы для того, чтобъ помогать ~~задуши~~ купцамъ задушить дворянство.

Мы недопускаемъ предположенія о томъ, чтобъ авторъ „Практики“ имѣлъ въ виду зародить въ дворянствѣ такую мысль и тѣмъ подорвать довѣріе публики къ банку, ибо учрежденіе объ уничтоженіи котораго зародилась, мысль въ самыхъ учредителяхъ, не можетъ рассчитывать ни на какое довѣріе. Мы скорѣе допускаемъ, что авторъ „Практики“ ~~придравшись~~ къ обрадовавшимся случаю, желаетъ предостеречь дворянъ отъ поползновеній купцовъ обременять ихъ стопроцентными долгами.

VI

5^ю положеніе автора „Практики“: И вдругъ у нашего Земельнаго банка являются сверхъ этихъ банковъ (т. е. указанныхъ на балансѣ къ 1^{му} Января 1876 г.) какіе-то таинственные корреспонденты, за которыми числится 132,911 руб. 82 коп. актива нашего банка! Изъ этой суммы по словамъ отчета 20 389 р. 23 к. обезпечены процентными бумагами неизвѣстно впрочемъ какими (извѣстно: ~~а именно~~ государственными). Потрудитесь обратить ваше вниманіе на 6 страницу отчета подъ рубрикою „Текущіе

счета») гарантированными или нѣтъ, да и то лишь въ суммѣ 20,340 р., какъ показываетъ пассивъ баланса. А обезпечены ли чѣмъ нибудь остальные 112,522 р. 59 коп., объ этомъ отчетѣ ничего не говоритъ а пассивъ баланса прямо убѣждаетъ насъ, что никакихъ обезпеченій у этой солидной [суммы] у банка не имѣется.»

Корреспонденты, которыхъ, конечно, безъ всякой разсчитанной цѣли авторъ называетъ какими-то таинственными въ балансѣ нашемъ показаны двойкѣ въ разныхъ отдѣлахъ актива. Но авторъ „Практики“, несмотря на это смешалъ ихъ и образовалъ однихъ только таинственныхъ корреспондентовъ. Одни изъ этихъ корреспондентовъ тѣ изъ частныхъ лицъ, у которыхъ мы въ Ноябрьѣ прошлаго года открыли текущій счетъ въ видахъ {№3} высшаго процента, платимаго ими намъ противъ мѣстныхъ кредитныхъ учреждений. Но мы не иначе сдѣлали это, какъ потребовавъ отъ нихъ обезпеченія государственными процентными бумагами. На активной сторонѣ баланса они и указаны подъ рубрикою „Текущихъ счетовъ у гг. корреспондентовъ подъ обезпеченіе процентныхъ бумагъ, согласно 7 п. §85 устава банка. Мы въ отчетѣ на 6ой страницѣ подъ рубрикою текущихъ счетовъ указали какія эти процентныя бумаги и не сочли нужнымъ указывать это самое повторить и на балансѣ. И вотъ почему на основаніи примѣчанія къ §50 устава только часть основнаго капитала, составляющая одну двадцатую часть суммы находящихся въ обращеніи закладныхъ листовъ должна храниться въ извѣстнаго рода процентныхъ бумагахъ. А остальные капиталы по общепринятому во всѣхъ банкахъ правилу предоставляется Правленію хранить какъ будетъ выгодно и удобно для банка. Въ подтвержденіе этого мы ссылаемся во 1ой на уставъ нашъ въ цѣломъ въ которомъ право наше въ помещенія въ храненіи капиталовъ кромѣ ссудъ въ томъ или другомъ видѣ дать то или другое кромѣ ссудъ помещеніе свободнымъ капиталамъ ничѣмъ ни ограничено, во 2ой на §71 устава, въ которомъ говорится, что Правленіе завѣдываетъ капиталами банка и въ 3^{ей} на 1 п. §86 и 7 п. §86, изъ сопоставленія которыхъ ясно видно, что правленію банка не только дозволено; воспрещено, но и обязательно дозволено кромѣ употребленія капитал[овъ] по ссудамъ и еще другое употребленіе, конечно, зная крыть собою предпола нѣкоторыхъ господъ мы предугадываемъ такой вопросъ такъ значить вы можете эти капиталы держать у себя на дому? съ цѣлью сама собою предполагаемою, чтобъ эти капиталы, во 1ой, не пропали и, во 2ой, прирощались, процентами. Это подтве Открытіе текущихъ счетовъ

участных лиц ~~называемых общепринятымъ и въ кредитныхъ учрежденіяхъ~~ называемыхъ общепринятымъ во всехъ земельныхъ банкахъ именемъ корреспондентовъ есть ничто иное, какъ дозволенный и ~~принятое~~ освященный практикою всѣхъ почти въ земельныхъ банкахъ способъ употребленія свободныхъ капиталовъ банка. Въ подтвержденіе этого мы ссылаемся на 26 стр. печатнаго отчета Харьковскаго Земельнаго банка за 1873 г., на 20 стр. ~~таковыхъ~~ печатныхъ же отчетовъ Полтавскаго за 1874 и на 5 стр. л. б/ за 1875 г. Полтавскаго Земельнаго банка, ~~въ кот гдѣ~~ подъ рубриками „Текущихъ счетовъ“ указаны кромѣ банковъ и частные лица подъ именемъ корреспондентовъ.

Но разница только въ томъ, что наши корреспонденты этого рода по текущимъ счетамъ обезпечиваютъ насъ процентными бумагами, что въ балансѣ нашемъ и указывается, тогда какъ въ балансахъ другихъ земельныхъ банковъ этого указанія нѣтъ. Неужели эту большую осторожность, эту большую предусмотрительность нашу относительно огражденія нашихъ капиталовъ отъ всякой случайности кто либо, кромѣ автора „Практики“, дозволить себѣ поставить намъ въ вину.

Въ №106 Тиф. Вѣстника ~~подъ рубрикою~~ въ отдѣлѣ мѣстной хроники говорится: „Въ данномъ случаѣ для насъ (т. е. для редакціи, къ сожалѣнію, Тиф. Вѣстника) достаточно было хотя бы одного того основанія, что изъ капиталовъ банка 20,389 руб. выдано было въ ссуду (?) частнымъ лицамъ подъ обезпеченіе процентныхъ бумагъ, тогда какъ уставъ банка ограничиваетъ кругъ его дѣйствій выдачею ссудъ подъ залогъ недвижимой собственности. Это обстоятельство мы (т. е. вы, редакція Тиф. Вѣстника!) считаемъ тѣмъ болѣе серьезнымъ, что ссуда выдана замаскированнымъ способомъ посредствомъ неслыханнаго (?) до сихъ поръ открытія текущихъ счетовъ съ обезпеченіемъ процентныхъ бумагъ“.

Мы останавливаемъ на этой বিষайскѣ вниманіе читателей въ тѣхъ видахъ, чтобы показать на сколько ~~безъзаст~~ замаскированное невѣдѣніе людей можетъ быть по меньшей мѣрѣ дерзкою и заносчивою.

Кругъ дѣйствій нашего банка, по прямой своей операціи, дѣйствительно ограничивается выдачею ссудъ подъ залогъ недвижимой собственности. Неужели изъ этого слѣдуетъ, что правленіе банка, которое обязано (§71) завѣдывать капиталами и давать отчетъ (1 п и 7 п §86) объ ихъ употребленіи должно держать капиталы свои въ бездѣйствій и тогда, когда почему либо они оказываются свободными отъ операціи. Неужели забота правленія объ выгодномъ храненіи своихъ свободныхъ капиталовъ

не входит сама собою въ кругъ дѣйствій правленія банка. Взгляните не только на вышеприведенные ~~отчеты~~ отчеты Земельныхъ банковъ, но и на отчеты всѣхъ существующихъ кредитныхъ учреждений и вы увидите, что общепотребительный способъ храненія капиталовъ есть между прочими и главнымъ образомъ текущія счета.

Но всего больше удивляетъ насъ то, что авторъ ~~передо~~ мѣстной хроники (№ 106 Тиф. Вѣстника) берется разсуждать о банковомъ балансѣ, не умѣя понимать простыхъ общепотребительныхъ терминовъ. Онъ изволилъ назвать текущій счетъ, хоть онъ подъ обезпеченіе процентными бумагами, ссудами. Текущій или контокоррентный счетъ, какъ принято его называть на всѣхъ Европейскихъ языкахъ, есть такого рода способъ храненія денегъ, такой счетъ ~~есть~~ ~~такого~~ ~~рода~~ ~~кредитная~~ ~~сдѣлка~~ ~~та~~ ~~который~~ ~~въ~~ ~~теченіи~~ ~~извѣстнаго~~ ~~періода~~ ~~времени~~ постоянно подверженъ измѣненію въ дебетъ и кредитъ ~~по~~ ~~кото~~ ~~по~~ ~~волѣ~~ ~~лица~~ ~~отдающаго~~ ~~деньги~~, а ссуда есть такого рода кредитная сдѣлка, дебетъ и кредитъ котораго ~~бы~~ до срока можетъ измѣняться только по волѣ лица, получающаго деньги. Только одинъ изъ видовъ ссудъ ~~оп~~ call близко подходитъ, по характеру своему, подъ принятое всѣми опредѣленіе текущаго счета, ~~хотя~~ ~~и~~ ~~она~~ ~~отличается~~ ~~отъ~~ ~~хотя~~ ~~и~~ ~~тутъ~~ ~~есть~~ ~~нѣкоторая~~ ~~разница~~. ~~текущаго~~ ~~счета~~ ~~тѣмъ~~, ~~что~~ ~~имѣетъ~~ ~~она~~ ~~можетъ~~ ~~быть~~ ~~погашена~~ ~~слѣд.~~ ~~слѣд.~~ ~~измѣнена~~ ~~и~~ ~~по~~ ~~волѣ~~ ~~получавшаго~~ ~~деньги~~, тогда какъ текущій счетъ не иначе можетъ быть закрытъ до условленнаго срока, какъ не по волѣ лица, отдающаго деньги. Но изъ этого вовсе не слѣдуетъ, что лицо или предметъ, близко походящіе на другое а

Да если бы и небыло этой разницы, изъ этого вовсе не слѣдуетъ, что текущій счетъ, близко походящій на ссуду ~~онъ~~ ~~оп~~ ~~call~~, ~~тѣмъ~~ ~~самъ~~ ~~перестаетъ~~ ~~быть~~ ~~текущимъ~~ ~~счетомъ~~ ~~и~~ ~~можетъ~~ ~~называться~~ ~~ссудою~~ ~~такъ~~ ~~точно~~, ~~какъ~~ ~~лицо~~, ~~походящее~~ ~~на~~ ~~другое~~, ~~не~~ ~~перестаетъ~~ ~~отъ~~ ~~этого~~ ~~быть~~ ~~тѣмъ~~, ~~чѣмъ~~ ~~оно~~ ~~есть~~. Но авторъ мѣстной хроники (№ 106) становится въ данномъ случаѣ на ~~дыбы~~ ходули изъ одного только того основанія, что у насъ въ балансѣ текущій счетъ за корреспондентами показанъ ~~подъ~~ ~~обезпеченными~~ ~~процентными~~ ~~бумагами~~, называя такой осторожный и во всякомъ случаѣ ~~выгодный~~ ~~для~~ ~~болѣе~~ ~~гарантирующій~~ ~~банкъ~~ ~~способъ~~ ~~открытія~~ ~~текуще~~ ~~замаскированную~~ ~~ссудою~~ ~~обезпеченія~~ ~~текущаго~~ ~~счета~~ не слышаннымъ и вслѣдствіе этого и самый текущій счетъ замаскированную ссудою. Не слышано вѣдъ и то, чтобъ кто нибудь рѣшился ~~бы~~ заговорить о предметѣ и то печатно въ видѣ руководящей статьи не зная азбуки его, но изъ этого

вовсе не слѣдуетъ, что авторъ хроники не имѣлъ бы права написать то, что онъ написалъ. Это одно:

Характеръ текущаго счета открываемаго уно вовсе не измѣняется отъ того, что онъ можетъ быть открытъ и подъ обезпеченіе процентныхъ бумагъ. Въ сферѣ кредитныхъ сдѣлокъ есть гарантіи прямыя и косвенныя. Къ симъ последнимъ относятся гарантія, представляемая такимъ юридическимъ лицомъ, какъ кредитное учрежденіе, довѣріе къ которому зиждется на широкихъ и всѣми признанныхъ началахъ. Того же самаго нельзя сказать относительно частнаго лица, которому мы не довѣрили нашихъ денегъ подъ текущій счетъ безъ прямого и непосредственнаго обезпеченія процентными бумагами.

Неужели авторъ „Практики“

Объ этомъ способѣ храненія и употребленія свободнаго капитала сообщено нами кредитной канцеляріи ежемѣсячными балансами, сообщено отдѣльнымъ отъ этого отношеніемъ, опубликовано въ печатномъ отчетѣ нашемъ за 1875 г., въ балансѣ – къ 1^{му} Января 1876 г., объяснено самому автору „Практики“ нами лично, но тѣмъ не менѣе онъ позволилъ себѣ назвать корреспондентовъ нашихъ по текущимъ счетамъ какими-то таинственными.

Спрашивается: къ чему и зачѣмъ авторъ „Практики“ это дѣлаетъ. Мы ничего. Чтобы конечъ показать публикѣ всю невыгоду невѣдѣнія, которая тѣмъ болѣе не пріятна, что бываетъ заносчива и дерзка.

Другого рода таинственныя корреспонденты по указанію автора „Практики“, корреспонденты это тѣ изъ заемщиковъ нашего банка, которые до выпуска закладныхъ листовъ замедляемаго нѣкоторыми формальностями, отъ правленія банка независящими, получаютъ за счетъ кредиторовъ банка наличные деньги въ счетъ закладныхъ листовъ, подлежащихъ выпуску и предоставляемыхъ намъ на комиссію для продажи по особому условію, дозволяемому намъ §28 устава. Активъ этого счета черпаетъ свои средства изъ пассивнаго счета разныхъ кредиторовъ.

Изъ баланса нашего банка къ 1^{му} Января 1876 года, значущемся на 14 стр. нашего ~~опубликов~~ печатнаго отчета за 1875 г. и ~~опубли~~ счетъ подобныхъ корреспондентовъ на сумму 112,522 р. и 59 копъ съ копейками. И эта сумма обезпечивается недвижимою собственностью принятаго въ залогъ съ соблюденіемъ всѣхъ на этотъ предметъ установленныхъ формальностей, каковое обезпеченіе и указывается на активѣ подъ рубрикою „Ссуды долгосрочныя, предназначенныя къ выдачѣ“ въ суммѣ

137,500 р. А этот счет актива балансируется еъ счетомъ пассива подь рубрикою „Закладные листы, подлежащїе выпуску» въ суммѣ тѣхъ же 137,500 р. А такъ какъ и эти закладные листы переданы намъ на комиссію, то и они служатъ обезпеченіемъ тѣхъ же 112,522 р., показанныхъ за корреспондентами. Этотъ счетъ вслѣдъ за полученіемъ сообщенийъ изъ экспедицій заготовленія Государственныхъ бумагъ о томъ, что имъ выпущены закладные листы и комиссіи погашенія долговъ о наложеніи на нихъ гриффовъ, счетъ этотъ ~~закрываетъ~~ передаетъ свои суммы счету актива подь рубрикою „ссуды выданныя“ производя ~~соотвѣтствующія~~ ~~движенія~~ ~~измѣненія~~ въ соотвѣтствующихъ счетахъ.

~~заготовленія государственныхъ бумагъ о вынискѣ закладныхъ листовъ относится въ счетъ актива подь рубрикою ссуды долгосрочныя выданныя, производя~~

Спрашивается: къ чему и зачѣмъ авторъ „Практики“ называетъ нашихъ корреспондентовъ какими-то таинственными корреспондентами?

Подобный намекъ на таинственность корреспондентовъ банка можетъ запугать чье угодно воображеніе, въ особенности того, кто не привыкъ вдумываться въ печатное слово и провѣрять его. А такъ какъ у страха глаза велики, то это запугиваніе можетъ подорвать всякое довѣріе къ банку, который будтобы вѣдается съ какими то таинственными корреспондентами.

Мы, конечно, далеки отъ предположенія о томъ, чтобъ авторъ „Практики“ практиковался въ подобныхъ намекахъ съ этою имеено цѣлью. Мы скорѣе допускаемъ, что онъ это дѣлаетъ съ благою цѣлью пріучить пугливое ухо публики, а въ особенности дворянъ нашихъ къ словамъ, наводящимъ ужасъ.

Спрашивается: къ чему и зачѣмъ авторъ „Практики“ распространяетъ слухъ о томъ, что такая солидная ~~ссумма~~ сумма какъ 112,522 руб. ничѣмъ не обезпечена, говоря, увѣряя, что отчетъ объ обезпеченіи этихъ денегъ ничего не говоритъ, а пассивъ прямо убеждаетъ, что никакихъ обезпеченій этой солидной суммы у банка не имѣется.

Здѣсь также представляется разительный примеръ ~~невиннои~~маго безшабашнаго повѣднія. Дѣло въ томъ, что пассивъ по общепринятому пониманію его значенія ~~не есть кладовая~~ представляетъ собою ничто другое, какъ источникъ, изъ котораго активъ черпаетъ всѣ свои средства, и который обезпечивается активомъ ~~ти а не самымъ соб на оборотъ~~, какъ думаетъ авторъ „Практики“. Иначе какой. и обезпечивается активомъ, а не на оборотъ. который не самъ обезпечиваетъ того кому слѣдъ Иначе спр

иб кто по какой теперь спрашиваемъ: который изъ этихъ двухъ счетовъ долженъ обезпечить другой? Тотъ ли который даетъ, или тотъ который получаетъ? Конечно, тотъ который получаетъ. Да съ слѣд., активъ служить обезпеченіемъ пассива а не наоборотъ, какъ думаетъ авторъ „Практики“. Первое попавшее руководство бухгалтеріи можетъ въ этомъ убѣдить всякаго. Такъ зачѣмъ удивляется онъ тому, что онъ обезпеченія 112,522 р. не нашель въ пассивѣ. Вѣдь это случается всегда, когда люди ищутъ что либо тамъ, гдѣ его нѣтъ и не да и не должно быть.

Предоставляемъ обо всемъ объ этомъ все судить публикѣ, для которой книги нашего банка были всегда открыты по принятому членами Управленія благоразумному, но, рѣдко къ сожалѣнію, рѣдко практикуемому правилу, основанному на томъ, что соображеніи, что кредитъ банка всякаго кредитнаго учрежденія тѣмъ сильнѣе и прочнѣе, чѣмъ больше простора для всякаго провѣрять дѣйствія и книги его по его книгамъ.

Мы же съ своей стороны далеки отъ предположенія о томъ, чтобы авторъ „Практики“, распуская незаслуженно слухъ о не обезпеченности будтобы солидныхъ суммъ нашего банка, желалъ совсѣмъ расшатать самый банкъ. Мы скорѣе допускаемъ, что онъ это дѣлаетъ съ исключительною цѣлью притупить въ людяхъ недостойное чувство страха, почаще указывая на запугивающіе воображеніе предметы. Но жаль, что онъ забылъ, что это дѣлаютъ не съ людьми, а съ пуливыми лошадьми, которыхъ лечатъ тѣмъ, что, при всякомъ удобномъ случаѣ, насильно наталкиваютъ на предметъ, ихъ пугающій.

VII

6ое положеніе автора „Практики“: „Съ этою цѣлью (т. е. съ цѣлью реализаціи закладныхъ листовъ) оно (т. е. правленіе банка) заключило съ Русскимъ для Внѣшней торговли банкомъ формальный договоръ, по силѣ котораго 6%-ные закладные листы нашъ земельного банка должны были реализоваться по 80 руб. на 100 minimum. Условіе это было заключено въ то время, тогда 5½% и 6% листы русскихъ земельныхъ банковъ ходили по 92 и 93 руб. Излишекъ, т. е., разница между этою цѣною въ 80 руб. и цѣною дѣйствительной продажи, долженъ былъ дѣлиться пополамъ: одна половина шла въ пользу заемщика, а другая въ пользу Русскаго банка.»

А вотъ дѣло въ чемъ

Договоръ предварительный съ Русскимъ банкомъ заключенъ 26го Декабря 1874 г. А вотъ какой курсъ по какому курсу ходили закладные

листы русских земельных банковъ въ теченіи этого года. Мы беремъ эти цифры изъ первой попавшей въ руки ~~циф~~ газеты за 1874 г.

Въ Январѣ 1874 г. наименный курсъ 6% закладныхъ листовъ русскихъ земельных банковъ былъ: въ началѣ мѣсяца ~~было~~: 79 $\frac{1}{4}$ руб. (продано), а въ концѣ 78 $\frac{1}{2}$ (продавцы), а наибольшій – 83 $\frac{1}{2}$ (продано) въ началѣ мѣсяцѣ, а въ концѣ 82 $\frac{1}{4}$ (продано).

Въ подтвержденіе ссылаемся на биржевыя Вѣдомости 1874 г. №№ 2 и 31.

Загѣмъ курсъ закладныхъ листовъ пошелъ ~~не понижаясь~~, хотя и не шибко, но мало по малу къ постепенному повышенію такъ что въ Декабрѣ 1874 г. т. е. въ мѣсяцѣ заключенія нами договора съ Русскимъ банкомъ былъ: наименьшій курсъ въ началѣ этого мѣсяца 85 р. (продано), а въ концѣ – 84 $\frac{3}{4}$ (покупатели), а наибольшій въ началѣ этого мѣсяца 85 $\frac{3}{4}$ (продано), ~~въ концѣ~~ и 86 $\frac{1}{8}$ (покупатели), а въ концѣ ~~87 $\frac{1}{2}$ (покупатели)~~ 86 (продано) и 87 $\frac{1}{2}$ (покупатели).

Въ подтвержденіе этого ссылаемся на „Биржевыя Вѣдомости“ за 1874 г. №№ 340 и 354.

Несмотря на эти несомнѣнныя цифры авторъ „Практики“, не стѣсняясь, говорить, что во время заключенія договора съ Русскимъ банкомъ 6%-ные закладные листы Русскихъ земельных банковъ ходили 92 и 93, и изъ этого дѣлаетъ такое заключеніе:

„Очевидно этотъ Русскій банкъ не могъ заключить болѣе выгоднаго для себя условія, и его прямая выгода требовала наивозможно ~~большаго~~ успѣшнаго помѣщенія закладныхъ листовъ. Получая по 6 и 7 руб. чистой прибыли на каждый закладной листъ въ 100 руб., Русскій банкъ разумеется сдѣлалъ все отъ него зависящее, чтобы поскорѣе реализовать наши закладные листы.“

Заключеніе вѣрно, но фактъ, изъ котораго оно выводится ~~отвѣр~~ больше чѣмъ невѣренъ, какъ видитъ нашъ читатель. Но такъ или иначе наши заемщики реализовали, чрезъ посредство такого нашего договора, свои закладные листы за ~~еллико~~ 86 и 87 руб. съ лишнимъ на сто ибо они были проданы за 92, 93, 94 и 95. Въ доказательство этого ссылаемся на биржевыя бюллетени Петербургской биржи и на наши книги. Кто следилъ за развитіемъ курса закладныхъ листовъ тотъ, конечно пойметъ что ~~этакого~~ рода ~~даже~~ даже ~~этакого~~ помѣщеніе своихъ облигацій для земельного банка, только-что начавшаго свое дѣйствіе больше чѣмъ неожиданно. Въ виду ~~этакого~~ ~~успѣ~~ неожиданнаго успѣха, по окончаніи

срока прежняго договора, мы заключили съ Русскимъ банкомъ другой новый договоръ съ непремѣннымъ условіемъ излишекъ между *minimum* минимумомъ и продажною цѣною дѣлится пополамъ между заемщиками и Русскимъ банкомъ съ 82 руб. каж.

Спрашивается: къ чему и зачѣмъ авторъ „Практики“, устанавливая невѣрно фактъ, сгущаетъ на немъ краску на 6 и 7% больше, чѣмъ это было слѣдовало на самомъ дѣлѣ?

Распространеніе слуховъ о томъ, что правленіе банка назначило *minimum* продажной цѣны своихъ 6% закладныхъ листовъ по 80 руб. на 100, когда безумно было рассчитывать на большее, значить огласить тотъ непредосудительный секретъ банка, которымъ обезпечивается успѣхъ продажи, значить огласить, что „вотъ въ крайнемъ случае на чемъ можетъ остановиться продавецъ закладныхъ листовъ, слѣд. ты, покупатель, если и желаешь купить ихъ за большую цѣну, крѣпись уступить. Это значить не только помѣшать не только дѣлу продажи, но и это самому банку въ успѣшной продажѣ закладныхъ листовъ, но и выкинуть изъ кармана заемщиковъ сотни десятки если не сотни тысячъ рублей.

Распространеніе же слуховъ о томъ, что правленіе банка назначило такой *minimum* тогда, какъ закладные листы прочихъ банковъ ходили будто бы по 92 и 93, значить набросить на правленіе банка незаслуженно тѣнь [...] по меньшей мѣрѣ въ томъ нап[рав]леніи, что оно заключая договоръ исключительно будто бы въ интересахъ Русскаго банка не сумѣло понять и не сознавало дѣйствительнаго положенія вещей.

Такъ ли все это, пусть разсудитъ публика. Факты несомнѣнные на лицо. Мы же съ своей стороны далеки отъ предположенія о томъ, чтобы авторъ „Практики“ распространяя подобные слухи и оглашая подобные уважительные секреты банка, хотѣлъ нанести банку, заемщикамъ и намъ какой либо вредъ. Напротивъ того, мы съ радостью допускаемъ, что авторъ „Практики“ имѣлъ благую цѣль показать публикѣ разительный примѣръ того, какъ иногда печатное слово можетъ „сочинять“. А потому предостерегаетъ публику, чтобы она не всегда этому слову доверяла.

VIII

7ое положеніе автора „Практики“: «Главное достоинство земельного банка, по отношеніи прибылей заключалось въ полученіи тѣхъ 1 1/2% съ суммы ссудъ, которые должны пойдти, по словамъ устава, на образованіе фонда (?), капиталовъ и на покрытіе расходовъ банка. Въ отчетный періодъ, на все количество выданныхъ ссудъ такой прибыли 6982 р. съ

копѣи 50 коп., между тѣмъ какъ расходы банка составляли вдвое большую сумму – 14,977 р. 96 коп.»

Если слѣдовать практикѣ автора брать ~~одно~~ только одно слагаемое изъ всѣхъ остальныхъ, вошедшихъ въ общую сумму валоваго дохода, показаннаго на 73 стр. нашего ~~печатнаго~~ отчета въ 29,480 въ 29430 руб. 87 коп., то нельзя не подивиться способности автора вѣрно умозаключать. Жаль только, что онъ, имѣя физическую возможность не взять изъ тѣхъ слагаемыхъ самое меньшее, хоть бы, на примѣръ, „Счета пени за просрочку», давшего доходъ въ 75 руб. 18 коп. Тѣ и не назвалъ его единственнымъ вѣрнымъ источникѣмъ доходъ прибылей банка. Тогда его сопоставленіе этого единственно вѣрнаго дохода въ 75 р. 18 коп. съ суммою расхода въ 14977 р. 96 коп. еще больше послужило бы къ цѣлямъ, направленнымъ не къ разъясненію истины, тогда это сопоставленіе еще больше нагнало бы страха на публику, а тѣмъ болѣе на дворянъ- учредителей.

Вотъ дѣло въ чемъ: 13 страница нашего отчета указываетъ шесть слагаемыхъ, вошедшихъ въ общую сумму валоваго дохода, простиравшагося на 29430 р. 81 коп. Авторъ „Практики“, не эту общую сумму сопоставилъ статьѣ расхода въ 14977 р., а только и только сумму одного изъ слагаемыхъ, а именно 6982 р. 50 коп.

Позволяя себѣ такъ безцеремонно и произвольно обращаться съ несомнѣнными данными, авторъ „Практики“ говорить:

„Закавказскій Приказъ общественнаго призрѣнія давалъ бы дворянству на эту сумму (т. е. основна[го] капитала) процентовъ на эту сумму въ количествѣ 15,500 р. ~~Дальше: между тѣмъ~~, тогда какъ, говорить авторъ дальше: „Въ отчетный періодъ на все количество выданныхъ ссудъ получено такой прибыли (т. е. съ единственнаго будтобы источника, а именно 1 1/2% суммы ссудъ). Въ 982-50, между тѣмъ какъ расходы банка составляли въ двое большую сумму – 14977-96 к.»

На сколько это въ послѣднее вѣрно мы это выдѣли. Мы теперь обращаемъ вниманіе читателей только на то, что говорится по поводу Приказа.

Нашъ банкъ въ отчетный періодъ далъ чистой прибыли 13,979-56. Слѣд. проценты Приказа никого не могутъ особенно соблазнить, какъ это желательно автору. А что нашъ банкъ ~~дасть~~ имѣеть возможность дать то, чего никогда никакое кредитное учрежденіе не дастъ намъ въ видѣ процентовъ на основной капиталъ, то это увидимъ сейчасъ-же.

Главный, но не единственный источникъ доходовъ нашего банка дѣйствительно составляютъ 1 1/2% съ суммы ссудъ. Но эти 1 1/2 процента

съ суммы ссудь есето могут въ недалекомъ будущемъ составить 15% относительно той части основнаго капитала, которую опредѣляется высшій предѣль предѣль выдачи долгосрочныхъ ссудъ и которая простирается на сумму 160,000.

По §50 устава мы въ правѣ выдавать долгосрочныя ссуды, посредствомъ выпуска закладныхъ листовъ, въ десять разъ больше этой суммы, слѣд. сумма ссудъ нашихъ можетъ и будетъ въ близкомъ будущемъ равняться 1,600,000 р. А что недолго этого благополучія ждать, въ томъ убѣждаетъ насъ то обстоятельство, что въ годъ и три мѣсяца т. е. съ 13 Февраля 1874 г. {№3} по 13ое Мая текущаго года мы успѣли ещѣ уже выдать ссудъ на 788,100 р. Считая 1 $\frac{1}{2}$ на 1600,000 или 15% на 160,000, что все равно, – нашъ банкъ имѣетъ возможность получить съ одного этого источника 24,000. п Загѣмъ {№3} основныя и другіе капиталы, равняющіеся 261,000 при самомъ {№3} скромномъ помещеніи ихъ, хоть бы по текущимъ счетамъ, могутъ дать по меньшей мѣрѣ 4%, что составитъ 10,440 р.

Такимъ образомъ только изъ этихъ двухъ несомненныхъ источниковъ годовой доходъ банка можетъ и будетъ равняться 34,440 р. Я не го Мы не [говоримъ] о другихъ источникахъ, не менѣ важныхъ какъ-то: еъ оборото объ оборотахъ краткосрочныхъ ссудъ, еъ объ счетахъ: разныхъ процентовъ разныхъ засчитанныхъ на закладныя листы на комиссіи, единовременнаго сбора 1 и $\frac{3}{4}$ -го сбора за оцѣнку и закла заготовленіе закладныхъ листовъ, и другихъ Коммиссіонной $\frac{1}{4}$ % платы, объ процентахъ на срочныя платежи, которыя вносятся за шесть мѣсяцовъ впередъ и т. д.

Спрашивается: къ чему и зачѣмъ авторъ „Практики“ изъ всѣхъ слагаемыхъ взялъ одно только въ 6982-50 и сопоставилъ еъ суммою въ расхода въ 14,977-96., ~~Зачѣмъ выводъ~~ *Спрашивается къ чему изъ это незаслуженно, что расходы банка превышали*

Спрашивается: къ чему и зачѣмъ авторъ „Практики“ позволилъ себѣ воспользоваться одною только физическою возможностью брать изъ числа шести цифръ одного слагаемаго въ 6982-50 и сопоставляя ея съ цифрою расхода въ 14977 руб., сказали, что расходъ банка составлялъ вдвое большую сумму, чѣмъ доходъ такой прибыли (?), которую онъ считаетъ единственно вѣрнымъ источникомъ.

Спрашивается: къ чему и зачѣмъ авторъ „Практики“ указываетъ на то, что Приказъ бы давалъ чистой прибыли на основныя нашъ капиталъ 15,500 р.?

Мы далеки отъ предположенія о томъ, чтобы авторъ „Практики“ хотѣлъ этимъ сказать дворянству, что дескать „не лучше ли вамъ бросить

совсѣмъ вашъ банкъ и отдать деньги въ приказъ на проценты. Онъ по крайней мѣрѣ ~~дасть вамъ~~ будетъ давать вамъ 15,500 руб., тогда какъ вашъ банкъ вдвое больше расходуесть, чѣмъ можетъ получать.

Мы не думаемъ, чтобъ авторъ „Практики“ имѣлъ именно эту цѣль. Мы, Напротивъ того, мы допускаемъ, что онъ желалъ толь опять таки преподавать публикѣ и дворянамъ, по системѣ нагляднаго обученія, что всѣми уважаемое ~~такое уважаемое, какъ~~ печатное слово можетъ шутить и съ такими вещами какъ цифры, а потому предостерегаесть ихъ на всякій случай.

IX

8ое и послѣднее положеніе автора „Практики“: „Прочія статьи прибыли относятся къ числу косвенныхъ (?) доходовъ: прибыль съ оцѣнки имуществъ (4184), проценты, засчитанные на закладные листы, по закладнымъ листамъ на комиссію (3127 р и 55 к.) и занавѣшенные винограднымъ листомъ проценты текущихъ счетовъ (сирѣчь корреспондентовъ) въ суммѣ 6395 р. 47 коп.» ~~будто бы 3) чѣмъ сирѣчь-ли только корреспондентовъ?~~

Проценты текущихъ счетовъ не только занавѣшаны, но открыто вывѣшены на 6 страницѣ нашего печатнаго отчета подъ рубрикою „III текущіе счеты» и на самомъ балансѣ. ~~Изъ того-и~~

А вотъ какіе эти проценты. Мы говорили выше, что ~~свободныя суммы наши~~ чтобъ наши свободныя суммы не лежали въ бездѣйствій мы не только въ правѣ, но обязаны держать ихъ такъ, чтобъ онѣ не пропали и приращались: съ этою цѣлью мы хранили ихъ до надобности, по текущимъ счетамъ въ мѣстныхъ кредитныхъ учрежденіяхъ и у частныхъ лицъ сирѣчь у корреспондентовъ подъ обезпеченіе процентныхъ государственныхъ бумагъ, и получали на наши суммы проценты. Такимъ образомъ за отчетный періодъ мы получили:

Изъ Коммерческаго банка: 1714 р. 39

Изъ Тиф. Об. Взаим. Кр.: 4445-69

Изъ отдѣленія Госуд. Б. 186-22

И отъ корреспондентовъ – 49-23

Во избежаніе ~~такою~~ недоразумѣній, могущихъ возбудиться съ легкой руки автора „Практики“, просимъ замѣтить, что эти 49-23 коп. въ суть проценты за время по 1ое Января 1876 г. съ 8000 ~~за за время по 1ое Января~~ отъ 5 Декабря по 1ое Января 1875 г. съ 6000 ~~за время~~ отъ 16 Декабря и 2000 отъ 30 декабря. И такъ какъ проценты эти неуплачены были до заключенія книгъ т. е. до 1го Января, то счетъ корреспондентовъ сдѣланъ должникомъ

на 49-23, что и показано на своемъ мѣстѣ въ балансѣ на активной сторонѣ баланса.

Въ подтвержденіе всего это[го] ссылаемся не тольк на книги нашего банка и на контокоррентные счета тѣхъ учреждений и лицъ, у коихъ держали текущіе счета.

Спрашивается: къ чему и зачѣмъ авторъ „Практики бросаетъ не благовидную тѣнь на эти ~~этимъ неточнымъ~~ прибыли, говоря, что ~~эти эти~~ прибыли онѣ, что онѣ занавѣшаны винограднымъ листомъ и что не здор поздоровится отъ такихъ прибылей.

Поступая такъ, авторъ „Практики“, конечно, по невѣдѣнію, можетъ дать своимъ не доброжелателямъ поводъ думать, что онѣ хотѣлъ этимъ окончательно расш[ат]ать всякое довѣріе къ банку и къ его правленію. Но мы далеки отъ этой мысли. Мы напротивъ того съ особенною радостью [...] допускаемъ то предположеніе, что авторъ „Практики“, пуская въ ходъ свою „Практику» земельнаго имѣлъ въ виду благую цѣль расшевелить, а главное, заставить дворянъ-учредителей „съ большею компетентностью, съ большимъ пониманіемъ дѣла» отнестись къ своимъ обязанностямъ при предстоящемъ общемъ собраніи.

Мы успокаиваемся и ~~успокаиваемъ~~ другихъ и успокаиваемъ другихъ этимъ послѣднимъ предположеніемъ. Въ виду того, что это предположеніе способно прикрыть всякую наготу вдвое больше, чѣмъ виноградный листъ, что, по преподанной авторомъ же „Практики“ теоріи, оно имѣетъ вдвое больше оснований ~~называться назваться~~ называться винограднымъ листомъ. А потому назовемъ это предположеніе винограднымъ листомъ и прикроемъ имъ наклонную плоскость, по которой катится предъ нами, ~~къ сожалѣнію~~, практика к сожаленію печатнаго слова во всей своей беззастѣнчивой наготѣ своихъ межъ-строчныхъ – и строчныхъ поползновеній.

[1876 27 800383]

Въ комитетъ съѣздовъ представителей Земельнаго кредита.

Вникнувъ въ смыслъ соображеній комитета съѣздовъ представителей Земельнаго кредита по вопросу о несостоятельности Саратовско-Симбирскаго ~~Банка~~ Земельнаго Банка Правленіе Тиф. Дв. Зем. Банка находить, что работы комитета клонятся ~~къ тому, чтобъ~~ главнымъ образомъ къ тому, чтобы возстановить довѣріе публики къ закладнымъ листамъ, ~~будтобы~~ пошатнувшееся будто бы вслѣдствіе разоренія Саратовско-

Симбирскаго Банка. Для возстановленія этого довѣрія необходимо слѣдовало бы, по мнѣнью комитета, признать въ комитетъ признаеть въ принципѣ необходимость въ той или другой формѣ участія земельных банковъ вообще въ обезпеченіи интересовъ владѣльцевъ закладныхъ листовъ Саратовско-Симбирскаго Банка.

Какъ ни прискорбень только что упрочивающагося для земельного вообще кредита самый фактъ несосто несостоятельности Саратовско-Симбирскаго Банка для только-что упрочивающагося частнаго земельного вообще кредита въ Россіи, тѣмъ не менѣ внѣ правительственной помощи не представляется никакой возможности обезпечить интересы владѣльцевъ закладныхъ листовъ Саратовско-Симбирскаго этого Банка. Въ противномъ, въ чемъ можетъ выразиться участіе земельных Банковъ по отношенію этого обезпеченія? Чтобъ обезпечить интересы владѣльцевъ закладныхъ листовъ несостоятельнаго Саратовско-Симбирскаго Банка, всѣ прочіе земельные банки должны принять на себя всѣ обязательства этого банка предъ владѣльцами закладныхъ листовъ съ гарантією въ исправномъ выполненіи этихъ обязательствъ, или же единовременнымъ взносомъ изъять изъ обращенія всю сумму закладныхъ листовъ, необезпеченныхъ надлежащими залогами и капиталами банка. Въ первомъ случаѣ земельные банки необходимо должны будутъ принять въ свое завѣдываніе дѣла Саратовско-Симбирскаго Банка, что представляетъ неопредѣленные препятствія трудности какъ хотъ бы во всѣхъ отношеніяхъ и въ особенности по отношенію установленія правильнаго завѣдыванія, такъ и самой формы состава управленія. Принять же на себя отвѣтственность предъ владѣльцами закладныхъ листовъ безъ права Саратовско-Симбирскаго Банка безъ права участія введеніи его дѣлъ было ни съ чѣмъ не сообразно. Во второмъ случаѣ этотъ единовременный взносъ имѣлъ бы характеръ добровольной жертвы простаго простаго дара, который, хотя въ данный ему моментъ и удовлетворилъ бы владѣльцевъ закладныхъ листовъ но, врядъ ли на всегда укрѣпилъ увѣренность въ довѣріе публики къ закладнымъ листамъ вообще, ибо даръ есть такое сложное явленіе, на которое все довѣріе къ обязательствамъ одного лица или одного кредитнаго учрежденія ни коимъ образомъ не можетъ опираться на ожиданіе добротнующей жертвы отъ другого лица или учрежденія. Узаконить же навсегда установить признать же въ су Признать же навсегда въ принципѣ необходимость приносить такія жертвы въ случаѣ такого злополучія, которое постигло Саратовско-Симбирскій Банкъ, едвали согласится какой либо изъ земельных банковъ.

Слѣд. принять участіе Земельнымъ Банкамъ въ этой формѣ участіе По мнѣнію Тифлискаго нашему

Признавая, 1ое что только подобнаго рода участіе земельныхъ Банковъ въ судьбѣ Саратовско-Симбирскаго банка способно обезпечить интересы владѣльцевъ закладныхъ листовъ сего послѣдняго, 2ое что внѣ такого подобнаго участія невозможно нѣтъ по мнѣнію нашему иной формы участія для достиженія цѣли обезпеченія интересовъ владѣльцевъ закладныхъ листовъ этой цѣли и 3^{ее} что принять подобнаго рода участіе въ одномъ случаѣ ни въ какомъ случаѣ невозможно, а въ другомъ не цѣлесообразно, правленіе Тиф. Дв. Зем. Банка полагаетъ въ видахъ успѣха въ упроченіи земельного кредита въ Россіи ходатайствовать предъ правительствомъ предъ г. о правительственной помощи.

Помощь эта со стороны правительства можетъ быть двоякаго рода: или ликвидировать дѣла Саратовско-Симбирскаго Банка принять правительству на себя веденіе дѣлъ по ликвидации на себя, или же, не прекращая дѣйствія банка продолжать его операціи принявъ на себя въ обѣихъ случаяхъ какъ веденіе дѣлъ сего банка, на себя такъ и матеріальную ответственность предъ владѣльцами закладныхъ листовъ.

По разсчету, сдѣланному Полтав правленіемъ Полтавскаго Земельнаго Банка, оказывается, что ни въ томъ и ни въ другомъ случаѣ Казна не потерпитъ никакого ущерба и интересы владѣльцевъ закладныхъ листовъ будутъ обезпечены. Именно въ этомъ случаѣ земельныя банки чрезъ своихъ представителей на 5^{омъ} предполагаемомъ 5^{омъ} съѣздѣ могутъ оказать Саратовско-Симбирскому банку не мало важную услугу. *Съѣздъ въ видахъ охраненія интересовъ Земельнаго кредита вообще вѣроятно не упуститъ случая всесторонне существующими же нынѣ средствами этого Банка и цѣлесообразнымъ направленіемъ его дѣлъ вообще Саратовско-Симбирскаго этого Банка, цѣлесообразнымъ же пользованіемъ существующими нынѣ средствами этого Банка его настоящими средствами,*

Въ случаѣ если обстоятельства дѣла съ помощью компетентнаго указанія съѣзда позволятъ найдти успѣшный выходъ изъ печальнаго положенія Саратовско-Симбирскаго Банка средства матеріальными ередъ же собственными же средствами этого Банка и цѣлесообразнымъ направленіемъ его дѣлъ, то это болѣе чѣмъ либо другое возстановитъ и

упрочить довѣріе публики къ земельнымъ Банкамъ, во очію доказавъ, что несмотря на преднамѣренныя уклоненія за правителей земельного банка отъ существенныхъ своихъ обязанностей злоупотребъ Земельные Банки и даже при такомъ злоупотребіи, которое постигло Саратовско-Симбирскій Банкъ, способны, по существу своихъ дѣлъ, обернуться своими собственными средствами, не нарушая интересовъ третьихъ лицъ.

Въ извлеченіи подробныхъ и положительныхъ данныхъ изъ дѣлъ Саратовско-Симбирскаго Банка для уясненія указанныхъ выше вопросовъ, въ указаніи посредствомъ какой организаціи управленія и какими способами цѣлесообразнѣе было бы вести въ дальнѣйшемъ дѣла его, а равно въ ходатайствѣ о правительственной помощи въ той или другой формѣ – только и возможно и необходимо должно выразиться участіе земельныхъ банковъ въ судьбѣ Саратовско-Симбирскаго Банка.

[1884 წლის 20 იანვარი]

Проект хизанскаго положенія

Примѣч: 2. Размѣръ виноградныхъ и фруктовыхъ садовъ, а равно усадебной земли, въ случае спора, опредѣляется значительно дѣйствительнымъ пользованіемъ хизана, въ какомъ-бы количествѣ онъ ни оказался они ни оказались Владѣльцу же предоставляется право свести усадебную землю хизана на 1200 кв. с. безъ всякаго ограниченія. Впрочемъ хизану также предоставляется право свести размѣръ усадебной земли на 1200 кв. саж.

§9.

Въ видахъ уничтоженія чрезполосности владѣльцу предоставляется право приурочить къ одному мѣсту полевая земля, поступающія, на основаніи всего Положенія, въ пользованіе хизанъ. Для этого вся совокупность полевыхъ земель имѣнія дѣлится на двѣ части стороны, по желанію владѣльца, или имъ самимъ, или же хизанами. Въ первомъ случаѣ выборъ стороны принадлежит хизанамъ, а во второмъ владѣльцу съ тѣмъ лишь непрѣменнымъ условіемъ, чтобъ все причитающееся владѣльцу или хизанамъ количество земли было отведено отъ одной какой-либо границы избранной части стороны имѣнія безъ перерыва за исключеніемъ смежной общей смежной стороною стороною границы, если выборъ дѣлается хизанами.

примѣч. Въ случаѣ отсутствія внѣ черты черты усадебной чер земли владѣльца водѣ, достаточныхъ для водооя, хизанамъ предоставляется право провести на своей ихъ счетѣ имѣющуюся въ усадьбѣ владѣльца воду или къ своимъ ихъ усадьбамъ или къ полевымъ угодьямъ по своему ихъ усмотрѣнію, но съ тѣмъ лишь, чтобъ владѣлецъ не былъ ограниченъ ни въ размѣрѣ, ни во времени пользованія таковою водою.

Владѣлецъ не въ правѣ отказать хизану въ пользованіи изъ владѣльческаго лѣса буде таковой имѣется въ имѣніи...

Владѣльцу предоставляется право воспретить хизану пасти домашній скотъ въ районѣ лѣснаго участка и не дозволить пользоваться лѣсомъ въ видѣ Некери для прокормленія скотины.

Примѣч. Хизанамъ воспрещается безъ разводитъ безъ дозволенія владѣльца на плоды виноградные и фруктовые сады на полевыхъ угодьяхъ, поступающихъ, на основаніи сего параграфа, въ ихъ пользованіе, а равно возводить какія либо строенія внѣ черты ихъ усадебной земли.

Опредѣленіе размѣра платы въ какомъ-бы-то ни было вмѣстѣ за усадебную землю, за полевые угодья, за виноградные и фруктовые сады, а равно за топливо и лѣсные матеріалы, необходимые какъ для оградъ и заборовъ, такъ и для исправнаго содержанія садовъ предоставляется добровольному соглашенію обѣихъ сторонъ...

3) съ фруктовыхъ деревьевъ, находящихся внѣ садовъ на полевыхъ угодьяхъ хизана – третью часть въ размѣрѣ третьей части урожая

въ размѣрѣ соотвѣтствующемъ такъ установленной для казенныхъ лѣсовъ ближайшаго къ имѣнію Владѣльца...

§19.

Владѣлецъ дозволивъ хизану, послѣ введенія сего Положенія въ дѣйствіе, выкорчевать и расчистить лѣсной участокъ, или пространство подъ кустарникомъ и колючками для образованія новаго участка пахотной или сѣнокосной земли и не заключивъ съ хизаномъ по этому предмету письменнаго условія, въ случаѣ спора обязанъ оставить таковой участокъ въ безвозмездномъ пользованіи хизана на срокъ не менѣе четырехъ и не болѣе шести лѣтъ со дня начатія работъ по выкорчеванію и расчисткѣ,

срокъ безвозмезднаго пользованія въ прѣделахъ, указанныхъ выше опредѣляется по обычаю каждой данной местности Миривымъ судьей чрезъ посредство свѣдущихъ людей.

Примѣч. Въ случаѣ увольненія хизана, на основаніи §§ 3 и 4^ю сего Положенія, ранѣ истеченія срока безвозмезднаго пользованія **вновь** разчищеннымъ участкомъ въ силу настоящаго параграфа участкомъ, владѣлецъ обязанъ вознаградить хизана и за расходы по выкорчеванію и расчисткѣ новаго участка въ размѣрѣ, опредѣленномъ Мировымъ Судьею чрезъ посредство свѣдущихъ людей по соображенію съ числомъ остающихся годовъ безвозмезднаго пользованія.

Хизану предоставляется, съ согласія владѣльца, право продать, завѣщать, дарить и вообще уступить крестьянину-земледѣльцу свое право пользованія.

[1885 წლის 23 მაისამდე]

<განმარტობა გირავნების ფურცლის გამოყენებასთან დაკავშირებით>

1) Мини-во финансовъ отъ 8 Октября 1874 г. №12808 и 6 Юня 1886 г. №8872 увѣдомило, что оно не находитъ препятствія, чтобы банки принимали въ сверхсрочное погашеніе закладные листы не только того срока и той серіи, к которой принадлежали листы выпущенные въ счетъ сихъ ссудъ, но также закладные листы и другихъ серій и сроковъ, если срокъ окончательнаго погашенія представляемыхъ въ банкъ закладныхъ листовъ наступаетъ не позднѣе срока окончательнаго погашенія тѣхъ листовъ, которые были выпущены въ счетъ погашаемой ссуды. (см. уст. 86 г. стр. 119 191 и уст. 90 г. стр. 52).

2) Погашеніе листами позднѣйшихъ серій не допускается (см. уст. 86 г. стр. 192).

3) При взносѣ листовъ позднейшей серіи банкъ лишается платежа заемщика, соответствующаго номинальной его ссудѣ, и будетъ освобожденъ отъ слѣдующихъ с него уплатъ въ меньшемъ размѣрѣ и долженъ будетъ разницу приплачивать изъ другихъ своихъ средствъ (см. ус. 86 г. стр. 194)

4) Хотя на облигаціяхъ Спб. гор. кре-го общества не напечатано ни года, ни срока ссудъ, всемъ коихъ онѣ выданы, а означены лишь выпускъ (серія) тѣмъ не менѣе общество это, въ виду § 33 устава онаго признало себя

обязанным установить такой порядок тиража, при коем должны быть погашены облигации каждого выпуска (серии) к истечению срока ссуды.

(См. Сооб. III съезду отъ 26 Янв. 1879 г. за №1158, заключающее въ себя отвѣтъ на ходатайство III съезда по сему вопросу: уст. 86 г. стр. 332.)

5) Въ Земельныхъ Банкахъ слово „серія» имѣть значеніе исключительной исходной точки, отъ которой долженъ считаться срокъ погашенія, обозначенный на закладномъ листѣ (уст. 86 г. стран. 311)

199 уст. 86 г.

94 мат. IV съезда

Кр. Кан.

6) Означеніе серии необходимо сохранить, иначе листы старѣйшихъ серий при общемъ тиражѣ могли бы остаться въ обращеніи не только болѣе позднѣйшихъ серий но даже болѣе наиболѣе продолжительнаго срока ссуды (96 стр. Мат. IV съезда)

7) При обсужденіи системы исчисленія тиражныхъ фондовъ съездомъ единогласно постановлено, что основаніемъ такой должно быть правило, что перечисленіе погасительнаго фонда изъ одной серии въ другую допускается при непремѣнномъ условіи погашенія каждой серии въ тотъ срокъ, на который она выпущена. Постановленіе IV съезда V общаго собранія 21 Фев. 1879 г. (Мат. IV съезда стр. 7)

Второго съезда: 122, 125

132 (убытокъ) 134 (но 1000,000 руб.) 136 (конкуренція), 138 (§ 61) 216/207/209 (не)

Кредит. Канцелярія отъ 26 Янв. 1879 г. за № 1158 въ отвѣтъ на ходатайство III съезда: Хотя (см. 4 п.)

[1886 წლის 6 ივნისის შედეგად]

<მოსაზრებები სოფლად სასამართლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების დაცვალკეების გაუმართლებლობაზე>

Однимъ изъ существенныхъ недостатковъ дѣйствующаго сельскаго положенія является отдѣленіе судебной власти отъ административной. Въ такой мелкой единицѣ, какъ сельское общество, кругъ вѣдомства должностныхъ лицъ котораго ограничивается лишь маловажными дѣлами и мелкими тяжбами и проступками, отдѣленіе судебной власти отъ административной не можетъ быть оправдываемо тѣми соображеніями, коими вызвана необходимость раздѣленія властей въ крупныхъ единицахъ управленія съ широкимъ кругомъ вѣдомства, сопряженнымъ

съ важнѣйшими и сложными интересами обще-гражданской жизни населенія.

Районъ дѣйствія сельской власти будучи ограниченъ такою мелкою единицею, какъ сельское общество, устраняетъ всякое предположеніе о многочисленности дѣлъ, требующихъ для успѣшнаго хода раздѣленія труда. Слѣд. съ этой стороны точки зрѣнія соединеніе въ сельскомъ въ одномъ органѣ сельскаго управления, судебной и административной власти ~~теряетъ свою силу.~~ не представляетъ не заключаетъ въ себѣ никакихъ неудобствъ. Кромѣ того въ такомъ низшемъ органѣ управления, какъ сельское, функціи административной и судебной власти такого свойства и характера, такъ просты и несложны, что не представляютъ никакой нужды руководствоваться при устройствѣ сельскаго управления ~~началами~~ необходимостью компетентности того или другого органа сельскаго управления. ~~Должностныя лица сельскаго~~ Должностное лицо сельскаго управления, одаренное простымъ здравымъ смысломъ, легко справится и съ тою и съ другою обязанностью, не будучи компетентнымъ ни въ сферѣ дѣлъ административнаго характера и ни въ сферѣ дѣлъ судебного характера. ~~необходимость компетентности того или другого органа сельскаго управления въ сферѣ его правъ и обязанностей является совершенно излишнею по примѣненію къ дѣламъ~~ ибо предметъ слѣдъ. и съ этой точки зрѣнія соединеніе въ одномъ органѣ сельскаго управления этихъ двухъ властей не встрѣчаетъ никакого препятствія.

Въ умѣ же крестьянина вообще, а мѣстнаго въ особенности нѣтъ не мирится нѣтъ представленія о такой административной власти, которая вмѣстѣ съ тѣмъ не соединяла бы въ своемъ лицѣ и власти творить надъ нимъ и судъ и расправу. Административная власть, лишенная возможности помочь ему возстановить нарушенное право, помочь ему въ дѣлѣ произведеннаго надъ нимъ насилія, самоуправства, учиненнаго оскорбленія и обиды теряетъ въ глазахъ его всякое значеніе и уваженіе. Судъ ~~отдѣленный не имѣющъ~~ Ему кажется какою-то аномаліею Это отдѣленіе судебной власти отъ административной ему онъ признаетъ какою-то аномаліею, обезличивающую каждую изъ них, другъ друга. Такая аномалія имъ объясняется скорѣе недомолвкою закона, чѣмъ дѣлами правосудія и управления ибо въ сферѣ мелкихъ интересовъ и нуждъ сельскаго населенія нѣтъ причинъ и оснований къ тому такому дѣленію властей. Теоретическія тонкости раздѣленія властей вообще и сельскихъ въ особенности ему не понятны, а всѣ ~~соображенія~~ практическія соображенія его, ~~говоря~~ противъ такого дробленія. Ему легче имѣть дѣло съ однимъ

органом, чѣмъ мытарствовать между отбывать порогъ то предъ судомъ, то предъ старъ мытарствовать между судомъ и старшиною и въ переходѣ ед хожденіи отъ одного органа къ другому терять время и трудъ. время, что для него дорогое для него время. въ его Глазахъ Въ глазахъ крестьянина судья, не исполняющій своего рѣшенія, администраторъ, не имѣющій права разрѣшать споры и наказывать своимъ приговоромъ виновныхъ за мелкіе проступки виновныхъ представляются какими-то полувластными, между которыми онъ поставленъ является въ положеніи лица какъ бы ко по необходимости теряется, ибо онъ не можетъ выяснитъ почему тутъ два отдѣльных органа, когда одинъ изъ нихъ достаточенъ для отправления обѣихъ тѣхъ и другихъ обязанностей.

Въ виду всего сказаннаго необходимость сосредоточенія въ одномъ органѣ сельскаго управленія судебно-административной власти является крайнею необходимостью. Этою необходимостью исключаетъ всякую возможность о коллегіальномъ мыслѣ о возможности коллегіальнаго состава сельскаго суда. предрѣшается вопросъ о составѣ сельскаго суда. О томъ въ пользу единоличнаго состава. сельскаго суда, а не колле и устраняется всякая мысль о коллегіальномъ его составѣ:

Коллегіальный составъ суда Коллегіальный составъ суда, имѣя свои основанія *по примѣненъ въ по* отпращиваніи правосудія по дѣламъ высшаго значенія,

Коллегіальный составъ суда, происходя изъ вышнихъ вытекаая изъ необходимости обезпечить болѣе правильное отпращиваніе правосудія по дѣламъ высшаго значенія не имѣетъ никакого оправданія въ примѣненіи къ дѣламъ, составляющимъ предметъ вѣдомства сельскаго суда. Въ общъ Мелкіе интересы, подчиненные этому суду, больше всего требуютъ скорости и быстроты, въ отпращиваніи правосудія и въ этой скорости и быстротѣ больше всего нуждаются крестьяне, чѣмъ какая либо другая часть населенія. *Коллегіальный крестьянскій судъ не всегда бываетъ на лицо въ сборѣ.*

Коллегіальный сельскій судъ Мелкіе интересы, подчиненные сельскому суду, *требуютъ во 1^ю* немед большаго частью возникають на такой почвѣ, ст жизненныхъ явленій столкновеній, которая требуетъ немедленнаго изслѣдованія которыя

Такой составъ суда, не имѣя возможности всегда и постоянно находиться въ сборѣ для отпращиванія правосудія своихъ обязанностей, совершенно напрасно хо замедляетъ ходъ правосудія, вынуждаетъ

крестьянина къ се образоваться терять время на предьявление спора иска или жалобы

[1889 წლის 12 ივლისამდე]

<მოსახრებები ივანი მაჩაბლის გროშურაზე>

Что же касается до конверсии, то по этому вопросу авторъ брошюры не только выказываетъ полнѣйшее невѣжество, хотя и трактуеть съ апломбомъ знатока. Онъ, опредѣляя значеніе вообще конверсіи, состоящей въ сущности окончательномъ своемъ резулта въ переходѣ отъ высшихъ процентовъ роста на нисшій по той или другой кредитной сдѣлкѣ, не имѣеть почти никакого представленія обо всемъ объемѣ юридической и финансовой обстановки этого вопроса и потому выходитъ у него какое-то смѣшеніе понятій.

Юридическая обстановка этого даннаго вопроса состоитъ въ томъ, что въ по съ одной стороны является интересъ держателя процентной бумаги, а съ другой должника, пустившаго въ обращеніе эту процентную бумагу, будетъ ли она акція, облигація, закладной листъ, или простое заемное обязательство. Переходъ Исходя изъ того, что переходъ изъ высшаго процента роста на низкій составляет можетъ проистекать лишь изъ ж понятнаго желанія должника, то вопросъ о правѣ должника на этотъ переходъ является тутъ вопросомъ первостепенной важности. По азбукѣ гражданскаго права никто не можетъ односторонне нарушить обя обязательствъ, принятыхъ на себя по той или другой сдѣлкѣ или измѣнить ихъ даже въ свою чью бы то не было пользу. Одно исключеніе изъ этого не бываетъ лишь тогда, когда о правѣ Всякій видъ процентной бумаги есть обязательство кредитной сдѣлки, выданное должникомъ к во нести въ которомъ опредѣляются размѣръ роста, срокъ и порядокъ погашенія. Слѣд., чтобъ если по разъ выпущенной въ обращеніе процентной бумаги изм желательно измѣнить или процентъ роста, или срокъ и порядокъ погашенія, должникъ долженъ имѣть на это право на возв на возвать капитала во всякое время и этимъ способомъ принудить владѣльца капи принять капиталъ: или если это не выгодно ему обмѣнять имѣющуюся у него процентную бумагу на другую съ меньшимъ процентомъ. Такъ, что переходъ его съ высшаго процента на низшій вполнѣ предоставляется его усмотрѣнію. это пр этотъ возвратъ капитала, при извѣстномъ состояніи денежнаго рынка можетъ быть выгоденъ и не выгоденъ. Не выгода держатъ возвращенный капиталъ безъ помѣшенія, часто приводитъ его

къ соглашенію на переходъ съ высшаго процента на низшій и тогда онъ готовъ принять въ обмѣнъ имѣющагося у него процентной бумаги другую съ меньшимъ въ той или другой степени процентомъ. Такъ что собственно переходъ его съ высшаго процента на низшій вполнѣ предоставляется при конверсіи его доброй волею и такимъ образомъ этотъ переходъ является возможно[ю] случайностью, а не необходимомъ ея послѣдствіемъ конверсіи. ~~А это право должно быть~~ Право же должника на возвратъ капитала во всякое время должно быть выговорено или ~~на самомъ~~ на самой процентной бумагѣ или особымъ на то постановленіемъ. Иначе пришлось бы допустить возможность измѣненія обязательствъ сдѣлки по волею должника, который, сегодня перейдя, скажемъ, изъ 6% на 5%, завтра могъ бы ~~перейти~~ заставить кредитора соидти на 3%, на 2% и т. д., ибо въ проявленіи въ этомъ направленіи его воли ~~по~~ въ данномъ случаѣ, полагаю, недостатка не будетъ. Только при абсолютномъ [вообще] незнаніи задачъ государственнаго управленія можетъ быть допущена мысль о подобной неурядицѣ Допу возможности. Допустить хоть одинъ разъ тотъ прецедентъ, что должникъ ~~по своей собственной волею~~ во всякое время можетъ измѣнить условія кредитной сдѣлки, это значило бы въ конецъ убить не только частный, но и государственный кредитъ и уничтожить самую возможность существованія процентныхъ бумагъ.

Когда нѣтъ права должника во всякое время возвратитъ капиталъ или уменьшить процентъ роста, тогда финансовая сторона перехода отъ высшаго на низшій процентъ роста представляется въ слѣдующемъ видѣ: должникъ или вынужденъ выкупить свою 6% бумагу, у кого оно въ рукахъ или, если на это наличныхъ средствъ не имѣется, выпустить въ обращеніе 5% обязательство и продавъ его вырученною суммою съ тою или другою доплатою ~~погаситъ~~ купить свое 6% обязательство. Необходимость въ данномъ случаѣ купли и продажи, помимо всѣхъ прочихъ условій, вліяющихъ на повышение и пониженіе процентныхъ бумагъ, ~~цѣну~~ возвыситъ цѣну покупаемаго и понизитъ продаваемаго. А если предположить, что здѣсь рѣчь идетъ о нѣско-объ о процентныхъ бумагахъ въ нѣсколько милліоновъ, ни легко представить себѣ какой подъемъ цѣны воспослѣдуетъ при спросѣ въ нѣсколько милліоновъ однихъ бумагъ и какое паденіе при предложеніи ~~др~~ другихъ на столько же милліоновъ.

Заручившись этими предварительными свѣденіями, перейдемъ къ вопросу о конверсіи, затронутомъ брошюрою по отношенію Тиф. Дв. Зем. Банка. Дѣло въ томъ, что ~~какъ видно изъ отвѣтовъ~~ вопросъ о конверсіи

возник у насъ въ прошломъ году и кто изъ преній по этому вопросу ~~защи выяснилось, что въ об~~ въ прошлогоднемъ собраніи выяснилось, что ~~защитники конверсії~~ предметомъ преній явилась конверсія закладныхъ листовъ. Это доказывается ~~Эт слѣдуетъ [...]~~ какъ газетными отчетами, такъ и письмами, напечатанными въ „Новомъ Обозрѣніи“ однимъ изъ открывателей въ этомъ случаѣ Америки, а именно, Кн. Ив. Мачабели, да и самую разбираемую брошюрою, выводящую всѣ свои сужденія изъ обстоятельствъ, необходимо сопровождающихъ конверсію закладныхъ листовъ. и тѣмъ не менѣе вер

А между конверсіею закладныхъ листовъ и тою конверсіею, которая ~~ни~~ разрѣшена Министерствомъ, громадная разница, какъ это увидимъ вслѣдъ за этимъ.

Сенатъ неоднократно объяснялъ, что закладные листы суть обязательства банка, слѣд., все то, что мы выше сказали о ~~о~~ ~~возможности~~ о юридической обстановкѣ вопроса о переходѣ 6% обязательствъ на 5% всецѣло относится и къ закладнымъ листамъ. Слѣд., чтобы выяснить себѣ возможность конверсії закладныхъ листовъ, какъ обязательствъ банка. Прежде всего необходимо опредѣлить въ правѣ ли банкъ, какъ должникъ, нарушить или измѣнить условія, на которыхъ выпущено его обязательство – закладной листъ? Оговорено-ли на самомъ закладномъ листѣ или въ особомъ постановленіи право банка во всякое время возратить капиталъ владѣльцу закладныхъ листовъ или уменьшить процентъ платимаго ему роста? Этой оговорки нѣтъ ни на закладномъ листѣ, ни въ особомъ постановленіи, слѣд. и рѣчи быть не можетъ объ ихъ конверсії по волѣ должника т. е. банка. На этомъ основаніи Министерство финансовъ и съѣздъ представителей земельныхъ банковъ отвергли всякую мысль о конверсії закладныхъ листовъ, (См. Стенографическіе отчеты VII и VIII съѣздовъ представителей земельныхъ банковъ), ибо въ этомъ случаѣ приходилось ~~по одновременно~~ купить 6% листы и продать 5%-е, что при десяткахъ милліоновъ спроса 6% и предложенія 5% листовъ привело бы неимоверному повышенію цѣны на первыхъ и пониженію на вторыхъ.

Слова кн. Чавчавадзе, приведенныя авторомъ брошюры выясняютъ именно это положеніе вещей т. е. опредѣляютъ послѣдствія конверсії закладныхъ листовъ, ибо рѣчь объ этомъ этого рода конверсії и шла въ общемъ собраніи. Да и изъ самыхъ словъ кн. Чавчавадзе, видно, что тутъ не имѣлось въ виду охарактеризовать конверсію закладныхъ листовъ и вотъ доказательство ~~буж~~ въ буквальномъ переводѣ этихъ слов. мы вынуждены были бы выкупить на д 9 милліоновъ закладныхъ листовъ и

сбыть на столько новые 5%-е листы. Ясно, что при покупке 6% листов поднялись бы выше номинальной стоимости, а при продаже 5% ~~них~~ понзились“ и т. д.

Самъ авторъ брошюры, обставивъ и эти слова кн. Чавчавадзе тремя и-з знаками восклицанія въ ознаменованіе ихъ безсмыслицы, а самъ исходить какъ-бы изъ того же положенія, который обрисовывается выше приведенными словами кн. Чавчавадзе и почти повторяетъ ту же мысль только иными фразами, но на этотъ разъ уже безъ знаковъ восклицанія. Вотъ слова брошюры и прошу вникнуть въ ихъ смыслъ. „такъ какъ не возможно, чтобъ по одному и тому же имѣнію было выпущено въ двойномъ комплектѣ закладныхъ листовъ (6% и 5%), то банкъ обязанъ прежде выданные 6% закладные листы уничтожить (ծոծոծ) и только тогда выпустить изъ своей кассы 5%“. Спрашивается, можно ли уничтожить 6% листы, пока ихъ не приобрѣтешь покупкою и пока они гуляютъ по рукамъ? Да и на какія средства приобрести ихъ на 9 миллионѣвъ эти на 9 миллионѣвъ 6% закладные листы, которыхъ авторъ обязываетъ когда авторъ обязываетъ банкъ держать въ кассѣ 5%е листы пока не будутъ уничтожены 6%-е? Наконецъ, кто позволить дать банку для храненія въ кассе 5% листовъ, если не будетъ совершена 5% ссуда при существованіи 6% ой? Очевидно, здѣсь авторъ ну имѣетъ въ виду хотя и безсознательно конверсію 6% закладныхъ листовъ, которая невозможна безъ нарушенія правъ ихъ владельцевъ? Безъ того, чтобъ если не купить ихъ по биржевой ии по крайней цѣнѣ мѣрѣ цѣнѣ. Если бы авторъ брошюры не исходилъ тутъ изъ обстоятельствъ, сопровождающихъ конверсію закладныхъ листовъ къ не-то-нр то онъ долженъ былъ допустить указаль бы, что этой конверсіи долженъ предшествовать конверсія ссудъ, которая дала и дать возможность произвести не конверсію закладныхъ листовъ, а усиленное погашеніе ихъ по тиражу, а самая собственно сама конверсія ихъ т. е. переводъ 6% листовъ на 5%, предоставляется волѣ усмотрѣнію владѣльца листовъ, и есть его право а который въ каждомъ данномъ случаѣ воленъ принять и не принять 5% листы въ обмѣнъ 6%-хъ, о чемъ ясно указано въ правилахъ о конверсіи ссудъ, утвержденныхъ М-мъ финансовъ. ([...] и т. д. § 11.) А если это такъ то конверсія листовъ въ смыслѣ перехода кредитора изъ 6% роста на 5% является не послѣдствіемъ конверсіи ссудъ, а случайностъ-возможною случайностью.

Весь вопросъ въ томъ, что авторъ брошюры, трактуя о конверсіи вообще, не различаетъ конверсіи закладныхъ листовъ отъ конверсіи ссудъ

и хотя и допускает упоминать в суждениях своих и тот и другой способ конверсии, но не понимая их различия приурочивает к своим суждениям без разбора то один способ, то другой и на этом смешении понятий строить свою аргументацию.

Мы сказали выше, что конверсия закладных листов отвергнута как съездом представителей земельных банков, так и М-мь ф-совь и может быть допущена лишь при условии покупки на биржѣ 6% листовъ, ибо такой порядок ни на югу не нарушил бы обязательствъ банка предъ тр-в третьими лицами. Совѣмъ въ другомъ видѣ является вопросъ о конверсии ссудъ. Въ уставѣ земельных банковъ сказано, что заемщикъ въ правѣ погасить свою ссуду во всякое время до срока, на который выпущенъ банкомъ закладной листъ по его ссудѣ. Банкъ обязанъ на всю сумму погашенія изъять изъ обращенія закладные листы пръ посредствомъ тиража. Вотъ именно на этомъ правѣ заемщика и основана конверсия ссудъ, послѣдствіемъ котораго является усиленное погашеніе 6% листовъ оплата закладнаго листа по усиленному его этимъ погашеніемъ тиражу. При этомъ способѣ конверсии конверсия ссудъ предшествуетъ конверсия имѣть послѣдствіемъ лишь оплату закладнаго листа по его номинальной стоимости, а не обмѣнъ его или уменьшеніе его процента, но что на таковой же листъ съ меньшимъ процентомъ роста, ибо обмѣнъ собств въ этомъ случаѣ предоставленъ в доброй волѣ владѣльца листовъ и ни въ какомъ случаѣ не можетъ быть обязательенъ, а что необязательно, то случайно. Въ виду этого конверсия ссудъ предшествуетъ опла должна предшествовать уни оплатѣ закладныхъ листовъ, а не оплата листовъ конверсии ссудъ, какъ это полагаетъ авторъ брошюры. Еслибъ [...] не ясно-ли, что если авторъ брошюры имѣлъ ясное бы какое либо понятіе о конверсии ссудъ, не обязывалъ бы банкъ прежде уничтожить 6% листы, а потомъ выпустить въ обращеніе 5%-е. Да, повторяю, откуда ихъ взять, тогда какъ при конверсии ссудъ бываетъ совершенно обратное т. е. сначала изымаются выпускаются 5% листы по ссудѣ и ихъ реализаціею составляетъ погасительный фондъ для изъятія изъ обращенія 6% листовъ вышедшихъ въ усиленный тиражъ. Я не могу воздержаться, чтобъ не сказа Если авторъ полагаетъ, что тиражъ есть актъ уничтоженія закладныхъ листовъ въ моментъ производства ихъ тиража, то онъ и въ этомъ жестоко ошибается какъ и во всемъ остальномъ. Въ тиражѣ вынимаются лишь нумера листовъ тѣхъ или другихъ серій, сроковъ и достоинствъ закладныхъ листовъ, находящихся въ обращеніи, а поступаютъ они для уничтоженія самое меньше черезъ шесть мѣсяцевъ

послѣ тиража въ слѣдующій за первымъ въ слѣдующій за первымъ тиражѣ. Такъ какъ же полагаетъ авторъ: для того времени 5% листы должны храниться въ кассѣ банка и не будутъ выпущены въ обращеніе? Хороша конверсія, а еще *хоро* *лучш* лучшимъ кажется смѣлость выступать печатнымъ словомъ съ такимъ явнымъ невѣжествомъ, *незнаніемъ* съ такимъ незнаніемъ такого простаго акта, какъ тиражѣ.

Но невѣжество и дѣтскій мѣсть автора о конверсії подтверждается еще и другими данными.

Между тѣмъ опла[та] вышедшихъ въ ти въ усиленный тиражъ листовъ должна начаться черезъ два мѣсяца послѣ тиража ...

[1892 წლის 19 აპრილის ვიდეო]

Инструкція О порядкѣ производства оцѣночныхъ дѣйствій.

§1.

Оцѣночная Коммиссія не иначе приступаетъ къ оцѣночнымъ дѣйствіямъ, какъ по письменному предложенію Правленія исключая дѣла въ г. Баку см. *дѣла возникающіа*

§2.

По полученіи дѣла оцѣночною Коммиссіею предложенія правленія о производствѣ оцѣночныхъ дѣйствій вмѣстѣ съ дѣломъ, председатель Коммиссіи или заступающій его мѣсто, дѣлая отмѣтку о днѣ и мѣсяцѣ полученія, назначаетъ оцѣнщика для производства оцѣночныхъ дѣйствій. Отмѣтка о назначеніи оцѣнщика дѣлается на самомъ предложеніи правленія и отсюда заносится въ особую книгу, снабженную алфавитомъ и состоящую изъ слѣдующихъ графъ: число и мѣсяцъ поступленія въ Коммиссію предложенія Правленія, нумеръ дѣла по порядку поступленія, число и мѣсяцъ назначенія оцѣнщика съ наименованіемъ его, и фамилія владѣльца имѣнія въ алфавитномъ порядкѣ, а равно имя и отчество и графа для необходимыхъ по дѣлу примѣчаній (см. книгу №1)

§3.

При назначеніи оцѣнщика председатель Коммиссіи строго наблюдаетъ, чтобъ дѣла распредѣлялись между оцѣнщиками равномерно съ соблюденіемъ очереди по времени и мѣсту командировки.

§4.

Председатель Коммиссіи, назначивъ оцѣнщика, опредѣляетъ ему день начатія оцѣночныхъ дѣйствій руководствуясь требованіями §§ 4, 5 и 6, относительно оцѣночныхъ дѣйствій по имѣніямъ внѣ г. Тифлиса

находящихся. По дѣламъ же г. Тифлиса не можетъ быть назначенъ позже дня, слѣдующаго за поступленіемъ въ Коммиссію предложенія Правленія, при чемъ, за отсутствіемъ къ тому времени членовъ оцѣночной Коммиссіи изъ Тифлиса, предсѣдатель ея самъ обязанъ предпринять оцѣночныя дѣйствія. Всякое уклоненіе отъ сего послѣдняго правила должно быть внесено и объяснено въ справочной книгѣ №2ой въ графѣ примѣчаній.

§5.

При назначеніи оцѣнщика для производства оцѣночныхъ дѣйствій внѣ г. Тифлиса, предсѣдатель Коммиссіи обязанъ озаботиться о томъ, чтобы командировка оцѣнщика окупалась представленными для оцѣнки деньгами. Въ этихъ видахъ предсѣдатель Коммиссіи обязанъ наблюдать, чтобы каждому оцѣнщику назначалась командировка въ одномъ направленіи пути по нѣсколькимъ дѣламъ разомъ, въ совокупности могущимъ окупить расходы по командировкѣ. Въ особо уважительныхъ случаяхъ допускается исключеніе изъ этого правила, но не иначе какъ съ разрѣшенія Правленія. О каждомъ такомъ, случаѣ отмѣчается въ справочной книгѣ №2 въ графѣ примѣчаній.

§6.

Срокъ начатія оцѣночныхъ дѣйствій по имѣніямъ, внѣ г. Тифлиса находящимся, назначается по мѣрѣ накопленія (§4) дѣлъ, требующихъ командировки въ одномъ направленіи пути и по сторонамъ этого пути лежащаго района. Равнымъ образомъ предсѣдателемъ Коммиссіи устанавливается по приблизительному разсчету и срокъ завершенія оцѣнщикомъ возложенныхъ на него оцѣночныхъ дѣйствій, соображенный съ сложностью дѣла, разстояніемъ, обусловленнымъ мѣстонахожденіемъ имѣнія, съ удобствами путей сообщенія и тому подобными обстоятельствами.

§7.

Предсѣдатель Коммиссіи распредѣляя на основаніи согласно предыдущихъ параграфовъ, дѣла между оцѣнщиками и назначая каждому изъ нихъ сроки начатія завершенія оцѣночныхъ дѣйствій, обязанъ все это учинить съ такимъ разсчетомъ, чтобы въ недѣлю два раза, а въ крайнемъ случаѣ одинъ разъ могло состояться засѣданіе Коммиссіи въ составѣ не менѣе трехъ членовъ для разсмотрѣнія подъ вѣдомственныхъ ей дѣлъ.

§8.

Предсѣдатель Коммиссіи обязанъ наблюдать за своевременнымъ начатіемъ и завершеніемъ дѣлъ, порученныхъ тому или другому оцѣнщику, а равно за тѣмъ, чтобы продолжительность пребыванія оцѣнщика въ

командировкѣ отнюдь не переходила за предѣлы тѣх сроковъ, которые ему назначены. О каждомъ уклоненіи отъ сихъ требованій дѣлается отмѣтка въ графѣ примѣчаній книги №2ой

§9.

Нарушеніе правила предыдущимъ параграфомъ (§8) устанавливаемого, не иначе можетъ быть извиняемо и оправдываемо, какъ особо уважительною причиною и исключительнымъ какимъ либо случаемъ, о чемъ оцѣнщикъ, по окончаніи командировки, обязанъ письменно поставить Правленіе въ извѣстность съ представленіемъ не сомнѣ несомнѣнных на то доказательствъ.

§10.

Предсѣдатель Комиссіи обязанъ кромѣ Книги упомянутой въ §1 сей инструкции, вести еще по прилагаемымъ къ сей инструкции образцамъ еще две справочная книги, изъ коихъ одну справочную книгу подъ №2 по городу Тифлису, а другую подъ №3 остальному району дѣйствій банка. Каждая изъ этихъ книга эта должна заключать въ себѣ пять, по числу оцѣнщиковъ, отдѣловъ. Къ имени каждаго изъ оцѣнщиковъ приурочивается одинъ изъ пяти отдѣловъ, съ необходимыми графами по прилагаемымъ къ сей инструкции образцомъ.

§11.

Предсѣдатель Комиссіи обязанъ въ двѣ недѣли разъ представлять въ правленіе банка отчетъ о дѣятельности каждаго отдѣльнаго оцѣнщика по предмету въ отношеніи своевременнаго исполненія возложенных на него порученій и своевременнаго возвращенія изъ командировки въ видѣ, общаго свода свѣдѣній, на сей предметъ имѣющихся въ справочной книгѣ за №№2 и 3.

Справочная книга №1

Время поступления предложения Правленія		№ дѣла	№ По порядкупоступленія	Время назначенія оцѣнщика		Кто изъ оцѣнщиковъ назначенъ	Фамилія, Имя и Отчество владѣльца	Примечаніе
число	мѣсяць			число	мѣсяць			

Справочная Книга №2

Отделъ члена оцѣночной Коммисіи (такого-то).

№3

	№ дѣла
	№ поступления
	Имя и Фамилія владѣльца
число	Когда поступило предложеніе правленія
мѣсяць	
	Мѣстонахождение имѣнія
число	Когда передано дѣло оцѣнщику
мѣсяць	
число	Срокъ начатія оцѣночныхъ дѣйствій
мѣсяць	
число	Срокъ завершения оцѣночныхъ дѣйствій
мѣсяць	
число	Когда возвратился оцѣнщикъ изъ командировки
мѣсяць	
число	Когда возвращено дѣло въ Коммиссію дѣле
мѣсяць	
число	Когда дано заключеніе Коммисіи
мѣсяць	
	Когда направлено дѣло въ правленіе
	Когда принято дѣло оцѣнщикомъ
	Росписка оцѣнщикаъ приемѣ дѣла
Примѣчаніе	

Такая же книга №2 по городу Тифлису за исключеніемъ графы о
возвращеніи оцѣнщикамъ изъ командировки.

[1895 წლის 25 ივნისის შემდეგ]

<გამოუღების შეფასების აქტის შედგენის ინსტრუქცია>

Для осмотра и поверки оцѣночный актъ по имѣнію (такого то)
составленный такимъ-т тогда то такимъ то членомъ оцѣночной коммисіи

I

Мѣстонахождение и границы имѣнія и мѣро

Въ этомъ отдѣлѣ не помѣчается свѣдѣнія о томъ: а) Гдѣ находится
имѣніе, въ какомъ участкѣ, на какой улицѣ, около какого болѣе или менѣе
извѣстнаго дома и вообще зданій или сооруженія; б) Описаніе Границы
имѣнія, при семъ необходимо упомянуть границы и мѣру по документамъ
и по дѣйствительности; въ случаѣ разницы между тѣми и другою выяснитъ
причину и основаніе.

II

Составъ имѣнія.

а) Количество земли по документамъ и съ-указан по измѣренію, при чемъ указать способъ измѣренія б) какую форму представляетъ земля, сколько ея по фасаду, или по улицѣ, сколько вдается в глубь, какое пространство занимаютъ постройки, какое дворъ, садъ, полисадикъ и. т. п. вымощень-ли дворъ; в) Какія имѣются постройки, ~~длина, ширина и высота ихъ, кубиче съ изъ~~ изъ какого онѣ матеріала, чѣмъ крыта крыша; Г) ~~длина, и шири~~ во сколько этажей постройки главный домъ и побочныя, второстепенныя зданія, ~~длина фасадной стороны дома, число флигелей, число комнатъ и службъ, длина ширина и высота стороны построекъ; длина, ширина и высота жилыхъ комнатъ~~ кубическое содержаніе построекъ.

III

Внѣшній видъ

Описаніе внѣшняго вида ~~принима~~ оцѣниваемого имѣнія, по архитектурѣ, по чистой аккуратной отдѣлкѣ по чистотѣ и ~~аккура~~ за[бо] тливому содержанію и охраненію имѣнія.

III 4

Квартиры и составъ их. ~~размѣръ от-~~

~~Внутренняя отделка [...] сколько квартиръ, внутренняя ихъ отделка~~ удобство размѣщенія и ~~Сколько комнатъ и службъ въ главномъ домѣ и флигелях. и службъ~~ сколько квартиръ составъ сихъ послѣднихъ, удобство размѣщенія въ нихъ комнатъ и службъ, длина, ширина и высота жилыхъ комнатъ, ~~отдѣлка~~ внутренняя отдѣлка – какія удобства и неудобства представляютъ кавртиры для нанимателей (есть-ли водопроводъ, сточныя канавы, чистое содержаніе двора и т. п.)

IV

Данныя оцѣ для оцѣнки

Стоимость посаженная земли, кубического объема, доходность валовая. При перечисленіи доходности ~~непремѣнно~~ ~~наименова~~ указать имя и ~~отчество нани~~ и фамилію нанимателей, безусловно указать имѣются-ли контракты или условія найма и въ случаѣ имѣнія ихъ, требовать ихъ представленія для приложенія къ дѣлу, ~~непремѣнно~~ указывать, со словъ владѣльца, и если возможно, нанимателей, за какое время взята плата и ~~какія условія существуютъ~~ ~~относи~~ и въ какомъ вообще порядкѣ производятся платежи – тамъ гдѣ нѣтъ контрактовъ а лишь словесныя договоры; расходы и за тѣмъ чистая годовая доходность.

V

Оцѣнка имѣнія

Стоимость имѣнія и принятія къ тому основанія и соображенія оцѣнщика

Примѣч. Настоящій образецъ не исключаетъ необходимости помѣщать въ актѣ оцѣнки ~~внѣ~~ еще и тѣ свѣдѣнія, какія оцѣнщикъ найдетъ нужными для всесторонней и ~~безошибочной~~ болѣе или менѣе вѣрной оцѣнки, равнымъ образомъ не упраздняетъ ~~необходимости указанія~~ тѣхъ требованій общей инструкціи для оцѣночной Комиссіи, каковыя требованій общей инструкціи для оцѣночной комиссіи которыя для сей послѣдней обязательны.

[1895 5005 25 0360505 330033]

Инструкція для Контролера Т. Дв. З. Б.

I

При Т. Дв. З. Б. учреждается должность контролера, на котораго возлагаются двоякаго рода обязанности, одинъ изъ коихъ составляетъ специальную задачу контроля, а другой относится къ порядкамъ болѣе или менѣе дѣлопроизводственнаго и справочнаго характера.

II

Обязанности чисто контрольнаго характера состоятъ: а) въ наблюденіи за точнымъ исполненіемъ бухгалтеріею постановленій и приказовъ правленія, за правильнымъ составленіемъ расчетовъ по ссудамъ ордеровъ и записей по нимъ; б) въ удостовѣреніи своею подписью или установленною помѣтою на ордерѣ или замѣняющемъ его документѣ правильности производимой ~~операции~~ манипуляціи и сдѣланной бухгалтеріею на документѣ о проводахъ операциі по счетамъ; в) вести веденіе краткихъ записей поступающихъ и выдаваемыхъ суммъ. форма такихъ записей устанавливается самимъ контролеромъ. г) Провѣряетка общаго журнала съ подлинными документами, на основаніи которыхъ произведены операциі, ~~дѣлая о семь надпись въ журналѣ~~ о чемъ контролеромъ дѣлается надпись въ журналѣ.

III

Отвѣтственность за правильность расчетовъ и согласное съ отмѣтками на документахъ разнесеніе суммъ по счетамъ и правильное составленіе балансовъ возлагается какъ на бухгалтера, ~~какъ~~ непосредственно вѣдающаго этими предметами, такъ и на контролера, обязаннаго

провърять всѣ дѣйствія по операціямъ удостовѣрять ихъ правильность всѣхъ дѣйствій по операціямъ.

IV

На обязанности контролера возлагается повѣрка въ присутствіи одного изъ членовъ правленія и бухгалтера сводной за мѣсяць оборотной вѣдомости, ежемѣсячно составляемый бухгалтеромъ изъ главной книги съ выписками изъ журналовъ по операціямъ и съ мѣсячными итогами по кредиту и дебету, представленными помощниками бухгалтера. Фактъ повѣрки такимъ образомъ главной книги, общаго журнала а равно и журналовъ по операціямъ, а равно правильность веденія книгъ и результатъ повѣрки удостовѣряется особою надписью въ бѣловомъ общемъ журналѣ за подписями члена правленія, бухгалтера и контролера.

V

На обязанности же контролера возлагается ежемѣсячная повѣрка [...] повѣрка книгъ специальныхъ при непосредственномъ участіи одного изъ членовъ правленія и бухгалтера и къ, съ журналами по операціямъ и съ балансами по возможности, ежемѣсячно и во всякомъ случаѣ не менѣе двухъ разъ въ годъ – къ 1^{му} Января и къ 1^{му} Іюля, причеиъ повѣрка и согласованіе выборовъ изъ означенныхъ книгъ съ балансами удостовѣряется подписями члена правленія, бухгалтера и контролера.

VI

Правильность той или иной операціи, въ случаѣ несогласія бухгалтера съ контролеромъ, устанавливается правленіемъ банка.

VII

На случай отсутствія контролера или бухгалтера, а равно ихъ болѣзни, ихъ замѣняетъ одинъ изъ помощниковъ бухгалтера по назначенію правленія.

VIII

Права и обязанности контролера по предметамъ дѣлопроизводственнаго и справочнаго характера заключаются въ нижеслѣдующемъ: а) Контролеру Предоставляется исключительно право на непосредственное сношеніе съ просителями, обращающ[им]ися за тѣмъ или другимъ свѣдѣніемъ въ бухгалтеріи или канцеляріи. б) Строго предписывается ему наблюдать, чтобъ никто помимо него и кромѣ него никто изъ служащихъ не вступалъ ни въ какія сношенія съ просителями, не давалъ никакихъ разъясненій, справокъ, указаній и совѣтовъ. Разъясненія, указанія и совѣты по предметамъ, не требующимъ толкованія въ томъ или иномъ смыслѣ, даются исключительно самимъ контролеромъ непосредственно,

а равно и справки д изъ бухгалтеріи и канцеляріи, доставка коихъ ему можетъ быть возложена на одного изъ ~~служащ~~ низшихъ служащихъ въ банкѣ по особой о томъ его записочкѣ контролера: По вопросамъ же, возбуждающимъ сомнѣнія и требующимъ толкованія контролеръ обязанъ или ~~самъ проситъ~~ самому ему обратиться за разъясненіемъ, къ правленію, или направить ~~и въ правленіе~~. туда самаго просителя.

IX

Дѣла по коимъ ссуды разрѣшены, передаются канцелярією Контролеру на просмотръ и провѣрку всѣхъ документовъ, техъ данныхъ, при наличности которыхъ ~~мо~~ должна быть выдана ссуда. Но предварительно передачи канцелярія обязана изготвить проектъ установленнаго обязательства, и черновыя всѣхъ исходящихъ по выдачѣ ссуды бумагъ, а равно списокъ всѣхъ удержаній по залоговому свидѣтельству, исполнительнымъ листамъ и тому подобнымъ требованіямъ. Контролеръ провѣряетъ залоговое свидѣтельство сличеніемъ въ чемъ слѣдуетъ, содержанія его съ проектомъ обязательствомъ провѣряетъ правильность списка удержаній, слѣдуемыхъ съ заемщика, а равно правильность содержанія черновыхъ исходящихъ по ссудѣ бумагъ и, удостоверившись въ вѣрности ихъ предлагаетъ заемщику оформить проектъ обязательства, которымъ онъ при этомъ сей послѣдній снабжается и затѣмъ дѣлаетъ распоряженіе о заготовленіи разчета по ссудѣ, а равно и необходимыхъ ордеровъ. Правильность разсета по ссудѣ и ордеровъ также провѣряется Контролеромъ, о чемъ онъ обязанъ учинить надпись или ~~отмѣтку~~ за своею подписью или помѣтку на провѣренныхъ документахъ и въ этомъ видѣ препровождать ихъ въ правленіе для одобренія и санкціонирования.

X

Контролеръ обязанъ принять всѣ законныя и доступныя ему мѣры къ тому, чтобы ни по какимъ операціямъ банка просители не задерживались долго и удовлетворялись, ~~возможно безъ~~ по возможности, безъ промедленія. ~~Вся~~ За всякое замедленіе, не ~~опредѣля~~ оправдываемое условіями и обстоятельствомъ операцій, ~~будъ отвѣчаетъ~~ отвѣтственность ~~подаетъ~~ какъ на виновнаго, такъ и на контролера.

[1895 წლის 25 ივნისის მხმდებ]

<ბაქოს სავაჭროს მართვის ინსტრუქცია>

Инструкция по завѣдыванію дѣлами Агентства в г. Баку

§ 1. Въ г. Баку учреждается агентство Т. Дв. Зем. Банка съ исключительною цѣлью облегчить сношенія съ банкомъ лицамъ,

живущимъ въ районѣ Бакинской Губерніи, имѣющимъ или желающимъ имѣть дѣло съ Тифлисскимъ Дворянскимъ Земельнымъ Банкомъ.

§ 2. Агентъ назначается по усмотрѣнію Правленія. Агентомъ Можетъ быть всякое постороннее лицо, заслуживающее довѣрія.

§ 3. На обязанности агента возлагаются: а) пріемъ заявленій о желаніи получить ссуду подъ залогъ какъ городскихъ, такъ и сельскихъ имѣній по установленнымъ на то правиламъ и формамъ, б) Пріемъ документовъ на принад[леж]ность имѣнія ихъ владѣльцамъ, в) Пріемъ денегъ на оцѣнку по особой квитанціонной книгѣ, которою снабжаетъ его правленіе за шнуромъ и печатью, и выдача квитанціи, талонъ которой съ необходимыми свѣдѣніями остается въ книгѣ; г) Предварительное разсмотрѣніе документовъ на принадлежность владѣльцу закладываемого имѣнія и въ случаѣ несомнѣнности ихъ, передача заявленій и документовъ члену оцѣночной комиссіи, пребывающему въ г. Баку, для производства осмотра и оцѣнки имѣнія; д) Предъявленіе акта осмотра и оцѣнки владѣльцу имѣнія для учиненія на самомъ актѣ его надписи о томъ, что онъ съ описью и оцѣнкою согласенъ, и затѣмъ немедленное препровожденіе законченнаго дѣла въ оцѣночную комиссію на заключеніе и дальнѣйшее направленіе дѣла; е) Пріемъ срочныхъ платежей по ссудамъ по особо установленной формѣ квитанціонной книгѣ за шнуромъ и печатью правленія квитанціонной книгѣ, выдачи изъ нея квитанціи въ пріемъ платежей, талонъ которой съ необходимыми свѣдѣніями остается в книгѣ; ж) выдача по приказамъ правленія денегъ и другихъ цѣнностей за распискою получателя, а равно полученіе денегъ а равно и другихъ цѣнностей по приказамъ правленія изъ кредитныхъ учрежденій а томъ по текущимъ счетамъ и вкладамъ. з) строгое наблюденіе за тѣмъ, чтобы на рукахъ не оставалось никакихъ суммъ свыше ста рублей и чтобы деньги свыше этой суммы безъ замедленія были вносимы на текущій счетъ въ кредитное учрежденіе, заранѣе предварительно указанное Правленіемъ банка. и) веденіе прихода-расходной книги по всѣмъ ежедневнымъ поступленіямъ и выдачамъ, каковою Книгою онъ снабжается Правленіемъ за шнуромъ и печатью. и) еженедѣльная отчетность представляемая правленію о дѣятельности агентуры, а равно о всѣхъ пріемахъ и постъ и выдачахъ съ поименованіемъ лицъ, до которыхъ касаются эти операціи; к) по мѣрѣ наступленія срока платежей, послѣ коего начисляются пени, своевременное сообщеніе правленію отъ свѣдѣній о поступленіяхъ съ

поименованіемъ лицъ, отъ коихъ поступили платежи. л) Своевременное сообщеніе Правленію о взносѣ недоимокъ заблаговременно до торга съ наименнымъ же спискомъ; м) Вообще забота и распоряженія по всеѣмъ предметамъ, служащимъ интересамъ банка и облегченію сношенію заемщиковъ и другихъ лицъ съ банкомъ, снабженіе ихъ надлежащими совѣтами и указаніями и руководство ими въ дѣлѣ представленія залоговъ, полученія ссудъ и производства расчетовъ съ кредиторами и н) Исполненіе всеѣхъ порученій правленія въ районѣ Бакинской и смежныхъ съ нею Губерній.

§ 4. Для агентства нанимается на счетъ банка помѣщеніе на столько вмѣстительное, чтобъ въ немъ могли имѣть квартиру какъ агентъ, такъ Командированный въ г. Баку членъ оцѣночной комиссіи. Агентство и квартира для члена оцѣночной Комиссіи снабжаются сторожемъ освѣщеніемъ отопленіемъ на счетъ банка, а равно освѣщеніемъ и отопленіемъ.

§ 5. Ни агентъ и ни командированный въ г. Баку членъ оцѣночной комиссіи не иначе въ-могутъ отлучиться изъ Баку, какъ съ разрѣшенія Правленія.

[1898 წლის 20 აპრილის შეგებვა]

<მასალაში ქანანოვის საქმისთან დაკავშირებით>

1) Кн. Ив. Заал. Аваловъ въ 1878 г. заложилъ за 9000 руб. имѣніе, въ сел. Брети Горіиского уѣзда, въ количествѣ 151 десят. 300 кв. съ усадьбою, садомъ и мельницею по залоговому св-ству отъ 17 Фев. 1887 г. по реестру № 113.

2) За невзносъ срочныхъ платежей имѣніе продано 13го Іюня 1881 г. и купилъ его Христофоръ Хечатуровъ.

3) Христофоръ Хечатуровъ въ 1882 г. продалъ Аннѣ и Евдокіи Аваловымъ.

4) За невзносъ платежей семи послѣдними имѣніе продано Кананову, 5го Января 1884 г. Данная по сей продажѣ отмѣчена у стар. Нотаріуса 9го Фев. 1884 г. № 147; вводъ совершенъ 17 Марта 1884 г. Долгъ и запрещеніе переведены на Кананова.

5) За невзносъ Канановымъ срочныхъ платежей имѣніе продано на торгахъ 14 Декабря 1891 г. Абелью Амирагову, который за не исполненіе условій торговаго листа, не могъ укрѣпить за собою имѣнія, вслѣдствіе чего имѣніе осталось за прежнимъ владѣльцемъ, т. е., Канановымъ.

6) За невзность Канановымъ имѣніе вновь подверглось публичной продажѣ и купилъ вновь все тотъ же Амираговъ 15 Дек. 1892 г.

7) За невзность Амираговымъ срочныхъ платежей 9^м Авг. 1895 г. имѣніе это продано Фафіусу по данной отмѣченъ у ст. Нот-са 28 Августа 1895 г. № 1752 и вводнаго листа 9 Сентября 1895 г.

8) За невзность Фафіусомъ срочныхъ платежей имѣніе подверглось публичному торгу 4^м Янв. 1899., но за неявкою покупателейъ имѣніе, согласно устава Банка, осталось за банкомъ, укрьпившемъ его за собою по данной, отмѣченной 16 Мая 1901 г. за № 946. Въ данной сдѣлана ссылка какъ на залоговое св-ство от 1878 г. № 113, такъ и на Межевой планъ, выданный банку 22 Мая 1899 г. № $\frac{180}{858}$, съ указаніемъ номеровъ участкамъ 34, 94, 127, 130 и 197.

Доказательства.

1) Канановымъ куплено отъ Банка съ переводомъ долга и запрещенія мечь участковъ, изъ коихъ два участка соединены въ одинъ при введѣ владѣніи и такимъ образомъ изъ 6^м участковъ образовалось всего 5^м въ размѣрѣ 151 дес. и 300 кв. с.

2) Во время нахождения имѣнія въ рукахъ Кананова совершилось межеваніе дачи Бретти в 1887 г. обмежевано за нимъ купленное имъ имѣнія подъ №№34, 94, 127, 130 и 197 безспорно.

3) Канановъ при межеваніи заявилъ неоднократно, объе что обмежеванные за нимъ выше занумерованныя участки достались ему по покупкѣ на торгахъ Тифлискаго Дв. Земельнаго Банка въ 1884 г., причемъ положительнымъ образомъ признавалъ, что это тѣ именно земли, которыя были заложены Кн. Ив. Заал. Аваловымъ Земельному Банку.

4) Все это видно изъ дѣла землемѣра Холина о размежеваніи дачи Брети отъ 21 Июня 1887 г. за № 3, на страницахъ 34, 66, 67, 95, 100, 111, 120, 122, 162^{оп.}; въ протоколе о владѣльцахъ имѣнія Брети 29 Июня 1887 г. и въ полевыхъ журналахъ 17, 27 Июля, 3, 4 и 14 Августа 1887 г.

5) Канановъ въ 1891 г. домогался уничтоженія въ судебномъ порядкѣ Акта Купли-продажи, совершенной между нимъ и Банкомъ 5^м Января 1884 г. и въ исковомъ прошеніи, поданнымъ имъ въ Окружный Судъ по этому предмету, а равно въ рѣшеніи Окружнаго Суда, утвержденнымъ Палатою ^{13/}₁₈ Апреля 1894 г., прямо ~~указывается~~, усматривается, что имѣніе, которое онъ впослѣдствіи продалъ женѣ своей, состояло залогомъ в Банкѣ.

6) Изъ заявленій самага Кананова въ Банкъ отъ 2 Августа 1884 г., 18 Июня 1891 г. и 12 Марта 1892 г. положительнымъ образомъ видно, что обмежеванные за нимъ участки подъ №№ 34, 94, 127, 130 и 197 состоятъ въ залогъ у Банка, ~~поясненія~~ ~~како~~ ибо это онъ самъ говоритъ, причеиъ даже подробно поясняетъ какой изъ этихъ участковъ соотвѣтствуетъ землямъ, упомянутымъ въ ввводномъ листѣ, составленномъ на основаніи данной, совершенной въ 1884 г. о покупке имъ ~~име~~-имѣнія Ив. Заал. Авалова отъ Банка. Вводный листъ представлень къ дѣлу.

7) Несмотря на все это Канановъ, назвавъ указанныя выше участки подъ №№ 34, 94, 127, 197, 112 и 130 собственными и свободными отъ залога банка продалъ ихъ женѣ своей за 900 руб., По Купчей, утвержденной стар. Нот-мъ Тиф. Окр. Суда 16 Августа 1899 г. представить стар. Нот-су в доказательство правъ своих. Копіи актовъ межеванія 1887 г., а именно, № полевыхъ журналовъ, въ которыхъ намѣренно выпущена та часть, которая содержитъ въ себѣ признаніе Кананова о томъ, что участки приобрѣтены имъ у Банка. съ

8) Мало того: по поводу справки о томъ въ Крѣпостномъ реестрѣ значилось за Канановымъ въ Брети же имѣніе, купленное имъ отъ Банка съ переводомъ долга и запрещенія на него, Кананова, положительно заявили Нотариусу, что про[да]ваемые имъ участки не имеютъ ничего общаго съ купленнымъ имъ въ 1884 г. въ банкѣ имѣніемъ, давъ въ томъ Нотариусу письменный отзывъ.

7) Смѣшнѣе всего представляется показаніе Кананова, данное слѣдователю: а) „при какихъ обстоятельствахъ и на какомъ основаніи я заявилъ при межеваніи имѣнія Брети землемѣру Холину, что участки подъ №№ 34, 94, 127, 197, 112, 130 достались мнѣ съ торговъ въ Банкѣ я не помню; б) Прошенія, поданныя мною въ Правленіе банка отъ 18 Июня 1891 г. 12 Марта 1892, въ которыхъ я просилъ о распредѣленіи ссуды на участки подъ №№ 34, 94, 127, 197 и 130 поданы были, вѣроятно, ошибочно, такъ какъ не помню обстоятельствъ, при которыхъ они подавались и 3) выписки изъ полевыхъ журналовъ, представленные старшему Нот-су (листы 7-13) были выписаны собственноручно мною изъ подлиннаго полевого журнала, но почему я выпускалъ въ этихъ выпискахъ свое заявленіе о томъ, что упомянутыя участки мнѣ достались съ торговъ въ Банкѣ въ 1884 г. Я не помню.

[1901 წლის 16 მაისამდე]

**<მასალები სსპადსსპა პირის მიერ განკვი მამულების დაბირა-
ვების შესახებ>**

1) № 237, 1901. Селимхановъ. 50, 200.

ა) Довѣренность была и обратно взята 3го Мая.

ბ) 3го Мая 1901 расписывается на актѣ оцѣнки въ качествѣ повѣреннаго.

в) Затѣмъ имѣются письменныя сношенія какъ съ повѣреннымъ.

გ) Залоговое св-ство отъ 30 Мая на имя Селимханова, а не повѣреннаго.

დ) 28 Дек. 1901 г. Самъ Селимхановъ заявляетъ о согласіи получить ссуду. Бумага подписана Алихановымъ «по довѣренности Селимханова» между тѣмъ довѣренность не была представлена.

ჯ) Имѣются бумаги правленія, прямо обращенныя къ Селимханову.

з) 22 Янв. 1902 имѣется телеграмма Селимханова съ просьбою сообщить Алиханову, что деньги высланы на удовлетвореніе расходовъ новаго выпуска зак. листовъ по его ссудѣ.

ი) 1902 г. Фев. 9 дня имѣется удостовѣреніе ~~на имя Селим~~ выданная Селимханову о запрещеніяхъ.

ი) ~~190~~ Отъ 1902 г. 18 Февраля имѣется довѣренность отъ Селимханова Алиханову на полученіе ссуды.

2.

1901 г. № 360. Шрейберъ 18 000.

1) Заявленіе отъ имени Шрейбера непосредственно чрезъ нашего агента Мансветова по датѣ отъ 24 Іюля. 1901.

2) На актѣ оцѣнки расписывается самъ Шрейберъ

3) На требованіе отъ имени правленія документовъ, направленнаго непосредственно къ Шрейберу, отвѣчаетъ в качествѣ повѣреннаго Алихановъ по датѣ отъ 5го Сентября 1901 г. Имѣется довѣренность отъ 18 Августа 1901 г.

4) отъ 31 Августа 1901 г. выдано Зал. св-ство ~~непосредственно Шрейберу~~ Алиханову какъ повѣренному.

5) Всѣ остальные дѣйствія совершены непосредственно Шрейберомъ

3.

Багировъ 1901 г № 524. 30, 000.

1) Заявленіе 9го Сентября отъ Алиханова какъ отъ повѣреннаго. Довѣренность обратно получилъ 28 Сен. 1901 г. (Но ~~реестру~~ 2362) №2539.

2) На актѣ оцѣнки отъ Октября 18го дня расписывается какъ повѣренный безъ довѣренности. Залоговое св-ство Алиханова.

3) 17 ноября представляетъ залоговое св-ство, ка непосредственно выданное Багирову 13го Ноября.

4) Всѣ остальные сношения съ Багировымъ.

4.

Мартиросовой 1901 г. 30 000 № 523.

Все такъ, какъ у Багирова по удостовѣреніе непосредственно на имя Мартиросовой отъ 24 Ноября и ссуда выдана другому повѣренному.

5.

Мхитарова 1901 г. № 236 40 500.

Все также какъ у Багирова, но лишь залог. свид-ство выдано непосредственно Мхитарову, и на актѣ оцѣнки расписывается какъ повѣренный, не имѣя безъ довѣренности, ибо 12 Мая взята довѣренность, а расписывается 14 Мая.

6.

Юзбашева 1901 г. № 256. 12000.

Все также какъ Мхитарова, лишь Залоговое св-ство выдано Алиханову.

7 Акопова 1901 № 293. 75, 000

Также какъ у Юзбашева, но Зал. св-ство не на имя Алиханова.

8 Карачедовъ 1901 г. № 294 20 400

Какъ у Юзбашева, но удостовѣреніе отъ 30 Июля 1901 г. на имя Карачедова.

9

Сергѣевъ №257-1901 г. 10000.

Также какъ у Карачедова.

10

Красильниковъ №183-1902. 114,000 какъ у Карачедова.

11. Красильниковъ №93, 902 114000.

Какъ у перваго Красильникова

12 Красильниковъ № 94, 902

Какъ и у первыхъ.

13 Сапаровъ № 615-1901 16 800

1) Заявленіе непосредственно отъ нашего агента за подписью владѣльца отъ 27го Ноября 1901. довѣренность Алиханову Декабря 13го дня 1901 г.

2) На актъ самъ Сапаровъ.

3) Зал. св-ство отъ 23 Января 1902 г. Непосредственно Сапарову выдана.

14.

Воскановъ № 592-1901. 115 500.

Также какъ Карачедова. 24 Ок.

Заявленіе, 26 Ноября подпись.

15.

Шарифъ-Оглы 11 Фев. 1902

№ 96 какъ Карачедова, но св-ство непосредственно также какъ у Восканова.

16. Тараевъ № 405-1901 51 300.

1) Заявленіе отъ имени Тараева, подписана Алихановымъ въ качествѣ повѣреннаго по передовѣрью безъ довѣренности. Заявленіе отъ 20 Августа, довѣренность отъ 21 Августа 1901 г.

2) Св-ство непосредственно Тараеву Алиханову.

17. Авалова № 525-1901 г. 300,000.

Все производство непосредственно отъ самаго Авалова.

18. Аваловъ № 522-1901 50 000

Также какъ Карачедова

19. Колесникова № 535-1901. 35 000

Также какъ Авалова.

20 Колесникова №533-1901 г. 145 500

Какъ Авалова.

21 Мухамедова № 120-1901. 15, 700

Заявленіе отъ Мухамедова но подписано Алихановымъ Какъ повѣреннымъ ~~заявленіе отъ 3го Марта~~ какъ и на актѣ оцѣнки. св-ство Мухамедову, ~~остав~~

22 Митрофанова №2 № 352-1901 г. 162 000.

Св-ство непосредственное. Все остальное какъ Авалова.

24 . 23 -Шарифъ-Оглы № 572-1901.

Все какъ Авалова, сви-ство непосредственное.

[1902 წლის 18 თებერვლის შეშვებუ]

<მასალაჲი კრედიტის განაწილებასთან დაკავშირებით>

Яркимъ доказательствомъ того, что при такомъ состоянїи денежнаго рынка, тщетны всякія попытки и усилїя къ удешевленїю ~~кредита~~ тѣмъ или инымъ путемъ кредита служить то обстоятельство, что въ періодѣ указаннаго выше времени сила вещей заставила сначала нашъ банкъ, а затѣмъ и городское кредитное общество временно прекратить выдачу ссудъ меньше процентными (4 $\frac{1}{2}$ %) ~~закладными листами облигаціями~~ и перейти на ~~выше проц.~~ выше процентныя (5%) впредь до улучшенїя дѣль на биржѣ, которое пока въ близкомъ будущемъ не предвидится. Хотя та часть срочнаго платежа, объ уменьшенїи которой идетъ рѣчь, не состоитъ въ прямой, непосредственной и видимой зависимости отъ состоянїя денежнаго рынка, какъ двѣ другїя его части, но въ виду того, что та или другая степень тяжести срочнаго платежа опредѣляется отношенїемъ общей совокупности всѣхъ трехъ частей ~~срочнаго~~ этого платежа къ капиталу, выручаемому реализаціею закладныхъ листовъ нельзя ~~от~~ не признать вліянія денежнаго рынка въ этомъ направленїи косвеннаго вліянія денежнаго рынка и на процентъ, взыскаемый на управленїе и на другїе расходы. Слѣдовательно, весь вопросъ ~~объ-об~~ о той или другой степени тяжести платежей, въ общей ихъ совокупности долженъ быть сведень на тот или другой курсъ закладныхъ листовъ, выдаваемыхъ въ ссуду, ~~ибо~~ ~~вздорожаніе~~ или ~~уде~~ ~~ибо~~ чѣмъ выше курсъ этотъ, тѣмъ меньше бремени платежей при условїи не измѣняемости процента срочнаго платежа, ~~какъ~~

это составляющей особенностью ипотечного кредита кредита, оперирующего залоговыми листами: производящего выдачу ссуды облигациями.

* * *

...ды банка Тифлискимъ Городскимъ заемщикамъ, когда къ тому представится удобный, по усмотрѣнію правленія, случай. Изъ этого слѣдуетъ, что даже оскуденіе денежнаго рынка при самомъ возникновеніи вопроса объ уменьшеніи платежей въ признавалось разрѣшеніе его было признан въ утвердительномъ смыслѣ представлялось невозможнымъ не своевременнымъ въ виду угнетеннаго состоянія того, денежнаго рынка, съ чѣмъ согласилось и самое собраніе уполномоченныхъ, утвердивъ выше изложенный докладъ правленія 1го Мая 1902 г. безъ всякаго измѣненія и оговорки постановленіемъ своимъ отъ 1го Мая 1902 г.

Но точному Кромѣ того изъ точнаго смысла указаннаго доклада, всецѣло безъ измѣненія утвержденнаго собраніемъ уполномоченныхъ, явствуетъ Докладъ этотъ безъ всякаго измѣненія утвержденъ Собраніемъ въ засѣданіи своемъ 1го Мая 1900 г. Изъ точнаго смысла постановленія Собранія по этому предмету видно, что на правленіе банка возложена обязанность уменьшенія срочнаго платежа на управленіе и другія расходы банка не безусловно, а по соображеніи, а съ предоставленіемъ правленію ему права исключить эту обязанность выбрать для этого удобный выждать удобный, по своему усмотрѣнію случай исполнять это когда къ тому представится удобный по его усмотрѣнію случай. Со дня этого постановленія Собранія уполномоченныхъ что по настоящее время угнетенное состояніе денежнаго рынка не только не ослабѣло, но, какъ всѣмъ извѣстно, все время усматривалось и въ 1902 г. высказалось въ такой значительной степени, что представило собою давно невысказанное явленіе въ Россіи. Это обстоятельство, повлекшее за собою неимоверное паденіе курса процентныхъ бумагъ не только частныхъ, но и государственныхъ, служить несомнѣннымъ доказательствомъ показателемъ вздорожанія денегъ. Возбуждать же вопросъ объ удешевленіи кредита путемъ уменьшенія процента платежей въ періодъ времени несомнѣннаго вздорожанія денегъ не только не могло имѣть оправданія въ жизненныхъ и экономическихъ условіяхъ но противорѣчило бы самой логикѣ вещей и положенію вещей.

[1902 წლის 1 მაისის შეხვევა]

<მასალაჲი სხვადასხვა ქვეყნის განკარგის შესახებ>

1) Германское правительство открыто признало преимущества акционерной формы предъ взаимною, такъ что за послѣднимъ не признается права производить операціи ипотечнаго кредита (23; 236 Ипот. Банки)

2) Делегатъ не принимаетъ никакого участія при оцѣнкѣ и разрѣшеніи ссудъ. Даже Ком-сія надзора лишена права на участіе. (28, 75./ 26 Реформа. Реформа

3) Предложено: усилить надзоръ за ипотечными банками путемъ назначенія правительственныхъ комиссаровъ во всѣ банки, расширить законодательнымъ путемъ права делегатовъ. (252).

3) На совѣщаніи, назначенномъ М^{вв} земледѣлія для выработки мѣръ къ упорядоченію дѣлъ въ ипотечныхъ банкахъ, выяснилось, что законами нельзя рассчитывать на какое нибудь улучшеніе (251)

Предлагали цѣлый рядъ мѣръ относительно введенія улучшенныхъ и болѣе достовѣрныхъ пріемовъ оцѣнки (6)

4) Банкамъ предложено представить балансы и отчеты за каждые три мѣсяца и всѣ свѣдѣнія для оцѣнки за истекшую $\frac{1}{4}$ года (256) и совѣщаніе изъ представителей Прусскихъ Банковъ и членовъ М^{вв} земледѣлія подъ предсѣдательствомъ М^{вв} Подбѣльскаго X. 1901 г.

5) Всѣ Германскіе Банки свободны избирать по своему усмотрѣнію способы опредѣленія стоимости закладываемыхъ имѣній (VI) Тоже самое въ Австріи (20, 21, 71).

* * *

зато

1) Наблюд. Совѣтъ Прусскаго и Германскаго банковъ не предупредилъ однако крахъ Прусскаго и Германскаго Банковъ. (28) (29),. помещенія денегъ въ акціяхъ акц. Землевладѣльческаго Общества и другихъ. акціи машиностроительнаго завода Петцольда (31) {x}

2) Результатъ ревизіи (33/35) {x} частныя лица Ангольтъ и Вагнеръ пользовались капиталами

Ипот. и Рость

Капитальная форма долговъ, рентная форма долговъ.

1) Предлагали цѣлый рядъ мѣръ относительно введенія улучшенныхъ пріемовъ и болѣе достовѣрныхъ пріемовъ оцѣнки. (6)

2) Во всѣхъ проектахъ реформы въ Германіи и въ Австріи выдвинуты на первый планъ землевладѣнія, а не городская собственность. (7)

3) Для городской собственности первостепенное значеніе, по мнѣнію

двух банковъ, для своихъ личныхъ предпріятій. (37) и т. д. 42

3) Сопоставленіе съ Харьковскимъ 42, 47, 53

4) Въ Германскомъ банкѣ злоупотребленія достигли ужающихъ размѣровъ. (51)

5) Залоги на 45 м признаны малоценными. (53), на 45 Млл. оцѣнка залоговъ, а на 95 выпускъ заклад. листовъ (54)

6) Все зависитъ отъ лицъ. (88)
(Померанскій 90)

7) Совѣтъ не имѣлъ никакого представленія (о томъ, что дѣлалось въ банкѣ. (102)

8) Въ Берлинѣ выдавались ссуды вопреки закону въ размѣрѣ свыше 60% (+50) и свыше 104 и 106,5 стоимости 150.

9) Солидный Банкъ Баварскій ипотечный тоже считаетъ много оставшихся за собою имѣній (163

10) Дрезденское кредитное общество подверглось краху (166) Національное Ипотечное Кредитное общество Штеттинѣ (236 тутъ же контроль).

11) Ден Президентъ общества въ центральномъ акц. обществѣ земельного Банка въ Берлинѣ утверждается правит. (248

12) 1) Сменить надзоръ за ипотечными банками путемъ назначенія правительственныхъ комиссаровъ въ всѣ банки; 2) расширить законодательнымъ путемъ права делегатовъ. (252

Родбертуса, имѣютъ колебанія колебанія отъ несоотвѣтствія между спросомъ и предложеніемъ (7) (4)

4) Родбертусъ: въ городской собственности надо напередъ довольствоваться тѣмъ чтобы признать, и т. д. что въ формахъ ипотечнаго долга не можетъ быть, никакихъ улучшеній, которыя могли противодѣйствовать причинамъ обезцѣненія и т. д. (8) Городская недвижимость есть капиталъ и его состояніе зависитъ отъ состоянія ремесель промышленности и торговли.

5) Пока

Коммиссія надзора

Не допускать приведенія въ исполненіе рѣшеній и распоряженій и т. д. 238, 243.

Делегатъ (239

К-сія надзора находится въ вѣдѣніи полиціи (244

13) Банкамъ предложено представить балансы и отчеты за каждые три мѣсяца и всѣ свѣдѣнія для оцѣнки за истекшую $\frac{1}{4}$ года (256) (Совѣщаніе изъ представителей Прусскихъ банковъ и Чиновъ М^{ва} Земледѣлія подь предсѣдательствомъ М^{ра} Подбѣльскаго) X. 1901.

14) Весною 1902 г. Новое Совѣщаніе. (258)

15) Присяжные оцѣнщики (261).

16) Банки руководствуются оцѣнками коммунальныхъ Управленій, въ г. городахъ – городскихъ управленій (262)

17) Проектъ упорядоченія оцѣнки (265)

18) Ус. Прус. Акц-го Ипотечнаго Банка.

Всѣ Германскіе Банки свободны избирать по своему усмотрѣнію способы опредѣленія стоимости закладываемыхъ имѣній VI

[1902 5025 26 303030]

Объ аграрномъ вопросѣ

1) Съ 1го Января 1883 г. всѣ крестьяне переведены въ разрядъ крестьянъ собственниковъ и обязательныя отношенія между помѣщиками и крестьянами прекратились. («Дума» 25 Мая 1906 г)

2) Тамъ же: въ Закавказьи поныне сохранились обязательныя поземельныя отношенія между помѣщиками и крестьянами.

1) Аграрный законъ для Грузіи могутъ дать только представители Грузинъ.

2) Случай отказа въ разрѣшеніи построить мостъ или водопроводъ на томъ основаніи, что постройка на счетъ крестьянъ ослабитъ ихъ платежеспособность ~~на~~ ~~ее~~ ~~налоговъ~~ по отношенію налоговъ.

3) Раньше изданія закона о поземельномъ налогѣ, т. е. за предшествующее изданію этого закона первое полугодіе мы оказались уже недоимщиками и подверглись штрафу.

[1906 25 200000 303030]

ნაწილი III

უბის წიგნაკები

<უბის წიგნაკი №1>

ჩანაწერი 1

1	3	12=28	80
	6	=24	
<u>adle</u>	10 ½		
	10	190	$\frac{3}{63}$
	80	<u>18</u>	
		10	
<u>12 = 28 - 80</u>			
24 -			20
108		250000	<u>1200</u>
29		<u>2400</u>	288
2		10000	
<u>2</u>		<u>9600</u>	
<u>141</u>		400	
			416
250000	<u>6</u>		
<u>24</u>	41,666	560	
1			
<u>6</u>		41666	<u>1200</u>
<u>40</u>		<u>3600</u>	35
<u>40</u>		5666	
<u>4</u>		<u>4800</u>	
		8635	

ჩანაწერი 2

ხევის უჩასტკა

ივანე ჩირდილელო/გაიბოტენი

ზურაბა კალხიტალი

მოსია ქისიშვილი

ელიაზარის კაცები ჩივიან ულოზბარ დიდს ბეგარიანობაზედ ჩაბანი.

ნადირა ჯიმშიტაშვილი

ბიძინას ჩოლოყაევის ნაყმევი.

სვიმონ ჯიმშიტაშვილი ლუარსაბ გიორგის ძე ჩოლოყაევისა.

სახლიკართა იყიდება.

ხევსურ სოფელში

ოსებ ახალაური

თადიაშვილის კაცი ბიჭი ძღვენით ნავიდაო და აღარ მოსულა.

ჩანაწერი 3

Требуются разъяснения:

1) О томъ, имѣть-ли право помѣщикъ отобрать отъ крестьянина садъ, сданный имъ совершенно разведеннымъ;

2) Имѣть-ли право помѣщикъ отобрать усадьбу, которую послѣ вымороченнаго крестьянина передалъ другому.

3) Имѣть-ли помѣщикъ право запретить крестьянину разведеніе виноградныхъ лозъ на той землѣ, на которой ~~уже обведенъ~~ необходимые для сада работы уже начаты обведеніемъ забора, но еще лозы не разведены.

4) Принимать-ли жалобы на дѣйствія помѣщиковъ [за] ~~прежнее время~~ относительно отобранія земель, угодій в прежнее до обнародованія время?

5) Принимать-ли требованія помѣщиковъ къ разсмотрѣнію, когда они касаются до недоимокъ повинностей земными произведеніями.

6) Имѣть-ли крестьянинъ право когда послѣ возвращенія съ продолжительнаго побѣга, требовать себѣ надѣл?

6) Какъ понять первый пунктъ приложенія къ 32 статьѣ общаго положенія.

7) могутъ-ли помѣщики до введенія уставныхъ грамотъ или же истеченія двухлѣтняго срока запретить крестьянамъ вывозъ дровъ на продажу, если этимъ право[м] крестьяне до обнародованія пользовались.

ჩანაწერი 4

ინიანთკარში: 4 ურემი შეშა. ორი დღისა საჭირო.

1) გიორგი ლოტიკაშვილი – ერთი დღის მინა – 20

2) დიმიტრი – 20

ჩინტი. 4 ურემი შეშა.

ივანე მანგოშვილი –

ჩოკაშვილის მამული ერნოს მინდორზედ, სახნავი, საკაფი და ტყე არის.

ჩანაწერი 5

ცილკანი

1) აზნ. კეკელა ელიოზოვისა ზაქარა ჭარეშვილმა უნდა მიჰსცეს ორი კოდი კიდე, თუ ორი სხვაც მართლა მიუცია.

2) სოლომანა ჭალელიშვილი უნდა ერთის წლის ყალანი მიჰსცეს, თუ არა მიუცია რა.

ამის გარჩევა ნაცვალს მივანდე

1) მღვდელი გედევან ელიოზოვი უჩივის გიორგი დიაკვნის შვილს ბარათით ხუთ მანეთსა 1864 წელსა 25 იანვარს ფული უნდა მისცეს უთუოდ.

± [ციხებდა.] დავითის კაცია

ბესო ბიტარიშვილი 5 ჟებრა

+ ზაქარა – 10 ორი წლისა. 20 ჟებრა

ქუჩუნა – 20 პუნ.

მუხრანი.

ფარმიგულაშვილი მიიღო სრული კმაყოფილება მებატონისაგან = ოთხი თუმანი და ნახევარი.

მუხრანი.

მათე ნოიაშვილსა ემართა ოთხი მანეთი ქვრივი სალომე ჯანთაძი-სა და პირობისამერ უნდა მიჰსცეს შვიდს თებერვალს.

ცეროვანი.

დათია ექვსშაურაშვილი უჩივის თავის მებატონეს ლუარსაბ გედევანიშვილს, რომელიც ძმასთან გაყრის შემდეგ წილში ნარგებს სახლს არ ანებებს თავის ყმას.

ცეროვანი

საამბროძელი – აბრამა ექვსშაურაშვილი 150. უნდა მიჰსცეს, რადგანაც სამი თვე მოსამსახურე დააკლო მარტის შვიდამდე.

დამპალო

მოსე გაბრიელაშვილი რომ კალატოზ ზაქარა ოთარაშვილს კანტრახტით უჩივოდა, ის საქმე გადაწყდა ისე, რომ კანტრახტის აღსრულება ს[რ]ულად უნდა იკისროს კალატოზმა.

მუხრანი.

ზაქარა რუსიშვილს გრ. ბაგრატიონის კაცს 1864, 5 მანეთი მიუცია და 1865 წელს 8 მანეთი, ნათქვამია 3 მანეთის დაბრუნება.

მუხრანი

ჰეტრეჭიაში

გიორგი შიობრიშვილი უჩივოდა სვიმანა მუსხელაშვილსა რომ ზაქარა ნოიაშვილის ხელით ორი თუმანი თავის სარგებლით ერთ მანეთ ნაკლებ ჩავაბარეო და თამასუქს არ მაძლევსო. ბარათი დაუბრუნდა.

2) სვიმანა მუსხელაშვილის ფული ადავებს ზაქარა ნოიაშვილსა.

ქსოვრისი

კნენინა დარია რატიევისა უჩივის ერედისა და ბაზუან[ი]სა (კანჩავეთი) ალექსა ბერიძე, დავითა ბაზუაშვილი, ალექსა ბაზუაშვილი.

მჭადისჯვარი

მაგდანა ნათიევისას რომ ფული ჰქონდა გასესხებული სალიაშვილი კიკოზედ სამი თუმანი თებერვლის ბოლოს უნდა მიეცეს.

მჭადისჯვარი

იაკობ დინუაშვილმა იჩივლა, რომ მისმა მებატონემ თ. გიორგი ბაგრატიონ-მუხრანსკის 1864 წელს 5 აპრილს ვენახი ჩამოართო და ბართით, რომელიც ეხლა დინუაშვილს ხელში უჭირავს, საბადლო მიუცია. და ამ საბადლო ვენახხი 29 იანვარს ჩამოართო ვითომც იმ მიზეზით, რომ სხვა ადგილას რო ვენახს ღობავსო, მე ნება არ მიმიციაო. ეს საქმე ისე გათავდა, რომ კანონით დინუაშვილს უნდა დაუბრუნდეს ის საბადლო და არც დაეშალოს სხვა მიწაზედ ვენახის გაშენება.

ჩანაწერი 6

კვრივი – капище

სამალავი –

ჩანაწერი 7

დიდება ღმერთსა, მადლი ღმერთსა, დიდება და გამარჯვება შენდა რაც ღვთის ნაბადებს გეხვეწები შენ შენის ბატონობისაგან, შენ მორიგე ღმერთი არ მოგიწყენს შენს მეხვეწურსა, ჩოქის მომყრელსა, მადლს მამთხოვს, მუხლის მამყრელსა შენ ნუ მაიწყენ, ნუ მაიძულეებ, რაც რომ გულზე და მხარზედ გიძახებდეს, იმაზე გაუგონე, შენ შენის ბატონობის, შენ შენი მორიგე არ მოგიწყენს. (Bis)

ველთ გასულს გიძახებდეს შეიხვეწე, მგზავრობა მშვიდობისა მიე, ავსდარს გაუდარე, ლალს მტერთან ჩაუფარე მიწრიელს (ეშმაკი) დაულაგმე შინ მშვიდობით მაიყვანე თუ რამ გამოვიდოდეს ღვთის კარზედ გამოშვებული – ღვთის იასაული ხორციელთ შეგრევედეს, ყალანს ზიდევდეს, მაგის ყუდროს ნუ მოჰკერძებ სხვა ყუდრო ალაგას, მისანავლე შენ შენის ბატონობისა მოხრილი ჩოქი, მოთხოვილი მადლი. რაცა მხარზედ და გულზედ გიძახებდეს კაცისა, საქონლისა, მეხვეწურთ ნაშვრალ-ნამუშავარისა, მეშველი მწყალობელიც იქნები.

ჩანაწერი 8

სამკდრო.

ღმერთო დიდება შენდა, ღმერთო მადლი შენდა, ღმერთო! დიდებისა და მადლის მეტი შენ არა მოგეხსენებარა. შენგანაა გაჩენილი ყო-

ველი სამართალი, ხვეწება კაცისა, ბარება სულისა, ღმერთო, იურვე, იხოიშნე, ღმერთო, რაცრო დაჰკლებია, ნულარას დააკლებ, ღმერთო დაცემული აღადგინე, ატირდომილი გააცინე საცა ქრისტე პურობს საც ანგელოზი ჟამობსო, ცოდვიანს ნანობსო, მადლიანი გაისვენებსო. შამოვიდა ანგელოზი ფეხითა ქრისტესითა. ქრისტეო დასწერე ჯვარი სულს ამას და სუფრას იმას. ცაო ქერებისაო, ღრუბელო ნათელისაო, სხვათა არ მასწავლებელო დედაო დიდის მეუფისაო, ალაღად და მთავრად აცხოხე სული მისა, ვისიც სახელედების, სანთელ ენთების.

ქორწინებისა

ღმერთო გეხვეწები ცარვლის გამჩენო, ოქროს ტახტის დამდგმელო, სანთელ-გვირგვინის გამჩენო, იესო ქრისტეო გეხვეწები იესო ქრისტესა, ცოლქრობის გამჩენსა, ერთმანეთ შეაბერე, ბედიანი ჰქენ დავლათიანი.

ჩანაწერი 9

აღმოსავლეთი პეტრე ყაჭიური
დასავლეთი ბერო ყაჭიური
ჩრდილოეთი კალოს ბოლო,
სამხრეთი სოფლის გზა. -

ჩანაწერი 10

მოხვევები

სტეფანწმინდა 22 მარტს 1871 რ.
ვაჟკაცსა გული რკინისა ქვეშ მუხლი უნდა მგლისაო,
თვალნი ქორებულ შექმნილნი, ზედ მხარნი შავარდნისაო.

ნეტავი ლაშქარს შეგვყარნა სამნი ბატონის ყმანიო,
მოგვწივა მძიმე ლაშქარი სწორებს გვეცადა თავიო,
მალლიდამ გადმაცქირა მაღალი ლამაზი ქალის ჯარიო
ბევრს ქალს კი შესძულდებოდა თვალად ლამაზი ქმარიო
ბევრს ქალის კი შეჰყვარდებოდა პირად ჯულურა ქმარიო.

არ ვარგა ქალი ქურდ-ბოზა, ვაჟი სოფელში მკვეხარი,
გაუჭირდება დადგება როგორც უღელში მჭლე ხარი.

კარგი ყრმა მაშინ კარგია ხმალნი რომ შულუფნ შევლენ ელვასა
მოციქულობენ ისარნი შვილდნი აძლევენ ენასა.

ლაშარის ჯვარსა ჰკიდია ლალის ჯურხაის ფარიო
მოუველის ომის სურვილი ხანდისხან შეჰსძრავს ქარიო.

კარგი ყრმა ლაშქარს მოკვდება სწორების ჯობინობაზე,
გონჯაჲ კი ბოსლის კარებზედ ქალების ლოდინობაზე.

გაგვიძეხ, ბერო მინდიაჲ, მუხლი მაიბი მგლისაო
გაიყოლიე უმცროსნი, ვისაც თავი აქვს ცდისაო.

ბლოვს ბერდიაჲ და ხირჩლაჲ სონეს შაყრილან სმაზედა,
ბერდიამ უთხრა ხირჩილასა...

მოგიკვდა შენი ბერდიაჲ, ვერ შეგეყარე გზაზედა,
ეს ჩემი მოკლე ფრანგული ვერ ვათამაშე შენზედა.
იყურე, ძმაო ბერდიაჲ, სონეს ლუდი ვსვათ ჯარზედა,
ეგ საუბარი მაშინ ხამს, რომ შევიყარნეთ გზაზედა,
არ გვყვანდეს მაშველებელი თითო დაუკრათ ფარზედა.

ვაჟკაცს დიაცის დამდოსა სამარემც დაეკვეთება
დღეს ერთი უყვარს, ხვალა სხვა ხვალეზედ სხვა ეკეთება.

ჩანაწერი 11

კვრივი – капище
ჩორსო – квадратъ

ჩანაწერი 12

საჭირბოროტოია შაკაზმულ ცხენ
დაილოც შიშველ ცხენ, ფეხას გადასწვდიდი და გადასჯდიდი.

ჩანაწერი 13

პოეტრობა პეიტრობა – умничание.

მაგისტანა რადაცეებს რო იგონებ შენგან რა პეიტრობააო.

პეიტარი კაცია: ყველაზედ მეტი მცოდნეა.

იერი – შეხედულობა. იმ ცხენს იერი იმისთანა აქვს, რომ ბებერი
უნდა იყოსო.

გამიგია ეს სიტყვები ივანე გულაშვილისაგან, რომელიც ჰსცხო-
ვრობს ქვემო ავჭალას.

ჩანაწერი 14

ДЫДЫМОВЪ.

Въ Ставрополь, близъ армянской церкви въ домъ Отст. Ком. Грушицкаго

ჩანაწერები მიწის მფლობელისადმი

ჩანაწერი 15

1000 49
50

800 – 200
6 4. 20
48,00

12
60. 25.
50
8

ჩანაწერი 16

1) Полное жизнеописание святых грузинской церкви. Соч. Сабинина, часть I-ая, цѣна с пересылкою 1 р. Въ Москвѣ въ книжныхъ магазинахъ Андрея Николаевича Ферапонтова, на Никольской улицѣ, въ домѣ Третьяковыхъ, противъ Шереметьевского подворья.

<შპის ნიშნაკი №2>

ჩანაწერი 1

გაკობლა კლანჭი გამოჰკრა და ვერ დაიჭირა კი
ნაბუღლი
სარისტა პროგრამმა

ჩანაწერი 2

О рыбной ловле т. XII, ч 2 ст 567 1857

ჩანაწერი 3

учредителей до 1874 [Г] было всѣхъ 390 ч. изъ коихъ
53 – внесшихъ отъ 10-70 р.
45 – 30-50
70 – 50-100.

- 69 – 100-150.
40 – 150-200.
36 – 200-300.
24 – 300-400.
53 – 400 и выше.
30

ჩანაწერი 4

ბიჭიას აქვს ნაღებული:

- 1) შვიდმეტ თუმან ნახევარი
21 მარტს კიდევ ხუთი თუმანი

ჩანაწერი 5

25 ავგუსტა Нина Дмитриевна, моя милая плем-ца изволила нанмилѣ[й]
шимъ образомъ угостить м[еня]

ჩანაწერი 6

29 ნოებრა ვь ком-ческій банкъ 1000 р.

Во взаимномъ кредитѣ

21 Октябрия 1000 руб. Челокаева

8 Ноября Аваловъ 1000 р

15 Ноября Авалова 1000

8 Октябрия Челока[ева] 2000 р

ჩანაწერი 7

Внут. займа 5 билетовъ въ К-омъ банкѣ, срокъ 7го Апр. 1879. % 25 р. 25.

ჩანაწერი 8

Ольгѣ 628 р. а Цициановски[ми] деньгами

ჩანაწერი 9

N 4766/18, 9339/39 9678/1, 9956/20 10709/10

ჩანაწერი 10

от. в[н]займа

Челока[е] ву – 50 р

Цитліеву – 23 р.

Георгію Андр – 115 р.

Гѣд[е]вану – 150 р

Мамукъ – 50 р
Шаликову – 75 р.
Кіазо Чел. – 40.
Геор. Мухр. – 40
Кола Эристову – 140
Кола Баратову – 160
Шахро Магалову – 70
Кола Эристову – 15
Хизанову – 1100 р.
въ нѣсколько пріемовъ 155 р.
Хизанову 232 руб. !
Мамацеву 100 руб.

ჩანაწერი 11

Квирила
Якинфу Мерабовичу Кипіани.

ჩანაწერები მიმოი მხროლვა

ჩანაწერი 12

Григорій Таріеловъ

ჩანაწერი 13

- 1) О неудобствах нынешняго порядка межеванія
- 2) О Гомборской дорогѣ
- 3) О Сигнахской дорогѣ
- 4) О раздачѣ лошадей
- 5) О мировых судах и слѣдователях
- 6) О постое и дворах Бодбисхеви, Паніани нижній Мачхаани и Арбошика
- 7) О новой школѣ

ჩანაწერი 14

Молокане изъ Азамбуръ
Игнатій Антоновичъ Самодуровъ и сыновья его Панфиль и Степанъ.

ჩანაწერი 15

Во взаимномъ кредитѣ
18 Мая 1000

20 Мая – 1000

23 Мая – 1000.

ჩანაწერი 16

№ 35884 часы.

ჩანაწერი 17

1) Въ Февраль 1886 г. въ Италии судились два брата Векки (Лионелло и Виторио) и графъ Дес Доридесъ за государственную измену причемъ газета “Трибуна” обнаружила напечатанием письма, что государственныя тайны передавались Австріи, пръ Въ шпіонствѣ принимали участіе Папскій Нунцій Ванутели, Камергеръ Галимберти и кредитирующій фр-цузскую клерикальную газету Монитер-де Moniteur de Rome. Монсиньоръ Боккани близкій папѣ человекъ.

<შპის ნიშნაკი №3>

ჩანაწერი 1

23. 11. 75

ჩანაწერი 2

Георгій Габаевъ Васил. островъ 7 лині[и] домъ №6, кв. 31.

ჩანაწერი 3

476 დედა ცხვარი

33 თბა

ჩანაწერი 4

Цвѣтковъ Иванъ Рождество Христова у различныхъ народовъ, 1886 г. ц. 1, 20 к.

ჩანაწერი 5

სახსოვრად

ლანფე

Ланфре и другіе изслѣдователи доказываютъ «что у Наполеона I пульсъ бился медленнѣе, чѣмъ у другихъ, именно 55 разъ въ минуту и вслѣдствіе этого чувствовалъ потребность въ возбужден[іи] котораго не находилъ ни въ любви, ни въ винѣ, а только на полѣ сраженія». Это есть примеръ вліянія на дѣятельность человека фізіологическаго свойства.

ჩანაწერი 6

პრუსიის ლანდტაგში კონსერვატორები და ნაციონალ-ლიბერალები, მომხრენი ბისმარკისა სულ 250 კაცია, კლერიკალები 100 მდე, თავისუფალ მოაზრენი 43, პოლაკები 16 – სულ წინააღმდეგი 160 კაცია. საფრანგეთის პალატაში სულ 584 დეპუტატია, მათ შორის კონსერვატორები 184.

ჩანაწერი 7

ბინო[კლ]ი ერისთავისა.

ჩანაწერი 8

476 დედალი 476.

83: ყოჩი

33: თხა.

592

524

100

9

633.

ჩანაწერი 9

1) О чиншѣ: Вѣстникъ Европы. Окт. 86 г. Внутреннее обозреііе

ჩანაწერი 10

Критика Брандеса, Рус. мысль Май. 87 г.

Науч. обзоръ № Август. Рус. мысль. 87 г.

Брандесъ Май 87 Р. М. онъ же №12-87.

Языкь. Научный обзоръ. Р. М. Январь 88 г.

ჩანაწერი 11

ბაჩუნაშვილს თხა მოუპარავს.

ჩანაწერი 12

Область психіатріі Р. М. № III – 87 г.

Тѣнь. Р. М. № VII 87 г.

Джорджъ: О свободѣ Торговли Р. М. 87 г. №5

Лудвиг Гольбертъ

Брандесъ В. Ев. №III.

ჩანაწერი 13

ნარჩენი – недоимка

ჩანაწერი 14

Письмо К. Маркса (по поводу крестьянского хозяйства). Юрид. Вѣст. Октябрь 1888.

ჩანაწერი 15

ფელეტონისათვის

- 1) ესტეტური სიამოვნება.
- 2) არა თანა-ფუგრძნობო (დ. ერისთავი.)
- 3) ისტორიული მოთხრობა.

ჩანაწერები მიმორე მხრიდან

ჩანაწერი 16

Через Телавь въ Саниоре князю Ник. Зах. Авалову 10 р.

- 1) Через Телавь въ сел Кистаури Кн. Георг. Георгиевичу Христову. 6 руб.

ჩანაწერი 17

მცოდინარობა – знание

ჩანაწერი 18

ოსების მონათვლაზედ ნაკვესი.

ჩანაწერი 19

- 1) გარდა, ქვეშ, შორის

ჩანაწერი 20

ვიღებთ ჩვენ ფიცს, სახელი არსებითი.

ჩანაწერი 21

ვინახულე, ვიბარგულე, ვიმარხულე, ვიდგომილე.

ჩანაწერი 22

терраса – ბაქანი

ჩანაწერი 23

[...]რთ თავად.

ჩანაწერი 24

I ჯიმა

$$\frac{4188}{41}, \frac{6833}{83}, \frac{3275}{16}, \frac{7563}{41}, \frac{10,001}{37}, \frac{1519}{14}.$$

II ჯიმა

$$\frac{4766}{18}, \frac{9339}{39}, \frac{9678}{1}, \frac{10,709}{10}, \frac{9956}{20}, \frac{0,6833}{23} - 225$$

ჩანაწერი 25

Книги

О. Д-Ръ Шрадеръ: Сравнительное языковѣдѣніе и первобытная Исторія изд. 4.ое Спб. 1886 г. цѣна 3 р.

ჩანაწერი 262) საკუნტალა перев. Путиаты цѣна 1.

3) Опытъ сравнительнаго изученія западнаго и русскаго эпоса. Кирпичникова 2 р. (обѣ в типогр. Москов. Университета)
Фламаріонъ Небесныя святила цѣна 1-75.

ჩანაწერი 27

- 1) О Сентбеффъ, Тэнфъ и Бранесфъ (Рус. Вѣд. №103. 87 г.)
- 2) Тамъ же о дворянствѣ и всесословности (фельзтонъ).

ჩანაწერი 28

1	10. 20+8	4
2	11.21	1
3	12. 22	1
	13	
4		
		1
	14	1
5	15	456
6.	17	
7.	17	
8.	18	
9	19	

ჩანაწერი 29

მეტაფორი

- 1) Взаимное страхованіе Рус Вѣд №95.
- 2) О школах садоводства Моск. Вѣд – ст 108/87 г.

3) О кредитъ [...] Моск. Вѣд №113/87
Загурскій Елизав. №90.

ჩანაწერი 30

Исторія Вебера т. I. Джанашвили

ჩანაწერი 31

Белаши: Эмильяновъ.

ჩანაწერი 32

პირველი წიგნი ბაირონისა წაილო ა. ლულაძემ.

ჩანაწერი 33

Шлоссерь II т. Пурцеладзе.
5 и 6 т. Вебера Пурцеладзе.

ჩანაწერი 34

Человѣческая трагикомедія Чконіа

ჩანაწერი 35

Исторія литературы средних вѣковъ.4 Хизановъ

ჩანაწერი 36

1 –

დღის სინათლე ბოროტებას გაჯავრებით და არა დიდებით
პირველი სცენა უგემური მარცელო ცუდად ჩაცმულია წაღებში.
გორაციო სად მიდიხარ პრინცოო და არსად კი არ მიდიოდა
ფრაზა: ბოროტი კაცი დანიაშიაც ბოროტია
ბევრი რამ არის გორაციო
ნუ იქ მაგასა ვერ მოუვიდა

ჩანაწერი 37

Аппаратъ братьевъ Галліе въ Тріентѣ стоить 16 гульденовъ

ჩანაწერი 38

Сандро Челокаевъ Логика Милля 2 т.

ჩანაწერი 39

ანკური – куриная слѣпота
თავედობა –

ჩანაწერი 40

240 530

135

140

515 120

91

130 39

5 5

680

65

240

140

135

<უპის წიგნაკი №4>

ჩანაწერი 1

დარჩეს – დაჰრჩეს.

დატრიალებს – დაჰტრიალებს

ჩანაწერი 2

მეთაურები: 1) სოფლის განაჩენი როგორ უპატრონონ სოფელსა; 2) კახეთის რკინის გზის გამო; 3) საკომლოების გაუსყიდავობა; 4) მინების განაწილება; 5) ვენახებში რომ ბევრგვარი ყურძენია №38 Русскія Ведомости; 6) პოლიაკების გამოდევნა რუსეთის წინააღმდეგი უნდა იყოს იმ მხრით, რომ პოლიაკები ავსტრიასაკენ მიახედეს, თქვენი ხსნა აქ არისო. 7) ჩივილი მუშების უვარგისობაზედ. კარგად შენახვა მუშისა სახეიროა და არა სავენებელი. 8) ინგლისის მთავრობის ხასიათი: ყოველთვის უთმობს ხალხსა და არ უფთხის ზოგიერთებინსამებრ, რომ უღონობაში ჩამომართმევენო.

ჩანაწერი 3

О страхованіи №70 Новости

ჩანაწერი 4

იტალიის პარლამენტში სულ 508 დეპუტატია.

ბელგია: სულ 138 დეპუტატია, 97 კათოლიკე და 41 ლიბერალი.

ჩანაწერი 5**1886 წელი.**

		მან.	მან.
	ციციანოვს მივეცი	50.	
	ციციანოვისგან –	40	
ივნისი	6 ხილის ფული მივიღე ათი ოცი თუმანი, აქედამ ზურაბას მივეცი ხუთათი თუმანი	150.	
ივნისი	ციციანოვს მივეცი	20	
	მაშინაში –	30.	
	მაშინაში დიდში 70.		
	მიხას	30.	
	ხოხეს	15.	
	რამაზას	20.	
	მაშინაში	18.	
	ცხენები	185.	
ნოემბერი	1 ხოხეს მივეცი	4.	
11	ერთი წყვილი ურმის თვლებში	5.	

ჩანაწერი 6

	მიხაკა. დურგალი სტავნა ექვს მანეთად ახალი, ძველი ორ და ათ შაურად, მიღებულია ერთი		
აპრილი	თუმანი –	10.	
29	მივეცი კიდევ	15.	

ჩანაწერი 7**1888**

8	ნათლაძესაგან	მან.
	სულ რვა კაცია.	8.
	ხან კიდევ	6

დეკემ.	11	ორი თუმანი	20.
	26	მივილე	25
		ოცდა ხუთი მანეთი	
იანვ.8		ერთი თუმანი	10.
დეკემბ.	28	ხუთი თუმანი	50

ჩანაწერი 8

აქ 168 მან. უნდა იყოს, აქედგან 18 მანეთი გაზეთებისაა.

	48	ჭილაძისაგან ორმოცდარვა	150.
		კაცია.	
9 მაისი	8	კიდევ	150.
		გამოგზავნა	
12 სექტემ	1	კიდევ	60
	4	თექვსმეტი თუმანი	
		და სამი თუმანი	194
		და ოთხი მანეთიცა	

ჩანაწერი 9

			მან	კაპ
თებერვალი	41	მგალობლიშვილისაგან		
27		ორმოცდაერთი კაცია	69	
		ოცდარვა მანეთი	28	
მარტი		მიღებულია		
25	1	დეკემბერში	51.	
		მიღებულია		
	25	მაისი		
		25 მანეთი		
		მივილე	25.	
დეკემ.	2	სამი თუმანი და ორი		
	4	მანეთი მივილე	32.	
იანვრის	18	მივილე ჩვიდმეტი მან.	17.	
	2	ერთი [თუმ]ანი მივილე	10.	
	0			
		20 მანეთი მივილე	20.	
		კიდევ – 40		

		კიდევ – 8	
		კიდევ – 11	
		კიდევ – 16	
		კიდევ – 16	
334 – 27			
დეკემბერს	2	ოთხი თუმანი	40
	7		

ჩანაწერი 10

ბერიშვილისა
სამი კაცია.
კიდევ

3
16

ჩანაწერი 11

წერეთლისაგან ნესტორ
მივიღე ილია ჭაეჭავაძე.
ოცდაცხრა მანეთი და 35
კაპ. კიდევ მივიღე

2
9

35

<უბის წიგნაკი №5>

ჩანაწერი 1

გაბაევისა და სახლისა
1) ნანეიშვილმა წაიღო
სპენსერის სოციოლოგია

ჩანაწერი 2

ცხენებისათვის.

ჩანაწერი 3

თიანეთისა
უნდა მინდა

ჩანაწერი 4

ყვარლისა

ჩანაწერი 5

ლევანასი
1 წელიწადში და 12 120.

ოკტომ	კოდი პური		
	16	ლევანას მივე	5.
	–	ლუარსაბისათვის	
		ხეტყის	45
	–	მჭრელისათვის	
		ორმოების	5.
		მთხრელისათვის	
დეკემ	27	ჯამაგირში — 30.	
	–	კოჭაკებისათვის	10. 30.
		კარებისა	
	–	ფაცხისათვის	40.
იანვარ	14	ლევანას	
79		მუშებისათვის 27	
		დღისა	
		ორორი ხურო	25. –
		დღეში ათი შაური თითოს	
		ლევანას მიხას	36
		ხუთი მანეთი,	
		სარქარის 16	
		მანეთი და	
		ილუასი 15	
		მანეთი	
თებერ	8	ლევანას მივეცი	92. 50.
		(ღორის ფულით	
		42 p. 50)	
მარტი	8	საქონლის	2 80
		დასაბეჭდი	7 20.
		კიდევ მივე 7 p. 20	
		უნდა იყიდოს ჩოტკი,	
		საპონი, მაუდი და ნავთი	
მარტი	20	ლევანას მხერხავეებისათვის 402	
		ლარისათვის	75 64
	–	კიდევ მივე	24 36.
	–	კირისათვის	24. –
	–	ქათმებისათვის	10 –

ჩანაწერი 6

საგურამოსი

დეკემ. 27 ხეხილის ორმოები ————— 55.

ჩანაწერი 7**1879**

ივნისი	7	მივეცი შვიდი თუმანი	70.	
–	19	თექვსმეტი მანეთი	16.	
–		პეტრიასათვის დარჩა 17)	20	
ივნისი	30	პეტრიასათვის	17.	
		მუშებისათვის	40.	80
		ჯამაგირში		50.
ივლისი	25	ქათმებისა და იხვებისათვის	40.	
აგვისტო	25	ერთის წლის ჯამაგირი	20.	
		მივეცი და ამას გარდა		
		მეორე წლისა ორი თუმანი		
	30	ათი კოდი პური	32	
	–	ოსის ჯამაგირი	18	
	–	კუჩრის ჯამაგირი	15.	

19 აპრილს გავათავეთ ანგარიში მე და ლევანამ და მე
დამედო 55 30.

ლევანასი —————

მხერხავებს ————— 75 65

–

წვრილი მუშები 35 60.

19 აპრილამდე

89 კაცი ორ-ორ

აბაზად

ლევანას მივეცი თავისი

ხუთი თუმანი და ნახევარი.

14 მაისი

ლევანას გავუგზავნე

ზურაბას ხელით ოცდახუთი მანეთი,

ხუთმეტი მანეთი მემცხვარისათვის

და ერთი თუმანი სახარჯოდ

მივეცი კიდევ 25 25

მანე

ჩანაწერი 8

სოლო იანვრიდამ 1879	60.	40.	
გიორგა მარიამოზის 20 1879	110.	20+3	
ქორია იანვრიდამ 1879	35	15	
გიგო პატარა თებერ. 1879	35	15	
მიხას ძმა გიორგა ———	60	20	
—			
29 ოკტომბრამდინ.			
2 ნოემბერ ქორიას მივეც		10.	
11 დეკემბ. ლევანას ხელით გავუგზავნე სოლოს მემცხვარეს ———		10.	
19 დეკემ ———	ილუამ წაიღო	10.	
	ილუამ წაიღო	5.	
იანვარი 1	მკათათვის ხუთშია დაჭერილი რამაზა ———	85	25
	მე მივეცი რამაზას	5.	

ჩანაწერი 9

	სტაროსელსკისა		
1	მიღებული მაქვს	უნდა 130	მინდა 2140.

ჩანაწერი 10

იასე

ჩანაწერი 11

	დარისპანასი		
ოკტომ. 1		15.	15.

ჩანაწერი 12

	ივანესი		
ოკტომ. 1.	ჯამაგირი სენტებრისა	უნდა 16.	მინდა 16.

ჩანაწერი 13

		რაჟდენა		
		უნდა	მინდა	
ოკტომ.	1	წაღებული აქვს	36	10
ოკტ.	16	მიიღო	26.	
შესრულდა.				

ჩანაწერი 14

		ქონება	
1.	ოთხი ჯამბარა		16.
2	ერთი ურემი		25.
3	ოთხი ხამუტი თავისის განყოფილ.		120.

ჩანაწერი 15

		სახლის ქირა.	
		უნდა	მინდა
აგვისტო	1	66	6
			6
ნოემბერი	14	—	200.
მარტი	28	—	300.
ივლისი	1	—	100.
აგვისტო	21	მივეცი ძველი — დანარჩენი და პირველ აგვისტომდი ახალის ტრეტისა კიდევ მივეც	150
18791	დეკემბრიდამ 1 ^ბ	200	
		აპრილამდე 1880 წ. მივეცი (ცოლს)	
	1	პირველ დეკემბრიდამ პირველ აპრილამდე 1884 წ. სახლის პატრონ	2 242
14 – X		მივეცი	60
19 – X		მივეცი	100.

ჩანაწერი 16

		დურგლისა	
		უნდა	მინდა
ოკტომ	16	დურგალმა მიიღო	40

ჩანაწერი 17

ხარჯი

1883 რ. მაისი	
ერთი თუმანი ნაბდებში	10.
მივეცი ორი ნაბადი.	
სახარჯოთ მივეცი სამი	30.
თუმანი	

ჩანაწერი 18

აინერა ცხვარი 1883 წელსა აპრილის 10 ^{სა} და ამოჩნდა:			
1) ცხვარი და თხა	426.		
2) ბატკანი	294		720.
1) ერთი სახედარი			
2) ორი ხურჯინი			
3) ორი ქვაბი			
4) ორი კესი			
5) ერთი თოფი			
6) ერთი ცული.			
სააღდგომოდ ქალაქში დაიხარჯა ბატკანი			14.

ჩანაწერი 19

1884 წ.			
ილია დადგა 20 აპრილს 1884 წ.			
ილიას მივეცი სექტემბრის ჯამაგირი. ძველი ერთი თუმანია იმის სიტყვით ჩემზედ. დადგა 20 აპრილს 1884 წ.	16.		
სახლის პატრონს მივეცი 1 დეკემბრიდამ 1883 წ	257		
14 ოკტომბერს კიდევ	60.		
19 ოკტომბერს კიდევ	100.		
სიმონას მივეცი ერთის თთვისა. დადგა 24 სექტემბერს.	12.		

ნოემბერი	5.	ილიას მივეცი ღვინობისთვისა ჯამაგირი	16		
	–	ძველს ვალში ამის გარდა მივეცი კიდევ ხუთი მანეთი	5.		
	13	მივეცი სვიმონას	12.		
	12	ახალი მზვარეული დადგა თთვეში 16 მანეთად.	1		
1885 იან.	18 2	სვიმონას 24 ნოემბრიდამ 24 დეკემბრამდე მივეცი	4.	20.	
	–	მზვარეულს მივეცი	9.		
	3	სახლის ქირა მივეცი			100.
	13	სვიმონას მივეცი დეკემბრის ჯამაგირი 4-20 წინანდელი და ერთი თუმანი და 80	10	80	
	–	მზვარეულს (9 p) მივეცი	7.		
	15	ანდრიას მივეცი კიდევ	13.		
მარტი	20	სვიმონამ მიიღო 18 მარტამდე კიდევ	39.		
	–	მაქსიმე დადგა 18 მარტიდამ.			
		მზვარეულს მივეცი	25.		
		ანდრიას მივეცი 15 მანეთი ცხრა თავისი და ექვსი ახალისა, სფირიდონისა, რომელიც დადგა 11 მარტიდამ	15.		

9	მაისი	სახლის პატრონს			100.
12	მაისი	სფირიდონს მივეცი ჯამაგირში	15:		
1	ივნისი	სფირიდონს მივეცი და სრულად გავეუსწორდი ასე, რომ ექვსი მანეთი წინად მიღებული ანდრიას უნდა ვუანგარიშო	26	40.	
1	ივნისი	მაქსიმეს მივეცი	23	60.	
–	–	პრასკოვია დადგა 27 მაისსა თთვეში 11 მანეთად. 1885			
–	–	კუჩერი დადგა თთვეში თუმნად 25 მაისსა 1885 წ. მივეცი	4.		
ივლისი	5	ანდრიამ მიიღო მაქსიმემ გამართვა მისთვის	1.		
		მაქსიმეს მივეცი საგურამოშ[ი] ორ შაურ ნაკლებ	25.		
		მიიღო ანდრიამ	14	20.	
დეკემ.	5	ანდრიამ მიიღო	50		
		მაქსიმემ მიიღო	50.		
იანვარ	12	დადგა კუჩერი	8.		
იანვარ	15	დადგა დედა-კაცი 8 მან.	–		
15	მარტი	კუჩერს მივეცი 12 ^ს მარტამდე სულ მივეცი –	16.		
12		კუჩერს მივეცი აპრილისა	12.		

ჩანაწერი 20

1885 წ. საგურამოს ხარჯი.

მიხას	20		
მივეცი ივანე ხაბაზს	10.		
წინამურელ მიხას ვალი			
მოვიშორე	5.		
ხარ-კამეჩის დასაბეჭდი 9	75.		
რამაზას მივეცი 9.			
ხოხეს	10.		
ბესოს	5.		
მივეცი ქალაქში კნ.	32	–	
დავითს			

ჩანაწერი 21

ციციანოვს 1885 რ.

ივლისი	26	მივეცი ქალაქში სახარჯოდ მაშინისათვის	მან.	კაპ
			10	

ჩანაწერი 22

1884 წ.

	თიანეთის	დღიური	ერბო	მანეთი
1.	უდელა	8	17 1/2	2,20.
	თილილაური		გირ	
2.	მამუკა	10.	35 1/2	3-40.
	ჩეკურაშვილი			
3.	ლაგაზი	14.	35 1/2	3-40.
	გიგნაშვილი			
4.	ქავთა[რი]	9.	35 1/2	3,40
	ჩიტაური			
5.	ივანე	12.	35 1/2	3-40.
	თელელაური			
6.	ხუმარა	14.	35 1/2	3-40.
	ბატატაური			
7.	მამუკაზედ დარჩა			
	სრულად ერბოცა		17 თ. 1/2	17
	და ფულიც).			

ჩანაწერი 23

		1886 წელი		
		გავუგზავნე		
		16 იანვარს	30.	№125
		სამი თუმანი		9
თებერ.	14	ფოშტით 86 წ.		
		თებერვლისა		
		გავუგზავნე		
		ხუთმეტი მანეთი		15.
მარტი	21	მარტისა გავუგზავნე		
		ხუთმეტი მანეთი		15.
აპრილ	26	გავუგზავნე		
		შვიდ-თუმან ნახევარი		
		(კვიტანცია		75
		№384, 26 Apr. 1886 რ.)		
აგვის ივლისი	25	გავუგზავნე	15.	1737
		ახალციხეს		
აგვისტო	29	გავუგზავნე		
		ახალციხეს	15	
		ერთი თუმანი არ		
		მიმიცია		

მივიღე 200 მანეთი 23 ოქტომ. 1886 წ.			
1887	იანვარ.		
	23	გავუგზავნე ხუთი თუმანი ერთად (კვიტანცია ფოსტისა №383 A)	50
	Апрель		
	24	გავუგზავნე კვიტან. №945 27 Apr. 87.	50
		გავუგზავნე გუნიას ხელით პეტერბურგში ხუთი თუმანი	50.

ჩანაწერი მეორე მხრიდან

ჩანაწერი 24

Адресъ Сени Чавчава[дзе]: Воронежско-Ростовская железная дорога, Станція Подгорная.

<შპის წიგნაკი №6>

ჩანაწერი 1.

იაკობი 15 სექტემბრიდან
ოქტომ 44 მიიღო 42.
ნოემბერი 22 მიიღო 28.
1888
მ-თებერვალი მიიღო 28.
გიორგა და დგა 5^ა აპრილს თთვეში თორმეტ მანეთად.

ჩანაწერი 2

პავლე და დგა 27 ნოემბერს 1887
5 თებერვალს მივეცი 24.

ჩანაწერი 3.

სეფე და დგა იანვრის 11^ა
მივეცი 16.
აპრილი 17 მივეცი 16.

ჩანაწერი 4.

შვეიცარი და დგა
იანვრის 13^ა
მიიღო 30.

ჩანაწერი 5.

არტემა და დგა აპრილის 18^ა 1887
30 მიიღო თორმეტი მანეთი 12
[...] მიიღო წინად ჯამაგირში ოთხი თუმანი 12

ჩანაწერი 6.

ზალიკა 15 იანვარს და დგა
მიღებული აქვს 45 პირველს
ივლისამდე

აგვ.	11	ზალიკას მივეცი პირველ	10.
ოკტომ	6	მარიამობის თვემდე მივეცი მარიამობის თვისა და ენკენისა-თვის	20.

ჩანაწერი 7.

		ალექსი დადგა 28 მარტსა	
მაისი	25	ოცდა ხუთი მანეთი მიიღო	25
ივნისი	23	მიიღო ოცი მანეთი	20
		ხუთი თუმანი სხვა და სხვა დროს მიიღო	
1890		მიიღო კიდევ ექვსი თუმანი	
თებერვ.		და ნახევარი	

<შპის წიგნაკი №7>

ჩანაწერი 1

$4\frac{1}{2}$ $4\frac{1}{5}$
 11
 $6\frac{1}{2}$
 $4\frac{1}{2}$ $6\frac{1}{2}$

ჩანაწერი 2

დათიკო ბარათოვმა მომიგო 250
 კოლა ერისთავი მომცა – 173
 რევაზ ვაჩნაძემ მომიგო უკანვე
 ავალოვის სახლში – 230.
 დათიკო სუმბათოვმა მომცა – 120.
 ავალოვმა მომიგო – 320
 შარვაშიძემ – 355.
 ფისუნმა – 100

ჩანაწერი 3

1^ლ займа: 4188/41, 6833/23, 3275/16, – 7563/41. 10001/37.
 2^ლ 4766/18, 9339/39, 9678/1, 10,709/10, 9956/20.

ჩანაწერი 4

Изъ общ. Вз. кредита 1000 руб. 21 Ноября 1879 г.
 1000 руб. 27 Ноября –

ჩანაწერი 5

გაბ. ბილეთი №14 Серия 1519 1^ლ займа.

ჩანაწერი 6

სამი თუმანი მალიარსა აქვს წაღებული —
პავლეს ჟესტის დამხურავს – 40 წაღებული.

ჩანაწერი 7

10 p 24 Июль	77+37+11+4.
13+18+115.	468+50+15
51+75+13.	
30 p. 50 коп.	
25	
55	
10	
41.	

ჩანაწერი 8

Отъ Левана Джандиери получили 250 руб. съ условиемъ, 4го Декабря
возвратит[ь] и сверхъ того одолжить еще 150 руб.

ჩანაწერი 9

7068 p. 31 კ. до 17 Сентября доходъ Дроеба

ჩანაწერი 10

Васо адресъ: Литейная №51, кв.16.

2^ლ

ჩანაწერი 11

სოსიკო შალიკოვზეა – 70 მანეთი
კოლა ერისთავზე – 473
იასე ჭავჭავაძეზე – 700
რავაზ ვაჩნაძეზე – 700
კონია მუხრანსკიზედ – 259.
ვანო ორბელიანზე – 1403.
დათიკო სუმბათოვზე – 420

ჩანაწერი 12

Ив. Маг. 41 p.

ჩანაწერი 13

24th Ноябрь 1880 г. за[йма] у Читахова, срокъ платежа 2th Июня. 500 руб.

ჩანაწერი 14

ორი საპანე

1 საპანე

14 ჩაფი

1 ურემი და 15 ჩაფი

საპალნე	ჩაფი	ურემი
1	14	1
5.1	15	
	5	1
	22	1-2.
	25	
	12	
	25	
	5	
	<u>2</u>	
	125	
	- 99	
	26	

ჩანაწერები მიმორე მხრიდან**ჩანაწერი 15**

Вѣстник Европы 76 г. Июнь (Доде)

გულის ჯუარი ქეთოს 25-35

объ охраненіи Кварели.

ჩანაწერი 16

Взаимный кредитъ: 28 Ноябрь, 2 и 5 Декабря

Худады Худадову

Гори

Иверія 6 руб.

ჩანაწერი 17

	Имѣю	должень
Шаликовъ	60	
Кипіани	75	
Гогчаевъ	20-	
	78.	
Джандіери	50	

обществу грамотности	250
за Шервашидзе	25
за Кено	6.
В	50.
Левану Джандіери 400 Май 1894	
41 Дивизіи 163 пѣхотный Ленкоранскій полкъ	
мѣстечко Лайлашь Кутаисск. Губ.	
Захарію Джор	
Александръ Ив. Полторацкій	
Симонъ Гогоберидзе	

ჩანაწერი 18

ყურბან ასახოლლი
მეჩეთთან ყასაბია, ფურები უნდა მიყიდოს:

ჩანაწერი 19

На жур[нал]
250
85.

ჩანაწერი 20

განწირულება – отчаяніе
ბოღმა – ჯავრმა მოკლა

ჩანაწერი 21

- 1) გალავნის ვენახისა ორ ბოძ შუა – ერთი ურმიანი
- 2) ბოძს იქით დიდი ქვევრი ბაქანის წინ ოცი ჩაფი წმინდა საკუთარი
- 3) ბაქანწინ ორ ბოძს შუა ოთხი საპანე და 24 ჩაფი ჭაჭაზედ საკუთარი
- 4) გალავნისა – ათი ჩაფი წმინდა
- 5) ზოკოს ქვევრი ერთი საპანე წმინდა წითელი საკუთარი
- 6) ბაქანწინ საწყლოსაკენ ტურაულისა
- 7) კარების წინ ბოძთან ურმიანი და 15 ჩაფი ჭურაული ჭაჭაზედ
- 8) იქავ წოურისა ორი საპანე
- 9) კედელთან წოურისა ოცი ჩაფი ჭაჭიანია
- 10) ზოკოს ქვევრის გადასწვრივ რუს იქით ტურაული ორი საპანე
ჭაჭიანი
- 11) იმას ზემოდ ხუთმეტი ჩაფი წ. გალავანი
- 12) ბაქანთან ბოძებშუა წამხდარი ხუთმეტი წმინდა საკუთარი
- 13) ტურაულის წითელი კედლის პირას ორი საპანე.

ჩანაწერი 22

ТѢНЬ аной – არშია

ზალა – 3 – 14 – 12

გასტინა – 2 – 11 – 8

კაბინეთი – 12 – 13 – 6

პერედნი – 7 – 2

ჩანაწერი 23

ავალოვ ზეა.

ავალანთ საქმისა – 700 მანეთი

მგალობელოვისა – 100 მანეთი

ქალაღისა – 98 მანეთი.

მიმილია ფულად – 30 მანეთი

ქალაღში მომიგო – 106 მანეთი.

<შპის წიგნაკი №8>

ჩანაწერი 1

კახი ფარ-შუბით, თუში ხმლით
ფშავ-ხევსურ შვენის აბჯარი,
მკლავით ძლიერი ქართლელი
ვით ციხე ბურჯი მაგარი;
ოსი ფეხ-მარდი, მთიული
ბრძოლაში შეუპოვარი
მესხი სწავლითა ქებული,
იმერი გმირი ზრდილობით,
და მშვილდოსნობით აბხაზი
გურული, მეგრი მკვირცხლობით.

ჩანაწერი 2

Об укрѣпленіи дома за банкомѣ Т 11. ч. 2 уставъ кредитный ст. 44.

1884 г. представленіе о невыдачѣ зак. листовъ на руки. теже мотивы
что и нынѣ, но *от* при мнѣніи.

1884 г. для указанія противоречія по предмету уменьшенія премии въ
пользу банка смотри докладъ правленія.

1884 г. правленіе о школѣ, только же по предмету заявленія
Андроникова Георгія.

1884 г. Заяв. Д. И. Кипіани о непродаваемости.

1885 г. 16 Апрелья о школѣ, указать, что я предложилъ весь общепользительный капиталъ употреблять на школу и что введеніе расхода на школу в смѣту имѣло въ виду обеспечить школу.

1890 г. докладъ о сосредоточеніи средствъ на школу. см. дѣло 1889-90 г. противъ этого мнѣнія Мач-ли (см. протоколъ общаго собранія отъ 17 Апрелья 1890 г.

15 Ноябрья 1877 г. постановлен[іе] об. соб-мъ о школе и 4406 р. накопленный общепользительный – капиталъ за 1875 и 1876 г. выданъ.

Правленіе вноситъ предложеніе о школѣ, говоря о ея важномъ значеніи в 1879 г. (см. дѣло 1875 г. – 1884.)

1 Мая 1883 г. была к-сія для ревизіи, ея докладъ долженъ быть представленъ на об. Соб. 1884 г.

В Апрельѣ 1884, правленіе исполнѣ раздѣляетъ мнѣніе Андроникова, о земледельческой школѣ.

Докладъ правленія, Апрель 1885 г. о школѣ, чтобъ спасти ея отъ кризиса.

Докладъ правленія въ 1886 г. общ[анія] его создать что либо путное для управленія имѣніями (см. дѣло 1885-1888 г.

Докладъ о сметѣ в 1886 г. Мачабели при мнѣніи, указал, что еще надо 600 руб. на юрисконсульта. (см. докладъ о смѣтѣ 1885-1888). Общее собраніе 6 Мая 1886 г. согласилось с мнѣніемъ Мачабели.

9 Юля 1886 г. Сообщаю наб. к-ту, что за банкомъ осталось

городскихъ 4; 18, 280 р. 41 и (22, 918 р. 1514-17

сельскихъ 24, 432 р.

городскихъ – 4; 53.876 р. 60 к.

недостатокъ: 3481-25

сельскихъ: 1-3829 р. 12

недоимокъ: 179,60

Луки Евст. Тарханова имѣніе назначено было въ торги за невзносъ платежей за цѣлый годъ въ 1884 г. а заложено с 1879 г.

Надо гдѣ нибудь упомянуть, что члены правленія производили осмотръ оставшихся именій (см. докладъ его отъ 4 Сен. 1886 г. за № 1473. дѣло 1885-1888).

По дѣлу дома Корганова докладъ его 4 Сент. 86 г. № 1479 наб. к-ту: сажень земли 5 р. (зем. 1756), а всего 8780 р. наз. стоимость никакъ не менее 10,000 р., ѣ-просить назначить продажную цѣну въ 15/ т.

О школѣ, о том, что правленіе затрудняется въ дальнейшемъ отпуске денегъ 19 Ноябрья 1886 г. съ его подписью протоколъ.

Торгъ 19 и 29 Декабря. Осталось о допущеніи недоимокъ. Объясненіе правленія, его рукою писанное отъ 14 Марта 1887 г. № 383 на возбужденный ревизіей спрость: почему за невзнос платежей не публикуются имѣнія для продажи.

... В докладѣ по управленію имѣніями за 1886 г. сказано, что при чистомъ доходѣ въ 30000 руб. выгодно приобрѣтеніе Арцруновскаго имения.

Шаликова продано при недоимкахъ 3859 р. 58 коп. (долгъ 33000), Мириманова 35000 р. (40000), Поракова 5848 р. 32 (60000), Андрушкевича 446 р. (5000) и т. д. Амилахвари Ив. Теймуразовича 348-76 (6000 р.) см. докладъ 23 Марта 1888 г. за № 563.

Домъ Амирова 6565 р. 47 коп. (100000).

Данныя о несвоевременности распространенія дѣйствій банка на Карскую, Батумскую и Дагестанскую области (см. протоколъ наб. к-та за 1889 г.)

Данныя ревизіи о быстротѣ хода дѣлъ 1888 г.

По делу Амирова и Мирзоева оставшіяся въ 1885 г. понесено расходовъ до 1888 г. на 51,551 р. 78 коп.

доходы же простир. – 23,619 р. 92.

ежегодная приплата – 2645 р. 65.

Правленіе по дѣлу Зиалова 10 Апреля 90 г. доносить, что тутъ никакихъ неправильностей нѣтъ и пр. б. писало имѣ.

1891

Докладъ по оставшимся имениямъ за 1890 годъ, гдѣ доказывается доходность свыше 41,000 р. домовъ Арцруни, а по дому Амирова и Мирзоева 4064 р., убытокъ по дому Корганова – Прокоповича 9,425 р. 32 коп., по дому Мирзаханова на Авлабарѣ убытокъ 2,976 р.

17 Мая 1891 г. предложеніе Кобиева объ уменьшеніи до $\frac{3}{4}$ % на управленіе принято общимъ собраніемъ съ тѣмъ, чтобы время примѣненія опредѣлено было След. Присут. Наб. К-та и правленія.

18 Мая 1891 общее собраніе постановило ходатайство Дамскаго общества имѣть въ виду въ будущемъ для удовлетворенія при первой возможности.

5 Ноября 1891 г. правленіе въ протоколѣ выразило свое предпочтеніе къ тому, чтобы путемъ перезалога совершить конверсію.

5%: $60,000 \times 4168080 / \frac{36,340-52}{66\ 910} = 4,6930$

6% = 34,000

5% = 400,000 ~~XX~~ 284340:2655548 = 432100 = 32,412 p.

«Рус. Вѣд.» № 359 – 93 г. отъ 29 Декабря.

Госуд. Банкъ понизилъ дисконты настало большое оживление на бирже. (Тутъ же о возможности по курсу процентныя бумаги помѣщать въ балансъ, когда курсъ повысился.)

Рус. Вѣд. 1894 г. №3, отъ 3-го Января. До 1893 г. частныя банки пользовались почти неограниченнымъ кредитомъ дешевымъ г. банка и, благодаря этому, имѣли возможность при собственныхъ ограниченныхъ средствахъ, осуществить грандиозныя предприятия въ родѣ конверсiи и выпускать частныя бумаги. Такъ какъ въ данное время ~~Г-ннiй~~ кредитъ въ Гос-мъ банкѣ ограниченъ не свыше ихъ основныхъ и запасныхъ капиталовъ, то для частныхъ банковъ осталось два выхода или сократить операціи или поднять % по вкладамъ отъ $\frac{1}{2}\%$ до $1\frac{1}{2}\%$ до 1%.

Рус. Вѣд. №6, 94 г. отъ 5-го Января свидѣтельствуяютъ что отъ повышенiя % на вклады, цѣны на биржѣ понизились.

Рус. Вѣд. 94 г. от 20 Января № 20

Вслѣдствiе пониженiя Госуд. Банкомъ процентовъ по ссудамъ, по %-ныя бумаги и по специальнымъ счетамъ, обеспеченныхъ процентными бумагами, настроенiе биржи улучшилось.

Рус. Вѣд. отъ 26 Янв. 1894 № 26

отмѣчаютъ благопрiятныя свѣдѣнiя о Русско-Германскомъ договорѣ. Повлiяли благопрiятно лишь на бумагахъ желѣзныхъ дорогъ, въ виду могущаго оживленiя движенiя и передвиженiя товаровъ, а на ипотечныя не повлiяло. (Тоже самое от 30 Января, [или] отъ 2-го Февраля № 34).

6 Февр. № 38 акціи земельныхъ банковъ въ вышеозначенныхъ числахъ повышались, а в Февр. понизились. Ипотечныя повысились на $\frac{1}{8}\%$ - $\frac{1}{4}\%$.

№ 48, отъ 17 Фев. Слухъ прошелъ, что М-во хочетъ обязать Ком. банки держать въ наличности 10% съ суммы всѣхъ принятыхъ на вкладовъ, основнаго и запаснаго капиталовъ. Слухъ этотъ подтвердился, См. 22 Фев. № 52.

23 Фев. № 55 Вслѣдствiе наклонности большихъ спекулянтовъ къ реализаціи своихъ обязательствъ, курсы вообще понизились, Ипотечныя на $\frac{1}{8}\%$ понизились же въ общемъ.

3 Марта № 61 Измѣненiй нѣтъ въ курсахъ ипотечныхъ.

7 Марта № 65 также

9 Марта № 68 также. но относительная не въ пользу закладных листовъ. Разница въ курсѣ объясняется ожиданиемъ Конверсіи. Зак. листы 100 % – 101, а облигаціи гер Москов. гор. общества 102-

21 Марта № 79 цѣны на ипотечныя безъ измененія.

23 Марта № 82 цѣны понизились на фондовыя бумаги и на облигаціи. Моск. Гор. Общества, а съ ипотечными дель было мало.

Отъ 27 до 30 Марта ипотечныя повысились на $\frac{1}{8}$ %. Обороты съ ипотечными и фондовыми вообще мало, а сдѣлки съ железнодорожными снижены (пассажирскій тарифъ и Германскій договоръ).

Апреля 6-го № 96 Перемень не было, опять железнодорожныя бумаги.

16 и 17 ст. Устава о земскихъ повинностяхъ (о раскладкѣ)

§ II пунктъ б) 12 ст. ~~ин~~ Уплата займовъ, какъ до 13 Юля 1857 г. сделанныхъ, так и послѣ того делаемыхъ, изъ госуд. кред. установленій для сего предмета на счетъ земства.

Примѣч. Количество необходимыхъ для исполненія шоссейной дорожной повинности займовъ и способы постепеннаго погашенія ихъ опредѣляются отъ времени до времени, равномѣрно не иначе, какъ означеннымъ выше въ примѣч. пунктѣ, а § II законодательнымъ порядкомъ.

Курьоз по дѣлу Амбриева и Мамаджанова относительно того что будто бы к-сія не обязана провѣрять документально.

Курьоз: требуетъ разъясненія отъ правленія по дѣлу Лоладзе.

по делу Зялова № 813, 1890 г. отъ 10 Апрѣля

0,75% стоимости Кобіева имѣніе см. протоколь 5 Ноября 1891 г.

Мое заявленіе что не принималъ ответственности за отсрочки отъ 14 Юня 1889 г. Переписка съ служащими въ банкѣ за 1887-1889 г.

Первая о школѣ 25 Апрѣля 1879 г. № 238, 1881 г. 8 Апрѣля.

Общій докладъ за 1885 г. изъ него видно, что имѣній всех, оставшихся за банкомъ, кромѣ Арцруни было на сумму около 348,000 руб. къ 1^{му} Января 1886 г., а со дня открытія банка по 1ое Янв. 1886 г. числилось 52 имѣнія, а безъ Арцруни 50 имѣній, съ 1ое Января 86 г. послѣ продажъ осталось 28 имѣній, изъ нихъ гор. 18 съ долгомъ 668,137 р. а сельскихъ на 104 долгосрочныхъ на 97,243 и 4 имѣнія краткосрочныхъ 6,800 р.

Изъ доклада за 1887 г. видно, что за банкомъ осталось 10 имѣній, изъ нихъ гор. 6^{ти} въ суммѣ 155,195 р., а 4^е на 57,747 р., на 123,846 р. продано безъ убытку. Убытки покрыты на сумму 66,686 [р.]

Въ докладѣ за 1885 г. сказано, что за оставшіеся имѣнія уплачено банкомъ въ видѣ убытковъ.

	Убытокъ	поступленія
1885 г	98,055 –	
1887 г.	66,686 –	54,833.
1890 г.	97,593 –	69,428.
1889 г.	85,011 –	67,565.
1876 – 5571	– о прекращеніи выдачь.	
1881 – 2300.	до 1 ^{го} Январ. 1882 года всего 4 имѣнія осталось.	
1882	– остались за банкомъ 5 имѣній на 68,748 р.	
	– 5921 р. и ещё отчисленный на случай убытковъ 11,000 руб.	
1883	остались 7 съ долгомъ 4 сельскихъ въ 59,902 и 3 гор. въ 84503.	
1888 г.	78,530 – 54,819.	

ВѢДОМОСТЬ 3

Первоначальный долгъ помноженный на остатокъ 6 % долга и дѣлимый на остатокъ 5 % = капиталу, съ котораго и бываетъ начисленіе срочнаго платежа роста и погашения по 5% ссудѣ. примѣръ

$$\frac{10,000 \text{ (пер.)} \times 8194,15 = \text{(остатокъ 6 \%)}}{7562,88 \text{ (остатокъ 5\%)}} = 10834,69$$

ВѢДОМОСТЬ 4

2) Проценты по днямъ вычисляются по слѣдующей формулѣ: капиталъ, помноженный на число дней дѣлится на дѣлителя таксы процента.

3) Дѣлитель таксы процента отыскивается так: число дней гражданскаго и коммерческаго года (365 или 360) дѣлится на сумму процента прим. $\frac{365}{4\%} = \text{таксъ}$.

ВѢДОМОСТЬ 5

Курсы

Мартъ

21 нашъ	– 99 $\frac{1}{4}$ – 99 $\frac{1}{2}$ – $\frac{1}{2}$ – $\frac{1}{4}$
гор.	98 – 99 – 98 $\frac{1}{2}$
24	– 99 $\frac{1}{4}$ – 99 $\frac{1}{2}$ – 99 $\frac{1}{2}$ – $\frac{1}{4}$
	98 – 99 – 98 $\frac{1}{2}$
31	– 99 – 99 $\frac{3}{8}$
	98 – 99.

Апрѣль

2 — 99 — 99 $\frac{3}{8}$ — 99 $\frac{3}{8}$
 98 — 99

8 — 99 — 99 $\frac{3}{4}$ (см. Анонсъ) Нов. время.

1) Сущес. доходъ x 100 : на % = капиталъ

Капиталь : на % доходъ = проценту капитализаціи

$10 \times 100 : 5 = 200$

$200 : 10 = 20$

ВѢДОМОСТЬ 6

Курьёзы:

1) По дѣлу Татіева оцѣночной К — сіи

2) Страх. Надежда.

3) Семенова и Амирова о выдачѣ удержанных на ремонтъ денегъ.

4) О 19 лѣт. срокѣ въ Баку, Батумъ и Потіи.

5) О наймѣ повѣреннаго.

6) О порядкахъ

7) Объ убыткахъ дѣло

8) Об Эрвье 1885-1888 г.

9) Представленіе объ образованіи изъ прибылей воспитательнаго фонда отъ 8-го Апрѣля 81 г. № 195 (см. дѣло о переписке съ наб. К-мъ отъ 1875 г. до 1884 г.)

10) Объ открытіи сельскохозяйственной школы 26 апр. 82 г. (смот. тамъ же, какъ въ предыдущемъ). 90 против 46.

11) О порядкѣ выдачи денегъ школѣ. Постановленіе наб. К-та. 18 Мая 82 г. № 8 (см. тамъ же).

ВѢДОМОСТЬ 7

Госуд.

$\frac{x6564}{№37}$	$\frac{9269x}{2}$	$\frac{x14620}{38}$
---------------------	-------------------	---------------------

$\frac{x3185}{10}$	$\frac{x5943}{13}$	$\frac{5944x}{13}$
--------------------	--------------------	--------------------

$\frac{x15811}{49}$	$\frac{x14838}{10}$	$\frac{9726}{18}$
---------------------	---------------------	-------------------

ჩანაწერი 8

1883 докладъ

По имѣніямъ остав. въ 1882 убытокъ 3,800 срочные взносы уплачены 24,912.

84, 86, 77, 78, 79, 80, 85.

ჩანაწერი 9

სადმე უნდა ითქვას იმაზე, რომ ბანკის ჩლენს რაც უნ მიანდეს, უნდა გაეკეთებინაო. (მ. მაჩაბლის თქმული) ვანო მაჩაბელს მიანდეს გაყიდვა ხუთი დესტინისა და შვიდნახევარი კი ჩაუნერია.

ცილის წამება ოპოზიციისა მოხსენება მისი ინსტრუქციის გამო.

რომ უარი სთქვა 5%-ბი მე უარ არ მიყვიაო. საბუთად უნდა წამოსდგეს მოხსენება გამგეობისა.

რომ უარი სთქვა ზაკლადნოი ლისტების სოსრედორენიაზე. წინააღმდეგ საბუთად უნდა წარმოვადგინო მოხსენება გამგეობისა.

რა კაცია, გუშინა სთქვა, რომ ოცენჩიკების კამისია მოვალე არ არის მამულეები სინჯოსო და დღეს კი ამტკიცებს გამგეობა არისო.

ორჯერ მოკლევადიანი სესხი. ანდრონიკაშვილის საქმისა.

ჩანაწერი 10

Въ докладѣ объ измѣненіи он констатируетъ правильность мнѣнія объ обезпеченности ссудъ на долгій срокъ а въ К-сии при обсужденіи краткосрочныхъ ссудъ по садамъ выразиль совершенно противоположное.

ჩანაწერი 11

Г. Андрониковъ 205

Авгандилов — 370.

Рейтеръ — 400.

Манановъ — 500.

Аваловъ — 100+460.

М. Грузинскій — 35

П. Грузинскій — 425.

А. Орбельяни — 2820-360.

Г. Андрониковъ — 1140. — 5000

ზაქარა მეველეს — 10 -

მარტიას ძმას — 11.

გ. ანდრონიკოვზე — 750 — 3860

გ. ანდრონიკოვზე ორჯელ — 1400-1700.

ჩანაწერი მიმოი მხრიდან

ჩანაწერი 12

По дѣлу Мирзоева

Уплачено нотаріусу 22-30 კ.

Д-რქ Покровскій, Лагранжъ, Котельманъ и Дюбуа-Реймонъ – против-
ники гимнастики, въ особенности послѣдній, отзывается о ней какъ о
шарлатанствѣ.

ჩანაწერი 13

Пейеръ Духовное развит въ первомъ детстве перев. Каптерева. 1 р. 50
коп – изд. 94 г.

Ланглуа Исторія средних вѣковъ съ французскаго. 93г. 2-50

Марьежоль История средних вѣковъ и новаго времени, съ франц. 93г. 2 р.

В. Каптеревъ. Педагогическая психологія. Ч 1-^{ая} 2-50 коп.

ჩანაწერი 14

Агмурову—160

Рейтеру—270

Сумбатову—350

Казарову—260

Мамиконову—500

—1540

საშაზეა—2820-160

ხერგოზე—7 720220:

გიოზე—50

ანტონზე—70+5

ალმუროვზე—60

გ. ანდრონიკოვზე—501626+10

დ. ხუმბათოვზე—200

—5346:

კომახიძეს—40—

გიორგიბ—100

გელაძე—10

ვ. ანდრონიკოვს—100

23 ფებრ.

ალმუროვზე—50

დ. ხუმბათოვზე—350+260=610

~~არტემის – 1160. 200~~
~~მანსვეტოვზეა – 15.~~
~~ავალოვზეა – 400. 1-3 მარტამდე.~~
 ჩემი მართებთ: მივიღე
 პეტ. გრუზინსკიზე – 450
 საშა ორბელიანზე – 2820 – 160+200
 სერგო ხალათოვზე – 720 – 500 21.
 ანტონ ფურცელაძეზე – 75
 გიორგი ანდრონიკაშვილზე – 1726+830-1186.
 კობახიძეზე – 40
 აღმუროვზე – 50.
 დავით სუმბათოვზე – 610+1390. 500
 არტო ყაზაროვზე – 1200.
 ალექ. შადინოვზე – 400.
 მანსვეტოვზე – 15.
 მ. გრუზინსკიზე – 150.
 გ. თარხანოვზე – 10
 დ. მელიქოვზე – 200.
 ვ. მანანოვზე – 450.
 დ. ბარათოვზე – 350.
 ხელახლად აღმუროვზე – 200.
 გ. ანდრონიკოვისა – 5000 p.

ჩანაწერი 15

მიწვენ – მიწვენ.

ჩანაწერი 16

$3 \times 3 \frac{1}{2} - 34 - 23.$
 $4 \times 1 \frac{1}{2} - 8 - 23.$
 $6 \times \frac{3}{4} - 20 - 1p.$
 $3 \times 3 - 12 - 23.$
 $3 \frac{1}{2} \times 3 \frac{1}{2} - 8 - 23.$
 $2 \times 1 \frac{1}{2} - 10 - 25.$
 $5 \times 1 \frac{1}{2} - 5 - 25.$

ჩანაწერი 17

18 7/12

1) Перв. 10,000; остаток; 9 полугодия 9777; погашается 1000 руб.

Требуется 974 руб. т. е. остатокъ 10 полугодія, срочный платежъ взимается съ 10,000-1000=9000, остатокъ къ 10 полугодію = 8740 руб. 60 к.

Срокъ займа сократится.

Остатокъ капитальнаго долга не соотвѣтствуетъ первоначальному долгу.

2) изъ остатка $9746-1000=8746$, возвести эту сумму къ первоначальному долгу и изъ этой суммы определить размѣръ срочныхъ платежей.

Срокъ займа не изменяется.

ჩანაწერი 18

Николай Николаевич Николаев. был старшимъ контролёромъ акцизнымъ

ჩანაწერი 19

20 აგვისტოს 93 წ.

ჩიკვაიძეს – 20

ჩიკვაიძეს 23 აგვის. – 20.

ჩანაწერი 20

11 მარტი 1894.

ავალოვს – 87+75

ან. ფურცელაძეს – 40

მ. გრუზინსკის – 35

შალიკოვს – 40

მარტიას – 10.

მანსვეტოვს – 50

მარტიას – 20.

ავალოვს – 100 p.

ჩანაწერი 21

1) При совершении частныхъ пояснительныхъ закладныхъ нотаріусъ обязанъ имѣть отъ банка свѣдѣнія о томъ, что банкъ увѣдомленъ о совершении докладной. Уст. 1886 г. стр. 40, §2.

2) О переходѣ заложеннаго имѣнія в цѣломъ составѣ или по част[ямъ] Уст. 1886 г. стр. 40, §3. Требуется введение въ уставъ правилъ, установленныхъ съѣздомъ, но для этого нужна санкція общ. собрания.

3) Вправѣ ли банкъ включать въ сумму, съ которой начинается торгъ, за невносъ платежей за 1ое полугодіе, только эти платежи, переводя таковыя отсроченныя по льготѣ за 2ое полугодіе на покупателя. Уст. 1886 г. стр. 25, §19.

4) О перезалогъ и дополнительных ссудах имѣются особыя правила (см. Уст. 1886 г. стр. 54,) 207

5) О порядкѣ погашенія долговъ по имуществамъ, оставшихся за банкомъ.

153 стр. 1886 уст.

6) О покупкѣ 6 % и продажѣ 5 % листовъ при конверсіи 1890 г. уст. стр. 77, §56; 77 стр. 78. 79

7) Дѣло Туманова по выдачѣ залоговаго св дополнительной ссуды.

8) Объ оцѣнкѣ Мирзоева и Амирова.

9) Об оцѣнкѣ Мириманова.

10) Дѣло Корганова-Прокоповича.

11) О выдачѣ ему ссуды въ 1000 руб.

12) Протоколы о командировкахъ.

13) Протоколь о Мирзашвили и Магалова.

14) Протоколь о сосредоточеніи средствъ на школу и противополож. тому его предложеніе общему собранію.

15) О порядкѣ выбора оцѣнщиковъ.

16) Протоколь объ отсрочкахъ срочныхъ платежей.

17) Протоколы общихъ собраній за 1894 г.

18) Протоколь объ укрепленіи имѣнія за дворянствомъ.

19) Семенова и Амирова объ удержанныхъ деньгахъ.

1653 ст. стр. 495 Боровик гражд. Законы о залогодержате[лях.]

<უპის ნიშნაკი №9>

ჩანაწერი 1

წერაქვი წერაქვაზედ ნახე ბაბილონისა და ეგვიპტის მასალა საწერად. ბაბილონში უქვო ადგილას აგურია და ეგვიპტეში ქვა. 237

ქ – ამ ასოს დასმა დასაწყისში ხომ არ არის ნაშთი ლურსმებრძვის წერისა? (ნახე 237).

ილიუ სუმერიულად ღმერთი = ელია ქართული? (ნახე 239) ბაალი სემიტელებისა ჰნიშნავს „უფალსა“, აქედამ ხომ არ არის ჩვენი „უფალი“? (ნახე 244).

ბედის დამოკიდებულება ვარსკვლავზედ. „ცუდ ვარსკვლავზეა დაბადებული, შენი ვარსკვლავი“ და სხვა. (ნახე 246).

[თ]ამმუზი ბაბილონისა = არმაზი? (ნახე 252).

ბაბილონსა და ეგვიპტეში მეფეების მეფობის [წლე]ბითა სთვლიდნენ წელიწადებსა. მაგისივე ნი[შანია] [ქართ]ლის ცხოვრებაში. (ნახე 254)

კაცის შეწირვა ფინიკიელთაგან ხომ არ არის? ნახე 260.

ტურო = თურო = მთორე = მთუარე 261
ლიტერატურულნი სახსოვარნი (ნახე 15).
თეორია კურციუსისა ანუ შვიდი ხანა ენის წარმატებისა (ნახე 27)
ფონეტური ანბანი. 82. 282.
ზენდ-ავესტა 169
Басни и заимствованія 233
ყველა თემს თავისი ხატი 244-291
ფინიკია და ვაჭრობა 256. 258.
სხვერპლი 254. 260
Моисей 1491-1457
ჩინური ლექსი 463. 464. 467.

ჩანაწერი 2

- 1) Ванденбергъ Основы мусульманскаго права перев. проф. Гиргаса.
- 2) Джонъ Фентонъ: Древнѣйшая жизнь евреевъ 1884 г. Москва.
- 3) Краткая история Востока Van den berg.
- 4) Астафьевъ: Древности Вавилоно-Ассирийскія по новѣйшимъ открытіямъ

ჩანაწერი 3

Geneve, Champel
E. Okromtcredloff

ჩანაწერი 4

Скифскія древности 1, 75 к. Лаппо-Данилевскаго

ჩანაწერი 5

Егоръ Григ. Придановъ

ჩანაწერი 6

10 სიგრძე – $7\frac{3}{4}$ სიგანე.
1-7 სიგანე ფანჯარისა
კარი 3-5 სიგრძე.
სიგანე $3\frac{1}{2}$

ჩანაწერი 7

ბერყაფულად – ალალგულად (მე ჩემთვის ბერყაფულად მივდიო-
დი, ის წამომეწია და დამკრაო).

ჩანაწერი 8

ჰ[ა]ეს ხმარება

მიყიდე, მიჰყიდე.

ფლავს – ჰფლავს.

ყრიან – ჰყრიან.

დევს – ჰ(ს)დევს.

ჰშველის – შველის (არსებითი, ნათესაობითი ბრუნვა)

„და ირინენითცა მებრ ამისთვისვე“ (სამოციქულო პეტრესი მ. 21 თ. 2) (ნახე მ. 9. თ. 3) (ნახე ეფესელთა თ. 6 მ. 18):

„მებრვე ამისთვის იღვიძებდით“.

პავლე მოციქული (თ. 9. მ. 10) „არა შეუკრა პირი ხარსა მღენველსა“.

სიკვდილადი – смертный

პავლე მოციქული (თ. 6, მ. 9.)

„გასწმენდენ, გასწმენდნენ? **ღ** ხმარებისათვის.

ჯაბირა და შავრა აღის სახელებია, ცხენის მტაჯველისანი.

კვრივი = капище.

სამალავი.

მინვენ – მინვენენ

პეიტრობა – умничание

პეიტარი – умный, знающий, мудрый

ბერყაფულად – ალაღგულად (მე ჩემთვის ბერყაფულად მივდიოდით, ის წამომენია და დამკრავ)

ჩანაწერი 9

ლიზოს მივეცი კახეთში წასასვლელად 26

ლიზოს მივეცი კახეთიდან რომ მოვიდა 66.

ლიზოს შკაფში მივეცი – 45.

ჩანაწერი 10

ლიზას ფულისა {ქალაქისა}

1) გრუზინსკის მივეცი – $100+40+63=31+25$.

2) კუპჩისა

3) ბანკში შეტანილი

4) за копии для плановъ думы – 20 руб.

5) ბანკში შევიტანე 400 მან.

6) კასა ვუყიდე 14 მანე.

8) ფულად – 50.

თეთრეული 70 მან და მერეც 10-25

ოლიკოს მიუცი[ა] 60 მანეთი

ოლიკოს კიდევ მიუც 29.

მე მივეცი – 146.

კიდევ მივეცი – 13.

წინად მივეცი – 20.

დოვერენნოსტი – 7-80.

ვოლნილისტი – 18.

ზალოგოვოი მონმოზისათვის – 50.

ჩიტებისათვის – 13.

ლიზამ წაილო სხვადასხვა დროს 33.

Августъ 20

მელიქას მივეცი 3 მანეთი

მღებრიშვილს – 20 მან

სეკტემბერი მაქსიმეს 615

7) მაქსიმეს – 420

12 ილიას – 4960

კირი – 170

Никитѣ -- 100 (13/ IX)

15 ილიას – 20

მელიქა და კალატოზი მოვიდნენ 11 აგვისტოს და დაიწყეს მუშაობა თორმეტსა.

13 კვირა

15 უქმე

20 კვირა

27 კვირა

მელიქა წავიდა ქალაქს 19 და მოვიდა 29-სა

3 კვირა

8

10 კვირა

14 პრაზნიკი

17 . . 17

ჩანაწერი 11

ჭია-ჭუას გასაწყვეტი წამალი ხეებზედ.

უნდა აილოს სამი თუნგი წყალი, ორი გირვანქა მარილი და ერთი გირვანქა დაუჭრელი წეკვა, კარგად აადულოს და მერე ჭურჭელს

კარგა მაგრა დაუცვას მეორე დღემდე. მეორე დღეს შეაშხაპუნოს ხეს. ესეთი წამალი უნდა შეასხას ან ღრუბლიან დღეს, ან დილით ძალიან ადრე, თორემ მზე მაშინათვე გადაახმობს ფო ფოთოლსა.

ჩანაწერი 12

მღებავს და შპალერების გამკვრელს გავურიგდი.

შუბლი უნდა შეხლებოს, ოთხჯერ წაუსვას ზეთიანი კრასკა საჟენში ორი მანეთი.

კარი და ფანჯარა ოთხი მანეთი ორივე ერთად წინა ქუჩისა და შიგნითები სამი მანეთი.

შპალერი სამი შაური ერთი ერთმანეთზე.

პოლი სადა საჟენი ერთი მანეთი და პარკეთი იმის კვალობაზე რა სახესაც ამოვირჩევ.

თეთრად გალესა ოთახებისა და ჭერისა დაგვაგინყდა, არა გვითქვამს, მაგრამ იმაზე ნაკლებ ზრმო თუ არა, იმდენი მაინც რაც მიმიცია წინად, ესე იგი, კლეივოიში 15 კაპ. საჟენი.

ბოძიდამ ბოძი მანეთ ნახევარი. თეთრი საჟენი სამი შაური

კედელი დაყოფით საჟენი ერთი აბაზი.

ლამპა ზეთიანი ერთი მანეთი

პოლი ერთი მანეთი.

ჩანაწერი 13

სანდრო[ს] მივეცი ოცდაათი თუმანი (300) ვალში.

ჩანაწერი 14

Кап. проц. годовые

H x A x B x

кап.   %   число дней
 $\frac{100 \times 240 \times 30}{365 \times 100} = 20$ на месяц

Какъ Дѣлитель таксы %-а отыскивается. Годъ 365 или 360 на сумму процента

Напр.

Какъ производится вычисленіе процента по днямъ?

Капиталь, помноженный на число дней, дѣлится на дѣлителя таксы процента.

формула:

A (капиталь) x B (число дней)

C (дѣлитель таксы %)

Какъ отыскивается дѣлитель таксы %?

Число дней гражданскаго или коммерческаго года 365 или 360 дѣлится на сумму процента, наприм.

365

4%

Всѣхъ ссудъ за погашеніями сверхсрочными до 1-го января 1891 года.

Сельскихъ 2, 648, 150 р.

Городскихъ 6, 944, 000 руб.

11%-ый взносъ на управленіе по первой категоріи поступаль 39,721- 25 по второй – 104,160 руб.

167 и 168 кат. часть.

По новому исчисленію, считая на управленіе $\frac{1}{4}$ % по первой категоріи и $\frac{3}{4}$ % по второй, поступить по сельскимъ 9,930 р. 61. по городскимъ 52.080 руб., разница = 81,875 91,801 р. 25. относительно общихъ поступлений, а относительно городскихъ только на 52,080 р.

Всѣ срочные платежи составляютъ по двум категоріямъ въ круглыхъ сотняхъ: 900000 руб. пеня на нихъ 29,000. слѣд. на

формула исчисленія

900,000 : 29,000 = 52000 : X

29,000 X 82,000

900,000 = 12,744 безъ 1650 съ дробью

малаго слѣд. по счету пени слѣдуетъ предположить уменьшеніе поступлений на ~~1274~~ 1650 руб., что вмѣстѣ съ предыдущимъ уменьшеніемъ 81,875 составитъ общую сумму 82,429 руб.

слѣд. если принять въ соображеніе, что валовой доходъ банка за 1890 годъ простирается на 208,747 руб., то по пропорціональное исчисленіе по новому счету дасть разницу остатокъ въ доходахъ банка, за вычетомъ 82,425 руб., выразится въ 126, 322 р; изъ нихъ для опредѣленія чистой прибыли слѣдуетъ исключить: 39,500 руб. на расходы по управленію около 700 руб. кот. чистая прибыль – 86, 822., но если уменьшеніе срочныхъ платежей допускать съ 1-го Июля 1891 года, то чистая прибыль за 1891 годъ будетъ равняться около 113,000 руб.

К этой суммѣ слѣдуетъ добавить $\frac{3}{4}$ % съ 600, 000 руб., числящихся на оставшихся за банкомъ имѣніяхъ за которыя банкъ вноситъ нынѣ $1\frac{1}{2}$

% на управленіе, чистая прибыль за 1891 г. выразится въ первомъ случаѣ около 90,000, а во второмъ около въ 117, 000 руб.

из этой суммы придется списать 30,000, + около 6,000 + около 2,400, всего около 40,000 руб. и сверхъ того цифру убытковъ по оставшимся за банкомъ имѣніямъ коья можетъ оказаться к 1^{му} Января 1891 г. (+)

При срочныхъ платежахъ 8,25 8¼ % нашего банка и 775 коп. 1¼ кредитнаго общества ~~отмѣнен пропорціональное отношение~~ выразить разница выразится лишь на 18 9/50 %, принимая курсъ зак. листов 102 %, а облигацій кредитнаго общества въ 98% т. е. на сотню ссуды 18 коп., а 8 ½ % 8,6 % разница окажется лишь на 7/10 % т. е. на семь 70 коп. на каждую сотню.

Госуд. Банкъ.

1886 – почти новыхъ ссудъ 68,7 мил.

87 – 70,9

88 – 33,2

89 – 36,7

Тульскій

86, 87 по 40, 88 и 89 по 38 мил.

Московскій

1886, 87 = 76, 74, а 1888 и 89 по 70,00

Нижегородскій

1887, 1888 = 31, 7, 1889г . 30,9.

ВЪЗВѢЩЕНО 15

О владѣнномъ свидѣтельствѣ

Боровиковскій страница 487. пунктъ 2-ой

Уставъ земельныхъ банковъ 251 стр. мнѣніе кредитной канцеляріи о конкуренціи зем. банковъ съ кредитными обществами.

260 о недозволеніи выдавать по недоконченія постройки. Тамъ же объ аккуратномъ поступленіи срочныхъ платежей.

Отделения Госуд. Зем. Банка въ декабрѣ 1885 Дѣло открыто 12, 1886 г. еще 14. въ 38 губерніяхъ.

Отсрочка 108 воспрещена 8-го Октября 1874 №12808.

28 окт. 1875 №4460 Самарскимъ помѣщикомъ до 1-ая мая отсрочка отказана.

1

Ограничения права собственности.

2

Краткосрочныя ссуды выд.

3.

Оцѣнка имѣнія Магалова.

4.

Лишь были бы нужды

ВЪЗВЪЩЕНІЕ

$$43 \frac{1}{2} - 48 \frac{2}{3} = \frac{1}{2} + 5 + \frac{1}{4} = 5 \frac{3}{4}$$

$$54 \frac{1}{2} \text{ и } 61 \frac{2}{3} = \frac{1}{4} + 5 + \frac{1}{4} = 5 \frac{1}{2}$$

$$18 \frac{7}{12} \text{ и } 19 \frac{11}{12} = 3 + 5 + 1 = 9$$

$$27 \frac{1}{2} \text{ и } 29 \frac{3}{4} = 1 \frac{1}{2} + 5 + 1 = 7 \frac{1}{2}$$

$$36 \frac{1}{3} = 1 + 5 + 1 = 7$$

1) Излишекъ, вырученный отъ продажи, хранится въ банкѣ до востребованія со стороны судебной власти, при чемъ банкъ обязанъ извѣстить то правительственное учрежденіе по распоряженію котораго наложено запрещеніе (Уст. Акц. Зем. банковъ съ разъясненіями, стран. 140)

2) О необходимости втораго залоговаго св-ства по дополнительнымъ ссудамъ (Уст. Акц. стр. 88.)

3) Хоуда[та]йствованія о продлені[и] льготнаго срока платежей до 4-^х лѣтъ. М-во ф-сов. 8-^{го} октября 1874, №12, 808 увѣдомило правленія банковъ, что ходатайство о продленіи льготнаго срока не можетъ быть уважено по тому что такое продленіе, ослабляя установленный порядокъ взысканій съ неисправныхъ заемщиковъ нарушило бы нѣкоторымъ образомъ права владѣльцевъ зак-хъ л-въ и могло бы поставить банкъ въ затрудненіе относительно продажи просроченнаго имѣнія къ сроку уплаты процентовъ и погашенія по ссудѣ. (Уст. акц. стр. 108)

4) Московскій банкъ потерпѣлъ большіе убытки изъ за залоговаго св-ства, по которому только половина имѣній оказался принадлежащимъ владѣльцу. За тѣмъ было дѣло, гдѣ имѣніе по св-ству состоятъ изъ 13/т десятинь, на самомъ же дѣлѣ оказалось на половину меньше. (стеног. отчетъ 1884. стр. 98).

7) Чтobъ сколько нибудь поправить дѣло банка не останавливались ни предъ нарушеніемъ устава (выдача авансовъ) (стеног. отчетъ. стр. 75.).

$$8) 83 = 775\% = 9 \frac{17}{25} \quad 100 = 9 = 9$$

9) Надо было выждать результатъ конверсіи.

10) Опасность наводнять биржу разнородными бумагами. Мнѣніе Гинзбурга (стеногр. отчетъ. стран. 100)

Вопросы:

- 1) Сколько выдано въ Тифлисъ? и сѣю
- 2) Сколько на текущемъ счету денегъ и вообще къ 1-му Мая?
- 3) Сколько предстоитъ уплатить къ 1-му Июля?

$$\frac{82:776=100:X}{9,45\%}$$

$$\frac{102:9=100:X}{8 \frac{6}{25}}$$

$$\frac{98:775=100:X}{7,94}$$

100:850

1) Вопросъ объ ассигнованіи рѣшить невозможно безъ разсмотрѣнія быть или не быть желѣзной дорогѣ.

2) Возможность взятія желѣзной дороги въ свои руки въ полной зависимости отъ средствъ, необходимыхъ для этого препятствія.

3) Деньги не нашлись в два года.

4) К-сія будто предложила провѣрить степень осуществленія. непредвиденная доля успеха

5) Потому-что ~~всякаго предприятия теля что нибудь остав~~ должна быть отдана случаю гарантія займа ~~не может~~ доходами, не можетъ быть надежною, а отсюда всѣ страхи.

Дворянство моглобъ рѣшиться на самообложеніе при несомненной увѣренности, что кахетинская дорога, при всѣхъ случайностяхъ, будетъ безусловно выгодна.

2) Деньги охотно являются, гдѣ находятъ выгодное и обезпеченное положеніе – для этого и нужно изысканіе.

ВЪДЪВЪДЪВЪДЪ 17

Дѣло Касрадзе 16 Янв. 1896 г. по которому давностное владѣніе свидѣтельствуется управою голословно, а М-ли полагають, что на этомъ основаніи можно принимать въ залогъ.

ჩანახარი 18

- 1) Надо было выждать результат конверсии.
- 2) Опасность наводнить биржу разнородными за- листами.
- 3) Удешевить 1½% взносъ на управление, а есть мнѣніе не удешевлять, оставить 1½%.
- 4) Изданіе нормальнаго устава городскихъ обществъ.
Кризисы.
  - 1) Сейчасъ послѣ [волны]
  - 2) Вопросъ о Кавказкомъ земельномъ банкѣ.
  - 3) Предусмотрительность Челокаева
  - 4) Круговое ругательство.

ჩანახარები მიორე მხრიდან

ჩანახარი 19

Свобода воли Пурцел
Арх. путешествие Хизано.
Цагарели – Мосе.
Фламарионъ – Мансвѣтовъ.
[III] томъ Шлоссера – Хизанов.
Тейлоръ II т.
Община Мена Хизановъ.
Баратаева и Кирѣва История. ჟრელაშვილი
Исторія Петрова Нанейшв.
Оллендорфъ Фран. Хизанов.
Мевеле собствен – стъ Хизанов.
Шиллеръ F. I. Микелазе Дата.

ჩანახარი 20

- 1) филологическія записки.
- 2) Дубровскій Н. полный толковый словарь всѣхъ общепотребительныхъ иностранныхъ словъ съ указаніемъ корней. 1р.
- 3) Культура плодовыхъ деревь[евъ]въ горшкахъ или въ кадкахъ. Соч. [Ри] верса. 50 коп.
- 4) Федоровъ В. Абисинія Историко-географическій очеркъ
- 5) Комнатное цвѣтоводство соч. М. Ю. Петрова. изд. 4-ое. 1881 г. цѣна 2 руб. Петербургъ книжный магазинъ Тузова. Садовая ул. гостинный дворъ №45

ჩანაწერი 21

Спенсеръ

- 1) Некролатрия = поклонение усопшимъ.
  - 2) Карль Великий въ 742-жѣ запрещаетъ жертвоприношения усопшимъ, см. О славянахъ 478.
  - 3) Обычай разговаривать съ трупомъ: ჩვენებური ტირილი 169.
- Примѣры питанія усопшихъ 171. 172. 173, 319
- 4) Установленіе гробницы на высотахъ 176, на деревьяхъ 177.
  - 5) Волосы играютъ роль залога 180.
  - 6) Значеніе отрѣзыванія волосъ какъ знакъ подчиненія 187.
  - 7) Царапаніе тѣла въ знакъ печали по усопшимъ 181. 287 и евреевъ.
  - 8) Общее заключеніе 182.
  - 9) ღვიბო და კერძი 249.
  - 10) О нуждахъ умершихъ 203

Тейлоръ Культура .

- 1) Примѣры челоѳческихъ жертвъ у Арійцевъ 43. 44. 52. 66. 67
- 2) Душа предметовъ жертвуется, а не сами предметы 63.
- 2) Игрушки 64.
- 3) Мертвый получаетъ свою часть изъ наслѣдства 65.
- 4) О пищѣ 65, 66, 70.
- 5) Монета – 66 (медовый пирог) (წანდღილი) 70.

ჩანაწერი 22

Замѣтки.

I

Альфонсъ Карръ: `Ежели у мужа нации нѣтъ сердца, то я долго подумаю, прежде, чѣмъ возьму его къ себѣ въ лакея“.

II

ჩანაწერი 23

(агентъ въ Батумѣ Г. Ц-ли)

<უპის ნიშნაკი №10>

ჩანაწერი 1

- 1) Бергъ. М- банкъ
- Вольбрюкъ и к° (Гегбарт) Большая конюшенная
- 3) Съѣздъ литейный проспектъ, домъ №31

4) Трубачевъ пушкинская домъ №17, кв. 18
18 Июня, 1891 №8045.

Вознесенский

(шубы)

На углу Звенигородской и кабинетской.

Митрофановское кладбищѣ

5) Акакий

7 улица домъ №20.

6) Баронъ фонъ Витте отъ 1 до 3 часовъ въ банкѣ

4 Июль въ правленіе отправлено письмо 1ое о 100¹/₂% курсѣ

9-10 Июля 2ое письмо съ сборникомъ и съ предложениемъ созвать
чрезвычайное собраніе.

№№№№№ 2

Ковако

Мамия

Озерки дача Лісев[ск]аго

№№№№№ 3

1) Неотчуждаемость надѣловъ “Новости”

2) Кукуруза какъ пища. Рус. вѣд. 91г №280.

№№№№№ 4

40 р. отыгран у Коли 5го ноября, 5 дня

До 1го октября общая сумма 940 руб.

14 (5) октября у Агмурова проиграно 760 р.

3 ноября у Коли – 80 р.

8 ноября 16 р

Зах. Чавчава[дзе]

11 ноября 22 р.

№№№№№ 5

442 – 23.

166 – 23.

261 – 35

225 – 15.

172 – 30.

39

38

143

მიუღია პაშას.

1346 – 8.

301. – 30

218 – 5 1.

46 – 15

1915 18

112

2040.

1916

1912

112

2024 – 18

ჩანაწერი 6

Карагашвили получил 2031 – 39.

280

3

840 40

240 20

20 пудовъ,

2004 – 18.

ჩანაწერი 7

მოურავს გამოურთმევიან ტონიასათვის ხუთმეტი მანეთი, შეშა წაუღებინებია თავის დისათვის სამი ურემი, ორი გაუტანინებია კახუაშვილისათვის და ერთი კოჭლისათვის. 13 ნომბერს.

ორი ურემი გაბოსათვის გაუტანინებია.

ჩანაწერი 8

დივიდენდის ანგარიში:

სახლისა – 212 – 50

დავიდოვს – 50 –

დათას – 100 –

გიგას – 100 –
 მებელი – 160 –
 ბიჭი – 75 –

უნდა ჩაინეროს სხვა ხარჯიკა მაქსიმეს ანგარიშიდამ. მაგ. სტრი-
 ქონების ფული და სხვა ამისთანა.

ჩანაწერი 9

I მოგებისა

7563 – 41

6833 – 23

3275 – 16

10001 – 37

ლიზასი

16769 – 5

II მოგებისა

10709 – 10

4766 -18   7475

9339 -39   42

9678 – 1   12501

9956 – 20   13

სახელმწიფო ბანკისა

9655[+]9659 (ხუთია) + 9336, 2599

17   8   36

4545, 5943, 5944   – 6567 _____

13   37

15790 -2599   6567   +   9726

41   36   37   18

9262, 14620 – 3195   + 14.838

26   38   10   10

15.811

49

ჩანაწერი 10

Канцлеръ казначейства Англии 1898 г. Высказалъ: «изъ двухъ
 предприятий будетъ пользоваться большимъ успехомъ тотъ то, которое

глубже нырнуть в народную массу и приноровить свои порядки к потребностям большинства!»

ჩანაწერი 11

Дело Теръ Оганезова. Баку
Джавать Оганезовъ онъ же Налбадианць.

ჩანაწერი 12

Теръ -Акоповъ Асагуръ Петровъ, Планъ затерян

ჩანაწერი 13

მიდექ-მოდექი ღრუბელო,
მზე[ს] ნუ უმაღავ პირსაო.
***

მოდი თუ მომავალი ხარ,
დამღალა შენმა ლოდინმა.

ჩანაწერი 14

პურის გამოსაცხობი – 3.
ჯაგისა – 21
ხუთი დღე – 2 გუთანზე-
ხუთი დღე შინ – 2.
ორი დედალი – “40
ინდოური – 1-60

მიუღია თოთხმეტი მანეთი

23

14

9

9

12

21

14

7

ჩანბბბბბ 15

1) $\frac{1}{2} \times 9 = 9$ არ. 12 ვერ.

2) $\frac{1}{2} \times 9 =$

Отъ кн. Грузинского взято:

7 штукъ $\frac{1}{2} \times 9$, 9 ар.

8 $\frac{1}{2} \times 2$; - 66.

10 $\frac{3}{4} \times 8 - 6$.

14 - $\frac{5}{4} \times 8 - 6$.

8- 3x 3 -12.

ჩანბბბბბ 16

Купить книги от Книж. магаз. Новаго времени, Нѣглинный проезд. дом Дебре:

1) Коссе Л, проф.: Исторія Экономических учений, цѣна 1-50.

2) Русскіе во Франціи. Руководство для скорого изучения французского языка. Спб. 1900. ц. 1-30

3) Мир и жизнь. Афоризмы лучших всемирных мыслителей. Избранные и переведенные О. Н. Штейнбергомъ. Съ переплетом. цѣна 1-90. 3-^{ис} дополненное издание.

ჩანბბბბბბ მემორე მბბბბბბ

ჩანბბბბბ 17

Книжный магазинъ „Новаго времени“, Москва, Неглинный проѣздъ, второй домъ отъ Кузнецкаго Моста, д. Дебре.

ჩანბბბბბ 18

1) Самонноголевья постройки. (брошюра 40 коп.).

2) Дешевья краски на молокъ, керасинъ и скипидаръ, Инжинера Степанова

3) Дешевья несгораемая постройки Грудистона.

ჩანბბბბბ 19

Иосифъ Карамановичъ Зааловъ просить полицейскую службу.

ჩანბბბბბ 20

1) Научная объ истребленіи мышей (Новое вр. отъ 9^{ис} сентября 93 г.)

№ 21

О Дворянских вождѣленіях 47 № Сел. хоз. зе. 1893 г.

1) Робертъ Оувънъ объ образованіи характера—93 г. 60 коп.

Альбомъ цитатъ. выпусками. на память о нашихъ общихъ друзьяхъ.

Самоучитель двойной бухгалтеріи Скубица. 1894 г.

№ 22

Изреченіе Веллингтона: „Demandez un boeuf pour avoir un oeuf“.

№ 23

Дѣтство и юность великихъ людей. Спб. 1894 г. Кнолера. 125 коп.

Крихлеръ: дрессировка собаки Сп. 1895 1 р.

Лагранжъ: Гигіена физическихъ упражненій дѣтей и молодыхъ людей.
1894 г. 1-50 коп.

Сказки, преданія и легенды всѣхъ временъ и народовъ Владимірова 2
изд. 1894 г. 2 р. О возрастахъ

Воспитаніе воли Ж. Пэйю перев. съ фран. Шишмаревой.

Мауреръ Людвигъ: Введеніе въ исторію общиннаго, подворнаго,
сельскаго и городского устройства и общественной власти Пер. Корша.
ц. 2 75 коп. 1880 г.

Культура лекарственныхъ растений. 1894 г. ц. 80 коп. В. Пашкевича.

Струве. П. Критическія замѣтки къ вопросу объ экономическомъ
развитіи Россіи, 1894 ц. 1-50 коп.

человѣчество Шопенгауера 1894 г. 15 коп.

№ 24

Процессъ этот, мнѣ кажется, чрезвычайно серьезнаго и глубокаго
значенія. Я вижу въ немъ непростой судь надъ личностью, а надъ
явленіемъ общественнаго характера: обязанностью гражданина быть на
стражѣ общественной нравственности, оскорбляемой чѣмъ? Печатью,
этимъ священнымъ орудіемъ для насажденія и распространенія добра и
истины.

Впрочемъ это не печать, а злоупотребленіе печати.

Разъ человѣкъ самоопредѣляется въ печатномъ словѣ, ему приходится
волею неволею примириться съ тѣмъ, чтобы о его поступкахъ судили
другіе и рядили другіе. Не захоти онъ этого, пожелай онъ воспротивиться

этому, онъ очутился бы въ положеніи Донъ Кихота, т. е. затѣялъ бы борьбу бесплодную съ законами человѣческой природы.

(43 ст. Честь въ философіи и правѣ). и т. д.

3) Печатное слово – это дѣло, предназначаемое для жизни въ человѣчествѣ; это воплощеніе мысли духа съ тѣмъ, чтобы онъ пускалъ ростки въ другихъ и потому оно должно служить лишь выраженіемъ высшихъ нравственныхъ задачъ людей (56 „честь и т. д.)

4) Быть на стражѣ общественной нравственности по мѣрѣ силъ, это обязанность всякаго. Блѣт. Благор[о]днейшее преимущество человеческой природы заключается въ самоопределеніи и въ твореніи добрыхъ дѣлъ, ради ихъ самихъ. (112 стр. «честь» и т. д.)

5) Если честь, на которую выражаетъ свое притязаніе, заключается только въ признаніи своей правовой личности, то, слѣд. каждый лишь настолько можетъ претендовать на честь, на сколько это позволяеть ему нравственное содержаніе его дѣйствія или бездѣйствія. Вотъ почему нѣтъ оскорбленія чести въ томъ случаѣ, когда назовутъ воромъ того, кто совершилъ кражу (95 ст. честь и т. д.).

ВЪСВѢЩЕНІЕ 25

- 1) Описательная Астрономія Хандрикова
- 2) Путеводитель по небу. Покровскаго.
- 3) Астрономія въ общепонятномъ изложеніи. Пер. съ нѣмецкаго.

Дрентельна.

- 4) Арманъ Рено: Героизмъ. ц. 1 р.
- 5) Лависъ и Рамбо Всеобщая исторія съ IV вѣка до нашего времени.

т. 1. 3 руб.

6) Дружинъ. И все это правда! Умъ и нравы животных. Сборникъ разсказовъ съ рисунками ц. 2 р.

- 7) Бюхеръ. Женскій вопросъ въ Средніе вѣка. цѣна 20 к.
- 8) Д'эстурнел де-Констанъ. Грядущая опасность. 25 коп.
- 9) Л. Уордъ. Психическіе факторы цивилизаціи. 90 80 коп.
- 10) Тэнь. О методѣ критики и объ исторіи литературы. ц. 20 коп.
- 11) Орелкинъ. Изъ жизни пчель. 15 коп.
- 11) Лѣчебникъ домашнихъ животных. Изд. 9ое 3 руб
- 12) Лангстротъ. Пчела и улей Изд. 2ое ц. 2-50
- 13) Лечеб. Общедоступный ското-лѣчебникъ, составленный Я. М. Шмулевичемъ.

14) Анализ вселенной в ее элементах Густава-Адольфа Гирна. Перевод С. И. Старынского.

15) Прогресс и бедность, 1896 г. Генри Джорджа.

ჩანაწერი 26

წყალში გამძლე ნებო: აილე 80 წილი დურგლის ნებო წყალში, 20 წილი კუპრი (смола), გახსენი შიგ დუღილითა და 1 წილი სკიპიდარი.

ლაქიროვანი ტყავის განახლება: შვიდი წილი სკიპიდარის ზეთი უნდა კარგად აურიოთ სამ ნაწილს გალლანდიის საყსა და ერთ ნაწილ სტეარინსა.

თუ ხილი ან მწვანელი სიცივემ დასძრა და საჭირო იქნება გამოაბრუნოთ ასე უნდა მოიქცეთ: ნელთბილ წყალში ჩაჰყარეთ, ამ წყალში წინადავე ორი პეშვი მარილი კი გახსენით. ხილი და მწვანელი ახალ დაკრებილს დაემსგავსება ფერით და ღირსებით.

ჩანაწერი 27

1) Ределинь: руководство къ разведенію шампиніоновъ 1898 г. 50 коп.

2) Карль Бюхеръ: Происхождение народнаго характера хозяйства и образование общественных классовъ (двѣ публичныхъ лекціи) переводъ съ нѣмец. Булгакова.

3) Антоніо Лабріола: Къ вопросу о матеріалистическомъ взглядѣ на исторію.

4) Промышленное плодоводство въ Сѣверной Америкѣ. Составиль Я. Нѣмецъ. Спб. 1898 г. Изд. Министерства.

5) Эмиль де Лавеле. Современный социализмъ. Перев. подъ редакцией Антоновича Спб. 1882 г.

6) Дж.-Изремъ Ингремъ. История политической экономии. Изд 2-ое переводъ с англійскаго А. Ликлашевскаго.

7) Шмоллеръ: Наука о народномъ хозяйствѣ, ея предметъ и методъ. Съ нѣмецкаго Є. Е. Котляревскаго.

8) Карль Менгеръ: Изслѣдованія о методѣ социальнихъ наукъ и политической экономіи. Съ нѣмец. Подъ редакціею А. Гурьева Спб. 1894 г.

9) Дж. Гобсонъ. Эволюція современнаго капитализма. Изслѣдованіе машиннаго производства. Съ англійскаго подъ редакціею А. Свирщевскаго Ярославль 1898 г.

10) У. Дж. Эшли. Экономическая история Англии в связи съ экономическою теорією пер. Подъ. Редак. Петрушевскаго 1897 г. Спб.

11) Чупровъ: Исторія политической экономіи. Лекціи 1892 г.

12) Г. Гиббинсъ. Промышленная исторія Англии съ англ. А. В. Каменскаго Спб. 1895 г.

13) Шиппель: Денежное обращеніе и его общественное значеніе. Съ нѣм. Под редакціею П. Струве 1897 г.

Ж. Блондель: Экономическій подъемъ Геманской имперіи.

Р. Гвоздовъ: Кулачество – ростовщичество, его экономическое значеніе.

Шарль Латурно: Эволюція торговли. Пер. Поповой. 1899.

Соч. Во

Соч. Вотье, Н. Гуго и А. Шоу о мѣстномъ самоуправленіи и городскомъ хозяйствѣ.

Вотье: Мѣстное самоуправленіе въ Англии; Пер. Водовозова.

Гуго: Новѣйшія теченія въ англійскомъ городскомъ самоуправленіи. Пер. Протопопова.

Шоу: Городскія управленія въ зап. Европѣ Пер. Бяловескаго.

⚡⚡⚡⚡⚡ 28

Противъ ревматизма

1) Взять Иодистой соли на 60 коп., раздѣлить на двѣ равныя части, каждую часть всыпать въ бутылки (боржомской воды), налить охлажденную кипятокъ воды и когда соль растворится, то принять по три стакана въ день передъ каждою ѣдою по стакану.

По окончаніи этихъ двухъ бутылокъ, взять Иодистой соли на 80 коп., также приготовить и так же. Послѣ этого купить на 60 коп. и также приготовить и пить, но съ тѣмъ, чтобъ вместо воды поместить въ бутылки 50° водку и пить по рюмкѣ три раза въ день передъ каждою ѣдою. Строгая діета фруктовъ, зелени, соленого [и] копченаго а так же кислаго

Противъ геморроя

Взять яйцо испѣчь круто въ золѣ. Извлечь желтокъ растереть и долить миндальнымъ сладкимъ масломъ. растереть и смазать шишки и внутрь вводитъ т. е. проходъ смазывать смазывать утромъ и вечеромъ.

ჩანაწერი 29

მოცდა – მოსცდა

ჩანაწერი 30

Ланге: Исторія матеріалізма і критика его значенія въ настоящее время.

2 тома 1899 1-50 коп.

Вопросы современности. Выпускъ 1ый В. Кеннингама

ჩანაწერი 31

Библиотѣка экономистовъ

Брентано 1896 Святловскаго

ჩანაწერი 32

Бом – Баверкъ теория К. Маркса и ея критика.

Фр. Иодль: Этика и политическая экономия.

3) Сознательность, жизнь, любовь и семейная жизнь животных Спб. 1899 г. ц. 2 руб. Соч. М. Н. Паргамина.

4) Экономическія послѣдствія превращенія Германіи въ промышленную страну. Соч. П. Арндта. Пер. съ нѣмецкаго 30 коп.

14) Идеалы социальной политики В. Зомбарта Пер. съ нѣмецкаго 40 к.

15) Къ исторіи хеттскаго вопроса. Тураева 50 коп.

Морганъ: Первобытное общество. Изслѣдованіе прогресса человѣчества изъ дикаго состоянія къ варварству и изъ варварства къ цивилизаціи, перев. Румянцева. Цѣна 3 р. 1900

Симоненко Г. О. Политическая экономія въ ея новѣйшихъ направленихъ. Обзоръ и критическая оцѣнка ученій главныхъ представителей современной экономической науки особенно ново-исторической школы. Варшава. 1900 г. Ц. 3 руб.

<შპის ნიშნაკი №11>

ჩანაწერი 1

თერთმეტი მანეთი მამკოდელისა	11.
მოსიკას და ანდრუასათვის	18
ზაქაროსათვის სამი მანეთი	3
პავლეურას და მოსიკას	2
მოსიკას და კოპიასათვის	15

ჩანაწერი 2

14	შემოვიდა ცხერის საბალახოს ბეი	სიმონა ნიკლაური	5	
21	შემოვიდა გაბო გზირიშვილისაგან		2.	
22	ტყის ფული საჟნის ფული სოლო ფირადაშვილისაგან		4.	
	ილია ჩალაურისაგან	–	4	

ჩანაწერი 3

			მ.	კ.
ოკტომ.	22	სოლიკასათვის მიუცია რვა სულის დასაჭედი და გომის ქირა	2	40
	–	ერთი მანეთი სოლიკას ჯამაგირში	1	–
	–	ბეზმენტი უყიდნია	–	80
	–	მართას პურის საცხობი	1	40.
		მერაბაზე დარჩა ოთხი მანეთი		

ჩანაწერი 4

მივიღე ოცდაორი მანეთი და ოთხი მანეთი მაინც მერაბაზე რჩება

ჩანაწერი 5

მე მივეცი

ჩანაწერი 6

ნოემბერი	23	შემოსავალი სულ დადგა გასავალი	449 435	10 35
----------	----	-------------------------------------	------------	----------

ჩანაწერი 7

	მოურავმა დახარჯა კიდევ ხუთი მანეთი და ათი შაური	5.	50.
–	17 ნოემბერს 1898 წ. მივიღე შვიდმეტი მანეთი და ათი შაური ილია ჭავჭავაძე	17.	50.

ჩანაწერი 8

ნოემბერი	23	გასავალი სულ დადგა	435	35 (437. 35.)
		შემოსავალი	449	10
		თოთხმეტი მანეთი მივიღე	–	14

ჩანაწერი 9

12 მარია მოხისთთვიდამ 1898 წ. 1^ა იანვრამდე შემოსულა 890-70 875-70

გასულა ————— 744-95
+145 75

ჩანაწერი 10

ორჯერ უწერია

ჩანაწერი 11

შემოსავალში, მგონი, ორჯერ უწერია

ჩანაწერი 12

გიორგი ქადაქიშვილისაგანი სატყეო 23

აქამდე ანგარიშშია ჩაგდებული სულ რაც შემოსავალი ყოფილა

ჩანაწერი 13

შემოსავალში არა სჩანს.

ჩანაწერი 14

თებერვლის შვიდამდე შიგ ჩართვით ვიანგარიშე და მოურავს დაედო თოთხმეტი თუმანი და ერთი მანეთი, რომელიც ამავე დღეს სრულებით ჩამაბარა.

ჩანაწერი 15

ეს ფული მე მოვეცი და შემოსავალში არსად უწერია.

ჩანაწერი 16

მე მივეცი.

ჩანაწერი 17

ჩავთვალე.

ჩანაწერი 18

აგვ.	27	მივიღე ექვსი თუმანი რვა მანეთი და ხუთი შაური	68	25	მიმიღია აქედამ 155 მან და 45 კაპ.
	–	მივიღე წინამურის ღვინისა სამი თუმანი და შვიდი მანეთი.	37	–	
		გარდა ამისა, ყარამანას მიუღია თავის წილში ერთი თუმანი.	5.		
		ხუთი მანეთი ბეი მიუცია გოგისათვის, ერთი მანეთი მიუცია ზაქარა მეკალოესათვის, 10 შაურის ნავთი უყიდნია, ერთი მანეთი პავლესათვის მიუცია	1	50	
	29	მივიღე წინამურის ღვინისა	32	70.	
		აქედამ ყარამანას უნდა მივცე ოთხი მანეთი და კიდევ უნდა მივიღო ამავე ღვინისა ჩუ ექვსი მანეთი და მეძროხესათვის მივეცი აქ: მიუცია.	12	30	

ჩანაწერი 19

ავვისტო	29	მივეცი ორი თუმანი სონკას ჯამაგირისათვის			20.
	–	მივეცი მოურავის ჯამაგირისათვის ერთი თუმანი			10.
					30.

ჩანაწერი 20

აქამდე შემოსავალია პირველ თიბათვიდამ
788-70
489-95
აქამდე

ჩანაწერი 21

სულ შემოსულა თავიდან — 2436-35.
აქამომდე 1472-84.
სულ გასულა — 1551-93.

ჩანაწერი 22

ოთხი თუმანი მივიღე 5^ა ივლისს 1899 წ.

ჩანაწერი 23

მე მივეცი.

ჩანაწერი 24

მე მივეცი.

ჩანაწერი 25

მე მივეცი.

ჩანაწერი 26

ის მე მივეცი.

ჩანაწერი 27

სულ ამ რვეულში შემოსავალია	[...]			
	[...]			
გახავალია	1472	84		
სულ შემოსავალი დადგა 29 აგვისტომდე 1899 წელსა	2600	21.	474	46.
გასავალი 21 აგვისტომდე	1511	91.		

ჩანაწერი 28

1898 წ. 12 აგვისტოდამ						
			შემოსავალი		გასავალი	
აგვისტო	12	არ ჩასათვლეღია 17-50;	54	50.	34	25
სექტემ.	1	არ ჩამიგღია 3 მანეთი №18	52	60	58	50.
ოკტომ.	1	არ ჩამიგღია 47 მანეთი {202}	194	–	158	55
ნოემბერ.	1	არ ჩამიგღია 13 მანეთი {259}	245	60	159	65.
დეკემბ.	1	63 {319.60}	<u>321</u>	–	{183} 178	{88} 78.
		{880-30}	867	70	590	73.
1899 წ.						
იანვარი	1	არ ჩამიგღია 28-50	189	90	67	70.
თებერვ.	1	არ ჩამიგღია 24-41	209	40	257	53.
მარტი	1	არ ჩამიგღია 5 მანეთი	22	50	50	85.
აპრილი	1	არ ჩამიგღია 1 0 მანეთი	101	–	76.	10.
მაისი	1	არ	119	50	42 (?)	29.
თიბათვე – მკათათვე და მარიამობის თვე			834	95		
თიბათვის გასავალი (არ ჩამიგღია 3-40)					164.	50.
მკათათავის (არ ჩამითვღია 53)					125.	65

მარიამობის თვისა (არ ჩამითვლია 221)					502 231	85.
ენკენისთვე	1		434	50	445	74 (?)
ოკტომ		არ ჩამიგდია 154-41	34		35.	93.
ნოემბ	1	(შეშისა არის დარჩენილი 4-40)	203	50.	78 142	20 59
დეკემ.	1	არ ჩამითვლია 12-50	236.	-	73	155
		2386-25 2386- 35	3253	21	2305	420. 170- -78. 1934 -78
2385 – 25 1934 – 18.		4055 – 96. <u>3151 – 95.</u> 904 – 01	4157 <u>3734</u> 423 <u>250</u>	250. 173 <u>120</u>		
760 – 62.				293		
360.						

ჩანაწერი 29

1900						
იანვარი	-	არ ჩამითვლია 141 – 60.	129.	45	80	30.
თებერ		არ ჩამითვლია 141 – 60	223	80	176	82 (?)
მარტი		არ ჩამითვლია 40	194	10.	174	13.
აპრილი			255 –	40	194	30.
			802	75	626	55
სულ შემოსულა			4108	96	2910	08.

ჩანაწერი 30

არ არის ჩანერილი შემოსავალში	
ნისქვილის ქვებისა	20
ბუხულა ჭილაშვილისა და წინამურის წანახედისა	7.

ჩანაწერი 31

სულ 4055 – 97.   538 – 72
3151 – 59.   250.
 903 – 38   788 – 72
788 – 72
 114 – 66
 290 – 66.
 154 – 31
110
 669 67

<უბის წიგნაკი №12>**ჩანაწერი 1.**

აქამდე გავსწორდით 8^ა აპრილს და მივიღე ოცდახუთი მანეთი და ათი შაური ამას გარდა მიღებული მქონდა ოთხი მანეთი და ოთხი აბაზი.

ჩანაწერი 2.

1897 წ.				
აგვ.	29	მივიღე სამი თუ- მანი ხუთი მანეთი და სამი აბაზი	35	60.
სექტემ.	21	სულ გასწორებულია ამ დღემდე: შემოსავალი ყოფილა 221 მან. და 45 კაპ., გასავალი 176 მან. და 23 კაპეიკი. მივიღე ფულად ორმოცდა ხუთი მანეთი და 22 კაპ.	45	22.
ოკტომ.	21	მივიღე ოცდა ექვსი მანეთი და 57 კაპ.	26	57.

[ნოე]მბ.	2	მივიღე ექვსი თუმანი ერთი მანეთი და ერთი აბაზი	61	20.
	–	თოთხმეტი მანეთიც მივიღე	14.	
	1.	ხუთმეტი თუმანი. ცხრა მანეთი და ოთხი აბაზი, რომელიც შემოსავალ გასავალ წიგნშიაც სწერია, მივიღე	159	80.
დეკემბრის 31 ^{სა} დღესა მივიღე მოურავისაგან ოცდაორი თუმანი ერთი მანეთი და ხუთმეტი შაური. ეს მიღება შემოსავალ გასავლის წიგნშიაც ჩავწერე იანვრისა 1898 წ. შემოსავალი 144-40, გასავალი 83-87 დანარჩენი ექვსი თუმანი და 47 კაპ. მივიღე.			221	75

ჩანაწერი 3.

1902 წელი				
თებერ.	8	მივიღე მოსესაგან გამოგზავნილი [განოიას] ღვინის ფული: გაყიდული და ოთხი საპალნე და ხუთი ჩაფი წითელი ღვინი	26. 61	50.
	–	გიგოლა მემცხვარის საფარეხე და საძალახე მოსესაგან გამოგზავნილი	26.	
	15	მივიღე მოსესაგან ოცდა ცხრა მანეთი და 80 კაპ. ამაშია ოცდა სამი მან. და 10 კაპ. ივანეს ძველის ღვინოს ერთის საპალნის და 16 ჩაფისა და 16 მან. და 80 ქაქუჩას 28 ჩაფის ღვინისა, რომელიც ექვს თუმნის კვალობაზე გაყიდულა საპალნე	39	80.

1902				
მარტი	5	28 მან. ბზის ფული 49 მან. სიმიდისა და პური- სა, 32 მან. და 15 კაპ. ივანეს ძველის ღვინისა, გაყიდულა 94 ჩაფი, 15 ჩაფი სამ თუმ ნობაზე და სხვა სამ ნახევრობაზე	129.	15.
მარტი	12	მივიღე თვრამეტი მანეთი სანდრო შერმადინის სატყეო ფული	18.	
აპრილი	1.	მივიღე მოსესაგან ოცდა თვრამეტი თუმანი ორი მანეთი. აქედამ ოცდა ოთხი თუმანი და რვა მანეთი წინანდელი მიღებულია ოთხი თუმანი და ცხრა მანეთი მოსეს მივეცი წინანდელ ანგარიშის გასასწორებლად და თერთმეტი მანეთი და 58 კაპ. კიდევ სხვა მივეცი სიმინდის დასაცეხვში და ოცდა ხუთი მანეთი ჯამაგირში. ეს სულ პურისა და სიმინდის ფულია.		
აპრილი	1	მივიღე ცხრა თუმანი და ხუთი მანეთი ბზის ფული. ამაში ცამეტი მანეთი ნისიაა, ეს ფული ნისიით სულ მოსეს მივეცი ჯამაგირში გარდა ამისა მივიღე რვა თუმანი, რვა მანეთი და სამი აბაზი პურისა და სიმინდის ფული. დარჩა მოსეზე თორმე- ტი თუმანი სამი მანეთი და ორი აბაზი	95	
			88	50

1902 წ.				
აპრილი	2	მივიღე მოსესაგან ხუთი მანეთი	5.	
აპრილი	11	მივიღე მოსესაგან თექვსმეტი თუმანი ორი მანეთი და სამი აბაზი. ამაში არის 126 მან. 60 კაპ. ივანეს ღვინის ფული შვიდი საპალნის და ოცდა[ა]თის ჩაფისა; 15 მანეთი ვანკა ხიზანაშვილის სატყეო ფული და 21 მანეთი პურის ფული ძველად გაყიდულისა –	162	50.
სექტ.	26	მივეცი მიხას	15.	
დეკემ.	8	მივეცი ყვარლის მოურავს სამი თუმანი	30.	
	15	მივეცი გიორგი ყურაშვილს ოცი მანეთი და ამით დღემდე მიღებული აქვს ჩემგან ოთხი თუმანი	40.	
დეკ.	29	მივეცი მიხას	20.	
იანვარი	22	1903 წ. მივეცი ბადრიას ჯამაგირი იმის მამას ერთი თუმანი სულ მიღებული ექნება ორი თუმანი.	10.	

<შპის ნიშნაკი №13>

ჩანაწერი 1

Келлергешовъ = подваль

ჩანაწერი 2

15	4	13	360
<u>12</u>	180	<u>12</u>	<u>322</u>
30	156	26	682
15		13	
			<u>56</u> 9
			240 22 62

ჩანაწერი 3

На Anahoff штрассе пансионъ-шофъ,
Aagase 3A
пансионъ шофъ, иннере штатъ
Кломеръ Кольб[ъ]

ჩანაწერი 4

ლიზას წერილმანი – 17
კლინიკისა – 122,70
კლინიკაში – 297
დრეზდენამდე – 14
დრეზდენში სასყიდლებში – 28.250

ჩანაწერი 5

Парижъ
Страсбургъ
Штутгартъ
Мюнхенъ
Иѣнь
Лембер[г]
Подволочиск

ჩანაწერი 6

Карлсбадъ
Гартень це[нтр]
Дрезден
Жили у Ильмъ на Сидоніен штрассе №5 и 7
1) Лошвиць. 2) С[а]наторія Ламана и Фани Кереръ 3) Цвингеръ (музей) 4)
Брюлише терасе 4) На набережной близъ Цвингера дворцы. 5) Японскій дворець
Линія съ Лошвицемъ и Блазевицемъ: Прагер штрассе Райхенбахеръ и
Вальдшлехсенъ – Шиллеръ штрассе – театеръ платцъ.

ჩანაწერი 7

[О]тъ Парижа до Вѣны 39-
Отъ Карлсбада [д]о Парижа 34-
Отъ Подволочиска до Вѣны 27-
Отъ Петерб. до Тифлиса Петровскъ 23-70

Отъ Петер. до Владикав. 22-
 Отъ Петерб. до Волочиска 17-
 Отъ П-бурга до Варшавы 13.
 Отъ Спб до Вержбѣлово 11, 10 –
 Отъ Москвы до Владикав 18, 30
 до Волочиска 15.
 Отъ Москвы до Петровска 19, 50
 Отъ Варшавы до Баку 23
 Отъ Варшавы до Волочиска 17, 70.
 – до Вдадикавказ 21-60
 Отъ Вѣны
 Проѣздъ въ Парижь 104.
 Отъ Парижа до Петровска 312
 – до Владикав – 312.

ЎБББББББББ 8

Въ=нахъ (в Берлинъ = нах)
 Вмѣстѣ = цузамень.
 Все = аллесъ.
 Выходъ = аусангъ.
 Входъ = айнганг.
 Гдѣ = во.
 Готово = фертигъ.
 Длинный – Лангъ.
 До = Бизъ.
 Дверь = тюре.
 Довольно = Генугъ.
 Дорога = вегъ
 Далекъ = вайтъ.
 Дешевый = биллигесъ.
 Ждать = вартенъ.
 Забытъ = фергсенъ.
 Замокъ = шлюссъ.
 Звать = руфенъ.
 Если = ваннь
 Ъсть = эссенъ.
 Идти = геенъ.

Курица = huhn
Куропатка = Rebhuhn
Кровать = беттъ.
Куда = вохинъ.
Когда = ванъ.
Кондукторъ = шафнеръ.
Который = вельхеръ.
Много = филь.
Мыться = вашень.
Ложка = лоффель.
Лѣвый = линке.
Немного = этвась.
Новый = ной.
Ночной горшок = нахтопфъ.
Недѣля = вохе.
Никогда = ниммеръ.
Надо = нѣтигъ.
Называть = бененненъ
Открыть = эфненъ.
Откуда = фонво.
Отъ = фонъ.
Отъѣздъ = абфартъ.
Обедъ = Митагъ.
оставаться = Блайбенъ
принять = эртаген немен
пора = дицейтъ.
показывать = цейгенъ.
правый = рехтсъ.
прачка = вешеринъ
перенести = Иберштрагенъ.
пересадка = Умштайгенъ
платить = цалень.
поздно = шпегъ.
принести = брингенъ.
прислать = цушикенъ.
потомъ = нахеръ

полотно = лийнვანდჷ.

рано

разбудить = векенჷ.

рано = ფრი.

таможня = цоляამჷ.

теплая вода = варმეშ.

тихо = Нихтзошნელჷ.

теперь = ჯეტცჷ

тяжелый – шვერჷ.

сукно = თუხჷ.

сегодня = ჰაიტე

сапожникჷ = शुमाхერჷ.

хозяинჷ -ка = der ვირტჷ, დი ვირტინჷ.

холодная вода = კალტეშ.

цѣна = პრაისჷ

цвѣтъ = დი ფარბე.

чтобჷ = დაცჷ დამიტჷ.

рябчик = haselhuhn

остановка = Aufenthalt

der Bezug

ჩანაწერი 9

კარლსბადიდან ვენამდე გულდენი

თითო ბილეთი 11-50

ბარგისა – 25 –

ვენიდან ვოლორისკამდე

სამი ბილეთი – 84.

ბარგი – 49.

ბარგის მიტან მოტანა და ჩვენი მისვლა-მოსვლა ვაგზალამდე – 10

ვოლორისკიდან ვლადიკავკავამდე 81 1/2 20

ბარგი – 49-52 თ.

ვლადიკა – ქალაქამდე 41 მან.

ბარგი – 27 –

ჩანაწერი 10

воскресение = ზონტაგჷ.

понедѣльникჷ = მონტაგჷ.

вторникъ = динстагъ.
среда = митвохъ.
четвергъ = Донерстатъ.
пятница = фрайтагъ.
суббота = зоннабенъ.

ჩანაწერი 11

1) Тейлоръ И. „Происхождение Аріицев“. Москва. 1897 г.
Торговый домъ Гольдвассера. Варшава, Долгая улица №47-8 съ
блилиан – Виктория 6 р.. 25 коп.

ჩანაწერი 12

Дерматоидъ
(Имитациа сафиановой кожи)
Петербургъ, Караванная ул. №26. Торговый домъ братьев Грибшь.
Адресъ для телеграммъ – Грибшь – Петербургъ.

ჩანაწერები მემორე მხრიდან

ჩანაწერი 13

viribus unitis ვენის ხიდზე სწერია ნუსდორფში

ჩანაწერი 14

Мариахильферштрассе, Ротентурмштрассе, Кертнерштрассе.
Banque des Roys Autrichien

ჩანაწერი 15

Гра[д]ень.
Кентнеринъ штрассе №№9 и 15
и Степанъ платць 2 (Cook и Sohn)

ჩანაწერი 16

2815/51872
3005/86636
3201/49345

ЃЃЃЃЃЃЃ 17

Алек[с]андръ Дмѣтръевич Чавч Шѣде[веръ]

ЃЃЃЃЃЃЃ 18

15	15 $\frac{3}{4}$	
<u>11</u> —	<u>10</u>	
<u>15</u>	<u>150</u>	
<u>157</u> — 50	<u>7, 50</u>	
172 — $\frac{1}{2}$	157 — 50	
157	<u>1</u> $\frac{3}{7}$	
129	<u>10</u>	
<u>129</u>	120	
588 9	96	
54 65		
<u>45</u> ⁴⁸	13	416 192
	<u>32</u>	<u>384</u> 2
	26	32
	39	
13 26	3 b — 32	7 — 2
<u>6. 50</u>		
32.50	13 4 $\frac{1}{4}$	
	виП 3 $\frac{3}{4}$	
	32 57	10 $\frac{1}{4}$
13 $\frac{11}{2}$	15	192 <u>28</u> 9
	16	27 3
	<u>16</u>	2 <u>30</u> 9
11 $\frac{1}{2}$	96	27 3 %
	16 — 12	
	7 — 5	
2 $\frac{3}{4}$	2 — 10	
<u>33</u>		
02	10 $\frac{1}{9}$	2. 3 — 15
<u>8</u>	30 <u>6</u>	
816 27	27	32 8
		42 6
		12 84

$\begin{array}{r} 15 \\ \underline{11 \frac{1}{2}} \\ 15 \\ \underline{15} \\ 165 + 7 \frac{1}{2} = 172 \frac{1}{2} = 330 \\ \phantom{165 + 7 \frac{1}{2} = 172 \frac{1}{2} = 330} 250 \end{array}$															
$\begin{array}{r} 15 \\ \underline{10 \frac{3}{4}} \\ 150 + 4 \frac{1}{4} = 157 \frac{1}{2} = 311 \\ \phantom{150 + 4 \frac{1}{4} = 157 \frac{1}{2} = 311} = 192 \end{array}$															
$\begin{array}{r} 493 \quad \underline{9} \\ \underline{45} \quad \underline{55} \\ 43 \end{array}$															
<table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td style="width: 33%;">$19 \frac{3}{9}$</td> <td style="width: 33%;"></td> <td style="width: 33%;">3</td> </tr> <tr> <td>18</td> <td style="text-align: center;">3</td> <td>$\underline{5}$</td> </tr> <tr> <td>68</td> <td></td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>22</td> <td style="text-align: center;">8</td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>4 - 59</td> <td></td> <td>6</td> </tr> </table>	$19 \frac{3}{9}$		3	18	3	$\underline{5}$	68		3	22	8	5	4 - 59		6
$19 \frac{3}{9}$		3													
18	3	$\underline{5}$													
68		3													
22	8	5													
4 - 59		6													

$\begin{array}{r} 15 \frac{1}{4} \\ \underline{11 \frac{1}{2}} \\ 15 \\ \underline{15} \\ 165 \\ 2 \frac{1}{4} \end{array}$	$\begin{array}{r} 15 \frac{1}{4} \\ \underline{10 \frac{3}{4}} \\ 150 \\ 24 \\ 7 \frac{1}{2} \\ 3 \frac{1}{4} \\ 174 \\ \underline{9} \\ 84 \\ \underline{21} \end{array}$	$\begin{array}{r} 167 \frac{1}{2} \\ \\ \\ \underline{9} \\ 19 \frac{1}{3} \\ \\ 19 \frac{1}{3} \end{array}$
$\begin{array}{r} 163 \frac{1}{2} \\ \underline{9} \\ 13 \\ \underline{12} \\ 1 \end{array}$	$\begin{array}{r} \underline{9} \\ 12 \frac{2}{9} \end{array}$	$\begin{array}{r} 19 \frac{7}{9} \\ 19 \frac{3}{9} \end{array}$

$\begin{array}{r} 99 \\ \underline{2} \\ 100 \mid 1 \\ 10 \mid 11 \end{array}$	$\begin{array}{r} 18 \\ \underline{7} \\ 25 \end{array}$	$\begin{array}{r} 9 \times \\ 9 \\ 11 \end{array}$
--	--	--

$\begin{array}{r} 13 \\ \frac{1}{8} \\ 2 \end{array}$	$\begin{array}{r} 13 \\ 45 \\ \underline{27} \\ 6887 \end{array}$	
$\begin{array}{r} 26 \\ \underline{6} \\ \frac{3}{4} \\ 32 \\ \frac{3}{4} \\ \underline{27} \\ 5 \end{array}$	$\begin{array}{r} 9 \\ 3.5 \end{array}$	
$\begin{array}{r} 2 \\ 12 \\ 2 \\ 4 \\ 4 \\ 4 \end{array}$	$\begin{array}{r} \cancel{3}-9 \\ 28 \end{array}$	$\begin{array}{r} 2-20 \\ 45 \\ 27 \\ \underline{10} \\ 84 \quad 20 \end{array}$

$\begin{array}{r} 15-5 \\ \underline{11-1\frac{1}{2}} \\ 15-5 \\ \underline{10-9} \\ 9-3 \\ \underline{10-12} \\ 9-3 \\ \underline{10-12} \\ 13-2 \\ \underline{2-8} \\ 11-8 \\ \underline{2-12} \end{array}$

63
87

ჩანაწერი 19

Діакону Троицкой церкви отцу Мирону Оманидзе для передачи Евстафію Ивановичу Бадридзе.

ჩანაწერი 20

Взамѣнь 6567/37 +9336/8.

ჩანაწერი 21

Дѣло Циціанова. Дѣло теръ Степановой.

ჩანაწერი 22

ლუკა ცოცაძე.

ჩანაწერი 23

№285 – 1902 г.

Дѣло

1) Шахатунова и 2) Оганова (См. постановление правления отъ 19 ноября 1902 г.

3) Гамбарова дѣло №204, 1899 г.

4) Бархударовъ №205 1899.

5) №625 Павленова 1902 г.

5) №410 1899 г его оценка, не подписью двух, разрѣшеніе ссуды не одною подпись[ю]

6) Дѣло Бардрофа документы не проверены.

7) 1902 г. №344 документы неправильно провѣрены.

8) 1901 г. №457 (тоже)

9) 1900 г. №449 давностью владения.

1892 г. №114 О подложных чеках въ отношении банков.

1894 г. №63 о том же

1901 г. №446 Амирханова вместо одного участка принято в залог лва участка

1902 г. №212. Тер – Вартановой приняты негодные документы.

1902 г. № 582. (см. на след.)

ჩანაწერი 24

1) მათია ლაბაური 1/2 საჟ.

2) შაქრო ჩალაური 1 –

- 3) ანდრო ყელიგრეხაძე – $1/2$
- 4) ნასყიდა ლაბაური – 1.
- 5) გაბრიელ უნდილაშვილი – 1.
- 6) ზაზა ბიჩლინგაური – $1/2$
- 7) დათიკა ბიჩლინგაური – 1.

ჩანაწერი 25

По конверсии

1) Первоначальный долг помноженный на остаток вышепроцентного (конвертируемого) долга и делимый на остаток нижепроцентного, дает сумму капитального долга, с которого бывает начисление срочных платежей.

40 получ. перв. остаток 6 %

напр. $\frac{10.000 \times 8194,15}{756288 \text{ остаток } 5\%} = 51$ получ. 10834,69

2) Проценты по дням вычисляются по следующей формуле: капитал помножается на число дней и делится на делителя таксы процента.

3) Делитель таксы процента отыскивается так: число дней года делится на сумму процента: $\frac{365}{4\%} = \text{Такса}$

4) Старые недоимки не падают на нового владельца, купившего имения. См. 92 доп. Ст. т. IV устава о Земских повинностях по продолжению 1980 г.

5) Существующий доход помноженный на 100 и деленный на % = капиталу

примёр: $\text{доход} \times 100 / 5 \text{ доходных} = \text{доход} \frac{10 \times 100}{5 \text{ (проц)}} = 200$

6) Капитал, деленный на доход = % капитализации, Примёр: 200:10=20.

ჩანაწერი 26

печник Лукачевъ, живет въ участкѣ на Лабораторной слободкѣ собственный дом №15

ჩანაწერი 27

- 1) Всѣ ли операціи записаны въ Гросбухѣ.
- 2) Лицевые счета всѣ ли закончены.
- 3) сверены-ли серіи

ჩანაწერი 28

По удешевлению кредита

- 1) Переходъ изъ 4 1/2 % на 5%. Объяснить это явление.
- 2) Переходъ изъ кред. общества ссудъ усиливаетъ спросъ на облигаціи, тѣмъ самымъ повышаетъ ихъ курсъ, что въ дѣлѣ конкуренціи даетъ перевѣсъ кредиткѣ. Не говоря уже о томъ усиленная выдача ссудъ, усиливаетъ предложеніе листовъ и тѣмъ понижаетъ ихъ цѣну.

ჩანაწერი 29

Дѣло №734, 1902 г давностное владѣніе

ჩანაწერი 30

Нодаръ – 35

Джова[...] – 10.

Ангонъ – 50

Сакваръ – 60.

Минас – 50.

Караману – 50

ჩანაწერი 31

Парк-Санаториум Панко, Профессоръ Мендель.

ჩანაწერი 32

1903 г.

პური – 1509 ათეული, ქერი – 272 –

<შპის წიგნაკი №14>

ჩანაწერი 1

Габаева адресъ

Васил. островъ 7-^{ая} линія домъ №6, кв. №31

ჩანაწერი 2

Жоржъ Велерсъ: („Современная Японія“) говоритъ: „Культъ денегъ, стремленіе къ богатству не такіе элементы, которые обновляютъ націю“.

ჩანაწერი 3

ერმენასგან ორის საპალნის ღვინის ფული, თორმეტი თუმანი და ერთი მანეთი მივიღე და ერთი თუმანიც წამალსა და ხილში.

ჩანაწერი 4

1904. III. 24

ანტონს – 260+10=270

ბეჟანას – 30.

კორინთელს – 30 15

მინასოვს – 10

მ. გრუზინსკის – 200.

ნასიძე – 30.

მიხ. ქართ. – 30

გელაძეს – 25.

ელენეს – 15.

გარაყანიძეს – 15.

ნოდარს – 50.

სოსიკო ვაჩნაძეს – 20/725

1904. IV.17.

კორინთელი 15

სოსიკო ვაჩნაძეს 20.

აბრამას მიუღია ორ მაისამდე შიგ ჩართვით ოცდასამი მანეთი.

ჩანაწერი 5

1904 გ.

Май 25.

6 – Старыхъ кобылицъ

3 – кобылицъ 3-^{хб} лѣтки

2 – кобылицъ 2-^{хб} лѣтки

2 – жеребца 2-^х лѣтки

1 катерь

1 слѣпой мерингъ

буйволицы

7 старыхъ матокъ

1 – 3-^{хб} лѣтка

1- 2-^{хб} лѣтка

4 – 1-^{на} лѣтки

1– новорожденный

1– старый Бугай

3 – Бугая 3-^{хб} лѣтки

Коровы.

- 16 – коровъ.
- 3 – бычка 3-^х лѣтки
- 6 декеули
- 2 – Больших бугая
- 1 – одинъ Бугай 3-^х лѣт[ка]

Телята

- 6 – 2-^х лѣтокъ
- 8 – новорожденных.

Свиньи

- 2 – Борова
- 1 – Самецъ
- 8 – старых матокъ
- 30 – осенних поросятъ
- 17 – весенних поросятъ

ჩანაწერი 6

1892 წ. კრედიტკაში თუ ბანკში შევიტანე ასი თუმანი ჯანდიერი-საგან სესხად აღებული. აქედამ ხუთი თუმანი მემართა და გავუბარე. ოცი თუმანი მივეცი სვიმონათსა [...] რომ უსწორდება.

ათი თუმანი მივეცი ცხვედაძისაგან დაყენებულ მალიარს და აბოის გამკვრელს.

ოცი თუმანი კიდევ ამას მისცა, ის მე მივეცი, ხოლო ბილეთი კი უნდა დავუბრუნო.

ორმოცდაათი თუმანი შარშანნინ მივეცი.

ოცდაათი თუმანი შარშან.

ჩანაწერი 7

Нодару — 25 — 10

Гарак — 25

Геладзе — 10

ჩანაწერი 8

Заводъ оцинкованнаго гальванизованнаго желѣза Н. В. Черепова.
Москва, за Тверской заставой, собст. домъ.

Отъ Марксизма къ Идеализму. Сергѣй Булгаковъ. ц. 150 коп. Изданіе товарищества “Общественная польза” Спб. Большая подъяч[еск]ая, №39.

Кукла, которая смеётся, плачет, спит и говорит ц. 290 коп. и 5 руб.
Складъ нов. изобрѣтеній фирмы “Зенить”. Варшава 310

ჩანაწერი 9

Мыло “Неч-ва”. Д – ра Обермейера

Рига Главное депо для Россіи

М. Шнейдеръ.

Рига Рига Сарайная улица N1

-

Аппаратъ для приготовления льда

СПбргъ Большая Морская 93

складъ новых изобретений

ц. – 25 руб.

ჩანაწერი 10

1892 ჯანდიერისა 1000 მან.

აქედამ მემართა 50 გაეუბ

400 სამზულ

ჩანაწერი 11

Нодару – 25 р.

Антону – 10.

ჩანაწერი 12

Решнія Сената о да[в]ности

$\frac{\text{№}60 \text{ и } 7}{1878}$ $\frac{\text{№}302}{1876}$ $\frac{\text{№}792}{1872}$ дѣло Малошниковой $\frac{\text{№}243}{1880}$

$\frac{\text{№}190}{1878}$ $\frac{\text{№}46}{1901}$ 7 Мая.

ჩანაწერი 13

Нодару – 25

Антону – 30

Эристов — 25

Минасову – 10

Мих. Груз. ————— = 100

Антону = 50

Нодару = 15

31. I. 4

Антону еще = 50 + (50)

Нодару = 40

Для Миняева

Минасову = 10.

Караману = 50

Мельнику = 30.

---

9. II. 4

Грузинскому = 200

17. II. 4

Антону еще 25 руб.

а вмѣстѣ съ прежнимъ сто двадцать пять руб.

Бежану = 30 руб.

№№№№№ 14

Рѣшеніе Сената 1898 г. за №92 о порядкѣ выдачи купоннаго листа

№№№№№ 15

Экларскій = 26 вер. длина, 7 ½ -ш., 4 вер. высота = 19 штукъ за 57 руб.,
а самому стоило 95 руб.

№№№№№ 16

1904. 5. V

Мамацеву = 100 + 50

Антону = 300 30

Нодару = 30

Климіеву = 15.

Коринтели = 15.

Грузинскому = 275. 100

Сосико Вачнадзе = 20

Май 15-го

Антону = 250.

Нодару – 30.
Вачна[дз]е – 20.

ჩანახარი 17

სიმაღლე – 1-3
სიგრძე – $4\frac{1}{2}$ – 4 1 – 14.
სიგანე – $1\frac{1}{2}$ – 1

ჩანახარი 18

Размѣры.

	длина	– ширина
Столовая –	9-2	– 7 ½
Гост –	9-2	– 7 ½
Каб. –	7 ½	– 7,± 7-6
Спальня –	8, 13	– 7-6.
Окно –	2, 12	– 1 ½
Двери –	4	– 1 ¼ .

ჩანახარები მომრე მხრიდან

ჩანახარი 19

Мнѣ должны:

- 1) Пурцеладзе – 25
- 2) Минасовъ – 10
- 3) Гела[д]зе – 10

Дегтярное – сѣрное мыло Бергера

Глицерино-дегтярное мыло Бергера.

ჩანახარი 20

Энциклопедія Банковаго Дѣла

СПетербургъ, еши Въ контору газеты „Промышленный Миръ“

Коломенская улица, N1 3 руб.

Турбины „Самсонъ“

В. Жуковский, С. Петербургъ, Невскій, 97.

ჩანაწერი 21

Бинокль призматический Герц[...]

ჩანაწერი 22

20 ივნისს ყარამანას გაუყიდნია დუშეთს ექვსი საპალნე თეთრი ღვინო 49 მანეთად და ბეი გამოურთმევია შვიდი თუმანი. ჩემი წილი ბეი სამთუმან ნახევარი მივიღე.

ჩანაწერი 23

Январь.

1100

2 ფევ. 100

30 – 125

3 ფევ. 180 p.

31 – 265

ყაზბეგს

Фев.

5 – 120

14-50

22 – 170

2 იანვარს 1887

334 მანეთი (14) 114

3) 105 მანეთი

4 იანვარი

90 მანეთი

300 მანეთი (სამასხი მანეთი)

წავიღე [...]

5-) 64 მანეთი 1=108

10) 137 მანეთი

13) 90 მანეთი.

ნაწილი IV

ჩანაწერები

ხელოვნება ხელოვნებისათვის, როგორც უსათუო კუთვნილება პოეზისა

ხელოვნება არის განხორციელება იდეისა, მას თვის გარე არა აქვს განძრახვა, მიზანი; იგი თავის თავშივე არი ჩაკეტილი და მისი პირდაპირი მიზანი (თვითონ) არის ლარმონია, სიმთელე და მშვენიერება, რომელნიც ერთად შეადგენენ ხელოვნებასა ანუ უფრო მოკლედ ვსთქვათ, ხელოვნების მიზანი თვითვე ხელოვნებაა. პოეზია არის ნაწილი ხელოვნებისა და თვით პოეტი მმოგვი, მწირველი, მსახური მისი. ყოველ პოეტის თხზულებაში ვეძებთ ჩვენ პირველად ხელოვნებასა, ესე იგი სახესა, რომელშიაც განხორციელებული უნდა იყოს იდეია მშვენიერებისა.

[არა უაღრას 1860]

<სიტყვათა მნიშვნელოვები>

კერივი – Капище.

ჩორსო – Квадратъ.

[არა უაღრას 1865]

<მასალის ზომები>

124 дѳина саж. 2

29 дѳина

8 с. ар.

90 саж

[1869 წლის 15 დეკემბერი]

<მისამართები>

Владиміръ Петровичъ Даниловичъ: Банкирская контора, въ Кіевѣ, Крещатикъ, домъ Южно- Русскаго банка.

Авчальская домъ Манджavidze №98 Мих. Кешел[ა]швили

[არა უაღრას 1871 წლის 16 აბვისტო]

<მოკლე ჩანაწერი ბანკის შესახებ>

Тифлисскій Дворянскій земельный банкъ началъ свое существованіе
позднѣе таковыхъ же учреждений внутренней Россіи.

[1875 წლის შემდეგ]

<საქონლისა და სამეურნეო იარაღის ჩამონათვალი>

ცოცხალი საქონელი.

ძროხა – 13 სული

მოზერები — 9 სული

ხბორები – 10

პატარა ზაქები – 5

დიდი ზაქები – 4

ფურკამეჩი – 5

ნაბულვარი კამეჩი – 1

დეკეული – 7

დახოცილები.

მოზერები – 3

დეკეული – 3

ერთი ბებერი ხარი – 1

[ი]მენენიკობას დაიკლა ძროხა – 1

ბერებმა წაიყვანეს ერთი ხბო და ერთი ძროხა.

ციციშვილმა წაიყვანა ერთი ძროხა – 1.

ცხენები

ცხენები დიდი და პატარა – 17

მუშა საქონელი

კამეჩი – 3

ხარები – 10

ერთი კამეჩი ქალაქში მოკვდა

ორი 2 ახალი ურემი

სამი ძველი ურემი

სამკალი მაშინა

სალენი მაშინა

ეკიპაჟები ახალი და ძველები

ყველანაირი მაშინები თავიანთი სრულის გამართულობით

ჩავაბარე გაბოს

დიდი მანქანა – 1

ორი დიდი ბურავო პოვოსკისა – 4

ტაბიკის ბურავო – 2
 ერთი რანდა – 1
 ქლიბი – 3
 მაშინის გასაღები – 9
 პატარა მანქანა – 1
 ბურავო – 5
 სადგისი – 2
 ხერხი – 2
 ვინტის მოსაჭრელი – 1
 სამთითი – 6
 სახნისი დიდი და პატარა – 2
 ურო – 4
 გირები – 3
 დუქარდი – 1
 საკვეთელი – 1
 ცელი – 1
 ნერაქვი – 4
 მსხვილი ლორი – 20
 გიორგობულა ბურვაკი – 2
 თავთურა – 3

დათიკა ქადაგიშვილზედ – 5პ. 20კ.

მიხა იობაშვილზედ ----- 4პ. – „„

პეტრუაზედ ----- 1პ. 60

ვანკაზედ ----- 1პ 80

ვანკაზედ ციციშვილისა -- 6პ 60 კ

სომხისა არის ჩვენზედ ხუთი კოდი პური გაზაფხულზედ ვისესხეთ.

[არა უაღრეს 1882]

<მითითებები სხვადასხვა წიგნიდან>

I

Сожженіе

Леббокъ 227-228. 263, 266-269, 40

Тейлоръ: 345. 363, 378.

Веберъ: 386, 464.

Коршъ: 111.

Тейлоръ: 51, Антр. 378, 346,

Спенсеръ: 275-278, 281, 282, 327-233

Карьеръ 106, 427.

Людскія жертвы.

Веберъ: 203, 204, 528, 544, 545

Коршъ: 260, 59, 110, 164, 94.

Тейлоръ: Ант.: 406

Спенсеръ: 284-288

Леббокъ: 267.

Представленіе о душѣ

Тейлоръ: 48.

Спенсеръ: 341, 342.

Карьеръ: 176.

Єожженіе

Леббокъ: 227, 228, *почитаніе предковъ* 232, 253.

Веберъ: 386, 464;

Коршъ: 111

Трачевскій=91.

Предки

Тейлоръ: поч. прек. 325, 336, 363; Ант. 351, 357, 361.

Зайцевъ: предки:85.

Спенсеръ: предки 478, 481, 483, 487

(ცისკარაშვილი 867), 270, 271, 303-344

Леббокъ 332, 353.

Коршъ

Карьеръ

409 [Аш...] 411

Эмблема 428

Ми [...] 440

[არა უაღრეს 1882]

<ბლესთა მიწათმონყობა>

1) Крѣпостные имѣли право пріобретать земли на свое имя в собственность.

2) Въ Тиф. Губерніи высшій надѣль десять дес., Кутаісской – 4 1/2 десят. или 12 кцевъ, а низшій 4 кцевы надѣлъ.

[არა უაღრეს 1886]

<ინფორმაცია გაზეთ „ივერიის“ ხელმოწერების შესახებ>

	№№	თებერ.	მარტი.	აპრილი.	მაისი.	თიბათ.	მკათათ.	მარომ.	ენკენ.	ლვინ.	გოორგ.
მივილე.	149	2		2							
	450	2.	მივილე სამისა. ილია ჭავჭავაძე	2.							
	610	2	მივილე	3							
	472	2		2 ფ.							
	473.	2		2 ფ.							
	180	2.		8							
	538	2	მივილე	2.							
	78	2	ფ.	2							
	720.	5 მ. 50	ფ.	5.	-						
	537	3	ფ.	7	-						
	142	3. 50	ფ.	2. 50							
	87.[...]	1.	ფ.	3.							
	103	3.	მილეზ.	1.50							
	742	3	[...]	3							
	671	3	[...]	3							
	538	4	მივ.	2							
	149	4	მივილე	2							
	150	4		2							
	114	3		150							
	168	2	ფ.	4							
					57. 50						
	102	3	2						2		
	181	3	ფ.	7		- 3					
			მივილე								

129	3		1
699	2	ფ.	1
მივიღე			
472	4	ფ.	2
473	4	ფ.	2
735	3	ფ.	2
747	3.	ფ.	3.
609	3.		3.
მივიღე ი. ქ.			
119	3	ფ.	3
5795	2პ. 75კ.	ფ.	2
671	6		2
742	6		2
128	2.75	ფ.	6
მივიღე			
149	6	ფ.	2
150	6		2
776	1		1
			43

	562	3. 50	350		
	118	350	350		
	142	350	250		
	40	მივიღე			
	114	450	150		
		მივიღე			
	129	44	1		
	690	350	ფ.	650	- 4
	604	5	ფ.	5	- 5
		მივიღე			
	472	6	ფ.	2	
	473	6	ფ.	2	
		მივიღე			
	96	3	ფ.	1	
	81	350		3	
		მივიღე			
	102	5		150	
		მივიღე			
	699	3	ფ.	3.	
	574	5		5.	- 6
				41	
	129	5		2	
	803	1.50		1.50	
		მივიღე ილია ჭავჭავაძე			
	776	2		1	
	735	5	ფ.	2	

	მივიღე ილია ჭავჭავაძე			
149	8		2	-7 -6
150	8		2	- 8
	მივიღე ილია ჭავჭავაძე			
187.	5		5	- 9
566 ტორმანოვისა	5		1	
	მივიღე ილია ჭავჭავაძე			
520	5 – 1			
	მივიღე ილია ჭავჭავაძე			
521	5			
	ილია ჭავჭავაძე			
653	5 5 – 10			
108	5 – 5 – 11			
	მივიღე ილია ჭავჭავაძე			32. 50
500	5	ფ.	5	-12
701	350		1	
579	5	ფ.	5.	-13
25	5		2	
	მივიღე ილია ჭავჭავაძე			
497	5	ფ.	3	
659	ხუნდაძე	-	5	

		მივიღე ილია ჭავჭავაძე			
	552	5	ფ.	5	- 14
	620	5	ფ.	5.	15
		მივიღე ილია ჭავჭავაძე			
	674	6	ფ.	5.	- 16
		მივიღე ილია ჭავჭავაძე			
	125	350	ფ.	2	
	582	5	ფ.	1	
		ჭილაძისაგან კიდევ 150 მ.			
		მივიღე ილია ჭავჭავაძე			
		766-6 ფ.		4	
				41	
	610	5	ფ.	5	- 17
	493	5	ფ.	5	- 18
		ილია ჭავჭავაძე			
	771	6	ფ.	1	
	766	6	-	4	- 19
	120	5	-	5	- 20
		ილია ჭავჭავაძე			
80	593	6	ფ.	4	- 21
		ილია ჭავჭავაძე			
	595	475		50	
	787	350		350	
	700	5		5	- 22
	ჭილაძე 222	ფ5		2	
	ჭილაძისაგან 30 ივნისს -		100 მ.		
	718	10	-	28 კ.	

	ილია ჭავჭავაძე				
528	475		5	- 23	
ადრესის გამოსაცვლელი			1.		
743	5		3		
	ილია ჭავჭავაძე				
			49. 28		
9 ივნისს 1886					
გორელებისა შემოვიდა კიდეც			მან.	კაპ.	
			50	25	
727.	5	ფ.	1		
714.	5	ფ.	5	- 24	
816.	3	ფ.	3		
803.	3	-	150		
	ილია ჭავჭავაძე				
168	6	ფ.	3		
662	3	ფ.	5		
102	650	-	150		
	ილია ჭავჭავაძე				
668	5	ფ.	5	- 25	
730	4	X	4		
	ილია ჭავჭავაძე				
55.	ადრეს.		1 მ.		
147	ადრეს.		1 მ.		
601	ადრეს.		1 მ.		
გოგებაშ. ადრეს.			1 მ.		
სტეფანოვი. ადრეს.			1 მ.		
	ილია ჭავჭავაძე				
			34. 50		
150	1	ადრეს.	1		

ილია ჭავჭავაძე					
100	721	4	ფ.	4	
	808	1	ფ.	57	
ილია ჭავჭავაძე					
	772	5	–	5	– 26
თ. უორდანიასი				1	
ილია ჭავჭავაძე					
	166	6	–	4	– 27
ილია ჭავჭავაძე					
	595	625	–	4	
	787	6	–	1	
	595	ად.	–	1	
	222	7	–	3 +	– 28
	533.	550	–	4 +	29
	476	6	–	4	30
	633.	6	–	4 +	31
	492.	5	–	6 +	32
	135.	6	–	4 +	33
	107.	6	–	4	34
				52	
ადრ. ტ. თუმანიშ.				1	
	103	450		2	
	766	3		1	
	164	ადრ.		1	
ლევ. მელიქ. ადრე.				1	
	მ. 5.	ადრ.		1	
მივიღე. ილია ჭავჭავაძე					
	566	6 პ.	ადრ.	4	
მივიღე ილია ჭავჭავაძე					
	173	6	–	4	35
დიმ. ჭავჭ. ადრ.			–	1	
მივიღე ილია ჭავჭავაძე					
	557	6	–	4	36

		ილია ჭავჭავაძე			
	576	6	–	5	27
	754	6	–	6.	38
		ილია ჭავჭავაძე			
	737	ადრ.		1	
		ილია ჭავჭავაძე			
				32	
	642	6	–	6	39
		ილია ჭავჭავაძე			
	112.	ადრ.		1	
		ილია ჭავჭავაძე			
	582	6	–	4	40
	121	—————		3	
		ილია ჭავჭავაძე			
	727	6	–	4	41
	529	6	–	2	
		ილია ჭავჭავაძე			
	672	6	–	6	– 42
	12.	5	–	5	– 43
	96	4	–	4	–
	168.	9	–	1	44
	543.	5	–	3	–
	81.	6. 50	–	3	45
	573.	6	–	4	46
		მივიღე ილია ჭავჭავაძე			
	861.	2. 50	–	1	
		ილია ჭავჭავაძე			
				49	
	866.	2	–	4	
	511.	5. 50	–	5. 50	– 47
	884.	5	–	1	
	129.	7	–	3	48
	750.	6	–	3. 50	49
		ილია ჭავჭავაძე			
	816.	6.	–	1 p. 25 კ.	

		ილია ჭავჭავაძე			
		ადრესის გამოსაც.		40 კ.	
		ილია ჭავჭავაძე			
	595	7	–	25.	2 პ. 75 კ.
	787.	7	–	„	1 პ.
	118.	7	–	„	3 პ. 50
		ილია ჭავჭავაძე			
		ადრესების გამოსაცვლელი			1 პ. 20 კ.
	854.	3	–	3.	
	164.	6	–	4.	
		ილია ჭავჭავაძე			
	861.	3	–	4	
	861 -	3	–	1	
	701	5	–	3	
		ილია ჭავჭავაძე			
	805	5	–	3	
	885.	150	–	4	
	811	4. 75	–	2. 50	
		ილია ჭავჭავაძე			
	860	2	–	3	
		ილია ჭავჭავაძე			
	824.	3	–	1	–
	747.	6	–	2	–
		ადრ. ილიკო მაჭავარიანისა		40 კაპ.	
		ადრ. პეტრიაშვილისაგან		50 კაპ.	–
		ეკ. ფურცელაძ. ადრეს. გამოსაც.		1 მან.	
		გვარამაძესი. ადრ.		40	
		ილია ჭავჭავაძე			
	735.	7	–	2	
	102. მათიკოვისაგან 8		–	2 მანეთი	
		ილია ჭავჭავაძე			

	გაზეთები გაიყიდა			30 კაპ.	[...]
-	472 და 473	8	-	2	-
-	473.	8	-	2	-
-	822.	5	-	3. 50	-
-	121.			3	-
	გაზეთები გაიყიდა			20 კაპ.	[...]
	25.	7	-	3.	
-	861.	4	-	2	
-	119.	6	-	2	-
	მივიღე ილია ჭავჭავაძე				
	81.	950	-	50	
			ილია ჭავჭავაძე		

[არა უადრეს 1886 წლის 9 ივნისისა]

<გასაცემი თანხები>

- 1) თქვენი
- 2) სიზანოვისა
- 3) ნანისა
- 4) ჭრელაშვილი
- 5) ახნაზაროვისა
- 6) [...]-ისა
- 7) ჯანაშვილისა

100

[არა უადრეს 1888 წლის 25 მაისისა]

**<ელექტრონით დამუხტული წყალი
ჯორჯიას შტატში>**

1 ВЪ Штатъ Георгія одна мѣстность, ~~ხოც~~ скалистая по строенію до того насыщена электричествомъ, что вода въ источникѣ, протекающ[ая] сквозь скалы, насыщенная электичествомъ, производитъ боль, если опустить въ нея руку. (Новое время 1888 г. 14 Ноября).

[1888 14 ნოემბრის შებღებ]

**<მასალები ჟურნალ „კვალის“ პუბლიკაციებთან
დაკავშირებით>**

კვალი.

„საჭიროდ შეიქმნა ჩვენთვისაც ევროპულ სამეურნეო მეცნიერების შესწავლა და იქაურ სამეურნეო იარაღების კეთება და ხმარება. დაიბადა ჩვენში ახალი მიმართულება სწავლა-მეცნიერებისა და ამან გამოიწვია სამეურნეო და სახელოსნო სკოლების დაარსება (№1-1893. გვ. 4) გ. ნერეთელი.

შემდეგ ამისა წერია, რომ იგივე იმას ამბობს, რაც კამისიამა სთქვა და ეხლა კი სხვას იძახის. ეგვევ №2 (სწავლის საქმე ჩვენში). ეგვევ №6-1895 წ.

იქავ 14 გვერდი აკაკი ჰფიცავს, რომ ჩვენ მარტო ქვეყნის მავნებელს მივესვით, პირადობას ვგმობთო.

„ვინც ჩვენი მომხრე არ არის ჩვენი მტერიაო №1 – 1894 წ.

„ჩვენ მთელის ნაციის ერთობა გვინდაო. (იხ. ცხოვრება და კანონი) № 5 – 1895 წ.

თებერვალი

ზღვის-პირელი ემდურის, რომ ჩემი წერილი კვალმა თავისებურად გადააკეთაო. მხილებას შურად ნუ ჩასთვლითო. №8-1894 წ. იქავ სასაცილო პასუხია რედაქტორისა. (აი რა დასი შეუკრებია).

„რა უფლება გაქვთ ლანძლოთ კაცი რატომ ჩვენი აზრისა არა ხარო. №7-1895, გვ. 14.

„ჩვენ დღიურ გაზეთებში საკმაოდ აღინიშნებიან ცხოვრების ყოველდღიური მოვლენანიო“ №7 – 1894 წ. გვ. 5.

კ. მამაცაშვილის აზრი სკოლაზე №28 – 1893,

[1896 წლის 27 იანვრამდე]

<შემოსავალ-გასაკვლები 1898 წლის 12 აგვისტოს და შემდეგ>

ბუღალტრული მიწვევა	12 აგვისტო, 1898 წ. მოურავი თევდორე	სააგენტი-ფარეხი	მართას	ბასილა ბედუქაძეს	ათოლა	მოსიკა ჩალაგაძეს
8 5 11	15 8. 5-50 1-60 18-30 22-4 21 <u>40</u> 123- 44. 204 254 {...}	2- 5- 2. 15 18. <u>10</u> 17. 30 7 4 4 5 7 2. 7. 9. <u>6</u> 90	2 40. 8. 260. 4 80 2 80 2 60 11 25 2 45 4 25 2. 20 2. 20. 4 7. 50-55	8 ხორცი 1 50	10. დასაწყედი 60	3. 20 8 7 7 (?) 6. 4. 4. 2. 7. <u>25</u> 72

ფარეხი	
სააგენტი	
ქირა	
არსზე	
ჯამაგირები	
მოურავს	
მოჯამაგირებს	უხარჯავთ

160	86	8. 10. 29.	2-40		2. 2.	10.
100	100. 15.	7. 4. 10.	4 4.		18. 7.	15.
	5. 1-60.		10.		7.	5.
	<u>18. 20.</u>				2 ^a 4.	
	<u>67-50</u>				4. 5.	
	21. 40.				8. 1. 2.	
	10.				9.	
					40.	
					4.	
					44.	

[1898 წლის 12 აპრილის შედეგად]

**<ჩანაწერები ნარკვევ „ქვეთა ღაღაღთან“
დაკავშირებით>**

Ни въ одномъ вопросѣ мировой важности, – такъ сказать, высокой нравственной важности для христіанскихъ народовъ, – не проявлялась ложь..., какъ въ армянскомъ вопросѣ.

Чтобы найти истину въ этомъ вопросѣ, не заправленную, не подкрашенную политиками нужно обратить свои взоры къ седой древности, къ археологам, ученымъ путешественникамъ.

Мани, факель, фаресь! вопіять камни, разбросанныя въ предѣлахъ ~~Арарата~~ в Араратской возвышенности и въ ея ближайшемъ сосѣдствѣ, около Ванскаго озера, около Урміи, около Эрзерума, въ Эриванской губерніи и Карской области.

Камни не лгутъ! (Писать дальше из статьи)

Много о чемъ вопіюють камни на скалахъ Арменіи и немудрено, что тамъ постарались подстрѣлить нѣмецкаго ученого Белька, отваживавшагося заняться изслѣдованіемъ въ этихъ недавно еще политыхъ кровью мѣстностяхъ.

Но памятники древности вѣщаютъ еще и еще и ведутъ русскихъ дальше къ сознанію духовной солидарности съ многострадальнымъ армянскимъ народомъ, прожившимъ такую осмысленную, содержательную многовѣковую жизнь.

Армянинъ (читать)

„ქვანიც კი ლაღადებენ“!
(„ს. პეტერბურგის ვედომოსტი“ №33)

„С Петербурскія вѣдомости“ №33 დაბეჭდილია ერთი ფრიად საყურადღებო წერილი ბ-ნის ვლადიმირ გოლსტრემისა. ამ წერილმა დიდი ხიზარული შეუყენა მგონი გვგონია, არ დარჩენილა კაცი ტფილისში და ტფილისის

[1899 წლის 23 მარტამდე]

<ბრიგორიანული ეკლესიის, ბურიატების და რუსული იმპერიული გავლენის შესახებ>

Ар.

Въ церковныхъ распрях о двухъ естествахъ Христа, армяне примкнули къ монофизитамъ, они отвергли на Пизанскомъ синодѣ формулу Халкидонскаго собора (въ VI вѣкѣ), отдѣлились въ особую церковь, которую назвали въ честь Григорія – Григоріанскою.

Буряты наиболѣе многочисленное инородческое племя Восточной Сибири, населяющіе Иркутскую губернію и Заѣ Байкальскую область.

=

1) О матеріальной жизни и духовной силѣ.

2) Теперь не то: надо беречь и приумножить духовныя силы, сохраняя наиболѣе стойкое умственно, духовно и физически русской жизни.

3) Запасъ моральныхъ силъ, съ которымъ Россія выступаетъ на многотрудное дѣло на Дальнемъ Востоке, очень невеликъ.

4) Факты, (изгнание духоборовъ и бывшія гоненія на буряты), указываютъ, что, приготовившись, раскачавшись, чтобы двинуться на Востокъ, мы не уяснили себѣ вполнѣ ни тѣхъ элементовъ силы и энергіи, которые должны способствовать этому движенію, ни того духа солидарности и мирнаго общенія съ инородческими племенами, который только и можетъ придать стремленію туда характеръ обновленія, – и нашего и восточныхъ народностей и странъ, [у]мѣющихъ жить подъ нашимъ влияніемъ.

5) Не вѣрятъ въ русскій народъ, не сознаютъ его великой роли, не проникаются ею, не готовятъ народу дорогу [укрѣ]пляя элементы его силы.

[1899 წლის 23 მარტამდე]

<1898-1899 წლების შემოსავალ-გასაწვლუკი>

30 10	2319-96 <u>1-46740-75 -158</u> 57921	881-80	876. 867-70. შემოსავალი			
12 აგვისტოდამ 1898 წ.			54	50.	34.	25
სექტემბერი (არ ჩამიგდია 3 მან. №18)			52.	60.	52	50.
ოქტომბერი (არ ჩამიგდია 47№)			194	–	159	55.
ნოემბერი (არ ჩამიგდია 13)			245	60.	159.	65.
დეკემბერი						
+867-70. <u>-590-73</u> +276.97		1899.	<u>321</u> 887- 70	–	178 590	78. 73
იანვარი (28-50)			192.	16.	67	70.
თებერვალი (არ ჩამიგდია 24-41)			209	40.	257	53
მარტი (არ ჩამიგდია 5)			22	50.	50	85
აპრილი (———— 10)			101	–	75	90.
				34	–	69
მაისი			119	50.	42	29
თიბათვე (1-40) მკათათვე, მარიამობისთვე			806	70.	665	75.
1490-26 <u>163-25</u> 16 53 51 <u>13 80-47</u> +273 4		შერაბასი 400.	<u>845</u> 1489- 36 <u>+187-</u> <u>25</u> 16 76 61 <u>887</u> <u>20</u> 25 64 31 530 <u>250</u> 380		<u>883</u> 1369- 86. <u>78-</u> <u>10</u> 796 1447- 96 <u>590</u> 2057	
		150 330.	550-20 <u>333</u> 883			

სულ შემოსავალი	3053-45-247 2546-55	3252-26. 2550-72 701-54
12 მარიამობის თვიდან 1898 წ. I იანვრამდე 1899 წ.		
ყოფილა შემოსავალი გასავალი	878-70. 886 70 743 93	+142-77
1. იანვრის 1899 წ.	შემოსავალი	გასავალი
	189-80	
შემოსავალი და გასავალი	192	16 81 40.
2 თებერვალი	210-30.	209 40. 260 43.
3 მარტი	22-50	22 50. 50 85
4 აპრილი	100-50	103 - 76 10.
5 მაისი	119-50 806-70	119. - 42 - 9.
6.7.8 თიბათვე, მკათათვე და მარიამობისთვე	807	95. 622 2

[არა უადრეს 1899 აგვისტოს]

<შემოსავალ-გასავლები 1900 წლის 1 იანვრამდე და შემდეგ>

1 იანვრიდან 1900 წ.				
1 იანვარი	129	45	221 192	90. 14
2 თებერვალი	223	80.	142	14
3 მარტი	146	20	128	83.
4 აპრილი	161	30.	43	45
5 მაისი	52	60	133	57.

2580 <u>1874</u> +706 <u>44.</u> 3249-11	711 <u>667</u> 44	3052-45
	3252-26	
შემოსავალი 25043-71 გასავალი. 1 იან. 1900 წლამდე 1875-36		

Июнь – 154 – 50. Июль – 204 – 40. Августъ –	73-80. ~~62-90.~~ 49-40. 216-15. 84.	228 2280 <u>114</u> 136-80 63-60 <u>40</u> 2 40 40	
Июнь – 154 – 50. Июль – 195 – 60. Августъ – 429.			
159-15 173-50 513	1-40 2		
164 – 50 – 3-40 178 – 65 – აქედამ უნდა გამოითვლოს 25+20+8. 730 – აქედამ 221 221 – 24+41+64+116-15 <u>105</u>			
730	333 397-25 <u>221</u> 176-25.	513 <u>221</u> 232 3253 <u>2335</u> 918 <u>250</u> 668. 150.	818.
6.7.8 თიბათვე, მკათათვე და მარიამობისთვე			

[1900 წლის 1 იანვრის შემდეგ]

**<მოურავ მოსა მამანიშვილისთვის
მიცემული თანხები>**

23. XI. 1900 ამაში მოსეს მივეცი დასარიგებლად ოცდაშვიდი მანეთი ერთი ხუთი მანეთი კალატოზისათვის და ხუთი მანეთი წინად დავამატე.

[1900 წლის 23 ნოემბრის შემღებ]

<მზარეულისთვის მიცემული თანხები>

1901 წ.	
მზვარეული დადგა 24 სექტემბერს თთვეში ხუთმეტ მანეთად.	
22 ნოემბერს მიიღო ხუთმეტი მანეთი	15.
14 დეკემბერს მიიღო კიდევ ოცდახუთი მანეთი	25.

[1901 წლის 14 დეკემბრის შემღებ]

<მოსენებების ჩამონათვალი>

- 1) Докладъ о дѣятельности Дворянскаго Земельнаго Банка за 1902 г.
- 2) Докладъ о положеніи судебныхъ дѣлъ и объ оставшихся имѣній
- 3) Докладъ о сберегательной кассѣ для служащих.
- 4) Докладъ по ~~предъ объ инструкціяхъ для агентовъ и объ~~ 4) по предметамъ, указаннымъ въ постановленіяхъ ~~общаго~~ собранія отъ 26 Апрѣля 1902 г.

5) Докладъ объ увеличеніи ~~числа чл~~ состава ~~числа членов~~ оцѣнечной Комиссіи еще двумя членами

6) О распространеніи дѣйствій банка на Черноморскую Губернію.

1900 г. Мая. 1^м

О процентах

Наб. Ком-тъ 227 Ноября 1902 г.

**<მზარეულ გიორგისტვის გადახდილი
ხელფასები>**

		მზარეული გიორგა დადგა 22-ს მარტს 1904 წ.	მან.	კაპ
აპრილი	23	მიიღო ორი თუმანი	20	
ივნისი	3	მიიღო ორი თუმანი	20.	
ივნისი	29	მიიღო ორი თუმანი	20.	
ივლისი	26	მიიღო ორი თუმანი	20.	
აგვისტო	30	მიიღო ორი თუმანი	20.	
სექტე	25	მიიღო ორი თუმანი	20.	
ოკტ	22	მივეცი ორი თუმანი	20.	
ნოემბერი	23	მივეცი ორი თუმანი	20.	
დეკემბ.	22	მივეცი ორი თუმანი	20	
1905 წელი				
იანვრის	24-ს	მივეცი ორი თუმანი	20.	
თებერვა	1-ს	მივეცი ექვსი მანეთი და 30 კაპ.	6	30

[1905 1 თებერვლის შემდეგ]

<ოზლიგაციებთან დაკავშირებული ჩანაწერები>

16 Ноября, так же 20, 27, 29

<p>– $97\frac{1}{2} - 98\frac{1}{4} - \text{„—“}$</p> <p>без переменъ</p>	<p>– $99\frac{3}{4} - 100\frac{1}{8} - 100$</p> <p>– $99\frac{1}{8} - 99\frac{1}{2} - 99\frac{7}{8}$</p> <p>– 99 – „—“</p>
<p>30</p> <p>без переменъ</p>	<p>$99\frac{3}{4} - 100 - 99\frac{5}{8}$</p> <p>$99\frac{1}{8} - 99\frac{5}{8} \text{ —“}$</p> <p>99.</p>
<p>Декабрь</p>	
<p>1. 7</p>	
<p>без переменъ</p> <p>Кредитка сделка</p> <p>$97\frac{3}{4}$</p> <p>какъ 16 Ноября</p>	<p>– $99\frac{1}{2} - 100 - 99\frac{5}{8}, \frac{3}{4}$</p> <p>– $99\frac{1}{8} - 99\frac{3}{4} \text{ —“}$</p> <p>– 99 – „—“</p>
<p>6</p> <p>какъ 16 Ноября</p>	<p>– $99\frac{1}{2} - 100 \text{ —“}$</p> <p>– $99 \text{ †} - 99\frac{1}{2} - 99\frac{3}{8}$</p> <p>– 99.</p>
<p>3. 14</p> <p>какъ 16^м Ноября</p>	<p>– $99\frac{1}{2} - 99\frac{7}{8} - 99\frac{3}{4}$</p> <p>безъ переменъ</p>
<p>20</p> <p>безъ переменъ</p> <p>какъ 16 Ноября</p>	<p>$99\frac{1}{2} - 100 \text{ —“}$</p> <p>$99\frac{1}{8} - 99\frac{1}{2} - 99\frac{2}{8}$</p> <p>99 – „—“</p>
<p>21.</p> <p>– $97\frac{1}{2} - 98\frac{1}{2} \text{ —“}$</p> <p>$98 - 98\frac{1}{2} - 98, 98\frac{1}{4}$</p> <p>$98 - 98\frac{1}{2} \text{ —“}$</p>	<p>$99\frac{1}{2} - 100 \text{ —“}$</p> <p>$99\frac{1}{8} - 99\frac{1}{2} \text{ —“}$</p> <p>99</p>
<p>29</p> <p>– $97\frac{1}{2} - 98\frac{1}{2} \text{ —“}$</p> <p>$98 - 98\frac{1}{2} \text{ —“}$</p> <p>$98 - 98\frac{1}{2} \text{ —“}$</p>	<p>– $99\frac{3}{4} - 100 \text{ —“}$</p> <p>безъ переменъ какъ 21</p>
<p>Декабря</p>	
<p>30</p> <p>безъ переменъ</p>	<p>– $99\frac{3}{4} - 100 - 99\frac{7}{8}, 100$</p> <p>– $99\frac{1}{4} - 99\frac{5}{8} - 99\frac{1}{4} .$</p> <p>– 99</p>

Май

—“ — 97-96

остальные безъ. | перемѣнь

13

— 97¹/₂ — „—“

безъ перемѣнь | — 101 — 101¹/₄ — 101¹/₈

14

— 98 — „ — 98¹/₂ | безъ перемѣнь

безъ перемѣнь

20, 21, 28

— 98 — „—“

безъ перемѣнь

29

— 98 — „ — 98³/₄ } остальные

без перемѣнь.

Май Июнь.

1, 10, 11, 18, 19.

— 98 — „—“

безъ перемѣнь.

28, 30

— 98¹/₄ — „—“

безъ перемѣнь

Июль

1. 5

— „ 98³/₄ —“ — 99¹/₈

безъ перемѣнь.

9. 10. 19. 21. 29

безъ перемѣнь, все остальное какъ 1^м Июля.

Август.

30 Июля.

— 98³/₄ — „ — 99¹/₄ | — 100¹/₃ — 101—“

безъ перемѣнь.

Август

I.

— „ $98\frac{3}{4}$ — “

безъ перемѣнъ.

10

— „ 99 — “

безъ перемѣнъ

— „ — 101 — $100\frac{1}{2}$

— „ — $100\frac{3}{4}$ — “

— „ — $100\frac{1}{2}$ — “

11

— „ 99 — “

безъ перемѣнъ

— „ — 101 — “

безъ перемѣнъ какъ 10го

Августа.

19. 20

— „ $93\frac{1}{2}$ — “

безъ перемѣнъ

— „ — $100\frac{1}{2}$ — “

— „ — $100\frac{1}{2}$ — “

— „ 100 — “

— „ — $100\frac{1}{2}$ — “

— „ 100 — “

27. 31.

безъ перемѣнъ

— „ — 100 — “

— „ — 100 — “

— „ — 100 — “

28

безъ перемѣнъ

— „ — 100 — $99\frac{3}{4}$

безъ перемѣнъ

Сентябрь

I,

какъ 28 Августа.

безъ перемѣнъ 9.

— $99\frac{1}{2}$ — 100 — “

— $99\frac{3}{4}$ — 100 — $99\frac{7}{8}$

— $99\frac{1}{2}$ — 100 — “

10, 11,

безъ перемѣнь | безъ пер сдѣлокъ безъ
 перемѣнь какъ 9го
 Сентября

12, 21 (—но безъ сдѣлки)

безъ перемѣнь | — 99^{3/4} — 100 — 99^{7/8}
 — 99^{1/2} — 100 —“
 99^{1/2} — 100 —“

— „ — 98^{1/4} —“^{24, 30, 29} | — 99^{1/2} — 100 —“

— „ — 99^{1/4} —“ | — 99 — 99^{3/4} —“

— „ — 99^{1/4} —“ | — 99 — 99^{3/4} —“

Октябрь

1.

какъ 30 Сентября

7, 8, 13.

— „ — 98^{1/4} —“ | безъ перемѣнь какъ
 — „ — 99 —“ — | 30 Сент.

— „ — 99 —“ | — 99 — 99^{3/4} —“

— „ — 98^{1/2} —“¹⁴ | — 99 — 99^{3/4} —“

безъ перемѣнь | — 99 — „ —“

— 99 — „ —“

20 | — 99^{1/4} — 99^{5/8} — 99^{1/4} — 1/2

Все какъ 14 Октября.

21, 29, 27 (также какъ 20го, но безъ сдѣлки)

Ноябрь

3.

— 97^{1/2} — 98^{1/4} —“ | 99^{3/8} — 99^{3/4} — 99^{3/4}

безъ перемѣнь | безъ перемѣнь.

8

$-97^{1/2} - 98^{1/4} -$ $97^{3/4}$ безъ перемѣнь	$-99^{5/8} - 100 -$ “ $-99 - 99^{1/2} - 99^{1/2}$ $-99 -$ „ —“
---	--

9

$-97^{1/2} - 98^{1/4} -$ “ безъ перемѣнь	$-99^{3/4} - 100 -$ “ $-99 - 99^{1/2} - 99^{1/2}$ $-99 -$ „ —“
---	--

15

$-97^{1/2} - 98^{1/4} - 97^{3/4}$ —“ безъ перемѣнь	$-99^{3/4} - 100^{1/8} - 100$ $-99^{1/8} - 99^{1/2} -$ “ $-99 -$ „ —“
--	---

1 Марта 93.

Кредит. — $99^{1/4} - 99^{3/4} -$ “ Тиф. — $100 - 100^{1/2} -$ “ Кут. — $100 - 100^{1/2} -$ “	Вилен. Донск. Ярос.
---	---------------------------

4 Марта

— „ —“ — $99^{3/8}$ $100 - 100^{1/2} -$ “ $100 - 100^{1/2} -$ “	$-100^{3/4} - 101 -$ “ $-100^{1/4} - 100^{3/4} -$ “ $-100 - 100^{1/2} -$ “
---	--

9 Марта

Какъ перваго Марта

16 Марта, такъ же 17го, 20, 22

$-99^{1/4} - 99^{3/4} -$ “ $-100 - 100^{1/4} -$ “ $100 - 100^{1/4} -$ “	$-100^{5/8} - 101 -$ “ $-100^{1/4} - 100^{3/4} -$ “ $-100 - 100^{1/2}$
---	--

24 Марта

$-99^{1/4} - 99^{3/4} -$ “ $100 -$ “ —“ $100 -$ “ —“	$-100^{1/2} - 101 - 100^{5/8}$ $-100^{1/4} - 100^{3/4} -$ $-100 - , 100^{1/2} -$ “
--	--

Апрѣль

31 Марта

- 99 ¹ / ₄ - 99 ³ / ₄ - 99 ¹ / ₄		- 100 ¹ / ₂ - 101 —“
- 100 - 100 —“		- 100 ¹ / ₄ - 100 ³ / ₄ —“
—“ - 100 —“		- 100 - 100 ¹ / ₂ —“

Апрѣль

1

- 99 ¹ / ₄ - 99 ³ / ₄ —“		- 100 ¹ / ₂ - 101 —“
—“ - 100 ¹ / ₄ —“		- 100 ¹ / ₄ - 100 ³ / ₄ —“
—“ - 100 —“		- 100 - 100 ¹ / ₂

10

- 99 ¹ / ₄ - 99 ³ / ₄ —“		- 100 ³ / ₄ - 101 —“
—“ - 100 ¹ / ₄ —“		- 100 ¹ / ₄ - 100 ³ / ₄ —“
—“ - 100 ¹ / ₄ —“		- 100 - 100 ¹ / ₂ —“

12 безъ перемѣнъ

21 и 22.

—“ - 99 ³ / ₄ —“		- 100 ⁷ / ₈ - 101 ¹ / ₈ - 101.
—“ - 100 ¹ / ₄ —“		- 100 ¹ / ₄ - 100 ³ / ₄ —“
—“ - 100 ¹ / ₄ —“		- 100 - 100 ¹ / ₂ —“

28

—“ - 98 ¹ / ₂ —“		- 101 - 101 ¹ / ₄ —“
— “ 100 ¹ / ₄ —“		- 100 ¹ / ₄ - 100 ¹ / ₂ - 100 ³ / ₈
—“ - 100 ¹ / ₄ —“		- 100 - 100 ¹ / ₄ —“

29

— 97 - 97¹/₂ - 97

Остальное безъ переменъ и такъ до 1го Мая, за исключеніемъ того что на облигаціи кредитнаго нѣтъ сдѣлки.

[დათარილება ვერ ხარხდება]

<გაცემული ჯამაგირები>

10 ივლისს გიორგიმ მითხრა, რომ 180 მან. მიღებული მაქვსო ჯამაგირში. ამავე რიცხვს მივეცი კიდევ ოთხი თუმანი და ამას გარდა ორი თუმანი სანდრო მაყაშვილს უნდა გამოართვას.

[დათარილება ვერ ხარხდება]

<22 აპრილის ჩანაწერი თანხების შესახებ>

Апрѣль		
22	Антонъ	150
	М. Грузинскій	500
	Макаевъ	20
	Джорджадзе	20

[დათარიღება ვერ ხერხდება]

<გერმანულენოვანი ჩანაწერი>

Haben Si den meinen Tuch, oder das Hiriga[...] Ich habe wader das Hirigae-
ren nichts noch das meinige.

[დათარიღება ვერ ხერხდება]

<ალის სახელები>

ჯაბირა და შავრა ალის სახელებია ცხენის მტანჯველი.

[დათარიღება ვერ ხერხდება]

<ციფრები>

313 146 13 1	726 7	
1770 511 <u>500</u> 2700		
380 <u>3</u> 1900	450 <u>5</u> <u>2250</u>	
5 – 1100 – 2250 5 – 1300 – 1900		
6 – 1970 зак. листъ 4 – 4001		
15 – 3000 – 4200 16 зак 6560 4400 4450 <u>4200</u> 220		

1700 <u>5</u> 20 340 2 6400 34 2000 36 8000 200		
1300 <u>5</u> 30 26	807 280 <u>15</u> 1400 <u>2800</u> <u>4200</u>	1170 2570 260 340 <u>200</u> 800

[დათარიღება ვერ ხერხდება]

<ზომები>

145 длина 80/20 ширина

50

21 100 27

350

100

1350

[დათარიღება ვერ ხერხდება]

ხანძარი V

პირადი წერილები

<უცნობი აღმკვეთისადმი>

Только что попало мнѣ на прочтеніе Ваше письмо и спѣшу отвѣтить слѣдующее.

Здѣсь мы всѣ разочаровались въ наших надеждах и упованіяхъ. Всѣ эти либеральныя затѣи въ родѣ совѣщательныхъ якобы собраній ничто иное, какъ комедія дая отвѣтъ или скорѣе фарсъ, разыгр-разыгры разыгрываемый на почвѣ либерализма правительствомъ. Оно, по видимому, уже рѣшило дать намъ Земство въ той формѣ, въ какой было дано Россіи въ 1864 г. самое большое но такое какое оно само заблагоразсудитъ въ той формѣ, въ какой было дано Россіи въ 1864 г., а эти совѣщательныя собранія только потеря времени е сочинены лишь для либеральной проформы для либеральной проформы и отвода глазъ и успокоенія совѣсти податливой на подобныя приманки публики: с исключительною цѣлю заплатитъ вынужденную временемъ дань либерализму.

Въ такомъ положеніи у насъ вопроса о Земствѣ у насъ нечего рассчитывать на проведеніе какихъ либо проектовъ въ желательномъ намъ смыслѣ. Самое большое на что можно рассчитывать надѣяться это на введеніе у насъ земства на началах положенія о земствѣ 1864 г. Грѣшный человѣкъ, я и на это имѣю основаніе не рассчитывать, полагая что введеніе у насъ земства или отложится на неопредѣленное время или состоится съ большими урезками и ограниченіями противъ положенія 1864 г. а потому остается лишь одно: добиваться положенія о земствѣ хотя бы 1864 г., потому-что я и на это имѣю основаніе не рассчитывать,

Тѣмъ не менѣ добиваться этого положенія слѣдуетъ, но съ тѣмъ лишь неизменно, что будущее земство не носило характера сословнаго и цензоваго представительства, чтобъ если не вовсе устранена была административная опека и зависимость то значительно была бь ослаблена, и чтобъ допущена была мелкая безсословная земская единица и воее уст и воее Вотъ, по моему личному мнѣнію чтобы желательно было ввести въ положеніе нашего Земства.

[1864 წლის 1 იანვრის შეძღვებ]

<ნიკო ნიკოლაძისადმი>

ძალიან მიამა, რომ ნება მოქცემიათ „კრებულის“ გამოცემისა. ამ შემთხვევაში გიგზავნით დასაბეჭდავად ჩემს „ქართვლის დედას“, ერთს პატარა დრამულს ეპიზოდსა. თუ მოგეწონოთ, დაბეჭდეთ. მე ვშიშობ, რომ ჩვენი მემცხვარე-ცენზორი გამიკრეჭს მაგ უბედურსა, მაგრამ თქვენგან იმედი მაქვს, რომ სრულს მეცადინეობას მიიღებთ, რომ ჩემი „ქართვლის დედა“ გაპარსული არ გამოვიდეს ქვეყანაში. თუ გაჭირდა, ზედ ნაანერეთ, რომ ეგ თხზულება დავით აღმაშენებლის დროს ეკუთვნის. იქნება ამით დაუჩლუნგდეს ჩვენს ცენზორს თავისი მახვილი მაკრატელი. თუ მაგანაც ვერ გასჭრას მაინც და მაინც მაცნობეთ – რას ამოშლის ცენზორი და რას არა. თუ პატარა სიტბო და შუქი მაინც შეარჩინა მაგ თხზულებას, იქნება მე თანახმა შევიქმნე, რომ მისგან გასწორებული დაიბეჭდოს. ამას წინედ ეგ თხზულება გამოუგზავნე პეტრე ნაკაშიძეს, მაგრამ შეცდომით შავი გაუგზავნე და თეთრი აქ დამრჩა. ამის გამო გთხოვთ, რომ ეს ჩემი თქვენთან გამოგზავნილი ნაკაშიძეს გადაჰსცეთ და თქვენ, თუ ისურვებთ, პირი გადააღებინეთ.

ეხლახან ვიშოვნე ორი დიდი წიგნი, რომელშიაც დავით რეკტორისა, ესე იგი, ცუკიასაგან მოგროვილია მრავალი ლექსი, პოემები, და სხვათა შორის ანტონ კათალიკოზის მინერ-მონერა. ბევრი ძალიან შესანიშნავი ლექსია. არ იქნება ურიგო, რომ თქვენს კრებულში ერთი მთელი ნაწილი დანიშნოთ ამ ლექსების საბეჭდავად. სწორედ სასარგებლო იქნება. დარწმუნებული ვარ, რომ ამ ჩემს რჩევას მიიღებთ და ამის გამო ჯერ ხანად გიგზავნით ოთხს ალექსანდრე ჭავჭავაძის ლექსსა. ღირსნი არიან ყურადღებისა. ამ ორიოდ დღის შემდეგ გამოგიგზავნით ამისავე ლექსს ომიანობის სასაცილოდ აგდებაზედ. ვოლტერიდამ არის ნათარგმნი და კარგა მოზდილია. ეს ხუთი ლექსი სამყოფი იქნება ერთის ნუმრისათვისა. შემდეგისათვის სხვებს გამოგიგზავნით. თუ ჩემს რჩევას მიიღებთ და ძველს მწერალთა თქვენს კრებულში მთელს ნაწილს დაუნიშნავთ – მაშინ სამჯობინო იქმნება, რომ თითო თითო მწერლის ნათქვამები ვბეჭდოთ, რომ მკითხველთ შეეძლოსთ ბოლოს თითო მწერლის სრული თხზულება შეადგინოს. იქნება თქვენ ჰსთქვათ, რომ ძველის თხზულებაების საბეჭდავად ცალკე საზოგადოება არისო შემდგარი და ამის გამო თქვენ აღარ იკისროთ იმ თხზულებაების ბეჭვდა. ფრიად შეჰსცდებით, იმიტომ, რომ მაგ თხზულებაებით თქვენს კრებულს დიდი გასავალი ექმნება და დიდს გასავალს დიდი შემოსავალიცა უქმნებო: არა მგონია, რომ

ამ მხრით მაინც თქვენ ყურადღება არ მოაქციოთ კარგი შემოსავალი საჭირო არ იყოს კრებულის მომავალის ბედისათვისა. მაცნობეთ კრებულის პროგრამმა.

ერთი სათხოვნელი კიდეე მაქვს: ჩემი „აჩრდილი“, როგორც მოგეხსენებათ ჩემი უთავ-ბოლოების ამბავი, მე დავკარგე. ერთი როგორმე მიშუამდგომლეთ ლორთქიფანიძესთან, რომ გადმომიწეროს თავის რვეულიდან და გამომიგზავნოს. ძალიან საჭიროა ჩემთვის და მგონი თქვენთვისაცა, რადგანაც აპირობთ ჩემის ნაჯ თხზულებების ცალკეთ გამოცემასა. რაც რამა მაქვს დანერილი ეხლა ვაგროვებ, და ვამზადებ და ცოტა ოდენს რანდსაც უსვამ, როგორც თქვენ თითონ მიხვდებით, როცა წაიკითხავთ ჩემს „ქართველის დედას“. ამ წიგნის პასუხს ველი.

ილია ჭავჭავაძე 17 აპრილი

გთხოვთ, ამასთან წარმოგზავნილი მცირედი კორრესპოდენცია დროების რედაქციას გადაჰსცეთ. ეს კორრესპოდენცია ჩემგან არის, მაგრამ გთხოვთ, თქვენცა და დროების რედაქტორსაც არ გამამხილოთ და არავის არ უთხრათ, რომ ეგ ჩემგან მოწერილია.

[1871 წლის 17 აპრილი]

<ვასილი ველიჩკოსადმი>

Прежде всего прошу прощения, что такъ поздно отвѣчаю глубочайшею моею признательностью за Ваше прелестное привѣтствіе. Сердечность, съ которою Вы всегда ко мнѣ относились, вновь дала себя знать въ вдохновенныхъ строкахъ, Вашего пера присланныхъ Вами ко дню моихъ именинъ. Мы прочли ихъ съ непритворною радостью, а и съ крикомъ ура въ одинъ пръ единодушно провозгласивъ тость за Ваше здоровье, и грянули Мраваль-жаміерь.

[1896 წლის 20 ივლისის შეხვევა]

<ბარბარე ღვინიაშვილისადმი>

Прошу извиненія за запоздалый отвѣтъ на Ваше письмо. но я [...] но мо-во-знаю что лучше поздно, чѣмъ никогда. Такъ какъ приходилось писать много, а въ виду приближенія къ концу работъ по сей постройкѣ и отдѣлкѣ моего дома

Вамъ угодно имѣть свѣдѣнія относительно расходовъ по пользованію водою. и-во Во исполненіе сего имѣю честь сообщить, что мною внесено за воду на Ваше имя десять руб. авансомъ, что и должно быть мнѣ возвращено.

Сверхъ того по разсчету управы отъ 1го Января по 1ое Апрѣля сего года мною уплачено за израсхо[до]ванную за этотъ періодъ времени воду двадцать пять руб., изъ коихъ на Вашу долю, согласно Вашему рѣшенію, приходится восемь руб., а остальные семнадцать руб. съ же на мою долю.

Изъ разсчета же Управы за время отъ 1го Апрѣля по 1ое Іюля слѣдуетъ уплатить двадцать одинъ руб. 80 коп. Изъ нихъ опять таки, на Вашу долю причитаются восемь руб., а остальные на тринадцать руб. и 80 коп. падаютъ на меня. Такимъ образомъ за Вами числятся моихъ денегъ восемнадцать руб. Изъ нихъ прошу уплатить Управѣ тринадцать руб. 80 коп. за меня по разсчету за время отъ 1го Апрѣля по 1ое Іюля, а остальные четыре руб. и 20 коп. возратить мнѣ.

чтоже касается періода времени отъ 1го Іюля до 14 Августа, то за эти полтора мѣсяца Вамъ придется заплатить половину того, что теперь уплачиваете за три мѣсяца. Затѣмъ каждый изъ насъ будетъ, конечно платить по своему водомѣру.

Простите меня, многоуважаемая Варвара Иосифовна, но я не могу не выразить своего крайняго удивленія по поводу Вашихъ претензій ко мнѣ. Я недоумѣваю, – въ силу какихъ обязательствъ моихъ и правъ Вашихъ Вамъ угодно тре Вы со изволите требовать отъ меня ~~чтобъ во вновь я~~ Вамъ настлатъ „цементный полъ, выш[т]укатур[ить] какъ внутри, какъ снаружи всю восточную и сѣверную фасадную стѣну, выкрасить ее и придѣлать водосточную трубу къ крышѣ и т. д.» Прошу объяснить, – на чемъ основано такое требованіе?, ~~Развѣ~~ и откуда всѣ эти требованія могутъ проистекать? Развѣ я Вамъ что нибудь остался долженъ? Развѣ я не выполнилъ Вамъ всѣ условія купли-продажи? ~~Нашнѣ отношенія~~ ~~установлены лишь~~ на почвѣ которой и могутъ возникнуть между нами

Вѣдь дѣловыя отношенія между нами могли возникнуть лишь на почвѣ этой купли-продажи, ~~участки~~ условія которой ясно и категорически установлены купчей. Въ этой купчей указывается ясно и точно точно и определено, что вы ~~продали мнѣ~~ обязаны сдать мнѣ участокъ земли въ 175 1/2 кв. саж. со всѣми постройками и принадлежностями, на этой землѣ находящимися и за это я обязанъ былъ уплатить Вамъ договоренную сумму въ размѣрѣ десяти тысячи руб.

Я ихъ не только всецѣло уплатилъ, но сверхъ этой, окончательно уже договоренной суммы я ~~принялъ~~ Вамъ угодно было предложить мнѣ чрезъ посредство Вашего брата глубоко-уважаемаго Христофора Иосифовича прибавить еще двѣсти руб., что изъ личнаго уваженія къ Вамъ и изъ

добросоѣдскихъ чувствъ я исполниль, хотя и не былъ къ тому обязанъ къ тому. Все это можетъ быть происходило при свидѣтел можетъ быть подтверждено свидетелями, если угодно.

Такимъ образомъ с моей стороны все было выполнено по куплѣ и продажѣ Вашего участка земли безъ остатка и за тѣмъ никакихъ другихъ условій и обязательствъ по сему предмету на меня не возлагалось и не возлагается. Оставалось ~~толу~~ лишь Вамъ выполнить Ваши условия и обязательства т. е. сдать мнѣ 175 $\frac{1}{2}$ кв. саж. со всѣми постройками и принадлѣжностями къ нимъ, какъ это указано въ купчей.

Нисмотря [на] такое мое право на постройки и принадлежности къ нимъ. Вы нашли для себя возможнымъ предъявить ко мнѣ претензію относительно желѣзныхъ воротъ, половинная часть которыхъ оказалась принадлежностью ~~мн~~ моею оказалась на моемъ участкѣ, слѣд., мне принадлежащ[и][мъ]. Я Вамъ безо всякаго возраженія уступилъ эту часть эту часть воротъ. Эта уступка стоитъ мнѣ сорокъ четыре руб.

Водомѣръ также оказался на моемъ участкѣ и несмотря на это, и эту принадлежность къ Вамъ опять таки угодно было предъявить претензію и на этотъ водомѣръ. Я опять таки уступилъ Вамъ и этотъ водомѣръ, хотя и не безъ возраженія и не безъ неудовольствія. Это сдѣлало мнѣ Эта уступка будетъ стоить мнѣ, какъ Вамъ извѣстно, не менѣ пяти десяти руб., не говоря уже о томъ что кромѣ этого я предоставилъ Вамъ ~~давъ~~ на выкладку колодца при водомѣрѣ ~~извѣсть~~ потребное количество извести и часть кирпичей. Я же далъ Вамъ.

Развѣ добровольная готовность помочь въ постройкѣ, влечетъ за собою и обязанность и отдѣлы вамъ постройку внутри и снаружи и сдѣлать всѣ необходимыя для приспособленія и дѣлать дѣлать въ ней всѣ необходимыя приспособленія для того или другого случая.

За тѣмъ Вы въ послѣднее время изволили выразить сожалѣніе и огорченіе по поводу того, что, продавъ мнѣ 175 $\frac{1}{2}$ кв. саж. со всѣми постройками и принадлежностями, вы остались безъ прачешной обьяенивъ, что у Васъ нѣтъ средствъ на ея постройку и ея постр для и что у Васъ нѣтъ средствъ ~~строить~~ ея постройки. Я, какъ теперь оказывается, имѣлъ большую неосторожность выразить Вамъ мою добровольную готовность помочь Вамъ въ постройкѣ новой прачешной, но при условіи ~~непр~~ условія, чтобъ была при условіи принять на себя лишь половину расходовъ, могущихъ пойти ~~лишь~~ на постройку прачешной такой же величины, какая отошла отъ Васъ ко мнѣ.

Прошу заметить на постройку, но отнюдь не на отдѣлку и это потому лишь что [на] [пос]тройк[у] у у меня [...] лся[...] строительнаго материала отъ моей постройки. Это я сдѣлалъ лишь въ тѣхъ видахъ что отъ моей постройки предвидѣлся остатокъ строительнаго материала, въ счетъ конхъ вовсе не могло входить. но никакъ и на отдѣлку внутри и снаружи Затѣмъ Вамъ угодно было отказаться предложить взамѣнъ принятой мною участія въ постройкѣ новой прачешной, по предложити мнѣ эту мою добровольную помощь въ постройкѣ новой прачешной направить на замѣну досчатыхъ стѣнъ Вашего сарая кирпичною кладкою. по этому предложенію мнѣ приходилось гораздо больше строить, чѣмъ въ первомъ случаѣ, то я и рѣшилъ, послѣ долгихъ переговоровъ при свидѣтелях.

Согласиться на Ваше предложеніе, но съ тѣмъ. лишь въ; чтобы моя добровольная помощь ограничилась возведеніемъ лишь ст. кирпичныхъ стѣнъ до балокъ

Въ этихъ {Смотри} Такъ какъ исполненіе Вашего предложенія предвѣщало расходъ въ большемъ размѣрѣ, чѣмъ въ первомъ случаѣ,

я колебался выразить Вамъ свое согласіе на Ваше предложеніе, и все же и потому лишь послѣ долгихъ переговоровъ происшедшихъ при свидѣтелях, я согласился на мѣстѣ досчатыхъ стѣнъ возвести въ Вашемъ сараѣ кирпичныя, но лишь не выше того, что потребно для наложенія балокъ. Этимъ и ограничилась вся моя добровольно оказанная хотъ вырѣ Этимъ и ограничилась вся моя добровольно выско Въ этихъ и только въ этихъ предѣлахъ, т. е., только въ постройкѣ стѣнъ до балокъ могла состоятся я вызвался проявить Вамъ помощь и должна была проявиться вся моя помощь, вы могли разчитывать на мою помощь которая будучи добровольною, а никакъ не обязательною, должна быть измѣряться мною о сущѣ по логикѣ вещей и естественному чувству справедливости определятся мною а не Вами. принявъ въ томъ видѣ и въ томъ размѣрѣ въ какомъ я пожелалъ. я то[ль]ко [могъ] желать опредѣляема какъ по роду, такъ и по размѣрамъ тѣмъ кто ее предлагаетъ а [не] тѣмъ, кому предлагаютъ.

Тѣмъ не менѣе, я не только не исполнилъ Вашего предложенія въ предѣлахъ всѣмъ востановленныхъ моимъ съ Вами добровольнымъ соглашеніемъ; на мой собственный счетъ съ моимъ матеріаломъ и пожеланіемъ, но сверхъ того, купилъ ничѣмъ не будучи въ томъ обязанъ оказать Вамъ помощь, купилъ Вамъ новый чугунный котель для прочешной, уступилъ Вамъ дверцы для печи кирпичи, дверцы отъ для

прачешной печи предоставивъ въ Вашемъ са Вамъ кирпичи въ количествѣ потребномъ для выкладки прачешной печи въ вашемъ сараѣ печи, да въ уступивъ три балки и нужное количество черепицы на ремонтъ крыши Вашего сарая. *А ведь Повторяю, дальше постройки стѣнь моя возведенія стѣнь въ Вашемъ сараѣ кирпичныхъ стѣнь вмѣсто досчатыхъ моя помощь не должна была простираться. можетъ простираться опять по моей доброй волѣ, которую я не думалъ вырвать.*

Такъ, на чѣмъ основан[ы], Ваши приказъ и требованіе, пр-каго въ такой категорической формѣ, предъявляемая при Вами требованія,

Развѣ я обязанъ былъ дѣлать Вамъ—вѣ—эти какую либо изъ вышеуказанныхъ уступковъ. Развѣ я обязанъ былъ строить Вамъ что-либо?

А вѣдь дальше возведенія въ Вашемъ сар[аѣ] кирпичныхъ стѣнь вмѣсто досчатыхъ на мѣстѣ досчатыхъ кто въ правѣ пренудить требовать отъ меня оказывать еще моя помощь, которая, всецѣло зависить отъ моей доброй воли установлена ни основана на моей доброй волѣ и ни на чѣмъ другомъ и которая, разъ она добровольна, не можетъ быть опредѣляема расширяема и увеличиваема по мимо опять таки доброй воли. Все это никѣмъ другимъ, какъ мною же

Въ виду всего сдѣланнаго мною въ пользу Васъ, спросимъ самихъ себя:

Теперь спросимъ

Сн Повторяю: Повторяю:

Если я Вамъ изъявилъ готовность принять то или другое участіе въ постройкѣ новой прачешной комнатки по величинѣ равной Вашей прачешною изъ этого вовсе не слѣдуетъ, что этою моею добровольною готовностью можетъ кто-либо распоряжаться по своему желанію и усмотрѣнію. Вѣдь пост Потрудитесь принять во вниманіе, что я вызвался добр оказать свою добровольную помощь лишь въ постройкѣ прачешной, прачешной, но отнюдь не въ отдѣлкѣ ея, и тѣмъ болѣе построеннаго внутри внутри и снаружи, въ окраскѣ, въ штукатуркѣ, въ настланіи половъ и. т. д. вашего сарая, въ цѣломъ или части[чно] постройтка въ зданіе стѣнь комнаты одно, а отдѣлтка его ея строеніе внутри и с наружи совсѣмъ другое; € ибо постройка возводится каменщикомъ, окраска производится маляромъ, штукатурка дѣлается штукатуромъ и. т. д.

Въ видѣ штукатурки, окраски и настланіи половъ совсѣмъ и т. п. совсѣмъ другое. И если въ этомъ отношеніи въ настоящее время у Васъ

возникает какое-либо недоразумѣніе, то это не д.

Прошу извиненія, но не могу не принять на себя смѣлости напоми[т] Вамъ еще разъ, что все, что мною сдѣлано въ пользу Васъ, сдѣлано по моей доброй волѣ и никто и ничто къ тому меня не обязывало и не могло. Всѣ упомянутыя выше уступки учинены мною лишь по одному добрососѣдскому чувству, по моей добровольной готовности оказать Вамъ посильную помощь. Если Вы полагаете, что всѣ эти уступки я долженъ былъ сдѣлать въ силу какихъ либо правъ Вашихъ съ одной стороны и моихъ обязательствъ, съ другой, прошу въ этомъ разобраться черезъ посредника, выборъ котораго предоставляю Вамъ. Вѣдь обстоятельства дѣла такъ ясны и очевидны какъ на ладони. Открыть здѣсь правду не трудно: невозможно.

* * *

Къ числу построекъ и принадлежностей къ нимъ, по мѣстонахожденію своему и роду и значенію, относятся: 1) сѣверная половина желѣзныхъ воротъ; 2) Водомѣръ 3) Прачешная. Несмотря на это Вы нашли для себя возможнымъ предъявить ко мнѣ претензію.

Несмотря на мое, такъ категорически выраженное, мое право на постройки и принадлежности къ нимъ, Вы нашли возмо для себя возможнымъ предъявить мнѣ претензію относительно воротъ желѣзныхъ воротъ, сѣверная половина которыхъ всецѣло оказалась на моемъ участкѣ и составляла принадлежность моихъ построекъ. Я Вамъ безъ всякаго возраженія уступилъ эту часть воротъ. Эта уступка стоитъ мнѣ сейчасъ сорокъ четыре руб.

Водомѣръ также оказался на моемъ участкѣ и слѣд., долженъ былъ поступить въ мою собственность, но Вамъ Вы нашли и тутъ нашли для себя возможнымъ предъявить претензію и на этотъ водомѣръ. Я опять таки уступилъ Вамъ и въ этомъ, хотя и [н]езъ не безъ возраженія и не безъ ~~чувств~~ откровенно говоря, не безъ ~~чувства~~ чувства неприятности. Это удовольствіе будетъ стоить мнѣ неменѣе какъ Вамъ извѣстно, пяти десяти руб., если не больше. Кромѣ того, я предоставилъ на выложеніе колодца при уступленномъ мною водомѣрѣ часть кирпичей и потребное количество извести, которыхъ я въ счетъ не беру.

Еще до этихъ уступокъ уже Вами осуществлен

Еще раньше до этихъ уступокъ Вы изволили возразить мнѣ въ разговорѣ сожалѣніе и огорченіе по поводу того, что продавъ мнѣ 175 1/2 кв.

саж. земли совѣми на нея этой землѣ постройками и принадлежностями на-къ-нимъ, Вы остались безъ прашечной и что у Васъ нѣтъ на-ея построи средствъ строить ее, для себя на собственномъ участкѣ. Я, какъ теперь оказывается, имѣлъ большую неосторожность выразить Вамъ мою добровольную готовность помочь Вамъ въ постройкѣ новой комнаты величиною бывшей отошедшей ко мнѣ, по купчей, прашечной прашечной исключительно въ том[ѣх]ъ предложеніи, видахъ, что у меня останется матеріаль что собственно постройка не повлечетъ собою де расхода деньгами, такъ какъ матеріаль для постройки отъ моей постройки того, что я для себя строилъ предвидѣлся остатокъ строительнаго матеріала. только для постройки, но отнюдь Потому Добровольная моя помощь должна была выразиться въ принятіи съ моей стороны половины расходовъ, могущихъ пойти на постройку прашечной комнаты такой же величины какою отъ Васъ въ видѣ прашечной отошла ко мнѣ по купчей.

Такъ было до пріѣзда Вашего изъ дачи. По пріѣздѣ же Вы соизволили предложить мнѣ эту мою добровольную помощь направить на замѣну досчатыхъ стѣнъ Вашего сарая кирпичною кладкою.

Такъ какъ въ этомъ послѣднемъ случаѣ мнѣ приходилось гораздо больше строить, чѣмъ въ первомъ случаѣ, то я довольно долго, а это, влекло за собою и большій расходъ, то я сначала выразилъ Вамъ свое несогласіе на оказаніе такого рода помощи, а потомъ все же уступилъ, но съ тою лишь тѣмъ лишь непремѣннымъ условіемъ, чтобъ по добровольная помощь моя ограничилась лишь возведеніемъ кирпичныхъ стѣнъ до балокъ, въ вышину до балокъ на мѣстѣ досчатыхъ. На этомъ мы и покончили. Во что все это можетъ быть подтверждено показаніями свидѣтелей. Въдъ Все это происходило въ присутствіи нѣсколькихъ лицъ. и при у

Въ этихъ и только въ этихъ предѣлахъ, т. е., только въ постройкѣ стѣнъ въ Вашемъ сараѣ Вы могли рассчитывать на мою помощь и ни на юту больше. Если бы даже этого не было. Въдъ Помощь моя вообще будучи добровольною а никакъ не обязательною, должна быть, по логикѣ вещей и естественному чувству справедливости, быть въ случаѣ недоразуменія опредѣляться какъ по роду, такъ и размѣромъ тѣмъ, кто ее добровольно предлагаетъ, да а не тѣмъ, кому предлагают. Конечно, отъ всего послѣдняго зависитъ принять или не принять ее предд ее, ко требовать больше свыше того, что предно разъ принята потребовать большаго нѣтъ никакого основанія, онъ не имѣетъ ника[ко]го права, никакого основанія.

Тѣмъ не менѣе я не ограничился указанными предѣло помощью въ указанныхъ предѣлахъ. Я Вамъ ~~возвелъ~~ не только возвелъ кирпичныя стѣны въ сараѣ, ~~велъ на мѣсть досчатыхъ~~ но купилъ еще чугунный котель для прачешной печи, уступилъ Вамъ дверцы къ сей послѣдней, предоставилъ Вамъ кирпичи въ количествѣ потребномъ для выкладки печи въ сараѣ и потребное количество черепицы на ремонтъ крыши, для даль трое балокъ, двери и окно. Чего же еще больше?

Такъ, на чемъ же основаны Ваши дальнешія требованія? въ такой категорической и повелительной формѣ предъявляемыя—Опять спрашиваю: развѣ я обязанъ былъ дѣлать Вамъ какую либо ужъ изъ выше указанныхъ уступокъ? Развѣ я обязанъ былъ строить Вамъ что-либо?

Потрудитесь припомнить, что я ~~вызвался~~ добровольно вызвался принять то или другое участіе въ постройке ~~стѣнъ~~ ~~прачешной стѣнъ~~ комнаты, но отнюдь не въ отдѣлкѣ ~~ея~~ ~~сн~~ внутри и снаружи и не въ приспособленіи этой постройки къ тѣмъ или другимъ ~~цѣлямъ~~ т. е. не въ приспособленіи ея къ тѣмъ или другимъ.

[1902 წლის 14 აპრილის შიგნით]

<დავეხმე ალექსანდრე ოლდენბურგელისადმი>

Гагры

Его Выс-ству принцу Алексан. Петровичу.

Глубокопочтенный милостивымъ рескриптомъ Вашего Высочества и ~~переговоривъ~~ ~~директоромъ~~ ~~пріюта~~ Сидоровымъ ~~посмѣлюсь~~ проникнутый важностью и великодушиемъ Вашихъ начинаній любезно переданныхъ мнѣ П. А. Сидоровымъ Я въ виду открытія завтра Двор. 2^м Мая Дворянскаго Ба Собранія распредѣляющаго прибыли Банка ~~осмѣлюсь~~ беру смѣлость беспокоить Ваше Высочество почтительной просьбой разрѣшить мнѣ черезъ представителей дворянства ~~внести на~~ ~~обсужденіе~~ довести до свѣдѣнія дворянскаго собранія о ~~просвещенномъ~~ ~~о милостивыхъ~~ просвещенныхъ заботахъ Вашихъ ~~уси~~ [...]~~вленіи~~ которыя не могутъ не оказать существенной пользы не только Черноморскому побережью, но и дворянству нашей Губерніи но и всему населенію нашего края. Въ случае милостиваго соизволенія буду имѣть ~~чест~~ счастье ~~все пре~~ по окончаніи Двор. Соб. все преданнѣйше доложить о постановленіи дворянства.

[1903 წლის 1 მაისი]

ნაწილი VI

პუბლიცისტური წერილები და მიმოხილვები

ვისრამიანის დაბაჟების გამო

ვისრამიანი, — ეს ყოველ მხრით შესანიშნავი განძი ქართულის ლიტერატურისა, -- არ ყოფილა დღევანდლამდე დაბეჭდილი სრულად. მხოლოდ ზოგიერთი კარი ბატ. ჩუბინოვის ქრესტომატიებშია ჩართული. არც მისი ხელნაწერებია ისე ხშირი ჩვენში, როგორც თვით თხზულების ისტორია სამართლიანად ითხოვს.

ეს თხზულება ეკუთვნის დიდებულს დროს თამარ მეფისას, ამას ჰმონებოხს თვით ენის სიკეთე, სიცხოველე და კილო. დამწერად სარგის თმოგველს ამბობენ, თუმცა მტკიცე საბუთი ამისი, ჩვენდა სამწუხაროდ, ვერას გზით ვერსად ვიპოვეთ. ეს კი ცოტად თუ ბევრად საფიქრებელია, რომ ვისრამიანი ვეფხვის ტყაოსანზედ ადრეა დაწერილი, იმიტომ რომ რუსთაველი რამდენსამე ადგილას თვისს პოემაში იხსენიებს ვისრამიანის გმირთა: ვისსა და რამინსა; იმათი ერთმანეთის სიყვარული და ტრფიალება მაგალითებსავით მოჰყავს.

არ ვიცით, ვისარამიანი საკუთარი ქართული თხზულებაა თუ ნათარგმნია. ამ საგანზედ ჩვენში სამ გვარი აზრია გავრცელებული.

ზოგნი ამბობენ, რომ საკუთარი ქართული თხზულებაა და ამას ამყარებენ, პირველ, იმაზედ, რომ მეტად თვალსაჩინო მაგალითებია წმინდა ქართულის ჩვეულებისა შიგ მოყვანილიო; მეორე, იმაზედ, რომ ენა მეტად ფაქიზია, მკაფიო, სიტყვების განყოფილება ფრაზაში თითქმის არ ჰღალატობს წმინდა ქართულს ენასაო და თუ თარგმანი იყოსო, რაც უნდა ნიჭიერი მთარგმნელი ყოფილიყო ამის გადმომღებო, არ შეიძლება, ბევრგან არ აჰყოლოდა უნებლიედ იმ ენის წყობილებას და თვისებას, რომლიდამაც სთარგმნიდაო.

ზოგნი, ამბობენ, რომ თუმცა თვითონ ამბავი ვისისა და რამინისა სპარსულია, მაგრამ ეს ამბავი ქართველს მწერალს მხოლოდ გაუგონია, თვითონ მხოლოდ შინაარსი აუღია, და თავისით დაუწერია, და არა გადმოუთარგმნია სპარსულის ტექსტიო. ამ აზრსაც ისევ ის ზემოხსენებულის აზრის საბუთები უდგება მოწმად, და ეს აზრი პირველზედ უფრო დასაჯერებელი უნდა იყოს, რადგანაც ნამდვილად ცნობილია ევროპის მეცნიერთაგან, რომ ვისისა და რამინის ამბავი სპარსელებს ეკუთვნისო, და შესაძლოა ჩვენს მწერალსაც გაეგონოს და მერე თავისით ახალი თხზულება დაეწეროს.

მესამე აზრი ის არის, რომ ვისრამიანი თარგმანია და არა საკუთარი ქართული თხზულება. ამას ამტკიცებს თვითონ პირველი კარი ამ თხზულებისა, საცა მოხსენებულია რომ ამბავი ფაჰლაურიდამ სპარსულად გადმოთარგმნილია. ამ გარემოებას მით უფრო ძალა ეძლევა, რომ დღესაც სპარსულად დარჩენილა „ამბავი ვისისა და რამინისა“, ქილილა და დამნასავით ლექსად და პროზად შერევიტ დაწერილი მეთერთმეტე საუკუნეში. ამბობენ სპარსულითგან ეს თხზულება ნემენცურადაც გადაუთარგმნიათ.

ეს სპარსული, ნემენცური და ქართული „ვისრამიანი“ რომ ერთმანეთს შეუფარდდეს, მაშინ საბუთი მოგვეცემოდა ან ერთს, ან მეორეს, ან მესამე აზრზედ დამყარებულვიყავით. ჩვენდა სამწუხაროდ, ამისათვის მასალა ვერ მოვიპოვეთ, ვერც სპარსული ვიშოვეთ და ვერც ნემენცური, რომ ენის მცოდნე კაცთათვის გადაგვესინჯებინა. იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ შემდეგში ამ შესანიშნავის თხზულების სრული ვითარება გამოუძიებლად არ დარჩება, მით უფრო, რომ ეს თხზულება ამისი ღირსია და, ჩვენის ფიქრით, სასახელოც იმ ერისათვის, რომელსაც იგი პირველად შეუქმნია.

საჭიროება ვისრამიანის დაბეჭდვისა ქართულის მწერლობისათვის აუცილებელი იყო. მაღალი პოეტური მისი ღირსება, მაღალი ნიჭიერების ბეჭედი, ძლიერი გამომხატველობა ადამიანის გულის მოძრაობისა, თვით პროზაული ენა, მაჩვენებელი ლიტერატურის შემუშავების ხარისხისა, ყოველივე ესე ამ თხზულებასა ხდის ძვირფასს საუნჯედ ჩვენის მწერლობისა. ამ გვარი ღირსება ყოფილა მიზეზი ვისრამიანის დარჩენისა, რომ ჟამთა ვითარების დაუდგრომლობას არ ნაუშლია, სხვათა მრავალთა თხზულებათა მსგავსად. მართალია, ჩვენში ვეფხვის ტყაოსანსავით გავრცელებული არა ყოფილა ყოველს ოჯახში და, როგორც ამბობენ, ქალებს სულ არც კი აკითხებდნო, მაგრამ შესწავლულ კაცებში, უმაღლეს საზოგადოებაში მიღებული ყოფილა ვეფხვის ტყაოსნის დაწერის წინადაც; ამას გვიმტკიცებს თვით ვეფხვის ტყაოსანში რამდენჯერმე მოხსენებული ვისის და რამინის სახელი¹ ამ პროზაულს თხზულებას რომ ზემოქმედება ჰქონია ჩვენს მწერლობაზე, ამას გვიჩვენებს ის გარემოება, რომ იმისთანა დიდს პოეტს, როგორც რუსთველია,

¹ ხანა 182: „იგი ჭირი არ უნახავს არ რამინს და არცა ვისსა.“ ხანა 1074: „და ფატმანს ჰკლვიდა უმისობა, რამინისა ვითა ვისსა.“ ხანა 1536: „და ნუ ეჭვ მიჯნურად მათებრსა ნუმცა თუ რამინს და ვისსა.“ ვეფხვის ტყაოსანი, გამოცემული დ. ჩუბინოვისაგან. ს-პეტერბურლს, 1860 წ.

ყურადღება მიუქცევია და სამაგალითოდაც გახდომია. ზოგი ადგილი ვეფხვის ტყაოსნისა მოგვაგონებს მსგავსებას ვისრამიანისას და ზოგის აზრის გამეორებას, თითქოს რუსთველს ვისრამიანიდამ ამოელოსო, რასაკვირველია, უმეტესის მშვენებით და გამოხატვით. წერის კილო ორისავე თხზულებისა, თუმცა ერთი ლექსია და მეორე პროზა, ერთმანერთს უახლოვდება, რადგანაც თითქმის ერთსა და იმავე დროს ეკუთვნის. ამ საფუძვლით აიხსნება საჭიროება ვისრამიანის დაბეჭდვისა.

ტექსტის სინამდვილით დაბეჭდვისათვის რედაქციას მხოლოდ ოთხი ხელნაწერი ჰქონდა. ამათგანი ერთი „წერა-კითხვის საზოგადოების“ ბიბლიოთეკისა, მეჩვიდმეტე საუკუნეში ანუ მეთვრამეტე საუკუნის დასაწყისში მშვენიერის ხელით ნაწერი, დანარჩენს სამს დედანზე უკეთესი აღმოჩნდა სისრულით და შეურყვნელობით. სხვა მეორე ხელნაწერი სრულებით ეთანხმებოდა უცვალებლად პირველსა, მხოლოდ აკლდა რამდენიმე დახეულ-დაკარგული ნაწილი. დანარჩენი ორი დედანი აღმოჩნდა დამახინჯებული: ერთია შეცვლილი, თითქოს გადამწერს ძნელად გასაგონის აზრების თარგმნა დაუწყია, წყობა წინადადებათა, სიტყვათა და თვით სიტყვები შეუცვლია; და მეორე – მწერლობის უცოდინარს გადმოწერის დროს თვისის უმეცრების ბეჭედი დაუსვამს. ორივე ეს უკანასკნელი დედნები ამ შერყვნილების გამო სავსეა უაზრობით, ანუ ძლიერი აზრი, ძლიერად გამოხატული, დაუძღურებულა და სიცხოველე დაჰკარგვია. ამ ოთხს დედანს უნდა დასჯერებოდა რედაქცია, რადგანაც მეტი ხელნაწერი ვერ მოიპოვა. ბატონ ჩუბინოვის ქრესტომატიებში დაბეჭდილი, მეტადრე პირველი გამოცემის ნაწყვეტი, ვისრამიანის არც ერთს, ოთხ მოხსენებულ დედანს, არ ეთანხმება; ეტყობა ძლიერი ცვლილება და ამიტომ მისი ვარიანტების მოხსენება არ მოხერხდა. ტექსტი დაიბეჭდა პირველის დედნიდამ, ზოგიერთს იშვიათ ადგილებს გარდა, და ცვლილება-ვარიანტები დანარჩენის ხელნაწერ ეგზემპლარებითგან სხოლიობად იქმნა მოხსენებული. ამ სხოლიობებშივე ზოგი საჭირო განმარტება რედაქციამ შემოიტანა.

ტექსტის ბეჭდვის მართლწერა რედაქციამ დაიცვა ძველის ხელნაწერის დედნისა, ზოგი იქნება შეცთომილებითურთ, იმ საფუძვლი-საგამო, რომ ამ ძველ ნაწერ თხზულებას რამდენადმე მიეცა მასალა სასაუბრო ენის გამოთქმის, მეტყველების და ხმათა ცვლის ისტორიისათვის. მაგალითად უ დაუტევეთ და არ შეეცვალეთ ეხლანდელ ვინად, და არც მეთვრამეტე საუკუნეში შემოღებულ ამ ორ ასოთა აღსანიშნულ უ (უ ბრჯგუდ).

ტექსტს დაერთვის ლექსიკონი, შედგენილი საბა ორბელიანის ლექსიკონის თანახმად ცოტაოდენის დამატებით ანუ შეცვლით და სხვათა ენების ლექსიკონთა და კარტათა დახმარებით ისტორიულ-გეოგრაფიულ სიტყვათა ახსნისათვის.

[1884 წლის 29 ივლისამდე]

† თავ. მამია გურიელი (ფაზელი)

გულის საუნჯე მაქვს სავსე
საიდუმლოთა სპეკალთა,
მაგრამ ვერ გავხსნი, ვერ ვიტყვი,
ენაზე მასმენ ეკალთა.
მეფე ვახტანგ VI

დეე, იცვალოს გარემოება,
თუნდ ხალხის ხმამაც მოგცეს ზიანი,
თვით ნუ იცვლები, მოვა დროება,
გიცნობენ, რომ ხარ ადამიანი.
მ. ფაზელი

კიდევ გაისმა ზარი გლოვისა და სიკვდილმა კვლავ დაგვწყვიტა გული. ფიქრი ჩვენი კვლავ მოიცვა ნისლმა და ბურუსმა და შავმა და ბნელმა აზრებმა კვლავ შეგვაცურა სევდის ზღვაში, საცა ყოველსავე შავი და ბნელი ფერი სძევს, ყოველივე ძაძაფლასით არის მოსილი და უიმედობა და უსასოობა ჰსუფევს მხოლოდ.

ჩვენმა პატარა ქვეყანამ დღეს კიდევ დაჰკარგა ერთი თავისი მამულისშვილი, თავისი ერთგული ძე, თავისი მოტრფიალე, თავისი შემამკობელი. მის უიმისოდაც უღონო ფრთებს ბედმა ერთი ძლიერი ღერი კიდევ შეაკვეცა, დაუსუსტა ძალა აღფრთოვანებისა, აღმაფრენისა, მაღლის კამარა-ნავარდობისა, მისთა მგალობელთა და ქება-დიდებით შემამკობელთა გუნდს უწყალოდ გამოაკლო ძლიერი მგოსანი, სახმილებრ მწველის ლექსებით მისთვის თავ-განირვისა და თავდადების ენა-დაუშრობელი მლაღადებელი.

ნავიდა მამია იმ სოფელს; შესწყდა იმის გულის ძლიერი ძგერა, დადუმდა მისი ბაგენი, შავს მიწას ამოეფარა იმისი სუსტი გვამი, განჰქრა იმისი ძლიერი, კვეთებითა და ბორგვა-დრტვინვით აღსავსე სული...

„განჰქრა სულიო“! არა, სული მისი არ გამქრალა. ისევ ჩვენს შორის ტრიალებს, იმის ნაწერებშია უხილავად ჩაქსოვილი, თითოეუ-

ლის ჩვენგანის გულშია ღრმად ფესვ-გადგმული და იქიდან ვერა-რა ძალა ქვეყნიური ვერ ამოჰფხვრის, ვერ ამოაქარევის.

რითი იყო ძვირფასი მამია? იმითი, რომ მეტად უყვარდა თავისი სამშობლო ქვეყანა; იმითი, რომ მზად იყო წვეთ-წვეთობით დაექცია მისთვის სისხლი; იმითი რომ ტანჯვა და წამება მისთვის ლხინად უჩნდა, ქორწილი ეგონა; იმითი, რომ მის მტერს, მისს ავის მთქმელს ზედ შეაკვდებოდა; იმითი რომ მის სიკეთეს თავის საკუთარ ბედნიერებად ჰსახავდა; იმითი, რომ მისს უბედურობას ისე ჰგლოვობდა, როგორც არც ერთს მიჯნურს არ შეუძლიან იგლოვოს თავისი სატრფო.

მამიას უყვარდა თავისი ქვეყანა და ფარვანასავით თავს ევლებოდა. მისთვის იწვოდა, იდაგებოდა, ილეოდა, დნებოდა. მაგრამ ამ ტანჯვა-წამებაში მამია მარტი იყო, უამხანაგო, ობლად დარჩენილი და ერთი კაცი რას შესძლებდა, რა ბედნიერებას მიანიჭებდა ქვეყანას, რომლის გაბედნიერებისათვის ასისა და ათასის თავ-გამოდებული შრომა და ჯაფა იყო საჭირო. ასე მარტოდ და ობლად დარჩენილი პოეტი ამბობს ერთს თავისს ლექსში:

მე ყველასაგან უარ-ყოფილი,
მარად დევნილი შურიანობით,
საყვარლისგნითაც მწარედ დასჯილი,
მთლად გულ-მოწყლული,
დამწვარი გრძნობით,
ვეგდე ჩემს სახლში უამხანაგო
და უმეგობრო, მარტოკა, ერთი;
ვფიქრობდი, მისთვის თავი წამეგო,
ვის მიზეზითაც მწამს კვლავაც ღმერთი...

ძნელია, როცა სურვილი დიდია საქმის გაკეთებისა და ღონე-კი არ არის ამ სურვილის განხორციელებისათვის. იგი სურვილი საქმის გაკეთებისა თან და თან უფრო ძლიერდება და, რამდენადაც უფრო ძნელი განსახორციელებელია, რამდენადაც უფრო მრავალია მის განხორციელებისათვის წინ-გადაღობებული დაბრკოლებანი, მით უფრო საშინელი ტანჯვა და ვაება ემატება ადამიანს. ვინც მამიასავით მძლავრის სულისა არ არის, ის მალე მიატოვებს თავის სურვილს:

საცა არა სჯობს, გაცლა სჯობს
კარგისა მამაციისაგანაო,

იტყვის და ნელ-ნელა ჩააქრობს თავისს გულში იმ ცეცხლს ქვეყნის სიყვარულისას, იმ წყურვილს თავის ნატვრა-სურვილის განხორციელებისას, რომელიც ან ძნელი მოსაკვლელია, ან რომლის მოკვლა

ყოვლად შეუძლებელია. ბრძენი კაცი, ფილოსოფოსი აიღებ-დაიღებს, ასწონ-დასწონის, კომპრომისებს მოსძებნის, ოპორტუნისტობას ხელზე დაიხვევს და სიფრთხილით, ნელ-ნელა, დროსა და გარემოების შესაფერად დაინყებს მოქმედებას თავისის საყვარელის, თავის წმინდა სურვილის, თავის იდეალის განხორციელებისათვის. მამია ასეთს ფილოსოფოსობას არ ენწყობდა, ასეთს კომპრომისებს არ სწყალობდა, ასეთს ოპორტუნისტობას ლაჩრობა-სიმხდალეს უწოდებდა და ჰლამობდა გულის ფიცრით კლდის გატეხასა, კედლის განგრევისა. იმისი ფილოსოფია, იმისი სიმბოლო სარწმუნოებისა იყო იმის „ალავერდი“. ვისაც გნამთ ჩემი აზრი და მოგწონთ ჩემი სურვილი, მე მზადა ვარ და ალავერდი თქვენთანაცაო. მამია გადადიოდა ალავერდს ყველასთან, ვისაც-კი შეამჩნევდა ადამიანობის ნიშანთ-წყალს და, ჰხედავდა რა გარშემო დიდს სულით დაცემას,

ჩვენსა ნამხდარს გმირობას,

ჰხედავდა რა, რომ საქმის გაკეთების მაგიერ, დაბრკოლება-სიძნელის წინააღმდეგ პირდაპირ შებრძოლების ნაცვლად, გარშემო ყველანი რალაც მიზეზ-მიზეზებს იხვევდნენ ხელზედ, სხვა-და-სხვა სათეორიო მოსაზრებას იშველიებდნენ და იმითი მართლულობდნენ თავს, იმით უნდოდათ ვითომ თავიანთი ჩივირაოტობა, გულის სინამცეცე და ლაჩრობა-სიმხდალე გაელამაზებინათ, ეძლეოდა სასონარკვეთილებას, ცდილობდა, თავი დაეინყებინათ თავის მიეცა, მაგრამ მაინც თავისას არ იშლიდა და მორალისტის კილოთი ჰქადაგობდა ისევ იმ მოძღვრებას, რომელიც უარ-ჰყოფს კომპრომისებს:

დაე, იცვალოს გარემოება,

თუნდ ხალხის ხმამაც მოგცეს ზიანი,

თვით ნუ იცვლები, მოვა დროება,

გიცნობენ, რომ ხარ ადამიანი.

ასეთის აზრისა და შეხედულობისა იყო განსვენებული მამია და მთელს იმის პოეზიას ის უდგავს სულს, რომ ერთობრივის მხნეობით უცბად გავაბედნიეროთ ჩვენი ქვეყანაო. ნუ ავჰყვებით გარემოებას, ნუ შევიცვლებით ჩვენც გარემოების მიხედვით, ჩავიდგათ სული მამა-პაპათა და შევებრძოლოთ ყოველს დაბრკოლებას, რომელიც-კი ხელს გვიშლისო.

მაგრამ კვლავ პასუხი, კვლავ თანამგრძობელნი არსად იყო. სული პოეტისა ამის გამო ჰშფოთავდა, ჰბორგავდა, ყაფაზაში დამწყვედულ ლომივით ჰგრგვინავდა, აბობოქრებულის ზღვასავით აქეთ-იქით კიდებებს ეჯახებოდა, ჩიოდა, ტიროდა, ინყევებოდა,

ფიცსა და ალთქმასა სდებდა, თავის იდეალისთვის არ ელაღატნა არასოდეს, არაფრის გულისათვის. იმისთვის შიში არ არსებობდა, დაცხრომა, დამშვიდება შეუძლებელი იყო. ერთს თავისს მეგობარს აი რასა სწერს, სხვათა შორის:

„შეიძლება სასონარკვეთილის ადამიანის შეშინება? ვისაც წარსულში ნალველი უსვამს და მომავალში მოელის უარესს ნალველსა და სამსალას, მე ვფიქრობ, ამ ნაირ ადამიანებს სიკვდილიც სასაცილოთ მიაჩნიათ.“

ერთ ლექსში, საცა პოეტისა და ჩვენების ლაპარაკია, ჩვენება, ტურფა ქალის სახით, ამხნევებს პოეტს და ჰპირდება მის წმინდა სურვილის განხორციელებას მხოლოდ იმ პირობით, რომ ნულარ იქმნები სასონარკვეთილი, კვლავ მოიეც იმედი, ნუ ჰმარხავ ნიჭს მინაშო. პოეტიც აძლევს ფიცს. შესანიშნავია ეს ადგილი ამ ლექსისა, რომელშიაც დიდი სულის-კვეთება იხატება. და აი როცა ასეთის გულწრფელობით დადებულს ფიცსა და ალთქმას იჯერებს ჩვენება და გულდამშვიდებული მიჰფრინავს ზეცას, ყოველივე სიზმარი და ლანდი ჰქრება და პოეტი ისევ ძველებურს სასონარკვეთილებას ეძღვევა:

არ დასდგა, განჰქრა, იხმარა ფრთები,
ჰაერს შეერთო, გახდა მნათობლად,
თან წარიტაცა ჩემი ფიქრები,
აქვე დამაგდო მე ისევ ობლად...

მამია ცოტას სწერდა, უფრო ცოტას ჰბეჭდავდა. წერა და ბეჭდვა მისთვის ისე სასურველი არ იყო, როგორც საქმე. ხოლო, რადგან არც ყველაფრის დაბეჭდვა შეიძლებოდა, რაც „მის გულის საუნჯივად საიდუმლო სპეკალი“ ამოვიდოდა, არც წერასა და სიტყვას აძლევდა იმდენს მნიშვნელობას, როგორც თვით საქმეს, საქმე-კი, მისი სანატრელი საქმე, შეუძლებელი იყო დროთა ვითარების გამო, ამიტომ ჩვენი ძვირფასი პოეტი, დიდის ნიჭისა და მძლავრის სულის პატრონი ცდილობდა სხვაფრივ როგორმე მისცემოდა თავ-დავიწყებას. სევდა და ვარამი გულივად ველარ გადიგდო, ველარ მოიშორა. მისს გულში დაიბუდა ჭიამ საქმის გაკეთების ეჭვისა და უიმედობისამ, გრძნობამ სასონარკვეთილებისამ. მამიაზე სწორედ ისევ ითქმის, რაც გერცენმა სთქვა ბელინსკის შესახებ.

ბელინსკისავით მამიაც გასტეხა დიდმა მხნეობამ და მასთან შეუძლებლობამ საქმის გაკეთებისამ. გული მისი ჰგრძნობდა დიდს შემძლებელობას. საქმეში-კი, – ნამდვილს საქმეში და არა წერაში –

ვერ გამოიყენა ეს შემძლებლობა. ასეთს გარემოებაში ადამიანის ძალა გადაიქცევა ხოლმე შხამად, სანამლავად, რომელიც სტანჯავს, ცეცხლს უკიდებს კაცს.

აი ასეთი ტანჯული, ასეთი ცეცხლწაქიდებული იყო ეს ბოლმითა და ვარამით სავსე მგოსანი, გაბოროტებისაგან ცალკერძ მიმართულის მსჯელობითა, ფიქრითა და აზროვნებით. პოეტმა კარგად იცოდა, რომ ძალა აღმართსა ჰხნავს, მაგრამ მაინც არ შეუდრკა ძალას, არ მოუხარა ქედი გარემოებას, კრიჭაში უდგა ქვეყნის წაღმა-უკულმა ტრიალს, თუ საქმით არა, სიტყვით მაინც, და, ვიდრე ცოცხალი იყო, ფეხი მთებზე ედგა ქვეყანად, ტინურად დამტკიცებული; ვითა ქარქვეტი ქართაგან ვერ იქმნა მოტაცებული.

[1891 წლის 3 აგვისტომდე]

<ევროპის პოლიტიკური დაჯგუფებები და ჩრდილო ამერიკის შტატები>

რომ იტყვიან მონასტერი აირიანო, სწორედ დღევანდელ პოლიტიკურ მდგომარეობაზე ითქმის. ცხადია, ორთა კავშირი ერთის მხრით და სამთა-კავშირი მეორის მხრით რალაც ღამის თევაშია დიდის ცვლილების დღისა წინაშე. მართალია, ჯერ ვერავის ვერ გაუგია, – ვინ ვის დაეძებს, ვინ ვის გაუზრბის, ვინ ვისთან ჰცდილობს ხელი-ხელ გადაბმას, ვინ ვის ხელიდამ ეცლება, მაგრამ რომ მინის ძვრას ამ კავშირთა ფეხ-ქვეშე, ამას-კი ადვილადა ჰგრძნობს ყველა ის, ვისაც ცოტა ოდნად მაინც თვალი ახილებული აქვს და ყურიდამ ბამბა აქვს გამოღებული. აშკარაა, იგი ნიადაგი, რომელზედაც დაითესა და ამოვიდა ეს ორმხრიული კავშირი, თავს ველარ იჭერს, შიგ რალაც ჭია გაუჩნდა და კავშირთა ფესვებს ერჩის და ჰღრღნის. აშკარაა, არც ერთი იგი კავშირი არ შეეფერება ეხლანდელ საქმეთა ვითარებას და ან უნდა შეეწონოს დღევანდელს გარემოებას და ან უნდა დაიფუშოს, როგორც არაფრის მაქნისი გაუქმებული ციხე-ბურჯი და სხვა აშენდეს. ორსავე შემთხვევაში ფერი და სახე უნდა შეიცვალოს და ეს, ჩვენის ფიქრით, სადღეხვალთა საქმეა მხოლოდ.

ერთიც და მეორეც ხსენებულ კავშირთაგანი გაჩნდა და დაიბადა ევროპის პოლიტიკის ნიადაგზე, მარტო შიდა ევროპის საქმეთა ავ-კარგაიანობამ გამოიწვია და ამიტომაც როგორც კავშირთა მონაწილენი, ისეც ღონისძიებანი ამ ავ-კარგაიანობას შეეფერნენ.

ევროპიელთ შინ ჰქონდათ ერთმანეთში გადახლართულნი საქმეები და ამ საქმეთა გასაძლიერად დაიბადა ერთი კავშირიც და მეორეც. ეხლა კი სულ სხვა ხანა დადგა. სიმწვავე საქმეებისა შიგ ევროპაში ცოტად თუ ბევრად განელდა, მისუსტდა. ევროპის თვალი მიიზიდა აფრიკამ, აზიამ, სახელდობრ, ჩინეთმა და ერთობ შორეულმა აღმოსავლეთმა. ეხლა ბრძოლა და დატაკება ინტერესებისა ევროპის გარედ არის. ევროპის გარედ-კი სულ სხვა ამბავია. რაც შიგ ევროპაში ერთმანეთს აკავშირებს, ევროპის გარედ აცალკევებს, ან სულ უქმად ჰხდის კავშირსა. ამიტომაც არა ერთი და ორი მაგალითია, რომ ევროპის სახელმწიფონი, რომელნიც შიგ ევროპაში ერთმანეთს მუშტს უღერებენ, ევროპის გარედ-კი ერთმანეთს მხარს აძლევენ. მაგალითებრ, საფრანგეთი, გერმანია და რუსეთი ერთად ჰმოქმედებდნენ ჩინეთ-იაპონიის შერიგების დროს და ეხლაც თითქმის სამნივე ერთად პირში უდგანან ინგლისს ჩინეთის გამო. ან, მაგალითად, თუნდა ავსტრია ავილოთ. შიგ ევროპაში ავსტრია იძულებულია გერმანიასთან კავშირი ჰქონდეს, რადგანაც ბალკანეთის საქმეთა გამო ძლიერი მომხრე ეჭირვება. ჩინეთში და ან აფრიკაში, საცა ეხლა გერმანია დიდ შარა-გზას იკეთებს, ავსტრიას არცა სცხელა და არცა სცივა და რამ უნდა აიძულოს გერმანიის მომხრეობა და ამისათვის თავს რად აიტიკვებს.

ევროპის დიდთა სახელმწიფოთა ინტერესები რომ ასე გულმოდგინებით შორეულ აღმოსავლეთს მიაჩემდა, ამან ერთი ფრიად დიდ მნიშვნელობიანი ამბავი მოახდინა ქვეყანაზე. გერმანიამ, რუსეთმა კარგა დიდი ადგილები ჩამოათალეს ჩინეთსა და ჩინეთის ზღვის პირებში კარგი ნავთსადგურები დაიჭირეს ჩინეთში შესასვლელად წყნარ ოკეანიდამ და წყნარს ოკეანეში სასვლელად. აქ ზღვის პირებში ბინა დაუდვეს კარგა მოზდილ ფლოტებს. საფრანგეთმა და ინგლისმაც სამაგიერო მოსთხოვა ჩინეთს და უძღურს ჩინეთს სხვა რა გზა ჰქონდა, რომ არ დამორჩილებულიყო. ამ სახით მთელი ოთხი დიდი და ძლიერი სახელმწიფო ევროპისა მიუახლოვდა ჩრდილო-ამერიკის შტატებს და ამ ამბავს, რა თქმა უნდა, ძლიერ უნდა ჩაეფიქრებინა იგი შტატები.

დღეს აქამომდე ჩრდილო-ამერიკის ძლიერი სახელმწიფო არ ერევა ამეებში. ამერიკა ამერიკისათვისაო, იძახოდა დღეს აქამომდე და ხმას არ იღებდა, ვიდრე ვინმე თვით ამერიკას არ მიესვოდა. ეხლა კი თვალწინ ამოუტყუდნენ ოთხნი დიდნი სახელმწიფონი ევროპისა და, მოძღვრება ამერიკა ამერიკისათვისაო, ცოტა არ იყოს შეირყა, შეტოკდა, ცოტად თუ ბევრად განსაცდელს მიეცა. ფრთხი-

ლსა და წინდახედულს ამერიკელებს მიეცათ შიში ამ განსაცდელისა და დღეს ვხედავთ, რომ ამერიკამაც იკადრა ფეხის გარედ გამოყოფა. მთელი ეს ომი ისპანიისა და ამერიკის შორის, ჩვენის ფიქრით, სათავეს და მიზეზს ამ გარემოებაში ჰპოულობს. კაცმა რომ გასინჯოს რუკა, ამპარად დაინახავს, რომ ის კუნძულები და ადგილები, რომელსაც ამერიკა ეხლა ართმევს ისპანიას, სწორედ გზის შესაკვერელი ადგილებია ამერიკის ხელში, ამერიკა თავისს მტერს ჯერ აქ დახვდება იარაღით ხელში, ჯერ აქ მოაფხანინებს თავს, აქ დაუნელებს მადას ამერიკაში შესევისას. ფილიპინის კუნძულებს ამ ანგარიშში ცოტა ადგილი არ უჭირავს და აი მიზეზი რისთვისაც ამერიკა ასე ცხარედ ედავება ამ კუნძულებს ისპანიას, რომელიც არა ნაკლების სიცხარით ეურჩება ასე, რომ ლამის პარიჟში შეკრებილი კონფერენცია ამერიკელებისა და ისპანიისა ამის გამო დაიშალოს და საქმე ახალ ომამდე მივიდეს.

ამერიკის გამოსვლამ მსოფლიო პოლიტიკის სარბიელზე ყველას ყურები ააცქვევტინა. ხუმრობა კი არ არის ამისთანა თითქმის ყოვლად ძლიერის სახელმწიფოს ჩარევა ევროპიელთა პოლიტიკის საქმეებში. ჩვენა გვგონია, რომ ეს ერთი ისეთი უაღრესი ამბავია მეცხრამეტე საუკუნისა, რომლის თავსა და ბოლოს თვალი ადვილად ვერ გადასწვდება.

რალა თქმა უნდა, რომ ეს ამბავი ბევრს დაატოვებინებს ძველს გზასა, და ძველს მეგობარს და ახალს მოანახვინებს ხელ-ახლად კავშირთა დანყობისათვის და ერთმანეთში გასვლა-გამოსვლისათვის.

ვისაც ეხლა ფეხზე მაგრად და შეურყვევლად დგომა უნდა შორეულ აღმოსავლეთში, არ შეიძლება ნატვრის თვალი ამერიკაზე არ მიაქციოს და მისი მომხრეობა და მეგობრობა არ მოინადინოს სულითა და გულით. რა თქმა უნდა, ეს ახალი გარემოება ქვა-კუთხედად დაედება ახალთა კავშირთა წყობას სულ სხვა განზრახვითა და სურვილითა, ვიდრე დღევანდელი კავშირთა წყობაა შიგ ევროპაში. აქ ერთმანეთში გასვლა-გამოსვლისათვის არა მცირე მნიშვნელობა ექმნება იაპონიასაც, რომელსაც მეტის-მეტად ამწარებს ევროპის ზოგიერთის დიდის სახელმწიფოების ჩადგომა ჩინეთში, იმიტომ რომ იაპონია ჩინეთზე ზედ-მოქმედებას მარტო თავისთვის გამოელოდა ჩინეთზე გამარჯვების შემდეგ და ეხლა ევროპიელნი შეეცილნენ და კრიჭაში ჩაუდგნენ. ბევრი ნიშნებია იმისი, რომ იაპონია, ამერიკა და ინგლისი ერთმანეთს მიუდგებიან იმიტომ, რომ ამ სამთა სახელმწიფოთა შორის უფრო ადვილად შესათანხმებელი და მოსარიგებელი ინტერესებია შორეულ აღმოსავლეთში, ვიდრე სხვა ვისთანმე.

თუ ეს ასე მოხდა, სხვა გზა არ არის, თუ არ ის, რომ ან საფრანგეთმა, გერმანიამ და რუსეთმა ერთმანეთს ხელი მიანოდონ საზავოდ და საკავშიროდ, ან ერთ-ერთი ამათგანი უნდა მიეკედლოს ინგლისს, იაპონიას და ამერიკას. ყოველივე ეს, მართალია, ძნელი საფიქრებელია, მაგრამ შესაძლებელი კი.

თუ შორეულ აღმოსავლეთის საქმეთა გარემოებამ ყოველივე ეს მოახდინა, ან არსებულნი კავშირნი ევროპის სახელმწიფოთა, უეჭველია უნდა შეიცვალოს, ან სრულიად დაირღვეს. ამ საქმეთა ვითარებაში, ამ ერთმანეთის მონყობაში დღეს ინგლისს თუ უპირველესი არა, უდიდესი ადგილი უჭირავს და ამით აიხსნება იგი გათამამებული საქციელი ინგლისისა, რომელმაც ასე უეცრად დააქვევითა საფრანგეთი და ფაშოდიდგან კუდი ამოაძუებინა. ამით აიხსნება იგი გაბედული რიხიც და ჭექა-ქუხილი, რომელსაც მოასწავებენ სალისბერიასა და ჩამბერლენის სიტყვები ამ ბოლოს ხანებში.

[1898 წლის 10 ნოემბერი]

პატარა საშუბარი

„ძლიერ საყურადღებო ხანა დაგვიდგაო“, ბძანებს ბ-ნი არჩილ ჯორჯაძე² მართლადა, ფრიად საყურადღებო ხანა დაგვიდგა. საყურადღებო-მეთქი! საყურადღებო-კი არა, სწორედ სასწაულების ხანაა ეს ჩვენი ხანა, „ცნობის ფურცლის“ და არჩილ ჯორჯაძის წყალობითა.

მეტი სასწაულიანი ხანა-ლა გნებავთ, რომ კაცი ჰფიქრობდეს, ჰმოდრაობდეს, იღვნოდეს და იმავე დროს „უკვე მკვდარი“ იყოს და ველარა მოაბრუნებდეს-რა. აბა ერთი მანიშნეთ, – რომელი ხანა ყოფილა კაცობრიობის ისტორიაში იმისთანა, რომ ეს ასეთი სასწაული არამც თუ მომხდარიყოს, ფიქრად მოსვლოდეს ვისმე უიმისოდ, რომ თავი არ გადაეპარსათ და ცივი წყალი არ ესხათ.

მე რომ „კონსერვატორი“ და „რეაქციონერი“ არ ვიყო, თვითონ ბ-ნი ჯორჯაძე ღირს-გამხდიდა და დამემონებოდა, რომ ამისთანა სასწაული არამც თუ თავის დღეში არ მომხდარა, ფიქრადაც არავის მოსვლია. ჩვენში-კი დღეს ეს სასწაული მომხდარა და, თუ არ მომხდარა, ფიქრად ხომ მოსვლიათ და მოსვლიათ. მოდით და ამას იქით ნუ ბძანებთ არჩილ ჯორჯაძესთან ერთად, რომ დღეს „ძლიერ საყურადღებო ხანა დაგვდგომია“.

ვისი უნარია ეს ამისთანა სასწაული? ვის მოუვიდა ფიქრად, რომ შესაძლოა მკვდარიც იყოს და ჰფიქრობდეს, ჰმოდრაობდეს და ილ-

²(იხ. „ცნობ. ფურც.“ № 1720), ნერილი არჩილ ჯორჯაძისა.

ვნოდეს კიდევ? რა თქმა უნდა, ძველის მიმართულების კაცნი ამ სასწაულის ქმნას, თუ თქმას ვერც შეჰბედავდნენ, ვერც მოახერხებდნენ, რადგანაც არა შეჯდა მწყერი ხესა არა იყო გვარი მისი. ვინ მიაქვავათ ძველებს ამაების შნო და უნარი! დაილოცა ისევ ახალ მიმართულების ვაჟ-ბატონები და მათ შორის ჩვენი თავ-მონონებუ-ლი არჩილ ჯორჯაძე! ეს რომ არა ჰყავდეთ, სხვა უიმისო ვინ იტყოდა რიხით და გაბედვით, რომ შესაძლოა კაცი ჰფიქრობდეს, ჰმოდრაობდეს, იღვწოდეს და იმავე დროს „უკვე მკვდარი“ იყოს. ესეც თქვენი ახალი ფიზიოლოგია, არჩილ ჯორჯაძის მიერ შეთხზული და „ცნობის ფურცლისაგან“ გამოცემული.

იქნებ არ გჯერათ, რომ ბ-ნ არჩილ ჯორჯაძის ყოვლად-შემძლე-ბელმა და სულ ახალ-ახლად გამომცხვარმა მეცნიერებამ ხსენებუ-ლი სასწაული წინ გადაგვიშალა. აი, ბატონებო, თქვენის ბედნიერის თვალთ იხილეთ და თქვენის ბედნიერის ყურით მოისმინეთ იგი საოცარი და უცნაური ახალი, რომელიც მას თვისდა სასახელოდ აღ-მოუჩენია და რომელსაც, იმედია, არავინ შეეცილება.

„ჩვენის ცხოვრების ახალ მიმართულებასთან ერთად წარსული წესი ჰფიქრობს, ჰმოდრაობს და იღწვის. ეს მოვლენა ფრიად საგუ-ლისხმოა, რადგან ჩვენის ერის ცხოველ-მყოფელობის მაჩვენებელია“.

... „რას იზამთ? ასეთია „სულთა ბრძოლა“ ძველის წესისა! იგი უკვე მკვდარია, მას ვერც პლების მეცნიერება, ვერც ბ-ნ ტფილე-ლის პუბლიცისტიკა ვერ გამოაბრუნებს“.

ამ ორსავე ტირადას ერთსა და იმავე დროს ერთი და იგივე კაცი სწერს და იგი კაცი არჩილ ჯორჯაძეა³. განა საოცარი არ არის ეს ნაჯეგ-უკუჯეგობა, ეს თქმა და იმავე დროს უკუთქმა, რომ სხვა მეტი არა ვთქვათ-რა!.. რას იზამთ? ასეთია თურმე ახალნი სამამა-ცონი ზნენი, ახალი შნო და უნარი არჩილ ჯორჯაძისებურ ახალ მი-მართულებისა. ჯერ გვეუბნება, რომ წარსული, ესე იგი, ძველი წესი ჰფიქრობს, ჰმოდრაობს, იღვწისო და მერე იქავ უმატებს, იგი, ძველი წესი, უკვე მკვდარია და ველარა გამოაბრუნებს-რაო. თუ ჰფიქრობს, ჰმოდრაობს და იღვწის, როგორი-ლა მკვდარია და თუ მკვდარია, როგორ-ლა ჰფიქრობს, ჰმოდრაობს და იღვწის? აბა, კოდელი ნინო, რამლი ჰყარე და ეს ამიცანა გამოიცან.

ახალ-მოსული.

[1902 წლის 19 თებერვლაშუაშუა]

³ იხ. „ცნობის ფურცელი“ № 1720, წერილი არჩილ ჯორჯაძისა.

ნანილი VII

ზეპირი გამოსვლები

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო განკის წევრთა
წლიური კრება

1872 წლის 27 ნოემბერი

გამოსვლა: „1867 წელსა თავად-აზნაურობამ გამოჰსთქვა სურვილი ბანკის დაწესებისა იმ აზრით, რომ დაისხნას ჩვენი ქვეყანა სიღარიბისაგან და უმეცრებისაგან. იგი აზრი სავსეა მშვენიერებითა, პატიოსნებითა, დიდ-სულოვანებითა და ნაყოფიერებითა. ამა ძვირფასის აზრის გონიერებითსა შესრულებაზედ დამოკიდებულია ჩვენის ეკონომიურის მოღვაწეობის იგი განცხოველება და განძლიერება, რომელიც მიგვიყვანს ჩვენ ნივთიერ-კეთილდღეობამდე და სიმდიდრემდე და ამის გამო ზნეობის სიკეთემდეცა. აი, ამის გამო ღირსია გულითადის ჩვენის მადლობისა ღვანლი იმა ჩვენგანისა, რომელმაცა პირველად ჩაგვინერგა ეგ ნაყოფის მომცემი აზრი. არა-ნაკლებ მისა ღირსნი არიან გულითადის ჩვენის მადლობისა იგი ჩვენგანნი, რომელთაცა პირველსავე მონოდებაზედ მსწრაფლვე უდრტივნიველად დაემორჩილნენ თავად-აზნაურობის გადანყვეტილობასა და მსწრაფლვე შემოიტანეს მათგან მოთხოვნილი ნაწილი ყმების განთავისუფლებისათვის მიღებულის ფულისა, და ამით შემოგვწირეს სხვერპლი, რათა დაისხნან ჩვენი მშვენიერი ქვეყანა სიღარიბისაგან და უმეცრებისაგან. არ შემოძლიან, ბატონებო, არ მოგაგონოთ ის, რომ ამ დიდსულოვანთა და პატიოსანთა შემომწირველთა შორის უფრო მრავალი ღარიბია და მათ შორის, რომელთაც არ ისურვეს იმა სხვერპლის მოტანა, უფრო ბევრნი – შედარებით – მდიდარნი არიან.

დიალ, მონყალენო ხელმწიფენო, ყოველთაგან დევნულმა სიღარიბემ აქაც გვაჩვენა ჩვენ, რომ იგი უფრო სულ-გრძელია ძლევა მოსილს სიმდიდრეზედა! „მე მინდა ჩემს თავს ნება მივცე და ჩემი სიტყვა მოვახსენო მათ, რომელთაც, სხვა და სხვა მიზეზთა გამო, მაგა სხვერპლის თავიდან აცდენა მოინდომეს. ვიქმნეთ ერთსულ და ერთგულ ამა ყოველთათვის ძვირფასის და სანატრელის აზრის აღსრულებაშია. მაგრამ მე იმისათვის კი არ გემუდარებით ერთგულებას და ერთსულობას, რომ ერთგულის გულმოდგინებით მივარდეთ და განვიწილოთ ის თექვსმეტი ათასი თუმანი, რომელიცა უმაღლესის მონყალეებით გვებოძა. აქ ყოველს ჩვენგანს ჩვენდა უთხოვნელა-

თაც გულმოდგინეთ ხელი გამოწვდილი აქვს, რათა ჩაიგდოს ხელში უდიდესი ლუკმა. არა, ბატონებო! ჩვენ გთხოვთ შევერთდეთ ერთის მშვენიერის და ჩვენდა ღირსეულის სურვილითა, რათა ერთმანეთს შევენიოთ ერთმანეთის სხვერპლის მოტანითა ჩვენის საყოველთა-ვო კეთილ დღეობისათვის. ვიქმნეთ ერთგულ და ერთსულ ჩვენის მრავალ-ტანჯულის სამშობლოსათვის, რომელიც აყვავდა მაგ ერთ-გულობითა და ერთსულობითა ჩვენის მინად-მომქმედთათვის, რომელთაცა კეთილ-დღეობაზედ დამყარებულია ყოველთა ქვეყანათა კეთილ-მდგომარეობა საზოგადოდ და ჩვენის ქვეყანისა საკუთრად, ჩვენის შთამომავლობისათვის მაინცა, რომელიცა ლოცვითა და კურთხევით მოგვისხენიებს ჩვენ.

ეს ჩემი სიტყვა მომართული თქვენდა გრძნობისადმი, ეს ჩემი სიტყვა მიქცეული ადამიანის ღვთიურის ნიჭისადმი, რომელიც მიიღებს ხოლმე ცხოველს აღბეჭდილებას მაღალ-ზნეობითის აზრისასა, – იქნება ზოგიერთმა მიიღოს უბრალო ყბედობად, ანუ ჩემდა პირად-აღტაცებად. მაგრამ ამით მე არ შევეკრთები, რადგანაც ვიცი, რომ მაგას იქმონენ მარტო იმისთანა კაცნი, რომელნიცა ისე ზნეობითად გაქსუებულან თავისის სიკეთისა და პირადის ბედნიერების უკან დევნაში, რომ ყოველს ზრუნვას საყოველთაო კეთილისათვის უსაქმო კაცის ოცნებადა ჰსთვლიან, იმისთანა კაცნი, ვამბობ მე, რომელნიცა მუდამ ტრიალებენ ვინრო-თავმოყვარეობის ვინრო სფერაშია, არასდროს არ აღწეულან თავისის პირადის სარგებლობის უმაღლეს და არ გამთბარან საზოგადოების სიკეთის სიყვარულითა, იმისთანა კაცნი, ვამბობ მე, რომელნიცა საკუთარის ინტერესის დათმობაში საყოველთაო სიკეთისათვის ხედვენ მარტო ცდომილებასა და ატაცებულებას გამოუცდელის ყმანვილ-კაცობისასა და არა ძლევა-მოსილებას კაცის ზნეობითის ბუნებისასა!

„მოგახსენეთ რა მე ესე ყოველი, მე მქონდა მარტო ერთი, იქნება თამამი, მაგრამ გულწრფელი სურვილი, რათა განვაძლიერო გულმოდგინება ჩვენი ამ საქმეში იმა მოვალეობისა და მოყვასთა სიყვარულის უწმინდესისა იდეიებითა, რომელნიცა ადამიანის შვილს არამც თუ გაასხნევიანებენ ხოლმე თავის ქისას საზოგადო საჭიროებისათვის, არამედ აქმნევიანებენ დიდსა და სახელოვანსა საქმეთაცა.

„თუ მაგოდენა შევიძელი მე, ამა კრებისა საქმეთა სიძნელე გაადვილდება, იმიტომ-რომ მარტო ზნეობითის აზრით სავსეს გულმოდგინებასა შეუძლიან შეჰსწყვიტოს უწმინდური ნყარო ყოვლისა ჩვენის სიბნელისა, უთანხმოებისა და შეცილებისა!“

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება

1875 წლის 3 თებერვალი

გამოსვლა: წინა დღეების გაცხარებულმა ბაასმა ცხადათ გვაჩვენა ჩვენ, ბატონებო, რომ მრავალს ჩვენგანს ბანკის დანესების უმთავრესი საგანი ან არ უცვნიია, ან უცვნიია და შესაბამი ყურადღება არ მიუქცევია, ან კიდევ უამთა ვითარებისა გამო სრულად დავინწყები-სათვის მიუცია.

ბევრს ჩვენგანს ჰგონია, რომ ბანკი ნიკოლოზისა და პეტრეს, ესე იგი, თვითეულთა პირთა სასარგებლოთ დაანესაო თავად-აზნაურობამ. ამიტომაც ყოველს წესსა, რომელიც აქ წარმოგვიდგინეს დასამტკიცებლად, თავს ვესხმებოდით იმ ანგარიშით, რომ ეგ წესი მე და ჩემს ბიძაშვილს თევდორესაო არაფერს არ გვარგუნებს ბანკიდანაო. ამ თვითვეულთა პირთა სარგებლობაზედ აშენებულია ის ტყუილი იმედი, რომ ვინც მშიერნი ვართო, ბანკმა უნდა გაგვაძლოსო, ვინც მწყურვალნი ვართ, ბანკმა უნდა გვასვასო და ვისაც მამულებზე კანონიერი საბუთები არა გვაქვსო, ბანკმა ისეც უნდა დაგვიჯეროსო, რომ მამულები გვაქვსო. არა, ბატონებო, ჩვენი ბანკი მშიერს ვერ გააძლობს, მწყურვალს თულუხჩად ვერ გაუხდება, თუ არ მტკიცე საბუთიდ, ვერავის ვერ დაუჯერებს, რომ მამულის პატრონია. ჩვენ ბანკს რომ ეგენი ეკისრნა, პირველი რომ ქვეყანას სიცილად არ ვეყოფოდით, მეორე რომ მაგ კისრულს თვითონ ბანკი თან გადააჰყვებოდა.

ეს წუთის სოფელი ისეთია, რომ ვინც თვითონ არ მხნეობს, ვინც თვითონ არ იბრძვის დღიურის ლუკმისათვის, იმისი ბედი გადაწყვეტილია. იმას შეიძლება ერთს დღეს, ან რამოდენიმე ხანს კაცმა კაცთ-მოყვარებით უშველოს, მაგრამ მას მერმედ მაინც ისევ მშიერია, ისევ გასაძლომია, – და ერთი გკითხავთ: როდემდის უნდა ვაძლოთ ჩვენ? მე დარწმუნებული ვარ, რომ რაც დღეს ბანკში ფულია, სულ რომ დღესვე დაფურიგოთ მცონარე მშივრებს, ხვალ უფრო ბევრი მშიერი მოგვადგება, – ხვალ რითლა გავცეთ პასუხი? ყმუბის განთავისუფლებამ რაც დღეს ბანკს ფული აქვს, ათჯერ იმაზედ მეტი ფული შეგვძინა ჩვენ ყმების განთავისუფლებამ, – განა მაგან მოჰსპო ივანეს და პეტრეს შიმშილი?

ვინც თვითონ არ ჭირნახულობს, ვინც თვითონ თავის მარჯვენით არ ცდილობს თავის სტომაქის ავსებას, ის, ბატონებო, ცხრილია, რომელიც მაინც არ აივსება, თუნდა მთელი მტკვარი გაუნწყვეტლივ

ზედ მიუშვათ. რა თანხა გაუძლებს მშიერს მცონარეობას? მარტო იმისთანა თანხა, რომელმაც იმოდენი უნდა იმატოს, რამოდენსაც დააკლებთ. თუ ჩვენგანი ვინმე ამისთანა გრძნეულს თანხას შეადგენს, ჩვენ იმისათვის დიდის სიხარულით გზა დაგვიცლია. ვიმეორებ: ერთხელ და ორჯელ რომ გააძღოთ მცონარე მშიერი, ეგ კაც-მოყვარებაა, მაგრამ მაინცა და მაინც ამით სამუდამოდ წყლულს ვერ გავიმთვლებთ, იმიტომ-რომ თავის თავის წყლული თვითონ მცონარე მშიერი არის. ან რად გვინდა, რომ ამ გვარ კაცთათვის ეგრე ვწუხვართ და ჩვენი მწუხარება იქამდინ მიგვყავს, რომ გვინდა ბანკი მაგ მწუხარებას ვანაცვალოთ. მცონარეობას რომ საზრდო მივსცეთ, ეგ მცონარეობის ნაქეზებასა და გამრავლებას მოასწავებს. ნაქეზება, ხელის გამართვა გაჭირებულს ბეჯითობას უნდა, იმიტომ რომ მარტო ბეჯითობაა ჩვენი მხსნელი და ქვეყანისათვის ნაყოფიერი, – და არა მშიერს მცონარეობას, რომელიც იმოდენად დიდს პირს ალებს, რამოდენადაც დიდს ლუკმას აწვდით და რომელიც რამოდენად ძლიერია, იმოდენად აღარბებს ქვეყანასა. ჩვენის ქვეყნის იარა მცონარეობაა. რაც ადრე მოვიშორებთ მაგ იარას, მით უფრო მალე მოვიპოვებთ ჯანმრთელობას, დღეგრძელობას და კეთილდღეობასა.

ვინც მაინც და მაინც ბანკს შეჭხარის მარტო თავისის პირადის სარგებლობისათვის, ის ბანკისაგან უნდა მოელოდდეს მხოლოდ იმას, რომ ბანკი ფულს ასესხებს, იმასაც დიდის სიფრთხილით, რომ ბანკს ფული არ დაეკარგოს. ამის მეტს თვითვეული ჩვენგანი ცალკე და საკუთრად ვერასფერს ვერ გამორჩება ჩვენს ბანკსა. ვწუხვარ, რომ ეს ასეა და უფრო ვწუხვარ, რომ შეუძლებელია ეს ასე არ იყოს.

დიახ, ბატონებო! შეუძლებელია, რომ ბანკმა თვითვეულს ჩვენგანს ცალკე სესხის მეტი სხვა რამ შემწეობა მოუტანოს, მე ვამბობ, თვითვეულს ცალკე. მაგრამ უნინაც მითქვამს და ეხლაც მოგახსენებთ, რომ ბანკი ამ მხრით, ესე იგი, იმით რომ ფულს ასესხებს, კაცის ამშენებელიც არის და დამღუპავიცა. ვინც ბეჯითია და მხნე, ვისაც გონება აქვს, გულმოდგინე შრომის სურვილი და მხოლოდ ფული აკლია, რომ თავისი საქმე წარიმართოს, ღვთის წყალობა თქვენა გაქვთ, რომ იმისათვის ბანკი ყოვლად მხსნელი სახსარი იყოს. მაგისთანა კაცს არა სასტიკი კანონი, ბანკის სიმკვიდრის ქვა-კუთხედად დადებული, ვერ დააბრკოლებს, ვერ დააფთხობს, გულს წინადვე ვერ გაუხეთქს, იმიტომ-რომ მხნე და ბეჯითია. ბეჯითობა კიდევ თითქმის ყოვლად შემძლებელია, ანგარიშიანია, იცის, რომ ფულს წინდაუხედავად არავინ არ გაასესხებს, თუ ფულის დაღუპვა არ უნდა.

ამისთანა კაცს იმ ბეჯითობასთან, იმ მხნეობასთან, იმ შეუწყვეტელ შრომის სურვილთან ოღონდ ფულის შოვნის გზაც მიეცით და რაც უნდა ძნელი გზა იყოს, იგი იმ გზას უსათუოდ გადალახავს. მარტო ამისთანა კაცი უნდა შეჰხაროდეს ჩვენს ბანკსა და ჩვენც, მოწყალე-ნო ხელმწიფენო, მარტო მაგისთანა კაცს უნდა წაუხაროდეთ. კაცი ბეჯითი, მხნე შრომის მოყვარე რამოდენსაც თავის თავს შეჰმატებს ჩვენის ბანკის შემწეობით, იმოდენას შეჰმატებს ჩვენს ქვეყანასაც: თავის შემოსავალს ოცი კოდიც რომ მოუმატოს, ჩვენი ქვეყანა უწინდელზედ ოცის კოდით უფრო მდიდარი შეიქმნება იმის მეოხებით და ჩვენის ბანკის შემწეობით. თუ შევსწუხდებით ვისთვისმე, სწორედ ამისთანა კაცისათვის უნდა ვინუხოთ. თუ ეს ასეა, მაშ ჩვენგან რამდენჯერმე წარმოთქმული მწუხარება მასზედ, რომ ბანკის კანონები სასტიკიანო, ნოტარიუსთან მეზარება მისვლათ და სხვა ამგვარი, – მეტია და სათაკილო ამისთანა კაცისათვისა. მეტყვიან, რომ თუ მართლა მარტო მაგისთანა კაცებს უნდა უხაროდეს ბანკი, მაგისთანა კაცები ჩვენში ცოტანი არიანო, მაშ ბანკი რაღად გვინდოდაო? მეც სრულის ჩემის გულის ტკივილით დაგეთანხმებით, რომ მაგისთანა კაცები ჩვენში ბევრნი არ არიან, მაგრამ ჩვენი უგულითადესი სურვილია, რომ მარტო მაგისთანანი გამრავლდნენ. სხვანი კი, ესე იგი, ისინი ვისაც ბანკი უხარიან მარტო იმისთვის რომ ფულებს მალე ვისესხებოდ და იმ ფულებით ქეიფს გავსწევო, იმათთვის არამც თუ ჩვენი ბანკი, ყოველ გვარი ბანკი წინაღვე გათხრილი სამარეა. ჩვენი ბანკი, მართალია, ამისთანა კაცსაც ფულს ასესხებს, რადგანაც ჩვენი ბანკი კაცს კი არ ანდობს ფულს, არამედ მის უძრავს ქონებას, მაგრამ ეგ სესხი მოუღებს კიდევ ბოლოს ამ გვარს კაცსა. სესხს მოშორება უნდა და ეგ მოშორება მხოლოდ მაშინ შეიძლება, როცა კაცი ნასესხს ფულს ხეირიანად მოიხმარებს. დახუბაჭო თუ არა და გაეყიდება მამული და ამით უკანასკნელი ლუკმა გამოეცლება პირიდანა. ამ გვარს კაცს არა ეშველებარა. ნურავის ნუ გვაქვს იმედი, რომ ამ რა გვარს კაცს ბანკმა უშველოს რამე. ვინც თავისის ხელით წყლულს ხელახლად იწყლულებს, იმას ვერა მოარჩენს რა სიკვდილის მეტი.

კიდევ განვიმეორებ, რომ ვინც მოვა და გვკითხავს, – საკუთრად მე, ცალკე რას მარგებს ბანკიო, იმას დაუმაღავად ვეტყვი: საკუთრად შენ, ცალკე ბანკი მარტო იმას გარგებს, რომ ფულს გასესხებს, ისიც დიდის სიფრთხილით, დიდის შორ-მხედველობით და დიდის ანგარიშით, რომ ბანკს ფული არ დაეკარგოს. ვიცი შეგანუხებთ მაგის-

თანა პასუხი და კიდევ გაჯავრებული მეტყვიით: მაშ რაღად გვინდოდა ბანკი? ეგ სხვა კითხვაა და მაგის პასუხად აი რას მოგახსენებთ:

ბანკი თავად-აზნაურობიდან დაანესა იმ განზრახვით, რომ მისგან შეწირულის ფულის ხუხხად მეოხებით მოეფინოს ჩვენს ქვეყანასა, მაგრამ ისე მოეფინოს რომ მაგ ფულს ერთი გროშიც არ დაეკარგოს, სესხმა ფული ასარგებლოს, ფულმა ფული მოიგოს და მხოლოდ ამ მოგებიდან უფრო ბევრი წილი ჩვენის ქვეყნის საერთო საჭიროებებზე საჭიროებას მოხმარდეს და ზოგი კიდევ ღარიბთაც გაუნაწილდეს, იმ ღარიბთა, რომელნიც რომელიმე უბედურობის გამო სიღარიბეში ჩაცვივრულან და არა იმათ, ვინც გულდაღმა წვანან, გულზედ ფაფუკი ხელები დაუკრეფნიათ, პირი დაულიათ და ჰყვირიან მასვით და მაჭამეთო. ერთის სიტყვით – ჩვენმა თავად-აზნაურობამ, რომელმაც ესეთი სამაგალითო სხვერპლი მოიტანა საერთო სიკეთისათვის, რომელმაც ეგრე კეთილშობილურად შეჰსწირა თავისის ქვეყნის სიკეთეს ის რაც შეეძლო და რომელიც, ჩვენდა სასიქადულოდ, ამაღლდა იმ ღვთიურს და ბრწყინვალე აზრამდე, რომ თვითვეული ყველასათვის უნდა იყოსო და ყველა თვითვეულისათვის, – ამ თავად-აზნაურობამ დაანესა ბანკი მარტო იმ უმთავრესის განზრახვით, რომ ბანკმა ჩვენს ფულს ფული მოაგებინოსო, ეს მოგება გაუნყვეტლივ იყოსო და ამ მოგებით შეუნყვეტელი, მუდამი წყარო გაუჩინოსო ჩვენს ქვეყანას საერთო გაჭირების სასხნელად, – და თუ ჩვენგანი ვინმე მოვაო და გეტყვითო, წაღები გამიცვდა და შემიკერეთო, ის ხარაზთან გაგზავნეთო.

ეს არის, ბატონებო, უმთავრესი აზრი, რომელიც თავად-აზნაურობამ ქვაკუთხედად დაუდვა ბანკსა და რომელმაც თავისის მშვენიერობით, დიდებულებით, თავისის მაღალ-ზნეობით მიიზიდა ყოველივე ჩვენი თანაგრძნობა. ამ აზრზედ არის დამყარებული ჩვენის გაჭირებისაგან, სიღარიბისაგან ხსნის იმედი. ნუ თუ ჩვენგანი ვინმე რაიმე პირადის ანგარიშისა გამო მოინდომებს, რომ ამ აზრს ელატოს?! ნუ თუ ეხლაც ცხადი არ არის რისთვის ცდილა ბანკის ზედამხედველი კომიტეტი, რომ ბანკის საქმე მკვიდრად, ფრთხილად და წინასწარ-მხედველობით წარმართულიყოს?! ჩვენ გვაშინებს ჩვენის ბანკის კანონების სისასტიკე!.. რად? ნუ თუ მათ რომ მარტო ეგ სისასტიკეა ჩვენი თავდები, რომ ბანკი არ დაგვეღუპება, მარტო ეგ სისასტიკეა თავდები, რომ ის ბრწყინვალე აზრი თავად-აზნაურობისა ყოვლად მხსნელ საქმედ გარდაიქცვა ყველასათვის ერთად და მაშასადამე თვითვეულისათვისაც ცალკედ?!

დიახ, ბატონებო, ზედამხედველ კომიტეტმა ჩემზედ უკედ გამოიკვლივა ის დიდებული აზრი თავად-აზნაურობისა და ამისთვისაც მთელი თვისი ყურადღება მიაქცია, რომ ეგ აზრი შესრულდეს. მაშასადამე ყველაზედ უწინარეს რაზედ უნდა ეფიქრნა კომიტეტსა? მასზედ რომ ბანკი არ დაგველუპოს, მასზედ რომ ბანკმა მოიგოს რამე, რადგანაც მარტო შემდეგ მოგებისა ინყობა ის მოვალეობა ბანკისა, რომლის მეოხებითაც ჩვენს საერთო ჭირს უნდა ეშველოს. რა არის ამისთვის საჭირო? მკვიდრად, სასტიკად, შეუცდომელად, დიდის სიფრთხილით, დიდის შორმხედველობით ბანკის საქმეთა სათავიდანვე დაწყობა და წარმოება. ყოველი თქვენგანი, რომელმაც კი ყურადღებით მოისმინა კომიტეტისაგან შედგენილი დაფასების წესდება, ის დამეთანხმება, რომ კომიტეტს ჩვენგან მინდობილი საქმე, ბანკის მკვიდრად დადგენის შესახებ, ღირსეულად და კაცთა შესაძლო წინასწარ-მხედველობით შეუსრულებია. ვჩივით, სასტიკიანო ეგ დაფასების წესდება. სწორედ მაგეთი უნდა იყოს რომ ჩვენი იმედი არ გაცუდდეს, რომ საერთოო საქმე ორიოდე მცონარე კაცის გამო არ დაგველუპოს.

დაფასება ბატონებო, ბანკისათვის ის არის, რაც ჰაერია ადამიანისათვის. მარტო პირუთვნელს, მართალს და რიგიანს დაფასებას შეუძლიან ჩვენის ბანკის ფეხზედ დაყენება. ეგ არის ფესვი, რომელმაც უნდა გამოზარდოს ნაყოფი ჩვენის ბანკისა, ეგ არის ქვითკირი, რომელზედაც უნდა დამყარდეს ჩვენის ბანკის დღეგრძელობა და კეთილ-დღეობა, ეგ არის აღმადგინებელი ჩვენის მამულების დაცემულის ფასისა. ეგ არის მოციქული ჩვენსა და ბირჟის შუა, ეგ არის ბირჟის თავდები, რომ იმის ნდობას ჩვენგან არ ელაღატება, რომ მისგან მონდობილი ფული ჩვენზედ არ დაიკარგება; ეგ არის ამწევი და დამწევი ჩვენის ბანკის ბილეთის (ზაკლადნოი ლისტების) ფასისა. მარტო წესიერად და სასტიკად მონყობილს დაფასებას შეუძლიან დაფუძნებაროხ მოახდინოს, რომ ყველა უშიშრად მოენდოს ჩვენის ბანკის ბილეთებს, რომ ყველამ უშიშრად სასარგებლოდ დაინახოს მაგ ბილეთების ყიდვა, – ერთის სიტყვით, დაფასებაზედ არის დამყარებული ყოველივე ჩვენი იმედი, ყოველივე ჩვენი სასოება.

დაფასებამ რომ ამისთანა მრავალ გვარი და აუცილებელი სამსახური გაგვიწიოს, ორი რამ არის საჭირო: ერთი დაფასების სასტიკი და რიგიანი წესდება და მეორე რიგიანი კაცების ამორჩევა დამფასებლებად. პირველი ღირსეულად შეგვისრულა ჩვენ ზედამხედველ კომიტეტმა, მეორე კი ჩვენთქვენზედ არის დამოკიდებული, დღეს

ამისათვის ვართ აქ მოწვეულნი. ვახსენოთ ღმერთი და ვინც მართლა და ღირსი გვეგონოს ჩვენის ნდობისა, ჩვენის იმედისა, მარტო ისინი ამოვირჩიოთ. ნუ აყვებით ნურც ძმობას, ნურც ნათესაობას, ნურც მეგობრობას, ნურც მტრობას და ნურც ვისიმე თხოვნასა. შევედგეთ ამორჩევას ისე როგორც ჩვენმა სინიდისმა გვაგონოს თვითვეულს ჩვენგანს საყოველთაო სიკეთისათვის. მერწმუნეთ, სინიდისი ამ შემთხვევაში უფრო ნაკლებ შეგვაცდენს, ვიდრე სხვა რამე. ბატონებო, გულში ჩავინერგოთ, რომ დღეს ყოველს კენჭს ალაღბებზედ ჩაგდებულს ჩვენი ღალატიც შეუძლიან და ერთგულობაცა, ნუ დაივიწყებთ, რომ ჩვენ დამფასებლებათ გვინდა კაცნი სიმართლის მოყვარენი, პირუთენელნი, კეთილ-სინიდისიანნი, მცოდნენი, ჭკვა-გონება გახსნილნი, ესე იგი, იმისთანანი რომელთაც ქალაქში თუ სოფლებში ნდობა აქვსთ და რიგიანობის სახელი და არა, იმისთანანი, რომელთ ამორჩევაზედაც ხვალ აქავე ბაზარში სიცილს დაიწყებენ. ვჰსთქვათ, ბანკისათვის არ ვიზრუნოთ, თქვენთვის საკუთრად მაინც რა სახეირო იქმნება ამოვარჩიოთ იმისთანა კაცნი, რომელთაც დაფასების მოვალეობის აღსრულება არ შეუძლიანთ. სულ იმასა ვჩივით, – საქმე ისე უნდა მოგვიწყობოთ, რომ ფული მალე მივიღოთო. ეგ სიჩქარე არასფერზედ არ არის დამოკიდებული ისე როგორც რიგიანს დაფასებაზედ. თუ დღეს იმისთანა კაცებს ამოვირჩევთ, რომელნიც რიგიანად ვერ შეასრულებენ თავის თანამდებობას, თქვენ დაგიპრკოლდებათ საქმე: ამგვარ კაცთაგან მიკონკილ-მოკონკილის სიის ძალით თქვენ ბანკი ფულს არ მოგცემთ. მაგ სიას ხელახლად მოუნდება შედგენა, ხელახლად მოუნდება გასინჯვა, – და იცით ეგ რაჟო ხელახლობა რამოდენა დროს დალუპავს. ერთის სიტყვით, – დღეს რომ აქ სინიდისს ელაღატოს, ელაღატება ჩვენს ბანკს, ელაღატება თავად-აზნაურობას, ელაღატება ჩვენს საკუთარს თავს, ჩვენს საკუთარს ოჯახს, ჩვენს საკუთარს ცოლ-შვილს, ჩვენს მომავალს, ჩვენს იმედს, ჩვენს სასოებას და ამ მშვენიერ ქვეყანას, რომლის შვილობაც და ერთგულება ყველა ჩვენგანისათვის სასიქადულო უნდა იყოს. ნუ დავივიწყებთ, რომ ჩვენ შთამომავალნი ვართ იმისთანა მამა-პაპებისა, რომელთაც თავიც შეუწირავთ ამ ქვეყნისათვისა. ნუ თუ ჩვენ იმათი შთამომავალნი, იმათი სისხლ-ხორცინი მართლა ისე გავსწორდით მიწასთან, რომ სიმართლით კაცის ამორჩევაც აღარ შეგვიძლიან ქვეყნის საკეთილოდ?! ჩვენს მტერს ნუ დავანახვებთ მაგისთანა მაგალითის და ჩვენს მოყვარეს ნუ წარუუკვეთთ ჩვენდამი სასოებას!..“

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება

1876 წლის 18 მაისი

გამოსვლა: „ჩვენ, ბატონებო, ყველანი ძმები ვართ. ქართლი, კახეთი, თავადი, გლეხი – სულ ყველანი ქართველები არიან, სულ ყველანი ძმები არიან.

„ამას მე ეხლა კი არ ვამბობ, როგორც ზოგიერთი იფიქრებს, არამედ ხშირად უნინაც მითქვამს სიტყვითაც და ბეჭდვითაც. დღესაც ამას მოგახსენებთ და გთხოვთ. იმ მცირედს თუ დიდს სამდურავს, რომელიც ხშირად ჩვენში ჩამოვარდება ხოლმე, ყურს ნუ ვათხოვებთ: ის სამდურავი თავის გზაზე წავა და იმას თავისი ბოლო აქვს, ოღონდ კი განზრახ ნუ ვეცდებით განხეთქილების ჩამოგდებასა. გვეყო, ბატონებო, ამდენი არამც თუ განზრახული, არამედ განუზრახველი განხეთქილებაცა! განვიმეორებ და გთხოვთ: როცა საყოველთაო საგანზედ ვლაპარაკობთ, თვალ წინ ნუ გამოვისახებთ, რომ მე ქართველი ვარო, მე კახელი, მე თავადი და ის გლეხიო. ის ჩვენი მხსნელი აზრი გვახსოვდეს, რომ ყველანი ქართველნი ვართ, მაშასადამე ძმებიცა.

თუ ამ აზრით გავითბობთ გულსა და განვინათლებთ გონებას, მაშინ უსათუოდ ერთმანეთს დავეთანხმებით მასზედ, რასაც მაგ მოგებულის ფულის მოხმარებაზედ მოგახსენებთ ეხლა. აქ ამ საგანზედ ბევრი ისეთი დიდად საკეთილო აზრი წარმოსდგა, რომ მის გამომთქმელს დიდი პატივი და დიდება მართებს ჩვენგან. მაგალითებრ, ის აზრი, რომ ღარიბის თავად-აზნაურთა შვილებს სწავლისათვის ბინა, ლუკმა და სახსარი გავუჩინოთო. მე ჩემ თავად სრული ჩემი თაყვანება გამომიცხადებია ამ აზრისათვის. უკეთესად კაცი ფულს ვერ მოიხმარებს; მაგრამ ფული ჯერ ხანობით ცოტაა და ეგ მშვენიერი აზრი ჯერ-ჯერობით ვერ აღსრულდება ჩვენდა სამნუხაროდ. სულ ექვსასი თუმანია და ცოტა მეტი.

ბევრი სხვა გაჭირებაც გვადგია, რომელთაც, ჩვენდა საუბედუროდ, მეტად დიდი ყბა აქვსთ და ეგ ფული ლუკმათაც არ გაუხდებია. მაგრამ იმათგან ერთი საჭიროება არის, რომელსაც ეგ ფული დასაწყისად ეყოფა. ეგ საჭიროება იმაში მდგომარეობს რომ ჩვენს თავად-აზნაურობას და გლეხთა იმისთანა პატარა ბანკები გაფუმართოთ, შეძლებისამებრ, მათ სახლთა ახლო, რომ ათის, ხუთმეტის თუმნით ხელი გაუმართოს ხოლმე გაჭირებულსა უვირაოდ. ეს აზრი მე კარგა ხანია შემიტანია ერთს აქაურს კამიტეტში, რომელ-

შიაც მეც სხვათა შორის მწვერად ვარ და რომლის უფულითადესი საგანია ჩვენს სოფლებში მოჰფინოს წვრილ-წვრილი ბანკები გაჭირებულთათვის ხელ-და-ხელ ხელის გასამართავად.

„მაგ ექვსასის თუმნით შეიძლება ოთხი ამისთანა ბანკი გაიხსნას: ერთი გორისა, ერთი თელავისა, ერთი სიღნაღის და ერთი დუშეთის მაზრაშია. ტფილისისამ სულგრძელად მოგვითმინოს ჯერ, მით უფრო რომ ეგ მაზრა ახლო არის ქალაქზედ, საცა ამდენი ბანკებია.

თუ მომიწონებთ ამ აზრს და იმ მოგებულს ფულს ეგრე განანწილებთ, ჩვენვე, თუ გნებავთ, დაგვდეთ კისრად და იმისთანა ბანკების წესს შევიდგენთ. იმ წესს გავასინჯებთ იმ კამიტეტს, რომელზედაც წელან მოგახსენეთ და რომელშიაც ამ საგნის მცოდნენი არიან, სხვათა შორის, სხვა და სხვა ბანკების მოთავენი და გამგენი. ეს საქმის მცოდნე კამიტეტი რაც არ ევარგება შეჰსცვლის, რაც აკლია – ჩაუმატებს, რაც მეტია – მოჰსპობს. მას შემდეგ ეგრედ გასინჯულს და გასწორებულს წესდებას თვითვეულს მაზრას ცალკე გამოვუგზავნით. იქ, თვითვეულს მაზრაში ცალკე უნდა შეიკრიბონ ჩვენის დიდის ბანკის მწვერნი, მათ უნდა გასინჯონ ჩვენგან წარდგენილი წესდება. თუ საჭირო იქნება ზოგიერთის საგნის ასასხნელად ჩვენ მოგვიწოდონ, ჩვენ დაუზარებლივ ვიახლებთ იქ, საცა დაგვიბარებენ. როცა იგი კრება მოიწონებს იმ წესდებას, მაშინ თუნდა ისევე ჩვენ გადმოგვცენ, რომ მთავრობისაგან ნების დართვა ავიღოთ.

გთხოვთ ეს აზრი განიხილოთ ისე, როგორც შეჰფერის ერთობის სურვილით გულ გამთბარს ქართველსა და მის პატიოსანის გულის სულგრძელებასა.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება

1882 წლის 1 მაისი

გამოსვლა: რაიცა შეეხება ზედამხედველ კომიტეტის მოწერილობას... ჩვენ მივცეთ სესხი ბბ. ტატიშვილებს, ეს მართალია: ბ. ტატიშვილმა, წესდების წინააღმდეგ, პირ-და-პირ ზედამხედველ კომიტეტში, და არა ჩვენის ე.ი. გამგეობის საშუალებით, წარადგინა საჩივარი და ამ კომიტეტმა მოგვწერა, რომ დავაკმაყოფილოთ ბ. ტატიანთ საჩივარი. მაგრამ ჩვენ ვერ დავაკმაყოფილეთ ეს მოთხოვნილება კომიტეტისა და ვერ დავაკმაყოფილეთ იმიტომ, რომ იმას უფლება არ ჰქონდა ამ საქმეში გარევისა. სესხის გაცემაში ჩვენ ვართ პასუხის მაგებელი, ეს მართო ჩვენი საქმეა და არა ზედამხედ-

ველ კომიტეტს არავითარი უფლება არა აქვს ძალა დაგვატანოს და გვითხრას – უეჭველად ამა-და-ამას მიეცით ფული და იმას ნუ მისცემთო. ზედამხ. კომიტეტს შეუძლიან გვიბრძანოს ეს, შეუძლიან სამართალში მიგცეს, მაგრამ არც იმას და არც არავითარ ძალას არ შეუძლიან ჩვენი სინიდისის და შეხედულობის წინააღმდეგ ჩაგვადენინოს რომელიმე საქმე, რომელიც პირ-და-პირ ჩვენს მოვალეობას შეადგენს!

აი, ეს არის ამ საქმის გარემოება. თუ ჩვენ მომეტებული სიფრთხილისათვის გასაკიცხავი ვართ, თუ თქვენ გინდათ, რომ უკანონო და უმართებულო საბუთებით მიიღოთ მამულები გიროთ და გაცხეთ სესხი, – თქვენ შეგიძლიანთ გამოსცვალოთ ახლანდელი წესდება ბანკისა და ამ დამლუპელ წესდების აღსრულება სხვა პირებს მიანდოთ, სხვა გამგეობას და ჩვენ კი მაგ საქმეს ვერ ვიკისრებთ...

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წმკრთა წლიური კრება

1884 წლის 9 მაისი

გამოსვლა 1: თქვენს წინაშე, ბატონებო, არის მოხსენება სარევიზიო კომისიისა და მასთან ერთად აზრი ზედამხედველის კომიტეტისა მაგ საგანზედ, – მოხსენება ვრცელი, ცხადი და გარკვეული. გამგეობას არ ძალუძს არ გამოაცხადოს თავისი სრული სიამოვნება მის გამო, რომ სარევიზიო კომისიამ, რომელიც ხუთის თვის განმავლობაში თითქმის ყოველ დღე შრომობდა და იძიებდა ბანკის საქმეს სპეციალისტის თანაშემწეობით, არ დააგდო არა რა დაუკვირვებლად, გამოუკვლევებლად, მოუჩხრეკებლად; ყოველსავე ბიჯს ბანკისას ამ ცხრა წლის განმავლობაში კვალში ჩაუდგა, ყოველ მხრივად ახსნა, ყოველ მხრივად გამოიძია. ამისთანა რთული, ძნელი და უშველებელი შრომა კომისიამ იკისრა იმ აზრით, როგორც თვით ამბობს, რომ: „თვითონაც დარწმუნდეს და სხვაც დაარწმუნოს, რომ მასზედ მეტი, რაც მის მოხსენებაში იქნება, სხვა არა რა ნაკლი, ნუნი და ავი არა არის რა ჩვენის ბანკის მოქმედებაში“. ამისთანა კეთილ-სინიდისიანის, გულ-დადებული და ყოველ მხრივის შრომის წყალობით ეხლა თქვენს წინაშე გადაშლილია მრთელი სურათი ყოველის ჩვენის ნაკლულოვანებისა, ჩვენის წინდაუხედავობისა, ჩვენის შეცდომებისა და ჩვენის საკიცხავისა.

ამის გამო, ჩვენ ეხლა საბუთი გვაქვს და სიმართლე თამამად ვუთხრათ ყველას: აი ყოველი ჩვენი ნაკლულოვანება და ამის მეტი

სხვა არა არის-რა. ამ დიდმა ღვანლმა სარევიზიო კომისიისამ მოგვ-
ცა ღონე შევყაყნოთ ყოველივე აღვირ-აშვებული ბოროტ-სიტყვაობა
და ცილის-წამება ჩვენის ბანკის თაობაზედ. ეგ უფლება შელაგმისა
მიანიჭა ყოველს თქვენს კეთილის მყოფელს, ყოველს გულ-შემატ-
კივარს თქვენის საქმისას. ვამბობ, თქვენისას, იმიტომ, რომ ჩვენი
ბანკი, ეს თქვენი ღვიძლი შვილი, დაბადებულია თქვენის საკუთარის
თაოსნობით, გამოკვებულია თქვენის საკუთარის ძალ-ღონით, და
საზრდოდ დღესაც იმედი აქვს, რომ ყოველთვის და ყოველს ჟამს არ
მოაკლდება მას თქვენი მუდამი მზრუნველობა და მეცადინეობა. ეგ
დიდი ღვანლი იწვევს ჩვენს უღრმესს მადლობას სარევიზიო კომისი-
ის შრომისა და ჯაფის მიმართ, – და ჩვენგან უმადურება იქნებოდა
დღევანდელი დღე ხელიდამ გაგვეშვა და არ გამოგვეცხადებინა ეს
მადლობა საჯაროდ, საქვეყნოდ.

დიალ, ბატონებო ბოროტ-სიტყვაობას, თუ ოდესმე ადგილი ექმ-
ნება ჩვენის ბანკის მომართ, დღეის ამას იქით ლაგამი ამოედო,
საზღვარი დაედო. დღეის ამას იქით ბოროტ-სიტყვაობას შეუძლიან
იფარფაროს და ჰგრიხოს თავისი საბელი მხოლოდ იმ ვინრო მოე-
დანზედ, სადაც, სარევიზიო კომისიის სამაგალითო შრომის წყალო-
ბით, გამოფენილია მთლად და დაუფარავად მთელი ჩვენი ნაკლუ-
ლოვანება, რომელიც ეხლა ერთად მოგროვილი უცდის თქვენს პი-
რუთვენელს მსჯავრსა. ხოლო იქ პირუთვენელობა ვერ იქნება, საცა
არ არის მოსმენილი მეორე მხარეც, რომელსაც ამ შემთხვევაში
წარმოადგენს თქვენის ბანკის გამგეობა. ამის გამო ვითხოვ თქვენ-
გან ყურადღებას და მოთმინებას ბოლომდე, ვიდრე ჩვენს სათქმელს
ვიტყოდე. დარწმუნებული ვარ, რომ ამაზედ უარს არ მეტყვი და
ამიტომ მე შეუდგები ახსნას ყოველ მუხლისას ცალკე და თვითეუ-
ლად, რაც სარევიზიო კომისიის მოხსენებაში გამოთქმულია შესახებ
ჩვენის ნაკლულოვანებისა და შეცდომებისა...”

ზოგნი კიდეც იმისთანანი, რომელნიც ჩვენს ბანკს არ უხმარია
ჯერ იმიტომ, რომ ოპერაციის სიმოკლე ამის საჭიროებას არ აგრძ-
ნობინებდა და მეორე იმიტომ, რომ ბანკი ტყუილ-უბრალო ხარჯს
ერიდებოდა. მაგალითებრ, ჩვენს ბანკს ეგრედ წოდებილი „საო-
ბლიგაციო განყოფილება“ არა ჰქონია საკუთრად ამაზედ მიჩენილ
ბუხჰალტერით, რომელიც, რასაკვირველია, კარგა ხარჯს მოინდო-
მებდა... ეგ ცოტა რამ, ჩვენის აზრით, 1329 მანეთია. მართალია, ეგ
აკლია ჩვენს ანგარიშს, მაგრამ არ არის ქვეყანაზედ ბანკი, საცა მაგ
საგანის გამგებელს კასირს ეგრედ წოდებული „გადასაყოლებელი

ფული“ (на прочетъ) ჯამაგირს გარდა არ ეძლეოდა. ეგ იმას ამტკიცებს, რომ არ არის არც ერთი ბანკი, რომლის თვალშიაც მაგისტანა ამბავი წინადადეგ მოსალოდნელი არ იყოს. ჩვენში ეგ ფული არ ეძლევა კასირს და მაგისტათის არც ცალკე კაცი გვყვანდა. გადასაყოლებელს ფულს რომ თავი დავანებოთ, მარტო ცალკე კაცის დაჭერა მაგ საქმისათვის ამ ცხრა წელიწადში ექვსას თუმანს ხარჯს მაინც მოგვიმატებდა. ბოლოს და ბოლოს ის გამოდის, რომ უამისოდ 1329 მანეთი ვიზარალეთ და ექვსასი თუმანი კი მოვიგეთ.“

ზოგნი კიდევ იმისთანანი არიან, რომელნიც შეცდომად ჩაითვლებიან მხოლოდ იმ მიზეზით, რომ რუსეთში კანონ-მდებლობისაგან შეწყნარებული არ არის, და საკუთრად ბანკის ინტერესების მიხედვით კი სასარგებლოა. მაგალითებრ, სპეციალური ანგარიშის გამართვა სარგებლიან ქალაქებზედ დამყარებული. ამისი მარტო ორი შემთხვევა ჰქონია ჩვენს ბანკს, მოუხსენებია კიდევ მაშინვე საკრედიტო კანცელარიისათვის ნების დასართველად, კანცელარიას უარი შემოუთვლია და ჩვენს ბანკს მაშინვე მოუსპია მაგ გვარი ოპერაცია...“

სამწუხაროდ ჩვენდა, ეგვე არ გვეთქმის მასზედ, რაც დაფასებას შეეხება. ყოველივე შეცდომა, ნაჩვენები ეგრე დაწვრილებით, პირუთვნელის სიმართლით სარევიზიო კომისიისაგან, მართლა რომ ჩვენი შეცდომაა, ჩვენი გაუსინჯაობაა. აქ დამფასებელთა კომისიის ზოგიერთ წევრთა წინ დაუხედავობა ჩვენც უნდა დაგვედვას კისერზედ. ჩვენ რომ ფთხილად მოვქცევულვიყავით, დამფასებელთა წევრთა შეცდომა თვალიდამ არ გამოგვეპარებოდა. მაგრამ, თქვენ თვითონ ჰხედავთ, რომ რვა მამულში, რომელიც ბანკს დარჩა, სამი სწორედ ჩვენს გაუფრთხილებლობას მიეწერება და ხუთი მას, რომ ჩვენ არა გვაქვს ზე-არსთა ნიჭი მომავალს გადავანვდინოთ თვალი და დღეს დავინახოთ ის, რაც მერმის უნდა მოხდეს უეცარის და მოულოდნელის შემთხვევისა გამო. მაინც-და-მაინც მაგ მამულებმა რომ ნახევარი იმ ვალისა აგვიყენოს, რაც მათზეა გაცემული, ჩვენი ზარალი არ აღემატება ექვსი ათასს, შვიდი ათასს თუმანს და ამ ზარალს ჩვენი ბანკი სამს წელიწადში ისე ადვილად გადიხდის, რომ წარბსაც არ შეიხრის“.

აი, ბატონებო, ყოველივე ნაკლი ჩვენის მოქმედებისა ცხრა-წლის განმავლობაში, და აი ჩვენი პასუხიც მათდა შესახებ. მაგრამ სურათი, ჩემის ფიქრით, სრული არ იქნება, თუ თქვენს ყურადღებას არ მივაქცევ ბანკის მოქმედების მეორე მხარესაც, სახელდობრ, მას, თუ სიკეთეც მიუძღვის რამე ჩვენს ბანკს, თუ არა.“

„აი რას ემდურიან და ემდუროდენ ჩვენს ბანკსა. აქ მეტი არ იქნება შევნიშნოდ, რომ ჩვენი ბანაკი რალაც ცუდს ვარსკვლავზეა გაჩენილი. სამდურავი, მართალი, თუ უმართლო, ბევრია და აბა თუ ერთი ხმა, ერთი სიტყვა მონონებისა თქმულიყო სადმე და ვისგანმე! ნუთუ მართლა ჩვენმა ბანკმა თავის ცხრა-წლის მოქმედებით ჩვენ სხვა არავითარი მიზეზი არ მოგვცა, თუ არ მარტო სამდურავისა?

არა, ბატონებო, ჩვენმა ბანკმა თავისი სიკეთეც მოიტანა და იმ კაცისათვის, რომელიც გულ-მართალია, პირ-უთვნელი და მიხვედრილი, ღვანლი ჩვენის ბანკისა არ არის მცირე. ჩვენი ბანკი დაარსდა მაშინ, როცა საყოველთაო რწმენად მიღებულიყო უღონობა ქართველისა დაადგინოს, მომართოს და დაამკვიდროს რაიმე საზოგადო საქმე საერთოდ და ამისთანა, როგორც ჩვენი ბანკია, საკუთრივ. ბანკი ჩვენი დაარსდა მაშინ, როცა საყოველთაო რწმენა იყო, რომ ქართველობას არ აქვს კაცის ზნეობითი და ქონებითი ღონე, რომელთა მეოხებითაც მოიპოვება ნდობა, რაზედაც დამყარდება ხოლმე კრედიტი საერთოდ და საადგილ-მამულო საკუთრივ. არავის არა ჰსჯეროდა, რომ თამასუქი ქართველთა ბანკისა ეღირსება ბირჟაზედ შესვლას და კაპიტალი მიენდობა. თვით იმისთანა ჭკვიანს, გონება-დამჯდარს და განვითარებულს კაცს, როგორიც იყო განსვენებული თ. გიორგი მუხრანბატონი, არა ჰსწამდა, რომ ჩვენში მაგისტანა ბანკის დაარსება შესაძლებელი იქმნებოდა. რალად უნდა გვიკვირდეს, რომ დანარჩენი ხალხი თავ-მონონებულის დაცინვით მიეგება ჩვენის ბანკის დაარსების სურვილს და ძლევა-მოსილობით იძახოდა: თქვენი გირავნობის ფურცელი ფანჯრებზედ გასაკრეულად თუ გამოდგებაო.

ჩვენი ბანკი დაარსდა მაშინ, როცა თქვენს მამულ-დედულს ახდელი ჰქონდა ყოველივე პატივი, აყრილი ჰქონდა საკრედიტო ღირსება. ჩვენი ბანკი დაარსდა მაშინ, როცა თქვენს მამულ-დედულს თვით მთავრობის წინაშეც ახდელი ჰქონდა ნდობა და სრულიად მოსპობილი. ამას გვიმტკიცებს ის გარემოება, რომ მთავრობამ აღკრძალა მიღება თქვენის მამულ-დედულისა გირაოდ სახელმწიფო იჯარებსა და პრიკაზში. რამოდენად ძირით ამოთხრილი იყო ეგ ნდობა – ამასა ვხედავთ იმ გარემოებაში, რომ მაგისტანა სასტიკი და უწყალო ზომიერება საქართველოს შესახებ ერთად-ერთი მაგალითი იყო მთელს რუსეთის იმპერიასში. ჩვენი ბანკი დაარსდა მაშინ, როცა ყოველი ფულიანი კაცი ერიდებოდა თქვენს მამულ-დედულს, როგორც ჭირს და ყოველი გზა ფულისა და მამულ შორის ამის გამო შეიკრა. დაიღ, ბა-

ტონებო, ჩვენი ბანკი დაარსდა მაშინ, როცა ერთადერთს ქონებით-სა ღონეს ჩვენსას – მიწას დაკარგული ჰქონდა ყოველივე თვისება საკრედიტო საგნისა და ფულის მომზიდველობისა.

ეხლა რაღასა ვხედავთ? ის საყოველთაო რწმენა, ვითომც ქართველობა უღონოა საზოგადო საკრედიტო საქმე გამართოს ჰპოულობს თავისდა საკლავს პასუხს მასში, რომ ჩვენი ბანკი დღეს მკვიდრად ფეხ-მოკიდებული დგას ჩვენს საკუთარს ნიადაგზედ. ის საყოველთაო რწმენა, ვითომც ქართველობა მოკლებულია იმ ზნეობითს და ქონებითს ღონეს, რომლითაც მოიპოვება ნდობა, ჰპოულობს თავისდა საკლავს პასუხს მასში, რომ თქვენს ბანკს მოანდეს ხუთ-მილიონამდე ფული, რომელიც მოფენილია დღეს ჩვენს ქვეყანაში. თქვენი გირავნობის ფურცელნი, ანუ უკეთ ვსთქვათ, ეგ თამასუქები თქვენის ბანკისა, რომელთაც სასაცილო როლი უწინასწარმეტყველეს, შორს არიან მასზედ, რომ ფანჯრებზედ გაეკრან და წარმომდგარ არიან ქვეყნის წინაშე, ვითა საკრედიტო ნიშნები, ფულად გადაამქცენი. აღედგინა და დაუბრუნდა თქვენს მამულ-დედულს ახდილი პატივი, აყრილი ღირსება საკრედიტო; ამას ჰმონმობს ის გარემოება, რომ დღეს თქვენი მამულ-დედული კრედიტის თავდებია მოსანოდებლად ფულისა. აღედგინა თქვენს მამულ-დედულს ნდობა, როგორც წინაშე მთავრობისა, ისეც საზოგადოდ სხვა საკრედიტო დაწესებულებისა, რადგანაც თქვენის გირავნობის ფურცელნი – ეგ წერილით გამომეტყველნი თქვენის საკუთრების ეკონომიურ ღონისა – დღეს გირაოდ მიიღებინ, როგორც მთავრობისაგან და სახელმწიფო ბანკისაგან, ისე სხვა კერძო ბანკებისაგან. თქვენ მოგვაბარეთ ჩვენ 255, 500 მანათი ფული, ჩვენ გიბრუნებთ თქვენ 378, 749 და ამას გარდა 132, 692 მან. საერთო საჭიროებისათვის გადმოცემულს თანხას.

აი რა ჰქნა თქვენმა ბანკმა ამ ცხრა წელიწადში? აი რა სამსახური გაგინიათ თქვენმა ბანკმა, რომელიც დაარსდა მრავალ ხელ-შეუწყობელ გარემოებათა შორის და რომელმაც შეუდრკელად და უშიშრად გამოიარა თავისი ცხრა-წლის ცხოვრების გაუკაფავი და ეკლიანი გზა, ათას ნაირი დაბრკოლება, სიძნელე უთანხმოება, ათას ნაირი ყვედრება, მართალი და უმართლო. ათას ნაირი ქორი და მტრობა ნახა და გაუძლო. ერთ მხრივ ვხედავთ ამას და მეორეს მხრივ რაღასა? იმას მხოლოდ, რომ 1329 მან. კუპონებისათვის გაუყოლებია, ისიც იმის გამო, რომ ამისათვის ექვსასი თუმანი ხარჯი არ გამოუმეტნია და რვა მამული დარჩენია ბანკს. მათ შორის სამში ბანკი მართლა გაუფრთხილებლობით შემცდარა და ხუთში კი იმიტომ,

რომ, როგორც ვჰსთქვი წელან, ბანკს არა ჰქონია ზე-არსთა ნიჭი გადაენვინა თვალი მომავლისათვის და იქ დაენახა ის, რაც მოსახდენი იყო უეცარის და მოულოდნელის შემთხვევისაგან. ვჰსთქვათ, როგორც წინადაც მოგახსენეთ, ვიზარალოთ კიდევ მაგ მამულებში ექვსი ათასი შვიდი ათასი თუმანი. ნუ დაივინყებთ, რომ ჩვენ მოგეცით თქვენ ოცდა-თოთხმეტი ათასი თუმანი მოგება.

დიალ, ბატონებო, ვისაც ნიჭი აქვს აღიბეჭდოს გულში ჭეშმარიტი და მორალური მნიშვნელობა საზოგადოებრივის ფაქტისა, იგი ადვილად მიხვდება, რა ღვანლიც მიუძღვის თქვენს ბანკს ჩვენის ქვეყნის წინაშე, და რაკი მიხვდება, მაშინვე გრძნობა სიმართლისა – ეგ უკეთესი კუთვნილება და სამკაული ადამიანის ბუნებისა – ეტყვის, რა უნდა ჰქმნას, როცა სხვის მოქმედებასა სინჯავს“.

გამოსვლა 2: ფინანსთ სამინისტროში მუშაობენ დაფასების ახალს წესზედ და აგრეთვე დამფასებელთა პასუხისგებაზედ და, იმედია, საქმე უკეთესად შეიცვალოს იმ ახალის წესის წყალობით.

გამოსვლა 3: სხვის მაგიერ პასუხის მოგება არ შემოდლიან, მხოლოდ იმას კი მოგახსენებთ, რომ სამინისტროში შრომობენ მაგ საგნისათვის.

გამოსვლა 4: მანამდის მოთმინებას შევეჩვიოთ!

გამოსვლა 5: მე ვწუხვარ, რომ აღელვებული გრძნობა მაიძულებს თქვენი ყურადღება მივაქციო იმ ჭეშმარიტად სამწუხარო ეპიზოდზედ, რომლის მიზეზი შეიქმნა წინდაუხედავი სიტყვა თ. ამატუნისა. ჩვენს ბანკს და ჩვენს საზოგადო კრებას, ჩვენს მოქმედებას და ჩვენს სიტყვას ვერავინ ვერ შეჰსწამებს მტრობას რომლისამე ნაციონალადმი. ამისთანა შეწამებას არც ერთს მაგალითს, არც ერთს საბუთს ვერ უპოვიან. თუ აქ დღეს მოიხსენიეს ქალაქელები, რად უკვირთ და რად არა ჰსწამთ, რომ აქ უნდა იგულისხმებოდეს მარტო და მარტო ქართველი. თბილისი ქართველთა ქალაქია. ყოველივე აქ მცხოვრები, ვიდრე აქ ჰსცხოვრობს, ქართველია. ყველანი ერთად ჩვენი ძმები არიან, ყველასათვის ერთ-გვარად გული შეგვტკივა. რომ ეს ასეა, ცხადად დაგვანახვა ჩვენ ჩვენმა დღევანდელმა კრებამ, რომელმაც ასე აშკარად არ მოუწონა თ. ამატუნს წინ-დაუხედავი სიტყვა.

**«აეტიარუგში საკრედიტო დანესაბულებავის
წარმომადგენელთა V ყრილობაზე წარმოსათმქმელი სიტყვის
ჩანაწერები»**

Въ предложеніяхъ кредитной канцеляріи относительно установленія предѣла максимальныхъ оценокъ городскихъ имуществъ помноженіемъ

чистой годовой доходности на указанные ею цифры и земельных – ограничениемъ размѣра оцѣнки тѣмъ или другимъ максимумомъ я вижу чисто научныя основания, проистекающія изъ тѣхъ особенностей ипотечнаго кредита, которыя требуютъ соразмѣренія общей суммы срочныхъ платежей съ минимумомъ доли заемщика, долженствующей остаться на удовлетвореніе его нуждъ за вычетомъ изъ чист[аго] годов[аго] дохода всѣхъ уплатъ по ипотечному долгу. Если мы подойдемъ къ разрѣшенію вопроса именно съ этой стороны, то разрѣшеніе его ра облегчится. Если въ этихъ видахъ предлагается установленіе максимальной стоимости земельныхъ имуществъ, то цѣль вѣрна, но способъ достиженія его этимъ путемъ при разнообразіи почвенныхъ, климатическихъ и другихъ условій на такой тер обширной терр площади какъ Россія во 1^х не возможенъ, и во 2^х не цѣлесообразенъ. Но если къ рѣшенію вопроса подойдемъ съ другой стороны, то достиженіе цѣли возможно а [г]лавное будетъ соответствовать особенностямъ ипотечнаго кредита. Для этого надо обратиться къ иет единственному источнику, откуда ипотечный кредитъ долгъ черпаетъ средства, для своего погашенія. Это чистый годовой доходъ земельного имущества, въ по отношенію общей суммы котораго срочный платежъ по ипотечному долгу входитъ играетъ роль вычитаемаго. Если напр-теперь изъ шести рублей чистаго дохода, изъ котораго [...] по принятой у насъ системѣ капитализируется стоимость имѣнія, 4 1/2 рубля погашается срочными платежами по ипотечному долгу при 7 1/2% съ суммы ссуды, на долю нуждъ заемщика остается лишь 1 1/2 рубля, что помоему весьма мало. Возвысите лишь эту долю заемщика при тѣхъ 7 1/2% съ суммы ссуды и вы увеличите его экономическую выгоду удержать именіе съ собою и не доводить банкъ до печальной необходимости принудительной продажи. Это передвиженіе частей общей суммы чистого годового дохода въ пользу заемщика и произведетъ соответственное измѣненіе въ опредѣленіи размѣра ссуды, въ смыслѣ уменьшенія что собственно и желательно какъ намъ, такъ и кредитной канцеляріи в видахъ огражденія банковъ отъ потерь происходящихъ не отъ чрезмѣрныхъ оцѣнокъ а отъ чрезмѣрныхъ выдачь.

* * *

Научное основаніе для различія понятія вопроса удешевленія отъ попр[ос]а объ облегченіи тяжести срочныхъ платежей.

Научный элементъ основание, вводящее въ одно изъ постоянныхъ слагаемыхъ в суммѣ величины срочныхъ платежей и отсюда постоянство величины роста въ пропорциональномъ отношеніи капитала къ росту въ Ипотечномъ кредитѣ. Сюда войдутъ особенности ипотечнаго кредита: постепенное погашеніе, оплачиваемое годовымъ оборотомъ хозяйства.

Петръ Хрис-чъ Шванебахъ коснулся вопроса исходной точки жалобъ заемщика на тяжесть срочныхъ платежей. (Динобургскіе городскіе заемщики).

городскихъ мѣ 12^{1/2}, земельныхъ максимальная есть попытка отвѣтить на требованія жизни (тяжесть срочныхъ платежей).

Комерческій = капиталъ имѣется до ссуды, въ ипотечномъ послѣ, а потому предлагая капиталъ заинтересованъ въ процентѣ, а другой предлагая процентъ ищетъ капиталъ. Въ 1ом случаѣ отвѣчаетъ спросъ, во 2^м предложеніе.

Попытка Отмѣна закона удешевить кредитъ урегулированіемъ максим[ума] процента отмѣнена подъ давленіемъ неотразимой логики жизни.

- 1) Устранить возможность обезцененія.
  - 2) Упростить порядокъ выдачи залоговыхъ свидѣтельствъ
- 150 4 ½ 750 45 7 ½ 7 ½ 7 ½ 10 150 10:150=X:

$$\begin{array}{r|l} 1000 & 150 \\ 90 & \frac{10}{6 \cdot 15} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 850 \\ \hline 90 \end{array} \quad 1600 \ 800 \ 64-36 \ 100$$

$$\hline 76,500$$

90 8

* * *

Къ До-вопроса же измѣненія общей суммы [с]рочныхъ платежей въ смыслѣ удовлетворенія требованія объ удешевленіи кредита я не касаюсь, потому-что по движеніе пониженіе и повышеніе этой суммы въ ту или другую сторону съ всецѣло, завися отъ общихъ условій экономической жизни, выставляющей желѣзный законъ эконо политической экономіи спроса и предложенія свободныхъ капиталовъ не въ нашихъ силахъ, да

и вряд ли в чьих либо. ~~Сила, кроме как самой жизни в общих условиях самой жизни экономической жизни~~ это по силам лишь ~~одним общи~~ всей совокупности общих условий известного строя экономической жизни.

Къ вопросу о внимательстве

Милль 27.

523, 525, 492, 493, 494, 497, 505 506.

{Отсюда}

Указанное мною положеніе может породить опасеніе относительно того, что ~~Я боюсь, чтобы не подумали, что~~ съ увеличеніемъ въ пользу заемщика остатка чистаго дохода слишкомъ уменьшится размѣръ ссуды, что съ точки зрѣнія точки зрѣнія всей пользы ипотечнаго кредита за исключеніемъ наименьшей суммы потребной для погашенія интересовъ заемщика и самаго земледѣлія не желательно; но это опасеніе въ излишество уменьшенія размѣра ссуды далеко не такъ страшно. Доказательствомъ этому служить слѣдующая арифметическая формула. Если долю даннаго погашенія изъ чисто[го] доход[а] назовемъ буквою А, долю заемщика буквою В предполагаемую долю погашенія В данный размѣръ чистаго годоваго дохода ссуды, предп[о] буквою С, а искомый размѣръ ссуды буквою Х, то формула для опредѣленія насколько уменьшится размѣръ ссуды при ~~увеличе~~ увеличеніи уменьшеніи доли погашенія остатке въ пользу заемщика выразится такъ: $\frac{Ax}{C} - \frac{Bx}{A} = X$. По этой формулѣ окажется что если нынѣ остающійся остатокъ € погашаемую ипотечнымъ ~~на долю~~ долгомъ доли изъ 6% чистаго дохода равняющуюся $4\frac{1}{2}\%$ уменьшимъ на $1\frac{1}{2}\%$, увеличивая тѣмъ остатокъ въ пользу заемщика, ~~равняющійся~~ $1\frac{1}{2}$ руб. изъ 6 р. годоваго чистаго дохода увеличимъ вдвое слѣд. т. е. доведемъ до [...] то размѣръ ссуды противъ нынѣшней 60% на сто % оцѣнки – опустится всего на $\frac{1}{40}$, т. е. будетъ равняться 40% на $\frac{1}{3}$ т. е. будетъ равняться 40% отъ даже отъ оцѣнки и. т. д. а если это увеличеніе доведемъ до $4\frac{1}{2}$ руб., и на долю погашенія оставимъ лишь $1\frac{1}{2}$ руб., то размѣръ ссуды ограничится уменьшится всего на $\frac{1}{3}$ противъ нынѣшняго т. е. сведется съ 60% стоимости имѣнія на 40%. Разница въ размѣрѣ ссуды ~~не очень большая~~ но всего на $\frac{1}{3}$ между тѣмъ какъ разница опредѣляющая выгоду заемщика ~~сохранитъ~~ имѣніе относительно громадна при сохраненіи всей высоты процента ~~слѣлалась~~ вдвое увеличилась вдвое нынѣ въ видѣ срочныхъ платежей въ видѣ срочныхъ платежей погашаемаго ипотечнымъ долгомъ. Я на

это условие—и сохранения указываю съ цѣлью, ~~чтобъ~~ подчеркнуть то ничѣмъ не отразимое положеніе, что ~~пониженіе~~ измѣн[ен]іе этой высоты процента срочныхъ платежей въ смыслѣ удешевленія кредита есть желаніе похвальное, но ~~относѣ~~ не осуществимое. Пониженіе ~~или повышеніе~~ высоты этого процента, всецѣло завися отъ общихъ условій экономической жизни, не въ нашихъ силахъ. даже не въ силахъ такого могущественнаго учрежденія какимъ можетъ представляться предполагаемый Государственный займовъ банкъ ипотечнаго кредита. Это я постараюсь и т. д. (а потомъ А пока сошлюсь на то, что желѣзный законъ политической экоміии выражающійся отношеніемъ между спросомъ и предложеніемъ свободныхъ отъ производства капиталовъ, тутъ—играетъ обусловливающимъ высоту процента на капиталъ не поддается ни чьимъ и ни какимъ другимъ усиліямъ, кромѣ какъ усиліямъ всей совокупности общихъ ~~условій~~ изъ ~~кого~~ условій извѣстнаго ~~экономическаго~~ строя самой экономической жизни ~~проявляющейся~~ въ данное время и на данномъ пространствѣ.

Это я постараюсь доказать въ другой запискѣ ~~по вопросу объ~~ удешевленіи ~~кредита~~, которую я предполагаю изготовить ~~къ концу око~~ для приобщенія къ докладу общаго собранія съѣзда ~~по этому предмету~~ по вопросу объ удешевленіи ~~кредита~~ ипотечнаго кредита.

* * *

Въ вопросѣ о возможности удешевленія кредита вообще и земельного въ частности нельзя упускать изъ виду двоякаго рода явленій. Однѣ изъ нихъ общаго свойства, не поддающагося усиліямъ отдѣльныхъ лицъ и отдѣльныхъ учреждений, ~~это явленія~~ а другія частнаго характера, воздѣйствіе на которыхъ въ томъ или другомъ направленіи возможно для при усиліи отдѣльныхъ лицъ и учреждений. ~~Явленія~~ ~~перваго~~ рода Я согласно ~~правильному замѣчанію~~ вполнѣ раздѣляя соображенія отдѣленія, докладъ котораго нынѣ разсматривается, не буду касаться явленій, существующихъ и опредѣляемыхъ ~~въ—сила—только~~ въ силу цѣлаго ~~экономическаго~~ строя жизни ~~нашего~~ государства, ибо измѣнять усилія нынѣшняго ~~экономическаго~~ строя не въ нашихъ силахъ. Я позволю обратить ваше вниманіе на другой родъ явленія, которыя по существу своему имѣютъ совершенно частный характеръ и на которыхъ съ нашей стороны можетъ быть оказано то или другое воздѣйствіе въ смыслѣ ~~возможнаго~~ удешевленія кредита. ~~Для этого точку~~ Точкою отправленія

своихъ сужденіи въ томъ направленіи я укажу простое, всѣмъ, конечно, извѣстное положеніе, что мѣрилою относительной или дороговизны или дешевизны вообще кредита служить ~~высѣт~~ величина пропорціональнаго отношенія капитала къ проценту роста. Вотъ слѣдовательно, два члена, капиталъ съ одной стороны и кредитъ съ другой, соотношеніемъ которыхъ опредѣляется размѣръ цѣны на кредита въ то или другое время. Если мы ~~опредѣли~~ выяснимъ который изъ этихъ станемъ исходить опять таки изъ всѣмъ извѣстнаго положенія, что только съ измѣненіемъ высоты того или другого дѣла безъ этихъ двухъ членовъ отношенія при постоянствѣ другого, то мы ~~придемъ къ~~ необходимости ~~повышается~~ или только и можетъ ~~только~~ повышаться или понижаться цѣна кредита, то мы ~~придемъ къ~~ необходимости выяснитъ который изъ двухъ этихъ членовъ бываетъ постоян[ным] и который подвиж[нымъ] въ ту или другую сторону. С перваго разу можетъ казаться, что этотъ вопросъ совершенно праздный, изъ того простаго соображенія такъ какъ оба эти члена но я имѣю основаніе думать, что если мы возьмемъ источникъ, откуда тотъ или другой родъ кредита черпаетъ свои средства, то важность этого вопроса само собою выясняется. Кредитъ вообще кр Источникомъ кредита вообще бываютъ ~~пра~~ вся сумма праздныхъ, бездѣйствующихъ въ данное время капиталовъ. Эти капиталы стекаются или къ лицу, напримѣръ, къ банкиру, или кредитному учрежденію двумя путями: или посредствомъ прямыхъ вкладовъ, или косвенныхъ, если можно такъ выразиться. И вотъ на характеромъ одного изъ двухъ этихъ путей и обусловливается вопросъ постоянства или подвижности того или другого числа указаннаго мною отношенія. Торговый кредитъ, или лучше сказать по ~~приня~~ коммерческой, спор оперирующій на ~~капи~~ по принятой у насъ системѣ посредствомъ капиталовъ, приливаемыхъ путемъ прямыхъ вкладовъ, дѣлаетъ неподвижнымъ размѣръ капитала, онъ ~~всегда и вездѣ~~ въ той арифметической формулѣ, которую я указалъ, ~~всегда~~ размѣръ онъ всегда 100 на 100 въ расчетахъ. Измѣненію, подвижности подвержень только размѣръ интереса на ~~требрваніе~~ конечно экономической жизни. А потому видимъ, что въ торговомъ кредитѣ сообразно съ общимъ теченіемъ и неумолимымъ требованіямъ экономической жизни, ~~про~~ только размѣръ интереса то повышается, то понижается. Я считаю лишнимъ коснуться до другихъ подробностей. Совсемъ другое видимъ въ ипотечномъ кредитѣ, черпающемъ свои средства только изъ капиталовъ, приливаемыхъ путемъ косвенныхъ вкладовъ, ~~въ видѣ помѣщ~~

кроющихся въ реализаціи закладныхъ листовъ. Тутъ совершенно другой членъ отношенія дѣлается постояннымъ, а именно, ~~интересъ~~ процентъ роста, который у насъ равняется 6%. Мы всегда предлагаемъ а такъ какъ все таки пропорціональное отношеніе этихъ двухъ членовъ ежедневно почти измѣняется, то естественно на встрѣчу этимъ измѣненіямъ можетъ идти только капиталъ. ~~Онъ~~ Такъ и бываетъ въ дѣйствительности. ~~То~~ Измѣненіе курса закладныхъ листовъ, при одинаковости всѣхъ другихъ условий, служитъ къ тому фактическимъ подтвержденіемъ. Вотъ слѣд., ~~указан~~ характеръ происхожденія самага источника, откуда черпаетъ свои средства ипотечный кредитъ долженъ служить намъ указаніемъ на который изъ двухъ факторовъ даннаго отношенія могутъ быть обращенныя наши усилія въ стремленіи удешевить кредитъ. Я на этомъ основаніи я съ удовольствіемъ встрѣтилъ въ отдѣленіи ~~минн~~ ~~пр~~ ~~предложе~~ большую часть предложеній Бердяева [...] направляемыхъ къ увеличенію внутреннихъ достоинствъ закладнаго листа. Еще съ большимъ удовлетвѣніемъ иду я на [...] [предло]женія высказаннаго съ большимъ подчеркиваніемъ, съ большою релье[ф]ностью Столпаковымъ и состоящее въ томъ, что въ сужденіи объ удешевленіи кредита въ нашей ~~листь-власт[и]~~ лишь одинъ факторъ изъ двухъ опредѣляющихъ ту или другую степень высоты кредита. Если это положеніе вѣрно, то всякая забота объ удешевленіи кредита путемъ уменьшенія взимаемаго роста ~~будеть по меньшей мѣрѣ~~ дальше сферы пріятныхъ мечтаній и пожалуй симпатичныхъ идти не можетъ. Если бы ~~напри существующій нынѣ у насъ~~ процентъ роста устранить желѣзную необходимость соразмѣрить ~~въ~~ ~~зе~~ процентъ роста земельного кредита ~~съ проц~~ съ среднимъ процентомъ, выручаемымъ изъ земледѣльческой промышленности, то я вовсе не стѣснялся бы ~~довести~~ посовѣтовать вамъ даже возвысить этотъ процентъ на сколько угодно. ~~Потому-что~~ Этимъ ~~вовсе~~ не только не сталъ бы дорогъ кредитъ, но онъ ~~вовсе~~ не вышелъ бы изъ предѣловъ того уровня, который нынѣ существуетъ, ибо уровень экономическаго благосостоянія немедленно понизилъ бы этотъ процентъ увеличеніемъ капитала. Я ~~вовсе~~ не сомнѣваюсь, что при 12% ростѣ наши закладные, при одинаковости всѣхъ другихъ условий, нашли бы вдвое больше капитала, чѣмъ нынѣ они находятъ при 6%, что въ конце концовъ было бы одно и то же. Понизьте процентъ роста хоть напр. на три и нѣтъ сомнѣнія, что на вашъ закладной листъ вы пріобретете капиталъ вдвое менѣе, что вы не мало не уменьшите отношенія существующаго пропорціональнаго капитала къ росту.

Жизнь, [въ этомъ] отношеніи не только полновластный господинъ, но все Ипотечный кредитъ, допускающій возвратъ ссуженнаго капитала чрезъ постепенное погашеніе имѣеть и ту особенность, основана вытекающую изъ этого свойства, что *уменьшеніе или увеличеніе процента роста не выра не удешевл* уменьшая или увеличивая процентъ роста, не удешевляетъ

$$\{6 \frac{1}{2} \quad 7 \frac{1}{2}\}$$

65000	81
	—
	80,2
648	
—	
200	
162	
—	
38	
75000	95
770	7}

Если ипотечный кредитъ въ этомъ отношеніи поставить умственно внѣ вліянія экономической жизни, то *всякая* забота объ удешевленіи еѣ или *возвышеніи* удорожаніи $\{100:6\frac{1}{2}\}$ его путемъ увеличенія или уменьшенія $\{81:650=100:X.\}$ процента роста встрѣтитъ на пути своего осуществленія *еще одно* особаго рода препятствіе, вытекающее изъ исключительной особенности требованія ипотечнаго кредита. Имѣя въ виду, что существенною особенностью этого рода кредита заключается въ возвратѣ капитала чрезъ постепенное погашеніе, то процентъ погашенія, съ виду кажущійся неизменяемой частью срочныхъ платежей, будетъ измѣняться образо съ измѣненіемъ процента роста. Уменьш[а] я процентъ роста, *увели* должны увеличить процентъ погашенія, увеличите, – должны уменьшить. Въ доказательство я приведу про *Чтобъ не искать доказательства.* Чтобъ не забраться въ дебри математическихъ выкладокъ я приведу простую формулу, на основаніи котораго процентъ погашенія входитъ въ качествѣ вычитаемаго *въ остат* въ опредѣленіи остатка капитальнаго долга *на за время* къ концу одного года. Формула

эта слѣдующая: процентъ погашенія помноженный на процентъ роста и раздѣленный на сто. Вы видите, что въ этой формулѣ процентъ роста фигурируетъ въ качествѣ множителя, слѣд. измѣненіе его въ томъ или другомъ направленіи не можетъ не отразиться на произведеніи, дѣлимомъ въ данномъ случаѣ на сто. Но есть другое средство уменьшить или увеличить процентъ роста, не измѣняя процента погашенія, ~~это уменьшеніе или ро-увеличеніе-расширеніе~~ или сокращеніе срока платежей ипотечнаго займа. При 5% купонѣ оставляя не[и]змѣннымъ процентъ погашенія при 5% купонѣ, капиталъ съ процентами срокъ займа опредѣляется въ 48 лѣтъ и 8 мѣс., при 6% въ 49 $\frac{1}{2}$. разница пять 5 лѣтъ и 2 мѣс. Возьмемъ всю сумму переплаченную заемщикамъ ~~проти~~ въ этотъ излишний періодъ времени и раздѣлимъ на 49 $\frac{1}{2}$ года и мы увидимъ, что уменьшивъ процентъ роста на одинъ процентъ удешевили кредитъ въ сущности не многимъ больше или меньше чѣмъ на $\frac{1}{5}$ %.

Я это говорю при томъ ~~умственномъ~~ невозможномъ предположеніи, что ипотечный кредитъ стоитъ внѣ вліянія жизни. Но если мы и это вліяніе жизни возьмемъ въ соображеніи, то увидимъ что кредитъ ~~станеть~~ станеть гораздо дороже, чѣмъ дешевле, когда всѣ свои сужденія оснуете на уменьшеніе процента роста. Доказательствомъ тому служить практика такого солиднаго банка какъ Московскій. Если мы сравнимъ курсъ 6% вкладныхъ листовъ ~~этого банка съ курсамъ~~, который въ данную минуту, я опредѣлялъ 96%, съ 5%, который въ данное же время стоитъ 91%, то окажется, что въ первомъ случаѣ уровень экономическаго благосостоянія, обусловливающий обиліе бездѣйствующихъ капиталовъ, спросъ и предложеніе его дастъ свой безповоротный и неумолимый и неотразимый отвѣтъ на все наши усилія.

Принимая во вниманіе, что при данномъ уровнѣ экономическаго благосостоянія государства, всякія другія усилія по данному предмету будутъ самою же жизнью сведены въ результатъ къ нулю, является вопросъ къ чему могутъ быть сведены всѣ жалобы на дороговизну ипотечнаго кредита? Здѣсь вѣдь одинъ отвѣтъ: строй экономической жизни не предоставляетъ ~~болѣе~~ въ распоряженіе кредита капитала болѣе дешевымъ образомъ, чтобы сужать ими другихъ.

Но этотъ единственно разумный отвѣтъ не ~~оставляетъ~~ все устраняетъ отовсюду раздающихся жалобъ. Изъ этого видно, что точка отправленія этихъ жалобъ состоитъ въ томъ, что этого высокаго процента, выражаемого совокупностью срочныхъ платежей, не выносить

земледѣльческая промышленность, что земледѣльцы, пользуясь поземельнымъ кредитомъ становятся управляющими зем. банкомъ.

Это можетъ быть и такъ, но въ этомъ вина падаетъ не на банки, а на самаго кредитующагося. Ибо если при существующихъ срочныхъ платежахъ имѣнія [имѣнія] безъ ущерба обремененныя ипотечнымъ долгомъ, находятъ покупателей, что доказывается практикою банковъ то значить производство, связанное съ землею и земледѣліемъ, можетъ выдержать, тяжесть этихъ срочныхъ платежей. А гдѣ у кого не выдерживаетъ значить, тутъ причина [право] совсемъ иная, лежащая внѣ круга вліянія высоты тяжести кредита вообще. Слишкомъ мало будетъ если эту причину назов[емъ] неумѣніемъ настоящаго владѣльца земли извлекать изъ нея все, что она можетъ дать и очень естественно, что если земля, какъ и всякая другая вещь, стремится попасть въ умелыя руки привлекаетъ къ себѣ тѣхъ, которые съ большею пользою съ умѣн[іемъ] ими владѣть извлекаютъ изъ нея поль[зу]

Смотря по тому какая цифра взята въ пользу заемщика какъ остатокъ изъ общей суммы чистаго годоваго дохода за вычетомъ того суммы потребной на уплату срочныхъ требованій ипотечнаго долга т. е. $4 \frac{1}{2}$ ли, 3 ли или $1 \frac{1}{2}$ изъ 6^{ли}.

Этаотъ мѣра способъ опредѣленія наивысшей нормы размѣра ссуды т[емъ] еще достаточно заслуживаетъ вниманія, что разъ правъ она всѣгда верна самой и безошибочна помимо соображенія относительно максимума или минимума оцѣнки. Разъ стоимость имѣнія опредѣляется помноженіемъ 6 на $16 \frac{2}{3}$ и Разъ доходъ — онъ процентъ (въ данномъ случаѣ 6,) изъ котораго капитализація помноженіемъ котора[го] на $16 \frac{2}{3}$ капитализируется стоимость имѣнія добросовѣстно выведена установленъ, что одинаково предполагается и во всѣхъ другихъ случаяхъ, оцѣнки, то будетьли имѣніе стоить миллионъ или нѣтъ, это безразлично по отношенію риска выдачи ссуды подъ нимъ въ $\frac{400,000}{T}$ $\frac{500,000}{T}$, или въ 600 смотря потому что принять эту норму остатка въ по изъ чистаго дохода въ пользу заемщика лишь бы остатокъ доли остающейся изъ чистаго дохода въ пользу заемщика за погашеніемъ срочныхъ платежей по ипотечному долгу въ пользу заемщика былъ бы настолько высокъ чтобъ представлялъ выгоду сохранения имѣнія за владѣльцемъ. Въ 1^{мъ} случаѣ этотъ остатокъ долженъ будеть равняться $4 \frac{1}{2}$ рублямъ изъ каждой 6 р. чистаго дохода, въ 2^{мъ} 3 руб. и въ 3 слѣд. вся задача въ томъ чтобъ нормировать этотъ остатокъ [по возможности] вѣрно и настолько

высоко, чтобъ представлять собою ~~выгоду~~ чисто экономическую выгоду сохраненія имѣнія за владѣльцемъ даже при условіи высоты процента ~~сложн всѣхъ~~ всей совокупности сложных процен платежей.

Я ~~подчеркиваю~~ намѣренно упоминаю это условіе съ цѣлью {(смотри слѣдующую)}

* * *

въ 1^{мб} случаѣ заемщику становится заемъ менѣе 8% въ общей сложности, а во 2^{мб} болѣе 8%. Извиняюсь предъ общимъ собраніемъ. Можеть быть я слишкомъ много вдался въ подробности, тѣмъ болѣе скучныя для многих ~~сочленовъ~~ изъ присутствующихъ, что онѣ были высказаны въ отдѣленіи и другими, но новая группировка этихъ подробностей мнѣ нужно для ~~окончательнаго освѣщенія~~ того вывода, который бросить нѣсколько новый свѣтъ ~~какъ на причины тѣхъ~~ на какъ на причины породившія вопросъ удешевленія кредита, такъ и на способъ его разрѣшенія. И такъ въ вопросъ объ удешевленіи ипотечнаго кредита нечего думать объ уменьшеніи ~~про~~ процента роста. ~~Остается другой факторъ — это — путемъ увеличенія капитала, который для удешевленія кредита и капитала предлагаемой нами въ видѣ реализаціи закладнаго листа — у~~ Остается обратить все наше вниманіе на другой факторъ, т. е., на капиталъ, который въ ходѣ ипотечнаго кредита подверженъ измѣненію въ ту или другую сторону. И въ этой сферѣ мы далеко уйдти не можемъ, ибо здѣсь опять есть ~~влія~~ неотразимое вліяніе общаго теченія экономической жизни, направлять которую не въ нашихъ силахъ. Тѣмъ не менѣе есть и такія условія ~~положительнаго и отрицательнаго свойства, которые при допущеніи одних и устраненіи другихъ,~~ могутъ увеличить шансы на подъемъ курса заклад. листовъ, слѣд. на увеличеніе капитала при неизменномъ ростѣ искомаго ипотечнымъ кредитомъ. Наибольшая часть ихъ указана въ предложеніи представителя Кіевского З. б., но всѣ они клонятся къ одной цѣли: ~~возвысить~~ къ цѣли ~~представить~~ предложить публикѣ закладной листъ съ болѣе прочными гарантіями на дѣйствительность, что онъ изъ себя представляетъ. ~~Но въ н~~ Въ этомъ отношеніи предложенія Г. Берд[я]ева ~~совме~~ сообразны и не оставляютъ заслуживаютъ полнаго вниманія, одобренія и осуществленія. Но есть еще ~~способи~~ срѣдства для подъема курса листовъ, которые упущены изъ виду ~~отдѣле~~ въ докладѣ отдѣленія, средства, могущія послужить поощреніемъ приливу капиталовъ, ищущихъ помѣщенія. Закладной листъ, М. Г., по

моему ~~не должна~~ меньше всего долженъ быть спекулятивную бумагою. Эта бумага, по роду своему, можетъ служить и инымъ цѣлямъ кромѣ спекулятивной: эта бумага, будучи обставлена всѣми условіями прочной гарантіи для помѣщаемаго въ немъ капитала, тѣмъ самымъ взимаетъ ~~не къ~~ капиталамъ не къ тѣмъ владѣльцамъ капиталовъ, которые альфу и омегу своихъ стремленій видятъ въ результатѣ игры на курсѣ разницѣ курса и размѣра интереса, а къ тѣмъ которые ~~вовсе~~ ~~вовсе~~ не имѣя въ виду [игру] и особенно не дорожа живою на капиталъ, ~~въ видѣ интереса~~ ~~За~~ ~~то~~ въ видѣ интереса озобочены лишь ~~желаніемъ~~ возможностью имѣть помѣстить свои сбереженія ~~капиталь~~ ~~въ цѣлости~~ и ~~сохранности~~ въ твердыя и прочныя бумаги. Если Германскіе ипотечныя бумаги ходятъ выше пари, то ~~этому~~ въ этомъ отчасти обязаны и тому обстоятельству, что они покупаются больше публикою, чѣмъ спекулянтами.

~~Не рѣдки примѣры въ Россіи, что~~

Вотъ въ этомъ направленіи я полагаю, что можно было бы что нибудь сдѣлать для подъема курса листовъ, если правительство найдетъ возможнымъ. Напр., ~~уменьш~~ сведеніе достоинства зак. листа до 25 руб., чтобъ и мелкія сбереженія населенія находили въ немъ помѣщеніе, увеличеніе залоговой и подрядной цѣны закладныхъ листовъ до ~~во~~ болѣе ~~заслуженнаго~~ соответствующаго достоинству зак. листовъ размѣра.

И такъ если общее собраніе согласится ~~съ~~ ~~къ~~ съ центральнымъ пунктомъ соображенія отдѣленія вполнѣ раздѣляемыхъ и мною, что забота объ удешевленіи кредита можетъ быть устремлена лишь на тѣ условія юридическія, матеріальныя совокупность которыхъ обхватывается предложеніемъ Г. Бердяева и на тѣ ~~правительственныя~~ ~~мѣры~~ которыя я указываю для поощренія стремленія капиталовъ поместиться въ закладныхъ листахъ то оно по моему ~~не отступитъ~~ ~~ни~~ ~~отъ~~ ~~требованія~~ жизни мнѣнію, не отс[тупит]ся ни отъ общихъ условій экономической жизни вообще и ни отъ ~~требов~~ особенностей ипотечнаго кредита въ частности.

Внѣ этой рамки нѣтъ средствъ къ удешевленію ипотечнаго кредита нашими усиліями. Внѣ этой рамки уровень экономического благосостоянія обусловливающая обиліе бездѣйствующихъ капиталовъ, спросъ и предложеніе его, ~~всегда~~ на всѣ наши усилія дасть свой безповоротный неумолимый отвѣтъ.

Слѣд.

Принимая во внимание, что при данном уровне экономического благосостояния государства, все всякие другие кроме указанных усилия, по данному предмету ~~имъ чему ни[б]~~ будутъ самою же жизнью сведены въ результатъ къ нулю, является вопросъ къ чему могутъ сведены все жалобы, можетъ отчасти и справедливыя, на дороговизну ипотечнаго кредита. Точка отправленія этихъ жалобъ состоитъ въ томъ, что этого высокаго процента выражаемаго суммою срочныхъ платежей, не выносить земледѣльская промышленность.

По системѣ допускаемой правительствомъ нынѣ процентъ этотъ для земельныхъ угодій допускается въ размѣрѣ отъ 7 $\frac{1}{2}$ до 8%. Если жалоба справедлива, и если ~~данномъ~~ въ данномъ государствѣ трудно отыскать капиталовъ ниже этого чѣмъ этотъ процентъ, то что остается дѣлать при въ устраненіи причинъ этой жалобы? ~~какъ не соблазняться~~ какъ удержаться отъ соблазна получить въ возможномъ большемъ размѣрѣ ссуду. Но это всецѣло предоставлено самому заемщику и отнюдь не зависитъ отъ кредитнаго учрежденія. Ничто иное какъ соразмѣрить размѣръ ссужаемаго поземельнымъ кредитомъ капитала ~~позво~~ съ платежными силами ~~заемца и зем-е~~ производства связаннаго съ землею и земледѣліемъ, ~~короче сказать, выдавать~~ ссуды какъ можно въ меньшемъ размѣрѣ. ~~Это единственный исходъ.~~ Если извѣстная отрасль не выносить бремени долга въ размѣрѣ 100 рублей то выдать 50 руб. и тогда [...] е естественно заемщикъ възывающій къ этой кредитной отрасли долженъ быть на столько благоразумнымъ, чтобы ограничить свои 50 руб. или болѣе или менѣе, ~~или менѣе~~, и тогда при томъ же 8% срочномъ платежѣ придется заемщику платить всего 4%. Вотъ единственный исходъ изъ затрудненія. ~~но это вовсе не измѣняетъ пропорціональнаго отношенія капитала къ проценту интереса, иначе говоря, не имѣеть мѣста при обсужденіи вопроса объ удешевленіи кред [...]~~ который опредѣляется по своимъ собственнымъ законамъ.

[1884 წლის 29 მაისამდე]

თბილისის გუბერნიის სათავადაზნაურო განკის საზოგადო წლიური კრება

1885 წლის 27 აპრილი

გამოსვლა: კრებას აქვს უფლება დაჰფაროს თავის ზარალი, როგორც სათადარიგო თანხიდან, ისე სხვა თანხებიდან, რომელნიც სრულს მის გამგებლობაში არიან. საზოგადო კრება არის წარმო-

მადგენელი ყველა წევრებისა და მისი გადაწყვეტილება საერთოდ სავალდებულოა. ყველას შეუძლიან უარ-ჰყოს თავისი უფლება და თუ საზოგადო კრება უარს-იტყვის რამოდენიმე ათას მანათზე, რომელიც ბანკის მოგებიდამ უწინდელ წლებში დარჩენილა, რომ ამით სათადარიგო თანხას ხელი არ ახლოს და გირავნობის ფურცლების ფასს არ ავნოს, – ეს, ვგონებთ, სასახელო იქნება მთელის კრებისათვის: ეს დაამტკიცებს კრების მზრუნველობას ბანკის კეთილდღეობისათვის და პირნათლად გამოიყვანს ბანკს მის მოვალეთა წინაშე, ესე იგი წინაშე იმ პირთა, რომელნიც ენდობიან ბანკს, მისი გირავნობის ფურცლები უყიდიათ და სიფრთხილით თვალს ადევნებენ მისის სათადარიგო თანხის რაოდენობას.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1892 წლის 13 მაისი

გამოსვლა 1: ბ-ნმა გაბაშვილმა რამდენიმე მაგალითი დაასახელა რუსეთის ბანკების ვითარებიდგან იმის დასამტკიცებლად, რომ დიდრონი ოპერაციები აქვთ, მაგრამ მმართველობის წევრი – კი იმდენივე ჰყავთ, რამდენიც ჩვენს ბანკსაო. მაგრამ ნუ დავივიწყებთ, რომ ამ შემთხვევაში საყურადღებოა საერთო რიცხვი სესხისა – კი არა, რაც – კი ამა თუ იმ ბანკს თავის არსებობის განმავლობაში გაუცია, არამედ რიცხვი ყოველ წლიურის ოპერაციისა! ვისაც მაგალითი მოჰყავს, იმან ყოველ მხრივ უნდა გაგვითვალისწინოს ეს მაგალითი, სავსებით, რომ უტყუარი აზრი შევადგინოთ. აქ აგერ ხელთ მიჭირავს ფინანსთა სამინისტროს წერილი, რომლიდგანაცა სჩანს, რომ დონის ბანკს 1873 წ. გაუცია 345.000 მან. სესხი, შემდეგ 161,000 მანათისა, 439,000-სა, 33,000-სა, 18,000-სა, 180,000 და სხ. ს.-პეტერბურგის ტულის ბანკს 1873 წ. გაუცია 6 მილიონის სესხი, 1874 წელს – 2 მილიონისა, 1875 წელს – 3 მილ. და ასე მეტ-ნაკლებობით. წარმოიდგინეთ, ამის მიუხედავად ამ ბანკის მმართველობას ჯამაგირი 27,000 მ. აქვს და ამას გარდა აგენტებს კიდევ 18,000 მან. აძლევს. იქ აგენტები აფასებენ კიდევ და ამით ბანკის მმართველობას საქმეს უადვილებენ. აი, ეს ცნობებიც რომ დავუმატოთ ბ-ნ გაბაშვილის მიერ შეკრებილს ცნობებს, მაშინ საგანი სულ სხვა სახეს მიიღებს.

გამოსვლა 2: თქმა საჭიროა, მაგრამ აქ, კრებაში ვილაცა თავმჯდომარეობს და არავის არაფერს ათქმევინებს. ზოგიერთმა განაცხადა, რომ ბანკის შემოსავალი 5,000 მანეთიაო. ასე რომ იყოს, მართლა

ყოვლად შეუძლებელია მეოთხე წევრის მიმატება. მაგრამ ისე – კი არ არის, როგორც ბ-ნმა ხუდადოვმა განიმეორა სხვისი სიტყვები, არამედ ისეა, რომ საანგარიშო წელს 19,000 მან. გვექონია მოგება. ეს ფული შემდგარია იმ 1% – დგან, რომელიც ერთხანად ერთმევა მსესხებელს აუცილებელ ხარჯისათვის. ამ 19,000 მანათს ის 23,000 რომ მიუმატოთ, რომელიც ბანკს ამ წლის პირველ ოთხის თთვისა უნდა შემოუვიდეს, ჯამი ამ რიცხვებისა, ვგონებ ოდნავაც არის გადააჭარბებს 5,000 მანეთს. რაც შეეხება შრომასა და ჯაფას სხვა-და-სხვა ბანკებისას, უნდა ვსთქვა, რომ აქ დასახელებულ რუსეთის ბანკებში არსებობს ესრედ ნოდებული ნორმალური დაფასება, ესე იგი ყოველ ადგილისათვის ერთი და ერთი წინადადე აღნიშნულია, ფასი ადგილისა და ამის გამო მმართველობას ისე არა აქვს გაძნელებული საქმე, როგორც ჩვენ. ამას გარდა, რუსეთში მინის საკუთრების საბუთები ფრიად აშკარა, ნათელი და უდავოა და ეს გარემოებაც მეტად ამარტივებს საქმეს. დასასრულ, ორიოდ სიტყვაც. თ. ვაჩნაძემ სთქვა, ვითომ წარსულს წელს მეთქვას, რომ მე ერთს საათს გაავაკეთებ იმას, რის გაკეთებასაც სხვა ერთს კვირასაც ვერ შეძლებს-მეთქი. ეს მართალი არ არის. მე ჩემს შესახებ-კი არა, საზოგადოდა ვსთქვი: ერთი ერთს საათს უფრო მეტის გაკეთებას შეიძლებს, ვიდრე ზოგიერთი – ერთს კვირაში-მეთქი. ის სიტყვები რომ მეთქვა, რაც თ. ვაჩნაძემ მომანერა, ჩემი თავი უნდა მექო. თავისის თავის მქებელი ადამიანი მეტად სულელი უნდა იყოს და მე-კი ჯერ სურვილი არა მაქვს სულელთა რიცხვში ჩარევისა.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1892 წლის 14 მაისი

გამოსვლა 1: 1884 წლამდე არ იყო რიგიანად შემუშავებული წესები დაფასებისა. 1881, 82 წწ. რუსეთის საადგილ-მამულო ბანკებს დიდ-ძალი მამულები დარჩათ. მიზეზად ამ გარემოებისა ის იყო ცნობილი, რომ წესი დაფასებისა არ ვარგოდა, არ იყო რიგიანი. ამიტომ 1884 წელს შეიკრიბნენ წარმომადგენელი ბანკებისა პეტერბურგში და განიხილეს ეს საგანი დიდის დაწვრილებით. ამ განხილვას შედეგად ის მოჰყვა, რომ სასურველად დაინახეს ერთნაირი, ერთგვარი წესები შემოედოთ, ანუ უკეთ ვსთქვათ, საფუძველნი დაფასებისა საყოველთაო, საერთო ყოფილიყო ყველა ბანკებისათვის. მართალია, თითოეულს ბანკის წევრთა კრებას უფლება აქვს წესდებით

თავისით შეიმუშაოს ეს წესები, მაგრამ ვერც ერთი ბანკი, ჩემის აზრით, უყურადღებოდ ვერ დასტოვებს იმას, რაც იქ შეიმუშავა ყველა ბანკების წარმომადგენელთა კრებამ და რაც მინისტრისაგან იქმნა დამტკიცებული. აი რა საერთო წესები შეიმუშავა იქ კრებამ: ჯერ ქალაქის მამულების შესახება ვსთქვათ. წმინდა შემოსავალი ვსთქვათ 10 მანათია. ეს რაოდენობა უნდა 10-ჯერ გამრავლდეს. შესდგება 100 მან. აქედამ 60 ანუ 60 % შეიძლება მისცეს ბანკმა სესხად. საკრედიტო საზოგადოებას-კი ნება აქვს გაცეს 75 %. ეს გარემოება საზარალოდ იქმნა დანახული საადგილ-მამულო ბანკე-ბისათვის და მინისტრმა მოინდომა ამ მხრით გათანასწორება ბანკე-ბისა და საკრედიტო საზოგადოებათა. ამ აზრით, მინისტრმა ნება დართო ბანკებს წმინდა შემოსავალი გაამრავლოს 12 $\frac{1}{2}$ -ჯერ და რაც შესდგება იმისი 60% მისცეს მამულის პატრონს. წინად ამდენის მი-ცემა ძნელი იყო, რადგან კრედიტი ძვირად უჯდებოდა კაცს და იმი-ტომ ბევრის მიცემა არ შეგვეძლო სესხად. ეხლა კი, როცა 9% მაგიერ ბანკმა დასწია სარგებელი 7%-ზე, შესაძლოა წმინდა შემოსავალი გა-ვამრავლოთ 12 $\frac{1}{2}$ -ჯერ და 60% გავცეთ სესხად.

ახლა სოფლის მამულების შესახება ვსთქვათ. სოფლის მამულე-ბზე 315 დაფასებისა უნდა გაიცეს სესხად; დაფასების წესიც შეც-ვლილ იქმნა. წმინდა შემოსავალი უნდა გამრავლებულ იქმნას 16 $\frac{2}{3}$ -ჯერ. ამ წესით ყოველ 100 მანათზე, 60 მან. მაგიერ, ბანკს შეუძლიან 66 მან. მისცეს სესხად და არა 50-60 მან., როგორც წინად იყო.

აი ეს წესები, შემუშავებული პეტერბურგში ბანკებისა და ფი-ნანსთა სამინისტროს წარმომადგენელთა თანადასწრებით და დამ-ტკიცებული მინისტრის მიერ, შემოღებულ იქმნა რუსეთში. ჩვენც ეს წესები გადმოვწერეთ, შევცვალეთ მხოლოდ იმდენად, რამდენა-დაც ამას მოითხოვდა ჩვენის ქვეყნის განსაკუთრებული ვითარება და წარმოვადგინეთ დასამტკიცებლად. თქვენ შეგიძლიანთ თქვენი საკუთარი წესები შემოიღოთ. ამის ნება გაქვთ წესდებით. მაგრამ სასურველია, რომ შეინყნაროთ საყოველთაოდ მიღებული წესები, იმიტომ რომ ფინანსთა მინისტრი მაშინ უფრო მეტის ნდობით მო-გვექცევა. მართალია, იმას ამ საქმეში არ შეუძლიან თქვენს უფლე-ბას თქვენ მიერვე დაფასების წესების შემოღებას შეეხოს, მაგრამ შერჩენილი აქვს ერთი ისეთი უფლება, რომ ყოველთვის შეუძლიან შეაფერხოს და დააბრკოლოს ბანკის მოქმედება მით, რომ არ დაგვრ-თოს ნება ყოველ თითოეულ სესხის გაცემისა. ჯერ მაშინ, როცა იმის მოწონებულ ინსტრუქციით მოქმედობს ბანკი, მინისტრს შეუძლიან

არ დაამტკიცოს სესხის გაცემა, მეტად არის დაფასებული მამულიო და, თუ ჩვენ არ მივიღეთ ეგ ინსტრუქცია, უფრო საფირებელია, რომ ამისთანავე საბუთით დაგვებრკოლოს მინისტრმა. დღევანდელ კრებას შეუძლიან, მთელი ინსტრუქცია-კი არ განიხილოს, არამედ განსაჯოს მხოლოდ ის ცვლილება, რაც ჩვენ თვითონ შემოვიღეთ საყოველთაო ინსტრუქციის შესავსებლად და დამატებად.

გამოსვლა 2: ბანკი ვალად ადებს, რომ მსესხებელმა თავისი სავადო გარდასახადი ექვსის თთვით ადრე შემოიტანოს, ვიდრე თითონ ბანკს დაუდგებოდეს დრო გირავნობის ფურცელთა პატრონების დაკმაყოფილებისა. გირავნობის ფურცელი ბანკის თამასუქია. ხოლო პატრონი მისი – ბანკის მევალე. ბანკი, სულ ერთია, გამოართმევს თუ არა თავის მსესხებლებს სარგებელს, გირავნობის ფურცელთა პატრონები-კი უეჭველად უნდა დააკმაყოფილოს. დიდად ბრძნული წესია ის წესი, რომ მსესხებელმა ექვსის თთვით ადრე გარდაიხადოს თავისი სავადო შესატანო. ეს ფულის მიღებისა და გაღების ვადა რომ ერთს დროს იყოს, ან დაახლოვებული, ადვილად შესაძლებელია, სესხის გამტანმა პირობა არ შეასრულოს. მერე ბანკმა რალა უნდა ჰქმნას? იმანაც არ შეუსრულოს პირობა ფულის პატრონებს? ბანკი ხომ გაკოტრდა, ან თუ არა-და, იძულებულ შეიქმნა ფული ივალოს. ჯარიმა იმდენად ფულის სარგებელი არ არის, რამდენადაც სასჯელია, და ეს სასჯელი უნდა არსებობდეს კიდევ! რომ აიღე, მიცემაც იცოდე; არ მიეცი ვადაზედ, პირი უმტყუნე-და, დასჯილ იქმნები! ჩვენი უბედურება აქამდის ის იყო, რომ მოვალენი სასტიკად არ გვეკიდებოდნენ. კერძო მოვალე ჩვენ თავადას და აზნაურს ფულს ავალედა, უცდიდა, სარგებელს სარგებელზედ აკეცდა და ამით ყელამდე ვალში ჰფლავდა. როდესაც ვალი მამულის ფასის ღირსეულად იმატებდა, მავალებელი ხელს მოუსვამდა და ხელ-ცარიელს დასტოვებდა ხოლმე პატრონს. აი, ასე დარჩნენ ხელ-ცალიერები ჩვენი თავად-აზნაურები! არა, შიში უეჭველად უნდა ჰქონდეს. ეს შიში, ეს სასჯელი ჩვენი კეთილის-მყოფელია, ჩვენი მხსნელია! აქ დავასახელებ აზრს ბლიოხისას, რომელიც ამბობს, როს საკრედიტო დაწესებულებათა სასტიკი წესების წყალობით ისეთი უთაური და უზრუნველი ხალხი, როგორიც ირლანდიელები არიან, ამ ჟამად სამაგალითოდ განვრთვნილს ერს შეადგენსო. აქ ამბობენ, რომ ჯარიმა 12% ბევრიაო. არა, ბევრი არ არის. მეტნაკლებობა ამ ჯარიმისა ბანკის სიხარბეზედ-კი არ არის დამოკიდებული, არამედ ამას სხვა, უფრო გონიერი საფუძველი აქვს. წარმოიდგი-

ნეთ, რომ 1 იანვრისათვის ბანკში 10,000 მან. უნდა შევიტანო და ეს ფული ჯიბეში მიდევს კიდევ. თუ ჯარიმა არ იქნება დროზედ შეუტანლობისათვის, ამ ფულს ექვსით თთვით სარგებლით მივცემ, ვასარგებლებ, ამით მე ხეირი მექნება, თუმცა ბანკი-კი შიშში იქნება, შემოვა ფული, თუ არა. აი, ეს ბოროტი რომ არ ჩავიდინო, სწორედ ამისათვის არის ეგ მუქარა მოგონილი: თუ 12% ჯარიმა გადამახდევინეს, მაშინ ფულის სარგებელი აღარას მიშველის. კრედიტი, სესხი, ბატონებო, ორ-პირი მახვილია, იმის მოხმარებასაც შეჩვევა, წესიერად და გონიერად გამოყენება უნდა. წესიერს ცხოვრებას უნდა მივეჩვივნეთ. როტმილდმა სთქვა ერთხელ: მდიდარი ის-კი არ არის, ვისაც დღეში ერთი მილიონი შემოსავალი აქვს და ერთ მილიონსა და ხუთ მანეთს-კი ჰხარჯავს, არამედ ის, ვინც ხუთს მანეთს იღებს და ოთხს ჰხარჯავსო. ნემენცს წესად აქვს, როცა შემოსავალს იღებს, მაშინვე იმას გამოითვლის ხოლმე, ხარჯი რა მაქვსო, ჯერ ხარჯისათვის გადასდებს და მერე, რაც დარჩება, თავისათვის ჰხმარობს. აქ ამბობენ: მამულები ნუ გაიყიდებაო... მერე როგორა ევა? ნეტარმა დრომ ძველის „ბანკებისამ“ – ავიღე და ველარ მოგეცით დიდი ხანია ჩაილულის წყალი დალია, თქვენი ჭირი წაიღო და არლა დაგვიბრუნდება. სურვილი კარგია, მაგრამ არა გამოდის რა-კი მარტო კეთილის სურვილისაგან. ვინ ამბობს, კარგი იქნებოდა, რომ ბანკმა ფული გვასესხოს და უკან აღარ მოგვთხოვოს ხოლმე, უფრო უკეთესი ის იქნებოდა, რომ ბანკმა ყველას უხვად მოგვავაროს ფული, ოქროთი აგვავსოს, თუნდა არა ვთხოვდეთ კიდევ, მაგრამ, ჩემდა და თქვენდა სამწუხაროდ, მაგისტანა ბანკები შეუძლებელია.

გამოსვლა 3: სამწუხაროდ, ხშირად მხედება ხოლმე წილად, რომ საზოგადო კრების მხურვალე და წრეს-გადასულ სურვილს ფრთები შევაკვეცო... თქვენა გსურთ, ჯარიმა შეუმციროთ ყველა მსესხებლებს და იმათ-კი რომელნიც უბედურებით რითიმე არიან დაზარალებულნი, სულ აღარ გამოვართვათ. ძალიან კარგი, მაგრამ მერე საიდგან გვიბრძანებთ გირავნობის ფურცლების სარგებლის გადახდას? ასე წაჯექ-უკუჯექობის თამაშობა ხომ არ შეიძლება, ერთს საგანზედ ჰოცა და არაც ხომ არ ითქმის. აკი 12% ჯარიმა 6%-ზედ ჩამოგვყავს, ვისაც უბედურება რამ სწვევია, იმ შედავათს ვაძლევთ მსესხებლებს, რაც შესაძლებლად არის დანახული თვით მინისტრის მიერვე. მინისტრის მოხსენებაში არის ნათქვამი, რომ სხვა ყოველივე გარდასახადის შემცირება ბანკისათვის შეუძლებელიაო. ვიმეორებ, კარგი სურვილი კარგია, მაგრამ ის-კი ვერაფერია, რომ

ოცნებას გამოვეციდნეთ და იმის ნატვრაში ვიყოთ, რის ასრულებაც ყოვლად შეუძლებელია.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება

1892 წლის 16 მაისი

გამოსვლა 1: წესდების პარაგრაფის სწორედ იმ სახით შეცვლა, როგორც მმართველობის მოხსენებაშია აღნიშნული, საჭიროა, რადგან ფინანსთა სამინისტრო იმ \$-სა, რომლითაც 35% წმინდა მოგებისა საზოგადო საქმეებსა ჰხმარდება, ხელშეუხებლად სთვლის და არა თანხმდება, რომ ეს 20%, რომელიც ეხლა დივიდენდად იხარჯება, იმ 35% მიემატოს. ამჟამად, როდესაც სრულიად მოშორებული გვაქვს თავიდან ქარვასლის გადაკეთების ხარჯი, ადვილად შეგვიძლიან უფრო გაძლიერებით გადავწყვიტოთ ბანკის ქარვასლის ვალი. იმის მაგიერ, რომ 2% მივიღოთ ხოლმე ჩვენის თავისუფალის ფულისა, რომელსაც სახელმწიფო ბანკში ვინახავთ, თუ ქარვასლის გარდახდას გაძლიერებით დავინყებთ, მაშინ 6% შემოსავალი დავრჩება ჩვენის ფულისა, რადგან გირავნობის ფურცლებს გამოვიხსნით. მმართველობა გთხოვთ, რომ ამის შეძლება და ღონე მოგვცეთ, ხოლო ამისთვის-კი დივიდენდის მოსპობაა საჭირო.

გამოსვლა 2: ბანკის წესდებით, მოგების განაწილების საქმე ხელ-შეუხებელი უფლებაა დამფუძნებელ წევრთა. ამ თანხიდან რომ ქარვასლის ვალი გავისტუმროთ, ამჟამად სახლიც ჩვენი საკუთრება იქნება. დანარჩენი თანხები იქნება პასუხის-მგებელი ბანკის მოვალეთა და არა ეს სახლი. ამიტომ ამ მხრით არავითარი შიში არ უნდა გვექონდეს.

გამოსვლა 3: მე აქაური ლაპარაკი მაკვირვებს. ჯერ შეძლება მოგვეცით ვალი გადავიხადოთ და დრო ბევრი გვაქვს იმის საფიქრებლად, რა ვუყოთ სახლს, როცა ვალისაგან განთავისუფლდება და ჩვენი საკუთრება შეიქმნებაო. ბანკი ამბობს, რომ ვალი მინდა მოვიშორო, რათა ეს სახლი უვალოდ გვექონდესო, და მეგობარი კალთიდგან მენევა, არა, ჯერ ის მითხარი, როცა ვალს მოიშორებ, უვალო სახლს რას უზამო? საკვირველი არის განა? აქ ლაპარაკია, ვალის მეტობით გადახდის უფლება მოგვეცითო, და არა სახლის ყიდვის შესახებ.

გამოსვლა 4: გარწმუნებთ, რომ აგენტი არამცთუ სარგებლობას არას მოგვიტანს, მავნებელიც – კი იქნება, სულ ვერაფერს გაუქვთებს მსესხებლებს. დიდი საქმეა, თუ ხუთის მამულის საქმე მოაგვა-

რა წელიწადში. აგერ რამდენი ხანია გამოვაცხადეთ, რომ ამისთანა შემთხვევაში მმართველობას მოჰმართონ მსესხებლებმაო. ხშირად ჩვენ ვშველით, ხან ბანკის მოხელეებს ვახმარებთ ხოლმე. თუ ამდენი ხალხი მაგდენს ვერაფერს ვახერხებთ, ერთმა კაცმა რა უნდა შეიძლოს?

გამოსვლა 5: რა ძალის ხმარებისას ჰბრძანებს ბ-ნი მუსხელიშვილი? თუ ჭკუის ძალის ხმარების შესახებ ჰლაპარაკობს, ეს ძალა ყველთვის ძალადვე დარჩება, იმას ვერაფრით მოსპობთ, ვერავითარის საშუალებით, თუნდა მთელი არტილერია დაუყენოთ წინ... ყოველთვის ეგრეა, როდესაც ორი ჭკუა შეხვდება ერთმანეთს, ერთი, რომელიც ძლიერია, მეორეს დასჩაგრავს და დაიმორჩილებს... ჩვენ აგენტი არა გვსურს, იმიტომ-რომ არ გვინდა მოგატყუოთ. აგენტს რომ სარგებლობის მოტანა რისამე შეეძლოს, პირიქით, ჩვენ უფრო ორივე ხელით მოვეჭიდებოდით, რადგან ჩვენც საქმეს შეგვიმსუბუქებდა და გაგვიადვილებდა. მაგრამ გვერწმუნეთ, რომ აგენტი, ზარალს-კი იქნება, მაგრამ სარგებლობას არაფერს მოგიტანთ.

სათავადაზნაურო საადგილგამყოფო ბანკის წევრთა წლიური კრება

1892 წლის 17 მაისი

გამოსვლა 1: არ შემეძლიან აქ გულითადი მწუხარება არ გამოვაცხადო, რომ ამ საგნის გასასინჯავად სხვა სანთელი მოაქვთ და სხვა ფერსა სდებენ საგანს. რა ბრალია ის ბრალი, რომ თავისდა სასარგებლოდ გამოიყენებენ შეღავათის მიცემის უფლებასაო. თუ არ ვარგვივართ, დეე ისინი, რომელნიც ჩვენა გვდებენ ბრალს, მობრძანდნენ და ჩვენს ადგილას დასხდნენ: მაშინაც იმას ვიტყვით, რასაც ეხლა ვამბობთ. გაგონილა, რომ ბანკს ვალად დააკისრონ, გინდა თუ არა, შეღავათი აძლიე მსესხებლებსაო; გაგონილა, რომ შეღავათი უნდა მიეცეთ ყველას, ვინც შეღავათს მოითხოვსო! ადვილია სათქმელად, მაგრამ ასრულება-კი ასევე ადვილი არ არის. ჩვენა გთხოვთ: უფლება მოგვეცით, რომ როცა ბანკი ღონისძიებას მოგვცემს, რაიმე უბედურებით დაზარალებულ მსესხებლებს შეღავათი აღმოუჩინოთო, თქვენ -კი გვეუბნებით: არა, მაგისთანა უფლებას ვერ მოგვცემთ, საშიშიაო. აი თუ გსურთ, ამას-კი სიამოვნებით დაგაკისრებთ და დაგავალბებთ, რომ ყველა მსესხებლებს აღმოუჩინოთ შეღავათი, სულ ერთია ჩვენთვის, შეიძლებთ ამ შეღავათის აღმოჩენას, თუ ვერაო! განა გაგონილა ამისთანა ამბავი? განა საბუთი არა გვაქვს ვსთქვათ,

რომ უმეცარი სიტყვაა ასეთი სიტყვაო! განა ამ თავითვე შეგვიძლიან ვსთქვთ, რომ ამდენის და ამდენის მსესხებელის შეღავათს შევიძლებთ? შეიძლება ისეთი წელიწადი დაგვიდგეს, რომ ბევრს მსესხებელს მივცეთ შეღავათი; ისეთი წელიწადიც დადგება, რომ ბევრის შეღავათის მიცემა ვერ შევიძლოთ. ერთი შენიშვნაც. აქ ამტკიცებენ, რომ ჯარიმის გარდახდევინება უნდა მოვსპოთო. ამასა გკითხავთ: ნუ თუ მთავრობა, რომელიც ასე ზრუნავს თავად-აზნაურთათვის, არ მოსპობდა ამ ჯარიმას, შესაძლებელი რომ იყოს? ჯარიმა, არამც თუ მოსპობილი არ არის, სახელმწიფო სათავად-აზნაურო ბანკშია ც-კია დატოვებული, ისე როგორც ყოველს სხვა ბანკში. თუ ესლაც-კი, თუმცა 12% ჯარიმა არსებობს, ხშირად 300,000 მანათამდე სავადო შემოსატანი დროზედ არ შემოაქვთ, მაშინ რალა იქნება, ამ ჯარიმის შიში რომ არა ჰქონდეთ? ვინ გვითავდებებს, რომ ეს რიცხვი ერთი ორად და სამად არ იმატებს? რითი უნდა გადავუხადოთ მერე ჩვენს ფულის მომნდობლებს ვალი? დაგვეხმარებიან-კი ისინი, რომელნიც ასე მამაცად ამხედრებულან ჯარიმის წინააღმდეგ?! ვინ ამბობს, სიმამაცე, ვაჟკაცობა კარგია, მაგრამ კეთილ-გონიერი ვაჟკაცობა და არა ვაჟკაცურ, უგუნურება. ტყუილად კი არ არის ნათქვამი, საცა არა სჯობს, გაცლა სჯობს კარგისა მამაცისგანაო და საცა შიშია და საფრთხილებელია, იქ უნდა გავეცალოთ. არა, ბატონებო, ჯარიმა არ უნდა მოვსპოთ. თუნდა ლაგამი უწოდეთ, თუნდა მათრახი, მაგრამ მისი მოსპობა შეღავათი-კი არა, ხასიათის წახდენა იქნება, იმიტომ-რომ ვინც უპირობას გაუწევს ბანკს, იმან სასჯელიც უნდა გადიხადოს და ჯარიმა-კი სწორედ ეს სასჯელია. ვის გაუგონია, დამნაშავეს ჯილდო ვაძლიოთ დანაშაულობისთვის. ამიტომ გთხოვთ, რომ თქვენის სიკეთისა და თქვენთა შვილიშვილთა სიკეთისათვის ნუ ვიზამთ ამას!

გამოსვლა 2: კარგი, მაგრამ ეს „სხვებიც“ ხომ პატიოსნები უნდა იყვნენ.

გამოსვლა 3: სესხის გასაიაფებლად ფინანსთა მინისტრმა სააქციონერო ბანკებს მიჰმართა და ჰკითხა, არ შეგიძლიანთ, რომ 1 $\frac{1}{2}$ % დაუკლოთ იმ ფულს, რომელსაც ბანკის სასარგებლოდ ახდევინებთ მსესხებლებსაო. დაუკლეს კიდეც. მინისტრმა შემდეგ ამას დასძინა, რომ ამაზედ მეტი ბანკს დაკლება რისმე აღარ შეუძლიანო. იქნება კიდევ სთქვან ჩემზედ, რომ ტყუილად გვაშინებს მინისტრის სახელითაო. მოდი და ნუ შეგეშინდებთ, როცა ყოველიფერი იმის ხელთ არის. გირავნობის ფურცელთა ფასის მეტნაკლებობა ბირჟაზეა

დამოკიდებული: თუ ფული ბევრია ბირჟაზედ, იაფია, თუ ცოტა – ძვირია. მამასადამე, საადგილ-მამულო ბანკები ამ მხრივ უღონონი არიან. იმათ შეუძლიანთ მხოლოდ ის % შეუმცირონ, რომელსაც თავის სასარგებლოდ ახდევინებენ მსესხებლებს. თუმცა წარსულს წელს ჩვენი ოპოზიციელები ძალიან გვაშინებდნენ და გვინანსწარმეტყველებდნენ სრულს დაღუპვას ბანკისას, ჩვენ მაინც ეს პროცენტი ერთამდე დავაყენეთ, ესე იგი $1\frac{1}{2}$ მაგიერ 1% ვახდევინებთ. ასეთმა გაიაფებამ სესხისამ კი არ დაჰლუპა ბანკი, როგორც ჰხედავთ, პირიქით, მსესხებლები შეჰმატა. წრეულს გვინდა კიდევ $\frac{1}{4}$ % დავუკლოთ და დარწმუნებულნი ვართ, რომ ესეც საკეთილოდ იმოქმედებს ბანკისათვის. მაგრამ შეიძლება ისე მოხდეს, რომ დროებით ფულის შოვნა გაგვიჭირდეს კიდევ. და აი, სწორედ იმ დროს, როდესაც გვინდა, ეს $\frac{1}{4}$ % დავუკლოთ, თქვენა გასურთ, ჯარიმის მოსპობაც კისერზედ აგვიკიდოთ, ერთის სიტყვით, გინდათ ეს საქმე ერთი ორად გაგვიძნელოთ. ჩვენა გთხოვთ, რომ ჯერ ეს საქმე შეგვაძლებინეთ, ჯერ ეს საქმე მოგვატრიალებინეთ და მერე ვნახოთ, რა იქნება.

გამოსვლა 4: მ. ვ. მაჩაბელი ამბობს, რომ სასამართლოში შეუძლიან იჩივლოს იმას, ვისაც მმართველობა სესხს დაუჭერს, და ძალათი გაიტანს სესხსაო. ამ სახით, შეიძლება ფულის პატრონი თუ ფულს არ გასესხებთ, ძალათ სასამართლოთი ფული სესხად მოაცემინოთ. აქ სამართლის მცოდნენი სხედან და აბა ჰკითხეთ: განა შესაძლებელია, ფიქრს მოსატანია ასეთი საქმე! ჩვენ ქართველები ვართ და სესხად ფულის აღება ძალიან გვიყვარს. ოღონდ-კი ვინმემ რომ ჩავვგძახოს, თქვენს სურვილს სასამართლოს შემწეობით აისრულებთო, სასამართლოს კარებს აღარ მოვშორდებით. მბ-ნს მაჩაბელსა ვსთხოვ, რომ ჩვენს თავად-აზნაურობას დარწმუნებულთ ნუ დააბრუნებს სახლში, რომ ფულის პატრონს, თუ ნებით არა, სასამართლოს შემწეობით ძალად გამოაღებინებთ სასესხებლად ფულსაო...

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება

1892 წლის 18 მაისი

გამოსვლა: რადგან ის 3,000 მან. საშუალო სატეხნიკო სასწავლებლისათვის არის გადადებული და არა დაბალის სასწავლებლისათვის, ამიტომ, ჩემის აზრით, ადვილად შეგვიძლიან თელავის სასწავლებელს გადავცეთ.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება

1892 წლის 19 მაისი

გამოსვლა: როცა ეს თ. ჯანდიერების საქმე წამოაყენეს, აქ საქმეებში ჩახედული კაცი ყოვლთ უწინარეს ამას იკითხავდა: კრებას რა ხელი აქვს ამისთანა საქმეებთან? წინაღვე ნუ შემიშინდებით ამის თქმაზედ და ნუ იფიქრებთ, რომ რაკი ჩემი სიტყვა ამ მხრით მოვახვედრე ამ საქმეს, ვითომც მინდოდეს კრებას რაიმე მისდამი მინიჭებული უფლება ჩამოვართვა.

არა, ბატონებო, მე ამაზედ მეტად შორსა ვარ, და როცა ჩემს საკითხს თავის ჯეროვან სინათლეს ქვეშ დავაყენებ, იმედია, თქვენც დამეთანხმებით, რომ ეგ საკითხი უსაბუთო და უსაფუძვლო არ არის.

რაკი ნებას მივცემთ, ვისაც რა ჰსურს, იმაზე აალაპარაკოს და მოაციდინოს კრება, ერთმა და ორმა კაცმა, შორს-კი ჩვენგან ამისთანა კაცები, რომ მოინდომოს ჩვენი სასაცილოდ აგდება, ეგ უწესოება მიზეზს მისცემს, გზას გაუხსნის ჩვენდა სასაცილოდ აგდებისას. მაგალითებრ, ვსთქვათ ორმა და სამმა მასხარა კაცმა განიზრახეს, მოდი ერთი ქართველებს ამ კრებებს ნუ გავათავებინებთ; ხვალ მე ვიტყვი, ამა-და-ამ კაცს მამული გაუყიდეს, მე მგონია გამგეობამ უკანონობა მოახდინა და გთხოვთ გაარჩიეთ, თორემ ქვეყანა დაილუპაო. ავტეხთოთ ამაზედ ლაპარაკი და თუ ყოჩაღები ვართ, ისე ვწნოთ და ვგლიჯოთ ეს საგანი, რომ ერთი ოროიდე დღე მოვანდომოთ. ახლა მერე შენა სთქვი, რომ ეს ჩვენი გამგეობა მეტად უზრდელი რამ არის. წარმოიდგინეთ მე შევედი, ფეხზედ არ წამომიხტნენო. ახლა ამაზე ავაყაყანოთ ხალხი და ერთი ოროიდე დღეს ამაზე შევალევინოთ დრო და მოცალეობა. ახლა სხვა დღეს ავტეხთოთ: ამა-და-ამ კაცს, ჩვენის ფიქრით, ფული სესხად ბევრი მისცეს, ამასა და ამას ცოტა და გავაბათ ამეებზე გაუთავებელი მასლაათი. მაღლობა ღმერთს, ბანკი იმისთანა რთული რამ არის, რომ სალაპარაკო საგანი არ გამოგველევა და აგრე ვანონიალოთ კრება, მინამ ჩვენ თითონ არ მოგვეწყინება. რაკი ერთხელ იმ უწესოებამ ბინა დაიდვა, რომ ყველას ნება აქვს რაზედაც ჰსურს, იმაზე ამასლაათოს კრება, ჩვენ ვილა დაგვიშლის, ჩვენც მოვეყვით და გავაბათ გაუთავებელი ქსელიო.

მე ვსთქვი, რომ ეს ამისთანა ამბავი შეუძლიანთ მოახდინონ მასხარებმა. მაგრამ ზოგჯერ ჭკვიანი კაცებიც, როცა მეტი ილაჯი არ არის, მაგ ხერხსა ჰკიდებენ ხოლმე ხელს. როცა ირლანდიელებსა და ინგლისელებს შორის გამწვავდა საქმე და დაჩაგრული ირ-

ლანდიელები ვერას გახდნენ, ისინიც ამ უნესობის წყალობით პარლამენტს აცდენდნენ და ალაპარაკებდნენ იმისთანა საქმეებზედ, რომელიც ლაპარაკადაც არა ჰღირდა, და სხვა საჭირო საქმეებზე სჯისათვის მოცალეობას არ აძლევდნენ მე წინადავე ვიცოდი, რომ აქ ერთი კუნჭული კრებისა მე არ დამაცლის ლაპარაკსა, მაგრამ ამისი თადარიგი ჩვენცა გვაქვს დაჭერილი. კანონ-მდებელმა წინადავე იცოდა, შესაძლოა ამისთანა სასაცილოდ ავადება კრებისა, და ამიტომაც კრების შემოსავალ კარებში კანონი შუბით ხელში დააყენა, რომ აქ კრებაში ყოველივე საქმე მის მიერ აღნიშნულ გზით შემოვიდეს და არა თითოეულის ჩვენგანის სურვილითა. ინგლისელებმა-კი მერე დაინახეს ეს გზა და იქ უკვე გაღებული კარი ამ უნესობისა დაჰკეტეს და აქ-კი ჩვენ უკვე დაკეტილ კარს უნესობისას ეხლა ვაღებთ.

თ. ჯანდიერების საქმის ატეხა ეხლა უეცრად ჩვენში ერთი იმისთანა მაგალითია იმ უნესობისა, რომელიც დღეს ჩვენ ტყუილ-უბრალოდ გვაცდენს და დროს გვაკარგვინებს. ეს ერთი არა სასურველი მხარე ამ მაგალითისა. დავანებოთ ამას თავი. შევხედოთ წინ წამოყენებულ საქმეს ახლა სხვა მხრით. თ. ჯანდიერებს ბანკმა მამული გაუყიდა და, ზოგიერთების ფიქრით, უკანონოდ: „დაირღვაო უწმინდაესი უფლება მამულის პატრონისაო“, იძახიან მცველნი „უწმინდაესის უფლებისა“. ვსთქვათ, ჩვენდა საუბედუროდ, შეგვემთხვა მართლა ამისთანა საშინელი ამბავი „უწმინდაესის უფლების დარღვევისა“. ვითომ რაო? კრებას განა შეუძლიან ამ „უწმინდაესის უფლების“ აღდგენა, ამ დარღვეულის გამთელება, ესე იგი მამულის დაბრუნება პატრონისათვის? არა და არა! რატომ? მეორე „უწმინდაესი უფლების“ ძალით, რომელიც ამბობს: ყოველივე დარღვეული უფლება, უწმინდაესია, თუ არა-უწმინდაესი, უნდა აღდგენილ იქმნას დაწესებულ სამჯავროთაგანაო. მართალია, თქვენდა სასიამოვნოდ და ჩვენდა სამწუხაროდ, ზოგს თქვენში ჰგონია, რომ ჩვენი კრება, ვითარცა თავად-აზნაურთა კრება, ყოვლად შემძლებელია; რომ მას არც უფლება აქვს განსაზღვრული, არც მოვალეობა დაკისრებული. არა, ბატონებო, ქვეყნიერობაზედ არ არის იმისთანა სახელმწიფო, საცა ყოველს დაწესებულებას, პარლამენტიდამ დაწყებულს უკანასკნელ გოროდოვოიამდე, ყველას თავის უფლების წრე შემოფარგლული არა ჰქონდეს გაზომილის ფარგალითა. ამაზე ვრცელი სიტყვა წარმოსთქვა თ. ავალიშვილმა გუშინწინ და მე აღარ შეგანუხებთ. ხოლო ამას დაუემატებ, რომ ყველა კაცი, თუ დაწესებულება მით

უფრო მაღალია და ღირსეული, როცა კანონს თავის თავზე მაღლა დააყენებს და თითონ ქვეშ დაუდგება. ამაზეა დამყარებული კაცთა საზოგადოების ბედნიერება და დღეგრძელობა.

იქნება არც თ. ავალიშვილს და არც მე ზოგიერთი თქვენგანი არ დაგვეთანხმოს ყველაფერში, მაგრამ ამაზედ-კი უარს ვერავინ იტყვის, რომ დარღვეულის უფლების აღდგენა მარტო სასამართლოს ხელ-შეუხებელი საქმეა და მაგისი ნება ჩვენს კრებას მინიჭებული არა აქვს და არა. ეხლა ვიკითხოთ: მამ რისთვის ვაცდენთ კრებას, უიმისადაც უკვე დაქანცულს ლაპარაკით, იმისთანა საქმეზედ, რომლის გასწორება არ შეუძლიან? რისთვის გვალაპარაკებენ თ. ჯანდიერების საქმეზედ, როცა, ჩვენდა და თქვენდა სამწუხაროდ, ვერც ჩვენ და ვერც თქვენ ტკივილს თ. ჯანდიერებისას ვერაფერს წამალს ვერ დავდებთ, გაყიდულს მამულს ვერ დავუბრუნებთ, რადგანაც ჯერ, პირველი, ამისი უფლება არა გვაქვს და მერე, მეორე, ამით დავარღვევთ „უნმინდაესე უფლებას“ მყიდველისას. თუნდ ეგეც არ იყოს, თქვენს გადაწყვეტილებას, ვსთქვათ, თქვენი გამგეობა დაემორჩილოს, განა მყიდველი შეინყნარებს და, რადგანაც არ შეინყნარებს, რა ძალი გაქვთ შეაწყნარებინოთ?

გარდა ამისა, ვინა სჩივის, რომ ამ შემთხვევაში დაირღვა მისი „უნმინდაესი უფლება“? ანბანია წესისა, რომ უნდა სჩიოდეს დაზარალებული ამ დარღვევისაგან. აქ ჩვენ დაზარალებულს, დარღვეულ უფლების პატრონს არა ვხედავთ. მგონია, ამ საგანზედ სიტყვა ჩამოაგდო თ. დ. ამილახვარმა და ამას მხარი დაუჭირა თ. ივ. მაჩაბელმა. კარგი და პატიოსანი. ხომ არც ერთი ამათგანი დაზარალებულნი არ არიან, არც დაზარალებულთა აპეკუნები, ან სხვაფრივ წარმომადგენელნი. მაშასადამე, ტკივილი დაზარალებისა დღეს ამ საქმეს უნდა ჩამოვათალოთ, რადგანაც ზარალი მამულის პატრონისა ჯერ მაინც ხმას არ იღებს. რაღა დარჩება ამ საქმეს, რომ ეს განგებ აკვიატებული ზარალის ტკივილი ჩამოვაცილოთ, გამოვაკლოთ. აი სწორედ ის ნაწილი საქმისა დარჩება, რომელიც თითონ საქმეს ჩვენის კრების უფლების წრეში ჩააყენებს და რომელიც მართლა კრებისათვის გამოსარკვევია და ღირს-საცნობი. ეს ნაწილი საქმისა გამგეობის მოქმედებაა ამ საქმეში. უკანონო მოქმედებააო, იძახიან. შესაძლებელია და რა-კი ესეა, უსათუოდ უნდა გამოძიებულ იქმნას თქვენ მიერ. თუმცა ამას თავისი წესი აქვს, – რა გზით უნდა მოსულიყო თქვენდა განსაკითხად ეს საქმე, და ეს წესი ამ შემთხვევაში არ შეუსრულებიათ, მაგრამ რაკი ბ-ნმა თავმჯდომარემ ნება მოგცათ

ამ საქმეზედ ლაპარაკისა, ჩვენ ამაზედ არა გვეთქმის-რა. ვისაც ეს განკარგულება ბ-ნ თავმჯდომარისა არა მოსწონს, შეუძლიან პროტესტი შეიტანოს, საცა ჯერ არს. ჩვენ-კი, მე და დანარჩენნი ორნი წევრნი გამგეობისა, ვემორჩილებით ბ-ნ თავმჯდომარის განკარგულებას ყოვლად უპროტესტოდ. სჯობია საქმე გამოქვეყნდეს და ამითი აღვირ-აშვებულს მითქმა-მოთქმას კრიჭა შეეკრას.

ამ სახით, დღეს ჩვენის სამართლის სასწორზე უნდა დაიდვას თ. ჯანდიერების საქმისა მარტო ის ნაწილი, რომელიც შეეხება გამგეობის მოქმედებას, რადგანაც ამ მოქმედების გამორკვევა დაგანახვებთ, თქვენი ამორჩეული კაცები როგორ ჰპატრონობენ და უვლიან თქვენ მიერ მინდობილს საქმეს. ამ მხრით თვალის ქერა და განკითხვა არამც თუ თქვენი ხელ-შეუხებელი უფლებაა, თქვენი უწმინდაესი მოვალეობაა. თ. ამილახვარს და მის მომხრეს თ. მაჩაბელს რომ მარტო ამ მხრით წამოეყენებინათ თ. ჯანდიერების საქმე, ვინ რას ეტყოდა. მე მომწონს ამისთანა გულის ტკივილი საზოგადო საქმისათვის, მე მომწონს ამისთანა გრძნობისაგან მოვლენილი და იძულებული განკითხვა. მაგრამ იმათ იქიდამ დაინყეს, რომ აქ „დაირღვაო უწმინდაესი უფლება მამულის პატრონისაო“. ეს ჩავიწეროთ ჩვენს სახსოვარს დავთარში და ამ სათავიდამ დაწყებულს ბოლო გამოფუჩხრიკოთ ამ საქმეს. ლახტი-კი ამ მხრით არის მოქმედი, როგორც თქვენვე ჰხედავთ, და ახლა ვნახოთ, ლახტის წვერი სადა წვდება და სადა სცემს. ვხედავთ, რომ ისარი ნასროლია, მშვილდი-კი დამალულია და ჯერ არა სჩანს.

თ. ჯანდიერების საქმეს რომ გულ-ღვიძლი გავუხინჯოთ, აი რას წარმოგვიდგენს. ოქტომბერში გამოცხადებული იყო გაზეთებში, რომ წლიურ შემოსატან ფულის წარმოუდგენლობის გამო გასასყიდლად დანიშნულია თ. ვლადიმირ ჯანდიერის მამული და თ. ალექსანდრე და ზაალ ჯანდიერებისაო. ესენი სამნივე ძმები არიან და ამათში თ. ვლადიმერს ცალკე აქვს ცალკე მამულზე გატანილი სესხი და ორს დანარჩენს ცალკე. ამ ორს მამულზე უნდა შემოეტანათ 387 მანეთი. 2-ს დეკემბერს მოგვივიდა თ. ზაალისაგან 89 მანათი და ინერება, მიიღეთ თ. ვლადიმირ, ალექსანდრე და ზაალის ვალშიაო. რადგანაც წიგნში ნაჩვენები არ იყო, ამ ფულიდამ ვის ვალში რამდენი მიგველო, ავიღეთ და ეგ ფული ჩავწერეთ „на переходная суммы“, ესე იგი იქ, საცა ინერება სხვათა შორის იმისთანა ფულიცა, რომელიც ფულის პატრონს გამოუგზავნია და არ აუხსნია-კი რომელს ანგარიშზე მივიღოთ, სად როგორ გავანაწილოთ. თ. ჯანდიერთაგან ჩვეულ ვიყავით,

რომ ფულსა ჰგზავნიდნენ და წიგნში არ იხსენიებდნენ განაწილებას ფულისას, ხოლო გვწერდნენ ხოლმე, რომ ფული მიიღეთ და როგორ გაანაწილოთ, თავის დროზედ გაცნობებთო. არა ერთი და ორი წიგნი მოგვსვლია წინადაც ამისთანა და საქმეშია ჩაკერებული. ჩვენც ამისთანა წიგნებს ჩვეულება ჩავწერეთ იგი 89 მანეთი “на переходных суммах” იმ იმედით, რომ თავის დროზე განაწილების ამბავსაც გვაცნობებდნენ და მერე ამ 89 მანეთს თავ-თავის ადგილს გადავიტანთო. თ. ზაალი ამასთანავე გვეკითხებოდა, რამდენია სულ შემოსატანი სამსავე ძმაზედაო. დეპეშა მივწერეთ და ვაცნობეთ, რომ კიდევ 298 მანეთია საჭირო. გაყიდვა დანიშნული იყო 14-ს დეკემბერს. 5-ს დეკემბერს წერილი მოგვივიდა თ. ვლადიმერ ჯანდიერისა. იუწყებოდა, რომ სეტყვამ დაგვაზარალა და გთხოვთ, შემოსატანი ფული მადროვოთო და მამული არ გამიყიდოთო. გამგეობას არავითარი უფლება არა აქვს შეეწყნარებინა ეს თხოვნა, თუმცა სეტყვით ზარალი დასაბუთებული იყო ჯეროვანის მოწმობითა. აი, ბატონებო, ჰნახეთ ბედის ტრიალი: ამ კრებაზედ ვითხოვეთ ჩვენ, რომ ნება მოგვეცით ამისთანა შემთხვევაში შეღავათი ვაძლიოთ ხოლმე დაზარალებულთა სეტყვისაგან და სხვა უბედურებისაგან და ისინი, ვინც გვეკიცხვენ დღეს, რომ არ მიეცით უკანონოდ შეღავათიო, მთელი ორი თუ სამი დღე გვეკიცხავდნენ ჩვენვე, რომ შეღავათის გაკანონიერებას ვთხოვლობდით. კანონით შეღავათსა უარს ჰყოფდნენ და უკანონოდ შეღავათს-კი გვიქადაგებენ ჩვენდა საკიცხავად. დეე, ესეც ჩაიწეროს სახსოვრის დავთარშია ნიშნად იმისა, თუ რა გულწრფელად და გულისტკივილით ეკიდებიან ზოგიერთნი თქვენს საზოგადო საქმეს.

ჩვენ თხოვნა თ. ვლადიმერ ჯანდიერისა გადავეცით ზედამხედველს კომიტეტს, რადგანაც იმის ხელთ არის იგი ფული, რომელიც ამისთანა შემთხვევისათვის არის კანონით გადადებული ცალკე დაზარალებულ წევრთა-დამფუძნებელთა ხელის გასამართავად. ამ სახით ჩვენ უარი ვუთხარით თ. ვლად. ჯანდიერს და თ. ლევან ჯანდიერის შემწეობით ვაცნობეთ. სწორედ 14 დეკემბერს მოგვდის დეპეშა, რომლითაც ფოსტის უფროსი თელავისა გვაუწყებს, რომ ვლადიმერ ჯანდიერმა ბანკში გამოსაგზავნად დღეს შემოიტანა 262 მანეთიო. იცით, ბატონებო, რა დღეა მამულების გაყიდვის დღე. სწორედ ჯოჯოხეთია. ვსთქვათ, მე გულ-ქვავი კაცი ვარ და არასა ვგრძნობ, მაგრამ ამ დღეს სხვა ჩემი ამხანაგები-კი სწორედ წამებულნი არიან. ათასი კაცი ირევა, ზოგი გვემუდარება, ნუ დამღუპავთ, წვრილ-შვილი ვარ, შემოსატანი დაგვაცალეთ, მამულს ნუ გამი-

ყიდითო; ზოგი გვევაჭრება ფული სრულად ველარსად მოვახერხე და ამა-და-ამ ნაწილს დაგვეჯერდითო; ზოგი ჰკითხულობს, ესა-და-ეს მამული მინდა ვიყიდო და საქმე გამასინჯეთო; ზოგს ფული შემოაქვს და კვიტანცია მომეცითო; ზოგი იხვენება ერთი ორიოდ საათი დამაცალეთ და ფულს მოვიტანო. ერთის სიტყვით, მთელი ბუღჭალტერია, კანცელარია, გამგეობა სულ ფეხზედა სდგას და ათას ნაირ ხვნეშა-მუდარებას, ათას ნაირ თხოვნას, ათას ნაირს საკითხს უძღვევა ღონე-მიხდილი და გაბრუებული. ამისთანა ვაი-ვაგლახში აუარებელი დეპეშა და წიგნი მოგვდის. ყველას გაძლოლა უნდა, ყველას ასეთი თუ ისეთი პასუხი, მერე საჩქაროდ და ხან დაუყოვნებლად. მოგვდის დეპეშა თ. ვლად. ჯანდიერისაც, როგორცა ზემოდა ვსთქვით. არას ინერება, გასანაწილებლად ჰგზავნის ძმების ვალისათვისაც, თუ მარტო თავის ვალში, ესეც უნდა ვიცოდეთ, რომ მისი საკუთარი ვალი 244 მან იყო. ავიღეთ და დეპეშით ცნობილი 262 მანეთი მარტო თ. ვლად. ჯანდიერის ვალში მივიღეთ და 18 მანეთი ნარჩენი თავნიდამ მოვაშორეთ. სხვა რა უნდა გვექმნა? ან ჩვენ რა ნება გვექონდა თ. ვლადიმერისაგან გამოგზავნილი ფული მისდა უჩვენებლად აგველო და იმის ძმების ვალში ჩაგვერიცხა. ამბობენ, გამგეობას უნდა სცოდნოდა წინა მაგალითებიდამ, რომ ეს სამნი ძმანი ჯანდიერნი ერთმანეთისათვის ჰგზავნიდნენ ხოლმე ფულსაო. ჯერ ერთი ესა, რომ ჩვენ დალოცვილ ქართველობაში თუმცა ძმანი ბევრჯელ ერთმანეთის მოყვარულნი არიან, მაგრამ არა იშვიათია ისიც, რომ მტრებზე უარესები არიან. მეორე ისა, რომ ბუღჭალტერიამ არ მოგვაგონა ის 89 მანეთი, რომელიც წინად გამოგზავნილი იყო და, სწორედ მოგახსენოთ, აქ არც ბუღჭალტერიაა გასამტყუნარი: სად დაიხსომოს კაცმა, რომ ამა-და-ამ კაცის ფული ჩანერილია на переходные суммы? ყოვლად შეუძლებელია ამის დახსომება და ნამეტნავად ამის გახსენება იმისთანა ვაი-ვაგლახში, როგორც გაყიდვის დღეა, როცა კაცს თავის თავიც ავინყდება. ეგ იმისი მოვალეობაა მოგვაგონოს, ვინც ფულსა ჰგზავნის იმისდა უჩვენებლად, ვისთვის და რისთვის.

თუნდ ეგეც მოგვეგონებოდა, მაინც მამულის გაყიდვისაგან დახსნისათვის თ. ჯანდიერებს აკლდებოდათ 36 მანეთი სამსავე ძმას ერთად. კანონი გვაიძულებს მამული გავყიდოთ, თუნდ ერთი გროში აკლდეს შემოსატანს. მაშასადამე, აქ, რაკი 36 მანეთი აკლდათ საერთოდ თ. ჯანდიერებს, ვერავინ გვეტყვის, რომ უკანონოდ მოვიქცით, რომ მამული გავყიდეთ. სწორედ მოგახსენოთ, 36 მანეთის გულისათვის ამ შემთხვევაში მამულს არ გავყიდდით, ჩვენ თითონ,

გამგეობის წევრნი, ვიკისრებდით ამ 36 მანეთს, თუ თ. ჯანდიერნი მერე არ გამოგზავნიდნენ. მაგრამ, როგორც მოგეხსენებათ, ის 89 მანეთი ბულჰალტერიამ არ მოგვაგონა. ამ სახით, თ. ვლადიმერისაგან გამოგზავნილი 262 მანეთი იმის ვალში მივიღეთ და თ. ალექსანდრე და ზაალის მამული-კი გაიყიდა. იგი იყიდა თ. ვლადიმერ ჯანდიერისვე მეუღლემ და ჩვენ გვარწმუნებდა, რომ იმავე ჯანდიერებს დავუბრუნებო. ბოლოს, 24 დეკემბერს, ესე იგი, ათს დღეს შემდეგ, როცა მამული უკვე გაყიდული იყო, მოგვდის წერილი თ. ვლადიმერ ჯანდიერისა, რომ ჩემ მიერ გამოგზავნილი 262 მანეთი ამა-და-ამ რიგად გაანაწილეთო ჩემსა და ჩემთა ძმათა ვალთა შორისო. გვიან-ლა იყო, საქმეს აღარა ეშველებოდა-რა, ჩვენდა სამწუხაროდ.

მერე მოვიდა ბანკში თვით თ. ვლადიმერ ჯანდიერი და სამდურავი სთქვა: რად გაუყდეთ ჩემს ძმებს მამულიო. მოვიკითხეთ საქმე და საქმის გარემოება ავუხსენით. მას შემდეგ ბევრს შევეცადენით, რომ მყიდველს დაებრუნებინა პატრონისათვის მამული, შუაკაცად თვით თ. ლევან ჯანდიერი შევაყენეთ, მაგრამ ვერაფერს გავხდით. ბოლოს ნოტარიუსისაგან მოვითხოვეთ ნასყიდობის ქალაღდი და ვთხოვეთ, ჯერ ნუ დაამტკიცებო. მოგვივიდა ნოტარიუსისაგან ნათხოვნი ქალაღდი, მოვიწვიეთ ჩვენი იურის-კონსულტი, ავუხსენით საქმის გარემოება და ვკითხეთ, შესაძლოა თუ არა როგორმე დაიშალოს ეს საქმე და პატრონს მამული დავუბრუნოთო. იურის-კონსულტმა გვიპასუხა, რომ ამ შემთხვევაში ყოველი წესიერება შესრულებულია და დარღვევა ნასყიდობისა ყოვლად შეუძლებელიაო. თ. ვლადიმერ ჯანდიერს ვაუწყეთ ეს პასუხი და ერთი რჩევა მივეცით შემდეგისათვის. იგი სრულიად კმაყოფილი წავიდა, რაკი ეს რჩევა მიიღო, და მას აქეთია მის მიერ არავითარი საჩივარი არ ისმის.

კიდევ ვიმეორებ, მამულის პატრონი თითონ არა სჩივის, არავისათვის მიუხდვია იჩივლოს და ამ საქმის ამტეხნი აქ რა შუაში არიან, არ ვიცი. თ. ალექსანდრე და ზაალ ჯანდიერნი მცირე წლოვანები არ არიან, ჩვენზე მეტად თუ არა, ნაკლებ ნასწავლნი არ არიან, ლაპარაკიც იციან და იგინი არას ამბობენ თავის „უწმინდაესის უფლების დარღვევის“ გამო და აქ სხვას რა ხელი აქვს. მგონი ერთი ამ ჯანდიერთაგანი აქა ბრძანდება და აბა ერთი ვკითხოთ: აქვს რაიმე პრეტენზია ბანკზედ ამ საქმის გამო და თუ აქვს, თითონ რატომ არას მოგახსენებთ?

აი, ბატონებო, სრული ვითარება ამ სამწუხარო ამბისა. ეხლა თქვენზეა და თქვენს სამართალზე დამოკიდებული გვითხარით: ეს

საქმე განა იმოდენად აწვიმებს, რამოდენადაც ზოგიერთებს აქუ-
ხებს!..

დრამატული საზოგადოების საბანგებო კრება

1892 წლის 4 ივნისი

გამოსვლა 1: წარსულმა კრებამ მეორე, უფრო დიდი უკანონობა ჩაიდინა. მოახდინა არჩევნები, რომელიც წინდანინვე გაზეთებში არ იყო გამოცხადებული და მაშასადამე არაფერი ვიცოდით, იქნებოდა კომიტეტის წევრების არჩევა, თუ არა. ასეთის საქციელით თქვენ დაარღვიეთ ჩვენი უფლება, როგორც საზოგადოების წევრთა.

გამოსვლა 2: გულ-მტკივნეულობა აქ რა შუაშია, ან რა მოსატა-
ნია. თუ მაინცა და მაინც გნებავთ გულმტკივნეულობა, მე სწორეთ
არჩევნებისთვის შემტკივა გული. ჩემთვის სრულებითაც არ არის
ერთი, ვინ იქნება არჩეული კომიტეტის წევრად. ეს საგანი არ იყო
გამოცხადებული გაზეთებში და შემედლო არც მოვსულიყავ, რად-
გან ამ საგანზე სჯა ბაასი არ იქნებოდა. ამას გარდა, აქა ბძანეს, რომ
დრამატიული საზოგადოება უკომიტეტოდ დარჩებოდაო და იმიტომ
დავაჩქარეთ არჩევნების მოხდენაო. ეს საბუთი შესაწყნარებელი არ
არის. სანამ ახალი კანონიერი არჩევნები მოხდება, ძველი კომიტეტი
იქნებოდა სრულის უფლებით აღჭურვილი.

გამოსვლა 3: აქა ბძანეს, რომ წარსული არჩევნები კანონიერიც
იყო და უკანონოცაო. არის იმისთანა საგნები, რომელთა შესახებ ყო-
ვლად შეუძლებელია კაცმა ორი აზრი იქონიოს. მაგ. ეხლა ღამეა. ვინ
იტყვის, რომ დღეაო. ბ-ნმა ა. ფურცელაძემ სთქვა, მე ვიყავი წევრი
დამფუძნებელი და ამ რამდენსამე წლის განმავლობაში ფული არ შე-
მომიტანიაო. კანონით ამის გამო წევრად აღარ უნდა ითვლებოდეს.
მე-7 მუხლი ჩვენი წესდებისა ამბობს, წევრი დამფუძნებელი, რო-
მელმაც ერთის წლის განმავლობაში არ შემოიტანა საწევრო ფული
ერთი თუმანი, გამორიცხული უნდა იყოს წევრობიდანაო. ბ-ნს ა.
ფურცელაძეს რამდენისამე წლის განმავლობაში არ შემოუტანია
საწევრო ფული და როგორ უნდა ირიცხებოდეს ეხლა წევრად. განა
ამაზე შეიძლება ორი აზრი იქონიოს კაცმა, როცა კანონი ასე ცხა-
დად და გარკვევით ლაპარაკობს?

თბილისის სათავადაზნაურო ბანკის წევრთა საბანგებო კრება

1892 წლის 11 აგვისტო

გამოსვლა 1: მართალსა ჰბრძანებს თავ. გურამიშვილი: წესის
შეცვლა ამ შემთხვევაში ყოვლად შეუწყნარებელია. რაიცა შეეხება

მაზრის მარშლებს, იმათ შეუძლიანთ დიდი სიკეთე გაუწიონ ქვეყანას, თუ კი თავს იდებენ და მოუვლიან გაჭირვებულ სოფლებს. მივიდნენ, გაამხნეონ ხალხი, შეჰკრიბონ შემოწირულებანი და გაასუფთაონ სოფლები, როგორცა ჰმოქმედებენ სიღნაღის, ბორჩალოს და თელავის მარშლები. საუბედუროდ, გორის მაზრის მარშლისა არა ისმის-რა საქებური ამ მხრივ. აი, ჩვენა ვსთხოვოთ, რომ ყველანი შესაფერად გაისარჯნენ. თვით პანანა სოფლები ახერხებენ ორმოც სამოცის თუმნის გამოღებას, რომ შეებრძოლონ ხოლერას. ნუ თუ მარშლები ამისთანა საქმეს ვერ გააბედვინებენ ყველა სხვა სოფლებს, რომელთაც ესმით, რა დიდი უბედურებაა მათთვის ხოლერა?!

გამოსვლა 2: კაი ახალი ამბავია! როგორ თუ არა აქვს ბანკს ფულიო? მაშ ვისა აქვს, თუ არა ბანკს! ქარვასლის გადასაკეთებლად თხუთმეტი ათასი თუმანი დავხარჯეთ და აგერ ხუთის წლის განმავლობაში ეს ფული ერთიან დაიბრუნა ბანკმა უკანვე. თუ-კი ქარვასლებს მაგოდენა ფულს მოვანდომებთ, ნუ თუ ხალხის ჯანმრთელობა არა ღირს იმად, რომ დავხარჯოთ, რამდენიც დასჭირდება ამ საქმეს, და შემდეგ კვლავ აღვადგინოთ ეგ ფული!

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა საბანგებუო კრება

1893 წლის 15 თებერვალი

გამოსვლა 1: იმ წესს, რომელზედაც ბ-ნი კობიაშვილი ბრძანებს, ჩვენ ვერ დავებქდავდით, რადგანაც სამინისტრო წესის გადმობეჭდვა, საცენზურო წესდების ძალით, აღგვეკრძალებოდა.

გამოსვლა 2: მე-კი მგონია, რომ გადმობეჭდვის ნება არა გვაქვს. მაინცა და მაინც, არც ეგრე საჭირო იყო ცალკე გადაბეჭდვა წესდებისა. აი დაბეჭდილი აქ არის და, თუ გნებავთ, წავიკითხოთ. სულ რამდენიმე მუხლია.

გამოსვლა 3: სამოქმედო ფული ყოველი ის შემოსული ბანკში ფულია, რომელიც ვადამდე ბანკის მიერ არავისთვის გასაცემი არ არის. მაგალითებრ, თავნსა და სარგებელში შემოტანილი ფული. ეს ერთი. მეორე, რაც-კი თავისი ფული აქვს ბანკს, გარდა სათადარიგო თანხისა. ეს სულ ერთად სამოქმედო ფულია. ყოველ ამ სამოქმედო ფულიდამ სრულად თავისუფალი მარტო ბანკის ძირის ფულია და ბანკის მოგების ფული. აი მარტო ეს უკანასკნელი, ორნაირი ფული თავისუფალია, რადგანაც ვადაზედ არავისათვის მისაცემი არ არის და ბანკს ეკუთვნის.

გამოსვლა 4: მე მინდა ჩემკენ გამოსროლილი ქვები უკანვე დაფუზრუნო მსროლელთ. რაები არ დამნამეს. ვითომ მე მოვატყუე გამგეობა, ვითომ მე ტყუილის იმედებით ვანუგეშებდი, და სხვა ამისთანა ცოდვები. ჩვენ რომ მართლა საქმის სიყვარული გვექონდეს, თვით საქმის ვითარებას დავაკვირდებოდით და აბდა-უბდა ლაპარაკს არ გამოვუდგებოთ. რაკი ამისთანა უნარი არა გვაქვს, მეტი რა გზაა, ამისთანა უთავბოლო ლაპარაკით იძულებულნი ვართ ყური გამოვიჭედოთ. არ უნდა იყოს ასე, მაგრამ რა ვქნათ. საქმის შესახებ-კი მხოლოდ ამას მოგახსენებთ: ყველამ იცის, ვისაც-კი ნაკითხულის გაგება შეუძლიან, რომ 1891 წელს, იენისსა და ივლისში, გირავნობის ფურცლის ფასები მეტად დიდი იყო. ვინც საქმეში ჩახედულია, ესეც იცის, რომ ამ უკანასკნელ 7-8 წელიწადში ჩვენი გირავნობის ფურცლები სხვა ბანკების ფურცლებზედ $1\% - 1\frac{1}{2}\%$ ნაკლებ ნაღდდებოდა ბირჟაზედ. რადგანაც 1891 წელს, იენისსა და ივლისში, სხვა ბანკების ფურცლები $101\frac{3}{4}$ საღდებოდა და ორ-სამ შემთხვევაში 102-მდეც ავიდა, რა საკვირველი იყო, იმედი გვექონოდა, რომ ჩვენი გირავნობის ფურცლები 100 და $100\frac{1}{2}$ -ად გაყიდულიყო. აქ არა არის დაუჯერებელი და უიმედო იმისათვის, ვინც-კი საქმეში ჩახედულია. ეგრე იყო 10 აგვისტომდე. 10 აგვისტოს ბირჟაზედ ხმა გავარდა, რომ რუსეთში შიმშილი ჩამოვარდა და ეს გარემოება ოფიციალურად ცნობილიაო. ამან ელდა დასცა ბირჟას, და დაიწყო ფასების კლებამ, ნამეტნავად გირავნობის ფურცლებისამ. ეს კლება იქამდე მივიდა, რომ იმ ბანკებსაც არ მისცეს ნება შემდეგის კონვერსიისა, რომელთაც უკვე ნებართვა ჰქონდათ და რომელთაც 1891 წლის ნახევარში მოახდინეს პირველი კონვერსია. მეორე ნახევრისათვის-კი, რაკი ფასები დაეცა, კონვერსია აუკრძალეს. ადვილად მისახვედრია, რისთვის მოხდა გირავნობის ფურცლების ფასების დაწევა. თითქმის 20 გუბერნიაში შიმშილი ჩამოვარდა. მაშასადამე ვალის ამლებ მემამულეებს ღონე აღარ უნდა ჰქონოდათ, ბანკის ვალს გასძლოლოდნენ. რაკი ბანკში შესატან ფულს ვერ შეიტანდნენ, აშკარაა, ბანკებსაც უნდა გასჭირებოდათ თავიანთ მოვალეების პასუხის გაცემა, იმიტომ რომ, თუ ბანკს თავნისა და სარგებელში შემოსასვლელი ფული არ შემოუვიდოდა, გირავნობის ფურცლების პატრონთაც გაუძნელებოდათ თავნისა და სარგებლის მიღება. აი რამ დააშინა გირავნობის ფურცლების პატრონები ცალკე და ბირჟა საერთოდ. ამას აი რა მოჰყვა: მაშინდელი ბირჟის უწყებანი რომ გასინჯოთ, ჰნახავთ რომ 13 აგვისტოდად დაწყებული ამ შიმშია გირავნობის ფურცლე-

ბის ფასები $101\frac{3}{4}\%$ – 102% -დამ ჩამოახდინა ოქტომბერში 95% -მდე. ამისთანა ფასის დიდ დაწევისა ორ-სამ თვეში სხვა მაგალითი ძნელად მოიპოვება, ნამეტნავად გირავენობის ფურცლების კურსის ისტორიაში. აი მიზეზი, რამ დააბრკოლა, სხვათა შორის, ჩვენი კონვერსიაცა. გვეუბნებიან, რისთვის გარბოდით პეტერბურგში, თუ-კი კონვერსიას ვერ მოახდენდითო. ჩვენ აქ საყვედურის იმედი და სურვილი არ აგვისრულდა და კონვერსია ვერ მოვახდინეთ. არამც თუ ჩვენს ყურ-მოყრუებულს ბანკის მმართველობას, ანუ სხვა უკეთეს მმართველობას, რომელსაც თ. მაჩაბლისთანა მხნე და თავ-გამოდებული წევრები ეყოლებოდა, არამედ იდეალურ მმართველობასაც-კი არ შეეძლო მაშინ კონვერსია მოეხდინა, რადგანაც ჩვენ გირავენობის ფურცლებს დაბალი ფასი ედოთ წარსულ წლის ოქტომბერ-ნოემბრამდე. ეხლა-კი, როდესაც ფასმა 100 მანეთამდე აიწია, კონვერსია შესაძლებელია და ამისათვის გთხოვთ კიდევ, ნება მოგვეცით, დიდის ხნის თქვენი წადილი ავასრულოთ. მართალია, ამ ორის წლის წინად თქვენ დაგვრთეთ ნება, რომ კონვერსია მოგვეხდინა, მაგრამ წინად არ იყო ისე გამორკვეული კონვერსიის საქმე, როგორც ეხლა. მაშინ, მაგალითად, არც-კი ვიცოდით თუ სახელმწიფო ბანკის დახმარება შესაძლებელია. მაგას გარდა მაშინდელ თქვენის გარდაწყვეტილებით ჩვენ ნება გვეძლეოდა კონვერსია მოგვეხდინა იმ პირობით, რომ ჩვენი 5% -იანი ბილეთები განაღდებულყო 99 მანათად. მაშინ 1% მაინც ვალად დაედება მსესხებელთ. ეხლა-კი, იმედია ჩვენს ფურცლებს უფრო კარგს ფასად გავანაღდებთ და, თუ სახელმწიფო ბანკი მოგვეშველება, ისე, როგორც სხვა ბანკებს, მსესხებელთ გარდასახდელად აღარა დაედებათ-რა. ამისათვის გთხოვთ ახალ ნებართვას, თქვენსავე სასარგებლოდ, და ზოგი-კი წინააღმდეგობას გვიწევს, თითქოს საზარალო რასმე მოგახსენებდეთ. ახლა ორიოდე სიტყვაც ბ-ნ კობიაშვილისა. აქ საკვირველი და საუბედურო აზრების არე-დარევაა, ერთმანეთის სიტყვის ტყუილ-უბრალო ჩხრეკა და საქმის გაუგებრობა. რადა ჰგონიათ, რომ მამულის გადაგირავებით, 6% სესხის 5% -ად შეცვლით, იგივე გაკეთდება, რაც კონვერსიითაო. თუ მამული თავისუფალი არ არის კერძო ვალისაგან, მისი გადაგირავება კანონით-არ შეიძლება. ჩვენში იშვიათს მამულს არ აძევს კერძო ვალი და მამ კონვერსიას იშვიათი მამულის პატრონი ეღირსება. ხოლო კონვერსიას, კერძო ვალი რაც უნდა დიდი იყოს მამულზე, ვერ დააბრკოლებს. ვერც ის გამიგია, რად უარჰყოფენ კონვერსიას ბანკის თანხის დახმარებით. ჩვენ ვსცდილობთ და ვეცდებით კიდევ

ისეთს გზას დავადგეთ, რომელიც ჩვენთვის და მსესხებელთათვის უფრო სასარგებლოა. მაგრამ, თუ სხვაფრივ ვერ მოვახერხებთ, მეტი რა ღონეა, ჩვენს თანხას უნდა მიემართოთ. მართალია, დიდ ხანს გასტანს, ყველას ერთბაშად არ მიეცემა შეღავათი, მაგრამ, დღეს რომ ერთს გაეზუადვილოთ საქმე, ხვალ მეორესა და მესამეს, განა ეგ ნაწილი არ იქნება იმ დიდის კეთილისა, რომელსაც კონვერსიისაგან მოველით? განა ნაწილი კეთილისა იგივე კეთილი არ არის?

გამოსვლა 5: ღირსნი-კი არ ვიყავით, არამედ ქებისა იმათის მხრით, ვინც ამ საყვედურს გვეუბნება. ჩვენ ნავედით სამინისტროში იმ პროგრამის ძალით თ. ი. მაჩაბლისა, რომლის არ-ასრულება თითქმის მეორედ-მოსვლის ნიშნად ჩასთვალეს ზოგიერთებმა. ხომ გახსოვთ, რა ყოფა დამაწიეს მე! ვითომ ქვეყანა დავღუპე, იმიტომ რომ, როცა მინისტრი ბრძანდებოდა აქ, არა ვნახე და ჩვენის გულის დარდი 5%-იან გირავნობის ფურცლის გამოცემის გამო არ შევატყობინე. ესხა სამჯერ ნავედით, რომ ჩვენი დარდი კონვერსიის გამო შეგვეტყობინებინა და ამასაც ცოდვად გვითვლიან. იქ არ ნავედით – ცოდვად ჩავგვითვალეს, აქ ნავედით, რამდენჯერმეც, – და მაგასაც ცოდვად გვითვლიან. ესეც-კი ვიცით, რომ კონვერსიის საქმეზედ არ ნავსულიყავით, ახლა იმას გვისაყვედურებდნენ, რომ ნავსულიყავით, მინისტრი კონვერსიის ნებას მოგცემდათო. მოდით და გაიგეთ, ჩვენ მაყვედრებელთ როგორ მოვანონოთ თავი!

გამოსვლა 6: ეგ ცნობა საიდანა გაქვთ?

გამოსვლა 7: იქნება „Кавказ“-ში შეცდომით იყო. მე-კი ამას ვამტკიცებ, რომ 10, თუ 13 აგვისტოდამ ფასებმა ძალიან კლება დაიწყეს.

ქახეთის მკვიანახეთა კრება ღვინით ვაჭროვის ამხანაგობის შეღებინაზედ

1893 წლის 11 ივნისი

გამოსვლა 1: ცხოვრება ჭიდილია, მე შენ გეჭიდები, შენ – მე და ორივენი ვსცდილობთ ურთიერთის დამარცხებას. თვითვეული ვსცდილობთ ცხოვრებაში მეტი ჩვენ ვირგუნოთ, შევიხვედროთ. საბრძოლველად ბევრნაირი იარაღი იხმარება. ყველა იარაღზედ ძლიერი იარაღი ფულია. დღეს „მე“ და „შენს“ ჭიდაობაში გამარჯვებულია ფული. დამარცხებულთ ფულისაგან ბევრი სხვა-და-სხვა იარაღი სცადეს ფულის წინააღმდეგ და ცდამ დაანახვათ, რომ ყველაზე საუკეთესო იარაღი ფულის წინააღმდეგ, არის შეერთებული ძალა, თუნდაც ეს შეერთებული ძალა ღარიბთა და ლატაკთაგან იყოს შემ-

დგარი, მაინც სანადელს წინააღმდეგობას უწევს ფულსა.

დღეს ჩვენგან გასასინჯი წესდების წინად მოსაზრება (პროექტი) სწორედ ამ აზრის განხორციელებას, საშუალებას წარმოადგენს. ყველამ კარგად ვიცით, რა გაჭირვებულს მდგომარეობაშია ჩვენი ღვინის ვაჭრობა, იცით, სადამდის დაჩაგრულია ფულისაგან ღვინის მწარმოებელი და ამ საქმის გასასწორებლად საჭიროა ვენახის პატრონთა ერთად შეერთება. შეერთებულის ძალით უნდა ვეცადნეთ, რომ ვენახის პატრონიც და ღვინის მხმარებელიც მოგებაში იყვნენ. ამ საქმის გამგეთა წმინდა მოვალეობა იმაში მდგომარეობს, რომ ვენახის პატრონმა, რაც შეიძლება, სრული და ღირსეული ფასი მიიღოს და ღვინის მხმარებელმაც, რაც შეიძლება, იაფად იშოვნოს ღვინო. მაშ, წავიკითხოთ წესდების წინად მოსაზრება და, რაც შეიძლება, საუკეთესო, სასარგებლო და მტკიცე საფუძველზე დავაწყართ ჩვენი საქმე.

გამოსვლა 2: მყიდველები ეტანებიან „თავადობის“ სახელს კი არა, თვით საქმის კეთილსინდისიანობას. თუ საქმეს რიგთანად მოვანყობთ და შევძლებთ კარგის საქონლის ბაზარში გატანას, მყიდველებიც ბევრი გვეყოლებიან და თუ საქმე არ იქნება კარგად მოწყობილი, სახელი „თავადი“ აქ არას გვიშველის, როგორც უნდა ავაჭრელოთ გვარებით. ამასთან უნდა მოგახსენოთ, რომ ვაჭრობაში სავაჭრო ამხანაგობის სახელის გაგრძელება შეუფერებელი და ხელის შემშლელია, რადგანაც გძელი სახელი გძელი დასახსომებელია, მიწერ-მოწერაში დროს დამკარგავი და ამიტომ დამაბრკოლებელი.

გამოსვლა 3: რამდენიმე არა თავად-აზნაური, მაგრამ საჭირო არ არის მაგის ჩამატება.

გამოსვლა 4: ჩვენში მუდამ მოთავსებული და შეფერებულია ორი რამ: ერთი, ზრუნვა ჩვენის თავისათვის და მეორე, საზოგადოების სამსახური, საზოგადო მზრუნველობა. სამწუხაროდ, პირველი მუდამ გვახსოვს და მეორე-კი სრულიად გაყურებულია ჩვენში. გარდა ამისა, თვით საქმის კარგად წაყვანისათვის საჭიროა, რაც შეიძლება, ბევრი ღვინო შეგროვებულ იყოს რიგიან და სანდო დაწესებულების ხელში, ამიტომ ყველა ნოდებიდამ რომ მივიღოთ ამხანაგობაში, ისა სჯობია, რამდენათაც ბევრი ვიქნებით, იმდენად ძალაც მეტი გვექნება.

გამოსვლა 5: აქ გულისთქმას ადგილი არა აქვს. უნდა ვეცადნეთ, ყოველს ახალს საქმეს ისეთი თესლი ავურჩიოთ, რაც შეიძლება,

მეტი ნაყოფი გამოიღოს. თუ თესლი დაკვირვებით არ აირჩა, ნაყოფსაც რიგიანს ნუ ელოდებით. ავილოთ პურის მარცვალი, გავტეხოთ შუაზე და ისე დავთესოთ, იქნება ნატეხებიდამ მცენარე ამოვიდეს, მაგრამ მოსალოდნელ ნაყოფს კი არ გამოიღებს. აქ არევ-დარევა და გაცალ-კერძობა არ მოუხდება საქმეს. წელანაც მოგახსენეთ, რაც ბევრნი ვიქნებით, ისა სჯობია. მრავალთა ძალაც მრავალია – ღონიერი. ესეც რომ არ იყოს, ქვეყნის სამსახური მოითხოვს შეერთებასა. ამ მოვალეობისაგან არავინ არ არის თავისუფალი და მომატებულად თავად-აზნაურობისათვის პირდაპირი მოვალეობაა.

**თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო
ბანკის წევრთა კრება**

1894 წლის 15 მაისი

გამოსვლა: მე უნდა, ბატონებო, ვისარგებლო იმ უფლებით, რა უფლებაც ყოველ მოწმეს კანონით მინიჭებული აქვს: როდესაც მას ჰკითხვენ ისეთი პირის შესახებ, ვისთანაც უსიამოვნება აქვს, ის თავის თავს გადაიყენებს. ამისათვის გთხოვთ ნუ მათქმევინებთ.

**თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო
ბანკის წევრთა კრება**

1894 წლის 16 მაისი

გამოსვლა: ყველაზე, უფრო, ბატონებო, მ. მაჩაბელმა დამიკრა ტაში; ვიცი ეგ რაც არის, ძალიან კარგად ვიცი და ამისათვის უნდა მოგახსენოთ ჩემდა უნებურად აქეთ იქით მივიხედდე: დიდი სისულელე ხომ არა ვსთქვი რამეო!...

**თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო
ბანკის წევრთა კრება**

1894 წლის 23 მაისი

გამოსვლა 1: მე სრულიად თანახმა ვარ ბ. ტატიშვილის აზრისა ვექილობეების მოსპობის შესახებ; მაგაზედ უკეთესს, მე მგონია, ვერას მოვიგონებთ. მაგრამ ამას, ბ-ბ., ისიც დავსძინოთ, რომ დამფუძნებელ წევრად ჩანერა შეეძლოს, არა ყველას, ვისაც ერთი, ან და ნაკლები დღიური მიწა აქვს, არამედ მათ მხოლოდ, ვისაც ან ყმები ჰყავდა და ან 250 დღიური მიწა აქვს. ეს წესი განსვენებულმა დ. ყიფიანმა შამოილო; ჩვენ-კი ვითომ ეს დავინუნეთ და დავსძინეთ, რომ: არა! ვისაც ცოტაოდენი – მიწა-წყალი აქვს – იმასაც ექნეს დამფუძ-

ნებელ წევრად ჩანერის ნებაო; ეხლა კი სანანებლად შეგვექნა! ვინც არ გვეგონია და ვისაც ათი შაური შემოსავალი აქვს – მოდის და წევრად ინერება!.. ინერება არა იმისათვის, რომ მართლა გული სტკიოდეს, არამედ მისათვის, რომ კენჭი ჩააგდოს!.. აი, ბბ. ამას მოგახსენებთ, რომ ამათ კარები დაფუკეტოთ... ან ეხლავ და ან ვადა დაუდოთ და იმ ვადას იქით ნულარ მივიღებთ ხოლმე...

გამოსვლა 2: მე კიდევ ვიმეორებ, რომ ვექილობეების მოსპობა ძალიან კარგი და სამართლიანი იქნება!.. ამ ვექილობეებმა ძალიან აგვრიეს, ბევრი უსიამოვნება ჩამოაგდეს ჩვენს შორის, ბევრი ცუდი ხმები და იჭვები დაბადეს!... რომ ის ვექილობეები გადაარჩიოთ – ნახავთ, რომ 100-ზედ მეტი ვექილობა ერთი და იმავე ხელით არის დანერილი; უთუოდ სადღაც ქარხანაა ამ ვექილობის წერისა?.. გულმოდგინეთ, რომ დაუკვირდეთ – იქნება ერთი და ორი სისხლის სამართალსაც ვერ გადურჩენ!.. რად ვშვრებით ამას? რად გვინდა, რომ ჩვენი საზოგადოება ასეთს უკადრისს მდგომარეობამდის მივიყვანოთ!.. სხვა რომ არა იყოს რა – ეხლა მე არ დავასახელებ პირ და პირ – და საბუთი-კი ხელთა მაქვს, რომ ჩვენი სათავადაზნაურო სკოლის ერთი მასწავლებელი დადიოდა და ჩემის სახელით ვექილობებს აგროვებდა, რომელთაგანაც მე ერთიც არ მომსვლია!..

გამოსვლა 3: არა, თქვენ არა, ბატონებო!... ის ვერც იკითხავს ვინც არის...

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1894 წლის 24 მაისი

გამოსვლა 1: ამისათვის არის ცალკე კომისია და იქ უნდა მიიქცენ თხოვნით.

გამოსვლა 2: მ. მაჩაბლის სიტყვით მე შარშან სხვა აზრის ვიყავი და წრეულს სხვა აზრისა. თუ ეგ მართალია – ეს იმას ნიშნავს, რომ კაცმან ჭკუა უნდა ისწავლოს და სულ ერთს აზრს არ ადგეს თავის ჭირვეულობით...

გამოსვლა 3: ხელს მოვიჭრი, თუ ვინც „მართალია“ იძახის ესმის რაზედ იძახის... მე, თანახმად, თავადის ავალიშვილის აზრისა მოგახსენებთ, რომ ყოველი გარდამწყვეტილება, თუ სახსარი არა გვაქვს, არ შეგვიძლიან აღვასრულოთ... მაშასადამე ამას თავი დავანებოთ და ეხლავ იმ წყაროების მოპოებას შევეუდგეთ, თუ როგორ და რა გზით შევიძინოთ ეს მამული სკოლისთვის.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1894 წლის 26 მაისი

გამოსვლა 1: მე არავისთან სამედიატორე არცარა მქონია და არცა რა მაქვს. მეტადრე ბ. მაჩაბელთან... ვიცი ძალიან კარგად რითი თავდება ხოლმე ეს მედიატორეთა მსჯელობა აი, ბბ. ერთი წელიწადია თ. თარხნიშვილს ჰპირდებიან სამედიატორე მსჯელობაში გაყოლას და ჯერაც კაცი არ ამოურჩიეს.

მე მედიატორე არ მინდა, რადგან ვიმეორებ, მაჩაბელთან არც არაფერი გასაყოფი მაქვს, არც არაფერი საერთო და არც მინდა მქონდეს! მე ვთხოულობ თქვენგან ამორჩეულ კომისიას, რომელმაც მე უნდა გამასამართლოს! მე ამითი მინდა და მინდოდა გამომეცალა მაგათთვის ის ცხენი, რომელზედაც მაფრამუბითი ქორები აჰკიდეს!..

გამოსვლა 2: დამთანხდენ კომისიაზე და ეხლა გზაზე უხვევენ და სოროში მიძვრებიან, მაგრამ ისე ვერ გამისხლტებიან ხელიდამ, რომ მათი კვალი არ დარჩეს: მათი ბურტყელი ხელში მაქვს.

გამოსვლა 3: დიად მხიარულათ გახლავარ, როგორც ყოველთვის და ეს მხიარულება არც მომეშლება, სანამდის თქვენ აქ იქმნებით!.. დიად! იმას მოგახსენებთ, რომ კომისიასა გთხოვთ, კომისიის იმ უფლებით, როგორც ოქმში დასახელებულია და იმან უნდა უსათუოდ გაგვასამართლოს.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1895 წლის 15 მაისი

გამოსვლა 1: თქვენ მოგახსენეს აქ, ვითომც წელს საერთო სასარგებლო თანხას საშუალება აქვს დააკმაყოფილოს არა თუ სკოლების მოთხოვნილება, არამედ კიდევ დარჩება ფული. ეს სრულიად სიმართლეს მოკლებულია. 1895 წლის საერთო სასარგებლო თანხაში არის 54, 536 მან. და 15 კაპ., აქედგან სათავადაზნაურო სკოლა თხოულობს 51 ათას მანეთზედ ცოტა მეტს და 5000 მანეთს წინამძღვრიანთ-კარის სკოლა. ასე რომ ჩვენ გვაკლია ფული და არა მეტი გვაქვს, როგორც აქ მოგახსენეს.

გამოსვლა 2: სრულიადაც არა! სკოლა თხოულობს 51 ათას მანეთს იმის მიუხედავად, რაც მან შარშან მიიღო. ჩვენ გვაქვს უწინდელი დადგენილება, რომლის ძალით სკოლას მიეცემა ხოლმე ხარჯთ-ალრიცხვის მიუხედავად მომავალ წლის მოგებიდგან, რამდენიც

დასჭირდება, რაც შეეხება წინამძღვრიანთ კარის სკოლას, ამის შესახებ ამგვარივე დადგენილება არა გვაქვს და ბ. წინამძღვრიშვილს ყოველ წელს მხოლოდ 5000 მანეთი ერგება, ასე რომ 416 მანეთი წელს გამოერიცხება, რომ სკოლა წელს თხოულობს 51, 000 მანეთს, გარდა იმ 3 000 მანეთისა, რომელიც შარშან მიიღო, ამაში დაგვემონ-მება, თუ გნებავთ, ჰკითხეთ, კომიტეტის წევრი ბ. ცხვედაძე.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1895 წლის 16 მაისი

გამოსვლა 1: ანგარიში რომ გადაგეფურცლათ მე-5 გვერდზედ, მაშინ გაიგებდით, რომ უთავბოლოა ანგარიში-კი არ უნდა სძებნოთ... აი სად არის....

გამოსვლა 2: მიზოძეთ სიტყვა

გამოსვლა 3: მე მეგონა ნება უნდა მომეცეს, რომ ვუპასუხო...

გამოსვლა 4: 3779 მანეთი მოგვთხოვა შარშან, 1894 წელს, სათავადაზნაურო სკოლამ იმ საჭიროებისათვის, რაიცა მას ჰქონდა იმ 1894 წ. გამგებამ კანონიერად იცნო ეს მოთხოვნილება და სკოლას მიეცა ნათხოვნი თანხა ამ 1895 წ. ბანკის ანგარიშზედ. ეს ფული ჩვენ უკვე დავიბრუნეთ. სასკოლო კომიტეტის მიერ წარმოდგენილის სმეტიდგან ცხადადა სჩანს, რომ ხსენებულს სკოლას ეხლა სჭირდება 51 ათასი და რამოდენიმე მანეთი იმ ხარჯის დასაფარავად, რომელსაც იგი მოელის პირველ იანვრიდგან ამა 1895 პირველ იანვრამდის მომავალის 1896 წლისა. ნუთუ აქედგან ცხადი არ არის, რომ 51 ათასიდგან 3779 მანეთის გამორიცხვა არ შეიძლება, რადგანაც ეს უკანასკნელი თანხა დაეხარჯა სკოლას შარშანდელის წლის საჭიროებისათვის და 51 ათასს-კი თხოულობს მდგომარე წლის ხარჯისათვის? თავადმა ივ. მაჩაბელმა სთქვა, რომ თუ გამოვრიცხავთ 3779 მანეთს 51 ათასიდგანა, ფული დაგვრჩება სხვა საჭიროებისათვისო. ბატონებო, ვინ არ იცის, რომ კიდევ მეტი რომ გამოვრიცხოთ იმ სკოლისათვის საჭირო 51 ათას მანეთიდგან, – უფრო მეტი დაგვრჩება, მაგრამ საქმე იმაშია, რომ იმ 51 ათას მანეთიდგან, რომელიც სკოლას ამ წელიწადში სჭირდება, არაფრის გამორიცხვა არ შეიძლება!

გამოსვლა 5: და სანამ თავ. მაჩაბელი უკარნახებს, ჩვენ გულხელდაკრებილებმა უნდა ვუცადოთ. შემოიტანოს წერილობითი პროტესტი.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1895 წლის 17 მაისი

გამოსვლა 1: აქ აღმოჩნდნენ მაჩაბლის დამცველები, დეე, მათ მის ბაასს პოეზია უწოდონ, ჩვენ ამ პოეზიას ანგარიში უნდა გავუწიოთ. მთლად მისი ბაასი შეურაცხყოფაა, შეურაცხყოფა, რომელსაც ეს რვა წელიწადია, რაც ვისმენტ, ის შეურაცხ-ჰყოფს მწერლობას, კრე-ბას და მისს თავმჯდომარეს. დასაგმობია თუ არა მაჩაბელისა და მის თანამოაზრეთა ამისთანა საქციელი? ჩემის აზრით, დასაგმობია. მე დარწმუნებული ვარ, რომ თუ მ. მაჩაბლის საქციელს თავის შესა-ფერს სახელს დავუძახებ, ამით კრებას შეურაცხვეყოფ.

გამოსვლა 2: მე ვთხოვ თავმჯდომარეს დახურულ კენჭის ყრით გამოირკვას, როგორ უყურებს კრება მიხილ მაჩაბლის განცხადე-ბას. საჭიროა ერთხელ და სამარადისოდ აღნიშნულ იქმნას, როგორ უნდა მოვიქცეთ ხოლმე ამისთანა შემთხვევებში.

გამოსვლა 3: არავის არა ჰქონია სახეში ვისიმე შეშინება. რო-გორც სთქვეს, მაჩაბლის საქციელი შედეგია მისის ძარღვების სი-სუსტისაო, ეს არავის არა გვხდის ვალდებულად, რომ ჩვენი ძარღვე-ბიც დავასუსტოთ. მე ვამბობ, რომ იმ უწესრიგობას, რომელიც ფეხს იკიდებს, უნდა ბოლო მოვუღოთ. კრების მოთმინება უზომოა: მაჩა-ბლის ყოველი სიტყვა მოსმენილია და დანერილი. ვიმეორებ, არავის არა ჰქონია აზრად ვისიმე შეშინება. დეე, კრებამ გამოსთქვას თავი-სი აზრი მიხილ მაჩაბლის შესახებ დახურულ კენჭის ყრით და მაშინ დავინახავთ, უმეტესობა რომლის მხარეზედ იქნება.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1895 წლის 18 მაისი

გამოსვლა 1: სარგებლის დაკლების შესახებ ჩვენ უკვე გვაქვს წინანდელის კრების დადგენილება, მაგრამ კრებას ვადა არ დაუნიშ-ნავს, როდის უნდა მოგვეხდინა ეს დაკლება. ვადის დანიშვნა კრე-ბამ მიანდო გამგეობას და ზედამხედველს კომიტეტს. ამ ჟამად $\frac{0}{100}$ დაკლებას ორი გარემოება უშლის ხელს: 1) უნდა მოვახდინოთ კონ-ვერსია $\frac{6}{100}$ ქალაქებისა და 2) უნდა დავეხმაროთ თავადაზნაურო-ბას ქარვასლის შექმნაში; ამიტომ გირჩევთ უწინდელი დადგენილება ძალაში დარჩეს. გაისად გამოირკვევა ყოველივე და მაშინ უტყუა-რად შეგვიძლია ვთქვათ, როდის შეიძლება $\frac{0}{100}$ -ის დაკლება.

გამოსვლა 2: სარგებლის დაკლება დავინწყით უთუოდ პირველ ივლისიდან 1896 წლისა, ხოლო თუ მოხერხდა პირველ იანვრიდან.

გამოსვლა 3: სამიში არა არის-რა, მაგრამ სჯობს პირველი იანვარი დავნიშნოთ.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1895 წლის 20 მაისი

გამოსვლა: მაღლი გარდევუხადეთ მთელს კრებას; მაღლიერი დარჩა რევიზორი ჩვენიცა და მთელის წევრებისაც, რომელთაც ხელი-ხელ ჩაკიდებულთ ბანკის საქმე მშვენივრად მიჰყავთ. ასე რომ ნუ ეხარბება ბ-ნს მ. მაჩაბელს: მაღლობა მაგასაც ერგება როგორც ერთს წევრს კრებისას.

<გამოსვლა სასამართლოს სსდოგაზე თედო სახოკიას სარჩელთან დაკავშირებით>

Обстоятельства, привлечшія меня къ отвѣтственности, слѣдующія: въ 1895 г. появилась маленькая брошюра подъ заглавіемъ: Остроты Акакія, собранныя и изданныя т. Сахокія. На оберткѣ красуется портретъ извѣстнаго грузинскаго поэта кн. Акакія Церетели. Брошюра снабжена предисловіемъ г. Сахокія, который, отдавая должную справедливость таланту кн. Ак. Церетели, увѣряетъ въ предисловіи, что эти остроумныя изрѣченія составляютъ настоящій кладъ для грузинской литературы изъ опасенія, чтобы онѣ со временемъ не исказились, и не были бы преданы забвенію и не ~~лиши~~ не изуродовались бы, переходя изъ устъ въ уста, и не потеряли ту красоту или изящество, которыми онѣ отличаются въ настоящее время, онъ г. Сахокія собралъ ихъ и издалъ пока первую книжку, а вторую такую же обѣщиваетъ издать въ продолженіи нѣсколькихъ мѣсяцовъ.

Рекламируя свое изданіе именемъ популярнѣйшаго изъ грузинскихъ поэтовъ кн. Ак. Церетели, г. Сахокія свойю ~~сборникъ~~ называетъ ~~собранный~~ брошюру не ~~стѣняется~~ рекомендуетъ публикѣ какъ сборникъ ~~жемчужинъ~~ или перловъ творчества, достойныхъ того, чтобы онѣ ихъ по рукамъ носили. Брошюра, значитъ, многозначенательна, какъ литературный кладъ, какъ сборникъ ~~славн~~ остроутовъ славнаго грузинскаго поэта представляющихъ собою жемчужины или перлы ~~творчество~~ художественнаго творчества.

~~Въ редактируемая мною газета заинтересовалась этими перлами и набросилась на эту брошюру, какъ на кладь, какъ на сборникъ перловъ какъ это не соблазнительно было прочесть эту брошюру Въѣдь и насладится этимъ сокровищемъ этими перлами творчества, не имѣя основанія не вѣрить увѣреніямъ г. Сахокія во всемъ этомъ. И что нашла вмѣсто этихъ перловъ и этого клада? Впрочемъ рѣчь объ этомъ будетъ дальше.~~

Кто могъ можетъ удержаться отъ соблазна прочесть эту брошюру и насладиться этимъ заключающимися въ ней литературнымъ сокровищемъ, и этими жемчужинами художественнаго творчества, г. Сахокія когда такъ самоувѣренно убѣждаетъ и въ томъ и другомъ. Хотя и малоизвѣстный г. Сахокія, но все же человекъ личность человѣческая личность, выступающая на поприще печатнаго слова.

~~Плодомъ этого соблазна явился въ моей газетѣ отзывъ объ этой брошю~~

Вотъ мы и соблазнились. Прочли, и вмѣсто обѣщанныхъ перловъ, обѣщаннаго сокровища нашли возмутительныя нѣшія вещи вещи, которыя представлю вашему вниманію своевременно не жалѣя ни себя, ни здесь присутствующихъ отъ пытки пытки, поражаемого необходимостью защиты, рисовать вамъ картины пытки и чувства гадливости и омерзения безнравственнаго и безстыднаго содержанія, выдаваемого г. Сахокія за перлы, а на самомъ дѣлѣ возбуждающаго чу лишь одно чувство гадливости и полнѣйшаго омерзѣнія. Въ чемъ задача въ этихъ случаяхъ появленія въ печати такого безобразія газетъ и журналовъ? Въ чемъ иномъ состоитъ задача газетъ и журналовъ вообще и всякаго работающаго съ перомъ въ рукахъ человека въ частности какъ не въ томъ чтобъ клеймить и позорить подобныя явленія въ мірѣ книжномъ? Вотъ авторъ статьи, которая привела меня къ скамѣ подсудимыхъ. Чувствомъ полного негодованія относя къ этой брошюрѣ и предоставилъ мнѣ ст ее для напечатанія въ газетѣ обрушился на эту салную брошюру и даль заслуженную оцѣнку дѣянію г. Сахокія:

[1895 წლის მაისი]

თბილისის სათავადაზნაურო სააღრიგლმადგულო

ბანკის წევრთა კრება

1896 წლის 21 აპრილი

გამოსვლა: ბევრი ისეთი კითხვებია ხსენებულ ქალაქებში, რომ

მათი განუმარტებლად და აუხსნელად მოხსენება კრების წინაშე შეუძლებელია.

**თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო
ბანკის წევრთა კრება**

1896 წლის 22 აპრილი

გამოსვლა: მე უმორჩილესადა ვსთხოვ საზოგადო კრებას ერთად წაიკითხონ მინისტრის ქალაღი, რევიზორის მოხსენება, მაჩაბლის მოხსენება, პასუხი გამგეობისა და ყველას შესახებ მოგვცეთ ნება ვიქონიოთ მსჯელობა, რომ ყოველივე ნათელი იყოს, გარკვეული და გაგებული. თუ ბ. თავმჯდომარე, ანუ საზოგადო კრება ვერ სცნობს შესაძლოთ – ყოველივე ერთად წაიკითხონ და განსაჯონ, მაშინ უმორჩილესადა გთხოვთ მე და ჩემი ამხანაგები აღნიშნოთ დრო, თუ როდის შეგვეძლება ვიქონიოთ ამის შესახებ მსჯელობა.

**თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო
ბანკის წევრთა კრება**

1896 წლის 24 აპრილი

გამოსვლა 1. თ. ნ. თ. ჩოლოყაშვილმა სთქვა, რომ ჩვენი ღირსება მოითხოვს წესრიგის დაცვას, – მე სრულად ამის თანახმა ვარ. კეხელმა კი ის წარმოსთქვა, რომ თუ ჩოლოყაშვილი ზედამხედველის კომიტეტის წევრებთან არ დასვით, – გაძლევთ პატიოსანს სიტყვას, რომ უწესობას მოვახდენო და ერთ სიტყვასაც არ ვათქმევინებო. მე ამაში ვხედავ, რომ ბ-ნმა კეხელმა დაიჩემა თავმჯდომარეობა და თქვენს უფლებას შეეხო და თქვენ-კი ამაზე თქვენი საყვედური არ უბრძანეთ.

გამოსვლა 2. მე არ გამიგონია; ჩემზე უფრო ახლოს სხედან სხვები თქვენთან, მაგრამ არც იმათ გაუგონიათ და თუ მაინცა და მაინც ბძანებთ, რომ თქვენ გააჩერეთ და შენიშვნა მიეცით კეხელს, მე ჩემი შენიშვნა უკანვე მიმაქვს.

**თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო
ბანკის წევრთა კრება**

1896 წლის 25 აპრილი

გამოსვლა 1. რაზედ ვილაპარაკოთ? ჯერ აღნიშნეთ საბაასო საგანი და მერე მოვახსენებთ კრებას, რაცა გვსურს.

გამოსვლა 2. აქ სამი საბაასო საგანია, სულ სხვა და სხვა გვარი; მინისტრის ქალაქი, რევიზორის მოხსენება და მოხსენება თ. მაჩაბლის და მის საპასუხოდ დაწერილი გამგეობის მოხსენება.

**თბილისის სათავადაზნაურო საადგილგამგეობო
ბანკის წევრთა კრება**

1896 წლის 27 აპრილი

გამოსვლა 1: გუშინ-წინ თავმჯდომარემ კრებისამ მომანიჭა უდიდესი ყურადღება, რადგანაც ნება დამართო შევეუდგე განმარტებას, აქ თქვენს წინაშე წაკითხულ საბუთებისას იმ რიგითა და წესით, როგორსაც მე აღვირჩევ. მე საჭიროდ ვსთვლი ყოველთ უწინარეს თქვენი ყურადღება მივაქციო მინისტრის ქალაქს, რომელიც შეადგენს სულსა და გულს რევიზიის შედეგისას. მე ავხსნი ყოველს გარემოებას ცალკე-ცალკე მუხლად, მით უმეტეს, რომ მხოლოდ ეს ქალაქია ჩვენთვის მახვილი დამოკლისა, რომელიც დაკიდულია თავსა ზედა ჩვენსა და ამიტომ მოითხოვს დაუყოვნებლივს განმარტებას.

გამოსვლა 2: არ შეიძლება კაცმა საქმე ბნელში დასტოვოს დროს მოგებისათვის. მოკლედ თქმა ამისთანა საქმეში თვით საქმის გადაფურჩევაა. „დარღვევა წესდებისა, რომელიც ბანკს აძლევს ნებას სესხი მხოლოდ უძრავ მამულთა თავდებობით, ცხადად გამოისახება იმაში, რომ მას 221,200 მანეთი გაუცია სესხად იმ უძრავ მამულეზე, რომელნიც მდებარეობენ აგარაკებსა და სამკურნალო ადგილებში“. ესლა ვსთხოვ ბ. თავმჯდომარეს წაკითხონ მეთვრამეტე გვერდი რევიზორის მოხსენებისა.

გამოსვლა 3: აი, რას უწოდებს რევიზორი წესდების დარღვევას. საქმე-კი აი, რაში იყო: აბასთუმნისა, ბორჯომისა კოჯორისა და სხვ. აგარაკთა პატრონებმა არა ერთხელ მოგვმართეს თხოვნით მიგვეცა მათთვის გრძელ ვადიანი სესხი, იმათი მამულები გირაოდ მიგველო. ჩვენ ვშუამდგომლობდით სამინისტროს წინაშე და ყოველთვის ვეუბნებოდით, რომ ეს აგარაკი და სამკურნალო ადგილებიაო და სამინისტროც ნებას გვაძლევდა სესხის გაცემისას. ამგვარად ჩვენ ვაძლევდით სესხს აგარაკებსა და სამკურნალო ადგილებში, მხოლოდ საკრედიტო კანცელარიისა და სამინისტროს ნება დართვით; უამისოდ სესხის გაცემა არც შეგვეძლო. თუ გნებავთ გადაათვალიერეთ სუყველა საქმე ამგვარის სესხისა და თქვენ დარწმუნდებით, რომ ყოველს თითოეულს შემთხვევაში არის ნებართვა საკრედიტო კანცელარიისა გირავნობის ფურცლების გამოსაცემად სესხის მი-

საცემად ასეთს მამულებზე. როდესაც საკრედიტო კანცელარიამ უარი გვითხრა გირავნობის ფურცლების გამოცემაზე სოფელ ახალქალაქის მამულის შესახებ, რომელიც ჩვენ აგარაკად ვაჩვენეთ, ჩვენ თავი დავანებეთ ამგვარ მამულებზე სესხის გაცემას. თქვენს ყურადღებას მივაქცევ აგრეთვე იმ გარემოებასაც, რომელიც რევიზორის მოხსენებითაც საბუთდება, რომ ჩვენ არა დაგვიკარგავს რა ამგვარის სესხის გაცემით; პირ-იქით ყოველწლიურს შემოსავალს ჩვენ მივუმატეთ სამი ათას (3000) მანეთამდის. ეხლა ეს უნდა ვიკითხო: რაში გამოისახება წესდების დარღვევა? ჩვენ მხოლოდ ისე ვიქცეოდით, როგორც სამინისტროს საკრედიტო კანცელარია ნებას გვაძლევდა და ვმოქმედობდით ბანკის სასარგებლოდ. მე მინდა ვიკითხო გამგეობის წევრებს: ამ საქმეში ხომ ყველანი ერთის აზრისა და თანახმანი ვიყავით?

გამოსვლა 4: არავის არას დროს არავისთვის არ დაუყვედრებია... მაშასადამე, ამ საგნის შესახებ ყველა ერთად ვმოქმედებდით? „დაფასება უძრავ მამულთა უმეტეს ნაწილად მოხდება ხოლმე ისე, რომ წმიდა შემოსავალი მამულისა ფასდება 6 % კვალობაზე (Капитализация) რაც არ შეიძლება არ მივიჩნიოთ ძალიან აღმატებულად და საგანსაცდელოდ, რადგანაც მსესხებელი, რომელიც მიიღებს ასეთის დაფასებით გაზვიადებულს სესხს, როგორც გამოცდილება გვაჩვენებს, აღარა სცდილობს მამული ხელიდამ არ გაუშვას და თუ რამე შემაფერხებელი ოჯახისა და მამულის შემთხვევა მოევიდნა, უტოვებს დარბეულს მამულს ბანკს, რის გამოც ბანკს ეძლევა ხოლმე ასე, თუ ისე საგრძნობელი ზარალი.“

საქმე აი რაშია: 1878 წ. შემოსავალს თანხად ვაქცევდით ხოლმე 5% მიხედვით იმ ინსტრუქციისა დაგვარად, რომელიც საზოგადო კრებისაგან იყო დამტკიცებული, ე. ი. წმინდა შემოსავალს გავამრავლებდით ოცჯერ და ამნაირად ვაფასებდით მამულს. ამ წნიდამ-კი შემოსავალს თანხად ვაქცევდით ხოლმე 6% მიხედვით, რადგანაც მინისტრმა გვიბრძანა, რომ 20-ჯერ გამრავლება შემოსავლისა მეტად დიდიაო. ეს მოწერილობა შევატყობინეთ საზოგადო კრებას და საზოგადო კრებამ მიიღო იგი. ამგვარად, ჩვენ ყოველთვის ვაფასებდით მამულს იმ ინსტრუქციის მიხედვით, რომელიც თქვენგან იყო მოწონებული და მინისტრისგან ნაბრძანები, და ვაფასებდით მამულს 6%-ის მიხედვით. თუ არა ვსცდები, მგონი დღესაც-კი მივიღეთ ნება-რთვა სესხის გაცემისა იმისთანა მამულზე, რომლის შემოსავალიც თანხად ვაქციეთ 6%-ის კვალობაზე. ზემოხსენებული მოწერი-

ლობა მინისტრისა ჩვენ მივიღეთ 18 მაისს 1877 წ., ხოლო 1878-დამ დღეინდელს დღემდე მამულის შემოსავალს თანხად ვაქცევთ ხოლმე 6% კვალობაზე. სად არის აქ დარღვევა კანონისა? ნუთუ დარღვევაა კანონისა ის, რომ ჩვენ ვიქცევოდით მინისტრის მონერილობის დაგვარად და თქვენ მიერ მონონებულის ინსტრუქციით ხელმძღვანელობდით. ეხლა მინისტრი გვიბრძანებს 7% კვალობაზე იანგარიშეთ თანხად შემოსავალიო. ამაზედ მერეც გვექნება ლაპარაკი. ეხლა-კი კიდევ ვეკითხები გამგეობის წევრებს – ვმოქმედობდით თუ არა ამ შემთხვევაში ყველანი ერთნაირად და თანხმად; ვინც წინააღმდეგი იყო, გამოაცხადოს.

გამოსვლა 5: განვაგრძობ: „სესხის გაცემა ქალაქის უძრავ მამულთა გირავნობით, რომელიც შეადგენს უმთავრესს საღსარს ბანკის შემოსავლისას, შედარებით სასოფლო მამულებზე გაცემულის ერთობილ სესხისა, მეტად გადაჭარბებულია. ამასთან გამგეობას უმთავრესად ისა აქვს ყურადღებაში მიღებული, რომ მოგების წმინდა შემოსავალმა დაფაროს მხოლოდ ბანკის სავადო გარდასახადები და სრულიად არა ზრუნავს იმაზე, რომ ესა, თუ ის ნაწილი წმინდა შემოსავლისა დარჩეს ხოლმე მსესხებელს დასაკმაყოფილებლად თავისის პირად საჭიროებათა; მაშინ როდესაც მხოლოდ ამ გარემოებას შეუძლიან აიძულოს მსესხებელი არ დაჰკარგოს დაგირავებული მამული. ამას გარდა ძალიან ხშირ შემთხვევაში, რომელიც რევიზიას შეუნიშნავს, ცნობები შემოსავლისა შესახებ ქალაქის მამულებისა, ხან-და-ხან დამყარებულია მოგონილსა და სინამდვილესთან დაშორებულ ციფრებზედ; მაგალითად ზოგიერთ მამულთა შესახებ დაფასების საფუძვლად მიუღიათ შემოსავალი, უფრო აღმატებული, ვინემ ქირა, რომელიც ეძლევა სახლის პატრონს მთავრობის დანესებულებათაგან პირობის ძალით. გარდა ამისა კიდევ წესდებისა და დამფასებელთათვის სახელმძღვანელო ინსტრუქციის წინააღმდეგ, დაზღვევა ქონებისა არ მიიღება ხოლმე სახეში მამულის გირაოდ მიღების დროს; იზღვევა მამული არამც თუ შემდეგ გამგეობის მიერ სესხის გარდამწყვეტისა, არამედ ხან-და-ხან შემდეგ ყურნალის გაგზავნისა გამგეობისგან განსაკუთრებულ განყოფილებაში საკრედიტო კანცელარიისა გირავნობის ფურცლების გამოსაცემად.

ასეთს წესს ის მოსდევს ხოლმე ხშირად, რომ დაგირავებულნი მამულნი ბანკსა რჩება და საგრძნობელი ზარალი მოსდის.

საზოგადოდ ასეთი უნესო მოქმედება ბანკისა ქალაქის მამულეების დაფასების შესახებ, როდესაც ფინანსთა სამინისტროსაგან ბან-

კი მაღავს მნიშვნელოვანთა და აუცილებელ გარემოებათ გირავნობის ფურცლებსათვის საჭიროს – უმართებულოა (неблаговидно)“.

ეს შენიშვნა მინისტრის მონერილობისა გამონვეულია სარაჯიშვილისა, ზუბალაშვილისა და ყორღანოვის მამულებზე გაცემულ სესხისა გამო, რომლებიც მოთავსებულია რევიზორის მოხსენებაში ამ რიგად:

„ისეც მოხდება ხოლმე, რომ დაფასდება და გაიცემა სესხი იმ შენობებზე, რომელთა აგება დამთავრებული არ არის, თუმცა სახურავი უკვე აქვს, მაგრამ ამასთანავე სესხის ნაწილს უკან იჭერენ, სანამ შენობა სრულიად არ დამთავრდება. ინსტრუქციის ის მუხლი, რომელიც თხოულობს, რომ დაფასების დროს მხედველობაში მიღებულ იქნეს დაზღვევის რაოდენობა, არასოდეს არ ასრულებულა. ტფილისისა, ბათუმისა, ბაქოსი, ქუთაისისა და განჯის სახლების დათვალიერებამ დაგვანახვა, რომ ზემოხსენებული ნაკლულევანება და განსაკუთრებით სინამდვილესთან დაშორებულად ფასდებიან სახლები უფრო ტფილისში, მაგალითად, სარაჯოვის სახლი, დაგირავებული 1891 წელს: თვით ადგილი დაფასებულია 149,000 მ., ხოლო შენობანი 360,000 მან., საერთო შემოსავლად ნაჩვენებია 62,000 მ., წმინდა შემოსავლად-კი 50,000 მან., დაფასებულია თვითონ მამული 500,000 მანათად და სესხის მიცემული 280,000 მან. ცნობათა შეკრების შემდეგ-კი აღმოჩნდა, რომ ხარჯთ გამოუკლებელი შემოსავალი 28,000 მან. ყოფილა და ადგილობრივ ფასების მიხედვით მამული ღირს 300,000 მანათამდე. ყორღანოვის სახლის ხარჯ-გამოუკლებელ შემოსავლად მიღებულია 15,000 მან., წმინდა შემოსავლად – 12,000 მან., სახლი დაფასებულია 145,000 მ. და 1894 წელს გაუციათ სესხი 87,000 მ., მართლა-კი აღმოჩნდა, რომ ხარჯ-გამოუკლებელი შემოსავალი ყოფილა 9000 მ.; კნ. ციციშვილის სახლი, რომელზედაც, დაფასების ოქმში, ხარჯ-გამოუკლებელ შემოსავლად მიღებულია 3350 მ., წმინდა შემოსავლად 2,680 მან., დაფასებულია 26,800 მ., სესხად-კი მიცემულია 16,000 მ., ნამდვილი ხარჯ-გამოუკლებელი შემოსავალი-კი ყოფილა 1600 მ.; გაზვიადებულად დაფასებულია აგრეთვე მამულები ქუთაისისა და ბათუმში; ბათუმის მამულების დაფასების გაზვიადება უნდა აიხსნას თვით ქალაქის საქმეების შეფერხებით ამ ბოლოს დროს; სხვა ქალაქებში-კი შემოსავალი არ არის გაზვიადებული, მაგრამ თუ მივიღეთ სახეში, რომ, ზოგიერთ შემთხვევის გარეშე, შენობანი არ არიან მკვიდრნი და გარეგნობითაც შელამაზებულნი, დაფასება უნდა ძალიან გაზვიადებულად ჩაითვა-

ლოს. იმის შესახებ, რომ სესხი – თანახმად წესდების მოთხოვნილები, უნდა შეადგენდეს 60% მამულის საღირაღსაო, ამაზე ლაპარაკიც უადგილოა; წესდების ამ მოთხოვნილებას ბანკის მმართველნი ყურადღებას არ აქცევენ და მხოლოდ იმით ხელმძღვანელობენ, რომ სესხი არ აღემატებოდეს მამულის ნამდვილს ფასს და რომ მამულის შემოსავალმა დაჰფაროს გარდასახადი და მამულის ხარჯი“.

აქ ნათქვამია, ვითომც, გამგეობას სახეში აქვს, რომ წმინდა შემოსავალი მამულისა ჰფარავდეს ხოლმე მარტო სავადო გარდასახადს და სრულიადაც არ ზრუნავს იმაზე, რომ მსესხებელს რაიმე დარჩეს შემოსავლიდამო. ქალაქის მამულებზე ჩვენს სესხს ვაძლევთ $\frac{3}{5}$ მამულის საღირაღსას; საღირაღს-კი იმ გვარად ვანგარიშობთ, რომ წმინდა შემოსავალს ერთსა ათად ვანგარიშობთ და ამ სახით შემდგარის ჯამიდან ვაძლევთ 60% როგორც თხოულობს წესდება და ხან-და-ხან ნაკლებს. მაგრამ მეტს-კი არასოდეს. არ ყოფილა ისეთი შემთხვევა, რომ ბანკს ამ წესისათვის ეღალატებინოს. ყოველთვის გამგეობა მოქმედებდა თანახმად წესდებისა და იმ ინტრუქციის ძალით, რომელიც თქვენ მიერ დამტკიცებულია და წარდგენილია სამინისტროს საუწყებლად. მინისტრის ქალაღლდში სწერია, რომ ჩვენ წმინდა შემოსავალს ვაზვიადებთ. ეს აზრი დამყარებულია რევიზორის ჩვენებაზე, რომელმაც თვით, თავისის თვალთ ჩემისა და სხვების თანდასწრებით დაათვაღიერა ზოგიერთი მამული. სადგომის პატრონებმა, რომ დაინახეს „ჩინოვნიკი“, რომელიც კითხულობს თუ ვინ რა ქირას იხდის სახლისას, შესაძლოა ეფიქრათ, რომ იგი ცნობებს აგროვებს სადგომზე გარდასახადის დასადებად, და ვინ იცის იქნება ამის შიშით ნამდვილი შემოსავალი სწორედ არ ეჩვენებიათ და ამიტომ ზოგიერთ შემთხვევაში მათი ჩვენება არ იყოს სარწმუნო. ეს ამბავი კიდევ ვამცნე რევიზორს. ამის მიუხედავად მე მაინც არ უარ-ვყოფ რევიზორის ნათქვამს დამფასებელთა მიერ შემოსავლის გაზვიადებაზე და სრულიად ვეთანხმები, რომ ამგვარი გაზვიადება არის; მაგალითად რევიზორი აღნიშნავს ამგვარს გაზვიადებას შემოსვლისას სარაჯოვის მამულის შესახებ. ეს მამული ორჯერ იყო დაფასებული. პირველად 1882 წ. მისი შემოსავალი ორის დამფასებელისაგან იყო აღრიცხული ორმოც და ორ (42) ათას მანეთად. და მეორედ 1891 წელს, ესე იგი ათის წლის შემდეგ, სხვა დამფასებელთა: (ჩერქეზიშვილმა და სულხანიშვილმა) ახალის სესხის გაცემის დროს შემოსავალი იყო აღრიცხული ორმოც და ათი ათას მანეთად. რა შუაშია აქ გამგეობა? დაფასება მოახდინეს დამფასებელმა, დამ-

ტკიცებულია დამფასებელ კომისიისაგან და გამგეობამ დაამტკიცა, რადგანაც არავითარი საფუძველი არა ჰქონდა ეჭვი შეეტანა დამფასებელ კომისიის დასკვნაზე რომლის მოვალეობას შეადგენს შემომნება თითოეულის დამფასებლისაგან წარმოდგენილის ცნობებისა.

გამოსვლა 6: დიად, მართლაც რომ ბნელი ეფინება, რადგან თქვენ ჩაერიენით, ჩვენ ვმოქმედობდით იმ ინსტრუქციის მიხედვით, რომელიც არსებობდა 1875 წლიდამ. საქმე ის-კი-არ არის კარგი იყო, თუ ცუდი ეს ინსტრუქცია, საქმე ის არის, რომ დღესაც დამფასებელნი არსებულ ინსტრუქციით ხელმძღვანელობენ. იგინი არჩეულნი პირნი არიან და თავის მოქმედებისა თვითვე არიან პასუხის მგებელნი. ჩვენ ვალდებულნი ვართ ვერწმუნოთ მათ, სანამ ბოროტ-მოქმედებას არ ჩაიდენენ. დავანებოთ ამას თავი და წარმოვიდგინოთ, რომ დაფასება გაზვიადებულია. გავსინჯოთ ზემოთ მოყვანილი მაგალითი და ვნახოთ რამდენად მართალია ის, რომ სესხის სარგებელს უნდებოდა მთელი შემოსავალი და მსესხებელს არა რჩებოდათ რა, როგორც ამბობს მინისტრის ქალაქი და რევიზორის ანგარიში. ავიღოთ ციფრები თვით რევიზორის ანგარიშიდამ და სიტყვა საქმეს შევუმონმოთ.

ზუბალაშვილს გამგეობამ მისცა სესხად 60,000 მ. ყოველ წლიური შემოსავალია – 7,500 მ. სავადო გარდასახადად შემოაქვს 4,200 მ. სჩანს, რომ მსესხებელს რჩებოდა ხარჯ გამოუკლებელ შემოსავალიდან 3,300 მანეთი. მეორე მაგალითი. რევიზორის მაგალითით სარაჯიშვილის სახლი იძლევა 28.900 მან. სესხად მიცემული აქვს 280.000 მან. სავადო გარდასახადი შეადგენს 19.600 მან. წელიწადში – სჩანს, რომ ხარჯ გამოუკლებელ შემოსავლიდამ რჩება კიდე 9,300 მან. ყორღანოვის სახლი, როგორც რევიზორი აჩვენებს, 9,000 მანეთს იძლევა, სავადო გარდასახადი შეადგენს 6,090 მან. სჩანს ხარჯ გამოუკლებელ შემოსავლიდამ რჩება 2.910 მან. განა შესაძლებელია ამის მერე სთქვას კაცმა, რომ სავადო გარდასახადს უნდება მთელი შემოსავალი? შესაძლებელია, რომ ამ შემთხვევაში მსესხებელს თავისი საჭიროების დასაკმაყოფილებლად ძალიან ცოტა რჩებოდეს, მაგრამ ცოტა და ბევრი ამ შემთხვევაში ძნელი გამოსარკვევია: ერთ-სა ჰყოფნის 1000 მან., მეორეს არც 10.000 მანეთი, ყოველს შემთხვევაში, შეუძლებელია სთქვას კაცმა, რომ სახლის პატრონებს არა რა რჩებოდეს თავისის საჭიროების დასაკმაყოფილებლად. მიუხედავად ამისა, გამგეობა შემოსავლის დასაფასებლად ხელმძღვანელობდა დამაფასებელთაგან შეკრებილის ცნობებით, რომელნიც წესდების

ძალით უნდა შეემონებია დამფასებელს კომისიას და იმდენს აძლევდა სესხად, რომ სახლის პატრონს უნდა რჩებოდეს $\frac{2}{5}$ წმიდა შემოსავლისა და ასეც არის. ანგარიში ამბობს, რომ შემოსავალი გაზვიადებულია და არ ეთანხმება სინამდვილესო. მაგრამ ნუთუ გამგეობაა ამაში დამნაშავე? თუ აქ ვინმე არის დამნაშავე მარტო დამფასებელი კომისისია, რომელსაც ირჩევთ თქვენ და ჩვენ: აი ის კაცები, რომელთაც ჩვენ ვერწმუნებით და უნდა თქვენც ვერწმუნებოდეთო.

„გარდა ამისა წესდებისა და დამფასებელთა სახელმძღვანელო ინსტრუქციის წინააღმდეგ მამულის დაზღვევა ყურადღებაში არ არის ხოლმე მიღებული, როცა ეს მამული ბანკში გირავდება; მამული იზღვევა არამც თუ შემდეგ გამგეობის დადგინებისა სესხის მიცემის შესახებ, არამედ ხანდახან მაშინაც-კი არ მიიღებენ ხოლმე სახეში, როცა ჟურნალს გაგზავნის ხოლმე ბანკი განსაკუთრებულ საკრედიტო კანცელარიაში.

თუ ამ სიტყვებით ჩვენ გვანიშნებენ, რომ დამფასების დროს დაზღვევა არ არის ხოლმე მიღებული მხედველობაში, ეს სწორედ ასეა. დაზღვევის რაოდენობით არ შეიძლება იხელმძღვანელოს კაცმა ქონების დასაფასებლად. დაზღვევა მეტად ძნელი სანდობია დაფასების დროს და ამის შესახებ არა ერთხელ ყოფილა განცხადებული სამამულო ბანკების წარმომადგენელთა კრებაზედ, ე. ი. იქ, სადაც შეკრებილნი არიან საქმესთან დაახლოებულნი პირნი, რომელთა სიტყვაც უფრო სარწმუნოა ამ შემთხვევაში. ხოლო თუ ამ სიტყვებით თხოულობენ ჩვენგან, რომ მამული დაზღვეული იყოს იმ დრომდე ვიდრე სესხის მიცემას გარდავსწყვეტდეთ, ამ მოთხოვნილებას ჩვენ არ ვასრულებთ. მსესხებელი თხოულობს სესხს და ყველაფერზედ უნინ ჰსურს გაიგოს რამდენს მისცემენ სესხად, რომ ამის-და გვარად წესდების მიხედვით დააზღვიოს მამული. თუ იგი ვერ მიიღებს იმ სესხს, რომელიც ითხოვა, რიღასთვის დააზღვიოს მამული, დაიღოს ამისი ხარჯი, როცა შეიძლება ეს მას არა ჰსურს, რადგანაც სესხი არც ხელს აძლევს. ჩვენ არა ვთხოულობთ ხოლმე სესხის გადანყვეტამდე არა თუ დაზღვევის ფურცელს, არც გირავნობის მოწმობას, მიტომ რომ თუ ის სესხი რომელსაც ჩვენ გარდავწყვეტთ, მას ჭკუაში არ მოსდის, რის შემდეგაც ხშირად მსესხებელნი უარს ამბობენ, – გირაოს მოწმობაში-კი 50 მან. დაეხარჯება, რისთვის დავახარჯვინოთ ეს ფული? რაიცა შეეხება დაზღვევას, წესდების ძალით დაზღვევის რაოდენობა იმდენი უნდა იყოს, რამდენ სესხსაც ვაძლევთ და ამას უნდა მიემატოს კიდევ ორი წლის ბანკში შესატანი ფული, რადგანაც

მსესხებელს არ ჰსურს ხოლმე ხშირად ამაზედ მეტად დააზღვიოს მამული, ჰსურს ყველაზედ პირველად გაიგოს სესხის რაოდენობა, რომ ტყუილად ხარჯი არ მოუვიდეს დაზღვევის გამო, თუ იმდენს სესხს არ გარდაუნყვეტს გამგეობა, რამდენიც ითხოვა და ან თუ სრულიად უარი ეთქვა. მაგრამ თუ გამგეობა გარდაუნყვეტს სესხს და მსესხებელიც დასთანხმდება ამ გარდანყვეტილებას, მაშინ ვიდრე ფინანსთა სამინისტროს საკრედიტო ნაწილის კანცელიარიაში გავგზავნიდეთ ჟურნალს, რომლითაც ვთხოულობთ ახალის გირავნობის ფურცლების გამოცემის ნება მოგვცენ, უსთუოდ მოვსთხოვთ ხოლმე დაზღვევის საბუთს, რომელშიაც უნდა იყოს მოხსენებული დაზღვევის რაოდენობა წესდების მიხედვით. რამდენადაც გვახსოვს, მხოლოდ ორჯერ გავგზავნიდეთ ჟურნალი გირავნობის ფურცლების გამოცემის სათხოვნელად. ხოლო ეს მხოლოდ კანცელარიის შეცდომაა. ხოლო არ ყოფილა არცერთი შემთხვევა, რომ ისე მიგვეცეს სესხი, თუ დაზღვევის საბუთი ხელში არა გვქონია. საქმე ხომ მხოლოდ მართო ის არის, რომ სესხი უზრუნველ ყოფილ იქმნეს დაზღვევის საბუთით. ყოველივე სხვა უბრალო ფორმა არის. ამ სახით, ასეა, თუ ისე რევიზიის ანგარიში ამბობს, რომ თუმცა გაზვიადებულია შემოსავალი გირაოდ მიღებულის მამულებისა, და ამისდა მიხედვით გაცემული სესხიც გარდამეტებულია, მაგრამ თვითვე დასძენს დღეს ყველა გაცემული სესხი ყოველს შიშს გარედ არის ჩვენს ბანკში.

ამის და მიუხედავად აი როგორ ათავებს მინისტრი ამ პუნქტს:

„ამგვარს წეს-რიგს ის შედეგი აქვს, რომ ძალიან ხშირად ბანკსა რჩება ეს მამულები და ბანკს თვალსაჩინო ზარალი ეძლევა. ხოლო ამგვარი არა კანონიერი მოქმედება ქალაქის გირაოს დაფასების შესახებ, და ის ამბავი, რომ ფინანსთა სამინისტროსათვის იმალება ფრიად საყურადღებო გარემოება, რომელიც მოითხოვება გირავნობის ფურცლების გამოცემისათვის, ეს უმართებულოაო (неблаговидно) ამბობს ბ-ნ მინისტრის ქალაქი.

მერე რა გარემოება დავმალეთ ისეთი, რომელიც ფრიად საყურადღებოა? ყოველივე ცნობა, რომელსაც კი თხოულობს საკრედიტო კანცელარია, ვატყობინებთ იმნაირად, როგორც ნაჩვენებია მისგანვე სამაგალითოდ მოცემულს ჟურნალში, და რომელშიაც მოხსენებულია ყველა საჭირო გარემოება, რაზედ ჰფუძნდება გირავნობის ფურცლების გამოცემის ნება-რთვა. აი ის სამაგალითო ჟურნალი, რომლითაც ვთხოულობთ სესხისათვის საჭირო გირავნობის ფურცლების გამოცემის ნებას. ამაში მოხენებულია ყველა გარემოება,

რომელსაც თხოულობს საკრედიტო კანცელარია. სასურველია გვიჩვენონ ისეთი ყურნალი, რომელშიაც ყველა საჭირო გარემოება არ იყოს ნაჩვენები. ამის შესახებ არც რევიზიის ანგარიშშია რამე ნათქვამი და საიდან გამოიყვანეს ეს დამალვა რაღაცა გარემოებისა ჩვენ არ ვიცით. ამის შემდეგ უმორჩილესადა გთხოვთ მიაქციოთ ყურადღება სიტყვებს: „დამალვას“ და „неблаговидно“-ს. რაში ხედავენ ამ „დამალვას“ და „неблаговидно“-ს. რამდენად ეს დასკვნა შეესაბამება ზემოხსენებულს გამოძიებას რევიზორისას ამის განსჯა თქვენთვის მომინდვია ეს „დამალვა“ (укрытие) და „неблаговидно“ ის ლახტია, რომელსაც ჩვენ გვიჩვენებენ ჩვენი კეთილმყოფელნი, თუმც ეს არ დაგვიმსახურებია, მაგრამ ჩვენმა მეგობრებმა ესეც არ იკმარეს და „неблаговидно“-ი „ბინიერებად“ გვიქცის და ეს საქვეყნოდ განაცხადეს თავის წერილში რომელიც „ნოვოე ობოზრენიეში“ იყო დასტამბული. და იცით ვინ მოაწერა ამ წერილს ხელი? მაგრამ რა საჭიროა? ღმერთმა მშვიდობა მისცეთ, მე მათ სახელს არ ვიტყვი, ხოლო წარმოვიდგენ, რომ ჩვენი მოქმედება მართლა „неблаговидный“ ბინიერებას რაღა ადგილ აქვს აქა? неблаговидно-დამ ბინიერამდე ხომ დიდი მანძილია. თვით ამ წერილის დამწერთათვის მიმინდვია მისი განსჯა, თუ რამდენად „неблаговидность“-ის უქონლობა ნიშნავს ბინიერების ქონელობას.

გამოსვლა 7: ეხლა ავხსნათ მეოთხე მუხლი მინისტრის ქალაღდი-სა. აი, რას ამბობს იგი:

„უძრავ მამულთა, რომელნიც ბანკსა რჩება იმის გამო, რომ მეორე საჯარო ვაჭრობაზე მსყიდველნი არ აღმოჩნდნენ, არ ჰყიდის ბანკი ექვსის თთვის ვადაზე, რა ვადაც წესდების ძალით სავალდებულოა მათ გასასყიდად და ამასთანავე არ არიან დაცულნი სახაზინო ინტერესები, რადგანაც გასყიდვამდის ბანკი მათ თავისს სახელზე არ იმტკიცებს“.

ექვსის თთვის განმავლობაში გასყიდვა ბანკის მიერ იმა მამულთა, რომელნიც მას დარჩა, ბანკის დარბევაა. როდესაც საადგილ-მამულო ბანკთა წარმომადგენელთა კრება იყო – აღძრეს შუამდგომლობა ამ გვარს შემთხვევაში ვადის გაგრძელებისა და მართებლობამ ყურადღება მიაქცია ამ გარემოებას, მით, რომ აღასრულა თხოვნა რამოდენიმე ბანკთა. ჩვენც დაგვირდნენ და ამის შესახებ ქალაღდიცა გვაქვს სამინისტროსი. შუამდგომლობას შეინწყნარებენ. გაუწყებთ, რომ ვერც ერთი ბანკი ამ წესს ვერ შეითვისებს. არა ერთჯერ მოგვწერეს ამ ვადის გასვლამდე გაჰყიდეთ მამულებიო, მაგრამ

ჩვენ ეს ვერ შევასრულეთ, რადგანაც ამგვარის მოთხოვნის აღსრულება შეუძლებელია ისე, რომ ბანკს ზარალი არ მოუვიდეს. ჩვენ საჭიროების ძალით არ ვასრულებდით ამ შემთხვევაში წესდებას და ექვსს თვეზე უფრო მეტს ხანს ვიტოვებდით მამულებს. ეს საკრედიტო კანცელარიისათვისაც არ იყო საიდუმლო; იმან კარგად იცოდა ეს გარემოება; ის დარწმუნდა, რომ ასეთი მოკლე ვადა ბანკისათვის მოუხერხებელი და საზარალოა და ამისათვის საჭიროდ სცნო ფინანსთა სამინისტრომ კანონ-მდებლობის გზით ეშუამდგომლა ვადის გაგრძელება და ჩვენ, გიმეორებთ, დაგვპირდნენ ამას, და საბუთად ამისა სამინისტროს ქალაქი გვაქვს. რაც შეეხება მამულების ბანკის სახელზე დამტკიცებას ექვსის თვის ვადით, მე თუმცა დიდი მცოდნე არა ვარ კანონისა, მაგრამ ვფიქრობ, რომ ყველა კანონები რომ გაჩხრიკონ, ვერავინ გვაჩვენებს სახეს ისეთის სიგელისას, რომელიც დანიშნული იყოს სამტკიცად ექვსის თვის საკუთრებისა. ყველამ იცის, ერთი უპირატესი ნიშანი უძრავის ქონების კუთვნილებისა ის არის, რომ იგი საშვილიშვილოა და არა საექვსთთვიო. მე უარს არა ვყოფ, რომ საკრედიტო კანცელარიას უფლება აქვს ასეთი მოწერილობა გამოგვიგზავნოს, რადგანაც სენატიც იძულებულად ჰყოფს ბანკებს ექვსის თვის კუთვნილების შესაძენად მათ ხელთ ჰქონდესთ კანონიერი, დამტკიცებული სიგელი. ასეთმა მდგომარეობამ რამოდენიმეჯერ აიძულა წარმომადგენელნი საადგილ-მამულო ბანკთან ეშუამდგომლათ ამ საგნის შესახებ კრებების დროს. მაგრამ ამ ეშუამდგომლობას არ ეღირსა შეწყნარება. შეიძლება კიდევ ხელ-ახლად ამაზე ეშუამდგომლობა, თუ დაავალებთ გამგეობას.

მეხუთე მუხლი მინისტრის ქალაქისა შემდეგია:

„32 § წესდების წინააღმდეგ გამგეობა აძლევს ნებას გადაანინდონ მამული გარდაუხდელად ვალის ერთის მეხუთედის ($\frac{1}{5}$). გარდა ამისა ამ შემთხვევაში, როცა გარდაანინდებენ მამულს და მსესხებელს ეძლევა დამატებითი სესხი, გამგეობა სამინისტროსა სთხოვს ნება-რთვას გირავნობის ფურცლების გამოცემისას, მაგრამ არა დამატებით სესხისას, არამედ მთელის გადაანინდებულის ვალის კვალობაზე. ამასთან გამგეობა თავისს ჟურნალებში ჰფარავს ამ საგნის შესახებ იმ გარემოებას, რომ ეს მამული წინათაც იყო დაგირავებული. ამისათვის, გარდა იმისა, რომ გამგეობა იცილებს თავიდან ფინანსთა სამინისტროს ზედამხედველობას ასეთის სესხის შესახებ, – ამ წესის პირდაპირი შედეგია დამძიმება თვით მსესხებელისა, რადგანაც ის ვალდებული არის ბანკის სასარგებლოდ გარდაიხადოს

ერთი (1)⁰/₁₀₀ მთელის გადაწინდებული ვალისა და არა მხოლოდ დამატებითი სესხის კვალობაზე“.

ძალითა § 32 წესდებისა, რომლის გამო ამ შემთხვევაში ბანკს ბრალსა სდებენ, არც ერთი სესხი არ გაცემულა. გადაწინდება არ მომხდარა ჩვენს ბანკში.

მამულები კი არ გადაწინდებოდნენ ხოლმე, არამედ ექვს პროცენტია სესხებში, გადაკეთდებოდნენ ხოლმე ხუთ პროცენტთანად, როგორც ამას ამტკიცებს თვით ბ-ნი რევიზორიც. და ამ გადაკეთებით მსესხებელთა შეღავათი ეძლეოდათ. გადაწინდება-კი შეიძლება მაშინ, როდესაც ერთი მეხუთედი სესხისა გარდახდილია და მსესხებელი თხოულობს გაუნაწილონ მას სესხი ახალის ვადით ასე, რომ ანუ ოთხი მეხუთედი დანაშთენი ვალი ახალ ვადით განაწილდეს ანუ გარდახდილის ვალის ნაწილიცა დაემატოს.

სესხის ასეთი გარდაცვლა მდგომარეობს იმაში, რომ 6⁰/₁₀₀-იანი 5⁰/₁₀₀-ნად გარდაიქმნება. ამ გზით ჩვენ კონვერსია მოვახდინეთ სამ მილიონამდის, ესე იგი, მსესხებელთ ჩამოვაშორეთ ტვირთი ოც-და-ათიათასის (30000) მანეთისა ყოველ წლივ. რაიცა შეეხება მას, რომ დამატებითი სესხი, ვითომც და გაცემულიყოს თავდაპირველის სესხის რაოდენობის დამალვით, ეს სწორე არ არის, და ამას არც ასაბუთებს მოხსენება რევიზორისა. არ ყოფილა არც ერთი შემთხვევა, როდესაც გვეთხოვოს მარტო დამატებითი სესხი აღუნიშვნელად გამგეობის ჟურნალში, რომელიც საკრედიტო კანცელარიას ეგზავნებოდა, თავდაპირველის ვალის რაოდენობისა. ეს თუ ასე არ არის, მე ვითხოვ გადაათვალიეროთ ყველა ჩვენი შუამდგომლობა დამატებითის სესხის შესახებ და, დეე, გვაჩვენონ ერთი შემთხვევა მაინც ამისი წინააღმდეგი თვით რევიზორიც ამ შემთხვევაში ამისთანას არას ამბობს და არ აღნიშნავს თვისს მოხსენებაში.

ჩვენ რომ არ ვაჩვენებდით იმ ვალს, რომელიც უკვე იყო მამულზედ, როცა 6⁰/₁₀₀ გირაოს 5⁰/₁₀₀ შეეცვლიდით ხოლმე, ეს იმიტომ, რომ არ არის მოხსენებული არც წესდებაში, არც ფინანსთა სამინისტროს რაიმე განკარგულებაში, რომ ამგვარს შემთხვევაში არსებული ვალი საჩვენებელი იყოს. ამისთანა ვალი ნაჩვენებია ხოლმე გირავნობის მოწმობაში და სანამ ეს ვალი გარდახდილი არ იქმნება, ახალი სესხი არ მიეცემა. თვით რევიზორის ანგარიში გვიჩვენებს, რომ გამგეობის მოქმედება ამ შემთხვევაში კეთილ-სინიდიისერია, ე. ი. ჯერ არსებულ ვალის გარდახდას თხოულობდნენ და როცა იგი გარდახდილი იქმნებოდა, მერე აძლევდნენ ახალს. გვიჩვენებენ, რომ ამგვა-

რის წესის გამო ფინანსთა სამინისტროს არ შეუძლიან თვალ ყური ადევნოს გირავნობის ფურცელთა რაოდენობასაო. ეს მგონი ასე უნდა გავიგოთ, რომ ერთისა და იმავე სესხის გამო არსებობს ერთსა და იმავე დროს ორი წყობა გირავნობის ფურცლებისა, რომელთაგან ერთი უკვე ტრიალებს საზოგადოებაში და მეორე გამოიცემა იმათ სამაგიეროდ. მართალია, მაგრამ განა შესაძლებელია თვალ-ყური ადევნოს კაცმა, მაგალითად, როცა ქუთაისის სათავადაზნაურო ბანკიდან ანუ ტფილისის საქალაქო საკრედიტო საზოგადოებიდან გადმოაქვთ მამულები ჩვენს ბანკში დასაგირავებლად და ამის გამო ვითხოვთ ხოლმე გირავნობის ფურცლების გამოცემის ნებართვას. ამ შემთხვევაში ხომ გვაძლევენ ნებას, სესხის მისაცემათ მოვითხოვთ გირავნობის ფურცელი. აქ სრულიად ჩვეულებრივის წესით ორი წყობა გირავნობის ფურცლები ანუ ობლიგაციებისა მოდის: ერთი მაშინ, როცა ერთი იმ საკრედიტო დაწესებულებისაა, რომლიდანაც გადმოაქვთ და მეორე იმისი, სადაც გადააქვთ. აქ კონტროლი შეუძლებელია, რადგან არც წესდება თხოულობს და არც პრაქტიკა, რომ ამისთანა შემთხვევაში არსებულის ვალის რაოდენობა შევატყობინოთ საკრედიტო კანცელარიას, როცა ვითხოულობთ გირავნობის ახალის ფურცლების გამოცემის ნებართვას. კონტროლი მხოლოდ იმაში უნდა იხატებოდეს, რომ მთელი ჯამი გამოცემულის გირავნობის ფურცლებისა იმდენი იყოს, რამდენიც სესხია გაცემული ამა, თუ იმ საკრედიტო დაწესებულებისაგან. ეს სწორედ ასე სწერია § 49 ბანკის წესდებისა: „ჯამი გირავნობის გამოცემულის ფურცლებისა არ უნდა იყოს მეტი იმ ხანგრძლივ სესხზედ, რომელსაც იძლევა ბანკი უძრავს მამულზე.“ ეს ცნობები მოთავსებულია ანგარიშებში და ყოველთვიურს ბალანსებში, რომელიც წარედგინება ხოლმე საკრედიტო კანცელარიას.

შემდეგ მინისტრის ქალაქი ამბობს, რომ ეს წესი ამძიმებსო მსესხებელთ, რომელთაც უნდა გარდაიხადონ ბანკის სასარგებლოდ 1% პრემია ყველა გადაგირავების შემდეგ მიღებულის სესხისა და არა მარტო იმ სესხისა, რომელიც დამატებით ეძლევაო. როცა სესხი იცვლება, მამული ფასდება ისე, როგორც ახალი გირაო, გამოიცემა გირავნობის ახალი ფურცლები, ყოველსავე ამას მოჰყვება ხოლმე ახალი ხარჯი, და ამის შესავსებლად დაწესებულია წესდებაში ერთ ხან გადასახადად 1% მთელის სესხისა. მე იმის წინააღმდეგი არა მაქვს-რა, რომ სესხის შეცვლის დროს ამას არ ვახდევინებდეთ, მაგრამ საქმე ის არის, რომ ეს პარაგრაფი წესდებაში არის და სანამ ეს ასეა,

ჩვენ არა გვაქვს ნება ასეთი შეღავათი მივსცეთ მსესხებელს როცა სესხს ვუცვლით, ე. ი. როცა ხელა-ხლად ვაფასებთ, ხელ-ახლად ვუმზადებთ და გირავნობის ახალს ფურცლებს ვაბეჭვდინებთ. რაიცა შეეხება იმას, რომ დამატებითის სესხის მიცემის დროს ახდევინებდნენ 1% მთელის ვალისაგან და არა მხოლოდ დამატებითის სესხისაგან, ეს ესე არ არის იმიტომ, რომ არ არის არც ერთი შემთხვევა, სადაც ეს გარდასახადი მოგვეთხოვოს მთელის ჯამიდან თავდაპირველისა და არა მარტო დამატებითის ვალისა. მთელი ეს ამბავი საქმისა იმაშია, რომ დამატებითი სესხი, გადაკეთება სესხისა და გადაგირავება ერთმანეთისაგან არ არის გამორჩეული.

გამოსვლა 8: ეხლა შევეუდგეთ სამინისტროს ქალაქის მეექვსე მუხლის განხილვას: „6) Запасный капитал вопреки § 91 устава банка, находится в большей своей части на текущих счетах в частных кредитных учреждениях, а не помещается, как-бы слѣдовало, в государственномъ банке или в государственныхъ % % бумагахъ“.

გამოსვლა 9: ნაკითხულ რევიზიის ანგარიშიდან სჩანს, რომ, იმ დროს, როდესაც კასსას რევიზია გაუკეთეს, სათადარიგო თანხა შესდგებოდა 226,147 მან. 21 კაპ.; ხოლო კასსაში, როგორც თვით რევიზორის ჩვენებიდანაცა სჩანს, სახელმწიფო სარგებლიანი ქალაქები ყოფილა 89,000 მან. და ბანკის აგენტს, სახელდობრ ს. პეტერბურგის „Учетный и Ссудный“ ბანკს ჰქონია 149,000 მ. ამ რიგად სულ 238 ათასი მანეთის სახელმწიფო სარგებლიანი ქალაქები აღმოჩენილა რევიზიის დროს, ე. ი. 13 ათასის მანეთით იმ თანხაზედ მეტი, რომელიც სათადარიგო თანხისათვის იყო საჭირო. გთხოვთ ეს კარგად დაიხსომოთ. ზემოდ აღნიშნული 149 ათასი მანეთის სახელმწიფო სარგებლიანი ქალაქები, როგორც სამართლიანად შეჰნიშნავს თვითონ რევიზორიც, დროებით კონვერსიისათვის წინდნად იყო შეტანილი სამინისტროში. წესდების § 91 ამბობს: „ბანკის სათადარიგო თანხა სახელმწიფო ბანკის ტფილისის განყოფილებაში უნდა ინახებოდეს, ან-და სახელმწიფო სარგებლიანი ქალაქებში“. ამრიგად, ბატონებო, როგორც ჰხედავთ, რევიზიის დროს სახელმწიფო სარგებლიანი ქალაქები 13 ათასის მანეთით სათადარიგო თანხაზედ მეტი ყოფილა, თუნდაც ისიც არ ჩავთვალოთ, რომ 106,800 მან. ტფილისის საკომერციო ბანკში სპეციალურ ანგარიშით ყოფილა მიცემული. მაშასადამე, თუ საქმე იმაშია სათადარიგო თანხა სად, ან როგორ ინახებოდა, მაშინ ამ შემთხვევაში ზემოდ აღნიშნული გარემოება სრულიად კანონიერია, რადგანაც წესდების § 91 პირდაპირ

უფლებას იძლევა სათადარიგო თანხა სახელმწიფოს სარგებლიან ქალაქებში ინახებოდეს. მაგრამ იმ 149 ათას მანეთის შესახებ-კი, რომელიც კონვენსიისათვის გირაოდ იყო წარდგენილი დროებით, შეიძლება ეჭვი დაიბადოს: კანონიერია თუ არა სათადარიგო თანხის სარგებლიანი ქალაქები ასე მოიხმარონ. რას ნიშნავს კონვენსიისათვის გირაოს წარდგენა? ეს იმას ნიშნავს, რომ რაც სესხის გარდაცვლის გამო კონვენსიით ტირაჟში გამოსულ გირავნობის ფურცელნი და მათი კუპონები ნაღდს ფულს მოითხოვენ, ის ნაღდი ფული წინააღმდეგ ხელთა ჰქონდეს სამინისტროს, რომ ამ მხრით უზრუნველ იყოს და ტირაჟში გამოსულ გირავნობის ფურცელთა და კუპონების თავისი საჭირო ნაღდი ფული ჰქონდეს გამოსახსნელად, თუ ბანკს სხვა სახსარი არ ექმნება ამისათვის. წესდების § 90 ამბობს, რომ სათადარიგო თანხა ყოველს შემთხვევაში, რომელიც ამ წესდების მუხლშია ნაჩვენები, დანიშნულია იმისათვის, რომ ეს თანხა ავენსად იხმაროს. ტირაჟში გამოსულ გირავნობის ფურცელთა და კუპონების დასახსნელად. აქედამ ცხადადა სჩანს, რომ ის 149,000 მანეთი, რომელიც სახელმწიფო სარგებლიან ქალაქებში გვექონდა და წარდგენილი იყო სამინისტროში დროებით გირაოდ გამოსახსნელად ტირაჟში გამოსულ საკონვენსიო გირავნობის ფურცლებისა და კუპონებისა, თავის კანონიერ დანიშნულებას არ გარდასვლია. ეს გირაოდ წარდგენილი ქალაქები ეხლა სულ დახსნილია და ჩვენს ხელშია.

მაშ, რაშია აქ წესდების დარღვევა? მარტო იმაში თუ, რომ ხსენებულნი სახელმწიფო სარგებლიანი ქალაქები არ იყვნენ ცალკე აღნიშნულნი ბალანსში, როგორც კუთვნილება სათადარიგო თანხისა, ანუ, რომ უფრო უკეთა ვსთქვათ, არ იწოდებოდნენ სარგებლიან ქალაქებად სათადარიგო თანხისა? თანახმა ვარ მისი, რომ ივინი უნდა მართლა იწოდებოდნენ ბალანსებსა და საბუღალტერო ნიგნებში სარგებლიან ქალაქებად სათადარიგო თანხისა, მაგრამ ამ შემთხვევაში მთელი არსება საქმისა ის არის, რომ სათადარიგო შენახული და დაცული იყო, რადგანაც სახელმწიფო სარგებლიანი ქალაქები, რომელშიაც სათადარიგო თანხა უნდა ინახებოდეს, იმაზე მეტი აღმოჩნდა, რაც საჭირო იყო. განა რა არის აქ წესდების დამარღვეველი? ვიმეორებ, მხოლოდ ის, რომ სარგებლიანი ქალაქები სათადარიგო თანხისა არ იყვნენ ცალკე აღნიშნულნი სპეციალურ მათის სახელით. მაგრამ ფულები კი ხომ უნაკლებოდ იყო და სათადარიგო თანხა კანონისამებრ სარგებლიან ქალაქებში მოქცეული, ესე იგი, თავის ადგილას. მადლობა ღმერთს. საქმეც ამაშია...

ეხლა ბატონები, ვნახოთ მეშვიდე მუხლი მინისტრის ქალაქისა რას გვაუწყებს:

„7) Дѣлопроизводство и счетоводство банка не находятся въ должномъ порядкѣ: дѣла не имѣють описей, черновыя бумаги не завѣряются; архива нѣтъ, книги банка ведутся небрежно, не имѣють между собою необходимой связи и не содержатъ ни итоговъ, ни транспортовъ“.

ეხლა ამასთანავე მოვიყვანოთ ის ადგილი რევიზორის მოხსენებში, რომელზედაც დამყარებულია ეს მეშვიდე მუხლი მინისტრის ქალაქისა:

„ნეს-რიგი ანგარიშის წარმოებისა, რომელიც ბანკსა აქვს სახელმძღვანელოდ შემოღებული, სწორი და კანონიერია; მათზე დაფუძნებულნი წიგნები სავსებით გვაუწყებენ ბანკის მოქმედებას და მისს ოპერაციებს, რომ იმათ ეტყობოდეს მეტი რიგიანობა და აკკურატნობა და ხმარებულ იყვნენ წესიერად, როგორც ამას თხოულობს ძირითადი წეს რიგი ყოველის საანგარიშო წიგნებისა. ამ მხრით ყველა წიგნები არ არიან ერთნაირის ღირსებისა. უმთავრესი წიგნი და ყველა არსებითი წიგნები, თუმცა გარეგნობის მხრით უნაკლები არ არიან (საერთო ჯამი ხანდახან არ არის ანუსხული და თუ არის, ისიც კარანდაშით), მაგრამ თვისის შინაარსით სრულიად მართლა არიან წარმოებულნი და მათის შემოწმების შემდეგ აღმოჩნდა, რომ ბანკის ანგარიში, რომელიც ამ ზემოხსენებულ წიგნებზეა დამყარებული, ყოველის ეჭვის გარეშეა“. ბატონებო, ხედავთ, რომ ნეს-რიგი საანგარიშო წიგნებისა და წარმოებისა, რომელსაც ბანკი მისდევს, როგორც რევიზორის მოხსენება ამტკიცებს, ნამდვილია და წიგნებს, რომელნიც იმ ნეს-რიგზეა დაფუძნებული, შეუძლიანთ სავსებითა და შეუმცდარად აჩვენონ ბანკის მთელი მოქმედება და მისი ოპერაციები. თუ ეს ასეა, სხვა რაღა მოეთხოვება ანგარიშის წარმოებას? მინისტრის ქალაქი-კი ამბობს, რომ ბანკის საანგარიშო წიგნები და მათი წარმოება საჭიროებისა და-გვარად წესიერად არ არის დაცულიო. საიდან გამოდის ასეთი დასკვნა მაშინ, როდესაც, რაც სამთავრო წიგნებია, ყველა წესიერად არიან წარმოებულნი გარდა იმისა, რომ ზოგან ჯამი არ არის და ზოგან იგი ჯამი კარანდაშით არის აღნიშნული და არა მელნით. აი, საკითხავი!..

გამოსვლა 10: მეტია ჩემთვის მაგგვარი წინ-სწრობილი გაფრთხილება. მერწმუნეთ, რომ მე შევძლებ არ გარდავცდე ზრდილობის საზღვარს და იმ პატივისცემას, რომელიც თვითოეული ჩვენთაგანი მოვალეა იქონიოს ყოველ კანონიერ უფლების წარმომადგენელთა

მიმართ საერთოდ და ბატონ მინისტრის მიმართ განსაკუთრებით. მე ნებას არ მივცემ ჩემს თავს ისეთი რამ წარმოვსთქვა, რომლის განმეორებაც მინისტრისა და ყველას წინაშე არ შემეძლოს. მე აქ მხოლოდ დასკვნა პირდაპირ დაუყუყენე საბუთს და თუ დასკვნა არ შეეფერება საბუთს, ნუ თუ არ უნდა ვთქვა.

გამოსვლა 11: ნუ თუ თქვენ, ბ. კეზელო, მე უნდა მასწავლიდეთ ზრდილობასა?!

გამოსვლა 12: დიალ, ნავიკითხავ, მაგრამ, ვიცი, თქვენ თვითონ არ გაიმებათ.

გამოსვლა 13: „ყველა იმ წიგნით, რომელნიც უმთავრესს წიგნებს ჰშველიან, ისეთი უწესოება (небрежность) ეტყობათ, რომ ბუღალტერის თვალთ რომ შეხედოთ – მათ არავითარი ღირსება არა აქვთ; გარდა მცირე რაოდენობისა, ისინი უფრო შენიშვნებსა ჰგვანან ამა თუ იმ საჭირო წიგნის შესადგენად აღნიშნულს. ეს წიგნები ერთი-მეორესთან მოუხერხებლად შეკინძულნი არიან, ერთი მეორეს ვერა ჰხსნიან და ვერ ამონებენ, ჩანერილები ერთმანეთში არეულან და არსად არ არის აღნიშნული შემაერთებელი გადატანა (транспорт) და ჯამი“.

მე თქვენს ყურადღებას მივაქცევ მას, რომ უმთავრესნი წიგნები წესიერად არიან შემდგარნი და განსაკუთრებული უწესოება (небрежность) ეტყობათ მხოლოდ საშველ წიგნთ. ვაჭრობის წესდების ძალით მხოლოდ უმთავრესნი წიგნები უნდა იყვნენ სავალდებულონი და ისინი, ბ-ნ რევიზორის სიტყვით, გარკვევითა და წესიერად შემდგარნი და წარმოებულნი, ხოლო ყველა დანარჩენთ-კი, რომელთაც საშველი წიგნები ეწოდება, თვით ბუღალტერი ადგენს, ანუ თავისის შეხედულობის და საჭიროების გვარად, ანუ გამგეობის მოთხოვნილებით. მხოლოდ მისათვის-კი, რომ მან მითი გაიადვილოს საბუღალტერო ანგარიშების წარმოება. აი, სწორედ ამ საშველ წიგნთ უწესოებაზე გვითითებს რევიზორის მოხსენება. და ამას მეც არ უარ-ვყოფ. მაგრამ, ვინ არის ამაში დამნაშავე? ვინ აწარმოებდა ამ წიგნებს ასე უწესოდ? აი, ის უსიამოვნება ესრედ წოდებულის ოპოზიციისათვის, რის შესახებაც მე ზემოთა ვთქვი. ამათ ასე აწარმოებდა ოპოზიციის საყვარელი ბუღალტერი თ. ფავლენიშვილი, შრომის მოყვარე და სვინდისიანი კაცი, მაგრამ, როგორც აღმოჩნდა, – ცუდი ბუღალტერი. 1893 წ. გამგეობის გარდანყვეტილების ძალით იგი ბუღალტერი დავითხოვეთ. გაიხსენეთ ბატონებო, თუ რა ქექა-გრგვინვა ასტეხა ამაზე ოპოზიციამ და შეეხო იმ უფლებას

გამგეობისას, რომელიც მისთვის მიუნიჭებია თვით კანონს, ესე იგი, უფლებას, რომ სამსახურიდამ დაითხოვოს ის ბანკში მოსამსახურე, რომელიც კენჭით არ არის ამორჩეული. მე იძულებული მყვეს ამ ჭეჭა-გრგვინვის გამო აქ, თქვენს წინაშე საზოგადო კრებაში, მეჩვენებინა ყველა ის უნესობანი (непрежностъ) საშველ წიგნთა წარმოებისა, რომელზედაც რევიზორის მოხსენება ეხლა მიგვითითებს. ეს წიგნები აჭრელბულნი იყვნენ კალმითა და კარანდაშით უგზო-უკვლოდ ჩაწერილებისაგან, ყოველს სიგძე-სიგანეზე, ერთის მხრიდამ მეორემდე. იქ ჩაწერილებს მხოლოდ თ. ფავლენიშვილი გაიგებდა ხოლმე და სხვას ვერავის ვერ შეეძლო იქიდამ რაიმე ცნობა ამოეკითხა. ეს ჩაწერილები ხანდახან აქა-იქ მიმოფანტულს ქალაქის ნაკუნებზე იყვნენ ხოლმე აღნიშნულნი. ყველა ეს მე მოვახსენე მაშინდელს საზოგადო კრებას და თვით თ. ფავლენიშვილმა დაამოწმა მათ წინაშე ჭეშმარიტება ჩემის განცხადებისა. ესრედ წოდებულმა ოპოზიციამ კინალამ ბრალდებულთა მდგომარეობაში ჩამაყენა თ. ფავლენიშვილის სამსახურიდამ დათხოვნისათვის. და ეხლა-კი იგივე ოპოზიცია შეჰხარის რევიზორის სამართლიანს მოხსენებას საშველ წიგნთა უნესობის შესახებ და ის-კი ავიწყდება, რომ ყოველივე ეს იმას ეკუთვნის, ვისათვისაც ისინი თავ გამოდებულნი იყვნენ და ვინც ჩვენ სამსახურიდამ დავითხოვეთ.

რა-კი ახალი ბუგალტერი დავნიშნეთ, მას აქედ ზემო აღნიშნულნი წიგნები, როგორც თვით რევიზორის მოხსენება ამბობს, უმჯობესდებიან და წესიერება ეტყობათ; მაგრამ რომ ერთხელ და სამუდამოდ წიგნები, ოცის წლის განმავლობაში წარმოებულნი, წესიერებაში მოვიყვანოთ, საჭიროა დრო, რადგან ცნობასა და წესიერებაში მოყვანა ამოდენა ხნის საშველ წიგნთა, რომელნიც წარსულ წლებში ნაკუნ-ნაკუნ ქალაქდებად გარდამოსცა სამემკვიდროდ თ. ფავლენიშვილმა ახალს ბუგალტერს, ძალიან ძნელი საქმეა და დიდს დროს თხოულობს.

რაც შეეხება საქმეთა წარმოებას, ამაზე მინისტრის ქალაქდი გვეუბნება, რომ ვერც ეს არის რიგიანადო. საქმეებს სიები არა აქვთ შემდგარი შიგ ჩაკერებულ ქალაქდებისა, შავად დაწერილნი (черновыя) ქალაქდები ხელმოწერილნი, შემომნებულნი არ არიან და არ არის არხივიო. ყველა ეს მართალია. შავად დაწერილნი ქალაქდები ხელმოწერილნი არიან – დღეიდამ ხელს მოვანერთ; საქმეში ჩაკერებულ ქალაქდებს სიები არა აქვს – იმათაც შევადგენთ. გვეუბნებიან არხივი არა გაქვთო. მაგრამ რა არის, რომ ვსთქვათ,

ეს არხივი? ნუ თუ ეს ის ოთახია მართლა, რომლის კარებზედაც მიწერილი უნდა იყოს: „ესე არს არხივი“ და, სადაც განსაკუთრებული მოსამსახურე პირია, რომელსაც არხივარიუსი ეწოდება, თუ ეს წიგნთა და საბუთთა შესანახი ადგილია? მე მგონია, რომ არხივი წიგნთა და საბუთთა შესანახი ადგილია და ჩვენ ეს ადგილი გვაქვს. რამოდენიმე შკაფი გვაქვს ამისათვის ჩვენ, სადაც წიგნები და საბუთები რიგზედ არიან მოთავსებულნი. ყველა ამათ შეერთებულად, თუ თვითვეულს შკაფს ცალკე არხივი ერქმევა, თუ არა, – ეს სულ ერთია, რადგან ამისაგან არ იკარგება წიგნთა და საბუთთა შესანახავ ადგილის მნიშვნელობა. გინდათ მაინც და მაინც ცალკე ოთახი ამისათვის, – გვიბოძეთ ეს ცაკლე ოთახი, რომელიც ამ ჟამად ბანკის სადგურში არ არის, მოგვეცით მოსამსახურე პირი, რომელსაც ჩვენ არხივარიუსს დავუძახებთ, – და თქვენ გექნებათ არხივი გარეგანის მხრითაც მოწყობილი, რადგანაც საქმით ეხლაცა გაქვთ: ერთი სიტყვა ბრძანეთ და რომელი საქმეც გინდათ ეხლავ მოგართმევენ. და აი, ყველა ჩვენი შეცდომები ამ მუხლის შესახებ. მადლობა ღმერთს, ბატონებო, რომ მეტი ვერა აღმოჩნდა-რა და არ აღმოჩნდა იმისთვის, რომ საქმეთა წარმოებაში სხვა უფრო შესანიშნავი შეცდომა და წინდაუხედაობა არ არის.

შემდეგ ამისა უკანასკნელი მერვე მუხლი-ლა დაგვრჩა განსახილველად მინისტრის ქალაქისა, რომელიც აი რას გვაუწყებს:

„Убытки банка маскировались по балансамъ и отчетамъ показаніемъ ихъ возвратными расходами“.

აქვე აღვნიშნოთ ამის შესაფერი ადგილი რევიზორის მოხსენებისა, რომელიც საფუძვლად დაედვა ასეთს დასკვნას:

„ყოველი თითოეული ნაწილი ბალანსისა შემოწმებული იყო საჭირო წიგნებით და იმ მასალით, რომლის შესახებაც ნათქვამი იყო მოხსენების სხვა-და-სხვა მუხლებში და აგრეთვე ცნობები იყვნენ შეკრებილნი კორესპონდენტებისაგან. აღმოჩნდა, რომ ყოველი ნაწილი ბალანსისა სწორი იყო და შეთანხმებული კასასასთან საჭირო ცნობებით უმთავრესის წიგნისა. ამ შემთხვევაში ერთი უნდა შეინიშნოს შესახებ წარსულისა და აი რა: იყო დრო, როდესაც დიდის ხარჯების გამო, რომელიც ბანკს მოუვიდა ძმათა არწრუნის სახლის შესაკეთებლად და რომელიც აღემატებოდა ბანკის მაშინდელს შემოსავალს, თანხა ამ საგნისათვის დახარჯული, ბანკმა მოაქცია დასაბრუნებელ ხარჯთა რიცხვში, რის გამოც ეს ხარჯი წინანდელ ბალანსებში ნაჩვენები იყო დიდად და 1 იანვრის 1889 წლის ბალანსში

იგი გამოისახა დიდ ჯამად 177,070 მ. ამავე დროს ბანკი ყოველ წლივ, თანდათან იბრუნებდა ნაწილს ამგვარად დახარჯულისას და ეხლა სულ უკან დაბრუნებული აქვს. ზემო აღნიშნული მოქმედება ბანკისა უნდა ჩაითვალოს უწესურებად და ბანკის საქმის ნამდვილის ვითარების დამფარავად იმ დროს, რადგანაც ბანკი მაშინ მართლა და ზარალის ნაცვლად აღნიშნავდა ხოლმე მოგებას, რომელიც არ იყო. ამ გარემოებას ვნიშნავ მხოლოდ მისთვის, რომ ბანკის ბალანსების განხილვის დროს შეიძლება სასარგებლო შეიქმნეს ამ გარემოებას განსაკუთრებული ყურადღება მიექცეს, მაგრამ ამ უკანასკნელს დროს ბალანსი უნდა ჩაითვალოს მართლ-მაჩვენებელად ბანკის ფინანსიურის მდგომარეობისა“.

მერვე მუხლში მინისტრის ქალაქისა ნათქვამია, რომ ზარალს „ნიღაბი ჰქონდა ჩამოფარებული“ (маскировались) მით, რომ ის ზარალი დასაბრუნებლად იყო ჩათვლილი, – ნათქვამია ძლიერ სასტიკად და მრისხანედ. მოქმედება, რომლის შესახებაც ეს ნათქვამია, სულაც არ ამართლებს იმ განსჯას, რომელიც ამ სიტყვაში იხატება. აქ არავითარი ნიღაბი არ არის. რევიზორის მოხსენებას აღნიშნული აქვს მხოლოდ ერთი შემთხვევა დასაბრუნებელ ხარჯისა თეატრის გაკეთებისათვის მომხდარისა, რომელიც წარსულს შეეხება და იგი ხარჯიც დღეს სრულებით უკანვეა დაბრუნებული. საქმე აი ასე იყო: თეატრის ასაშენებლად, მთელის ქარვასლის სადგომის შესაკეთებლად და სხვა-და-სხვა შენობისა და ცვლილებისათვის განწესებულზე მეტი დახარჯა, სულ 150,000 მანეთამდის, შეიძლება ცოტა მეტი, თუ ნაკლები. ამ საგნის შესახებ გამგეობამ შეადგინა ვრცელი მოხსენება და წარმოგიდგინათ თქვენ, ესე იგი, საზოგადო კრებას. ეს ხარჯი საზოგადო კრებამ მიიღო და დაამტკიცა; მხოლოდ იმის შესახებ თქვენს კრებაში აღიძრა შემდეგი კითხვა: მთელი ეს ხარჯი გამოვრიცხოთ ერთბამად ბანკის ერთის წლის შემოსავლიდამ, თუ ნაწილ-ნაწილ გამოვსწეროთ რამდენისამე წლის განმავლობაშიო? შეიქნა საშინელი კამათი – ზოგი ამტკიცებდა, რომ ერთბამად უნდა გამოვსწეროთ იმ წლის მოგებისაგან, როდესაც დავხარჯეთო; ზოგი-კი ურჩევდა, რომ გავანაწილოთ და რამდენისამე წლის განმავლობაში დავიბრუნოთ ბანკის მოგებიდამაო. ამ უკანასკნელ მრჩეველთ შორის მეც ვიყავი. თუმცა მაშინაც საბუთიანად მიმანდა და ეხლაც მიმანია მათი აზრი, ვინც ამბობდა, რომ ერთბამად გამოვსწეროთ ეს ხარჯიო, მაგრამ აღსრულებას ამ საბუთიანის მოთხოვნისას მოჰყვებოდა დახურვა სააზნაურო სკოლისა, რა-

დგანაც ამ სკოლის შესანახად აღარ დარჩებოდა საკმარისი თანხა მოგებისაგან, რომლიდანაც შესდგება საყოველთაო სასარგებლო თანხა და ამგვარად ორასზე მეტი ბავშვი ქუჩაში უნდა გარდაგვეგედო. მე ეს არ შემეძლო და ამისათვის ვსთხოვე საზოგადო კრებას ეს 150,000 მან. დასაბრუნებელ ხარჯში ჩაერიცხათ, გაენანილებინათ ხუთის წლით და წელიწადში 30,000 მანეთი გამოენერთ მოგებიდამ. საზოგადო კრებამ იმ უკიდურესის მდგომარეობის გამო, რომ არ დაეგდოთ სააზნაურო სკოლა არსებობის ყოველს სალსარს მოკლებულად, შეინყნარა ჩემი სარჩიელი სრულად და მას შემდეგ მთელი ეს ჯამი აღინიშნებოდა ხოლმე ბალანსებში დასაბრუნებელ ხარჯად. მაშ სად უნდა ჩავგენერა, რადგანაც დასაბრუნებლად ჩავსთვალეთ და სად არის აქ „ნილაბი“? განა ბალანსებში სადმე და ვისგანმე დასაბრუნებელ ხარჯთა შორის ნაჩვენებია მთელის ჯამის შემადგენელი ნაწილი ამგვარის ხარჯებისა? მხოლოდ ამის აღუნიშვნელობას შეეძლო მიზეზი მიეცა ეთქვათ, რომ ამ შემთხვევაში რალაცას ნილაბს აფარებენო და აი, ეხლაც ჩვენს ბალანსში დასაბრუნებელ ხარჯთა რიცხვში ნაჩვენებია თანხა საერთოდ შემდგარი და ის-კი არ არის ნაჩვენები, თუ რა ნაწილებისაგან შესდგა მაგრამ ამ გარემოებას ვერავინ ვერ უწოდებს ნილაბის ჩამოფარებას. ბოლოს ნურც იმას დავივიწყებთ, რომ რევიზორს აქვს აღნიშნული, რომ ეს ხარჯი ეხლა სრულიად უკანვე დაბრუნებული აქვთო. რევიზორი ამბობს, რომ ამგვარად ჩვენ გავაზვიადეთ მოგება ერთის წლისა. სრულიად მართალია. მაგრამ როდესაც შემდეგს წლებში ჩვენ ამ ანგარიშით ყოველ წლივ 30,000 მანეთს ვიბრუნებდით უკან და მოგებას ვაკლებდით, ცხადია, რომ ბოლოს გასული ხარჯი მოგებიდამ შემოსულმა გაასწორა და ამ სახით მიწუსი და პლიუსი გასწორდა. აი, თქვენს წინაშე აიხსნა ეს ნილაბიც... ეს არავისთვის საიდუმლო არ იყო. ყველამ იცოდით, რომ რაც დავხარჯეთ ქარვასლის გადაკეთებაზე თქვენისვე ნებართვით მიღებული იყო და ჩანერილი დასაბრუნებელ ხარჯად და ყველამ იცით, რომ თანახმად თქვენისავე გარდაწყვეტილებისა დაბრუნებული იქმნა იმ ხანის განმავლობაში, რაიც თქვენვე დაგვიწინეთ. ეხლა გკითხავთ: რას ჰქონდა ჩამოფარებული ნილაბი?

გამოსვლა 14: აი, ეს არის სულ, რაც შენიშნა მინისტრმა და აღნიშნა წესდების დარღვევად. თქვენ თვითონ ხედავთ, ბატონებო, რომ არც ერთი ამ მუხლთაგანი არ გვითითებს იმ, ვითომ-და, წესდების დარღვევასა და აღუსრულებლობაზე, რომელიც აღნიშნულია მოხსენებაში თ. ივ. გ. მაჩაბლისა. აქედამ იმ დასკვნამდის მივდივარ,

რომ, მიუხედავად იმისა, რომ თავ. ივ. გ. მაჩაბელს თავისი მოსაზრებანი „მეურყეველნი“ ჰგონია, – მის მიერ აღნიშნულთ წესდების, ვითომ-და, დარღვევათ და აღუსრულებლობათ ვერ მიიქციეს სამინისტროს ყურადღება; და ეს-კი საყურადღებოა, მითი რომ, რადგანაც სამინისტრომ, როგორც წესდების დარღვევას, გამგეობის ყურადღება მიაქცია, სხვათა შორის მას, რომ გადასაწერ ქალაქებს ხელს არ აწეროთ, რომ ქალაქდები აღნუსხულნი არ არიან, რომ არხივი არ მოიძევა ბანკშიო, – ის გარემოება არ დაავინყდებოდა ეთქვა, მაგალითად, რომ გირავნობის ფურცლების ხელად მიუცემლობა მსესხებელისათვის წესდების დარღვევას შეადგენსო. ამაზე მივაქცევ თქვენს განსაკუთრებულს ყურადღებას იმისათვის, რომ რევიზორის მოხსენებაში ეს განკარგულება გამგეობისა განსაკუთრებით არის აღნიშნული: რევიზორი ამ განკარგულებას უკანონოდა სთვლის და სასარგებლოდ მიაჩნია ამ საგნის შესახებ ბანკს მიეცეს საჭირო განმარტება. ჩვენ რომ მსესხებელთ არ ვაძლევთ ხელად გირავნობის ფურცლებს, ამ საგანზე თ. მაჩაბელმა, გარდა თავისის მოხსენებისა, შეაწუხა ყველა და ყოველი, რადგანაც ეს გარემოება თავის ამხანაგთა შესახებ უმთავრეს მუხლად ბრალდებისა აღიარა. რასაკვირველია, თ. ივ. მაჩაბელმა არ დაჰკარგა შემთხვევა თავი გაემართლებინა სამინისტროს ქალაქდის მეშვიდე მუხლის შესახებ, სადაც აღნიშნულია, რომ მაშველნი წიგნები უწესოდ (неиспречно) შემდგარნი არიანო, ქალაქდები არ აღუნუსხავთ და გადასაწერს საბუთებზე ხელი არ მოუწერიათო, მაგრამ რით დაავიკრგინებს ეს თავის მართლებას – ეს მისი საქმეა. აქ მხოლოდ ვიტყვი, რომ ყოველივე ზემო აღნიშნული წესის ფორმალურად დარღვევაა და არა არსებითად, რადგანაც, რაც ანგარიშთა აღრიცხვას შეეხება, რევიზორის მოხსენება გვისაბუთებს, რომ უმთავრესნი წიგნები ბუღალტერისა სწორნი არიან, სავსებით და სიმართლით ხსნიან ბანკის მოქმედებასა და მისს ოპერაციებს და ეს არის საჭირო ანგარიშის წარმოებისათვის. დანარჩენი წიგნები კი ბუღალტერის საქმის გასაადვილებლად არის მოგონილი. გვიჩვენენ, რომ ანგარიშის წარმოება იმ წესით შემოვიდოთ, რა წესითაც ყველა სხვა გრძელ ვადიან სესხის გამცემ დაწესებულებათ აქვთ შემოღებული. ჩვენ აღვასრულებთ ამას შეძლებისა-და გვარად, მაგრამ ერთს გარემოებას მოგაგონებთ: ერთს საკრედიტო დაწესებულებას მთავრობამ რევიზია მოუხდინა, ნახა ჩინებული საქმის წარმოება, ჩინებული ანგარიშის წარმოება, მაგრამ ფული-კი, თითქმის ერთი გროშიც არ აღმოაჩნდა, და ჩვენ

საქმის წარმოებაშიაცა გვაქვს ნაკლი, უწესოთაც არიან შემდგარნი საშველნი წიგნები ანგარიშის წარმოების შემახებელნი, მაგრამ რაც საჭიროა – ნაღდად გვაქვს და ამას რევიზორის მოხსენებაც ამტკიცებს. მაგრამ, ბატონებო, ეს, რასაკვირველია, მაინც არ გვაძლევს ნებას საქმეების წესიერად წარმოებას გვერდი ავუაროთ, მეტად ჩავთვალოთ. ამაზედაც უნდა ვიზრუნოთ. ყოველს ეჭვს გარეშეა, რომ ჩვენის საქმისა და ანგარიშის წარმოებას ეტყობა ფორმალური შეცდომები; მაგრამ, აბა, გვიჩვენეთ ისეთი დაწესებულება, სადაც ეს არ იყოს. ჩვენ ბევრი სამუშაო გვაქვს, – იმას არ ვიტყვი, რომ გვექონდეს ისეთი სამუშაო, რომელსაც ვერ მოვერიოთ, მაგრამ რთულია და თავის სატეხი. რომ გავაუმჯობესოთ საქმისა და ანგარიშის წარმოება – საჭიროა დღევანდელზედ მომეტებული მუშა ხელი, ესე იგი, ის, რაც აღნიშნა რევიზორმა და რასაც ჩვენვე გეუბნებოდით წინად.

დასასრულ სამინისტრო გვეუბნება:

1) Означенный отчетъ представить на обсуждение общаго собрания членовъ тифлискаго дворянскаго земельного банка, которое должно бытъ созвано въ самомъ непродолжительномъ по возможности времени.

2) Все остающіяся нынѣ въ вѣдѣніи банка свыше уставнаго срока недвижимыя имущества продать въ теченіе полугода со дня полученія правленіемъ настоящаго предложенія.

3) принять надлежащія мѣры къ упорядоченію оценокъ какъ земельныхъ, такъ, главнымъ образомъ, городскихъ недвижимыхъ имуществъ капитализируя чистый доходъ первыхъ не мѣнее какъ изъ 7⁰/₀, чистый-же доходъ по городскимъ имуществамъ выводить на основаніи точныхъ данныхъ о дѣйствительной доходности имущества, скидывая изъ таковой для опредѣленія чистаго дохода, сверхъ суммы, потребной на уплату повинностей, во всякомъ случаѣ, не менѣе 30⁰/₀ на расходы по содержанию въ исправности имущества и простой квартиръ – по каменнымъ строеніямъ, и по деревяннымъ – не менѣе 40⁰/₀ валоваго дохода, и затемъ уже доходъ этотъ исчислять согласно § 11 оцѣночной инструкціи, а равно не допускать на будущее время всѣхъ вышеуказанныхъ по этому предмету отступленій отъ устава и отступленій отъ правилъ, установленныхъ министерствомъ финансовъ для контроля по выпуску закладныхъ листовъ.

4) Озаботиться приведеніемъ въ порядокъ счетоводства и дѣлопроизводства банка, по образцу, принятому во всехъ учрежденіяхъ долгосрочнаго кредита.

и 5) Немедленно вслѣдъ за переходомъ въ собственность банка имѣній, оставшихся непроданными на вторичныхъ торгахъ, совершать на эти именія надлежащія крепостные акты.

О мѣрахъ, которыя будутъ приняты правленіемъ къ исполненію настоящаго предложенія и о результатѣ обсуждения общимъ собраніемъ отчета ревизора предлагается донести министерству финансовъ”.

პირველი ამ მუხლთაგანი ჩვენ ვალდებულნი ვართ აღვასრულოთ მითი, რომ, თანახმად 82 § წესდებისა რევიზორის მოხსენების შესახებ, ჯერ გამგეობამ უნდა გამოსთქვას თავისი აზრი და შემდეგ ზედამხედველმა კომიტეტმა; როდესაც ეს ორი ორგანო ბანკისა თავისს აზრს გამოსთქვამს, მაშინ რევიზორის მოხსენება ამ აზრებთან ერთად უნდა კრებას წარედგინოს განსასჯელად. რომ წესდება არ დავარღვიოთ, საჭიროა ეს რიგი დავიცვათ. რადგანაც მინისტრის ქალაქი ჩვენ 16 აპრილს მივიღეთ და საზოგადო კრება-კი 20-თვის იყო მოწვეული, – თქვენც მიხვდებით, რომ ასე მოკლე დროში არ შეგვეძლო აღსრულება ამ წესისა. გარდა ამისა იმ საგანთა რიცხვში, რომელნიც ამ კრებამ უნდა განიხილოს, არ არის გამოცხადებული განსჯა რევიზორის მოხსენებისა და, მაშასადამე, ამ კრებას იგი უნდა მოხსენდეს მხოლოდ სახეში მისაღებად და არა რომელიმე განაჩენის დასადგენად. ზედამხედველი კომიტეტი თავის დროზე, თანახმად 82 § წესდებისა, განკარგულებას მოახდენს და მოიწვევს საგანგებო კრებას.

მეორე, მეოთხე და მეხუთე მუხლები ვალდებულნი ვართ აღვასრულოთ დაუყოვნებლად და განუსჯელად. მესამე მუხლის შესახებ-კი ამას ვერ ვიტყვი. ეს მუხლი გვიჩვენებს მივიღოთ საჭირო ზომები, როგორც მიწების, ეგრეთვე უმთავრესად ქალაქის მამულების დაფასებათა გაუმჯობესობის შესახებ. უნდა გავაუმჯობესოთ, მაგრამ როგორ? ამას განსაკუთრებით განვიხილავთ, როდესაც საქმე დამფასებელთა ინსტრუქციაზე მივარდება, რადგანაც ხსენებულის ინსტრუქციის განხილვა აღნიშნულია ამ საზოგადო კრების განსასჯელ საგანთა შორის. სამინისტრო გვეუბნება მამულების წმიდა შემოსავალი აღვრიცხოთ 7⁰/₁₀-ის კვალობაზე (капитализировать) და ქალაქის მამულების მთელის შემოსავლის აღრიცხვას ჩამოვაკლოთ 30 და 40⁰/₁₀ მამულის რიგიანად შესანახავად და სადგომთა გასაუმჯობესებლად. ჩვენი წესდება, რომელიც ნებადართულია, ვისგანაც ჯერ არს, თანახმად უმაღლესად დამტკიცებულის სახელმწიფო საბჭოს განაჩენისა, (44 §) ამბობს, რომ ინსტრუქციის შედგენისა

უფლება ეკუთვნის ზედამხედველ კომიტეტს ისე-კი, რომ მხოლოდ თქვენ მიერ იქმნეს დამტკიცებული და არავის სხვისაგან. მაშასადამე, განსაზღვრა ამა, თუ იმ % მამულების შემოსავლის კვალობაზე და აგრეთვე განსაზღვრა % ქალაქის მამულების რიგიანად შესანახავად და სადგომთა გასაუმჯობესებლად სავსებით გეკუთვნისთ თქვენ, ესე იგი საზოგადო კრებას, რადგანაც ეს შეადგენს არსებითსა და უმთავრესს საფუძველს დასადგენად მამულის საღირაღისა, გირჩევთ ამ საზღვრებთ შორის სცნოთ თავი თქვენი უძლეველ, სანამდის ამ უფლებას ინსტრუქციის შედგენისას და დამტკიცებისას თქვენი საზოგადო კრება არ იქნება მოკლებული იმ წესითვე, რა წესითაც იგი თქვენ მონიჭებული გაქვთ. ჩემი აზრი კი ის არის, რომ ნუ შესცვლით 6% კვალობაზე მამულის შემოსავლის აღრიცხვას 7%-ად, რადგანაც ეს ცვლილება საგრძნობელად დასცემს ჩვენის სოფლის მამულების ფასს. ამგვარადვე გირჩევთ არ მოუმატოთ % ჩამოკლებას ქალაქის მამულების სრულის შემოსავლიდამ, არამედ ისე მოვიქცეთ, როგორც აქამომდე, ესე იგი მხოლოდ 20% გამოვაკლოთ შემოსავალს, რადგანაც ამაზე მეტი ჩამოკლება დაუკარგავს ფასს ქალაქის მამულებს. ამგვარის შემოსავლის კვალობაზე % აღრიცხვის (Капитализация) შემოღება როგორსაც სამინისტრო გვირჩევს და % ჩამოკლება ქალაქის მამულებიდან ის იქნება, რომ ჩვენის ბანკის ყველა ოპერაციები გაცემულის სესხისა მოისპოს, რადგანაც იქ, სადაც ჩვენი ბანკი მოქმედებს – მოქმედებენ: სოფლის მამულების შესახებ – სახელმწიფო, სააზნაურო ბანკი და ქალაქის მამულების შესახებ – ტფილისის საქალაქო საკრედიტო დანესებულება. მათგან პირველი მამულის ფასს აღრიცხავს მამულის შემოსავლის ძლიერ დაკლებულის % კვალობაზე და მეორე ქალაქების სახლების რიგიანად შენახვისათვის და სადგომების გაუმჯობესებისათვის უკლებს შემოსავლიდამ 30 და 40% ნაკლებს. ნუ დაივინყებთ, ბატონებო, რომ რამოდენადაც პროცენტი კაპიტალიზაციისა ნაკლებია, იმოდენად დიდია ფასი მამულისა. (процентъ капитализації обратно пропорціоналенъ стоимости имения), ესე იგი რაც უფრო დაკლებულია % შემოსავლის კვალობაზედ, მით უფრო მეტია მამულის ფასიც. ამგვარად, ჩვენს ბანკს არ ექნება თანასწორი უფლებანი სხვა ამგვარ საკრედიტო დანესებულებასთან, რომელნიც იქვე მოქმედებენ, სადაც ჩვენი ბანკი. ეს უფლებათა უთანასწორობა, გიმეორებთ, იგივე იქნება, რომ ჩვენ გაცემულ სესხთა ოპერაციები უნდა მოვსპოთ მაშინ, როდესაც უმთავრესად ამითი სულდგმულობს ჩვენი ბან-

კი. აქ ვიქნები გამგეობაში, თუ თქვენთან, საზოგადო კრების წევრ-
თა შორის, – მთელს ჩემს სულიერს ღონეს და კანონიერ საშუალებას
ვიხმარ, რომ თქვენ დაგარწმუნოთ, დაგათანხმოთ – უმდაბლესის
თხოვნით მივმართოთ ბ-ნს მინისტრს მოგვეცეს ნება დაგვარჩინოს
უმალღესად მონიჭებულის უფლებათა წრეში და იმ ინსტრუქციით
გვამოქმედოს, რომელიც ზედამხედველის კომიტეტის მიერ შედგე-
ნილი იქნება და საზოგადო კრებისაგან დამტკიცებული.

მე განვმარტე, შეძლებისა-და-გვარად, რაც-კი იყო მინისტრის ქა-
ლადში. რამოდენად მინისტრის მიერ ნაჩვენები წესდების ჩვენის
მხრით დარღვევა და მისი აღუსრულებლობა ღირსნი არიან ასეთის
სასტიკის სახელწოდებისა, როგორც უმართებულო (неблаговидный)
– თქვენ თვით განსაჯეთ. მაგრამ კიდევ გიმეორებთ, ბატონებო,
რომ ჩვენმა კეთილისმყოფელებმა ბეჭდვითის სიტყვის შემწეობით
განუმარტეს მთელს ქვეყანას, რომ აღნიშნულნი წესდების დარღ-
ვევანი არამც თუ უმართებულოა, არამედ ბინიერიც. მისმა აღმა-
ტებულებამ დ. ი. მუსხელაშვილმა, რომელიც თქვენ მიერ აღრჩეუ-
ლია ამ საზოგადო კრების თავმჯდომარედ, საჭიროდ სცნო, თუმცა
თავმჯდომარედ აღრჩევამდის-კი, ეთქვა, რომ საჭირო იქნება ჩვენი
სამართალში მიცემაც-კი, ან კრებისა და ან სასამართლოს წინაშე
პასუხის საგებად. დაიღ, ბატონებო, თ. ნ. ორბელიანმა და მისმა აღ-
მატებულებამ დ. ი. მუსხელაშვილმა ბეჭდვისთვის სიტყვით თავის
ხელის მოწერით, გამოაცხადეს, რომ ჩვენის ბანკის გამგეობის მო-
ქმედება ბინიერია. ეს ხმა, ეს ცნობა შამოიბენს მთელს ქვეყანას,
მიაღწევს ბირჟამდისინ, რომელიც ფრთხილია, ყურ-მახვილი და
ადვილად ამყოლი ყოველის ამგვარად მოუფიქრებლად წარმოშო-
ბილის ხმებისა და შეიძლება ძალიან დიდხანს მოგვინდეს ბრძოლა
აღსადგენად პატიოსანის სახელის თქვენის საკრედიტო დაწესებუ-
ლებისა და მისდამი ნდობისა. ჩვენ გვემოქრებიან და გვაშინებენ
სასამართლოთი, სასურველია აღასრულონ ეს მუქარა, მაშინ მაინც,
სრულიად გარეშე პირნი, რომელთაც არავითარი კავშირი ჩვენ ბანკ-
თან არა აქვთ, პირნი სახელმწიფო და, მაშასადამე, მიუდგომელის
სამსაჯულოისა, იტყვიან თავისს უკანასკნელს სიტყვას და მითი
ერთხელ და სამუდამოდ მოუღებენ ბოლოს იმ საზიზღარს, ცილის
დამწამებელს ხმებს, რომელთაც ჩვენს შესახებ ავრცელებენ ჩვენნი
და თქვენნი კეთილის-მსურველნი. საქმეთა მიმდინარეობა დადგება
თავისს დონეზედ და აღარ იქნება ის წანწალი აზრისა, რაც, აი, მეექ-
ვსე დღეა ხელს გვიშლის ბანკის საქმეების შესახებ გარდავსდგათ

თუნდ ერთი მაინც ნაბიჯი. არ არის ქვეყნად საკრედიტო დაწესებულება, რომლის საზოგადო კრება, რომელიც იმა დაწესებულების საქმიანობის განსახილველად მოწოდებულია, ასე ხანგრძლივ და უნესოდ სცილდებოდეს თავისს პირდაპირ გასარჩევ საგნებს. ვინც არის ამაში დამნაშავე, დაე მან პასუხი გასცეს თავისს საკუთარს სინდისს!

გამოსვლა 15: თ. ნ. ორბელიანიმა განაცხადა, რომ სიტყვა „ბინიერება“ ვიხმარე იმ აზრით, რომ გამგეობის მოქმედება უკანონო არისო; მაგრამ ეს განმარტება სრულიად უსაფუძვლოა. შეიძლება, მაგალითად, რომ ვისამე მაშენიკი უწოდოთ და შემდეგ თავი მითი იმართლოთ, რომ მე შენ მაშენიკი იმ აზრით გინოდე, რომ შენ ერთი ფინჯანი ყავა დალიეო. სიგარას რომ პაპიროსი უწოდო, იმითი განა სიგარა სიგარად არ დარჩება? სიტყვა „ბინიერება“ ამცირებს და ლაქასა სცხებს ადამიანის ღირსებასა და პატიოსნებას. მინისტრის ქალაღდმა, რომელიც თქვენ წინ განვმარტე, დაგარნმუნათ – თუ თქვენი ქმედება რაოდენად ბინიერია. მე სრულიად არ მეშინიან ამისაგან გამონვეულის მუქარის, რომ მე გავბედე და განვმარტე მინისტრის ქალაღდი როგორც მესმის. მე არავითარი უკადრისობა არ მითქვამს და თუ მე მინისტრის აზრს არ ვეთანხმები, ეს არაფერი უმართებულობაა, რადგანაც თვით მინისტრი სრულიად არ თხოულ-ობს, რომ ჩვენ მისი მოწერილობა ბრმად აღვასრულოთ. თუ ვისამე ჩემი სიტყვები, ჩემ მიერ მინისტრის ქალაღდის განმარტება მოეჩვენა უმართებულოდ, დაე, ჩასწერონ ყოველივე ოქმში და დამასმინონ სადაც ჯერ არს, რადგან ეს გზა უკვე გაკვერილია და ჩვეულებაც უკვე შემოღებული და გამტკიცებული.

თბილისის სათავაღაზნაშრო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1896 წლის 28 აპრილი

გამოსვლა 1: თ. ნ. ორბელიანი იმოდენად წინდახედული იყო გუშინდელ შემთხვევის შესახებ, რომ სთქვა: „თ. ჭავჭავაძემ ბოღიში უნდა მოითხოვოს, თუ მართლა თ. მაჩაბელს „დანოსჩიკი“ დაუძახაო“. საქმეც მაგაშია – მართალია, თუ არა. გუშინ ჩემი სიტყვა ასე დავაბოლოვე: თუ ვინმე უკმაყოფილოა ჩემის სიტყვებისა, დაე, ჩასწერონ ოქმში და დამასმინონ სადაც ჯერ არს, მით უმეტეს, რომ გზა ამისათვის უკვე გაკვერილია მეთქი და ჩვეულებაც აღძრული და დამოკიდებული. როდესაც სხდომა [დამთავრდა თ. მაჩაბელი მივიდა] თავმჯდომარესთან და უთხრა, რომ დასმენა „დანოს“-ს

ნიშნავსო და გთხოვთ ეს სიტყვა ჩასწეროთ პროტოკოლში. მე იქვე ახლოს ვიდექი რამოდენიმე პირთან ერთად, რომელნიც არ მაგონდებიან, მაგრამ, დარწმუნებული ვარ, რომელნიც ჩემის სიტყვების ჭეშმარიტებას დაამონებენ, – და როდესაც გავიგონე სიტყვები თ. ივ. მაჩაბლისა, რომლითაც მან თავმჯდომარეს კრებისას მიმართა, დავეთანხმე, რომ დასმენა სწორედ „დანოს“-ს ნიშნავს მეთქი. შემდეგ ამისა, თ. მაჩაბელმა დაიწყო ყვირილი, რომ მე მას „დანოსჩიკი“ დავუძახე და რომ მე ვარ „დანოსჩიკი“ და არა ის. ასე იყო თუ არა, თქვენო აღმატებულებავ?

გამოსვლა 2: ვსთქვი მე სიტყვა „დანოსჩიკი“?

გამოსვლა 3: აი, ბატონებო, ხომ ხედავთ რა უმართლოდ და უსაფუძვლოდ დამწამა ეს თ. მაჩაბელმა, მე-კი არ დავუძახე თ. მაჩაბელს „დანოსჩიკი“, არამედ მან დამიძახა. მე ერთხელ ჩემს სიცოცხლეში დავეთანხმე მისს აზრს და ამანაც-კი დავიდარაბა ასტეხა და საბოდიშოთ გამიხადა საქმე. ამას ჰქვია: „ჩემი შენ გითხარ – გული მოგიკალო“.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1896 წლის 8 მაისი

გამოსვლა 1: აქ შვიდს მაისს მ. მაჩაბელი შეეხო...

გამოსვლა 2: როცა შეეხება მინისტრის ქალაქს, თქვენ არავითარი უფლება არა გაქვთ, ბატონებო, დაგვავალოთ მიიღეთ, ანუ ნუ მიიღებთო. ის უსათუოდ მისაღებია. მაგალითად რომ დაგვავალოთ ნუ მიიღებთო, ჩვენ თქვენს გარდანყვეტილებას ვერ აღვასრულებთ, მხოლოდ მესამე მისის მუხლის შესახებ, რომელიც მამულის შემოსავლის დაფასებას 7%-ს კვალობაზე გვირჩევს, უნდა ვიშუამდგომლოთ უმაღლესად მონიჭებული ჩვენი უფლება დაიცვან და მოგვცენ ნება იმ ინსტრუქციით ვიმოქმედოთ, რომელსაც ზედამხედველი კომიტეტი გარდმოგვცემს სახელმძღვანელოდ და რომელსაც კრება დაამტკიცებს. ვერც ერთის წლით გარდავსდებთ ამ საგნის განხილვას, როგორც ზოგიერთები თხოულობენ, რადგანაც მინისტრი ბრძანებს დაუყოვნებლივ შევასრულოთ. ეს საგანი ვერ [...] კრების თავმჯდომარისაგან. ჩვენ ვერავითარს გარდანყვეტილებას ეხლა მის შესახებ ვერ დავადგენთ, რადგანაც, როგორც წესდება მოითხოვს, ეს საგანი არ იყო გამოცხადებული წინ-დანინ სხვათა განსახილველ საგანთა შორის. სჯობს ეხლა შევეუდგეთ მორიგ საგნებს.

გამოსვლა 3: კრება მოწმეა მისი, რომ აქ წაიკითხეს ჩემი წერილები მეგობრებთან მიწერილი, გადაასხვაფერეს ფაქტები, კრებას მოახსენეს რაც არ ყოფილა და როდესაც მე ჭეშმარიტების აღსადგენად სიტყვის თქმის ნება მოგთხოვეთ თქვენ უარი განაცხადეთ ამაზე. მე ჩემი ბ-ნ თავმჯდომარის პირუთვნელობის მფარველობის ქვეშ დავაყენე და ეხლა თვითონ საქმე ამტკიცებს რამოდენად გამიმართლდა იმედი მფარველობისა.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1896 წლის 9 მაისი

გამოსვლა 1: ბატონო თავმჯდომარე, უმორჩილესადაა გთხოვთ შეიტანოთ ოქმში, რომ სანამდის ჯაბადარი რაიმეს მოახსენებდა კრებას, თქვენ გაუკეთეთ მას რეკომენდაცია, რომ იგი ნასწავლი, განათლებული და ჭკვიანი კაცია.

გამოსვლა 2: თქვენის წყალობით არაფერი!

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1897 წლის 23 იანვარი

გამოსვლა 1: ქართველები ამბობენ, რომ ზარალი და მოგება და-ძმანი არიანო. ბანკი იმისთანა ბუნების და თვისების საქმეა, რომ დღეს რომ მოგება ჰქონდეს, ხვალ შესაძლოა ზარალი. იგი თავნი – ფული, რომელიც ბანკის კრებას ნება აქვს წესდების ძალით მოახმაროს ან საერთო საჭიროებას, ან სამეურნეოს რასმე, მარტო მოგებიდამ შესდგება. თუ მოგება არ არის, არც ღონისძიება ექნება ბანკსა ამ მხრით შემწეობა გაუწიოს თავად-აზნაურობას, თუნდ ბანკის კრებამაც მოინდომოს. ბევრ-ნაირი, წინად დაუხანავი მიზეზია, რომელიც ასე თუ ისე ბანკს ხელს უშლის ხოლმე. აი, მაგალითად, ერთი უეცრად ომი რომ ასტყდეს, სარგებლიანის ქალაქების ფასი ძირს დაიწვეს საზოგადოდ და გირავნობის ფურცელი ცალკე. არავინ ინებებს გაიფეხულ სარგებლიან ქალაქდით ვალი აიკიდოს და მერე ნაღდის ფულით იშოროს მანეთი მანეთზე. ამ მიზეზით, სესხის გაცემა დაბრკოლდება და ბანკის მოგება ამ სესხის გაძლიერებაზეა დამოკიდებული უფრო, ვიდრე სხვა რაზედმე. გარდა ამისა ამ ბოლოს ხანებში ჩვენის ბანკის საქმე ისე აწენა ერთმა ნაწილმა ჩვენის თავად-აზნაურობისამ, რომ ლამის ბანკი უსაქმოდ დარჩეს. შარშან

ბ-ნმა მინისტრმა ისეთი პირობა დაგვიდგა მამულების დაფასებისათვის, რომ იმედი სესხის გაძლიერებისა თითქმის მოგვისპო. გამგეობა ბანკისა ჰცდილობდა და დღესაც ჰცდილობს ბ-ნ ფინანსთა მინისტრის წინაშე, რომ ისევ უწინდელ დაფასების წესით ნება მოგვცეს ვიმოქმედოთ და დავვიხსნას ახალის პირობებისაგან, რომელიც არამც თუ გვაპრკოლებს, არამედ თითქმის შეუძლებლად გვიხდის ბანკის საქმეთა გაძლიერებას მოგებისათვის. იმის მაგიერ რომ თავად-აზნაურობას აქ შემწეობა რომ აღმოეჩინა ბანკისათვის, რომლის მეოხებითაც ცოტად თუ ბევრად ჩვენს საერთო ჭირ-ბოროტს უჭიდვებით, ავიღეთ და საჩივარი შევიტანეთ სამინისტროში და ჩვენვე ვთხოვთ უბძანეთ ბანკს მისი სულთა-მხუთავი პირობები, თქვენ მიერ ნაბძანები, მტკიცედ აასრულოსო. გაგიგონიათ სადმე ამისთანა ამბები! ამის შემდეგ მოდიხართ და გვეკითხებით: ბანკი რა იმედს იძლევაო? რა იმედი უნდა მოგცეთ ბანკმა, რომელსაც თქვენვე ძირს უთხრით, გზას უღობავთ წარმატებისას და ამაების მომქმედებს ბარაქალასაც ეუბნებით. ყველა გვარი საჩივარი შესაძლებელია, ხოლო მოჩივარი თხოულობდეს გზები შეგვიკარით, რომ ბანკმა ხელი ვეღარ გასძრასო, განა ხეირს დააყრის ბანკსა. ბანკი თქვენ ვერაფერს იმედს მოგცემთ ძალიანაც რომ ჰსურდეს. იმედი მოგებაზე უნდა იყოს დამყარებული და მოგება-კი სხვა-და-სხვა მიზეზზეა დამოკიდებული. აბა, წინად ვინ იტყვის, ხვალ რა პოლიტიკური ამბავი როგორ იმოქმედებს ფულის აღებ-მიცემობაზე, როგორ ასწევს და დასწევს სარგებლიან ქაღალდების ფასებს საერთოდ და გირავნობის ფურცლებისას ცალკე და ეს ყოველი რამოდენად შესაძლოდ გახდის სესხის გაცემას. ან ვინ იცის როგორ გადასწყვეტს ბ-ნი მინისტრი თქვენსავე თხოვნას, რომელიც იმაზეა სხვათა-შორის მიმართული, რომ ბანკი თავისს საქმეს წინ ვეღარ წასწევს, თუ მთხოვნელთ სურვილი აუხსრულდათ და იგი დაფასების წესი სამუდამოდ სავალდებულო გაუხდება ბანკსა, რომელიც შარშან ბ-ნმა მინისტრმა დაავალა ბანკსა და მთხოველნივე ეხვეწებიან ამ საქმეში უფრო მაგრად მოეკიდე ბანკსაო. განა შეიძლება ბანკმა, ამდენს განსაცდელში მყოფმა რაიმე იმედი მოგცეთ? ბანკის მოგებაზე დაფუძნებული საქმე მაგრად დაყენებული საქმე არ არის. მოგება დღეს არის, ხვალ შეიძლება, არ იყოს. ჯერ ბანკი იმასაც ძლივ უძღვება რაც მძიმე ტვირთად აწევს. იგი ინახავს სათავად-აზნაურო სკოლას, რომელსაც თითქმის ხუთი ათას თუმნამდე ხარჯი უნდება ყოველ წლივ. აქაც ბანკი ისე გაჭირებულია, რომ იძულებულია ზოგჯერ წინად აძლიოს სკოლის

სახარჯოდ ფული, მოგებიდამ კი არა, მოგების იმედიდამ. თქვენი საჩივარი, რომელიც დღეს სამინისტროშია გასარჩევად, ამასაც-კი ამხელს და ცოდვად უთვლის ბანკის გამგეობას. რა თქმა უნდა, ბანკის გამგეობა ამისთანა გასამხელს საქმეს აღარ ჩაიდენს შემდეგში, რაც გინდ სათავად-აზნაურო სკოლას გაუჭირდეს. აი წელს სწორედ იმისთანა წელიწადია, როცა სკოლას ამისთანა გაჭირების დღე დაადგება. წლევეანდელი საერთო საჭიროებისათვის გადასადები იმოდენა არ იქნება, რომ სკოლის ხარჯს რამდენისამე თთვით ეყოს. ჯერ შარშან დეკემბერში ამისთანა გაჭირების დღე დაადგა სკოლას და რადგანაც ბანკმა უარი უთხრა, გამგენი სკოლისანი იძულებულ იქმნენ ქარვასლის შემოსავლიდამ ხუთასი თუმანი ესესხნათ. წელს კი კარგა ბლომა ფული მოგინდებათ, რომ სკოლა შეინახოთ. დღესვე რომ შეუდგეთ ამისათვის ზრუნვას, მეტი არ იქნება. ბანკი ვეღარ გაბედავს მომავლის მოგების იმედით სახარჯო რამ აძლიოს სკოლას. ჭკუის სასწავლებლად ისიც ეყოფა ბანკს, რომ ჯერ ეხვეწებით გვიშველეთო და როცა გშველით, თქვენგანნივე სჩივიან სამინისტროში, რომ უკანონოდ გშველიანო. წელსვე, მოგახსენებთ, საჭიროა ბანკის ფულს მიაშველოთ თქვენი ფულიცა, რომ სათავად-აზნაურო სკოლა შეინახოთ. დასამალავი აქ არა არის-რა. ამ გარემოებას დიდი ყურადღება უნდა მიაქციოთ და წელსვე იფიქროთ საიდან რას გახდებით, რომ სკოლამ იცხოვროს და თავი შეინახოს. ეს დღევანდელი გაჭირება სკოლისა პირდაპირ გეუბნებათ რა სახიფათოა ბანკის მოგებაზე იმედების აგება და აშენება. რა თქმა უნდა, თუ ბანკს ექნება რამე, სწავლა-განათლებისათვის არ დაჰზოგამს, ხოლო წინადგე ამის აღთქმას ვერავინ მოგცემთ.

გამოსვლა 2: მე ეგ არ მომიხსენებია. მე ვთქვი, რომ ბანკის მოგებაზე იმედის დამყარება ყინულზე დაწერილი თამასუქია-მეთქი, რადგანაც ბანკის მოგება სათუო და სავინიცობაოა.

გამოსვლა 3: მადლობას მოგახსენებთ, მე არ შემიძლიან კამიტეტში მონაწილეობა მივიღო. ნება მიბოძეთ, ამ საგანზე ორიოდ სიტყვა მოგახსენოთ. ვთქვათ, ამოვირჩიეთ, კამიტეტი, მერე მაგით რაო! განა გვეგულება სადმე ოქროს მადნები, რომ იმათ აღმოგვიჩინონ და ჩვენ ეხლა ვერა ვხედავდეთ. ჩვენი ქონება და ავლადიდება ცხადია. ახალს რას გვეტყვის კამიტეტი? ერთი გულშემამტკივარი კაცი გამოსულა და გვეუბნება: მინა-წყალი გვაქვს, მამულები გვაქვს და ხელიდამ მიგვდის. ხელიდამ მიგვდის ის, რაც ჩვენ ლუკმა პურს გვანვდის, ჩვენს ცოლ-შვილსა ჰკვებავს, გვაცხოვრებს, რასაც

დედა-მინას ვეძახით და რის წყალობითაც ჩვენის ქვეყნის პატრონები ვართო. ნუ დაგვარგავთ ამ დიდს განძს, რომლითაც ვსულდგმულობთო. ამისი სახსარი სწავლა ცოდნაა, იგი სწავლა-ცოდნა, რომლის შემწეობითაც შესაძლოაა გავმაგრდეთ ჩვენ ჩვენს მიწაზე და ბინა არ მოვიშალოთ და მტვრად არ ვიქმნათო აღგვილი. რომ ეს სწავლა-ცოდნა შევიძინოთ, ამისათვის სკოლააო საჭირო. გავიჭიროთ საქმე და ამ აუცილებელს და ჩვენს მხსნელს სახსარს მივმართოთო ჩვენი ძალ-ღონე. მე მარტო ჩამოვდივარ ამისათვის მამულს ხუთი ათასის თუმნის ღირებულებისასაო. თქვენც თქვენის მხრით შესწირეთ რამეო, და მადლობის მაგიერად რა პასუხს ვაძლევთ? НЕВЫГОДНО-ო! გაგონილა! რატომ? იმიტომ – რომ ჩვენგანაც ეს საქმე შეწირვას რისამე თხოვლობს! თუ ერთმა კაცმა, თავისს სასახელოდ, ამოდენა შემოგვწირა, ნუ თუ ესოდენი თავად-აზნაურობა უღონოა, რომ თავისის ჯიბიდან გაიმეტოს რამე. Не выгодно-ო, იმიტომ – რომ თვითეულს ჩვენგანს გროშების გამოღება მოგვინდება და ამასა ვზარობთ. მაშ ზარმაცი კაციც მართალი იქნება, რომ დიდი მამული უძღვნას ვინმე და ამან-კი პასუხად შეუთვალოს: ახლა მაგოდენა მამულის მოვლისათვის თავი გინდა ამატკივოო. სასაცილო არ არის ამისთანა პასუხი! სწორედ ეგრე მოგვდის ამ საქმეშიაც. ამოდენა მამულს გვწირავს ერთი, ჩვენ დანარჩენები, ჯერ ღვთის მადლით, კარგა ბლომად ვართ და რა გახდება, რომ თვითეულმა ჩვენგანმა ცოტა იქნება, თუ ბევრი შეძლებისა-დაგვარად ფული გამოიღოს და ამ საჭირო საქმეს მოახმაროს. ეს კარგა ხანია, რაც თავად-აზნაურობამ სწავლა-განათლების საჭიროებისათვის ფული გაიწერა თავისს სასახელოდ, სად არის ახლა ეს საქმე? რატომ არ მოიკითხავთ? რატომ აღსრულებაში არ მოჰყავთ იმათ, ვისთვისაც ჯერ არს? ეს საქმე დაძინებულია, გააღვიძეთ და აი ეს საქმე მოადენს იმ წყაროს, რომლისათვისაც დღეს ამაოდა ვნაღლობთ და რომელიც სამუდამოდ იქმნება. ჩვენ ჩვენის მხრით ჩვენისავე ხსნისათვის არა გვემეტება-რა და იმასაც-კი საქმეს ვუჯანჯლებთ, გზას ვუხლართავთ, ვინც ამოდენა მამულს იმეტებს ჩვენთვისა, ჩვენის ხსნისათვის. რაც გინდ კომიტეტები ამოირჩიოთ, თუ რიგიანად და საფუძვლიანად ჩაიხედვენ საქმეში, ამ ერთად-ერთს სახსარს ვერ წაუვლენ.

გამოსვლა 4: მაგას რაღა კამიტეტი უნდა? ავილოთ და მკვდარი საქმე გავაცოცხლოთ.

თვილისის სამეურნეო საკრედიტო საზოგადოების კრება

1897 წლის 23 მარტი

გამოსვლა 1: ბ-ნ სავანელის მიერ თქმული საყურადღებოა და მაგას ორ ნაირი პასუხი აქვს. ერთი ის არის, რომ საზოგადო და კერძო კანონითაც, თუ კრება მის მიერ მინიჭებულ უფლებას არ გადავა და დაადგენს რასმე, ყველა წევრთათვის სავალდებულოა. ამ შემთხვევაში ბ-ნ სავანელის სიტყვა უქმია და უადგილო. სულ სხვაა, როცა ყოველს აქ დადგენილ განაჩენს კანონის თვალთ გავესინჯავთ, ესე იგი, ვიკითხავთ: საგანი, რომლის გამოც ჩვენი განაჩენი შესდგა, ექვემდებარება კრებას, თუ არა. თუ არ ექვემდებარება, ყოველივე განაჩენი თუნდ ერთხმად დადგენილი, უკანონო იქნება და, მაშასადამე, არც სავალდებულო არავისათვის. ჩვენის საზოგადოების წესდებაში მარტო ერთი წყაროა ნაჩვენები, საიდანაც უნდა შესდგეს სათადარიგო თავნი: იქა სწერია, წმინდა მოგებიდამაო. აი ყველა წევრნი მოვალენი არიან მოგებიდამ ფული გადასდონ ასის თავზე არანაკლებ ათისა სათადარიგო თავნის შესადგენად. სხვა მოვალეობას ამ თავნის შესადგენად კრება ჩვენი ვერ აკისრებინებს ვერავის. ამ მხრივ სიტყვა ბ-ნ სავანელისა საბუთიანია. ბ-ნ პ. რ. ყფიანის აზრს მე ვეთანხმები მარტო იმაში, რომ იმ გზით შეგროვება სათადარიგო თავნისა უსაფუძვლოა. ხოლო მის მიერ ნაჩვენები გზაც კანონიერი არ არის. შესაძლოა, რასაკვირველია, გასესხებულ ფულს სარგებელი მეტი დავადოთ, ხოლო წესდებით ის ნამეტანი მთლად და პირდაპირ ვერ მიეცემა სათადარიგო თავნს. იგი ერთობ მოგებაში უნდა ჩაითვალოს, აქედამ ყოველი ხარჯი და ზარალი გასტუმრებულ იქმნას და რაც ძირს დარჩება წმინდა მოგება, იქიდან წესდებაში ნაჩვენები პროცენტი გადიდვას სათადარიგო თავნად.

გამოსვლა 2: მართალია, მაგრამ ნუ გავიწყდებათ, რომ ეგ ათს პროცენტზე მეტი მაინც წმინდა მოგებიდამ უნდა გადიდვას და არა ცალკე რომელიმე წყაროდამ. თუ წმინდა მოგება ოცი ათასი მანეთი იქნება, შეგვიძლიან სულ ოცი ათასი მანეთი მაგ თავნისათვის გადავდოთ. ხოლო წამატებული სარგებელი თუნდ ოცი ათასი თუმანიც იყოს, აქედამ ერთს გროშსაც ვერ გადავდებთ სათადარიგო თავნისათვის, თუ მოგება ან სულ არ არის, ან ნაკლებია. გარდა ამისა ისიც უნდა მოგახსენოთ, რომ სათადარიგო თავნი თუმცა კარგია რომ გექონდეს, მაგრამ მარტო მაგითი არ იკვებება იგი ნდობა, რომელიც მოიზიდავს ხოლმე ბანკში ფულებს მოსაბარებლად და რომელიც ერთობ ესტიბარს უკეთებს ბანკსა. აქ საჭიროა საზოგადოების რწ-

მენაც, რომ გამგენი ბანკისანი არა რისათვის არ გადავლენ კანონს, გულ-მოდგინეთ ჰპატრონობენ და უვლიან მათთვის რწმუნებულს საქმეს, საქმეს გაგებით, სიფრთხილით და ცოდნით უძღვებიან. ყოველივე ეს, თუ მეტი არა, სათადარიგო თავნზე ნაკლებ სამსახურს არ უწევს საკრედიტო დაწესებულებას ესტიბარის მკვიდრად დადგენისათვის და ნდობის გაძლიერებისათვის. მე მგონია, ყოველივე ეს თვისება და ღირსება გამგეობისა, თუნდ სათადარიგო თავნიც არ უყოს, შემძლებელია საკრედიტო დაწესებულება მაგარს ნიადაგზე დააყენოს. ამიტომაც მე ვეთანხმები ბ-ნ-ს კობაიშვილს, რომ სათადარიგო თავნი ისე საჭირო არ არის, რომ მისის გულისათვის იმ ზომიერებას მოვკიდოთ ხელი, რომელსაც გამგეობა გვირჩევს.

გამოსვლა 3: თუ ეგ სადმე მომხდარა, იქ ფული მზად ყოფილა. ჩვენც რომ ფული მზადა გვქონდეს, მისს დადებას სათადარიგო თავნად ჩვენც არავინ დაგვიშლის. აი ერთი ოცი ათასი მანეთი რომ მქონდეს და მე შევიტანო ჩვენ ბანკში სათადარიგო თავნის შესადგენად, ამას კანონი წინ არ აღუდგება. ხოლო ამ შემთხვევაში, რომელზედაც ჩვენ დღეს საუბარი გვაქვს, ფული არ არის და უნდა ჩვენ შორის მოგროვდეს, მაშასადამე, უნდა ყველამ გავინეროთ. ეს გარემოება სულ სხვაა. კანონიერი იქნება ეს განერა თუ არა, და თუ იქნება, რა გზით უნდა ასრულდეს, თუ ზოგიერთმა უარი სთქვა და არ შემოიტანა? ძალად ხომ ვერავის ვერა გზით ვერ შემოატანიებთ და ან კრედიტში ხომ არ უანგარიშებთ?

გამოსვლა 4: ჩემთავად არავითარის საბუთის და მიზეზის მოსმენა არ მინდა. იმიტომ, რომ საბუთი ხელთა მაქვს და შორს წასვლა საჭირო აღარ არის. ჩემის საკუთარის განაჩენისათვის საკმაო მართო ის, რომ თხოვნაზე სხვათა შორის ხელი უწერია იმისთანა კაცსაც, როგორც ბ-ნი დ. კეზელია...

გამოსვლა 5: შებღალულია ბ-ნი კეზელი თუ არა, – ამას თავისს დროზე სასამართლო გამოაჩენს. ეხლა-კი ბ-ნი კეზელის სახელი უამისოდაც ჩემთვის დიდი და უტყუარი საბუთია, რომ იმ თხოვნას, საცა სხვათა შორის ამასაც ხელი უწერია, სრულის ძაგებით მოვექცე. ბ-მა კეზელმა გაგვიუპატიურა ოთხი ჩვენ მიერ ამორჩეული კაცი უსაბუთოდ, უმიზეზოდ და აქ შეურაცხ-ყოფას არა ჰხედავს და ჩემს სიტყვებში-კი შეურაცხ-ყოფა დაინახა თავისის თავისა. კადნიერად და უმართებულოდ სხვას ნუ მოექცევინ და არც სხვა მოექცევა. აბა რასა ჰგავს? გამოსულან და საქვეყნოდ იძახიან: ეს თქვენი ამორ-

ჩეული კაცები არ ვარგანან, გაყარეთ მაინდამაო და საჭიროდაც არ დაუნახავთ გვიტხრან, რა საბუთით თხოულობენ ასე გაუპატიურებას მთელის ოთხის ჩვენ მიერ ამორჩეულ კაცისას. არ გვეუბნებიან მიზეზს და საბუთს, რადგანაც არც ერთი აქვთ და არც მეორე. გამოდის, ბ-ნ კეზელის აზრით, რომ სხვის ღირსების შეგინება არაფერია და თავისას-კი ძალიან ცხარედ ესარჩლება და უფროთხილდება. ვინც დ. კეზელს იცნობს, იმისთვის განა სასაცილო არ არის, რომ გაკადნიერებულა და სხვებთან ერთად იძახის: მე დ. კეზელს ცარიელი სიტყვა დამიჯერეთ, რომ ჩვენს თხოვნაში დასახელებულნი კაცნი ყოველად უვარგისნი არიანო. სხვისა არ ვიცი და ეს ამისთანა სამარცხვინო კადნიერება და საქციელი გაუპატიურებაა ყველასი ერთად და საკუთრად ჩემიც, იმიტომ-რომ საქვეყნოდ თავზე ლაფს ასხმენ ჩვენ მიერ და მაშასადამე ჩემ მიერაც ამორჩეულ კაცებს იმ უფლებით, რომ ბ-ნს კეზელს სხვათა შორის ეგრე მოუწონებია. მე მრცხვენიან, რომ ჩვენში ამისთანა საქციელის კაცნი არიან და ბ-ნ კეზელსავით წმინდა საზოგადო საქმეში თავისს საკუთარს ღვარძლს ურევენ. ბ-ნს კეზელს თავისი საკუთარი საქციელი შეურაცხყოფს და არა მე, რომელიც მარტო მისს საქციელს ვასახელებ. ბატონებო, ჩვენი სამეურნეო-საკრედიტო დანესებულება ახალი საქმეა და ნუ მისცემთ ნებას საძაგელი აბლაბუდები აქაც გააბან. საცა არის, იქაც გვეყოფა ამისთანა სამარცხვინო ქსელების გაბმა და ხლართვა. ამიტომაც გირჩევთ სამარცხვინო დალი დაასვათ ამ მართლა და სამარცხვინო თხოვნას და სრულის ძაგებით უარ-ჰყოთ. ამას ითხოვს ღირსება კრებისა, ღირსება საზოგადოებისა, რომლის შელახვა ეგრე თამამად გაჰბედეს მთხოვნელთა. ერთხელ და უკანასკნელად აცოდინეთ ყველას, რომ ადამიანთა ღირსებას ბ-ნ კეზელისთანა კაცებს ჩვენი საზოგადოება უსაბუთოდ არ შეაგინებინებს და სრულის ძაგებით ამისთანა საქციელს სამარცხვინო დალით დასდაღავს...

გამოსვლა 6: თუ რამ დამიშავებია კრებისათვის, მე მზადა ვარ ყოველთვის ბოდიში მოვიხადო. ხოლო ბ-ნ კეზელის წინაშე-კი არასოდეს. თ. ჭავჭავაძეს მტრობით მოუვიდა ჩემი ავად ხსენებაო, ბძანა ბ-ნმა კეზელმა. ბ-ნ დ. კეზელთან არას დროს შემთხვევა არა მქონია რაშიმე და სადმე საერთო რამ მქონოდეს და იმედი მაქვს არც თავისს დღეში მექნება ჩემდა სასახლოდ. აქ ჩემი მისდამი მტრობა-კი არ ჰლაპარაკობს, არამედ მისი საქციელი, რომელიც შეუწყნარებელია ყოველ რიგიან კაცისაგან.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1897 წლის 31 მაისი

გამოსვლა: აქ დაასახელეს, ეს შუამდგომლობა იმიტომ არ იქნა შეწყნარებული, რომ ერთს შემთხვევაში ვითხოვთ ზოგიერთი გარდასახადიდგან განგვათავისუფლეთო და მეორე შემთხვევაში-კი, პირ-იქით, გაგვანერეთო. ჰო-და, სწორედ იმიტომ გვინდა ფული გავინეროთ, რომ ღარიბები ვართ. მდიდარს მუდამ შეუძლიან თავისის თავისათვის იზრუნოს, ღარიბს-კი არა, ამიტომ უნდა მოკრიბონ ერთმანეთში ფული, რომ თავიანთი საჭიროებანი დააკმაყოფილონ.

<საქართველოს ეკლესიის ეგზარქოსის მისასალმებელი სიტყვა>

Дворянство Грузии во главѣ своего предводителя имѣть честь привѣтствовать ваше прибытіе въ край, божественнымъ промысломъ удостоенный быть удѣломъ божіей Матери. Здѣсь покоится святыня Христіанства, хитонъ Господній, здѣсь пятнадцать послѣднихъ вѣковъ не переставала раздаваться благовѣсть святаго евангелія въ духѣ истиннаго православія.

Чуть-ли не каждая пядь земли, на которой вы вступили по державной волѣ Государя Императора, представляетъ могилу мученика положившаго жизнь свою за вѣру православную. Эта горсть грузинскаго народа, являясь какъ бы оазисомъ православія среди могущественныхъ враждебныхъ Христіанству народовъ, выдержала, или, вернѣе сказать, выстрадала мученическую жизнью въ 15 вѣковой борьбѣ за вѣру, свое право на уваженіе, на любовь, миръ и успокоеніе.

Нѣтъ другого народа въ мірѣ, кромѣ Грузинскаго, которому промыслъ божій предназначилъ нести столь тяжелый крестъ спасителя міра жизни во имя спасителя міра и ради торжества его благовѣсти. Богу угодно было, чтобъ этотъ народъ на длинномъ пространствѣ пути 15 вѣковой исторіи только отстаивалъ и защищалъ кровью своихъ сыновъ право свое вѣровать и следовать вѣликимъ истинамъ евангельскаго ученія. Это отстаиваніе и защита вѣры составляетъ все содержаніе нашей исторіи.

Въ полутора тысячелѣтнемъ своемъ существованіи Грузія не имѣла другой задачи кромѣ охраненія вѣры своихъ православной, другого знамени кромѣ хоръ священной хоругви Христа. Для грузина вѣра значило все: она воплощала въ себѣ и идею отечества, идею свободы и идею національной самобытности. Даже чувство самоохраненія. Всѣ

эти понятія неразрывно сливались въ одно понятіе вѣры. Даже чувство самосохраненія въ отстаиваніи вѣры искало и находило свое успокоеніе и удовлетвореніе.

Ею одною жила и дышала Грузія, ею одною воодушевлялась Гр она для борьбы, лишь ради ея посылала она своихъ сыновъ на жизнь и на смерть и ради ея одной изнемогла въ непосильной борьбѣ, но все же сохранила ее, и священную хоругвь божественнаго искупителя пронесла на пространствѣ 15 вѣковъ во всей своей первоначальной чистотѣ, сквозь смертоносные огонь и мечъ враговъ Христіанства.

Вся исторія Грузіи есть лишь правдивая лѣтопись однихъ мученическихъ подвиговъ и самопожертвованія за вѣру, за благовѣсть Христа, за крестъ божественнаго спасителя.

Я утуждаю всѣмъ этимъ благосклонное вниманіе В.-ва не для того, чтобы славить Грузію. Подвиги ея сыновъ внесены неизгладимыми буквами въ лѣтописяхъ православной вѣры не только одной Грузіи, но и всего Кавказа. Приступая къ изученію ихъ безъ предубѣжденія и современныхъ предразсудковъ изслѣдователь старины и безъ нашихъ словъ пойметъ всю силу и значеніе этихъ подвиговъ. Но если я упоминаю ихъ, то лишь ради того, чтобы неподкупнымъ и правдивымъ свидѣтельствомъ исторіи опровергнуть циркулирующее въ нѣкоторой части нашего общества мнѣніе, что народъ грузинскій равнодушенъ къ вопросамъ религіознымъ.

Нѣтъ, народъ, созидавшій при всей своей бѣдности столько величественныхъ и чудныхъ храмовъ для славы и торжества исповедуемой имъ вѣры, во все продолженіе полутора тысячелѣтнаго существованія своею беззавѣтною любовью жертвованій всѣмъ для защиты ея, народъ, положившій почти всю жизнь и все свое земное достояніе за вѣру не можетъ быть попрекаемъ въ равнодушіи къ вѣрѣ.

Правда, наблюдается, къ несчастью, нѣкоторое охлажденіе но ни къ вѣрѣ, а лишь къ церковному богослуженію, обстановка котораго какъ бы закрыла путь церковной благодати къ сердцу чадъ церкви. Нѣтъ достойнаго благопѣнія въ церквахъ въ особенности деревенскихъ, нѣтъ умѣнія вѣщать божественный глаголь священнаго писанія, нѣтъ умѣнія благоговѣннаго правозглашенія истинъ евангельскаго ученія, нѣтъ поученія церковнаго, нѣтъ священнаго пѣнопѣнія. Пастырь церкви представляется народу лицомъ лишь берущимъ дань съ своей паствы и ничего не дающимъ взамѣнъ взимаемаго. Нѣтъ общенія церкви съ ея чадами, нѣтъ единенія.

Причину охлаждения слѣдуетъ искать именно въ отсут въ условіяхъ неблагопріятствующихъ этому единенію, сила и мощь котораго созидается не на одинообразі[яхъ] а на на единодушій порождаетъ любовью и милосердіемъ и питаемъ истинами вѣры, которая сама себѣ цѣль и не можетъ быть обращена въ орудіе чего бы то ни было безъ потрясенія и ослабленія.

[1898 წლის 28 მარტამდე]

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო განკის წევრთა წლიური კრება

1898 წლის 19 აპრილი

გამოსვლა 1: „მოკლე ვადიანი სესხის გასაცემი თანხა 1 იანვრისთვის 1897 წლისა 272, 101 მან...“

გამოსვლა 2: ანგარიშში მხოლოდ მოხსენებულია ჯამი, სრული თანხა და ბანკის წიგნებში – კი დანვრილებითი ანგარიშია, თუ საიდან რა შემოვიდა ამ თანხაში. ბ-ნ ა. ი. კობიაშვილის სურვილს რომ დავადგეთ, მაშინ ანგარიში ასე პატარა წიგნათ-კი არ დაიბეჭდებოდა, არამედ მთელის ბუღალტერიის წიგნების ოდენა – ჩვენის წესდების ძალით (34 მუხ.) მოკლე ვადიანი სესხის გასაცემი თანხა უნდა შესდგეს სხვა-და-სხვა წყაროებიდან... ეს ამ მუხლში მოყვანილია... წინა წლების ანგარიშებში ჩვენ დანვრილებით არ გვქონდა წიგნებში აღნიშნული ეს სხვა-და-სხვა წყაროები და ახლა-კი, რევიზორის თანახმად, ყოველივე მოხსენებულია.

გამოსვლა 3: ეგ ახირებულია... ჩვენი თანხები გვაძლევენ სარგებელს... ეს სარგებელი მამ სად წავილოთ? თუ არაფერზე დაგვიხარჯავს – წმინდა მოგებას შეადგენს. სათადარიგო თანხის სარგებელს თავდაპირველად ჩვენ ვხმარობთ წესდებისამებრ ცალკე მოკლე ვადიანი სესხის გასაცემად, მაგრამ ამ ოპერაციასაც ხომ მოაქვს ჩვენთვის სარგებელი. სწორედ ეს სარგებელი იქნება წმინდა მოგება. თუ ეს ასე არ ვქენით და სარგებელი ამ თანხას ვუმატეთ ყოველ წელს, მაშინ შესდგება უძრავი თანხა – ფონდს რომ ეტყვიან და ამის თაობაზე არც ჩვენს წესდებაში არის რამ და რევიზორსაც არა შეუნიშნავს რა.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო განკის წევრთა წლიური კრება

1898 წლის 20 აპრილი

გამოსვლა 1: ოფიციალურად ჯერ არც სახელმწიფო რჩევის გადწვევტილება ვიცით და არც სხვა საგნებზე. ჩვენ მხოლოდ ცნობა

მოგვივიდა, რომ ჩვენი შუამდგომლობა, გარდა წარმომადგენლობისა, შეწყნარებულია, რაც შეეხება საყვედურს ბ. მამაცაშვილი გვიან წავიდაო, ეგ უსაფუძვლოა, რადგან ჩემის აზრით, ადრეც რომ წასულიყო, სახელმწიფო რჩევაში იმას არ მიიწვევდნენ საქმის გადასაწყვეტათ.

გამოსვლა 2: სრულიად კანონიერი მოთხოვნილებაა. წესდება მზათ არის და რატომ არ გავაცნოთ კრებას?

გამოსვლა 3: ძალიან ადვილად შეიძლება, რომ მეოთხე დირექტორი ბაქოში გავგზავნოთ. იქნება დამფასებელიც იქ ვიყოლიოთ ყოველთვის... საჭირო იქნება სახლის დაქირავება, მწერლები და სხვა ხარჯები. ამისათვის ვთხოულობთ 3,500 მან.

გამოსვლა 4: სწორედ იმიტომ დავინახეთ საჭიროდ აგენტურის დაარსება, რადგანაც ბაქოში თავის ბანკს აარსებენ. უნდა ვიყოლიოთ იქ მოხერხებული კაცი, რომელმაც მთხოვნელებს გაუადვილოს საქმე, აუხსნას, თხოვნა მიიღოს და სხვა და სხვ.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება

1898 წლის 21 აპრილი

გამოსვლა 1: სკოლის ხარჯთაღრიცხვის მოსმენა ჩვენ არას გვიშველის. ამ საგნის გადაწყვეტით, რაცა გვაქვს, იმაზე მეტს ხომ ვერ მივსცემთ, თუმცა იმათ ხარჯი მეტი აქვსთ...

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის რწმუნებულთა მორიგი კრება

1901 წლის 22-23 მაისი

გამოსვლა 1: ყოფილს აგენტს ბაქოსას უნდა შემოეტანა, არ გადაუხდია და ამიტომ მიღებულია, როგორც ზარალი.

გამოსვლა 2: აქ შეუძლებელი არა არის-რა; ჩვენ ნება გვაქვს ავირჩიოთ არმცთუ კომიტეტის რომელიმე წევრი, არამედ გაგეობისაც; წესდება ამაზე არაფერს გვეუბნება, და რაც შეეხება მას, თუ რამდენად უხერხულია ამ შემთხვევაში ბ. თულაშვილის, როგორც კომიტეტის წევრის, თავმჯდომარეობა, უნდა აღვნიშნო, რომ გუშინ თავ. ჩოლოყაშვილმა მიჰმართა თავმჯდომარეს ასეთი სიტყვებით – არ გერწმუნებითო. საჭიროა, ბ-ნებო, პირადობას უფრო პატივისცემდეთ და ასეთი კილოთი თავმოყვარეობას არ შევლახავდეთ.

გამოსვლა 3: სამინისტრო მცირე ვადიან სესხის გაცემის შესახებ ამბობს, რომ შეადგინეთ ხოლმე ანგარიში ისე, როგორც სხვა სააღ-გულ-მამულო ბანკები ადგენენო, ე, ი., მოიქეციეთ ისე, როგორც წეს-დების მე-33 მუხლი გიჩვენებთო. სხვათა შორის, გუშინაც აღვნიშ-ნეთ კიდეც, რომ 8, 000 მან. აკლდება სათადარიგო თანხას. ამის გარდა, 20,000 დავკარგეთ ამ საკითხის სხვა რიგად გადაწყვეტით. თავ. მიქელაძე ამბობს, ეს დაკარგვა არ არის, როცა ერთი ჯობიდან მეორეში გადავიტანთო, მაგრამ ერთ ჯობეს ხომ დააკლდება და ამა-საც მნიშვნელობა ექნება ჩვენთვის?! რაც შეეხება თავ. მიქელაძის განცხადებას, ვითომც ჩვენ 2000 მან. ვხარჯავდეთ სამრეწველო გარდასახადზე, ეს ასე არის; ნამდვილად ჩვენ ვიხდით 174 მანეთს. წესდების 96-ე მუხლში ერთი სიტყვაც არ არის ნაჩვენები რალაც განსაკუთრებულ თანხაზე მოკლევადიან სესხის გადასაცემად და არ ვიცით, რა საჭიროა ასე ხელოვნურად ამ თანხის შედგენა, როცა შედეგი ჩვენთვის ხელ საყრელი არ არის.

გამოსვლა 4: არასოდეს არ ყოფილა შემთხვევა, რომ უარი გვეთ-ქვას ვისთვისმე, რადგანაც მოკლე ვადიან სესხს როცა გავცემთ, მა-ლევე უკან ვლბებულობთ და ასე კმაყოფილდება მთხოვნელი; ხოლო ასეთ სესხზე ჩვენ უარი ვუთხარით შარშან, რადგანაც გადადებულ იქმნა 80,000 მან. დამფუძნებელთათვის უკან დასაბრუნებლად. ასე-თი შემთხვევა კიდეც შესაძლებელია ცოტა ხანს, ვიდრე აღნიშნულ ფულს უკან მოგებით დავიბრუნებდეთ; ყოველ შემთხვევაში გა-სასესხებლად იქნება საკმარისი ფული ჯერ ერთი მით რომ მოკლე ვადიანი სესხი მალევე უკან ბრუნდება და მეორე პირდაპირ იმ საქ-მისათვის დანიშნულ თანხის გარდა არის სხვა თანხა, საიდანაც ვი-სარგებლებთ ამ სესხის მოთხოვნილების დროს.

თბილისის სათავადაზნაურო სააღგულმამულო ბანკის რწმუნებულთა საზოგადო კრება

1901 წლის 25 მაისი

გამოსვლა: როდესაც ბანკის გამგეობამ გარდასწყვიტა საზოგა-დო საჭიროების თანხიდან 1000 მან დრამატულს საზოგადოებას არ მისცემოდა, ამით ის კი არ უნდა გამოეხატა, რომ მას თანაგრძნობა არა აქვს დრამატულ საზოგადოებისადმი; პირიქით, ეს არის ერთი ჩვენი სიმპატიური დაწესებულება და მასთან სასწავლებელიც. მხო-ლოდ ჩვენ გვინდოდა, რომ ჩვენი მატერიალური ძალა არ დანაწილე-ბულიყო. რათა აღნიშნული პრინციპი მთელი იქნეს და დრამატულ

საზოგადოებას შემწეობა მიეცეს, ასე უნდა მოვიქცეთ: ვსთხოვოთ ზედამხედველ კომიტეტს, რომლის განკარგულებაშიაც არის ექსტრაორდინალური თანხა 28,000, აქედან ასესხოს დრამატულ საზოგადოებას მომავალ წლამდე.

სასოფლო-სამეურნეო საზოგადოების წევრთა კრება

1902 წლის 10 დეკემბერი

გამოსვლა: ყველგან, ჩვენშიც და ევროპაშიაც, კრედიტის გახსნა დამყარებულია ნივთიერ სანინდარზე. თუ-კი სანინდარი მომეპოვება, თუ-კი მამულ-დედული მაქვს, რასაკვირველია კრედიტის გახსნა ამ შემთხვევაში ადვილი მოსახერხებელია, მაგრამ თუ არც ერთი და არც მეორე არა მაქვს, ახლანდელ კრედიტის ორგანიზაციის პირობებით ამ უკანასკნელებს კრედიტი მოსპობილი აქვს, საქმე ისაა კრედიტი მას უნდა გაუხსნა, ვისაც სანინდარი და მამული არა აქვს, ასეთს კაცებს უნდა მისცე შეღავათი კრედიტის საშუალებით, თორემ თუ შეძლება მაქვს, კრედიტის გახსნა არაფერი დიდი ვაჟკაცობაა. ჩვენის აზრით კრედიტის გაცემის საქმეს საჩუღად უნდა დაედოს შრომის მოყვარეობა, ვინც შრომის მოყვარეა, ვისაც შრომის უნარი აქვს, მათზე გაცემული სესხი თავის დღეში არ დაიკარგება. შრომა, შრომის მოყვარეობა უფრო სანდო გარანტიაა კრედიტისა, სანამ რომელიმე ნივთიერი სანინდარი. წვრილი კრედიტის საქმე საზღვარგარეთაც, გერმანიაში, ისეთ პირობებში იყო, როგორშიაც ამჟამად ჩვენშია. კრედიტის განვითარების საქმეს არც იქ უწყობდა ხელს ხალხის თვითმოქმედება, მაგრამ საკრედიტო დაწესებულებანი ამის და მიუხედავად მაინც აღორძინდნენ გერმანიაში. შულცე დელიჩის მიერ დაარსებულ საკრედიტო დაწესებულებათ უმთავრეს საფუძვლად შრომის მოყვარეობა დაედო. შულცე დელიჩის საკრედიტო დაწესებულებანი დამყარებულია პაებისაგან შემოსულ თანხაზე, და არა მთავრობის დახმარებაზე. შრომის მოყვარეობა, თვითმართველობა და თვით-დახმარება – აი უმთავრესი საფუძველნი, რომელზედაც მჭიდროდ აგებულია შულცე დელიჩის საკრედიტო დაწესებულებანი. შულცე დელიჩის აზრით სახელმწიფო სრულიად არ უნდა ერეოდეს საქმეში. რაფაიზენი ფიქრობს, რომ საკრედიტო თანხის პაების საშუალებით შემოსულ ფულებზე დამყარება ეგოისტური მისწრაფებაა. ამ შემთხვევაში, რაფაიზენის აზრით, საკრედიტო დაწესებულების წევრებად ისევ კაპიტალისტები ხდებიან; ამიტომ სესხს ღებულობს მხოლოდ ის, ვისაც ეს კაპიტალისტები ენდობიან.

რაფაიზენის საკრედიტო დაწესებულებებმა ეს მხარე თავიდან აიცილეს და უმთავრეს სესხის გაცემის საფუძვლად შრომის მოყვარეობა მიიჩნიეს; საოპერაციო რაიონი შეამცირეს, რის გამო თვითუღი გამგეობის წევრი კარგათ იცნობს ფულის მსესხებელს. რაფაიზენის საკრედიტო დაწესებულებანი გრძელვადიან სესხს იძლევა, მსესხებლების მდგომარეობას ყოველს დროს, თუნდაც სესხის გატანის შემდეგაც, თვალყურს ადევნებს თუ ვინიცობაა მსესხებელმა ნასესხ ფულს რიგიანი დანიშნულება არ მისცა, გატანილ ფულს უკანვე აბრუნებინებენ. ამ ტიპის დაწესებულებანი სახელმწიფო დახმარებას უარს არა ყოფენ, ურთიერთ შორის თავდებობას დიდი მნიშვნელობა აქვს ამ დაწესებულებათათვის. შულცე დელიჩის და რაფაიზენის საკრედიტო დაწესებულებათა შუათანა ადგილი უჭირავს ექიმი გააზის საკრედიტო დაწესებულებათ, რომელთაც ძრიელ დიდი ცხოველ-ყოფილობა გამოიჩინეს ცხოვრებაში. ჩვენი ქვეყნის ვითარება რომ განვიხილოდ ახლა ამ მხრით, დავინახავთ, რომ კავკასია საურთიერთო საკრედიტო დაწესებულებას და ლომბარდებს ვერ განშორებია, წვრილმანი კოოპერატიული ამხანაგობანი ვერა ხეირობენ. მიზეზი ამ სამწუხარო გარემოებისა ისაა, რომ ნასესხების ფულების გადახდის ვადა ძრიელ მოკლეა. გლეხ-კაცს ისეთი საქმისათვის აქვს ჩაჭედილი ხელი, რომ ეს საქმე ბანკების ვადიანობას ვერ ეწყობა. სულ სხვაა ვაჭრის საქმე, ამ უკანასკნელს ექვსი თვის განმავლობაშიაც შეუძლიან დაიბრუნოს დახარჯული ფული და ბანკებთან პირ-ნათლად გამოვიდეს. გლეხი-კი სულ სხვა პირობებშია, მეურნეობის ვითარება ისეთია, რომ ამა თუ იმ ვადაზედ ფულის დაბრუნება შეუძლებელია. მცოდნე კაცთაგან გამოანგარიშებულია, რომ პირუტყვის მოვლა-მოშენებაზედ დახარჯული ფული თავის სარგებლით მხოლოდ 18 წლის შემდეგ შესაძლოა დაიბრუნოს მწარმოებელმა. ექვსი თვის განმავლობაში რა უნდა მოახერხოს სოფლის მეურნემ, როგორ უნდა დაიბრუნოს საქმეში გაბანდული ფული! სესხის გაცემის ვადა 10 წლით მაინც უნდა განისაზღვრებოდეს. ამასთანავე საჭიროა, რომ სესხი თანდა-თანობით უნდა იქმნას გადახდილი. ამას დიდი მნიშვნელობა ექმნება გლეხისათვის. ჩვენ მიერ ყველა ზემო აღწერილ საკრედიტო დაწესებულებას საფუძვლად უდევს თვით-მართველობა, თვით-მოქმედება და თვით-დახმარება. თ. ვლ. მიქელაძემ-კი უმთავრეს ფაქტორებს სრულიად ყურადღება არ მიაქცია. ამისდამაგვირად თ-დი მიქელაძე ბიუროკრატიულ წეს-წყობილებაზედ გვითითებს ხელს, ჩემის აზრით თავ. მიქელაძის

პროექტი უარ-ყოფილი უნდა იქმნეს. კრედიტი ცოცხალი საქმეა; თუ გინდათ ეს ცოცხალი საქმე ცოცხლადვე დარჩეს უთუოდ საჭიროა, რომ ცოცხალი, მოძრავი საფუძველი უნდა დაუდვას სარჩულად. ამ გვარ ცოცხალ საფუძველად უნდა ჩაითვალოს თვით-მმართველობა, თვით-დახმარება და თვით-მოქმედება. მთავრობის დახმარება საჭიროა მხოლოდ ფულით. სოფელი ღონიერი. ამიტომ მთავრობა ყოველთვის ენდობა სოფლელების ურთიერთ თავდებობას და ფულსაც მისცემს.

Докладъ объ увеличеніи состава оцѣночной Коммисіи еще двумя членами

собранію уполномочен представленный въ 1903 г. на усмотр Правленіемъ банка на усмотрѣніе Собранія уполномоченныхъ 1903 г.

27го Ноября 1902 г. Наблюдательный Комитетъ разсмотрѣлъ письменное предложеніе члена своего г. Д. Журули отъ 26го Ноября тогоже 1902 г. въ которомъ состоящее въ томъ между прочимъ, что съ цѣлью усиленія операций нашего банка по Кутаисской Губерніи, Батумской области и Сухумскаго отдѣла является крайняя необходимость принять мѣры къ облегченію сношеній съ нашимъ банкомъ заемщикамъ и вообще нуждающимся въ кредитъ этихъ отдаленныхъ ра сравнительно районовъ. Сношеній съ нашимъ банкомъ. Для у

Для удовлетворенія этой необходимости онъ г. Журули предлагаетъ учредить агентуру на подобіе Бакинской въ Батумѣ, какъ въ центръ указанныхъ выше областей въ коихъ находятся столь сильно прогрессирующіе города какъ Батумъ, Поты, Сухумъ. и

Правленіе банка, вполнѣ соглашаясь съ мнѣніемъ г^{на} Журули относительно дѣйствительной крайней необходимости установленія болѣе легкаго и близкаго сношенія нашего банка съ заемщиками и вообще нуждающимся въ кредитъ. Полагаетъ признать таковую же необходимость и относительно Эриванской Губерніи которая, съ проведеніемъ желѣзной дороги стала на путь сильнаго экономическаго развитія и представляетъ собо[й] полѣе для поле для широкаго распространенія ипотечнаго кредита нашего банка съ нашимъ банкамъ. Хотя но Хотя предлагаемая г. Журули мѣра и отвѣчаетъ указанной необходимости, но только отчасти, ибо въ дѣлѣ болѣе успѣшнаго развитія операций банка болѣе существенное развитіе значеніе имѣетъ быстрое удовлетвореніе потребности въ кредитъ. Практика банка доказала, что агенты тщатны-всякія агенты

его и даже агентства на по Бакинская и въ оказались несостоятельными въ относительно быстроты удовлетворенія потребностей въ кредитѣ, ибо ~~быстрота~~ быстрота завершения дѣла о выдачѣ ссуды до главнымъ образомъ зависитъ отъ быстроты производства оцѣночныхъ дѣйствій. При всемъ желаніи правленія такихъ дѣйствій ни агентъ и ни агентства подобная бакинской а Хотя Правленіе и полагало прежде соединить обязанности агента съ обязанностями возложить на агента и обязанности оцѣнщика, что значительно сократило бы время, необходимое для мѣстнаго осмотра и повѣрки данныхъ для оцѣнки, но практика показала, что этого достигнуть нельзя при настоящемъ положеніи дѣлъ ибо трудно было правленію принять на себя отвѣтственность въ выборѣ благонадежныхъ для этого лицъ при посредствѣ лицъ, не имѣющихъ той или другой внутренней связи съ интъ съ нашимъ банкомъ, кромѣ какъ связи агента при посредствѣ лицъ не получаю должествующихъ считать при посредствѣ лицъ, нынѣ дѣйствующихъ агентовъ т. е. лицъ не исключительно занятыхъ дѣлами банка какими являются наши агенты а занимающихся ими между прочимъ какъ побочнымъ дѣломъ. ж

* * *

А потому учрежденіе агентуръ на подобіе Бакинской въ Батумѣ и Эривани для достиженія вышеозначенныхъ цѣлей и задачъ правленіе считаетъ и дорогимъ и не вполне цѣлесообразнымъ. Въ видахъ экономіи въ расходахъ и большей цѣлесообразности Правленія предлагаетъ усилить составъ Ком оцѣночной Коммиссіи еще двумя членами, одно изъ коихъ местомъ постоянного служенія назначить Эривань, а другому Батумъ, возложивъ на нихъ обязанности агента банка по особой [...] по этому предмету инструкціи, а равно и производство оцѣночныхъ дѣйствій въ районахъ ихъ слѣ каждому изъ нихъ предназначени назначенныхъ Правленіемъ а всѣхъ нынѣ дѣйствующихъ агентовъ устранить.

Хотя предлагаемое увеличеніе состава оцѣночной Коммиссіи увеличиваетъ смѣтный расходъ на 3480 руб., но принимая въ соображеніе: 1) что на расходы двухъ агентуръ на подобіе Бакинской потребуются ежегодно болѣе 10,000 руб. 2) что эти два члена оцѣночной Коммиссіи, постоянно пребывая въ назначенномъ каждому изъ нихъ районѣ, вполне могутъ замѣнить нынѣ дѣйствующихъ мѣстныхъ агентовъ, которыя въ теченіе двухъ мѣнѣ чѣмъ двухъ лѣтъ стоили банку свыше 6000 руб. и что и, слѣд., предлагаемый порядокъ повлечетъ за собою сокращеніе въ расходахъ и по этой статьѣ, 3^{вс}) что вслѣдствіе опять таки постоянн[омъ]

пребывании члена оценочной Комиссии в центре района послѣдуетъ значительное сокращеніе расходовъ издержекъ на прогоны и суточные по на поѣздки, нынѣ предпринимаемой изъ Тифлиса. И на конецъ Главнымъ же образомъ такой порядокъ вещей дастъ возможность банку быстро каждому изъ этихъ двухъ оценщиковъ немедленно по зая по полученіи заявленія о желаніи получить ссуду приступить и завершить оценочныя дѣйствія въ районѣ имъ назна в предѣлахъ своего района.

[1903 წლის 30 აპრილამდე]

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილგამგულო ბანკის რწმუნებულთა წლიური კრება

1903 წლის 30 აპრილი

გამოსვლა 1: სანამ შეერთებული სხდომა ამ წესს შეიმუშავებდეს, კრებამ დაავალოს ბანკის დამფასებლებს ბანკზე დარჩენილის მამულების თვალ-ყურის გდებაო.

გამოსვლა 2: როგორ არ შეუძლია კრებას დაავალოს მოვალეობა იმ კაცს, რომელსაც თვითონ ირჩევს და შრომის სასყიდელსაც აძლევს? ბანკში ყოველი მოსამსახურე მოვალეა ხელი შეუწყოს ბანკის საქმეების წარმატებას; დამფასებელი – კი უფრო მეტი მოვალეა ბანკზე დარჩენილ მამულს თვალ-ყური ადევნოს, რადგან დარჩენილი მამული იმისგანვე შეფასებულია.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილგამგულო ბანკის წევრთა წლიური კრება

1903 წლის 11 მაისი

გამოსვლა: ბატონებო! მადლობელი ვარ პატივისცემისათვის, მაგრამ უნდა მოგახსენოთ ბანკის წარმართვაში დიდი შრომა მიუძღვით ყველა იმ მოსამსახურეთ დიდისა, თუ პატარა თანამდებობისას ბანკის პირველ დღიდან დაარსებისა. ამიტომ ეს მადლობა და პატივისცემა ეკუთვნის ყოველს იქ ნამსახურს და ან მოსამსახურესაც.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილგამგულო ბანკის წევრთა კრება

1905 წლის 1 აპრილი

გამოსვლა: ხალხის სახელით ვინც რასმე ითხოვს, ის უნდა იცნობდეს ხალხს და იცოდეს მისი აზრი. ჩვენც სწორედ მაგას ვთხოულობთ, რომ მოგვეცეს ნება ხალხისა და მისი აზრების გაცნობისა. ყველა

დასი, რა მიმართულებისაც უნდა იყვეს იგი, ერთ და იგივეს უნდა თხოულობდეს: მოგვეცით საშუალება, ხალხის სურვილი გავიგოთ.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის რწმუნებულთა კრება

1905 წლის 12-13 ივნისი

გამოსვლა: არჩეულმა კომისიამ ნამდვილ მიზეზის მაგივრად ბანკში რალაც რეჟიმი გამოსჩხრიკა და ყველაფერს ამ რეჟიმს აბრალებს. მე კი ვამბობ, რომ ცოტა ჩვენა ვართ დამნაშავე, ცოტა დამფასებელი კომისია, ბევრად კი დამნაშავეა სხვა გარემოება.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1905 წლის 16 ივნისი

გამოსვლა: არ მესმის, რაზე გვაცვით ჯვარზე. ჩვენ ისეთი აზრი გვაქვს, რომ დამფასებელი კომისია საკუთრივ უნდა მოქმედებდეს. დამცინიან აგრეთვე, რომ მე, თავის გასამართლებლად, გერმანიისა და სხვა ბანკებზე ვუთითებ და მაგალითები მომყავს... 'მე ჩემს საკუთარს აზრს ვამბობ და მარტო იმიტომ, რომ ჩემი საკუთარი მსჯელობა მაქვს, ბოროტ-მომქმედი ვარ? ბატონებო, დღესვე დავანებებ სამსახურს თავს, თუ ჩვენ მავნე პირებადა გვთვლით!..

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის რწმუნებულთა კრება

1905 წლის 17-18 ივნისი

გამოსვლა 1: როგორც მითქვამს, კანტროლი დღესაც არის, ხოლო ისეთ კანტროლის განევა, როგორსაც რწმუნებულნი თხოულობენ, არც შეიძლება და არც ნება გვაქვს. ამ საქმეს დიდი სიფრთხილე უნდა და ნუ ავჩქარდებით. ჩემის აზრით, ბევრად უმჯობესი იქნება, კრედიტის საქმის კარგად მცოდნეთაგან შევადგინოთ კომისია და მას მივანდოთ საკითხი.

გამოსვლა 2: კომისიას ათას მანეთამდე ხარჯად მიეცა, საშუალება ჰქონდა უფრო, რიგიანი მოხსენება წარმოედგინა. იმან კი კონტროლის საჭიროების მეტი ვერა აღმოაჩინა-რა. 700 მანეთი ამ კომისიის წევრებმა ერთმანეთს გაუნაწილეს, ხოლო 50 მანეთი გზის ქირად მოიხმარეს, განა შეიძლებოდა, ამნაირად კომისიას საფუძვლიანი რამ გაეკეთებინა.

**ՀԱՆՔԻՆ ԳԱՅՑՈՒՄՈՒ ՇՅՆՈՒԹՅԱՆ ՏՄԵՆԱՆՏՈՒՆ
ԸՆԿՅՈՒՆՈՒՄԻ ՆԱՐՄՈՆԱՏԻՄԵՒԼԻ ՆԻՇՅՅԱՅ**

Исходною точкою всѣх моихъ посильныхъ сужденій по отношенію кредитныхъ учреждений вообще и нашего банка въ частности всегда было и будетъ то, по моему крайнему разумѣнію, по[ло]женіе, что, каждый органъ ихъ управления, будетъ-ли онъ въ видѣ оцѣночной К-сіи, правленія и наблюдательнаго комитета въ ипотечномъ кредитномъ учрежденіи[и], или правленія, совѣта учетнаго и пріемнаго к-та въ учрежденіяхъ комерческаго кредита – долженъ быть свободенъ и независимъ отъ друго[г]о въ предѣлахъ отправленія своихъ функцій на всемъ пространствѣ своихъ уставныхъ т. е. правъ и обязанностей. На этомъ основаніи между органами управления не должно быть никакого бюрократически-ієрархическаго *взаимо-отношенія* и бюрократически-инстанціоннаго *взаимо-отношенія*. Каждаго отдѣльнаго органа

Это и понятно, ибо дѣло кредита дѣло живое, не любящее и не терпящее бѣготни замедленія, а въ особенности бѣготни изъ инстанціи въ инстанцію отъ стола къ столу съ нумеромъ бум препроводительныхъ бумага въ рукахъ.

Почти

Господа, мы съ такимъ восторгомъ привѣтствуемъ восторгомъ и вмѣ благовѣйнымъ восторгомъ рукоплещемъ каждому малѣйшему успѣху великаго освободительнаго движенія, нынѣ нами переживаемаго.

~~Это плодотворное начало свободы и независимости органовъ въ сонмѣ органы управления того или другого учреждения нигдѣ не было примѣнено въ Россіи съ такою полнотою, съ такою какъ къ дѣлу установленія и порожденія частнаго кредита кредитныхъ учреждений по частъ народившихся по частной инициативѣ и предприимчивости, послѣ~~

Послѣ того какъ созиданіе и управленіе кредитными установленіями при подѣ давленіемъ общественнаго мнѣнія перестало быть привилегією однаго лишь правительства и пр то и другое предо-сдѣлалось предметомъ стало достояніемъ частной инициативы и предприимчивости, это начало свободы и независимости органовъ въ сонмѣ управления того или другого устан учреждения нигдѣ не было примѣняемо съ такою полнотою какъ къ дѣлу созиданія *учре-установленія* и веденія кредитнаго установленія. Это и понятно, ибо *возл-б* мысль о предоставленіи дѣла, кредитнаго обращенія частной инициативѣ и предприимчивости *возникла въ пер-въ* возникла въ первые года царствованія Александра II. т. е. въ эпоху

увлечения либеральными идеями и реформамы, а потому начало, с это начало и съ тѣхъ поръ ютится въ скромныхъ уголкахъ кредитныхъ установлений, безъ тревогъ и упрековъ, пережитыхъ

Не странно-ли, Господа, выбывать изъ этихъ скромныхъ уголковъ эту свободу и независимость въ моментъ великаго освободительнаго движенія, нами переживаемаго. которому въ моментъ, когда каждый гимназистъ подчиненный органъ управления требуетъ себя свободы и независимости въ области своихъ специальныхъ занятій свободы, конечно, не произвола, и нарушенія

Въ этой свободѣ и независимости я вижу всю благотворное благотворность и плодотворность действий каждаго отдѣльнаго органа банковскаго управления банка ибо только который одна только преданность интересамъ котораго должна служить связующимъ звеномъ этихъ органовъ

Скажавъ это

Но это я оставляю въ сторонѣ и позволю себя обратить ваше вниманіе на такую сторону дѣла спорнаго, съ которой никто изъ ораторовъ не подходилъ. Прочитанные намъ вчера проекты, задавшись цѣлью реорг[ан]изовать наб. ко-тѣ предлагаютъ ввести въ правленіе банка одного изъ членовъ Комитета съ правомъ по-сеунымъ дѣламъ, налагать veto veto въ томъ или другомъ видѣ veto на рѣшеніе правленія и этимъ путемъ полагаютъ предупредить оградить банкъ отъ убытковъ.

Что это значить, если вникнуть въ сущность этого пред[ло]женія, то это значить, что [до]вѣріемъ нашимъ облеченные члѣ четыре члена правленія не заслуживаютъ довѣрія. Это что-то не вяжется съ логикою вещей: разъ они избранники наши, то этимъ самимъ они облечены нашимъ довѣріемъ

[1905 წლის 17 ივნისამდე]

პასილი ველიჩკოსადმი წარმოთქმული სიტყვა

„სხვა საქართველო სად არის, რომელი კუთხე ქვეყნისაო?... „თქვაო ჩვენმა პოეტმა გ. ორბელიანმა, რომელმაც შეუდარებლათ ანერა მშვენიერება ჩვენი ქვეყნისაო. წარჩინებულ რუსეთის პოეტებმა პუშკინმა და ლერმონტოვმა უცხოთ შეამკეს საქართველოს ბუნება, მაგრამ რა არის ბუნების მშვენიერება უკაცოთ?.. არც პუშკინი, არც ლერმონტოვი და არც სხვები მათი მიმყოლნი არ შეხებიან საქართველოს ერის გულს, არ ჩაუხედნიათ მის გულის სიღრმეში, თუ

რა ძვირფასი მარგალიტები ბრწყინვენ შიგ. ეს მოვალეობა წილად გხვდათ თქვენ. შეისწავლეთ ქართველი ერის ბუნება, გააცნეთ იგი თქვენს ხალხს და, აი, ნამდვილი პატივისცემა, მეგობრობა და ძმობა მაშინ დაარსდება ამ ორ ერთა შორის. ღმერთსა ვთხოვ, რომ თქვენ სულ წინ და წინ გეგლოსთ ამ გზაზე“...

[1895 წლის 4 თებერვალი]

<საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის შესახებ მოსხენების ფრაგმენტი>

Въ дополненіе только-что прочитанному имѣю честь доложить, что мы явились предстать предъ В. С. Не въ качествѣ уполномоченныхъ отъ кого-бы то ни было, а въ качествѣ мірянъ, глубоко сознавшихъ свой долгъ гражданина, обязаннаго въ эти трудныя, нынѣ переживаемыя минуты быть искренними выразителями своихъ личныхъ чувствъ и думъ, могущихъ по нашему мнѣнію, помочь разобраться въ трудномъ и сложномъ дѣлѣ умиротворенія Грузіи.

В. С., все инородцы въ предѣлахъ Россіи имѣютъ свое собственное, независимое въ делахъ вѣры управленіе. Армяне, мусульмане, Евреи и т. д. всѣ они въ управленіе дѣлами своего исповѣданія вѣдуются сами отъ себя, имѣютъ собственныя духовныя училища, въ коихъ преподаваніе идетъ на родномъ ихъ языкѣ и изученію всего роднаго отведено широкое мѣсто, управляются своимъ собственнымъ духовенствомъ изъ собственной среды независимо и самостоятельно.

Странно, что всѣхъ этихъ благъ лишены одни лишь православные грузины какъ бы въ наказаніе за свое православіе.

Такое безправіе однихъ лишь православныхъ грузинъ способно породить мысль о невыгодности въ смыслѣ національности инородцу исповѣдывать въ православной Россіи православную вѣру ~~въ виду этого~~. Такое положеніе вещей можетъ быть объяснено лишь какимъ-то непонятнымъ недоразумѣніемъ, такъ долго, къ сожалѣнію длящимся во вредъ интересамъ православія.

Дальнѣйшее сохраненіе такого страннаго порядка вещей должно быть, по нашему мнѣнію, признано ~~большою~~ ~~ошибкою~~ величайшею государственною и религіозною ошибкою, а потому представляя на благоусмотреніе В. С. наше ходатайство о возвращеніи грузинской церкви издревле существовавшей въ ней автокефаліи, полагаемъ что этимъ самымъ мы исполняемъ священный долгъ гражданина и въ силу

этого смѣемъ уповать, что оно заслужить всемогущую поддержку В. С.
[არა უადრას 1905 წლის 11 ოქტომბრისა]

ავტონომისტ-ფედერალისტთა კავშირის წევრთა პირველი კრება

1906 წლის 20 მაისი

გამოსვლა 1: აქ ყოველ კითხვის შესახებ მოხსენების წაკითხვაა საჭირო, თორემ ყველა ეს ვაჟბატონები ჩინეთის იმპერიას უფრო იცნობენ, ვინემ ჩვენ ქვეყანას.

გამოსვლა 2: ავტონომისტ-ფედერალისტთა კავშირს სათათბიროში დიდი მნიშვნელობა ექნება, მაგრამ ჯერ ჯერობით თვით ორგანიზაცია და მუშაობის სისტემა მეტად სუსტობს. არა მგონი, რომ ეგრე გასტანოს. აბა, კარგად დაუკვირდით – კავშირის უზურპატორი მეფე – დეპუტატი ლენინცკია. უმრავლესობა მის სიტყვას და წინადადებას წმიდათა წმიდად იღებს და ეთანხმება. ეს აიხსნება მხოლოდ შეუგნებლობით. წევრთა უმეტესი ნაწილის აზრი ამა თუ იმ კითხვაზე არ არის საამდროვო. მე საქართველოში სოციალ-დემოკრატების რეტროგრადს მეძახიან, ესენი კი, ჩემი მოხსენებები რომ წაფუკითხო – მგონი, რევოლუციონერს დამიძახებენ.

გამოსვლა 3: არ გითხარ, რევილუციონერს დამიძახებენ-მეთქი?! ჯერ კრინტიც არ დამიძრავს და და თოფჩიბაშევი სოციალისტს მეძახის... ნეტავი რის შაეშინდა?

გამოსვლა 4: მე რა საჭირო ვარ, რაკი ბარათაშვილი აქ არის, უჩემოდაც დაიცავს ჩვენს ინტერესებს.

სიკვდილისათვის

1. გრძნობაც ერთი დარგია ცნობადობისა და საჭიროა, როცა ჭკუა მოკლებულია შეძლებას, გაიგოს რამე. შექსპირმა გრძნობით სასწაულები მოახდინა ცნობისა და ცოდნისათვის. გრძნობა სულიერი მარტო ადამიანის ნიჭია.

2. ჰო და არა, რაც კი თქმულა სიკვდილის თაობაზე, რომ სასწორზე დაიდვას, არა მგონია, ისე თვალსაჩინოდ გადახაროს ან ჰოსა და ან არასკენ, იმდუნად რომ ამ გადახრამ დაარწმუნოს ვინმე და სხ. სხ.

3. ხოლო სამი რამ საბუთია წინააღმდეგ სიკვდილით დასჯისა: ა) აჩლუნგებს გრძნობას ბუნებურს, რომელსაც სისხლი ეზიზღება და ხშირის ნახვით-კი ყურიც ეჩვევა და გრძნობაც. მაგ. ეხლა სიკვდილი ისეთი ჩვეული რამ ამბავია, არავის-ღა უმღვრევს გულს და ყურა-

დღებასაც არ იქცევს. ბ) 4) ხოვდ არყევს ზნეობას, რადგანაც ართმევს იმას, რის მიცემაც არ შეუძლიან. გ) შეცდომა დასჯისა აღარ სწორდება და უდანაშაულოს ჰკლავს.

4) ეწინააღმდეგება ქრისტიანობას, რომელიც დაფუძნებულია სიყვარულზე. ჰინეს სიტყვა: მე მტერი მიყვარს მხოლოდ მაშინ, როცა ვხედავ სახრჩობელაზე ჩამოკიდებულს.

5) მთელი ქვეყანა თხოულობს და ხმაური თუ ბანის მიცემაში შევცდით, ურ ნუგეში იმაშია, რომ ავეყვით ხმას ღვთისას, რადგან ხმა ერისა არის ხმა ღვთისა.

6) საბუთად მოყვანა იმისი, რომ სიკვდილით დასჯა ამრავლებს თუ აკლებს დანაშაულობას, არასფერს არ მოასწავებს, რადგანაც დანაშაულობის სიმრავლე სხვა ათასნაირ მიზეზებზეა დამოკიდებული.

7). ჰო და არას საბუთებ შორის ერთი რამ არის ზოგადი: ერთიცა და მეორეც ხელშესახებ საფუძველზე არ არის დამყარებული და წარმოადგენენ მარტო მწამს[ს] როგორც ერთისას, ისეც მეორისას.

აქ მარტო დიალექტური ღონისძიებაა ერთმანეთის დასაჯერად მიმართული.

7) Убийство, смертная казнь стала такимъ обычнымъ явленіемъ, събѣ событія этого рода до того пріучили насъ относиться къ нимъ равнодушно, что притупилось чувство для возмущенія и ощущенія всей жестокости этихъ явленій, а это открываетъ путь къ огрубенію въ странѣ народнаго чувства.

Подобныя событія, какъ обычныя явленія, перестали быть новостью. Не заговариваетъ уже чувство возмущенія.

„Когда умираетъ Богъ въ душѣ противника смертной казни“.

Вопросъ какъ намъ быть если проектъ объ отмѣнѣ смертной казни, несмотря на всѣ старанія, не пройдетъ, не можетъ быть разрѣшенъ доводами арифметическаго порядка, т. е. тѣмъ, что группа, ставящая для ~~это~~ себя этотъ вопросъ, слишкомъ малочисленна, чтобы произвести какое-либо впечатленіе, какое либо замѣшательство среди ~~остатъ~~ огромнаго большинства остальныхъ. Я не такъ простъ, чтобы полагать, что уходъ нашъ...

[1906 წლის 23 ივნისამდე]

ნაწილი VIII

მინაწერები წიგნებსა და სხვათა ტექსტებზე

<მინაწერი თომას მაკოლჯის წიგნის „Полное собрание сочинений“
პირველ ტომზე>

„Поэзия“, 7, 9

[არა უაღრეს 1860]

<მინაწერი თომას მაკოლჯის წიგნის „Полное собрание сочинений“
მესამე ტომზე>

Гамлетъ 366, привѣденіе 363

[არა უაღრეს 1862]

<მინაწერები წიგნზე „Основанія политической экономіи“>

მინაწერი 1

... ихъ меновую ценность... – [ალ]ებ-მიცემობის ღირებულება.

მინაწერი 2

...понижилась бы въ цѣнѣ... – ფასის დაწევა.

მინაწერი 3

...цѣновая ценность дичины возвысилась... – ფასის აწევა.

მინაწერი 4

...составляетъ долгъ... – [ვ]ახში-ვალი

მინაწერი 5

...ходячаго денежнаго знака... – მოარული ფუ[ლის] ნიშანი.

მინაწერი 6

...Не къ облегченію обмѣна, а къ устраненію его... – Не вѣрно.

მინაწერი 7

...кредитныхъ или бумажныхъ денежныхъ знаковъ (paper currency)...
– ნიშანი ქალაქის ფულისა, ა[ნ] უკეთ ქალაქის ფული.

მინაწერი 8

...значение представительницы долга (representative of debt)... –
წარმომადგენელი ვალისა

მინაწერი 9

...упадокъ въ цѣнѣ (diminution in value) и уменьшеніе внутренней стоимости (depreciation)... – ფასის დაცემა ანუ დაწევა და ღირებულების და[კ]ლება.

მინანარი 10

...называется порчею (deterioration)... – **ნახდენა**

მინანარი 11

...денежнымъ обращеніемъ (circulation)... – **ფულის ტრიალი, [ცვ]ლა**
[არა უაღრეს 1865]

<მინანერები ნიგნზე „Научныя, политическія и философскія опыты“>

მინანარი 1

...съ возможно меньшимъ умственнымъ усилениемъ... – **გონებითი**

გარჯა

მინანარი 2

...Если есть выгода въ томъ, чтобы выразить мысль въ наименьшемъ числе словъ, ...то или лишніе слоги дѣлаютъ тоже... – **გარემოებანი,**

გარემოებადი

მინანარი 3

...кажется, выразительнее сказать: it is magnificent (это великолепно), нежели; it is grand (это велико). ... – **დიდი – დიდებული, ზვიადი –**

გაზვიადებული, ამაყი – გაამაყებული

[არა უაღრეს 1866]

<მინანერები ნიგნზე „Всемирная исторія“>

მინანარი 1

...горной страны лазовъ или Колхиды... – **Какъ будто это не одно**

მინანარი 2

...вступилъ сынъ его Сирой или Шируехъ... – **შარუხი**

მინანარი 3

...Арабскія письма были изобрѣтены только незадолго до Мухаммеда, а матеріалами для письма служили пальмовыя листья, кожи, камни и другія подобныя вещества... – **ქორდანისა.**

მინანარი 4

...По ту сторону Окса или Джигуна они снова покорили давно отложившуюся Фергану... – **ჯიონი**

მინანარი 5

...въ Варварійскіхъ владѣніяхъ называвшихся у аравитянь Магребомъ... – **მალრიბი (ვეფხვ. ტყ)**

მინანარი 6

...изъ хотбы или общественной молитвы... – **ხოტბა**

მინაწერი 7

...у Тегеридовъ Джорджанъ и Табарестанъ... – ჯორჯანი (ვის-რამ)

მინაწერი 8

...разграбилъ городъ Басру... – ბასრის ხმალი

მინაწერი 9

...Дилемнтовъ... – ?

მინაწერი 10

...Адхадъ освободиль... – ?

მინაწერი 11

овладѣвъ крѣпостью Газною или Газни... – ლაზნა

მინაწერი 12

...Нухъ не могъ устоять противъ такихъ превосходныхъ силъ... –

(+) Не отсюда ли г. Нуха?

მინაწერი 13

...рекою Ждигунъ... – Аму-дарია ჯიონი

მინაწერი 14

...въ Шемасіи близъ Багдада... – შამი?

მინაწერი 15

...ввел в Европу систему нот и линии, вместо употреблявшихся до той поры буквъ... – интересно въ такомъ случаѣ, откуда грузинскія ноты Х вѣка?

მინაწერი 16

...Хлодвигъ оставилъ четырехъ синовей ... Хлодоміра... – Словянское имя

მინაწერი 17

...Крема или Крума... – ქარუმა

მინაწერი 18

...большинства болгаръ, которые сознавали, что, сдѣлавшись христианами, уже не могутъ заниматься по прежнему грабежомъ... – почему?

მინაწერი 19

...въ 865 году толпы норманновъ, впоследствии извѣстныхъ въ Греціи подъ именемъ россовъ... – (1) Русскіе [...] Ярославъ или Мстиславъ

მინაწერი 20

...Гвидо ввелъ такъ называемое сольфеджіи... – უნდა შეამოწმოს ქართულს ნოტებს მეათე საუკუნისას.

მინაწერი 21

...во всѣхъ лѣтописяхъ, написанныхъ по-латыни, чуждый языкъ сковываетъ умъ и рѣчь... – bravo!

მონაწერი 22

...по монахѣ Іонѣ написавшемъ біографію Святаго Колумбана... –

(+) Не происходит ли наше слово колоубани отъ св. Колумбана, ибо много церквей въ Грузіи носящихъ это названіе

მონაწერი 23

...богадѣльней для стариковъ... – ქსენონი

მონაწერი 24

...Основаніе новой наукѣ положили Іоаннъ Эригена и другіе... –
арабь?

მონაწერი 25

...удалились за рѣку Джигунъ, некоторое время бродили до Ховарезміи, владетель которой былъ вассаломъ Махмуда... – ხვარაზმის
ჯიონი

მონაწერი 26

...появился около Газны... – ლაზნა-ლაზნელი.

მონაწერი 27

...Въ Индіи отняли отъ Массуда газнавидскія войска... – пали

მონაწერი 28

...Альпъ Арсланъ, сынъ Даудъ Гагрубегა... – ქართ[...]

მონაწერი 29

... что онъ почувствовалъ бы свой плѣнь, еслибъ попался въ его
руки... – ?!!

მონაწერი 30

...онъ отвергаетъ и гордыхъ любитъ смиренныхъ... – ი

მონაწერი 31

...въ городѣ Меру... – მერვ მარავი

მონაწერი 32

...иъ Гератѣ завелъ школы... – [ჰ[ერა[თ]ი

მონაწერი 33

...Солиманъ завладѣлъ всей Каппадокіей, Киликіей и Исавріей, Кизикомъ, Никеей... – ქიზიყი? Не отсюда ли это слово?

მონაწერი 34

...царство Керманъ существовало и прежде... – ქერმანი

მონაწერი 35

...гашиша (наркотического вещества добываемого из сѣмени восточной конопли)... – (+) Не конопля, а макъ

მონაწერი 36

...страну около рѣки Оронта... – ქართული

[არა უაღრეს 1869]

<მინანერები ლუდვიგ ბერნეს ნიგნზე „Сочинения“>

მინანარი 1

...трудо́мь своего ума или, что ещё благороднѣе, трудо́мь своихъ рукъ... – **Прекрасно!**

მინანარი 2

...и это мать наш язык... – **Вникните въ смыслъ этого монолога вы,**
отступенки отъ роднаго языка

[არა უაღრეს 1869]

<მინანერი ფერდინანდ ლასალის ნიგნზე „Сочинения“>

გვ. 11. **Вѣрно.**

[არა უაღრეს 1870]

<მინანერები ნიგნზე „Первобытная культура: Изслѣдованія развитія мифологіи, философіи, религіи, искусства и обычаевъ“>

მინანარი 1

(бросая жребій) – **[წ]ილისყრა**

მინანარი 2

...вылезать изъ кожи... – **თავის ქერქში არა დგება**

მინანარი 3

...со сковороды да въ огонь... – **ვასი გავექეცი, ვუის შევეყარეო.**

მინანარი 4

...господа... – **ბატონები**

მინანარი 5

...кость лопатки держится на огнѣ... – **[ბე]ჭი**

მინანარი 6

...поирдандски rus... – **ფისო**

მინანარი 7

...зулусское выраженіе ликованія **halala!**...выраженіи радости **ala-la!**... – **[...]ლალა**

მინანარი 8

...есть крикъ погонщика муловъ на его животныхъ, **arre!**... – **იარე**

მინანარი 9

...въ языкѣ Кечуя, гдѣ **ari!** значить „да“... – **არი-ს**

მინანარი 10

...словомъ „да“ для мужчинъ и юношей служить **hee!**, у женщинъ **haa!**... – **[ხო]**

მინაწერი 11

...осетинское ss! sos!... – [სუ!]

მინაწერი 12

...санскритскими глаголами puu... – [ფუ!]

მინაწერი 13

...отъ подражательнаго звука pu... – [თო-ფი]

მინაწერი 14

...,стрелять“... – [ს]როლა

მინაწერი 15

...разговорномъ нѣмецкомъ языкѣ puffer... – [პიშტო]

მინაწერი 16

...известный грибъ дождевикъ... – [გუ]და ფშუტა

მინაწერი 17

...до индѣйскаго dundhubi... – [დ]აფდაფი

მინაწერი 18

два соотвѣтственныя слова означаютъ пилу, kra-kara, kra-kacha – [ხე]რბი

მინაწერი 19

„babala“, – [ბობოლა]

მინაწერი 20

...Tevin itoto, „одинъ индѣецъ“... [ოცი]

მინაწერი 21

...,одинъ человекъ конченъ“... – [ორ მოვრჩი]

მინაწერი 22

...,мудръцъ“... – [მშვი]დი

მინაწერი 23

...говоря taka или 10... – [ლუნი, ოც]

მინაწერი 24

...her (войско)... – [ერი]

მინაწერი 25

...отъ tchaba „ломать“... получаетъ значеніе половины... – [ნახევარი]

მინაწერი 26

...гренландцы не дѣлаютъ изъ своего „одинъ“ порядковаго числительнаго „первый“... – [პირველი]

მინაწერი 27

...избѣгать первый, какъ слишкомъ скудой, а второй какъ слишкомъ сложной, и употреблять среднюю десятичную систему... – [ორთაშუა]

მინაწერი 28

финское lokke „считать“, отъ lokke „десять“ – [თ-ვლა]

მინაწერი 29

...или „человѣкъ“ для 20... – [ოცი – კაცი]

მინანარი 30

...navis (лодка)... – ნავი

მინანარი 31

...,werewolf“, т. е man-wolf (.. человек“- волк,)... – მგელ-კაცი

წიგნის დამატებითი ნაწილი

მინანარი 32

...ДУХЪ И ТѢНЬ... – [[რ]დილი, აჩრდილი

მინანარი 33

...онъ умеръ и вернулся... – [[მ]ბრუნდა

მინანარი 34

...имѣть свое ja (kelah... – ქელეხი

მინანარი 35

...о переходѣ черезъ мостъ смерти... – ბუნვის ხი[დი]

მინანარი 36

40 объ Ирландіи

[არა უაღრეს 1872 წლისა]

<მინანერები წიგნზე „Сочиненія Лорда Байрона“>

მინანარი 1

... Пусть мигъ борьбы съ самимъ собой

Не дологъ на часахъ времѣнь,

Но въ мысли – безпредѣлень онъ:

Въ нѣмъ дни и годы безъ числа,

Что только совѣсть обняла,

Что мысль вмѣститъ въ себѣ могла,

Гдѣ нѣтъ – ни свѣта, ни конца,

Ни упованья на Творца!... – **Дивно**

მინანარი 2

116, 150 37

[არა უაღრეს 1874]

<მინანერები წიგნზე „Первобытная собственность“>

მინანარი 1

...Измѣненіе дѣлалось посредствомъ веревки... – [[...]ბლის [...]ემული

მინანარი 2

...Нераздѣльная часть пахотной земли... – [[სა]კომლო [...] ან 30, 20,

6 [...] დღისა

მინანარი 3

...Процессія обходила кругомъ поля... – [...]რიგოლოზა დუშეთში

მინანარი 4

...съ огороженнымъ къ нему мѣстомъ... – ნაფუძარი

მინანარი 5

...уступить эксплуатацію земли поселенцамъ coloni... – ხიზანი

მინანარი 6

...по анлійски tee... происходятъ... отъ скоть... – ფული-ფური

მინანარი 7

...имѣть свой культъ, своихъ особыхъ боговъ... – სალოცა[ვი]

მინანარი 8

...чужой, принятый въ общину... – ზედსიძე, ძ[მადნა]ფიცო

მინანარი 9

...по уплатѣ оброка... – [ხ]იზნები

მინანარი 10

...господи́нь имѣть право отпустить... – ხიზა[ნი]

მინანარი 11

...совладѣлецъ Силенена можетъ послать свой скоть въ долину Шехенталь... – [ჩ]ვენშიაც

მინანარი 12

...стрѣла или мечъ – его атрибуты, замѣняющіе иногда изображенія самаго божества... – ხმალი არ[ესი]
[არა უაღრან 1875]

<მინანერი წიგნზე „Основанія соціологін“>

...передъ его могилою лососину и оливину... – [См. §. 85]
[არა უაღრან 1876]

<მინანერი წიგნზე „Сборникъ матеріаловъ, справокъ и свѣдѣній по вопросамъ, подлежащимъ обсужденію IV-го сѣзда представителей учреждений русскаго земельного кредита“>

о сверхсрочномъ погашеніи 93 и т. д. стр. и I стр. постановленій IV сѣзда
[არა უაღრან 1879]

<მინანერი წიგნზე „Стенографическій отчетъ общихъ собраній четвертаго сѣзда представителей учреждений русскаго земельного кредита въ 1879 г.“>

...А. В. Ивановъ... [отвѣтъ на 13 вопр[...]]
[არა უაღრან 1879]

<მინანერი წიგნზე „Ассиро-Вавилонская литература“>

5. I. царь богъ 17. Мосхи Гоймъ 18. 19 преисподня 20
Заключительная строка 19, 21 Издубарь 30 и 31 главное

[არა უაღრეს 1879]

<მინანერები წიგნზე „Главныя теченія литературы девятнадцатаго столѣтїя“>

მინანერი 1

...онъ слишкомъ глубокомысленъ и вмѣстѣ съ тѣмъ слишкомъ слабъ
для практичной жизни ... – მიტკა

მინანერი 2

оно – женщина, у которой всякое зарождающееся чувство повинуется
урокамъ опыта. – თინათინი

მინანერი 3

...мысль о невозможности найти счастье в браке... – ქართველობა

მინანერი 4

...ихъ къ понятїю о долгѣ... ... – ავთანდილ[ი] ტარიელ[ი]

მინანერი 5

...сердце – это все... – ნესტან[...], და ტარიელის გამარჯვება

მინანერი 6

...всѣмъ понятную форму... – ნაц.

[არა უაღრეს 1881]

**<მინანერი წიგნზე „დავითიანნი თქმული გურამის-შვილის
დავითისაგან“>**

...კაცმან ჰრქვა, თქმულა ბრძენთაგან... უნდა

[არა უაღრეს 1881]

<მინანერი წიგნზე „Сельскій бытъ и сельское хозяйство въ Россїи“>

მინანერი 1

6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 19, 23, 24, 30

[არა უაღრეს 1881]

**<მინანერი წიგნზე „Записка представленная Его Высокопревос-
ходительству Господину Министру финансовъ по вопросу объ
удешевленїи кредита въ акціонерныхъ земельныхъ банкахъ“>**

...банки... безъ удовлетворенїя... – Тиф В. б. пол[...]

[არა უაღრეს 1884]

<მინაწერები წიგნზე „Всеобщая история литературы“>

მინაწერი 1

[გვ. გვ. 115, 503, 593]

მინაწერი 2

...нежелавшіе покориться магометанамъ... – [...]ავთ[...]

[პრა უაღრას 1885]

<მინაწერები წიგნზე „Исторія общественности“>

მინაწერი 1

643, 652, მეთაური, 58, 123, 129, 143, 229, 258, 272, 485, 735, 231
(О презрениі торговли), 377 (обычай), 169 პოეზია

მინაწერი 2

... Брамү, Вишнү и Шивү... – Троица наша

მინაწერი 3

...Вaalь-Таммузь, создатель... – Тоже триоца

[პრა უაღრას 1885]

<მინაწერები წიგნზე „Поэтика. Историческій сборникъ статей о поэзиі“>

მინაწერი 1

[24, 36, 37, 40, 41, 46 [5]0, 55 71 73]

მინაწერი 2

[...]სა უნდა უგალობდეს, რუსთაველი

[პრა უაღრას 1885]

<მინაწერები წიგნზე „Всеобщая История“>

მინაწერი 1

...Ларсомь-сенкере... – ლარსი

მინაწერი 2

...Тирь (Зорь, то есть)... – ტირძნისი [...]

მინაწერი 3

...Алжирь, и городь Халка... – ალაგირ

მინაწერი 4

...Городь Тингись... – თენგის

მინაწერი 5

...серебромь Турдотани... – თურდო

მინაწერი 6

...рѣки Тартесса... – ტარტესი

მინაწერი 7

...по финикийски, Сефела... – სოფელი

მინაწერი 8

...подобно персамъ и германцамъ... – სოფელი

მინაწერი 9

...посвящено гранатовое яблоко... – ბრონეული

მინაწერი 10

...изъ горныхъ племень Ливана... – ალვანა

მინაწერი 11

...на праздникахъ Ашеры... – ოჭუ[მა]რე

მინაწერი 12

...мѣстомъ этого служения былъ Библосъ... – ბობ[...]ა

მინაწერი 13

...подъ имѣнемъ Дидоны... – დიდან

მინაწერი 14

...Мелткартъ, понимаемый въ значеніи молоха... – მელქართი
[არა უაღრეს 1885]

**<მინაწერები წიგნზე „Сравнительное языковѣдѣніе и
первобытная исторія: Лингвистическо-Историческіе
матеріалы для изслѣдованія индогерманской древности“>**

მინაწერი 1

...одинаковость санскритскаго asva съ... – აჩუა

მინაწერი 2

...санскритск. matsya... – თევი

მინაწერი 3

...латинск. anguilla... – გველთე[ვზა]

მინაწერი 4

санскритск. malina, леттск. melna – მელანი

მინაწერი 5

...съ нѣмецкимъ gerste, „ячмень“... – [ქ]ერი

მინაწერი 6

...имѣли бритву (kshura)... – წვერი

მინაწერი 7

...вырѣзывать, рѣзать по мѣркѣ... – [...]წერაქვი

მინაწერი 8

...въ латинскомъ vetus... – ძველი

მინაწერი 9

...,госпожа“... patni... – ბატონი

მინაწერი 10

...spenta... – წმინდა

მინაწერი 11

...eva ... законъ... – რვე-ულება

მინაწერი 12

...латинск. sero, se-ri... – თე-სვ[ა]

მინაწერი 13

...зедск. zim, zima... – ზამ-[თარი]

მინაწერი 14

...староирландск. gam... – ღამ-ე

მინაწერი 15

...санскритск. khala... – [...]ლო

მინაწერი 16

...немѣцк. usche „дукъ“... – მუხ-[ა]

მინაწერი 17

...въ литовскій (kurwa)... – კურ[ო]

მინაწერი 18

...обозначающихъ „ковать“... – ქედვა

მინაწერი 19

...Глава VI, золото... – ოქრო – oxp[a]

მინაწერი 20

...из турецкаго sermaje ...и сербское срма... – სირმა ვერცხ[ლი]

მინაწერი 21

цыганское rub, rupp – რუბ.

მინაწერი 22

...,темноснее аяс“ и krshnayas... – რკი[ნა]

მინაწერი 23

...под названиемъ pittala... [პი]ტალო [ოქ]რო

მინაწერი 24

...болгарск. тучь... – თუჯი

მინაწერი 25

...новоперсидск. pulad... – [ფო]ლადი

მინაწერი 26

...=курдскому avsin... – აბჟი

მინაწერი 27

...осетинск. khard... – დუქა-[რდი]

მინაწერი 28

...санскритск. ishu... – [ისარი]

მინაწერი 29

...санскритск. takshani... – [დამ[ნა]]

მინაწერი 30

...санскритск. phara... – [ფარი]

მინაწერი 31

...старославянск. корьда...) – [გორდა, ხმალი]

მინაწერი 32

...Онь быть изъ вяза или тиса... – [...]ინდი-[მშვე]ილდი

მინაწერი 33

...попадаетя также: azger... – [ძგერა]

მინაწერი 34

...мъчь=готск. meki... – [მა]ხვილი

მინაწერი 35

...Славянское ножь, „ножь, мечь“... – [დამნა, დანა.]

მინაწერი 36

...ирландск. bo... – [ბ]ბო

მინაწერი 37

...санскритск. vatsa... – [ვ]ატცი

მინაწერი 38

...новоперсидск. Khuk, въ памирскихъ нарѣчияхъ... – [ლო]რი]

მინაწერი 39

...санскритск. acva... – [ა]ჩუა

მინაწერი 40

...sesm-t, ses... – [ც]ხე-ნი

მინაწერი 41

...зедск. khara... – [ხ]არი

მინაწერი 42

...латинск. camelus... – [ა]ელემი

მინაწერი 43

...литовск. szu... – [ძუ, ძუ]კნა]

მინაწერი 44

...karto-dansu и kahrkatos... – [ქათ]ა-მი

მინაწერი 45

...санскритск. ati... – [ბ]ატი

მინაწერი 46

...старославянск. oralo... – [კ]ალო.

მინაწერი 47

...sasya = зендск... — [თე]სვა

მინაწერი 48

...литовск. purai... — [ჰუ]რი

მინაწერი 49

...овса ...козла... — [ლ...]სლი

მინაწერი 50

...Бонь... — [ლ]ობიო

მინაწერი 51

...латинск. cannabis... — [კა]ნაფი

მინაწერი 52

...первобытный плугъ, состоящій весь изъ одного куска... — [ერქვანი]

მინაწერი 53

...славянск. слива... — [ელია]ვი

მინაწერი 54

...не были приносимы въ жертву никакія птицы... — [ჩვე]ენშიაც

მინაწერი 55

...въ азіатскихъ другимъ (duh)... — [დო]

მინაწერი 56

...отъ этого корня: mada... — [მა]და, ს[...]

მინაწერი 57

...къ арійскому soma и къ пиву... — [სმა]

მინაწერი 58

...отъ осскаго faarna, „домъ“... — [სახლ]ს

მინაწერი 59

...разрозненные жители... — [ლ...]სე-ხე [ლ...]რი

მინაწერი 60

‘...изъ крѣпкой кожи воловьей подошвы для ногъ... — [ქალა]მანი

მინაწერი 61

...санскритск. tarku... — [ტარ]ი

მინაწერი 62

...финск. kutoa... — [ქს]ოვა

მინაწერი 63

...одеждою древнѣйшихъ римлянъ была только tega и, въ мѣсто туники, опоясаніе... — [ჩოხა, თექა]

მინაწერი 64

...санскритск. gola... — [ფია]ლა

მინაწერი 65

...зэндск. tashta... – [ტ]აშტი

მინაწერი 66

...старосѣверн. thak... – [ო]თახი

მინაწერი 67

...латинск. jugum... – [უ]ღე-[ლი]

მინაწერი 68

...староирландское слово carr... – [კ]არი

მინაწერი 69

...не умѣли считать дальше шести... – [ოც]ი

მინაწერი 70

...корня madh... – [მ]თე-[ლი]

მინაწერი 71

...санскритск. ci, медійск. caue... [ზ]ღვე-[ვა]

მინაწერი 72

...въ турецкомъ языкѣ el значить... – [ხ]ელი

მინაწერი 73

...i „идти“... – [ი]-არე

მინაწერი 74

...an „вѣять“... – [ან]-იავე

მინაწერი 75

...k-t-b „писать“... – [რ-წ]ერა

მინაწერი 76

...q-t-l „убивать“... – [ლ-კ]ვლა

მინაწერი 77

...s(e)charchar „быстро обходить“... – [ჩქ]არ-ჩქარ

მინაწერი 78

...kisi utuo „человѣкъ добръ“... – [კ]აც[ი]

მინაწერი 79

...германск. Tiu, Zio... – [ც]ა

მინაწერი 80

...почитаніе Афины... [ა-თე]ნა

მინაწერი 81

...обнимаемая земля... – [ღე]და-მ[ინ]ა

მინაწერი 82

171, 175, 182 პურა – 27.

[არა უაღრეს 1886 წლისა]

<მინანერი წიგნზე „Уставъ акціонерныхъ земельныхъ банковъ съ разъясненіемъ вопросовъ, возникшихъ на практикѣ при его примѣненіи“>

249 обь оц. городских.

213 % 6 капитализація

[არა უაღრეს 1886]

<მინანერები წიგნზე „Исторія французской литературы. средніе вѣка – переходное время“>

მინანერი 1

15, 17, 20.

[არა უაღრეს 1887]

<მინანერები წიგნზე „Введение въ курсъ исторіи древняго Востока“>

მინანერი 1

6, 36, 37, 40, 41, 42, 47,

38 Берозъ,

49 Семиты=Арменія

მინანერი 2

აქა, თ. ე. „благородными“... – არი=

[არა უაღრეს 1887]

<მინანერები წიგნზე „Народоведеніе“>

მინანერი 1

15, 24, 43, 121, 146

252, 252 (და[ბლ]ა)

263 (Зевса=ზეცა)

269 (ქადაგი)

273 (дуэль)

359 (არახჩინით თავის შეკვრა)

361 (ყორული) 370 (უღვთობა) 394 (უგრი-ვენგია)

521 (ივერია-ევერა)

მინანერი 2

520, 523, 527 ღრმეთი, ღმერთი 543

[არა უაღრეს 1890]

<მინანერები ნიგნზე „Антропология“>

მინანერი 1

საქოლავი – 129
შვილების კვლა ევროპაში – 131 – 321
კაცისმჭამლობა – 133
Кулишеръ – 314
სისხლის სმა – 316
თავისა და ხელის მოჭრა მტრისა
ერთი და იმავე აზრის არ არის? – 320
კაცი

[არა უაღრეს 1890]

<მინანერები ნიგნზე „Разговоры Гете собранные Эккерманом“>

მინანერი 1

...требуетъ силу поэтическаго гиганта... – რუსტა[вели]

მინანერი 2

Фантазія
производительность писателя.
Любовь
про[т]ивникъ
Непопул.
разума.
худож. правда.
познать себя
указаніе [кри]тика
не такъ
[с]лѣдовало
[п]исать
о драмѣ
[...]4, 273, 284, [...]87.
В

[არა უაღრეს 1891]

<მინანერი ნიგნზე „თხზულებანი“>

ჩემს კარგს ოლიკოს. ილია ჭავჭავაძე

[არა უაღრეს 1892]

<მინანერები ნიგნზე „Промышленная история Англии“>

მინანერი 1

...Эти бѣдняки ... должны были покинуть свои родныя поля не зная, гдѣ преклонить голову... – (См. 64 страницу) **Насильственное обращение населения въ проле[...]**

მინანერი 2

...премія только возбудила духъ спекуляціи между фермерами и способствовала увеличенію запашекъ подъ пшеницу ... – **Бесплодность установления вывозной премии**

მინანერი 3

...представителями ея Россія, Америка и Индія... въ Англію изъ этихъ трехъ земледѣльческихъ государствъ... – **Америка – страна землѣдѣлія**
[არა უაღრეს 1895]

<მინანერები ნიგნზე „Записка о Малой Азии“>

მინანერი 1

...за исключеніемъ бѣдѣля... **ბადალი**

მინანერი 2

...халибы и гититы... **хеты**

[არა უაღრეს 1896]

<მინანერები ნიგნზე „ Психическіе факторы цивилизаціи“>

მინანერი 1

133, 135, 145, 241

მინანერი 2

...осязаніе есть преимущественно болевое чувство... – **ჩვენებური**

ხელით ჭამა

მინანერი 3

...умозрительный геніи... – **ჭკუით-მხედველობა**

[არა უაღრეს 1897]

<მინანერი ნიგნზე „Основанія социологии“>

მინანერი 1

(233, 238, 285, 287, 303, 361, 363, 364, 367, 376, 412, 422, 426, 443, 472, 498, 500 317, 397, 401. 403, 405, 407, 413 414, 416, 418, 421 (Этика), 435, 43, 44, 104

[არა უაღრეს 1898]

**<მინანერები ნიგნზე „Социальная наука в современной
Германи“>**

მინანერი 1

...въ то же время, какъ значеніе теоремъ механики не зависятъ отъ
времени и пространства...)... – Теорія

მინანერი 2

...но лишь въ теоріи... – Теорія

მინანერი 3

... превращать реальность въ абстракціи... – Теорія.

მინანერი 4

...Eritis sicut Deus... – Будьте какъ Богъ!

[არა უაღრას 1899]

<მინანერები ნიგნზე „Реформа политической экономіи“>

მინანერი 1

...достигають ли они того общаго результата... – [...]ეტი

მინანერი 2

...отъ частнаго къ общему... – Какими методами жизнь сочи[...]

[არა უაღრას 1899]

<მინანერი პირველ კონვოლუტზე>

მინანერი

- 1) Психологія Соціализма 1-153;
- 2) Рабство въ Древнемъ Мірѣ. 153-58;
- 3) Экономическая система Маркса 58-52;
- 4) Германия Зомбарта 52;

[არა უაღრას 1899]

<მინანერი მეორე კონვოლუტზე>

მინანერი

- 1) Наука о народномъ хозяйствѣ Густавъ Шмоллеръ – 1 – 112.
- 2) Четыре очерка о народномъ хозяйствѣ. К. Бюхеръ 112 – 144.
- 3) Экономическое развитіе древняго міра 144 – 116.
- 4) Происхожденіе народнаго хозяйства. Карль Бюхеръ 116
- 5) Народники и марксисты, Фаресовъ – 116 – 56
- 6) Социальная наука въ современной Германи, Бугле – 56

[არა უაღრას 1899]

<მინანერები ნიგნზე „Общественные идеалы Рёскина“>

მინანერი 1

...филологическое разсуждение... – სიმღი[დრე]-სიდიდ[ე]

მინანერი 2

...предметъ цѣнен тѣмъ... – [...]

მინანერი 3

... Они платятъ своимъ рабочимъ... – [ტ]ორგოვля

[არა უაღრეს 1899]

<მინანერი მესამე კონვოლუტზე>

მინანერი

1) Границы капит-го хозяйства, Карла Каутского-1-66. 2) Реформа политической экономии. Г. Тарда-66-100. 3) Экономический подъем Германской Империи. Ж. Блондель-100-32. 4) Этика и политическая экономия. Фр. Иодль. – 32-52. 5) О материализме. Макс Мюллер-52-31. 6) Фабрика и ремесло. Адольф Гельд. -31-48. 7) Письма о земледелии. М. А. Энгельгардта-48.

[არა უაღრეს 1900]

<მინანერი ნიგნზე „Границы Капиталистического хозяйства“>

მინანერი

...факторами иммиграции... – зное [Ка]утскому

[არა უაღრეს 1900]

<მინანერები ნიგნზე „Политическая экономия в ее новейших направлениях“>

მინანერი 1

194 კრედ;

მინანერი 2

...право, по сознанию самого Штамлера... – [...]ლიერება=право

მინანერი 3

...стремятся вернуться къ первобытной системѣ... – Вѣрно

[არა უაღრეს 1900]

<მინანერები ნიგნზე „Присоединение Грузии къ Россіи“>

მინანერი 1

... удары Сефевидовъ... – (Сефъевъ)

მინანარი 2

...отклоняли ее от оказания помощи... – რა ქართველია, რომ ქართულს
წყაროებს ფრანციკულიდამ იღებს

მინანარი 3

... Левана, и брата-католикоса Антонія... – Развъ брата, а не Антонія?

მინანარი 4

...подлинность которого оспаривались... – Подлинное не имѣтся

მინანარი 5

...не может и не хочет говорить о себѣ такъ громко, чтобы... –
Браво!

მინანარი 6

...Грузія сохраняла тѣнь политическаго бытія... – Не то, а был[и]
куплены

მინანარი 7

...царь умеръ не въ тотъ моментъ... – Епископъ Іосіфъ Аргутинскій,
тайный агентъ рус. правит. подозрѣвается въ отравленіи Георгія.

მინანარი 8

...вмѣстѣ съ Архаровымъ... – სომეხია?

მინანარი 9

...никогда не имѣла въ мысляхъ присоединять Грузію... – А Тотлебенъ?
два манифеста? Измѣна Бурнашова? Тотлебена? Языкова?

მინანარი 10

...Въ Грузіи не сталкивались интересы европейскій державъ... – Не
совсѣмъ такъ. Наполеонъ уже принималъ мѣры противъ этого, но не
имѣлъ времени серьезно имъ заняться

მინანარი 11

...агенты державы, которой присоединение Грузіи грозило въ
будущемъ осложненіями и тревогами... – и уже проникли напрімѣръ
кавалеръ Эспиналь, агентъ Наполеона

მინანარი 12

...Россія же не могла усвоить такой системы... – ჯაბ!

მინანარი 13

...Роль сюзерена никогда не нравилась Россіи... – [აი]

მინანარი 14

...Люди этой полосы составляли меньшинство въ Россіи... – [ჯ]აბ!

ՅՈՒՆԱՆԵՐՈՒ 15

...Золотое руно Колхиды нашло, наконецъ, своего хозяина... – Да!
[არა უაღრეს 1901]

<მინანერები ნიგზზე „Европейский умъ“>

ՅՈՒՆԱՆԵՐՈՒ 1

...на первомъ мѣстѣ еврейскую сущность, а потомъ нѣмецкую или англійскую или французскую оболочку, въ которую она вливается... –
[...ное] [замѣчаніе]

ՅՈՒՆԱՆԵՐՈՒ 2

189 и т. д. Марксъ
[არა უაღრეს 1902]

<ՅՈՒՆԱՆԵՐԱՅԻ ԵՎՆԱՆԵՐՅԱ „Программа національ-демократической партіи погрессистовъ“>

Мы, представители разныхъ слоевъ грузинского населенія, послѣ всесторонняго обсужденія положенія всего грузинского народа безъ различія вѣроисповѣданія, пришли къ единогласному заключенію, что столѣтній бюрократическо-централистический режимъ, совершенно чуждый духу и національному укладу жизни грузинъ какъ въ прошломъ, такъ и въ настоящемъ, привелъ грузинскій народъ къ полному застою въ развитіи его національной жизни, его интеллектуальныхъ и экономическихъ силъ и что гоненіе на народный языкъ, система преднамѣреннаго насильственнаго обрусенія \ превращеніе церкви, школы и суда в служебное орудіе для политики, ограниченіе и фактическое лишение грузинъ правъ поступленія на государственную службу въ полномъ ея объемѣ, пренебреженіе къ экономическимъ и духовнымъ интересамъ населенія, привели нашъ богатый край не къ умиротворенію мирному преуспѣянію, желательному въ общегосударственныхъ интересахъ, (а наоборотъ), къ недовольству общества всѣхъ вообще, кѣкакъ общества, такъ и народа къ повсемѣстному раздраженію страстей и ко всѣмъ болѣе и дѣлѣе учающающимся волненіямъ народныхъ массъ. А потому, въ цѣляхъ какъ нормальнаго, спокойнаго теченія общегосударственной жизни, такъ и для мирнаго развитія духовныхъ силъ грузинского народа и его матеріальнаго благосостоянія, необходимы нижеслѣдующія наиболѣе неотложныя преобразованія:

1. Отмѣна всѣхъ исключительныхъ по управленію Кавказскимъ краемъ законовъ, указовъ и распоряженій, направленныхъ къ ограниченію законныхъ и чловѣческихъ правъ мѣстного населенія вообще и грузинскаго въ частности.

2. Узаконеніе и обезпеченіе свободы совѣсти, слова, печати, собраний, организацій, союзовъ и стачекъ.

3. Узаконеніе и обезпеченіе неприкосновенности личности, жилища и собственности.

4. Установленіе отвѣтственности всѣхъ должностныхъ лицъ и учреждений, какъ высшихъ, такъ и низшихъ, передъ судомъ въ общемъ порядкѣ судопроизводства.

5. Введеніе земства и измѣненіе городского положенія на началахъ полнаго и всесловнаго самоуправленія, {безъ ценза} съ допущеніемъ во всѣхъ органахъ земскаго и городского управленія грузинскаго языка.

I.

Примѣчаніе: объединеніе Тифлиской, Кутаисской губерній, Батумской ~~области~~ губерній, Сухумскаго и Закатальскаго Округовъ въ одномя центральномъ грузинскомъ земствѣ, съ подраздѣленіемъ ихъ на мелкія и мольчайшія на губернской и уѣздныя земскія единицы.

Примѣчаніе II: Центральное Грузинское Земство учреждается въ городе Тифлисъ.

6. Независимый судъ, судъ присяжныхъ и институтъ выборныхъ мировыхъ судей, допущеніе судоворенія на грузинскомъ языкѣ...

15. ... Кромѣ лицъ

[არა უადრეს 1905 წლის 25 ოქტომბრისა]

სახელი IX

ამონაწერები სხვათა ნაშრომებიდან, წიგნებიდან, დოკუმენტებიდან და პერიოდული გამოცემებიდან

Милль, Деньги

При неизмѣнности количества денегъ нельзя [м]ного увеличивать расходы ихъ на нѣкоторые товары, не уменьшая расхода на другіе (47, – 2).

Деньги общая мѣра для цѣнности разнаго сорта (1, – 2)

Посредствомъ денегъ гораздо легче узнать и запомнить отношеніе разныхъ предметовъ къ одному предмету, чѣмъ ихъ безчисленн[ы]я отношенія къ другъ къ другу (4, – 2).

Когда человѣкъ расстается съ деньгами для полученія товаровъ не за тѣмъ, чтобы продать эти товары, то воображается будто бы онъ дѣлаетъ не такой хорошій оборотъ, какъ человѣкъ, расстающийся съ товарами для полученія денегъ: кажется, будто бы первый изъ нихъ тратитъ свои средства, а другой увеличиваетъ ихъ. Теперь это обольщеніе отчасти разсеяно, но долго было оно такъ сильно, поработало мысли всѣхъ европейскихъ государственныхъ людей, теоретиковъ и практиковъ (7, – 2).

Деньги въ общественной экономіи по своему внутреннему зна-

Извѣстное увеличеніе количества денегъ понижаетъ цѣнность ихъ ровно въ такой же пропорціи, а извѣстное уменьшеніе поднимаетъ ее ровно въ такой же пропорціи (14-2). Съ товаромъ не то (14-2).

Запросъ на деньги, какъ на общее орудіе всѣхъ покупокъ, состоитъ во всѣхъ продающихся вещахъ; и единственная граница отдавать эти товары за деньги – та граница, что нѣтъ больше товаровъ для отдачи за деньги. Вся сумма товаровъ всегда обмѣнивается на всю сумму денегъ на рынкѣ, потому товары будутъ продаваться за ко-ство денегъ, уменьшающееся или увели-щееся ровно въ той пропорціи, въ какой измѣняется сумма денегъ, находящаяся на рынкѣ (14-2).

При данномъ количествѣ товаровъ и продажъ цѣнность денегъ обратно попорціональна количеству ихъ, помноженному на число покупокъ, сдѣланныхъ монетою. А количество обраца-

ченію самый ничтожнѣйшій предметъ во всѣхъ отношеніяхъ кромѣ того, что служатъ способомъ, уменьшающимъ трату времени и труда. (8-2) (см. 9).

Цѣнность денегъ обратно пропорціональна общей высотѣ цѣнъ. (10-2). Цѣнностью я разумѣю мѣновую цѣнность, подѣ деньгами орудіе обмѣна, а не капиталъ, передаваемый изъ рукъ въ руки посредствомъ этого орудія (10-2).

Всѣ находящіяся на рынкѣ товары составляютъ запросъ на товары деньги и наоборотъ, всѣ, находящіяся на рынкѣ деньги составляютъ запросъ на товары (11-2).

Возвышеніе и паденіе цѣнъ въ связи съ увеличеніемъ количества денегъ (12, 13-2).

Причиною возбужденія самой усиленной энергіи въ производ[...] и ввода въ полное занятіе всего капитала и труда извѣстной страны, не обиліе бумажныхъ денегъ, а служить ожиданіе получить въ обмѣнъ на продуктъ своего труда большее количество всякихъ вообще товаровъ, а не просто только получить больше лоскутовъ бумаги (72-2)

Они держатся мнѣнія, будто бы отъ увеличенія въ числѣ лоскутовъ бумаги они богатыютъ и ни замѣ-

ющ[их]ся денегъ равно денежной цѣнности всѣхъ проданныхъ товаровъ, раздѣленную на число покупокъ, сдѣланныхъ одною монетою (15-2). См. Марксъ формулу Маркса (примѣръ Милль (16-2).

При неизмѣнности количества денегъ, нельзя много увеличить расхода ихъ на нѣкоторые товары, не уменьшая расхода на другіе товары (46-2).

Большое увеличеніе бумажныхъ денегъ примѣръ революціонное время коррапціи, когда за чашку кофе платили 500 франковъ (70-2).

Отъ возвышенія цѣны запросъ сократится и производство нѣсколько уменьшится (93-2).

Страна производитъ сверхъ собственной потребности товаръ на вывозъ не по какой-нибудь необходимости, а по тому — что это самый дешевый способъ снабжать себя другими товарами (103-2)

Въ международныхъ обмѣнахъ, какъ и во внутреннихъ, деньги для торговли не больше, какъ масло для машины или рельсы для передвиженія — только способъ уменьшать треніе.

чають, что на всю свою бумагу не	360
могутъ купить никакого предмета	40
больше чѣмъ покупали прежде	24
(72-2). Примѣръ (73-2). На каж-	<u>16</u>
дого, получающаго больше обык-	144
новеннаго непрѣменно должень	<u>24</u>
приходиться кто-нибудь другой,	384
получающій меньше обыкновен-	
наго. (см. примѣръ). Замѣна звон-	
кой монеты бумажными деньгами	
– выигрышь для націи. Всякое	
увеличеніе количества бумажных	
денегъ сверхъ этой границы –	
только особенный видъ грабитель-	
ства. Общее и прочное возвышеніе	
цѣнъ или упадокъ ценности дѣне-	
гъ, не можетъ никому послужить	
въ выгоду, иначе какъ съ убыткомъ	
кому нибудь другому. (74-2). Вы-	
пускъ билетовъ – явный выигрыш	
для выпускающаго лица, которое	
пользуется билетами какъ будто	
билеты дѣйствительный капиталъ	
(74-2).	

Если цѣнность остается прежняя, то перемѣны цѣнъ не важны, потому что вознагражденіе производителей опредѣляется не тѣмъ, сколько денегъ, а тѣмъ сколько потребляемыхъ вещей получаютъ они за свои товары (81-2).

Деньги это мѣра цѣнности, т. е. того пропорціональнаго отношенія стоимостей вещей въ силу котораго, одна вещь обмѣнивается на другую (87-2).

О рынокъ и торговлѣ (104-2) За расширение рынка.

Количествомъ вывоза изъ каждой страны должно вполн[ѣ] оплачиваться количество ввоза его (114-2).

Такъ какъ вино такой продуктъ, запросъ на который способенъ расширяться отъ удешевленія. — А пото Отъ международной торговли выигрываетъ та страна, на продукты которой больше запроса въ другихъ странахъ. 114

Рынокъ бываетъ дешевле для тѣхъ, чей запросъ малъ. (115).

Законъ уравненія международнаго запроса таковъ: продуктъ извѣстной страны обмѣнивается за продуктъ другой по такимъ цѣнностямъ, чтобы суммою вывоза изъ этой страны въ точности оплачивалась сумма ввоза (116).

Цѣнности, по которымъ извѣстная страна обмѣнивается своимъ продуктомъ съ чужими странами, опредѣляются двумя условіями: во 1^ю размѣромъ и степенью расширимости ихъ запроса на ея товары сравнительно съ ея запросомъ на ихъ товары и 2^ю величиною капитала, какой освобождается въ ней ввозомъ товара отъ внутренняго производства товаровъ на ея собственное употребленіе. 119).

Ввозъ и вывозъ опредѣляется цѣнами вещей на звонкую монету, а не на бумажныя деньги, а цѣны бумажныхъ денегъ и звонкой монеты сходятся лишь тогда, когда размѣниваются на ~~звонк~~ по первому востребованію. 161.

(176 о спокойномъ и спекулятивномъ состояніи рынка).

Выгода торговли состоитъ не въ продажѣ товаровъ, какъ думали прежде, но продажа товаровъ служить средствомъ къ полученію покупаемыхъ товаровъ. (202)

8000-000|_3

1, 800000|_3

1800

600000

2,880,000

[არა უაღრეს 1865]

<სამონეტო სენატის გადაწყვეტილების შესახებ>

О непродаваемости Кр. угодій.

XII т. Ч II уст. о благоус. въ казенныхъ селеніяхъ 384-407 ст. и рѣшеніе Сената 15 Декабря 1869 г.

О садахъ

195 и 196 ст. тогоже свода части и устава.

[დათარილება ვერ ხერხდება]

<ამონაწერი მიუხედავად>

„Недостаточно кричать безпрестанно „вѣра, вѣра!“ и наполнить этимъ словомъ огромные томы. Иметь вѣру – значить трудиться для освобождения земли“ – слова Мюнцера.

[არა უაღრეს 1871 წლის 18 ოქტომბრისა]

<ამონაწერები გვერაცისა და მიქელანჯელოს თხზულებებიდან>

Вы слишкомъ страдали, – говорить Гверацци своимъ итальянскимъ согражданамъ, – вынести больше вам не подь силу; значить, вы побѣдите. Но будемъ ли мы счастливы? Che importa! Бросьте счастье, лишь бы возвратить эти дорогіе дни для Италіи. Горька радость мщенія, но все же радость. Чѣмъ тяжелѣе нанесенная обида, тѣмъ болѣе мечь за нее радуется сердце.

Жизнь и смерть – два великія произведенія одного и тогоже автора. Микель Анджело.

[არა უაღრეს 1871 წლის 18 ოქტომბრისა]

Из Шлоссера (ис. XVIII и XIX в.)

Высшее общество боится умственныхъ усилій и не отличается вообще ни особенными познаніями, ни силою в умственномъ трудѣ. (т. I, ст. 306).

Убѣжденіе в существованіи Бога не можетъ имѣть никакого вліянія на представленія о томъ, что прекрасно, хорошо и благородно, потому-что представленія эти предшествуютъ идеѣ о божествѣ, или, по крайней мѣрѣ, совершенно не зависятъ отъ этой идеи. Суевѣрный же, напротивъ, считаетъ хорошими и добрыми вещи, сами по себѣ ненавистныя и дурныя (Шефстбери, Characteristics, ed. Basil, т. II, ст. 38 и слѣд.).

Вѣра въ Бога, вытекающая изъ боязни и надежды, отнимаетъ заслугу у добродетели, дѣлая изъ нея нечто в родѣ службы. Шефстбери, Кантъ и другіе строгіе моралисты (т. I, ст. 308).

Если надо выбирать _ или невѣріе, или слѣпое суевѣріе, то послѣднее было бы гораздо хуже перваго (Толендь, т. I, ст. 315).

Новое время совершенно лишено тѣх элементовъ, изъ которыхъ слагается трагедія, или которые могутъ оживить комедію натуральною, а безусловною веселостію. Лессингъ и его разбор пьесы Ла-Шоссе (т. II, стр. 464).

Образцовыя произведенія искусства, управляемаго вмѣсто истиннаго вдохновенія правилами и примѣрами, но отличающагося ея логическимъ и изящнымъ выраженіемъ мыслей – суть произведенія таланта; произведенія же генія запѣчатлены характеромъ высшаго образованія и творческою способностію генія, знакомаго съ правилами и законами разума, но сила и полнота фантазіи, котораго этимъ не ослаблена (Шлоссеръ, Всемирная исторія, т. I, стр. 310).

[**და 1871 წლის 18 ოქტომბრისა**]

Из книги I. I. Гонеггера

Надо же наконецъ, чтобы среди нашего апатичнаго, матеріалистическаго отупѣнія хоть по временамъ вспыхивали идеальныя порывы, раздавались слова негодованія противъ лживыхъ кумировъ. Достоинство, честь и свобода стоятъ такъ низко в биржевой игрѣ современной жизни, что каждое слово замолвленное за нихъ, имѣетъ свое оправданіе (ст. VIII).

Маккиавели (стр. 10. Государь): Вообще надо замѣтить, что при управленіи людьми ихъ необходимо или ласкать, или угнетать; мстятъ люди обыкновенно только за легкія обиды и оскорбленія, сильный же гнетъ лишаетъ ихъ возможности мести.

Ib. стр. 64: Человекъ, желающій в наши дни быть во всѣхъ отношеніяхъ честнымъ и чистымъ неизбѣжно долженъ погибнуть въ средѣ громаднаго, безчестнаго большинства.

Ibid. (стр. 102): Люди обыкновенно действуют] дурно, если только не принуждены необходимостію поступать хорошо.

Ibid. (стр. 110): Война справедлива, когда она необходима, оружіе свято, когда оно поднимается в защиту угнетенныхъ].

Данте: „Rade volte discende per li rami

L'umana probitate; e questo vuole,

Quei che la da perche da lui si chiami“.

(Человеческая честность весьма рѣдко передается въ поколѣнія, поэтому-то она и должна украшать ~~того~~ имя того, кто ее проявляетъ).

Гумбольдт въ Космосѣ: совокупность законовъ, по которымъ пробуждаются и созрѣваютъ душевныя силы отдѣльнаго человѣка,

можно назвать физиологією духа. Такіе закони дол[жны] существовать и для цѣлой націи. Нація есть существо подобно индивидууму.

Кери: „Исторія древне-восточных монархій – ничто иное, как свидѣтельство о постоянномъ стремленіи немногихъ сильныхъ ограничить развитіе ассоціаціи и помѣшать организациі общества, уничтожить взаимныя сношенія между многими, лишить ихъ господства надъ природою, и, такимъ образомъ, удерживать этихъ безсильныхъ многих на низшей степени культуры.

Линднеръ: Обособленіе личности вслѣдствіе раздѣленія труда или что то же развитія исключительныхъ, спеціальныхъ способ., т. е. что каждая отдѣльная получаетъ свою особую фізіономию, пріобретаетъ исключительныя физическія и умственныя качества, вырабатываетъ себе определенныя идеи привычки и нравы – это обособленіе Линднеръ называетъ процессомъ индивидуализациі.

Кери: Каждый человекъ стремится вступить в ассоціацію съ своимъ ближнимъ. Ассоціація же ищетъ себѣ пищу в разнообразіи занятій и в развитіи индивидуализма. Индивидуализмъ человѣка, равно как и націи, развивается съ расширеніемъ сношеній. Ассоціація приводитъ в дѣйствіе всѣ противоположныя духовныя и физическія силы, субъектовъ, изъ которыхъ состоитъ общество, и такимъ образомъ, вмѣстѣ съ усиленіемъ индивидуализациі растетъ и сила комбинаціи (Дѣло, 1872, №5. Общественно-психологическіе этюды, стр. 17).

Линднеръ   Линднеръ

Вообще человѣка воспитываетъ не столько знанія, свѣденія и факты, которые дѣйствуютъ непосредственно на умъ, сколько видимыя и осязаемыя проявленія общественнаго духа, какъ напр. обстановка семейной жизни и домашняго обихода, школьныя порядки, народныя игры и увеселенія, юридическіе институты и яв[ленія] государственной и соціальной жизни.

—
Национальность какъ и психическій міръ каждой личности, характеризуется темъ, что в ней можетъ заключаться представленія, составляющія общественное сознаніе всего человѣчества и представленія частныя и личныя. Подобнымъ образомъ и психическій міръ каждого отдельнаго лица може заключаетъ въ себѣ представленія, составляющіе общественное сознаніе и представленія частныя и личныя (Дѣло, 1872 г., №5, стр. 25).

Каждой національности присуще стремление отождествлять *свою* себя с человечеством и дѣйствовать на него насколько возможно опредѣляющимъ образомъ. Чемъ больше увлекается національность потокомъ общечеловѣческой жизни, темъ сильнѣе в ней желаніе превратить свое частное сознаніе въ общечеловѣческое. Отсюда страсть пропагандировать національные идеи и видѣть ихъ общепризнанными. Отсюда и убѣжденіе народовъ и національностей во всемірно-историческую свою миссію.

Народъ долженъ любить созданіе своей духовной дѣятельности, своихъ идей и стремленій, онъ долженъ полюбить прежде всего самого себя и проникнуться уваженіемъ собственнаго достоинства, чтобы обратить эту любовь и на другихъ.

Національность есть связующая сила отдѣльных индивидуумовъ, государство же, *должно* состоящее изъ отдѣльных національностей, должно быть связующей силою сихъ послѣднихъ.

* * *

Законъ отношенія возраста к труду, выясненный новымъ изслѣдованіемъ Д^{ва} Берда:

Списокъ Берда заключаетъ болѣе 500 именъ великихъ людей, и вот результаты изслѣдованія: а) 70% труда и дѣянія во всемъ мирѣ совершено раннее 45 лѣтняго возраста и 80% ранѣе 50 лѣтъ; б) лучший періодъ дѣяній и труда между 30 и 45 годами жизни; в) по силѣ и ходу умственной дѣятельности человѣческая жизнь дѣлится на слѣдующія десятилѣтія: 1ое – отъ 20 до 30; 2ое – отъ 30 до 40 лѣтъ 3^{ье} – отъ 40 до 50; 4ое – отъ 50 до 60; 5ое – отъ 60 до 70 лѣтъ; г) средний *жизнь* вѣкъ великихъ людей составляетъ почти 66 лѣтъ; д) среднимъ числомъ послѣднее 20^млѣтіе жизни самобытныхъ гениевъ было непроизводительно.

* * *

Сенека: „Носи в твоёмъ сердце человѣка, чтобы почитать его съ любовью (со страхомъ), которая освѣщала твой внутренній міръ. О, какъ счастливъ тотъ, кто исправляетъ насъ не только своимъ присутствіемъ, но и одною мыслію о своемъ присутствіи. Счастливъ и тотъ, кто такъ умѣетъ любить (страшиться) другого, что направляетъ себя по одной мысли о немъ. Кто способенъ такъ любить (читать) другого, тотъ вскорѣ самъ будетъ достоинъ обожанія. Избери же себѣ Катона, или, если онъ

покажется тебѣ слишкомъ жесткимъ, остановись на чловѣкѣ болѣе мягкомъ, на Левии, наприимѣрь, на комъ нибудь, чьи речи дѣйствія и рѣчи или рѣчи понравились тебѣ, чье лицо обличаетъ сочувственную душу, и имѣй его всегда передъ глазами, твоего хранителя, твой образецъ. Говорю тебѣ, намъ необходимъ кто нибудь, по примѣру котораго мы могли бы выработать нашъ характеръ“.

[არა უადრას 1871 წლის 18 ოქტომბრისა]

ამონაწერიჲი ჟურნალიდან „Русский вестник“

სიბრძნის სიცრუის ზღაპარი – კაცმა რო გველი დაისხნა და გველმა მადლის მაგიერად ყელში წაუჭირა და სხვა – ეს ზღაპარი მოლდავიაშიაც არის ცოტად გადასხვაფერებული (ნახე Русский Вѣстникъ, 1875, Июнь, стр-ца 547).

დალიჭი (სამეფუო) – un dais royal (გეოგრაფია, I გვერდი).

[არა უადრას 1871 წლის 18 ოქტომბრისა]

«ალექსანდრე ჭავჭავაძის თხზულებათა საძიებელი»

საძიებელი.

- 1. თარგმანი ვოლტერიდამ ----- 2.
- 2. თარგმანი ვოლტერიდამ: მოძღვრისა და მონაფისათვის -- 8.
- 3. ჭრიჭინისათვის -----10.
- 4 „მიკვირს რად ჰსძრახვენ მას ვინცა არს შვენებითა ძლეული.“ ----- 12.
- 5. „ვისაც გსურთ ჩემთა ამბავთა ცნობა... ----- 13
- 6) სახე შენი მემახევა მებადა ----- 13.
- 7. ეღება კარი გაზაფხულისა -----14.
- 8) ჰოი წარმავალნო გზასა ქალნო -----16.
- 9. ვინყო წერა მაჯამით -----14.
- 10. მოვედ ამ არედ შესამკობელად ----- 18
- 11. ვინ არს ესე სრულ თავთირებრ მანათი ----- 18
- 12. ისმინეთ მსმენნო, ჭირთა მთმენნო, მომიპყართ ყურნი --21.
- 13. ჰოი საყვარელო, შენგან ხელსა ან მაქვს ზრუნვანი --- 22.
- 14. ვაქებ თავსა, იმა მდიდარსა რომელს გლახ უბამს გული --23.
- 15. უწყალომ სენმან ყოვლთ მომწყენმან გვიკოდა გულნი -- 24.
- 16. მომივედ მთვარეე შუქის მფენო ----- 26.
- 17. ანაზდად ხილვამან მე შენმან მზეო -----27
- 18. ედემს რგულსა საროს მაშორა ბედმან -----27.

19. აჯას ვამრავლებ მე შენდა -----28.
20. ვარდო კოკობო, ყოველთა მჯობო, მომხედე კრულსა ---30.
21. შენ გეტრფის ვარდო გლახ-გული ----- 30.
21. ვაი შენგან წყლულსა დაკოდის გულსა -----32.
22. გლახ თვალთა შენი შვება სრული ----- 32
23. ბალახშ ბეზეკის ბაგით სიტყვა წარმონაშობი ----- -34.
24. ქენებით ვჰხმოვანებ მისმინე მეედრსა ----- 35.
25. ვაი სუსტსა სენით, ავთ-ხმათ სმენით გულსავსე წყენით - 36.
26. შვენებანო სახილვოდ სასურველნო ----- 36.
27. სიყვარულსა შეუპყრივარ ან შენსა ----- -37
28. ვაი სოფელს ამას და მისთა მდგმურთა ----- 38.
29. ჰოი ვით გვემტყუენა -----40.
30. მსურდა ოხვრა ჩემი მდუმარს მეკრძალა - - - - - 41.
31. უწყლივარ ჭირთა მალვას ----- 43.
32. ჭმუნვის მახვილი გულსა მსობია ----- 44.
33. უწყალომ შენმან, ყოვლთ მანყენმან დაგვკოდა გულნი - 45.
34. ვამე შორს მყოფსა შენსა ----- 46.
35. [...] ----- 47.
36. [...] ----- 48.
37. გულთა საწლავად კუპიდონს შენ უძღვენ ესე ისარი --- 49.
38. ნუ მომკალ მწარედ შორ-ყოფით უწყალოდ გულის
დამყოფით ----- 50
39. ვაი დრონი, დრონი ნაქებნი მტკებარად ----- 51.
40. ლოთებო ნეტავი ჩვენა ----- 51.
41. უწყლივარ ჭირთა მალვას -----54.
42. როს აღმობრწყინდა ბადრი მთვარე მანათობელი ----- -55
43. არვის მართებს მის ვარდისა მიხვედრა ----- 56.
44. შენ ღირსებას ნატრულობენ ყოვლნი ქალნია ----- -57.
45. ნარგიზოვანს ნალკოტს ნარგი ----- 58.
46. „ან“-ზედ სით მოხვალ ----- 50
47. აღსტყდა ომი საშინელი, ცემა, სროლა აღირია - - - - - 65.
48. მას სამი რამე ჰქონან უებრო გლახ მტერთა მისთა
მომდრეკად ქედის ----- -65.
49. ღიმილმან ლალთ კართ განლებით ----- -66.
50. პავლე პირველის სასახლეზედ.
51. ეს სოფელი სამყო ძნელი მჩვენებელი ჭმუნვის ალთა --- 67.
52. ჰკენესს გული ძმანო... ----- 68.

53. კობლე და ხლოე. -----69.
 54. ვარდის გაყრილს სულ მიხდილსა ჭმუნვა მწარებით ----70.
 55. უწყალოვ სიყვარულო რად მკოდე ესდენ ძნელად ----- 72.
 56. ჟამნი ჰსრბიან შენცა მელტვი -----74.
 57. შენთან არს გული მნათობო ვიყო სად გინა -----75.
 58. ჰპგერს გლახ გული, საყვარელო -----76.
 59. რომელთაგან მქონდა სიამე შვება. -----77.
 60. ეჰა ჩემო ოცნებავ კვლავ რად წარმომედგინე ----- 78.
 61. რა ვყოთ გულო რამე ნამლად წყლულისა ----- 78

სხვა და სხვისა ლექსები.

62. მამაო ჩვენო -----79.
 63. ან საჩივარი გესმოდესთ ----- 79.
 64. ხილთ ქება -----87.
 67. თხისა და მელისათვის -----87.
 68. ღვთის წყალობა ბებუთოვის ლექსები ----- 88-94.
 [1881 წლის 21 ივნისის შიშვევ]

<სალექსიკონო მასალა წმინდა წერილიდან>

დავითნი.

- განვჰკვდი – Обветшалъ (დავითნი 6-7)
 მსთვად – Мгновенно (6-10).
 მდევარი – Гонитель. (7-1)
 გუბო გება – Платить (ვაგე 7-4)
 სამე – Пусть (7-5)
 კრებული – Сонмъ (7-7)
 ძვირი – Злоба (7-4 9)
 ჭური – Сосудъ (7-13)
 მუცლად-ღება – Чреватый (7-14)
 სალმობა – Злоба скорбъ (10) (7-14)
 ხნარცვი – Ровь (7-15).
 მთხრებლი – Яма (7-15).
 თხემი – Темя (7-15).
 აუარო – Славлю (7-16).
 შურის-მგებელი Мститель. (8)
 გიება – Пребывание (9)
 ბჭე – Врата (9)

დარწყვევა – Запутать-ся (9)
რადმე – Для чего (9)
გულის-თქმა – похоть (9)
ვეუფლი – Пренебрегаю (9)
მზირი – Сидящий в засаде, шпионъ (9)

10

სირი – Птица
კაპარჭი – Тетива.
საყდარი – Престоль.
ნუნნუბა – Сѣра.
ზაკული – Мстивый.

14

დაშენება – Обитать
კარავი – Жилище.
ზრახვა – Мысль.
აღნადგინები – Ростъ (процентъ).
ქრთამი – Даръ, приложеніе

15

თირკმელი – Внутренность.
დაბადებიდამ.
მისანდომელი – цѣль дѣл предметъ достиженія (ჩემი)
ჯამლი – сапогъ.
იფქლი – пшеница.
წინა-მოსაჯული – Соперникъ въ смыслѣ тяжущаго.
კვარცხლ-ბეკი – подножіе.
კუართი – Риза.
მანყევარი – Проклинающій.
სასყიდელი – Мзда, вознагражденіе.
ნუ იუნჯებთ – Не скрывайте.
განმარტებული – упрощенный.
ალორძინება – Возрастаніе.
მოძღვრება – Ученіе.
ხელმწიფება – власть.
ხენეში – злой, негодный.
კეთროვანი – прокаженный.
სართული – кровь.
ინაჯ-იდგმიდენ – возлежали (თ. 8, წიგნი 11).

გარესკნელი – кромѣшный.
დაყუდება – тишина (на морѣ).
კოლტი ღორთა – стадо свиней.
კბოდე ზღვისა – берегъ моря.
განრღვეული – разслабленный.
ზრახვა – помышление.
საზვერე – мытница.
ინაჯით-ჰსჯდა – возлежалъ.
თხიერი – мѣхъ.
ფესვი – Подоль, [фальда].
ვაშკარანი – Пирь, пища.
კვერთხი – жезль.
ერდო – кровь.
სირი – Птица.
მკელობელი – хромой.
ყანობირი – Нива.
ჯ(ხ)უელი (ხვიელი) – колось.
ესვიდენ, ესავდენ – имѣли упованіе.
გულის-ხმა – разумъ.

|

თვალი თვალისა ნილ და კბილი კბილისა ნილ.

2.

მან უძღურებანი ჩვენი მიიხვნა და სნეულებანი ჩვენი იტვირთნა (ისაია).

3.

დააცადენ მკვდარნი დაფლვად მისთა მკვდართა.

4.

არცა შთაასხიან ღვინოი ახალი თხიერთა ძველთა.

5.

განიყარეთ მტვერი ფერხთა თქვენთა.

6.

რომელსა ასხენ ყურნი სმენად ისმინინენ.

7.

მოვედით ჩემთან ყოველნი მაშვრალნი და ტვირთმძიმენი და მე განგისვენო თქვენ.

8.

უღელი ჩემი ტკბილ არს და ტვირთი ჩემი სუბუქ არს.

9.

ნაყოფისაგან ხე იგი საცნაურს არს.

10.

ნამეტნავისაგან გულისა პირნი იტყვიან (თავი 12, მუხლი 14. მათე)

11.

ხედვით ხედვიდეთ და არა იხილონ. (ისაია).

12.

არა თუ პირით შემავალი შეაგინებს კაცთა, არამედ პირით გამო-
მავალი.

13.

ჰრქვათ მთასა ამას მიიცვალე ამიერ იქი და მიიცვალოს.

14.

ყოველთა რომელთა აღილონ მახვილი მახვილითა წარჰსწყმდნენ.

15.

თვისით თავით ქვეყანა ნაყოფსა გამოიღებს.

დანუხვნა – Смежать глаза.

ღვარძლი – Плевелы.

მდოგვი – Горчица.

მხალი – зелье

სახმილი – печь.

წინასწარ-ბირებული – предворитый.

ნეშტი – остатокъ, избытокъ.

პირით-კერძო ქარი – противный вѣтеръ.

ხუცესი – старецъ.

მთხრებლი – Яма.

გულის-სიტყვა – помысль.

ნაბიჭევი – крошка.

სფირიდი – Кошница.

გულარძილი – развращенный.

ზვერი – дань, кинсонъ.

საცდური – соблазнь.

საჭურისი – скопецъ.

მორავიდა = რა მოვიდა

მოვინმე-უხდა = მოუხდა ვინმე (19, 15.)

სახიერი – Благой.

უბანი – Торжище.

ეზოს-მოდღვარი – приставникъ.
 მეძავი – Любодѣй.
 გოდოლი – столпъ.
 შეკდიმნა – пострамленіе.
 საფრხე – обольщеніе.
 განქორწინება – разводъ брака.
 საცო – хранилище.
 პიტნაკი – мятва.
 ცერეცო – Копръ
 ძირაკი – Киминъ.
 ბურნაკი – комаръ.
 ნატაცები – похищенный.
 პოროფსიდი – блюдо.
 სალმობა – болѣзнь.
 მძორი – трупъ.
 ზაკვა – лестъ.
 მესათხეველე – рыбаць.
 დევნულება – гоненіе.
 წველი – трава.
 ბორბალი ქარისა – буря.
 საყოფლადი – жилище.
 ლაკანი – блюдо.
 პეროობა – изрыгать пѣну.
 უშრეტი – неугасаемый.
 ნითს | ? (თავი 16. მუხლი 3. დაბადუბა).
 კსინავს | სახარება მათესი
 ზრახვა – помышленіе.
 ასოეულად – по частямъ.
 ალყა – струна.
 არიფი –
 აშრაფი –
 ამბოსი – | тревожный,
 [...]ებელი – | безпокойный
 აღნაქვსი – სლოგъ.
 აოშვა – перепашка.
 ართრონი – приставочный სლოგъ.
 არმური – грозное облако.
 არონა – соха (ყევრით სახვნელი).

აღმოტივრა – выпѣзать (печатать).

აღნადგინები = მეტის სარგებლის აღებად)

ბამი – октава.

ორობა – двойственность.

ბისონი – ? царское облачение.

წინა-მყო – предыдущий.

წინა-გამგეობა – предопределение.

დანაბადი – создание, творение.

ორძილობა – ? Амфибий.

აღლო – კვალი, ნავალი. (რა ფერხის აღლო აიღო. ქილილა და მანა).

გაქიშპება – გადამტერება.

ხელ გამომავალი კაცი – გამოსადეგი კაცი.

ფორიაქობა – ბედოვლაობა.

ჩამოიზლა – ჩამოიშალა (მინის ჩაშლაზედ იტყვიან).

ნაჩქერვა – დილისა ქარმა ზღვას ნაჩქერვა დაუნყო.

გაროქვა – ბედოვლაობა: (ძუნობა ჰსჯობს გაროქვასა.)

მდღეგარი – დღისითი გუშაგი, дежурный.

სნატი – ?

გამონვლა – (მისთა საქმისა გამონვლასა ნუ ეძებს.)

აზავერი – ?

სართაული – ?

აღაფქურვა – ამა ჩხუბის მტვერი შენ აღაფქურივე.

დაბართვა – ბრძოლაში ერთმანეთის ტანი და თავი დაებართათ.

ყიათა – ?

შაქრის ლელწამი – сахарный тростник

განეკიდე – შორად განაკიდია = შორს დასაჭერია.

წრტიალი – ამა გულთა წრტიალთა ღონესა მისგან ვითხოვ.

მილონის-ძიე – Способствуй.

ქულე – მიმინოს ბლარტი

ბოღმა –

ესტიბარი, ყისტი – кредитъ.

სახარება მათესი

მკალი (თ. 3, მუხ. 4) – акриды

სივლტოლაი (თ. 3, მუხ. 7) – бѣгство

მერმისი – будущее (თ. 3. მ. 7)

ჯამლი (თ. 3, მუხ. 11) – обувь.

სართული (თ. 4, მუხ. 5) – крыло, крыша.
 სუფევანი (თ. 4, მუხ. 8) – царство.
 წარვედ ჩემგან მართლ-უკუნ (თ. 4, მუხ. 10) – отъ (отойд[и] отъ меня).
 ცისად და ცისად გვემული (თ. 4, მუხ. 24) – лунатикъ.
 ჳვიმირი (თ. 5, მუხ. 15) – сосудъ.
 რაკა (თ. 5, მუხ. 22) – пустой человекъ (Еврейское)
 დაგება (თ. 5, მუხ. 24) – мириться
 წინა-მოსაჯული (თ. 5, მუხ. 25) – соперникъ.
 კოდრანტი (თ. 5, მუხ. 25) – кодрантъ
 გულის-თქმა (თ. 5, მუხ. 28) – ~~вождельнїе~~ вождельнїе: (?).
 კვარცხლბეკი (თ. 5, მ. 35) – подножіе.
 მლილი (თ. 6, მ. 20) – моль.
 განმარტებული (თ. 6, მ. 22) – чистый.
 კმა არს დღისა მის სიბოროტე თვისი. (თ. 6, მ. 34).
 კუროსთავი (თ. 7, მ. 16) – репейникъ.
 საწამებელი (თ. 8, მ. 4) – свидѣтельство.
 გარესკნელი (თ. 8, მ. 12) – внѣшній.
 წიაღსვლა (თ. 8, მ. 19) – отпльвать.
 წიაღსვდომა (თ. 9, მ. 1) – обратно.
 უმრკუნელი – (თ. 9, მ. 16) – небѣлая ткань.
 ერდო (თ. 10, მ. 27) – кровля.
 ხახუმუცა სამემცა ძაძითა (თ. 11, მ. 21) – вретнице.
 მბრდვინვარე – (თ. 12, მ. 20) – курящій, дымящій.
 მეუფება განევლოს (თ. 12, მ. 25) – раздѣлится царство.
 მემრუმე – (თ. 12, მ. 39) – прелюбодѣйный
 მოცალე (თ. 12, მ. 44) – незанятый.
 გულარძნილი (თ. 17, მ. 14) – развращенный.
 ზვერი – ხარკი
 სამჭედური (თ. 17, მ. 27.) – уда, удочка
 სახიერი (თ. 20, მუხ. 15) – добрый.
 მონაგები (პრიობრѣненіе).
 მრავალნი არიან ჩინებულ და მცირედნი რჩეულ.
 ბეთბაგე – (თ. 21, მ. 1) – Вифгагія (гора)
 კარაული (თ. 21, მ. 5) – подъ-яренный.
 მეკერმე – (თ. 21, მ. 12) – мѣняльщикъ.
 გოდოლი (თ. 21, მ. 33) – башня (точило).
 კდემა (თ. 21, მ. 37). – устыдиться.

ზვარაკი (თ. 22, მ. 4) – უსხი – телець-откормленный.
 უდებ-ყოფა (თ. 22; მ. 5) – пренебрегать.
 მეზოძირი (თ. 22, მ. 9) – распутье.
 რამეთუ ჰსთქვიან და არა ჰყვიან.
 საცო (თ. 23, მ. 5) – хранилище.
 სერი (თ. 23, მ. 6) – Пиршество.
 განგოზილი (თ. 23, მ. 27) – окрашенный.
 სალმობა (თ. 24, მ. 8) – болѣзнь.
 საყმილი. (თ. 24, მ. 7) – голодь.
 სივლტოლა (თ. 24, მ. 20) – бѣгство.
 ნიში (თ. 24, მ. 24) – знаменіе.
 წათი (თ. 26, მ. 55) – колье.

სამოციქულო ლუკასი.

განსივნება – (თ. 1, მ. 18) – დასივნება.
 ნანლევი – თ. 1, მ. 18) – внутренность.
 ოხრა – (თ. 2, მ. 2) – шумъ.
 ნიშებ – (თ. 2, მ. 19) – знаменіе.
 არმური – (თ. 2, მ. 20) – куреніе дыма.
 ურჯული – (თ. 2 მ. 23) – беззаконный.
 სალმობა – (თ. 2, მ. 24). болѣзнь.
 მარჯულ (თ. 2, მ. 25). – одѣсную.
 დრკუ – (თ. 2, მ. 40) – развращенный.
 სახლმდაბრი – (თ. 2. 46) – (по домамъ?).
 განმარტებული გული (თ. 2, მ. 46) – простата сердца.
 ხლდომა – [..] თ. 3, მ. 8). – прыгать, скатать.
 სტოვა (თ. 3, მ. 11) – притворъ (храма).
 ლმობილი
 მკსინვარენი | თ. 4, მ. 2) – ?
 გამოხვნა – თ. 5, მ. 2) – выключить.
 წინამძღურად (თ. 5, მ. 31) –
 ღმრთის-მოლაღე – თ. 5, მ. 39) – богопротивникъ.
 მოძღურება (თ. 5, მ. 42.)
 თვალ-ღება – лицепріятіе. (მათესი. 23 თ., 16 მუხ)
 კვირივი – капище (ხევსურისაგან)
 ალაყი – тормазъ (მთიული ქართველისაგან).
 უგიობელი (მისგან იშენოს ხორცნიცა უგიობელთა ნივთთაგან).

ფშვინვიერი – дышашій, одушевленный.

უკვდაება – მოკვდაება (პ. ლარაძე).

განმღრთობილი – обоготворенный.

თბა: გონიერი თბა ჩვენი; თვითება: единоличность: თაყვანს ვჰს-
ცემდეთ სამებას სამის თვითებით.

სამოქმედო ძალა – творческая сила.

განწვალება – дѣленіе.

სამშვინველი – производительная сила природы. ფრაზა: ჰსთქვა
ღმერთმან, გამოიღეთო ქვეყანამ სამშვინველია.

საცხოვარი – живущій. ფრაზა: უწოდა ადამ ყოველთა საცხო-
ვართ სახელებია.

ფერცხალი – перо.

კდემა მოსილი ქალი – მორცხვობით მოსილი ქალი. იალქანი და
მისი ჩიკები (ქალის სამკაული)?

მდადე – დროებით გამოყოლილი მუახლე პატარძლისა

მეერთაჭამე ქალნი – ის ქალნი, რომელიც ქორწილის ღამეს პა-
ტარძალს მოუსხდებიან.

ეჯიბი – სამეფოს მხლებელი. (ქორწილის)

ანგამი? ფრაზა: დიდი ანგამი იქნების ქალსა და კაცებ[შია]

მერიქიფე –

გამთავრებული – сформированный. ფრაზა: გამთავრებული ხე,
ირმის რქა, ესე იგი, სრულქმნილი

ხურვება – страсть въ смыслѣ плотской прихоти

აგებულება – организм.

საჯაროდ – публично, гласно. ფრაზა: კაცი დაფარვით უნდა მარ-
ხულობდეს და საჯაროდ არ ირჯებოდეს.

ხალვა – მარტოობა.

როჭიკი – ჯამაგირი.

სათუთი – ნებიერი.

დუხჭირი – გონჯი.

ჟამი – საათია, წუთი – მინუტი, წამი – სექუნდი (ვახტანგ მეფე).

დაჭნახვა – დაჭკნობა.

საურავი – გარიგება.

აუგი – подлый.

ქენება – ხვენწა.

მყიფე – хрупкій.

ხაფი – მაღალი ბოხი ხმა.

განეულობა – протяжение.
კამათობა – тяжба состояніе въ спорѣ.
ლადარი – დაუნდობელი.

სახარება იოანესი

ტარიგი – (თ. 1. მ. 29) – Агнецъ.
ბეთაბრასი – (თ. 1. მ. 28) – Вифаваръ.
მიოდენ (თ. 4. მუხ. 51) – встрѣтили
ნიალჰჰდა – (თ. 6, მუხ. 1) – обратно переѣхалъ.
ქრთილი – (თ. 6. მ. 9) ქერი ячмень.
ნეშტი – (თ. 6, მ. 12) – остатокъ.
ნამუსვრელი (თ. 6, მ. 12) – остатокъ.
შეოდენ რიჟუდებოდა (თ. 6, მ. 17) – становилось темно.
ჰგიეს (თ. 6, მ. 27) – пребываетъ.
დრტვინვა (თ. 6, მ. 41) – ропоть, возрощать.
ილაღვიდეს (თ. 6, მ. 52). спорить, спорили.
კარვობა (თ. 7, მ. 2). – праздникъ кушей.
განოდენ-ზოგებული (თ. 7. მ. 14). განახვერებულ იყო.
თვალთ-ღება (თ. 7, მ. 24). наружность, лицепріятіе.
განწვალება (თ. 7. – 43.) – распря.
დაჰსდრკა (თ. 8, მ. 6). – наклоняться.
მყოვარი (თ. 8, მ. 7). (?).
ფასის-საცავი (თ. 8 – 20). сокровищница.
სათნოება (თ. 8 – 29.) должное (?).
გულისთქმა (8 – 44) – похоть, пожеланіе.
გულისხმა – (10 – 7) – пониманіе, уразумѣніе.
ცბა – (10 – 21) – безумствовать.
სატფურება (10 – 22) – праздникъ.
გვალედ (10 – 7) – опять.
უბრკობა (11 – 10) – спотыкаться.
მარჩბივი (11 – 16) – близнецъ.
მოჰგვალეთ (11 – 16) – ? მოდით – წავიდეთ.
უტევანი (11 – 18) – стадія.
შეძრწუნება (11 – 33) – возскорбѣть, возмущаться.
ნარდი (12 – 3) – нардовый (?) – (nardus).
გვადრუცი (12 – 6) – денежный ящикъ.
დანაკის-კუდი (12 – 13) – пальма.

სლბობა (12 – 40) – დაუსლბეს გულნი – окаменѣть.
გულის-ხმობა (12 – 40) – уразумѣть.
არდაგი – (13 – 3) – полотенце.
ბრ[ქ]ალი (13 – 18) – пята.
ნიალი – (13 – 24) – грудь.
ნამუხვნა (13 – 24) – ანიშნა.
მტილი (18 – 1) – садъ.
ძონეული (19 – 2) – багряница
აღრეული (19 – 39) – составъ.
მური (19 – 39) – смирна.
ზოგად (20 – 4) – вообще, вмѣстѣ.
მემტილე (20 – 15) – садовникъ.
წყრთა (21 – 8) – локоть.

სამოციქულო იაკობისი.

პირად-პირადი – (1 – 2) – სხვა და სხვა.
ქცევისა აჩრდილი (1 – 17) – тѣнь перемѣны.
გულის-წყრომა (1 – 19) – гнѣвъ.
(გულისწყრომამან კაცისამან სიმართლე ღვთისა არა ჰქმნის)
მნიკვლევალება – (1 – 21) – нѣчистота.
აზნაურება (1 – 25) – свобода.
შეუგინებელი (1 – 27) – непорочный.
გულის-სიტყვა (2 – 4) – мысль.
დღევრისა საზრდელი – (2 – 15) – дневное пропитаніе.
სახმარი – (2 – 16) ხაზხ потребное.
(საქმეთაგან განმართლდების კაცი და არა სარწმუნოებისაგან
(2 – 24).
საჭი – (3 – 4) – руль.
მართებელი (3 – 4) – кормчій.
დამწყსილი (3 – 7) – укрощенный.
ხდომა – (3 – 14) – сварливость.
მშვინვიერი (3 – 15) – душевный, одушевленный.
ლაღვა (4 – 1) – распря.
სილაღე – (4 – 16) – надменность.
სიქადული (20 – 16) – тщеславіе.
უბადრუკება (5 – 1) – бѣдствіе.
მსთვალი – (5 – 7) – ранній.
მცხვედი – (5 – 7) – поздній

ძვირ-ხილვა (5 – 10) – злострадание.
(სახედ გაქვნიდინ).
შემწყნარებელი – (5 – 11) – сострадательный.
მსტოვარნი – (2 – 25) – соглядатай
საცო – хранилище.
პიტნაკი – мятва.
ცერეცო – копръ.
ძირაკი – киминь.
ბურნაკი – комаръ.
ნატაცები – хищение.
პოროფსიდი – блюдо.
სალმოზა – болѣзнь.
ერდო – кровля.
მძორი – трупъ.
ქანქარი – Талантъ (деньга)
ზაკვა – лестъ.

მარკოზი

მესათხევლე – Рыбакъ.
დევენულება – Гонение.
წველი – Трава.
ბორბალი ქარისა ბურя.
დაყუდება – тишина.
საყოფლადი – жилище.
აღრავიდა (თ. 5. 18)
გვემულება – рана.
გამორახვიდოდეთ (თ. 6. 11.)
ლაკანი – блюдо.
სერი – пиръ, вечеръ.
მმურკვენვალი – бѣлильникъ.
პეროობა – пѣну изрыгать.
უშრეტი – неугасаемый.
გულისწყრომა – ярость.
დანყლულება – уязвлять.
მხილება – обличать.
თქვენისა

დაბადება.

ტაძრობა – пирь

ზვარაკი – телець.

ლეთის მსახური – благочестивый.

მეცსეულად – внезапно.

სალმობა – болѣзнь.

მტანჯველი – властитель.

ერთ სულად – единомушно.

მძვინვარე – лютый.

აჩრდილი სიკვდილისა – сѣнь смертная.

ნისლი – сумракъ.

მწყევარი – проклинаящій.

მთიები – денница.

ნარვწყმდი – погнбнуть.

ზრახვა – совѣтъ.

განმზრახვი – совѣтникъ.

საჭურველი – оружіе.

მოვნებული – извергъ.

საშო – matka.

რისხვა – ярость.

გულის წყრომა – гнѣвъ.

ერთბამად – вкупѣ.

მყოფი – сущій.

სულთქმა – въздыханіе.

ღამეული – ночной.

კრთომა – ужась.

ძრნოლა – трепеть.

შური – рвеніе.

საყოფელი – жилище.

მართვენი – птицы.

ნიგნი იობისა კარი პირველი, მუხლი 20 „თვით“

კარი 2^{oe} მუხლი 13

ნარდა „ნარ და“.

ხახ „საცსენებელი“

ნიგნი იობისა კარი I

„თვით“ – მუხლი 20.

„ნარცდა“ „საცსენებელი“ ა) მუხლი 13. ბ) მ. 14

კარი II

„რაი“ – მ. 15.

„დაწმა“ – მ. 10. კ. III

მწვენილი – კ. IV, მუხ. – 8.

შემემთხვა – კ. IV მუხ – 14.

ძუალნი –

„მკვდრთა“ – კ. IV, მუხ. 19.

„თიჯა“ კ. IV, მუხ. 19

განწმეს – კ. IV, მუხ. 21.

ძვირი – კ. V; მ. 5.

„აქუს“ კ. V; მ. 6.

მეუფჯსა – კა. V, მ. 9.

„ზლჯს“ – კ. VI. მ. 3.

სიტყვა – კ. VI. მუხ. 43.

იყვრნეს – კ. VI მ. 5

„სიტყვერთა“ კ. VI მ. 6.

„ნარმჯდეს“ კ. VI მ. 15.

„მარჯდა“ კ. VI მ. 16.

„თქვენ“ კ. VI მ. 21.

„რაი“ – კ. VI მ. 22.

„თქვენგან – კ. VI მ. 26.

თქვენისა კ. VI. მ. 26

„შამოჯდეთ“ კარ. VI; მ. 28.

„თვესა“ – კ. VII; მ. 3.

„ძუალნი“ – კ. VII მ. 15.

[არა უადრეს 1883 წლის 1 დეკემბრისა]

**<აფორისტული გამონათქვამები სულხან საბა ორბელიანის
თარგმნილი „ქილილა და მანადან“ და რუსთველის
„ვეფხისტყაოსნიდან“>**

ა.

ქილილა და მანა.

– არცა უსჯულო იკადრებს უმუხთლოს მისსა ძმობილისა.

– ანწლი არ მოგცემს ყურძენსა.

– ავსა ნუ იქ და ავისა ნუროდეს შეგეშინდების.

– ავსა ავი არ მიეგოს, მსჯავრი ვითლა აინონოს.

– არვინ იცის ხვალ და ზეგა რა მოვა და რა იქნების.

რუსთველი.

- ავსა კაცსა ავი სიტყვა ურჩევნია სულსა, გულსა.
- ამოა ჭვრეტა ტურფისა სიახლე საყვარელისა.
- ავსა კარგად ვერვინ შეჰსცვლის, თავსა ახლად ვერვინ იშობს.
- აღმასისა ჰხამს ლახვარი ლახვრად გულისა სალისა.
- არ შეუდრკების ჭაბუკი კარგი მახვილთა კვეთასა.
- არ გარდავა გარდუალად მომავალი საქმე ზენა.
- არვის ძალუძს ხორციელსა განგებისა გარდავლენა.
- არ იცი ვარდი უეკლოდ არავის მოუკრეფია.
- არ იხმარებ რა ხელსა ჰყრი საუნჯესა დაფარულსა.
- ასი ათასსა აჯობებს თუ გამორჩევით მქნელია.
- ანლა ვჰსცან საქმე სოფლისა ზლაპარია და ჩმახია.
- არ ვინანი გარდასრულსა.
- ამოა კარგსა მოყმესა რა ომი გამარჯვებოდეს.
- არს პირველი მიჯნურობა არ დაჩენა, ჭირთა მალვა.

ბ.

ქილილა და მანა.

- ბელტისა მსროლელისათვის ქვა თქმულა შესატყორცნელად.
- ბოროტი თვალი ცეცხლის მინათვალი.
- ბუისგან ნუ გამოელი ბოლო-კარკაზის ბუდეცა.
- ბოლოდ მომკაცა ნესია, რაც პირველ დაუთესია.
- ბრძენსა უთქვამს ცუდი სიტყვა ვერ გაივლის ხანსა გრძელსა.

რუსთველი.

- ბოროტიმცა რად შეექმნა კეთილისა შემოქმედსა.
- ბრძენი ვინ ბრძენი, რა ბრძენი, ხელი ვითა იქ ბრძნობასა.
- ბოროტსა ჰსძლია კეთილმან, მისი არსება გრძელია.
- ბოროლ-ბადახშისა მძებნელმან სათნი დავკარგე მინანი.
- ბოლოდ ყოვლი დამალული საქმე ცხადად გამოჰსცხადდეს.

ბ.

ქილილა და მანა.

- გაცლა ჰსჯობს სამკვიდროსაგან თუ დგომა არ ეგებოდეს.
- გულისა განძთა მძებნელსა ჭირნი გაუმრავლდებიან.

რუსთველი.

- გრძელი სიტყვა მოკლედ ითქმის შაირია ამაღ კარგი.
- გასტეხს ქვასაცა მაგარსა გრდემლი ტყვიისა ლბილისა.
- განგებასა ვერვინ შეჰსცვლის, არ საქმნელი არ იქმნების.
- გული კრულია კაცისა, ხარბი და გაუძლომელი.

- განგებით ქმნილსა რისხვასა ვერავინ დარიდებია.
- გული, ცნობა და გონება ერთმანეთზედან ჰკიდიან.
- გველსა ხერელით აღმოიყვანს, ენა ტკბილად მოუბარი.
- გონიერსა მწვრთელი უყვარს, უგუნურსა გულსა ჰგმირდეს.
- გულმან რა გლახ ჰქმნას უგულოდ თუ გულსა გული ელია:

დ.

ქილილა და მანა.

- დიაცის ენა მახეა.

რუსთველი.

- დიდი ლხინია ჭირთა თქმა თუ კაცსა მოუხდებოდეს.
- დგომა მგზავრისა ცდომაა.
- დიდთა ხეთა მოერევის მცირე დაჰსწვავს ნაპერწკალი.

ე.

ქილილა და მანა.

- ერთი ხმალი გამკვეთელი ორმოცს მოჰკლავს ანუ ასსა, ერთი რჩევა სრულ დათრგუნავს სიმრავლესა ლაშქრის დასსა.

რუსთველი.

- ერთსა რა გცემენ ათასნი ეგრეცა მოგერევიან.

ვ.

ქილილა და მანა.

- ვინც უქნელი ქნას ჩემებრ შეიქნას.
- ვინცა სიბრძნითა მეტია, რად ჰკითხავს ვინცა რეტია.
- ვარდთან ვარდობა იჩემე, ეკალთან ეკლის რქებია.
- ვიდრელა საქმე არ ქნილა, წამალი მანამდი ცდილა.

რუსთველი.

- ვაი სოფელმან სოფელს მყოფი ყოვლი დასვა ცრემლთადენით.
- ვის ასმია პატრონისგან ჭირსა შიგან ყმისა რიდი.
- ვინც მოყვარესა არ ეძებს, იგი თავისა მტერია.
- ვარდი ამას ვით იაზრებს მზე მოშორდეს არ დავჭკნეო.
- ვერას ვარგებ, გულსა დავდებ, ჩემი ფიცი არ გატყდების.
- ვინ არ მიჰსცეს ქადებული მოურავსა მოიმდურვებს.
- ვერ დაიჭირავს სიკვდილისა გზა ვინრო, ვერცა კლდოვანი.
- ვინცალა ჰკადრებს მან ჰკადროს, რაცა ვჰსთქვი მასცა ვინანი.
- ვერ იქმოდა რად მიქადდა, თუ მიქადა რად მიტყუა.
- ვით მოიხმაროს მონამან პატრონსა ზედან ხმალია.

ზ.

რუსთველი.

- ზოგჯერ თქმა ჰსჯობს არათქმასა, ზოგჯერ თქმითაც დაშავდების.

თ.

ქილილა და მანა.

- თუ ზღვასა წყალი არ შეჰსდის იგიცა ყოლე დაშრება. რუსთველი.
- თუ ლხინი გვინდა, ღვთისაგან ჭირნიცა შევიწყნაროთა.
- თქმულა, ქრთამი საურავსა ჯოჯოხეთსაც დააურევებს.
- თვით რაცა ბძანოთ მართალ ხართ, სხვა სხვისა ომსა ბრძენია.
- თავისისა ცნობისაგან ჩავარდება კაცი ჭირსა.
- თუ ყვავი ვარდსა იშოვნის თავი ბულბული ჰგონია.
- თუ არ მოგყვეს საყვარელი შენ მას მიჰყევ რაცა ჰსწადდეს.
- თუ მოყვარე მოყვრისათვის ჰსტირს ტირილსა ემართლებს.
- თუ თავი შენი შენ გახლავს ღარიბად არ იხსენები
- თქმულა, სინყნარე გმობილი ჰსჯობს ხოწყნარეუხა სიჩქარესა ქებულსა.

ი.

ქილილა და მანა.

- იგი თავს მთელსა ნუ ჰგონებს ვინცა სნეულის მჭვრეტია. რუსთველი.
- იგი მიენდოს სოფელსა ვინცა თავისა მტერია.

კ.

ქილილა და მანა.

- კაცი სახელის მძებნელი უკვდავად შეირაცხების.
- კეთილი რჩევა საღბუნს ჰგავს, მკურნალთა ხელოვნებასა, ასს ნაკვეთს გულსა ამთელებს, ჰკურნებს ყოველსა ვნებასა. რუსთველი.
- კაცმან საქმე მოიგვაროს, ვეჭვ ჭმუნვასა ესე ჰსჯობდეს.
- კაცი ცრუ და მოღალატე ჰხამს ლახვრითა დასაჭრელად.
- კაცსა მიხვდეს სანადელი რას ეძებდეს უნდა პოვნა მაშინ მისგან აღარა ჰხამს გარდასრულთა ჭირთა ხსოვნა.
- კაცმან ვით ჰპოვოს ღვთისაგან რაც არა დანაბადია.
- კარგი საქმე კაცსა ზედა აზომ თურმე არ წარხდების.
- კაცსა ფიცნი გამოჰსცდიან.
- კაცი ბრძენი ვერ გაჰსწირავს მოყვარესა მოყვარულსა.
- კაცი ჯაბანი რითა ჰსჯობს დიაცსა ქსლისა მბეჭველსა.
- კაცი არ ყველა სწორია, დიდი ძევს კაცად კაცამდის.
- კაცი თუ ჭირსა ვერ დასჰსთმობს ლხინი რა დასათმობია.
- კარგი რამ მჭირდეს გიკვირდეს, ავი რა საკვირველია.
- კოკასა შიგან რაცა ჰსდგას იგივე წამოინდების.

- კაცსა დასვრის უფულობა და დიაცსა ბოზი-ნაცი.
- კარგი მიჯნური იგია ვინც იქმს სოფლისა თმობასა.

ლ.

რუსთველი.

- ლეკვი ლომისა სნორია, ძუ იყოს თუნდა ხვადია.

მ.

ქილილა და მანა.

- მაბეზლარს ყოლე ნუ უსმენ, თუ გინდა სიტყვა გამობილი.
- მშიერთა ცრემლი მაძლართა გულქვათა ვერ აღბობდიან.
- მკვდრად იგი თქმულა ვის კაცის სახელი ზედ არა ცხია.
- მავედრებელთა ვედრება მსმენელთა არ ესმოდიან.
- მოცდა კლიტეა კარისა უნჯისა სახარჯავისა.

რუსთველი.

- მიჯნურობა არის ტურფა საცოდნელად დიდი გვარი.
- მოშორვება და მოყვრისა გაყრა კაცისა მკვლელია.
- მქნელი საქმისა ძნელისა კაციმცა იყო ცნობილი.
- მას უშმაგო ვინ მიენდოს, ვინ მოყვარე გაამჟღავნოს.
- მოშაირე არა ჰქვიან თუ სადმე ჰსთქვას ერთი ორი.
- მოშაირე არა ჰქვიან ვერას იტყვის ვინცა გრძელად.
- მზესა მთვარე შეეყაროს, დაიღვეის, დაცაჰსჭკნების.
- მარგალიტი არვის მიჰხვდეს უსასყიდლო უვაჭრელად.
- მაგრამ წესია, მიჯნური მიჯნურსა შეებრალეების.
- მიმდომდნი სანუთროსანი მისთა ნივთაგან რჩებიან, იშვებენ, მაგრამ უმუხთლოდ ბოლოდ ვერ მოურჩებიან.
- მტერი მტერსა ვერას ავნებს რომელ კაცი თავსა ივნებს.
- მზისა შუქთა ვერ მჭვრეტელი ია ხმების, ვარდი ჰსჭკნების.
- მართლად უთქვამთ მეცნიერთა, წყენააო ჭირთა ბადე.
- მთვარე მზესა მოეშოროს, მოშორება განანათლებს.
- მაშინ ვერ გავსძლე სიახლე, ან სიშორესა ვინანი.
- მოყვარემან ვარდის კონა გულსა მკრა და დამინყლულა.
- მაშა ლხინსა ვინ მოიმკის პირველ ჭირთა უმუშაკო.
- მართლად იტყვის მოციქული: შიში შეიქმს სიყვარულსა.
- მოყვარე მტერი ყოვლისა მტრისაგან უფრო მტერია.
- მგზავსი ყველაი მგზავსა შობს, ესე ბრძენთაგან თქმულია.
- მაშინლაა ლხინი ამო, რა გადიხდის კაცი ჭირსა.

ნ.

რუსთველი.

- ნეტა ყვაავი ვარდს რას აქნევს, ანუ რა მისი ფერია.

- ნეტა მამაცი სხვა რაა, არ გასძლოს რაცა ჭირია.
- ნუგეშის, ღმერთი უხვია, თუცა სოფელი ძვირია.
- ნახე თუ ოქრო რასა იქს, კვერთხი ეშმაკთა ძირისა.

ო.

რუსთველი.

- ოდეს კაცსა დაეჭიროს, მაშინ უნდა ძმა და თვისი.
- ოდეს ტურფა გაიფედეს აღარა ღირს არცა ჩირად.

პ.

რუსთველი.

- პატრონისა სამსახური არაოდეს არ წარხდების.
- პატრონისა ვერა მჭვრეტმან ყმამან რამცა გაიხაროს.

რ

ქილილა და მანა.

- რას თავსა თვისსა უყოფდე, სხვათაცა ეგრე უყოფდე.
- რა წამალი სნეულთათვის მავნებელად შეიქმნების, ავად-მყოფის მორჩენისა კვლავ იმედი ვით იქმნების.
- რაცა ჭკვითა არა იქმნას შმაგობითა გარიგდების.
- რამცა ირგოს, თუ სნეულმა მკურნალს ჭირი დაუმალოს.
- რაცა შენთვის არ გინდოდეს, ნუ გწადიან იგი სხვისთვის.
- რაც კაცი არა საქმეში არ გესინჯოს, არ გეცადოს ხვაშიადსა ნუ გაანდობ რა გინდ მრავალს შეგეცადოს.
- რაც გულსა შეემყისება, ჯალაბთა შეეთვისება.
- რა დრო მოგეცეს ეცადე ხელთა ჩაიგდო უნჯია.
- რაც ხელი ავსა დასთესავს ავსავ მოიმკის ბოლოსა.
- რაც საქმე წვრილის ნემსით გამოვა, ეგოდენი გამარჯვების შუბისაგან არ იქნება.

რუსთველი.

- რალაა იგი სინათლე რასაცა ახლავს ბნელია.
- რა გინდა მამცეთ რას ვაქნევ მე ვარ და ჩემი ნაბადი.
- რა გავა თუ მოყვარესა კაცმან გული არ ატკინოს.
- რასაცა გაჰსცემ შენია, რაც არა დაკარგულია.
- რაცა იქმნების, იქმნების, ყოვლი თათბირი სწორია.
- რა აქიმი დასნეულდეს რაზომ გინდა საქებარი, მან სხვა იხმოს მკურნალი და და მაჯისა შემტყობარი.
- რა ღრუბელი მიეფარვის მზე ხმელეთსა დააჩრდილებს.
- რაცა აჯა დათმობისა გულმა ვისმცა მოუსმინა.
- რამცა რადა გაუმარჯვდა კაცთა ფიცთა გამტეხელსა.

- რამცა საქმე უსამართლო ღმერთმა ვისმცა შეარჩინა.
- რაცა ღმერთსა არა ჰსწადდეს არა საქმე არ იქმნების.
- რად ემდური სანუთროსა, რა უქმნია უარაკო.
- რაცა მინდა, იგი არ მაქვს, რაცა მაქვს არ მამინდების.
- რა მისჭირდეს, მაშინ უნდა გონებანი გონიერსა.
- რაცა მიწვრთხარ, ინვართე, გკადრო, უწვრთელი ვირია.
- რაცა მოვა საქმე ზენა, მომავალი არ აგვცდების.

ს

ქილილა და მანა.

- სჯობს ზომიერი ტყუილი რისხვასა გაუზომელსა,
  - სახელოვანი სიკვდილი სიცოცხლის უმჯობესია.
  - სიჩქარე არა კეთილ არს, თუ არ კეთილის საქმისა.
  - სულგრძელება საუნჯეა სიბრძნისა და გონებისა.
  - სწრაფად სტუმრის წვევისათვის შესწუხდების უქონელი.
  - სამსახურისა ჩოგნითა ბურთი მალ მოიტაცების.
  - სიცოცხლეს ამას ვეძახი სული ზრუნვაზედ დალიოს.
  - სიმუხთლე და უნდობრობა უგვანთა კაცთა წესია.
  - სხვადასხვა კაცთა შესწავლით შეცდომილ გზათა გაიგნებ.
- რუსთველი.
- სილბო გქონდეს საქსოვისა და სიმტკიცე ნაჭედისა.
  - სხვისა სხვამან უკეთ იცის სასარგებლო საუბარი.
  - სანუთრო კაცსა ყოველსა ვითა ტაროსი უხდების.
  - საყვარლისა სიახლესა მოშორება გაამწარებს.
  - სჯობს უყოლობა კაცისა მომდურავისა ყოლასა.
  - საცა არა სჯობს, გაცლა ჰსჯობს კარგისა მამაცისაგან.
  - სიცრუვე და ორპირობა ავნებს ხორცსა, მერმე სულსა.
  - სჯობს სახელისა მოხვეჭა ყოველსა მოსახვეჭელსა.
  - სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა სიკვდილი სახელოვანი.
  - სჯობს საყვარელსა მოყვარე რაზომცა დაუძაბუნდეს.
  - სწყუროდეს წყალსა ვინ დაღვრის კაცი უშმაგო, ცნობილი.
  - სიკვდილამდის ვის მოუკლავს თავი კაცსა მეცნიერსა.
  - სჯობან ყოვლთა მოყვარულთა პატრონ-ყმანი მოყვარულნი.
  - საცა მე ხმალი არ მიკვეთს, არცა სივრცელე ენისა მიჯობს მოლოდნა საქმისა მის განგებისა ზენისა.
  - სხვადასხვა ჭირი ჩემზედა არ ახალია, ძველია.
  - სიცხე ჰსწვავს, ყინვა დააზრობს, წყლულნი ორჯელვე ტკივიან.
  - საუბარმან უმეცარმან შმაგი უფრო გააშმაგოს.

ტ

ქილილა და მანა.

- ტრელთა ენათა ეკრძალე, კაცი გიყვარდეს ცნობილი.
- ტრფიალი თვისის ნებითა სატრფოსა არ მოჰსცილდების.
- ტანზედ თავს ვინლა მოაბამს, ფესვი თუ არ აქვს სანერგო.

უ

ქილილა და მანა.

- უკუზრნებელი სენია შური თუ კაცსა სჭირია (ეცისა).
- უცხოთა შეწყნარებასა ღმერთი გვიბძანებს ცხოველი.
- უგვანს ალერსსა ლანძღვა სჯობს, არისტოტელის თქმულია.
- უგვანის ბუნებისაგან ქმნა ნურა გიკვირს ნურასი.

რუსთველი.

- უგულო კაცი ვერ კაცნობს, კაცთაგან განაკიდიან.
- უცებნი მოსრნის მცოდნეთა ცოდნამან, ხელოვნებამან.
- უხვად გაჰსცემდი, ზღვათაცა შეჰსდის და გაედინების.

ფ

რუსთველი.

- ფათერაკი სწორად მაჰკლავს ერთი იყოს თუნდა ასი.

ქ

რუსთველი.

- ქმნა მართლისა სამართლისა ხესა შეიქმს ხმელსა ნედლადა.

ღ

ქილილა და მანა.

- დღე-ღამეს მოსდევს ნათელი, ნათელსა ბინდი ცემული.

რუსთველი.

- ღმერთმან ერთი რად აცხოვნოს, თუ მეორე არ ნაწყმინდოს.
- ღმერთი ბოლოდ ლხინსა მიჰსცემს, ვინცა პირველ ჭირთა გაჰსძლებს.

– ღმერთი გფარავს, სწორად გაჰკვეთს შეშა ვის ჰსცე, თუნდა ხმალი.

- ღვარი რა ზღვათა შეერთვის, მაშინ ეგრეცა წყნარია.
- ღმერთი კარგსა მოავლინებს, არ ბოროტსა არ დაბადეს.
- ღმერთია მზრდელი ყოვლისა დანერგულ დათესულისა.
- ღმერთსვე მადლი, ესე იყო წადილი და მისი ნება.

ყ

ქილილა და მანა.

- ყოველს დროსა სიტყვა უნდა, ლაპარაკს მისი ადგილი, ლადარი პირისგამტეხი აღთქმისა დაუპყრობელი.

- ყვავისა კვერცხი ყვავსა შობს.
- ყოველგან საძაგელია მუხთალი, მიუნდობელი.
რუსთველი.
- ყოლა ლხინთა ვერ იამებს კაცი ჭირთა გადუხდელი.

შ

- ქილილა და მანა.
- შენივე ტომი შეიტკბე, ნუ გავლი სხვათა არესა.
- შფოთვის მტვერს უნდა მიუშვა გამოცდილების მდინარე.
- შეუცოდარი მამაცი გულოვნად გამბედავია.
რუსთველი.
- შიში ვერ იხსნის სიკვდილსა ცუდია დაღრეჯილობა.
- შენ ვერას ირგებ, მე მარგებ ძმა ძმისა უნდა ძმობილი.

ჩ

- რუსთველი.
- ჩქარად ეცეს ვერ გაუძლებს გული ლხინსა მეტის მეტსა.

ც

- ქილილა და მანა.
- ცუდია იგი მამაცი დიაცმა მოალოროსა.
- ცა მიჰსცემს უცოდინარსა სადავეს საწადლისასა.
რუსთველი.
- ცუდი არის დამზრალისა გასათბობლად წყლისა ბერვა.
- ცუდთა კაცთა საუბარი კაცსა მეტად დააჭმუნვებს.

ძ

- ქილილა და მანა.
- ძუნწობა ჰსჯობს გაროქვასა.
- ძელი რომ წყალსა ჩააგდო, იცოდე არ დასჰძირავსა.
რუსთველი.
- ძნელია პოვნა კაცისა ღვთივ ზეცით განანჩრისა.

წ

- ქილილა და მანა.
- წუთის სოფლისა სურვილი უგუნურება მგონია.
- წასული საქმე მოქცევით არ გაგონილა აროდეს.
- წვერის დაგლეჯა სჯობია ცოლისა ხელთა ყოფასა.
- წამხდარს საქმესა რას არგებს მერმელა თითზედ კბენანი.
რუსთველი.
- წასვლა ჰსჯობს წარმავალისა, არ დაყოვნება ხანისა.
- წესი არის მამათაგან მოჭირვება, ჭირთა თმენა.

- წყლულსა დანა ვერა ჰკურნებს, გაჰკვეთს ანუ გაამსივნებს.
- წარხდა ჩემი ჭირნახული, ვერ მოვიმკე რაცა ვსთესი.
- წყალსა სწრაფად ნუ დაასხამ ცეცხლსა ძნელად დასაშრეტსა.

ხ

რუსთველი.

- ხამს თუ კაცი არ შეუდრკეს ჭირს მიუხდეს მამაცურად.
- ხამს თუ კაცმან გონიერმან ძნელი საქმე გამოაგოს.
- ხსოვნა არა ხამს ჭირისა, ვით დღისა გარდასრულისა.
- ხამს მოყვარე მოყვრისათვის თავი ჭირსა არ დამრიდად, გული მიჰსცეს გულისათვის, სიყვარული გზად და ხიდად.
- ხამს მამაცი გულოვნობდეს, ჭირსა შიგან არ დალონდეს.

ჭ

რუსთველი.

- ჭირსა შიგან გამაგრება ასე უნდა ვით ქვითკირსა.
- ჭირსა გადრეკა არ უნდა, რა სასაუბრო პირია.

ქილილ ა და მანა.

სიკვეთე მუშქს ჰგავს: დაჰფარო, ეცადო სრულ დამხობასა შორით ჰფშვის, არ დაიმაღვის, ტვინთ აძლევეს სუნთა ცნობასა.

–

ვერ შეჰსვრის მწვირე ნათელსა, სხივთა და მზისა მზობასა.

–

თემი სიმართლით გაეწყო,
უგბილთა სისხლი აეწყო.

–

ნუთის სოფლისა სურვილი უგუნურება მგონია.

–

მოყვარევ, კეთილს ჰყვარობდე, ბრძენთაგან გამიგონია.

–

+ გული რა ერთით გააძლოს, მეორე ძებნოს მიგებით.

–

+ დროა როს ვარდის კონათა ბალახთა ურთვენ წონათა.

–

+ უმცროსთა თვისნი უფროსნი მართებან მოეხმაროდეს.

–

+ ყვედრება გუსა დაჰბალთავს, ვით გატყედეს მინა სალითა.

–

+ მცონარს სოლომონ აძაგებს, ჯინჭველი მოსწონს ქებითა.

—

მტერმან ლოდი მუნ მახუდრო მახვდურა, მოყვარემან ვარდის კონა
ეგრე მტერმან ვერ მატკინა, მოყვარემან შემალონა.

—

+ ღვთის მიერ დადგინებული ჰბაძვიდეს კვალსა ღვთისასა.

—

ვინცა განვჰკურნე, დამკოდა, წყლულ ზედ დამადვა ხონდრონი.

—

+ მეფეთ სიკეთე მისისა საქმის ქმნით გამოჩნდებისა.

—

ყველა საქმესა ჩხრეკითა მრავალნი უნდა რჩევანი

+ გაუსინჯავთა საქმეთა ბოლოდ შეექმნას ზღვევანი.

—

+ მზე თუ გვაცხუნებს ჟამამდე რად ჭმუნავს გული ჩვენია.

—

+ დაჯედ რუს პირსა, წყალთ მჭვრეტმან იცან სოფლისა გავლანი
ამით ჰსცან სოფლის სიმოკლე; რად გინდა ხმელთა დავლანი?

—

+ ვნატრი მას მხნესა ნიადაგ, ავისა ვერ შემძლებელსა.

+ დიდსა გუნება-მდაბალსა, სხვისა სიმდაბლის მქებელსა.

—

+ დროს ჰსჭვრიტე ჟამთა რა მოაქვს, რას ისხამს, რა მოისთვლება?

+ რაც ჰსჯობდეს იგი მოჰკრიფე: კაცსა აქვს თავისუფლება.

—

+ უმეცრებისა კალამი ვერ დაჰსწერს სწორად წავლასა.

—

ჰსჯობს მრავალთ ზრუნვათ გაშვება ერთი ქნას ღვთისა ნებანი.

—

შენი არ გყვანდეს, სხვა იძმე, ჰქმენ საქმე საჭირონია.

—

ცილება ცეცხლსა აღაგზებს ვითა საღრტილი კვესითა,

რასაც მოჰხვდება სრულ დასწავს, გარდაეხვეწოს ვერ სითა.

—

ორთა სახეთა საშუალ ძეს დიდი განყოფილება.

—

+ მეშფოთე კაცსა ერიდე; ნუ ისმენ მეშურნისასა.

—

+ დიდი ქვეყანა მოუწვავს ენასა მამიზღრისასა.
—
პატივის ხელსა გლეხთაგან ნუ გამიშორებ, მეფეო,
მდაბიოთ საქმე ჭაანდფუ პატივთა მიანდევ, აიეფეო.
—
კეთილიგვარი უხვობა ღვთის მონყალების დარგია,
საუნჯეს თუცა დააკლდა, კაცთა შოება მარგია.
—
თუ კაცი სასოსა პირსა არ ჰნახავს ვერას ჰნახავსა.
—
ჟტვინოს ძვალთა მწოველნი გაძლებად, ცუდად ჰშვრებიან.
—
+ ტრელთა ენათა ეკრძალე, კაცი გიყვარდეს ცნობილი.
—
მაბეზღართ ყოლე ნუ უსმენ, სიტყვა ნუ გინდა გმობილი.
—
მშვილდით ნასროლი ისარი წავა ვით ქარნი ზენანი.
—
წამხდარს საქმესა რას არგებს მასუკან თითზედ კბენანი.
—
ყმათ თუ შესცოდეს პატრონთა თანა აძს მიტევებანი.
—
რასაცა დაჰსთეს მას მომკი სანყეოს შესავსებელად.
—
მალრანმა კაკბის გოგვანი დაიწყო მისაბაძველად
თავისიც სრულ დაავინყდა რაცა იცოდა მან ძველად.
—
კეთილი საქმე კეთილით არს თუ არ ლამაზობითა.
—
სიბრძნის ხმარება რკინის ხმალზე უმკვეთლეა.
—
საფუძვლად უძევს საქმესა რჩევა და შეგონებანი.
—
გამოურჩეველად არ ვარგა კაცმან ქნას თავის ნებანი.
—
სიტყვის გასინჯვის ბოლონი ერთი არ არის ოცია.
—
გაურჩეველი ხაქმენი რჩევანი ისარს ჰგავს განატყოცარსა.

—
სამოთხის ვარდ[თ]ა მკრეფელსა რად მომენწყვიტოს მჭნარია.

—
მინა უძრავი ილახვის ცა ბრუნვით მგზავრობს დიდებით.

—
ხეს თუ ძალ ედვას გაძვრანი მკვეთელსა განერიდება.

—
გულის სანადლისა ვარდი ეკლისგან აღმობრწყინდების.

—
ზღვა და ხმელეთი ვრცელია, კაცმან ვერ დაასრულაო.

—
ძველს მოყვარესა ნუ სძულობ, ნუ აგდებ ძველსა შარასა.
რა რთმ ახალი დაძველდეს მასცა ისრე იქ მა რასა?

—
განგებულების ისარი საცერით განატყორცია
რა მივა აღარ დაჰსცდება, იფაროს ფარი ოცია.

—
ქორულად სწრაფად ჰმგზავრობდე და მისებრივევ ჰფრინედე
არა წოტსავით კლდეს იჯდე ნატამალშია ჰსრინედე.

—
სხვა რაცა გინდა იგი ჰქმენ, გაყრას ნუ მეტყვი ენითა.

—
სიმაღლის გზასა ვით ჰპოებს კაცი საპყრულად მჯდომელი.

—
არვინ ჰსვას ნაცვლად შაქრისა წვიმა გუბეთა მდგომელი.

—
არ დაწყნარდების ქვეყანა და მისნი სანახებია.

—
სპასპეტი მხნედ ვერ გამოჩნდეს თუ შიში გულს შეუშვია.

—
ვინ ჭირსა თავი არ მიჰსცეს, ლხინს როდის შეესწრებისო.

—
ცდა, გარჯა და მოჭირვება კაცმა იცის ვინცა მეტად
მისი საქმე დამზლეულსა ქვეშ შეუდგას სახლსა სვეტად.

—
იშვებდე: გარჯას არა აქვს ვით ზღვასა ახლო კიდები.

—

სარენავს ხელთა მიიღებს მუშაკობისა მწონარი.

—

ავ-ენა კაცსა შენს წინა ნუ მისცემ გზასა მარებლად.

—

თუ ზღვასა წყალი არ შესდის იგიც დაშრება, ვიცითო.

—

მაფერებელნი მოყვასნი მოვლენ და გედასებთან
მწერსავით სიტკბოს მოსდევენ, შენთანა არ მოკვდებიან.

—

სიყმილისაგან მოყვარე მოყვარეთ ვერ იცნობდიან.

—

საქმე ყოველი კაცისა არის, არა თუ კაცი ყოვლის საქმისა.

—

კაცი სახელის მძებნელი უკვდავად შემირაცხია.

—

მკვდრად იგი თქმულა ვის კაცის სახელი ზედ არ აცხია.

—

ან სანადლისა ღრუბელსა ავალ და ავფრინდება
ანუ კაცურად სიმხნითა სიკვდილი თავს მიდებია.

—

მებრულობისა მოშიშმან ღვინო ვერ შეჰსვას ჭიქისა.

—

ჩავირა უკიანესა, ზღვის ფსკერმა სწრაფად მიტია
ანუ სრულიად დავინთქა, ან ვჰპოვო მარგალიტია.

—

ერთი წავა და სხვა მოვა სოფლის სასძლოსა წვეულად.

—

ფარმამანგისა ფრენა ვერ შევძლო, ბუზებრ მაშინცა გავებზიადლები.

—

ფერხი მთებრ დადგი ტინურად ქვეყანად ტინურად დამტკიცებული.
ვითა ქარქვეტი ქართაგან არ იქმნა მოტაცებული.

—

ქორი მყვარს არა იკადრებს, არცა ჰსდევს საჭმლად ნდომითა.
სონდული მუმლთა შეპყრობად ფრთესა არ გაშლის ზომითა.

—

ვისლა შესჩივი? რაცა გჭირს, შენმავ ნაქმარმა გინია.

—

ავის მოქმედმან მოიგოს მისნივ ნაქმარი ავები
ნაცვლად მიეცეს საჭიროდ თვისივე დანაშავები.

—

მე იგი ვარ ვინც ძლიერსა ტოტის კვრასა არ აკმარებს.

—

წყლულსა დალითა სანვაესა სალბუნი არას არგია.

—

ლაგვანთ ნადგამი აგრეთვე მასვე დაინყებს დენასა.

—

ვინცა გამწყრალმან მჯიღითა კლდესა ჰსცეს განრისხებულმან
ხელს იტკენს, მას ვერას ავენებს არ იცის ვაგლახებულმან.

—

ვარდის მოკრეფას ნუ ელი, თუ ძეძვის ჰრწყო გარემონი.

—

ვინც არის ჩემი მებრძოლი პირისპირ მკადროს ომია.

—

რაცა დარგო და იხაროს, აღორძნდეს მას სავარდოსა
ფერხით ნულარა დაჰსთრგუნავ ეცადე გაიზარდოსა.

—

რა ორთა კაცთა საშუალ ცეცხლი ალაგზნო შურისა
მათ შორის ენის მიმქონი ჰსჩანს მრეშვლად მეაგურისა.

—

რა ჟამი ესრე გაირყვნის შფოთსა ისხემდეს ყანანი.

—

სწორესა გითხრობ მცნებასა რაცა მოყვასთა წესია
გინდა ირწმუნე, გინდა ნუ, ჩემი სათქმელი ესია.

—

რა წამალი სხეულთათვის მავნებელად შეიქმნების
ავადმყოფის მორჩენისა კვლა იმედი ვით იქმნების.

—

სოფელი ბრუნავს, იცოდე დავალს სახითა ჭრელითა.

—

ჟზომოს ნდომა საქმესა წაახდენს გააცუდებსა.

—

ხორცსა დაჰსვრის სულსა დაჰსწვავს სიხარბე ანგარებანი.

—

სანადლის პირად გამთავე საქმით არა ჰსჩანს მქნელია.

—

სოფლის ნადიმთა მჯდომელი სოფელსავითვე ჭრელია,
რა გემოთ ჰსჭამდეს თან ახლავს კბილისა მოსაჭრელია.

—

გაცლა ჰსჯობს სამკვიდროსაგან თუ დგომა არ ეგებოდეს.

—

გული საქმისა მოქმედი მოცალე უნდა მრჩეველად.

—

გული ნაღვლითა აღვსილი ვით იქნას გამომკვლეველად.

—

თქმულა ყოვლთა უმჯობეა დუმილი და მდუმარება (147)

—

არცა ჭკვითა არა იქნას შმაგობითა გარიგდების.

—

არ ძალუძს ხესა ხენეშსა ნაყოფთა მოსხმა ტკბილისა.

—

ცრემლ-შეშრობილსა წინა უდგს

ცრემლითა სავსე გუბეო.

—

მცოდინარე მტერი უცოდინარს მოყვარეს გიჯობსო.

—

რაზომცა ბრძენი მოავე გავნებდეს მტრისა წესითა
უცებს მოყვარეს იფი ისივ ჰსჯობს უკეთეს-უარესითა.

—

ქვაბსა ჰვაგვს უცბთა ალერსი კაცისა უგუნურისა
შიგა რომ არა იდვასა, გარ სისქე ეკრას მურისა.

—

არცა ურჯულო იკადრებს
უმუხთლოს თვისსა ძმობილსა.

—

მტერსაც არ მოჰკვლენ უწყალოდ
ესრე ტანჯვითა მწარითა.

—

წარვიდა იგი მშვიდობის რიგი
ვინცა ხმელეთსა დაანყნარებდა.

—

ქმნამდინა ხამს გაფთხილობა.

—

ნუთუ კვალადლა მოეცეს

ხელთა ნასროლი ისარი?

—

უკუდო ვირი კუდისა
საძებრად იარებოდა.

—

ვინ უსამართლოდ მახვილი
ქარქაშით აღმოაქანა
მისმან მახვილმან მისივე
სისხლი დაჰსხიოს აქანა.

—

ვისი ძალღია უდონო მელი
რომ განარისხოს ძლიერი მგელი.

—

ავი და კარგი სიკვდილმან
საფლავად ჩააქუქისა.

—

შენს ხვაშიადსა თუ შენა
ვერ დაინახავ გონებით
სხვამ რომე წართქვას რად გიკვირს,
ანუ რად დაეღონები?

—

ვინცა გირჩიოს ნუ უსმენ ერთა ჭირსა ან ხვეჭასა
საქვეყნო მტერად შერაცხე მოკალ ჩააგდე ჰე ჭასა.

—

ხარბად ნუ ითხოვ ხმოსანი, მუტრიბი ხარ თუ მგოსანი.

—

სასოს ჩოგნითა სვე-ბედთა ბურთი წაიღოს ქებულმან,

—

სანუთროს შეყრას გაყრა აქვს გზათ ადრე გარდაქცევანი.

—

სვაფი ძვალს ჰყლაპავს სიხარბით
რას არგებს გასაძლომელად?

—

დაჟინებული მრჩეველი საზღვარსა გარდახდებისა.

—

კაცო, განკითხვას რას აქნევ სოფლისა ზღვათა მცურავი?
ვინცა დანთქმულა რა იცი — სად წახდა, რის მიმწურავი?

—

შურისა ცეცხლი გასტყორცე მცირე რამ ნაპერწკალია
ქვეყანა სრულ გადინება ყანობირი და კრცხალია.

—

მართლისა მთქმელსა ყოველნი ჰსძულობენ, ექიშპებიან.

—

ღვიძლით ბენვსა ამოვიღებ
ყოველე გავხსნი ყოვლად კრულსა.

—

რასაცა დაჰსთეს მიწისა პირსა
იგი ამოვა, გაიდგამს ძირსა.

—

ბაგეს ნუ გაჰხლეჩ სათქმელად, თაფლი ზედ თუცა გესხნესა
სიფთხილე გიჯობს: ნუ თუმცა კედელთა ყურნი ესხნესა.

—

ცის სრბამან სიცოცხლის ყუდროს
ვინ დასვას ხან-დაზმობილად?

—

ამა სანუთროს მკერვალმან ვის რა უკეროს ცნობილად?
კაბა ვერავის ჩააცვას დაუძონძებლად მკობილად.

—

უსმენლად ვით მოვიწონო იადონისა სტვენანი?

—

სიჩქარე არა კეთილ არს თუ არ კეთილის საქმისა.

—

ულხენელს ჭირსა ვინ ჰნახავს ცუდის ნამლითა ნარგებსა?

—

უკუნებელი სენია შური თუ კაცსა ეცესო.

—

თქმულა, მეშურნე მტერია ქვეყანისა და ზეცისა.

—

ადვილია გასატეხლად ლალი თლილი ფერად ვარდი,
მაგრამ მისი გამთელება არ იქმნების, რა დანყნარდი.

—

სინანულით რას უშველი, თუ ხარ პირველ ავთა მფშველი.

—

იფქლი საუნჯედ შეკრბების ღვარძლი ცეცხლ მოსადებელად.

—

თუ ავსა ავი არ უყო, ვის ჰკითხო დანაშავები?

—

ამ უამისანი ცოდნასა არ ჰსყიდულობენ ჩალითა.

—

მოყვარე მინდა მოყვრილი და აღმპყრობელი ხელისა
შეჭირვებაში მლხენელი, გარდამწყვეტელი ძნელისა.

31 დეკემბერი

[1883 წლის 31 დეკემბერი]

<ამონანერაპი სავნსერის, ტინის, გიორნის, ჰაინის და ლენინგის თხზულებებიდან>

Постоянное употребление одной фразеологии, столь сильно порицаемое в настоящее время, предполагает неразвитость языка. Имѣть свой собственный стиль, особенный слогъ, означаетъ бѣдность речи. Человѣкъ, в совершенствѣ одаренный природою, долженъ безсознательно писать всякимъ слогомъ и стилемъ, ибо способъ выраженія необходимо отвѣчаетъ состоянію чувства. Спенсер. *ibid.* стр. 92.

19) Армяне безспорно умный народъ, но умъ ихъ не социальный, а своекорыстный, умъ мелочный и лукавый, доказывающій не нравственную силу, а напротивъ – немощъ нравственную.

* * *

1) Знание правилъ разсужденія не обусловливаетъ хорошаго разсужденія и не существенно необходимо для этого. Спенсеръ: физиологія слога, выпуск 1^{мѣ}, стр. 1^{аа}.

2) Доброкачественность сочиненія гораздо менѣ зависитъ отъ знанія какихъ либо законовъ, нежели отъ упражненія и естественной способности. Спенсеръ. *ibid.*

3) Поэзия, разсматриваемая какъ проводникъ мысли, производитъ болѣе сильное впечатленіе отчасти потому, – что слѣдуетъ всѣмъ законамъ эффектной рѣчи, а отчасти потому, что поступая такимъ образомъ, она подражаетъ естественнымъ выраженіямъ возбужденнаго чувства состоянія. Далѣе: поэтъ развиваетъ критическіе выраженія, которыми люди высказываютъ страсть и чувство, не избранные формы сочетанія словъ, в которыхъ лучше всего можно представить сосредоточенную страсть и чувство. Спенсеръ. *ibid.* 83 стр.

4) Писатель, в которомъ сила выраженія вполне соответствуетъ состоянію чувства, будетъ безсознательно употреблять то разнообразіе въ способѣ представленія своихъ мыслей, которое требуется искусствомъ.

Постоянное употребление одной фразеологии, столь сильно порицаемое въ настоящее время, предполагаетъ неразвитость языка. Имѣтъ свой собственный стиль, особенный слогъ, означаетъ бедность рѣчи. Далѣе: человекъ въ совершенствѣ одаренный природою, долженъ безсознательно писать всякимъ стилемъ, ибо способъ выраженія необходимо отвѣчаетъ состоянію чувства. Спенсеръ (ibid. 92 стр.).

5. О предметѣ поэзии. Тэнь. 407 стр.

6. Бѣрне в надгробном словѣ Жан Поль Рихтеру так выражаетъ характеризуетъ значеніе для человекѣка поэзіи: столетія проходятъ безвозвратно, времена года смѣняются одно другимъ, ступени возраста идутъ вверхъ и опускаются внизъ. Ничто не вѣчно, кромѣ переменъ, ничто не остается неизменнымъ, кромѣ смерти. Каждое бѣненіе сердца наноситъ намъ рану, – и жизнь была бы вечнымъ кровоточеніемъ еслибъ на свѣтѣ не было поэзіи. Она даетъ нам то, въ чемъ отказываетъ природа: золотое время, никогда непокрываемое ржавчиною, весну, никогда не увядающую, безоблачное счастье и вѣчную юность. Поэтъ утѣшитель человекѣства; онъ становится утѣшителемъ, когда само небо уполномочиваетъ его на это, когда богъ кладетъ на его чело свою печать и когда онъ приноситъ на землю небесныя вѣсти не из-за презрѣннаго курьерскаго жалованія.

7) Народъ требуетъ, чтобъ писатели переживали съ нимъ его обыденныя страсти, чтобъ они пріятно щекотали или оскорбляли его собственныя ощущенія. Народъ любитъ, чтобъ шевелили его чувство. Гейне (324 и 340 стр. О Германіи).

8) Гейне. О Романтической школѣ: 196, 197, 198, 201, 209, 213, 226, 229, 230_236, 239 и 258 стр.

9) Лессингъ. Лаокоонъ _ 6, 8, 14, 30, 93, 91, 110 и 113 стр.

10. Тэнь. Самый лучший слогъ есть искусство заставить себя слушать и быть понятнымъ. Искусство это измѣняется съ измѣненіемъ слушателей и слогъ, правящійся

[არა უაღრეს 1886]

<კანონის პარაგრაფების ამოხსნარი>

§§-ი 57-14 Прусскаго: протестъ 10^м членовъ недостаточень.

§ 18, § 57 Равное число голосовъ признается отрицательнымъ рѣшеніемъ.

§ 18 Жалобы и сообщенія.

§ 72 Обь аккуратности посѣщенія засѣданій.

[არა უაღრეს 1886]

<ამონაწერები კოპლიცის ნიჭნიდან>

1) Капиталистическое производство, как признак регресса (Юзовъ от 34-37 стр.).

2) О самоубійствах (ibidem).

3) О способности обижаться за других, какъ о признакъ высокаго развитія.

[არა უაღრეს 1886]

Книга Уорда

<p>115. О сущности индивидуалистической доктрины.</p> <p>116. Общество всегда отстает в ростѣ отъ живущей массы и вызываетъ появленіе соціальныхъ реформаторовъ.</p> <p>118. Кодексъ этики своею силою заставляетъ себя подчиниться и поэтому не нуждается ни въ жре жрецахъ, ни въ руководителяхъ. Школа <i>laissez faire</i> здѣсь и должна была примѣнить свое правило, а между тѣмъ здѣсь и вызываетъ о «регулированіи» (119, 120) <u>(125)</u> 13[2]. Высшій идеаль нравственности состоитъ въ томъ, чтобы не было ничего, что можно бы назвать нравственностью.</p> <p>133. Абсолютнаго зла нѣтъ.</p> <p>135. Богатство всегда составляетъ причину труда, но трудъ не всегда есть причина богатства.</p> <p>145. У каждаго предмета много свойствъ и когда нѣкоторое число ихъ бываетъ воспринято, умъ соединяетъ ихъ въ цѣлое понятіе.</p> <p>278. Конть о свободѣ конкуренціи</p> <p>280.</p> <p>245. О творчествѣ</p> <p>308. О недопущеніи конкуренціи.</p>	<p>Между частною экономіею и общественною существуетъ большая разница. Частная экономія руководствуется двумя стремленіями: наименьшее затратить, наибольшее выручить. Общественная экономія, получая деньги отъ населенія, стремится возвратить ему его сре[д]ства въ формѣ выгодъ и удобствъ, недостижимыхъ для отдѣльнаго лица. (Пред. Губ. Зем. Управы Шкларевичъ).</p>
---	---

[არა უაღრეს 1889]

«სამხანაურები ჟურნალიდან «Мирь Божій»»

1) „Уничтожение национальных антагонизмов вот единственная реформа, которая должна будет повлечь за собою и всё другія нравственныя реформы (Г. Спенсеръ) М. Божій. стр. 100).

2) Тамъ же В. Гюго: «Миръ – это добродѣтель цивилизаціи, война – это их преступленіе».

3) Тамъ же Пастеръ: Наука и миръ восторжествуютъ наконецъ надъ невѣжествомъ и воиною и народы будутъ вступать между собою въ союзъ соглашеніе не для разрушительныхъ цѣлей, а для поученія».

4) Тамъ же Бартоло: Мы утвердимъ царство разума, освобожденнаго отъ старинныхъ предразсудковъ и демократическихъ понятій, т. е. установимъ высшій идеаль и нравственность..., провозгласивъ и доказавъ интеллектуальную и нравственную солидарность людей и націй.

5) Довѣріе или недовѣріе – средины нѣтъ. Если правительство довѣряетъ обществу, оно должно предоставить печати свободу слова, обществу, возможность дѣйствовать, должно обезпечить отъ полицейскихъ посягательствъ личную неприкосновенность гражданина.

6) Россія стала на самый вѣрный путь свѣта и обновленія общественной жизни.

7) Несовмѣстима съ государственнымъ строемъ полная безотвѣтственность бюрократіи, не допускающей ни малѣйшаго контроля и критики со стороны общественныхъ учреждений и критики. А потому только съ установленія общ-го контроля и обществен-дѣйствительнаго контроля и общественной критики, должно начаться оздоровленіе государства. Въ этомъ-то отношеніи и нужно участіе всего общества, а равно свобода слова и печати.

8) Екатерина II^{ва} создала нѣкоторый противовѣсъ бюрократизму, даровавъ дворянству извѣстныя права, которое можно заявлять непосредственно Верховной власти о нуждахъ народа.

9) Права даются, а не берутся.

10) Надо привѣтствовать появленіе общерусскаго общественнаго мнѣнія и пробужденіе общечеловѣческой совѣсти, которая черпаетъ свои внушенія въ основныхъ принципахъ права и нравственности и потому отличается большею силою и необыкновеннымъ постоянствомъ.

[არა უაღრეს 1892]

Бельтовъ (Къ вопросу о развитіи монистическаго взгляда на Историю. 1895 г.)

1) Разъ вообразивъ себя главнымъ архитекторомъ, Деміургомъ исторіи, «критически мыслящій» человекъ (сирѣчь «интеллигенція» Жорданія) тѣмъ самымъ выдѣляетъ себя и себѣ подобныхъ въ особую высшую разновидность человѣческаго рода. Этой высшей разновидности противостоитъ чуждая критической мысли Масса, способная лишь играть роль глины въ творческихъ рукахъ, «критически мыслящихъ» личностей, – «Героямъ» противостоитъ въ толлѣ «толпа». Какъ ни любить герой толпу, какъ ни полонъ онъ сочувствія къ ея вѣковой нуждѣ, къ ея непрерывнымъ страданіямъ, – онъ не можетъ не смотрѣть не-мо на нее сверху внизъ, не можетъ не сознавать, что все дѣло въ немъ, въ героѣ, между тѣмъ какъ толпа есть чуждая всякаго творческаго элемента масса, что-то въ родѣ огромнаго количества нулей, получающихъ благотворное значеніе только въ томъ случаѣ, когда во главѣ ихъ снисходительно становится добрая «критически мыслящая» единица. Эклектическій идеализмъ братьевъ Бауэровъ былъ основою страшнаго, можно сказать, отвратительнаго самомнѣнія «критически мыслящей» нѣмецкой „интеллигенціи“ сороковыхъ годовъ, а въ настоящее время чрезъ посредство своихъ російскихъ сторонниковъ порождаетъ тотъ же недостатокъ и въ интеллигенціи Россіи. Безпощаднымъ врагомъ и обличителемъ этого самомнѣнія явился Марксъ» (120, 121 стр.)

Марксъ говорилъ, что противопоставленіе «критически мыслящихъ» личностей «массѣ» есть не болѣе, какъ карикатура гегелевскаго взгляда на исторію – взгляда, который въ свою очередь, былъ лишь спекулятивнымъ слѣдствіемъ стараго ученія о противоположности духа и матеріи и т. д.

«Бруно Бауэръ, во 1^{съ}, объявляетъ критику» абсолютнымъ духомъ, а себя самаго «критикою». Подобно тому, какъ элементъ критики изгоняется изъ массы, – элементъ массы изгоняется изъ критики. Поэтому критика видитъ себя воплощенною не въ массѣ, а въ маленькой горсточкѣ избранниковъ. (121, 122 и т. д.)

2) «Всякая классовая борьба есть борьба политическая», говоритъ Марксъ, какъ это указываетъ Бельтовъ на 168 стр. „Однимъ выгодно поддержать старые порядки и они отстаиваютъ ихъ всѣми зависящими отъ нихъ средствами. Для другихъ старые порядки стали уже вредны и ненавистны и они нападаютъ на нихъ со всею тою силою, какою они располагаютъ» (170).

3) Принимая, что психология приспособляется к экономике общества, Маркс тем самым признавал ее огромное, ничем не заменимое значение“ (Бельтов, стр. 172).

4) „Только в популярной речи можно говорить об экономике, как о первичной причине всех общественных явлений. Далекая от того, чтобы быть первичною причиною, она сама есть следствие, «функция» производительных сил». (Бельтов, 173 стр.)

(А производительные силы вырастают из земли, падают с неба или самозарождаются что ли?).

5) Экономика и психология общества, по мнению Бельтова (стр. 175), представляют две стороны одного и того же явления. В этом Бельтов расходится с Марксом, который полагает, что «Экономика есть реальная основа, на которой возвышаются идеологические надстройки». (175 стр.)

Но от чего зависит экономика?

«Что в развитии человеческой мысли, точнее сказать, в сочетании человеческих понятий и представлений есть свои особенные законы, – этого, насколько нам известно, не отрицал ни один из экономических материалистов». (196.).

6) Экономические взгляды Аристотеля или Ксенофонта сравниваются со взглядами Адама Смита и выходит огромная разница (177 ст.).

7) „Если говорить в смысле идеалов, то надо сказать, что теория Маркса есть самая идеалистическая теория, которая когда-либо существовала в истории человеческой мысли. Это одинаково верно как по отношению к ее чисто научным, так и по отношению к ее практическим задачам“. (Бельтов 207).

„У Маркса и Энгельса был идеал и очень определенный идеал: подчинения необходимости – свобод, слепых экономических сил – сил человеческого разума«. (Бельтов, стр. 247).

8) Пока существуют «герои» воображающие, что им достаточно просветить свои собственные головы, чтобы повести толпу всюду, куда им угодно, чтобы лепить из нея, как из глины, все, что им вздумается, царство разума остается красивой фразой, благородною мечтою. Она начнет приближаться к нам семимильными шагами

лишь тогда, когда сама толпа станет героем исторического дѣйствія и когда въ ней, въ этой сѣрой массѣ разовьется соотвѣтствующее этому самосознаніе (234 ст.).

9) Противопоставленіе героевъ толпѣ есть простое самообманѣніе (интеллигенціи) и потому самообманъ и (интеллигенты) останутся простимы... говорунами до тѣхъ поръ, пока не поймутъ, что для торжества ихъ же идеаловъ надо устранить самую возможность такого противопоставленія, либо разбудить въ толпѣ геройское самосознаніе. (235).

10) Представляетъ ли капитализмъ роковую, неизбежную стадію, чрезъ которую должно пройти всякое человѣческое общество? (на страницахъ отъ 250-257 Бельтовъ утверждаютъ, что Марксъ не признавалъ обязательности этой стадіи) (см. п. 15 сей тетрадки)

11) «Устранить капитализмъ кажется всего легче тамъ, гдѣ онъ еще слабо развитъ» (стр. 269) и пока Германія не представляла собою Англію, чаяли спасти ее отъ капитализма.

12) Гизо, Тьери, Минье давно объявили, что исторія является борьбою различныхъ классовъ или слоевъ общества. (Бельтовъ, стр. 17 до 26).

13) «Необходимость установить общественный контроль надъ иѣвестной силой природы для ея эксплуатаціи въ большихъ размѣрахъ, для подчиненія человѣку посредствомъ организованныхъ человѣческихъ усилій, играть самую рѣшительную роль въ исторіи промышленности». (Бельтовъ стр. 136) (Марксъ, Капиталь, 524-526 стр. Нѣмецкаго изданія). (Бельтовъ, 131).

Обезземелѣніе крестьянъ (სოფლის
გაქალაქება) ведетъ приливу рабочихъ рукъ на фабрику, а это поведетъ къ пониженію заработной платы. Объединеніе населенія ведетъ къ оскуднѣнію покупательныхъ силъ, а это порождаетъ уменьшеніе спроса на фабричные продукты, а отсюда происходитъ изгнаніе рабочихъ изъ фабрикъ.

14) Такъ какъ экономическое движеніе каждо общества имѣеть самобытный видъ, вслѣдствіе самобытности условій, среди которыхъ оно совершается, то не можетъ быть никакой формулы прогресса, охватывающей прошедшее и предсказывающей будущее экономическое движеніе всѣхъ обществъ. (255).

15) «Если Россія будетъ продолжать идти путемъ, избраннымъ ею послѣ 1861 г., она потеряетъ одинъ изъ самыхъ удобныхъ случаевъ, который когда-либо историческій ходъ давалъ народу для минованія всѣхъ перипетій капиталистическаго развитія». (Письмо Маркса къ редактору Отеч. записокъ, см. Бельтовъ 255).

16) Чѣмъ больше совершенствуется крупная промышленность, тѣмъ болѣе растетъ безработица, тѣмъ менѣе становится число занятыхъ въ промышленныхъ предпріятіяхъ рабочихъ. Что это действительно такъ, доказывается тѣмъ обстоятельствомъ, что указанныя бѣдствія имѣють мѣсто только въ промышленныхъ странахъ, земледельческія же государства ихъ не знаютъ. (270)

17) Берлинскій писатель Л. Буль в своемъ сочиненіи *Andeutungen* и т. д. ставитъ себѣ вопросъ: въ состояніи ли какой-нибудь союзъ искоренить бѣдность рабочаго класса?

[**ბრა უაღრეს 1895 წლისა**]

Вліяніе капитала

1) Въ то время когда капиталъ въ отдѣльныхъ заводахъ вводитъ однообразіе, порядокъ и экономію тѣмъ сильнымъ толчкомъ, какой получаетъ техника вслѣдствіе улучшения продукта и регулированія ~~продукт~~ производства, тѣмъ самымъ уничтожаетъ сферы производства въ маломъ размѣрѣ и домашній трудъ, тѣмъ самымъ уничтожаетъ послѣднія убѣжища для лицъ дѣлающихся потомъ батраками. 438 – М – сѣ

2) Напримѣръ въ Кембриджскомъ 440.

3) Такимъ образомъ капитал-кое про-ство развиваетъ только технику и комбинацію общаго процесса производства, подкапывая въ то же время источникъ происхожденія всѣхъ богатствъ: землю и работника 441, 442.

4) Когда вслѣдствіе благоприятныхъ условій прибыль отъ какой либо отрасли промышленности становится выше средней, капиталъ устремляется въ эту промышленность, пока она не насытится капиталомъ; 550.

5) Какъ только капиталъ овладѣваетъ земледѣліемъ запросъ на сельское населеніе абсолютно понижается. (553)

6) Накопленіе богатства на одномъ полюсѣ, производить въ то же время на другомъ полюсѣ т. е. на сторонѣ производящаго класса накопленіе нищеты, тягостей труда, рабства невѣжества огрубенія и нравственнаго униженія (556 см тамъ же) избытокъ благъ у однихъ всегда равняется отсутствію ихъ въ другихъ. (557)

7) О земледѣліи 580, 582, 594

8) Капиталистическое производство есть процессъ отдѣленія производителя отъ средствъ производства.

Гладстонъ 561. 562.

Общія	Деньги
<p>1) Люди относятся къ другъ другу въ качествѣ владѣльцевъ товаровъ. Кромѣ этого отношенія мы до сихъ поръ не знаемъ ни одного экономического отношенія, въ которомъ присваивался бы продуктъ чужаго труда посредствомъ отчужденія собственнаго. 55 М – съ.</p> <p>2) Товаръ можетъ перепродаваться нѣсколько разъ, но съ послѣднею продажою онъ всетаки переходитъ изъ сферы обращенія въ сферу потребления (61).</p> <p>3) Цѣна тов-ровъ, ежегодно покупаемыхъ и продаваемыхъ въ какой-нибудь странѣ, требуетъ опредѣленнаго количества денегъ для своего обращенія и распредѣленія между настоящими потребителями, и не можетъ дать употребленіе большему кол-ству.</p>	<p>1) Результатъ обращенія товаровъ – замѣна одного товара другимъ – обуславливается не переменною ихъ формы, а функціей денегъ, какъ средства обращенія. Поэтому хотя движеніе денегъ и представляетъ только выраженіе товарнаго обращенія, само товарное обращеніе является</p>

<p>а) (о платежах натурою 83) б) о капиталѣ д-т-д. (89) 4) Истинное богатство состоитъ изъ потребительных стоимостей, Стоимость {способность (101) удовлетворить} вещи по отношенію къ нашимъ потребностямъ есть ея потребительная стоимость, такъ какъ конечная цѣль всякаго продукта есть непосредственное потребление. Въ меночной торговлѣ господствуетъ потребительная стоимость. Поскольку дѣло идетъ о потребительной стоимости, оба лица, участвующія въ обмѣнѣ могутъ выиграть. (см. 99. (см. 94). Поэтому потребительная стоимость никогда не можетъ быть разсматриваема какъ непосредственная цѣль капиталиста. 5) Покупка для продажи съ барышомъ для продажи по болѣе дорогой цѣнѣ, свойственно, по-видимому, одному только роду капитала купеческому, но и промышленный таковъ и ростовщическій. 6) Никакой продавецъ не можетъ постоянно продавать свои товары выше ихъ стоимости, не подчиняясь въ то же время необходимости самому платить дороже за товары другихъ продавцевъ, точно такъ же никакой потребитель и т. д. Примѣръ Римъ и малоазіатцы (см. 105). 6) Капиталъ торговый и ростовщическій (106). 7) Обращеніе есть сумма всѣхъ взаимныхъ отношеній владѣльцевъ товаровъ. 8) Невозможность создавать самовозрастающую стоимость (примѣръ 108). 9) Причина происхожденія рабочей силы какъ товара (110, 112). Роль капитала.</p> <p style="text-align: center;">Мануфактура</p> <p>290. 310. (Цеховое производство въ отличіе отъ Ману-го) 314. Послѣдствія М-ной про-нности 316. 317. 320. 438 (примѣры Англій 440, 441).</p>	<p>только результатомъ движенія денегъ. (61). 2) Сумма цѣнъ товаровъ, раздѣленная на число оборотовъ одной монеты, – количеству денегъ, служащихъ средствами обращенія. Поэтому если число оборотовъ денегъ увеличивается, то уменьшается количество ихъ, находящееся въ обращеніи и наоборотъ. (65, 64). При замедленныхъ денежныхъ оборотахъ, деньги рѣже показываются, ибо исчезаютъ на всѣхъ пунктахъ сферы обращенія и публика склонна объяснить это явленіе недостаткомъ денегъ (см. 66). 3) Цѣна товаровъ ежегодно покупаемыхъ и продаваемыхъ.</p> <p>Только избытокъ продуктовъ обращается въ товары. 312.</p>
---	--

[არა უაღრეს 1897]

Маркс – Энгельс, Русское богатство №9 (12) 1899 г.

1) По мнѣнію Бернштейна, экономическій матеріализмъ извѣстенъ въ двухъ различныхъ формахъ. Первая это та форма, которую первоначально придали экономическому матеріализму его родоначальники Марксъ и Энгельсъ. Вторая, эта послѣдняя, окончательная, форма, зрѣлая форма, которая постепенно вырабатывалась путемъ различныхъ дополненій, важнѣйшія изъ которыхъ, содержатся въ письмахъ Энгельса Конраду Шмидту, опубликованныхъ «Der S. Akademiker» 1895, Сентябрь. (Есть русскій переводъ этихъ писемъ въ журналъ «Миръ Божій» 1897 г. №1) (стр. 157).

2) Въ предисловіи къ своей «Zur Kritik der politischen Oeconomie» Марксъ, по мнѣнію Бернштейна, характеризуетъ производственныя отношенія, какъ «независимыя отъ воли» людей, приводя въ доказательство фразу Маркса: «не сознаніе людей опредѣляетъ формы ихъ бытія, а наоборотъ ихъ формы общественнаго бытія опредѣляютъ формы ихъ сознанія» (стр. 157).

3) По мнѣнію указанію Бернштейна Марксъ говоритъ: «вообще отъ способа производства находится въ полной зависимости ходъ общественной, политической и духовной жизни.» (Предисловіе „къ критикѣ Политической экономіи»), стр. 158. Рус. Бог.)

4) По его же указанію Марксъ въ предисловіи къ первому тому Капитала говоритъ: «объ естественныхъ законахъ капиталистическаго развитія», какъ о тенденціяхъ, дѣйствующихъ и осуществляющихся съ желѣзною необходимостью. Бернштейнъ полагаетъ, что эту формулировку, не трудно ввести въ заблужденіе: «здѣсь такъ рѣзко, говоритъ онъ, противопологаются другъ другу сознаніе и бытіе, что легко вывести заключеніе, будто люди разсматриваются лишь какъ одушевленные агенты историческихъ силъ, дѣло которыхъ они творятъ помимо собственной воли и сознанія».

въ—по Впослѣдствіи Марксъ видѣлъ эту ошибку ходячаго матеріализма и въ статьѣ о Фейербахѣ, недописанной, только набросалъ тѣ основные тезисы, которые онъ собирался развить въ этой статьѣ и одинъ изъ этихъ тезисовъ гласитъ: «Матеріалистическое ученіе о томъ, что люди представляютъ продуктъ обстоятельствъ... забыва[ю]тъ, что обстоятельства измѣняются именно людьми» («Р. Бог, 158).

5) Интересная аналогія между Марксомъ и Дарвиномъ (см. Рус. Богатство 1899 г. №9 (12), стр. 158 и 159).

6) Марксъ въ тезисахъ статьи о Фейербахѣ видитъ главный недостатокъ ~~еще~~ созерцательнаго (теоретическаго) матеріализма въ томъ, что онъ (матеріализмъ теоретическій) разсматриваетъ міръ «Лишь

въ формѣ объекта, или въ формѣ созерцанія, а не въ формѣ конкретной человѣческой дѣятельности, не въ формѣ практики, не субъективно».

7) «Фабричное законодательство, говоритъ Марксъ (Капиталь, т. I, стр. 420) – это первое сознательное и цѣлесообразное воздѣйствіе общества на самопроизвольныя возникшія формы процесса производства». (см. Бернштейнъ, пунктъ 3^и).

(это и есть неэкономическій факторъ (мое замѣчаніе)).

8) Первымъ «неэкономическимъ факторомъ» является политическая сила, которая по Марксу (Капиталь I, 645) есть ничто иное, какъ «непосредственная сила, принадлежащая внѣ экономической сферѣ» (стр. 165).

Въ другомъ мѣстѣ (Капиталь, III, 653) Марксъ вновь указываетъ, что политическая власть является не только «надстройкою» надъ экономикою, но и «экономическимъ дѣятелемъ», говоря: «особенная хозяйственная форма, въ которой неоплаченный прибавочный трудъ извлекается изъ непосредственныхъ производителей, выпн опредѣляетъ отношеніе господства и подчиненія, какъ оно возникаетъ непосредственно изъ самага производства и съ своей стороны оказываетъ опредѣляющее вліяніе на послѣднее». (стр. 165).

9) Энгельсъ по мнѣнію Бернштейна, говоритъ то же самое. «Въ письмѣ къ Конраду Шмидту, говоритъ Бернштейнъ: Фридрихъ Энгельсъ прекрасно выяснилъ, – какимъ образомъ общественныя учрежденія, сами являясь продуктами экономическаго развитія, въ свою очередь дѣлаются самостоятельными социальными силами, съ своею собственною эволюціею, оказываютъ обратное вліяніе на экономическое развитіе и могутъ то ускорять его, то тормозить, направлять по другому пути». (стр. 165)

10) Марксъ: «фабричное законодательство — это первое сознательное и цѣлесообразное воздѣйствіе общества на самопроизвольно возникшія формы процесса производства (Капиталь I, стр. 420)

10) Марксъ: «Капиталистическое производство не можетъ существовать безъ внѣшней торговли». Капиталь, т. II, стр. 359 (см. «Рус. Бог.» № 5(8) 1899 г. статью: «Условія развитія внутренняго рынка», стр. 53.)

11) Марксъ: «Мораль, которую мы можемъ извлечь изъ изслѣдованія земледѣлія, заключается въ томъ, что капиталистическая система противодѣйствуетъ рациональному земледѣлію, или что рациональное земледѣліе не совмѣстимо съ капиталистическою системою и требуетъ рукъ или самостоятельныхъ мелкихъ крестьянъ, или контроля, объединившихся производителей». Капиталь III, стр. 83 (см. Рус. Бог. за 1899 г. ст. № 5(8), стр. 69).

[არა უბეწი 1899]

ნაწილი X

სხვათაგან ჩავირად გადმოსცემული ტექსტების ჩანაწერები

ლოცვანი ხევისურთა დაწერილნი 1865 წელსა ხევისურის სიტყვითა

I

დიდება ღმერთსა, მადლი ღმერთსა, დიდება და გამარჯვება შენდა! რაც ღვთის დანაბადებს, – გეხვენები შენ, შენის ბატონობისაგან, შენ მორიგე ღმერთი არ მოგიწყენს – შენს მეხვენურსა, ჩოქის მომყრელსა, მადლის მამთხოველსა, შენ ნუ მაიწყენ, ნუ მაიძულებ. რაც რომ გულზედ და მხარზედ გიძახებდეს, იმაზე გაუგონე. შენ შენის ბატონობის, შენ შენი მორიგე ღმერთი არ მოგიწყენს მეხვენურსა, ჩოქის მომყრელსა, მადლის მამთხოველსა.

II

ველთ გასულს გიძახებდეს, შეიხვენე, მგზავრობა მშვიდობისა მიე, ავდარს გაუდარე, ლალს მტერთან ჩაუფარე, მიწრიელ დაულაგმე, შინ მშვიდობით მაიყვანე. თუ რამ გამოვიდოდეს, ღვთის კარზედ გამოშვებული ღვთის იასაული ხორციელთ ბეგრებდეს, ყალანს ზიდევდეს, მაგის ყუდროს ნუ მაჰკერძებ, სხვა ყუდრო ალაგს მიასწავლე. შენ შენის ბატონობის მოხრილი ჩოქი, მოთხოვნილი მადლი. რაცა მხარზედ და გულზედ გიძახებდეს კაცისა, საქონლისა მეხვენური, ნაშვრალ ნამუშავარისა მეშველი მწყალობელიც იყავი.

III

სამკდრო ლოცვა.

ღმერთო, დიდება შენდა, ღმერთო, მადლი შენდა; ღმერთო, დიდებისა და მადლის მეტი შენ არა მოგეხსენებარა. შენგანაა გაჩენილი ყოველი სამართალი, ხვენება კაცისა, ბარება სულისა. ღმერთო, იურვე, იხოიშნე; ღმერთო, რაც დაჰკლებია, ნულარას დააკლებ; ღმერთო, დაცემული აღადგინე, ატირდომილი გააცინე. საცა ქრისტე პურობს, საცა ანგელოზი ჟამობს, ცოდვიანი ნანობსო, მადლიანი გაისვენებს. შამოვიდა ანგელოზი ფეხითა ქრისტესითა. ქრისტეო, დასწერე ჯვარი სულს ამას და სუფრას იმას. ცაო ქერებისაო, ღრუბელო ნათელისაო, სხვათა არ მასწავებელო, დედაო დიდის მეუფა-

საო, ალაღად და მთავრად აცხონე სული მისა, ვისიც სახელედების, სანთელ ენთების.

IV

ქორწინების ლოცვა.

ღმერთო, გეხვეწები, – ცარგელის გამჩენო, ოქროს ტახტის დამდგმელო, სანთელ გვირგვინის გამჩენო, გეხვეწები იესო ქრისტესა, ცოლქმობის გამჩენსა, ერთმანეთს შეაბუნდუ, ბედიანი ჰქენ, დოვლათიანი.

**მოსავეური სიმღერანი – დანერილნი სტაფან-წმინდას
22-ს მარტსა, 1871 წელ.**

I

ვაჟკაცსა გული რკინისა, ქვეშ მუხლნი უნდა მგლისაო,
თვალნი (ქორულებ) ქორებულ შექმნილნი, ზედ მხარნი
შავარდნისაო.

II

ნეტავი ლაშქარს შეგვეყარნა სამნი ბატონის ყმანიო,
მოგვნივა მძიმე ლაშქარი, სწორებს გვეცადა თავიო,
მალლიდამ გადმოაცქირა ლამაზი ქალის ჯარიო;
ბევრს ქალს კი შესძულდებოდა თვალად ლამაზი ქმარიო,
ბევრს ქალს კი შეჰყვარდებოდა პირად ჯულუერი ქმარიო.

III

არც ვარგა ქალი ქურდ-ბოზი, ვაჟი სოფელში მკვეხარი,
გაუჭირდება, დადგება, როგორც ულელში მჭლე ხარი.

IV

კარგი ყრმა მაშინ კარგია, ხმალნი რო შეველენ (შეიქმს) ელვასა,
მოციქულობენ ისარნი, მშვილდნი აძლევენ (აგდებენ) ენასა.

V

ლაშარის ჯვარსა ჰკიდია ლალის ჯურხაის ფარიო,
მოუვლის ომის სურვილი, ხანდისხან შეჰსძრავს ქარიო.

VI

კარგი ყრმა ლაშქარს მოკვდება სწორების ჯობინობაზედ,
გონჯაჲ კი ბოსლის კარებზედ ქალების ლოდინობაზედ.

VII

გაგვიძელ, ბერო მინდიაჲ, მუხლი მაიბი მგლისაო,
გაიყოლიე უმცროსნი, ვისაც თავი აქვს ცდისაო.

VIII

ვაჟკაცს დიაცის დამდოსა სამარემც დაეკვეთება,
დღეს ერთი უყვარს, ხვალე სხვა, ხვალეზედ სხვა ეკეთება.

IX

ძმამ, რა ჰსჯობს ძმობასა, ერთმანეთისა ყმობასა,
ძმა მაშინ მოგაგონდება, ორნი რო გცემდნენ მარტოსა.

X

ბლოვს ბერდია და ხინჩლა სონეს შაყრილან სმაზედა,
მტერობა ჩამოვარდნიათ ადრინდალ მტერობაზედა.
ბერდიამ უთხრა ხინჩლასა . . . . .
მოგიკვდა შენი ბერდია, ვერ შაგეყარე გზაზედა,
ეს ჩემი მოკლე ფრანგული ვერ ვათამაშე შა(ე)ნზედა.
იყურე, ძმამ ბერდია, სონეს ლუდი ვსვათ ჯანზედა,
ეგ საუბარი მაშინ ხამს, რომ შევიყარნეთ გზაზედა,
არ გყვანდეს მაშველებელი, თითო დაუკრათ ფარზედა.
სხვას კი ვერ გალაღებულა ბებრის ხირჩლაის თავზედა.

ანდაზად თქმული:

საჭირ-ბოროტოია შაკაზმულ ცხენ, დაილოც შიშვალ ცხენ, – ფეკ
გადასწვდიდი და გადასჯდიდი.

გიორგი ბაბრატიონ-მუხრანელისგან ჩანერილი

გიორგი მუხრანსკის გაეგონა ეს ლექსი ერთის გლეხისაგან და
იმან მე მითხრა:

როსტომ ჰსთქვა, სიბერკაცითა სიტყვა სათქმელად გაჭირდაო.
ჯაჭვის პერანგი გავცვიოთ, ეხლა აღეზაც გაჭირდა.
ასსა ლიტრასა რკინასა კბილს მოუჭირებ, კნატს უზამო,
იქით მთასა და აქეთსა ხელს მოუჭირებ, რახტს უზამო,
ალაზანსა და იორსა დავენაფები, ყლაპს უზამო,
თავსა გასულსა დიაცსა, მე იმას ვერას უზამო.

[არა უაღრეს 1871 წლის 22 მარტისა]

გიორგი ერისთავისა ეძსარონტაგი

(ღენერალ ოტინფანტერისა)

|

მელანია ნასწავლია, მრავალ წიგნთა ნაჩიტანა,
მე ისა ატენს მეწვია, ამოივლო ნაჩი ტანა,

იქიდან გორს გამოვიდა, ბროლივითა მომიტანა,
მე იმას ვერა დავაკელ, ისევ უკან ნაიტანა.

II

მელანიამ წამოაბსა წისქვილისა ღარივითა,
ჩემმა ყლემ ამოურბინა კუდა მეძებარვითა.

III

მელანია შეჯდა ვირსა, მე უკანა შემომისვა,
თავისი თეთრი კურტუმი წამისო და წამომისვა.

[არა უადრეს 1871 წლის 22 მარტისა]

ღუშეთის ტარტირასაგან შვიტიყვია 1871 წ. 18 ოქტომ.

20) ნეტავი ნატვრა მანატრა, ის ნატვრა ამიხდინაო,
მუხრან-ბატონი ყმად მომცა, კახის ბატონის ბინაო,
მამცა ყეინის უღური (ბედი, ილბალი), ხონთქართან გამიდინაო,
ჭავჭავაძის კარგი ღვინო მილით შინ მამიდინაო.

ილია აბხაზისაგან

I. სვანეთის სამთავროში, ციოყ დადიშკილიანის სახლში არის
დღემდე თამარის ბეჭედი, რომელსაც აწერია:

I

ღვთისშობელს ვესავ მისი ამარი
და ძესა მისსა ჰმონებს თამარი.

II

ლამაზის ცოლის პატრონსა უნდა ჰყავდეს ძალლი ფთხილი,
ან უნდა ძალლი ფთხილობდეს, ან იმისი დედამთილი.

III

ვაი თუ მოვკვდე ნეტავი მოვკვდე ხის ძირსა, ფოთოლი დამედი-
ნოსა,

მოვიდეს ქალი ლამაზი, თვალს ცრემლი მოედინოსა.

IV

ლამაზო, შენსა ხვევნასა
ღილი შემანყდა პერანგსა;
მიპოვნე, გამომიგზავნე,
მაგ შენის ძმების ღხენასა.

V

აღალ მე, შენი ჭირიმე,
დაღალ მე გამათხოვესო,
ნითელი კაბა ჩამაცვეს,
საყდარში წამიყვანესო.

[არა უაღრეს 1871 წლის 18 ოქტომბრისა]

პარღანახში

I

ქალმა თქვა, სიზმარი ვნახე დამდეგ ენკენისთვესაო:
ცა ნითლად, ყვითლად ელავდა, სეტყვას ისვრიდა ქვისასა,
თავზედ მაქცევდა ჩარდახსა, დახურულ ყავარისასა,
წინა სანთელსა მიქრობდა ჩამოსხმულ კელაპტრისასა,
ბალში ხეხილსა მიმტვრევდა დარგულსა ალვის ხისასა, –
ნეტა ვიცოდე, რა არის, სიკვდილს იტყვიან ქრმისასა.

II

ა, ქალო, მძივი, რა მძივი,
სათმეურისა მინაო!..
არ მინდა, შენი ჭირიმე,
მიჯავრდებიან შინაო,
ქმარი მცემს, მაზლი მამწარებს,
მული მიღესავეს დანასო,
თუ დედამთილმა შემიტყო,
გამომასალმებს ყველასო.

III

კარგსა დროსა ჰსჯობს სიკვდილი,
ავ დროსა შემოსწრებასა,
ომის დღისივ ჰსჯობს შესწრება,
ცრუსთან ლხინის შესწრებასა.

IV

ღმერთო, ნუ შეჰყრი ვაჟკაცსა
ცოლსა ფლიდსა (ყბედსა) და მძინარსა,
ის მოჰკლავს (შეშლის), ის დააბერებს,
ის შერთავს წყალსა მძინარსა.

V

ამალამდელი ღამეო,
ნუ გათენდები მალეო,
ვეხვევი ბროლისა ყელსა,
ველარ ვიპოვი ხვალეო.

VI

ყიზილბაში შემოვიდა, რა ვქნათ, როგორ გაუვიდოდა გაუვიდეთ,
მუტელს ხელი დავაფაროთ, ტრაკებს ჯანი ნაუვიდეთ.

[არა უაღრეს 1871 წლის 18 ოქტომბრისა]

გამოცანები

I

თავს დაჯდება მეითარი, მოუჯდება მას თარხანი,
დაირაზმის, დაინყობის, გამოუვათ კარგა ხანი.
აშლილობა შეექმნებათ მათ, გახდება კარგა-ხანი თავთა ხრანი,
თქვენ ამას ვერ გამოიცნობთ, გამოგივათ კარგა ხანი.

სინაქსე

II

პატარა და პი!..

სამსტ

III

ერთსა პატარა ველზედა სახლობს ოცდაათი კაცი,
ადგილს იყოფენ თვის თვისად ხუთხუთ, სამსამ, ოროლი,
შუაზედ დარბის შეთირი, მუდამ შებმისა მომდომი,
ვინც იმათ შებმას უყურებს, ლხინია უსაზომელი.

სამსტ

IV

ორნი ფრინველნი ჩვენთანა დასაბამითვე სხდებიან,
ამ წამსა ჩვენთან არიან, იმ წამსა გაფრინდებიან,
შვილდნი, მონანი გვერდს ახლავს, მუდამ მათკენა ხლდებიან,
სხვისას აქებენ ჯაფასა, თავისას ვერ მიხვდებიან.

სინაქსე

[არა უაღრეს 1871 წლის 18 ოქტომბრისა]

ბიორბი ჯორჯაძისაბან

I

ჩავარდი საგონებელსა, ვით რომ კამეჩი მორევსა,
ვინევ და ვერ ამოვსულვარ, ვაიმე ჩემსა ღონესა.

II

ირემო, მთასა მყვირალო, რად ჩამოვარდი ბარადა?
მეუღლე ჩემი მომიკლეს, დევეხეტები ცალადა.

III

თუშური

ა.

თუში ვარ, გოგოლაური, ნუ მყურობ ტალავარზედა,
დავკრავ ფეხს, გადავარდები ბახტრიონ-გალავანზედა,
ხუთიც ვერ მოვკლა ხმალ და ხმალ, გამცვალეთ კახის ქალზედა.

IV

ბ.

პატრონ თქვა: ხმალო, გაგყიდი, ვაჭარი ამიჩენია!..
ხმალმა თქვა: პატრონ, რად მყიდი? რა წუნი შაგიჩნევია?
მამიკლავს შენი მამკვლეელი, სხვა რა დამიშავებია.

V

ზრდილნი არიან იმერნი, მტერთა მიმცემი რისხვისა,
პურადობა და ვაჭრობა ქართველთა არ ეძრახვისა,
ომი და ლხინი კახისა მოსაწონია კაცისა.

VI

სოლომონ მსაჯულისა:

რუსეთი ვნახე, მთანი, ვაკენი,
ქალნი უნიფხო, კაცნი მაკენი,
თავს ედვათ ჩაჩი,
ვირს შეჰსცეს ნაჩი,
მათი საქმენი საარაკენი.

VII

არ უნდა ჭირში გატეხვა, თუ კაცი გონიერია,
წავა და ყველგან დარჩება სოფელი ღონიერია.

[არა უაღრეს 1871 წლის 18 ოქტომბრისა]

ბექსტისათვის

ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა ოცტომეულის მე-19 ტომში იბეჭდება სხვადასხვა სახის საარქივო მასალა, რომელიც დაცულია კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში, გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმსა და საქართველოს ეროვნულ არქივში. საარქივო მასალის გარდა, ტომში შედის საქართველოს პარლამენტის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში დაცული პირადი ბიბლიოთეკის წიგნებზე არსებული ავტოგრაფული მინაწერები, მწერლის სიცოცხლისდროინდელ გაზეთებში გამოქვეყნებული მისი ფრაგმენტული ზეპირი გამოსვლები და ის პირადი და პუბლიცისტური წერილები, რომლებიც გამოორჩენილია მწერლის თხზულებათა ოცტომეულის წინა ტომებიდან. ჩანაწერები, რომლებიც დაცულია ქართული ლიტერატურის მუზეუმში, გამოქვეყნებულია ამ მუზეუმის საარქივო გამოცემაში, რამდენიმე ტექსტი, ავტოგრაფების მონაცემების გაუთვალისწინებლად, ნაბეჭდი წყაროებისა და ასლების საფუძველზე, შეტანილია თხზულებათა ოცტომეულის წინა ტომებში. ილია ჭავჭავაძის პირადი ბიბლიოთეკის წიგნებზე არსებული მინაწერების ნაწილი დაბეჭდილია თამარ მაჭავარიანის (ილია ჭავჭავაძის პირადი ბიბლიოთეკის კატალოგი“, 1957), ეთერ იმნაძისა და გიული რამიშვილის (ილია ჭავჭავაძის პირადი ბიბლიოთეკა, 1987)“ მიერ მომზადებულ წიგნებში, მაგრამ ტექსტების უდიდესი ნაწილი დღემდე გამოუქვეყნებელია. ეს არის ძალზე მრავალფეროვანი, შეუსწავლელი მასალა, რომელიც აუცილებლად დაინტერესებთ ილია ჭავჭავაძის ცხოვრებისა და შემოქმედების სხვადასხვა ასპექტის მკვლევრებსაც და მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრისა და მე-20 საუკუნის დასაწყისის ისტორიის სპეციალისტებსაც.

რამდენადაც ტომში ერთმანეთისგან ძალზე განსხვავებული მასალაა შესული, ისინი ცალ-ცალკე გამოვყავით. პირველ ნაწილში შევიტანეთ განცხადებები, მიმართვები, განმარტებითი ბარათები,

ხელწერილები, მინდობილობები, ხელშეკრულებები, შესაგებლები, განჩინებები და სხვა სახის იურიდიული დოკუმენტები, მეორეში – მოსაზრებები კონკრეტულ საკითხებზე, ინსტრუქციები, პროექტები და ნარკვევები, მესამეში – უბის წიგნაკები, მეოთხეში – ჩანაწერები, მეხუთესა და მეექვსეში – გამოცემის წინა ტომებიდან გამორჩენილი მასალა: პირადი და პუბლიცისტური წერილები და მიმოხილვები, მეშვიდეში – ზეპირი გამოსვლები, მერვეში – მინაწერები წიგნებსა და სხვათა ტექსტებზე, მეცხრეში – ამონაწერები სხვათა ნაშრომებიდან, წიგნებიდან, დოკუმენტებიდან და პერიოდული გამოცემებიდან და მეთექვსმეტეში – სხვათაგან ზეპირად გადმოცემული ტექსტების ჩანაწერები.

პირველსა და მეორე ნაწილებში შეტანილი ტექსტები, ძირითადად, რაობის მითითების, აღწერისა და ერთმანეთისაგან გამოცალკევების გარეშე არის დაცული ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში. ეს ერთმანეთში არეული ფურცლები კვლევის საფუძველზე დაყვავით ტექსტებად და გამოყვავით ვარიანტები. ტომის პირველ ორ ნაწილში ასევე შეტანილია ისეთი შავი მონახაზები და ჩანაწერები, რომლებსაც ეტყობა, რომ ამავე ტიპის ტექსტების შესაქმნელად ჰქონდა მწერალს მომზადებული.

ტომის მესამე ნაწილში შეტანილია უბის წიგნაკების ჩანაწერები. უბის წიგნაკი, როგორც სუბსტრატი, ილია ჭავჭავაძეს საკუთარი ლექსების კრებულებისთვისაც აქვს გამოყენებული, მაგრამ წინამდებარე ტომში შეტანილია მხოლოდ ის უბის წიგნაკები, რომლებშიც საყოფაცხოვრებო, სამეურნეო და სხვა სახის ჩანაწერებია. მიუხედავად იმისა, რომ უბის წიგნაკების ჩანაწერები არსებითად ისეთივეა, როგორც ცალკეულ ფურცლებზე შესრულებული, ისინი, ჩვეულებრივ, დროის ერთ ინტერვალშია მოქცეული და აქვს საერთო ისტორიული და ბიოგრაფიული კონტექსტი. შესაბამისად, მათში გაერთიანებული ის ტექსტები, რომლებიც თარიღიანია, გვეხმარება სხვათა დათარიღებაში. ამიტომ გადავწყვიტეთ, რომ უბის წიგნაკები გამოცემაში შეგვეტანა დამოუკიდებელ სტრუქტურულ ერთეულებად და გამოგვეყო ცალკეულ ფურცლებზე შესრულებული ჩანაწერებისაგან.

ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულია განსხვავებული ტიპის ჩანაწერების შემცველი უბის წიგნაკების 14 ერთეული, რომელთაგან თითოეულში ათობით ჩანაწერია. უბის წიგნაკის, როგორც ერთეულის, თარიღები გამოცემაში დროის ინტერვალის სახით არის

ნარმოდგენილი, ქრონოლოგიის საყრდენად მიჩნეულია ზედა ზღვარი და თუ ორ ჩანანერში ეს წელი ერთმანეთს ემთხვევა, უფრო წინ მოთავსებულია ის უბის ნიგნაკი, რომლის ქვედა დროითი ზღვარი უფრო ადრეულია. ასეთი დალაგების შედეგად მასალამ შემდეგი სახე მიიღო: №1 = C, №63 (1864-1871), №2 = C, №59 (1884-1886), №3 = C, №61 (1875-1888), №4 = C, №64 (1886-1888), NN№5 = C, №698 ა (1877-1889), №6 = C, №№696 (2) (1887-1892), №7 = C, №58 (1879-1894), №8 = C, №62 (1894 შემდეგ), №9 = C, №56 (1884-1896), №10 = C, №60 (1891-1900), №11 = C, №698 ბ (1898-1900); №12 = C, №696 ა, (1887-1902), №13 = C, №65 (1900-1903), №14 = C, №57 (1882-1904).

როგორც ვხედავთ, უბის ნიგნაკებს საარქივო ნომრები ქრონოლოგიის მიხედვით არა აქვს მინიჭებული. ამიტომ ჩვენ მიერ დადგენილი თანმიმდევრობა არ მიჰყვება ამ ნომრების რიგს.

ხელნაერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულ უბის ნიგნაკებში ხშირად ჩადებულია ცალკეული ფურცლები სხვა უბის ნიგნაკებიდან. კვლევის შედეგად შევძელით ზოგიერთი მათგანის დაკავშირება სხვა უბის ნიგნაკებთან, მაგრამ ისინი, რომლებიც ფურცლის ზომით, ფერით, დახაზულობით და ტექსტის შინაარსით არ შეესაბამება ჩვენამდე შეკრული სახით მოღწეული არცერთი უბის ნიგნაკისას, მოათავსეთ ჩანანერების ნაწილში.

ბევრი ვიფიქრეთ იმაზე, გამოცემაში რა სახით შეგვეტანა უბის ნიგნაკის ჩანანერები. როდესაც უბის ნიგნაკს ფიზიკურად ხედავ და კითხულობ, სანერი საშუალების, ასოების ზომისა და ხელნერის სტილის ცვალებადობის მიხედვით მეტწილად უცებვე ამჩნევ, სად მთავრდება ერთი ჩანანერი და იწყება მეორე, მაგრამ ეს მასალა სტრუქტურირების გარეშე, ერთმანეთის მიყოლებით რომ შეგვეტანა გამოცემაში, მკითხველს არ ექნებოდა ამ მიჯნების გარკვევის საშუალება. ამასთანავე, ზოგი ჩანანერი ისეთი მცირე ზომისაა, რომ დასათაურება ალოგიკური იქნებოდა. ამიტომ გადავწყვიტეთ, ჩანანერები ერთმანეთისგან გაგვეცალკევებინა და დაგვენომრა, ტომის ამ ნაწილის სამეცნიერო აპარატისთვის კი დაგვემატებინა რუბრიკა „თემა“, რომელშიც მოკლედ აღვნიშნავდით, რას ეხება ჩანანერი. იმ შემთხვევაში, როდესაც სანერი საშუალება, ტექსტის ენა და წერის სტილი მომიჯნავე ჩანანერებში განსხვავებული იყო, მათი ერთმანეთისგან გამოცალკეება არ გვიჭირდა, მაგრამ ზოგჯერ ამას საფუძვლიანი კვლევა სჭირდებოდა. მაგალითად, №58 უბის ნიგნაკში გვექონდა შემთხვევა, როდესაც ავტორს დანყებული ჰქონდა იმის

წერა, თუ თავის მამულში სად როგორი და რამდენი ღვინო აქვს, მაგრამ მას შემდეგ, რაც შემოეღია ცარიელი ფურცლები, ამოატრიალა უბის წიგნაკი და მეორე მხრიდან, რომელ გვერდზეც იყო პატარა-პატარა თავისუფალი ადგილები, იქ გააგრძელა ჩამონათვალი. ამ მასალის თანმიმდევრობის დადგენაში დაგვეხმარა ჩამონერილი მუხლების ავტორისეული ნუმერაცია. იყო შემთხვევები, როდესაც ქართულ და რუსულ ენებზე ან განსხვავებული საწერი საშუალებებით შესრულებული ჩანაწერები ავტორმა საერთო ნუმერაციით თავადვე გააერთიანა. იყო შემთხვევები, როდესაც გადაშლილ უბის წიგნაკში ავტორი ჯერ ორივე მომიჯნავე გვერდის ზედა ნაწილებზე წერდა და, როცა ადგილი შემოეღია, ქვედა ნაწილები გამოიყენა, ამან კი ჩანაწერების თანმიმდევრობა დაარღვია. ავტოგრაფზე მუშაობამ ამ ყველაფრის გათვალისწინების საშუალება მოგვცა. შესაბამისად, მკითხველს ვთავაზობთ კვლევის შედეგად გამოყოფილ და ქრონოლოგიურად დალაგებულ ტექსტებს.

უბის წიგნაკების უმეტესობაში ჩანაწერები განლაგებულია ორივე მხრიდან – ნაღმიდანაც და უკუღმიდანაც. ზოგჯერ უბის წიგნაკიც ისეთია, რომ ზედა და ქვედა ნაწილი მსგავსი აქვს. კვლევამ გვაჩვენა, რომ სხვადასხვა მხრიდან ჩანაწერები შეიძლება სხვადასხვა დროით ინტერვალს ეკუთვნოდეს, მაგრამ ერთი კონკრეტული მხარის ჩანაწერები, დროითი თვალსაზრისით, მეტ-ნაკლებად თანმიმდევრულია. მაგალითად, №60 უბის წიგნაკში ერთი მხარის ჩანაწერები აშკარად 1891 წლისაა, როდესაც ილია ჭავჭავაძე სამკურნალოდ იმყოფებოდა რუსეთში, მეორე მხარისა კი – ბევრად უფრო გვიანდელია, რადგან მათში 1900 წლის პუბლიკაციები იხსენიება. რამდენადაც აკადემიურ გამოცემაში მასალა ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით ლაგდება, ასეთი უბის წიგნაკებიდან ჯერ განვათავსეთ ის ტექსტები, რომლებიც ერთი მხრიდან გვხვდება და უფრო ადრეულია და შემდეგ ისინი, რომლებიც მეორე მხრიდან წერია. ამასთანავე, ისიც მივუთითეთ, თუ საიდან იწყება მეორე მხრიდან ჩანაწერილი ტექსტები.

ტომის მეოთხე ნაწილში შეტანილი ჩანაწერები უმეტესად ცალკეულ ფურცლებზეა შესრულებული, ზოგჯერ არქივში ასეთი ფურცლები მექანიკურად არის გაერთიანებული ერთი ნომრის ქვეშ, მაგრამ ფურცლის ზომა, ხარისხი, დახაზულობა და სხვა მახასიათებლები აშკარად მოწმობს, რომ ერთმანეთთან კავშირი არა აქვს. ამავდროულად მივაკუთვნეთ ჩანაწერები, რომლებიც მიწერილია სხვა ტექსტის შემცველ სუბსტრატებზე.

ტომის მეხუთე და მეექვსე ნაწილებში წარმოდგენილია მწერლის თხზულებათა გამოცემებში დღემდე გამოუქვეყნებელი პუბლიცისტიური და პირადი წერილები და დეპეშა, რომელიც თხზულებათა ამავე გამოცემაში შეტანილია, მაგრამ არა ავტოგრაფის, არამედ ასლის მიხედვით. რამდენადაც ავტოგრაფის არსებობა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ტექსტის ატრიბუციისათვის და რამდენადაც გამოქვეყნებულ ტექსტთან მიმართებით გარკვეული სხვაობა არსებობს, მივიჩნით, რომ ტექსტის ეს ვერსიაც აუცილებლად უნდა შესულიყო გამოცემაში. დიდ მადლობას მოვასხენებთ საქართველოს ხელოვნების სასახლის მზრუნველთა საბჭოს ხელმძღვანელს – ბატონ არჩილ გელოვანს და გენერალურ დირექტორს – ბატონ გიორგი კალანდიას, ილია ჭავჭავაძის მიერ ნიკო ნიკოლაძისთვის გაგზავნილი დღემდე უცნობი წერილის მოწოდებისთვის.

ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა ოცტომეულში მისი ვრცელი ზეპირი გამოსვლები პუბლიცისტიკასთან ერთად, წლების მიხედვით არის დაბეჭდილი, მაგრამ ზოგიერთი ტექსტი გამორჩენილია, ხოლო ფრაგმენტული გამოსვლების პუბლიკაცია თხზულებათა ოცტომეულის გეგმა-პროსპექტის შედგენისას განზრახულიც არ ყოფილა. რამდენადაც კლასიკოსთა თხზულებების სრულ გამოცემებში იბეჭდება მათი ყველა ტექსტი: მხატვრულიც და დოკუმენტურიც, დასრულებულიც და დაუსრულებელიც, ცალსახად მისიც და „სავარაუდოც“, გადაუნყვიტეთ, რომ წინამდებარე ტომში შეგვეტანა ილია ჭავჭავაძის მიერ სხვადასხვა სხდომასა და თავყრილობაზე წარმოთქმული ფრაგმენტული გამოსვლების ციტირებები იმდროინდელი საგაზეთო რეპორტაჟებიდან, ანგარიშებიდან და მიმოხილვებიდან, მით უფრო, რომ ეს მასალა ხშირ შემთხვევაში ძალზე მნიშვნელოვანია.

ეს არ არის კლასიკური გაგებით „საჯარო გამოსვლები“ და მათ ავტოგრაფები არ მოეპოვება. მიუხედავად იმისა, რომ გაზეთებში გამოქვეყნებული ციტირებების აბსოლუტურ სიზუსტეში დარწმუნებულები ვერ ვიქნებით, ვითვალისწინებთ იმას, რომ მწერლის სიცოცხლისდროინდელი პუბლიკაციები ავთენტურ წყაროებად მიიჩნევა, ეს საგაზეთო პუბლიკაციები კი ასევე სიცოცხლისდროინდელია და მწერლის აზრის არასწორად გადმოცემის შემთხვევაში, იგი აუცილებლად მოახდენდა რეაგირებას. 1876 წლის 7 მარტს ილია ჭავჭავაძემ გაზეთ „ტიფლისკი ვესტნიკში“ გამოაქვეყნა საპროტესტო წერილი ამ გაზეთის მიერ მისი სიტყვების არასწორი ინტერპრეტაციის გამო; 1876 წლის 23 მაისს გაზეთ „დროებაში“ ასეთივე პრეტენ-

ზია გამოთქვა რუსულ გაზეთ „კავკაზის“ წინააღმდეგ; 1907 წლის 30 მარტს გაზეთ „ზაკავკაზიეში“ დაბეჭდილ წერილში გააპროტესტა გაზეთ „რუსში“ დაბეჭდილი ინფორმაცია, თითქოს ილია ჭავჭავაძე სახელმწიფო საბჭოს სესიაზე სიტყვით გამოსვლას აპირებდა კავკასიის ყოფილი მთავარმართებლის გრიგოლ გოლიცინის ხსოვნის საპატივცემულოდ. ამ არასწორი ინფორმაციის გამოქვეყნების გამო ილია ჭავჭავაძემ მოითხოვა მის წინაშე ბოდიშის მოხდა არა მხოლოდ გაზეთ „რუსისგან“, არამედ სხვა გაზეთებისგანაც, რომლებმაც ეს ინფორმაცია გადაუმონწებლად გადაბეჭდეს. 1905 წლის 9 მარტს, როდესაც გაზეთ „ივერიის“ რედაქტორი უკვე გრიგოლ ყიფშიძე იყო, მასში გამოქვეყნდა ილია ჭავჭავაძის საპროტესტო წერილი ამავე გაზეთის წინა დღის ნომერში გამოქვეყნებულ სიტყვასთან დაკავშირებით, რომელიც მან ვითომდა წარმოთქვა თავადაზნაურთა თათბირზე.

საგულისხმოა, რომ თბილისის თავადაზნაურობის 1897 წლის 23 იანვრის სხდომის ანგარიშის არასწორი პუბლიკაციის გამო ილია ჭავჭავაძე არ მოერიდა საკუთარი რედაქტორობით გამომავალ გაზეთსაც. როდესაც „ივერიის“ თანამშრომლებმა მასალა მასთან გადაუმონწებლად არასწორად გამოაქვეყნეს, შემდეგ ნომერში მიმოხილვის ტექსტი სწორებებითა და დამატებებით ხელახლა დააბეჭდვინა და ასეთი შენიშვნა დაურთო: „გუშინდელს „ივერიაში“ დაბეჭდილა თავად-აზნაურთა საგანგებო კრების ანგარიში, მოყვანილია სხვადასხვა ორატორის სიტყვები და ამ სიტყვებში ისეთი შეცდომებია, რომ გეგონება, ესამოვნოთ იმათ, ვისი სახელით არის ნათქვამი. ზოგი სიტყვა მთლად არ არის მოყვანილი და ზოგიც სულაც არ ჩაურთავს რეპორტიორს, თუმცა საყურადღებონი არიან. იტყვიან, თუ ეგრეა, რედაქტორმა რად მისცა ნება, რომ ამისთანა ანგარიში დაებეჭდაო. საყვედური სამართლიანია, მაგრამ საქმე ისაა, რომ ეს რედაქტორის უნებურად მოხდა: ანგარიში ისე მიეცათ სტამბაში ასანყობად, რომ რედაქტორისთვის არ უჩვენებიათ, არც ეს არის შესაწყნარებელი მიზეზი, არც ეს არის საბუთი გამართლებისა, მაგრამ რას იზამთ? ნათქვამი აქვთ რედაქციაში თანამშრომელთ, რომ არავითარი სხვის შესახები ამბავი არ დაიბეჭდოს რედაქტორის დაუკითხავად. მაინც და მაინც ისე გამოვიდა, რომ ეს ანგარიში დაუკითხავად დაიბეჭდა და რედაქტორი იძულებულია, ყველას ბოდიში მოუხადოს“. ხსენებულ სხდომაზე ილია ჭავჭავაძე ოთხჯერ გამოვიდა სიტყვით და წინამდებარე ტომში ამ ტექსტების პუბლიკაციისას, რა

თქმა უნდა, ვისარგებლეთ სწორედ ხელმეორედ გამოქვეყნებული, ჩასწორებული და შევსებული ტექსტით. ზემოთ თქმულის საფუძველზე შეიძლება დავადასტუროთ, რომ ილია ჭავჭავაძე თავად ამონებდა თავის გაზეთში გამოსაქვეყნებელ სხდომათა ანგარიშებს და, მისგან დამოუკიდებლად რაიმე არასწორად რომ დაებეჭდათ, ამას რეაგირების გარეშე არ დატოვებდა.

როდესაც ერთსა და იმავე სხდომაზე ილია ჭავჭავაძეს ბევრჯერ უხდებოდა გამოსვლა, მიმომხილველები მისი სიტყვების ნაწილს ციტატის და ნაწილს პერიფრაზის სახით ბეჭდავენ, რადგან საგაზეთო სივრცე სხდომის მსვლელობის სრულ ანგარიშს ვერ დაიტევდა. აკადემიური გამოცემის პრინციპებიდან გამომდინარე, ტომში არ ვბეჭდავთ იმ სიტყვებს, რომლებიც მიმომხილველში პერიფრაზის სახით არის გამოქვეყნებული, მაგრამ, მათი მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ამ პუბლიკაციებში დაცულ ინფორმაციას ვიყენებთ ციტატების კომენტარებისას.

რამდენადაც სხდომებზე, რომელთა ფრაგმენტული გამოსვლებიც იბეჭდება ტომის მეშვიდე ნაწილში, ხშირად რამდენიმე საკითხი განიხილებოდა, ძნელი იყო ამ ტექსტებისთვის საერთო სათაურის მიცემა. ამიტომ სათაურებად გავიტანეთ ის, თუ რა სხდომასა ან თავყრილობაზე წარმოითქვა ესა თუ ის სიტყვა და ერთმანეთისგან განსასხვავებლად მივუწერეთ სხდომის თარიღი, ტექსტი კი წარმოვადგინეთ გამოსვლების სახით და დავნომრეთ. რამდენადაც თითოეული გამოსვლა ტომში აღმოჩნდა კონტექსტის გარეშე, რაც მის აღქმას აუცილებლად შეუშლიდა ხელს, ტომის ამ ნაწილის სამეცნიერო აპარატში შევიტანეთ რუბრიკა „შენიშვნა“, რომელშიც აღვწერეთ, რა ვითარებაში მოხდა გამოსვლა. რამდენადაც ზოგჯერ რეპლიკის სახით წარმოთქმულ ერთ ფრაზასაც შეიძლება დიდი მნიშვნელობა ჰქონდეს, სიმცირის გამო გამოცემის გარეთ არცერთი სიტყვა არ დაგვიტოვებია.

ფრაგმენტული ზეპირი გამოსვლების გარდა, მეშვიდე ნაწილში ვბეჭდავთ მწერლის არქივში დაცული რამდენიმე შავი ავტოგრაფის ტექსტსაც, რომლებიც ზეპირი გამოსვლებისთვის იყო განკუთვნილი.

ილია ჭავჭავაძის პირად ბიბლიოთეკაში დაცულ ნიგნებზე ხშირია მწერლისეული აღნიშვნები და მინაწერები. ისეთი აღნიშვნები, როგორებიცაა ტექსტის გარკვეული მონაკვეთის ხაზგასმა, აბზაცის გასწვრივ ვერტიკალური ხაზის ჩამოსმა და სხვ., ძალიან ბევრია, მაგრამ, რამდენადაც მხოლოდ ასეთი მინიშნებები ბევრს ვერაფერს

გვეუბნება მწერლის დამოკიდებულებაზე ამ პასაჟებისადმი, ისინი გამოცემაში არ შეგვაქვს. ხშირია ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც წიგნის გარეკანზე, მეტწილად თავში ან ბოლოში, გვხვდება იმ გვერდების ჩამონათვალი, რომლებზეც ილია ჭავჭავაძეს გარკვეული სახის მინიშნებები დაუტანია. ტომის მერვე ნაწილში ასეთ მასალას წარმოვადგენთ როგორც დამოუკიდებელ მინაწერს და კომენტარებში ვუთითებთ, არის თუ არა რაიმე აღნიშვნები მითითებულ გვერდებზე.

მინაწერების პუბლიკაციისას, შევეცადეთ განგვესაზღვრა, ტექსტის რა ნაწილს ეხება თითოეული მათგანი. წიგნიდან ამონაწერ ფრაზას ტომის ძირითად ნაწილში წარმოვადგენთ თავ-ბოლოში მრავალწერტილებით, ხოლო ილია ჭავჭავაძის მინაწერს – ჩარჩოში. სამეცნიერო აპარატში, საკომენტარო მასალის წინ, აქაც, ისევე, როგორც წიგნის სხვა ნაწილებში, ვუთითებთ წინამდებარე გამოცემის გვერდს და სტრიქონს, რომელზეც საკომენტარო ფრაზა წერია (მაგ.: 130.4), შემდეგ კი ვუთითებთ იმ წიგნის გვერდს, რომელზეც შესრულებულია ილია ჭავჭავაძის მინაწერი (მაგ.: გვ. 17). სამწუხაროდ, უნდა აღინიშნოს, რომ ამ მინაწერებიანი წიგნების ერთი ნაწილისთვის ფურცლების დაზიანების გამო კიდევები მექანიკურად ჩამოუჭრიათ, რასაც შეენირა წიგნის ველებზე ილია ჭავჭავაძისეული მინაწერების ერთი ნაწილის საწყისი და ბოლო მარცვლები.

ილია ჭავჭავაძის პირადი ბიბლიოთეკის მინაწერების ერთი ნაწილი, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, გამოქვეყნებულია, მაგრამ პუბლიკაციებში მასალა სრულად არ არის წარმოდგენილი და არ ახლავს სამეცნიერო აპარატი. მადლობას ვუხდით საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის იშვიათ გამოცემათა განყოფილების უფროსს – ქალბატონ შორენა ოსიპოვას, რომელმაც საშუალება მოგვცა, გაგვეგრძელებინა მუშაობა მწერლის პირადი ბიბლიოთეკის წიგნებზე და შეგვევსო წინა გამოცემებიდან გამოტოვებული მასალით. ვფიქრობთ, ძალზე მნიშვნელოვანია მინაწერების გამოქვეყნება მწერლის თხზულებათა სრულ კრებულში, მაგრამ მკითხველმა აუცილებლად უნდა გაითვალისწინოს მასალის სპეციფიკა. ეს არის წაკითხული ტექსტის სწრაფი რეფლექსირებისა და მასთან დაკავშირებით აღძრული ასოციაციების ამსახველი მოკლე ფრაზები ან ცალკეული სიტყვები, რომლებსაც მწერალი თავისთვის აკეთებდა და არ იყო გამიზნული გამოსაქვეყნებლად.

რაც შეეხება მეცხრე და მეთათე ნაწილებში შეტანილ მასალას, სხვათა ნაშრომებიდან და გამოცემიდან ილია ჭავჭავაძის ამონაწერები,

იშვიათად წარმოადგენს მხოლოდ ციტირებას. წყაროების მითითებასთან ერთად, მათ ხშირად ახლავს საკუთარი შენიშვნებიც, სხვათა ზეპირად გადმოცემული ტექსტების ჩანაწერებთან კი მწერალი უთითებს ხოლმე იმ პირის ვინაობას, ვისგანაც აქვს ტექსტი მოსმენილი.

რამდენადაც ტომში წარმოდგენილი მასალის დიდი ნაწილი რუსულენოვანია, საძიებლების გაერთიანების მიზნით, რუსულ საკუთარ და გეოგრაფიულ სახელებს წინ ვუწერთ ქართულ ვარიანტებს, ფრჩხილებში კი ვათავსებთ ინფორმაციას, თუ რა სახით (შემოკლებით, ფსევდონიმით და სხვ.) არის იგი წარმოდგენილი ტექსტში. ამის შემდეგ ყველაფერს ვალაგებთ ქართულ ანბანურ რიგზე.

* * *

რამდენადაც ტომში წარმოდგენილია ისეთი მასალა, რომელიც უფრო პროფესიონალი მკითხველებისა და სამეცნიერო კვლევებისთვის არის განკუთვნილი, წინა ტომებისაგან განსხვავებით, მეაცრად ვიცავთ აკადემიურ პრინციპებს, ტექსტებს ვაქვეყნებთ ზუსტად ისეთი სახით, როგორითაც ავტოგრაფშია, უცვლელად ვტოვებთ მართლწერასა და ორთოგრაფიას, მექანიკური შეცდომების შესახებ კი ინფორმაცია შეგვაქვს სამეცნიერო აპარატში.

ძირითად ტექსტში სიტყვების ქვეშ გასმული სწორი ან კლაკნილი ხაზები ავტოგრაფისეულია.

იქ, სადაც ავტოგრაფის მონაკვეთებს შორის არის წყვეტა, ძირითად ტექსტში ამ მონაკვეთებს ერთმანეთისგან გამოვყოფთ სამი ფიფქით.

უსათაურო ტექსტების ჩვენეული სათაურები ჩასმულია კუთხოვან ფრჩხილებში.

ჩანართები, რომლებიც ნაბეჭდი ტექსტის გასწვრივ, გვერდის თავისუფალ ველზეა მიწერილი, მაგრამ ავტორს არ მიუნიშნებია, რომელი ეპიზოდის გაგრძელებაა, გამოცემაში ჩასმულია იმ ხაზის ან წინადადების ბოლოს, რომლის გასწვრივაც გვხვდება ან შინაარსიდან გამომდინარე ყველაზე ლოგიკურ ადგილას და ჩასმულია ფიგურულ ფრჩხილებში.

ილია ჭავჭავაძისეული მოკლე ჩანართები მის მიერ ამოწერილ სხვა ავტორთა ვრცელ ტექსტებში ჩასმულია ჩარჩოში.

მწერლის არქივში, მისი ავტოგრაფების გარდა, დაცულია სხვათა ვრცელი ჩანაწერები, რომლებსაც დართული აქვს ილია ჭავჭავაძის

მოკლე მინაწერები. გამოცემის ძირითად ნაწილში იბეჭდება მხოლოდ ილია ჭავჭავაძის ტექსტები, ის მასალა კი, რომელიც მისი ხელით არ არის ნაწერი, ანოტაციების სახით არის წარმოდგენილი სამეცნიერო აპარატში.

რამდენადაც წიგნის ბეჭდვის თანამედროვე ტექნოლოგიები ამის საშუალებას გვაძლევს, ავტოგრაფისეულ გადახაზულ ადგილებს გამოცემაში წარმოვადგენთ ასეთივე – გადახაზული სახით. თუ ტექსტის რალაც მონაკვეთი ორჯერ არის გადახაზული, ერთხელ სიტყვების დონეზე, ჰორიზონტალური ხაზებით, მეორედ კი ჯვარედინად, მთელ აბზაცთან ერთად, გამოცემაში, მას გადახაზული და დახრილი ფორმით წარმოვადგენთ.

შავი ავტოგრაფების კვლევამ დაგვარწმუნა, რომ როდესაც ილია ჭავჭავაძე სიტყვას გადახაზავდა და შემდეგ მის აღდგენას განაწყვეტდა, ქვეშ უსვამდა კლაკნილ ხაზს. შესაბამისად, გადახაზული და ქვეშ კლაკნილხაზგასმული სიტყვები ჩვეულებრივად წარმოვადგინეთ.

გამოცემაში გამოყენებულია შემდეგი ლიტერები: C – კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, M – გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმი, A – საქართველოს ეროვნული არქივი, L – საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა.

მაია წინიძე

ნანილი I

განცხადებები, მიმართვები, განმარტებითი ბარათები, ხელწერილები, მინდობილობები, ხელშეკრულებები, შესაგებლები, განჩინებები და სხვა სახის იურიდიული დოკუმენტები

**<მინდობილობა ზაალ ჭავჭავაძის სახელზე გამწვანების
სანდოებო სიგელის შესადგენად> (გვ. 5)**

ავტოგრაფი: A, ფონდი №31, საქ. 6, ფურც, 2.

აღწერილობა: მინდობილობა სუფთად არის ნაწერი შავი მელნით.

დათარილება: ტექსტიდან ჩანს, რომ მინდობილობა დაწერილია 1866 წლის 29 ივლისს.

5. 8 „Зал Ношрванович“ – საუბარია ილია ჭავჭავაძის შორეულ ნათესავზე ზაალ ნოშრევანის ძე ჭავჭავაძეზე.

5. 20 „Георгий Цинамдзгваров“ – გიორგი წინამძღვრიშვილის შესახებ დამატებითი ცნობები არ მოგვეპოვება.

5. 21 „Михаил Луарсабович Сумбатов“ – საუბარია შემდგომში გენერალ მიხეილ ლუარსაბის ძე სუმბათაშვილზე.

**<დუშეთის მომრიგებელი სასამართლოს განაჩენი სტაფანა
ელიკოვის საჩივარზე> (გვ. 5)**

ავტოგრაფი: A, ფონდი, №133, საქ. 73, 26, გვ. 1, 6.

აღწერილობა: სასამართლო სხდომის ოქმის უმეტესი ნაწილი სხვისი, განაჩენი კი ილია ჭავჭავაძის ხელით არის ნაწერი.

დათარილება: განაჩენი გამოტანილ იქნა 1868 წლის 16 დეკემბერს.

5. 29 „Степань Арютиновъ Эгиковъ... Семень Коіава“ – დუშეთის მაზრის მცხოვრებლებს: სტეფან არუთინის ძე ელიკოვისა და სიმონ ქოიავას შესახებ დამატებითი ცნობები არ მოგვეპოვება.

6. 3 „настоящее время“ – ამ სიტყვებს მოჰყვება სხვისი ხელით ქართულად ნაწერი ტექსტი.

**<დუშეთის მომრიგებელი სასამართლოს განაჩენი იოსებ
კლიმიაშვილის საჩივარზე> (გვ. 6)**

ავტოგრაფი: A, ფონდი №133, საქ. 634, ფურც, 2.

აღწერილობა: სასამართლო სხდომის ოქმის უმეტესი ნაწილი სხვისი, განაჩენი კი ილია ჭავჭავაძის ხელით არის ნაწერი.

დათარილება: განაჩენი გამოტანილ იქნა 1869 წლის 18 სექტემბერს.

6. 20-21 „Иосифа Климиева... Гио Цулиაშვილი“ – დუშეთის მაზრის მცხოვრებლების: იოსებ კლიმიაშვილისა და გიო წულიაშვილის შესახებ დამატებითი ცნობები არ მოგვეპოვება.

<დუშეთის მომრიგებელი სასამართლოს განაჩენი გომილა ეკალაძის საჩივარზე> (გვ. 6)

ავტოგრაფი: А, ფონდი №133, საქ. 222, ფურც, 16.

აღწერილობა: სასამართლო სხდომის ოქმის უმეტესი ნაწილი სხვისი, განაჩენი კი ილია ჭავჭავაძის ხელით არის ნაწერი.

დათარილება: განაჩენი გამოტანილ იქნა 1870 წლის 10 ნოემბერს.

7. 2-4 „Гогила Шиоева Экаладзе... Зурабомъ Ревазовымъ и Елиазаромъ Соломоновымъ Алексѣевымъ“ – დუშეთის მაზრის მცხოვრებლების: გოგილა შიოს ძე ეკალაძის, ზურაბ, რევაზ და ელიზბარ სოლომონის ძე ალექსიშვილების შესახებ დამატებითი ცნობები არ მოგვეპოვება.

<დუშეთის მომრიგებელი სასამართლოს განაჩენი დათიკა წამალაძის საჩივარზე> (გვ. 7)

ავტოგრაფი: А, ფონდი №133, საქ. 2163, ფურც, 5.

აღწერილობა: სასამართლო სხდომის ოქმის უმეტესი ნაწილი სხვისი, განაჩენი კი – ილია ჭავჭავაძის ხელით არის ნაწერი.

დათარილება: განაჩენი გამოტანილ იქნა 1872 წლის 11 სექტემბერს.

7. 24 „Датика Цамаладзе... Георгія Иванова Химшіева“ – დუშეთის მაზრის მცხოვრებლების: დათიკა წამალაძისა და გიორგი ივანეს ძე ხიმშიაშვილის შესახებ დამატებითი ცნობები არ მოგვეპოვება.

<მიმართვა დუშეთის მომრიგებელი მოსამართლისადმი> (გვ. 8)

ავტოგრაფი: С, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 11რ.

აღწერილობა: ტექსტი ილია ჭავჭავაძის მიერ თავადაზნაურობის წინამძღოლის სახელით არის დაწერილი. ოფიციალური მიმართვის შავი ვარიანტი, ნაწერია თაბახის ფურცელზე ფანქრით.

დათარილება: რამდენადაც წერილის შინაარსიდან ჩანს, რომ ნიანვარს გარდაიცვალა თადეოზ გურამიშვილი, ეს კი მოხდა 1875 წელს, მიმართვა 1875 წლის 6 იანვრის შემდეგ მალევე უნდა იყოს დაწერილი.

8. 4 „Губ. Пред. Дворянства“ – 1856-1864 წლებში თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურობის წინამძღოლი იყო ალექსანდრე დავითის ძე ორბელიანი.

8. 5 „князь Фадей Звхарьевич Гурамовъ“ – საუბარია ილია ჭავჭავაძის სიმამრზე, თადეოზ ზაალის ძე გურამიშვილზე.

8 9-10 „княгиня Ольга Фадеевна Чавчавадзе“ – საუბარია ილია ჭავჭავაძის მეუღლეზე, ოლღა თადეოზის ასულ გურამიშვილზე.

8. 10 „Генераль-Маіора Староселскаго“ – საუბარია ილია ჭავჭავაძის ქვისლზე, დიმიტრი სტაროსელსკიზე.

8. 10-11 „Екатерина Фадеевна“ – საუბარია ილია ჭავჭავაძის ცოლის-დაზე – ეკატერინე გურამიშვილ-სტაროსელსკისაზე.

8. 11 „находятся въ Баку“ – 1872-1876 წლებში ილია ჭავჭავაძის ქვისლი, დიმიტრი სტაროსელსკი ბაქოს გუბერნატორი იყო და მწერლის მეუღლე – ოლღა გურამიშვილი მათთან სტუმრად იმყოფებოდა.

<თბილისის მიხეილის ბანკისა და აქტივუბრში მოქმედი მოსკოვის ბანკის ხელშეკრულება> (გვ. 8)

ავტოგრაფი: С, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 25-26r.v., 27r.; 24r.v.

აღწერილობა: ტექსტის ძირითადი ნაწილი შავი მელნით არის ნაწერი თაბახის ფურცლებზე, გვერდის ხან მარცხენა და ხან მარჯვენა მხარეს, განიერ სვეტად და ნასწორებია. აქვს სხვისი ხელით შესრულებული მინაწერები. პირველსავე გვერდზე მარჯვენა ველზე წერია: „Правление Московского Дворянского Земельного Банка въ г. Кутаисѣ“. ტექსტში სხვაგანაც თბილისის ნაცვლად ამავე უცხო ხელით ჩაწერილია ქუთაისი. Марта „ „ днѣ – თარიღი გამოტოვებულია და ბრჭყალებით მინიშნებულია, რომ უნდა ჩაიწეროს. ტექსტის მეორე ნაწილში, რომელიც თაბახის ფურცლის ორივე მხარეს მთელ სიგანეზეა ნაწერი, მოცემულია დამატებები სხვადასხვა მუხლზე. ეს ნაწილი ბევრად უფრო ინტენსიურად არის ნასწორები.

დათარიღება: ტექსტის მიხედვით ხელშეკრულება შედგენილია 1884 წლის მარტში.

9. 17 „г. Вавельберга“ – საუბარია ბანკირ იპოლიტ ვაველბერგზე.

10. 32 „Мѣсяцовъ“ – მრავლობით რიცხვში ეს სიტყვა ავტოგრაფებში ასე წერია.

<ეკატერინე მისხთან დაღებული ხელშეკრულება ბაზაით „ივერიის“ აქტივუბაზე> (გვ. 13)

ხელნაწერი: С, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №11.

აღწერილობა: ტექსტი სხვისი ხელით არის დაწერილი, რუსულ ენაზე, მაგრამ ძალიან ბევრი სწორებაა შეტანილი ილია ჭავჭავაძის ხელით. გამოცემაში წარმოდგენილია ილია ჭავჭავაძის მიერ ჩასწორებული და ჩამატებული მუხლები.

დათარილება: რამდენადაც ეკატერინე მელიქიშვილ-მესხის საოჯახო სტამბაში გაზეთი „ივერია“ იბეჭდებოდა 1888 წლის 25 მაისიდან, ეს ხელშეკრულება მანამდე უნდა იყოს შედგენილი.

13. 26 „Екатерины Месхи“ – საუბარია სერგეი მესხის მეუღლეზე, იმუამად გამომცემლობის მფლობელ ეკატერინე მელიქიშვილ-მესხისაზე.

<ხელშეკრულება ელისაბედ საგინაშვილის სახლის აშენებაზე> (გვ. 13)

ავტოგრაფი: С, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 29r.v. (A); №203, 31 v.; 30r.v. (B)

აღწერილობა: А ხელნაწერი შავი მელნით სუფთად არის შესრულებული გვერდის მთელ სიგანეზე და მსუბუქად არის ნასწორები, მაგრამ დაუსრულებელია. В არის თავდაპირველი შავი პირი, გვერდის მარცხენა ნაწილში ვინრო სვეტად ნაწერი და ძლიერ ნასწორები.

დათარილება: დოკუმენტის შექმნის დრო, 1889 წლის 1 აგვისტო ტექსტშივე არის მითითებული.

13. 30 „Елизаветы Григорьевны Сагиновой“ – საუბარია ილია ჭავჭავაძის დაზე, ელისაბედ გრიგოლის ასულ ჭავჭავაძე-საგინაშვილისაზე.

13. 31-32 „подрядчикъ Уста Мамедъ Али Мамедъ Мирза Оглы“ – საუბარია ხელოსანთა არტელის უფროსზე, რომელსაც შეუკვეთა ილია ჭავჭავაძემ სახლის მშენებლობა.

В წყარო:

Тысяча восемьсотъ восемьдесятаго года Августа 1го дня повѣренный Генералъ Адъютантъ лейтенантъши Елизаветы Григорьевны Сагиновой Князь Илья Григорьевичъ Чавчавадзе съ одной стороны и съ другой подрядчикъ Уста Мамедъ Али Мамедъ Мирза Оглы заключили сие условіе въ томъ, что изъ насъ повѣренный Князь Чавчавадзе сдалъ на подрядъ, а Али Мамедъ Мирза Оглы принялъ постройку трехэтажнаго дома зданія на землѣ, находящейся на Авчальской улицѣ рядомъ с домомъ нынѣ пріобрѣтеннымъ Согиновою на торгахъ Тифлискаго Дворянскаго Земельнаго Банка, на нижеслѣдующихъ условіяхъ: 1) Я, Мамедъ, обязуюсь: а) выложить фундаментъ въ главномъ корпусѣ и флигелѣ на бутовомъ камнѣ со своими рабочими и матеріаломъ, за исключеніемъ песку и извести, доставка коихъ лежитъ на обязанности владѣлицы Сагиновой. Сагинова же обязана уплатить за кубическую сажень тридцать четыре руб. б) вывести на этомъ фундаментѣ капитальныя стѣны на известковомъ

растворъ въ четыре кирпича для перваго этажа, для втораго въ три кирпича и для третьяго въ два съ половиною кирпича, за что Сагинова обязана платить за кубическую сажень ф сорокъ два рубля во флигелъ перваго этажа по 47 сорокъ семь руб.; Въ корридоръ по тридцать четыре руб., во 2^м этажъ по пятьдесятъ по два руб. а во флигелъ этого

Сверхъ всего вышеуказаннаго Я Мамедъ принимая на себя

2) Всѣ вышеуказанныя работы, Я, Мамедъ, обязанъ выполнить аккуратно, добросовѣстно и во время хода этихъ работъ вовесть подчиняться завѣдывающаго работами. Въ случаѣ если какая либо работа не будетъ одобрена завѣдывающимъ работами, Я, Мамедъ, обязуюсь немедленно исправить согласно указанію завѣдывающаго работами. 3) В-

2) Я, Мамедъ, принимаю на себя штукатурку потолковъ по одному рублю и тридцати коп. за квад. сажень, штукатурку простѣнковъ и каменныхъ стѣнъ по одному рублю двадцати коп., подуги по два руб. за квад саже сажень. *Выемку*

3) Нрн Я, Мамедъ, принимаю на себя на себя и слѣдующія работы какія только окажутся необходимыми какъ зданіи; уже въ зданіи, уже имѣюшемся такъ и вновь строящемся: сдѣлать и настлать полы по одному руб. двадцати коп. кв. сажень, сдѣлать сдѣлать и установить балконъ со своими балками съ поломъ съ обшивкою, со столбами, съ балаясниками, угольниками по тому образцу рисунка, который будетъ данъ завѣдывающимъ работами, за что Сагинова обязана уплатить за пространства отъ столба до столба по семи руб.; за нает

4) Я, Мамедъ, принимаю на себя на стилку чернаго пола квад по восьмидесяти коп. за каж квад. сажень.

5) Я, Мамедъ, принимаю на себя уета приготовления и установку стропиль по пяти руб. отъ ноги до ноги, т. е. отъ стропиль до стропиль, во флигелъ же устанавливаю стропилы по три рубля отъ но отъ ноги до ноги. 6) Я, Мамедъ, принимаю на себя укладку балокъ на стѣнахъ, настилку чернаго пола и пошивку потолковъ по девяносто коп. за кв. сажень.

6) Всѣ вышеуказанныя работы указанныя выше каменные работы и плотничныя работы въ новомъ зданіи 1) э концу работы въ новомъ зданіи Я, Мамедъ, обязанъ окончить къ 15^м Сентября къ 1^м Октября сего 1889 года плотничныя же въ этомъ же зданіи плотничныя же и штукатурныя работы въ старомъ зданіи не позже 15^м Сентября. Всѣ же вообще работы Я, Мамедъ, обязанъ выполнить аккуратно, добросовѣстно, соблюдишемъ условія прочности о доброкачественности и во время хода этихъ работъ обязанъ подчиняться во всемъ указаніямъ завѣдывающаго работами,

который по усмотрению своему в правѣ отъ меня, Мамеда, требовать увеличенія числа мастеровъ и рабочихъ. Въ случаѣ по своему его Въ случаѣ если какая-либо работа не будетъ одобрена Завѣдывающимъ работами, Я, Мамедъ, обязуюсь немедленно исправить по его указанію. 7) Сагинова за исключеніемъ песку и извести ни каки обязывается доставить лишь песокъ и известь, а ровно и лѣсной материалъ, на и за и съ а все касающаеся до мастеровъ и рабочихъ все это прочи до другихъ материаловъ, а равно до расходовъ на мастеровъ и рабочихъ, а равно и то все это лежитъ на исключительной обязанности Мамеда. 8) Сагинова обязывается производить Мамеду уплату денегъ по условленнымъ выше цѣнамъ съ такимъ разчетомъ по квитанціямъ выдаваемымъ Мамеду по мѣрѣ работъ каждый разъ орпедѣленной квитанціями отъ завѣдывающаго работами, но съ такимъ разчетомъ, что Сагинова удерживаетъ въ видѣ залога тридцать процентовъ впредь до доведенія работъ съ суммы слѣдующей Мамеду по квитанціямъ впредь до выполненія работъ на половину а затѣмъ съ этою же целью удерживается два двадцать процентовъ впредь до окончанія всѣхъ работъ и сдачу ихъ. По одобреніи завѣдывающимъ работами всѣхъ работъ, произведенныхъ по сему договору Мамедомъ, сей Сагинова обязана уплатить уже всю слѣдующее остальную сумму за уже выданными все слѣдующее подрядчику Мамеду за исключеніемъ уже выданныхъ до того по квитанціямъ и сверхъ того ста восьмидесяти рублей, которые Мамедъ обязанъ исключить съ общей заповрядженной суммы въ пользу Сагиновой. 8) Каждая уплата, Мамеду, удостоверяется подписью его на семь договорѣ. 9) Въ случаѣ нарушенія сего договора въ чемъ либо и съ чьей-либо стороны, нарушившая сторона платитъ правой тысячу рублей штрафа.

10) Договоръ подлинный этотъ въ подлинн составленъ въ двухъ экземплярахъ для каждой изъ сторонъ.

შენიშვნები В წყაროსთან დაკავშირებით:

„восемьдесятая года,“ მექანიკური შეცდომაა. უნდა იყოს
восемьдесят девятая года, როგორც ეს მეორე ხელნაწერშია.

„рядомъ с домомъ нынѣ“ – სიტყვა рядомъ მეორდება.

„При Я, Мамедъ, принимаю на себя“ – აქ ჩანართია გაკეთებული და
ფრაზა на себя ორჯერ მეორდება.

თითოეული მუხლი აბზაცით იწყება, მაგრამ მე-6 მუხლი მეხუთ-
ესთანვე გრძელდება. ამიტომ წერის პროცესში, როგორც ჩანს, ილია
ჭავჭავაძემ იგი ვერ შენიშნა და ახალი აბზაციდან დაწყებული მუხლი
ისევ 6-ით დანომრა. ამავე მიზეზით მეორდება მე-8 მუხლიც.

**<ბანაცხადი კახეთის მკვიდრთა საზოგადოების
დაარსებაზე> (გვ. 14)**

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 84-87 რ.ვ.

აღწერილობა: ნაწერია თაბახის ფურცლებზე, ვინრო სვეტად, გვერდის მარცხენა ნაწილში, შავი მელნით და ძლიერ ნასწორებია. სწორებები არის როგორც სტრიქონებს შორის, ისე მარჯვენა, თავისუფალ ველზე.

დათარიღება: 1894 წლის 28 იანვარს გამოქვეყნებულ სტატიაში <კახეთის მევენახეთა საზოგადოების დაარსება> ილია ჭავჭავაძე წერს: „წესდების შემდგენელთ ამასთანავე ცალკე წერილითაც განუმარტავთ, რა მიზეზმა და გარემოებამაც გამოიწვია ასეთის საზოგადოების დაარსების სურვილი. წესდებაცა და ეს განმარტების წერილიც დღე-დღეზედ უნდა იქმნას წარდგენილი, სადაც ჯერ არს, დასამტკიცებლად“. შინაარსიდან გამომდინარე, ეს უნდა იყოს შავი ვარიანტი ზემოსენებული განმარტებითი წერილისა. რამდენადაც ნებართვა იმპერიის ხელისუფლებას უნდა მიეცა, ბუნებრივია, რომ ის რუსულ ენაზე იქნებოდა შედგენილი.

16. 37 „по неволѣ сюзиться“ – ხელნაწერში იყო сюзиться.

**Объяснительная записка по предмету не выдачи закладныхъ
листовъ заемщикамъ на руки (გვ. 21)**

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 49v., 75-76 რ.ვ., 88r., 80-81r.v., 71-72 რ.ვ., 77-78 რ.ვ., 83 რ., 50-51 რ.ვ., 73-74 რ.ვ. 91r. (A); 64r.v., 63r.v., 65r.v. 66r. 157r. (B); 79 რ.ვ., 82 რ., 48 v., 47 რ.ვ., 48 რ., 89 რ. (C).

ნაბეჭდი: 1895 წელს ილია ჭავჭავაძის და თბილისის სათავადაზნაურო სამინათმოქმედო ბანკის გამგეობის წევრების: დავით ავალიშვილისა და მიხეილ ბაგრატიონ-გრუზინსკის ხელმოწერით გამოქვეყნდა ბროშურა „Объяснительная записка По предмету невыдачи Тифлискимъ дворянскимъ земельнымъ банкомъ закладныхъ листовъ заёмщикамъ на руки“. ეს ტექსტი ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა ოცტომეულის მე-16 ტომში პირდაპირ ბროშურიდან დაიბეჭდა, რადგან სხვა წყაროს არსებობა იმხანად ცნობილი არ იყო. ტომში ვკითხულობთ: „მართალია, ამ წერილებს ილია ჭავჭავაძესთან ერთად ხელს აწერენ თანავტორებიც, მაგრამ ვფიქრობთ, მათი მთავარი, ძირითადი ავტორი ილიაა“. მწერლის არქივში მიმოფანტულმა უსათაურო ფურცლებმა დაგვარწმუნა, რომ ეს მართლაც ასეა. მართალია, ტექსტის ყველა გვერდის შავი ხელნაწერი შემორჩენილი არ არის, მაგრამ იმ ფურცლებს, რომლებიც არქივშია დაცული,

ამკარად ეტყობა ხანგრძლივი მუშაობის კვალი და ზოგიერთი მათგანი გამოქვეყნებულ ბროშურაში პირდაპირ არის გადატანილი.

აღწერილობა: სამივე ვარიანტის ფურცლები შავი, დაუსრულებელი ხელნაწერებია. ისინი არეულია როგორც ერთმანეთში, ისე სხვა ტექსტებში და დარღვეულია თანმიმდევრობა. ტექსტი ნაწერი თაბახის ფურცლებზე გვერდის მარცხენა ნაწილში ვიწრო სვეტად. აქა-იქ არის მინაწერები წითელი და შავი ფანქრით. შავი მელნით შესრულებული ხელნაწერი შედარებით სრული და ნაკლებ ნასწორებია. მართალია, ის თავნაკულია, მაგრამ, რამდენადაც ცალკე ფურცლებზე სათაურის ქვეშ (49v.) პირველივე ხაზზე წერია „Вопрос“ – სიტყვა, რომლითაც პუბლიკაციაში იწყება ეს ტექსტი, ჩანს, რომ დასაწყისიც ილიას დაწერილი იყო, მაგრამ გადათეთრების შემდეგ დაიკარგა ფურცლების ნაწილთან ერთად. გვხვდება მხოლოდ მოხსენებითი ბარათის კიდევ უფრო ადრეული შავი და ძლიერ ნასწორები ვარიანტი; C ლიტერის ქვეშ გავერთიანეთ ჩანაწერები, რომლებიც ავტორს ამ ტექსტზე მუშაობისას უნდა დაეწერა. ეს არის სხვადასხვა მონაცემი, საკითხების ჩამონათვალი და ტექსტის მოკლე მონახაზი. საგულისხმოა, რომ აქ არის რუსეთის იმპერიის საკრედიტო ორგანიზაციების წარმომადგენელთა სხვადასხვა ყრილობის. ბოლო ყრილობა, რომელიც იხსენიება, არის IX, რომელიც ჩატარდა 1894 წელს.

დათარიღება: ტექსტში წარსულ დროში არის მოხსენიებული 1894 წლის 6 აპრილი, შესაბამისად, იგი ამ დროის შემდეგ უნდა იყოს დაწერილი, ზედა ზღვარს კი განვსაზღვრავთ პუბლიკაციაზე ცენზურის ნებართვის გაცემის თარიღით, 1895 წლის 26 აპრილამდე.

22. 23 „земельных банковъ кредита“ – სიტყვა „банковъ“ ხელნაწერში არასწორად არის გადახაზული. მის გარეშე ტექსტი გამართული არ არის.

34. 21 „имѣть какое либо значеніе“ – სიტყვა „либо“ გადატანილია მომდევნო გვერდზე და მარცვალი „ни“ მეორდება.

40. 28 „ставить обусловить самую выдачу“ – სიტყვა „обусловить“ გადატანილია მომდევნო გვერდზე და მარცვალი „сло“ მეორდება.

В წყარო:

I

1) Збота обь упроченіи курса зак. листовъ, содѣйствуя возвышенію курса, обращается главнымь образомь на пользу не самихъ банковъ, а заемщиковъ вообще, а устраненіе этой заботы увеличивает бремя не главнымь образомь банковъ, но самихъ заемщиковъ. Слѣд. удовлетвореніе

только той части спроса на кредитъ, который представляет наименьшее бремя платежей не только незаконно, но и обязательно для банка.

Дѣйствіе въ этомъ случаѣ правленія въ связи съ тѣмъ требованіемъ существомъ поземельнаго кредита, неоднократно выраженнымъ и М-мъ, чтобы помѣщеніе капиталовъ закладныхъ лист[ов] было прочное и окончательное, а не лишь временное и спекулятивное. I съѣздъ 61 и 63.

Изъ этого слѣдуетъ, что забота правленія о вышеуказанномъ должна быть по существу и логикѣ возможно менѣе ограничиваема.

Болѣе чѣмъ какая либо цѣнная бумага листы за нуждаются въ доступѣ къ тѣмъ капиталамъ, изъ которыхъ спекуляція не можетъ черпать своихъ средствъ и усилія всѣхъ правленій, по самой природѣ дѣла должны направляться на изысканіе способовъ поставить курсъ листовъ внѣ болѣе или менѣе случайныхъ условій, которыми необходимо обставлена вообще спекуляція цѣнными бумагами.

Изъ этой заботы вытекають неоднократно ходатайства банковъ о дарованіи листамъ льготъ (подряды залоги по поставкамъ и пріемъ ихъ въ уплату долговъ по номинальной стоимости), которыми пользуются Херсонскій банкъ и общество взаимнаго позем. кредита.

Земельные банки прибѣгали даже къ запродажѣ листовъ, этимъ желали освободить рынокъ отъ вредныхъ случайностей, сопряженныхъ съ неожиданнымъ чрезмѣрнымъ предложеніемъ листовъ частными лицами (I с. 254).

Эта запродажа производилась, хотя не разрѣшается полож. закономъ. (см. 56§ устава вз. поз. кредита) и объ введеніи этого § въ уставъ ходатайствованія.

II

- 1) Заемъ есть договоръ см. 1528 ст. Боровиковскаго.
- 2) Льготы для поддержанія курса зак. листовъ см. §60 Херсонскаго банка.

II

Банки считали своею священною обязанностью озаботиться о поправленіи курса зак. листовъ.

Мѣра къ тому ограниченіе выпуска, послѣдовавшее въ 1874 и 1875 г.г., вызвавшее нареканіе заемщиковъ.

Выпускъ листовъ долженъ сообразоваться съ спросомъ [копить], кто же какъ ни банкъ призванъ на это? Слѣд. надо принять во вниманіе на сколько наши листы находятъ помѣщеніе въ публикѣ. (II с. 165). Развитіе кредита.

Зем. Банки прежде всего должны заботиться устроить кредит на возможно болѣ прочныхъ основаніяхъ. (II с. 165) поэтому для установленія прочнихъ началъ кредита лучше не подвергать листы случайностямъ безпорядочнаго и не своевременнаго предложенія.

~~Земельные банки служатъ посредниками между публикою и заемщиками; если такъ, то какая логика можетъ воспрещать посреднику предлагать тѣ или другія условія успѣшнаго посредничества или вовсе отказаться отъ роли посредника въ данномъ случаѣ и при данныхъ обстоятельствахъ. Поэтому и т. д. (см. II с. 166).~~

Заботы о помѣщеніи металлическихъ листовъ Харьковскаго банка и требованіе онаго поручить продажу банку (см. II с. 239.)

Констатировано предсѣдателемъ, что дѣятельность банковъ была направлена къ тому, чтобы поддержать курсъ листовъ, ибо это составляетъ насущную потребность всѣхъ банковъ и что и въ будущемъ Зем. банки не стануть принимать такихъ дѣйствій, которыя вредно отзываются на курсѣ. (См. II с. 243).

Само министерство не иначе соглашается назначить залоговую сумму листовъ, какъ по сообразно съ степенью довѣрія, коимъ будутъ пользоваться листы и который прежде всего выражается въ биржевыхъ на листы цѣнахъ.

III

1) У насъ состоятъ заемщиками большое число и если въ нѣкоторыхъ отдѣльныхъ случаяхъ и встрѣяется неудовольствіе и нареканія, то общая польза, достигаемая нами дастъ намъ все таки право поступать такъ.

~~2) При разсмотрѣніи даннаго вопроса необходимо выяснитъ не вызываются ли эти нареканія одно~~

~~2) Нѣтъ сомненія, что эти нареканія вызываются односторонними интересами отдѣльныхъ лицъ, въ ущербъ всѣмъ остальнымъ лицамъ, дѣйствующимъ въ той же отрасли. Ужели Законодатель желать бы принять за руководство преобладаніе въ дѣлѣ одностороннихъ интересовъ въ ущербъ общихъ.~~

3) Германскіе банки практикуютъ не выдачу закладныхъ листовъ на руки сами реализуютъ (V с. 60.) и эту практику совѣтуютъ принять какъ мѣру для повышенія курса. Мѣра запродажи, по св-ству съѣзда, тоже повела къ той же цѣли. Такое же указаніе на вредъ выдачи листовъ на руки (см. V с. 74. 77).

4) Требования полученія на руки мотивируются не нуждами закладываемыхъ имуществъ, на который долженъ быть обращенъ кредитъ;

а-желаніємъ скорѣе продать листы для полученія денегъ на постороннія нужды-

5) Мненіе комп. лицъ: цѣна на закладные листы во многомъ зависить отъ способа ихъ помѣщенія, которое обусловливается въ очень значительной степени состояніемъ рынка и самимъ количествомъ листовъ. При большемъ наплывѣ они не выгодно помѣщаются (V с. 99. 100).

6) Аналогичный случай: заемщикъ желаетъ получить ссуду на тотъ или другой срокъ, но если банкъ по чему либо находитъ неудобнымъ этотъ срокъ и предлагаетъ другой, заемщику остается согласиться на этотъ срокъ, потому что банкъ иначе не выдастъ ссуды (55 стр. IX сѣзда).

7) Беруть разное % (97 ст. IX сѣзда)

8) Облегченіе: мы платимъ за листъ 80 коп. гербоваго сбора, 12 коп. за изготовленіе, за Коммиссію по полученію ихъ и расходы по пересылкѣ. 96 ст. IX сѣзда).

9) Дать только право на выпускъ 4 ½ % листовъ, а банки въ дѣйствительности сами будутъ опредѣлять когда этимъ правомъ воспользоваться (IX с. 118)

9) Опредѣленіе количества выпускаемыхъ листовъ зависить отъ Правленія (257 ст. I с.)

10) Запродажа листовъ 254 ст. I сѣзда)

11) Соображенія о 6% и 5% листах, могутъ ли требовать 6%

Вопросы.

1) Какъ поступить когда при низшихъ курсахъ громадное число заемщиковъ просить продать листы по высшимъ цѣнамъ, могущимъ опредѣлиться выжиданіемъ поправленія дѣлъ на биржѣ-

2) Въ Херсонскомъ уставѣ заботу о сохраненіи кредита зак. листовъ законъ возлагаетъ на наб. К-тъ (§ 83 пунктъ 1ый)

3) Какъ исполнить § устава возлагающій на правленіе обязанность о пользѣ банка-

4) Земельные банки съ самага начала своей дѣятельности отлично знали гдѣ именно болить, у они знали, что болить у нихъ реализація и съ самага начала дѣлали попытки, чтобъ эту [реализацію] сдѣлать выше. (металлическіе листы) см V V с. 51-51.

5) Каждый отдѣльный банкъ обязанъ безъ какого бы то ни было вмѣшательства заботиться объ упроченіи довѣрія и усовершенствованія его дѣла (V с. 55)

6) Знають по опыту, что не только пониженіе курса на зак. листы того или другого земельного банка, но даже то или другое положеніе, даже не ипотечнаго учрежденія вліяеть на положеніе зем. банковъ. №5 V. 58

7) Всякая даже правительственная бумага котировалась по низкимъ цѣнамъ, такъ напр. выкупныя св-ства первоначально реализовались съ потерей 20-30 % (V. 94)

8) Даже не столь крупныя предложенія на продажу одних и тѣх же бумагъ производять пониженіе их стоимости. Примѣръ, какъ одинъ заемщикъ велѣлъ продать 600.000 руб. и уронилъ цѣну. V. 100. 1884 г.

9) Зак. листъ не болѣе какъ счетная единица.

10) Дѣйствіе правленія проявляется въ усиліяхъ найти естественный выходъ изъ явно неестественнаго положенія въ которомъ очутился листъ по мѣстнымъ обстоятельствамъ.

1) Письмо отъ Русскаго банка отъ 10 Сентября 1875 г. Начата

2) Начата прадажа по 93 и 92. Письмо отъ 28 Августа 1875 г. и депеша отъ 25 Августа 1875 г.

3) Продано по 95 и 94 депеша отъ 4го Сентября 1875 г.

4) Съ Ноября 8го 75 г. паденіе курса на 3% письмо дата 8. XI. 75.

5) 20. II. 756 г. предлагаются листы за 90. (депеша Р. Банка).

6) Депеша наша объ измѣненіи § 1 о сосредоточеніи листовъ. отъ 29 III 76 г. Отвѣтъ на это Р. Банка о согласіи на измѣненіе съ тѣмъ, чтобы $\frac{4}{5}$ выпускаемыхъ листовъ обязательно было бы передать Р. Банку на реализацію (30 Марта 76 г. депеша Согласіе наше (депеша 1. IV. 76)

Письмо Денежа Р. Банка отъ 6 Апрѣля 76 г. и другое письмо отъ 20 Апр. 76 г.

Винекень.

1) Договоръ отъ 3 Сентября 1876 г. съ устр правомъ предьявлять реализацію по нашему усмотрѣнію. (§ 1).

2) § 4 реализовать не менѣе 84 %

3) 1877 г. 26-Апреля 14 Марта наша просьба о принятіи листовъ по подрядамъ

4) Возобнов. договора съ измѣненіями (ссуды съ 60 % на 56 %, § 5 съ упраздненіемъ § 13 и 14, обязывающихъ купить листы по 84 %. (Письмо отъ 25 Июля 77 г.

5) Письмо наше отъ 29 Июля 77 г. №695. объ измѣненіяхъ, недопускающихъ уменьшенія 60 % на 50 % ссуду подъ листы и съ ~~веденъ~~ съ сведеніемъ 84 % на 82 % продажной цѣны листовъ.

6) 1 Сент. 77 г. №766 мы выражали согласие на изменение 5. ~~13 и 14.~~ пункта устранение 14 и 13 пунктов договора. Это подтверждено ответным письмом Винекена от 9 Сент. 77 г. (№652)

7) Новый договор от 23 Августа 77 г. с изменениями в смысле предложенных Винекеном.

Первый договор от ~~13 Октября 1875 г.~~ 26 Декабря 74 г. утверждён Правлением 23 Января 1875 г.

Мейеръ.

1) Договор от 20 Апр. 1879 г.

2) Первая продажа Мейера по 94 % (от 19 Мая 79 г. письмо), вторая продажа по 92 % (Депеша 3 Нояб. Сент. 79 г.)

3) Новый договор с Мейером от 21 Янв. 1880 г. ссуды по 70 %, % реализации 90 %

4) Уведомлять депешей 8 Ноября 80 г., что вследствие сильного предложения нет покупателей

5) Депеша Янв. 1881 о том, что предложены наши листы по 87 % просить без покупателей, просить уполномочить продать по 85 % или выше. Ответить менее 90 % не продавать 11 Фев. 1881 г.

6) Письмо Мейера от 25 Ап. 1881 г. о том, что предложение листов и с другой стороны повели к понижению и невозможно достигнуть нашей высокой цены и что если бы этого не было, то можно было бы хорошо продать.

Вавельбергъ.

1) Договор от 28 Янв. 1881 г. 70 % аванса, 1% выше госуд. дисконта, 500,000 авансовая сумма, самый договор препровождён 20 Марта 1881 г.

2) Назначаем пр[од]ажный курс 87 % письмо от 20 Марта 81 г.

3) Депеша 25 Марта 81, продан за 88 ½ %

4) Предложение наше от 22 Апр. 81 г. №233 о том, чтобы до выпуска заклад. листов по нашим квитанциям выдавались бы авансы.

5) Письмо наше от 3 Июня 81 г. о продаже 300 000 руб. по 89 ½ %. Продали по 89 ½ Депеша от 3го Июня. 81 г.

6) Депеша от 24 Ав. 81 г., что он надеется продать Центральному банку 700,000 руб., просить назначить цену. Мы назначаем по 89 $\frac{3}{4}$ %.

7) 12 Сент: 81 уведомлять, что за 89 $\frac{3}{4}$ % продан тридцать тысяч руб

8) Письмо 5. окт. 81 г. чтобы возвысить курс предлагаемых со стороны листов он вынужден их покупать.

9) Письмо отъ 24 Нояб. 81 объ угнетенномъ положеніи продажи листовъ, просить уменьшить цѣну, мы отвѣчаемъ, что слѣдуетъ ждать поправленія курса.

---

10) Увеличеніе числа ссудъ доказываетъ, что заемщиковъ не стѣсняетъ постановленіе. (см. IX сѣздъ стр. 2.

11) Заѣ Дозволяется заключать условіе получить удовлетвореніе и изъ другого имущества, слѣд., тутъ не можетъ быть вопроса о неимѣннй права у банка предлагать и подобное условіе, не оговоренное въ уставѣ и это условіе не можетъ быть признано стѣсненіемъ заемщика, въ случаѣ банкъ того потребуеть 1653 § 5)

12) Заклад. листъ не болѣе какъ счетная единица.

---

24 Марта 1881 г. Вавельбергъ.

Учетный банкъ отъ 1го и 4го Декабря 1893 г. о томъ, что только продавцы по 98,25 и потому наше предложеніе на высшій курсъ не исполнимо.

Январь 21, 1894 г.

Харьк. – 100 сд.

Полтав – $99\frac{7}{8}$ $99\frac{7}{8}$ сд.

Тульскаго 100 пок.

Кіевскаго – $100\frac{3}{8}$ сд.

Моск. – $100\frac{1}{4}$ пок.

Бес. тов. – $99\frac{1}{2}$ поку.

{2.

57.

31.

1

91}

* * *

Справка: см. сѣздъ IX стр. 8, 14, 16, 20, 21, 23, 25, 29, 31, 44, 45, 48, 50, 69, 92.

Онъ говорить, что существованіе 6% есть анахронизмъ. Справка: 10 стр. нашего объясненія.

1) О конверсіи

2) Обычное право выше закона. Онъ не знаетъ, что къ обычному праву надо обращаться, когда закона [нѣтъ].

21 ლტყ ბეპორყდოზნო ვედეტყ დტლოპროივდოვტო დ სოეთოვდოვტო, ზნაზთ ტაკზ დ დოლზნო ვესთყ დ დალყსე პო ბოზზნოზუ პრავუ დ ნანოსთყ ბუბზტყ თოზე პო ბოზზნოზუ პრავუ.

3) ო ტრუობბტ. ნე ზნაუ [ვტ] ᖖოზოზ ტრუობბტ ᖖონტ ნოდოლდყ, ნო ეტოტზ ვოღლას ბულტ ვტ სობრანო.

4) ოსტანოვოთ მინოზუმტ დ მდსოზუმტ [ვ] ნედოოზმდზ.

5) ᖖონტ გოვოროთ, ᖖო სრედო სლუზდზშოზ მენყ დოსკრედოტ[ორო]ვდო ნო სლუზდზოე ვსტ[...] ტრებოვანო ისოლნოზო.

6) ᖖონტ გოვოროთ, ᖖო უ ნეგო ᖖოროშდზ პდმდტ, ნო ლოგოკო ნტტ.

7) ~~ᖖოზ ᖖონტ ვლოზდტ, ᖖოღდდ რევიოროტ~~

7) ო პდვლენოვტ. სპრდკდ: ორბ. ტაკზ ᖖე ოტსუტუვოშდოგო რევიორო პროზნდზ პრემზნუვშოზმტ ᖖტ ოპოზოცო. ᖖონტ

8) ᖖოზ ᖖონტ ვლოზდტ, ᖖოღდდ რევიოროტ ᖖოზდზდტ ᖖო პრო დოპოლნოტელნოზ სსუდზ ნედოოზმკო ვზყსოკოვდო.

9) სოედოინენოე პრისუტუვოე პროზნდზდზ პრეზდდე, დ თეპერ ნტტ. სპრდკდ: პროტოკოლო:

22 სენტყბრდ 1890 გ.

13 მდრტდ 1891 გ.

16 ოპრტტდ 91 გ.

2 მდდ 91 გ.

10) დო 1891 გ. პერეზდლოგოვტ ნე ბოლო. სპრდოვოტყ

11) პრეუვლედოზნო დოზოდო დ ᖖო ვტ ნოზზ ვოვოდტ: სპრდკდ: ᖖონტ ᖖოვტრეტყ ნო სოეოზ დოკლდნოზ ზდპოტტ, ᖖო ᖖონტ ნე ოსტდვდოზდტ ნო ოდნდოგო იმტნო, ნდ ᖖოტოროე ისპრდშოვდოვდო ზნდოტელნდზ სსუდდ. გდტ სლტდო? დტლო ᖖოტტ დტლო ᖖოტტდნოვდ 87,000 9000 ვდლოვდო დოზოდო, დ მდ იოოშო დო 12,500 ᖖოტდოგო.

12) თოვდოროტტა ნელზდ პროვტრეტყ

13) ვტ მნტნოზდზ იმტნო

ვსე ეტო რდზტტ ᖖეოტ ისდნდოე ისტოზნო?

ნტტ. ეტო ზნდოტყ ბუტტდოტ ოტტ ისტოზნო [...] ეგო პრისნოე ეგო ვ ეტოზმტ ოტნოშენოე პერეგონოზდტ.

ვ ნყდროსტდნ დდკდზშორობოტ:

„1528 სტ. ბოროვოკოვსდოგო“ – სდუბდრო ᖖნდდ იყოს იუროსტ ოლექსდნდდრ ლვოვოს დე ბოროოვოკოვსოკოზე, რომელიც 1895 წელს შეიყვდნეს რუსეთოს იმპეროოს ფოინდნსურო რეფორმოის მოსდმზდდებელ ᖖომოისოდო. ვფოქრობოტ, დე მოოთოტებულოდ მოის მოერ შემუშდვებული ᖖდნონოის მუხლო.

„ოტვტნოზმტ პოოსოზოზმტ ვონეკენდ“ – რდმდენდდდც სდუბდროდ 1870-იდნ წლებოზე, ᖖნდდ იგულოისხმებოღდეს პეტერბურგელი ბდნკორო გეოოგო ვონეკენო.

„Первая продажа Мейера“ – საუბარია საბანკო სახლ „მეიერი და კომპანიის“ დამაარსებელ ედუარდ მაგნუს მეიერზე.

„Вавельберг“ – საუბარია ბანკირ იპოლიტ ჰენრიკის ძე ვაველბერგზე.

„О Павленовъ“ – სავარაუდოდ, საუბარია თბილისის სათავადაზნაურო ბანკის ბუღალტერზე, დიმიტრი ალექსანდრეს ძე ფავლენიშვილზე, რადგან სწორედ ამ პერიოდში აღმოუჩინეს მას დარღვევები და გაათავისუფლეს სამსახურიდან.

„Справка: Орб.“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება თბილისის სათავადაზნაურო-საადგილმამულო ბანკთან დაკავშირებით პეტერბურგში გაგზავნილი ერთ-ერთი საჩივრის ავტორი – ნიკოლოზ ვახტანგის ძე ორბელიანი.

„Дѣло Корганова“ – კონტექსტის მიხედვით, საუბარი უნდა იყოს თბილისის საადგილმამულო ბანკის ერთ-ერთ მსესხებელზე.

С წყარო:

...нїями (С-Петербургскїй учетный ссудный банкъ) уже безъ обязательства, влекущаго за собою не выдачу закладныхъ листовъ заемщикамъ на руки. Нельзя, однако не сознаться, что отсутствїе такого обязательства не исключало возможности необходимости прибѣгать къ этому чрезъ средство, по мѣрѣ надобности, соображенной съ тѣми или другими случайностями при слишкомъ быстромъ пониженїи курса. Въ двадцатилѣтней практикѣ банка не разъ приходилось прибѣгать къ этому средству и даже къ намѣренному замедленїю выдачи ссудъ, всегда с завери чтобъ какъ нибудь поставить колебанїе курса закладныхъ листовъ внѣ всякой случайности, проистекающей чрезмѣрнымъ, относите предло несвоевременнымъ и спѣшнымъ предложенїемъ ихъ со стороны заемщиковъ. когда все это имѣло мѣсто.

Подобными мѣрами нашъ банкъ достигъ того, что нынѣ наши листы, отъ времени до времени котируясь на Петербургской биржѣ, прїобрѣли обратили на себя вниманїе хотя и не въ значительной степени, на вниманїе и мѣстной уже публики, факты продажъ ихъ на Петербургской биржѣ по курсу болѣе или менѣе приближающемуся близкому къ курсу рабъ таковыхъ же бумагъ другихъ банковъ, возбудилъ породили въ ней стремленїе обращаться съ эт[и]ми бумагами, какъ цѣнностями, и помогли возбужденїю къ нимъ довѣрїя, къ признанїю за ними способности привлекать капиталы и быть предметомъ ед тѣхъ или другихъ сдѣлокъ. Но, къ сожалѣнїю, несмотря на двадцатилѣтнюю дѣятельность банка пруспѣхъ нѣкоторый успѣхъ помѣщенїя закладныхъ листовъ на мѣстѣ выразился лишь въ появленїи спроса установленїи сдѣлокъ на нихъ лишь чисто

спекулятивного характера. Двѣ три конторы, выжидающія какъ добычу нужною въ деньгахъ гонимаго заемщика, размѣрами нужды, постигающей сего послѣдняго опредѣляютъ главнымъ образомъ и въ значительно сравнительной степени выразился въ стремленіи покупать ихъ со стороны лишь двухъ-трехъ конторъ покупать ихъ съ тѣмъ, чтобы возможно быстрѣе продать даже только даже съ незначительнымъ барышомъ, правильно вѣрно рассчитаннымъ не на одновременную выгоду, а на число быстрыхъ годовыхъ оборотовъ капитала. Въ-возможно-который[...].

Естественно, что возможно дешевая покупка листовъ на мѣстѣ даетъ имъ открывать имъ широкій просторъ путь усилямъ къ успѣху ихъ въ быстротѣ оборачиванія капиталовъ, а а то обстоятельство, что заемщику, далеко до Петербургской биржи, не имѣющаго на мѣстѣ рынка, при [...] да при этомъ не достасть умѣлаго усилія далеко до единственной Петербургской биржи, гдѣ сбываются наши листы исключительно, а ему во что бы то ни было нужны деньги, а не закладной листъ, съ которымъ, при этомъ порядкѣ вещей, не знаетъ куда дѣваться, естественно превращаетъ его въ жертву грубой виѣ правильной всякой конкуренціи находящейся спекуляціи, выжидающей время, когда нужда въ деньгахъ заставить его сбить ей свой закладной листъ во что бы то ни было за безцѣнокъ. несоро по цѣнѣ несора[з]мѣрно пониженной не подъ влияніемъ того или другого состоянія денежнаго рынка, а гнетущимъ давленіемъ того обстоятельства нужды заемщика не знающаго куда и какъ куда дѣваться съ своимъ закладнымъ листомъ.

Избавить отъ такого полож безотраднaго и безчест безвыходнаго положенія заемщиковъ съ одной стороны, а съ другой – освободить курсъ закладныхъ листовъ отъ такого грубого могучаго и беспощаднаго давленія мѣстныхъ особенностей составляютъ, по мнѣнію правленія нашего банка, не только право, но даже такую священную обязанность, котор которую не могъ не имѣть въ виду законодатель, несмотря даже на отсутствіе положительнаго объ этомъ упоминанія въ уставѣ. Что такъ понимали всѣ земельныя банки свои права и обязанности и такъ понимастъ ихъ правленіе банка въ этомъ ручастея все прошлое ихъ дѣятельности.

Естественно, что расчетъ быстрой наживы, хотя бы незначительными, но частыми дозами можетъ быть основанъ лишь на продажѣ листовъ по возможно дешевымъ цѣнамъ, а этого безъ убытка достигнуть нельзя, безъ возможнаго удешевленія самой покупки продаваемаго листовъ ихъ. А то обстоятельно, что заемщику далеко до Петербургской биржи, единственной, гдѣ сбываются наши закладные листы, и что ему во что бы то ни было нужны деньги, а не закладной листъ, съ которымъ на

мѣстѣ не знаетъ куда дѣваться, представляеть для грубой спеку внѣ всякой конкуренціи находящейся спекуляціи такую богатую жатву, что прев всецѣло отдаеть заемщика алчности на жертву алчной наживы, выжидающей время, когда нужда въ деньгахъ заставитъ его сбыть свой листъ во чтобы то ни было за безцѣнокъ.

Въ косну. Заканчивая этимъ краткій очеркъ исторіи другихъ земельных банковъ по пред[м]ету поддержанія курса закладныхъ листовъ, а равно и нашего про той особенной мѣстной—бытовой и экономической нашей мѣстной обстановкѣ, далеко не съ такою силою и упорствомъ проявившейся въ Россіи при зарожденіи Земельнаго кредита, правленіе банка остается выяснитъ еще еще необходимость постановленія правленія отъ 4го Января 1894 г. о и соединеннаго присутствія наблюдательнаго комитета и правленія участвовавшаго въ качествѣ совѣщательнаго органа и наблюдательнаго комитета отъ 6го Апрѣля 1894 же года относительно приостановленія выдачи заемщикамъ на {?} руки закладныхъ листовъ подтвержденнаго въ правильности и цѣлесообразности наблюдательнымъ комитетомъ 6го Апрѣля 1894 г.

* * *

то обстоятельство, что нѣтъ—ни—пониженные на мѣстѣ до 96 ¹/₂ —96 ³/₄ наши листы мог на мѣстѣ могутъ понизиться еще больше подъ давленіемъ нуждъ заемщиковъ, а это несомнѣнно отразится и на Петербургской биржѣ, на которой мѣстные спекулянты и сбываютъ проч ихъ купленные ими на мѣстѣ листы, Правленіе рѣшилось прибѣгнуть къ мѣрѣ установленной постановленіемъ отъ 4го Января 1893 г. Результатъ не замедлил показать всю цѣлесообразность принятой мѣры. Закладные {?} Коммиссіонные листы, не находившіе покупателей и остававшіеся безъ продажи съ начала лѣта до 1893 г. Въ періодѣ времени отъ начала лѣта до конца 1893 г. уже наши начали помѣщаться на Петербургской биржѣ съ 14 Января 1894 г., къ концу Марта всѣ они пр[...] на коммиссію они и были уже проданы и курсъ ихъ, постепеннымъ и равномернымъ предложеніемъ регулированный, до повышенія доведенъ былъ съ 98 % до 100% и болѣе уже къ Маю 1894 г. съ конца Апрѣ къ концу Апрѣля, что дало возможность банку произвести частичную конверсію на сумму 180,000 руб.

* * *

Но, къ сожалѣнію, несмотря на двадцатилѣтнюю дѣятельность нашего банка нѣкоторый успѣхъ помѣщенія нашихъ листовъ на мѣстѣ главнымъ

образомъ и въ значительной сравнительно степени выразился въ стремленіи со стороны лишь двухъ-трехъ мѣстныхъ ко[н]торъ покупать ихъ съ тѣмъ, чтобы возможно быстрее продать даже съ незначительнымъ барышемъ, верно разсчитаннымъ не на одновременную наживу, но на члене и быстроу и слѣд. и слѣдовательно, на число готовыхъ оборотовъ капитала. Естественно разсчитать быстрой наживы, хотя бы незначительными дозами но чистыми дозами можетъ быть основанъ на продажѣ листовъ по возможно дешевымъ цѣнамъ и во вся[комъ] случаѣ ниже рыночныхъ. То обсто Этого достигнуть нельзя безъ возможнаго удешевленія самой покупки ихъ. То обстоятельство же, что на мѣстѣ нѣтъ биржи и заемщику далеко отъ биржи Петербургской, единственной, гдѣ сбываются наши закладные листы, и что ему во что бы то ни было нужны деньги, а не закладной листъ, съ которымъ не знаетъ на мѣстѣ куда дѣваться, предствояетъ для данной грубой и внѣ всякой конкуренціи находящейся спекуляціи такое богатое жатву сѣтъ сцѣпленіе обстоятельствъ, которое всецѣло отдастъ заемщика на жертву алчной наживы, выжидающей время, когда нужда въ деньгахъ заставитъ его сбыть свой листъ и во чтобы то ни было и какъ нибудь по цѣнѣ, не соразмѣрно пониженной не подь вліяніемъ того или другого состоянія денежнаго рынка, а гнетущимъ давленіемъ нужды заемщика.

Избавить отъ такого безотраднaго и безвыходнаго положенія заемщиковъ съ одной стороны, а съ другой – освободить курсъ закладныхъ листовъ отъ такого грубаго и беспощаднаго давленія мѣстныхъ особенностей составляетъ, по мнѣнію правленія, такую священную обязанность, которую не могъ не нмѣть въ виду законодатель если Но этому всякую недомолвку и неясность закона, а потому достигн вопросъ о правильности или неправильности той и дру или другой мѣры а потому всякая мѣра не всякая съ этой цѣли и отъ выполненія которой правленіе банка не можетъ, уклонится и впредь до лучшихъ временъ, не посягая безъ посягательства на самое существованіе порученнаго ему дѣла уклонится и впредь до наступленія лучшихъ временъ когда это будетъ необходимо.

Заканчивая этимъ краткій очеркъ исторіи дѣятельности нашего и другихъ земельныхъ банковъ по предмету по отношеніи поддержанія курса закладныхъ листовъ, остается выяснить, еще необходимость постановленія правленія отъ 4го Января 1894 г. относительно касательно пріостановленія выдачи заемщикамъ на руки закладныхъ листовъ на руки, подтвержденнаго наблюд. к — мѣ наблюдательнымъ комитетомъ 6го Апр 6го Апрѣля 1894 же года.

Съ лѣта 1893 года на петербургской биржѣ замѣтно было общее паденіе курса закладныхъ листовъ всѣхъ банковъ. Закладные листы, дотогѣ котировавшіеся дотогѣ на указанной биржѣ до того начали падать въ цѣ свѣше 100-номинальной ихъ стоимости, на $\frac{1}{2}$ – $1\frac{1}{2}$ % начали падать такъ, что къ осени того года дошли до $99\frac{1}{2}$. и того безъ сѣ по несмо Наши закладные листы подверглись также общей участи, съ которой можно было мириться въ виду обшихъ же причинъ, повліявшихъ на денежный рынокъ. Но усиливавшаяся вплоть до Ноября мѣсяца тенденція пониженія курса дало мѣстномъ сп и слабой вообще настроеніе биржи спросъ закладныхъ листовъ на листы листовъ очень часто остававшихся въ Сентябрѣ, въ Октябрѣ и даже въ Ноябрьѣ и Декабрѣ 1893 г. безъ покупателей, и ослабленіе въ общего спроса на закладные листы, дало мѣстнымъ спекуляторамъ еще одинъ видъ солидны основательный, по видимому, поводъ произвести давленіе на заемщиковъ въ смыслѣ еще большаго пониженія.

Дѣло дошло до того, что на мѣстѣ едва въ Октябрѣ, Ноябрьѣ и Декабрѣ едва 1893 г. едва предлагались на наши литсы $96\frac{1}{2}$ – $96\frac{3}{4}$ %, тогда какъ на Петербургской биржѣ въ счастъ еще въ Сентябрѣ они были при спросѣ 98 % и предложеніи $98\frac{1}{2}$ % въ началѣ Сентября значились 100 % поку въ графѣ покупателей. въ началѣ это этого періода общее колебаніе курсовъ на закладныхъ листовъ происходило въ предѣлахъ $\frac{1}{2}$ % $\frac{1}{2}$ % и $\frac{1}{2}$ % самое большое, 1 % ниже ниже номинальной ихъ стоимости ихъ, и наши закладные листы требовали именно а нашихъ обыкно на 1 % – $1\frac{1}{2}$ %, ибо въ этой пропорц послѣдней пропорціи выражался и выражается вотъ уже нѣсколько лѣтъ послѣднихъ лѣтъ разница курса нашихъ закладныхъ листовъ по отношеніи къ курсамъ таковыхъ же бумагъ другихъ земельныхъ банковъ.

Хотя въ концѣ Ноября и вплоть до Января 1894 г. курсы закладныхъ листовъ — выразили — наклонность — къ нѣкоторому — незначительному, впрочемъ, повышенію, но это обстоятельство нисколько не повліяло на курсъ нашихъ заклад цѣнныхъ бумагъ павшихъ до безпримѣрнаго въ исторіи нашего банка случая сравненія ихъ съ курсами не только до курса облигации мѣстнаго городского кредитнаго общества, всегда копировавшихся на Петербургской биржѣ на 1%– $1\frac{1}{2}$ % ниже нашихъ листовъ, но даже ниже. Принимая въ соображеніе 1ое что такое положеніе вещей, наступившее съ конца лѣта 1893 г. и продолжавшееся до наступленія новаго 1894 г., заставило заемщиковъ примѣчать прибѣгать къ помощи банка за реализаціею листовъ, 2ое что банкъ, принявъ на ксію комиссію листы, вынужденъ былъ истощить все ресур ср почти

всѣ свои средства на выдачу авансовъ, 3ое, что закладные листы принятые на комиссію не по задержались въ портфель банка нашихъ агентовъ Петербургскихъ агентовъ за всякимъ отсутствіемъ спроса нашихъ и 4ое что наступалъ 1ый Январь 1894 г.

Къ числу причинъ, поведшихъ за собою пониженіе курса на цѣнные бумаги вообще и на закладные листы въ частности относятся между прочимъ два обстоятельства, было много доста Одно, то что банки Частные банки пользовались до 1893 г. и отчасти до осени почти до конца 1893 годва дешевымъ кредитомъ Государственнаго банка и, благодаря этому, имѣвшія имѣли возможность при собственныхъ ограниченныхъ средствахъ осуществить грандіозныя предпріятія въ родѣ конверсіи и выпуска частныхъ бумагъ. должны были Но такъ какъ госу кредитъ въ государственномъ банкѣ въ то время бы въ 18 концѣ 1893 г. быть ограниченъ опредѣленъ Министерствомъ финансовъ не свыше ихъ основныхъ и запасныхъ капиталовъ и слѣд., ограниченъ прежи прежняго; то для частныхъ банковъ оставалось только два выхода или сократить свои операціи или поднять процентъ по вкладамъ. Естественно, что Они и рѣшились на послѣднее и естественно, что отъ повышенія процентовъ на вклады цѣны на биржѣ процентныхъ бумагъ понизились вслѣдствіе отъ отлива капиталовъ ихъ и прилива ихъ по вкладамъ. Наконецъ, А другое то; что слухи о благопріятномъ для Россіи исходѣ переговоровъ по предмету торговаго договора съ Германіею отвлекли значительнымъ образомъ капиталы отъ закладныхъ листовъ къ желѣзно-дорожнымъ акціямъ въ виду ожидаемаго оживленія движенія

ніями (въ послѣднее время С-Петербургскій Учетный ссудный банкъ) уже безъ обязательства, вл[ѣк]ущаго за собою не выдачу закладныхъ листовъ заемщикамъ на руки. Нельзя, однако не сознаться, что отсутствіемъ такого обязательства не имѣлось въ виду достигнуть совершеннаго устраненія этой мѣры изъ практики нашего банка. Напротивъ того банкъ правленіе этимъ хотѣло лишь обезпечить за собою лишь свободу прибѣгать по своему усмотрѣнію къ этому средству по своему усмотрѣнію и по мѣрѣ надобности, соображенной съ тѣми или другими случайностями при слишкомъ быстромъ пониженіи курса.

Въ двадцатилѣтней практикѣ нашего банка не разъ приходилось наблюдать такое положеніе вещей и для спасенія дѣла прибегать къ этой мѣрѣ къ [...] въ это и всегда съ успѣхомъ пр къ устраненію на время изъ практики выдачи закладныхъ листовъ на руки заемщикамъ на руки и даже къ намѣренному замедленію выдачи самыхъ ссудъ, чтобъ какъ нибудь

поставить колебание курса за своих закладных листов вñ влияние всякой случайности, протекающей, изъ чрезмѣрнаго, несвоевременнаго, неумѣлаго и спѣшнаго предложенія ихъ со стороны заемщиковъ. Подобными мѣрами нашъ банкъ достигъ того, что наши листы, отъ времени до времени котируясь на Петербургской биржѣ по цѣнѣ близкой курсу листовъ другихъ земельныхъ банковъ обратили на себя вниманіе хотя и не въ значительной степени вниманіе и мѣстной уже публики. Факты продажи ихъ въ Петербургѣ по курсу болѣе или менѣе близкому къ курсу таковыхъ же бумагъ другихъ земельныхъ банковъ, породили въ ней стремленіе обращаться съ этими бумагами, какъ съ цѣнностями, и помогли къ возбужденію къ нимъ довѣрія, признанію за ними способности привлекать капиталы и быть предметомъ тѣхъ или другихъ сдѣлокъ.

* * *

то обстоятельство, что наши листы, пониженные мѣстными спекулянтами подѣ давленіемъ нуждъ заемщиковъ могутъ еще болѣе до $96 \frac{1}{2}$ – $96 \frac{3}{4}$ могутъ еще болѣе понизиться подѣ давленіемъ вліяніемъ дальнѣйшаго беспорядочнаго и спѣшнаго предложенія, вызываемаго нуждою заемщика въ деньгахъ, а это несомнѣнно отзовется и на петербургской биржѣ, на которой мѣстные спекулянты только и разсчитываютъ сбывать купленные ими на мѣстѣ листы, правленіе рѣшилось прибѣгнуть вынуждено было изыскать средства для прекращенія беспорядочнаго и спѣшнаго предложенія со стороны заемщиковъ на мѣстѣ листовъ. со стороны заемщиковъ приходилось прибѣгнуть или къ временному приостановленію выдачи ссудъ или съ же выдачу ссудъ закладными листами обусловить передачею ихъ для реализаціи банку.

<რევიზორ ევსტათი ღოგაძისთვის განაგზავნი განმარტებითი პარათის მასალები> (გვ. 44)

ავტოგრაფი: С, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 55r.v., 59-60r.v., 46r., 52- 53r.v. (A); 61-62r.v.; 58r. (B).

ნაბეჭდი: Его высокоблагородию господину, ревизовавшему Тифлисский Дворянский земельный банк Евстафию Евстафьевичу Дობецкому, членов правления сего банка объяснительная записка, საქართველო ეროვნული ბიბლიოთეკა, რარიტეტის განყოფილება, ნიკო ნიკოლაძის არქივი №50/15; ილია ჭავჭავაძე, თხზულებათა სრული კრებული 20 ტომად, ტ.16, თბილისი, 2018, გვ. 171-238.

აღწერილობა: ტექსტის ფრაგმენტები ნაწერია თაბახის ფურცლებზე, გვერდის ხან მარცხენა და ხან მარჯვენა ნაწილში განიერ სვეტად და არ მიჰყვება საარქივო პაგინაციის თანმიმდევრობას. A ვარიანტის დასაწყისი თითქმის ზუსტად იმეორებს მე-16 ტომში გამოქვეყნებული ტექსტის გვ. 191-ის 12-17 სტრიქონებს და მთლიანობაში არ სცდება 203 გვერდის მე-10 სტრიქონს. შესაბამისად, ეს უნდა იყოს ზემოხსენებული პუბლიკაციის შუა ნაწილის შავი ჩანაწერები, მაგრამ მნიშვნელოვნად განსხვავებული, რადგან აქ არის ისეთი პასაჟებიც, რომლებიც გამოქვეყნებულ ტექსტში შეტანილი არ არის. B ავტოგრაფის პირველი აბზაცი, სწორებების გათვალისწინებით, პირდაპირ არის გადატანილი A-ში. შესაბამისად, B უფრო ადრეულია და უფრო ძლიერადაც არის ნასწორები. ხელნაწერები წარმოადგენს განმარტებითი ბარათის ძალიან ადრეულ, შავ ვარიანტებს, მნიშვნელოვანი სხვაობებით.

დათარიღება: რამდენადაც პუბლიკაციაზე ცენზურის ნებართვა გაცემულია 1895 წლის 25 ივნისს, ნარკვევი მანამდე უნდა იყოს დაწერილი.

45, 20 „по одной и той же системе“ – ხელნაწერში იყო одной и тоже.

48. 35 „соображение что, то обстоятельство, что“ – სიტყვა „обстоятельство“ გვერდიდან გვერდზე არის გადატანილი და მარცვალი „ство“ მეორდება.

50. 12 „Князь Мачабели указывает“ – საუბარია ივანე მაჩაბელზე, რომელიც უჩიოდა ბანკის გამგეობას.

50. 19 „принадлежало Мириманову“ – საუბარია თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის ერთ-ერთ დამგირავებელზე, რომელმაც თანხა ვერ გადაიხადა და მამული გაუყიდეს.

50. 36 „князьями Абхазии“ – დაკონკრეტებული არ არის, აფხაზთა გვარის რომელი წარმომადგენლები იგულისხმება.

В ავტოგრაფი:

удовлетворяющим необходим – соответствующими цѣли, состоящей въ огражденіи банка отъ нѣпомѣрныхъ и не посильныхъ убытковъ въ сравненіи съ прибылями. А чтобы избѣгнуть незначительныхъ убытковъ на это челоѣчество еще не изобрѣло избѣгнуть же во всякомъ случаѣ незначительныхъ убытковъ внѣ всякой челоѣческой возможности при условіи въ установленія стоимости залоговаго имущества возможно близко къ дѣйствительно[й] его цѣнѣ; что требуется не на томъ основаніи, что чѣмъ меньше эта стоимость, тѣмъ безопаснѣе. Принимать же за осно-

ваніе опредѣленія стоимости правило чѣмъ меньше, тѣмъ безопаснѣе — это значило бы совершенно упразднѣнн устраничь необходимость оцѣнокъ и упразднѣнн самую операцію ссудъ могущую дѣйствовать существовать и развиться лишь при одномъ условіи установленія стоимости налога возможно близкой къ дѣйствительной ети. Тамъ же, гдѣ по существу предпріятія и цѣли оцѣночнаго дѣйствія предстоить трудная задача опредѣлять по доходности дѣйствительную стоимость имущества недвижимаго имущества, зависящая отъ многообразныхъ и многосложныхъ условій обстоятельство условій часть — намѣренно — скрывааемыхъ — владѣльцемъ имущества а недоступныхъ часто скрывааемыхъ не предусматриваемыхъ по естественной человѣческой слабости обстоятельствахъ, а еще болѣе [всего] чаще прозрѣвать которія не въ силахъ человѣкъ, а еще чаще въ намѣренномъ извращеніи или сокрытіи со стороны владѣльца имущества съ цѣлью получить ссуду въ наибольшемъ разямѣрѣ, всѣхъ данныхъ, могущихъ послужить точнымъ основаніемъ для оцѣнки, избѣгнуть незначительныхъ убытковъ. на это человѣчество еще не изобрекло безусловныхъ средствъ; иначе трудная задача правильной оцѣнки была бы всякія человѣческія усилія пока оказываются тщетными въ стремленіи безошибочнаго установленія опредѣленія дѣйствительной стоимости залоговаго имущества пока оказываются тщетными и неподдающимися какимъ либо точно установленнымъ непреложнымъ правиламъ. Въ виду этого многое остается на долю прозорливости, предусмотрительности вниманія и добросовѣстности т. е. субъективныхъ качествахъ лица, производящейаго оцѣнку, а такъ какъ качества эти субъективнаго характера, то и не исключаютъ возможности ошибокъ. Ошибки эти поэтому естественны и неизбѣжны и убытки отъ этихъ ошибокъ и терпимы и ноен выносимы за исключеніемъ весьма и весьма рѣдкихъ случаевъ.

Констатированіе ревизіоннымъ отчетомъ факта преувеличенныхъ доходностей по городскимъ имуществамъ и вслѣдствіе этого преувеличенныхъ оцѣнокъ хотя имѣеть и можетъ имѣть мѣсто въ числѣ причинъ причисляемыхъ происходящихъ убытковъ въ происходящихъ порождающихъ убытки, но ни одно изъ имѣній примѣрно указанныхъ отчетомъ, по коимъ оказались доходы преувеличенными, не оставались по сіе время за банкомъ увеличеніе процента скидки съ 20 % до 30 % и 40 % ни въ какомъ случае не можетъ имѣть значенія средства противъ этого зла. преувеличенія въ смыслѣ [...] или допускаемо его устраниенія сего послѣдняго въ будущемъ.

Какъ ни трудно упорядоченіе оцѣнокъ въ этомъ смыслѣ

Это само по себе понятно без дальнейших разъяснений, ибо раз действия во допускаясь возможность преувеличения валового дохода скидка 30% и 40 % теряет всякое значение какой то ни было меры для устранения дѣла. Что значить установление увеличеннаго хотя бы минимальнаго того или другаго предѣла минимальнаго размѣра скидки съ валового дохода, когда предѣлы раз допускаясь возможность безпредѣльнаго преувеличения этого дохода? Тутъ весь вопросъ въ устраненіи возможности преувеличения дохода. Трудно ли преувеличить доходъ еще на 10 % и 20 %, чтобы потомъ ихъ скинуть? Тутъ весь вопросъ въ устраненіи возможности самаго преувеличения доходности, какъ первоисточника неправильности оцѣнки, при условіи, конечно, въ преднамѣренной недобросовѣстности оцѣнщика? Тутъ весь вопросъ въ устраненіи возможности преувеличения доходности, а это должно быть устранено лишь прямымъ путемъ, а не въ увеличеніи размѣра скидки, съ сего представляющей собою лишь фикцію, а не дѣйствительную меру къ у поражающую зло въ самомъ его источникѣ. При томъ условіи мѣстнаго характера, что въ городахъ района дѣйствій банка контр не воее договоры найма квартиръ обычно квартирная плата за весь за весьма рѣдкими исключениями, совершаются безъ письменныхъ актовъ и, слѣдовательно, доходъ съ квартиръ приходится опрѣделять со словъ квартирантовъ и владѣльцевъ имущества. весьма часто не надежныхъ скрывающихъ дѣйствительность въ ущербъ справедливости и въ угождение владѣльца, каковое обстоятельство опрѣделение дѣйствительной доходности по необходимости ложится на становитесь затруднительнымъ, и всецѣло подаетъ предоставляется усмотрѣнію оцѣнщика. а потому преимущественное значение чистаго дохода для установления стоимости имущества значительно ослабляется. Практика вообще всѣхъ банковъ осязательно доказала, что доходность, какъ преимущественная исходная точка отправленія для оцѣнокъ, оправдала себя лишь по отношенію земельныхъ имуществъ, а относительно городскихъ недвижимостей явила [собою] весьма болѣе или менѣе шаткое основаніе въ особенности въ столицѣ, гдѣ въ конихъ ибо въ сихъ послѣднихъ она менѣе всего подвергается колебанію къ случайнымъ колебаніемъ, обусловленнымъ случайными обстоятельствами вельдствіе разнымъ исключительнымъ случаямъ подвергается колебаніямъ, поражаемымъ исключительными обстоятельствами, такъ имѣющими мѣсто и значеніе лишь для провинціальнаго городовъ. случайными рѣдкими исключениями на опрѣдляется письменными договорами

Упорядоченіе въ этомъ смыслѣ оцѣнокъ предъ представляется столь трудною задачею, что человѣчество еще пока еще не изобрѣло безусловныхъ и непреложныхъ правилъ къ огражденію кредитнаго учрежденія отъ преувеличен возможности преувеличенія оцѣнокъ стоимости залоговъ при оцѣнкахъ доходности залоговыхъ имуществъ и въ этомъ тщетномъ пока усиліи къ устраненію этой возможности ничего другого не нашло, какъ положиться главнымъ образомъ на умѣніе и добросовѣстность лицъ, производящихъ—собирающихъ собирающихъ данные для оцѣнки и производящихъ самую оцѣнку.

Въ этихъ качествахъ оцѣнщика именно и заключается вся главнымъ образомъ вся гарантія въ правильномъ он и точномъ опредѣленіи установленіи размѣра доходности имуществъ, а потому правленіе банка предписало состоящей при немъ оцѣнчичей К-сии, не отступая ни мало отъ правилъ оцѣнчичей инструкціи, отнюдь строго наблюдать, чтобъ доходность выводима была возможно точно и соотвѣтственно дѣйствительности. При такомъ порядкѣ скидка 20 % и 30 % съ исчисления валоваго дохода городскихъ имуществъ скидка 20 % и 30 % не только достаточна для полной гарантіи банка отъ убытковъ, но, по мѣстнымъ условіямъ даже слишкомъ велика, ибо почти ни одно городское имущество въ во всемъ районѣ дѣйствій банка не носитъ такого расхода на исправное содержаніе и на простой квартиръ.

Тѣмъ не менѣе правленіе банка въ виду важностей для безубыточнаго и успѣшнаго хода дѣлъ банка и во исполненіе предписанія Г^{на} Министра финансовъ озабочено изыскать, по мѣрѣ силъ своихъ и возможности, средства и мѣ принять мѣры къ тому, чтобы направить дѣйствія оцѣнчичей К-сии къ правильному и точному выясненію всѣхъ данныхъ и условій, при конихъ только и возможно и основаній, обусловлюющихъ бъ правильность вывода опредѣленія стоимости дѣйствительной стоимости имъ залоговаго имущества. Въ этихъ видахъ вновь изготавляется инструкція для оцѣнокъ, которая будетъ соображена какъ съ указаніями опыта. двадцатилѣтней практики Тиф. Зем. банка и опыта другихъ земельныхъ ипотечныхъ кредитныхъ учреждений, а равно съ данными так и съ указаніями на этотъ предметъ отчета ревизіи. Пока [...] правленіе банка почтительнѣйше проситъ Особенную канцелярію по кредитной части исходатайствовать у Его превосходительства Г^{на} Министра финансовъ разрѣшеніе процентъ капитализаціи дохода земельныхъ имуществъ оставить въ а равно процентъ скидки съ валоваго дохода по городскимъ имуществамъ оставить въ прежнемъ размѣрѣ темъ болѣе, что впредь до разсмотрѣнія

и утверждения Общимъ Собраніемъ изготовляемой вновь инструкціи для оцѣнокъ, согласно съ какъ этого требуетъ §64 устава. Правленіе вынуждено приостановить операцию ссудъ впредь. Ходатайство это вызывается тѣмъ безвыходнымъ положеніемъ что предложеніе Министерства финансовъ капитализировать чистую доходность земельныхъ имуществъ изъ 7 % скидывать съ валоваго дохода городскихъ имуществъ 30 % и 40 %, независимо отъ того, что ~~ведеть къ~~ грозить прекращеніемъ операциі ссудъ ставить правленіе въ необходимость при скорбную име-принять на себя смѣлость ~~ослушаться~~ указанія Его высокопревосходительства Г^{на} Министра финансовъ или ~~посяг~~ для исполн осуществленія этого указанія ~~посяга~~ присвоить себѣ право общаго собранія измѣнить инструкцію для оцѣнокъ и тѣмъ посягнуть на его права, точно опредѣленныя § 64 устава: исключительно присвоенную общему собранію силою §64 устава.

~~{А потому это увеличеніе, процента скидки служа лишь тормозомъ, задер напрасно задерживающимъ лишь развитіе операциі ссудъ, не}~~

Этимъ именно обстоятельствомъ, а ни чѣмъ либо другимъ объясняется, что имѣнія г. Тифлиса дали почти всю сумму убытковъ и при томъ лишь въ періодѣ времени 1883-1884 г.г. составляя это оказались убыточными лишь въ періодѣ времени 1883-1884 г г. сопоставляя почти на всю сумму за незначительнымъ исключеніемъ убытковъ, понесенныхъ банкомъ за все время его существованія. Сопоставляя этотъ выводъ съ результатами операциі ссудъ подь город им залогъ вообще городскихъ недвижимыхъ имуществъ до и послѣ 1883 и 1884 г.г. какъ г. Тифлиса такъ и прочихъ городовъ, до и послѣ означеннаго выше періода времени, а равно такъ и другихъ городовъ района за все время существованія банка, нельзя не усмотрѣть, что ~~число~~ въ сихъ послѣднихъ случаяхъ ~~убыточныхъ~~ имѣній сократилось въ столь значительной степени остающихся за банкомъ городскихъ недвижимыхъ имуществъ и ~~сократилась~~ въ столь значительной степени незначительны по своему числу и суммѣ убытковъ, что ~~мо~~ представляются какъ бы неизбежнымъ послѣдствіемъ этого рода операциі въ ходѣ дѣль всякаго предпріятія вообще и въ ссудной операциі въ частности. Принимая во вниманіе, что во всѣхъ указанныхъ выше сего случаяхъ банкъ дѣйствовалъ по одной и тойже системѣ оцѣнокъ и при существованіи минимума ~~проценто~~въ скидки съ валоваго дохода въ размѣрѣ 20% и разсматривая это обстоятельство въ связи съ тѣмъ, что при отсутствіи исключительныхъ и особенныхъ обсто событий, ~~но такая~~ система и такой минимумъ размѣра скидки ~~нарушающій~~ производящихъ временно нѣкоторое замѣшательство въ экономической судьбѣ того или

другого города, дѣй такая система оцѣнокъ и такой размѣръ процента скидки не могутъ ни быть признаны [ми]

* * *

бы естественными по своей неизбѣжности и поэтому нѣтъ средствъ и мѣръ предупредить ихъ какими либо правилами. Всякая попытка къ устраненію подобныхъ ошибокъ безсильна и тщетна и потому увеличеніе въ этомъ отношеніи процента скидки до 30 % и 40 % не можетъ имѣть никакого значенія и если увеличеніе процента скидки съ валоваго дохода предполагается городскихъ имуществъ за признается средство и мѣру противъ этихъ ошибокъ вызывается заботою увѣренностью помочь въ этомъ направленіи въ этомъ случаѣ дѣлу, то нѣтъ основанія быть въ этомъ эта увѣренность не имѣть подъ собою никакой почвы.

В წყაროსთან დაკავშირებით:

„избѣгнуть же во всякомъ случаѣ незначительныхъ убытковъ внѣ всякой человеческой возможности“ – აქ ტექსტია ჩამატებული და ეს ფრაზა ორივეგან არის.

„средства и мѣры принять мѣры къ тому“ – გვერდიდან გვერდზე გადასვლისას წინდებული კბ მეორედება.

<განმარტებითი ბარათი ფინანსთა მინისტრისადმი> (გვ. 55)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №18, 1 – 15 გ.,v., 16გ. (A); №203, 41გ., 54 გ.v., 56გ.v., 57 გ. (B).

აღწერილობა: A ტექსტი წარმოადგენს თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის სახელით დანერილი პასუხის შავ ვარიანტს ფინანსთა მინისტრის მიერ გაგზავნილ შენიშვნებზე, B ტექსტი კი არის ამავე ტექსტის თავდაპირველი შავი მონახაზის ფრაგმენტი. B ხელნაწერის თავფურცელი და ტექსტი არქივში დაცულ ანაკინძში №203 სხვადასხვა ადგილას არის, მაგრამ მათ შორის კავშირი ამკარაა. მინისტრისადმი მიმართვის თავფურცელზე ვკითხულობთ: „Во исполненіе предписанія Вашего Высокопревосходительства отъ“, ტექსტი კი იწყება სიტყვებით: „Во исполненіе предписанія Его Высокопревосходительства г-на Министра финансовъ“. ეს ტექსტი დაუსრულებელია. A ხელნაწერი დასრულებულია და ფურცლები დანომრილია. 1 გ.-ზე სათაურის ზევით აწერია – „1“, 3 გ.-ზე – „ПИСЬМО 2“, 5 გ.-ზე – „ПИСЬМО 3“, 7 გ.-ზე – „(ПИСЬМО) 4“, 9 გ.-ზე – 5. 11 გ.-ზე – „6 (ПИСЬМО)“, 13 გ.-ზე – „7 ПИСЬМО“, 15 გ.-ზე – 8 (ПИСЬМО)“. ამ სახით დანომრილია ფურცლები.

დათარილება: დოკუმენტზე სხვისი ხელით არის მიწერილი თარიღი: 1896 წლის 18 ოქტომბერი.

55. 2 „**Ваше Высопревосходительство!**“ – იგულისხმება რუსეთის იმპერიის იმჟამინდელი ფინანსთა მინისტრი – სერგეი ვიტე.

56. 37 „**пр нимъ**“ – ტექსტში გადახაზული უნდა ყოფილიყო, მაგრამ, არ არის.

60. 4 „**ревизорскимъ отчетомъ**“ – იგულისხმება რევიზორ ევსტათი დობეცკის მიერ ჩატარებული რევიზიის შედეგად დაწერილი ანგარიში.

61. 10 „**совѣ**“ – ტექსტში გადახაზული უნდა ყოფილიყო, მაგრამ, არ არის.

65. 35 „**дополнительнтельные**“ – სიტყვის გადატანისას მარცვალი მეორდება, მწერალს გადახაზვა დაავინყდა და ტექსტში ჩვენ მიერ არის გადახაზული.

67. 4 „**сліванія** образомъ“ – მეორე სიტყვა გადახაზული ტექსტის წინაც არის და ავტორს გადახაზვა დაავინყებია.

69. 36 „**Принимаю въ сообра[же]ніе**“ – პირველი სიტყვა გადახაზულია და ქვეშ აქვს კლაკნილი ხაზი. გამომდინარე იქიდან, რომ ეს სიტყვა წინადადების სტრუქტურის გამართულობისათვის აუცილებელია, გადახაზული სიტყვის ქვეშ გასმული კლაკნილი ხაზი მის აღდგენას უნდა ნიშნავდეს და ამიტომ აღვადგინეთ.

74. 26 „**дома бр. Арцруни**“ – საუბარია გრიგოლ არწრუნის ქარვასლაზე.

75. 15 „**лишь одинъ конкрет**“ – გადასახაზი ტექსტის ეს ნაწილი წინა გვერდზე დარჩა გადაუხაზავი.

В ტექსტი:

Его Высокопревосходительству г^{вы} Министру финансовъ.

Во исполненіе предписанія Его Высокопревосходительства г-на Министра финансовъ отъ 5го Апрелья сего 1896 г. за №5672 Правленіе Тифлисскаго Дворянскаго Земельного Банка имѣеть честь донести слѣдующее:

1) Приняты мѣры къ продажѣ съ вольныхъ торговъ всѣхъ недвижимыхъ имѣній имуществовъ, находящихся въ вѣдѣніи банка свыше уставнаго срока, для чего въ непродолжительномъ времени будутъ изготовлены и напечатаны публикаціи о днѣ и условіяхъ торга.

2) Сдѣлано распоряженіе по бухгалтеріи и канцеляріи объ упорядоченіи счетоводства и дѣлопроизводства для чего предписано бухгалтеріи ввести въ смыслѣ веденія главныхъ книгъ и вспомогаельныхъ книгъ въ аккуратно въ надлежащемъ числѣ порядке и аккуратности и связи между собою съ

непремѣнною обязанностью снабжать и ихъ итогами и транспортами, а канцеляріи ѳ снабдить дѣла описями ~~входящихъ~~ имѣющихся въ нихъ бумагъ, принято въ руководство указаніе о необходимости завѣренія черновыхъ, объ устройствѣ отдѣльнаго помѣщенія архива, завѣдываніе коимъ поручается одному изъ служащихъ въ канцеляріи банка.

3) Принято въ руководство и къ исполненію указаніе, чтобъ немедленно вслѣдъ за переходомъ ~~правъ~~ въ собственность банка имѣній ставшихся непроданными на вторичныхъ торгахъ совершить на сіи имѣнія подлежащіе крѣпостные акты.

4) ~~Предложеніе~~ Предписаніе же внести отчетъ ревизора на обсужденіе членовъ общаго собранія ~~отчетъ ревизора~~ которое должно было быть создано въ непродолжительномъ, по возможности, времени, до сей поры не могло быть исполнено по слѣдующей уважительной причинѣ. Предписаніе, въ коемъ заключается и предложеніе о внесеніи ревизорскаго отчета на обсужденіе общаго собранія было получено правленіемъ лишь 16го Апрѣля, а къ 20^{му} числу того же мѣсяца уже былъ уже заблаговременно опубликованъ созывъ очереднаго общаго собранія. Вслѣдствіе этого краткаго промежутка времени между полученіемъ указаннаго выше предписанія и днемъ открытія очереднаго собранія вышеупомянутый отчетъ не могъ быть представленъ на обсужденіе этого собранія безъ нарушенія порядка, установленнаго въ подобныхъ случаяхъ § 82 устава, требующаго, чтобъ предложеніе вносимое на обсужденіе общаго собранія, было опубликовано въ числѣ предметовъ занятій по крайней мѣрѣ за двѣ недѣли до дня открытія собранія при непременномъ условиіи, чтобъ предложеніе было снабжено еъ заключеніями правленія и Наблюдательнаго Комитета. Эта краткость времени въ связи съ важностью и сложностью и ~~множествен~~ значительнаго числа отдѣльныхъ вопросовъ, возбуждаемыхъ ревизорскимъ отчетомъ поставили правленіе и Наблюдательный комитетъ внѣ всякой возможности сдѣлать отчетъ ревизора предметомъ занятій бывшаго очереднаго собранія, ибо въ продолженіе этого краткаго промежутка времени ни одно изъ обязательныхъ требованій § 84 немогло быть соблюдено. Въ ~~виду~~ интереса порожденнаго Правленію банка оставалось лишь воспользоваться бывшимъ очереднымъ собраніемъ для ознакомленія членовъ банка какъ съ содержаніемъ предписанія Г-на Министра, такъ и ревизорскаго отчета. Съ этою цѣлью было испрошено у Канцеляріи по кредитной части разрѣшеніе напечатать упомянутое предписаніе Его Высокопревосходительства вмѣстѣ съ приложеннымъ къ нему отчетомъ ревизора для раздачи членамъ общаго Собранія съ цѣлью ~~одно-отглашенія~~ и о ознакомленія ихъ съ ихъ

содержаніємъ. Независимо отъ этого, предписаніе Г-на Министра вмѣстѣ съ приложеннымъ къ нему отчетомъ ревизора было предложено къ слушанію общаго Собранія съ необходимыми комментаріями, направленными къ выясненію лишь сущности самаго содержанія заключающихся въ нихъ указаній и вопросовъ, по своей спеціальности представляемой недвижимою собственностью. Такое увеличеніе процента капитализаціи и скидки Правленіе позволяетъ себѣ признать искусственнымъ на томъ основаніи, что ни въ общихъ условіяхъ, денежнаго рынка общія капиталовъ, ищущихъ въ настоящее время помѣщенія опредѣляющихъ въ настоящее время въ видѣ [процента] ту или другую выгоду для помѣщенія капиталовъ ни въ мѣстныхъ опредѣляющихъ условіяхъ обстоятельствахъ, обусловливающихъ то или другое экономическое положеніе [движимыхъ] имѣній по отношенію той степени выгоды ихъ которая пользовался ими извлекается изъ нихъ на [...] ни въ практическомъ рѣзультатѣ примѣненія существовавшаго до сего процента капитализаціи и скидки за все время дѣятельности банка и ни въ указаніяхъ замѣчаніяхъ ревизорскаго отчета не найдется нельзя нѣтъ никакого указанія на то, чтобы эта сторона оцѣночнаго дѣла представляла какую либо опасность для банка и слѣд., требовала бы того или другого измѣненія. въ особенности въ настоящее время.

Въ то время когда шести процентныя бумаги частныхъ банковъ едва находили капиталы. помѣщенія и свыше предложеніе даже шестипроцентнаго даже дисконтъ роста едва привлекалъ вклады къ кредитнымъ учрежденіямъ, капитализація изъ 6% чистаго дохода земельныхъ имуществъ изъ 6% и скидка 20 % и 30 % процентовъ съ валоваго дохода городскихъ имуществъ оправдывали свое назначеніе не прекращали путей къ приливу капиталовъ для тѣхъ и другихъ пріобрѣтеніяхъ недвижимыхъ имуществъ представляли достаточную гарантію для успешной продажи, въ случаѣ надобности, тѣхъ или другихъ имуществъ [...] ни мало не препятствовали къ притоку капиталовъ къ тѣмъ или другимъ недвижимымъ имуществамъ съ цѣлью ихъ пріобрѣтенія когда онъ предъ то какое нѣтъ основанія полагать, что такой процентъ капитализаціи и скидки не оправдаетъ своего назначенія именно съ настоящаго времени, когда и процентныя бумаги находятъ сбытъ при 5 % 5 %, 4 ½ % роста ищутъ помѣщенія изъ 20—5 %, 4 ½ % роста въ частныхъ процентныхъ бумагахъ и по вкладамъ и того меньше, за меньшее того. за меньше даже того.

Общія экономическія условія денежнаго рынка вліянія на изобиліе капиталовъ измѣнялись обращенія капиталовъ изм измѣнялись къ лучшему денежнаго рынка

Пронимая во вниманіе, что тотъ по или другой размѣръ процента капитализаціи и скидки имѣеть исключительно своею цѣлью сдѣлать ставить по своей доходности то или другое имущество доступнымъ свободному приливу капиталовъ по его установить ту подоходную стоимость того или другого ему недвижимаго имущества въ первомъ случаѣ установить уловить тотъ ту величину выгоды которая отъ эксплуат. эксплуатаціи земельного имущества, которая способна вызвать наиболншій спросъ уловить тотъ процентъ выгоды, который безъ затрудненія привлечетъ въ достаточной мѣрѣ капиталъ для приобрѣтенія имущества которая способна привлечь капиталъ въ достаточной мѣрѣ капиталъ или спросъ для приобрѣтенія на случай его продажи, а во второмъ случаѣ свести оставить на долю чистаго дохода ту часть помѣ въ которую можетъ довольствоваться капиталъ повсюду замѣтно явное стремленіе къ пониженію процента роста на капиталъ, когда капиталы привлекаются безъ затрудненія къ частнымъ даже процентнымъ бумагамъ изъ за 5% и 4 ½ %, а когда по вкладамъ довольствуются и текущимъ счетамъ довольствуются и даже и меньшимъ процентомъ процентомъ:

Переходя отъ этаго такое общее положеніе вещей имѣющее свое мѣсто въ Имперіи безъ вліянія этого положенія вещей которое не мо кон естественно не могяъ остаться и р районъ действий Тифлискаго Дворянскаго Земельнаго Банка къ чисто мѣстнымъ условіямъ, и от справедливость требуетъ сказать, что прода а потому возбужденіе вопроса объ увеличеніи процента капитализаціи и скидки именн именно въ такое въ настоящее время.

<შესაბავალი სარჩელზე ნისქვილთან დაკავშირებით> (გვ. 80)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 17r., 16 r. v., 13 r., 14 v., 15 r.v., 14 r. (A); 18 r., 17 r., (B).

აღწერილობა: A ხელნაწერი შავი მელნით არის ნაწერი დიდი ზომის ცალხაზიან ფურცლებზე, გვერდის მარცხენა ნაწილში, ვიწრო სვეტად. B ხელნაწერი კი, რომელიც უფრო ადრეულია, თაბახის გვერდზე ორ სვეტად არის განთავსებული. ძირითადად ისიც მელნით არის ნაწერი, მაგრამ ბოლოში ერთი მუხლი ფანქრით არის მიწერილი. აქ გვხვდება ძირითადი პუნქტების მონახაზი, რომელიც, სავარაუდოდ, ილია ჭავჭავაძემ სარჩელზე პასუხის დასაწერად ჩაინიშნა. ეს პუნქტები ძირითად ტექსტში ან პირდაპირ არის გამოყენებული, ან გათვალისწინებულია. ამ ჩანაწერების ერთი ნაწილი შესრულებულია იმავე ფურცელზე, რომლითაც იწყება ძირითადი ტექსტი, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს მათ ურთიერთკავშირს. ტექსტი

სასამართლოში ილია და ოლა ქავჭავაძეების წინააღმდეგ ზაალ გურამიშვილის ნდობით აღჭურვილი პირის მიერ შეტანილ სარჩელზე ილია ქავჭავაძის შესაგებელის შავი ვარიანტია.

დათარილება: რამდენადაც ტექსტში 1901 წლის 18 დეკემბერი წარსულ დროშია მოხსენიებული, იგი ამ დროის შემდეგ უნდა იყოს დაწერილი.

„Сизифова трудъ“ – სიზიფე ბერძნული მითოსური პერსონაჟია, რომელიც ღმერთებმა დასაჯეს. მას მთის მწვერვალზე აჰქონდა უზარმაზარი ლოდი, რომელიც მაშინვე უკან გორდებოდა, შემდეგ ისევ აჰქონდა და ასე გრძელდებოდა დაუსრულებლად. ილია ქავჭავაძე იდიომს იყენებს იმ მნიშვნელობით, რომ ის, რის გაკეთებასაც მას მიაწერდა მომჩივანი, სიზიფეს მსგავს ძალისხმევას მოითხოვდა და მისი განხორციელება მაინც წარმოუდგენელი იყო.

82. 16-20 „Далѣ въ этомъ же . . . истца плотина“ – ეს აბზაცი დაუსრულებელია, მაგრამ შემდეგ აბზაცში თავიდან არის იგივე აზრი ჩამოყალიბებული.

83. 35 „самовольное с моей стороны запруды“ – აზრი დაუსრულებელია, შემასმენელია გამორჩენილი.

84. 3 „съ апелляціонною жалобою“ – ხელნაწერში იყო жалоба

84. 10 „доказательствами“ – ხელნაწერში იყო доказательство

В წყარო:

Ө принадлежности земли указан

1) Прямая линия забора есть граница.

2) Самъ истецъ говорить, что мои сооруженія находятся не на землѣ опеки, а около канавы опекаемаго. Просительный пунктъ.

3) Что въ Декабрѣ провель, слѣд въ зимніе мѣсяцы затоплялась, и продолжало затоплять въ моментъ заявленія. Наконецъ сама истцевая сторона просила о назначеніи осмотра въ Январѣ.

4) Я согласенъ, если будетъ угодно противной сторонѣ на мѣстный осмотръ, предоставляя сей послѣдней какое угодно время для осмотра, если въ виду имѣющихся уже данныхъ палата найдетъ нужнымъ это.

5)

относи

1) Прямая линия забора, сослаться на планъ истца и признаніе опекуна.

2) Если въ Февралѣ дошло до свѣдѣнія, что устроенные сооруженія въ Декабрѣ затопили земли истца, то осмотръ въ Январѣ какъ разъ кстати. Это одно, а второе сами просили назначить въ Январѣ осмотръ

3) Если сооружена плотина на землѣ истца, то что назначить просьба о снятіи сооруженій около канавы, вѣдь около канавы можетъ и моя земля.

Въ прошеніи поданномъ въ Окружный судъ сказано:

1) Въ Декабрѣ 1899 г. я построилъ въ мѣстности называемой Чала, близъ рѣчки Арагвы мельницу съ канавой, продолживъ послѣднюю до существующей канавы опекаемой мельницы.

2) „Но чтобы поднять уровень воды для надобностей своей мельницы“ будтобы „сдѣлалъ на принадлежащей опекѣ землѣ вдоль канавы плотину.

3) Отъ устройства такой канавы плотины поверхность воды в опекаемой канавѣ поднимается и затопляетъ участокъ опекаемаго имѣнія примѣрно въ 8 десятинъ.

Просительный пунктъ

1) обязать меня устроенныя мною сооруженія, „около мельничной канавы“, принадлежащей опекѣ.

Въ Палатѣ

1) „Основаніемъ къ предъявленію иска послужило то обстоятельство, что я самовольно соорудилъ запруду въ предѣлахъ опекаемаго имѣнія, вслѣдствіе чего затоплялась часть имѣнія и такимъ образомъ причинены убытки.

Свидетели

Мирумовъ: запруда устроена мною два года тому назадъ, [валикъ] существовалъ и раньше.

2 Ноября 1901 г. мы просимъ отсрочить осмотръ.

2го Ноября 1901 г. мы подаемъ общую просьбу отсрочить осмотръ, назначенный на 4ое Ноября 1901 г.

Ноября 28 дня 1901 г. просимъ Атабеко[ва] о назначеніи осмотра, отложеннаго 4го Ноября.

Въ 18 Декабрѣ 1901 вновь просимъ о назначеніи осмотра.

Въ Декабрѣ 1900 г.

შენიშვნები V წყაროსთან დაკავშირებით:

„Мирумовъ“ – მხოლოდ გვარით არის მოხსენიებული და იდენტიფიცირება ვერ ხერხდება.

„просимъ Атабеко[ва] о назначеніи осмотра“ – სავარაუდოდ, საუბარია გეორგ კაზარის ძე ათაბეგოვზე, რომელიც 1901 წელს იყო მიწათმოწყობის დავების რევიზორი.

<ხელნაწილი გაზეთ „ივერიის“ მყიდველისგან თანხის მიღებაზე> (გვ. 84)

ხელნაწერი: C, ალექსანდრე სარაჯიშვილის არქივი, №7.

აღწერილობა: ტექსტი ქართულ ენაზე შავი მელნით სუფთად არის ნაწერი თაბახის ფურცელზე და ბოლოში ხელმოწერილია.

თარიღი: 1902 წლის 8 ივნისი.

84. 16 „Александрю Ивановичу Сараджеву“ – საუბარია ქართველ პუბლიცისტსა და საზოგადო მოღვაწეზე, რომელმაც ილია ჭავჭავაძისგან შეისყიდა გაზეთი „ივერია“.

<განაცხადვა პრიკაზის ვალების დაფარვის ნებართვასთან დაკავშირებით> (გვ. 84)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 90 რ.

აღწერილობა: ცალხაზიან ფურცელზე შავი მელნით ნაწერი, მსუბუქად ნასწორები, დაუსრულებელი. ტექსტი წარმოადგენს ნაწყვეტს ფინანსთა მინისტრის წინაშე შუამდგომლობის შავი ვარიანტისას.

დათარიღება: ტექსტში 1903 წლის 30 აპრილი წარსულ დროშია მოხსენიებული. შესაბამისად, ამ დროის შემდეგ უნდა იყოს დაწერილი.

<განაცხადი საკუთარ გვლოგელოგაში არსებული მამულების შესახებ> (გვ. 84)

ხელნაწერი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №26.

აღწერილობა: განაცხადს, რომელსაც ოფიციალური ნაბეჭდი ფორმა, ახლავს კითხვარი ქართულ და რუსულ ენებზე და შევსებულია ქართულად. ბოლოში ხელმოწერილი არ არის და ვფიქრობთ, რომ შავი პირი უნდა იყოს. ამას ადასტურებს მცირეოდენი სწორებებიც.

თარიღი: 1903 წელი.

85. 2 „домъ Сагиновской“ – იგულისხმება მწერლის და – ელისაბედ ჭავჭავაძე-საგინაშვილისა.

<განაცხადი საქართველოს კონსტიტუციურ-დემოკრატიული პარტიის შექმნის შესახებ> (გვ. 85)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №1016, 1, 2, 7, 8 რ. (A); №1016 3-6r (B).

აღწერილობა: B ტექსტი არის უხაზო ფურცლებზე შავი მელნით ნაწერი და ნასწორები ავტოგრაფი; A ავტოგრაფის მიხედვით მანქანაზე ნაბეჭდი ტექსტია, რომელიც ისევ არის ნასწორები და შევსებული ილია ჭავჭავაძის მიერ.

დათარიღება: რამდენადაც ტექსტში ნახსენებია 1905 წლის 17 ოქტომბრის მანიფესტი, ის ამ თარიღის შემდეგ უნდა იყოს დაწერილი..

85. 27 „Манифестомъ 17го Октября“ – იგულისხმება 1905 წლის 17 ოქტომბრის მანიფესტი, რომლითაც სახელმწიფო სათათბიროს მიენიჭა ახალი უფლებები საკანონმდებლო საქმიანობაში.

В წყარო:

Манифестомъ 17го Октября хотя и возвѣщены нѣкоторыя права гражданъ Россійской Имперіи на началахъ свободы слова, печати, сходокъ, стачекъ, неприкосновенности личности и жилищъ, но этѣ вольности не вполне соотвѣтствуютъ и не вполне удовлетворяютъ требованіямъ и стремленіямъ лучшей и передовой части русскаго общества.

Въ независимой печати, какъ русскоѣ, такъ и грузинскоѣ уже указывается что и послѣ 17го Октября много чего остается неопредѣленнаго, не выясненнаго, не досказаннаго: пройдены почти молчаніемъ коренные вопросы объ отвѣтственности министровъ, о всеобщемъ избирательномъ правѣ, ~~юри~~ не дано даже юридическаго имени устанавливаемому манифестомъ новому порядку. Все это указывается какъ въ рѣчахъ, такъ и въ печати.

Даже въ этомъ урѣзанномъ и недосказанномъ видѣ возвѣщенные вольности ничѣмъ не обезпечены за гражданами. Онѣ Манифестъ представляетъ изъ себя лишь общанія, ибо о мѣрахъ, направленныхъ къ осуществленію и введенію въ жизнь возвѣщенныхъ свободъ онъ не говорить ни одного слова, не дѣлаетъ ни одного указанія.

Объясняя этотъ вольный или невольный пробѣлъ въ лучшемъ его смыслѣ, надо полагать, что вопросъ о возвѣщенныхъ ~~гарант~~ вольностяхъ по гарантіи ихъ установленія и упроченія въ видѣ незыблемаго закона еще впереди, что онъ предоставленъ рѣшенію перваго представительнаго учрежденія будетъ ли оно Учредительнымъ Собраніемъ или Государственною Думою съ функціею Учредительнаго Собранія.

А такъ какъ созывъ Представительнаго Собранія въ томъ или иномъ видѣ не такъ скоро предвидится, а наступающая реакція можетъ еще дальше отодвинуть время его созыва, а жизнь, не ждетъ и чуть-ли не ежечасно порождаетъ тѣ или другіе требованія, выдвигаетъ тѣ или другіе вопросы, безъ немедленнаго удовлетворенія и рѣшенія которыхъ уже стало немислимо спокойное и мирное житье населенія нашей родины.

Въ виду не только постояннаго колебанія правительства то въ ту, то въ другую сторону, но и всяческаго уклоненія его подъ разными предлогами отъ священной своей обязанности идти навстрѣчу справедливаго требованія лучшей и передовой части русскаго общества

о немедленномъ созывѣ народнаго представительства съ функціею, учредительнаго собранія намъ, грузинамъ, какъ и всѣмъ прочимъ гражданамъ Имперіи, невмоготу уже оставаться въ настоящемъ своемъ положеніи. Мы обязаны озаботиться о дальнѣйшей нашей судьбѣ. Этого требуетъ естественное, всѣмъ живымъ существамъ присущее чувство самосохраненія. Подъ властнымъ побужденіемъ этого чувства мы обязаны принять мѣры къ огражденію нашей многострадательной родины отъ смутъ и кровопролитій предвѣщаемыхъ надвигающимися событіями порождаемыми переполненіемъ чаши народнаго долготерпѣнія.

А потому мы, ниже сего подписавшіеся собравшіеся въ качествѣ отдѣльныхъ принадлежащихъ разнымъ слоямъ грузинскаго народа и обсудивъ положеніе созданное освободительнымъ движеніемъ вообще и 17го манифестомъ 17го Октября въ частности, постановили: для предупрежденія опасности быть застигнутыми въ расплох тѣми или другими запросами великаго освободительнаго движенія съ одной стороны, а съ другой – для указанія, пропаганды и осуществленія мѣръ могущихъ водворить порядокъ, миръ и спокойствіе въ нашей странѣ: 1) образовать союзъ подъ именемъ **національ** «Грузинской Національ-Демократической партіи автономистовъ» 2) Намѣтить наиболѣе неотложныя задачи въ видѣ программы дѣйствія союза въ настоящемъ, а равно указать тѣ начала, которыя въ будущемъ должны быть по ходу дѣль пропагандируемы, поддерживаемы и защищаемы союзомъ тамъ, гдѣ надобность укажетъ и 3) опубликовать на этихъ основахъ выработанную программу, пригласить примк[н]уть къ союзу всѣхъ, безъ различія пола и исповѣданія, лицъ, сочувствующихъ опубликованной программѣ въ ~~выдахъ~~ объединенія и 4) чтобы этимъ путемъ достигнуть объединенія нашихъ разрозненныхъ силъ съ целью ~~добыться окончательнаго~~ мощью единодушія и единенія ~~добыться~~ направить всѣ свои усилія къ окончательному осуществленію и введенію въ жизнь грузинскаго народа какъ тѣхъ началъ и преобразованій, которыя ~~перечислены~~ намѣчены въ программѣ союза, такъ и тѣхъ вольностей, которыя составляютъ предметъ переживаемаго нами великаго историческаго момента.

Вслѣдъ за симъ постановленіемъ рассмотрѣна и одобрена *ниже слѣдующая* программа союза, въ коей хотя и указаны *слѣдующія* наиболѣе неотложныя [...] *нужды грузинскаго народа по тѣмъ неменѣе* нужды грузинскаго народа, по тѣмъ неменѣе оставляетъ] много простора для дополненія исправленія и измѣненія въ будущемъ, смотря по

**<განცხადება საარენდო ფასებისა და ღირსების განმსაზღვრელი
კომისიის თავმჯდომარის სახელზე გლეხების მიერ მიწების
მიტაცებასთან დაკავშირებით> (გვ. 88)**

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, (A) №203, 6r.v. 7r. (B) №203, 8r.v. 10r. (C) 10v., 9r.

აღწერილობა: სამივე წყარო თაბახის ფურცლებზეა ნაწერი შავი მელნით და ერთად არის დაცული, მაგრამ ანაკინძში ფურცლების თანმიმდევრობა არეულად არის განთავსებული. სამივე ხელნაწერი უთარილოა. A ნაწერია გვერდის მარჯვენა ნაწილში მსხვილ სვეტად, B-ს პირველი ორი გვერდი ასევე გვერდის მარჯვენა მხარეს ვიწრო სვეტად არის ნაწერი, მესამე გვერდი და C ხელნაწერი კი გვერდის მთელ სიგანეზეა განთავსებული. ყველაზე ადრეულია C ხელნაწერი, რომელშიც განმცხადებელი არის არა ილია ჭავჭავაძე, არამედ მისი მეუღლე – ოლღა გურამიშვილი. ტექსტი ილიას ხელით არის დანერილი და ნასწორები, შესაბამისად, შეიძლება ითქვას, რომ მისივე შედგენილია. B ხელნაწერში განმცხადებელი უკვე თავად ილია ჭავჭავაძეა. ეს ტექსტიც ძლიერ არის ნასწორები. A ხელნაწერი ყველაზე ბოლოს არის დანერილი და მსუბუქად არის ნასწორები. ამიტომ ის წარმოვადგინეთ ძირითად ტექსტად, დანარჩენ ორს კი, როგორც მის ვარიანტებს, ვათავსებთ სამეცნიერო აპარატში. ჩანაწერს განცხადების ფორმა აქვს, ტექსტის დასაწყისში ადრესატის მითითებით, მაგრამ, როგორც აღვნიშნეთ, ყველაზე ადრეულ ვარიანტში განმცხადებლად წერია ოლღა გურამიშვილი-ჭავჭავაძისა, დანარჩენ ორში კი – ილია ჭავჭავაძე.

დათარილება: რამდენადაც ტექსტში ნათქვამია, რომ გლეხები გლეხთა მოძრაობის გაძლიერების გამო აძლევენ თავს ბევრის უფლებას („будучи увлечены аграрнымъ движениемъ“), განცხადება 1905 წელს ან უფრო გვიან უნდა იყოს დანერილი.

88. 28-29 „кн. Заала Гурамова,“ – საუბარია ილია ჭავჭავაძის მეუღლეს – ოლღა გურამიშვილ-ჭავჭავაძის ნახევარძმაც.

88. 5 „арендныхъ денегъ и”] + и მექანიკურად ორჯერ წერია

В წყარო:

Господину председателю Комиссии
по определению арендных денегъ и галы,
слѣдующихъ съ крестьянъ въ пользу
помѣщиковъ по Душетскому уѣзду
Князя Ильи Григорьевича Чавчавадзе

Заявление

Въ 1892 г. по двумъ купчимъ крѣпостямъ мною приобрѣтено въ Душетскомъ Уѣздѣ въ дачахъ при селеніяхъ Цицамури и Гураміантъ-Кари имѣніе не населенное въ размѣрѣ 544 десятинъ и 1756 кв. с., изъ коихъ по приблизительному разчету состоитъ пахотныхъ и сѣнокосныхъ земель около шестидесяти дес. а остальные заключаютъ въ себѣ выгонъ, пасѣбищныя мѣста и лѣсъ.

Имѣніе это какъ при прежнихъ владѣльцахъ, так и нынѣ совершенно свободно отъ всякихъ притязаній крестьянъ, ибо никто изъ сихъ последнихъ никогда не имѣлъ и не имѣетъ въ немъ никакого пользованія ни на основаніи хизанскаго положенія и ни по положенію временно-обязанныхъ Крестьянъ, за исключеніемъ ибо всѣ окрестные крестьяне состоятъ числятся казенными крестьянами и живутъ живущими на земляхъ князя Заала Гурамова. Коему принадлежать всецѣло за исключеніемъ двухъ или трехъ дымовъ временно-обязанныхъ Крестьянъ сел. Цицамури принадлежавшихъ. Такимъ образомъ въ этомъ имѣніи нѣтъ ни одного клочка земли, который состоялъ бы въ надѣльномъ ползованіи кого бы то ни было, такъ какъ у меня нѣтъ ни хизанъ, ни временно-обязанныхъ крестьянъ. и нѣтъ крестьянина, который имѣлъ въ этомъ имѣніи какую либо осѣдлость или вообще жилье. Кругомъ всѣ крестьяне принадлежать казенному вѣдомству и князю Заалу Гурамову же и имъ надѣленныхъ на земляхъ Князя Заала Гурамова за исключеніемъ двухъ или трехъ дымовъ. при временно-обязанныхъ крестьянъ въ сел. Цицамури, принадлежавшихъ Князю Гурамову же. Въ виду этого какъ казенные крестьяне, так и временно-обязанные въ этихъ двухъ селеніяхъ въ качествѣ лицъ, живущихъ на земляхъ которая дѣлилась на три равныя части между тремя совладѣль смежными совла соучастниками въ означенныхъ дачахъ, а именно, между мною княгинею Ольгою Чавчавадзе и за Князя Гурамова: ибо всѣ окрестные крестьяне. сел. Цицамури и Гураміантъ-Кари соприкасающіеся съ моимъ имѣніемъ состоятъ числятся за исключеніемъ двухъ или трехъ дымовъ временно-обязанныхъ крестьянъ Кн. Заала Гурамова казенными крестьянами, живущими и живутъ на земляхъ Князя Гурамова же и за нимъ числящимися.

Большая часть пахотныхъ и сѣнокосныхъ земель въ этомъ имѣніи обрабатывалась лично мною, а излишекъ, который въ разные года оставался въ разномъ размѣрѣ, отдавался за галу изъ четвертой части урожая пахотной а сѣнокосы изъ третьей части а выгонъ желающимъ, но не иначе какъ непременно съ моего разрѣшенія, Выгонъ и постьбу даваемого черезъ посредство моего моурава. Пастьба скота и выгонъ предоставлялся

желающим за особо установленную плату и состоять со мною [...] какъ либо въ какихъ либо обязательныхъ отношеніяхъ

Несмотря на такое положеніе еъ-некони, и вещей несмотря прямо указывающее на полное отсутствіе всякаго основанія у крестьянъ сел. Цицамури и Гураміантъ-Кари всякаго основанія простираетъ ко мнѣ по землепользованію какую либо претензію, они отобрали у меня насильственнымъ образомъ всѣ пахот[ныя] и сѣнокоснія земли и, распредѣливъ ихъ между собою самовольно посредствомъ раздѣла начали пользоваться каждый своимъ полученнымъ такимъ самоуправнымъ дѣлежомъ участкомъ начали пользоваться кто какъ хотъ указанны въ томъ разъ захваченными землями, въ томъ мѣстѣ въ томъ размѣрѣ и въ видѣ, кто какъ кому какъ заблагоразсудилось.

Такъ какъ въ виду того, что во 1^х размѣрѣ галы, а равно и платы за пастьбу скота состоятъ находиться въ прямой и непосредственной зависимости отъ количества всѣхъ экспъ состоявшихся подъ посѣвами десятинъ, и отъ а размѣрѣ платы за пастьбу скота отъ числа имѣющаго у крестьянъ скота, то свѣдѣнія эти не иначе могутъ быть добыты какъ не мѣстѣ опр въ присутствіи комиссіи, ибо для учета и приведенія въ извѣстность кѣмъ сколько вспахано, чѣмъ посѣяно, сколько у кого скота паслась на моихъ земляхъ, крестьяне не допускаютъ никого никого изъ моихъ уполномоченныхъ.

Въ виду во 2^х того, что крестьяне и понынѣ не допускаютъ моего моурава для учета и приведенія въ извѣстность кѣмъ сколько было вспахано, сколько и чѣмъ было засѣяно, сколько у кого скота паслось на моихъ земляхъ, нѣтъ никакой возможности опредѣлить ни размѣрѣ галы, слѣдуемой мнѣ еъ ни размѣрѣ платы за пастьбу скота. Для выясненія всѣхъ данныхъ, могущихъ послужить И та и другая разсм [...] Эти размѣры могутъ быть опредѣлены лишь на мѣстѣ въ присутствіи комиссіи путемъ взаимныхъ объясненій съ крестьянами. А потому прошу въ случаѣ если взаимныя между мною и крестьянами объясненія не дадутъ К-сіи правильныхъ основаній для рѣшенія предетавитъ-дозволитъ мнѣ всѣ нужныя объясненія и необходимыя данныя предетавитъ комиссіи на мѣстѣ во время разбора.

С будѣт:

Княгини Ольги фад Фаддеевны Чавчавадзе

Заявленіе

Въ дачѣ при селеніи при Гураміантъ-Кари Сагурамо при р Душетскаго Уѣзда отъ сонаслѣдниковъ моихъ досталось мнѣ 284 десятины съ саженими

земли, совершенно свободной и ненаселенной и кромѣ того я состою арендаторшею части имѣнія Князя Заала Гурамова находящегося при селеніяхъ въ той въ дачѣ Сагурамо при селеніяхъ Цицамури, Гураміантъ-Кари и Ахаль-Сопели Душетскаго же Уѣзда.

Въ имѣніе, лично мнѣ принадлежащемъ, нѣтъ ни хизанъ и ни временно-обязанныхъ крестьянъ, а потому оно свободно отъ всякихъ претензій притязаній со стороны крестьянъ; въ части же, мною арендуемой, имѣютъ осѣдлость частью временно-обязанные крестьяне, состоящіе—изъ въ числѣ трехъ дымовъ, а огромное за тѣмъ число ихъ и ихъ ос остальныхъ представляютъ коренныхъ крестьянъ, живущихъ на землѣ Кн. Заала Гурамова безъ опредѣленнаго надѣла, пользуясь каждый годъ лишь тѣми участками земли, какіе указывается владѣльцемъ тѣмъ или другимъ представителемъ владѣльца, Кн Заала Гурамова нынѣ состоящаго подъ опекою, по признанному въ законномъ порядкѣ слободумно психическому разстройству его.

Вследствіе упорства крестьянъ не имѣтъ ни съ владѣльцемъ земли и ни арендаторами какихъ либо сношеній съ по землепользованію въ означенныхъ выше по предмету для выясненія данныхъ для учета сколько

Несмотря на все это, крестьяне, будучи увлечены аграрнымъ движеніемъ, насильственнымъ образомъ захватили всѣ земли какъ мои собственныя, такъ и арендуемыя мною, раздѣливъ ихъ между собою и вотъ уже два года пользуются ими по своему произволу и усмотрѣнію. Доходы мои съ этихъ земель выражались, въ видѣ галы четвертой части съ урожая съ пахотныхъ земель и третьей части – съ сѣнокосныхъ и платы за пастьбу скота въ предѣлахъ всего имѣнія какъ собственнаго такъ и арендуемаго.

Вслѣдствіе упорства крестьянъ въ томъ, чтобъ не имѣтъ съ владѣльцами имѣнія никакихъ сношеній и переговоровъ относительно нѣтъ никакой возможности выясненія ~~размѣра~~ объ данныхъ для опредѣленія ~~данныхъ~~ сколько съ кого слѣдуетъ, сколько кѣмъ было венахано, сколько чѣмъ было посеяно и съ кого и сколько слѣдунтъ за пастьбу нѣтъ возможности установить ни размѣръ галы ни размѣръ и платы за пастьбу, слѣдующее мнѣ. ибо размеръ галы и тотъ и другой и платы за пастьбу въ пчмой зависимости отъ каличевсва засѣянныхъ десятинъ и число имѣющихся у крестьянъ скота. А такъ какъ крестьяне и понынѣ не допускаютъ

Крестьяне и понынѣ не допускаютъ никого изъ моихъ людей для учета и приведенія въ извѣстность и т. д. А потому остается разчитывать, что эти размѣры могутъ быть ~~лишь~~ но только на мѣстѣ и лишь въ присутствіи Комиссіи путемъ взаимныхъ объясненій съ одной стороны представителя

моихъ интересовъ, а съ другой крестьянъ. Въ случаѣ если эти взаимныя объясненія не дадутъ комиссіи правильныхъ основаній для решенія, прошу дозволить мнѣ всѣ нужныя объясненія и необходимыя данныя представляю въ комиссію в день же разбора черезъ посредство моего мужа князя Ильи Григорьевича Чавчавадзе Которому всецѣло довѣряю быть представителемъ и защитникомъ моихъ интересовъ предъ комиссією по всемъ вопросамъ, составляющимъ предметъ вѣдомства выше означенной Комиссіи.

<მიმართვა მცხეთის პოლიციის უფროსისადმი> (გვ. 89)

ავტოგრაფი: С, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 3r.v. (A). №203, 4v. (B).

აღწერილობა: ორივე ავტოგრაფი შავი, ნასწორები და უთარილოა. ორივე ნაწერი თაბახის ფურცლებში შავი მელნით, მაგრამ A ნაწერი გვერდის ერთგან მარჯვენა და მეორეგან მარცხენა ნაწილში ვიწრო სვეტად, B კი გაკეცილი თაბახის გვერდის მთელ სიგანეზე. B უფრო ადრეული და დაუსრულებელია. შესაბამისად, ძირითად ტექსტად წარმოვადგენთ A ავტოგრაფს და B-ს კი – სამეცნიერო აპარატში, როგორც მის პირვანდელ ვარიანტს.

დათარილება: რამდენადაც ილია ჭავჭავაძის სახელით დაწერილ ორ ვარიანტში იგი უმაღლესი საბჭოს დეპუტატად არის მოხსენიებული, ამ თანამდებობაზე კი აირჩიეს 1906 წლის 7 აპრილს, მიმართვა ამ თარიღის შემდეგ უნდა იყოს დაწერილი.

В წყარო:

Г. Мцхетскому Уяастскому полицейскому
Приставу Душетского Уѣзда Мцхетскаго участка
Члена Государственного
Совѣта и землевладѣльца
Сел. Гурамянтъ-Кари
Князя Ильи Григорьевича Чавчавадзе
Запросъ.

18го сего Октября Управляющимъ моимъ имѣніемъ при селеніи Гурамянтъ-Кари, сдѣлано Вамъ письменное заявленіе о томъ, что 17го сего же Октября у меня въ усадьбу, разабравъ заборъ, ворвались воры, утащили два улья изъ пасѣнки и скрылись. Прошу увѣдомить приняты-ли Вами какія-либо мѣры къ обнаруженію воровъ или вообще обнаружено-ли Вами какое-либо дѣйствіе и вообще предприняты ли Вами какія либо дѣйствія къ обнаруженію воровъ, или означенное заявленіе оставлено по

обыкновенію безъ всякаго вниманія Я говорю по обыкновенію пот какъ и предыдущія заявленія, ибо въ теченіе настоящаго года двѣ это второй разъ у меня въ деревнѣ разбиваютъ заборъ посяжи и крадутъ улья и два раза украли похищаютъ по одной лошади и все это остается не только безнаказаннымъ и преслѣдова[нн]ымъ] но и безъ того даже вниманія котор показнаго вниманія, устраниющаго мысль о полномъ бездѣйствіи власти, служащемъ въ данномъ случаѣ поощреніемъ лишь для воровъ и разбойниковъ. Заявляю это не въ видахъ возмѣщенія какихъ либо убытковъ отъ этихъ кражъ мною претерпѣваемыхъ а съ тою цѣлью, чтобъ населеніе въ неѣ въ бездѣйствіи власти не находило для себя поощренія къ преступленіямъ и знало-бы что преслѣдованіе воровъ и разбойни[ковъ] составляетъ необходимый жизненный интересъ не только населенія, но и самаго правительства.

Прошу съ этимъ же нарочнымъ сообщить мнѣ отвѣтъ на мой запросъ для доклада Г^ш Губернатору, ибо безъ д о томъ бездѣйствіи во власти въ Душетскомъ вообще уѣздѣ и наличность всякаго безначалія и въ Душетскомъ вообще участкѣ уѣздѣ и въ Мцхетскомъ участкѣ не можетъ быть болѣе терпимо, ибо также положеніе вещей налагаетъ на меня священную обязанность о тѣхъ порядкахъ, которыя наблюдаются мною замѣченъ наружъ въ Душетскомъ уѣздѣ вообще и въ Мцхтскомъ же участкѣ въ особенности въ смыслѣ полнаго бездѣйствія власти и полнаго безначалія по по дѣлу въ сферѣ огражденія населенія отъ воровъ итра и разбойниковъ, а остающихся вопн безъ наказанія и преслѣдованія. доб

**<განცხადება სახელმწიფო კანცელარიის საზინადრისადმი>
(გვ. 90)**

ხელნაწერი: С, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №41.

აღწერილობა: სუფთად ნაწერი და ხელმოწერილი. ეს ტექსტი ოდნავ განსხვავებული ლექსიკით გამოქვეყნებულია თბულებათა ოცტომეულის მე-17 ტომში და წყაროდ მითითებულია პეტერბურგის სახელმწიფო ცენტრალური არქივის ფონდი 1162, საქმე 836, 9, 1, ილია ჭავჭავაძის ფონდი 112.

თარიღი: 1906 წლის 19 მაისი.

**<განცხადება თბილისის თავადაზნაუროვის წინამძღოლისადმი
სახელმწიფო საგჟოს წევროვის ანაზღაურებასთან
დაკავშირებით> (გვ. 90)**

ავტოგრაფი: А, ფონდი №214, საქ. 3514, ფურც, 55 (А). С, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 134 r. v. (B); 138 r. v. 139 r. (C).

შენიშვნა: A ტექსტი სუფთად არის ნაწერი თაბახის ფურცელზე და პირველი გვერდის ზედა ნაწილში მინერილი აქვს რეზოლუცია. დანარჩენი ორი ხელნაწერიც შესრულებულია თაბახის ფურცლებზე შავი მელნით ვიწრო სვეტად გვერდის ხან მარცხენა, ხან მარჯვენა მხარეს. B უფრო სუფთაა, C კი ძლიერ არის ნასწორები.

დათარიღება: რამდენადაც ილია ჭავჭავაძე ითხოვს თანხის გადახდას 1906 წლის 12 დეკემბრამდე, განცხადება მანამდე უნდა იყოს დაწერილი.

B წყარო:

Разсчетъ долженъ быть произведенъ на основаніи ниже слѣдующихъ данныхъ:

1) Сессія Государственнаго Совѣта началась, какъ извѣстно, сднѣя созыва представительныхъ учреждений, т. е. съ 27го Апрѣля 1906 г. слѣд., годъ сессій Гос. Совѣта опредѣлился періодомъ времени отъ 27 Апрѣля 1906 г. до 27го Апрѣля 1907 г.

2) Въ продолженіе этой годовой сессіи мною получены отъ казны въ видѣ суточнаго вознагражденія по 25 руб. въ сутки за время отъ 27го Апрѣля по день перерыва сессіи происшедшаго 12 Іюля 1906 г. тысяча восемьсотъ семьдесятъ пять руб. и предстоитъ еще получить отъ казны же тысячу шестьсотъ семьдесятъ пять руб. за время отъ 20го Февраля, т. е., со дня предполагаемаго новаго созыва, до 27го Апрѣля 1907 г. Такимъ образомъ все вознагражденіе полученное мною отъ казны въ годовой періодъ времени, выразится въ суммѣ въ три тысячи пятьсотъ руб. пятьдесятъ (3550) руб.

3) По постановленію Дворянства вся часть, не достающая до шести тысячъ вознагражденія въ годъ, должна быть восполняема изъ дворянскихъ суммъ, каковая часть въ данномъ случаѣ определяется въ суммѣ двухъ тысячъ четырехъсотъ пятидесяти руб. (2450) руб. составляющихъ остатокъ изъ шести тысячъ руб. за вычетомъ 3550 руб., полученныхъ мною отъ казны.

4) Періодъ времени отъ 12го Іюля, т. е., отъ дня перерыва сессіи и прекращенія по этой причинѣ выдачи мнѣ вознагражденія, до дня предполагаемаго новаго созыва, т. е., до 20го Февраля состоитъ изъ семи мѣсяцовъ и восьми дней. Въ видахъ правильнаго установленія сроковъ по выдачѣ этихъ 2450 руб., это число слѣдуетъ разбить на 7 мѣсяцовъ и 8 дней, заключающихъ въ себѣ весь періодъ перерыва сессіи Гос. Совѣта въ теченіе года его существованія Раздѣливъ 2450 руб. на 7 мѣсяцовъ и

8 дней, на каждый мѣсяць придется триста тридцать семь руб. и 20 коп. А такъ какъ со дня прекращенія выдачь изъ казны, т. е., съ 12 Юля по 12 Декабря проходить пять мѣсяцовъ, то, полагая по 337 руб. и 20 коп. въ мѣсяць, за пять мѣсяцовъ сумма, слѣдующая мнѣ къ полу отъ дворянства, выразится въ размѣрѣ тысячи шестисотъ шестисотъ восьмидесяти шести руб. это за время до 12 Декабря, за время до 12го Декабря, а остальная часть изъ 2450 руб. въ размѣрѣ семисотъ шести десяти четырехъ руб. т мнѣ будетъ сл должна будетъ быть выдана въ два приѣма 12го Января и 20 Февраля 1907 г. Разсчетъ относительно какъ этихъ 764 руб. какъ и вообще отъ будетъ вѣрнѣ лишь въ томъ случаѣ, если предполагаемый созывъ Гос. Совѣта состоится не раньше и не позже 20го Февраля 1907 г.

С БУДЪТ:

Разсчетъ долженъ быть произведенъ на основаніи ниже слѣдующихъ данныхъ: 1) сессія Государственного Совѣта началась, какъ извѣстно, со дня созыва Государственного Совѣта и Государственной Думы, т. е., съ 27 Апрѣля сего 1906 г. слѣд. годъ Сессіи Госуд. С-та опредѣлился отъ сего послѣдняго числа до 27го Апрѣля 1907 г.

2) Въ продолженіе этой годовой Сессіи мною получены отъ Казны въ видѣ суточного вознагражденія за время отъ 27го Апрѣля до дня перерыва сессіи, происшедшаго 12го Юля 1906 г., тысяча восемьсотъ семьдесятъ пять (1875) руб. и предстоитъ еще получить отъ казны же тысячу шестьсотъ семьдесятъ пять (1675) руб. за время отъ 20го Февраля 1907 г. До 27 Апрѣля того же года, ибо къ 20^{му} Февраля 1907 г. предполагается вновь созывъ Государственного Совѣта. Такимъ образомъ все вознагражденіе отъ Казны въ продолженіе годовой сессіи Г. Совѣта выразится въ суммѣ трехъ тысячъ пятисотъ пяти десяти (3550) руб.

3) По постановленію Дворянства вся недостающая до шести тысячъ руб. въ годъ часть должна быть восполнена изъ дворянскихъ суммъ, каковая часть въ данномъ случаѣ опредѣляется суммою въ двѣ тысячи четыреста пятьдесятъ (2450) руб., составляющіе остатокъ изъ 6000 руб. за вычетомъ вышеуказанныхъ 3550 руб., полученныхъ отъ Казны.

4) Изъ этихъ 2450 руб. въ мѣяць приходится 204 руб. съ коп. А такъ какъ съ 27го Апрѣля по 27 Ноября прошло уже семь мѣсяцовъ, то за этотъ періодъ времени слѣдуетъ получить мнѣ тысячу четыреста двадцать девять руб. съ коп., и остальные тысяча двадцать одинъ руб. съ коп. должны быть выданы въ періодъ времени отъ 27го Ноября 1906 г. до

20го Февраля 1907 г. ежемѣсячными выдачами по 204 руб. съ коп., если не послѣдуетъ какого либо измѣненія въ назначеніи дня новаго созыва Г. Совѣта.

4) Въ періодѣ времени отъ Съ 12го Іюля, т. е. со дня прекращенія выдачи мнѣ вознагражденія отъ Казны по случаю перерыва сессіи Г. сов. до 20го Февраля 1907 г., т. е., до дня новаго созыва Г. Совѣта заключается семь мѣсяцевъ и восемь дней и въ продолженіе этого періода мнѣ слѣдуетъ дополучить изъ дворянских суммъ всего 2450 руб., изъ коихъ до 12го Декабря сего года 1750 руб. по расчету пяти мѣсяцовъ изъ семи мѣсяцовъ и а остальные семьсотъ руб. въ должны быть мнѣ выданы въ продолженіе времени отъ 12го Декабря до 20го Февраля 1907 г. равными ежемѣсячными выдачами въ два приѣма 12го Января и 20 Февраля 1907 г. по расчету двухъ мѣсяцовъ и 8 дней.

{2450

1686

764}

4) Періодъ времени отъ 12го Іюля до т. е. отъ дня перерыва сессіи и прекращенія по этой причинѣ выдачи мнѣ вознагражденія отъ Казны, до дня предполагаемаго новаго созыва, т. е. 20го Февраля 1907 г. заключаются семь мѣсяцовъ и восемь дней. ~~то Но~~ этому Для правильнаго установленія сроковъ выдачь этихъ 8 дней 2450 руб. слѣдуетъ это число разбить на ~~число мѣсяцовъ эти~~ семь мѣс. и 8 дней, включающихъ въ себѣ весь періодъ перерыва годовой Сессіи, ~~что составить и такимъ образомъ получит~~ Раздѣливъ 2450 руб. на семь мѣсяцовъ и 8 дней на каждый мѣсяцъ приходится 337 руб. и 20 коп. А такъ, какъ со дня прекращенія выдачь изъ Казны т. е. 12 Іюля по 12 Декабря проходитъ пять мѣсяцовъ, то 337, 20 x 5=1686 руб., что и слѣдуетъ дополучить мне ~~до 12~~ за время до 12 Декабря, за этотъ періодъ времени мнѣ слѣдуетъ дополучить 1686 руб., а остальныхъ ~~764 руб.~~ 764 руб. т 337 руб. 20 коп. 12го Января 1907 г., 432 же руб. 20го Февраля 1906 г. Этотъ послъ Расчетъ относительно 764 руб. будетъ вѣренъ въ томъ лишь случаѣ, если 20го Февраля 1907 г., какъ день предполагаемаго созыва Г. Совѣта, не будетъ или замѣненъ другимъ днемъ и днемъ измѣненъ въ ту или другую сторону. Замѣненъ другимъ днемъ, какимъ либо днемъ. ~~болѣе~~

ნაწილი II

ინსტრუქციები, პროექტები, ნარკვევები და მოსაზრებები კონკრეტულ საკითხებთან დაკავშირებით

Практика печатного слова (ბვ. 92)

ავტოგრაფი: С, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 95-96 r.v.; 104-107 r.v.; 110-111 r.v.; 108-109 r.v.; 101-103 r.v.

ნაბეჭდი: ტექსტი სათაურით „К чему и зачем“ გამოქვეყნდა გაზეთ „Тифлисский Вестник“-ის 1876 წლის №115, №116-ში და 2018 წელს, მწერლის თხოვლებათა ოცტომეულის მე-16 ტომში (გვ. 75-100) ამ წყაროს მიხედვით გამოქვეყნდა, რადგან ავტოგრაფის არსებობის შესახებ ინფორმაცია არ არსებობდა.

აღწერილობა: ტექსტში წარმოდგენილია ნიკო ნიკოლაძის სტატი-აზე „Практика земельного кредита“ (დაიბეჭდა „Тифлисский Вестник“, 1876 წ., №103) გამოხმაურების შავი ავტოგრაფის ნაწყვეტები. ნაწერ-ია თაბახის ფურცლებზე შავი მელნით და ზოგან მსუბუქად და ზოგან ძლიერ არის ნასწორები.

დათარიღება: რამდენადაც ტექსტი საბოლოო სახით 1876 წელს გამოქვეყნდა გაზეთ „Тифлисский Вестник“-ის ორ ნომერში, ვათარიღებთ 1876 წლის 27 მაისამდე პერიოდით, ამ ორი ნომრიდან პირველის დაბეჭდვაზე ცენზურის მიერ გაცემული ნებართვის თარიღის მიხედვით.

92. 9 „практикуется авторомъ“ – იგულისხმება განხილული სტატი-ის ავტორი – ნიკო ნიკოლაძე.

93. 7 „прельстился ею“ – უნდა იყოს имъ.

95. 35 „въ лицѣ одного изъ своихъ членовъ“ – იგულისხმება თავად ილია ჭავჭავაძე, რომლის სიტყვით გამოსვლიდანაც არის ციტირებუ-ლი ამონარიდები.

94. 25 „Въ рѣчи же сказанной дворянамъ-учредителямъ“ – საუბარ-ია ილია ჭავჭავაძის სიტყვაზე, რომელიც გამოქვეყნდა 1874 წელს გაზეთ „დროების“ №16-ში.

94. 13 „распеть“ – ხელნაწერში არის распеть .

96. 17 „совершенно“ – ხელნაწერში არის совершенное.

101. 28 „чѣмъ“ – ხელნაწერში გადახაზულია ლურჯი ფანქრით.

106. 23 „не сумѣло“ – ხელნაწერში არის не съ умѣло.

106. 37 „количество“ – ხელნაწერში ორჯერ წერია.

108. 16-17 „Я не то Мы не [говорим] о других источниках“ – ხელნაწერში გვერდიდან გვერდზე გადასვლისას სიტყვა **ГОВОРИМЪ** გამორჩენილი იყო და ნაბეჭდი წყაროდან აღვადგინეთ.

110. 3 „этого“ – ხელნაწერში არის это.

Въ комитетъ съѣздовъ представителей Земельнаго кредита (83. 110)

ავტოგრაფი: С, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 140-141 г. v.

აღწერილობა: ტექსტის წარმოდგენს იმ ყრილობის კომიტეტისთვის გასაგზავნი დოკუმენტის შავ ვარიანტს, რომელსაც ესწრებოდა, როგორც დეპუტატი. თაბახის ფურცლებზე ვიწრო სვეტად შავი მელნით არის ნაწერი და ძლიერ ნასწორები.

სათაურის ქვეშ სხვისი ხელით წერია:

„19“ Августа 1883 г. №907

Полтавскій Банкъ № 908

Кутаисскій Банкъ № 909

დათარილება: ტექსტში ვკითხულობთ „на предполагаемомъ 5^{омъ} съѣздѣ“ შესაბამისად, იგი საადგილმამულო ბანკების წარმომადგენელთა V ყრილობამდე, 1884 წლის 20 იანვრამდე უნდა იყოს დაწერილი.

110 31 „несостоятельнаго Саратовско“ – ხელნაწერში ახალ გვერდზე გადასვლისას მარცვალი გამეორებულია და წერია „несостоятельнаго“.

110. 36 „разоренія“ – ხელნაწერში არის „раззоренія“.

Проектъ хизанскаго положенія (83. 113)

ხელნაწერი: С, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №200 3v, 4-6r. v. 7v., 8r. (A); №210, 6v. (B); №203, 21r., 22 v. (C). №199 (D)

აღწერილობა: A სხვისი ხელით სუფთად არის ნაწერი თაბახის ფურცლებზე შავი მელნით და ნასწორებია ასევე შავი მელნით ილია ჭავჭავაძის მიერ. ტომის ძირითად ნაწილში ილია ჭავჭავაძის მიერ ჩამატებული ნაწილები წარმოდგენილია ჩარჩოებში. B ნაწერია ილია ჭავჭავაძის მიერ თაბახის ფურცლის ჩამონაჭერზე და ჩადებულია სხვა ფურცლებთან, რომლებთანაც არავითარი კავშირი არ აქვს. C ფანქრით არის ნაწერი და ძლიერ ნასწორებია. შიგადაშიგ ჩამატებულია ადგილები შავი მელნით. ფურცლის თავში სხვისი ხელით არის მიწერილი „Очень удовлетворительно“. D ნაწერია თაბახის ფურცლებზე შავი მელნით და ფანქრით და ძლიერ ნასწორებია.

დათარილება: რამდენადაც თავფურცელზე მინაწერი დათარიღებულია 23 მაისით, სხვადასხვა წყაროდან კი ცნობილია, რომ ეს პროექტი მთავარმართებლის საბჭოში ილია ჭავჭავაძემ წარადგინა 1885 წლის მაისში, სწორებები დოკუმენტში 1885 წლის 23 მაისამდე უნდა იყოს შეტანილი.

113 33 „общей смежной стороною“ – სიტყვა стороною პირველად გაურკვეველად ნერია და ხელახლა დაუნერია, მაგრამ პირველის გადახაზვა დავინწყებია.

В წყარო:

Владѣльцу же предоставляется право свести хизанскую усадѣбную землю на 1200 кв. с. но безъ всякаго ограниченія и по личному своему усмотрѣнiю.

Въ видахъ уничтоженiя чрезполосности Владѣльцу предоставляется право приурочить хиза къ одному мѣсту полевыхъ земель хиза посту[па]ющiя на основанiи сего положенiя въ пользованiе хизанъ ~~въ видахъ уничтоженiя чрезполосности въ~~ Для этого вся совокупность полевыхъ земель дѣлится на двѣ части или ~~владѣльцемъ или хизанами~~ по желанiю владѣльца или имъ самимъ, или хизанами. Въ первомъ случаетъ выборъ принадлежит хизанамъ, а во второмъ – владѣльцу съ тѣмъ лишь неперемѣннымъ условiемъ, чтобы ~~все причитающееся~~ владѣльцу или хизанамъ количество земли было отведено ~~безъ перерыва на п безъ перерыва,~~ коли ~~но отъ~~ какой либо отъ одной какой угодно либо границы избранной части безъ перерыва избираемая того ~~или другого~~ такимъ образомъ часть

С წყარო:

Въ случаѣ дозволенiя владѣльца разсчистить подъ это указ

Въ случаѣ владѣлецъ по введенiи сего положенiя въ дѣйствiе дозволивъ хизану разсчистить выкорчевать и разсчистить лѣсной участокъ или пространство подъ кустарникомъ и колючками, ~~то онъ владѣлецъ обязанъ~~ для образованiя новаго участка пахотной земли (Ахо), ~~то относительно~~ ~~но и~~ не заключивъ съ хизаномъ по этому предмету письменнаго условiя, въ случаѣ спора обязанъ оставить таковой участокъ въ безвозмездномъ пользованiи хизана на срокъ ~~отъ~~ не менѣе четырехъ до и не болѣе шести лѣтъ, ~~смотря на то~~ со дня начатiя работъ по выкорчевке и разсчистке. Въ случаѣ увольненiя хизана на основанiи §3 и 4 сего Положенiя, ранѣе истеченiя срока безвозмезднаго пользованiя разчищеннымъ участкомъ владѣлецъ обязанъ вознаградить хизана и за расходы по выкорчевкѣ и разсчисткѣ новаго участка въ ~~рвзмѣрѣ~~ определенномъ Мировымъ

Судейю Чрезъ посредство сведущихъ людей, при чемъ принимается въ соображеніе число пропорціонально числу остающихся годовъ безвозмезднаго пользованія

Тамъ гдѣ нѣтъ проточной воды рекъ и болѣе или менѣе значительныхъ проточныхъ водъ, хизанамъ предоставляется пользоваться безпрепятственно родниками имѣющимися на ихъ ихъ полевыхъ угодьяхъ въ пользованіи хизанъ находящихся Въ случаѣ отсутствія въ имѣніи водъ проточныхъ водъ и родниковъ на полевыхъ угодьяхъ, хизанамъ предоставляется право

Въ случаѣ отсутствія въ имѣніи проточныхъ водъ и родниковъ для водопоя хизанамъ предоставляется право выѣ усадьбы владѣльца

Въ случаѣ отсутствія въ имѣніи проточныхъ водъ достаточныхъ родниковъ для водопоя выѣ усадебной черты владѣльца, хизанамъ предоставляется право провести не свой счетъ имѣющуюся въ усадьбѣ владѣльца водъ родникъ воду или къ своимъ усадьбамъ или къ полевымъ угодьямъ съ тѣмъ лишь непремѣннымъ условіемъ, что владѣлецъ не былъ ограниченъ по своему усмотренію, но съ тѣмъ лишь, чтобъ владѣлецъ не былъ стѣсненъ ограниченъ ни по размѣру пользованія таковою водою и ни во по времени пользованія таковою водою, въ чертѣ своей усадебной оседлости.

Д Бубот:

<p>I.</p> <p>1) 12 – Предметъ настоящаго вопроса касается не всѣхъ вообще хизанъ а собственно тѣхъ изъ нихъ, о которыхъ сказано въ ст. 8 полож. О крестьянахъ, что за освобожденіемъ отъ крепостной зависимости и обязанностей къ прежнимъ помѣщикамъ, они должны, оставаться въ хизанскомъ положеніи на основаніяхъ, для хизанъ изъ людей свободныхъ состояній существующихъ. Такое требованіе закона съ одной стороны возлагаетъ обязанность опредѣлить сушность и свойство хизанскаго положенія и тѣ послѣдствія, которыя изъ него возникаютъ для обѣихъ заинтересованныхъ сторонъ въ примѣненіи сего положенія сторонъ, а съ другой – устанавливаетъ границы примѣненія хизанскаго положенія по отношенію къ тѣмъ только крестьянамъ, которые состояли въ этомъ положеніи въ день изданія закона и не получили по примѣненію онаго земельного пользованія.</p>	<p>I</p> <p>Проектомъ же допускается рекомендуется и обязательный для помѣщика выкупъ, арендная система и арендная система пользования землей вмѣсто хизанской системы, однимъ словомъ уничтоженіе того, возстановленіе чего требуется, указанный проектомъ законъ.</p>
--	---

<p>II.</p> <p>13 – обычное право, на котором опиралось законное положение заключалось, как это явствует из всѣхъ собранныхъ по этому предмету свѣдѣній и данныхъ объясненій изъ двухъ существенныхъ: а) хизанъ имѣлъ право во всякое время оставить владѣемую имъ землю и переселиться на землю другого помѣщика; оставляя владѣльческую землю по доброй своей волѣ онъ, уходя постройки на ней, и насаждения оставляя владѣльцу безъ права на вознагражденіе, и б) оставляя же землю по волѣ ея владѣльца онъ имѣлъ право на получение отъ него всей цѣнности построекъ и повинной цѣнности насаждений. Существованіе означенныхъ положеній, говорить проэктъ вслѣдъ за этимъ, не подлежить сомнѣнію.</p>	<p>{1) Во всякоймъ промыслѣ</p> <p>[...]ектъ не то</p> <p>Что собственность возьми</p> <p>$\frac{1}{2}$ часть.</p> <p>Курсъ денегъ</p> <p>возрастаніе $\frac{1}{4}$</p> <p>[Коломинскій] онъ возражаетъ противъ постоянной ренты.</p>
<p>III</p> <p>16 – Законъ признаетъ существованіе хизанскаго положенія и не ограничиваетъ никакимъ срокомъ пребываніе въ немъ свободнаго лица до колѣ онъ признаетъ для себя еводъ выгоднымъ.</p>	<p>Какъ связать.</p> <p>Законъ Вахтанга.</p> <p>Кожуховскаго дѣла.</p> <p>5 <u>20</u>.</p>
<p>IV</p> <p>15 – что же касается до приравненія хизанъ къ арендодат[ельямъ] земельныхъ участковъ, то самое понятіе – Самое понятіе объ арендномъ договорѣ требуетъ наличности слѣдующихъ условий: равноправности въ гражданскомъ отношеніи договаривающихся сторонъ и точное опредѣленіе предмета договора и т. д. Ни одно изъ названныхъ условий къ положенію хизанъ непримѣнимо. (14. Губ. Присутствіе)</p>	<p>3</p> <p>1</p> <p>12.}</p>
<p>V</p> <p>12 – Образованіе хиза класса хизанъ (изъ государственныхъ крестьянъ) объясняется недостаткомъ въ Грузіи земель казенныхъ и бывшихъ церковныхъ, вслѣдствіе чего крестьяне названныхъ мѣстностей, терпя нужду въ земельныхъ угодьяхъ, переходили хизанами на земли помѣщичья, гдѣ это оказывалось возможнымъ.</p>	<p>II</p> <p>14 – Юридическій эквивалентъ заключающія въ обычномъ правѣ хизанскаго положенія соотвѣтствуетъ праву вѣчной аренды.</p>

VI

Да 19 – данный вопрос относится не къ общественному или государственному предприятию, Да, а, какъ и всякій аграрный вопросъ, касается извѣстной группы людей, связанныхъ между собою отношениями, существо, которыхъ необходимо точно опредѣлить и гарантировать закономъ.

VII

17 – Повинности, которыя хизане въ настоящее время вносятъ земледѣльцу въ разныхъ мѣстностяхъ крайне разнообразны. Судебнымъ установленіемъ трудно ориентироваться въ опредѣленіи размѣра повинностей, «потому-что каждому спору объ этомъ должно будетъ предшествовать оцѣнка или стоимость ренты, или же стоимость построекъ, насаждений и улучшеній въ оставленных хизанами въ участкѣ, а производство такого рода оцѣнокъ, имѣющихъ спеціальній характеръ, не можетъ быть принадлежностью судебныхъ установленій“.

III

17 – допустить безсрочность, – это будетъ совершенно равнозначуще обращенію хизанъ во временнообязанныхъ землевладѣльцевъ крестьянъ, ибо каждый временно обя–ный также безсрочный арендаторъ орпедѣленного участка помещичьей земли.

IV

24 – § 12

V

18 – Фактическія же данныя свидѣтельствуютъ, что хизанство въ Грузіи было создано нуждою и малоземельемъ. Народъ, гонимый голодомъ, моромъ, нашествіемъ непріятеля былъ вынуждаемъ оставить мѣста постоянного жительства и искать себѣ убѣжище и пріютъ у помѣщиковъ, которые и т. д.

Фактическія же данныя, имѣющіяся въ проэктѣ говорятъ, что съ 1864 года образовалось хизанъ болѣе 1700 дворовъ.

VII

23 – § 2 дѣлаетъ это возможнымъ а оцѣнка построекъ и насаждений

22 – Въ тѣхъ случаяхъ когда оцѣнк уходитъ оставляетъ хизанъ.

„Коломинский“ – სახელი მითითებული არ არის და პირის ვინაობის დადგენა ვერ ხერხდება.

„Закон Вахтанга“ – სავარაუდოდ, საუბარია მეფე ვახტანგ VI-სა და მის „სამართლის წიგნზე“.

„Кожуховскаго дѣла“ – საუბარი უნდა იყოს ბანკის მომხმარებელზე.

<ბანმართება გირავნობის ფურცლის გამოყენებასთან დაკავშირებით> (გვ. 115)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 45v., 44 v.

აღწერილობა: ხელნაწერი შედგება ორი ფურცლისგან. ერთზე არის შავი მელნითა და ფანქრით ორ სვეტად ნაწერი ტექსტი, რომელშიც საუბარია ვალის დასაფარად გირავნობის ფურცლის გამოყენების შესახებ, მეორეზე კი წერია მხოლოდ ერთი წინადადება „Кредит. Канцелярія отъ 26 Янв. 1879 г. за № 1158 въ отвѣтъ на ходатайство III съезда: Хотя (см. 4 п.)“. რამდენადაც პირველი ფურცლის ტექსტში გვხვდება მითითება ამავე დოკუმენტზე „См. Сооб. III съезду отъ 26 Янв. 1879 г. за №1158“, მეორე ფურცლისაში კი – პირველზე „Хотя (см. 4 п.)“ ვფიქრობთ, რომ ეს ფურცლები ერთმანეთთან კავშირშია.

დათარიღება: რამდენადაც ტექსტში ნახსენებია 1888 წლის 6 ივნისის უწყება, იგი ამ დროის შემდეგ უნდა იყოს დაწერილი.

116. 10 „Кр. Кан.“ – იგულისხმება საკრედიტო კანცელარია.

<მოსაზრებები სოფლად სასამართლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების დაცლაკვევის გაუმართლებლობაზე> (გვ. 116)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 97 r. v., 98 r. (A); 99 r. v., 100 r. (B)

აღწერილობა: თაბახის ფურცლებზე შავი მელნით ნაწერი გვერდის მარცხენა მხარეს, ნასწორები. В წყარო უფრო ძლიერ არის ნასწორები და კვლევითაც დგინდება, რომ უფრო ადრეულია. ამიტომ მას წარმოვადგენთ სამეცნიერო აპარატში.

დათარიღება: რამდენადაც ტექსტში ილია ჭავჭავაძე არ იწონებს სოფლად სასამართლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების დანაწევრებას და მნიშვნელოვნად მიაჩნია მათი გაერთიანება, იგი დაწერილი უნდა იყოს 1889 წლის 12 ივლისამდე, როდესაც იმპერატორ ალექსანდრე III-ის ბრძანებით ეს პრობლემა მოგვარდა და ეს ორი ფურცელი შეითავსეს ეგრეთ წოდებულმა საეროებო უფროსებმა (Земский начальник).

118. 35 „которыя Такой составъ суда“ – პირველი სიტყვა ზედმეტია და, როგორც ჩანს, ავტორს გადახაზვა დაავინყდა.

Възбѣт:

Существеннымъ недостаткомъ дѣйствующаго сельскаго положенія является, во 1^{хъ}, отдѣленіе судебной власти отъ административной и, во 2^{хъ}, коллегіальный составъ сельскаго суда, и въ 3^{хъ}, и, вслѣд. какъ послѣдствіе всего этого, приниженность значенія сельскаго старшины. Въ такой маленькой, сравнительно, единицѣ какъ сельское общество, жизнь котораго вращается около среди мелкихъ тяжбъ и проступковъ упорядочивается разрѣшеніемъ лишь мелкихъ тяжбъ выдвигается лишь мелкія тяжбы и мелкія проступки, кругъ вѣдомства должностныхъ лицъ котораго ограничивается лишь мелкими тяжбами и проступками дѣленіе судебной власти отъ административной не можетъ быть оправдываемо тѣми основаніями, коими вызвана необходимость раздѣленія властей въ крупныхъ единицахъ управленія съ широкимъ кругомъ вѣдомства – сопряженнымъ съ важнейшими и сложными интересами, населенія общественной общегражданской жизни населенія.

Въ умѣ крестьянина вообще и мѣстнаго въ особенности, привыкшаго видѣть такое раздѣленіе властей

Въ умѣ крестьянина вообще и мѣстнаго въ особенности нѣтъ представленія о такой административной власти, которая вмѣстѣ съ тѣмъ не соединяла бы въ своемъ лицѣ, и власть творить судъ и расправу. А потому отдѣленіе ихъ другъ отъ друга онъ признаетъ какою-то аномалією, обезличивающую каждую изъ нихъ на счетъ другой. Такая аномалія ими объясняется скорѣе какимъ-то недомолвкомъ закона, чѣмъ цѣлями правосудія и управленія, въ сущности ничего не выигрывающихъ отъ такого положенія вещей въ сферѣ мелкихъ нуждъ и мелкихъ интересовъ сельскаго управленія: населенія. Власть административная, не имѣющая силы возстановлять нарушенное ею право, равнымъ образомъ власть судебная, лишенная возможности самой приводить въ исполненіе свои же рѣшенія, представляются уму крестьянина какими-то полувлестями, а потому и мало уважительными въ его глазахъ. Тонкости раздѣленія властей сельскаго управленія ему непонятны и нѣтъ собственно нужды ему понимать ихъ его, ибо ближайшая власть къ нему, какъ представляющая собою самый низшій изъ органовъ управленія, такого свойства и содержанія, что безъ ущерба и ослабленія своего значенія и престижа не должна быть дробима и раздѣляема и дѣлима. Ни многочисленность дѣлъ, ни сложность, запутанность и важность тяжбъ и проступковъ возникающихъ въ такой маленькой единицѣ средѣ, какъ сельское

общество, не могут служить достаточнымъ основаніемъ въ предѣлахъ вѣдомства сельскаго управ- такой мелкой единицы, какъ сельское управленіе, не могутъ служить достаточнымъ основаніемъ устанавливать раздѣленіе труда и отдѣльную другъ отъ друга компетенцію администра не представляютъ никакой необходимости нужды озаботиться ни руководствоваться при устройствѣ сельскаго управления ни началами раздѣленія труда и ни необходимостью началами компетентности того или другого органа сельской власти управления.

Принимая Если принять во вниманіе, что районы дѣйствія сельской власти сро с ограничивается такою мало мелкою единицею, какъ сельское общество и что предметами вѣдомства этой власти состоятъ лишь маловажныя, несложныя тяжбы и мелкое проступки и слѣд. ни устраняется все и что всѣмъ этимъ устраняется всякое предположеніе всякое возраженіе на об- соединеніе въ одномъ органѣ административной и судебной функціи въ сельскомъ управленіи теряетъ свою силу, ибо ни

Соединеніе въ одномъ органѣ административной и судебной функціи сельскаго управления не можетъ быть опровергаема съ точки зрѣнія многочисленности дѣлъ могущихъ возникающихъ, требующ[ихъ] раздѣленія труда, ибо районъ дѣйствій сельскаго управления ограниченъ сии такою такою мелкою единицею, какъ сельское общество.

То возражать противъ соединенія въ одномъ органѣ административной и судебной функціи сельскаго управления съ точки зрѣнія многочисленности могущихъ возникать дѣлъ, требующей раздѣленія труда, а равно съ точки зрѣнія компе необходимости добиваться теряетъ свою силу. Равнымъ образомъ теряетъ свою силу и то возраженіе, что неодинаковость сферъ судебной и административной власти функции требуетъ извѣстную компетентность для органовъ что для отправленія судебной власти требуетъ совершенно другой компетенции, чѣмъ требуется особенная компетенція, а для административная фун[кц]ія, равнымъ образомъ теряетъ силу и возраженіе съ точки зрѣнія, необходимости той или другой компетенціи для органовъ, отправляющихъ выполняющихъ ту или другую функцію, теряетъ свою силу по примѣненію къ дѣламъ, составляющимъ предметъ вѣдомства сельскаго управления, ибо предметомъ этимъ являются лишь несложныя маловажныя тяжбы и мелкіе проступки, разобратся въ которыхъ доступныхъ разобратся разборъ которыхъ подѣ силу доступенъ всякому крестьянину съ здравымъ смысломъ.

<მოსაზრებები ივანე მაჩაბლის ბროშურაზე> (გვ. 119)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 70 რ.ვ., 68 რ.ვ. (A) 37 რ.ვ., 38 რ., 39 ვ. 40 რ.ვ., (B).

აღწერილობა: ორივე ხელნაწერი შესრულებულია თაბახის ფურცლებზე შავი მელნით, გვერდის მარცხენა ნაწილში ვიწრო სვეტად და ორივე დაუმთავრებელია. B ხელნაწერი ძლიერ ნასწორებია, A – შედარებით მსუბუქად, მისი ფურცლები ანაკინძში არასწორი თანმიმდევრობით არის განლაგებული, მაგრამ მათზე შემორჩენილია ავტორისეული ნუმერაცია და მათ მიხედვით დავალაგეთ. აქა-იქ ფანქრით ილიასავე ხელით არის ნასწორები. სიტყვების – „через два мѣсяца послѣ тиража“ – შემდეგ იგივე თემა გრძელდება, მაგრამ ტექსტი სხვისი ხელით არის ნაწერი და ნასწორები. შესაბამისად, ეს გაგრძელება ილია ჭავჭავაძეს არ უნდა ეკუთვნოდეს. მაჩაბლის კრიტიკული მოსაზრებების შესახებ ვრცლად არის საუბარი რევიზორ ვესტათი დობეცკისთვის გაგზავნილ ანგარიშში, მაგრამ ეს ტექსტი დაწერილი უნდა იყოს მანამდე, ვიდრე მაჩაბელი დობეცკის გადასცემდა თავის კრიტიკულ აზრებს, კერძოდ, იმ პერიოდში, როდესაც მან ანონიმურად გამოსცა ბროშურა „თ. ილია ჭავჭავაძე და მისი მოღვაწეობა“. ხელნაწერის 38რ.-ზე არის ციფრები:

6: 100=5

600	5
10	12

დათარილება: რამდენადაც ივანე მაჩაბლის ბროშურა „თ. ილია ჭავჭავაძე და მისი მოღვაწეობა“, რომლის შესახებაც არის საუბარი ტექსტში, 1892 წლის 19 აპრილამდე გამოვიდა, ეს მასალა ამ დროის შემდეგ უნდა იყოს მომზადებული.

119. 8 „результат“ – სიტყვა დაუსრულებელი და ზედმეტია, მაგრამ ავტორს გადახაზვა დავიწყებია.

121. 6 „именно, Кн. Ив. Мачабели“ – საუბარია იმხანად სათავადაზნაურობანკის დირექტორზე, ივანე გიორგის ძე მაჩაბელზე.

123. 9 „Совѣтъ въ другомъ видѣ“ – წინდებული შეცდომით იყო სიტყვის შემდეგ და არა მის წინ,

ფურცლის უკანა გვერდზე.

123. 15 „котораго“ – უნდა იყოს „которой“.

В წყარო:

Что же касается до конверсии, то в этомъ вопросѣ авторъ брошюры показываетъ полнѣйшее свое невѣжество, хотя и толкуеть съ апломбомъ

знатака. онъ опредѣля значеніе конверсіи, состоящее въ сущности въ переходѣ въ должника отъ высшихъ процентовъ роста на низшіи по той или другой кредитной сдѣлкѣ не имѣеть почти никакого представленія о всестороннемъ объѣмѣ объѣмѣ юридической и финансовой обстановки этого вопроса примѣнительно къ земельному банку и потому выходитъ что у него какое-то смѣшеніе понятій.

Юридическая обстановка этого вопроса состоитъ прежде всего въ томъ что должникъ, входя въ кредитную сдѣлку, долъ долженъ выговорить себѣ право перехода на низшіи процентъ, или на возвратъ во всякое время капитала при [...] или особо [...] при обязательствѣ кредитной сдѣлки, будетъ ли она акція, облигація или какая либо процентная бумага. или особо. Если этого права не выговорено, то никто ни логика вещей и ни одно правительство в міре не въ силахъ допустить возможность нарушить право кредитора, т. е., держащаго въ рукахъ жателя ту или другую той или другой процентной бумаги, получать условленный процентъ, или принять обратно капиталъ не въ томъ порядкѣ и не въ тотъ срокъ какъ это указано въ обязательствѣ сдѣлки. Это было бы Противное значило бы допустить возможность измѣненія кредитной сдѣлки по волѣ должника, который сегодня перейдя, скажемъ, изъ 6% на 5%, завтра може могъ бы перейти на 3% на 2% и. т. д., ибо въ проявленіи этой воли в нед недостатка въ побужденіи, полагаю, не будетъ. Въдъ Ну, какое правительство можетъ Въдъ только при абсолютномъ незнаніи задачъ Государственного управленія на возможность его можетъ быть допущена мысль о подобной конверсіи. Предоставить должнику Допустить прецедентъ того, что должникъ во всякое время можетъ измѣнить условія кредитной сдѣлки, это значило бы въ конецъ убитъ всякій кредитъ какъ государственный, такъ и частный. ибо измѣнить условія сдѣлки этого, конечно, тѣмъ не менѣе эти измѣненія могутъ происходить, но только не иначе какъ съ согласіемъ кредитора и должника. Вотъ почему когда рѣчь заходить о конверсіи зав какихъ либо процентныхъ бумагъ, которая во всѣхъ своихъ видахъ представляются лишь обязательствами одного предъ др выдавшими ихъ и правами ихъ из между двумя лицами относительно процентнаго роста и условій возврата капитала, прежде всего справляются о правахъ и обязанностяхъ вступившихъ въ сдѣлку лицъ и если обязавшіися не выговорилъ себѣ права или по своему личному усмотрѣнію или уменьшить процентъ, или возвратитъ во всякое время капиталъ,

А разъ безъ этого въ данномъ случаѣ и шага переступить нельзя, то понятно, что кредиторъ, если и выразитъ согласіе, то то не иначе, какъ

потребовать от должника возврата капитала в томъ размѣрѣ въ какомъ онъ имъ ему стоить въ моментъ сдѣлки заблагодаря судится.

Финансовая сто же сторона конверсии состоитъ въ томъ, что должникъ, желая свести свое 6%, до напр. долгъ обязательство на 5%, долженъ имѣть на готовѣ или весь номинальный капиталъ или для возврата или предложить кредит 5% обязательство, реализационною для замѣны суммою котораго обезпечено будетъ обезпечить капиталъ 6% обязательства 6% въ случаѣ при такой обезаловкѣ дѣле для замѣны 6% въ случаѣ согласія на то кредитора. Тутъ и ребенку понятно, что у кредитора не будетъ никакой охоты замѣнъ обмѣнять обязательство съ высшимъ процентомъ роста на обязательство съ низшимъ

Когда нѣтъ права должника во всякое время возвратитъ кредитору капиталъ или уменьшить процентъ роста тогда, естественно, что онъ долженъ вынуждаться долженъ купить у кредитора согласіе [или] на то или на другое или на одно, или на другое. Въ такомъ положеніи дѣла финансовая сторона конверсии отвергнута какъ представителю какъ съѣздомъ представителей земельныхъ, такъ министерствомъ и можетъ быть допущена лишь при условіи выкупа покупки на биржѣ 6% листовъ и продажи 5%, ибо такой порядокъ ни на юту не измѣнилъ бы обязательствъ обязательствъ банка предъ третьими лицами. Между тѣмъ конверсія уже совершена и буд въ прошломъ году и будетъ совершаться въ нынѣшнемъ?. А какъ это могло случиться? Не иначе, какъ не совершивъ предварительно конверсію ссудъ 6% на 5%. Въ уставахъ земельныхъ банковъ сказано, что заемщикъ въ правѣ погасить свою ссуду до срока, на который выпущенъ банкомъ закладной листъ по его ссудѣ. И это погашеніе, поступающая въ тиражъ Вотъ именно на этомъ правѣ заемщика и основана конверсія ссудъ, послѣдъ естественнымъ послѣдствіемъ котораго является оплата закладнаго листа по усиленному его погашеніемъ тиражу. Такъ что при этомъ способѣ конверсія ссудъ ссудъ предшествуетъ конверсії ссудъ листовъ, а конверсія листовъ является естественн послѣдствіемъ а при конвер не являеся послѣдствіемъ ка какъ это могло бы быть при конверсії листовъ послѣдствіемъ причиною послѣдствіемъ а не причиною, какъ при конверсії листовъ. А въ этомъ ос Между тѣмъ изъ выше приведенныхъ словъ автора брошюры видно, что онъ какъ бы говоря о конверсії ссудъ, говоритъ однако тѣмъ не менѣе имѣеть въ виду лишь говорить однако о конверсії закладныхъ листовъ. Ибо еслибъ онъ имѣлъ ясное понятіе о конверсії ссудъ, то онъ не могъ по логикѣ уже допустить, что сначала уни будто бы до 6% закладные листы дол должны быть уничтожены, а

потомъ выпущены 5% на передъ заготовленные 5% листы. А чтобъ дать возможность заготовить сих послѣдъ выпущены, тогда какъ при конверсіи ссуды бываетъ совсѣмъ совершенно обратное т. е. сначала выпускается 5% листы по ссудѣ, а потомъ уже изъ изымаются изъ обращенія 6 % листы для уничтоженія.

Прежде всего спросить бы себя а кто дастъ земель. банку 5% листы если не будетъ для этого совершена ссуда 5% ссуда а за темъ

Ясно, что при покупкѣ 6% листы, поднялись бы выше номинальной цѣны, а при продажѣ 5% – понизились бы и т. д.

Самъ авторъ говорить, что такъ брошюры, говоря о конверсіи, исходить изъ это того же положенія, которое обрисовывается выше приведенными словами кн. Чавчавадзе. Онъ авторъ брошюры говорить: Такъ какъ невозможно, чтобъ по одному и тоже имѣніе и тому же имѣнію было выпущено въ двойномъ комплектѣ закладныхъ листовъ (6% и 5%), то банкъ обязанъ прежде выданные за 6% листы уничтожить и только тогда выпустить изъ своей кассы 5%-е. Можно ли, спрашивается, уничтожить заклад 6% листы не бы пока ихъ не приобрѣтешь, и пока они гуляютъ по рукамъ. Да, и на какія средства приобрѣсти ихъ эти девять миллионувъ 6% закладныхъ листовъ, если эти этотъ громадный капиталъ въ цѣломъ или въ большей части не будетъ приобрѣтень продажею 5% листовъ, которыхъ авторъ брошюры по-ло обязываетъ держать в кассѣ, пока не будутъ уничтожены 6% листы. При этокомъ предположеніи такой постановке вопроса Если бы авторъ спросилъ себя: а кто дастъ банку 5% листы, если для этого не будетъ совершена 5% ссуда по уже существующей 6% ссудѣ та Если не будетъ дозволенъ выпускъ 5% листовъ по ссудѣ, по которой существуетъ уже 6% ссуда Если бы авторъ спросилъ себя: а кто дастъ банку 5% листы если не будетъ совершена 5% ссуда по существованіи 6% ссуды? Если не будетъ дозволенъ выпу выпускъ 5% листовъ при существованіи по ссудѣ, по которой существуетъ уже 6% ссуда, то возможна-ли мы и самая конверсія? Вся суть, центральнй пунктъ конверсіи по отношенію земельныхъ банковъ въ томъ и состоитъ что состоитъ именно въ этомъ правѣ имѣть по одной и ту же ссуде двойной комплектъ листовъ 6% и 5% впредь до изытія одного клмплекта изъ обращенія. Ходатайства о конвер Автор брошюры сн въ сущности сводится къ этому именно праву и разъ оно даровано, конверсія можетъ со-только тогда конверсія возможна

Но конверсія чего? Конверсія ссуды, а не конверсія листовъ, что авторомъ брошюры не различается, ибо упоминаетъ и тотъ и другой

способъ конверсії говоря о конверсії, онъ приурочиваетъ къ своимъ выводамъ и сужденіямъ то одинъ способъ къ то другой и на этомъ смѣшеніи понятій строить свою наивную аргументацію.

Мы сказали выше, что конверсія закладныхъ листовъ не допускается представится въ слѣдующемъ видѣ Должникъ предъ является кредитору съ предложеніемъ изъ уменьшить ему процентъ роста съ 6% на 5%. Какой отвѣтъ можетъ послѣдовать? Конечно, отрицательный. Онъ скажетъ: я до условленнаго срока возврата капитала обезпеченъ 6% роста, зачѣмъ же а соглашусь на 5%? Ну такъ получайте капиталъ? Говорить должникъ да, и капитала не приму до ср условленнаго срока, ибо онъ хорошо помѣщенъ за 6%.

Должникъ или долженъ купить свое 6% обязательство отъ кредитора или если не имѣетъ на что купить, то долженъ выдать въ замѣнъ 6% обязательства 5% будетъ выпустить 5% обязательство и продать его. Но въ какой суммѣ? Тутъ и ребенку понятно, что кредиторъ въ семь послѣднемъ случаѣ потребуетъ обозначенія въ новомъ обязательствѣ капитала въ такомъ размѣрѣ, чтобъ 5% руб. съ этого капитала если не равнялось 6% на сто шести на сто. то по крайней мѣрѣ было бы близко къ шести на сто. Такимъ образомъ рѣчь шла бы объ увеличеніи капитала 5% обязательства отъ 100-120 колыбалась бы между 100 и 120 отъ 100-120 отъ 100-120 и лишь въ

Должникъ или обязанъ долженъ вынужденъ купить свое 6% обязательство у кого оно въ рукахъ, или если на это нѣтъ наличныхъ средствъ выпустить 5% обязательство и продать его, вырученною суммою погасить 6% обязательство. Необходимость в данномъ случаѣ купли и продажи, помимо всѣхъ прочихъ условій вліяющихъ на подъемъ и и ура-паденіе пониженіе цѣнъ, по купку-поку цѣну покупаемаго возвысить, цѣну же продаваемаго понизить. А если предположить, что здѣсь идетъ рѣчь о нѣсколькихъ милліонахъ объ обязательствахъ въ нѣсколько милліоновъ, то легко представить себѣ какой подъемъ цѣнъ воспослѣдуетъ при спросѣ въ нѣсколько милліоновъ однихъ обязательствъ и какое при паденіе цѣнъ при предложеніи другихъ другихъ. Ведь слѣдующее столько же милліоновъ другихъ на столько же милліоновъ.

Заручившись этими предварительными соображеніями, свѣдѣніями, перейдемъ къ разсмотриваемой бр къ вопросу о конверсії, затронутымъ пресловутою брошюрою по отношенію къ Ти. Д. З. Банку.

Дѣло въ томъ, что какъ въ про въ про [...] пре въ прошлогоднемъ общемъ собраніи банка, такъ и теперь противники кн. Чавчавадзе, всѣ

свои суждения о конверсии выводят из обстоятельств, сопровождающих истекающих из конверсии закладных листов т. е. переход к 6% листов на 5% и в этом и заключается все невежество ссуды и возражает кн Чавчавадзе говорящего только о конверсии закладных листов. А между конверсией тех и других громадная разница как с юридической, так и с финансовой стороны.

Сенат неоднократно объяснял, что закладные листы суть обязательства банка, слѣд., все то, что мы выше говорили объяснить переводѣ о возможности перехода 6% обязательств на 5% всецѣло относится и к закладным листамъ. Слѣд. чтобы выяснитъ себѣ возможность конверсии закладных листовъ, какъ обязательствъ банка, прежде всего необходимо опредѣлитъ оговорено ли на самомъ закладномъ листѣ право банка возвратить во всякое время капиталъ, или уменьшить процентъ роста. Этой оговорки нѣтъ на самомъ закладномъ листѣ, слѣд., и рѣчи быть не можетъ объ ихъ конверсии. А потому Министерство финансовъ и самый съездъ не только и опредѣленно отклонили всякую мысль о конверсии закладных листовъ, ибо въ этомъ случаѣ приходилось выкупить у биржи 6% закладные листы и продать 5%, что не при миллион десяткахъ миллионхъ спроса 6% и предложенія 5% листовъ неизменно послѣдовало бы привело бы [къ] неизменному повышенію первы цѣны на первыхъ и пониженію на вторыхъ.

Слова кн. Чавчавадзе, приведенныя въ брошюрѣ выясняютъ именно это положеніе вещей и вотъ они въ буквальномъ переводѣ: при конверсии девять миллионъ 6% ни мы вынуждены были бы выкупить 9 на 9 миллионъ закладных листовъ и сбывать сто на сто столько же новые 5% листы.

В წყაროსთან დაკავშირებით:

37 გ.-ს ტექსტის დასაწყისში აწერია „კონეც“ და მიხატული ქვევით მიმართული ისარი.

опредѣленно отклонили – ხელნაწერში არის опрeдѣлено.

Инструкція о порядкѣ производства оцѣночныхъ дѣйствій (გვ. 124)

ავტოგრაფი: С, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 146-147გ. v.

აღწერილობა: ტექსტი ვინრო სვეტად არის ნაწერი თაბახის ფურცლებზე და საკმაოდ ნასწორებია.

დათარიღება: 1895 წლის 25 ივნისამდე რევიზორ ევსტათი დობეცკისთვის გაგზავნილი განმარტებითი ბარათის მასალებში ნათქ-

ვამია, რომ ხელახლა მზადდება მამულების შეფასების ინსტრუქცია: „ВНОВЬ ИЗГОТОВЛЯЕТСЯ ИНСТРУКЦИЯ ДЛЯ ОЦЕНОКЪ“. ვფიქრობთ, პროცედურებიც იქვე იქნებოდა განხილული და ეს ტექსტიც ამ დროის შემდეგ უნდა იყოს დაწერილი.

<მამულების შეფასების აქტის შედგენის ინსტრუქცია>

(ბმ. 127)

ავტოგრაფი: С, ილია ჭავჭავაძის არქივი №203, 32r.v.

აღწერილობა: ტექსტი ვინრო სვეტად არის ნაწერი თაბახის ფურცლებზე გვერდის მარცხენა ნაწილში და საკმაოდ ნასწორებია. მესამე მუხლი ჩამატებულია. ის მიწერილია მარჯვენა ველზე და მომდევნო მე-3 მუხლი 4-ად არის გადაკეთებული, მაგრამ შემდეგი მუხლები ამის გათვალისწინებით არ არის გადანომრილი.

დათარიღება: 1895 წლის 25 ივნისამდე რევიზორ ევსტათი დობეცკისთვის გაგზავნილი განმარტებითი ბარათის მასალებში ნათქვამია, რომ ხელახლა მზადდება მამულების შეფასების ინსტრუქცია: „ВНОВЬ ИЗГОТОВЛЯЕТСЯ ИНСТРУКЦИЯ ДЛЯ ОЦЕНОКЪ“. ვფიქრობთ, შეფასების აქტის შედგენაზეც იქვე იქნებოდა საუბარი ეს ტექსტი ამ დროის შემდეგ უნდა იყოს დაწერილი.

127. 26 „ОЦЕНОЧНЫЙ АКТЪ“ – ტექსტის დასაწყისში ეს სიტყვები ჯერ გადახაზულია, შემდეგ კი ქვეშ კლაკნილი ხაზი აქვს გასმული, რაც მის აღდგენას ნიშნავს და ძირითად ტექსტში ჩვეულებრივ შეგვაქვს.

Инструкция для Контролера Т. Дв. 3. Б. (ბმ. 129)

ავტოგრაფი: С, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 33r.v. 34r.v.

აღწერილობა: ხელნაწერი შესრულებულია თაბახის ფურცლებზე, გვერდის მარცხენა ნაწილში ვინრო სვეტად, შავი მელნით, ჩამატებები კი გვხვდება მარჯვენა სვეტში

დათარიღება: 1895 წლის 25 ივნისამდე რევიზორ ევსტათი დობეცკისთვის გაგზავნილი განმარტებითი ბარათის მასალებში ნათქვამია, რომ ხელახლა მზადდება მამულების შეფასების ინსტრუქცია: „ВНОВЬ ИЗГОТОВЛЯЕТСЯ ИНСТРУКЦИЯ ДЛЯ ОЦЕНОКЪ“. ჯერ შემფასებელი აფასებს ამა თუ იმ მამულს და შემდეგ კონტროლიორი ამოწმებს, რამდენად სწორად მოხდა ეს შეფასება. ამიტომ, ბუნებრივია, რომ ჯერ შედგებოდა მამულის შეფასების ინსტრუქცია და შემდეგ – ამ შეფასების შემოწმებისა. შესაბამისად, ეს ტექსტიც ამ დროის შემდეგ იქნება დაწერილი.

<გაქმოს სააგენტოს მართვის ინსტრუქცია> (გვ. 131)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 35r.v. 36r.

აღწერილობა: ხელნაწერი შესრულებულია თაბახის ფურცლებზე, შავი მელნით, გვერდის მარცხენა ნაწილში, ვინრო სვეტად.

დათარილება: რამდენადაც ილია ჭავჭავაძე ბაქოში თბილისის საადგილმამულო ბანკის სააგენტოს გახსნის ინიციატივით დამფუძნებელთა წლიურ კრებაზე სიტყვით გამოვიდა 1898 წლის 20 აპრილს, ეს ინსტრუქცია უფრო გვიანდელი უნდა იყოს.

<მასალეპი ქანანოვის საქმისთან დაკავშირებით> (გვ. 133)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 19-20 r.v.

აღწერილობა: შავი მელნით სუფთად ნაწერი გვერდის მარცხენა ნაწილში, ვინრო სვეტად. ტექსტში წარმოდგენილია თარიღები, გვარები და ციფრები, რომლებიც ერთმანეთთან ხშირად დაუსრულებელი წინადადებებით დამოკლემინიშნებებით არის დაკავშირებული.

დათარილება: რამდენადაც ჩანაწერებში 1901 წლის 16 მაისი წარსულ დროშია მოხსენიებული, ტექსტს ვათარილებთ ამის შემდგომი პერიოდით.

133. 20 „Кн. Ив. Заал. Аваловъ“ – საუბარია გორელ მემამულეზე.

133. 25 „Христофоръ Хечатуровъ“ – სხვა ცნობები ამ პირის შესახებ არ მოგვეპოვება.

133. 26-27 „Аннѣ и Евдокіи Аваловымъ“ – სხვა ცნობები ამ პირთა შესახებ არ მოგვეპოვება.

133. 27 „продано Кананову“ – წყაროში სახელი არ წერია და სხვა ცნობები ამ პირის შესახებ არ მოგვეპოვება.

133. 28 „стар. Нотариуса“ – იგულისხმება უფროსი ნოტარიუსი.

133. 32 „Абелю Амирагову“ – საუბარია მეორე გილდიის ვაჭარზე, აბელ ივანეს ძე ამირალოვზე.

134. 4 „продано Фафису“ – სხვა ცნობები ამ პირის შესახებ არ მოგვეპოვება.

134. 27 „землемѣра Холина“ – საუბარია კავკასიაში მინათმონყობის საზოგადოების მთავარ მინისმზომელზე – ევგენი ალექსანდრეს ძე ხოლინზე.

134. 36 „женѣ своей“ – ქანანოვის ცოლის სახელი უცნობია.

135. 16 მე-8 მუხლზე ტექსტი გადადის ახალ ფურცელზე და, როგორც ჩანს, მწერალს სათვალავი ერევა და შემდეგ მუხლს ისევ 7-ით ნომრავს. შესაბამისად, მე-8 მუხლის შემდეგ გვაქვს კიდევ ერთი მე-7 მუხლი.

**<მასალები სხვადასხვა პირის მიერ ბანკში მამულების
დაბირავების შესახებ> (გვ. 136)**

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 42r.v.; 43r.v.

აღწერილობა: ნანერია შავი მელნით და ნასწორებია. მე-13 მუხლში თანხის ქვეშ 16800 ორჯერ არის გასმული ხაზი ლურჯი ფანქრით და მე-17 მუხლში თანხის 300,000 ქვეშ ასევე ორჯერ არის გასული ხაზი წითელი ფანქრით. მუხლებად დაყოფის აღმნიშვნელი ციფრები ზოგან არის აბზაცით გამოყოფილი და ზოგან – არა. ბოლო მუხლს ორი ნომერი აწერია: 24 და 23. ტექსტში წარმოდგენილია სხვადასხვა პირთა მიერ ბანკში მამულების დაგირავების მონაცემები, ანალიზისა და შეფასებების გარეშე.

დათარიღება: რამდენადაც ტექსტში 1902 წლის 18 თებერვალი წარსულში არის მოხსენიებული, იგი ამ დროის შემდეგ უნდა იყოს დაწერილი.

136. 8–139. 7 „Селимхановъ... Шрейберъ... Багировъ... Мартиросовой... Мхитарова... Юзбашева... Карачедовъ... Сергѣевъ... Красильниковъ... Сапаровъ... Воскановъ... Шарифъ-Оглы... Тараевъ... Авалова... Аваловъ... Колесникова... Мухамедова... Митрофанова“ – ყველა პირი არის ბანკის მომხმარებელი, ტექსტში მხოლოდ გვარებით არიან მოხსენიებული და იდენტიფიცირება ვერ ხერხდება.

134. 4 „подписана Алихановымъ“ – შესაძლოა იგულისხმებოდეს თბილისის მაზრის მომრიგებელი მოსამართლის თანამემწე, ივანე სერგეის ძე ალიხანოვი.

136. 22 „агента Мансветова“ – საუბარია თბილისის სათავადაზნაურო ბანკის მდივან იაკობ მანსვეტაშვილზე.

<მასალები კრედიტის გაიაფებასთან დაკავშირებით> (გვ. 139)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №210, 1 r., v. (A). №210, 2 r., 3r. (B).

აღწერილობა: თითოეული ნაწყვეტი ნანერია თაბახის ფურცლებზე შავი მელნით და ნასწორებია.

დათარიღება: რამდენადაც ტექსტში 1902 წლის 1 მაისი წარსულ დროშია ნახსენები, იგი ამ თარიღის შემდეგ უნდა იყოს დაწერილი.

139. 18 „облигаціями и“ – ხელნაწერში კავშირი „и“ ორჯერ წერია.

წყარო:

Яркимъ доказательствомъ того, что при такомъ состояніи денежнаго рынка, тщетны всякія попытки и усилія къ удешевленію кредита служить то обстоятельство, событіе, что въ періодѣ времени указаннаго

выше времени ея неотразимая сила ~~вздорожанія денегъ~~ обстоятельство денежнаго рынка заставила сначала нашъ банкъ, за тѣмъ Городское Кредитное Общество прекратить временно выдачу ссудъ 4 $\frac{1}{2}$ % облигациями и оперировать лишь 5%-ми впредь до улучшения дѣль на биржѣ, которое пока въ близкомъ будущемъ не предвидится. Хотя по видимому все выше изложенное относится къ тѣмъ двумъ частямъ срочныхъ платежей, ~~вздорожаніе или удешевленіе которыхъ находится въ прямой~~ во и непосредственной ея зависимости отъ состоянія денежнаго рынка, но нельзя отрицать вліянія денежнаго рынка и на ту часть срочнаго платежа, которая въ $\frac{3}{4}$ % ~~въ размѣръ 3 $\frac{1}{4}$ %~~ ~~взимается въ пользу банка въ качествѣ~~ разницы между платимымъ и получаемымъ процентомъ, въ противномъ случаѣ вѣчно измѣняющееся повышение и пониженіе дисконта не имѣло бы мѣста и ~~ни основанія~~ смысла. Въ настоящее время эта послѣдняя часть срочныхъ платежей равняется $\frac{3}{4}$ % и вопросъ объ уменьшеніи платежей Тифлискомъ Городскомъ заемщикамъ долженъ касаться лишь этихъ $\frac{3}{4}$ $\frac{3}{4}$ %.

* * *

денегъ не только не могло не имѣть оправданія въ жизненныхъ и экономическихъ условіяхъ даннаго времени, но противорѣчило бы самой логикѣ вещей. Яркимъ доказательствомъ того, что, при угнетенномъ состояніи денежнаго рынка тщетны всякія попытки и усилія къ удешевленію кредита, служить то обстоятельство, что въ періодъ указаннаго выше времени сила вещей заставила сначала, нашъ банкъ, а затѣмъ Городское Кредитное Общество временно прекратить выдачу ссудъ меньшепроцентными (4,12 %) облигациями, замѣнивъ сихъ послѣднихъ вышепроцентными (5%), [в]предь до улучшения дѣль на биржѣ, которое пока въ близкомъ будущемъ не предвидится.

Хотя та часть срочнаго платежа, объ уменьшеніи которой идетъ рѣчь, не состоитъ въ прямой, непосредственной и видимой ея-зависимости отъ состоянія денежнаго рынка, но въ виду того, что та или другая степень тяжести срочнаго платежа опредѣляется отношеніемъ общей совокупности всѣхъ трехъ частей этого платежа къ реализаціонному комитету закладныхъ листовъ нельзя не признать косвеннаго вліянія денежнаго рынка и на указанную часть платежа. Принимая въ соображеніе, что возбужденіе вопроса объ уменьшеніи срочнаго платежа можетъ имѣть своимъ справедливымъ основаніемъ лишь свое справедливое основаніе *возникать лишь въ условіи при условіи* Высоты этого платежа сравнительно съ

~~учетнымъ процентомъ данного времени и что при опредѣленіи этой
высоты необходимо главную и единственъ съ этой~~ Разсматривая вопросъ о
тяжести платимаго намъ срочнаго платежа

<მასალები სხვადასხვა ქვეყნის ბანკების შესახებ> (გვ. 141)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 12r., 121 r., 122 v.

აღწერილობა: პირველი ფრაგმენტი სუფთად არის ნაწერი, შავი მელნით, გვერდის მარცხენა ნაწილში, ვიწრო სვეტად. ილია ჭავჭავაძის მიერვე არის დანომრილი. თითოეულ მუხლთან ფრჩხილებში მითითებულია წყაროს გვერდები, მაგრამ თავად წყარო დასახელებული არ არის. მესამე მუხლი ხელნაწერში ორჯერ მეორდება. მეორე წერია პირველის გასწვრივ თავისუფალ ველზე. მეორე ფრაგმენტი ნაწერია თაბახის ფურცლებზე შავი მელნით ორ სვეტად. თითოეული ტექსტი მსუბუქად არის ნასწორები.

დათარილება: რამდენადაც ტექსტში 1902 წლის გაზაფხულის სხდომაზე არის საუბარი, ის 1902 წელს ან შემდეგ უნდა იყოს დაწერილი.

142. 1 „мнѣнію Родбертуса“ – საუბარია გერმანელ ეკონომისტ რობერტ კარლ როდბერტუს-იაგეცოვზე.

142. 13 „Померанскій“ – საუბარია პრუსიის ყოფილი პროვინციის – პომერანიის ბანკზე.

143. 8 „М^а Поднѣльскаго“ – საუბარია 1901 წლიდან პრუსიის მინათმოქმედების მინისტრ ვიქტორ პოდბელსკიზე.

141. 32 „завода Петцольда“ – ტექსტიდან არ ჩანს, ეს ქარხანა რუსეთშია თუ მის ფარგლებს გარეთ.

141. 34-35 „Ангольтъ и Вагнеръ“ – სახელები მითითებული არ არის და პირთა იდენტიფიცირება ვერ ხერხდება.

Объ аграрномъ вопросѣ (გვ. 143)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №210, 7 r. (B).

აღწერილობა: A ტექსტი შავი მელნით ორ სვეტად არის ნაწერი თაბახის ფურცელზე.

დათარილება: რამდენადაც ტექსტში 1906 წლის 25 მაისი წარსულ დროშია ნახსენები, იგი ამ თარიღის შემდეგ უნდა იყოს დაწერილი.

ნაწილი III

უბის წიგნაკები და ჩანაწერები

<უბის წიგნაკი №1> (გვ. 136)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №63.

აღწერილობა: მუქი ფერის ყდაში ჩასმული უბის წიგნაკი, ხორცის-ფერი, უხაზო ფურცლებით. 10v-დან 14v-ს ჩათვლით სხვისი ჩანაწერებია, სავარაუდოდ, მწერლის დის – ელისაბედის. 15r-ზე ასევე სხვების ხელით არის ჩანწერილი ხალხური ლექსი და 16v-ზე წიგნების დასახელება.

დათარილება: პირველი ჩანაწერები 1864 წლის 25 იანვრამდეა გაკეთებული, ჩანაწერების ერთი ნაწილი კი – 1871 წლის 22 მარტის შემდეგ.

ჩანაწერი 1

ხელნაწერი: C №63, 1v. 2r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით და ციფრების გარდა, რამდენიმე ლათინური ასოა, სავარაუდოდ, სიტყვის დასაწყისი. ჩანაწერი შუაზეა გაყოფილი მომდევნო ტექსტით, მაგრამ აშკარაა, რომ ერთიანია.

თემა: არითმეტიკული მოქმედებები.

დათარილება: რამდენადაც მეხუთე ჩანაწერში 1864 წლის 25 იანვარი მომავალ დროშია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც მანამდე უნდა იყოს გაკეთებული.

ჩანაწერი 2

ხელნაწერი: C №63, 2r.,v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით. ტექსტი გაყოფილია ორად წინა ჩანაწერით.

თემა: მონაცემები მის, როგორც მომრიგებელი მოსამართლის, დაქვემდებარებაში მყოფი სოფლების მცხოვრებლებზე.

დათარილება: რამდენადაც მეხუთე ჩანაწერში 1864 წლის 25 იანვარი მომავალ დროშია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც მანამდე უნდა იყოს გაკეთებული.

144. 25-28 „ივანე ჩირდილეი... ზურაბა კალხიტალი... მოსია ქი-სიშვილი... ელიზბარის“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება ხევის იმჟამინდელი მცხოვრებლები.

144. 29 „ჩაბანი“ – სოფელია თიანეთის მუნიციპალიტეტში.

144. 30-32 „ნადირა ჯიმშიტაშვილი... ბიძინას ჩოლოყაყვის... სვიმონ ჯიმშიტაშვილი... ლუარსაბ გიორგის ძე ჩოლოყაყვისან“ – სავარაუდოდ, საუბარია სოფელ ჩაბანის იმჟამინდელ მცხოვრებლებზე.

145. 2-3 „იოსებ ახალაური... თადიაშვილის“ – სავარაუდოდ, საუბარია ხევსურეთის მცხოვრებლებზე.

ჩანაწერი 3

ხელნაწერი: C №63, 3r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად. ჩანაწერის ნუმერაციაში ციფრი „6“ ორჯერ მეორდება, რადგან ახალ გვერდზე გადასვლისას, ავტორს არ გადაუმონმებია, რა ნომერი უნდა ყოფილიყო შემდეგი.

თემა: გასარკვევი საკითხები.

დათარილება: რამდენადაც მეხუთე ჩანაწერში 1864 წლის 25 იანვარი მომავალ დროშია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც მანამდე უნდა იყოს გაკეთებული.

ჩანაწერი 4

ხელნაწერი: C №63, 4r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით. ბოლო წინადადებას შემოვლებული აქვს ჩარჩო. იმის გამო, რომ საქმეთა წარმოება რუსულად მიმდინარეობდა, სოფლების სახელწოდებებს წერს რუსული ჟღერადობით.

თემა: მონაცემები მის, როგორც მომრიგებელი მოსამართლის, დაქვემდებარებაში მყოფი სოფლების მცხოვრებლებზე.

დათარილება: რამდენადაც მეხუთე ჩანაწერში 1864 წლის 25 იანვარი მომავალ დროშია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც მანამდე უნდა იყოს გაკეთებული.

145. 24 „ინიანთკარში“ – იგულისხმება დუშეთის მუნიციპალიტეტის სოფელ არაგვისპირის იმჟამინდელი სახელწოდება.

145. 25-26 „გიორგი ლოტიკაშვილი... დიმიტრი...“ – სავარაუდოდ, საუბარია ინიანთკარის მცხოვრებლებზე.

145. 27 „ჩინტი“ – იგულისხმება დუშეთის მუნიციპალიტეტის სოფელი ჩინთი.

145. 28 „ივანე მანგოშვილი“ – საუბარია სოფელ ჩინთის იმჟამინდელ მკვიდრზე.

145. 29 „ჩოკაშვილის მამული“ – საუბარია ერწოს მკვიდრზე.

ჩანაწერი 5

ხელნაწერი: C №63, 5-6 r.v., 7r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით. იმის გამო, რომ საქმეთა წარმოება რუსულად მიმდინარეობდა, სოფლების სახელწოდებებს წერს რუსული ჟღერადობით. გვარი „ექვსაშურაშვილი“ ერთგან წერია არასწორად: „ექვსაურაშვილი“.

თემა: მონაცემები მის, როგორც მომრიგებელი მოსამართლის, დაქვემდებარებაში მყოფი სოფლების მცხოვრებლებზე.

დათარილება: რამდენადაც ჩანაწერში 1864 წლის 25 იანვარი მომავალ დროშია ნახსენები, ჩანაწერი ამ თარიღამდე უნდა დაეწყო. აქვე წარსულშია მოხსენიებული 1865 წელი, მაგრამ ჩანს, რომ თებერვლის ბოლო ჯერ არ გასულა. შესაბამისად, ჩანაწერი ამ წლის თებერვლის ბოლომდე უნდა დაესრულებინა.

145. 31 „ცილკანი“ – იგულისხმება მცხეთის მუნიციპალიტეტის სოფელი ნილკანი.

145. 32 - 146. 1 „კეკელა ელიოზოვისა ზაქარა ჭარეშვილმა... სოლომანა ჭალელიშვილმა“ – სავარაუდოდ, საუბარია ნილკნის მცხოვრებლებზე.

146. 4 „გედევან ელიოზოვი... გიორგი დიაკვნის“ – საუბარი უნდა იყოს ნილკნელ მღვდელსა და დიაკვნზე.

146. 7 „ციხებდა“ – კონტექსტის მიხედვით მცხეთის მუნიციპალიტეტის სოფელი უნდა იგულისხმებოდეს, მაგრამ ასეთ სახელს ვერსად მივაგენით. შესაძლოა ან სახელწოდება შეეცვალა, ან უბის ნიგნაკში არასწორად არის ჩანწერილი.

146. 7-10 „დავითის... ბესო ბიჭარიშვილი... ზაქარა... ქუჩუნა“ – როგორც ჩანს, საუბარია ადგილობრივ მკვიდრებზე.

146. 12-16 „ფარმიგულაშვილმა... მათე ნოიაშვილსა... სალომე ჯანთაძისა“ – სავარაუდოდ, საუბარია მუხრანის მცხოვრებლებზე.

146. 18-19 „დათია ექვსაშურაშვილი... ლუარსაბ გედევანიშვილს...“ – სავარაუდოდ, საუბარია წეროვანის მცხოვრებლებზე.

146. 22 „სამამბროძელი – აბრამა ექვსაურაშვილი“ – როგორც ჩანს, სოფელ წეროვნის უბანს ერქვა „სამამბროძე“ ან მისი მსგავსი სახელი და მის მკვიდრზეა საუბარი.

146. 25 „მოსე გაბრიელაშვილი... ზაქარა ოთარაშვილს“ – საუბარია იმჟამინდელი სოფელ დამპალოს მკვიდრებზე.

146. 29 „ზაქარა რუსიშვილს გიორგი შიობრიშვილი... სვიმანა მუსხელაშვილსა... ზაქარა ნოიაშვილის“ – საუბარი უნდა იყოს მუხრანის მცხოვრებლებზე.

146. 29 „გრ. ბაგრატიონის“ – შესაძლოა იგულისხმებოდეს იმხანად უკვე გარდაცვლილი გრიგოლ ივანეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი.

147. 2 „დარია რატიევისა“ – საუბარი უნდა იყოს სოფელ ქსოვრისის მკვიდრზე.

147. 2 „ერედისა და ბაზუანისა (კანჩავეთი)“ – საუბარია ახალგორის მუნიციპალიტეტის სოფლებზე: ერედაზე, ბაზუანსა და ყანჩავეთზე.

147. 3 „ალექსა ბერიძე, დავითა ბაზუაშვილი, ალექსა ბაზუაშვილი – საუბარი უნდა იყოს ახალგორის მუნიციპალიტეტის სოფლების მცხოვრებლებზე.

147. 5-8 „მაგდანა ნათიევისას... სალიაშვილი კიკოზედ... იაკობ დინუაშვილმა...“ – სავარაუდოდ, საუბარია სოფელ მჭადისჯვრის მცხოვრებლებზე.

147 8-9 „თ. გიორგი ბაგრატიონ-მუხრანსკის“ – საუბარი უნდა იყოს გიორგი კონსტანტინეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელზე.

147. 11 „ამ საბადლო ვენახსი“ – უნდა იყოს „ეს“, რადგან სიტყვა „ვენახს“ გადაიყვანა სახელობითის ფორმაში.

ჩანაწერი 6

ხელნაწერი: C №63, 7v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, ქართულად და რუსულად.

თემა: სიტყვის თარგმანი.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1865 წლით მთავრდება, ესეც ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს.

ჩანაწერი 7

ხელნაწერი: C №63, 8r.,v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: მთიელთა ლოცვა.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1865 წლით მთავრდება, ესეც ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს.

147. 24 „Bis“ – ნიშნავს, რომ ეს ნაწილი ორჯერ უნდა გამეორდეს.

ჩანაწერი 8

ხელნაწერი: C №63, 9r.,v., 10 r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით..

თემა: მთიელთა ლოცვა.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1865 წლით მთავრდება, ესეც ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს.

ჩანაწერი 9

ხელნაწერი: C №63, 10 r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: მცხეთა-მთიანეთის მცხოვრებლები.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1865 წლით მთავრდება, ესეც ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს.

148. 15-16 „პეტრე ყაჭური... ბერო ყაჭური“ – როგორც ჩანს, ესე-ნიც მცხეთა-მთიანეთის რომელიმე სოფლის მკვიდრები არიან.

ჩანაწერი 10

ხელნაწერი: C №63, 14v., 15 r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით. ტექსტის შუაში ჩასმულია მომღვენო ჩანაწერი.

თემა: ხალხური ლექსები.

დათარიღება: ჩანაწერი დათარიღებულია 1871 წლის 22 მარტით.

ჩანაწერი 11

ხელნაწერი: C №63, 14v., 15 r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, ქართულად და რუსულად.

თემა: სიტყვების რუსული მნიშვნელობები.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1871 წლის 22 მარტით არის დათარიღებული, ეს უფრო გვიანდელი უნდა იყოს.

149. 22 „კვრივი“ – ხატის საგანძურის საფარი.

149. 23 „ჩორსო“ – ოთხკუთხედი.

ჩანაწერი 12

ხელნაწერი: C №63, 15 v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით..

თემა: მოხევეური ფრაზები, რომლებიც გამოიყენა „მგზავრის წერილებში“.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთი წინა ჩანაწერი 1871 წლის 22 მარტით არის დათარიღებული, ეს უფრო გვიანდელი უნდა იყოს.

ჩანაწერი 13

ხელნაწერი: C №63, 15 v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: სიტყვების განმარტება.

დათარილება: რამდენადაც ერთ-ერთი წინა ჩანაწერი 1871 წლის 22 მარტით არის დათარიღებული, ეს უფრო გვიანდელი უნდა იყოს.

149. 33 „ივანე გულაშვილისაგან“ – ტექსტიდანვე ჩანს, რომ საუბარია ქვემო ავჭალის მცხოვრებზე. სხვა ცნობები მის შესახებ არ მოგვეპოვება.

ჩანაწერი 14

ხელნაწერი: C №63, 14v., 16r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, რუსულად.

თემა: მისამართი.

დათარილება: რამდენადაც ერთ-ერთი წინა ჩანაწერი 1871 წლის 22 მარტით არის დათარიღებული, ეს უფრო გვიანდელი უნდა იყოს.

150 2-4 „Дыдымовъ... Грушицаго“ – პირთა მხოლოდ გვარებია მოხსენიებული და იდენტიფიცირება ვერ ხერხდება.

ჩანაწერი 15

ხელნაწერი: C №63, 18v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: ციფრები.

დათარილება: რამდენადაც ერთ-ერთი წინა ჩანაწერი 1871 წლის 22 მარტით არის დათარიღებული, ეს უფრო გვიანდელი უნდა იყოს.

ჩანაწერი 16

ხელნაწერი: C №63, 19r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად.

თემა: მისამართი.

დათარილება: რამდენადაც ერთ-ერთი წინა ჩანაწერი 1871 წლის 22 მარტით არის დათარიღებული, ეს უფრო გვიანდელი უნდა იყოს.

150. 17 „Соч. Сабинина“ – საუბარია მიხეილ პავლეს ძე საბინინის წიგნის პირველ ტომზე, რომელიც 1871 წელს გამოიცა.

150. 19 „Андрея Николаевича Ферапонтова“ – საუბარია წიგნის მალაზიის მფლობელზე.

150. 19-20 „въ домѣ Третьяковыхъ“ – სახლი ეკუთვნოდა ვაჭარ სერგეი მიხეილის ძე ტრეტიაკოვს.

150. 20 „Шереметьевскаго подворья“ – საუბარია შენობების კომპლექსზე, რომელიც მდებარეობდა ნიკოლსკის ქუჩაზე.

<უბის წიგნაკი №2> (გვ. 150)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №59. 3 რ. v. ჩანაწერი ახალი გზების, ხიდებისა და სოფლების შესახებ შესრულებულია სხვისი ხელით.

აღწერილობა: უბის წიგნაკი, მუქი ხორცისფერი, უჯრედებიანი, კიდებმომრგვალებული ფურცლებით. დანომრილია უკულმა მხრიდან.

დათარილება: უბის წიგნაკის დათარილებაში დაგვეხმარა ოლღა გურამიშვილის დისწულის ნინო სტაროსელსკაია-შალიკოვის ქორწინების წელი – 1885. მეორე ფურცელზე გაკეთებულ ჩანაწერში ის ოჯახის დიასახლისი ჩანს და, შესაბამისად, იმ დროს გათხოვილი უნდა ყოფილიყო. შესაბამისად, როგორც ეს, ისე უბის წიგნაკის სხვა ჩანაწერებიც ამ წელზე ადრეული არ უნდა იყოს. რაც შეეხება ბოლო ჩანაწერს, მასში 1886 წლის თებერვლის მოვლენებია ასახული და, შესაბამისად, ამ თარიღზე ადრეული ვერ იქნება.

ჩანაწერი 1

ხელნაწერი: C №59, 11v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: სიტყვების მნიშვნელობები.

დათარილება: რამდენადაც უბის წიგნაკის ამავე მხარეს განთავსებულ ერთ-ერთ მომდევნო ჩანაწერში 1874 წლის მონაცემებზეა საუბარი, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება ამ წელზე გვიანდელი.

ჩანაწერი 2

ხელნაწერი: C №59, 11v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: მითითება წიგნიდან თევზჭერის შესახებ.

დათარილება: რამდენადაც უბის წიგნაკის ამავე მხარეს განთავსებულ ერთ-ერთ მომდევნო ჩანაწერში 1874 წლის მონაცემებზეა საუბარი, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება ამ წელზე გვიანდელი.

ჩანაწერი 3

ხელნაწერი: C №59, 10v.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულად მუქი ყავისფერი მელნით და ბოლო ციფრი მიწერილი აქვს ფანქრით.

თემა: ბანკის დამფუძნებელთა რაოდენობა შეტანილი თანხების მიხედვით.

დათარილება: რამდენადაც ჩანაწერში 1874 წელი წარსულ დროშია მოხსენიებული, იგი ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

ჩანაწერი 4

ხელნაწერი: C №59, 9v.

აღწერილობა: ნაწერია მუქი ყავისფერი მელნით.

თემა: გაცემული თანხები.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1874 წელი წარსულ დროშია მოხსენიებული, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება ამ წელზე ადრეული.

ჩანაწერი 5

ხელნაწერი: C №59, 9v.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულად, ფანქრით.

თემა: მეუღლის დისწულთან სტუმრობა.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1874 წელი წარსულ დროშია მოხსენიებული, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება ამ წელზე ადრეული.

151. 12 „Нина Дмитриевна“ – სავარაუდოდ, საუბარია ოლღა ჭავჭავაძე-გურამიშვილის დისწულზე – ნინო დიმიტრის ასულ სტაროსელსკაია-შალიკაშვილისაზე.

ჩანაწერი 6

ხელნაწერი: C №59, 8v.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულად, ფანქრით.

თემა: გაცემული თანხები.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1874 წელი წარსულ დროშია მოხსენიებული, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება ამ წელზე ადრეული.

151. 20 „1000 руб. Челокаева“ – შესაძლოა, საუბარი იყოს ბანკის დირექტორ ალექსანდრე ჩოლოყაშვილზე.

151. 21 „Аваловъ 1000 р“ – შესაძლოა საუბარი იყოს ბანკის დირექტორ დავით ივანეს ძე ავალიშვილზე.

ჩანაწერი 7

ხელნაწერი: C №59, 8v.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულად, შავი მელნით.

თემა: ბანკის ბილეთების ვადა.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1874 წელი წარსულ დროშია მოხსენიებული, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება ამ წელზე ადრეული.

ჩანაწერი 8

ხელნაწერი: C №59, 8r.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულად, ფანქრით.

თემა: თანხის აღება და გაცემა.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1874 წელი წარსულ დროშია მოხსენიებული, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება ამ წელზე ადრეული.

151. 27 „Ольѣ 628 р. а Цициановски[ми] деньгами“ – საუბარია მეუღლეზე, ოღლა გურამიშვილზე და, სავარაუდოდ, მოუზრავ დავით ციციშვილზე.

ჩანაწერი 9

ხელნაწერი: C №59, 8r.

აღწერილობა: ნაწერია მუქი ყავისფერი მელნით.

თემა: ციფრები.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1874 წელი წარსულ დროშია მოხსენიებული, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება ამ წელზე ადრეული.

ჩანაწერი 10

ხელნაწერი: C №59, 7v.

აღწერილობა: ნაწერია მუქი ყავისფერი მელნით.

თემა: თანხები.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1874 წელი წარსულ დროშია მოხსენიებული, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება ამ წელზე ადრეული.

151. 32 „Челока[e]ву“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება ალექსანდრე ჩოლოყაშვილი.

151. 33 „Цитліеву“ – პირის სახელი უცნობია და იდენტიფიცირება ვერ ხერხდება.

151. 34 „Георгію Андр“ – ვფიქრობთ, საუბარია უნდა იყოს პოეტსა და მთარგმნელ გიორგი სოლომონის ძე ანდრონიკაშვილზე.

151. 35 „Гѣд[e]вану“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

152. 1 „Мамукѣ“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

152. 2 „Шаликову“ – სავარაუდოდ, საუბარია იოსებ ივანეს ძე შალიკაშვილზე.

152. 3 „Кіазо Чел.“ – საუბარია სვიმონიანთხვეველ თავად კიაზო ჩოლოყაშვილზე.

152. 4 „Георг. Мухр.“ – საუბარი უნდა იყოს გიორგი კონსტანტინეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელზე.

152. 5 „Кола Эристову“ – საუბარი უნდა იყოს ნიკოლოზ რევაზის ძე ერისთავზე.

152. 6 „Кола Баратову“ – შესაძლოა იგულისხმებოდეს ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე ბარათაშვილი.

152. 7 „Шакро Магалову“ – საუბარი უნდა იყოს შაქრო (ლუარსაბ) ალექსანდრეს ძე მალალაშვილზე.

152. 9 „Хизанову“ – საუბარი უნდა იყოს ნიკოლოზ ხიზანიშვილზე.

152. 12 „Мамацеву 100 руб.“ – სავარაუდოდ, საუბარია ქრისტე-ფორე მამაცაშვილზე.

ჩანაწერი 11

ხელნაწერი: С №59, 7r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, რუსულად.

თემა: მისამართი.

დათარიღება: რამდენადაც უბის წიგნაკის ამავე მხარეს განთავსებული ერთ-ერთ მომდევნო ჩანაწერში 1874 წლის მონაცემებზეა საუბარი, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება ამ წელზე გვიანდელი.

152. 14 „Якинфу Мерабовичу Кипіани“ – საუბარია დაბა ყვირილელ აზნაურზე.

ჩანაწერი 12

ხელნაწერი: С №59, 1v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად.

თემა: სახელი და გვარი.

დათარიღება: რამდენადაც უბის წიგნაკის ამავე მხარეს განთავსებული ერთ-ერთ მომდევნო ჩანაწერში 1886 წლის თებერვლის ამბებია გადმოცემული, ეს ჩანაწერიც 1886 წლის თებერვალზე გვიანდელი არ უნდა იყოს.

152. 17 „Григорій Таріеловъ“ – პირის შესახებ დამატებითი ცნობები ვერ მოვიპოვეთ.

ჩანაწერი 13

ხელნაწერი: С №59, 2r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით და შავი მელნით, რუსულად.

თემა: მისამართი.

დათარიღება: რამდენადაც უბის წიგნაკის ამავე მხარეს განთავსებული ერთ-ერთ მომდევნო ჩანაწერში 1886 წლის თებერვლის ამბებია

გადმოცემული, ეს ჩანაწერიც 1886 წლის თებერვალზე გვიანდელი არ უნდა იყოს.

152. 24 „Бодбисхеви, Паніани, Нижній Мачхаани и Арбошика“ – საუბარია სიღნაღისა და დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტების სოფლებზე.

ჩანაწერი 14

ხელნაწერი: C №59, 7r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, რუსულად.

თემა: მისამართი.

დათარილება: რამდენადაც უბის წიგნაკის ამავე მხარეს განთავსებულ ერთ-ერთ მომდევნო ჩანაწერში 1886 წლის თებერვლის ამბებია გადმოცემული, ეს ჩანაწერიც 1886 წლის თებერვალზე გვიანდელი არ უნდა იყოს.

152. 27 „Молокане изъ Азамбуръ“ – საუბარია გარეკახეთის სოფელ აზამბურსა და იქ მე-19 საუკუნეში ჩასახლებულ რუს მოლოკენებზე.

152. 28 „Игнатій Антоновичъ Самодуровъ и сыновья его Панфиль и Степанъ“ – საუბარი უნდა იყოს სოფელ აზამბურის მკვიდრებზე.

ჩანაწერი 15

ხელნაწერი: C №59, 5r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, რუსულად.

თემა: საკრედიტო ბანკში შეტანილი თანხები.

დათარილება: რამდენადაც უბის წიგნაკის ამავე მხარეს განთავსებულ ერთ-ერთ მომდევნო ჩანაწერში 1886 წლის თებერვლის ამბებია გადმოცემული, ეს ჩანაწერიც 1886 წლის თებერვალზე გვიანდელი არ უნდა იყოს.

ჩანაწერი 16

ხელნაწერი: C №59, 5v.

აღწერილობა: ნაწერია ლურჯი ფანქრით, რუსულად.

თემა: საათის ნომერი.

დათარილება: რამდენადაც უბის წიგნაკის ამავე მხარეს განთავსებულ ერთ-ერთ მომდევნო ჩანაწერში 1886 წლის თებერვლის ამბებია გადმოცემული, ეს ჩანაწერიც 1886 წლის თებერვალზე გვიანდელი არ უნდა იყოს.

ჩანაწერი 17

ხელნაწერი: C №59, 6r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად.

თემა: ღალატში ბრალდებულები.

დათარიღება: რამდენადაც ჩანანერში 1886 წლის თებერვლის ამბებია გადმოცემული, იგი ამ თარიღზე ადრეული ვერ იქნება.

153. 6 „два брата Векки (Ліонелло и Виторіо) и графъ Дес Доридесъ“ – საუბარია ისტორიულ პირებზე: შარლ დორიდესსა და ვიტორიო დალიონელო ვეკებზე.

153 9-10 „Папскій Нунцій Ванутели, Камергеръ Галимберти и Боккани“ – საუბარია სერაფინო ვანუტელისა და იმ პირებზე, რომლებსაც ბრალი დასდეს იტალიის ღალატში.

<უბის წიგნაკი №3> (გვ. 153)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №61.

აღწერილობა: ყავისფერ ტყავის ყდაში ჩასმული უბის წიგნაკი, უხაზო, ღია ყავისფერი ფურცლებით, გარეკანზე ლითონის არშიითა და შესაკრავით.

დათარიღება: ყველაზე ადრეული თარიღი – 1875 წლის 23 ნოემბერი გარეკანის საცავ ფურცელზეა მიწერილი, მაგრამ ჩანანერები 1880-იანი წლებისაა. ამ მხრიდან უბის წიგნაკში ყველაზე გვიანდელი თარიღი 1888 წლის ოქტომბერია, მეორე მხრიდან კი – 1887 წლის 15 თებერვალი.

ჩანანერი 1

ხელნაწერი: C №61, 01 r.

აღწერილობა: ნანერია შავი მელნით.

თემა: თარიღი.

დათარიღება: რამდენადაც ჩანანერი გარეკანის საცავ გვერდზეა, შესაძლოა, 1875 წლის 23 ნოემბერი უბის წიგნაკის შექმნის თარიღი იყოს.

ჩანანერი 2

ხელნაწერი: C №61, 1 r.

აღწერილობა: ნანერია შავი მელნით, რუსულად.

თემა: მისამართი.

დათარიღება: რამდენადაც ამავე ფურცლის მეორე მხარეს ნახსენებია 1886 წელს გამოცემული წიგნი, ჩანანერი ამ წელზე ადრეული არ უნდა იყოს.

153. 17 „Георгій Габавъ... Васил. островъ“ – შესაძლოა საუბარი იყოს ილია ჭავჭავაძის ახლობელზე, მხატვარ გიგო გაბაშვილზე. ვასილის კუნძული პეტერბურგს ეკუთვნის. მსგავსი ჩანანერი მეორედება C №57 უბის წიგნაკში.

ჩანაწერი 3

ხელნაწერი: C №61, 1 რ.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: ცხოველების რაოდენობა.

დათარილება: რამდენადაც ამავე ფურცლის მეორე მხარეს ნახსენებია 1886 წელს გამოცემული წიგნი, ჩანაწერი ამ წელზე ადრეული არ უნდა იყოს.

ჩანაწერი 4

ხელნაწერი: C №61, 1 რ.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად.

თემა: წიგნის ფასი.

დათარილება: რამდენადაც წიგნი 1886 წელს არის გამოცემული, ჩანაწერი ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს.

153. 22 „Цѣнѣтковъ Иванъ“ – საუბარია ივან ცვეტკოვის 1886 წელს გამოცემულ წიგნზე.

ჩანაწერი 5

ხელნაწერი: C №61, 2 რ.

აღწერილობა: ნაწერია მუქი ყავისფერი მელნით, სათაური ქართულად და ტექსტი – რუსულად.

თემა: ამონაწერი წიგნიდან.

დათარილება: ამონაწერი შესრულებულია 1870-1877 წლებში გამოცემული ხუთტომეულიდან, მაგრამ, რადგან წინა ჩანაწერი 1886 წელზე ადრეული ვერ იქნება, ესეც უნდა იყოს იმავე პერიოდის და არა 1870-იანი წლების.

153. 26 „Ланѣре“ – ჩანაწერი გაკეთებული უნდა იყოს პიერ ლანფრეს 1870-1877 წლებში გამოცემული წიგნიდან „История Наполеона I“.

ჩანაწერი 6

ხელნაწერი: C №61, 3 რ.

აღწერილობა: ნაწერია მუქი ყავისფერი მელნით.

თემა: ამონაწერი უცხოეთის ამბებიდან.

დათარილება: რადგან წინა ჩანაწერები 1886 წელზე ადრეული ვერ იქნება, ესეც იმავე პერიოდში უნდა იყოს გაკეთებული.

154. 3 „მომხრენი ბისმარკისა“ – საუბარია გერმანიის იმპერიის პირველ კანცლერ ოტო ბისმარკზე.

ჩანაწერი 7

ხელნაწერი: C №61, 3 r.

აღწერილობა: ნაწერია მუქი ყავისფერი მელნით.

თემა: ბინოკლის შესახებ.

დათარიღება: რადგან წინა ჩანაწერები 1886 წელზე ადრეული ვერ იქნება, ესეც იმავე პერიოდში უნდა იყოს გაკეთებული.

154. 7 „ბინოკლი ერისთავისა“ – გაურკვეველია, რომელ ერისთავზეა საუბარი.

ჩანაწერი 8

ხელნაწერი: C №61, 3 v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: შინაური ცხოველების რაოდენობა.

დათარიღება: რადგან წინა ჩანაწერები 1886 წელზე ადრეული ვერ იქნება, ეს ჩანაწერიც იმავე თარიღისაა.

ჩანაწერი 9

ხელნაწერი: C №61, 4r.

აღწერილობა: ნაწერია ღია ყავისფერი მელნით, რუსულად.

თემა: ლალის შესახებ პუბლიკაციის ბიბლიოგრაფიული მონაცემები.

დათარიღება: რადგან უურნალი 1886 წლის ოქტომბრისაა, ჩანაწერი უფრო ადრეული ვერ იქნება.

154. 18 „О чиншѣ:“ – საუბარია გადასახადზე, რომელსაც მებატონეს მისივე მიწით მოსარგებლე გლეხები უხდიდნენ პროდუქტების ან ფულის სახით.

ჩანაწერი 10

ხელნაწერი: C №61, 4r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, რუსულად.

თემა: სტატიების ბიბლიოგრაფიული მონაცემები.

დათარიღება: რადგან ერთ-ერთი სტატია 1888 წლის იანვრისაა, ჩანაწერი უფრო ადრეული ვერ იქნება.

154. 20 „Критика Брандеса“ – საუბარი უნდა იყოს ებრაელ საბავშვო მწერალ გეორგ მორის ბრანდესზე, რომელიც 1887 წელს ეწვია რუსეთს.

ჩანაწერი 11

ხელნაწერი: C №61, 4v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: სამეურნეო.

დათარილება: რადგან წინა ჩანაწერი 1888 წელზე ადრეული ვერ იქნება, სავარაუდოდ, ეს ჩანაწერიც იმავე თარიღისაა.

154. 25 „ბაჩუნაშვილს თხა მოუპარავს“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 12

ხელნაწერი: C №61, 4v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, რუსულად.

თემა: სამეურნეო.

დათარილება: რამდენადაც წინა და მომდევნო ჩანაწერები 1888 წლისაა, უფრო ადრეული ვერც ეს ჩანაწერი იქნება.

154. 27 „P. M.“ – იგულისხმება ჟურნალი „Русская мысль“.

154. 28 „Гѣнь“ – საუბარი უნდა იყოს ფრანგ ფილოსოფოს იპოლიტ ტენზე.

154. 29 „Джордж“ – საუბარია ამერიკელ ეკონომისტ ჰენრი ჯორჯზე.

154. 30 „Лудвиг Гольбергъ“ – საუბარია ნორვეგიელ მწერალ ლუდვიგ ჰოლბერგზე.

154. 31 „Брандесъ“ – საუბარი უნდა იყოს ებრაელ საბავშვო მწერალ გეორგ მორის ბრანდესზე.

154. 31 „В. Ев.“ – იგულისხმება ჟურნალი „Вестник Европы“.

ჩანაწერი 13

ხელნაწერი: C №61, 5r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, ქართულად და რუსულად.

თემა: ტერმინის მნიშვნელობა.

დათარილება: რამდენადაც წინა და მომდევნო ჩანაწერები 1888 წლისაა, უფრო ადრეული ვერც ეს ჩანაწერი იქნება.

ჩანაწერი 14

ხელნაწერი: C №61, 5r.

აღწერილობა: ნაწერია ყავისფერი მელნით, რუსულად.

თემა: სტატიის სათაური.

დათარილება: რადგან სტატია 1888 წლის ოქტომბრისაა, ჩანაწერი უფრო ადრეული ვერ იქნება.

155. 4 „Письмо К. Маркса“ – საუბარია კარლ მარქსზე.

ჩანაწერი 15

ხელნაწერი: C №61, 6r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: ფელეტონის გეგმა.

დათარილება: რადგან წინა ჩანაწერები 1888 წელზე ადრეული ვერ იქნება, სავარაუდოდ, ეს ჩანაწერიც იმავე თარიღისაა.

155. 9 „დ. ერისთავი“ – შესაძლოა იგულისხმებოდეს დრამატურგი დავით გიორგის ძე ერისთავი.

ჩანაწერი 16

ხელნაწერი: C №61, 0.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად. ეს ფურცელი უბის წიგნაკიდან ამოვარდნილია და ზუსტად ვერ ვიტყვით, სად არის ჩასასმელი.

თემა: მისამართები და გასაგზავნი თანხები.

დათარილება: რამდენადაც არ ვიცით, ეს ფურცელი უბის წიგნაკის რა ადგილიდან არის ამოვარდნილი, დაბეჯითებით ვერ ვიტყვით მისი დაწერის დროს, მაგრამ, თუ გავითვალისწინებთ, რომ უბის წიგნაკში ძირითადად 1886-1888 წლები იხსენიება, ესეც 1880-იანი წლების მეორე ნახევრისა უნდა იყოს.

155. 13 „Ник. Зах. Авалову“ – საუბარია სანიორელ თავად ნიკოლოზ ზაქარიას ძე ავალიშვილზე.

155. 14 „Георг. Георгиевичу Христову“ – პირის შესახებ დამატებითი ცნობები ვერ მოვიპოვეთ.

ჩანაწერი 17

ხელნაწერი: C №61, 1r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, ქართულად და რუსულად.

თემა: სიტყვის მნიშვნელობა.

დათარილება: რადგან უბის წიგნაკში ძირითადად 1880-იანი წლების მეორე ნახევრის ჩანაწერებია, სავარაუდოდ, ეს ჩანაწერიც ამ პერიოდისა უნდა იყოს.

ჩანაწერი 18

ხელნაწერი: C №61, 1r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით..

თემა: პუბლიკაცია.

დათარილება: რადგან უბის წიგნაკში ძირითადად 1880-იანი წლების მეორე ნახევრის ჩანაწერებია, სავარაუდოდ, ეს ჩანაწერიც ამ პერიოდისა უნდა იყოს.

ჩანაწერი 19

ხელნაწერი: C №61, 1r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, ქართულად და რუსულად.

თემა: წინდებულები.

დათარილება: რადგან უბის წიგნაკში ძირითადად 1880-იანი წლების მეორე ნახევრის ჩანაწერებია, სავარაუდოდ, ეს ჩანაწერიც ამ პერიოდისა უნდა იყოს.

ჩანაწერი 20

ხელნაწერი: C №61, 1r.

აღწერილობა: ნაწერია მოწითალო მეღვინით.

თემა: გრამატიკა.

დათარილება: რადგან უბის წიგნაკში ძირითადად 1880-იანი წლების მეორე ნახევრის ჩანაწერებია, სავარაუდოდ, ეს ჩანაწერიც ამ პერიოდისა უნდა იყოს.

ჩანაწერი 21

ხელნაწერი: C №61, 1r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მეღვინით.

თემა: გრამატიკული ფორმები.

დათარილება: რადგან უბის წიგნაკში ძირითადად 1880-იანი წლების მეორე ნახევრის ჩანაწერებია, სავარაუდოდ, ეს ჩანაწერიც ამ პერიოდისა უნდა იყოს.

ჩანაწერი 22

ხელნაწერი: C №61, 1r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, ქართულად და რუსულად.

თემა: სიტყვის თარგმანი.

დათარილება: რადგან უბის წიგნაკში ძირითადად 1880-იანი წლების მეორე ნახევრის ჩანაწერებია, სავარაუდოდ, ეს ჩანაწერიც ამ პერიოდისა უნდა იყოს.

ჩანაწერი 23

ხელნაწერი: C №61, 1r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, ქართულად და რუსულად.

თემა: გაურკვეველი.

დათარილება: რადგან უბის წიგნაკში ძირითადად 1880-იანი წლების მეორე ნახევრის ჩანაწერებია, სავარაუდოდ, ეს ჩანაწერიც ამ პერიოდისა უნდა იყოს.

ჩანაწერი 24

ხელნაწერი: C №61, 1v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით და ფანქრით რუსულად.

თემა: გაურკვეველი.

დათარილება: რადგან უბის წიგნაკში ძირითადად 1880-იანი წლების მეორე ნახევრის ჩანაწერებია, სავარაუდოდ, ეს ჩანაწერიც ამ პერიოდისა უნდა იყოს.

ჩანაწერი 25

ხელნაწერი: C №61, 2r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, რუსულად.

თემა: წიგნის დასახელება.

დათარილება: რამდენადაც ჩანაწერში ნახსენებია 1886 წელს გამოცემული წიგნი, ეს ჩანაწერი ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

156. 10 „О. Д-ъ Шрадеръ“ – საუბარია დოქტორ ოტო შრადერის 1886 წელს გამოცემულ წიგნზე.

ჩანაწერი 26

ხელნაწერი: C №61, 2r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად.

თემა: წიგნები.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერში ნახსენებია 1886 წელს გამოცემული წიგნი, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება 1886 წელზე ადრეული.

156. 13 „Сакунтала“ – საუბარია კალიდასის დრამაზე, რომელიც 1879 წელს გამოიცა მოსკოვში.

156. 13 „перев. Путіяты“ – საუბარია ალექსეი დიმიტრის ძე პუტი-ატაზე.

156. 15 „Кирпичникова“ – საუბარია ალექსანდრ ივანეს ძე კირპიჩნიკოვის 1873 წელს გამოცემულ წიგნზე.

156. 16 „Фламаріонъ“ – საუბარია კამილ ფლამარიონის 1875 წელს გამოცემულ წიგნზე.

ჩანაწერი 27

ხელნაწერი: C №61, 2v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად. ბრანდესის გვარი შეცდომით წერია „Бранесъ“.

თემა: პუბლიკაციები.

დათარილება: რამდენადაც ჩანანერში ნახსენებია 1887 წლის პუბლიკაცია, იგი ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

156. 18 „О сентнефѣ“ – საუბარია ლიტერატურათმცოდნე შარლ ოგიუსტ სენტ ბიოვზე.

156. 18 „Тэнъ и Бранесъ“ – სავარაუდოდ, საუბარია იპოლიტ ტენსა და გეორგ მორის ბრანდესზე.

ჩანანერი 28

ხელნაწერი: C №61, 3v.

აღწერილობა: ნანერია ფანქრით.

თემა: ციფრები.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანანერში ნახსენებია 1887 წლის პუბლიკაცია, ვერც ეს ჩანანერი იქნება უფრო ადრეული.

ჩანანერი 29

ხელნაწერი: C №61, 4r.

აღწერილობა: ნანერია ფანქრით და შავი მელნით, რუსულად.

თემა: პუბლიკაციები.

დათარილება: რამდენადაც ჩანანერში ნახსენებია 1887 წელს გამოცემული წიგნები, იგი ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

157. 2 „Загрусскій“ – სავარაუდოდ, საუბარია კავკასიოლოგ ლეონიდ ნიკოლოზის ძე ზაგურსკიზე.

157. 2 „Елизаѡ.“ – შესაძლოა იგულისხმებოდეს ელიზავეტოპოლის (ამჟამად განჯა) გუბერნია.

ჩანანერი 30

ხელნაწერი: C №61, 5r.

აღწერილობა: ნანერია ფანქრით რუსულად.

თემა: ციფრები.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანანერში ნახსენებია 1887 წელს გამოცემული წიგნი, ვერც ეს ჩანანერი იქნება უფრო ადრეული.

157. 4 „Исторія Вебера“ – საუბარია გეორგ ვებერის 1885 წელს გამოცემულ წიგნზე „Всеобщая исторiя“.

157. 4 „Джанашвили“ – სავარაუდოდ, საუბარია ისტორიკოს მოსე ჯანაშვილზე.

ჩანანერი 31

ხელნაწერი: C №61, 5r.

აღწერილობა: ნანერია შავი მელნით, რუსულად.

თემა: გაურკვეველი.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერში ნახსენებია 1887 წელს გამოცემული წიგნი, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება უფრო ადრეული.

157. 6 „Белаши: Эмильяновъ“ – შესაძლოა იგულისხმებოდეს უკრაინული სოფელი ბალაში და მისი მკვიდრი, რომლის შესახებაც დამატებითი ცნობები არ მოგვეპოვება.

ჩანაწერი 32

ხელნაწერი: С №61, 5r.

აღწერილობა: შავი მელნით.

თემა: წიგნის განათხოვრება.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერში ნახსენებია 1887 წელს გამოცემული წიგნი, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება უფრო ადრეული.

157. 8 „წიგნი ბაირონისა ნაილო ა. ლულაძემ.“ – საუბარია ინგლისელ პოეტ ჯორჯ გორდონ ბაირონსა და ანდრია ლულაძეზე.

ჩანაწერი 33

ხელნაწერი: С №61, 5r.

აღწერილობა: ნაწერია ყავისფერი მელნით, რუსულად.

თემა: წიგნების განათხოვრება.

დათარილება: რამდენადაც ჩანაწერში ნახსენებია 1887 წელს გამოცემული წიგნები, იგი ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

157. 10 „Шлоссеръ II т. Пурцеладзе“. – სავარაუდოდ, საუბარია ფრიდრიხ შლოსერის წიგნის „Всемирная история“ 1864 წელს გამოსულ მეორე ტომზე და ანტონ ფურცელაძეზე.

157. 11 „5 и 6 т. Вебера“ – სავარაუდოდ, საუბარია გეორგ ვებერის წიგნის „Всеобщая история“ 1887 წელს გამოცემულ მე-5 და მე-6 ტომებზე.

ჩანაწერი 34

ხელნაწერი: С №61, 5r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, რუსულად.

თემა: ციფრები.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერში ნახსენებია 1887 წელს გამოცემული წიგნები, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება უფრო ადრეული.

157. 13 „Человѣческая трагикомедія Чконія“ – საუბარია იოჰან შერის 1877 წელს გამოცემულ წიგნზე და ალექსანდრე ჭყონიაზე.

ჩანაწერი 35

ხელნაწერი: C №61, 5v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად.

თემა: წიგნის განათხოვრება.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერში ნახსენებია 1887 წელს გამოცემული წიგნები, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება უფრო ადრეული.

157. 15 „Исторія литературы среднихъ вѣковъ. 4 Хизановъ“ – მე-19 საუკუნეში ზუსტად ასეთი სათაურის მქონე ერთადერთი გამოცემა არსებობდა – აბელ ფრანსუა ვილმენის 1836 წელს გამოცემული სამტომეული. შესაძლოა, ეს წიგნები და ნიკოლოზ ხიზანიშვილი იგულისხმებოდეს, მაგრამ, შესაძლოა, წიგნის სათაური უბის წიგნაკში არასწორად იყოს მითითებული, რადგან ამ გამოცემას მეოთხე ტომი არა აქვს.

ჩანაწერი 36

ხელნაწერი: C №61, 6r.v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: სპექტაკლის შთაბეჭდილებები.

დათარიღება: რამდენადაც ილია ჭავჭავაძე ქართულ თეატრში შექსპირის ჰამლეტის წარმოდგენას 1887 წლის 15 თებერვალს დაესწრო, ჩანაწერი ამ დღეს ან მის შემდეგ უნდა იყოს გაკეთებული.

157. 19-20 „მარცელო... გორაციო... პრინციო“ – საუბარია შექსპირის „ჰამლეტის“ პერსონაჟებზე.

ჩანაწერი 37

ხელნაწერი: C №61, 7v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად.

თემა: აპარატის ფასი.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1887 წლის 15 თებერვლის შემდეგდროინდელია, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება უფრო ადრეული.

157. 25 „Аппаратъ братьевъ Галлиѣ“ – შესაძლოა საუბარი იყოს მხატვრული მინის წარმოების რეფორმატორ ემილ გალიესა და მასთან დაკავშირებულ „ძმების სახლზე“.

ჩანაწერი 38

ხელნაწერი: C №61, 8r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად.

თემა: წიგნის განათხოვრება.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1887 წლის 15 თებერვლის შემდეგდროინდელია, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება უფრო ადრეული.

157. 27 „Сандро Челокаевъ Логика Милля 2 т“ – საუბარი უნდა იყოს ჯონ სტიუარტ მილის წიგნის „Система логики“ 1867 წელს გამოცემულ მეორე ტომზე და ალექსანდრე ჩოლოყაშვილზე.

ჩანაწერი 39

ხელნაწერი: C №61, 9r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, ქართულად და რუსულად.

თემა: ტერმინის მნიშვნელობა.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1887 წლის 15 თებერვლის შემდეგდროინდელია, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება უფრო ადრეული.

ჩანაწერი 40

ხელნაწერი: C №61, 9v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად.

თემა: ციფრები.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1887 წლის 15 თებერვლის შემდეგდროინდელია, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება უფრო ადრეული.

<უბის წიგნაკი №4> (გვ. 158)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №64.

აღწერილობა: უბის წიგნაკი ვერტიკალური წითელი ხაზებით, რომლებიც ხუთ სხვადასხვა ზომის სვეტს ქმნის, საქმიანი ჩანაწერებისთვის არის განკუთვნილი. რამდენიმე გვერდზე: 2 v., 3 v. 4 v. 5 v. და 8r.-ს პირველი სამი ხაზი, სხვისი ჩანაწერია, შემოტანილ და შემოსატან თანხებთან დაკავშირებით. 5r-ზე „თუმანი“-ს ნაცვლად წერია „მუნანი“. 7r-ზე ილია ჭავჭავაძის ხელრთვაა. ფურცელი 9 r.,v. 1886 წლის ფაქტებს ასახავს და, სავარაუდოდ, ის უბის წიგნაკში 1888 წლის ჩანაწერების (3r.). წინ უნდა ყოფილიყო.

დათარილება: უბის წიგნაკში 1886 და 1888 წლების მოვლენები ნახსენები და, სავარაუდოდ, ამ პერიოდისაა.

ჩანაწერი 1

ხელნაწერი: C №63, 0v.

აღწერილობა: ნაწერია გარეკანის საცავ გვერდზე, წითელი და შავი მელნით.

თემა: გრამატიკული ფორმები.

დათარილება: რამდენადაც ამ უბის წიგნაკში ყველაზე ადრეული ინფორმაცია 1886 წლის 6 ივნისისაა, ეს ჩანაწერი კი პირველსავე ფურცელზეა, იგი უფრო ადრეული ვერ იქნება.

ჩანაწერი 2

ხელნაწერი: C №63, 1r.

აღწერილობა: წითელი და შავი მელნით. ნუმერაცია ავტორისეულია, შესაბამისად, ჩანაწერი ნამდვილად ერთიანია.

თემა: მეთაური სტატიების თემები.

დათარილება: რამდენადაც ამ უბის წიგნაკში ყველაზე ადრეული ინფორმაცია 1886 წლის 6 ივნისისაა, ეს ჩანაწერი კი პირველსავე ფურცელზეა, იგი უფრო ადრეული ვერ იქნება.

ჩანაწერი 3

ხელნაწერი: C №63, 1r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, დიდი ასოებით, რუსულად.

თემა: მითითება სტატიაზე.

დათარილება: რამდენადაც ამ უბის წიგნაკში ყველაზე ადრეული ინფორმაცია 1886 წლის 6 ივნისისაა, ეს ჩანაწერი კი პირველსავე ფურცელზეა, იგი უფრო ადრეული ვერ იქნება.

ჩანაწერი 4

ხელნაწერი: C №63, 1r.

აღწერილობა: ნაწერია მოყავისფრო და შავი მელნით. პირველი სიტყვიდან ერთი „ი“ გამორჩენილია. უნდა იყოს „იტალიის“.

თემა: უცხოეთის ამბები.

დათარილება: რამდენადაც ამ უბის წიგნაკში ყველაზე ადრეული ინფორმაცია 1886 წლის 6 ივნისისაა, ეს ჩანაწერი კი პირველსავე ფურცელზეა, იგი უფრო ადრეული ვერ იქნება.

ჩანაწერი 5

ხელნაწერი: C №63, 9r.,v.

აღწერილობა: ნაწერია გარეკანის საცავ გვერდზე, წითელი და შავი მელნით.

თემა: თანხის შემოსავალ-გასავალი.

დათარილება: ჩანაწერი მოიცავს ინტერვალს 1886 წლის 6 ივნისიდან 11 ნოემბრის ჩათვლით. შესაბამისად, ის 1886 წლის 11 ნოემბერზე ადრეული ვერ იქნება.

159. 7 „ციციანოვს მივეცი“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება ილია ჭავჭავაძის მოურავი დავით ციციშვილი.

159. 11-18 „ზურაბას... მიხას... ხოხეს... რამაზას“ – სავარაუდოდ, საუბარია გლეხებსა და ხელოსნებზე.

ჩანაწერი 6

ხელნაწერი: C №63, 11r.

აღწერილობა: ნაწერია გარეკანის საცავ გვერდზე, წითელი და შავი მელნით.

თემა: თანხის შემოსავალ-გასავალი.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1886 წლის 11 ნოემბრის შემდეგ არის გაკეთებული, ამას კი 29 აპრილი აწერია, სავარაუდოდ, 1887 წლის 29 აპრილზე ადრეული არ უნდა იყოს.

159. 25 „მიხაკა. დურგალი“ – სხვა ცნობები პირის შესახებ არ მოგვეპოვება.

ჩანაწერი 7

ხელნაწერი: C №63, 3r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, ქართულად.

თემა: თანხის შემოსავალ-გასავალი.

დათარიღება: ჩანაწერი მოიცავს დროის ინტერვალს 1888 წლის 8 იანვრიდან 28 დეკემბრის ჩათვლით. შესაბამისად, იგი 1888 წლის 28 დეკემბერზე ადრეული ვერ იქნება.

159 33 „ნათლაძესაგან“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 8

ხელნაწერი: C №63, 4r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: თანხის შემოსავალ-გასავალი.

დათარიღება: ჩანაწერთან თარიღები წლის აღნიშვნის გარეშეა მიწერილი. რამდენადაც წინა ჩანაწერები 1888 წლისაა, თუ ფურცელი თავის ადგილას არის ჩაკრული, ჩანაწერი გაკეთებული უნდა იყოს 1888 წლის 9 მაისიდან და დასრულებული უნდა იყოს არა უადრეს 12 სექტემბრისა.

160. 8 „ჭილაძისაგან“ – საუბარია წიგნების გამომცემელ ვარლამ ივანეს ძე ჭილაძეზე.

ჩანაწერი 9

ხელნაწერი: C №63, 5r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: თანხის შემოსავალ-გასავალი.

დათარიღება: ჩანაწერთან თარიღები წლის აღნიშვნის გარეშეა მიწერილი. რამდენადაც წინა ჩანაწერები 1888 წლისაა, თუ ფურცელი თავის ადგილას არის ჩაკრული, ჩანაწერი გაკეთებული უნდა იყოს 1888 წლის 18 იანვრის შემდეგ და დასრულებული არა უადრეს 27 დეკემბრისა.

160. 20 „მგალობლიშვილისაგან“ – შესაძლოა იგულისხმებოდეს სოფრომ მგალობლიშვილი.

ჩანაწერი 10

ხელნაწერი: C №63, 6r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: თანხის შემოსავალ-გასავალი.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1888 წლის 27 დეკემბერზე ადრეული არ უნდა იყოს, ეს ჩანაწერიც ამავე პერიოდით უნდა დათარიღდეს.

161. 9 „ბერიშვილისა“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 11

ხელნაწერი: C №63, 11r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: თანხის შემოსავალ-გასავალი.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1888 წლის 27 დეკემბერზე ადრეული არ უნდა იყოს, ეს ჩანაწერიც ამავე პერიოდით უნდა დათარიღდეს.

161. 13 „წერეთლისაგან ნესტორ“ – საუბარია სოფელ კუხის მკვიდრზე, რომელმაც 1883 წელს სკოლა დააარსა.

<უბის ნიგნაკი №5> (გვ. 161)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა.

აღწერილობა: ნომრით – 698 ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულია საქმიანი ჩანაწერებისთვის განკუთვნილი, სქელ მუყაოს ყდაში ჩასმული ორი უბის ნიგნაკი, ვერტიკალური წითელი ხაზებით, რომლებიც თითოეულ გვერდს შვიდ სვეტად ჰყოფს. მათი ზომა არის 20X18,5. რამდენადაც ეს უბის ნიგნაკები გამოცემაში ცალ-ცალკე უნდა წარმოგვედგინა, იძულებული გავხდით, ერთმანეთისგან განსახვავებლად უფრო ადრეული მოგვეხსენიებინა ლიტერით „ა“ და მეორე – ლიტერით „ბ“. №698 ა-ში 254-255 r. v.-ზე არის ე. ზუბალამ-

ვილის ჩანაწერები, რომლებშიც დადასტურებულია 1886 წლის სხვადასხვა თვეში ილია ჭავჭავაძისგან თანხების მიღება. საუბარი უნდა იყოს ილია ჭავჭავაძის მიერ ზუბალაშვილებისგან შესყიდული შენობის გადასახადზე. მასში მწერალი 1885 წლიდან ცხოვრობდა, მოგვიანებით კი იქვე განათავსა გაზეთ „ივერიის“ რედაქციაც.

დათარილება: ჩანაწერები მოიცავს ინფორმაციას 1877-1890 წლების მოვლენების შესახებ.

ჩანაწერი 1

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 216 რ.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: წიგნის განათხოვრება.

დათარილება: ჩანაწერში საუბარია ჰერბერტ სპენსერის წიგნზე „სოციოლოგიის საფუძვლები“ და სხვისი ხელით მიწერილია „წიგნი III“, რომელიც გამოქვეყნდა 1877 წელს. შესაბამისად, ჩანაწერი ამ თარიღზე ადრეული ვერ იქნება.

161. 20 „გაბაევისა“ – სახელი მითითებული არ არის და იდენტიფიცირება ვერ ხერხდება.

161. 21 „ნაწიეშვილმა წაიღო“ – საუბარი უნდა იყოს მწერალსა და პუბლიცისტ ალექსანდრე ნაწიეშვილზე.

161. 22 „სპენსერის სოციოლოგია“ – საუბარია ჰერბერტ სპენსერზე.

ჩანაწერი 2

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 217 რ.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: სამეურნეო.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1877 წელზე ადრეული ვერ იქნება, ასევე უნდა იყოს ესეც.

ჩანაწერი 3

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 219 რ.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: სამეურნეო.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1877 წელზე ადრეული ვერ იქნება, ეს ჩანაწერიც ამავე პერიოდით უნდა დათარიღდეს.

ჩანაწერი 4

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 221 რ.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: სამეურნეო.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1877 წელზე ადრეული ვერ იქნება, ეს ჩანაწერიც ამავე პერიოდით უნდა დათარიღდეს.

ჩანაწერი 5

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 225 რ., v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: გაცემული თანხები.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1877 წელზე ადრეული ვერ იქნება, ეს ჩანაწერიც ამავე პერიოდით უნდა დათარიღდეს.

161. 31-162. 21 „**ლევანასი... ლუარსაბისთვის... მიხას... ილუასი...**“ – სავარაუდოდ, საუბარია ილია ჭავჭავაძის მიერ სხვადასხვა სამუშაოზე დასაქმებულ გლეხებზე.

ჩანაწერი 6

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 226 რ.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: სამეურნეო.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1877 წელზე ადრეული ვერ იქნება, ეს ჩანაწერიც ამავე პერიოდით უნდა დათარიღდეს.

ჩანაწერი 7

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 226 რ.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: გაცემული თანხები.

დათარიღება: რამდენადაც ჩანაწერში წარმოდგენილი ინფორმაცია მოიცავს პერიოდს 1879 წლის 7 ივნისიდან 30 აგვისტოს ჩათვლით, იგი 1879 წლის 30 აგვისტოზე ადრეული ვერ იქნება.

163. 8-31 „**პეტრეასათვის... ლევანამ... ზურაბას**“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 8

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 228 რ.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით და შავი მელნით.

თემა: სამეურნეო.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1879 წლის 30 აგვისტოზე ადრეული ვერ იქნება, ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს ესეც.

164. 2-16 „სოლო... გიორგა... ქორია... გიგო... მისას ძმა გიორგა... ლევანას... ილუამ... რამაზა“ – სავარაუდოდ, საუბარია ილია ჭავჭავაძის მიერ სხვადასხვა სამუშაოზე დასაქმებულ გლეხებზე.

ჩანაწერი 9

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 229 რ.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: თანხის მიღება.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთი წინა ჩანაწერი 1879 წლის 30 აგვისტოზე ადრეული ვერ იქნება, ესეც ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს.

164. 19 „სტაროსელსკისა“ – შესაძლოა, საუბარი იყოს ილია ჭავჭავაძის ქვისლ დიმიტრი სტაროსელსკიზე.

ჩანაწერი 10

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 230 რ.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: სახელი.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთი წინა ჩანაწერი 1879 წლის 30 აგვისტოზე ადრეული ვერ იქნება, ესეც ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს.

164. 22 „იასე“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 11

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 231 რ.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: გასაცემი და მისაღები თანხები.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთი წინა ჩანაწერი 1879 წლის 30 აგვისტოზე ადრეული ვერ იქნება, ესეც ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს.

164. 24 „დარისპანა“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 12

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 232 რ.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: გასაცემი თანხა.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთი წინა ჩანაწერი 1879 წლის 30 აგვისტოზე ადრეული ვერ იქნება, ესეც ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს.

164. 27 „ივანესი“ – საუბარი უნდა იყოს ილია ჭავჭავაძის მიერ დაქირავებულ პირზე, რადგან ჩანს, რომ ჯამაგირს თვითურად უხდიდა.

ჩანაწერი 13

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 233 რ.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: გაცემული თანხები.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთი წინა ჩანაწერი 1879 წლის 30 აგვისტოზე ადრეული ვერ იქნება, ესეც ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს.

165. 2 „რაჟდენა“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 14

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 234 რ.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: ქონება.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთი წინა ჩანაწერი 1879 წლის 30 აგვისტოზე ადრეული ვერ იქნება, ესეც ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს.

ჩანაწერი 15

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 236 რ.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, ქართულად.

თემა: სახლის ქირა წლების და თვეების მიხედვით.

დათარიღება: რამდენადაც ჩანაწერში 1884 წლის 1 აპრილამდე მომხდარი ფაქტებია აღწერილი, იგი ამ დროზე ადრეული ვერ იქნება.

ჩანაწერი 16

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 243 რ.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით. მის მოკლე ჩანაწერს მოსდევს დურგლის რამდენიმე ჩანაწერი, რომლებშიც ადასტურებს ილია ჭავჭავაძისგან თანხის მიღებას.

თემა: დურგლისთვის გადახდილი თანხები.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1884 წლის 1 აპრილზე ადრეული ვერ იქნება, სავარაუდოდ, ასევე უნდა იყოს ესეც.

ჩანაწერი 17

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 244 რ.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: ხარჯი.

დათარიღება: რამდენადაც ჩანაწერში 1883 წლის მაისი წარსულშია ნახსენები, იგი ამ დროზე ადრეული ვერ იქნება.

ჩანაწერი 18

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 245 რ.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: პირუტყვის და ქონების აღწერა.

დათარილება: რამდენადაც ჩანაწერში 1883 წლის 10 აპრილი წარსულშია ნახსენები, იგი ამ დროზე ადრეული ვერ იქნება.

ჩანაწერი 19

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 246-247 რ., v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: გაცემული თანხები.

დათარილება: რამდენადაც ჩანაწერში 1885 წლის 25 მაისი წარსულშია ნახსენები, იგი ამ დროზე ადრეული ვერ იქნება.

166. 24-168. 12 „ილია... სიმონას... ანდრია... მაქსიმე... სფირიდონი... პრასკოვია“ – სავარაუდოდ, საუბარია ილია ჭავჭავაძის მიერ სხვადასხვა სამუშაოზე დასაქმებულ გლეხებზე.

ჩანაწერი 20

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 248 რ.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: გაცემული თანხები.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერში 1885 წლის 25 მაისი წარსულშია ნახსენები, ამ დროზე ადრეული ვერც ეს ჩანაწერი იქნება.

169. 3-10 „მიხას... ივანე ხაბაზს... მიხას... რამაზას... ხოხეს... ბესოს“ – სავარაუდოდ, საუბარია ილია ჭავჭავაძის მიერ სხვადასხვა სამუშაოზე დასაქმებულ გლეხებზე.

169. 11-12 „კნ. დავითს“ – სავარაუდოდ, საუბარია მოურავ დავით ციციშვილზე.

ჩანაწერი 21

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 250 რ.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: გაცემული თანხა.

დათარილება: რამდენადაც ჩანაწერში 1885 წლის 26 ივლისი წარსულშია ნახსენები, იგი ამ დროზე ადრეული ვერ იქნება.

169. 14 „ციციანოვს“ – სავარაუდოდ, საუბარია მოურავ დავით ციციშვილზე.

ჩანაწერი 22

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 251 რ.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, ქართულად.

თემა: ერბოს შესასყიდად გაცემული თანხები.

დათარიღება: რამდენადაც ჩანაწერში 1884 წლის მოვლენებია აღწერილი, ის ამ წელზე ადრეული არ უნდა იყოს.

169. 21-32 „უდელა თიღილაური... მამუკა ჩეკურაშვილი... ლაგაზი გიგნაშვილი, ქავთარი ჩიტაური... ივანე თედელაური... ხუმარა ბატატაური“ – სავარაუდოდ, საუბარია ადგილობრივ მოსახლეობაზე, რომელთაგანაც ყიდულობდა ერბოს.

ჩანაწერი 23

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 257 რ., v, 258 რ.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით და ფანქრით.

თემა: გიგო გაბაშვილისთვის გაგზავნილი თანხები.

დათარიღება: რამდენადაც ილია ჭავჭავაძის ამ ჩანაწერში 1887 წლის 27 აპრილი წარსულშია მოხსენიებული, იგი ამ თარიღზე ადრეული არ უნდა იყოს, მაგრამ რაც შეეხება გიგო გაბაშვილისთვის თანხების გაგზავნას და მის მიერ ამის ხელმოწერით დადასტურებას, ეს გრძელდება 1885 წლის 26 ოქტომბრიდან 1890 წლის 30 მაისის ჩათვლით.

170. 3 „გაუგზავნე“ – ჩანაწერიდან არ ჩანს, ვისთან გაგზავნილ თანხებზეა საუბარი, მაგრამ უბის წიგნაკში ამ ჩანაწერების წინაც №698 ა, 256 რ., v. და შემდეგაც №698, 258- 259 რ.v. გიგო გაბაშვილის ხელით გაკეთებული ჩანაწერებია, რომლებითაც ის ადასტურებს ილია ჭავჭავაძისგან სხვადასხვა წლის სხვადასხვა დროს თანხების მიღებას. ზოგი ჩანაწერიდან ჩანს ისიც, რომ ილია ჭავჭავაძეს მისთვის გასაგზავნად ამ თანხებს ილია ოქრომჭედლიშვილი აძლევდა.

ჩანაწერი 24

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ა, 257 რ., v, 261 v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად.

თემა: მისამართი.

დათარიღება: რამდენადაც ილია ჭავჭავაძემ ძმისწულის ეს მისამართი საზღვარგარეთ მყოფ თავის დას – ელისაბედ ჭავჭავაძე-საგინაშვილისას გაუგზავნა 1889 წლის 22 სექტემბერს, რომ სამშობლოში წამოსვლისას გზად მასთან გაეველო, ჩანაწერი ამ თარიღამდე უნდა იყოს გაკეთებული.

171. 3 „Адресъ Сени Чавчава[ძვე]:“ – საუბარია ილია ჭავჭავაძის ძმი-სწულზე – სიმონ (სენო) კონსტანტინეს ძე ჭავჭავაძეზე.

<უბის ნიგნაკი №6> (გვ. 171)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №696 (2).

აღწერილობა: უბის ნიგნაკი, აკინძული, სპეციალური დანიშნულების საქმიანი ჩანაწერებისთვის, დახაზული 5 სვეტად.

დათარილება: უბის ნიგნაკში აღწუსებულია 1887-1892 წლის ფაქტები. იგი ძირითადად სხვისი ნაწერია, მაგრამ ცალკეულ ფურცლებზე გვხვდება ილია ჭავჭავაძის ხელი.

ჩანაწერი 1

ფურცელი: C №696 (2), გვ. 4.

აღწერილობა: ჩანაწერი შესრულებულია შავი მელნით.

თემა: მუშის დაქირავება და ანაზღაურება.

დათარილება: ჩანაწერში ჯერ 1888 წლის 8 თებერვალი და შემდეგ 5 აპრილია ნახსენები. შესაბამისად, იგი 1888 წლის 5 აპრილზე ადრეული ვერ იქნება.

171. 7-12 „იაკობი... გიორგა“ – პირთა ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 2

ფურცელი: C №696 (2), გვ. 5.

აღწერილობა: ჩანაწერი შესრულებულია შავი მელნით.

თემა: მუშის დაქირავება და ანაზღაურება.

დათარილება: ჩანაწერში 1887 წლის 27 ნოემბერი წარსულ დროშია მოხსენიებული, შესაბამისად, იგი ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

171. 14 „პავლე დადგა“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 3

ფურცელი: C №696 (2), გვ. 6.

აღწერილობა: ჩანაწერი შესრულებულია შავი მელნით.

თემა: მუშის დაქირავება და ანაზღაურება.

დათარილება: ამავე გვერდის მომდევნო ჩანაწერში 1892 წლის მაისია ნახსენები. შესაბამისად, ამ ჩანაწერში ნახსენები 17 აპრილიც 1892 წლისა უნდა იყოს და ჩანაწერი ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

171. 17 „სეფე დადგა“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 4

ფურცელი: C №696 (2), გვ. 7.

აღწერილობა: ჩანაწერი შესრულებულია შავი მელნით.

თემა: შვეიცარიის დაქირავება და ანაზღაურება.

დათარიღება: დათარიღება ვერ ხერხდება.

ჩანაწერი 5

ფურცელი: C №696 (2), გვ. 8.

აღწერილობა: ჩანაწერი შესრულებულია შავი მელნით.

თემა: მუშის დაქირავება და ანაზღაურება.

დათარიღება: რამდენადაც ჩანაწერში 1887 წლის 18 აპრილი წარსულ დროშია მოხსენიებული, იგი ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

171. 25 „**არტემა დადგა**“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 6

ფურცელი: C №696 (2), გვ. 9.

აღწერილობა: ჩანაწერი შესრულებულია შავი მელნით.

თემა: მუშის დაქირავება და ანაზღაურება.

დათარიღება: დათარიღება ვერ ხერხდება.

171. 29 „**ზალიკა... დადგა**“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 7

ფურცელი: C №696 (2), გვ. 10.

აღწერილობა: ჩანაწერი შესრულებულია შავი მელნით.

თემა: მუშის დაქირავება და ანაზღაურება.

დათარიღება: რამდენადაც ჩანაწერში 1890 წლის თებერვალი წარსულ დროშია მოხსენიებული, იგი ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

172. 6 „**ალექსი დადგა**“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

<უზის ნიგნაკი №7> (გვ. 172)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №58.

აღწერილობა: უზის ნიგნაკის ყდას წითელი ატლასი აქვს გადაკრული, ფურცლები ხორცისფერი და უხაზოა.

დათარიღება: შესაძლოა, რომ პირველი სამი ჩანაწერი 1879 წლის 21 ნოემბრამდე იყოს გაკეთებული, მაგრამ ყველაზე გვიანდელი ჩანაწერები არა უადრეს 1894 წლისებია.

ჩანაწერი 1

ხელნაწერი: C №58, 01.

აღწერილობა: ნახაზი შესრულებულია ფანქრით და იქვეა მიწერილი ციფრები.

თემა: ოთახების გეგმა, ესკიზი.

დათარილება: რამდენადაც ორი ჩანაწერის შემდეგ 1879 წლის 21 ნოემბერია ნახსენები, სავარაუდოდ, ეს ჩანაწერი უფრო ადრეული უნდა იყოს.

ჩანაწერი 2

ხელნაწერი: C №58, 1r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: თანხების შემოსავალ-გასავალი.

დათარილება: რამდენადაც მომდევნო ფურცელზე 1879 წლის 21 ნოემბერია ნახსენები, სავარაუდოდ, ეს ჩანაწერი უფრო ადრეული უნდა იყოს.

172. 20 „**დათიკო ბარათოვმა**“ – სავარაუდოდ, საუბარია დავით ზაქარიას (ზაალის) ძე ბარათაშვილზე.

172. 21 „**კოლა ერისთავი**“ – საუბარი უნდა იყოს ნიკოლოზ რევაზის ძე ერისთავზე.

172. 22 „**რევაზ ვაჩნაძემ**“ – საუბარი უნდა იყოს რევაზ იოსების ძე ვაჩნაძეზე.

172. 23 „**ავალოვის სახლში**“ – შესაძლოა საუბარი იყოს დავით ივანეს ძე ავალიშვილზე.

172. 24 „**დათიკო სუმბათოვმა**“ – საუბარი უნდა იყოს დავით ალექსანდრეს ძე სუმბათაშვილზე.

172. 25 „**შარვაშიძემ**“ – სახელი მითითებული არ არის და ძნელი სათქმელია, რომელი შარვაშიძე იგულისხმება

172. 26 „**ფისუნმა**“ – სავარაუდოდ, საუბარია ალექსანდრ ალექსეის ძე ფისუნზე.

ჩანაწერი 3

ხელნაწერი: C №58, 2r.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე, ფანქრით.

თემა: სესხების ანგარიშები.

დათარილება: რამდენადაც ამავე გვერდზე 1879 წლის 21 ნოემბერია ნახსენები, სავარაუდოდ, ეს ჩანაწერი უფრო ადრეული უნდა იყოს.

ჩანაწერი 4

ხელნაწერი: C №58, 2r.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე, ყავისფერი მელნით.

თემა: საკრედიტო საზოგადოებიდან გატანილი თანხები.

დათარილება: რამდენადაც ჩანაწერში 1879 წლის 27 ნოემბერი წარსულ დროშია ნახსენები, ჩანაწერი ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

ჩანაწერი 5

ხელნაწერი: C №58, 2r.

აღწერილობა: ნაწერია ქართულ ენაზე, ბაცი ყავისფერი მელნით.

თემა: საბანკო ბილეთის ნომერი.

დათარილება: რამდენადაც ამავე გვერდზე გაკეთებულ წინა ჩანაწერში 1879 წლის 27 ნოემბერი წარსულ დროშია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც უფრო ადრეული ვერ იქნება.

ჩანაწერი 6

ხელნაწერი: C №58, 2v.

აღწერილობა: ნაწერია ქართულ ენაზე, ყავისფერი მელნით.

თემა: თანხების გაცემაზე.

დათარილება: რამდენადაც ამავე ფურცლის წინა გვერდზე 1879 წლის 27 ნოემბერი წარსულ დროშია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც უფრო ადრეული ვერ იქნება.

173. 5 „პავლეს უესტის დამხურავს“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 7

ხელნაწერი: C №58, 2v.

აღწერილობა: ნაწერია ქართულ ენაზე, ყავისფერი მელნით.

თემა: თანხების გაცემაზე.

დათარილება: რამდენადაც წინა ფურცლის ჩანაწერში 1879 წლის 27 ნოემბერი წარსულ დროშია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც უფრო ადრეული ვერ იქნება.

ჩანაწერი 8

ხელნაწერი: C №58, 4r.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე, ყავისფერი მელნით.

თემა: თანხის აღებ-მიცემა.

დათარილება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1879 წლის 27 ნოემბერი წარსულ დროშია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც უფრო ადრეული ვერ იქნება.

173. 16 „Отъ Левана Джандиери“ – საუბარია ლევან გიორგის ძე ჯანდიერზე.

ჩანაწერი 9

ხელნაწერი: C №58, 5v.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე, ფანქრით.

თემა: გაზეთ „დროების“ შემოსავალი.

დათარილება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1879 წლის 27 ნოემბერი წარსულ დროშია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც უფრო ადრეული ვერ იქნება.

ჩანაწერი 10

ხელნაწერი: C №58, 5v.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე, შავი მელნით.

თემა: მისამართი.

დათარილება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1879 წლის 27 ნოემბერი წარსულ დროშია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც უფრო ადრეული ვერ იქნება.

173. 21 „Васо адреса“ – სავარაუდოდ, საუბარია ვასილ მაჩაბელზე, რომელიც პეტერბურგში ცხოვრობდა.

ჩანაწერი 11

ხელნაწერი: C №58, 5v.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე, შავი მელნით.

თემა: მისაღები თანხები.

დათარილება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1879 წლის 27 ნოემბერი წარსულ დროშია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც უფრო ადრეული ვერ იქნება.

173. 29 „სოსიკო შალიკოვზეა“ – სავარაუდოდ, საუბარია იოსებ ივანეს ძე შალიკაშვილზე.

173. 30 „კოლა ერისთავზე“ – საუბარი უნდა იყოს ნიკოლოზ რევაზის ძე ერისთავზე.

173. 31 „იასე ჭავჭავაძეზე“ – სავარაუდოდ, საუბარია იასე ნოშრევანის ძე ჭავჭავაძეზე.

173. 32 „რავაზ ვაჩნაძეზე“ – საუბარი უნდა იყოს რევაზ იოსების ძე ვაჩნაძეზე.

173. 33 „კონია მუხრანსკიზედ“ – სავარაუდოდ, საუბარია კონსტანტინე ივანეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელზე.

173. 34 „ვანო ორბელიანზე“ – სავარაუდოდ, საუბარია ივანე დავითის ძე ორბელიანზე.

173. 35 „დათიკო სუმბათოვზე“ – საუბარი უნდა იყოს დავით ალექსანდრეს ძე სუმბათაშვილზე.

ჩანაწერი 12

ხელნაწერი: C №58, 6r.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე, შავი მელნით.

თემა: თანხა.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1879 წლის 27 ნოემბერი წარსულ დროშია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც უფრო ადრეული ვერ იქნება.

173. 37 „Ив. Мар.“ – შესაძლოა ეწეროს ივანე მაღალაშვილი, მაგრამ პირის შესახებ ცნობები არ მოგვეპოვება.

ჩანაწერი 13

ხელნაწერი: C №58, 8v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: საკუთარი ღვინოების რაოდენობა.

დათარიღება: რამდენადაც ჩანაწერში 1880 წლის 24 ნოემბერი წარსულშია ნახსენები, ჩანაწერი ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

174. 2 „Читахова“ – სახელი არ არის ნახსენები და პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 14

ხელნაწერი: C №58, 8v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: ღვინოების რაოდენობა.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერში 1880 წლის 24 ნოემბერი წარსულშია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც იმაზე ადრეული არ უნდა იყოს.

ჩანაწერი 15

ხელნაწერი: C №58, 11r.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ და ქართულ ენებზე, ფანქრით.

თემა: სხვადასხვა.

დათარიღება: რამდენადაც წინა მხარის ბოლო ჩანაწერები 1880 წლის 24 ნოემბერზე ადრეული ვერ იქნება, ასევე უნდა დათარიღდეს ეს ჩანაწერიც.

174. 24 „Доде“ – საუბარია ფრანგ მწერალ ალფონს დოდეზე.

174. 25 „ჯუარი ქეთოს“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 16

ხელნაწერი: С №58, 11r.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე, ფანქრით.

თემა: სხვადასხვა.

დათარიღება: რამდენადაც წინა მხარის ბოლო ჩანაწერები 1880 წლის 24 ნოემბერზე ადრეული ვერ იქნება, ასევე უნდა დათარიღდეს ეს ჩანაწერიც.

174. 29 „Худадь Худадову“ – პირის ვინაობა დაუდგენელია.

ჩანაწერი 17

ხელნაწერი: С №58, 9v.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე, ფანქრით.

თემა: ასაღები და მისაცემი თანხები.

დათარიღება: რამდენადაც 1894 წლის მაისი წარსულ დროშია ნახსენები, ჩანაწერი ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

174. 33 „Шаликовъ“ – სავარაუდოდ, საუბარია იოსებ ივანეს ძე შალიკაშვილზე.

174. 34 „Кипіани“ – შესაძლოა, საუბარი იყოს დიმიტრი ყიფიანზე.

174. 35 „Гогчаевъ“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

174. 37 „Джандієри“ – საუბარია ლევან გიორგის ძე ჯანდიერზე.

175. 2 „за Шервашидзе“ – გაურკვეველია, რომელ შერვაშიძეზეა საუბარი.

175. 3 „за Кено“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

175. 8 „Захарію Джор“ – შესაძლოა, საუბარი იყოს ზაქარია ალექსანდრეს ძე ჯორჯაძეზე.

175. 9 „Александръ Ив. Полторацкій“ – შესაძლოა, საუბარი იყოს ილია ჭავჭავაძის მეგობრის, ივანე პოლტარაცკის ვაჟზე.

175. 10 „Симонъ Гогоберидзе“ – სავარაუდოდ, საუბარია სიმონ ბესარიონის ძე ლოლობერიძეზე.

ჩანაწერი 18

ხელნაწერი: С №58, 9 r.

აღწერილობა: ნაწერია . ფანქრით.

თემა: ფურების ყიდვაზე.

დათარილება: რამდენადაც ამავე ფურცლის მეორე გვერდზე ჩანანერია, რომელიც 1894 წლის მაისზე ადრეული ვერ იქნება, ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს არც ეს ჩანანერი.

175. 12 „ყურბან ასახოლო“ – ჩანს, რომ საუბარია ყასაბზე. სხვა ინფორმაცია მის შესახებ არ მოგვეპოვება.

ჩანანერი 19

ხელნაწერი: C №58, 9 რ.

აღწერილობა: ნანერია რუსულად, ფანქრით.

თემა: ყურნალის ხარჯები.

დათარილება: რამდენადაც ამავე ფურცლის მეორე გვერდზე ჩანანერია, რომელიც 1894 წლის მაისზე ადრეული ვერ იქნება, ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს არც ეს ჩანანერი.

ჩანანერი 20

ხელნაწერი: C №58, 8v.

აღწერილობა: ნანერია რუსულად, ფანქრით.

თემა: სიტყვების მნიშვნელობა.

დათარილება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანანერში 1894 წლის მაისი წარსულ დროშია ნახსენები, არც ეს ჩანანერი უნდა იყოს ამაზე ადრეული.

ჩანანერი 21

ხელნაწერი: C №58, 9v. რ., 3 რ. v.

აღწერილობა: ნანერია . ფანქრით. როგორც ჩანს, თავდაპირველად წერა დაუნყო უბის წიგნაკის უკანა მხრიდან და მე-9 მუხლიდან, როდესაც უბის წიგნაკში ცარიელი ფურცლები გაუთავდა, გადმოაბრუნა და ნაღმა მხრიდან დარჩენილ თავისუფალ ადგილებზე გააგრძელა. ამას ადასტურებს მუხლების ავტორისეული ნუმერაცია.

თემა: საკუთარი ყვარლის ღვინოების რაოდენობები.

დათარილება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანანერში 1894 წლის მაისი წარსულ დროშია ნახსენები, არც ეს ჩანანერი უნდა იყოს ამაზე ადრეული.

175. 22 „ერთი ურმიანი“ – ურმიანს უწოდებენ ქვევრს, რომელშიც ჩადის ერთი ურემი ყურძნისგან დაწურული ღვინო.

175. 31 „ზოკოს ქვევრი“ – შესაძლოა, საუბარი იყოს ზოკო ხევში დაკრეფილი ყურძნით სავსე ქვევრზე.

ჩანაწერი 22

ხელნაწერი: C №58, 8r.

აღწერილობა: ნაწერია ქართულად და რუსულად, ფანქრით.

თემა: სარემონტო მასალა.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1894 წლის მაისი წარსულ დროშია ნახსენები, არც ეს ჩანაწერი უნდა იყოს ამაზე ადრეული.

ჩანაწერი 23

ხელნაწერი: C №58, 7v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: ასაღები და მისაცემი თანხები.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1894 წლის მაისი წარსულ დროშია ნახსენები, არც ეს ჩანაწერი უნდა იყოს ამაზე ადრეული.

176. 8 „ავალოვზეა“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება დავით ივანეს ძე ავალიშვილი.

176. 10 „მგალობელოვისა“ – შესაძლოა იგულისხმებოდეს სოფ-რომ ზაქარიას ძე მგალობლიშვილი.

<უბის წიგნაკი №8> (გვ. 176)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №62, №57, 15-16 r., v.

აღწერილობა: მუქი ფერის ყდამი ჩასმული უბის წიგნაკი, ხორცის-ფერი, უხაზო ფურცლებით. ამ უბის წიგნაკის რამდენიმე ფურცელი ჩადებულია №57 უბის წიგნაკში, რომელსაც არ შეესაბამება არც ფერით, არც ფორმით და არც ხარისხით. ამიტომ მათ ვბეჭდავთ ამ უბის წიგნაკის მასალებთან.

დათარიღება: ჩანაწერებში უბის წიგნაკის ორივე მხრიდან მოხსენიებულია 1894 წლის პუბლიკაციები. შესაბამისად, ჩანაწერები ამ წელზე ადრეული არ უნდა იყოს.

ჩანაწერი 1

ხელნაწერი: C №62, 1r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: ამონარიდი გრიგოლ ორბელიანის პოემიდან „სადღეგრძელო“.

დათარიღება: რამდენადაც ჩანაწერი იმავე გვერდზეა შესრულებული, რომელიც არა უადრეს 1894 წლით თარიღდება, ესეც იმავე პერიოდისა უნდა იყოს.

ჩანაწერი 2

ხელნაწერი: С №62, 1-7r.v., 8 r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად და შიგადაშიგ გადახაზულია წითელი ფანქერით.

თემა: ბანკის საქმეები.

დათარიღება: ჩანაწერში 1894 წლის ჟურნალები არის მოხსენიებული, შესაბამისად, ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

176. 33-34 „заявленія Андроникова Георгія“ – შესაძლოა საუბარი იყოს პოეტსა და მთარგმნელ გიორგი სოლომონის ძე ანდრონიკაშვილზე.

176. 35 „Д. И. Кипіани“ – საუბარია დიმიტრის ივანეს ძე ყიფიანზე.

177. 5 „Мач-ли – საუბარია ცნობილ მთარგმნელ ივანე გიორგის ძე მაჩაბელზე.

177. 28 „Луки Евст. Тарханова“ – საუბარია ლუარსაბ (ლუკა) ესტატეს ძე თარხან-მოურავზე.

177. 33 „дома Корганова“ – გაურკვეველია, რომელი ყორღანაშვილის სახლზეა საუბარი.

178. 6 „Арцруновскаго имения“ – სავარაუდოდ, საუბარია გრიგოლ არწრუნის ქარვასლაზე.

178. 8 „Шаликова продано – გაურკვეველია, რომელ შალიკაშვილზეა საუბარი.

178. 9 „Мириманова... Поракова... Андрушкевича“... – საუბარია იმ პირებზე, რომელთა მამულებიც გაიყიდა საჯარო ვაჭრობით.

178. 10 „Амиллахвари Ив. Теймуразовича“ – საუბარია ივანე თეიმურაზის ძე ამილახვარზე.

178. 12 „Домъ Амирова“ – საუბარია პირზე, რომელსაც სახლი ჰქონდა ბანკში დაგირავებული.

178. 17 „Мирзоева – საუბარია პირზე, რომელსაც სახლი ჰქონდა ბანკში დაგირავებული.

178. 21 „по дѣлу Зиалова – საუბარია პირზე, რომელსაც სახლი ჰქონდა ბანკში დაგირავებული.

178. 26-27 „Прокоповича... Мирзаханова“ – საუბარია იმ პირებზე, რომელთა მამულებიც ბანკს დარჩა ვალის გადაუხდელობის გამო.

178. 28 „предложеніе Кобиева“ – სავარაუდოდ, საუბარია ბანკის ზედამხედველი კომიტეტის წევრ ალექსანდრე იოსების ძე კობიაშვილზე.

180. 18 „Амбриева и Мамаджанова“ – საუბარია იმ პირებზე, რომელთა მამულებიც ბანკს დარჩა ვალის გადაუხდელობის გამო.

180. 20 „по дѣлу Платадзе“ – საუბარია პირზე, რომლის მამულიც ბანკს დარჩა ვალის გადაუხდელობის გამო.

ჩანაწერი 3

ხელნაწერი: C №57, 16 r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, რუსულად. ფურცლის ფორმა, ფერი და ხარისხი შეესაბამებოდა №62, და არა №57 უბის წიგნაკისას, რომელშიც ის დევს და ამიტომ გადმოვიტანეთ №62-ის ტექსტებთან.

თემა: საბანკო დაანგარიშება.

დათარილება: რამდენადაც ფურცელი უბის წიგნაკიდან ამოვარდნილია, ტექსტების თანმიმდევრობის მიხედვით მისი დათარილება ვერ ხერხდება.

ჩანაწერი 4

ხელნაწერი: C №57, 16 r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად. ფურცლის ფორმა, ფერი და ხარისხი შეესაბამებოდა №62, და არა №57 უბის წიგნაკისას, რომელშიც ის დევს და ამიტომ გადმოვიტანეთ №62-ის ტექსტებთან.

თემა: საბანკო დაანგარიშება.

დათარილება: რამდენადაც ფურცელი უბის წიგნაკიდან ამოვარდნილია, ტექსტების თანმიმდევრობის მიხედვით მისი დათარილება ვერ ხერხდება.

ჩანაწერი 5

ხელნაწერი: C №57, 16v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით და შავი მელნით. ფურცლის ფორმა, ფერი და ხარისხი შეესაბამებოდა №62, და არა №57 უბის წიგნაკისას, რომელშიც ის დევს და ამიტომ გადმოვიტანეთ №62-ის ტექსტებთან.

თემა: აქციების კურსი.

დათარილება: რამდენადაც ფურცელი უბის წიგნაკიდან ამოვარდნილია, ტექსტების თანმიმდევრობის მიხედვით მისი დათარილება ვერ ხერხდება.

ჩანაწერი 6

ხელნაწერი: C №57, 15r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით და შავი მელნით. ფურცლის ფორმა, ფერი და ხარისხი შეესაბამებოდა №62, და არა №57 უბის

ნიგნაკისას, რომელშიც ის დევს და ამიტომ გადმოვიტანეთ №62-ის ტექსტებთან.

თემა: ცალკეული საბანკო საქმეები.

დათარიღება: რამდენადაც ტექსტში 1888 წლის ფაქტია მოხსენიებული, იგი ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

182. 11 „Дѣлу Татиѣва“ – სავარაუდოდ, საუბარია პირზე, რომელსაც მამული ჰქონდა დაგირავებული ბანკში.

182. 13 „Семенова и Амирова“ – სავარაუდოდ, საუბარია პირებზე, რომლებსაც მამულები ჰქონდათ დაგირავებული ბანკში.

182. 18 Онъ Эрвѣ – სავარაუდოდ, საუბარია პირზე, რომელსაც მამული ჰქონდა დაგირავებული ბანკში.

ჩანაწერი 7

ხელნაწერი: C №57, 15v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით. ფურცლის ფორმა, ფერი და ხარისხი შეესაბამებოდა №62, და არა №57 უბის ნიგნაკისას, რომელშიც ის დევს და ამიტომ გადმოვიტანეთ №62-ის ტექსტებთან.

თემა: ციფრები.

დათარიღება: რამდენადაც ფურცლის მეორე გვერდზე 1888 წლის ფაქტია მოხსენიებული, ესეც არ უნდა იყოს ამ წელზე ადრეული.

ჩანაწერი 8

ხელნაწერი: C №62, 8 r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით და წითელი ფანქრით, რუსულად.

თემა: მოხსენების შესახებ.

დათარიღება: რამდენადაც ჩანაწერში 1883 წელი წარსულშია მოხსენიებული, ის ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

ჩანაწერი 9

ხელნაწერი: C №62, 8 r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით და შავი მელნით.

თემა: წიგნები.

დათარიღება: რამდენადაც ჩანაწერიდან ჩანს ივანე მაჩაბელთან დაპირისპირება, იგი 1891 წლამდე უნდა იყოს დაწერილი.

183. 8 „მ. მაჩაბლის თქმული“ – საუბარია მიხეილ ვახტანგის ძე მაჩაბელზე.

183. 8 „ვანო მაჩაბელს მიანდეს“ – საუბარია ივანე გიორგის ძე მაჩაბელზე.

183. 17 „ანდრონიკაშვილის საქმისა“ – შესაძლოა საუბარი იყოს პოეტსა და მთარგმნელ გიორგი სოლომონის ძე ანდრონიკაშვილზე.

ჩანაწერი 10

ხელნაწერი: C №62, 8 v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად.

თემა: წიგნები.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1891 წელზე ადრეული ვერ იქნება, ასევე უნდა იყოს ესეც.

ჩანაწერი 11

ხელნაწერი: C №62, 9 r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად და ქართულად.

თემა: წიგნები.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1891 წელზე ადრეული ვერ იქნება, ასევე უნდა იყოს ესეც.

183. 23 „Г. Андрониковъ“ – შესაძლოა საუბარი იყოს პოეტსა და მთარგმნელ გიორგი სოლომონის ძე ანდრონიკაშვილზე.

183. 24-27 „Автандилов... Рейтеръ... Манановъ... Аваловъ“ – პირთა მხოლოდ გვარებია დასახელებული და იდენტიფიცირება ვერ ხერხდება.

183. 28 „М. Грузинскій“ – სავარაუდოდ, საუბარია მიხეილ გრუზინსკიზე.

183. 29 „П. Грузинскій“ – სავარაუდოდ, საუბარია პეტრე გრუზინსკიზე.

183. 30 „А. Орбеляни“ – სავარაუდოდ, საუბარია ალექსანდრე ორბელიანზე.

183. 32-33 „ზაქარა მეველეს... მარტიას ძმას“ – მხოლოდ სახელებია დასახელებული და პირთა ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 12

ხელნაწერი: C №62, 13v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად.

თემა: სხვადასხვა.

დათარილება: რამდენადაც ამავე გვერდზე მოთავსებულ მეორე ჩანაწერში 1894 წლის წიგნია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

184. 3 „По дѣлу Мирзоева“ – გაურკვეველია, რომელ მირზოევზე არის საუბარი.

184. 5 „Д-ръ Покровскій, Лагранжъ, Котельманъ и Дюбуа-Реймонъ“ – საუბარია ექიმ იაგორ არსენის ძე პოკროვსკიზე, ფერდინანდ ლაგრანჟზე, ლუდვიგ ვილჰელმის ძე კოტელმანსა და ემილ ჰენრიხ დიუბუა-რეიმონზე.

ჩანაწერი 13

ხელნაწერი: С №62, 13v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად. პრეიერის გვარი არასწორად წერია. უნდა იყოს „Преиер“.

თემა: წიგნები.

დათარიღება: რამდენადაც ჩანაწერში 1894 წლის წიგნია ნახსენები, ის ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

184. 9 „Преиеръ“ – საუბარია უილიამ პრეიერის 1894 წელს გამოცემულ წიგნზე.

184. 9 „Каптерова“ – საუბარია პეტრე თეოდორეს ძე კოპტერეევზე.

184. 11 „Ланглюа“ – საუბარია შარლ ვიქტორ ლანგლუას 1893 წელს გამოცემულ წიგნზე.

184. 12 „Марьежоль“ – საუბარია ჟან იპოლიტ მარიეჟოლის 1893 წელს გამოცემულ წიგნზე.

184. 13 „В. Коптеревъ“ – ინიციალი არასწორად არის მითითებული. აქაც საუბარია პეტრე თეოდორეს ძე კოპტერეევზე და მის 1883 წელს გამოცემულ წიგნზე.

ჩანაწერი 14

ხელნაწერი: С №62, 13r., 11 r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით და შავი მელნით რუსულად და ქართულად. ფურცლებს შორის ჩადებულია სხვა ფურცელი, რომელიც ამჟამად სხვა ადგილიდან არის ამოვარდნილი. ამას მოწმობს მისი ადრეული პაგინაციაც.

თემა: ასალები და გასაცემი თანხები.

დათარიღება: რამდენადაც ჩანაწერი არა უადრეს 1894 წლის ჩანაწერებს შორის არის მოქცეული, ესეც არ უნდა იყოს ამაზე ადრეული.

184. 15-16 „Агмурову... Рейтеру“... – პირთა მხოლოდ გვარებია ნახსენები და იდენტიფიცირება ვერ ხერხდება.

184. 17-18 „Сумбатову... Казарову“ – შესაძლოა საუბარი იყოს დავით სუმბათაშვილსა და არტო ყაზაროვზე.

184. 19 Мамиконову“ – პირთა მხოლოდ გვარებია ნახსენები და იდენტიფიცირება ვერ ხერხდება.

184. 21 „საშაზე“... – სავარაუდოდ, საუბარია ალექსანდრე ივანეს ძე ორბელიანზე.

184. 22 „სერგოზე“... – შესაძლოა საუბარი იყოს თბილისელ ექიმ სერგეი ბოგდანის ძე ხალათოვზე.

184. 23 „გივზე“ – პირის მხოლოდ სახელია ნახსენები და იდენტიფიცირება ვერ ხერხდება.

184. 24 „ანტონზე“ – სავარაუდოდ, საუბარია ანტონ ნიკოლოზის ძე ფურცელაძეზე.

184. 25 „გ. ანდრონიკოვზე“ – შესაძლოა საუბარი იყოს გიორგი სოლომონის ძე ანდრონიკაშვილზე.

184. 28-30 „კომახიძეს... გიორგის... გელაძე“ – პირთა ვინაობა გაურკვეველია.

185. 1 „არტემის“ – სავარაუდოდ, საუბარია არტემ ახნაზაროვზე.

185. 2 „მანსვეტოვზე“ – სავარაუდოდ, საუბარია იაკობ მანსვეტაშვილზე.

185. 3 „ავალოვზე“ – შესაძლოა საუბარი იყოს ბანკის დირექტორ დავით ივანეს ძე ავალიშვილზე.

185. 5 „პეტ. გრუზინსკიზე“ – სავარაუდოდ, საუბარია პეტრე ალექსანდრეს ძე გრუზინსკიზე.

185. 14 „ალექ. შადინოვზე“ – სავარაუდოდ, საუბარია ალექსანდრე გრიგოლის ძე შადინოვზე.

185. 16 „მ. გრუზინსკიზე“ – სავარაუდოდ, საუბარია მიხეილ გრუზინსკიზე.

185. 17 „გ. თარხანოვზე“ – შესაძლოა, საუბარი იყოს გიორგი იორამის ძე თარხანიშვილზე.

185. 18 „დ. მელიქოვზე“ – სავარაუდოდ, საუბარია დავით ალექსანდრეს ძე მელიქიშვილზე.

185. 19 „ვ. მანანოვზე“ – პირის შესახებ დამატებითი ცნობები არ მოგვეპოვება.

185. 20 „დ. ბარათოვზე“ – პირის შესახებ დამატებითი ცნობები არ მოგვეპოვება.

ჩანაწერი 15

ხელნაწერი: C №62, 11 v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: ზმნის ფორმები.

დათარილება: რამდენადაც ჩანანერი არა უადრეს 1894 წლის ჩანანერებს შორის არის მოქცეული, ესეც არ უნდა იყოს ამაზე ადრეული.

ჩანანერი 16

ხელნაწერი: C №62, 12 r.

აღწერილობა: ნანერია შავი მელნით.

თემა: ციფრები.

დათარილება: რამდენადაც ჩანანერი არა უადრეს 1894 წლის ჩანანერებს შორის არის მოქცეული, ესეც არ უნდა იყოს ამაზე ადრეული.

ჩანანერი 17

ხელნაწერი: C №62, 12 r.

აღწერილობა: ნანერია ფანქრით, რუსულად.

თემა: საბანკო გამოთვლები.

დათარილება: რამდენადაც ჩანანერი არა უადრეს 1894 წლის ჩანანერებს შორის არის მოქცეული, ესეც არ უნდა იყოს ამაზე ადრეული.

ჩანანერი 18

ხელნაწერი: C №62, 12 v.

აღწერილობა: ნანერია შავი მელნით, რუსულად.

თემა: კონტროლიორის ვინაობა.

დათარილება: რამდენადაც ჩანანერი არა უადრეს 1894 წლის ჩანანერებს შორის არის მოქცეული, ესეც არ უნდა იყოს ამაზე ადრეული.

186. 9 „Николай Николаевич Николаев“ – აქვე მითითებულია, რომ იყო აქციზების მთავარი კონტროლიორი, სხვა ცნობები კი მის შესახებ არ მოგვეპოვება.

ჩანანერი 19

ხელნაწერი: C №62, 10 v.

აღწერილობა: ნანერია ფანქრით და შავი მელნით. ფურცელი უბის ნიგნაკიდან ამოვარდნილია და არასწორ ადგილას დევს.

თემა: ასალები ან მისაცემი თანხები.

დათარილება: რამდენადაც ჩანანერში 1893 წელია ნახსენები, ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

186. 13 „ჩიკვაიძეს“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება მიხეილ ფილიპეს ძე ჩიკვაიძე.

ჩანაწერი 20

ხელნაწერი: C №62, 10 v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით. ფურცელი უბის წიგნაკიდან ამოვარდნილია და არასწორ ადგილას დევს.

თემა: ასალები ან მისაცემი თანხები.

დათარილება: რამდენადაც ჩანაწერში 1894 წლის 11 მარტის ფაქტებია ნახსენები, ამ თარიღზე ადრეული ვერ იქნება.

186. 17 „ავალოვს“ – შესაძლოა საუბარი იყოს დავით ივანეს ძე ავალიშვილზე.

186. 18 „ან. ფურცელაძეს“ – სავარაუდოდ, საუბარია ანტონ ფურცელაძეზე.

186. 19 „მ. გრუზინსკის“ – სავარაუდოდ, საუბარია მიხეილ გრუზინსკიზე.

186. 20 „შალიკოვს“ – სავარაუდოდ, საუბარია იოსებ ივანეს ძე შალიკაშვილზე.

186. 21 „მარტიას“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

186. 22 „მანსვეტოვს“ – სავარაუდოდ, საუბარია იაკობ მანსვეტაშვილზე.

ჩანაწერი 21

ხელნაწერი: C №62, 9. r.v., 10 r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად. ზოგიერთი მუხლი წითელი ფანქრით არის მონიშნული.

თემა: საბანკო საკითხები.

დათარილება: რამდენადაც ჩანაწერში 1894 წელი წარსულშია მოხსენიებული, ის ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

187. 8 „Дѣло Туманова“ – სავარაუდოდ, საუბარია პირზე, რომელსაც ბანკში მამული ჰქონდა დაგირავებული.

187. 9 „оцѣнкѣ Мирзоева и Амирова“ – სავარაუდოდ, საუბარია პირებზე, რომლებსაც ბანკში მამულები ჰქონდათ დაგირავებული.

187. 10 „оцѣнкѣ Мириманова“ – სავარაუდოდ, საუბარია პირზე, რომელსაც ბანკში მამული ჰქონდა დაგირავებული.

187. 11 „Дѣло Корганова-Прокоповича“ – სავარაუდოდ, საუბარია პირებზე, რომლებსაც ბანკში მამულები ჰქონდათ დაგირავებული.

187. 14 „Протоколь о Мирзашвили и Магалова“ – სავარაუდოდ, საუბარია პირებზე, რომლებსაც ბანკში მამულები ჰქონდათ დაგირავებული.

187. 21 „Семенова и Амирова“ – სავარაუდოდ, საუბარია პირებზე, რომლებსაც ბანკში მამულები ჰქონდათ დაგირავებული.

187. 22 „Боровик гражд. Законы“ – უნდა იგულისხმებოდეს მოსამართლე ალექსანდრ ლევის ძე ბოროვიკოვსკი, რომელსაც ეკუთვნის სამოქალაქო სასამართლო საქმისწარმოების წესდება და სამოქალაქო კანონების Mმე-10 ტომი.

<უბის წიგნაკი №9> (გვ. 187)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №56. C №62, 2 r.v.

აღწერილობა: ყავისფერ ტყავის ყდაში ჩასმული უბის წიგნაკი, წერილუჯრებიანი ფურცლებით; ზომა: 11,5X17,5, 80 ფურცელი, აქედან დაუნერელია 18-76 ფურცლები. ახლად რესტავრირებული, რესტავრაციის დროს ჩასმულია მოშინდისფრო-მოყავისფრო კოლენკორის ყდაში, ფურცელთა კიდეები ტონირებულია წითელი ფერის საღებავით. კიდეებდაზიანებული და აღდგენილი სარესტავრაციო ქალაღდით. პირველი ფურცლის კიდის დაზიანების გამო ძნელად იკითხება რამდენიმე სიტყვა. უბის წიგნაკში, 31-ე გვერდზე უკანა მხრიდან, გვხვდება 1904 წლის 20 იანვრისა და 27 მაისის სხვისი ხელით შესრულებული 2 ჩანაწერი, ფაქსიმილით. საუბარია იმის თაობაზე, რომ ამ პირს ილია ჭავჭავაძემ ორჯერ (პირველად 400, შემდეგ კი 100 მანეთი) გადაუხადა ნაქირავები ბინის საფასურად. გამოცემაში სხვისი ნაწერები არ იბეჭდება. ამავე უბის წიგნაკს უნდა ეკუთვნოდეს და გადმოვიტანეთ №62 უბის წიგნაკში ჩადებული ილია ჭავჭავაძის მიერ ნაწერი ერთი ფურცელი.

დათარიღება: ჩანაწერები შესრულებულია სხვადასხვა დროს, დაწყებული არა უადრეს 1884 წლისა და დამთავრებული არა უადრეს 1896 წლით.

ჩანაწერი 1

ხელნაწერი: C №56, 1 r.v.

აღწერილობა: ნაწერი ქართულ და რუსულ ენებზე და დანომრილი. პუნქტი 1-12 შესრულებულია r, 13-24 კი – v-ზე. პუნქტი 1-16 ნაწერია მუქი ყავისფერი მელნით, 17-24 კი – ფანქრით. მოგვიანებით მელნით ნაწერშიც ავტორის მიერვე ჩამატებულია ციფრები ფანქრით, წითელი ფანქრით ხაზგასმულია ცალკეული სიტყვები: 4) გული; 5) ძალღებს; 12) ბაბილონსა; 18) ზენდ-ავესტა; 19) Басни. არ იკითხება რამდენიმე სიტყვა r გვერდის კიდის დაზიანების გამო

თემა: ამონაწერები მსოფლიო ისტორიის შესახებ დაუდგენელი გამოცემიდან და საკუთარი რეფლექსიები, დაკავშირება ქართულთან.

დათარილება: რამდენადაც მომდევნო ჩანაწერში ნახსენებია 1884 წლების გამოცემა, ეს ჩანაწერიც უნდა დათარიღდეს არა უადრეს 1884 წლით.

187. 25 „[თ]ამმუზი ბაბილონისა“ – გარდაცვლილი და მკვდრეთით აღმდგარი უძველესი ბაბილონური ღმერთი.

188. 3 „თეორია კურციუსისა“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება ცნობილი ისტორიკოსი ერნსტ კურციუსი.

188. 10 „Мойсей 1491-1457“ – საუბარი უნდა იყოს მოსე წინასწარმეტყველზე. ზოგიერთი კვლევით, 1491 წელს ღმერთმა მოსეს აარონი გაუგზავნა, რომ მისი პირით ექადაგა. სავარაუდოდ, 1457 წელიც მასთან დაკავშირებულ რაიმე მოვლენას უკავშირდება.

ჩანაწერი 2

ხელნაწერი: C №56, 2 რ.

აღწერილობა: ნაწერია მუქი ყავისფერი მელნით რუსულ ენაზე.

თემა: შესასყიდი ან გამოსაწერი წიგნების ნუსხა.

დათარილება: რამდენადაც ჩამონათვალისგან ყველაზე გვიან გამოცემული წიგნი 1884 წლისაა, ჩანაწერი უნდა დათარიღდეს არა-უადრეს 1884 წლით.

188. 13 „Ванденбергъ Основы мусульманскаго права“ – საუბარია ლუდვიგ ვილჰელმ ქრისტიან ვან დენ ბერგის წიგნზე, რომლის ზუსტი დასახელებაა „Основные начала мусульманскаго права, согласно учению имамов Абу Ханифы и Шафии“ და გამოცემულია 1882 წელს.

188. 13 „перев. проф. Гиргаса“ – saubaria aRmosavleTmcodne vladimer Teodores Ze girgasze.

188. 14 „Джонъ Фентонъ: Древнѣйшая жизнь евреевъ“ – სავარაუდოდ, საუბარია ბიბლიის მკვლევარ ჯონ ანტონი ჰორტ ფენტონზე და 1884 წელს რუსულად თარგმნილ მის წიგნზე.

188. 15 „Краткая исторія Востока van den berg“ – საუბარია ლუდვიგ ვილჰელმ ქრისტიან ვან დენ ბერგის 1880 წელს გამოცემულ წიგნზე.

188. 16 „Астафьевъ: Древности Вавилоно-Ассирийскія по новѣйшимъ открытіямъ“ – საუბარია ნიკოლოზ ალექსანდრეს ძე ასტაფიევის 1882 წელს გამოცემულ წიგნზე.

ჩანაწერი 3

ხელნაწერი: C №56, 2 რ.

აღწერილობა: ნაწერია მუქი ყავისფერი მელნით ფრანგულად. „E. Okromtcredloff“ – გვარის ჩანერისას მწერალს ასოთშეერთება tch-ის ნაცვლად დაწერია – tcr .

თემა: მისამართი შენევაში.

დათარიღება: რამდენადაც ამავე გვერდის დასაწყისში ჩამონათვალიდან ერთ-ერთი წიგნი 1884 წელს არის გამოცემული, ჩანაწერი უნდა დათარიღდეს არა უადრეს 1884 წლით.

188. 19 „Geneve, Champel“ – საუბარია შვეიცარიაში, შენევის შემოგარენში მდებარე ადგილზე, რომელიც ცნობილია თავისი რეკრეაციული ზონებით.

188. 20 „E. Okromtredloff“ – ოქრომჭედლიშვილის მხოლოდ ინიციალია მითითებული და გაურკვეველია, კონკრეტულად ვინ იგულისხმება, მაგრამ ცნობილია, რომ ილია ჭავჭავაძეს ახლო ურთიერთობა ჰქონდა ილია ოქრომჭედლიშვილის ოჯახთან.

ჩანაწერი 4

ხელნაწერი: C №56, 2v.

აღწერილობა: ფანქრით ნაწერი.

თემა: წიგნის დასახელება, ავტორისა და ფასის მითითებით.

დათარიღება: რამდენადაც მითითებული წიგნი 1887 წელს არის გამოცემული, ჩანაწერი ამ დროზე ადრეული არ უნდა იყოს.

188. 22 „Скифскія древности... Лаппо-Данилевскаго“ – საუბარია ალექსანდრ სერგეის ძე ლაპო-დანილევსკის 1887 წელს გამოცემულ წიგნზე.

ჩანაწერი 5

ხელნაწერი: C №56, 2v.

აღწერილობა: ფანქრით ნაწერი.

თემა: პირის სახელი, გვარი და მამის სახელი.

დათარიღება: რამდენადაც ამავე გვერდზე მითითებული წიგნი 1887 წელს არის გამოცემული, ჩანაწერი ამ დროზე ადრეული არ უნდა იყოს.

188. 24 „Егоръ Григ. Придановъ“ – ჩანაწერი ყოველგვარი კონტექსტის გარეშეა და პიროვნების ვინაობის დადგენა ვერ ხერხდება.

ჩანაწერი 6

ხელნაწერი: C №56, 2v.

აღწერილობა: ფანქრით ნაწერი.

თემა: კარ-ფანჯრის ზომები.

დათარიღება: ცნობილია, რომ 1889 წლის ზაფხულში ილია ჭავჭავაძემ და მისმა დამ, ელისაბედმა შეიძინეს შენობა, რომელიც მიხეილ გრუზინსკის ეკუთვნოდა და ვალში გაიყიდა. ეს ორსართულიანი

სახლი მდებარეობდა ნიკოლოზის ქუჩის № 21-ში (ამჟამად ივანე ჯავახიშვილის ქ. № 7). ხელშეკრულება სახლის სარემონტო სამუშაოების შესახებ 22 ივლისამდეა გაფორმებული და კარ-ფანჯრების ზომებიც მანამდე დასჭირდებოდა.

ჩანაწერი 7

ხელნაწერი: C №56, 3 რ.

აღწერილობა: ფანქრით ნაწერი.

თემა: ხვესურული სიტყვა, განმარტებით.

დათარიღება: რამდენადაც წინა და მომდევნო ჩანაწერებიდან ჩანს, რომ მწერლის დას – ელისაბედ ჭავჭავაძე-საგინაშვილისას იმჟამინდელ ნიკოლოზის ქუჩაზე სახლი უკვე შეძენილი აქვს, ეს კი 1889 წლის ზაფხულში მოხდა, ჩანაწერი ამ დროის შემდეგ უნდა იყოს გაკეთებული.

ჩანაწერი 8

ხელნაწერი: C №62, 2 რ.

აღწერილობა: მოყავისფრო მელნითა და შიგადაშიგ ფანქრით ნაწერი.

№56 უბის წიგნაკის ეს ფურცელი ამჟამად №62 უბის წიგნაკშია ჩაკერებული, მაგრამ №56 უბის წიგნაკის 3 v.-ზე დამჩნეული მელნის ლაქებიც, უჯრედებიანი ფურცელი და მისი ზომაც და მომდევნო ჩანაწერთან შინაარსობრივი თანხვედრაც მონიშნავს, რომ ეს ფურცელი ამ უბის წიგნაკის ამ ადგილიდან არის ამოვარდნილი.

თემა: „პ“ პრეფიქსის ხმარებების მაგალითები და ქართულ-რუსული სალექსიკონო მასალა.

დათარიღება: რამდენადაც წინა და მომდევნო ჩანაწერებიდან ჩანს, რომ მწერლის დას – ელისაბედ ჭავჭავაძე-საგინაშვილისას იმჟამინდელ ნიკოლოზის ქუჩაზე სახლი უკვე შეძენილი აქვს, ეს კი 1889 წლის ზაფხულში მოხდა, ჩანაწერი ამ დროის შემდეგ უნდა იყოს გაკეთებული.

189. 8 „სამოციქულო პეტრესი მ. 21 თ. 2“ – იგულისხმება პეტრე მოციქულის პირველი ეპისტოლეს მე-2 თავის 21-ე მუხლი.

189. 11 „პავლე მოციქული (თ. 9. მ. 10“ – იგულისხმება პავლე მოციქულის ეპისტოლეს კორინთელთა მიმართ, თავი 9, მუხლი 10.

ჩანაწერი 9

ხელნაწერი: C №62, 2 v.

აღწერილობა: მოყავისფრო მელნით ნაწერი. №56 უბის წიგნაკის ეს ფურცელი ამჟამად №62 უბის წიგნაკშია ჩაკერებული, მაგრამ

№56 უბის წიგნაკის 3 v.-ზე დამჩნეული მეღვინის ლაქებიც, უჯრედები-ანი ფურცელი და მისი ზომაც და მომდევნო ჩანაწერთან შინაარსობრივი თანხვედრაც მონიშნავს, რომ ეს ფურცელი ამ უბის წიგნაკის ამ ადგილიდან არის ამოვარდნილი.

თემა: თავისი დის, ელისაბედისთვის მიცემული თანხა და განეუ-ლი ხარჯები.

დათარიღება: რამდენადაც ტექსტიდან ჩანს, რომ მწერლის დას – ელისაბედ ქავეჭავაძე-საგინაშვილისას იმჟამინდელ ნიკოლოზის ქუჩაზე მიხეილ გრუზინსკისგან სახლი უკვე შეძენილი უნდა ჰქონდეს, ეს კი 1889 წლის ზაფხულში მოხდა, ჩანაწერი ამ დროის შემდეგ უნდა იყოს გაკეთებული.

189. 24 „ლიზოს მივეცი“ – იგულისხმება მწერლის და, ელისაბედ ქავეჭავაძე-საგინაშვილისა.

189. 29 „გრუზინსკის მივეცი“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება მიხეილ ბაგრატიონ-გრუზინსკი, რომლისგანაც შეიძინა ილიას დამ – ელისაბედმა სახლი ნიკოლოზის ქუჩაზე (ამჟამად ჯავახიშვილის ქ.№7).

ჩანაწერი 10

ხელნაწერი: C №56, 4 r.v., 5r.

აღწერილობა: ფანქრით და მოყავისფრო მეღვინით ნაწერი. პირველ ხაზზე სიტყვა „ქალაღისა“ გვიან არის მიწერილი პატარა ასოებით და, სავარაუდოდ, უნდა იგულისხმებოდეს, რომ ეს თანხაც ლიზას ფულიდან არის გაღებული.

თემა: თავისი დის, ელისაბედისთვის მიცემული თანხა და განეუ-ლი ხარჯები.

დათარიღება: რამდენადაც ტექსტიდან ჩანს, რომ მწერლის დას – ელისაბედ ქავეჭავაძე-საგინაშვილისას იმჟამინდელ ნიკოლოზის ქუჩაზე მიხეილ გრუზინსკისგან სახლი უკვე შეძენილი უნდა ჰქონდეს, ეს კი 1889 წლის ზაფხულში მოხდა, ჩანაწერი ამ დროის შემდეგ უნდა იყოს გაკეთებული. რამდენადაც იქვე მითითებული თარიღებისა და კვირის დღეების მიხედვით (20 აგვისტო – კვირა; 3 სექტემბერი – კვირა) ჩანს, რომ საუბარია იმავე 1889 წელზე და ბოლო თარიღი, რაც არის ნახსენები, 17 სექტემბერია, ეს ჩანაწერი 1889 წლის 17 სექტემბრის შემდეგ უნდა იყოს გაკეთებული.

190. 2 „ოლიკოს მიუცი“ – ბოლოში „ა“ აკლია.

190. 3 „კიდევ მიუცი“ – ბოლოში „ია“ აკლია.

190. 7 „დოვერენოსტი“ – იგულისხმება მინდობილობა.

190. 8 „ვოლნილისტი“ – იგულისხმება ყმობიდან გათავისუფლების დამადასტურებელი ფურცელი.

190. 9 „ზალოგოვი მონმობისათვის“ – საუბარია გირავნობის მონმობაზე.

190. 13 „მელიქას მივეცი“ – სავარაუდოდ, საუბარია ხელოსანზე.

190. 14 „მღებრიშვილს“ – სახელი არ წერია და პირის იდენტიფიცირება ვერ ხერხდება.

190. 16 „მაქსიმეს“ – მხოლოდ სახელი წერია და პირის ვინაობა დაუდგენელია.

190. 17 „ილიას“ – გაურკვეველია, რომელ ილიაზეა საუბარი.

190. 19 „Никитѣ“ – სავარაუდოდ, საუბარია ხელოსანზე.

ჩანაწერი 11

ხელნაწერი: C №56, 5v.

აღწერილობა: ღია ყავისფერი მელნით ნაწერი.

თემა: ხეებზე გაჩენილი პარაზიტების საწინააღმდეგო საშუალების რეცეპტი.

დათარიღება: რამდენადაც ამავე ფურცლის წინა გვერდის ტექსტი თარიღისა და კვირის დღის მიხედვით დადგენილი წლისა და მოხსენიებული ყველაზე გვიანდელი თარიღის მიხედვით 1889 წლის 17 სექტემბრის შემდეგ არის დაწერილი, ეს ჩანაწერიც ამ დროის შემდგომი უნდა იყოს.

190. 36 „დაუჭრელი წეკვა“ – საუბარია თამბაქოს ფოთლების დანულ კონაზე.

ჩანაწერი 12

ხელნაწერი: C №56, 6 r.v.

აღწერილობა: ყავისფერი მელნით ნაწერი.

თემა: სახლის გასარემონტებელი ფასები.

დათარიღება: რამდენადაც ამავე ბლოკნოტის წინა ფურცლები 1889 წლის 17 სექტემბრის შემდეგ არის ნაწერი, ეს ჩანაწერიც ამ დროის შემდეგ უნდა იყოს გაკეთებული.

ჩანაწერი 13

ხელნაწერი: C №56, 6v.

აღწერილობა: ყავისფერი მელნით ნაწერი. „სანდრო მივეცი“ – პირველ სიტყვას „ს“ აკლია.

თემა: ვალის გადახდა.

დათარიღება: რამდენადაც ამავე ბლოკნოტის წინა ფურცლები 1889 წლის 17 სექტემბრის შემდეგ არის ნაწერი, ეს ჩანაწერიც ამ დროის შემდეგ უნდა იყოს გაკეთებული.

191. 22 „სანდრო“ – რამდენადაც ჩანს, რომ ამ სანდროს ვალი ჰქონდა, შესაძლოა საუბარი იყოს ბანკის ერთ-ერთ დირექტორ ალექსანდრე ჩოლოყაშვილზე.

ჩანაწერი 14

ხელნაწერი: С №56, 7-9 г.в.

აღწერილობა: მუქი ყავისფერი მელნით ნაწერი და ნასწორები. „только половина имѣний оказалась“ – ტექსტში ასე წერია.

თემა: საბანკო ოპერაციების ფორმულები და ანგარიშები.

დათარიღება: უბის ნიგნაკის პირველი ნაწილი, სავარაუდოდ, 1891 წლის 1 ივლისამდე უნდა იყოს დაწერილი, რადგან 1890 წელი წარსულშია ნახსენები „доходъ банка за 1890 годъ простирался“, 1891 წლის 1 ივლისი კი – მომავალში „если уменьшение срочныхъ платежей допускать съ 1го Июля 1891 года, то чистая прибыль за 1891 годъ будетъ“.

192. 20 „пеня на нихъ“ – იგულისხმება საჯარიმო სანქცია.

ჩანაწერი 15

ხელნაწერი: С №56, 9v, 10 г.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, 9v-ზე ტექსტი განთავსებულია წინა ჩანაწერისგან თავისუფალ ადგილებზე, ისე, რომ მელნით ნაწერი შეჭრილია ფანქრით ნაწერში.

თემა: საბანკო საკითხები.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერში 1890 წელი წარსულშია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც 1891 წელზე ადრეული არ უნდა იყოს.

193. 25 „Боровиковскій страница“ – საუბარი უნდა იყოს იურისტ ალექსანდრ ლევის ძე ბოროვიკოვსკიზე

194. 6 „Оцѣнка имѣнія Магалова“ – მაღალაშვილის მამულთან დაკავშირებული საქმე, როგორც ჩანს, განსაკუთრებული შემთხვევა იყო, რაკი ილია ჭავჭავაძეს ის ხშირად მოჰყავს მაგალითად.

ჩანაწერი 16

ხელნაწერი: С №56, 10 v. 11-12 г.в. 13 г.

აღწერილობა: ნაწერია მუქი ყავისფერი მელნით. „7) Чтобъ сколько нибудь“ – ამ ჩანაწერში მეოთხე მუხლის შემდეგ, რომელიც წინა

გვერდზე იწყება, მოდის მეშვიდე მუხლი. როგორც ჩანს, მწერალმა წინა გვერდზე აღარ გადაშალა და მუხლის ნომერი ზეპირად დანერა. ფურცელი ერთი და იგივეა და ტექსტიც ლოგიკურად გრძელდება, ასე რომ, შუაში რაიმეს გამოტოვება გამორიცხებულია.

თემა: საბანკო საკითხები.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერში 1890 წელი წარსულშია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც 1891 წელზე ადრეული არ უნდა იყოს.

194. 30 „половина имѣній оказался принадлежащимъ“ – ტექსტი გადადის გვერდიდან გვერდზე და გრამატიკული წყობა გაუმართავია.

195. 1-2 „Мнѣніе Гинзбурга“ – საუბარია ცნობილ ფრანგ ბანკირ ჟაკ გინზბურგზე.

ჩანაწერი 17

ხელნაწერი: С №56, 13v.

აღწერილობა: ნაწერია მუქი ყავისფერი მელნით.

თემა: ერთი საბანკო საქმის შესახებ.

დათარიღება: რამდენადაც ჩანაწერში 1896 წლის 16 იანვარი გასული ჩანს, იგი ამ დროის შემდეგ უნდა იყოს გაკეთებული.

195. 31 „Дѣло Касрадзе“ – საუბარია უნდა იყოს თბილისის სათავადაზნაურო ბანკის მომხმარებელზე.

195. 32 „М-ли полагаеть“ – საუბარია უნდა იყოს ბანკის ერთ-ერთ დირექტორზე, ივანე მაჩაბელზე.

ჩანაწერი 18

ხელნაწერი: С №56, 14v., 15r.

აღწერილობა: ყავისფერი მელნით და ფანქრით ნაწერი.

თემა: საბანკო საკითხები.

დათარიღება: რამდენადაც ჩანაწერი უბის წიგნაკში მოთავსებულია 1896 წლის 16 იანვრის შემდგომი ჩანაწერის შემდეგ, ესეც უფრო გვიანდელი უნდა იყოს.

196. 10 „Предусмотрительность Челокаева“ – სავარაუდოდ, საუბარია სათავადაზნაურო ბანკის დირექტორ ალექსანდრე ჩოლოყაშვილზე.

ჩანაწერი 19

ხელნაწერი: С №56, 19v.

აღწერილობა: ფანქრით და მუქი ყავისფერი მელნით ნაწერი. სიტყვათა დიდი ნაწილი, განსაკუთრებით გვარები, შემოკლებულია.

თემა: წიგნების ნუსხა, რომელთა გასწვრივაც მიწერილია ილია ჭავჭავაძის თანამშრომლების სახელები და გვარები. რამდენადაც

ეს ნიგნები არც ისე ახალი გამოსულია, ვფიქრობთ, მათ შექენაზე არ უნდა იყოს მინიშნება. შესაძლოა, ამ პირებს ეს ნიგნები ნათხოვარი ჰქონდათ ილია ჭავჭავაძისგან და ის, რომ ზოგი მათგანი გადახაზულია, შეიძლება იგულისხმებოდეს, რომ დაუბრუნეს.

დათარიღება: რამდენადაც ჩანანერში 1890 წელს გამოცემული ნიგნი იხსენიება, იგი ამ წელზე ადრინდელი ვერ იქნება.

196. 14 „Свобода воли Пурцел“ – სავარაუდოდ, საუბარია არტურ შოპენჰაუერის 1886 წელს გამოცემულ ნიგნზე „Свобода воли и основы морали“ და, როგორც ჩანს, ეს ნიგნი სჭირდებოდა ანტონ ფურცელაძისთვის.

196. 15 „Арх. путешествие Хизано“ – შესაძლოა საუბარი იყოს დიმიტრი ბაქრაძის მიერ 1878 წელს გამოცემულ ნიგნზე „Археологическое путешествие по Гурии и Адчаре“ და ნიკოლოზ ხიზანიშვილზე.

196. 16 „Цагарели – Мосе.“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება ალექსანდრე ცაგარელი და მისე ჯანაშვილი.

196. 17 „Фламаріонъ – Мансвѣтовъ“ – სავარაუდოდ, საუბარია კამილ ფლამარიონის ნიგნის „Исторія неба“ 1875 წელს გამოცემულ რუსულ თარგმანზე და იაკობ მანსვეტაშვილზე.

196. 18 „[III] томъ Шлосера“ – სავარაუდოდ, საუბარია ფრიდრიხ შლოსერის 1870 წელს გამოცემული ნიგნის „Всемирная исторія“ მესამე ტომზე.

196. 19 „Тейлоръ II т.“ – სავარაუდოდ, საუბარია ედუარდ ბერნეტ ტეილორის ნიგნის „Первобытная культура : изслѣдованія развитія мифологіи, философіи, религіи, искусства и обычаев“ მეორე ტომზე, რომელიც 1873 წელს გამოიცა.

196. 20 „Община Мена Хизановъ“. – იგულისხმება ჰენრი ჯეიმს მენი, ცნობილი ინგლისელი ისტორიკოსი და სამართლის სოციოლოგი და მისი ნაშრომი „Деревенская общины на востоке и западе“, რომელიც რამდენჯერმე აქვს გამოყენებული ნიკო ხიზანიშვილს (ურბნელს) თავის იურიდიულ მონოგრაფიაში „ძეგლის დადება მეფე გიორგი ბრწყინვალესი“, გამოცემულია 1890 წელს.

196. 21 „Баратаева и Кирѣва Исторія. ჭრელაშვილი“ – სავარაუდოდ, საუბარი უნდა იყოს ისტორიკოს სულხან გრიგოლის ძე ბარათაშვილსა და 1865-1871 წლებში რუსულ ენაზე გამოცემულ მის ნიგნზე „საქართველოს ისტორია“. ასევე შესაძლოა იგულისხმებოდეს ალექსანდრ ალექსეის ძე კირევეის რომელიმე ნიგნი და „ივერიის“ თანამშრომელი სტეფანე ჭრელაშვილი.

196. 22 „Исторія Петрова Нанейшв.“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება მიხეილ ნაზარეს ძე პეტროვის მიერ 1882 წელს გამოცემული წიგნი „ნარკვევები მსოფლიო ისტორიიდან“ და ჟურნალისტი ალექსანდრე თეიმურაზის ძე ნანეიშვილი.

196. 23 „Оллендорфъ Фран. Хизанов.“ – შესაძლოა იგულისხმებოდეს ჰენრიხ გოტფრიდ ოლენდორფის წიგნი „ფრანგულად წერის, კითხვისა და საუბრის შესწავლის ახალი მეთოდი“, რომელიც რუსულ ენაზე გამოვიდა 1877 წელს. ასევე საუბარი უნდა იყოს ნიკოლოზ თაღეიშვილის ძე ხიზანიშვილზე.

196. 24 „Мевеле собствен – сть Хизанов.“ – „მეველე“ დავით მიქელაძის ფსევდონიმია. საუბარი უნდა იყოს მასზე და ნიკოლოზ ხიზანიშვილზე.

196. 25 „Шиллеръ Т. I. Микелазе Дага.“ – საუბარი უნდა იყოს ფრიდრიხ შილერის თხზულებათა პირველ ტომზე, რომელიც 1863 წელს გამოიცა.

ჩანაწერი 20

ხელნაწერი: С №56, 19г.

აღწერილობა: მოშავო მელნით არის ნაწერი და ჩამონათვალი დანომრილია.

თემა: შესაძენი წიგნების ნუსხა, ზოგან გამოცემის წლისა და ფასების მითითებით.

დათარიღება: მართალია, ამ ჩამონათვალში ნახსენებია ყველაზე გვიან 1889 წელს გამოცემული წიგნები, მაგრამ რამდენადაც წინა ჩანაწერში არის 1890 წელს გამოცემულიც, სავარაუდოდ, არც ეს ჩანაწერი უნდა იყოს 1890 წელზე ადრეული.

196. 27 „Филологическія записки.“ – სავარაუდოდ, საუბარია ანდრეი აკიმის ძე ივანოვის მიერ 1878 წელს გამოცემულ წიგნზე.

196. 28 „Дубровскій Н.“ – საუბარია ნიკოლოზ ალექსანდრეს ძე დუბროვსკის წიგნზე „Полный толковый словарь иностранных слов, вошедших в русский язык, с указанием корней“, რომელიც 1871 წლიდან თითქმის ყოველ წელს გამოდიოდა.

196. 30 „Культура плодовых деревъ въ горшках или въ кадкахъ. Соч. [Ри]верса.“ – საუბარია თომას რივერსის წიგნზე, რომელიც რუსულ ენაზე 1889 წელს გამოიცა.

196. 32 „Федоровъ В. Абисинія Историко-географическій очеркъ“ – საუბარია ვლადიმერ ვასილის ძე ფედოროვის წიგნზე, რომელიც 1889 წელს გამოიცა.

196. 33 „Комнатное цветководство соч. М. Ю. Петрова.“ – საუბარია 1881 წელს გამოცემულ წიგნზე, რომლის ავტორი ქალია, მაგრამ ინიციალების გაშიფრვა ვერ ხერხდება, რადგან მის არცერთ წიგნზე სახელი სრულად არ არის მინერილი.

196. 34 „книжный магазинъ Тузова.“ – საუბარია მ. ი. პეტროვას წიგნის „ოთახის მეყვავილეობა“ გამომცემელზე, ეგნატე ლუკას ძე ტუზოვსა და მის წიგნის მალაზიაზე.

ჩანაწერი 21

ხელნაწერი: С №56, 18гв.

აღწერილობა: ფანქრით არის ნაწერი და ჩამონათვალი დანომრილია.

თემა: ისტორიული ფაქტებისა და ჩვეულებების ამონაწერი, გვერდების მითითებით ჰერბერტ სპენსერისა და ედუარდ ტეილორის წიგნებიდან.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1890 წელს გამოცემული წიგნია ნახსენები, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება უფრო ადრეული.

197. 2 „Спенсеръ“ – საუბარია უნდა იყოს ჰერბერტ სპენსერის 1876-1877 წლებში რუსულ ენაზე გამოცემულ წიგნზე „Основания социологии“.

197. 4 „Карль Великий“ – საუბარია ფრანკთა მეფე კარლოს დიდზე.

197. 15 „Тейлоръ Культура“ – ამონაწერები გაკეთებულია ედუარდ ბერნეტ ტეილორის 1872-1873 წლებში გამოცემული ორტომიულიდან „პირველყოფილი კულტურა“.

ჩანაწერი 22

ხელნაწერი: С №56, 17г.

აღწერილობა: მოყავისფრო მელნით ნაწერი.

თემა: ციტირება.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1890 წელს გამოცემული წიგნია ნახსენები, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება უფრო ადრეული.

197. 25 „Альфонсъ Каррь“ – საუბარია ფრანგ მწერალ ალფონს კარზე.

ჩანაწერი 23

ხელნაწერი: С №56, 17г.

აღწერილობა: მოშავო მელნით ნაწერი.

თემა: ჩანაწერი.

დათარილება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1890 წელს გამოცემული წიგნია ნახსენები, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება უფრო ადრეული. საგულისხმოა ისიც, რომ გიორგი წერეთელი ბათუმში სამუშაოდ სწორედ 1890 წელს გადავიდა.

197. 29 „агентъ въ Батумѣ Г. Ц-III“ – შესაძლოა, საუბარი იყოს გიორგი წერეთელზე, რომელიც 1890 წლიდან ბათუმში ქართველ მუშათა არტელს ხელმძღვანელობდა.

<უბის წიგნაკი №10> (გვ. 197)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №60.

აღწერილობა: მოყავისფრო ყდაში ჩასმული ვიწრო უბის წიგნაკი, ლურჯად დახაზული უჯრებიანი ფურცლებით.

დათარილება: უბის წიგნაკის ერთი მხრიდან დასაწყისში 1891 წლის ზაფხულის ფაქტებია მოხსენიებული და თან ჩანს, რომ ილია ჭავჭავაძე რუსეთში იმყოფება, მეორე მხრიდან კი – ბევრად უფრო გვიანდელი მოვლენებია, 1900 წლის ჩათვლით. შესაბამისად, ვფიქრობთ, რომ უბის წიგნაკის გვერდები არასწორად არის დანომრილი საპირისპირო მხრიდან და გამოცემაში ტექსტებს ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით ვალაგებთ.

ჩანაწერი 1

ხელნაწერი: C №60, 24v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით რუსულად. დანომვრისას მუხლი „2“ გამოტოვებულია.

თემა: მისამართები.

დათარილება: რამდენადაც ტექსტიდან ჩანს, რომ 1891 10 ივლისი გასულია, ჩანაწერი ამ დროის შემდეგ უნდა იყოს შესრულებული.

197. 32 „Бергъ“ – სახელი მითითებული არ არის და პირის ვინაობა დაუდგენელია.

197. 33 „Вольнрюкъ и к“ – მე-19 საუკუნეში რუსეთში არსებობდა ამ დასახელების სავაჭრო სახლი.

197. 33 „Гебгарт“ – გერმანული გვარია. სახელი მითითებული არ არის და პირის ვინაობა დაუდგენელია.

198. 1 „Трубачевъ“ – სახელი მითითებული არ არის და პირის ვინაობა დაუდგენელია.

198. 3-4 „Вознесенский (шубы)“ – სავარაუდოდ, საუბარია ბენვეულის მაღაზიის მისამართზე.

198. 5 „На углу Звенигородской и кабинетской.“ – პეტერბურგის ქუჩებია.

198. 6 „Митрофановское кладбище“ – ვორონეჟის მიტროპოლიტის, წმინდანად შერაცხილი მიტროფანეს სასაფლაო მდებარეობდა პეტერბურგში.

198. 7 „Акакий“ – გაურკვეველია, ვინ იგულისხმება.

198. 9 „Баронъ фонъ Витте“ – შესაძლოა საუბარი იყოს იული თევდორეს ძე ვიტეზე.

ჩანაწერი 2

ხელნაწერი: С №60, 23v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით რუსულად.

თემა: სხვადასხვა.

დათარიღება: ჩანაწერი მამია გურიელის გარდაცვალების, 1891 წლის 25 ივლისის მომდევნო დღეებში უნდა იყოს გაკეთებული, რადგან სწორედ იმ დროს იმყოფებოდა ილია ჭავჭავაძე პეტერბურგში.

198. 14 „Ковако“ – შესაძლოა, საუბარი იყოს ანა ქაიხოსროს ასულ ბაგრატიონ-მუხრანელის მეუღლეზე, ალექსანდრ ნიკოლოზის ძე კოვაკოზე.

198. 15 „Мамия“ – სავარაუდოდ, საუბარია პოეტ მამია გურიელზე. ილია ჭავჭავაძე პეტერბურგში იყო, როდესაც ის გარდაიცვალა და მისდამი მიძღვნილი სტატია „ივერიაში“ დასაბეჭდად იქიდან გამოაგზავნა.

198. 16 „Озерки дача Лісев[ск]аго“ – „ოზერკი“ ქალაქ პეტერბურგის ძველი რაიონია, ლისევსკის სახელი კი მითითებული არ არის და პირის იდენტიფიცირება ვერ ხერხდება.

ჩანაწერი 3

ხელნაწერი: С №60, 23v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით და ყავისფერი მელნით, რუსულად.

თემა: პუბლიკაციები.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1891 წლის 25 ივლისის მომდევნო დღეებშია გაკეთებული, ესეც ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

ჩანაწერი 4

ხელნაწერი: С №60, 22v., 23 r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით რუსულად.

თემა: წაგებული და მოგებული თანხები.

დათარილება: რამდენადაც 11 ნომბერი წარსულ დროშია მოხსენიებული, წინა ჩანაწერები კი 1891 წლის ივლისის არის, სავარაუდოდ, ეს ჩანაწერი 1891 წლის 11 ნომბრის შემდეგდროინდელი უნდა იყოს.

198. 21-23 „у Коли... Агмурова“ – პირთა ვინაობა გაურკვეველია.

198. 26 „Зах. Чавчава[дзе]“ – სავარაუდოდ, საუბარია ზაქარია გულბათის ძე ჭავჭავაძეზე.

ჩანაწერი 5

ხელნაწერი: C №60, 22r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: ციფრები.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1891 წლის 11 ნომბრის შემდეგდროინდელია, ეს ჩანაწერიც იმ პერიოდს უნდა ეკუთვნოდეს.

199. 4 „მიუღია პაშას“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 6

ხელნაწერი: C №60, 21v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით რუსულად.

თემა: ციფრები.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1891 წლის 11 ნომბრის შემდეგდროინდელია, ეს ჩანაწერიც იმ პერიოდს უნდა ეკუთვნოდეს.

199. 17 „Карагашвили получил“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 7

ხელნაწერი: C №60, 21v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით რუსულად.

თემა: ციფრები.

დათარილება: რამდენადაც 13 ნომბერი წარსულ დროშია მოხსენიებული, წინა ჩანაწერები კი 1891 წლისაა, ეს ჩანაწერი 1891 წლის 13 ნომბრის შემდეგდროინდელი უნდა იყოს.

199. 25-28 „ტონისათვის... კახუაშვილისათვის... გაბოსათვის“ – პირთა ვინაობა გაურკვეველია. სავარაუდოდ, საუბარია მეზობელ გლეხებზე.

ჩანაწერი 8

ხელნაწერი: C №60, 19v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: გაცემული თანხები.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერები 1891 წლის 13 ნოემბრის შემდეგდროინდელია, ეს უფრო გვიანდელი უნდა იყოს.

199. 32-33 – **200.** 1 „დავიდოვს... დათას... გიგას“ – პირთა ვინაობა გაურკვეველია.

200. 4-5 „მაქსიმეს... სტრიქონების ფული“ – სავარაუდოდ, საუბარია მესტამბე მაქსიმე შარაძეზე.

ჩანაწერი 9

ხელნაწერი: C №60, 19v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით .

თემა: გაცემული თანხები.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერები 1891 წლის 13 ნოემბრის შემდეგდროინდელია, ეს უფრო გვიანდელი უნდა იყოს.

200. 12 „ლიზასი“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება მწერლის და – ელისაბედ ჭავჭავაძე-საგინაშვილისა.

ჩანაწერი 10

ხელნაწერი: C №60, 18r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით რუსულად.

თემა: ციტატა.

დათარილება: ჩანაწერში 1898 წელია ნახსენები და, შესაბამისად, ამ წელზე ადრეული არ უნდა იყოს.

ჩანაწერი 11

ხელნაწერი: C №60, 16v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: საბანკო საქმე.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1898 წელზე ადრეული ვერ იქნება, ეს ჩანაწერიც იმ პერიოდს უნდა ეკუთვნოდეს..

201. 4-5 „Теръ органезова... Налицианцъ“ – პირთა ვინაობა გაურკვეველია. შესაძლოა, მეორე გვარი არასწორად ეწეროს და იგულისხმებოდეს „ნალბანდიანი“. სავარაუდოდ, ბანკის მომხმარებლები უნდა იყვნენ.

ჩანაწერი 12

ხელნაწერი: C №60, 16v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: საბანკო საქმე.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1898 წელზე ადრეული ვერ იქნება, ეს ჩანაწერიც იმ პერიოდს უნდა ეკუთვნოდეს..

201. 7. „Теръ -Акоповъ Асагуръ Петровъ“ – პირთა ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 13

ხელნაწერი: C №60, 16r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: ხალხური ლექსი.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1898 წელზე ადრეული ვერ იქნება, ეს ჩანაწერიც იმ პერიოდს უნდა ეკუთვნოდეს..

ჩანაწერი 14

ხელნაწერი: C №60, 15v.

აღწერილობა: ნაწერია უბრალო და ლურჯი ფანქრით.

თემა: სამეურნეო.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1898 წელზე ადრეული ვერ იქნება, ეს ჩანაწერიც იმ პერიოდს უნდა ეკუთვნოდეს..

ჩანაწერი 15

ხელნაწერი: C №60, 15r.

აღწერილობა: ნაწერია უბრალო და ლურჯი ფანქრით რუსულად.

თემა: სამეურნეო.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1898 წელზე ადრეული ვერ იქნება, ეს ჩანაწერიც იმ პერიოდს უნდა ეკუთვნოდეს..

202. 4 „Отъ кн. Грузинскогo“ – სავარაუდოდ, საუბარია მიხეილ გრუზინსკიზე.

ჩანაწერი 16

ხელნაწერი: C №60, 15r., 14v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით რუსულად.

თემა: სამეურნეო.

დათარილება: რამდენადაც ჩანაწერში 1900 წელს გამოცემული წიგნებია ნახსენები, ის ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

202. 12 „Домъ Дрепе“ – საუბარია უნდა იყოს ცნობილი ფრანგი მელვინის – კამილ ფილიპ დეპრეს სახლზე, რომელშიც განთავსებული იყო წიგნის მაღაზია.

202. 13 „Коссе П“ – საუბარია ლუიჯი კოსეს / კოსას 1900 წელს გამოცემულ წიგნზე.

202. 14 „Русские во Франции“ – საუბარია კლო-აშასის 1900 წელს გამოცემულ წიგნზე.

202. 17. „О. Н. Штейнбергомъ“ – საუბარია ოვსეი ნაუმის ძე შტეინბერგის 1900 წელს გამოცემულ წიგნზე.

ჩანაწერი 17

ხელნაწერი: С №60, 1r.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულად შავი მელნით, განივად, ყდის სამაგრ ფურცელზე.

თემა: მისამართი.

დათარილება: რამდენადაც მინაწერი გაკეთებულია ყდის საცავ ფურცელზე, იგი, სავარაუდოდ, უბის ნიგნაკის სხვა ჩანაწერებზე გვიან უნდა იყოს შესრულებული.

202. 22 „дом... Дешре“ – საუბარი უნდა იყოს ცნობილი ფრანგი მეღვინის – კამილ ფილიპ დეპრეს სახლზე, რომელშიც განთავსებული იყო წიგნის მალაზია.

ჩანაწერი 18

ხელნაწერი: С №60, 2r.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულად შავი მელნით და ფანქრით. დანომრილია ფანქრით.

თემა: სიახლეები.

დათარილება: რამდენადაც ჩანაწერში 1892 წელს გამოცემული წიგნია ნახსენები, იგი ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

202. 24 „Самоннтолевые постройки“ – უბის ნიგნაკში ბროშურის სათაური არასწორად არის ჩანერილი. უნდა იყოს: „Постройка самоннтолевых огнеупорных зданий“. მისი ავტორია კონსტანტინე ივანეს ძე მასლიანნიკოვი და გამოცემულია 1892 წელს. როგორც ჩანს, ამ სათაურს იღია ვილაცის კარნახით იწერდა და ამიტომ არის სიტყვები არასწორად დაყოფილი. ბროშურაში საუბარია ალიზითა (მზეზე გამოშრალი გამოუნვაი აგური) და ტოლით (კუპრით გაჟღენთილი მუყაოს მასალა, რომელსაც იყენებდნენ შენობების გადასახურავად) აგებულ შენობებზე.

202. 25-26 „Инжинера Степанова“ – საუბარი უნდა იყოს ინჟინერ ფილიპ პეტრეს ძე სტეპანოვზე.

202. 27 „постройки Грудистона“ – იგულისხმება მიხეილ გრუდისტოვი, ავტორი წიგნისა „Дешевые нестрогаемые постройки“. უბის ნიგნაკში შეცდომით არის ჩანერილი გამოცემის ავტორის გვარი.

ჩანაწერი 19

ხელნაწერი: C №60, 2r.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულად შავი მეღვინით. ამ ჩანაწერით მუშაზეა გაყოფილი წინა ჩანაწერი, რომელსაც საერთო ნუმერაცია აქვს.

თემა: თხოვნა.

დათარიღება: რამდენადაც ამავე გვერდზე გაკეთებულ წინა ჩანაწერში 1892 წელს გამოცემული წიგნია ნახსენები, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება უფრო ადრეული.

202. 29 „Иосифъ Карамановичъ Зааловъ“ – შესაძლოა საუბარი იყოს ქართველი პედაგოგისა და საზოგადო მოღვაწის – მიხეილ ყარამანის ძე ზაალიშვილის ძმაზე.

ჩანაწერი 20

ხელნაწერი: C №60, 3r.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულად შავი მეღვინით.

თემა: თხოვნა.

დათარიღება: რამდენადაც 1893 წლის 9 სექტემბრის გაზეთია ნახსენები, ჩანაწერი უფრო გვიანდელი უნდა იყოს.

ჩანაწერი 21

ხელნაწერი: C №60, 3r.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულად ფანქრით.

თემა: საინტერესო გამოცემები.

დათარიღება: რამდენადაც 1894 წლის წიგნია ნახსენები, ჩანაწერი ამ წელზე ადრეული არ უნდა იყოს.

203. 3 „Робертъ Овѣнь оъ образованіи характера“ – საუბარია ინგლისელ ფილოსოფოსსა და პედაგოგ რობერტ ოუენსა და მის წიგნზე „Об образовании человеческого характера“, რომელიც მოსკოვში 1893 წელს გამოიცა.

203. 4 „Альбомъ цитатъ“ – საუბარი უნდა იყოს ალექსეი ნიკოლოზის ძე ოსტროგორსკის მიერ 1885-1887 წლებში გამოცემულ ალბომებზე, რომლებშიც ცნობილ ადამიანთა გამონათქვამები იბეჭდებოდა.

203. 5 „Самоучитель двойной бухгалтеріи Скубица“ – საუბარია ფრიდრიხ სკუბიცის წიგნზე, რომელიც 1894 წელს გამოიცა.

ჩანაწერი 22

ხელნაწერი: C №60, 4 r.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულად ფანქრით.

თემა: ციტატა.

დათარილება: რამდენადაც წინა და მომდევნო ჩანაწერებში 1894 წელს გამოცემული წიგნებია ნახსენები, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება ამ წელზე ადრეული.

203. 7 „Изречения Веллингтона“: – სავარაუდოდ, საუბარი უნდა იყოს ინგლისელ მხედართმთავარზე ჰერცოგ არტურ უელსლი ველონგტონზე.

203. 7 „Demandez un boeuf pour avoir un oeuf“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება ფრანგული ანდაზა „Demander un boeuf pour avoir un oeuf“ (კვერცხს გასცემს და ხარს მოელის).

ჩანაწერი 23

ხელნაწერი: С №60, 4 г.в., 5г., 6г.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულად შავი მელნით და ფანქრით.

თემა: წიგნების ჩამონათვალი.

დათარილება: რამდენადაც ჩამოთვლილი წიგნებიდან ყველაზე გვიანდელი 1896 წელს არის გამოცემული, ჩანაწერი ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

203. 9 „Дѣтство и юность великих людей. ... Кнолера. – საუბარია ფრანგ პოეტ ქალზე რევიოლ ლუიზა კოლეზე (Louise Colet / Луиза Коле) აღნიშნული წიგნი პირველად პარიზში 1865 წელს ფრანგულ ენაზე, რუსულად კი 1894 წელს გამოვიდა. უბის წიგნაკში ავტორის გვარი არასწორად არის მითითებული.

203. 10 „Крихлеръ... Дрессировка собакъ“ – იგულისხმება ფრანგ კრიხლერის წიგნი – „Породы собакъ (Hunderassen): Описание всѣхъ породъ собакъ: охотничьихъ, сторожевыхъ, защитныхъ и комнатныхъ. Дрессировка собакъ. Лѣчебникъ собакъ“. 1895 წელს გამოცემული. ჩანაწერში სათაურის ნაცვლად ქვესათაურია მითითებული.

203. 11 „Лагранж“ – იგულისხმება ფერნანდ ლაგრანჟი. მისი წიგნის შიშმარევასეული რუსული თარგმანი, რომელზეც საუბარია ჩანაწერში, 1896 წელს არის გამოცემული სანქტ-პეტერბურგში.

203. 13 „Сказки, предания и легенды всехъ временъ и народов, Владимирова“ – საუბარია ალექსანდრა კონსტანტინეს ასულ პავლოვა-ვეროპუუსის მიერ 1894 წელს გამოცემულ წიგნზე.

203. 15 „ж. пѣио,“ – იგულისხმება ჟიულ პეიო.

203. 15 „перев. съ фран. Шишмаревой“ – იგულისხმება მთარგმნელი მარია ანდრეის ასული შიშმარევა.

203. 16 „Маурръ Людвигъ“ – საუბარია გეორგ ლუდვიგ მაურერის წიგნზე. ავტორის გვარი ჩანაწერში არასწორად არის.

203. 17 „Пер. Корша“ – საუბარია მთარგმნელ ევგენი თეოდორის ძე კორშზე.

203. 19 „В. Пашкевича“ – საუბარია ბიოლოგ ვასილი ვასილის ძე პაშკევიჩზე.

203. 20 „Струве. П.“ – საუბარია პეტრე ბერნგარდის ძე სტრუვეს 1894 წელს გამოცემულ წიგნზე.

203. 22 „человечество Шопенгауера“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება პირველი ნაწილი არტურ შოპენჰაუერის წიგნისა, რომელიც 1894 წელს გამოიცა მოსკოვში.

ჩანაწერი 24

ხელნაწერი: С №60, 6 г. v., 7г.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულად შავი მელნით და ერთგან მინანური აქვს წითელი ფანქრით.

თემა: რეფლექსიები იოსებ ეკშტეინის წიგნზე „**Честь в философии и в правѣ**“ და მისი დაკავშირება პრესასთან.

დათარიღება: აქ ნახსენები წიგნი პირველად 1895 წელს გამოიცა, მაგრამ, რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1896 წელზე ადრეული ვერ იქნება, ეს ჩანაწერიც იმ პერიოდს უნდა ეკუთვნოდეს.

204. 1 „въ положеніи Донъ Кихота“ – უშედეგო ბრძოლის კუთხით შედარებულია სერვანტესის გმირთან.

204. 3 „Честь въ философии и правѣ“ – მითითებული გვერდები ემთხვევა იოსებ ეკშტეინის 1895 წელს რუსულად გამოცემული წიგნისას.

ჩანაწერი 25

ხელნაწერი: С №60, 7. v., 8г. v, 9г.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულად გრაფიტით, შავი მელნით და წითელი ფანქრით. მუხლის ნომერი „11“ შეცდომით ორჯერ მეორდება.

თემა: წიგნები.

დათარიღება: რამდენადაც ჩამონათვალში 1897 წელს გამოცემული რამდენიმე წიგნია, იგი ამ წელზე ადრინდელი ვერ იქნება.

204. 19 „Описательная Астрономія Хандрикова“ – იგულისხმება მიტროფანე თეოდორეს ძე ხანდრიკოვის წიგნი „Описательная астрономія, элементарно изложенная“, გამოცემული კიევიში 1896 წელს.

204. 20 „Путеводитель по небу. Покровскаго“ – იგულისხმება კონსტანტინ პოკროვსკის წიგნი „Путеводитель по небу: практическое руководство“. გამოცემული მოსკოვში 1894 წელს.

204. 21-22 „Пер. съ нѣмецкаго. Дрентельна.“ – საუბარია სიმონ ნიუ-კომის ნიგნზე, რომელიც თარგმნა ნიკოლოზ სერგეის ძე დრენტელნმა და გამოიკა 1896 წელს.

204. 23 „Армань Рено: Героизмъ.“ – იგულისხმება არმან რენოს ნიგნი „Героизм: Примеры героизма и нравственной энергии из истории всех времен и народов“, გამოცემული პეტერბურგში 1896 წელს, რომელიც უთარგმნია და რუსული მაგალითებით გაუმდიდრებია ვ. დ. ვლადიმეროვს.

204. 24 „Левисъ и Рамбо“ – საუბარია ერნესტ ლევისისა (ლავისი) და ალფრედ რამბოს ნიგნზე, რომელიც 1897 წელს გამოიკა.

204. 26 „Дружбинъ“ – საუბარია პავლე ვასილის ძე ფილონოვის (ფსევდონიმი – დრუჟბინი) მიერ 1896 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

204. 28 „Бюхеръ“ – საუბარია კარლ ბიუხერის 1896 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

204. 29 „Д’эстурნел де-Констанъ“ – საუბარია პოლ ანრი ბენჟამენ დესტურნელ დე-კონსტანისა 1896 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

204. 30 „Л. Уордъ“ – საუბარია ლესტერ ფრანკ უორდის 1897 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

204. 31 „Тэнь“ – საუბარია იპოლიტ ტენის 1896 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

204. 32 „Орелкинъ“ – საუბარია პეტრე თეოდორეს ძე ორელკინის 1897 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

204. 33 „Лѣчебникъ домашнихъ животныхъ“ – საუბარია იაკობ მარკის ძე შმულევიჩის ნიგნზე, რომელიც 1896 წელს გამოიკა.

204. 34 „Лангстротъ“ – საუბარია ლორენც-ლორენ ლანგსტროტის 1896 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

204. 35 „Общедоступный ското-лѣчебникъ, составленный Я. М. Шмулевичемъ“ – ინფორმაცია არასწორია შმულევიჩის ნიგნს ერქვა „Общедоступный лечебникъ домашнихъ животныхъ“.

205. 1 „Густава-Адольфа Гирна“ – საუბარია გუსტავ ადოლფ გირნის 1897 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

205. 2 „Переводъ С. И. Старынскаго“ – მთარგმნელის გვარი უბის ნიგნაკში არასწორად არის მითითებული. ნიგნს მთარგმნელის წინასიტყვაობის ბოლოს აწერია С. Старынкевич, კატალოგში მითითებულია С.И. Старынкевич და, სავარაუდოდ, საუბარი უნდა იყოს სოკრატ ივანეს ძე სტარინკევიჩზე.

205. 3 „Генри Джорджа“ – საუბარია ჰენრი ჯორჯის 1896 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

ჩანაწერი 26

ხელნაწერი: С №60, 9r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: სამეურნეო რჩევები.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1897 წელზე ადრინდელი ვერ იქნება, ასევე უნდა იყოს ესეც.

205. 8 „გალლანდიის საჟსა“ – მოძველებული ტერმინი, შავი საღებავი, რომელიც გამოყენება ფერწერასა და პოლიგრაფიაში, ასევე ასანთის თავების დამზადებაში.

ჩანაწერი 27

ხელნაწერი: С №60, 9v., 17 v. r., 10r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით რუსულად. უბის წიგნაკის ამ ადგილიდან ამოვარდნილია ფურცელი, რომელიც სხვაგან არის ჩადებული, მაგრამ წიგნების ავტორისეული ნუმერაციით დავადგინეთ, რომ ამ ტექსტის შუა ნაწილი იყო.

თემა: წიგნები.

დათარიღება: რამდენადაც ჩამონათვალში 1899 წლის წიგნებიც არის, ის ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

205. 15 „Ределинь“ – საუბარია გ. რედელინის 1898 წელს გამოცემულ წიგნზე „Руководство къ разведенію шампиньонов, составленное по новейшим научным и практическим данным“.

205. 16 „Карль Бюхеръ“ – საუბარია კარლ ბიუხერის 1897 წელს გამოცემულ წიგნზე „Происхождение народного хозяйства и образование общественных классов-“.

205. 18 „переводъ съ нѣмец. Булгакова“ – საუბარია სერგეი ნიკოლოზის ძე ბულგაკოვის თარგმანზე.

205. 19 „Антоніо Лабріола“ – საუბარია ანტონიო ლაბრიოლას 1898 წელს გამოცემულ წიგნზე.

205. 22 „Я. Нѣмецъ“ – საუბარია იაროსლავ იოსების ძე ნემეცის 1898 წელს გამოცემულ წიგნზე.

205. 23 „Эмиль де Лавеле“ – საუბარია ემილ ლუი ვიქტორ დე ლაველეს წიგნზე.

205. 24 „подъ редакціей Антоновича“ – სავარაუდოდ, საუბარია რუს ფილოსოფოსსა და ლიტერატურის კრიტიკოს მაქსიმ ალექსის ძე ანტონოვიჩზე.

205. 25 „Ингремъ“ – საუბარია ჯონ კელს ინგრემის 1897 წელს გამოცემულ წიგნზე.

205. 26 „А. Миклашевскаго“ – საუბარია ალექსანდრ ნიკოლოზის ძე მიკლაშევსკიზე.

205. 27 „Шмоллеръ“ – საუბარია გუსტავ ფრიდრიხ შმოლერის 1897 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

205. 28 „Котляревскаго“ – სავარაუდოდ, საუბარია ეკატერინე ნიკოლოზის ასულ ორლოვა-კოტლიარევსკაიაზე.

205. 29 „Карль Менгеръ“ – საუბარია კარლ მენგერის 1894 წელს გამოცემულ ნიგნზე, რომლის ზუსტი სათაურია „Исследования о методах социальных наук и политической экономии в особенности“.

205. 30 „Подъ редакцію А. Гурьева“ – საუბარია ეკონომისტ ალექსანდრ ნიკოლოზის ძე გურევეზე.

205. 31 „Дж. Гобсонъ“ – საუბარია ჯონ ატკინსონ გობსონის 1898 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

205. 32-33 „А. Свирщевскаго“ – საუბარია ალექსანდრ რაფაილის ძე სვირშჩევსკიზე.

206. 1 „У. Дж. Эшли“ – საუბარია უილიამ ჯეიმს ეშლის 1897 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

206. 2 Петрушевскаго“ – საუბარია დიმიტრი მოსეს ძე პეტრუშევსკიზე.

206. 3 „Чупровъ“ – საუბარია ალექსანდრ ივანეს ძე ჩუპროვის 1892 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

206. 4 „Г. Гиббинсъ“ – საუბარია ჰენრი გიბბინსის 1895 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

206. 5 „А. В. Каменскаго“ – საუბარია ანდრეი ვასილის ძე კამენსკიზე.

206. 6 „Шиншель“ – საუბარია მაქს შიპელის 1897 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

206. 7 „редакцию П. Струве“ – საუბარია პეტრე ბერნგარდის ძე სტრუვეზე.

206. 8 „Ж. Блондель“ – საუბარია ჟორჟ ბლონდელის 1899 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

206. 9 „Р. Гвоздовъ“ – საუბარია რომან ემილის ძე ციმერმანის მიერ „გვოზდოვის“ ფსევდონიმით 1898 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

206. 11 „Шарль Латурно“ – საუბარია შარლ ლატურნოს 1899 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

206. 13 „Вотье“ – საუბარია მორის ვოტიეს 1896 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

206. 15 „Пер. Водовозова“ – საუბარი უნდა იყოს ვასილი ვასილის ძე ვოდოვოზოვიზე.

206. 16 „Гуго“ – საუბარია 1898 წელს გამოცემული წიგნის „Новѣйшія теченія въ англискомъ городскомъ самоуправленіи“ ავტორზე, ჰუგო ლინდემანზე.

206. 17 „Пер. Протопопова“ – სავარაუდოდ, საუბარია დიმიტრი დიმიტრის ძე პროტოპოპოვზე.

206. 18 „Шоу“ – საუბარია ალბერტ შოუს 1898 წელს გამოცემულ წიგნზე.

206. 18 „Пер. Бяловескаго“ – საუბარია ადამ ვასილის ძე ბი-ალოვესკის თარგმანზე.

ჩანაწერი 28

ხელნაწერი: С №60, 10v., 11r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით რუსულად. „смазывать утромъ“ – უბის წიგნაკში სიტყვა „смазывать“ ორჯერ წერია. ტექსტის ბოლოში იწყებდა ახალ სიტყვას, წერია დიდი ასო „Д“ და აღარ გრძელდება. „также приготовить и и так же“ – წინადადება დაუსრულებელია. სავარაუდოდ, აპირებდა კიდევ სიტყვის „применить“ დამატებას.

თემა: სამკურნალო რეცეპტები.

დათარიღება: რამდენადაც ტექსტის დასაწყისი ნაწერია იმავე ფურცლის მეორე გვერდზე, რომელზეც 1899 წელს გამოცემული წიგნია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

ჩანაწერი 29

ხელნაწერი: С №60, 11v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით.

თემა: გრამატიკული ფორმები.

დათარიღება: რამდენადაც ამავე გვერდზე ნახსენებია 1899 წელს გამოცემული წიგნი, ჩანაწერიც ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

ჩანაწერი 30

ხელნაწერი: С №60, 11v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით რუსულად.

ავტორის გვარი არასწორად წერია. უნდა იყოს „Каннингем“.

თემა: წიგნები.

დათარიღება: რამდენადაც ჩანაწერში 1899 წელს გამოცემული წიგნებია ნახსენები, იგიც ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება..

207. 4 „Ланге“ – საუბარია ფრიდრიხ ალბერტ ლანგეს 1899 წელს გამოცემულ წიგნზე.

207. 7 „В. Кеннингама“ – საუბარია უილიამ კანინგემის 1899 წელს გამოცემულ ნიგნზე „Основные черты современной цивилизации“.

ჩანაწერი 31

ხელნაწერი: С №60, 11v.

აღწერილობა: ნაწერია ლურჯი ფანქრით რუსულად.

თემა: ნიგნები.

დათარილება: რამდენადაც ტექსტის დასაწყისი ნაწერია იმავე ფურცლის მეორე გვერდზე, რომელზეც 1899 წელს გამოცემული ნიგნია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

207. 9 „Библиотѣка экономистовъ“ – ამ სერიით 1895 წლიდან 11 ნიგნი გამოიცა და, როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძე მათით დაინტერესდა.

207. 10 „Брентано 1896 Святловскаго“ – საუბარია ვლადიმერ ვლადიმერის ძე სვიატლოვსკის ნიგნზე ეკონომისტ ლიუდვიგ იოსებ ბრენტანოს შესახებ „Л. Brentano, его жизнь, воззрѣнія и школа“.

ჩანაწერი 32

ხელნაწერი: С №60, 11v., 12 r.v., 13 r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით რუსულად. ავტორის გვარი არასწორად წერია. უნდა იყოს „Бем-Баверк“.

თემა: ნიგნები.

დათარილება: ნიგნებს შორის ყველაზე გვიანდელია 1900 წელს გამოცემული, შესაბამისად, ჩანაწერი ამ დროზე ადრეული ვერ იქნება.

207. 12 „Бем-Баверкъ“ – საუბარია ოიგენ ბიომ-ბავერკის 1896 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

207. 12 „теория К. Маркса“ – საუბარია კარლ მარქსზე.

207. 13 „Фр. Иодль“ – საუბარია ფრიდრიხ იოდლის 1895 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

207. 15 „Паргамина“ – საუბარია მანუს ნუზიმის ძე პარგამინის 1899 წელს გამოცემულ ნიგნზე „Сознательность, любовь и семейная жизнь у животных“.

207. 17 „П. Арндта“ – საუბარია პაულ არნდტის 1900 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

207. 18 „В. Зомбарта“ – საუბარია ვერნერ ზომბარტის 1900 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

207. 19 „Турава“ – საუბარია ბორის ალექსანდრეს ძე ტურაევის 1900 წელს გამოცემულ ნიგნზე.

207. 20 „Морганъ“ – საუბარია ლუის ჰენრი მორგანის 1900 წელს გამოცემულ წიგნზე.

207. 22 „перев. Румянцева.“ – უნდა იგულისხმებოდეს პეტრე პეტრეს ძე რუმინაცევი.

207. 23 „Симоненко Г. Ф.“ – საუბარია გრიგოლ თეოდორეს ძე სიმონენკოს 1900 წელს გამოცემულ წიგნზე.

<უბის წიგნაკი №11> (გვ. 207)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ბ.

აღწერილობა: ნომრით – 698 ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულია საქმიანი ჩანაწერებისთვის განკუთვნილი, სქელ მუყაოს ყდაში ჩასმული ორი უბის წიგნაკი, ვერტიკალური წითელი ხაზებით, რომლებიც თითოეულ გვერდს შვიდ სვეტად ჰყოფს. მათი ზომა არის 20X18,5. რამდენადაც ეს უბის წიგნაკები გამოცემაში ცალ-ცალკე უნდა წარმოგვედგინა, იძულებული გავხდით, ერთმანეთისგან განსასხვავებლად უფრო ადრეული მოგვეხსენიებინა ლიტერით „ა“ და მეორე – ლიტერით „ბ“. №698 ბ-ში დასაწყისის 21 გვერდი ამოჭრილია და ყუას შერჩენილი აქვს ამ გვერდების 05-დან 2 სანტიმეტრამდე სიგანის დანომრილი კიდეები. სხვადასხვა ჩანაწერში მასალა იშვიათად არის განთავსებული შვიდსავე სვეტში. ამიტომ, ცხრილები შევადგინეთ თითოეული ჩანაწერის საჭიროების შესაბამისად. უბის წიგნაკის ბოლოს ჩადებულია იმავე ზომის ნ ფურცელი, სავარაუდოდ, სხვა უბის წიგნაკიდან.

დათარილება: უბის წიგნაკის ყველაზე ადრინდელი თარიღია 1898 წლის აგვისტო, ყველაზე გვიანდელი კი – 1900 წლის აპრილი.

ჩანაწერი 1

ფურცელი: C №698 ბ, 4v.

აღწერილობა: შემოსავალ-გასავალთან დაკავშირებულ სხვათა ჩანაწერებს შორის მოქცეული ხუთმუხლიანი ჩანაწერი, ცისფერი ფანქრით. გვერდის ბოლოს სხვისი ხელით დაწერილი ციფრები დაჯამებულია და ილია ჭავჭავაძის ხელით, ცისფერივე ფანქრით მიწერილია „49“.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო შემოსავლის აღრიცხვა.

დათარილება: რაკი ჩანაწერი წინ უძღვის 1898 წლის 20 სექტემბრისას, უნდა დავთარილოთ 1898 წლის 20 სექტემბრამდე პერიოდით.

207. 29 „მამკოდელისა“ – იგულისხმება მცხეთის მუნიციპალიტეტის სოფელ მამკოდის მკვიდრი, მაგრამ ვინაობა არ ჩანს.

207. 30-33 „მოსიკას... ანდრუასათვის... ზაქაროსათვის... პავლეურას... კოპიასათვის“ – სავარაუდოდ, საუბარია მსახურებსა ან დაქირავებულ მუშებზე.

ჩანაწერი 2

ფურცელი: C №698 ბ, 5v.

აღწერილობა: შემოსავალ-გასავალთან დაკავშირებულ სხვათა ჩანაწერებს შორის მოქცეული ოთხმუხლიანი ჩანაწერი. პირველი სამი შესრულებულია შავი მელნით, ბოლო კი – ფანქრით.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო შემოსავლის აღრიცხვა.

დათარიღება: დავთარში ჩანერილია 1898 წლის 14, 21, 22 ოქტომბრის მონაცემები.

208. 2-9 „სიმონა ნიკლაური... გაბო გზირიშვილისაგან... სოლო ფირადაშვილისაგან... ილია ჩალაურისაგან“ – სავარაუდოდ, საუბარია იმ პირებზე, რომლებიც ილია ჭავჭავაძის მიწებით სარგებლობდნენ.

ჩანაწერი 3

ფურცელი: C №698 ბ, 7r

აღწერილობა: შემოსავალ-გასავალთან დაკავშირებულ სხვათა ჩანაწერებს შორის მოქცეული ხუთმუხლიანი ჩანაწერი. მეხუთე გადახაზულია.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო გასავლის აღრიცხვა.

თარიღი: 1898 წლის 22 ოქტომბერი.

208. 11 „სოლიკოსათვის მიუცია“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

208. 16 „ბეზმენტი უყიდნია“ – სავარაუდოდ, საუბარია მარტივ, ხელის სასწორზე,

208. 17 „მართას პურის საცხობი“ – პირის შესახებ სხვა ინფორმაცია არ მოგვეპოვება.

208. 18 „მერაბზე დარჩა“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 4

ფურცელი: C №698 ბ, 7r.

აღწერილობა: შემოსავალ-გასავალთან დაკავშირებულ სხვათა ჩანაწერებს შორის მოქცეული ჩანაწერი. შესრულებულია ფანქრით და გადახაზულია.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო გასავლის აღრიცხვა.

დათარიღება: რაკი ილია ჭავჭავაძისვე ხელით შესრულებული წინა ჩანაწერი 22 ოქტომბრისაა, მომდევნო სხვისი ხელით შესრულებულია.

ბული კი – 23 ოქტომბრისა, უნდა ვივარაუდოთ, რომ ეს ჩანაწერიც 22 ოქტომბრისაა.

208. 20 „მერაბაზე რჩება“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 5

ფურცელი: C №698 ბ, 8 რ.

აღწერილობა: ილია ჭავჭავაძის მინაწერი სხვისი ხელით შესრულებულ ჩანაწერზე იმის შესახებ, რომ ალექსამ მიიღო 5 მანეთი ბედ ფარეხის გასაკეთებლად. დაწერილია ფანქრით.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო გასავლის აღრიცხვა.

თარიღი: 1898 წლის 29 ოქტომბერი.

208. 22 „მე მივეცი“ – სიტყვები ახლავს უცხო პირის ჩანაწერს, რომ ალექსას მისცა ხუთი მანეთი ბედ ფარეხის გასაკეთებლად.

ჩანაწერი 6

ფურცელი: C №698 ბ, 9 v.

აღწერილობა: შემოსავალ-გასავალთან დაკავშირებულ სხვათა ჩანაწერებს შორის მოქცეული ორმუხლიანი ჩანაწერი.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო შემოსავლის აღრიცხვა.

თარიღი: 1898 წლის 23 ნოემბერი.

ჩანაწერი 7

ფურცელი: C №698 ბ, 12 რ.

აღწერილობა: შემოსავალ-გასავალთან დაკავშირებულ სხვათა ჩანაწერებს შორის მოქცეული ორმუხლიანი ჩანაწერი. ახლავს ილია ჭავჭავაძის ფაქსიმილე.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო გასავლის აღრიცხვა.

თარიღი: 1898 წლის 23 ნოემბერი.

208. 28 „მოურავმა დახარჯა“ – მოურავის სახელი ნახსენები არ არის.

ჩანაწერი 8

ფურცელი: C №698 ბ, 14 რ.

აღწერილობა: შემოსავალ-გასავალთან დაკავშირებულ სხვათა ჩანაწერებს შორის მოქცეული სამმუხლიანი ჩანაწერი.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო გასავლის აღრიცხვა.

თარიღი: 1898 წლის 23 ნოემბერი.

ჩანაწერი 9

ფურცელი: C №698 ბ, 14v.

აღწერილობა: შემოსავალ-გასავალთან დაკავშირებულ სხვათა ჩანაწერებს შორის მოქცეული ორმუხლიანი ჩანაწერი.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო შემოსავალ-გასავლის აღრიცხვა.

დათარილება: რაკი ჩანაწერში 1898 წლის 12 აგვისტოდან 1 იანვრამდე შემოსავალია აღწერილი, უნდა იგულისხმებოდეს 1899 წლის 1 იანვარი და ჩანაწერი ამ თარიღის შემდეგ უნდა იყოს გაკეთებული. მართალია, შემდეგი ჩანაწერი 4 დეკემბრით არის დათარიღებული, მაგრამ შემოსავლისა და გასავლის აღრიცხვები ცალ-ცალკე გვერდებზე წერია და სხვადასხვა კატეგორიის ჩანაწერში ქრონოლოგიის დარღვევა შესაძლებელია.

ჩანაწერი 10

ფურცელი: C №698 ბ, 16 r.

აღწერილობა: ილია ჭავჭავაძის მინაწერი სხვისი ხელით შესრულებულზე იმის შესახებ, რომ ჩანაწერის ავტორმა, სავარაუდოდ, მოურავმა, აქსისის ჩინოვნიკს მისცა ოთხი აბაზი მარკის ფული, ასევე გადაიხადა ცხენოსნის ხარჯი. დაწერილია ფანქრით.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო გასავლის აღრიცხვა.

თარიღი: 1898 წლის 4 დეკემბერი.

209. 12 „ორჯერ უწერია“ – სიტყვები მოსდევს უცხო პირი ჩანაწერს, რომ აქსისის ჩინოვნიკს მისცა ოთხი აბაზი მარკის ფული და ასევე გადაიხადა ცხენოსნის ხარჯი.

ჩანაწერი 11

ფურცელი: C №698 ბ, 22 r.

აღწერილობა: ილია ჭავჭავაძის მინაწერი სხვისი ხელით შესრულებულზე იმის შესახებ, რომ ჩანაწერის ავტორმა, სავარაუდოდ, მოურავმა, გოგია კახუაშვილს მისცა რვა მანეთი საბალახედ, ხუთი მანეთი და ათი შაური – ხე-ტყის მოსატანად, სამი მანეთი და ათი შაური კი – ბაკის გასაკეთებლად. ფანქრით ნაწერი.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო გასავლის აღრიცხვა.

თარიღი: 1899 წლის 9 იანვარი.

209. 14 „შემოსავალში, მგონი, ორჯერ უწერია“ – სიტყვები მოსდევს უცხო პირი ჩანაწერს, რომ გოგია კახუაშვილს მისცა რვა მანეთი საბალახედ, ხუთი მანეთი და ათი შაური ხე-ტყის მოსატანად, სამი მანეთი და ათი შაური ბაკის გასაკეთებლად.

ჩანაწერი 12

ფურცელი: C №698 ბ, 22 v.

აღწერილობა: შემოსავალ-გასავალთან დაკავშირებულ სხვათა ჩანაწერებს შორის მოქცეული ორმუხლიანი ჩანაწერი.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო შემოსავლის აღრიცხვა.

თარიღი: 1899 წლის 8 თებერვალი.

209. 16 „გიორგი ქადაგიშვილი“ – უნდა იყოს „ქადაგიშვილი“. პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 13

ფურცელი: C №698 ბ, 23 r.

აღწერილობა: ილია ჭავჭავაძის მიერ ფანქრით შესრულებული მინაწერი სხვის ტექსტზე იმის შესახებ, რომ ჩანაწერის ავტორმა, სავარაუდოდ, მოურავმა, პეტრე შარმადინს მისცა თექვსმეტი მანეთი და ათი შაური.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო გასავლის აღრიცხვა.

თარიღი: 1899 წლის 10 იანვარი.

209. 20 „შემოსავალში არა სჩანს“ – სიტყვები მოჰყვება უცხო პირი ჩანაწერს, რომ პეტრე შარმადინს ბაკისთვისა და საბალახოდ მისცა თექვსმეტი მანეთი და ათი შაური.

ჩანაწერი 14

ფურცელი: C №698 ბ, 29 r.

აღწერილობა: შემოსავალ-გასავალთან დაკავშირებულ სხვათა ჩანაწერებს შორის მოქცეული ჩანაწერი.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო გასავლის აღრიცხვა.

თარიღი: 1899 წლის 7 თებერვალი.

ჩანაწერი 15

ფურცელი: C №698 ბ, 30r.

აღწერილობა: ილია ჭავჭავაძის მინაწერი სხვისი ხელით შესრულებულზე იმის შესახებ, რომ ნისქვილის ქვების შესყიდვასა და მოტანაში დაიხარჯა ოცდაოთხი მანეთი და ორი აბაზი, ორი დედლისა და შვიდი წინილის ყიდვაში კი – ორი მანეთი. ფანქრით ნაწერი.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო გასავლის აღრიცხვა.

თარიღი: 1899 წლის 11 თებერვალი.

209. 26 „ეს ფული მე მოვეცი და შემოსავალში არსად უწერია“ – სიტყვები მოჰყვება უცხო პირის ჩანაწერს იმის შესახებ, რომ ნისქვილის

ქვების შესყიდვასა და მოტანაში დაიხარჯა ოცდაოთხი მანეთი და ორი აბაზი, ორი დედლისა და შვიდი წინილის ყიდვაში კი – ორი მანეთი.

ჩანაწერი 16

ფურცელი: C №698 ბ, 38 რ.

აღწერილობა: ილია ჭავჭავაძის მინაწერი სხვისი ხელით შესრულებულზე იმის შესახებ, რომ ჩანაწერის ავტორმა, სავარაუდოდ, მოურავმა, ზაქარა ს[...]ძის შვილს გადასცა ერთი თუმანი. ფანქრით ნაწერი.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო გასავლის აღრიცხვა.

თარიღი: 1899 წლის 13 აპრილი.

209. 28 „მე მივეცი“ – სიტყვები მოსდევს უცხო პირის ჩანაწერს, რომ ზაქარა ს[...]ძის შვილს გადასცა ერთი თუმანი.

ჩანაწერი 17

ფურცელი: C №698 ბ, 43v.

აღწერილობა: ილია ჭავჭავაძის მინაწერი სხვისი ხელით შესრულებულზე იმის შესახებ, რომ ჩანაწერის ავტორმა, სავარაუდოდ, მოურავმა, თემო მურზაშვილისგან მიიღო ოთხი მანეთი. ფანქრით ნაწერი.

თემა:

210. 2 „ჩავთვალე“ – სიტყვა მოჰყვება უცხო პირის ჩანაწერს, რომ თემო მურზაშვილისგან მიიღო ოთხი მანეთი.

ჩანაწერი 18

ფურცელი: C №698 ბ, 46v.

აღწერილობა: შემოსავალ-გასავალთან დაკავშირებულ სხვათა ჩანაწერებს შორის მოქცეული ჩანაწერი ორი თარიღით. 27 აგვისტოს ნაწილი შესრულებულია ცისფერი, 29 აგვისტოსი კი – ჩვეულებრივი ფანქრით. ამ ორ ნაწილს ერთ ჩანაწერად აერთიანებს ვერტიკალური მინაწერი ორივეს გასწვრივ.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო შემოსავლის აღრიცხვა.

თარიღი: 1899 წლის 27-29 აგვისტო.

210. 10-19 „ყარამანას... გოგისათვის... ზაქარა მეკალოესათვის... პავლესათვის“ – პირთა ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 19

ფურცელი: C №698 ბ, 47v.

აღწერილობა: შემოსავალ-გასავალთან დაკავშირებულ სხვათა ჩანაწერებს შორის მოქცეული ორმუხლიანი ჩანაწერი ფანქრით.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო გასავლის აღრიცხვა.

თარიღი: 1899 წლის 29 აგვისტო.

210. 28 „მოვეცი ორი თუმანი სონკას“ – როგორც ჩანს, საუბარია მსახურზე.

ჩანაწერი 20

ფურცელი: C №698 ბ, 47v.

აღწერილობა: შემოსავალ-გასავალთან დაკავშირებულ სხვათა ჩანაწერებს შორის მოქცეული ჩანაწერი ფანქრით.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო შემოსავლის აღრიცხვა.

დათარიღება: რაკი წინა ჩანაწერი 1899 წლის 29 აგვისტოსია, ეს ჩანაწერია ამ თარიღზე ადრეული არ უნდა იყოს.

ჩანაწერი 21

ფურცელი: C №698 ბ, 47v.

აღწერილობა: შემოსავალ-გასავალთან დაკავშირებულ სხვათა ჩანაწერებს შორის მოქცეული ჩანაწერი.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო შემოსავლის აღრიცხვა.

დათარიღება: რაკი ერთ-ერთი წინა ჩანაწერი 1899 წლის 29 აგვისტოსია, ეს ჩანაწერია ამ თარიღზე ადრეული არ უნდა იყოს.

ჩანაწერი 22

ფურცელი: C №698 ბ, 51 r.

აღწერილობა: შემოსავალ-გასავალთან დაკავშირებულ სხვათა ჩანაწერებს შორის მოქცეული ჩანაწერი.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო შემოსავლის აღრიცხვა.

თარიღი: 1899 წლის 5 ივლისი.

ჩანაწერი 23

ფურცელი: C №698 ბ, 52 r.

აღწერილობა: ილია ჭავჭავაძის მინაწერი სხვისი ხელით შესრულებულზე იმის შესახებ, რომ ჩანაწერის ავტორმა, სავარაუდოდ, მოურავმა, მოსიკას ჯამაგირში გადაუხადა ოცდახუთი მანეთი. ფანქრით ნაწერი.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო გასავლის აღრიცხვა.

დათარიღება: რაკი მინაწერი უძღვის 1899 წლის 1 აგვისტოს ჩანაწერს, მასზე ადრეული უნდა იყოს.

211. 13 „მე მივეცი“ – სიტყვები მოჰყვება უცხო პირის ჩანაწერს, რომ მოსიკას ჯამაგირში გადაუხადა ოცდახუთი მანეთი.

ჩანაწერი 24

ფურცელი: C №698 ბ, 52 რ.

აღწერილობა: ილია ჭავჭავაძის მინაწერი სხვისი ხელით შესრულებულზე იმის შესახებ, რომ ჩანაწერის ავტორმა, სავარაუდოდ, მოურაგმა, კოფიას ჯამაგირში გადაუხადა ორი თუმანი. ფანქრით ნაწერი.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო გასავლის აღრიცხვა.

ღათარიღება: რაკი მინაწერი უძღვის 1899 წლის 1 აგვისტოს ჩანაწერს, მასზე ადრეული უნდა იყოს.

211. 15 „მე მივეცი“ – სიტყვები მოჰყვება უცხო პირის ჩანაწერს, რომ კოფიას ჯამაგირში გადაუხადა ორი თუმანი.

ჩანაწერი 25

ფურცელი: C №698 ბ, 54 რ.

აღწერილობა: ილია ჭავჭავაძის მინაწერი სხვისი ხელით შესრულებულზე იმის შესახებ, რომ კოფიამ ჯამაგირად მიიღო ორი თუმანი. ფანქრით ნაწერი.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო შემოსავლის აღრიცხვა.

თარიღი: 1899 წლის 1 აგვისტო.

211. 17 „მე მივეცი“ – სიტყვები მოჰყვება უცხო პირის ჩანაწერს, რომ კოფიამ ჯამაგირად მიიღო ორი თუმანი.

ჩანაწერი 26

ფურცელი: C №698 ბ, 54 რ.

აღწერილობა: ილია ჭავჭავაძის მინაწერი სხვისი ხელით შესრულებულზე იმის შესახებ, რომ ზაქარამ ჯამაგირად მიიღო ოთხი თუმანი. ფანქრით ნაწერი.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო გასავლის აღრიცხვა.

თარიღი: 1899 წლის 15 აგვისტო.

211. 19 „ის მე მივეცი“ – სიტყვები მოჰყვება უცხო პირის ჩანაწერს, რომ ზაქარამ ჯამაგირად მიიღო ოთხი თუმანი.

ჩანაწერი 27

ფურცელი: C №698 ბ, 55 ვ.

აღწერილობა: შემოსავალ-გასავალთან დაკავშირებულ სხვათა ჩანაწერებს შორის მოქცეული ოთხმუხლიანი ჩანაწერი, პირველი გადახაზულია.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო შემოსავალ-გასავლის აღრიცხვა.

დათარიღება: ჩანაწერში საუბარია 1899 წლის 29 აგვისტომდე მიღებულ შემოსავალსა და 21 აგვისტომდე გაცემულ გასავალზე, შესაბამისად, იგი 1899 წლის 29 აგვისტოზე ადრეული ვერ იქნება.

ჩანაწერი 28

ფურცელი: C №698 ბ, 63 v.

აღწერილობა: შემოსავალ-გასავალთან დაკავშირებული ცალკეული ჩანაწერი ცხრილის ფორმით.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო შემოსავლის აღრიცხვა.

დათარიღება: ჩანაწერი ეხება შემოსავალ-გასავალს 1898 წლის იანვრიდან 1900 წლის იანვრამდე, შესაბამისად, 1900 წლის იანვარზე ადრეული ვერ იქნება.

ჩანაწერი 29

ფურცელი: C №698 ბ, 64 r.

აღწერილობა: შემოსავალ-გასავალთან დაკავშირებული ჩანაწერი, ცხრილის ფორმით.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო შემოსავლის აღრიცხვა.

დათარიღება: ჩანაწერი ეხება 1900 წლის იანვარ-აპრილის შემოსავალს.

ჩანაწერი 30

ფურცელი: C №698 ბ, 64 r.

აღწერილობა: შემოსავალ-გასავალთან დაკავშირებული ჩანაწერი ფანქრით.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო შემოსავლის აღრიცხვა.

დათარიღება: ჩანაწერი შესრულებულია 1900 წლის იანვარ-აპრილით დათარიღებული ჩანაწერის შემდეგ, შესაბამისად, 1899 წლის აპრილის შემდგომი პერიოდისაა.

214. 4 „ბუხულა ჭილაშვილი“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 31

ფურცელი: C №698 ბ, 64 r.

აღწერილობა: შემოსავალ-გასავლის აღრიცხვასთან დაკავშირებული ჩანაწერი შავი მელნით.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო შემოსავლის აღრიცხვა.

დათარილება: ჩანანერი შესრულებულია 1900 წლის იანვარ-აპრილით დათარიღებული ჩანანერის შემდეგ, შესაბამისად, 1899 წლის აპრილის შემდგომი პერიოდისაა.

<უბის ნიგნაკი №12> (გვ. 214)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №696 ა.

აღწერილობა: უბის ნიგნაკი, აკინძული, სპეციალური დანიშნულების საქმიანი ჩანანერებისთვის, ამჯერად ამოვარდნილია 5 ფურცელი. სხვადასხვა ადგილას პაგინაციაში ჩართულია განსხვავებული ზომის, სავარაუდოდ, სხვა უბის ნიგნაკების ორი ფურცელი. უყდო. ზომა: 11X17.

დათარილება: უბის ნიგნაკში აღნუსხულია ფაქტები 1887 წლის 18 აპრილიდან 1902 წლის აპრილის ჩათვლით. ჩანანერები სხვადასხვა დროს უნდა იყოს გაკეთებული, მაგრამ ყველაზე გვიანდელი – არა უადრეს 1902 წლის აპრილისა.

ჩანანერი 1

ფურცელი: C №696 ა, 1v. 2r.

აღწერილობა: ჩანანერი შესრულებულია შავი მელნით, სხვის მიერ დაწერილი ანგარიშების ქვეშ გამლილი უბის ნიგნაკის ორივე გვერდზე.

თემა: საოჯახო-სამეურნეო შემოსავლის აღრიცხვა.

დათარილება: რაკი ჩანანერი წინ უძღვის სხვისი ხელით გაკეთებულ 1898 წლის 17 აპრილის ჩანანერს და მოჰყვება 4 აპრილით დათარიღებულს, ვათარილებთ 1898 წლის 4-17 აპრილის პერიოდით.

ჩანანერი 2

ფურცელი: C №696 ა, 11r. v.

აღწერილობა: ჩანანერი შესრულებულია შავი მელნით ცხრილის სახით.

თემა: შემოსავალ-გასავალი.

დათარილება: რამდენადაც ჩანანერში 1898 წლის იანვარი წარსულ დროშია მოხსენიებული, იგი ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

ჩანანერი 3

ფურცელი: C №696 ა, 16, 14, 12, 15, 9.

აღწერილობა: ჩანანერი შესრულებულია შავი მელნით ცალკეულ ფურცლებზე, რომლებიც უბის ნიგნაკიდან ამოვარდნილია და არასწორი თანმიმდევრობით არის ჩადებული..

თემა: შემოსავალ-გასავალი.

დათარიღება: ჩანაწერში აღწერილია ფაქტები 1902 წლის 8 თებერვლიდან 1903 წლის 22 იანვრის ჩათვლით.

215. 19 – 217 21 „მოსესაგან... განოიას... გიგოლა მემცხვარის... ივანეს... ქაქუჩას... შერმადინის... ვანკა ხიზანიშვილის... მიხას... გიორგი ყურაშვილს... ბადრია“ – პირთა ვინაობა გაურკვეველია. საპარაუდოდ, სხვადასხვა მიზნით დაქირავებული მუშები უნდა იყვნენ.

<უბის წიგნაკი №13> (გვ. 217)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №65.

აღწერილობა: უბის წიგნაკი კიდის შუაში ამოჭრილი, ცალხაზიანი ფურცლებით. პირველსავე გვერდზე ლურჯად არის გერმანული ორგანიზაციის aug. zeiss & co ბეჭედი. 2r-ს დასაწყისში სხვისი ხელით არის ნაწერი.

დათარიღება: უბის წიგნაკის პირველსავე გვერდებზე არის ჩანაწერები გერმანიასთან დაკავშირებით: სიტყვები, მისამართები და სხვ. ექიმებმა ილია ჭავჭავაძეს ბერლინში პროფესორ ერნსტ ლეიფენთან სამკურნალოდ წასვლა 1900 წლის 2 ივნისს ურჩიეს, გერმანიიდან კი 15 სექტემბერს დაბრუნდა. შესაბამისად, ჩანაწერები გერმანიის შესახებ (1-15 ჩანაწერი) დროის ამ ინტერვალში, ყველაზე გვიანდელი ჩანაწერი კი არა უადრეს 1903 წელს უნდა იყოს შესრულებული.

ჩანაწერი 1

ხელნაწერი: C №65, 1v.

აღწერილობა: გერმანული სიტყვა არის ჩანწერილი ფანქრით რუსული ასოებით და იქვეა მინწერილი მისი მნიშვნელობა რუსულად.

თემა: სიტყვის მნიშვნელობა.

დათარიღება: რამდენადაც ჩანაწერი ილია ჭავჭავაძეს გერმანიიდან დაბრუნებამდე ნებისმიერ დროს შეიძლებოდა გაეკეთებინა, მას 1900 წლის 15 სექტემბრამდე პერიოდით ვათარიღებთ.

217.26 „Келлергешовъ“ – სარდაფი უნდა ეწეროს ასე „Келлергешовъ“ (kellergeschoss).

ჩანაწერი 2

ხელნაწერი: C №65, 1v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: ციფრები.

დათარილება: რამდენადაც ჩანანერი ილია ჭავჭავაძეს გერმანიიდან დაბრუნებამდე ნებისმიერ დროს შეიძლებოდა გაეკეთებინა, მას 1900 წლის 15 სექტემბრამდე პერიოდით ვათარილებთ.

ჩანანერი 3

ხელნაწერი: C №65, 1v., 2r.

აღწერილობა: მისამართი გერმანულ ენაზე, შიგადაშიგ, რუსული ასოებით. ტექსტი გაყოფილია მომდევნო ჩანანერით.

თემა: მისამართი.

დათარილება: რამდენადაც ჩანანერი ილია ჭავჭავაძეს გერმანიიდან დაბრუნებამდე ნებისმიერ დროს შეიძლებოდა გაეკეთებინა, მას 1900 წლის 15 სექტემბრამდე პერიოდით ვათარილებთ.

ჩანანერი 4

ხელნაწერი: C №65, 1v., 2r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: მისამართი.

დათარილება: რამდენადაც ჩანანერი ილია ჭავჭავაძეს გერმანიიდან დაბრუნებამდე ნებისმიერ დროს შეიძლებოდა გაეკეთებინა, მას 1900 წლის 15 სექტემბრამდე პერიოდით ვათარილებთ.

218. 7 „ლიზას წერილმანი“ – საუბარია თავის დაზე, ელისაბედ ჭავჭავაძე-საგინაშვილისაზე.

218. 8 „კლინიკისა“ – ჩანანერი იმ პერიოდს უნდა ეკუთვნოდეს, როდესაც გერმანიაში ექიმ ლეიდენის კლინიკაში მკურნალობდა.

218. 10 „დრეზენამდე“ – საუბარია უნდა იყოს მგზავრობის თანხაზე.

ჩანანერი 5

ხელნაწერი: C №65, 2v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, დიდი ზომის ასოებით და გაკრული ხელით რუსულად.

თემა: ევროპის ქალაქები.

დათარილება: რამდენადაც ჩანანერი ილია ჭავჭავაძეს გერმანიიდან დაბრუნებამდე ნებისმიერ დროს შეიძლებოდა გაეკეთებინა, მას 1900 წლის 15 სექტემბრამდე პერიოდით ვათარილებთ.

218. 17 „ИЪНЬ“ – იგულისხმება ცენტრალური გერმანიის ქალაქი იენა.

218. 18 „Лемберг[Г]“ – ასე მოიხსენიებდნენ ქალაქ ლეოვს გერმანიაში.

218. 19 „подвлочискы“ – საუბარია უკრაინის ამავე დასახელების რაიონის ცენტრზე.

ჩანაწერი 6

ხელნაწერი: С №65, 3г.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, რუსულად. წერია „Вальдшлехсень“ და უნდა ეწეროს „Вальдшлехсень“

თემა: მასპინძლები და ღირსშესანიშნაობები.

დათარილება: რამდენადაც ჩანაწერი ილია ჭავჭავაძეს გერმანიიდან დაბრუნებამდე ნებისმიერ დროს შეიძლება გადაეკეთებინა, მას 1900 წლის 15 სექტემბრამდე პერიოდით ვათარილებთ.

218. 22 „Гартень це[нтр]“ – სავარაუდოდ, საუბარია კარლსბადის ცენტრალურ პარკზე.

218. 24 „у Ильмь“ – როგორც ჩანს, საუბარია დრეზდენში მის დიასახლისზე.

218. 25 „Лошвиць“ – საუბარია დრეზდენის კვარტალზე.

218. 25 „Ламана и Фани Керерь“ – საუბარია სანატორიუმის მეპატრონეებზე.

218. 25 „Цвингерь“ – საუბარია დრეზდენის არქიტექტურულ კომპლექსზე.

218. 27 „Блазевицемь“ – დრეზდენის რაიონია.

218. 27 „Райхенбахерь“ – საუბარია დრეზდენის კომპლექსზე.

218. 28 „Вальдшлехсень“ – საუბარია ვალდშლესხენის ლუდსახარშ ქარხანაზე.

ჩანაწერი 7

ხელნაწერი: С №65, 4г.,v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, რუსულად.

თემა: მგზავრობის ღირებულებები ქალაქიდან ქალაქამდე.

დათარილება: რამდენადაც ჩანაწერი ილია ჭავჭავაძეს გერმანიიდან დაბრუნებამდე ნებისმიერ დროს შეიძლება გადაეკეთებინა, მას 1900 წლის 15 სექტემბრამდე პერიოდით ვათარილებთ.

218. 32 „Отъ Подволочиска“ – საუბარია უკრაინის ამავე დასახელების რაიონის ცენტრზე.

219. 4 „до Вержнѣлово“ – ლიტვის ქალაქ ვირბალისის იმჟამინდელი სახელია.

219. 7 „Петровскъ“ – ასე ერქვა დაღესტნის საპორტო ქალაქ მახაჩყალის ადგილზე მდებარე ციხესიმაგრეს.

ჩანაწერი 8

ხელნაწერი: C №65, 5-6 r., v., 7r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით და ფანქრით, გერმანული სიტყვები მეტწილად არის რუსული ასოებით და მნიშვნელობით. გერმანულის გადმოსაცემად ზოგან მეტი სიზუსტისთვის იყენებს ქართულ ასოებსაც: nehmen nachher, ჰაიტე. სიტყვას der Bezug (მითითება) მნიშვნელობა არ უწერია.

თემა: გერმანული სიტყვების ლექსიკონი.

დათარილება: რამდენადაც ჩანაწერი ილია ჭავჭავაძეს გერმანიიდან დაბრუნებამდე ნებისმიერ დროს შეიძლებოდა გაეკეთებინა, მას 1900 წლის 15 სექტემბრამდე პერიოდით ვათარილებთ.

ჩანაწერი 9

ხელნაწერი: C №65, 7v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: მგზავრობის ღირებულება ქალაქიდან ქალაქამდე.

დათარილება: რამდენადაც ჩანაწერი ილია ჭავჭავაძეს გერმანიიდან დაბრუნებამდე ნებისმიერ დროს შეიძლებოდა გაეკეთებინა, მას 1900 წლის 15 სექტემბრამდე პერიოდით ვათარილებთ.

221. 26 „ვოლოჩისკამდე“ – საუბარია უკრაინის ქალაქზე.

ჩანაწერი 10

ხელნაწერი: C №65, 8r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით. გერმანული სიტყვები რუსული ასოებით არის და მიწერილი აქვს მნიშვნელობები რუსულადვე.

თემა: კვირის დღეების გერმანული სახელები.

დათარილება: რამდენადაც ჩანაწერი ილია ჭავჭავაძეს გერმანიიდან დაბრუნებამდე ნებისმიერ დროს შეიძლებოდა გაეკეთებინა, მას 1900 წლის 15 სექტემბრამდე პერიოდით ვათარილებთ.

ჩანაწერი 11

ხელნაწერი: C №65, 8v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად.

თემა: წიგნის დასახელება და მისამართი.

დათარილება: რამდენადაც ჩანაწერში 1897 წლის წიგნია ნახსენები, იგი ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

222. 7 „Тейлоръ II“. – საუბარია ისააკ ტეილორსა და მის 1897 წელს გამოცემულ წიგნზე „Происхождение арийцев и доисторический человек“.

222. 8 „Гольдвассера“ – სახელი მითითებული არ არის და პირის იდენტიფიცირება ვერ ხერხდება.

222. 9 „Викторія“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 12

ხელნაწერი: С №65, 10r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად.

თემა: კვირის დღეების გერმანული სახელები.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერში 1897 წლის წიგნია ნახსენები, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება ამ წელზე ადრეული.

222. 13 „сафиановой кожи“ – საუბარია 100 პროცენტით ნატურალურ ხბოს ან ცხვრის ტყავზე.

222. 14 „братъев Гриншъ“ – საუბარია გერმანული წარმომავლობის ვაჭრებზე, რომლებსაც ქალის ტანსაცმლის მაღაზია ჰქონდათ.

ჩანაწერი 13

ხელნაწერი: С №65, 0v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, ლათინურად და ქართულად.

თემა: ფრაზის მნიშვნელობა.

დათარიღება: რამდენადაც ცნობილია, რომ ილია ჭავჭავაძე ვენაში 1900 წლის 2 სექტემბრის შემდეგ ჩავიდა, ჩანაწერიც ამ თარიღზე ადრეული ვერ იქნება.

222. 18 „viribus unitis“ – ფრაზის მნიშვნელობაა „შეერთებული ძალებით“.

222. 18 „ნუსდორფში“ – საუბარია გერმანიის ერთ-ერთ კომუნაზე.

ჩანაწერი 14

ხელნაწერი: С №65, 0v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, რუსულად და გერმანულად.

თემა: ვენის შესახებ.

დათარიღება: რამდენადაც ამავე გვერდზე პირველი ჩანაწერი 1900 წლის 2 სექტემბერზე ადრეული ვერ იქნება, ეს ჩანაწერიც ამავე პერიოდის უნდა იყოს.

222. 20 „Мариахильферштрассе, Ротентурмштрассе, Кертнерштрассе“ – საუბარია ვენის ქუჩებზე.

222. 21. „Banque des Roys Autrichien“ – საუბარია ვენის სამეფო ბანკზე.

ჩანაწერი 15

ხელნაწერი: C №65, 0v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად.

თემა: მისამართი.

დათარიღება: რამდენადაც ამავე გვერდზე პირველი ჩანაწერი 1900 წლის 2 სექტემბერზე აღრეული ვერ იქნება, ეს ჩანაწერიც ამავე პერიოდის უნდა იყოს.

222. 23 „Гра[д]ень“ – საუბარია ავსტრიის ერთ-ერთ კომუნაზე.

222. 24 „Кентнеринь штрассе... Степань платць“ – სავარაუდოდ, საუბარია ქუჩასა და მოედანზე.

222. 25 „Cook u Sohn“ – საუბარია მოგზაურთა საერთაშორისო ბიუროზე „თომას კუკი და ვაჟი“.

ჩანაწერი 16

ხელნაწერი: C №65, 1r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: ციფრები.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერი 1900 წლის 2 სექტემბერზე აღრეული ვერ იქნება, ეს ჩანაწერიც ამავე პერიოდის უნდა იყოს.

ჩანაწერი 17

ხელნაწერი: C №65, 1r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: პირის სახელი და გვარი.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთი წინა ჩანაწერი 1900 წლის 2 სექტემბერზე აღრეული ვერ იქნება, ეს ჩანაწერიც ამავე პერიოდის უნდა იყოს.

223. 2 „Александръ Дмитръевич Шедеверъ“ – პირის შესახებ დამატებითი ცნობები არ მოგვეპოვება.

ჩანაწერი 18

ხელნაწერი: C №65, 1v., 3-4 r.v., 5r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: ციფრები.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთი წინა ჩანაწერი 1900 წლის 2 სექტემბერზე აღრეული ვერ იქნება, ეს ჩანაწერიც ამავე პერიოდის უნდა იყოს.

ჩანაწერი 19

ხელნაწერი: C №65, 5v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, რუსულად.

თემა: გზავნილის გადაცემა.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთი წინა ჩანაწერი 1900 წლის 2 სექტემბერზე ადრეული ვერ იქნება, ეს ჩანაწერიც ამავე პერიოდის უნდა იყოს.

226. 2 „отцу Мирону Оманидзе“ – საუბარია თბილისის იმჟამინდელი სამების ტაძრის დიაკონ მირონ ომანიძეზე.

226. 3 „Евстафію Ивановичу Бадридзе“ – პირის შესახებ დამატებითი ინფორმაცია არ მოგვეპოვება.

ჩანაწერი 20

ხელნაწერი: C №65, 5v.

აღწერილობა: შავი მელნით, რუსულად.

თემა: ციფრები.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთი წინა ჩანაწერი 1900 წლის 2 სექტემბერზე ადრეული ვერ იქნება, ეს ჩანაწერიც ამავე პერიოდის უნდა იყოს.

ჩანაწერი 21

ხელნაწერი: C №65, 6r.

აღწერილობა: შავი მელნით, რუსულად.

თემა: ციფრები.

დათარიღება: რამდენადაც ამავე ფურცლის მეორე მხრიდან გაკეთებულ ჩანაწერში 1902 წლის საქმეებია ნახსენები, არც ეს ჩანაწერი უნდა იყოს ამ წელზე ადრეული.

226. 7 „Циціанова... теръ Степановой“ – სავარაუდოდ, საუბარია ამ პირთა საბანკო საქმეებზე.

ჩანაწერი 22

ხელნაწერი: C №65, 6v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: სახელი და გვარი.

დათარიღება: რამდენადაც ამავე გვერდზე გაკეთებულ ჩანაწერში 1902 წლის საქმეებია ნახსენები, არც ეს ჩანაწერი უნდა იყოს ამ წელზე ადრეული.

226. 9 „ლუკა ცოცაძე“ – პირის შესახებ დამატებითი ცნობები არ მოგვეპოვება.

ჩანაწერი 23

ხელნაწერი: C №65, 6v., 7r.v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით და ფანქრით, რუსულად. მუხლების ჩამონათვალში ციფრი „5“ ორჯერ მეორდება, რადგან პირველზე მელნის ლაქაა და კარგად არ ჩანს. ჩანაწერის შუაში, უბის წიგნაკის თავისუფალ ადგილას მოთავსებულია მომდევნო, ქართული ჩანაწერი.

თემა: საბანკო საქმეები კერძო პირებთან დაკავშირებით.

დათარილება: რამდენადაც ჩანაწერში რამდენჯერმე იხსენიება 1902 წლის საქმეები, იგი ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

226. 13-28 „Шахатунова...Оганова... Гамбарова... Бархударовъ... Павленова... Бардрофа... Амирханова... **Вартановой**“... – საუბარი უნდა იყოს თბილისის სათავადაზნაურო-საადგილმამულო ბანკის მომხმარებლებზე.

ჩანაწერი 24

ხელნაწერი: C №65, 7.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: სამეურნეო.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერში 1902 წლის საქმეებია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც არ უნდა იყოს ამ წელზე ადრეული.

226. 33 – 227. 5 „**მათია ლაბაური... შაქრო ჩალაური... ანდრო ყელი-გრეხაძე... ნასყიდა ლაბაური... გაბრიელ უნდილაშვილი... ზაზა ბიჩლინგაური... დათიკა ბიჩლინგაური**“ – სავარაუდოდ, საუბარია გლეხებზე და, შესაძლოა, მათ მიერ მოსატან შემოსის რაოდენობაზე, რადგან გვარების გვერდით მითითებულია საყენების რაოდენობა, ზოგან ერთი და ზოგან – ნახევარი.

ჩანაწერი 25

ხელნაწერი: C №65, 8r.,v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად.

თემა: კონვერსიის საკითხები.

დათარილება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1902 წლის საქმეებია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც არ უნდა იყოს ამ წელზე ადრეული.

ჩანაწერი 26

ხელნაწერი: C №65, 9r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, რუსულად.

თემა: მისამართი.

დათარილება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1902 წლის საქმეებია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც არ უნდა იყოს ამ წელზე ადრეული.

227. 27 „печникъ Лукачевъ“ – სავარაუდოდ, საუბარია ბუხრის მშენებელზე.

ჩანაწერი 27

ხელნაწერი: C №65, 9r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, რუსულად.

თემა: მისამართი.

დათარილება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1902 წლის საქმეებია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც არ უნდა იყოს ამ წელზე ადრეული.

227. 30 „въ Гросныхъ“ – საუბარია მთავარ საბუღალტრო წიგნზე.

ჩანაწერი 28

ხელნაწერი: C №65, 9v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად.

თემა: კრედიტის გაიაფებაზე.

დათარილება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1902 წლის საქმეებია ნახსენები, ეს ჩანაწერიც არ უნდა იყოს ამ წელზე ადრეული.

ჩანაწერი 29

ხელნაწერი: C №65, 10r.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად.

თემა: საბანკო საქმე.

დათარილება: რამდენადაც ჩანაწერში იხსენიება 1902 წლის საქმე, იგი ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

ჩანაწერი 30

ხელნაწერი: C №65, 10v.

აღწერილობა: ნაწერია შავი მელნით, რუსულად.

თემა: გასაცემი ან მისაღები თანხები.

დათარილება: რამდენადაც ამავე ფურცლის მეორე მხარეს გაკეთებულ ჩანაწერში 1902 წლის საქმეა ნახსენები, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება ამ წელზე ადრეული.

228. 11-16 „Нодарь... Джова[...]. Антонъ... Сажварь... Минас... Карману“ – პირთა ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 31

ხელნაწერი: C №65, 10v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით, რუსულად.

თემა: მისამართი.

დათარიღება: რამდენადაც ამავე ფურცლის მეორე მხარეს გაკეთებულ ჩანაწერში 1902 წლის საქმეა ნახსენები, ვერც ეს ჩანაწერი იქნება ამ წელზე ადრეული.

228. 18 „Профессоръ Менделѣвъ“ – პირის ვინაობა დაუდგენელია. ცნობილი პროფესორი გეორგ იოან მენდელი 1884 წელს გარდაიცვალა.

ჩანაწერი 32

ხელნაწერი: C №65, 11r.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: სამეურნეო.

დათარიღება: რამდენადაც ჩანაწერში წარმოდგენილია 1903 წლის მონაცემები, იგი ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

<უბის ნიგნაკი №14>(გვ. 228)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №57 01, 1-3 r.v., 5-12 r.v.

აღწერილობა: ახლად რესტავრირებული უბის ნიგნაკი, ზომა: 8,5X15, ჩასმული მენამული ფერის ქსოვილგადაკრულ თხელ მუყაოს ყდაში, უჯრებიანი ფურცლებით და კალმის სამაგრით. ზომა: 8,5X15. ამავე უბის ნიგნაკში ჩადებული ფურცლები 4 r.v., 9 r.v, 13-14 r.v., 15-16 r.v. და 17 r.v. მას არ ეკუთვნის და ამიტომ არა აქ, არამედ თავ-თავიანთ ადგილას განვიხილავთ.

დათარიღება: ყველაზე გვიანდელი ფაქტი, რომელიც უბის ნიგნაკშია ნახსენები, დათარიღებულია 1904 წლის 15 მაისით. შესაბამისად, მისი ზედა დროითი ზღვარი ეს თარიღია, ქვედა ზღვრად კი შეგვიძლია დავასახელოთ 1882 წელი, რადგან ერთ-ერთ ჩანაწერში ამ წელს გამოცემული ნიგნია ნახსენები.

ჩანაწერი 1

ხელნაწერი: C №57, 01.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე, ყდის საცავ ფურცელზე შავი მელნით.

თემა: მისამართი.

დათარიღება: უბის ნიგნაკის სხვა ჩანაწერების მიხედვით, სავარაუდოდ, ვათარიღებთ 1882-1904 წლებით.

228. 25 „Габраева адресъ“ – შესაძლოა საუბარი იყოს ილია ჭავჭავაძის ახლობელზე, მხატვარ გიგო გაბაშვილზე, რომელიც შესაძლოა იმ დროს პეტერბურგში იმყოფებოდა.

228. 26 „Васил. островъ“ – ვასილის კუნძული პეტერბურგს ეკუთვნის.

ჩანაწერი 2

ხელნაწერი: С №57, 1 რ.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე შავი მელნით.

თემა: ციტატა.

დათარიღება: რამდენადაც ჩანაწერში 1882 წელს გამოცემული ნიგნია ნახსენები, იგი ამ თარიღზე ადრეული არ უნდა იყოს.

228. 28 „Жоржъ Велерсъ“ – უბის ნიგნაკში 1882 წელს გამოცემული ნიგნის „Современная Японія“ ავტორის გვარი არასწორად წერია. ეს არის მიხეილ ანტონის ძე ვერნერი.

ჩანაწერი 3

ხელნაწერი: С №57, 1 რ.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: თანხის მიღებაზე.

დათარიღება: რამდენადაც ამავე გვერდის წინა ჩანაწერში 1882 წელს გამოცემული ნიგნია ნახსენები, იგი ამ თარიღზე ადრეული არ უნდა იყოს.

228. 31 „ერმენასგან“ – შესაძლოა, საუბარი იყოს ვაჭარზე, რომელსაც გასაყიდად მიჰქონდა ილია ჭავჭავაძის ღვინო.

ჩანაწერი 4

ხელნაწერი: С №57, 1 v., 2 რ.

აღწერილობა: ნაწერია მუქი ყავისფერი მელნით.

თემა: თანხების გაცემა.

დათარიღება: ჩანაწერის მიხედვით, 1904 წლის 17 აპრილი გასული ჩანს. შესაბამისად, იგი ამ თარიღზე ადრეული ვერ იქნება.

229. 3-6 „ანტონს... ბეჟანას... კორინთელს... მინასოვს“ – პირთა ვინაობა გაურკვეველია.

229. 7 „მ. გრუზინსკის“ – საუბარი უნდა იყოს მიხეილ გრუზინსკიზე.

229. 8 „ნასიძე“ – შესაძლოა საუბარი იყოს მიხეილ ალექსანდრეს ძე ნასიძეზე.

229. 9 „მის. ქართ.“ – საუბარი უნდა იყოს ბულალტერ მიხეილ ქართველიშვილზე.

229. 10-11 „გელაძეს... ელენეს“ – პირთა ვინაობა გაურკვეველია.

229. 12 „გარაყანიძეს“ – შესაძლოა საუბარი იყოს ბანკის თანამშრომელ კონსტანტინე ალექსანდრეს ძე გარაყანიძეზე.

229. 13 „ნოდარს“ – ვინაობა გაურკვეველია.

229. 14 „სოსიკო ვაჩნაძეს“ – საუბარია ილია ჭავჭავაძის ნათესაზე, იოსებ რევაზის ძე ვაჩნაძეზე.

ჩანაწერი 5

ხელნაწერი: C №57, 3 r.v.

აღწერილობა: შინაური ცხოველების რაოდენობა, როგორც ჩანს, თავისი მამულისა.

თემა:

დათარიღება: დასაწყისში გაკეთებული მინაწერიდან ჩანს, რომ ეს უნდა იყოს 1904 წლის 25 მაისის მონაცემები და, შესაბამისად, ამავე დროს უნდა იყოს გაკეთებული.

ჩანაწერი 6

ხელნაწერი: C №57, 5 r.

აღწერილობა: ნაწერია ქართულ ენაზე შავი მელნით.

თემა: ფინანსური საკითხები.

დათარიღება: მართალია, ჩანაწერში მხოლოდ 1892 წელია ნახსენები, მაგრამ ამის შემდეგ იხსენიება „შარშანინ“ და „შარშან“. პირველსავე ფრაზაში ნახსენებია ჯანდიერი. არსებობს ლევან ჯანდიერის 1903 და 1904 წლის წერილები ილია ჭავჭავაძისადმი, რომლებშიც შეახსენებს ბანკში შესატანი თანხის ოდენობას. შესაბამისად, ეს ჩანაწერიც ისევე, როგორც წინა ორი, 1904 წელს უნდა იყოს შესრულებული.

230. 17-18 „ჯანდიერისაგან სესხად აღებული“ – საუბარი უნდა იყოს ლევან ჯანდიერზე.

230. 19 „მივეცი სვიმონათსა“ – გაურკვეველია, რომელი სვიმონი იგულისხმება.

230. 20 „ცხვედაძისაგან დაყენებულ მალიარს“ – სახელი ნახსენები არ არის, მაგრამ შეიძლება საუბარი იყოს ნიკოლოზ ცხვედაძეზე, რომელიც 1895 წლიდან იყო წერა-კითხვის გამგეობის საზოგადოებაში იყო თავმჯდომარის, ილია ჭავჭავაძის მოადგილე.

ჩანაწერი 7

ხელნაწერი: С №57, 6 რ.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე ფანქრით.

თემა: გაცემული თანხები.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერები 1904 წლისაა, ესეც ამ დროის უნდა იყოს.

230. 27 „Подару“ – ვინაობა გაურკვეველია.

230. 28 „Гарак“ – შესაძლოა საუბარი იყოს ბანკის თანამშრომელ კონსტანტინე ალექსანდრეს ძე გარაყანიძეზე.

230. 29 „Геладзе“ – გელაძის ვინაობა გაურკვეველია

ჩანაწერი 8

ხელნაწერი: С №57, 6 რ.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე შავი მელნით.

თემა: მისამართები.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერები 1904 წლისაა, ესეც ამ დროის უნდა იყოს.

230. 31 „желъза Н. В. Черепова“ – ინიციალების გაშიფრვა ვერ ხერხდება, მაგრამ ასეთი ქარხანა, იყო მოსკოვში, მითითებულ მისამართზე.

230. 34 „Отъ Марксизма къ Идеализму. Сергѣй Булгаковъ“ – საუბარია სერგეი ნიკოლოზის ძე ბულგაკოვის წიგნზე, რომელიც 1903 წელს გამოიცა.

ჩანაწერი 9

ხელნაწერი: С №57, 6 v.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე ფანქრით.

თემა: მისამართი.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანაწერები 1904 წლისაა, ესეც ამ დროის უნდა იყოს.

231. 5 „Д – ра Обермейера“ – სავარაუდოდ, საუბარია მიკრობიოლოგ ოტო ობერმეიერზე, რომელმაც აღმოაჩინა ტიფის სპიროქეტა.

231. 7 „М. Шнейдеръ“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 10

ხელნაწერი: С №57, 6 v.

აღწერილობა: ნაწერია ქართულ ენაზე, შავი მელნით, გვერდის ბოლოს.

თემა: ვალის გადახდა.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერები 1904 წლისაა, ესეც ამ დროის უნდა იყოს.

231. 15 „1892 ჯანდიერისა“ – საუბარი უნდა იყოს ლევან ჯანდიერზე.

ჩანაწერი 11

ხელნაწერი: C №57, 6 v.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე, შავი მელნით.

თემა: თანხების გაცემა.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერები 1904 წლისაა, ესეც ამ დროის უნდა იყოს.

231. 19-20 „Нодару... Антону“ – პირთა ვინაობა დაუდგენელია.

ჩანაწერი 12

ხელნაწერი: C №57, 7r.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე შავი მელნით.

თემა: სენატის გადანყვეტილებები სხვადასხვა საქმეზე, წლების მითითებით.

დათარილება: მართალია, ჩანაწერში ყველაზე გვიანდელი ფაქტი 1901 წლის 7 მაისით თარიღდება, მაგრამ რამდენადაც წინა ჩანაწერები 1904 წლისაა, ესეც ამ დროის უნდა იყოს.

231. 23 „Дѣло Малошниковой“ – ვინაობა დაუდგენელია.

ჩანაწერი 13

ხელნაწერი: C №57, 7r., v.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე შავი მელნით და ფანქრით.

თემა: გაცემული თანხები.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერები 1904 წლისაა, ესეც ამ დროის უნდა იყოს.

231. 27-30 „Нодару... Антону... Эристов... Минасову“ – პირთა ვინაობა გაურკვეველია.

232. 1 „Мих. Груз. – სავარაუდოდ, საუბარია მიხეილ გრუზინსკიზე.

232. 9-10 „Караману... Мельнику“ – პირთა ვინაობა გაურკვეველია.

232. 17 „Бежану“ – ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 14

ხელნაწერი: C №57, 7 v.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე შავი მელნით.

თემა: სენატის გადანყვეტილებაზე.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერები 1904 წლისაა, ესეც ამ დროის უნდა იყოს.

ჩანაწერი 15

ხელნაწერი: C №57, 7 v.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე შავი მელნით.

თემა: ეკლარის ქვაზე.

დათარილება: რამდენადაც წინა და მომდევნო ჩანაწერები 1904 წლისაა, ესეც ამ დროის უნდა იყოს.

ჩანაწერი 16

ხელნაწერი: C №57, 7 v.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე შავი მელნით.

თემა: გაცემული თანხები.

დათარილება: რამდენადაც 1904 წლის 15 მაისი წარსულშია ნახსენები, ამ თარიღის შემდეგდროინდელი უნდა იყოს.

232. 25 „Мамацеву“ – სავარაუდოდ, საუბარია ქრისტეფორე მამაცაშვილზე.

232. 26-29 „Антону... Нодару... Климіеву... Коринтели“ – პირთა ვინაობა გაურკვეველია.

232. 30 „Грузинскому – სავარაუდოდ, საუბარია მიხეილ გრუზინსკიზე.

232. 31 „Сосико Вачнадзе“ – საუბარია ილია ჭავჭავაძის ნათესავეზე, იოსებ რევაზის ძე ვაჩნაძეზე.

ჩანაწერი 17

ხელნაწერი: C №57, 9 v.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: ზომები.

დათარილება: რამდენადაც წინა ჩანაწერში 1904 წლის 15 მაისი წარსულშია ნახსენები, ესეც ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს.

ჩანაწერი 18

ხელნაწერი: C №57, 10r.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე, ფანქრით.

თემა: ოთახის ზომები.

დათარილება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1904 წლის 15 მაისი წარსულშია ნახსენები, ესეც ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს.

ჩანაწერი 19

ხელნაწერი: C №57, 12v.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე, შავი მელნით.

თემა: ასაღები თანხები და სამკურნალო საპონი.

დათარილება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1904 წლის 15 მაისი წარსულშია ნახსენები, ესეც ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს.

233. 19 „Пурцеладзе“ – სავარაუდოდ, საუბარია ანტონ ფურცელაძეზე.
233. 20-23 „Миновость... Геладзе... Бергера“ – პირთა ვინაობა გაურკვეველია.

ჩანაწერი 20

ხელნაწერი: С №57, 12გ.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე, ფანქრით.

თემა: მისამართები.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1904 წლის 15 მაისი წარსულშია ნახსენები, ესეც ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს.

233. 29 „Турбины „Самсонъ“ – საუბარია ტურბინებზე, რომლებიც 1904 წლიდან გამოიყენებოდა სპილენძის წარმოებაში.

233. 30 „В. Жуковский“ – სავარაუდოდ, საუბარია ილია ჭავჭავაძის პოეზიის მთარგმნელზე, ვასილი შუკოვსკიზე.

ჩანაწერი 21

ხელნაწერი: С №57, 12გ.

აღწერილობა: ნაწერია რუსულ ენაზე, შავი მელნით.

თემა: ბინოკლის შესახებ.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1904 წლის 15 მაისი წარსულშია ნახსენები, ესეც ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს.

234. 2 „Бинокль призматический Герцля“ – სავარაუდოდ, ბინოკლს ეს სახელი ჰენრიხ რუდოლფ ჰერცის საპატივცემულოდ ერქვა.

ჩანაწერი 22

ხელნაწერი: С №57, 11გ.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით.

თემა: თანხის მიღება.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1904 წლის 15 მაისი წარსულშია ნახსენები, ესეც ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს.

234. 4 „ყარამანას გაუყიდნია“ – პირის ვინაობა უცნობია.

ჩანაწერი 23

ხელნაწერი: С №57, 01.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით და ღია ყავისფერი მელნით.

თემა: თანხის აღებ-მიცემა თარიღებით.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთ წინა ჩანაწერში 1904 წლის 15 მაისი წარსულშია ნახსენები, ესეც ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს.

ნაწილი IV

ჩანაწერები

ხელოვნება ხელოვნებისათვის, როგორც უსათუო კუთვნილება პოეტისა (გვ. 235)

ხელნაწერი: M, 17501-ბ, 52v (A); 17501-ბ, 52r (B);

აღწერილობა: ტექსტი ჩანერილია შინდისფერკოლენკორგადაკრულ უბის წიგნაკში, რომელშიც ძირითადად ლექსებია. ორივე ხელნაწერი შავი მელნით არის ნაწერი. B ძლიერ ნასწორები და მთლიანად გადახაზულია. ბოლოში აქვს მელნის დიდი ლაქა და ტექსტი გაურკვეველია. A ხელნაწერი სუფთაა და სწორებები არა აქვს.

დათარიღება: ჩვენამდე მოღწეულია ილია ჭავჭავაძის ლექსების ორი ავტოგრაფული კრებული. მათგან ერთი (№108) ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში, მეორე კი სწორედ ქართული ლიტერატურის მუზეუმშია დაცული – №17501. ამ უკანასკნელში არის 1859 წელს დაწერილი ყველა ლექსი, მაგრამ არ არის 1860 წელს დაწერილები. რამდენადაც ჩანაწერი უბის წიგნაკში ლექსების შემდეგ არის მოთავსებული, ვფიქრობთ, რომ იგი 1860 წელზე ადრეული არ უნდა იყოს.

B წყარო:

ხელოვნება ხელოვნებისათვის, როგორც უსათუო კუთვნილება პოეტისა

ფილოსოფია და პოეზია სრულობით არ არიან *ორი განკიდურება*–ნი კაცის სულიერის ხმარის მეტყველობისა განკიდურებანი და დამრღვეველნი ერთმანეთისა, ორივეს ერთი და იგივე წყარო აქვს, ერთი და იგივე საფუძველი ქვემარტება. ხოლოდ ორნივე ესე განიყოფებიან გამოთქმის საშუალობაში, პირველი ე. ი. ფილოსოფია აღინიშნება ზოგად, უსახო გამოთქმითა, ქვემარტება ფილოსოფიისა ამის გამო არ გამოიხატება წარმოდგენაში როგორც რაიმე სახე აქადგან უსახლო აზრია მაგალ- [...] არ წამოუდგება კაცს [...] ნიკოლოზი, ბაქარა და სხვანი; არამედ მთელი ზოგადი კაცი;

<სიტყვათა მნიშვნელობები> (გვ. 235)

ხელნაწერი: M, 4263-ბ., გვ. 2, 4.

აღწერილობა: ჩანაწერი შესრულებულია უყდო რვეულში (21,5X18 სმ.), რომელსაც სატიტულო გვერდზე აწერია „სახსოვარი“. სიტყვები და მათი მნიშვნელობები წერია გვერდის დასაწყისში.

დათარილება: რამდენადაც რვეულის პირველსავე გვერდზე არის 1865 წელს ჩანერილი ტექსტი, ეს ჩანანერებიც არ უნდა იყოს ამ წელზე ადრეული.

<სიტყვათა მნიშვნელობები> (გვ. 235)

ხელნაწერი: C №696 ა, გვ. 18. v.

აღწერილობა: ჩანანერი შესრულებულია ფანქრით უბის ნიგნაკის თეთრ, უხაზო ფურცელზე, რომელიც ამჟამად სხვა უბის ნიგნაკშია დაცული.

დათარილება: რამდენადაც ამავე ფურცლის მეორე გვერდზე გაკეთებულია ამონაწერი 1869 წლის 15 დეკემბრის დოკუმენტიდან, ამაზე ადრეული ვერც ეს ჩანანერი იქნება.

<მისამართები> (გვ. 235)

ხელნაწერი: C №696 ა, გვ. 17.

აღწერილობა: ჩანანერი შესრულებულია შავი მელნით და ფანქრით უბის ნიგნაკის ოთხსვეტიან ფურცელზე, რომელიც ამჟამად სხვა უბის ნიგნაკშია დაცული.

დათარილება: რამდენადაც ჩანანერში მითითებულია სამხრეთ-რუსეთის კომერციული ბანკის მისამართი, ეს ბანკი კი კიევში დაარსდა 1871 წლის 16 აგვისტოს, ჩანანერი ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

<მოკლე ჩანანერი ბანკის შესახებ> (გვ. 236)

ხელნაწერი: C №690, გვ. 57v.

აღწერილობა: თბილისის სათავადაზნაურო ბანკის დაარსებასთან დაკავშირებული ჩანანერი შავი მელნით რუსულ ენაზე

დათარილება: ჩანანერი შესრულებულია 1875 წელს თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის დაარსების შემდეგ.

<საქონლისა და სამეურნეო იარაღის ჩამონათვალი> (გვ. 236)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №57, 13-14r. v.

აღწერილობა: მუქი ხორცისფერი დაკეცილი თაბახის ფურცელი, რომელზეც ნაწერია შავი მელნით, ამჟამად ჩადებულია უბის ნიგნაკში.

დათარილება: რამდენადაც ტექსტში ნახსენებია სამკალი მანქანა, რომელიც ილია ჭავჭავაძემ 1882 წელს შეიძინა, ჩანანერი ამ წელზე ადრეული არ უნდა იყოს.

236. 19 „[ი]მენიკობას დაიკლა“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება მისი სახელობის დღესასწაული, 20 ივლისს.

236. 21 „ციციშვილმა წაიყვანა“ – სავარაუდოდ, საუბარია მოურავ დავით ციციშვილზე.

236. 34 „ჩავბარე გაბოს“ – როგორც ჩანს, საუბარია ან მსახურზე, ან ხელოსანზე.

237. 14 „დუქარდი“ – საუბარია ცხვრის გასაპარს მაკრატელზე.

237. 19 „გიორგობულა“ – იგულისხმება გიორგობისთვეში, ნოემბერში დაბადებული გოჭი.

237. 20 „თავთურა“ – იგულისხმება ივლის-აგვისტოში დაბადებული გოჭი.

237. 21-24 „დათიკა ქადაგიშვილზედ... მისა იობაშვილზედ... პეტრუაზედ... ვანკაზედ“ – პირთა ვინაობა გაურკვეველია.

<მითითებები სხვადასხვა წიგნიდან> (გვ. 237)

ავტოგრაფი: L, TS 2683.

აღწერილობა: ილია ჭავჭავაძის ეს ავტოგრაფი (1ფ., 32,5X 22), რომელიც ნაწერია შავი მელნით, ბოლო ოთხი ხაზი კი წითელი ფანქრით, დევს ედუარდ ბერნეტ ტეილორის 1882 წელს გამოცემულ წიგნში „Антропология: введение к изучению челоѡка и цивилизации“ 243 და 244 გვერდებს შორის.

დათარიღება: რამდენადაც ავტოგრაფი დევს ედუარდ ბერნეტ ტეილორის 1882 წელს გამოცემულ წიგნში, სავარაუდოდ, უფრო ადრეული არ უნდა იყოს. რა თქმა უნდა, ვერ გამოვრიცხავთ, რომ იგი მანამდე დაეწერა ავტორს და 1882 წლის შემდეგ ჩაედო ამ წიგნში, მაგრამ უფრო ლოგიკურია, რომ ფურცელი, რომელზეც სხვადასხვა წიგნის გვერდებია მინიშნებული ამ წიგნზე მუშაობის პროცესში ჩარჩენოდა მასში და შემდეგ მივიწყებოდა.

237. 31 „Ленбокъ“ – საუბარი უნდა იყოს ჯონ ლებოკის წიგნზე „Начало цивилизации и первобытное состояние челоѡка : Нравств. и обществ. положение диких народов“.

237. 32 „Тейлоръ“ – საუბარი უნდა იყოს ედუარდ ტეილორის წიგნზე „Первобытная культура“.

237. 33 „Веберъ“ – საუბარი უნდა იყოს გეორგ ვებერის წიგნზე „Всеобщая история“.

237. 34 „Коршъ“ – საუბარი უნდა იყოს ევგენი თეოდორეს ძე კორშის მიერ თარგმნილ გეორგ ლუდვიგ მაურერის წიგნზე „Введение въ исторію общинного, подворного, сельскаго и городского устройства и общественной власти“.

238. 1 „Спенсеръ“ – საუბარი უნდა იყოს ჰერბერტ სპენსერის თხზულებებზე, რომელიც 7 ტომად გამოიცა.

238. 2 „Карьеръ“ – საუბარი უნდა იყოს მორიც კარიერის წიგნზე „Искусство въ связи съ общимъ развитіемъ культуры и идеалы челоѣчества“. გვარი არასწორად წერია. უნდა იყოს „Каррьер“.

238. 17 „Трачевскій“ – ტრაჩევსკის სახელი მითითებული არ არის, მისი გვარი სხვა ჩანაწერებში არ გვხვდება, თუმცა მის პირად ბიბლიოთეკაში ინახება ალექსანდრ ტრაჩევსკის „ისტორიის სახელმძღვანელო მითითებებით და ქრონოლოგიური ცხრილით. ძველი ისტორია“, გამოცემული სანქტ-პეტერბურგში 1883 წელს. შესაძლოა, სწორედ ეს პირი იგულისხმებოდეს.

238. 20 „Зайцевъ“ – ზაიცევის სახელი მითითებული არ არის, მისი გვარი სხვა ჩანაწერებში არ გვხვდება, თუმცა მის პირად ბიბლიოთეკაში ინახება ბართლომე ალექსანდრეს ძე ზაიცევის წიგნი „Руководство всемірной исторіи: Древняя исторія Востока“. შესაძლოა, სწორედ ეს პირი იგულისხმებოდეს.

238. 22 „ცისკარაშვილი“ – პირის სახელი მითითებული არ არის, მისი გვარი სხვა ჩანაწერებში არ გვხვდება და ვერ დგინდება, რა წიგნზეა საუბარი.

<გლესთა მიწათმოყობა> (გვ. 238)

ხელნაწერი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №208, გვ.9 რ.

აღწერილობა: ნაწერია თაბახის ფურცლის ჩამონაჭერზე შავი მელნით.

დათარილება: რამდენადაც ამავე ფურცლის მეორე მხარეს იოსებ კაბლიცის 1886 წელს გამოცემული წიგნია ნახსენები, ჩანაწერი ამ წელზე ადრეული არ უნდა იყოს.

<ინფორმაცია გაზეთ „ივარიის“ ხელმოწერების შესახებ>

(გვ. 239)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №698 ბ.

აღწერილობა: ნაწერია უბის წიგნაკის ფურცელზე, რომელიც ამჟამად ჩადებულია სხვა უბის წიგნაკში.

დათარილება: რამდენადაც ჩანანერში ერთგან ნახსენებია 1886 წლის 9 ივნისი, ჩანანერი ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

242. 6 - 247. 30 „ტორმანოვისა... ხუნდაძე... ჭილაძე... გოგებაშ... სტეფანოვი... თ. ჟორდანიასი... ტ. თუმანიშ... ლევ. მელიქ... დიმ. ჭავჭავ... ილიკო მაჭავარიანისა... ეკ. ფურცელაძ... გვარამაძესი... მათიკოვის-აგან“ – რამდენადაც ჩანანერში ნახსენებია ამ პირთაგან თანხების აღება, ზოგიერთი მათგანის მისამართის გამოცვლა და გაზეთების გაყიდვა, საუბარი უნდა იყოს გაზეთ „ივერიის“ ხელისმომწერლებზე, მაგრამ პირთა იდენტიფიცირება მხოლოდ აქ მოცემული ციფრების მიხედვით ვერ ხერხდება.

<ბასაცემი თანხები> (გვ. 248)

ხელნაწერი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №11.

აღწერილობა: ტექსტი ამოტრიალებულად არის მიწერილი იმავე ფურცელზე, რომელზეც არის ეკატერინე მელიქიშვილ-მესხთან დასადები ხელშეკრულების ტექსტი.

თარიღი: რამდენადაც ეკატერინე მელიქიშვილ-მესხთან ხელშეკრულება 1888 წლის 25 მაისამდე უნდა დადებულიყო, ეს ჩანანერიც ამ თარიღზე ადრეული ვერ იქნება.

248. 17-22 „ხიზანოვისა... ნანისა... ჭრელაშვილი... ახნაზაროვისა... ჯანაშვილისა“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება ნიკოლოზ ხიზანიშვილი, სტეფანე ჭრელაშვილი, არტემ ახნაზაროვი და მოსე ჯანაშვილი. რაც შეეხება „ნანი“-ს, თუ გავითვალისწინებთ, რომ ტექსტი ძალიან წვრილი ასოებით არის მიწერილი უკვე შევსებული ფურცლის კუთხეში, შესაძლოა ეს იყოს ალექსანდრე ნანეიშვილის გვარის შემოკლებული ფორმა.

<ელექტრონით დამუხტული წყალი ჯორჯიას შტაბში> (გვ. 248)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №57, 9r.

აღწერილობა: მუქი ხორცისფერი ფურცელი, წვრილი უჯრებით. ნაწერია შავი მელნით, რუსულად.

დათარილება: რამდენადაც ჩანანერში 1888 წლის 14 ნოემბრის პუბლიკაცია ნახსენებია, ის ამ თარიღზე გვიანდელი უნდა იყოს.

<მასალაში ჟურნალ „კვალის“ პუბლიკაციებთან დაკავშირებით> (გვ. 249)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, № 153, გვ. 1.

აღწერილობა: ჩანანერი შესრულებულია იმ სქელი რვეულის ბოლო გვერდზე, რომელშიც არის „ოთარანთ ქვრივის“ ტექსტი.

დროთა განმავლობაში რვეული ყდიდან ამოვარდნილა და იგი უკულ-
მა ჩაუმაგრებიათ ყდაში. შესაბამისად, ეს გვერდი დასაწყისში მოექცა
და დღევანდელი ნუმერაციით პირველია.

დათარიღება: რამდენადაც პუბლიცისტური წერილების ციკლი
„ჩვენი ეხლანდელი სიბრძნე-სიცრუე“ 1896 წლის 27 იანვრამდე დაი-
წერა, ჩანანერები, რომლებშიც ამ წერილის დასაწერად თავმოყრილი
მასალებია, მანამდე უნდა იყოს გაკეთებული.

249. 7-8 „№1-1893. გვ. 4.“ – მითითებულია გიორგი წერეთლის
მიერ 1893 წლის ჟურნალ „კვალის“ პირველ ნომერში გამოქვეყნებუ-
ლი „მიმოხილვა“, რომელშიც სხვა საკითხებთან ერთად განათლება-
ზეც არის საუბარი.

249. 10 „ეგვეე №2“ – იგულისხმება გიორგი წერეთლის მიერ 1893
წლის ჟურნალ „კვალის“ მეორე ნომერში გამოქვეყნებული „მიმოხილ-
ვა“.

249. 10-11 „ეგვეე №6-1895 წ.“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება გი-
ორგი წერეთლის მიერ 1895 წლის ჟურნალ „კვალის“ მეექვსე ნომერში
გამოქვეყნებული „ბატონი „ლალი“ და „ივერია“.

249. 12 „იქვე 14 გვერდი აკაკი ჭფიცავს“ – სავარაუდოდ, იგ-
ულისხმება აკაკი წერეთელი, რომელიც „კვალთან“ თანამშრომლობ-
და, მაგრამ, როგორც ჩანს, საუბარია ამ ჟურნალის სხვა ნომერზე,
რადგან 1895 წლის მეექვსე ნომრის მე-14 გვერდზე აკაკი წერეთლის
პუბლიკაცია არ არის.

249. 15-16 „(იხ. ცხოვრება და კანონი) № 5 – 1895 წ.“ – პარალელს
ავლებს ჟურნალ „კვალის“ 1895 წლის რომელიდაც სტატიასა და თავ-
ის ნარკვევ „ცხოვრება და კანონს“ შორის.

249. 18 „ზღვის-პირელი ემდურის“ – უნდა იგულისხმებოდეს ჟურ-
ნალ „კვალის“ 1894 წლის მერვე ნომერში თედო კიკვაძის მიერ გამო-
ქვეყნებული სტატია „სხვადასხვა ამბები“.

**249. 20 „სასაცილო პასუხია რედაქტორისა. (აი რა დასი შეუკრე-
ბია).“** – იგულისხმება „კვალის“ რედაქტორი გიორგი წერეთელი და
1892 წელს შექმნილი მისი „მესამე დასი“.

249. 22 „№7-1895, გვ. 14.“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება „კვალის“
ამ ნომერში სიკო მუხიანელის ფსევდონიმით გამოქვეყნებული სტა-
ტია „დაგვიანებული პასუხი ბატონ ნა-ლს „მოამბე“, 1894 წ. არსებობს
მოსაზრება, რომ ეს აკაკი წერეთლის ფსევდონიმია.

249. 24 „№7 – 1894 წ. გვ. 5.“ – ჟურნალ „კვალის“ მითითებული
ნომრიდან გამოყენებულია გიორგი წერეთლის სტატია „მოამბე“ თვი-

ური ჟურნალი №1. ბიბლიოგრაფიული გარჩევა“, რომელიც „მაზაკვალის“ ფსევდონიმით არის გამოქვეყნებული.

249. 25 „კ. მამაცაშვილის აზრი სკოლაზე №28 – 1893“ – სტატიის ნომერი არასწორად უნდა იყოს მითითებული. კონსტანტინე მამაცაშვილის წერილი „კიდევ სათავად-აზნაურო სკოლის გამო“, რომელიც ეხმინება გაზეთ „ივერიის“ 24-ე ნომერში გამოქვეყნებულ სტატიას თბილისის სათავადაზნაურო სკოლის შესახებ, დაიბეჭდა 1893 წლის „კვალის“ მეცხრე ნომერში, გვ. 15-18. ოცდამერვე ნომერში მსგავსი პუბლიკაცია არ არის.

<შემოსავალ-გასავლები 1898 წლის 12 აგვისტოსა და შემდგომ> (გვ. 250)

ხელნაწერი: C №690, გვ. 45 r. v.

აღწერილობა: გასავალთან დაკავშირებული ჩანაწერი ცამეტსვეტიანი ცხრილის ფორმით.

დათარიღება: რაკი ტექსტში 1898 წლის 12 აგვისტოს გასავალზეა საუბარი, იგი 1898 წლის 12 აგვისტოს შემდგომ უნდა იყოს დაწერილი.

250. 2-16 „ბუხულ... გიგლა... თევდორე... მართას... ბასილა ბედუკაძეს... ათოლა... მოსიკა ჩალაგაძეს...“ – პირთა შესახებ დამატებითი ინფორმაცია არ მოგვეპოვება.

ჩანაწერები ნარკვევ „ქვათა ღაღაღთან“ დაკავშირებით (გვ. 251)

ხელნაწერი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №208, გვ. 14 r., v.

აღწერილობა: ნაწერია თაბახის ფურცელზე ვიწრო სვეტად, რუსულად და ქართულად.

დათარიღება: რამდენადაც ილია ჭავჭავაძემ „ქვათა ღაღადის“ წერა 1899 წლის 23 მარტისთვის დაასრულა, ეს ჩანაწერები ამ თარიღზე ადრეული უნდა იყოს.

251. 20 „Мани, факель, фаресь!“ – საუბარია იმ სამ სიტყვაზე, რომლებიც ბაბილონის დაცემის წინ მეფე ბალთაზარის სასახლის კედელზე გამოსახა იდუმალმა ხელმა და რომლებიც, დანიელ წინასწარმეტყველის განმარტებით, მოიცავდა სამ გზავნილს: „დათვალა ღმერთმა შენი სამეფოს დღენი და ბოლო მოუღო მას“, „სასწორზე აინონე და მსუბუქი აღმოჩნდი“ და „გაიყოფა შენი სამეფო და მიდიელებსა და სპარსელებს მიეცემა იგი“.

252. 4 „ვლადიმერ გოლსტრემისა“ – საუბარია ვლადიმერ ალექსანდრეს ძე გოლსტრემზე.

<გრიგორიანული ეკლესიის, ბურიბატაჰის და რუსული იმპერიული გეგმების შესახებ> (გვ. 252)

ხელნაწერი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №208, გვ. 14 v.

აღწერილობა: ნაწერია თაბახის ფურცელზე ვიწრო სვეტად, შავი მელნით.

დათარილება: რამდენადაც ჩანანერი შესრულებულია იმავე გვერდზე, რომელზეც ნარკვევ „ქვათა ლაღადთან“ დაკავშირებული, ჩვენ მიერ 1899 წლის 23 მარტამდელი პერიოდით დათარიღებული ტექსტი, ისიც ამ პერიოდისა უნდა იყოს.

<1898-1899 წლების შემოსავალ-გასავლები> (გვ. 253)

ხელნაწერი: C №690, გვ. 43r. v.

აღწერილობა: ფურცელი, რომელზეც ორივე მხარეს არის ნაწერი შავი მელნითა და ფანქრით, დაცულია სხვადასხვა ზომისა და ფორმატის ფურცლებთან ერთად.

დათარილება: რამდენადაც ჩანანერში 1899 წლის აგვისტო წარსულ დროშია მოხსენიებული, იგი ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს.

<შემოსავალ-გასავლები 1900 წლის 1 იანვრამდე და შემდეგ> (გვ. 254)

ხელნაწერი: C №690, გვ. 44 r. v.

აღწერილობა: ფურცელი, რომელზეც ორივე მხარეს არის ნაწერი შავი მელნითა და ფანქრით, დაცულია სხვადასხვა ზომისა და ფორმატის ფურცლებთან ერთად.

დათარილება: რამდენადაც ჩანანერში 1900 წლის აგვისტო წარსულ დროშია მოხსენიებული, იგი ამაზე ადრეული არ უნდა იყოს.

<მოურავ მოსე მამანიშვილისთვის მიცემული თანხები> (გვ. 256)

ხელნაწერი: C №690, გვ. 31

აღწერილობა: ფურცელი, რომელზეც ნაწერია შავი მელნით, დაცულია სხვადასხვა ზომისა და ფორმატის ფურცლებთან ერთად.

დათარილება: ტექსტის შინაარსიდან გამომდინარე, ჩანანერი 1900 წლის 23 ნოემბერს არის გაკეთებული.

<მზარეულისთვის მიცემული თანხები> (გვ. 256)

ხელნაწერი: C №696 ა, 13რ,

აღწერილობა: სხვა უბის ნიგნაკის ეს ფურცელი, მექანიკურად არის ჩადებული ამ უბის ნიგნაკში.

დათარილება: ტექსტში 1901 წლის 14 დეკემბერი წარსულ დროშია ნახსენები და, შესაბამისად, ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

256. 9-10 „მზარეული დადგა 24 სექტემბერს“ – მზარეულისთვის ნომბერსა და დეკემბერში გადახდილი თანხის ამსახველ ჩანაწერს ერთვის, დიდი ალბათობით, ამ მზარეულის დასტური: „მივიღე ანტონ კაციტაძემ სრული ჯამაგირი – 25 p.“

<მოხსენებების ჩამონათვალი> (გვ. 256)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №210, 4 რ.

აღწერილობა: ნაწერია თაბახის ფურცელზე შავი მელნით და ფანქრით.

დათარილება: რამდენადაც ტექსტში 1902 წლის 27 ნომბერია ნახსენები, იგი ამ თარიღის შემდეგ უნდა იყოს დაწერილი.

<მზარეულ გიორგისთვის გადახდილი ხელფასები> (გვ. 257)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №57, 4რ. v.

აღწერილობა: უბის ნიგნაკის ფურცელი ვერტიკალური წითელი ხაზებით, რომლებიც ხუთ სხვადასხვა ზომის სვეტს ქმნის. ჰორიზონტალური ხაზის სისქე განსხვავდება C, №64 უბის ნიგნაკისაგან და ამიტომ მასში არ გადავიტანეთ. ნაწერია შავი მელნით.

დათარილება: რამდენადაც ტექსტში 1905 წლის 1 თებერვალი წარსულ დროშია მოხსენიებული, იგი, სრული სახით, ამ თარიღზე ადრეული ვერ იქნება.

257. 3 „მზარეული გიორგა“ – ხელმოწერიდან ირკვევა, რომ საუბარია მზარეულ გიორგი ქორჩაშვილზე.

<ოპლიგაციებთან დაკავშირებული ჩანაწერები> (გვ. 258)

ხელნაწერი: C №690, გვ. 55რ-57რ

აღწერილობა: ფურცლები, რომლებზეც ცხრილის სახით რუსულ ენაზე შავი მელნით გაკეთებული ჩანაწერებია, დაცულია სხვადასხვა ზომისა და ფორმატის ფურცლებთან ერთად.

დათარილება: ნახსენებია მხოლოდ თვეები და რიცხვები, წლის გარეშე, რის გამოც დათარილება ვერ ხერხდება.

<გაცემული ჯამაგირები> (გვ. 263)

ხელნაწერი: C №690, გვ. 54 v

აღწერილობა: ფურცელი, რომელზეც ნაწერია შავი მელნით, დაცულია სხვადასხვა ზომისა და ფორმატის ფურცლებთან ერთად.

დათარილება: ტექსტში ნახსენებია მხოლოდ „10 ივლისი“, მაგრამ წელი მითითებული არ არის და დათარილება ვერ ხერხდება.

263. 30 „გიორგიმ მითხრა“ – პირის ვინაობა გაურკვეველია, მაგრამ ჩანს, რომ ის ილია ჭავჭავაძესთან უნდა მსახურობდეს და ჯამაგირს იღებდეს.

263. 32 „ორი თუმანი სანდრო მაყაშვილს უნდა გამოართვას“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება ილია ჭავჭავაძის ბიძაშვილის შვილი – ალექსანდრე ლუარსაბის ძე მაყაშვილი.

<22 აპრილის ჩანაწერი თანხების შესახებ> (გვ. 264)

ხელნაწერი: C №696 ა, 17.

აღწერილობა: ნაწერია ფანქრით ოთხ ვერტიკალურ სვეტად დაყოფილი უბის წიგნაკის ფურცელზე, რომელიც ამჟამად დაცულია სხვა უბის წიგნაკში.

თარიღი: ტექსტში ნახსენებია თვე და რიცხვი წლის გარეშე და ამიტომ დათარილება ვერ ხერხდება.

264. 3 „Антон... М. Грузинский... Макаевъ... Джорджадзе“ – სავარაუდოდ, საუბარია ანტონ ფურცელაძეზე, მიხეილ გრუზინსკიზე, ალექსანდრე მაყაშვილსა და ზაქარია ჯორჯაძეზე.

<გერმანულენოვანი ჩანაწერი> (გვ. 264)

ხელნაწერი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №208, გვ. 0.

აღწერილობა: ნაწერია უხაზო ფურცელზე, შავი მელნით.

დათარილება: რამდენადაც ვერ ვიტყვით, რომ ამ ნომრის ქვეშ გაერთიანებულ სხვა ჩანაწერებს რაიმე კავშირი აქვს ამ ჩანაწერთან, მისი დათარილება ვერ ხერხდება.

<აღლის სახელები> (გვ. 264)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №61, 01.

აღწერილობა: ღია ხორცისფერი უჯრედებიანი ფურცელი, ნაწერი ფანქრით.

დათარილება: დათარილება ვერ ხერხდება.

<ციფრები> (გვ. 264)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №57, 17r. v.

აღწერილობა: უბის წიგნაკის ფურცელი ვერტიკალური წითელი ხაზებით, რომლებიც ხუთ სხვადასხვა ზომის სვეტს ქმნის. ჰორიზონტალური ხაზის სისქე განსხვავდება C, №64 უბის წიგნაკისაგან, მაგრამ ზუსტად ემთხვევა C, №57, 4r. v. ფურცლის მონაცემებს. ნაწერი წითელი ფანქრით.

დათარილება: დათარილება ვერ ხერხდება.

<ზომები> (გვ. 265)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №61, 01.

აღწერილობა: ღია ხორცისფერი უჯრედებიანი ფურცელი, ნაწერი ია ფანქრით, რუსულად

დათარილება: დათარილება ვერ ხერხდება.

ნაწილი V

პირადი წერილები

<უცნობი აღმასაბისაღმი> (გვ. 266)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 130 v., 131r.

აღწერილობა: თაბახის ფურცლებზე შავი მელნით ნაწერი გვერდის მარცხენა მხარეს, ნასწორები.

აღრესატი: წერილის აღრესატზე მიმანიშნებელი რაიმე ინფორმაცია ტექსტში არ არის და მისი იდენტიფიცირება ვერ ხერხდება.

დათარილება: ტექსტიდან ჩანს, რომ ერობა რუსეთში უკვე შემოღებულია, საქართველოში კი – არა. რამდენადაც რუსეთში კანონი ერობის შესახებ გამოიცა 1864 წლის 1 იანვარს, ხოლო საქართველოში ერობის შემოღებას ილია ჭავჭავაძე ვერ მოესწრო, ეს წერილი 1864 წლის 1 იანვრის შემდეგ ნებისმიერ დროს შეიძლება იყოს დაწერილი.

<ნიკო ნიკოლაძისაღმი> (გვ. 267)

ავტოგრაფი: არჩილ გელოვანის კერძო კოლექცია.

აღწერილობა: ნაწერია თაბახის ფურცლის ორ გვერდზე შავი მელნით და მსუბუქად ნასწორებია.

აღრესატი: წერილის შინაარსიდან მისი აღრესატი არ ჩანს, მაგრამ, რამდენადაც საუბარია ჟურნალ „კრებულის“ გამოცემაზე, რომელსაც სათავეში ედგა ნიკო ნიკოლაძე, წერილიც მისდამი უნდა იყოს მიმართული.

დათარილება: რამდენადაც წერილიდან ჩანს, რომ ნიკო ნიკოლაძეს ჟურნალ „კრებულის“ გამოცემის უფლება ახალი მიღებული აქვს („ნება მოქცემიათ „კრებულის“ გამოცემისა“), ამ ჟურნალის ბეჭდვა კი 1871 წელს დაიწყო, ბარათი 1871 წელსვე უნდა იყოს დაწერილი. ამაზევე მიგვანიშნებს ის, რომ ილია ჭავჭავაძეს ახალი გაგზავნილი აქვს პოემა „ქართველის დედა“ პეტრე ნაკაშიძისთვის („ამას წინედ ეგ თხზულება გამოუგზავნე პეტრე ნაკაშიძეს“), ეს კი 1871 წლის 19 მარტს მოხდა. ამ დროით დათარილებულ წერილში პეტრე ნაკაშიძისადმი, ვკითხულობთ: „გიგზავნი ხელახლად გადაკეთებულს შენდამი ნაძღვნევს ჩემს „ქართველის დედას“. შესაბამისად, წერილის შინაარსი ცალსახად მიანიშნებს, რომ მისი თარიღი, „17 აპრილი“, 1871 წელს ეკუთვნის.

267. 5 „ჩვენი მემცხვარე-ცენზორი“ – ამ დროს კავკასიის სა-
ცენზურო კომიტეტის თავმჯდომარე იყო ალექსანდრ პეტრეს ძე მაქ-
სიმოვიჩი (1799-1819).

267. 18-19 „დავით რეკტორისა, ესე იგი, ცუკიასაგან“ – საუბარია
დავით ალექსიშვილზე (რექტორი), რომელიც „ცუკია ფილოსოფოსა-
დაც“ მოიხსენიება.

267. 27 „ვოლტერიდამ არის ნათარგმნი“ – იგულისხმება ფრანგი
მწერალი ფრანსუა მარი არჟე ვოლტერი.

268. 6 „მიშუამდგომლეთ ლორთქიფანიძესთან“ – იგულისხმება
კირილე ლორთქიფანიძე.

<წერილი ვასილი ველიჩკოსადმი> (გვ. 268)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 2r.

აღწერილობა: შავი ხელნაწერი, მსუბუქად ნასწორები, უსათაურო,
უთარილო, ადრესატი მითითებული არ არის.

დათარილება: ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ილია ჭავჭავაძის
არქივში დაცულია რუსი პოეტისა და მთარგმნელის – ვასილი
ველიჩკოს მიერ ილია ჭავჭავაძისთვის გაგზავნილი ის ლექსად
დანერილი ბარათი (N70), რომლის პასუხიც უნდა იყოს ეს შავი
ხელნაწერი. ადრესანტი ულოცავდა ილია ჭავჭავაძეს სახელობის
დღეს და ნუხილს გამოთქვამდა იმასთან დაკავშირებით, რომ ამ დღეს
მის გვერდით ვერ იქნებოდა („Высокочтимый Князь Илья! Скорбно,
скорбно о томъ глубоко, что день великаго пророка, Не съ вами славить
буду я...“). ველიჩკოს ეს გზავნილი დათარიღებულია 1896 წლის 14
ივლისით, მაგრამ რამდენადაც ილიას პასუხიდან ჩანს, რომ ილიაობის
წვეულებაც ჩავლილია, მას ვათარილებთ 1896 წლის 20 ივლისის
შემდგომი პერიოდით.

268. 21 „Ваше прелестное привѣтствие“ – იგულისხმება ვასილი ლვო-
ვის ძე ველიჩკოს მიერ ილია ჭავჭავაძისთვის სახელობის დღესთან
დაკავშირებით მიძღვნილი ლექსი.

<გარბარე ღვინიაშვილისადმი> (გვ. 268)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 119-120 r.v., 123 r.,
128-129 r.v. (A); 125 r.v., 126 r., 127v., 132-133 r.v. (B).

აღწერილობა: ორივე ავტოგრაფი შავია და ძლიერ ნასწორები. რო-
მელიც ნაწერია ცალხაზიან ფურცლებზე, უფრო ადრეულია, დასაწყ-
ისი არა აქვს და სწორებებიც მეტია. A ნაწერია თაბახის ფურცლებზე.

ტექსტი ორივეგან ძირითადად ვინრო სვეტად არის განთავსებული გვერდის მარცხენა მხარეს და მარჯვენა ველზე გვხვდება ჩამატებები. არქივის ამ ერთეულში ტექსტები ერთმანეთისგან გამიჯნული არ არის, დარღვეულია ვარიანტების გვერდების თანმიმდევრობა და ამ წერილის სხვადასხვა ფურცელს შორის ორი სხვა ტექსტია მოქცეული. 121 რ. და 122 v.-ზე არის მსოფლიოს სხვადასხვა ბანკის შესახებ ამონაწერები, 130 v.-ზე კი – პირადი წერილი უცნობი ადრესატისადმი ერობის თემაზე.

დათარიღება: 1901 წელს ილია ჭავჭავაძემ თბილისში, ანდრეევის (ამჟამად ჩუბინაშვილის) № 22-ში ბარბარე ღვინიაშვილისგან შეიძინა სახლი და, მისი რეკონსტრუქციისა და გარემონტების შემდეგ, 1902 წელს მეუღლესთან ერთად საცხოვრებლად გადავიდა. რამდენადაც წერილის შინაარსიდან ჩანს, რომ მწერალი ამ ბინაში უკვე რამდენიმე თვის გადასული უნდა იყოს (ჩანს, რომ იხდის წყლის ფულს), იგი 1902 წელს უნდა იყოს დანერილი. მეორე მხრივ, რამდენადაც წერილში 14 აგვისტო წარსულ დროშია მოხსენიებული, შეგვიძლია ეს თარიღი უფრო დავაზუსტოთ და ვთქვათ, რომ იგი 1902 წლის 14 აგვისტოს შემდეგ არის დანერილი.

269. 16 „многуважаемая Варвара Иосифовна“ – იგულისხმება ბარბარე იოსების ასული ღვინიაშვილი.

269. 14 „за три мѣсяца пользования“ – ტექსტში წერია „за три мѣсяца пользования“.

271. 37 „Вамъ дверцы, отъ прачешной“ – ტექსტში წერია „Вамъ дверцы, отъ отъ прачешной“.

272. 9 „предъявляемая при“ – ტექსტში წერია „предъявляемья“.

В წყარო:

Милостивая Госуд

Вы мнѣ

Я за прошло

Мною уплачено за воду внесенная авансомъ (залогъ) за воду десять руб. и съ по разсчету отъ 1го Апрелья по 1 Января по 1го Апрелья двадцать пять руб., изъ коихъ 15 восемь руб. за Васъ изъ р-

Затѣмъ простите я не могу не удивля[ться] тому, что
уплачено за Васъ. Изъ настоящаго же разсч

Слѣд. по этому разсчету за Вами числится моихъ денегъ восемнадцать руб. по разсчету отъ 1го Января по 1го Апрелья. Изъ По разсчету же нынѣ предъявляемому Вы обязаны уплатить 8 руб., а остальные я уплачиваю.

Загѣмъ, простите меня, не могу не выразить своего удивленія по поводу Ваших претензій ко мнѣ. Я купилъ у васъ имѣніе за десять тысячъ руб. со всѣми постройками и принадлежностями, какъ сказано въ купчей. Послѣ того чрезъ брата Вашего упросили меня заплатить Вашему комиссіонеру за Васъ двѣсти руб. сверхъ условленныхъ 10,000 руб. Несмотря на то, что я уво по своей доброй волѣ уважилъ Вашу просьбу и такимъ образомъ уплатилъ то, что

Я это исполнилъ, хотя не былъ къ тому обязанъ на все это имѣются свидѣтели. Эта одна мая уступка. Другая: прачешная какъ постройка, попавшая мѣ заключающаяся въ предѣлахъ купленной мною земли всецѣло и принадлежитъ мнѣ по точному смыслу купчей купчей. Не знаю, что Вы на что Вы претендуете еще. Если я Вамъ будучи вовсе не обязанъ по своей доброй волѣ выстроилъ Вамъ по Вашему указанію сарай деревянную Вашу постройку деревянными досчатыя стѣны всѣ досчатыя стѣны Вашего сарая замѣнилъ кирпичными на свой счетъ

Согласно этой же купчей какъ водомѣръ, оказавшійся въ при въ предѣлахъ купленного и мною такъ и половина желѣзныхъ воротъ с калиткою оказались въ предѣлахъ купленного мною имѣнія и я будучи [не] обязанъ все же ихъ Вамъ уступилъ, Вы выпросили ихъ слѣд. составляли мою собственность и тѣмъ не менѣе В я ихъ Вамъ уступил

Вы крайнему моему удивленію полагаете, что я ко мнѣ что я чѣмъ нибудь Вашимъ перешло что либо лишнее перешло отъ Васъ ко мнѣ, ради Бога укажите и подтвердите и я ст въ двойнѣ Вамъ возвращу. и въ силу этого и то ради сверхъ всего, того, что мнѣ слѣдовало по точному смыслу Купчей, и состоявшейся между сдѣлки купли-продажи, ради Бога укажите и я въ двойнѣ Вамъ возвращу съ глубокимъ извиненіемъ въ противномъ случаѣ. Безъ этого указанія и въ виду сдѣланныхъ мною выше упомянутыхъ добровольныхъ [у]ступковъ всякое требованіе Ваше, кажется мнѣ, нравственнымъ насиліемъ надо мною, чего я, извините меня я не выношу что, извините меня, за оскорбительно не можетъ не оскорбить ме для чувства человеческого вообще достоинства, присущаго всякому человѣку чувства его человеческого достоинства

Безъ этого указанія и въ особенности при наличности вышеупомянутыхъ уступокъ, ни съ того, ни съ чего, сдѣланныхъ мною въ пользу Васъ не по обязанности которой нѣтъ въ данномъ, а лишь по моей доброй волѣ и готовности помочь Вамъ, всякое дальнѣйшее Ваше требованіе, является, извините меня, какимъ-то нравственнымъ насиліемъ надо мною, чего;

извините меня, не может не оскорбить нѣсколько не выносима ибо всѣ обязательства мои по не отношенію состоявшейся между нами купли-продажи отгр только и ограничивались съ уплатою Вамъ договоренной, так суммы и ни какихъ другихъ отношеній другихъ какихъ либо обязательныхъ отношеній по этому предмету не только не было между нами установлено, но и не было никакой нужды ихъ устанавливать. въ особъ Вы должны были получить отъ меня десять тысячъ руб., а получили не только десять тысячъ, но и сверхъ того еще двѣсти руб., я долженъ былъ получить отъ Васъ 175 $\frac{1}{2}$ кв. с. и всѣ постройки съ принадлежностями къ нимъ какія окажутся и болѣе этого никакихъ другихъ правъ и обязанностей мы между нами не устанавливали существовало и не существуетъ ни фактически ни юридически.

Не думаю, что Вы не признаете согласитесь со мною въ томъ, что на всѣ эти уступки была лишь моя добрая воля и ни что меня не обязывало дѣлать дѣлать ихъ.

Тѣмъ не менѣе Вамъ Вы находите возможнымъ требовать еще отъ меня еще, чтобы я сдѣлалъ въ бывшемъ Вашемъ сараѣ „цементный полъ выштукатурить ее всю, внутри съ ну какъ въ въ внутри, такъ и снаружи т. е. всю восточную стѣну и всю фасадную стѣну, выкрасить сію послѣднюю и придѣлать водосточную трубу кр къ крышѣ и т. д.“ Про

Простите—Прашу еще разъ прощенія еще разъ, но не могу не выразить своего недоумѣнія: относительно—откуда всѣ эти требованія происходятъ? Прошу почтительно объяснить мнѣ: ради чего сдѣлалъ я я мною возвелъ я въ Вашемъ сараѣ вмѣстѣ досчатыхъ стѣнъ кирпичныхъ? Ради чего сдѣланы мною всѣ эти уступки, всѣ то содѣйствія, которыя выше упомянуты? Развѣ все это я обязанъ былъ сделать?

Извините меня за откровенность,

повторяю, ничего подобнаго, что мною сдѣлано въ пользу Васъ ничто меня не обязывало сдѣлать. Я Вамъ ничего не долженъ и я ни въ какихъ обязательныхъ отношеніяхъ не состою. Если я Вамъ и построилъ согласно Вашему указанію и никакой внутренней и наружной отдѣлки я я на себе не принималъ на меня возлагать никто не въ правѣ ни юридически и ни по естественному чувству справедливости, ибо, Если я Вамъ ве изъявилъ готовность помочь принять участіе въ постройке новой прачешной въ половинномъ размѣрѣ то на это бы изъ этого вовсе не слѣдуетъ, что этою моею готов добровольную готовностью могутъ руководить можетъ кто либо пользоваться то по своему желанію и усмотрѣнію.

~~Развѣ я Вамъ чѣмъ нибудь обязанъ? Развѣ я Вамъ что нибудь долженъ? Въ Я позволю себѣ смѣлость спросить Васъ: по какому праву и по какому основанію Вамъ угодно стало предъявить мнѣ такія требованія? Въдѣ я купилъ~~

Все что Повторяю: все что я въ пользу Васъ сдѣлалъ, сдѣлалъ по своей доброй в[олѣ] ведь выше перечисленные уступки учинены мною лишь по одному моему добрососѣдскому чувству, по своей доброй волѣ по своей добровольной готовности чѣмъ нибудь оказать Вамъ посильную помощь. Ни кто и ни что

~~Я Вамъ никакихъ обязательствъ не давалъ, а если выразить Вамъ готовность помочь въ постройкѣ новой прачешной, изъ этого вовсе не слѣдуетъ изъ этого не слѣдуетъ, что я принялъ на себя и внутреннюю и внешнюю отдѣлку.~~

Мною внесено авансомъ за воду на Ваше имя десять руб., что и должно быть Вами мнѣ возвращено. Сверхъ того по расчету управы отъ 1го Января по 1го Апрѣля сего года мною уплачено за израсходованную за этотъ періодъ времени воду двадцать пять руб., изъ коихъ восемь руб. Вы[...] приходится Вы приняли на Вашу долю, согласно уговору. Вашему рѣшенію, возложившему на меня еоставляющаго одну лишь семью двѣ трети расхода; Хотя Вы съ Вашимъ Изъ настоящаго же расчета за время отъ 1го Апрѣля по 1го Юля слѣдуетъ уплатить двадцать одинъ руб. и 80 коп., изъ коихъ согласно же уговору Вы обязались и я уплачу на мою долю приходится два тридцать руб. 80 коп. Опять таки по Вашему рѣшенію на Вашу долю причитается восемь руб., а остальные тринадцать руб. и 80 коп. падаютъ на меня. Такимъ образомъ за Вами числятся восемнадцать руб. моихъ денегъ, изъ коихъ прошу уплатить управѣ тринадцать руб. 80 коп. за меня въ счетъ за періодъ времени отъ 1го Апрѣля по 1го Юля, а четыре руб. 20 коп. возвратитъ мнѣ. По будущему мѣсяца счету же за время отъ 1го Юля до 14 Августа еведется т. е. за полтора мѣсяца Вамъ придется по заплатить за полтора мѣсяца половину того, что теперь уплачиваетъ за три мѣсяца пользоваванія водою. За тѣмъ каждый изъ насъ будетъ, конечно, платить по своему водомѣру.

Простите меня, многоуважаемая Варвара Иосифовна, но не могу не выразить своего крайняго удивленія по поводу Вашихъ претензій ко мнѣ. Я недоумѣваю въ силу какихъ обстоятельствъ и правъ Вамъ угодно требовать отъ меня оштукатурить стѣны Вашего сарая, выложить тамъ поль и т. д. Я купилъ у Васъ Вы продали мнѣ 175 1/2 кв. саж. земли со

всѣми постройками и принадлежностями къ нимъ, какія окажутся на этомъ пространствѣ. Вѣдь это ясно указано въ Купчей. Я обязанъ былъ уплатить Вамъ за это десять тысячъ руб. и я ихъ не только упъ всецѣло уплатилъ, но сверхъ этой договоренной суммы, Вамъ угодно было просить меня чрезъ посредство Вашего брата – глубокоуважаемаго мною почтеннаго Христофора Иосифовича прибавить еще двѣсти руб., что изъ личного уваженія къ Вамъ и Вашему брату и добрососѣдскихъ чувствъ я исполнилъ хотя и не былъ обязанъ къ тому. Все это можетъ быть подтверждено свидѣтелями. Затѣмъ не смотря

Уплатою всего этого всѣ счета и расчеты по состоявшейся между нами купли-продажи окончились, всѣ обязательства и отношенія по сему предмету исчерпались и прекратились, и оставалось намъ быть только добрыми сосѣдями, а мнѣ

Такимъ образомъ Вы отъ меня получили все

Уплатою всего этого всѣ счета и расчеты по состоявшейся между нами ~~сдѣлкѣ~~ куплѣ и продажѣ ~~съ~~ моей стороны окончились съ моей стороны окончились безъ остатка; никакихъ другихъ обязательствъ и отношеній по сему предмету на меня не возлагалось. Оставалось получить отъ Васъ 175 $\frac{1}{2}$ кв. с. земли и всѣ постройки и принадлежности къ нимъ, находящіяся на ней. на проданномъ Вами участкѣ.

Не смотря на это, хотя половинная часть желѣзныхъ воротъ съ колиткою оказалось въ предѣлахъ купленнаго мною участка и по точному смыслу купчей составляло мою собственность, я ее Вамъ уступилъ. Съ Въ такомъ же положеніи оказался водомѣръ и какъ п Водомѣръ также оказался на моемъ участкѣ и несмотря на это, я его также Вамъ уступилъ по Вашей просьбѣ, кромѣ того на выкладку колодца при водомѣрѣ я далъ Вамъ известъ и часть кирпичей. Прачешная ока также

Вы жаловались и горевали что, продавъ мнѣ 175 $\frac{1}{2}$ кв. саж. совсѣми постройками и принадлежностями, остались безъ прачешной я выразилъ Вамъ добровольную готовность помочь помочь Вамъ в постройтѣ— но прачешною на Вашемъ участкѣ въ размѣрѣ отошедшей отъ Васъ ко мнѣ прачешной, принявъ на себя расходъ въ половинной въ половинномъ размѣрѣ: если пожелаете построить новую прачешную на Вашемъ участкѣ, въ постройкѣ ея но лишь въ такой же величины, какая отошла отъ Васъ ко мнѣ, при условіи принять на себя расходъ постройки лишь въ половинномъ размѣрѣ. {Вы и}

Вамъ угодно было потомъ предложить мнѣ это мою участіе готовность добровольную мою помощь Вамъ въ постройкѣ пра новой прачешной, зам направить на замѣну досчатыхъ стѣнъ кирп Вашего сарая кирпичною

клад кладкою. Я послѣ долгаго переговора при свидѣтеляхъ согласился выложить на мѣстѣ досчатыхъ стѣнъ кирпичныя, на в но не выше того, что потребно для наложенія балокъ. Я Вамъ это исполнилъ.

Такъ какъ исполненіе этого Вашего предложенія, по моему, влекло предвѣщало большій расходъ, чѣмъ по то я чѣмъ въ первомъ случаѣ, то я соглас послѣ долгихъ переговоровъ при свидѣтеляхъ согласился только выложить-возвести въ Вашемъ сараѣ въ на мѣстѣ досчатыхъ стѣнъ кирпичныя, но лишь не выше того, что нуж потребно для положенія балокъ.

Я это Вамъ Такимъ образомъ Этимъ и ограничилась моя помощь. Я не только не исполнилъ Вашего предложенія, ничѣмъ не будучи къ тому обязанъ, но сверхъ того купилъ Вамъ новый праченной чугунный котель, для уступилъ Вамъ дверцы, отъ праческой печи, уступилъ Вамъ кирпичи въ количествѣ потребномъ для выкладки сей послѣдней, далъ три балки и потребное количество черепицы на ремонтъ крыши Вашего сарая.

<დეკავა ალექსანდრ ოლდენბურგელისადმი> (გვ. 275)

ავტოგრაფი: С, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №210, 9 რ.

აღწერილობა: ნაწერია უჯრედებიან ფურცელზე სხვისი ხელით, ფანქრით და ნასწორებია ილია ჭავჭავაძის მიერ შავი მელნით. მიუხედავად იმისა, რომ ტექსტის ქვედა ფენა სხვისი ხელით არის ნაწერი, ვფიქრობთ, რომ ის აუცილებლად ილია ჭავჭავაძის კარნახით ან დავალებით იქნებოდა დაწერილი, რადგან ალექსანდრ ოლდენბურგელს მასთან ჰქონდა მიმონერა განხილულ საკითხთან დაკავშირებით. ამასთანავე, ტექსტის მცირე მოცულობიდან და სტილიდან გამომდინარე, ეს იქნებოდა დეპეშის და არა წერილის ტექსტი. ამ დეპეშის ტექსტი ასევე ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული ასლის (№564) მიხედვით გამოქვეყნდა ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა მე-17 ტომში (გვ. 233). გამოცემაში წერია, რომ ტექსტი ხელმოუწერელია. ამდენად, მნიშვნელოვანია, რომ აღმოჩნდა მწერლის ხელით ნასწორები ტექსტიც.

დათარიღება: რამდენადაც ტექსტში „завтра“ და „2¹² Мая“ ერთმანეთს ენაცვლება, ჩვენთვის კი ცნობილია, რომ სხდომა, რომელზეც არის საუბარი, 1903 წლის 2 მაისს გაიმართა, დეპეშა წინა დღეს, 1 მაისს უნდა იყოს გაგზავნილი.

275. 20 „принцу Алексан. Петровичу.“ – იგულისხმება პრინცი ალექსანდრე პეტრეს ძე ოლდენბურგელი.

275. 24 „П. А. Сидоровымъ“ – იგულისხმება პეტრე აპოლონის ძე სიდოროვი.

ნაწილი VI

პუბლიცისტური წერილები და მიმოხილვები

ვისრამიანის დაბეჭდვის გამო (გვ. 276)

წყარო: „ვისრამიანი“ ილ. ჭავჭავაძის, ალ სარაჯიშვილისა და პეტ. უმიკაშვილის რედაქტორობით.

შენიშვნა: წინასიტყვაობის ავტორები არიან პეტრე უმიკაშვილი და ილია ჭავჭავაძე.

დათარიღება: რამდენადაც ცენზურის ნებართვა წიგნის გამოცემაზე გაცემულია 1884 წლის 29 ივლისს, წინასიტყვაობის ტექსტი მანამდე უნდა იყოს დაწერილი.

276. 4-5 „ვისრამიანი, – ეს ყოველ მხრით შესანიშნავი განძი ქართულის ლიტერატურისა“ – საუბარია სპარსელი პოეტის ფაზრ ალდინ ასად გორგანის პოემის ქართულ თარგმანზე, რომლის ავტორადაც სარგის თმოგველია მიჩნეული.

276. 6 „ბატ. ჩუბინოვის ქრესტომატიებშია“ – იგულისხმება ქართველი მეცნიერი – დავით ჩუბინაშვილი.

276. 9 „დიდებულს დროს თამარ მეფისას“ – იგულისხმება თამარის მეფობის წლები – 1184-1213(?).

276. 11 „სარგის თმოგველს ამბობენ“ – იგულისხმება ქართულად მთარგმნელი.

276. 14-15 „რუსთაველი რამდენსამე ადგილას თვისს პოემაში იხსენიებს“ – იგულისხმება „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორი.

277. 6 „ქილილა და დამნასავით“ – იგულისხმება სანსკრიტულ ენაზე შექმნილი იგავ-არაკების კრებული, რომელიც სპარსულად მე-8 საუკუნეში ითარგმნა.

279. 1 „საბა ორბელიანის ლექსიკონის“ – იგულისხმება სულხან საბა ორბელიანის მიერ შედგენილი „სიტყვის კონა“.

† თაზ. მამია გურიელი (ფაზელი) (გვ. 279)

წყარო: გაზ. „ივერია“ 1891, № 164, გვ. 1.

შენიშვნა: წერილი ხელმოუწერლად დაიბეჭდა გაზეთ ივერიის სარედაქციო გვერდზე და ილია ჭავჭავაძის სახელით დღემდე არ გამოქვეყნებულა. ტექსტის ატრიბუციასთან დაკავშირებით მტკიცებულებები წარმოდგენილია წიგნში „ტექსტოლოგიური კვლევები

ილია ჭავჭავაძის ცხოვრებისა და შემოქმედების მატრიანისათვის“ (გვ. 96-102).

დათარილება: რამდენადაც წერილი 1891 წლის 3 აგვისტოს დაიბეჭდა, იგი ამ თარიღამდე უნდა იყოს დაწერილი.

281. 19 „თავიანთი ჩივრატობა“ – ასეთ სიტყვას ვერცერთ ლექსიკონში ვერ მივაგენით. შესაძლოა კორექტურული შეცდომა იყოს.

281. 35 „ყაფაზაში დამწყვედულ“ – იგულისხმება გალიაში დამწყვედული.

282. 34 „გერცენმა სთქვა ბელინსკის შესახებ“ – იგულისხმება რუსი მწერლები: ალექსანდრ გერცენი და ბესარიონ ბელინსკი.

<ეპროპის პოლიტიკური დაჯგუფებები და ჩრდილო ამერიკის შტატები> (გვ. 283)

წყარო: გაზ. „ივერია“, 1898, № 242, გვ. 1-2.

შენიშვნა: ტექსტი გაზეთ „ივერიაში“ თარიღით: „ტფილისი, 10 ნოემბერი“ უსათაუროდ და ხელმოუწერლად გამოქვეყნდა სარედაქციო გვერდზე. მწერლის თხზულებათა ოცტომეულის გეგმა-პროსპექტის მოსამზადებელ პერიოდში კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ ასეთი წერილები ეკუთვნოდა გაზეთის რედაქტორს – ილია ჭავჭავაძეს. მის ავტორობას ადასტურებს ტექსტის ენა და სტილიც. შესაბამისად, ვფიქრობთ, რომ მასალა მექანიკურად არის გამორჩენილი ოცტომეულის მე-14 ტომიდან, რადგან ამავე გაზეთის №261-ში ასევე სარედაქციო გვერდზე ხელმოუწერლად გამოქვეყნებული წერილი, რომელიც, ფაქტობრივად, ამ მიმოხილვის გაგრძელებას წარმოადგენს, ტომში შეტანილია სათაურით <ინგლისი ახალ პოლიტიკურ ვითარებაში> (გვ. 153).

283. 18-19 „ორთა კავშირი ერთის მხრით და სამთა-კავშირი მეორის მხრით“ – ორთა კავშირში იგულისხმება რუსეთი და საფრანგეთი და სამთა კავშირში – გერმანია, ავსტრია-უნგრეთი და იტალია.

285. 9 „ფილიპინის კუნძულებს ამ ანგარიშში ცოტა ადგილი არ უჭირავს“ – პარიზის საზავო

285. 12 „პარიჟში შეკრებილი კონფერენცია ამერიკელებისა და ისპანიისა“ – საუბარია სამშვიდობო მოლაპარაკებაზე, რომელიც 1898 წლის 10 დეკემბერს ზავით დასრულდა.

ხელშეკრულებით ამერიკამ მართლაც მიიღო ფილიპინების კუნძულები და ესპანეთს მათში 20 მილიონი დოლარი გადაუხადა.

286. 12 „ფაშოდიდან კუდი ამოაძუებინა“ – იგულისხმება სამხრეთ სუდანის ქალაქი ფაშოდი, რომელსაც დღეს კოდოკი ეწოდება და რომლისთვისაც 1898 წელს კონფლიქტი მოხდა საფრანგეთსა და ინგლისს შორის.

286. 13-14 „სალისბერისა და ჩამბერლენის“ – საუბარია იმხანად დიდი ბრიტანეთის პრემიერ მინისტრ რობერტ სოლსბერისა და მისი მინისტრთა კაბინეტის წევრ ჯოზეფ ჩემბერლენზე, რომელიც კოლონიების საკითხებს განაგებდა.

პატარა საუბარი (გვ. 286)

წყარო: გაზ. „ივერია“, 1902, 10 თებერვალი, № 34, გვ. 3.

შენიშვნა: ტექსტი გაზეთ „ივერიაში“ გამოქვეყნდა „ახალ-მოსულის“ ფსევდონიმით. ილია ჭავჭავაძის ავტორობის საკითხი დაადგინა მკვლევარმა ლევან ჭრელაშვილმა. იხ. მისი სტატია „ილია ჭავჭავაძის უცნობი ნაწერები 1900-იან წლებში“, ილიას კრებული, II, თსუ, 2004.

287. 21 „პლექსის მეცნიერება, ვერც ბ-ნ ტფილელის პუბლიცისტიკა“ – პლექსი (Plebs) ნიკო ხიზანიშვილის ფსევდონიმი იყო, მაგრამ ფსევდონიმ „ტფილელს“ ამ პერიოდის პრესაში ვერ მივაკვლიეთ.

287. 34 „კოდელო ნინო, რამლი ჰყარე“ – საუბარია ავლაბრელ მკითხავზე და სამკითხაო კამათლის გაგორებაზე.

ნანილი VII

გაპირი გამოსვლები

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო განკის წევრთა წლიური კრება

1872 წლის 27 ნოემბერი (გვ. 288)

წყარო: გაზ. „დროება.“ 1872 წ. 1 დეკემბერი, №47, გვ. 1-2.

შენიშვნა: კრების ანგარიშში სრულადაა მოყვანილი სათავადაზნაურო განკის კრებაზე ილია ჭავჭავაძის მიერ წარმოდგენილი სიტყვა, რომელსაც უძღვის რედაქტორის შენიშვნა: „აქვე მოგვყავს ის მშვენიერი სიტყვა, რომელიც წარსულ შაბათს თ. ილია ჭავჭავაძემ წარმოსთქვა თავად-აზნაურობის კრებაში და რომელიც გონიერათა და გულმხურვალეთ შეეხება ჩვენი განკის საქმის ზნეობით მხარესა და მნიშვნელობას“. პუბლიკაციაში არაერთი კორექტურული შეცდომაა.

დათარიღება: 1 დეკემბრის პუბლიკაციაში ნათქვამია, რომ კრება ჩატარდა ორშაბათს, 1872 წლის

288. 17 „რომელთაცა პირველსავე მოწოდებაზედ“ – პირველი სიტყვა უნდა იყოს „რომელნიც“.

ნოემბრის ბოლო ორშაბათი კი იყო 27 ნოემბერს.

288. 30 „ძლევა მოსილს სიმდიდრეზედა!“ – ილია ჭავჭავაძის ამ სიტყვებს მიმოხილვაში მოსდევს შენიშვნა: (მოდრაობა თანაგრძნობისა).

289. 2 „უდიდესი ლუკმა.“ – ილია ჭავჭავაძის ამ სიტყვებს მიმოხილვაში მოსდევს შენიშვნა: „სიცილი ზოგან“.

289. 11 „მოგვისსენიებს ჩვენ.“ – ილია ჭავჭავაძის ამ სიტყვებს მიმოხილვაში მოსდევს შენიშვნა: „მოდრაობა თანაგრძნობისა და ზოგან ტაში“.

289. 27 „ზნეობითის ბუნებისასა!“ – ილია ჭავჭავაძის ამ სიტყვებს მიმოხილვაში მოსდევს შენიშვნა: „მოდრაობა და ტაშის-ცემა ზოგან“.

289. 37 „უთანხმოებისა და შეცილებისა!“ – ილია ჭავჭავაძის ამ სიტყვებს მიმოხილვაში მოსდევს შენიშვნა: „ტაშის ცემა ზოგიერთაგან“.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო განკის წევრთა წლიური კრება

1875 წლის 3 თებერვალი (გვ. 290)

წყარო: ავტოგრაფი C, ილია ჭავჭავაძის არქივი №197 (A); „დროება.“ 1875 წ. 5 თებერვალი, №91, გვ. 1-3 (B);

შენიშვნა: A წყაროს თავფურცელს თავისუფალ ველზე განივად აქვს მინანერი, სავარაუდოდ, გაზეთ „დროების“ რედაქციისადმი: „აუცილებელი პირობა: 1) ერთი სიტყვა არც შეიცვალოს, არც მოემატოს და არც დააკლდეს; 2) უკანასკნელი კორრექტურა მე გამასინჯონ, 2) ერთს ნომერში სრულად დაიბეჭდოს“. შემდეგ არის ილია ჭავჭავაძის ფაქსიმილე, რომელსაც მოსდევს გადახაზული მინანერი: „P. S. ერთი ოციოდე სტრიქონი კიდევ იქმნება“. B ტექსტი ძირითადად მიჰყვება ავტოგრაფს, მაგრამ არის მცირეოდენი ცვლილებები. იმისათვის, რომ საშუალება გვქონდეს, შევადაროთ პუბლიკაცია იმ ავტოგრაფს, რომლის მიხედვითაც იბეჭდება, აქვე წარმოვადგენთ ვარიანტულ ცვლილებებს.

სრულად] სრულიად B; თვითვეულთა] თვითეულთა B; სასარგებლოდ] სასარგებლოთ B; არასფერს] არაფერს B; მამულეზზედ] მამულეზზე B; ჩვენს] ჩვენ; ყმების განთავისუფლებამ – B; განთავისუფლობამ] განთავისუფლებამ B; გავუმთელებთ] გავიმთელებთ B; დახე ბატო – B; რა – B; თავისის] თვისის; შეწირულის ფულის სესხად] შეწირული ფულის B; საჭიროებას – B; უბედურობის] უბედურების B; ესეთი] ისეთი B; მშვენიერობით] მშვენიერებით B; გარდიქცვა] გარდაიქცვა B; მკვიდრად] მკვიდრადა B; თვითვეულისათვისაც] თვითეულისათვისაც B; გამოიკვლივა] გამოიკვლია B; დაგვეხმაროს – B; უშიშრად – B; დაინახოს] დაისახოს B; ჩვენ – B; ნდობისა] ნდობის B; შევუდგეთ] შეუდგეთ B; სინდისი] სინდისი B; დამფასებლებათ] დამფასებლებად B; პირუთენელნი] პირუთენელი B; ჭკვა] ჭკუა B; თავიც] თავი B.

თბილისის სათავადაზნაურო სააღბილმაგულო ბანკის წმკრთა წლიური კრება

1876 წლის 18 მაისი (გვ. 296)

წყარო: „დროება.“ 1876 წ. 26 მაისი, №51, გვ. 2.

შენიშვნა: კრების ანგარიშში სრულადაა მოყვანილი სათავადაზნაურო ბანკის კრებაზე ილია ჭავჭავაძის მიერ წარმოთქმული სიტყვა, რომელიც ეხება ბანკის შემოსავლის მიზნობრიობის განსაზღვრას და მაზრებში მცირე ბანკების დაარსებას, რომლებიც პროცენტის გარეშე გასცემენ სესხს.

296. 21 „მაგ მოგებულის ფულის მოხმარებაზედ მოგახსენებთ ეხლა“ – საუბარია, თუ რომელ საზოგადო საქმეს უნდა მოხმარებოდა ბანკის მოგება – ექვსი ათასი მანეთი.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო განკის წევრთა წლიური კრება

1882 წლის 1 მაისი (გვ. 297)

წყარო: „დროება.“ 1882 წ. 6 მაისი, №92, გვ. 1-2;

შენიშვნა: განკის სხდომაზე ვრცლად იქნა განხილული ტატიშვილების საქმე, რომლებსაც განკმა უარი უთხრა სესხის გაცემაზე. ამ საქმეს ილია ჭავჭავაძის ოპონენტები მის წინააღმდეგ ხშირად იყენებდნენ და ამიტომ მან მუხლობრივად ყველა შენიშვნაზე გასცა პასუხი.

297. 28 „რაცა შეეხება ზედამხედველ კომიტეტის მონერილობას“... – იგულისხმება ის, რომ ტატიშვილებმა, რომლებსაც განკმა უარი უთხრა სესხის მიცემაზე, ზედამხედველ კომიტეტში იჩიველეს და მათ მოითხოვეს განკისგან ტატიშვილებისთვის სესხის მიცემა.

298. 10 „უკანონო და უმართებულო საბუთებით“ – როგორც სხდომის მიმობილვიდან ჩანს, ტატიშვილების მიერ წარდგენილ საბუთებიდან გაყოფის საბუთი ხელმონერილი იყო კერძო პირის მიერ, რომელსაც ამის კომპეტენცია არ ჰქონდა, მეორე საბუთში კი იქ, სადაც მამულის ფართობზე იყო საუბარი, სხვა ფერის მელნით იყო ჩამატებული სიტყვა „ათასი“ (тысячу). ბუნებრივია, ამ საბუთებმა გამგეობას ეჭვი აღუძრა და მათზე დაყრდნობით სესხი ვერ გასცა.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო განკის წევრთა წლიური კრება

1884 წლის 9 მაისი (გვ. 298)

წყარო: „დროება.“ 1884 წ. 12 მაისი, №103, გვ. 1-3; 13 მაისი, №104, გვ. 2-3 (A); C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 144-145 r. v., 142-143 r. v. (B).

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს სარევიზიო კომისიის მოხსენება დაარსებიდან 1884 წლამდე განკის ფუნქციონირების, მისი ხარვეზების, ასევე განკისადმი ნდობის გაძლიერების გზების ძიების შესახებ და 1883 წლის ანგარიში. ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული B წყარო არის ამ სხდომაზე წარმოთქმული ვრცელი სიტყვის თავდაპირველი, რუსული ვარიანტის ავტოგრაფი. ტექსტი სუფთად არის ნაწერი თაბახის ფურცლებზე გვერდის ხან მარცხენა, ხან მარჯვენა მხარეს, განიერ სვეტად. შიგადაშიგ ნასწორებია და იმავე გვერდის თავისუფალ ველზე არის ჩამატებები.

298. 17 „თქვენს წინაშე, ბატონებო, არის მოხსენება“ – ილია ჭავ-

ჭავჭავის ეს მიმართვა და ვრცელი გამოსვლა მოსდევს სარევიზიო კომიტეტის მოხსენებას. ავტორი მუხლობრივად განიხილავს სარევიზიო კომისიის დასკვნაში მითითებულ ხარვეზებსა და შენიშვნებს.

298. 33 „ნაკლულოვანებისა და შეცდომებისა“. – ამ სიტყვებს მოჰყვება შენიშვნა, რომ თორმეტ მუხლს შორის, რომლებშიაც მოხსენებული საგანი სარევიზიო კომისიის ნაკლულოვანებად უცვნია, ზოგი ისეთია, რომ მათზე არ ითქმის არც ის, რომ ნაკლულოვანებაა, არც ის, რომ შეცდომაა, რადგანაც სისტემაზე ლაპარაკი და რომელ ბანკსაც რომელი სისტემა უფრო ემარჯვება, ისე იქცევა. მაგალითად: სარევიზიო კომისიის ნაკლულოვანებად უცვნია, რომ ეგრეთ წოდებულ „დიდ ნიგნში“ თვისა და თვის ჯამი ინერება და არა ყოველი დღის, – მაშინ როდესაც ყოველი დღის ჯამს თბილისის ბანკი სხვა ცალკე ნიგნში აღწესხავს და სხვა ამგვარი.

299. 29 „ზოგნი კიდევ იმისთანანი არიან – იგულისხმება სარევიზიო კომისიის დასკვნის მუხლები, რომლებიც, რეალურად, შენიშვნად ვერ ჩაითვლება, რადგან სისტემურია და ბანკის არჩევანზე დამოკიდებული.

299. 35 „ეგ ცოტა რამ“ – საუბარია სარევიზიო კომისიის მიერ აღმოჩენილ ანგარიშში კუპონების მცირეოდენ დანაკლისზე.

300. 16 „მაგ გვარი ოპერაცია.“ – მიმოხილვაში ამის შემდეგ ნათქვამია, რომ ილია ჭავჭავაძემ და თვით სარევიზიო კომისიამაც დაამტკიცეს, რომ იმ საკითხთა შორის, რომელნიც მოხსენებულნი არიან სარევიზიო კომისიის წერილის თორმეტ მუხლში, თერთმეტს არავითარი ზარალი არ მოჰყოლია. ისინი თავის დროზე თვით გამგეობისაგან გასწორებულა საკრედიტო კანცელარიის დარგების მიხედვით.

300. 33 „აი, ბატონებო, ყოველივე ნაკლი“ – მიმოხილვაში ნათქვამია, რომ ეს სიტყვები მოჰყვა ილია ჭავჭავაძის მიერ სარევიზიო კომისიის დასკვნის მუხლობრივ განხილვას.

301. 1 „აი რას ემდურთან და ემდუროდენ“ – ამ სიტყვებს წინ უსწრებს მიმოხილველის შენიშვნა, რომ ილია ჭავჭავაძემ ამის შემდეგ ჯერ გაარჩია ის სამდურავეები, რომელნიც ისმის ჩვენს საზოგადოებაში ბანკის შესახებ და წარმოადგინა საბუთები ამ სამდურავეების უსაფუძვლობისა.

301. 20 „თ. გიორგი მუხრანბატონი“ – სავარაუდოდ, საუბარია გიორგი კონსტანტინეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელზე.

303. 13 „ფინანსთ სამინისტროში მუშაობენ დაფასების ახალს ნესზედ და აგრეთვე დამფასებელთა პასუხისგებაზედ“ – პასუხს სცემს დ. ყიფიანისა და ა. კვალიაშვილის გამოსვლებს იმის თაობაზე,

რომ დამფასებელი კომისიის წევრების პასუხისმგებლობა სრულად უნდა გადაინაწილოს საზოგადო კრებამ, რომლის არჩეულიც არიან ეს წევრები.

303. 16 „სხვის მაგიერ პასუხის მოგება არ შემოიძლიან“ – ეხმიანება ა. კვალიაშვილის კითხვას, თუ როდის შემოიღებენ მამულების დაფასების ახალ წესს.

303. 18 „მანამდის მოთმინებას შევეჩვიოთ“ – ეხმიანება ა. კვალიაშვილის მეორე კითხვას, რა უნდა ქნან მამულების დაფასების ახალი წესის შემოღებამდე. მის სიტყვებს ახლავს ფრჩხილებში ჩანერილი შენიშვნა („სიცილი“).

303. 21 „წინდაუხედავი სიტყვა თ. ამატუნისა“ – იგულისხმება ამატუნის ბრალდება, თითქოს გამომსვლელი გ. გაბაშვილი „უმეცრებში“ სომხებს გულისხმობდა.

303. 31 „არ მოუწონა თ. ამატუნს წინ-დაუხედავი სიტყვა.“ – მიმომხილველი აქ აღნიშნავს, ამ არმონონებაზედ თ. ამატუნმა სთქვა, ამისთანა კრება უღირსია ჩემის სიტყვისაო.

В ვარიანტი:

Я попрошу васъ дозволить мнѣ послушаться этого вашего требованія, которому принадлежать однако всѣ мои симпатіи. Въ виду того, что я буду имѣть дѣло съ русскимъ текстомъ доклада, неизбѣжно будетъ мнѣ для приобѣгать къ переводу, что поведетъ къ остановкамъ, недоразумѣніямъ, къ недомолвкамъ во и вообще къ неприятнымъ послѣдствіямъ для вашего терпѣнія. Кромѣ того мнѣ придется искать подходящія слова для необходимыхъ терминовъ, которыхъ на нашемъ языкѣ, къ сожалѣнію, нѣтъ, а испещрять родную рѣчь чуждыми ей словами я отказываюсь. И такъ прошу васъ дозволить мнѣ на этотъ разъ лишить васъ весьма для меня понятнаго удовольствія слушать въ собственномъ нашемъ собраніи родную рѣчь нашу рѣчь.

Предъ вами, М. Г., докладъ ревизіонной к-сіи вмѣстѣ съ заключеніемъ наб. к-та, докладъ подробный, ясный, тщательный. Правленіе не можетъ не выразить своего полнѣйшаго удовольствія о томъ, что ревизіонная к-сія, трудившаяся почти ежедневно въ продолженіи пяти мѣсяцовъ вмѣстѣ съ специалистомъ банка дѣла, ничего не оставила безъ тщательнаго осмотра и разслѣдованія, безъ всесторонняго объясненія и обсужденія каждаго отдѣльнаго шага въ девятилѣтней дѣятельности банка. Это она дѣлала. Такой кропотливый и громадный трудъ она приняла на себя съ цѣлью `придти самой и привести всѣхъ другихъ къ убѣжденію, что кромѣ того, что скажется въ ея докладѣ никакихъ другихъ упущеній нѣтъ.» Благодаря

такому солидному, серьезному и всестороннему труду, предъ вами полная картина всѣхъ нашихъ недостатковъ, промаховъ ошибокъ и упущеній.

Въвиду этого на основаніи увѣренія самой К-сіи мы имѣемъ возможность смѣло сказать теперь всякому: вотъ всѣ наши недостатки и кромѣ этихъ нѣтъ другихъ. Эта громадная заслуга ревизіонной к-сіи, дающая всѣмъ доброжелателямъ вашимъ, всемъ любящимъ ваше дѣло, какъ дѣтище поражденною—собственной—вашей—иниціативой,—собственной—вашей—организации и [...на ногахъ] и питаемое поддерживаемое собственными вашими усиліями право остановить излишнюю прыть злословія и клеветы на нашъ банкъ дасть въ томъ отношеніи, что дасть право остановить послѣ этого всякую излишнюю прыть злословія и клеветы на нашъ банкъ всѣмъ доброжелателямъ, всѣмъ любящимъ вамъ это ваше дѣло, какъ дѣтище, порожденное собственною вашею иниціативою, поддерживаемое одними собственными вашими силами и ~~изысканное~~ питаемое надеждою на ваши постоянныя ценнія заботы и попеченія. — Эта громадная заслуга, говорю я, вызываетъ въ насъ глубокую признательность къ трудамъ к-сіи, — и было бы съ нашей стороны неблагодарностью не воспользоваться настоящимъ случаемъ и не заявить объ этомъ публично.

Да, М. Г., не доброжелательству, вамъ оно когда либо и будетъ имѣть мѣсто по отношенію къ нашему банку, положилъ послѣ этого прѣдель. Оно можетъ разгуляться и варьировать въ узкой рамкѣ тѣхъ недостатковъ и упущеній, которыя благодаря тщательнѣйшему разслѣдованіемъ к-сіи, обнаружены и всѣ на лицо и которыя ждутъ вашей безпристрастной оцѣнки. Но безпристрастной оцѣнки нѣтъ тамъ, гдѣ не выслушана и другая сторона, которая въ данномъ случаѣ представляется въ лицѣ правленія банка. Въ этихъ видахъ прошу вниманія и терпѣнія дослушать меня до конца безъ перерыва.

Будучи вполне увѣренъ, что въ этомъ мнѣ не будетъ отказано, я перехожу къ разбору каждаго пункта доклада ревизіонной к-сіи, касающагося до недостатковъ, ошибокъ и недоразумѣній, замѣченныхъ ею въ томъ порядкѣ, въ какомъ они изложены въ докладѣ.

Вотъ всѣ недостатки нашей дѣятельности въ продолженіи девяти лѣтъ и наши объясненія относительно ихъ. Но полагаю, что картина дѣятельности нашего банка не ~~полна~~ будетъ не полна, если не обращу вашего вниманія и на обратную сторону дѣла, а именно на то, что слѣлано банкомъ въ положительномъ смыслѣ, т. е., ~~при всѣхъ этихъ недостат~~ какую пользу онъ принесъ?

Существуетъ въ обществѣ мнѣніе и представте—себѣ довольно распространенное, что нашъ банкъ ничего кромѣ вреда не принесъ. А въ чемъ вредъ? Въ томъ, говорятъ, что мы ожидали облегченія, а между тѣмъ долгъ банка ложится на насъ бременемъ. Спрашивается: да, какъ могло быть иначе? Вѣдь долгъ самъ по себѣ бремя. Вы берете на себя бремя и желаете, чтобъ вамъ было легче. Вы становитесь посрединѣ воды и жалуетесь, что замочили ноги. Вы взваливаете на себя тяжесть и хотите ее не чувствовать. Вѣдь это въ природѣ вещей, что тяжесть должна быть тяжестью, а бремя бременемъ. Человѣкъ не одаренъ божественною силою измѣнять природу вещей, а кто на это разсчитывалъ, тотъ только ошибся въ разсчетѣ и банкъ тутъ ни причемъ.

Болѣе же благоразумные скажутъ долгъ? конечно, самъ по себѣ бремя, но тяжесть его усилена искусственно нашимъ банкомъ. Не правда. Въ началѣ дѣйствія нашего банка вы получали 92, 93, 94, 95 и даже 97 руб. наличныхъ денегъ за 8% съ погашеніемъ долга. Не угодно-ли гдѣ нибудь достать деньги у насъ дешевле этого. Но наши закладные листы, вслѣдствіе этого на тѣ же 8% вы получаете теперь 80, 82, 83 руб., можетъ быть и того меньше, естественно, долгъ сдѣлался тяжелѣе. Да кто въ этомъ виноватъ? Во 1^ю общія, не зависящія отъ насъ условія денежнаго рынка и во 2^ю наша неприглядная черта не вѣрять собственному своему дѣлу, подрывать довѣріе къ самому себѣ, храбро и смѣло пускаясь въ обсужденіе въ разныя опрометчивыя сужденія, въ толки и пересуды безъ всякаго на то основанія. Со дня открытія нашего банка до настоящаго времени мы же сами не перестаемъ увѣрять другихъ, что нашъ банкъ сегодня, завтра лопнетъ. Были случаи, что держали пари, что чрезъ три мѣсяца банкъ нашъ объявитъ себя несостоятельнымъ, но къ еож счастью нашему банкъ нашъ просуществовалъ послѣ того девять лѣтъ. Люди, которые при займѣ изъ банка, увѣряютъ, что въ имѣнія ихъ чуть не представляетъ изъ себя Калифорнію, при наступленіи срока для взноса срочныхъ платежей, кричатъ на всѣхъ перекресткахъ, что имѣнія наши ни гроша не даютъ. Неужели думаете, что подобные крики и толки способны породить, а не ронять довѣріе къ банку и къ его облигаціямъ. Я ограничи

Я извиняюсь, что я остановилъ ваше вниманіе на эти печальныя явленія нашей жизни и нашей непредусмотрительности и опрометчивости. Хотя съ перваго взгляда онѣ кажутся слишкомъ малозначущими, но среди васъ есть люди, которые были чуть-ли не очевидцами того, какой переполохъ производятъ на биржѣ тѣ или другіе тольже толки и слухи подобнаго пошиба.

Я далеко от того, чтобъ изъ за этого расчета совѣтовать вамъ скрывать всѣ дѣйствительные недостатки нашего банка, ибо истина прежде всего и она не должна быть скриваема ни изъ за какихъ бы то не было расчетовъ. Но желательно было бы, чтобъ гдѣ нѣтъ истины дѣйствительнаго факта, мы были бы воздержаны, осмотрительны, осторожны не только при обсужденіи но и при возбужденіи вопросовъ, такъ или иначе касающихся до кредитнаго дѣла.

И такъ видѣть вредъ нашего банка въ томъ, что онъ не былъ настолько чудотворень, чтобъ измѣнять природу вещей и былъ на столько благоразумнымъ, что онъ не потратилъ ни труда ни времени въ тщетной попыткѣ вовсе устранить тяжелое само по себѣ бремя долга, по меньшей мѣрѣ несправедливо. Долгъ всегда будетъ имѣть свойство бремени, пока не создадутся такіе банки, которому нѣтъ названія ни *какомъ* на одномъ языкѣ въ *миръ* существующихъ народовъ и который тѣмъ не менѣе у насъ носить остроумное названіе. *aviRe da aRar moges*. Да, есть счастливицы, которые вѣрятъ въ возможность такого банка.

Но что касается до относительной тяжести банковаго долга, то врядъ ли у кого либо достанетъ смѣлости утверждать, что онъ не легче всѣхъ вообще возможныхъ долговъ частнаго характера.

Другой вредъ, приписываемый нашему банку – это то, что онъ ведетъ къ переходу имѣній изъ *рукъ* однихъ *рукъ* въ другія. Путемъ принудительныхъ продажъ, что въ дѣлѣ ипотечнаго кредита, въ случаѣ неисправности заемщика, составляетъ печальную, но тѣмъ не менѣе роковую необходимость. Только одно воображеніе можетъ допускать существованіе ипотечнаго кредита безъ этой необходимости. А потому я избавлю васъ и себя отъ всякихъ скучныхъ попытокъ, доказывать, что день не бываетъ безъ свѣта. Я только укажу на одинъ краснорѣчивый для даннаго случая фактъ. Весь Тифлисъ отъ Сейдабата до Веры, отъ Мтацминдской горы до Махата принадлежалъ занемногими исключеніями, нашему дворянству, но въ настоящемъ его видимъ почти всецѣло въ рукахъ торговаго сословія а этотъ переходъ совершился въ такой періодъ времени, когда мы кромѣ Зарата не знали никакого другого банкира или кредитнаго учрежденія. Значить причину перехода имѣній изъ *рукъ* въ *руки* надо искать не въ существованіи банковъ а въ чемъ либо иномъ. А это что либо иное наша безалаберность, которая и при отсутствіи всякихъ банковъ, неизбѣжно ведетъ къ печальному явленію перехода имѣній. Разъ этой безалаберности не станеть, не станеть и *причины* повода къ переходу имѣній принудительнымъ порядкомъ *изъ рукъ въ руки*, хоть бы появилось

тысячу такихъ банковъ, какъ нашъ. Устранить же эту безалаберность дѣло собственныхъ личныхъ усилій каждаго отдѣльнаго лица, а не банка.

Оставляя въ сторонѣ все это, я остановлюсь на одномъ болѣе общемъ соображеніи въ корнѣ подсѣкающемъ всю разумность такого рода жалобъ. Можетъ ли банкъ когда либо и какъ либо способствовать переходу имѣній изъ рукъ въ руки, если самъ владѣлецъ не откажется отъ своей обязанности стоять на стражѣ своихъ собственныхъ интересовъ? Нѣтъ, не можетъ. Да, какъ же винить тогда банкъ, если это имѣніе уйдетъ изъ рукъ такого владѣльца? Какая сила можетъ остановить этотъ переходъ? Неужели кто нибудь рѣшится сказать, что этотъ переходъ можетъ быть остановитъ только при одномъ условіи, а именно при отсутствіи ипотечнаго кредита. Не забудьте при этомъ что естественное природное свойство всякаго имущества состоитъ въ томъ что оно стремится, тяготѣть къ тому, кто больше всего въ немъ чувствуетъ нужду и кто больше всего умѣетъ ими съ пользою распоряжаться.

Кредитъ вообще разсчитанъ только на благоразуміе. Гдѣ нѣтъ благоразумія, ума кредитъ гибеленъ, но изъ этого выводить ученіе о не пользѣ кредита – это все равно что отвергать пользу воды изъ за того, что иногда неумѣющій плавать иногда въ немъ тонетъ въ ней.

Вотъ главные пункты нареканій, коимъ подвергался и подвергается нашъ банкъ. Не лишне здѣсь замѣтить, что нашъ банкъ рожденъ подъ какою-то несчастливою звѣздою. Нареканій много, но ни одного звука одобренія. Въ самомъ дѣлѣ-ли нашъ банкъ кромѣ поводовъ къ нареканію ничего другого не представляетъ изъ результатовъ своей дѣятельности, хоть бы такой кратковременной какъ девять лѣтъ.

Нѣтъ, Г. Г., нашъ банкъ принесъ свою пользу и для справедливаго, безпристрастнаго и знающаго наблюдателя заслуга его въ этомъ отношеніи не маловажна. Банкъ нашъ возникъ при общемъ убѣжденіи въ безсиліи нашемъ создать, организовать установить такое сложное, многостороннее, не-привычное дѣло, какъ ипотечное кредитное учрежденіе. Банкъ нашъ возникъ при общемъ убѣжденіи въ отсутствіи у насъ нравственныхъ и матеріальныхъ силъ, наличностью которыхъ только и пріобрѣтается то довѣріе, на которомъ созидается кредитъ вообще и ипотечный въ частности. Никто не вѣрилъ, что обязательства грузинскаго банка найдутъ доступъ къ биржѣ и что капиталъ будетъ довѣряться имъ. Даже такой серьезный, развитой умъ, какъ умъ покойнаго князя Георгія Мухранскаго не могъ помирится съ мыслью о возможности осуществленія у насъ ипотечнаго кредитнаго учрежденія. Банкъ-нашъ Что удивительно послѣ

этого, что мысль о таком банкѣ сопровождалась торжествующимъ возгласомъ, что докладные листы грузинскаго банка послужатъ лишь матеріаломъ для оклейки оконъ.

Банкъ нашъ возникъ, когда наше землевладѣніе по тѣмъ или другимъ причинамъ лишено было своей кредитоспособности. Банкъ нашъ возникъ, когда къ нашему землевладѣнію подорвано было всякое довѣріе правительства и частныхъ лицъ, что выразилось запрещеніемъ принимать наши сельскія имѣнія въ залогъ какъ по подрядамъ и поставкамъ, такъ и по займамъ изъ приказа. На сколько подорвано было это довѣріе – это видно изъ того, что эта крупная, суровая мѣра ~~была принята явилась~~ ~~исключ~~ по отношенію Грузіи была единственнымъ, исключительнымъ явленіемъ во всей Россіи. Банкъ нашъ возникъ при обстоятельствахъ когда даже частный капиталъ отворачивался отъ нашего землевладѣнія какъ отъ чумы и закрылъ всѣ пути къ общенію съ нѣмъ. Да, Г. Г. банкъ нашъ возникъ, когда наша единственная имущественная сила земля потеряла всякую способность быть предметомъ кредитной сдѣлки и приманкою капитала.

Что же мы видимъ теперь? Общее убѣжденіе въ безсиліи нашемъ установить кредитное дѣло находить опроверженіе ~~какъ~~ въ фактѣ болѣе или менѣе ~~удов~~ благополучнаго существованія вашего банка въ продолженіи девяти лѣтъ. Вы создали, организовали, установили такое сложное, новое и непривычное для васъ дѣло безъ потрясеній, безъ жертвъ. Общее убѣжденіе въ отсутствіи въ насъ тѣхъ нравственныхъ и матеріальныхъ силъ, совокупностью которыхъ ~~приобрѣтается~~ ~~довѣріе~~, находить опроверженіе въ томъ фактѣ, что ~~мѣст~~ вашему банку довѣрено до пяти милліоновъ рублей, распределенныхъ и размѣщенныхъ по краю въ видѣ ссудъ. ~~Общее убѣжденіе~~ Ваши закладные листы, т. е., собственно говоря, эти векселя Грузинскаго банка; которымъ предвѣщали смѣшную роль, далеки отъ того, чтобы идти на заклейки оконъ, а представляютъ изъ себя кредитный знакъ, превращаемый въ деньги. Возстановлена кредитоспособность вашихъ имѣній, ибо они служатъ теперь кредиту залогомъ, привлекающимъ капиталы. Возстановлено довѣріе къ землевладѣнію вашимъ имѣніямъ какъ предъ лицомъ правительства, такъ и кредитныхъ вообще учреждений, ибо вашъ закладной листъ, представляющій собою ~~бумажное~~ письменное выраженіе экономической силы вашего имѣнія, принимается правительствомъ по подрядамъ, по ставкамъ и по займамъ изъ государственнаго банка точно также и въ другихъ частныхъ кредитныхъ учрежденияхъ.

Вы поручили намъ 255 $\frac{1}{2}$ тысячъ рублей капиталами воз[в]ращаемъ вамъ во 1^х безъ малаго $\frac{3X6}{T}$ основнаго капитала, во 2^х безъ малаго $\frac{46}{T}$ частнаго, въ 3^х

255 584

60,396 – 12

45 896 – 88

16 873 -14

378,749 14

378,749 р. въ видѣ разныхъ капиталовъ, имѣющихся въ банкѣ, да сверхъ этого 132,692 р. выдъ общепользнаго капитала.

Кому Чему вы обязаны всѣмъ этимъ. Нашему банку Девятилѣтней дѣятельности нашего банка, который во всей наготѣ своихъ недостатковъ

Вотъ что сдѣлалъ вашъ банкъ, относительно въ короткій періодъ своего существованія. Вотъ какую услугу оказалъ онъ вамъ. Вашъ банкъ, который, бывъ зарождеиъ при самыхъ неблагопріятныхъ условіяхъ, безъ потрясеній, безъ жертвъ прошелъ свой девятилѣтній періодъ жизни дѣятельности среди многочисленныхъ препятствій, неурядиць, неопредѣленностей, при всѣхъ трудностяхъ новизны дѣла, при всѣхъ справедливыхъ и несправедливыхъ нападкахъ. И чтожъ мы видимъ? Прочтено лишь купоновъ на 1329 руб. при отсутствіи особаго облигаціоннаго отдѣленія не введеннаго нами въ видахъ экономіи, сохранившей намъ до шести тысячъ руб. и восемь имѣній осталось за банкомъ, изъ коихъ три дѣйствительно по недосмотру, а пять потому, что у насъ не оказалась божественной способности прозрѣть будущее въ его неожиданныхъ осложненіяхъ. Все же остальное изъ указаній ревизіонной к-сии

Да, М. Г., кто способенъ проникаться моральнымъ значеніемъ фактовъ общественнаго характера, тотъ легко пойметъ всю важность заслуги нашего банка. А понявъ что, чувство справедливости, прису составляющее лучше[e] украшеніе челоуѣка, подскажетъ ему что дѣлать когда судить о другихъ.

„кромѣ Зарата не знали“ – შესაძლოა საუბარი იყოს მევახშეზე, რადგან ასეთი დასახელების ბანკი თბილისში არ ყოფილა.

„покойнаго князя Георгія Мухранскаго“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება 1877 წელს გარდაცვლილი გიორგი კონსტანტინეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი, რომელიც თბილისის ბანკის დაარსების დროს, 1874-1876 წლებში, ასრულებდა კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს უფროსის მოვალეობას და, როგორც ჩანს, სკეპტიკურად იყო განწყობილი ამ საქმის მიმართ.

„вашему банку довѣрено“ – ტექსტში წერია „დovѣренно“.

**<პეტიტორებში საკრედიტო დაწესებულებების
წარმომადგენელთა V ყრილობაზე წარმოსათქმელი სიტყვის
ჩანაწერი> (გვ. 303)**

ავტორაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 1 რv.; 28რ.; 112 რv., 115-116 რv., 117 რ., 118 რ.; 113 რv.; 114 რ.

ნაბეჭდი: „Особое мнение представителя Тифлисского земельного банка, князя И. Г. Чавчавадзе по вопросу об установлении максимальной нормы для оценки земельных имуществ“~, Сборник материалов и постановлений по вопросам, подлежащим обсуждению V-го съезда представителей учреждений русского земельного кредита. Петербург, 1884, стр. 165-168; ილია ჭავჭავაძე, თბზულებათა სრული კრებული 20 ტომად, ტ. 16, თბილისი, 2018, გვ. 100-106.

აღწერილობა: პირველი და ბოლო ნაწყვეტი ნაწერია თაბახის ფურცლებზე გვერდის მთელ სიგანეზე შავი მელნით და მსუბუქად ნასწორებია, მეორე – თაბახის ფურცლის ერთი გვერდის მთელ სიგანეზე წერია ფანქრით და ასევე მსუბუქად ნასწორებია, მომდევნო ორი – ნაწერია თაბახის ფურცლებზე გვერდის მარცხენა მხარეს ვიწრო სვეტად შავი მელნით და უფრო მეტად ნასწორებია. ყველა ჩანაწერი უსათაურო და დაუსრულებელია. 28 რ. და 117v.-ზე არის პატარა მინახატები და, აღსანიშნავია, რომ ორივეგან არის დახატული ჩიბუხი. მიმართვის ფორმები მიგვანიშნებს, რომ ეს მოხსენების ტექსტია. საუბრის თემა ბანკის საკითხებია, მაგრამ იგრძნობა, რომ მსმენელები ბანკის საქმის მცოდნეები უნდა იყვნენ და არა თბილისის ბანკის დამფუძნებელი თავადები, რომლებსაც ილია ჭავჭავაძე უკიდურესად მარტივად უხსნის ხოლმე მათთვის გაუგებარ ეკონომიკურ საკითხებს. ტექსტის პირველი ნაწილის დასაწყისი თითქმის მიჰყვება ყრილობის მასალებში გამოქვეყნებული ტექსტისას, ტექსტის მეორე ნაწილში ნახსენებია პეტრე ქრისტიანის ძე შვანებახის გამოსვლა (იგულისხმება კრედიტის დარგში საგანგებო კანცელარიის იმჟამინდელი ვიცე-დირექტორი) მესამეში – ბერდაევი (სავარაუდოდ, კიევის საადგილმამულო ბანკის თავმჯდომარე – ალექსანდრ მიხეილის ძე ბერდაევი), მეოთხეში კი – სტოლპაკოვი (სავარაუდოდ, ნიჟეგოროდ-სამარის საადგილმამულო ბანკის დირექტორი ალექსეი სტოლპაკოვი). ეს ის პირები არიან, რომლებიც კარგად ნაცნობები იქნებოდნენ პეტერბურგში საკრედიტო დაწესებულებების წარმომადგენელთა მეხუთე ყრილობის დელეგატებისთვის. შესაბამისად, ვფიქრობთ, რომ ეს უნდა იყოს ამ თავყრილობაზე წარმოსათქმელი სიტყვის ჩანაწერები. საგულისხმოა, რომ ის ფორმულა, რომელზეც

მესამე ნაწყვეტში არის საუბარი, ილია ჭავჭავაძეს მოხმობილი აქვს ამ ყრილობის მასალებში დაბეჭდილ თავის ტექსტში „Особое мнение представителя Тифлисского земельного банка, князя И. Г. Чавчавадзе по вопросу об установлении максимальной нормы для оценки земельных имуществ“ (ტ. 16, გვ. 100-106).

დათარილება: საკრედიტო დაწესებულებების წარმომადგენელთა მეხუთე ყრილობაზე ილია ჭავჭავაძე სიტყვით უნდა გამოსულიყო 1884 წლის 29 მაისს. მართალია, ავადმყოფობის გამო სხდომას ვერ დაესწრო, მაგრამ, ნებისმიერ შემთხვევაში, ეს ჩანაწერები 29 მაისამდე უნდა იყოს მომზადებული.

304. 6 „его нуждъ за вычетомъ“ – „завычетомъ“ ერთად წერია.

304. 16 „Для этого надо обратиться къ истъ“ – „къ“ ორჯერ წერია.

305. 6 „Петръ Хрис-чь Шванебахъ“ – საუბარია კრედიტის დარგში საგანგებო კანცელარიის იმჟამინდელ ვიცე-დირექტორზე, პეტრე ქრისტიანის ძე შვანებახზე.

305. 7 „Динобургскіе“ – ხელნაწერში არის „Динобургскіе“. საუბარია ლატვიის ქალაქ დაუგავილსზე, რომელსაც 1893 წლამდე დინაბურგი ერქვა.

306. 6 „Милль 27.“ – საუბარია ბრიტანელ ფილოსოფოსსა და ეკონომისტზე, ჯონ სტიუარტ მილზე.

306. 12 „съ точки зрѣнія точки зрѣнія“ – გამეორებული ფრაზა, რომელიც სანერ ხაზებს შორის ჩამატებულ ნაწილშია, გადახაზული არ არის.

306. 13 „за исключеніемъ наименьшей суммы потребной для погашенъ“ – ეს ტექსტი პატარა ასოებით არის ჩამატებული და შემდეგ ისე გრძელდება, რომ, ვფიქრობთ, ავტორს ის უნდა გადაეხაზა და დაავიწყდა.

307. 9-10 „сошлось на то, что желѣзный законъ“ – „желѣзный законъ“ ორჯერ წერია.

309. 30 „что разъ-правъ она всѣгда верна“ – ტექსტის გადაკეთების შემდეგ გრამატიკული ფორმები გაუმართავი დარჩა.

309. 17 „высказаннаго... Столпаковымъ“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება ნიჟეგოროდ-სამარის საადგილმამულო ბანკის დირექტორი ალექსეი სტოლპაკოვი.

314. 26 „предложенія Г. Бердаева – Кіевскаго З. б.“ – იგულისხმება კიევის საადგილმამულო ბანკის თავმჯდომარე, ალექსანდრ მიხეილის ძე ბერდიაევი.

314. 34 „уровень экономическаго благосостоянія обусловливающая обиліе“ – ტექსტის გვერდიდან გვერდზე გადასვლის გამო გრამატიკული წყობა გაუმართავია.

თბილისის გუბერნიის სათავადაზნაურო განკის საზოგადო წლიური კრება

1885 წლის 27 აპრილი (გვ. 315)

წყარო: „დროება.“ 1885 წ. 30 აპრილი, №91, გვ. 1-2;

შენიშვნა: კრებაზე სხვა საკითხებთან ერთად განიხილეს, ბანკის რომელი თანხებიდან რა ოპერაციების შესრულება შეიძლება.

315. 33 „კრებას აქვს უფლება დაჰფაროს თავის ზარალი, როგორც სათადარიგო თანხიდან, ისე სხვა თანხებიდან“ – ეს არის პასუხი დავით ავალიშვილის შენიშვნაზე, რომ გამგეობას არავითარი უფლება არ ჰქონდა, მოგება დაეფარა იმ ფულიდან, რომელსაც სრულიად სხვა დანიშნულება აქვს და არა სათადარიგო თანხიდან.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო განკის წევრთა კრება

1892 წლის 13 მაისი (გვ. 316)

წყარო: „ივერია.“ 1892 წ. 20 მაისი, №103, გვ. 2-3.

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს საკითხები ბანკის მმართველი ორგანოსთვის მეოთხე წევრის დამატებისა და ბათუმსა და ბაქოში სააგენტოების გამართვის შესახებ.

316. 15 „ბ-ნმა გაბაშვილმა რამდენიმე მაგალითი დაასახელა“ – სავარაუდოდ, საუბარია მომხსენებელ გრიგოლ დიმიტრის ძე გაბაშვილზე, რომელმაც კრებაზე მოიყვანა დონის, ბესარაბიის და სხვა ბანკების მაგალითი იმის საილუსტრაციოდ, რომ მათ გამგეობის იმდენივე ან ორიოდ წევრით მეტი ჰყავდათ და ქართულ ბანკთან შედარებით ბევრად დიდი რაოდენობით საბანკო ოპერაციებს ატარებდნენ.

316. 21 „ვისაც მაგალითი მოჰყავს, იმან ყოველ მხრივ უნდა გაგვითვალისწინოს ეს მაგალითი“ – შენიშვნა ეხება გრიგოლ გაბაშვილს და მის მიერ მოყვანილ ცალმხრივ მაგალითს.

316. 34-35 „კრებაში ვილაცა თავმჯდომარეობს და არავის არაფერს ათქმევინებს“ – კრებას თავმჯდომარეობდა ლუარსაბ ალექსანდრეს ძე მაღალაშვილი, თბილისის გუბერნიის თავად-აზნაურობის წინამძღოლი და, როგორც ჩანს, ზოგიერთებს სიტყვა არ ათქმევინა.

316. 35-36 „ზოგიერთმა განაცხადა“ – იგულისხმება ივანე მაჩაბელი, რომელმაც განაცხადა, რომ ბანკის მოგება 5 000 მანეთია.

317. 2 „ბ-ნმა ხუდადოვმა განიმეორა სხვისი სიტყვები“ – საუბარია იმაზე, რომ კრებაზე წარმოდგენილი ორი ძირითადი მოხსენებიდან ერთ-ერთის ავტორმა – ექიმმა ნიკოლოზ ალექსის ძე ხუდადოვმა გაიმეორა ივანე მაჩაბლის ნათქვამი იმის თაობაზე, რომ ბანკის მოგება 5 000 მანეთი იყო.

317. 7 „ვეგონებ ოდნავაც არის გადააჭარბებს“ – ავტორი იუმორით საუბრობს ივანე. მაჩაბლის მიერ ბანკის წლიურ მოგებად 42 000-ის ნაცვლად დასახელებულ 5 000 მანეთზე.

317. 10 „ესრედ წოდებული ნორმალური დაფასება“ – იგულისხმება საბანკო სარგებლობაში არსებული მიწების სტანდარტული შეფასების სისტემა, რომლის მიხედვითაც რუსეთის ყველა რეგიონის მინას განსაზღვრული კატეგორია ჰქონდა მინიჭებული.

317. 12 „მმართველობას ისე არა აქვს გაძნელებული საქმე“ – საუბარია რუსეთის ბანკების მმართველების უფრო მსუბუქ მდგომარეობაზე იმის გამო, რომ იქ მიწის შეფასების სტანდარტული სისტემა მოქმედებდა, ქართულ ბანკში კი მსგავსი სისტემატიზაცია არ არსებობდა და დამფასებელს მის გარეშე უნდა განესაზღვრა ფასი.

317. 13-14 „მინის საკუთრების საბუთები... უდავოა“ – რუსულ სინამდვილეში საბანკო საქმეს ისიც ამარტივებდა, რომ მონესრიგებული იყო მინის საკუთრების დოკუმენტაცია, საქართველოში კი ამ საკითხის გარკვევის პასუხისმგებლობაც მინის შემფასებელს ეკისრებოდა.

317. 16 „თ. ვაჩნაძემ სთქვა“ – საუბარი უნდა იყოს არტილერიის პოლკოვნიკ ვლადიმერ დავითის ძე ვაჩნაძეზე, რომელსაც ცოლად ჰყავდა ელენე მაჩაბელი.

317. 23 „სულელთა რიცხვში ჩარევისა“ – ამ ფრაზას გამოცემამო მიმოჰყვება ფრჩხილებში ჩასმული, დარბაზის რეაქციის გამომხატველი, სიტყვა „სიცილია“.

თბილისის სათავადაზნაურო სააღმკვიდრეო პანკის წევრთა კრება

1892 წლის 14 მაისი (გვ. 317)

წყარო: „ივერია.“ 1892 წ. 21 მაისი, №104, გვ. 2-3; 23 მაისი, №105, გვ. 1-3

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს მამულების შეფასების სისტემის პრინციპები, ასევე საკითხი მსესხებულებისთვის შეღავათების მინიჭების შესახებ.

317. 27 „არ იყო რიგიანად შემუშავებული წესები დაფასებისა“ – საუბარია იმაზე, რომ რუსეთში 1884 წლამდე არ არსებობდა მიწის შეფასების ერთიანი სტანდარტი.

318. 3-4 „მინისტრისაგან იქმნა დამტკიცებული – 1887 წლიდან 1892 წლის 30 აგვისტომდე რუსეთის იმპერიის ფინანსთა მინისტრი იყო ივან ალექსის ძე ვიშნეგრადსკი.

318. 19 „315 დაფასებისა – სავარაუდოდ, აქ კორექტურული შეცდომაა, მაგრამ საშუალება არ გვაქვს, აღვადგინოთ, რა უნდა ენეროს.

318. 30 „სასურველია, რომ შეინყნართ საყოველთაოდ მიღებული წესები“ – იგულისხმება მიწის შეფასების პეტერბურგის ბანკების მიერ შემუშავებული და ფინანსთა მინისტრის მიერ დამტკიცებული წესები.

319. 4 „ინსტრუქცია კი არ განიხილოს, არამედ განსაჯოს მხოლოდ ის ცვლილება“ – ბანკს განსახილველად წარედგინა მიწის შეფასების რუსეთის ბანკების მიერ შემუშავებული ინსტრუქცია, რომელშიც შესული იყო ცვლილებები ქართული რეალობის გათვალისწინებით. ილია მხოლოდ ამ ცვლილებების განხილვას სთავაზობს კრებას.

319. 21 „ეს შიში, ეს სასჯელი ჩვენი კეთილის-მყოფელია“ – საუბარია ჯარიმის შიშზე, რაც აიძულებს მსესხებელს, დროულად გადაიხადოს ვალი.

319. 31 „აქ დავასახელებ აზრს ბლიოხისას“ – იგულისხმება პოლონური წარმოშობის რუსი ბანკირის ივანე სტანისლავის ძე ბლიოხის მოსაზრება.

320. 10 „როტშილდმა სთქვა“ – უნდა გულისხმობდეს ნათანაელ როტშილდს, ბრიტანელ ბანკირს და პოლიტიკოსს.

320. 18 „არღა დაგვებრუნდება“ – ამ ფრაზას გამოცემაში მოჰყვება ფრჩხილებში ჩასმული, დარბაზის რეაქციის გამომხატველი, სიტყვა „სიცილია“.

320. 21 „მოგვთხოვოს ხოლმე“ – ამ ფრაზას გამოცემაში მოჰყვება ფრჩხილებში ჩასმული, დარბაზის რეაქციის გამომხატველი, სიტყვა „სიცილია“.

320. 22 „მაგისტანა ბანკები შეუძლებელია – ამ ფრაზას გამოცემაში მოჰყვება ფრჩხილებში ჩასმული, დარბაზის რეაქციის გამომხატველი, სიტყვები „ხანგრძლივი ტაშის ცემაა“.

320. 23 „ხშირად მხედება ხოლმე წილად... სურვილს ფრთები შევაკვეცო“ – საუბარია ბანკის ზოგიერთი წევრის ლიბერალურ მიდგომებზე ჯარიმებისა თუ სხვა საბანკო სანქციების შემსუბუქების თაობაზე, რომელთა არარაციონალურობის გამო ილიას ხშირად უნევს მათ წინააღმდეგ გამოსვლა.

320. 29 „წაჯექ-უკუჯექობის თამაშობა... ჰოცა და არაც ხომ არ ითქმის“ – საუბარია საბანკო ვალდებულების შეუსრულებლობისა და კისრებული ჯარიმების შემცირება-გაზრდისადმი არარაციონალურ დამოკიდებულებაზე.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება

1892 წლის 16 მაისი (გვ.321)

წყარო: „ივერია.“ 1892 წ. 24 მაისი, №106, გვ. 2-3, 27 მაისი, №107, გვ. 3-4.

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს ბანკის მმართველობის მოხსენება დივიდენდის გაუქმების შესახებ, ასევე 1892 წლის ბანკის ხარჯთაღრიცხვა და შუამავლის (აგენტის) საჭიროების საკითხი.

321. 6 „წესდების პარაგრაფის სწორედ იმ სახით შეცვლა... აღნიშნული“ – საუბარია ბანკის მმართველთა მოხსენებაზე წესდების იმ პარაგრაფის შესახებ, რომელშიც აღნიშნულია, რომ წმინდა მოგების 20%, რომელიც ადრე მმართველობის წევრებსა და ბანკის მოსამსახურეებს ეძლეოდათ, ცვლილების შედეგად უნდა გადანაწილებულიყო ასე: 5% წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას, დანარჩენი 15% კი იმ ფონდს უნდა გადასცემოდა, რომელიც დააკმაყოფილებდა თბილისის გუბერნიის მინათმფლობელთა და მინათმოქმედთა საჭიროებებს.

321. 12 „ქარვასლის გადაკეთების ხარჯი“ – ბანკს გადასახდელი ჰქონდა მის მფლობელობაში გადასული არწრუნის ქარვასლის ვალი, რომელსაც ყოველწლიური მოგებიდან ფარავდა.

321. 26 „მე აქაური ლაპარაკი მაკვირვებს“ – იგულისხმება წინა გამოხვედელთა: გიორგი თარხნიშვილისა და ივანე მაჩაბლის მოსაზრებები იმის თაობაზე, თუ როგორ მართონ ქარვასლა მას შემდეგ, რაც ვალებს გადაიხდიან და შენობა ბანკის საკუთრებაში გადავა.

321. 34 „აგენტი არამცთუ სარგებლობას არას მოგვიტანს“ – საუბარია ბანკის მიერ ახალი თანამშრომლების, აგენტების აყვანაზე, რომელთა მოვალეობაშიც იქნებოდა ბანკისთვის მსესხებლების მოზიდვა.

321. 36 „დიდი საქმეა, თუ ხუთის მამულის საქმე მოაგვარა წელიწადში“ – საუბარია პოტენციური აგენტის საქმიანობის არაეფექტიანობაზე, რადგან ხშირად ზოგიერთი საბანკო ოპერაციის შესრულებას მთელი ჯგუფი უნდებოდა.

322. 6-7 „რა ძალის ხმარებისას ჰბრძანებს ბ-ნი მუსხელიშვილი“ – ფრაზა პასუხია თავად დიმიტრი მუსხელიშვილის რეპლიკაზე: „მე აქა ვხედავ, რომ კრებაზედ ძალასაც ჰხმარობენ“. დიმიტრი მუსხელიშვილმა ამ სხდომაზე პირველმა წამოაყენა წინადადება ბანკის მიერ აგენტების აყვანის შესახებ, რასაც ილია ჭავჭავაძემ ძლიერი არგუმენტები დაუპირისპირა. სწორედ არგუმენტების სიმყარე იყო ის

ძალა, რომელმაც შთაბეჭდილება მოახდინა სხდომის მონაწილეებზე და რომელიც არ მოეწონა დიმიტრი მუსხელიშვილს.

322. 9 „თუნდა მთელი არტილერია დაუყენოთ წინ“ – დიმიტრი მუსხელიშვილის პროფესიაზე (ის არტილერიის გენერალი იყო) მინიმუმებით ილია ჭავჭავაძემ საზი გაუსვა, რომ ლოგიკაში მას არტილერიის გენერალი ვერ აჯობებდა.

322. 11. დასწავრავს და დაიმორჩილებს... – ამ ფრაზას გამოცემაში მოჰყვება ფრჩხილებში ჩასმული, დარბაზის რეაქციის გამომხატველი, სიტყვა „სიცილია“.

სათავადაზნაურო საადგილმამულო განაკის წევრთა წლიური კრება

1892 წლის 17 მაისი (გვ. 322)

წყარო: „ივერია.“ 1892 წ. 28 მაისი, №108, გვ. 2-3

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს დაზარალებული მსესხებლებისთვის შეღავათიანი პირობების შემოღების საკითხი.

322. 22 „სხვა ფერსა სდებენ საგანს“ – საუბარია დაზარალებული მსესხებლებისთვის არარაციონალური საშეღავათო პირობების დაწესებაზე, რასაც მოითხოვდნენ წინა გამომსვლელები: დიმიტრი მუსხელიშვილი და, ნაწილობრივ, მიხეილ მაჩაბელი.

323. 27 „ნუ ვიზამთ ამას!“ – ამ ფრაზას გამოცემაში მოჰყვება ფრჩხილებში ჩასმული, დარბაზის რეაქციის გამომხატველი, სიტყვები “ტამის ცემაა”.

323. 34 „ალარ შეუძლიანო...“ – სხდომის მიმობილვაში წერია, რომ ამის შემდეგ ილია ჭავჭავაძემ წაიკითხა თვით მინისტრის სიტყვები.

324. 16 „მერე ვნახოთ, რა იქნება.“ – ამ ფრაზას გამოცემაში მოჰყვება ფრჩხილებში ჩასმული, დარბაზის რეაქციის გამომხატველი, სიტყვები “ტამის ცემაა”.

324. 17 „მ. ვ. მაჩაბელი ამბობს“ – საუბარია მიხეილ ვახტანგის ძე მაჩაბელზე.

324. 28 „გამოაღებინებთ სასესხებლად ფულსაო...“ – ამ ფრაზას გამოცემაში მოჰყვება ფრჩხილებში ჩასმული, დარბაზის რეაქციის გამომხატველი, სიტყვა „სიცილია“.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო განაკის წევრთა წლიური კრება

1892 წლის 18 მაისი (გვ. 324)

წყარო: „ივერია.“ 1892 წ. 29 მაისი, №109, გვ. 2-3

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს მმართველობის მოხსენება იმის თაობაზე, თუ როგორ უნდა განაწილდეს საზოგადოდ სასარგებლო თანხა.

324. 32 „ის 3, 000 მან. საშუალო სატენიკო... და არა დაბალის სასწავლებლისათვის“ – ბანკის საზოგადო კრების გადაწყვეტილებით, თბილისში საშუალო ტექნიკური სასწავლებლის დაარსება გადაიდო. ამიტომ ვასილ მაჩაბელი გამოვიდა წინადადებით, რომ ამისთვის 1891 წელს გამოყოფილი თანხა მოეხმარათ თელავში გადატანილი საცხენისის ორკლასიანი სასწავლებლისათვის და ილია ჭავჭავაძემ მის ინიციატივას მხარი დაუჭირა.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება

1892 წლის 19 მაისი (გვ. 325)

წყარო: „ივერია.“ 1892 წ. 30 მაისი, №110, გვ. 1-3

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს ძმების – ალექსანდრე და ზაალ ჯანდიერების მამულის ბანკის მიერ გაყიდვის საქმე.

325. 4 „ჯანდიერების საქმე“ – საუბარია ძმების – ალექსანდრე და ზაალ ჯანდიერების მამულის გაყიდვაზე.

325. 23-24 „უზრდელი რამ არის“ – ამ ფრაზას გამოცემაში მოჰყვება ფრჩხილებში ჩასმული, დარბაზის რეაქციის გამომხატველი, სიტყვები „ერთი კუნჭული კრებისა: გვეყოფათ, გვეყოფათ“.

326. 4 „მოცალობას არ აძლევდნენ“ – ამ ფრაზას გამოცემაში მოჰყვება ფრჩხილებში ჩასმული, დარბაზის რეაქციის გამომხატველი, სიტყვები „ერთი კუნჭული კრებისა: არ გვინდა, გვეყოფა, ირლანდია აქ რა მოსატანია“.

326. 4 „მე წინადგე ვიცოდი, რომ... არ დამაცლის ლაპარაკს“ – ამ ფრაზას წინ უძღვის „ივერიის“ მიმომხილველის შემდეგი ჩანართი: „ერთი კუნჭული კრებისა: „არ გვინდა, გვეყოფა, ირლანდია აქ რა მოსატანია“. კრების წევრთა ერთი ნაწილის პროტესტი გამოიწვია ილიას მაგალითმა ბრიტანეთისა და ირლანდიის ურთიერთობებიდან. დარბაზის რეაქციის მიუხედავად, ავტორი ამ მაგალითზე საუბარს არ წყვეტს და აზრს ასრულებს. როგორც ჩანს, მისთვის სიტყვის შეწყვეტინების მცდელობა იშვიათი არ უნდა ყოფილიყო.

326. 36 „სიტყვა წარმოსთქვა თ. ავალიშვილმა“ – საუბარია ბანკის დირექტორ დავით ავალიშვილზე.

327. 23 „სიტყვა ჩამოაგდო თ. დ. ამილახვარმა“ – სავარაუდოდ, საუბარია თავად დიმიტრი ამილახვარზე, მაგრამ კრების ანგარიშიდან არ ჩანს, რომ ეს წინადადება მას წამოეყენებინოს. ნათქვამია, რომ 18 მაისს ივანე მაჩაბელმა ითხოვა, რომ მომდევნო დღეს მისთვის მიეცათ ამ თემაზე საუბრის საშუალება.

327. 23-24 „მხარი დაუჭირა თ. ივ. მაჩაბელმა“ – საუბარია ცნობილ მთარგმნელსა და პუბლიცისტ ივანე მაჩაბელზე, რომელმაც ბანკის წევრებს გააცნო ჯანდიერების საქმე.

327. 37 „თავმჯდომარემ ნება მოგცათ“ – კრების თავმჯდომარე იყო ლუარსაბ (შაქრო) მალალაშვილი.

328. 20 „ლახტი-კი ამ მხრით არის მოქნეული“ – საუბარია ბანკის მხრიდან ჯანდიერებისადმი ვითომდა არაგულისხმიერი მიდგომის შესახებ ივანე მაჩაბლის ბრალდებებზე, რომელთა ადრესატადაც ილია საკუთარ თავს მიიჩნევს.

328. 27 „თ. ვლადიმირ ჯანდიერის მამული და თ. ალექსანდრე და ზაალ ჯანდიერებისაო.“ – საუბარია სამ ძმაზე.

328. 34 „на переходные суммы“ – სპეციალური ტერმინი, რომელიც შემოსული თანხის ზუსტი მიზნობრიობის გარკვევამდე მის გადადებისას, გადანახვას გულისხმობს.

332. 1 „ზოგიერთებს აქუხებს!..“ – ამ ფრაზას გამოცემაში მოჰყვება ფრჩხილებში ჩასმული, დარბაზის რეაქციის გამომხატველი, სიტყვები „ხანგრძლივი ტაშის ცემა“.

დრამატული საზოგადოების საბანკებო კრება

1892 წლის 4 ივნისი (გვ. 332)

წყარო: „ივერია.“ 1892 წ. 7 ივნისი, №117, გვ. 2-3

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს დრამატული კომიტეტის წევრთა არჩევის კანონიერების საკითხი.

332. 10 „გულ-მტკივნეულობა აქ რა შუაშია“ – ეს რეპლიკა მოჰყვა ივანე მაჩაბლის სიტყვებს: „ვისაც გული შესტკივა ჩვენის თეატრისთვის, შეეძლო კვირას მობრძანებულიყო და თავისი სურვილი გამოეცხადებინა“.

332. 20 „აქა ბრძანეს, რომ წარსულის არჩევნები კანონიერიც იყო და უკანონოცაო“ – იგულისხმება კრების წევრთა სხვადასხვაგვარი დამოკიდებულება დრამატული საზოგადოების კომიტეტის წევრთა არჩევნების მიმართ.

332. 23 „ა. ფურცელაძემასტქვა“ – საუბარია ანტონ ფურცელაძეზე.

თბილისის სათავადაზნაურო ბანკის წევრთა საგანგებო კრება

1892 წლის 11 აგვისტო (გვ. 332)

წყარო: „ივერია.“ 1892 წ. 14 აგვისტო, №172, გვ. 2; 15 აგვისტო, №173, გვ. 2-3

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს თბილისის გუბერნიის სოფლებში გავრცელებულ ქოლერასთან საბრძოლველად ბანკის მიერ 12 000 მანეთის გამოყოფის საკითხი.

332. 35 „მართალსა ჰბრძანებს თავ. გურამიშვილი“ – საუბარია დავით ალექსანდრეს ძე გურამიშვილზე. ის შეეწინააღმდეგა დავით ავალიშვილის მოსაზრებას იმის თაობაზე, რომ გუბერნიაში ქოლერასთან ბრძოლის საზოგადოების ხელმძღვანელს – პეტრე გრუზინსკის მაზრების მარშლებისთვის გადაენაწილებინა ბანკის მიერ გამოყოფილი თანხები.

333. 11 „კაი ახალი ამბავია! როგორ თუ არა აქვს ბანკს ფულიო?“ – საუბარია იმაზე, რომ თავადმა ვლადიმერ ვაჩნაძემ მკვეთრი პროტესტი გამოთქვა პ. გრუზინსკის, გუბერნიაში ქოლერასთან ბრძოლის საზოგადოების ხელმძღვანელის, მოსაზრებაზე, ბანკს დამატებითი თანხები გამოეყო ქოლერასთან საბრძოლველად, როგორც საექიმო მომსახურებისა და წამლების შესაძენად, ისე სოფლების სადეზინფექციო საშუალებებით უზრუნველსაყოფად. თავადმა ვაჩნაძემ გააპროტესტა ბანკის დიდი რაოდენობით თანხების ხარჯვა ამ შემთხვევაში ქოლერის აღმოსაფხვრელად, ზოგადად კი საქვეყნო საჭიროებებისთვის. ვაჩნაძის მოსაზრებას მხარი დაუჭირა ალექსანდრე მირზაშვილმა და იკითხა, სად არის ამდენი ფული, ასე თამამად რომ ფლანგავთო. ილიას ეს ფრაზა სწორედ მის გამოსვლას მოჰყვა.

333. 12-13 „ქარვასლის გადასაკეთებლად თხუთმეტი ათასი თუმანი დავხარჯეთ... დაიბრუნა ბანკმა უკანვე.“ – ილია პასუხობს თავად ვლადიმერ ვაჩნაძის ბრალდებას იმის თაობაზე, რომ ბანკმა თავად-აზნაურების დაუკითხავად ქარვასლის გადაკეთებაზე 15 000 მანეთი დახარჯა.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა საგანგებო კრება

1893 წლის 15 თებერვალი (გვ. 333)

წყარო: „ივერია.“ 1893 წ. 23 თებერვალი, №39, გვ. 2-3; 24 თებერვალი, №40, გვ. 2-3

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს მმართველობის მოხსენება კონვენციის შესახებ. ილია ჭავჭავაძის მეხუთე გამოსვლის წინ პუბლიკაცია-

ში მისი გვარი მითითებული არ არის, მაგრამ კონტექსტიდან ირკვევა, რომ მომდევნო სიტყვები მას ეკუთვნის.

333. 21 „იმ წესს, რომელზედაც... ჩვენ ვერ დავბეჭდავით“ – იგულისხმება ალექსანდრე კობიაშვილის გამოსვლაში ნახსენები ფაქტი იმის თაობაზე, რომ ზედამხედველ კომიტეტს მოუნდომებია კონვენსიის წესის დაბეჭდვა, ბანკის მმართველობას კი ეს არ შეუსრულებია.

333. 24 „მე-კი მგონია, რომ გადმობეჭდვის ნება არა გვაქვს“ – საუბარია კონვენსიის წესდებაზე.

334. 1 „მე მინდა ჩემკენ გამოსროლილი ქვები... მსროლელთ“ – იგულისხმება ივანე მაჩაბლის ბრალდებები იმის თაობაზე, რომ პეტერბურგში კონვენსიის მოთხოვნით გამგზავრებულ ილიასათვის ობიექტურ პირობებს (გირავნობის ფურცლების ფასების სიმცირეს ან სხვა რამეს) კი არ შეუშლია ხელი, არამედ – დაუდევრობას, უზრუნველობასა და საქმის უცოდინარობას. თ. ნ. დიასამიძემ კი აქვე განაცხადა: „1891 წელს თავმჯდომარე ბანკისა ნაბრძანდა პეტერბურგში განგებ ამ საქმის თაობაზე და იქიდან რას იწერება, კუჭის წვამ მიკლო და მადა კარგი მაქვს“. სწორედ ამ პირთა გამოსვლებს უნდა გულისხმობდეს ილია ჭავჭავაძე მისდამი გასროლილ ქვებად.

334. 2 „რაები არ დამინამეს. ვითომ მე... სხვა ამისთანა ცოდვები“ – საუბარია ბრალდებებზე იმის გამო, რომ ილია 1891 წლის ზაფხულში პეტერბურგიდან კონვენსიის საკითხზე იმედიან წერილებს გზავნიდა, სინამდვილეში კი ეს საკითხი მაშინ ვერ მოგვარდა.

334. 26 კონვენსია – სესხის ან ფასიანი ქალაქის პირობების ცვლილება (პროცენტის შემცირება, ვადის გაზრდა და ა. შ.).

335. 8-9 „არამც თუ ჩვენს ყურ-მოყრუებულს ბანკის მმართველობას... იდეალურ მმართველობასაც-კი არ შეეძლო მაშინ კონვენსია მოეხდინა“ – საუბარია სესხების კონვენსიის შემაფერხებელ ობიექტურ ფაქტორებზე, იმაზე, რომ 1891 წლის ივნისიდან 10 აგვისტომდე, რუსეთში შიმშილობის ჩამოვარდნამდე, გირავნობის ფურცლის ფასები მეტად მაღალი იყო. ილიას აზრით, ეს იყო კონვენსიის პროცესის შეფერხების მიზეზი და მას იდეალური მმართველობაც ვერ აღუდგებოდა წინ.

335. 9 „თ. მაჩაბლისთანა მხნე“ – საუბარია ივანე მაჩაბელზე.

335. 27-28 „ახლა ორიოდ სიტყვაც ბ-ნ კობიაშვილისა“ – არსებობს კონვენსიის ორი გზა: სახელმწიფო ბანკის დახმარებით, ძირითადად, სუბსიდირებით, და ბანკის საკუთრებაში არსებული თავისუფალი ფულის ხარჯზე. ალექსანდრე კობიაშვილი ეწინააღმდეგება მეორე გზას. მისი აზრით, ის საშიშიც არის და ამ რაოდენობის ფული სათ-

ავადაზნაურო ბანკს არ აქვს. ილია კი მეორე გზის თანდათანობით სარგებელზე საუბრობს, თუმცა არ უარყოფს კონვერსიას სახელმწიფო ბანკის თანხის დახმარებითაც.

336. 7 „განა ნაწილი კეთილისა იგივე კეთილი არ არის?“ – ნაგულისხმევია ბანკის თავისუფალი ფულის ხარჯზე კონვერსიის შედეგად სარგებლის მიღებაზე, რაც ხანგრძლივი პროცესია, ყველას ერთბაშად ვერ მისცემს შედეგს, მაგრამ ეტაპობრივად ყველა მიიღებს შელავას.

336. 22 „ეგ ცნობა საიღამა გაქვთ?“ – საუბარია ივანე მაჩაბლის მიერ კრების წევრებისთვის მიწოდებულ ცნობაზე 1891 წლის ივნის-ივლისში პეტერბურგის ბირჟაზე გირავნობის ფურცლების ფასების შესახებ, რაც არ ემთხვევა ილიას მონაცემს.

კახეთის მევენახეთა კრება ღვინით ვაჭრობის ამხანაგობის შეღებინაზე

1893 წლის 11 ივნისი (გვ. 336)

წყარო: „ივერია.“ 1893 წ. 16 ივნისი, №125, გვ. 2-3; 18 ივნისი, №127, გვ. 2-3;

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს კახეთის მევენახეთა ამხანაგობის წესდება. თავად-აზნაურები და მევენახეები შეიკრიბნენ თელავის სათეატრო დარბაზში. სხდომას თავმჯდომარეობდა ილია ჭავჭავაძე. ამ სხდომაზე ილია ჭავჭავაძის ბოლო სამი გამოსვლა გამოქვეყნდა მწერლის თხზულებათა ოცტომეულის მე-12 ტომში, აქ კი ვაქვეყნებთ იმ გამოსვლებს, რომლებიც გამოცემაში შეტანილი არ არის.

337. 2 „დღეს ჩვენგან გასასინჯი წესდების წინადადება (პროექტი)“ – ნაგულისხმევია კახეთის მევენახეთა ამხანაგობის წესდების პროექტი.

337. 15 „მყიდველები ეტანებიან „თავადობის“ სახელს კი არა...“ – საუბარია იმ ფაქტზე, რომ წესდების პროექტში სიტყვები „ვენახის პატრონები“ ჩაუნაცვლებიან სიტყვით „თავად-აზნაურები“. ამ ცვლილებას დაეთანხმა თავადი გიგო მყაყვილი იმ არგუმენტით, რომ სიტყვა „თავადებს“ უფრო მეტი ღირსება აქვს და მყიდველები მას უფრო ეტანებიან.

337. 25 „საჭირო არ არის მაგის ჩამატება“ – ილია ჭავჭავაძე აკონკრეტებს, რომ ამ ამხანაგობაში არათავად-აზნაურებიც იქნებიან, მაგრამ არ არის აუცილებელი წესდებაში ამ ინფორმაციის ჩამატება.

337. 34 „რამდენათაც ბევრი ვიქნებით, იმდენად ძალაც მეტი გვექნება“ – ილია ჭავჭავაძის ამ სიტყვებს მოსდევს უკმაყოფილო შეძახილები დარბაზიდან: „გლეხების შემორევა საქმეს შეგვირევს. გლეხებს

კარგი ღვინო არ მოსდით და არც იმდენი მოსდით, რომ ღირდეს მათთან ამხანაგობა.“

338. 9 „პირდაპირი მოვალეობა“ – ილია ჭავჭავაძის ამ სიტყვებს მიმოხილვაში მოსდევს შენიშვნა: „(ერთხმად დაიგრილა ხალხმა: „მართალია, მართალია“ და მუხლი დარჩა პირველ სახედ.)“.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1894 წლის 15 მაისი (გვ. 338)

წყარო: „ივერია.“ 1894 წ. 17 მაისი, №102, გვ. 2-3

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს ბანკის მიერ გაყიდული ერთ-ერთი მამულის საქმე, რომლის არასწორად შეფასებაშიც გარკვეული ბრალი ივანე მაჩაბელს მიუძღოდა.

338. 13-14 „რა უფლებაც ყოველ მონემს კანონით მინიჭებული აქვს“ – საუბარია დუმილის უფლებაზე.

338. 14-15 „როდესაც მას ჰკითხავენ ისეთი პირის შესახებ, ვისთანაც უსიამოვნება აქვს“ – ამ პირში იგულისხმება ივანე მაჩაბელი, რომელსაც უშუალოდ უკავშირდებოდა სხდომაზე განხილული საქმე.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1894 წლის 16 მაისი (გვ. 338)

წყარო: „ივერია.“ 1894 წ. 17 მაისი, №102, გვ. 2-3

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს ოპოზიციური დაჯგუფებების წევრთა გამოსვლები. მიმოხილვაში ნათქვამია, რომ ილია ჭავჭავაძე ივანე მაჩაბლის ბრალდებების შემდეგ გამოვიდა ვრცელი სიტყვით, რომელშიც მუხლობრივად უარყო ეს ბრალდებები, მაგრამ ეს ვრცელი სიტყვა ციტირებული არ არის.

338. 20 „ყველაზე, უფრო, ბატონებო, მ. მაჩაბელმა დამიკრა ტაში“ – საუბარია ბანკის მმართველობის ოპოზიციური დაჯგუფების ერთ-ერთ აქტიურ წევრზე – მიხეილ მაჩაბელზე, რომელიც, ივანე მაჩაბელთან ერთად, ტაშით შეხვდა ილია ჭავჭავაძის ინიციატივას, შექმნილიყო საგანგებო კომისია მისი და ივანე მაჩაბლის – ორი დაპირისპირებული დაჯგუფების საქმიანობის შესაფასებლად, იმ პირობით, რომ ვინც გამტყუნდებოდა, საზოგადოებრივი ასპარეზიდან უნდა წასულიყო.

338. 23 „არა ვსთქვი რამეო!..“ – ამ ფრაზას გამოცემაში მოჰყვება ფრჩხილებში ჩასმული, დარბაზის რეაქციის გამომხატველი, სიტყვები „კიდევ საშინელი ტაშის ცემა და „ვაშას“ ძახილი“.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1894 წლის 23 მაისი (გვ. 338)

წყარო: „ივერია.“ 1894 წ. 25 მაისი, №110, გვ. 2-3

შენიშვნა: კრებაზე იმსჯელეს მიმდინარე საბანკო საქმეებსა და მინდობილობების გაუქმების მიზანშეწონილობაზე.

338. 27 „მე სრულიად თანახმა ვარ ბ. ტატიშვილის აზრისა“ – საუბარია სხდომების ერთ-ერთ მონაწილეზე – ტატიშვილზე, რომელმაც წამოაყენა ეს წინადადება და რომლის სახელიც მითითებული არ არის. სავარაუდოდ, საუბარი უნდა იყოს ბანკის სხდომების ერთ-ერთ აქტიურ მონაწილეზე – გიორგი ტატიშვილზე.

338. 28 „ვექილობების მოსპობის შესახებ“ – საუბარია ბანკის დამფუძნებელ წევრთა მიერ ისეთი მინდობილობების გაცემის აკრძალვაზე, რომელიც გულისხმობდა თვისი ხმის უფლების სხვისთვის გადაბარებას და რომელსაც ბანკის გამგეობის ოპოზიცია ძალიან აქტიურად იყენებდა.

339. 32-33 „ეს წესი განსვენებულმა დ. ყიფიანმა შამოილო“ – საუბარია დიმიტრი ყიფიანზე, რომელიც იყო სათავადაზნაურო ბანკის დაარსების იდეის ავტორი და მისი ერთ-ერთი დამფუძნებელი.

339. 12 „ვექილობის წერისა?..“ – ამ ფრაზას გამოცემაში მოჰყვება ფრჩხილებში ჩასმული, დარბაზის რეაქციის გამომხატველი, სიტყვები „სიცილია ხალხში“.

339. 19 „ერთიც არ მომსვლია!..“ – ამ ფრაზას გამოცემაში მოჰყვება ფრჩხილებში ჩასმული, დარბაზის რეაქციის გამომხატველი, სიტყვები „ხალხში საშინელი დრტვინვა“.

339. 20 „არა, თქვენ არა, ბატონებო!..“ – როდესაც ილია ჭავჭავაძემ ახსენა სათავადაზნაურო სკოლის ერთ-ერთი მასწავლებლის მიერ მისი სახელით ვითომდა მის სასარგებლოდ ხმების შეგროვება, ამ სკოლის რამდენიმე თანამშრომელმა, რომლებიც სხდომას ესწრებოდნენ, წამოიძახა, რომ ეს მათ არ გაუკეთებიათ. ილია ჭავჭავაძის ეს რეპლიკა მიმართული იყო სწორედ იმ მასწავლებლების მიმართ, რომლებიც, მართლაც, არაფერ შუაში არ იყვნენ.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1894 წლის 24 მაისი (გვ. 339)

წყარო: „ივერია.“ 1894 წ. 25 მაისი, №110, გვ. 3-4.

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს ვენახის დაავადებების წინააღმდეგ ბრძოლისა და სათავადაზნაურო სკოლისთვის სკრის მამულის შექმნის საკითხები.

339. 25 „ამისათვის არის ცალკე კომისია“ – ამ სიტყვებით უპასუხა სხდომის ერთ-ერთი მონაწილის თხოვნას, რომ ბანკი, კახეთისა და ქართლის მსგავსად, ვენახის დაავადებებთან საბრძოლველად დუშეთის რაიონსაც დახმარებოდა 1000 მანეთით.

339. 27 „მ. მაჩაბლის სიტყვით მე შარშან სხვა აზრის ვიყავი და წერულს სხვა აზრისა“ – ილია ჭავჭავაძემ სხდომას მოახსენა, რომ ბანკის მიერ სკრის მამულის შესყიდვა სათავადაზნაურო სკოლისთვის გონივრულად მიაჩნდა და ცოტა ზარალი რომც მიეღო ბანკს, ეს მომავალი თაობის განათლების მიზნით გაღებული ხარკი იქნებოდა და მაინც გამართლებული იყო. მის ამ გამოსვლას მოჰყვა მიხეილ მაჩაბლის საყვედური. მან ილია ჭავჭავაძეს შეახსენა, რომ წინა წელს როდესაც თვითონ საუბრობდა ამ მამულის სკოლისთვის შექმნის მიზანშეწონილობის შესახებ, ილიამ მხარი არ აუბა და ამ მიწის თავადაზნაურთა საკუთრებაში გადასვლას დაუჭირა მხარი, რომელთაც მასზე სამეურნეო სკოლის გახსნა სურდათ.

339. 31 „ხელს მოვიჭრი, თუ ვინც „მართალია“ იძახის ესმის რაზედ იძახის...“ – საუბარია დამსწრეთა შექაჩილზე: „მართალია“, რაც მოჰყვა მიხეილ მაჩაბლის რეპლიკას – „გააჩერეთ თ. ჭავჭავაძე“.

339. 32 „მე, თანახმად, თავადის ავალიშვილის აზრისა მოგახსენებთ“ – იგულისხმება ბანკის ერთ-ერთი დირექტორის დავით ავალიშვილის მოსაზრება იმის შესახებ, რომ ზედამხედველი კომიტეტის თანხმობა საკმარისი ვერ იქნებოდა მამულის შესასყიდად, თუ ბანკს სათანადო სახსრები არ გამოუჩნდებოდა.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1894 წლის 26 მაისი (გვ. 340)

წყარო: „ივერია.“ 1894 წ. 28 მაისი, №112, გვ. 2-3

შენიშვნა: კრებაზე იმსჯელეს იმ კომისიის არჩევის შესახებ, რომელსაც უნდა შეეფასებინა ბანკში ილია ჭავჭავაძისა და ივანე მაჩაბლის მოღვაწეობის დადებითი და უარყოფითი მხარეები.

340. 4 „მე არავისთან სამედიატორე არცარა მქონია და არცა რა მაქვს“ – ილიამ ბანკში მისი და მის მიმართ ოპოზიციურად განწყობილი დაჯგუფების საქმიანობის შესასწავლად საგანგებო კომისიის შექმნის წინადადება წამოაყენა, რასაც ივანე მაჩაბელი ტაშით შეხვდა, შემდეგ კი გადაიფიქრა და ამჯერად სამედიატორო სასამართლო მოითხოვა, რომელიც ორივე მხარის სამ-სამი წარმომადგენლისა და მათ მიერ ამორჩეული კიდევ ერთი წევრისაგან უნდა ყოფილიყო დაკომპლექტებულიყო.

340. 6 „ერთი წელიწადია თ. თარხნიშვილს ჰპირდებიან“ – იმის საინტერესოდ, რომ სამედიცინო სასამართლოს მუშაობა შეიძლება დროში უსასრულოდ გაინელოს, ილია ჭავჭავაძეს მოჰყავს თავად თარხნიშვილის მაგალითი, რომელსაც ასევე მოსთხოვეს სამედიცინო სასამართლოში საქმის განხილვა და ერთი წლის განმავლობაში სასამართლოს წევრებიც კი ვერ აირჩიეს. სავარაუდოდ, საუბარია ბანკის ერთ-ერთ დირექტორ გიორგი თარხნიშვილზე.

340. 7 „კაცი არ ამოურჩიეს.“ – ამ ფრაზას გამოცემაში მოჰყვება ფრჩხილებში ჩასმული, დარბაზის რეაქციის გამომხატველი, სიტყვები „საშინელი ხმაურობაა: სიცრუეა, სიცრუეა! ამას უფრო ხმა მაღლა მ. მაჩაბელი გაიძახის“.

340. 8-9 „მაჩაბელთან არც არაფერი გასაყოფი მაქვს“ – ნაგულისხმევია ივანე მაჩაბელი.

340. 16 „დიად მხიარულათ გახლავარ“ – პასუხია მიხეილ მაჩაბლის რეპლიკაზე – „რა მხიარულადა ბრძანდებით, ბატონო კნიაზო, გუშინდელს აქეთ“, რომელშიც მინიშნებაა წინა დღეს ბანკის მმართველობის თავმჯდომარედ ილია ჭავჭავაძის არჩევაზე 989 ხმით 334-ის წინააღმდეგ.

340. 18-20 „კომისიის იმ უფლებათ... გაგვასამართლოს“ – ეს წინადადება წყაროში გაუმართავია, მაგრამ აზრი მისახვედრია.

თბილისის სათავადაზნაურო სააღბილმაგულო ბანკის წევრთა კრება

1895 წლის 15 მაისი (გვ. 340)

წყარო: „ივერია.“ 1895 წ. 17 მაისი, №102, გვ. 2

შენიშვნა: კრებაზე იმსჯელეს ბანკის საზოგადო სასარგებლო თანხის განკარგვის შესახებ.

340. 24 „თქვენ მოგახსენეს აქ“ – იგულისხმება ივანე მაჩაბლის გამოსვლა იმის შესახებ, რომ მიმდინარე წლის საზოგადო სასარგებლო თანხა ბანკს საშუალებას აძლევს დააკმაყოფილოს არა მხოლოდ სავაუო სკოლები და დრამატული საზოგადოება, არამედ საქალებო სკოლის კომიტეტსაც მისცეს ათას შვიდას მანეთზე მეტი.

340. 32 „სრულიადაც არა!“ – პასუხია ივანე მაჩაბლის ახსნა-განმარტებაზე იმის თაობაზე, რომ ბანკის იმწლევანდელი სახსრები დააკმაყოფილებს სათავადაზნაურო სკოლის მიერ მოთხოვნილ 51 ათას მანეთს, რადგან 3 ათასი მანეთი ჯერ კიდევ შარშანდელი მოგებიდან აქვს დარიცხული, ისე როგორც წინამძღვრიანთკარის სკოლას გამოერიცხება შარშანდელი 416 მანეთი. ადრე დარიცხული თანხების გა-

თვალისწინებით კი ბანკი სრულად გაუმკლავდება სკოლების მოთხოვნებს.

341. 2 „ბ. წინამძღვრიშვილს... 5000 მანეთი ერგება“ – საუბარია ილია წინამძღვრიშვილსა და მის სამეურნეო სკოლაზე.

341. 5-6 „ამაში დაგვემონება... ბ. ცხვედაძე“ – საუბარია სათავადაზნაურო სკოლის ზედამხედველი კომიტეტის წევრ ნიკოლოზ ცხვედაძეზე.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1895 წლის 16 მაისი (გვ. 341)

წყარო: „ივერია.“ 1895 წ. 18 მაისი, №103, გვ. 2

შენიშვნა: კრებაზე იმსჯელეს სათავადაზნაურო სკოლის დაფინანსების შესახებ.

341. 10 „ანგარიში რომ გადაგეფურცლათ მე-5 გვერდზედ“ – მიუთითებს დიმიტრი მუსხელიშვილს, რომელიც კრების ანგარიშში ვერ პოულობს ადგილს, სადაც საუბარია ვენახების მოვლისთვის განკუთვნილ 700 მანეთზე.

341. „აი სად არის!“ – ამ სიტყვების თქმის შემდეგ ილია ჭავჭავაძე უკითხავს დიმიტრი მუსხელიშვილს მისთვის საინტერესო ამონარიდს კრების ანგარიშიდან.

341. 13 „მიზოდეთ სიტყვა“ – ილია ჭავჭავაძემ სიტყვა მოითხოვა ივანე მაჩაბლის გამოსვლის შემდეგ, რომელიც ამტკიცებდა, რომ სათავადაზნაურო სკოლისთვის მისაცემი თანხიდან უნდა გამოერიცხათ მათ მიერ უკვე აღებული 3700 მანეთი. ამ ფრაზას გამოცემაში მოჰყვა ფრჩხილებში ჩასმული, დარბაზის რეაქციის გამომხატველი, სიტყვები “ხალხში დიდი ჩოჩქოლი შეიქნება”.

341. 14 „მე მეგონა ნება უნდა მომეცეს, რომ ვუპასუხო“ – ეს რეპლიკა მოჰყვა სხდომის თავმჯდომარის სიტყვებს: “მოითმინეთ, თავ. ილია გრიგორის ძე”, რომლითაც მიმართა მან ილია ჭავჭავაძეს, როცა მან სიტყვა ითხოვა.

341. 24 „თავადმა ივ. მაჩაბელმა სთქვა“ – იგულისხმება ივანე მაჩაბელი.

341. 30 „და სანამ თავ. მაჩაბელი უკარნახებს“ – საუბარია მიხეილ მაჩაბელზე, რომელსაც კრებაზე სიტყვის თქმის უფლება არ მისცეს და სხდომის მდივანს თავის პროტესტს აწერიხებდა ოქმში.

341. 31-32 „წერილობითი პროტესტი.“ – ამ ფრაზას გამოცემაში მოჰყვება ფრჩხილებში ჩასმული, დარბაზის რეაქციის გამომხატველი, სიტყვები „ხალხში ხმაურობა შეიქნება“.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1895 წლის 17 მაისი (გვ. 342)

წყარო: „ივერია“, „თავადაზნაურთა ბანკის კრება“. 1895 წ. 20 მაისი, №104, გვ. 1-2.

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს მიხეილ მაჩაბლის პროტესტის შემცველი განცხადება იმის გამო, რომ მას სათავადაზნაურო სკოლის დაფინანსებასთან დაკავშირებით სიტყვის წარმოთქმის ნება არ მისცეს. გამოსვლას წინ უძღვის ანგარიშის ავტორის ეს შენიშვნა („აღშფოთებული“). როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძე აღშფოთებულია იმით, რომ ვლადიმერ ვაჩნაძე კვლავ ითხოვს, მიხეილ მაჩაბლის პროტესტის წაკითხვას, რომელშიც ის უკმაყოფილებას გამოთქვამს, რომ 16 მაისის სხდომაზე სიტყვა არ მისცეს.

342. 4 „აქ აღმოჩნდნენ მაჩაბლის დამცველები“ – ნაგულისხმევია მიხეილ მაჩაბელი, ქმნ-კვ საზოგადოების რწმუნებული ყვირილაში, რომელიც, ერთი მხრივ, სხდომის თავმჯდომარეს და, მეორე მხრივ, გამგეობისა და ზედამხედველი კომიტეტის წევრებს ადანაშაულებს იმაში, რომ მათ გადააჭარბეს თავიანთ უფლებამოსილებას და სათავადაზნაურო სკოლის დაფინანსებასთან დაკავშირებით მას სიტყვის წარმოთქმის ნება არ მოსცეს. „მაჩაბლის დამცველებში“ ილია ჭავჭავაძე ვლადიმერ ვაჩნაძეს გულისხმობს.

342. 8-9 „დასაგმობია თუ არა მაჩაბელისა და მის თანამოაზრეთა ამისთანა საქციელი?“ – ნაგულისხმევია მიხეილ მაჩაბელი, ივანე მაჩაბლის მეგობარი.

342. 9 „ჩემის აზრით, დასაგმობია“ – გამოსვლაში ჩართულია მიომიხილველის შენიშვნა: „(მართალია, უეჭველად!)“

342. 10 „მ. მაჩაბლის საქციელს თავის შესაფერს სახელს დაუფიქრებ“ – ნაგულისხმევია მიხეილ მაჩაბელი, ქმნ-კვ საზოგადოების რწმუნებული ყვირილაში, ივანე მაჩაბლის მეგობარი.

342. 12 „ვთხოვ თავმჯდომარეს“ – ნაგულისხმევია კრების თავმჯდომარე დიმიტრი ივანეს ძე მუსხელიშვილი.

342. 13 „როგორ უყურებს კრება მიხეილ მაჩაბლის განცხადებას“ – ნაგულისხმებია მიხეილ მაჩაბლის პროტესტის შემცველი განცხადება იმის გამო, რომ მას სათავადაზნაურო სკოლის დაფინანსებასთან დაკავშირებით სიტყვის წარმოთქმის ნება არ მისცეს.

342. 17 „მაჩაბლის საქციელი შედეგია მისი ძარღვების სისუსტისაო“ – ნაგულისხმევია მიხეილ მაჩაბელი, რომელმაც კრების თავ-

მჯდომარის ცილისწამებისთვის სხდომის წევრებმა სასტიკად გააკიცხეს და რომელსაც გამოეუქომაგა თავისი მეგობარი ივანე მაჩაბელი იმ არგუმენტებით, რომ, ჯერ ერთი, უმართებულოა ასეთი მოპყრობა კრების წევრისადმი, მეორე, მას ძარღვების სისუსტე აწუხებს და მისი საქციელი შესაძლოა, ამითაც იყოს გამონწვეული.

342. 20-21 „**მაჩაბლის ყოველი სიტყვა მოსმენილია**“ – ნაგულისხმევია მიხეილ მაჩაბელი.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1895 წლის 18 მაისი (გვ. 342)

წყარო: „ივერია“, „თავადაზნაურთა ბანკის კრება“. 1895 წ. 20 მაისი, №104, გვ. 2-3

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს თბილისის მცხოვრებთათვის საბანკო სარგებლის შემცირების საკითხი.

342. 33 „**უნდა მოვახდინოთ კონვერსია**“ – ნაგულისხმევია საბანკო ოპერაცია – სესხის ან ფასიანი ქალაქის პირობების ცვლილება (პროცენტის შემცირება, ვადის გაზრდა და ა. შ.).

343. 1 „**სარგებლის დაკლება დავიწყოთ უთუოდ პირველი ივლისიდან**“ – საუბარია თბილისის მცხოვრებთათვის საბანკო სარგებლის შემცირებაზე.

343. 3 „**საშიში არა არის-რა**“ – პასუხობს გიორგი თარხნიშვილი, სათავადაზნაურო ბანკის ერთ-ერთი დირექტორის, ფრთხილ ვარაუდს იმის შესახებ, რომ შესაძლოა 1896 წლის იანვარში, მით უფრო, ივლისში საბანკო სარგებლის შემცირებაზე საუბარი საფრთხის შემცველი იყოს.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1895 წლის 20 მაისი (გვ. 343)

წყარო: „ივერია.“ 1895 წ. 24 მაისი, №106, გვ. 2-3

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს სამინისტროს მიერ ჩატარებული რევიზიის შედეგები.

343. 11 „**ნუ ეხარბება ბ-ნს მ. მაჩაბელს**“ – სამინისტროს რევიზიის დადებითი დასკვნის მოსმენის შემდეგ კრებამ გადაუხადა ბანკის გამგეობას, რაზედაც მიხეილ მაჩაბელმა განაცხადა, რომ მადლობა ბანკის წევრებს ეკუთვნის და არა გამგეობას. ილია ჭავჭავაძის სიტყვები პასუხი იყო მიხეილ მაჩაბლის ამ გამოსვლაზე.

«გამოსვლა სასამართლოს სხდომაზე თედო სახოკიას

სარჩელთან დაკავშირებით» (გვ. 343)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 92 r. v.

აღწერილობა: თაბახის ფურცლებზე შავი მელნით ნაწერი ვიწრო სვეტად, გვერდის მარცხენა ნაწილში, ნასწორები.

დათარიღება: არტემ ახნაზაროვის სტატია, რომლის გამოც უჩივლა თედო სახოკიამ ილია ჭავჭავაძეს, გამოქვეყნდა 1895 წლის 16 აპრილს. ამავე წლის 25 მაისს „ივერიაში“ დაიბეჭდა ინფორმაცია, რომლიდანაც ჩანს, რომ სახოკიას საჩივარი შეტანილი აქვს, მაგრამ სასამართლოს სხდომა ჯერ არ ჩატარებულა და „მოკლე ხანში“ გაიმართება. ამიტომ, ვფიქრობთ, რომ სხდომაზე გამოსასვლელი სიტყვის ეს ჩანაწერები 1895 წლის მაისში უნდა იყოს გაკეთებული.

343. 17 „изданныя Т. Сахokia“ – ხელნაწერში სახოკიას სახელის ინიციალი „თ“ ქართულად წერია. საუბარია ქართველ საზოგადო მოღვაწეებზე, თედო ტიმოტეს ძე სახოკიაზე.

343. 20 „поэта кн. Акакия Церетели“ – საუბარია ქართველ პოეტზე, აკაკი როსტომის ძე წერეთელზე.

344. 28 „авторъ статьи“ – საუბარია არტემ ახნაზაროვზე, რომელიც გამოეხმაურა ამ ბროშურას.

თვილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო პანკის წივრთა კრება

1896 წლის 21 აპრილი (გვ. 344)

წყარო: „ივერია.“ 1896 წ. 23 აპრილი, №88, გვ. 1-3

შენიშვნა: სხდომაზე განიხილეს, როდის და რა ფორმით ემსჯელათ მინისტრის მოწერილობასა და რევიზორის მოხსენებაზე.

344. 36 „ხსენებულ ქალაქებში“ – საუბარია მინისტრის მოწერილობაზე, რევიზორის მოხსენებაზე სამინისტროს წინაშე და გამგეობის მოხსენებაზე რევიზიის შესახებ.

თვილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო პანკის წივრთა კრება

1896 წლის 22 აპრილი (გვ. 345)

წყარო: „ივერია.“ 1896 წ. 23 აპრილი, №88, გვ. 3

შენიშვნა: კრებამ განიხილა, როდის და რა ფორმით ემსჯელათ მინისტრისა და რევიზორის მიერ გამოგზავნილ დოკუმენტებზე.

345. 7 „მინისტრის ქალაქი, რევიზორის მოხსენება, მაჩაბლის მოხსენება, პასუხი გამგეობისა“ – საუბარია რუსეთის იმპერიის იმუა-

მინდელი ფინანსთა მინისტრის სერგეი ვიტეს მონერილობაზე თბილისის საადგილმამულო ბანკისადმი, ამ ბანკში მოვლინებული რევიზორის – ევსტათი დობეცკის მიერ სამინისტროში წაკითხულ მოხსენებაზე, დობეცკის თბილისიდან გამგზავრების წინ ივანე მაჩაბლის მიერ მისთვის გადაცემულ მოხსენებით ბარათსა და ილია ჭავჭავაძის მიერ ბანკის გამგეობის სახელით გაგზავნილ განმარტებით ბარათზე.

345. 10 „თუ ბ. თავმჯდომარე... ვერ სცნობს შესაძლოთ“ – საუბარია დიმიტრი ივანეს ძე მუსხელიშვილზე, რომელიც თავმჯდომარეობდა ამ კრებას.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1896 წლის 24 აპრილი (გვ. 345)

წყარო: „ივერია“ 1896 წ. №89, 25 აპრილი, გვ. 3

შენიშვნა: კრება მიეძღვნა ფინანსთა მინისტრისა და რევიზორის მიერ გამოგზავნილი დოკუმენტების განხილვას.

345. 17 „თ. ნ. თ. ჩოლოყაშვილმა სთქვა“ – საუბარი უნდა იყოს ნიკოლოზ თადეოზის ძე ჩოლოყაშვილზე.

345. 24 „კეზელმა კი ის წარმოსთქვა“ – საუბარია დავით ივანეს ძე კეზელზე.

345. 27 „მე არ გამიგონია“ – ეხმაურება კრების თავმჯდომარის ნათქვამს იმის შესახებ, რომ მან უკვე მისცა შენიშვნა დავით კეზელს.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1896 წლის 25 აპრილი (გვ. 345)

წყარო: „ივერია“ 1896 წ. №91, 27 აპრილი, გვ. 2-3

შენიშვნა: კრება მიეძღვნა ფინანსთა მინისტრისა და რევიზორის მიერ გამოგზავნილი დოკუმენტების განხილვას.

345. 34 „რაზედ ვილაპარაკოთ?“ – ილია ჭავჭავაძის ეს სიტყვები მოჰყვა კრების თავმჯდომარის მიმართვას ბანკის გამგეობისადმი, თქვენი რიგია და სთქვით, რაც გინდათო.

346. 2-3 „მოხსენება თ. მაჩაბლის“ – საუბარია თავად ივანე მაჩაბელზე.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1896 წლის 27 აპრილი (გვ. 346)

წყარო: გრ. აბაშიძის მიმოხილვა: „ივერია“ 1896 წ. №93, 1 მაისი, გვ. 1-2; №94, 2 მაისი, გვ. 1-2; №95, 4 მაისი, გვ. 2-3; №96, 5 მაისი, გვ. 2-4; №97 8 მაისი, გვ. 2-3.

შენიშვნა: კრებაზე ილია ჭავჭავაძე კითხულობს ფინანსთა მინისტრის პასუხს გამგეობის მიერ აღძრულ შუამდგომლობაზე, განიხილავს რევიზორის იმ შენიშვნებს, რომლებსაც ეყრდნობა მინისტრის დოკუმენტი და განმარტავს მუხლობრივად.

346. 16 „არ შეიძლება კაცმა საქმე ბნელში დასტოვოს დროს მოგებისათვის“ – პასუხს სცემს კრების თავმჯდომარეს, რომელიც მიუთითებს, რომ არ გააგრძელოს სიტყვა და დოკუმენტის ხელმეორედ წაკითხვით არ გააჭიანუროს საქმე.

346. 17-18 „თვით საქმის გადაფურჩეება“ – ამ ფრაზას გამოცემაში ახლავს კომენტარი („კითხულობს მინისტრის ქალაქი: „დარღვევა წესდებისა, რომელიც“)...

346. 22 „ვსთხოვ ბ. თავმჯდომარეს“ – საუბარია დიმიტრი მუსხელიშვილზე.

„რევიზორის მოხსენებისა“ – ფრაზას ახლავს ფრჩხილებში ჩანერილი სიტყვა („კითხულობენ“).

346. 24 „რას უწოდებს რევიზორი“ – იგულისხმება რევიზორი ევსტათი დობეცკი.

347. 14 „არავის არას დროს არავისთვის არ დაუყვედრებია“... – ნაგულისხმევია ივანე მაჩაბელი, რომელიც ამბობს, რომ მას ხშირად საყვედურობენ კერძო აზრის ქონის გამო.

347. 15 „ყველა ერთად ვმოქმედებით?“ – ფრაზას გამოცემაში მოჰყვება ფრჩხილებში ჩასმული სიტყვები: (აგრძობს მინისტრის ქალაქის კითხვას): „დაფასება უძრავ მამულთა“...

348. 11 „განვაგრძობ“ – სიტყვას მოჰყვება ფრჩხილებში ჩასმული ფრაზა: („კითხულობს:“) „სესხის გაცემა ქალაქის უძრავ მამულთა“...

349. 3-4 „სარაჯიშვილისა, ზუბალაშვილისა და ყორღანოვის მამულებზე“ – საუბარია ბანკის მომხმარებლებზე.

350. 31 „სარაჯოვის მამულის შესახებ“ – საუბარი დავით სარაჯიშვილის მამულზე.

350. 33 „ათას მანეთად“ – სიტყვებს ახლავს შენიშვნა, რომ თ. ვლ. მიქელაძემ იკითხა, ვინ დააფასა ეს სახლიო და მიუგეს, რომ პირველად თ. ივანე მაჩაბელმა და კონსტანტინე ფურცელაძემ.

350. 34-35 „ათის წლის შემდეგ, სხვა დამფასებელთა: (ჩერქეზიშვილი და სულხანიშვილი)“ – საუბარია მამულის ღირებულების განმსაზღვრელებზე, დამფასებლებზე – ჩერქეზიშვილსა და სულხანიშვილზე.

351. 5 „მართლაც რომ ბნელი ეფინება“ – ფრაზა მოჰყვება მიხეილ მაჩაბლის კომენტარს, რომ დამფასებლები უნდა გათავისუფლდნენ

პასუხისგებისაგან, რადგან ნამდვილი ინსტრუქცია არ არსებობს და აქ საგანს ბნელი ეფინება.

351. 19 „ზუბალაშვილს გამგეობამ მისცა“... სახელი არ არის მითითებული და ვერ ვიტყვით, რომელ ზუბალაშვილზეა საუბარი.

352. 7 „უნდა თქვენც ერწმუნებოდეთ“... ამ ფრაზას მიმოხილვაში მოსდევს სიტყვები: კითხულობს კვლავ მინისტრის დოკუმენტს: „გარდა ამისა წესდებისა და დამფასებელთა“...

354. 21 „მეხუთე მუხლი მინისტრის ქალაქისა შემდეგია:“ – ამ სიტყვების შემდეგ კითხულობს ამონარიდს: 32 § წესდების წინააღმდეგ გამგეობა აძლევს ნებას“...

352. 22 „აი როგორ ათავებს მინისტრი ამ პუნქტს“ – ამ სიტყვების შემდეგ კითხულობს ამონარიდს: „ამგვარს წეს-რიგს ის შედეგი აქვს, რომ“...

354. 22 „აი, რას ამბობს იგი:“ – ამ სიტყვების შემდეგ კითხულობს ამონარიდს: „უძრავ მამულთა, რომელნიც ბანკსა რჩება“...

358. 11 „სამინისტროს ქალაქის მეექვსე მუხლის განხილვას:“ – ამ სიტყვების შემდეგ კითხულობს ამონარიდს: „6) Западный капиталъ вопреки“.

360. 1 „მეშვიდე მუხლი მინისტრის ქალაქისა რას გვაუწყებს:“ + „7) Делопроизводство и счетоводство банка“.

360. 8-9 „ეს მეშვიდე მუხლი მინისტრის ქალაქისა:“ – ამ სიტყვების შემდეგ კითხულობს ამონარიდს: „წეს-რიგი ანგარიშის წარმოებისა“...

360. 34 „მეტია ჩემთვის ამგვარი წინ-სწრობილი გაფრთხილება“ – პასუხს სცემს კრების თავმჯდომარის დიმიტრი მუსხელაშვილის მითითებას: ნუ დაივინყებს, რომ მინისტრის დოკუმენტის შესახებ საუბრობს და პატივისცემით მოეკიდოს მას.

361. 6 „ნუ თუ თქვენ, ბ. კეზელი, მე უნდა მასწავლიდეთ ზრდილობასა“ – პასუხია დავით კეზელის რეპლიკაზე: „დაუცინებლად, თავად“.

361. 8 „დიაღ, წავიკითხავ, მაგრამ, ვიცი, თქვენ თვითონ არ გიამებათ“ – პასუხს სცემს ოპოზიციის მოთხოვნას, რევიზორის მოხსენებიდან ამოიკითხოს ფრაგმენტი ანგარიშის წარმოების შესახებ.

361. 8-9 „თქვენ თვითონ არ გიამებათ“ ამ ფრაზის შემდეგ კითხულობს შემდეგ ფრაგმენტს რევიზორის მოხსენებიდან: „ყველა იმ წიგნთ, რომელნიც უმთავრესს წიგნებს ჰშველიან“...

361. 10 „ყველა იმ წიგნთ, რომელნიც“ – სიტყვებს გამოცემაში წინ უსწრებს შენიშვნა, რომ კითხულობს შემდეგს ადგილს რევიზორის მოხსენებისას:

361. 33 „**ოპოზიციის საყვარელი ბუგალტერი თ. ფავლენიშვილი**“ – საუბარია დიმიტრი ალექსანდრეს ძე ფავლენიშვილზე.

363. 25 „**საფუძვლად დაედვა ასეთს დასკვნას**“ – ამ ფრაზის შემდეგ კითხულობს ამონარიდს: „ყოველი თითოეული ნაწილი ბალანსისა...“

365. 35-36 „**ვითომ-და, წესდების დარღვევასა.. მოხსენებაში თ. ივ. გ. მაჩაბლისა**“ – საუბარია იმაზე, რომ ილიას მოსაზრების თანახმად, მინისტრის მიერ წესდების დარღვევად მიჩნეული არც ერთი მუხლი არ ემთხვევა ივანე მაჩაბლის მოხსენებაში აღნიშნულ დარღვევებს. გროშიც არ აღმოაჩნდა – ამ სიტყვების შემდეგ მიმოხილვაში არის დარბაზის რეაქციის გამომხატველი მინიშნება (სიცილი)

367. 14 „**დასასრულ სამინისტრო გვეუბნება**“ ამ სიტყვების შემდეგ ისევ კითხულობს ამონარიდს: „1) Означенный отчетъ представить на обсуждение общаго собрания“.

367. 32 „**отступленийъ отъ устава**“ – კორექტურული შეცდომა იყო. ეწერა „**установа**“

370. 20 „**თ. ნ. ორბელიანმა და მისმა აღმატებულებამ დ. ი. მუსხელიაშვილმა. ბანკის გამგეობის მოქმედება ბინიერია**“ – საუბარია იმაზე, რომ ნიკოლოზ ორბელიანისა და დიმიტრი მუსხელიაშვილის გამოსვლები, რომლებშიც უსაშველოდ არის გაზვიადებული მინისტრის მიერ მოცემული შენიშვნები, ვრცელდება პრესის მეშვეობით და ზემოქმედებას ახდენს საზოგადოებრივ აზრზე.

371. 5 „**საკუთარს სინდისს!**“ – სიტყვებს მოსდევს დარბაზის რეაქციის გამომხატველი მინიშნება: „ხანგრძლივი ტაში“

371. 6-7 „**თ. ნ. ორბელიანმა განაცხადა, რომ სიტყვა „ბინიერება“ ვინმარე იმ აზრით**“ – საუბარია ნიკოლოზ ვახტანგის ძე ორბელიანზე, რომელმაც პერიოდულ პრესაში გამოაქვეყნა, ილიას მოსაზრებით, მცდარი შეხედულება, თითქოს ფინანსთა მინისტრის მიერ გამოგზავნილ დოკუმენტში ბანკის მდგომარეობა „უფსკრულის პირას მისულად“, ბანკის გამგეობის საქმიანობა კი „ბინიერებად“ იყოს შეფასებული. წყაროში ორბელიანის სახელის მხოლოდ ინიციალია მითითებული, მაგრამ რამდენადაც ბანკის სხდომებზე აქტიურად გამოდიოდა ნიკოლოზ ვახტანგის ძე ორბელიანი (მაგ.: იხ. „ივერია“, 1895.11 მაისი. №98, გვ.2; 31 მაისი, №111, გვ.3-4), ვფიქრობთ, აქაც ის უნდა იგულისხმებოდეს.

371. 11 „**ყავა დალიეო.**“ – ამ სიტყვებს მოჰყვება დარბაზის რეაქციის გამომხატველი სიტყვა: „სიცილი“.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1896 წლის 28 აპრილი ()

წყარო: „ივერია“, გრ. აბაშიძე, „ტფილისის გუბერნიის სათავადაზნაურო საადგილ მამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება“. 1896 წ. 10 მაისი, №99, გვ. 1-2.

შენიშვნა: კრებაზე უნდა განეხილათ ფინანსთა მინისტრის მიერ გამოგზავნილი დოკუმენტი, მაგრამ ძირითადი ნაწილი დაეთმო ილია ჭავჭავაძესა და ივანე მაჩაბელს შორის წინა დღეს მომხდარი გაუგებრობის გარკვევას.

371. 28 „თ. ნ. ორბელიანი იმოდენად წინდახედული იყო გუშინდელ შემთხვევის შესახებ“ – საუბარია ნიკოლოზ ორბელიანზე, რომელმაც ივანე მაჩაბლის არასაკადრისი ეპითეტიც მოხსენიებისთვის ილია ჭავჭავაძისგან ბოდიშის მოხდა მოითხოვა.

372. 5 „რომლითაც მან თავმჯდომარეს კრებისას მიმართა“ – ნაგულისხმევია კრების თავმჯდომარე დიმიტრი ივანეს ძე მუსხელიშვილი.

372. 8-9 „ასე იყო თუ არა, თქვენო აღმატებულებავ?“ – მიმართავს კრების თავმჯდომარეს დიმიტრი ივანეს ძე მუსხელიშვილს, როგორც წინა დღეს მასა და ივანე მაჩაბელს შორის უთანხმოების შემსწრეს.

372. 10 „ვსთქვი მე სიტყვა „დანოსჩიკი“?“ – მხედველობაში აქვს ნიკოლოზ ორბელიანის ბრალდება იმის შესახებ, თითქოს მან ივანე მაჩაბელს „დამსმენი“ უწოდა.

372. 8 „და არა ის.“ – ამ სიტყვებით მიმართავს სხდომის თავმჯდომარეს.

372. 12 „თუ მართლა თ. მაჩაბელს „დანოსჩიკი“ დაუძახაო“ – ნაგულისხმევია ივანე მაჩაბელი და მოხმობილია ნიკოლოზ ორბელიანის ნათქვამი.

372. 13 „დაე, ჩასწერონ ოქმში და დამასმინონ სადაც ჯერ არს, მით უმეტეს, რომ გზა ამისათვის უკვე გაკვერილია მეთქი“ – გულისხმობს იმას, რომ დასმენა ივანე მაჩაბლისთვის უჩვეულო არ იქნებოდა.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება

1896 წლის 28 8 მაისი (გვ. 372)

წყარო: „ივერია“, გრ. აბაშიძე, „ტფილისის გუბერნიის სათავადაზნაურო საადგილ მამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება“. 1896 წ. 10 მაისი, №99, გვ. 2.

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს 1892 წლის 30 აგვისტოდან 1903 წლის 29 აგვისტომდე რუსეთის იმპერიის ფინანსთა მინისტრის – სერგეი იულის ძე ვიტეს მიმართვა.

372. 20 „აქ შეიღს მაისს მ. მაჩაბელი შეეხო...“ – ვფიქრობთ, აქ ინიციალი შეცდომით უნდა იყოს და უნდა იგულისხმებოდეს ივანე მაჩაბლის გამოსვლა 7 მაისის სხდომაზე. თავმჯდომარემ ილია ჭავჭავაძეს წინადადება არ დაამთავრებინა, მაგაზე ლაპარაკის ნებას ვერ მოგცემთ, პირდაპირ საქმეს შეუდექითო.

372. 31 „როგორც ზოგიერთები თხოულობენ“ – ტექსტში დაზუსტებით არ არის მითითებული, მინისტრის საბუთის განხილვას ვინ ემხრობოდა და ვინ – არა. „ამის შესახებ სხვა-და-სხვა აზრი გამოიტყვა, ზოგი იმ აზრისა იყვნენ, რომ კომისია ამოვირჩიოთ და იმას მივანდოთ ამისი განხილვა და განსჯაო და ზოგი კი ამტკიცებდა, რომ მინისტრის ქალაქს ჩვენ ვერ განვიხილავთ ამ კრებაშიო – ვკითხულობთ „ივერიაში“.

372. 31-32 „მინისტრი ბრძანებს დაუყოვნებლივ შევასრულოთ“ – ნაგულისხმევია ფინანსთა მინისტრი სერგეი ვიტე.

372. 32 „ეს საგანი ვერ“ – ამ სიტყვების შემდეგ გაზეთი დაზიანებულია და სიტყვები არ იკითხება.

372. 32 „კრების თავმჯდომარისაგან“ – ნაგულისხმევია კრების თავმჯდომარე დიმიტრი ივანეს ძე მუსხელიშვილი.

372. 36 „შევუდგეთ მორიგ საგნებს.“ – ამ ფრაზის შემდეგ თავმჯდომარე აწყვეტინებს და მიუთითებს, რომ მოკლედ ილაპარაკოს.

373. 4-5 „მე ჩემი ბ-ნ თავმჯდომარის პირუთვნელობის მფარველობის ქვეშ დავაყენე“ – გულისხმობს კრების თავმჯდომარეს დიმიტრი ივანეს ძე მუსხელიშვილს, რომლის პირუთვნელობას, ამ საკითხთან მიმართებით, ეჭვქვეშ აყენებს.

373. 7 „იმედი მფარველობისა“ – ამ სიტყვების შემდეგ მიმომხილველი აღწერს დარბაზის რეაქციას: (საშინელი ყვირილია: მიეცით სიტყვა ჭავჭავაძეს!) და აღნიშნავს, რომ, მიუხედავად ამისა, მას სიტყვას არ აძლევენ, ხალხი ამის გამო უკმაყოფილებას გამოხატავს და ყვირის. გაბრაზებული თავმჯდომარე აცხადებს, რომ სხდომას წყვეტს და არ განაახლებს, სანამ არ დაემორჩილებიან.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო განკის წევრთა კრება

1896 წლის 9 მაისი (გვ. 373)

წყარო: „ივერია“, „თავადაზნაურთა ბანკის კრება“. 1896 წ. 11 მაისი, №100, გვ. 1-2

შენიშვნა: კრებაზე გააგრძელეს საუბარი რევიზიის შედეგებსა და მინისტრის წერილზე.

373. 12 „სანამდის ჯაბადარი რაიმეს მოახსენებდა“ – ამ სიტყვების წინ ჯაბადარმა კრებას მიმართა, რომ რევიზორის მოხსენების ის მუხლები მიიღოს მხედველობაში, რომელიც წესდების დარღვევას ეხება და სანამ ის ამას იტყოდა, კრების თავმჯდომარემ – დიმიტრი მუსხელიშვილმა თქვა: „ერთი ჩვენი კრების ღირსეული წევრი, კაცი მომზადებული, ნასწავლი და ნიჭიერი ეს მეორედ ლაპარაკობს და თქვენ არ აცლით თავისი სასარგებლო აზრი წარმოთქვას“.

373. 15 „თქვენის წყალობით არაფერი!“ – როდესაც ილია ჭავჭავაძემ მოითხოვა, ოქმში შეეტანათ, როგორი რეკომენდაცია გაუკეთა სხდომის თავმჯდომარემ ჯაბადარს, თავმჯდომარემ ჰკითხა, სხვა არაფერი შევიტანო ოქმშიო? და ეს სიტყვები მწერალმა ამას მოაყოლა.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილგაფულო განკის წევრთა კრება

1897 წლის 23 იანვარი (გვ. 373)

წყარო: „ივერიის“, „ტფილისის გუბერნიის თავადაზნაურთა საგანგებო კრება“,

1897 წ. 25 იანვარი №8, გვ. 2-3; 26 იანვარი, №9, გვ. 2-3 (A); „ცნობის ფურცელი“, 1897 წ. 24 იანვარი, №94, გვ. 2 (B).

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს სოფელ ოძისში ზაქარია ერისთავისეულ მამულში სამეურნეო სკოლის დაარსების საკითხი. ანგარიში გამოქვეყნებული იყო 24 იანვრის ნომერშიც, მაგრამ გამომსვლელთა სიტყვების ხარვეზით დაბეჭდვისა და ზოგიერთ შემთხვევაში გამოტოვების გამო, „ივერიის“ 25 იანვრის №8-ში ხელახლა გამოქვეყნდა თავადაზნაურთა საგანგებო კრების ანგარიში და ძირითად ტექსტად მას წარმოვადგენთ. ამ სხდომის ანგარიში დაიბეჭდა „ცნობის ფურცელშიც“. აქ არის „ივერიის“ პუბლიკაციისგან განსხვავებული გამოსვლებიც. ამიტომ ამ მასალას, შედარებისთვის, წარმოვადგენთ სამეცნიერო აპარატში B ვარიანტად.

373. 1-2 „თქვენი საჩივარი, რომელიც დღეს სამინისტროში გასარჩევად“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება ნიკოლოზ ვახტანგის ძე ორბელიანის მიერ ფინანსთა სამინისტროში გაგზავნილი საჩივარი თბილისის ბანკთან დაკავშირებით.

374. 1 „ბ-ნმა მინისტრმა“ – იგულისხმება რუსეთის იმპერიის ფინანსთა მინისტრი სერგეი ვიტე.

375. 26 „მე ეგ არ მომიხსენებია“ – ეხმაურება თავისივე ნათქვამის გუბერნიის მარშლის, კონსტანტინე ივანეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელის მიერ მოყვანილ პერიფრაზს, თ. ილია ჭავჭავაძემ სთქვა, რომ ბანკს ფულია არა აქვსო...

375. 29 „მადლობას მოგახსენებთ, მე არ შემიძლიან კამიტეტში მონაწილეობა მივიღო“ – საუბარია გუბერნიის მარშლის, კონსტანტინე ივანეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელის გადანყვეტილებაზე, ოდისის სკოლის საკითხთან დაკავშირებით შექმნან საგანგებო კომიტეტი ზაქარია ერისთავის თავმჯდომარეობით და ილია ჭავჭავაძის მონაწილეობით.

376. 8 „მე მარტო ჩამოვდივარ ამისათვის მამულს ხუთი ათასის თუმნის ღირებულებისასაო“ – მხედველობაში აქვს ზაქარია ერისთავის გადანყვეტილება, რომელსაც სურს სამეურნეო სკოლის დასაარსებლად საკუთარი მამული შესწიროს ბანკს.

376. 10 „მადლობის მაგიერად რა პასუხს ვაძლევთ? Невыгодно-о!“ – ნაგულისხმევია ბანკის წევრთა საორჭოფო მიდგომა ზაქარია ერისთავის პირობისადმი, რომლის თანახმადაც ის ბანკს უთმობს საკუთარ მამულს იქ სამეურნეო სკოლის დასაარსებლად. ბანკის წევრები შიშობენ, რომ ვერ მოიძიებენ ოდისის სკოლის გასამართავად და შესაძინარჩუნებლად საჭირო სტაბილურ მატერიალურ წყაროს და ზაქარია ერისთავის შემოთავაზებას „არამომგებიანს“ უწოდებენ.

376. 36 „მაგას რაღა კამიტეტი უნდა?“ – საუბარია საგანგებო კომიტეტზე, რომელსაც უნდა განეხილა ზაქარია ერისთავის მამულში სკოლის დაარსების საკითხი. პასუხი მოჰყვა რეპლიკას: „მაგ საქმეს გამორაკვევს კომიტეტი“.

376. 36-37 „მკვდარი საქმე გავაცოცხლოთ“ – ილია ჭავჭავაძე გულისხმობს იმას, რომ ათი წლით ადრე თავადაზნაურობა აპირებდა გამოეყო თანხა მსგავსი საჭიროებებისთვის და შეადგინა დოკუმენტი, რომლისთვისაც შემდეგ მსვლელობა არ მიუწყიათ.

В ვარიანტი:

გამოსვლა 1: სახლი გვაძლევს 10-12 ათას მანათს წელიწადში, ამას გარდა არის ბანკის თანხებში თანხა სამეურნეო საჭიროებისათვის. ყველა ეს ფულები მოვანხმართ თავ. ზაქარიასაგან მოცემულ მამულში სკოლის დაარსებას... ისა სჯობია, რომ სახლს ჯერ ვალი ედოს, რადგან ვალსაც ყოფნის იმის შემოსავალი და კიდევ რჩება, ვინემ საჩუქარზედ უარი ვსთქვათ და სკოლა დავკარგოთ.

გამოსვლა 2: 46 ათასი მანათი გვეჭირება თავდაპირველი ხარჯისათვის – ვინ დაგვიშლის, რომ რაც შემოსავალი გვაქვს, იგი დავხ-

არჯოთ. მაგალ. ყოველ წელიწადს დაჯიჯიჯოთ 12-16 ათასი მანათი, ოთხ წელიწადში საქმეს გავმართავთ და სკოლაც მაშინ გავხსნათ.

გამოსვლა 3: თავად-აზნაურობას მოესხენება, რომ მოგება და წაგება ტყუილები არიან... განა შემოიძლიან ახლა ვსთქვა, რომ ყოველთვის მოგება გვექნება და ქვეყანას ავაშენებთ. შეიძლება ომი ასტყედეს, საქმეები ცუდათ წავა და არა დაგვრჩება რა... ამას გარდა თვითონ ჩვენი ზოგიერთნი თავადაზნაურნი ცდილობენ, რომ ბანკის მოქმედება შემცირდეს – ესა სჩანს სამინისტროში მიწერილ ქაღალდებიდან, და რაკი მოქმედება შემცირდება, შემოსავალიც იკლებს. თქვენ თვითონ ტაშს უკრავთ ამისთანა მოქმედებას და მევე მეკითხებით, რომ რას მივსცემთ ამ სკოლას... რასაკვირველია, თუ კი რომ გვექნება, უარს ვერ ვეტყვით და არც სათქმელია, მივსცეთ; მაგრამ გვექნება კი რამ? ამის თავდები მე არა ვარ... უნდა სხვა სახსარიც მოვიგონოთ რამ ამ საქმის საშველად; რატომ ის თავად-აზნაურობის განაჩენი არა სრულდება, ის განაჩენი, რომელიც ფულების განერვას შეეხება... უნდა მოვაგონოთ ის განაჩენი თავად აზნაურობას, გამოვიღოთ თანხა და მაშინ, ლაპარაკიც, არ უნდა ყველაფერი გაკეთდება.

გამოსვლა 4: მე მგონია აჯობებს, ამოვირჩიოთ კომიტეტი, რომელმაც გამოძებნოს სახსარი და საშვალეება, თუ როგორ დაარსდეს ეს სკოლა...

თბილისის სამეურნეო-საკრედიტო საზოგადოების კრება

1897 წლის 23 მარტი (გვ. 377)

წყარო: „ივერია“, „ტფილისის სამეურნეო-საკრედიტო საზოგადოების წლისთავის კრება“, 1897 წ. 27 მარტი, №58, გვ. 2-3; 28 მარტი, №59, გვ. 2-3 (A); „ცნობის ფურცელი“, 1897 წ. 24 მარტი, №152, გვ. 2 (B).

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს წმინდა მოგებისა და სათადარიგო თავნის გაზრდის საკითხი. ამ კრების ანგარიში გამოქვეყნდა „ცნობის ფურცელშიც“, რომელსაც შედარებისთვის, წარმოვადგენთ სამეცნიერო აპარატში B ვარიანტად.

377. 3 „ბ-ნ სავანელის მიერ თქმული საყურადღებოა“ — სავანელის სახელი წყაროში არ არის მითითებული და მისი იდენტიფიცირება ვერ ხერხდება. კრებაზე მან დასვა კითხვა, სავალდებულო იქნება თუ არა ბანკის ყოველი წევრისთვის სათადარიგო თავნის გასაზრდელად კრედიტის თანხიდან დამატებითი ათი პროცენტის შეტანა.

377. 18 „ბ-ნ პ. რ. ყიფიანის აზრს მე ვეთანხმები მარტო იმაში, რომ... კანონიერი არ არის“ — საუბარია პავლე როსტომის ძე ყიფიანის

მოსაზრებაზე იმის თაობაზე, რომ უსაფუძვლოა ვერსია სათადარიგო თავნის გასაზრდელად საკრედიტო გადასახადის ყოველწლიურად ათი პროცენტით გაზრდის შესახებ. ამის სანაცვლოდ მან შესთავაზა ბანკიდან გასესხებული ფულის სარგებლის ერთი პროცენტით გაზრდა.

377. 27 „მართალია, მაგრამ ნუ გავინყდებით“ – ეს სიტყვები ილია ჭავჭავაძემ მოაყოლა პავლე ყიფიანის განცხადებას, რომ წესდების მიხედვით საჭიროა არანაკლებ 10 პროცენტის გადადება, რაც არ გამოიციხავს მეტის გადადებას.

378. 9 „ვეთანხმები ბ-ნ-ს კობიაშვილს“ – საუბარია იმაზე, რომ ალექსანდრე კობიაშვილმა საერთოდ უარყო სათადარიგო თავნის საჭიროება.

378. 12 „თუ ეგ სადმე მომხდარა“ – ნაგულისხმევია კ. მიქელაძის მიერ გამოთქმული მოსაზრება: მიუხედავად იმისა, რომ საზოგადოების წესდებაში მხოლოდ მითითებული გზითაა შესაძლებელი სათადარიგო თავნის დადგენა, ყოფილა შემთხვევები, როდესაც მსგავს საკრედიტო დაწესებულებებს საკრედიტო თავნი სხვა გზითაც აუღიათ.

378. 24 „არავითარის საბუთის და მიზეზის მოსმენა არ მინდა“ – ილია ჭავჭავაძე გულისხმობს წინა მომხსენებლის მოთხოვნას, რომ საზოგადოების იმ თხუთმეტ წევრს, რომლებიც წერილობით ითხოვდნენ გამგეობის წევრების: მიქელაძის, საგინაშვილის, თულაშვილისა და ხიზანიშვილის გადაყენებას, თავიანთი მოთხოვნა დაესაბუთებინათ.

378. 27 „თხოვნაზე სხვათა შორის ხელი უწერია იმისთანა კაცსაც... ბ-ნი კეზელია“ – საუბარია კრების თხუთმეტი წევრის დაუსაბუთებელ მოთხოვნაზე, ხელახლა აირჩიონ გამგეობის ოთხივე წევრი და მის ერთ-ერთ ხელისმომწერზე – დავით კეზელზე. ილია ჭავჭავაძის ამ სიტყვებს დარბაზში მოჰყვა ხმაური, ტაშის კვრა და ძახილი: „მართალია, მართალი!“.

378. 29 „შებლალულია ბ-ნი კეზელი თუ არა“ – ეს სიტყვები მოჰყვა დავით კეზელის რეპლიკას, რომ ის ქართველი აზნაურია და ჯერ არაფრით არის შებლალული და ილია ჭავჭავაძემ თავისი სიტყვებით გააუპატიურა არა მხოლოდ ის, არამედ მთელი კრება.

378. 33 „გაგვიუპატიურა ოთხი ჩვენ მიერ ამორჩეული კაცი“ – იგულისხმება გამგეობის წევრები: მიქელაძე, თულაშვილი, საგინაშვილი და ხიზანიშვილი, რომელთა გადაყენებასაც ითხოვდნენ დავით კეზელი და საზოგადოების კიდევ 14 წევრი.

379. 29 „**დალით დასდალავს...**“ – სიტყვებს მოჰყვება კრების მონაწილეთა ხმაური და შეძახილები: „მართალია, მართალია!“ თავმჯდომარემ კი 5 წუთით შეწყვიტა კრება.

ბ ვარიანტი:

გამოსვლა 1: კრებას არა აქვს უფლება რაიმე ზომები შემოიღოს სათადარიგო თანხის შედგენის თაობაზე, რადგან ჩვენს „ნესდებაში“ მხოლოდ ერთი საშუალებაა ნაჩვენები წმინდა მოგების მოხმარებისა და განაწილებისა; ამისათვის, თუ ბანკის „ნესდება“ არ შეეცვალა, ისე ჩვენი განაჩენი უკანონო იქნება და, მაშასადამე არც, ნევრთათვის იქმნება სავალდებულო. ყოველ შემთხვევაში მე ვეთანხმები პ. რ. ყიფიანის აზრს თანხის შედგენის წეს-რიგის შესახებ.

გამოსვლა 2: პ. რ. ყიფიანს უსაფუძვლოდ მოჰყავს ნესდების მე-90 მუხლი. კრებას არა აქვს უფლება განიხილოს ეგ საგანი. ნესდების ძალით ჩვენ არ შეგვიძლიან ეს უკანონობა ჩავიდინოთ.

„მე ვეთანხმები პ. რ. ყიფიანის აზრს თანხის შედგენის წეს-რიგის შესახებ“ – იგულისხმება პავლე როსტომის ძე ყიფიანის გამოსვლა სათადარიგო თანხის დაკომპლექტებასთან დაკავშირებით, რომელშიც ის ურჩევს კრებას, ამ საქმეში იხელმძღვანელონ თბილისის საურთიერთო ნდობის საზოგადოებაში დამკვიდრებული პრინციპებით.

„ნესდების ძალით ჩვენ არ შეგვიძლიან ეს უკანონობა ჩავიდინოთ“ – იგულისხმება წმინდა მოგებიდან არა ნაკლებ ერთი მეათედი ნაწილის სათადარიგო თანხად ჩარიცხვის ვალდებულება.

თბილისის სათავადაზნაურო სააღვრილაშულო პანკის წევრთა კრება

1897 წლის 31 მაისი (გვ. 380)

წყარო: „ივერია“, „ტფილისის გუბერნიის თავად-აზნაურთა კრება“, 1897 წ. 4 ივნისი, №107, გვ. 2-3

შენიშვნა: კრებაზე შეეხნენ ოძისში სკოლის დაარსების საკითხს.

380. 4 **„ეს შუამდგომლობა იმიტომ არ იქნა შეწყნარებული, რომ...“** – საუბარია თბილისის თავად-აზნაურთა შუამდგომლობაზე უმაღლესი მთავრობის წინაშე სკოლის სასარგებლოდ თანხის გამოყოფის შესახებ.

<საქართველოს ეკლესიის ეგზარქოსის მისასალმებელი

სიტყვა> (გვ. 380)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 93 r. v., 94 r.

აღწერილობა: თაბახის ფურცლებზე შავი მელნით ნაწერი გვერდის მარცხენა მხარეს და ნასწორები.

დათარილება: ტექსტის შინაარსიდან გამომდინარე, ეს უნდა იყოს სიტყვა, მიმართული რუსეთიდან ჩამოსული უმაღლესი სასულიერო იერარქისადმი, ეგზარქოსისადმი. რამდენადაც პერიოდული გამოცემებიდან ცნობილია, რომ ილია ჭავჭავაძე 1898 წლის 28 მარტს მცხეთაში შეხვდა საქართველოს ეგზარქოსად იმხანად ახალდანიშნულ ფლავიანეს, ვფიქრობთ, ეს ჩანაწერები გაკეთებული უნდა იყოს მისი მისასალმებელი სიტყვისთვის.

380. 13 „во главѣ своего предводителя“ – 1894-1900 წლებში თბილისის თავადაზნაურობის წინამძღოლი იყო კონსტანტინე ივანეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი.

380. 14 „привѣтствовать ваше прибытіе“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება საქართველოს ეგზარქოსი ფლავიანე გოროდეცკი.

380. 20 „Государя Императора“ – 1898 წელს რუსეთის იმპერატორი იყო ნიკოლოზ II.

381. 7 „божественнаго искупителя“ – ტექსტში მექანიკური შეცდომაა, წერია „божественнаго искупителя“.

381. 34 „хоругви Христа“ – საუბარია ბაირალზე მაცხოვრის გამოსახულებით.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება

1898 წლის 19 აპრილი (გვ. 382)

წყარო: „ცნობის ფურცელი“, 1898 წ. 21 აპრილი, №512, გვ. 4;

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს გამგეობის მოხსენება ბანკის წლიური საქმიანობის ანგარიშის შესახებ, იმსჯელეს იმაზე, თუ როგორ გადანაწილებულიყო ბანკის მოგება სათავადაზნაურო სკოლას, თელავის წმინდა ნინოს საქალებო სასწავლებელსა და ქართულ დრამატულ საზოგადოებას შორის.

382. 11 „მოკლე ვადიანი სესხის გასაცემი თანხა“ – ამ სიტყვებს ილია ჭავჭავაძე კითხულობს გამგეობის ანგარიშიდან, რადგან კრების ერთ-ერთმა წევრმა – ალექსანდრე კობიაშვილმა განაცხადა, ანგარიში ხარვეზიანად არის შედგენილი და იქ საერთოდ არ არის ნაჩვენები თანხა, რომლიდანაც გაიცემა მოკლევადიანი სესხიო.

382. 15 „ბ-ნ ა. ი. კობიაშვილის სურვილს რომ დავადგეთ“ – იგულისხმება ალექსანდრე კობიაშვილის სურვილი იმის თაობაზე, რომ ანგარიშში დაწვრილებით იყოს ახსნილი, თუ რომელი წყაროებიდან გაიცემა მოკლევადიანი სესხები.

382. 20-21 „რევიზორის თანახმად“ – იგულისხმება რევიზორ ევსტათი დობეცკის მიერ შედგენილი სარევიზიო აქტი.

382. 22 „ეგ ახირებულია“ – ეს გამოსვლა მოჰყვა ალექსანდრე კობიაშვილის სიტყვებს, რომ არ შეიძლება სათავადარსიგო თანხის სარგებელი წმინდა მოგებად აღინიშნოს ანგარიშის წიგნებში.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება

1898 წლის 20 აპრილი (გვ. 382)

წყარო: „ცნობის ფურცელი“, 1898 წ. 22 აპრილი, №513, გვ. 2-3;

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს თბილისის სათავადაზნაურო ბანკის ზედამხედველი კომიტეტის თავმჯდომარის – კონსტანტინე მამაცაშვილის პეტერბურგში გამგზავრების მიზეზები და შედეგები.

382. 34 „ოფიციალურად ვერ არც სახელმწიფო რჩევის გადაწყვეტილება“ – ფრაზას წინ უძღვის თავად შალიკაშვილის შენიშვნა იმის თაობაზე, რომ მამაცაშვილს დაუგვიანია, რადგან წარმომადგენლობის შემოღების საკითხი მის ჩასვლამდე გადაუწყვეტიათ.

383. 1 „ჩვენი შუამდგომლობა, გარდა წარმომადგენლობისა, შეწყნარებულია“ – იგულისხმება პეტერბურგში განხილული სხვა საკითხები – მოკლევადიანი სესხის გაცემა აგარაკებზე, გირავნობის ფურცლების კონვერსია და ქალაქის მამულების დაფასების საქმეში ცვლილების შეტანა.

383. 2 „რაც შეეხება საყვედურს ბ. მამაცაშვილი გვიან წავიდაო“ – ეს საყვედური წინა მომხსენებელმა შალიკაშვილმა იმის გამო გამოთქვა, რომ, მისი აზრით, პეტერბურგში ვერ გადაწყდა ბანკისთვის უმთავრესი – წარმომადგენლობის საკითხი.

383. 6 „სრულიად კანონიერი მოთხოვნა“ – ფრაზა ეხება საპენსიო სალაროსთვის წლიურად 5000 მანეთის გაღების საკითხს და თავად შალიკაშვილის კანონიერ მოთხოვნას, იცოდეს ამ თანხის ასავალ-დასავალი.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება

1898 წლის 21 აპრილი (გვ. 383)

წყარო: „ცნობის ფურცელი“, 1898 წ. 23 აპრილი, №514, გვ. 3-4;

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს ბანკის მოგების განკარგვის საკითხი. იმსჯელეს, როგორ გადანაწილებულიყო თანხა სათავადაზნაურო სკოლას, დრამატულ საზოგადოებასა და თელავის წმინდა ნინოს სასწავლებელს შორის.

383. 19 „სკოლის ხარჯთაღრიცხვის მოსმენა ჩვენ არას გვიშველის“ – ეხმიანება თავად იოსებ შალიკაშვილის მოთხოვნას, თავდაპირველად განიხილონ სათავადაზნაურო სკოლის ხარჯთაღრიცხვა.

**თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის
რწმუნებულთა მორიგი კრება**

1901 წლის 22-23 მაისი (გვ. 383)

წყარო: „ცნობის ფურცელი.“ 1901 წ. 23 მაისი, №1472, გვ. 1; 24 მაისი, №1473, გვ. 1-2;

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს და დამტკიცეს ბანკის გამგეობის მიერ შედგენილი 1900 წლის ანგარიში. მსჯელობისას განსაკუთრებით ყურადღება გამახვილდა მოკლევადიანი სესხების გაცემის პირობებზე.

383. 25-26 „ყოფილს... ზარალი.“ – გამოსვლა პასუხია ექიმ გაბაშვილის კითხვაზე „ანგარიშში ნახსენებია ბაქოს სააგენტოს 6,000 მან. ზარალი; შეგვატყობინეთ, ეს რა ზარალია?“

383. 29-30 „თუ რამდენად უხერხულია ამ შემთხვევაში ბ. თულაშვილის, ...თავმჯდომარეობა“ – ნაგულისხმევია ი. გ. თულაშვილის მდგომარეობა, რომელიც, როგორც ბანკის რწმუნებულთა ამ კრების თავმჯდომარე, თავს უხერხულად გრძნობს იმის გამო, რომ, პარალელურად, როგორც ზედამხედველი კომიტეტის წევრი, უფლებამოსილია, იმსჯელოს არაერთ საკითხზე, რაც თავმჯდომარეობასთან შეუთავსებლად მიაჩნია.

383. 32 „თავ. ჩოლოყაშვილმა“ – ტექსტიდან არ ჩანს, რომელ ჩოლოყაშვილზეა საუბარი.

384. 7 „თავ. მიქელაძე ამბობს“ – ნაგულისხმევია თავად ვლადიმერ მიქელაძის მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ მოკლევადიანი სესხების გასაცემი ფონდის შესადგენად აუცილებელია, სათადარიგო თანხის წლიურ მოგებას დაემატოს სხვა თანხა, რომელშიც ის მოიაზრებს ხაზინისთვის გადახდილ სამრეწველო გადასახადს.

384. 16 „არასოდეს არ ყოფილა შემთხვევა“ – გამოსვლას უძღვის ნიკოლოზ ხუდადოვის თხოვნა ილია ჭავჭავაძისადმი, ახსნას, რა მოთხოვნები არსებობს მოკლევადიანი სესხების მისაღებად.

**თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის
რწმუნებულთა საზოგადო კრება**

1901 წლის 25 მაისი (გვ. 384)

წყარო: „ცნობის ფურცელი.“ 1901 წ. 27 მაისი, №1476, გვ. 1-2;

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს ბანკის 1901 წლის დასაწყისის ხარჯთაღრიცხვასთან დაკავშირებული საკითხები.

384. 30-31 „როდესაც ბანკის გამგეობამ გარდასწყვიტა ...1000 მან დრამატულს საზოგადოებას არ მისცემოდა“ – გამოსვლაში საუბარია იმ გარემოებაზე, რომ ბანკის თანხის „საზოგადო საჭიროებებისთვის“ გადანაწილების ორი ვარიანტი არსებობდა: ზედამხედველი კომიტეტისა, რომელშიც 1000 მანეთი დრამატული საზოგადოებისთვის იყო გათვალისწინებული და ბანკის გამგეობისა, რომელშიც ამ მიმართულებით თანხა არ იდო. ილია ჭავჭავაძემ, როგორც ბანკის გამგეობის თავმჯდომარემ, თავის გამოსვლაში დრამატული საზოგადოების დაუფინანსებლობის ფაქტს სრულიად განსხვავებული განმარტება მისცა.

სასოფლო-სამეურნეო საზოგადოების წევრთა კრება

1902 წლის 10 დეკემბერი (გვ. 385)

წყარო: „ივერია“, „სამეურნეო საზოგადოების კრება“, 1902 წ. 13 დეკემბერი, №267, გვ. 2

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს ვლადიმერ მიქელაძის პროექტი წვრილი კრედიტის გაცემის შესახებ.

385. 23 „შულცე დელიჩის მიერ დაარსებულ საკრედიტო დანესებულებათ“ – საუბარია გერმანელ ეკონომისტსა და პოლიტიკოს გერმან შულცე-დელიჩზე.

385. 26 „პაებისაგან შემოსულ თანხაზე“ – ფასიანი ქალაქი, რომელიც ადასტურებს მფლობელის წილს გარკვეულ საკუთრებაზე.

385. 31 „რაფაიზენი ფიქრობს“ – საუბარია ფრიდრიხ ვილჰელმ რაიფაიზენზე, რომელიც შულჩე-დელიჩთან ერთად აარსებდა კოოპერატივებს.

385. 13 „ექიმი გააზის საკრედიტო დანესებულებათ“ – საუბარია გერმანიაში კოოპერატივების კიდევ ერთ ფუძემდებელზე, კარლ ფრიდრიხ ვილჰელმ ჰაასზე.

385. 35 „თ. ვლ. მიქელაძემ-კი უმთავრეს ფაქტორებს სრულიად ყურადღება არ მიაქცია“ – საუბარია ვლადიმერ მიქელაძეზე, რომლის მოსაზრების თანახმადაც, მცირე კრედიტებისთვის ფულადი ფონდის შექმნაზე უნდა იზრუნოს მთავრობამ. ამ თანხამ რომ ნამდვილად მოაგვაროს ხალხის საჭიროებები, ის განსაკარგავად საგლეხო საქმეთა მმართველობის წევრების, მომრიგებელი შუამავლების, მაზრის უფროსებისგან შემდგარ „მცირე კრედიტის მომწესრიგებელ კომიტეტს“ უნდა გადაეცეს.

385. 36-37 „თ-დი მიქელაძე ბიუროკრატიულ წეს-წყობილებაზედ გვითითებს ხელს“ – გულისხმობს ვლადიმერ მიქელაძის მოსაზრებას მცირე კრედიტებისთვის ფონდის არა ცოცხალი თვითმოქმედების გზით, არამედ ხელოვნურად, მთავრობის მატერიალური დახმარების საშუალებით ფორმირების შესახებ.

Докладъ объ увеличеніи состава оцѣночной Коммисіи еще двумя членами (გვ. 387)

ავტოგრაფი: С, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 148г.v. 150г.v. (A);
С, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №210, 5 г., 6 г. (B).

აღწერილობა: А ტექსტი შავი მელნით ვინრო სვეტად არის ნაწერი თაბახის ფურცლებზე და საკმაოდ ნასწორებია. ასევეა В წყაროც, რომელიც ტექსტის ერთ ეპიზოდზე მუშაობის პროცესს ასახავს.

დათარილება: რამდენადაც ცნობილია, რომ თბილისის სათავადაზნაურო-საადგილმამულო ბანკის კრებაზე მამულების შემფასებელთათვის კიდევ ორი წევრის დამატებასთან დაკავშირებით ილია ჭავჭავაძე სიტყვით გამოვიდა 1903 წლის 30 აპრილს, ეს ტექსტი მანამდე უნდა იყოს დაწერილი.

387. 14 „Д. Журули“ – სავარაუდოდ, საუბარია დურმიშხან ჟურულზე.
В წყარო:

А потому и принимая въ соображеніе: 1) что учрежденіе въ Батумѣ и Эривани агентуръ подобно бакинской будетъ обходится банку ежегодно болѣе 10 000 руб. 2^ю) что опредѣльные агенты въ продолженіи времени отъ Іюля 1901 г. до Марта 1903 г. стоили банку свыше 6 000 руб., 3^ю)

* * *

А потому и принимая во вниманіе: 1^ю что уета учрежденіе въ Батумѣ и въ Эривани агентуръ на подобіе бакинской будетъ обходится банку, ежегодно не менѣе 10 000 руб. и 2^ю что отдѣльные агенты въ продоженіи времени отъ 1901 г. до М 22го Марта 1903 г. стоили банку болѣе чѣмъ 6500 не менѣе 6500 руб., правленіе банка полагаетъ: въ видахъ сохраненія экономіи въ расходахъ и большей цѣлесообразности въ достиженіи желаемого предложить собранію уполномоченныхъ усилить составъ оцѣночной Коммисіи еще двумя именами, одному изъ коихъ мѣстомъ постояннаго пр служенія назначить Батумъ, а другому Эриванъ возложивъ на нихъ всѣ права и обязанности агента банка, а равно и производство оцѣночныхъ дѣйствій первой въ въ районахъ ихъ служенія в передъ въ районахъ ихъ служенія, а всѣхъ нынѣ дѣйствующихъ агентовъ устранить.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო განკარგვის ნაწილის ნაწილი

1903 წლის 30 აპრილი (გვ. 389)

წყარო: „ცნობის ფურცელი“, 1903 წ. 1 მაისი, №2138, გვ. 4.

შენიშვნა: კრებაზე ისაუბრეს იმჟამად განკარგვის ჩაბარებული და მის ანგარიშზე დარჩენილი 9 გაუყიდავი მამულის მართვისა და განკარგვის შესახებ.

389. 12 „სანამ შეერთებული სხდომა ამ წესს შეიმუშავებდეს“ – იგულისხმება განკარგვის ანგარიშზე დარჩენილი მამულების განკარგვის წესი,

389. 15-16 „როგორ არ შეუძლია კრებას დავალოს მოვალეობა იმ კაცს, რომელსაც თვითონ ირჩევს და შრომის სასყიდელსაც აძლევს?“ – იგულისხმება ილია ჭავჭავაძის მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ სანამ განკარგვის ანგარიშზე დარჩენილი მამულების განკარგვის წესი შეიმუშავდება, ამ მამულებზე თვალ-ყურის დევნება დაევალოს დამფასებელი კომისიის წევრებს, რაც, თავის მხრივ, გააპროტესტა მისმა წინა გამომსვლელმა ვლადიმერ მიქელაძემ. მან უკანონოდ მიიჩნია დამფასებელთათვის დამატებით ახალი მოვალეობის დაკისრება.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო განკარგვის ნაწილის ნაწილი

1903 წლის 11 მაისი (გვ. 389)

წყარო: „ცნობის ფურცელი“, 1903 წ. 13 მაისი, №2150, გვ. 3-4;

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს თბილისში პოლიტექნიკუმის, უნივერსიტეტის თუ სამეურნეო სასწავლებლის გახსნის მიზანშეწონილობისა და განკარგვის შემოსავლის სოფლის მეურნეობის განვითარებაში ხარჯვის საკითხები. 30 წლის განმავლობაში განკარგვის საქმიანობის წარმატებით ხელმძღვანელობისთვის მადლობა გადაუხადეს ილია ჭავჭავაძეს.

389. 24 „ბატონებო! მადლობელი ვარ პატივისცემისათვის“ – ილია ჭავჭავაძის ამ გამოსვლას წინ უძღვის მიმომხილველის ტექსტი იმის თაობაზე, რომ კრების თავმჯდომარის სიტყვებს, რომელმაც ილია ჭავჭავაძის ღვაწლს საგანგებოდ გაუსვა ხაზი, მოჰყვა საზოგადოების ფეხზე ადგომა და ტაში.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო განკარგვის ნაწილის ნაწილი

1905 წლის 1 აპრილი (გვ. 389)

წყარო: „ივერია“, 1905 წ. 2 აპრილი, №43, გვ. 1 (A); „ცნობის ფურცელი“, 1905 წ. 3 აპრილი, №2788, გვ. 2 (B).

შენიშვნა: კრებაზე დამტკიცდა სახელმწიფოსთვის წარსადგენი ადრესი საქართველოს ავტონომიის მოთხოვნით. ტექსტი „ივერიის“ გარდა გამოქვეყნდა „ცნობის ფურცელშიც“ და შედარებისთვის მასაც წარმოვადგენთ სამეცნიერო აპარატში.

389. 32 „ხალხის სახელით ვინც რასმე ითხოვს“ – სიტყვები ეხმიანება მიხეილ გედევანიშვილის მიერ კრების დაწყების წინ გაკეთებულ განცხადებას, რომ თუმცა არც ერთ ჯგუფს არა აქვს უფლება ხალხის სახელით ილაპარაკოს, მაგრამ შეიძლება ვიცოდეთ, რა სჭირდება ხალხს.

ბ წყარო:

თუ გვსურს ხალხის სახელით ვითხოვოთ რამე, უნდა გავიცნოთ ხალხი და იმისი აზრი. იმას ვთხოვლობთ, რომ მოგვეცეს საშუალება გავიცნოთ ხალხი, იმისი აზრები და მოთხოვნილება. ამ საკითხში უნდა შეერთდნენ ყველა დასები, მიმართულების განურჩევლად.

**თბილისის სათავადაზნაურო საადგილგამაშლო ბანკის
რწმუნებულთა საზოგადო კრება**

1905 წლის 12-13 ივნისი (გვ. 390)

წყარო: „ივერია.“ 1905 წ. 15 ივნისი, №100, გვ. 3-4;

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს 1904 წელს ბანკის მიერ გამართული საჯარო ვაჭრობის დროს გაუყიდავად დარჩენილი მამულების საკითხი.

390. 6 „არჩეულმა კომისიამ“ – ნაგულისხმევია საგანგებო კომისია, რომელიც არჩეული იყო დამფასებელი კომისიის ხარვეზების დასადგენად. ამ კომისიას დაუთვალა იერებია პრობლემური მამულები და დაუნერია რომ დამფასებელთა მიერ შეფასებული მამულები იმაზე ბევრად ნაკლები ღირდა, ვიდრე შეუფასებიათ.

390. 7 „რეჟიმი გამოსჩხრიკა“ – სავარაუდოდ, ნაგულისხმევია დამფასებელი კომისიისა და პრობლემური მამულების საკითხის შესასწავლად შექმნილი საგანგებო კომისიის დასკვნა, რომ ბოლო დროს გამდიდრების მსურველები საგანგებოდ ბანკისთვის მისაგირაველად სწრაფად და ზერელედ აშენებდნენ სახლებს და ბანკიდან გამოტანილი დიდი სესხის სანაცვლოდ მას ბანკსვე უტოვებდნენ.

**თბილისის სათავადაზნაურო საადგილგამაშლო ბანკის წევრთა
კრება**

1905 წლის 16 ივნისი (გვ. 390)

წყარო: „ივერია“, 1905 წ. 18 ივნისი, №103, გვ. 4.

შენიშვნა: კრებაზე განიხილავდნენ საკითხს, უნდა აკონტროლებდეს თუ არა გამგეობა დამფასებელ კომისიას.

390. 15 „დამფასებელი კომისია საკუთრივ უნდა მოქმედებდეს“ – ილია ჭავჭავაძის ეს ფრაზა ეხმიანება ალექსანდრე სარაჯიშვილის სიტყვებს, რომ გამგეობა ცდება, როდესაც ამბობს, რომ დამფასებელი კომისიის მოქმედებას კონტროლს ვერ გაუწევს. ილია ჭავჭავაძე სხვაგანაც არაერთგზის აღნიშნავს, რომ გამგეობას არ შეუძლია თავზე აილოს ეს მოვალეობა, რადგან ისედაც ბევრი საქმე აქვს და გამგეობის წევრებმა რომ კონტროლის გასაწევად აქეთ-იქით იარონ, სხვას ველარაფერს გააკეთებენ. მთელი ქვეყნის ბანკები იმ საკითხის გამო, რომ მამულები მეტ ფასში არ გირავდებოდეს, თავს იმტვრევენ, მაგრამ ვერაფერი გამოუგონიათ. თუ თვითონ დამფასებელი პატიოსანი და მცოდნე კაცი არაა, ბანკი ყოველთვის იზარალებს.

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის რწმუნებულთა საზოგადო კრება

1905 წლის 17-18 ივნისი (გვ. 390)

წყარო: „ცნობის ფურცელი.“ 1905 წ. 19 ივნისი, №2848, გვ. 3;

შენიშვნა: კრებაზე განიხილეს საკითხი იმის თაობაზე, აქვს თუ არა ბანკის გამგეობას უფლება, ფაქტობრივი კონტროლი გაუწიოს დამფასებელი კომისიის მოქმედებას.

390. 24 „კანტროლი დღესაც არის“ – საუბარია იმაზე, ბანკის გამგეობას აქვს თუ არა უფლება, აკონტროლოს დამფასებელი კომისია.

390. 30 „კომისიას ათას მანეთამდე ხარჯად მიეცა“ – საუბარია უძრავი ქონების დამფასებელ კომისიაზე.

<ბანკის გამგეობაში ცვლილებების შეტანასთან დაკავშირებით წარმოსათქმელი სიტყვა> (გვ. 391)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №203, 135 v., 136 r. v. (A); 137 r. (B).

აღწერილობა: თაბახის ფურცლებზე შავი მელნით ნაწერი გვერდის მარცხენა მხარეს, ნასწორები. A ხელნაწერი უფრო გვიანდელია, რადგან მასში გათვალისწინებულია B-ში შეტანილი ზოგიერთი ცვლილება. ტექსტი, სავარაუდოდ, წარმოადგენს თბილისის სათავადაზნაურო-საადგილმამულო ბანკის რწმუნებულთა კრებაზე წარმოსათქმელი სიტყვის შავი ვარიანტის ფრაგმენტს.

დათარიღება: ამ ტექსტით ილია ჭავჭავაძე უპირისპირდება სხვების მიერ წამოყენებულ წინადადებას, რომლითაც სამეთვალყურეო კომიტეტის ერთი წევრი უნდა შესულიყო ბანკის გამგეობაში და ჰქონოდა გადაწყვეტილებებზე ვეტოს დადების უფლება. მსგავს თე-

მეგზე საუბარი იყო 1905 წლის 17 ივნისის სხდომაზე და, ვფიქრობთ, მოხსენების ეს ფრაგმენტი მანამდე უნდა იყოს დაწერილი.

391. 37 „царствования Александра II“ – საუბარია რუსეთის იმპერატორზე, რომელიც იმპერიას მართავდა 1855-1881 წლებში.

В წყარო:

Исходной точкой всех моих сильных суждений по отношению кредитных учреждений вообще и нашего банка в частности было и будет то, по моему крайнему разумению положение, что, каждый орган их управления, будет ли он и т. д. должен быть свободен и независим от другого в пределах отправления ~~существом~~ ~~своих~~ ~~законам~~ ~~определенных~~ по соображению с существом ~~дѣла~~ своих функций на всем пространстве прав и обязанностей, установленных законом по соображению с существом и потребностям ~~дѣла~~.

Это ныне сознается всем и каждым, ибо в настоящее время нет ни одного подчиненного органа в сонме Управления какого бы то ни было учреждения, чтобы не стремилось добиться этой свободы и независимости в области своей компетенции и ~~обихода~~ круга действий. Нет гимназиста, который не заявлял бы о необходимости приобретения свободы и независимости в пределах своего маленького жизненного обихода. Чуть-ли ни это начало свободы и независимости составляет одну из существенных частей содержания того великого освободительного движения, которое мы ныне переживаем и каждому малейшему успеху которого ~~такъ~~ ~~за~~ относимся с таким заслуженным восторгом и благоговением. Не цель-ли этого освободительного движения ~~привонить~~ предоставить каждому, будут-ли оно физическое или юридическое лицо, ~~пр~~ свободу и самостоятельность действия в пределах присущих им прав и обязанностей.

И вот в этот именно момент мы являемся с проектом

პასილი ვეიჩოკოსადმი წარმოთქმული სიტყვა (გვ. 392)

წყარო: „ივერია.“ 1895 წ. 10 ოქტომბერი, №217, გვ. 2-3.

შენიშვნა: სიტყვა ციტირების სახით არის დაბეჭდილი მიმოხილვაში სათაურით „პოეტის ველიჩკოს პატივსაცემად გამართული ნადიმი“.

დათარიღება: მიმოხილვაში წერია რომ ეს გამოსვლა მოხდა 4 ოქტომბერს.

392. 31 „პოეტმა გ. ორბელიანმა“ – ციტატა მოხმობილია გრიგოლ ორბელიანის ლექსიდან.

392. 33 „პუშკინმა და ლერმონტოვმა“ – სუბარია რუს პოეტებზე – ალექსანდრ პუშკინსა და მიხეილ ლერმონტოვზე.

393. 1-2 „წილად გხვდათ თქვენ“ – ნერილის ადრესატია რუსი პოეტი ვასილი ლვოვის ძე ველიჩკო და ამ მიმართვაში ის იგულისხმება.

<საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის შესახებ მოხსენების ფრაგმენტი> (გვ. 393)

ხელნაწერი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №202.

აღწერილობა: ნაწერია თაბახის ფურცლებზე, ზომა: 22X35,5, შავი მელნით.

დათარიღება: პირველი ოფიციალური საუბარი საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიასთან დაკავშირებით ილია ჭავჭავაძეს მოუხდა 1905 წლის 11 ოქტომბერს მეფისნაცვალ ვორონცოვ-დაშკოვთან შეხვედრისას. ამის შემდეგ იგი არაერთხელ გამოსულა სიტყვით ამ საკითხთან დაკავშირებით და, რამდენადაც არ ვიცით, რომელი სიტყვის ფრაგმენტია, ვათარიღებთ არა უადრეს 1905 წლის 11 ოქტომბრით.

393. 10 „предъ В. С.“ – ზუსტად ვერ ვიცყვით, ვინ არის ამ სიტყვების ადრესატი, შესაძლოა ეს იყოს კავკასიის მეფისნაცვალი 1905-1916 წლებში – ილარიონ ვორონცოვ-დაშკოვი, რუსეთის ეკლესიის უწმინდესი სინოდის ობერპროკურორი ალექსი ობოლენსკი ან სხვა.

ავტონომისტ-ფედერალისტთა კავშირის წევრთა პირველი კრება

1906 წლის 20 მაისი (გვ. 394)

წყარო: „შრომა.“ 1906 წ. 21 მაისი, №38, გვ. 2; „განათლება“, 1908 წ. №3-4, გვ. 121-125

შენიშვნა: ავტონომისტ-ფედერალისტთა კავშირის პირველი კრება გაიმართა პეტერბურგში, ტავრიდის სასახლეში. აქ ილია ჭავჭავაძე წევრის უფლებით მიიწვია ავტონომისტთა საპარლამენტო ფრაქციამ. ეს სიტყვები მას კრების შემდგომ შეხვედრაზე წარმოუთქვამს.

394. 7 „თორემ ყველა ეს ვაჟბატონები ჩინეთის იმპერიას უფრო იცნობენ“ – ავტონომისტ-ფედერალისტთა კავშირის წევრთა შორის იყვნენ უკრაინელები, პოლონელები, ლიტველები, თურქები, ებრაელები, სომხები და სხვა ეროვნების წარმომადგენლები, რომლებიც საქართველოს ვითარებას კარგად არ იცნობდნენ.

394. 13 „დეპუტატი ლენინცკია“ – საუბარია ავტონომისტ-ფედრალისტთა კავშირის თავმჯდომარეზე, ცნობილ მოსკოველ ვექილსა და დეპუტატ ალექსანდრ ლენინცკიზე.

394. 20-21 „თოფჩიბაშევი სოციალისტს მეძახის...“ – სახელმწიფო სათათბიროში აგრარულ საკითხთა წარმდგენი კომისიის წევრობის კანდიდატებად ილია ჭავჭავაძისა და იოსებ ბარათაშვილის დასახელება გააპროტესტა თბილისში დაბადებულმა, იმჟამად კი ბაქოში მცხოვრებმა ალიმარდან თოფჩიბაშეევმა, თუ ქართველებს ირჩევთ, ჩვენი წარმომადგენელიც უნდა იყოს კომისიაშიო, ქართველებს მიწის სოციალიზაცია სურთ, ჩვენ კი სულ სხვა პირობებში ვართ და სხვა მოთხოვნა გვაქვსო.

394. 22 „რაკი ბარათაშვილი აქ არის“ – საუბარია იოსებ ბარათაშვილზე, რომელიც ილია ჭავჭავაძესთან ერთად სახელმწიფო სათათბიროში აგრარულ საკითხთა წარმდგენი კომისიის წევრობის კანდიდატად დაასახელეს.

სიკვდილისათვის (გვ. 394)

ხელნაწერი: M, 17513-ბ.

აღწერილობა: ტექსტი ნაწერია მოყვითალო თაბახის ფურცლებზე შავი მელნით და ფანქრით ქართულად და რუსულად.

დათარილება: რამდენადაც რუსეთის სახელმწიფო საბჭოს სხდომაზე სიკვდილით დასჯის პროექტის განხილვა 1906 წლის 23 ივნისისთვის იყო დანიშნული, ეს ჩანაწერები მანამდე უნდა იყოს გაკეთებული.

394. 26 „შექსპირმა“ – იგულისხმება დიდი ინგლისელი დრამატურგი.

395. 5 „ჰენეს სიტყვა“ – იგულისხმება გერმანელი პოეტი. მისი ციტატა ეწინააღმდეგება ილია ჭავჭავაძის პოზიციას და, შესაბამისად, ილია ჭავჭავაძის ამ შავ ჩანაწერში მოხმობილია არა საკუთარი პოზიციის გასამყარებლად, არამედ ორი საპირისპირო პოზიციის ჭიდილში საკუთარის ჩამოსაყალიბებლად.

ნანილი VIII

მინაწერები წიგნებსა და სხვათა ტექსტებზე

<მინაწერები თომას მაკოლეის წიგნის „Полное собрание сочинений“ პირველ ტომზე> (გვ. 396)

წყარო: L, TS 2917.

შენიშვნა: ტომი გამოიცა 1860 წელს პეტერბურგში.

მინაწერი გაკეთებულია წიგნის ბოლოს, ცარიელ ფურცელზე.

396. 5 „7“ – ამ გვერდზე ცისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ სიტყვა „პოეზიაში“ ჩვენ ვგულისხმობთ სიტყვათა ისე გამოყენების ხელოვნებას, რომ ისინი იწვევდეს წარმოსახვის ილუზიას. პოეზია არის ხელოვნება, სიტყვების მეშვეობით შექმნას ის, რასაც ფერმწერი ქმნის საღებავების მეშვეობით.

396. 5 „9“ – ამ გვერდზე ცისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ პოეზია ქმნის გონებრივი თვალის ილუზიას ზუსტად ისე, როგორც ჯადოსნური ფანარი ფიზიკურისას. ის ისევე საუკეთესოდ მოქმედებს ბნელ საუკუნეში, როგორც ჯადოსნური ფანარი – სიბნელეში.

<მინაწერები თომას მაკოლეის წიგნის „Полное собрание сочинений“ მესამე ტომზე> (გვ. 396)

წყარო: L, TS 2917.

შენიშვნა: ტომი გამოიცა 1862 წელს პეტერბურგში.

მინაწერი გაკეთებულია სარჩევის მეორე გვერდზე.

396. 9 „Гамлетъ 366“. – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია ვრცელი პასაჟი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ ადამიანის მჭვრეტელობის საუკეთესო საგანი თავად ადამიანია. აქვე წითელი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „Грядя царскихъ кудрей“ და საუბარია იმის შესახებ, თუ რა მოგვწონს ჰამლეტში, რატომ დაგდევართ ამ წარმოდგენაზე, – მეფის კულულების საყურებლად თუ იმ ძლიერი, დაუოკებელი სულის შესამეცნებლად, რომელიც ჩვენ წინაშე ბოლომდე, საკრალურ კუთხე-კუნჭულებიანად შიშვლდება.

396. 9 „привѣденіе 363“ – ამ გვერდზე ცისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „Если это такъ, то изображать“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ვრცელი აბზაცი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ,

რომ არაცნობიერი, რომელსაც ცნობიერთან არავითარი კავშირი არა აქვს, ნაკლებად მოქმედებს ადამიანის ემოციებზე, ამიტომ შეიძლება, ჩვენ ღმერთის უფრო ნაკლებად გვემინოდეს, ვიდრე მოჩვენების. მართალია, პირველის არსებობის უფრო გვეჯერა, მაგრამ არ გვეშინია იმის, რომ ის მოგვევლინება რაიმე ხელშესახები, ალქმადი სახით. თუ ეს ასეა, ზებუნებრივი არსებების ადამიანური ენით აღწერა და მათთვის ადამიანური ქმედებების მიწერა ადამიანის გრძნობებზე ზემოქმედების ერთადერთი ხერხია.

<მინანარიპი ნიგნუა „Основанiя политической экономiи“>
(გვ. 396)

წყარო: L, TS 3089.

შენიშვნა: ნიგნის ავტორია ჰენრი მაკლეოდი და იგი გამოიცა 1865 წელს პეტერბურგში.

მინანარი 1

396. 13 „[აღ]ებ-მიცემობის ღირებულება“ – 22-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინანერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაზას. სიტყვები მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია საქონლის გაცვლა-გამოცვლასა და მენურ ღირებულებაზე, რომელიც არ იცვლება მანამ, სანამ მისი შექმნისთვის საჭიროა ერთი და იმავე მოცულობის შრომა.

მინანარი 2

396. 15 „ფასის დაწევა.“ – 22-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინანერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაზას. სიტყვები მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია საქონლის გაცვლაზე, ნაკლები რაოდენობის სხვა საქონელზე, რაც იწვევს ფასის დაწევას.

მინანარი 3

396. 17 „ფასის აწევა.“ – 23-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინანერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაზას. სიტყვები მიწერილია ნიგნის ქვეთავის (Определения и объяснения) გასწვრივ, რომელშიც მოყვანილია რუსული შესატყვისი ფრაზისა – ფასის აწევა.

მინანარი 4

396. 19 „[კ]ახში-ვალი“ – 24-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინანერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაზას. სიტყვები მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის

გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ საქონლის გაცვლის დროს ვალის გამომწვევი შეიძლება გახდეს არათანაბარი ღირებულების საქონლის გაცვლა.

მინაწერი 5

396. 21 „მოარული ფულის ნიშანი.“ – 25-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაზას. სიტყვები მინერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ ვალის დამადასტურებელი წერილობითი დოკუმენტი, მოვალეს მოსთხოვოს ცნობილი მომსახურება, გადავა ხელიდან ხელში ან მოიპოვებს მიმოქცევის თვისებას, სწორედ ამ თვისებიდან იღებს საგანი მოარული ფულის ნიშნის (currency) სახელწოდებას.

მინაწერი 6

396. 23 „He вѣрно.“ – 27-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაზას. სიტყვები მინერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ ფულის ნიშნების გამოყენება იწვევს არა გაცვლის შემსუბუქებას, არამედ მის აღმოფხვრას.

მინაწერი 7

396. 26 „ნიშანი ქალაქის ფულისა, ან უკეთ ქალაქის ფული.“ – 29-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაზას. სიტყვები მინერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც გამოყენებულია შესაბამისი რუსული და ინგლისური ტერმინები.

მინაწერი 8

396. 29 „წარმომადგენელი ვალისა“ – 30-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაზას. სიტყვები მინერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც გამოყენებულია შესაბამისი რუსული და ინგლისური ფრაზები.

მინაწერი 9

396. 32-33 „ფასის დაცემა ანუ დანევა და ღირებულების დაკლება.“ – 31-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაზას. სიტყვები მინერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც გამოყენებულია შესაბამისი რუსული და ინგლისური ტერმინები.

მინაწერი 10

397. 2 „ნახდენა“ – 31-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაზას. სიტყვა მინერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც გამოყენებულია შესაბამისი რუსული და ინგლისური ტერმინი.

მინაწერი 11

397. 4 „ფულის ტრიალი, [ცვლა“ – 32-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაზას. სიტყვები მინერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც გამოყენებულია შესაბამისი რუსული და ინგლისური ტერმინები.

<მინაწერები ნიბნზე „Научныя, политическія и философскія опыты“> (გვ. 397)

წყარო: L, TS 3251.

შენიშვნა: წიგნის ავტორია ჰერბერტ სპენსერი და იგი გამოიცა 1866 წელს პეტერბურგში.

მინაწერი 1

397. 8-9 „გონებითი გარჯა“ – 62-ე გვერდზე სიტყვები წითელი ფანქრით მინერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის ზემოთ, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ იდეები წარმოდგენილი უნდა იყოს ისეთი სახით, რომ მათი გაგება შეიძლებოდეს რაც შეიძლება ნაკლები გონებითი გარჯით. ეს არის დეზიდერატა (სასურველი რამ), რომლისკენაც ისწრაფვის ზემოთ ხსენებული კანონები. მინაწერში ილია ჭავჭავაძეს მოხმობილი აქვს ტერმინის ქართული შესატყვისი.

მინაწერი 2

397. 12-13 „გარემოებანი, გარემოებადი“ – 64-ე გვერდზე სიტყვები ცისფერი ფანქრით მინერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ სასურველია აზრის გამოხატვა არა მხოლოდ სიტყვათა, არამედ მარცვალთა მინიმალური რაოდენობითაც.

მინაწერი 3

397. 17-18 „დიდი-დიდებული, ზვიადი-გაზვიადებული, ამაყი-გაამაყებული“ – 65-ე გვერდზე სიტყვები ცისფერი ფანქრით მინერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმაზე, რომ ზოგჯერ განსაკუთრებული ეფექტის მისაღებად უმჯობესია გრძელი სიტყვის გამოყენება.

<მინაწერი 1 ნიშნა „Всемирная история“> (გვ. 397)

წყარო: L, TS 2610.

შენიშვნა: ნიგნის ავტორია ფრიდრიხ შლოსერი და იგი გამოიცა 1869 წელს პეტერბურგში, ტომი II.

მინაწერი 1

397. 22 „Как будто это не одно“ – 269-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვები მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაგმენტს. მონიშნულ მონაკვეთში საუბარია ბერძენი იმპერატორის იუსტინიანეს შესახებ, რომელიც იძულებული გახდა, სპარსელებთან დათმობაზე წასულიყო, დაედო საზავო ხელშეკრულება, რომლის ძალითაც მოწინააღმდეგეებს თანხა გადაუხადა და მთიანი კოლხეთისა და ლაზეთის სადავო ტერიტორია დაუთმო. როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძე ეჭვქვეშ აყენებს ნიგნის ავტორის მიერ ერთი და იმავე ტერიტორიის ორი სახელით (Лазовъ или Колхиды) მოხსენიებას.

მინაწერი 2

397. 24 „შარუხი“ – 274-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. მონიშნულ მონაკვეთში საუბარია ჰერაკლეს საბრძოლო მოქმედებებზე მცირე აზიაში და სპარსეთის მეფის თავრიზის ნაცვლად მისი ვაჟის გამეფებაზე. შესაძლოა, ილია ჭავჭავაძემ ახალი მემკვიდრის, შირუეხის სახელი დააკავშირა ვისრამიანში ამოკითხულ სიტყვასთან „შარუხი“, რაც ბულბულის მსგავს ფრინველს ნიშნავს.

მინაწერი 3

397. 28 „ჟორდანია.“ – 276-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვა მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაგმენტს. ორი პარალელური ხაზით მონიშნულ მონაკვეთში ნახსენები ინფორმაცია, სავარაუდოდ, დაინტერესებდა ისტორიკოს თევდორე ჟორდანიას.

მინაწერი 4

397. 31 „ჯიონი“ – 311-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვა მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაგმენტს. ორი პარალელური ხაზით მონიშნულ მონაკვეთში საუბარია არაბთა ხალიფის მარვან მეორის ლაშქრობაზე კავკასიაში და მის მიერ დარუბანდის მიმდებარე ტერიტორიის დაპყრობაზე. ჯიონი ცენტრალური აზიის უდიდესი მდინარის, ამუდარიას არაბული სახელწოდებაა.

მინაწერი 5

397. 34 „მალრიბი (ვეფხვ-ტყ)“ – 326-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვები მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაგმენტს. მონიშნულ მონაკვეთში საუბარია არაბთა აჯანყებაზე აბასიდების წინააღმდეგ 785 წელს. არაბული მალრების ამოკითხვისას, როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძეს გაახსენდა „ვეფხისტყაოსანში“ ნახსენები ეს სიტყვა, რომელიც არაბულ ენაზე „დასავლეთს“ ნიშნავს.

მინაწერი 6

397. 36 „ხოტბა“ – 339-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვები მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაგმენტს. მონიშნულ მონაკვეთში საუბარია ხორასანში თავგრიდების დინასტიის დამფუძნებლის მიერ გარდაცვალებამდე ცოტა ხნით ადრე ლოცვებიდან ხალიფას სადიდებლის ამოღებაზე. როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძის ყურადღება მიიქცია იმან, რომ ტექსტში საზოგადოებრივი ლოცვა „ხოტბად“ არის მოხსენიებული.

მინაწერი 7

398. 2 „ჯორჯანი (ვის-რამ)“ – 339-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვები მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაგმენტს. მონიშნულ მონაკვეთში საუბარია სეფარიდების მიერ ხორასანის დაპყრობაზე და წინამძღოლთა იაკუბისა და მისი წინაპრის – ალი ჰასანის მიერ თავგრიდებისთვის ჯორჯანის და თბარისტანის მიტაცებაზე. როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძეს ამ ეპიზოდის ნაკითხვისას გაახსენდა „ვისრამიანში“ არაერთგზის ნახსენები „ჯორჯანი“.

მინაწერი 8

398. 4 „ბასრის ხმალი“ – 342-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვები მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაგმენტს. მონიშნულ მონაკვეთში საუბარია აბუ ტაგერის მიერ ქალაქ ბასრას აღებისა და გაძარცვის შესახებ. ბასრა ერაცის ქალაქია და, როგორც ჩანს, საქართველოში ცნობილი უნდა ყოფილიყო იქაური ნაკეთობის ხმალი.

მინაწერი 9

398. 6 „?“ – 347-ე გვერდზე მიწერილია კითხვის ნიშანი, რომელიც მიემართება ტექსტში ხაზგასმულ სიტყვას „ДИЛЕМИТОВЪ“, რომელიც წერია ნაცვლად სიტყვისა „ДИЛЕМИТОВЪ“, რადგან საუბარია დილემიტების თურქულ ტომზე. აქ ილია ჭავჭავაძე ხაზს უსვამს კორექტურულ შეცდომას.

მინაწერი 10

398. 8 „?“ – 348-ე გვერდზე ხაზგასმული სიტყვების გასწვრივ მიწერილია კითხვის ნიშანი. ფრაგმენტში საუბარია ბალდადის მმართველ ადხად ედ დაუნზე (976-983) და ქრისტიანების მიმართ შემწყნარებლურ მის მმართველობაზე.

მინაწერი 11

398. 10 „ლაზნა“ – 349-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვა მიწერილია იმ ფრაგმენტის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია ავღანეთის ამ ქალაქის აღებაზე.

მინაწერი 12

398. 13 „Не отсюда ли г. Нуха?“ – 350-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით გვერდის ზედა აშიაზე შესრულებული წინადადება, შესაბამისი ტექნიკური ნიშნით, მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე, იმავე ტექნიკური ნიშნით მონიშნულ ფრაგმენტს. მონაკვეთში საუბარია სამანიდების ამირა ნუხ მეორეზე. როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძეს აინტერესებს, ხომ არ არის კავშირი ამ პირის სახელსა და აზერბაიჯანის ქალაქ შაქის ძველ სახელწოდებას ნუხას შორის.

მინაწერი 13

398. 15 „Аму-дарія ჯიონი“ – 351-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვები მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაგმენტს. მონიშნულ მონაკვეთში საუბარია ცენტრალური აზიის უდიდესი მდინარის, ამუდარიის ძველ არაბულ სახელწოდებაზე – ჯიონი.

მინაწერი 14

398. 17 „შამი?“ – 358-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვები მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაგმენტს. ორი პარალელური ხაზით მონიშნულ მონაკვეთში საუბარია ბალდადისა და შემასიის შესახებ. როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძე აზუსტებს ტოპონიმს – იყო თუ არა დამასკოს უძველესი სახელწოდება შამი.

მინაწერი 15

398. 20-21 „интересно въ такомъ случаѣ, аткуда грузинскія ноты X вѣка?“ – 361-ე გვერდის ქვედა აშიაზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული წინადადება, შესაბამისი ტექნიკური ნიშნით, მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე, იმავე ტექნიკური ნიშნით მონიშნულ ფრაგმენტს. მონაკვეთში საუბარია ევროპაში სანოტო სისტემის შემოღების შესახებ. წიგნის ამ ადგილას გვიდო არეცოს,

მუსიკის მეათე საუკუნის იტალიელი თეორეტიკოსის, გვარი წერია არასწორად – გვიდო არველ.

მინაწერი 16

398. 24 „Словянское имя“ – 411-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვები მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაგმენტს. მონიშნულ მონაკვეთში ნახსენებია ფრანკთა მეფის ხლოდვიგ პირველის ვაჟი.

მინაწერი 17

398. 26 „ქარუმა“ – 474-ე გვერდზე სიტყვა ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია ბიზანტიის იმპერატორ ლეონ მეხუთე სომხის მიერ ბულგარეთის მმართველ კრუმის დამარცხებაზე. როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძისთვის სხვა წყაროებიდან „კრუმი“ „ქარუმად“ იყო ცნობილი.

მინაწერი 18

398. 30 „почему?“ – 476-ე გვერდზე სიტყვა ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია იმ წინადადების ქვეშ, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ ქრისტიანობის მიღების შემდეგ ბულგარელები ველარ გააგრძელებდნენ ძარცვას. ილია ჭავჭავაძის მინაწერი („რატომ?“), შესაძლოა, გაპირობებული იყოს იმით, რომ ისტორიულად, ქრისტიანული აღმსარებლობის მიუხედავად, ცალკეული რუსი სასულიერო პირები მაინც ახერხებდნენ ქართული ეკლესიის ძარცვას.

მინაწერი 19

398. 33 „(1) Русские [...] Ярославль или Мстиславъ“ – 478-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი უკავშირდება წიგნის იმ მონაკვეთს, რომელშიც საუბარია ბიზანტიის იმპერიაზე და 865 წელს როსების სახელით ცნობილ ნორმანთა ტომების, დნეპრისა და შავიზღვისპირეთის გავლით, საბერძნეთზე თავდასხმებზე. ვერ დავადგინეთ, რის საფუძველზე დააკავშირა ილია ჭავჭავაძემ ძმების – იაროსლავისა და მსტისლავის ისტორია ბიზანტიის ისტორიასთან. ერთადერთი მსგავსება, რომელიც შევნიშნეთ, არის ის, რომ მსტისლავი დაუპირისპირდა თავის ძმას, კიევის მმართველ იაროსლავს, წიგნის ამ მონაკვეთში კი საუბარია იმაზე, თუ როგორ უღალატა ბიზანტიის იმპერატორ მიხეილს მის მიერვე კეისრად დანიშნულმა ბასილი მაკედონელმა.

მინაწერი 20

398. 35-36 „უნდა შეამონმოს ქართულს ნოტებს მეათე საუკუნისას.“ – 545-ე გვერდზე სიტყვები ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია გვიდო

არეცოს, მუსიკის მეათე საუკუნის იტალიელი თეორეტიკოსის, მიერ სანოტო სისტემის შემოღებაზე, რომელშიც გამოყენებული იყო ხაზები მათზე თუ მათ შორის განთავსებული წერტილებით მანამდე გავრცელებული ასოებისა და სხვადასხვა მოუხერხებელი აღნიშვნის ნაცვლად.

მინაწერი 21

398. 39 „право!“ – 546-ე გვერდზე სიტყვები ნაცრისფერი ფანქრით მინერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელიც მონიშნულია ორი პარალელური ვერტიკალური ხაზით და საუბარია ბრიტანულ და ფრანგულ ისტორიოგრაფიაზე, რომელიც დაწერილია ლათინურ ენაზე. წიგნის ავტორი აღნიშნავს, რომ უცხო ენაზე წერა მათ ხელს უშლიდა ნაგრძობისა და ნაფიქრალ-ნააზრევის სრულად გამოვლენაში. როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძემ ეს ფაქტიც დააკავშირა რუსეთის იმპერიის მიერ ქართული ენის აკრძალვასთან.

მინაწერი 22

399. 3-4 „Не происходить ли наше слово колоубани отъ св. Колумбана, ибо много церквей въ Грузии носящихъ это названіе.“ – 547-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით გვერდის ქვედა ამოზე შესრულებული წინადადება, შესაბამისი ტექნიკური ნიშნით, მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე, იმავე ტექნიკური ნიშნით მონიშნულ ფრაგმენტს. მონაკვეთში საუბარია იონა ბოგბიელის მიერ წმინდა კოლუმბანის ცხოვრების აღწერაზე. ილია ჭავჭავაძე ინტერესდება, ხომ არ უკავშირდება ამ წმინდანის სახელი ქართულ სიტყვას „კალოუბანი“, რადგან საქართველოში ამ დასახელების არაერთი ეკლესიაა.

მინაწერი 23

399. 6 „ქსენონი“ – 570-ე გვერდზე სიტყვა ნაცრისფერი ფანქრით მინერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელიც მონიშნულია ვერტიკალური ხაზით და საუბარია ბიზანტიის იმპერატორ კონსტანტინე მეცხრეს მიერ აშენებულ უზარმაზარ დანესებულებაზე, რომელშიც განთავსებული იყო მონასტერი, უცხოთა მისაღები და მოხუცთა თავშესაფარი.

მინაწერი 24

399. 9 „арабъ?“ – 628-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვები მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაგმენტს. მონიშნულ მონაკვეთში საუბარია ფილოსოფიის განვითარებაზე, შუა საუკუნეების ფილოსოფოსის იოან ერიგენას წვლილსა და არაბთა გამოკვლევებზე არისტოტელეს შესახებ.

მინაწერი 25

399. 13-14 „ხვარაზმმა, ჯიონი“ – 640-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვები მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაგმენტებს, რომლებშიც საუბარია მაჰმუდ ლაზნელის ხელქვეითების მიერ შევიწროებული სელჩუკების მიგრაციაზე მდინარე ამუდარიიდან ხორასნის სამფლობელოებამდე. ილია ჭავჭავაძის მიერ მინერილი სიტყვა „ჯიონი“ მდინარე ამუდარიის ძველი სახელია. ხვარაზმმა კი ხორაზმის/ხვარაზმის მმართველს ნიშნავს.

მინაწერი 26

399. 16 „ლაზნა-ლაზნელი.“ – 640-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვები მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაგმენტს. მონიშნულ მონაკვეთში საუბარია ავღანეთში, ქაბულის სამხრეთ-დასავლეთით მდებარე ქალაქ ლაზნაზე და მაჰმუდ ლაზნელის გარდაცვალების შემდეგ მისი შვილების დაპირისპირებაზე სამფლობელოების გაყოფასთან დაკავშირებით.

მინაწერი 27

399. 18 „пали“ – წიგნის 641-ე გვერდზე გვერდზე ეწერა სიტყვა отняли (წაართვეს), ნაცვლად სიტყვისა отпали (ჩამოსცილდნენ). როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძე წინადადების გრამატიკული წყობის საფუძველზე მიხვდა, რომ მექანიკური შეცდომა იყო, გადახაზა სიტყვის მარცვალი -няли და იქვე, ველზე მიაწერა -пали.

მინაწერი 28

399. 20 „ქართ[...]" – 642 -ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვები მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაგმენტს. მონიშნულ მონაკვეთში საუბარია სელჩუკთა მეორე სულთან ალფ-არსლან ბეგ ჩალრიზე, რომელმაც საქართველო ორჯერ დალაშქრა.

მინაწერი 29

399. 23 „?!“ – 643-ე გვერდზე წინადადება გაუმართავია, რაც ილია ჭავჭავაძეს კითხვისა და ძახილის ნიშნებით აღუნიშნავს.

მინაწერი 30

399. 25 „И“ – 643-ე გვერდზე კავშირი წიგნის ამ მონაკვეთში არასწორად იყო ჩასმული. ილია ჭავჭავაძემ ის გადახაზა და ერთი სიტყვის შემდეგ ჩასვა.

მინაწერი 31

399. 27 „Мервь“ მარავი – 643-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით მინერილი სიტყვებით ილია ჭავჭავაძე აზუსტებს ქალაქის სახელს, სადაც დაკრძალულია ალფ-არსლანი.

მინაწერი 32

399. 29 „[ჰერათი]“ – 644-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვა მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაგმენტს. მონიშნულ მონაკვეთში საუბარია ავღანეთის ქალაქ ჰერათში სასწავლებლების გახსნაზე. სიტყვა ჩამოჭრილია

მინაწერი 33

399. 32 „ქიზიყი? Не отсюда ли это слово?“ – 644-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვები მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაგმენტს. მონიშნულ მონაკვეთში საუბარია იკონია-ნიკეის სამეფოს დამაარსებელ სოლიმან პირველზე, რომელმაც სელჩუკთა წინამძღოლის მალექ შაჰისგან მიიღო მცირე აზიის მიწები, მათ შორის ქიზიყი, რომლებიც ადრე საბერძნეთის იმპერიას ეკუთვნოდა.

მინაწერი 34

399. 34 „ქერმანი“ – 644-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვები მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაგმენტს. მონიშნულ მონაკვეთში საუბარია სელჩუკთა წინამძღოლის მალექ შაჰის მიერ ქერმანის დაპყრობაზე, მისი მეფის, კადერის მკვლელობასა და შემდეგ ამ ტერიტორიის კადერის ვაჟის სულთან შაჰისთვის დაბრუნებაზე.

მინაწერი 35

399. 37 „Не конопля, а макъ“ – 665-ე გვერდის ქვედა აშიაზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული წინადადება, შესაბამისი ტექნიკური ნიშნით, მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე, იმავე ტექნიკური ნიშნით მონიშნულ ფრაგმენტს. ამ მონაკვეთში საუბარია ეგვიპტეში ასასინთა სექტის დამაარსებლის ჰასან ბენ საბაჰისა და მისი სექტის მიერ ჰაშიმის გამოყენებაზე. ილია ჭავჭავაძე აზუსტებს, რომ მათ მიერ გამოყენებული ნარკოტიკული საშუალება მიიღებოდა ყაყაჩოსა და არა კანაფისგან.

მინაწერი 36

399. 39 „ქართული“ – 669-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვა მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაგმენტს. მონიშნულ მონაკვეთში საუბარია ამირა ზენგის მიერ სირიის ტერიტორიის დაპყრობაზე მდინარე ორონტის ნაპირებამდე.

<მინაწერები ლუდვიგ ბარნს ნიგზეი „Сочинения“> (გვ. 400)

წყარო: L, TS 2654.

შენიშვნა: ნიგნი გამოიცა 1869 წელს პეტერბურგში.

მინაწერი 1

400. 4 „Прекрасно!“ – 65-ე გვერდზე სიტყვები ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია წიგნის ქვეთავის (Менцель французсѣдъ) იმ მონაკვეთში, რომელშიც საუბარია იმაზე, რომ გერმანელი დევნილები იღვნიან გონებრივად და ფიზიკურად, რაც კიდევ უფრო კეთილშობილურია.

მინაწერი 2

400. 6-7 „Вникните въ смыслъ этого монолога вы, отступенки отъ роднаго языка“ – 116-ე გვერდზე ფრაზა ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია წიგნის ქვეთავის „Сумашедшій въ гостиницѣ „белаго лебедя““ იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც მშობლიური ენა დედასთან არის შედარებული და ავტორი ემოციურად საუბრობს მის მნიშვნელობაზე.

<მინაწერი ფარდინანდ ლასალის წიგნზე „Сочиненія“> (გვ. 400)

წყარო: L, TS 3182

შენიშვნა: წიგნის ავტორია ფერდინანდ ლასალი და იგი გამოიცა 1870 წელს პეტერბურგში, ორ ტომად.

400. 10 „Вѣрно“ – მე-11 გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვებს: „легальные преобразования“, „безсилія простирающагося“, „революціонный путь“, „практической цѣли“. ამ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ ბურჟუაზიულ პერიოდში ლეგალურ გარდაქმნებს, უპირატესობებთან ერთად, ახლავს არაერთი ნაკლი, ის საჭიროებს ხანგრძლივ დროს, შესაძლოა, ასწლეულსაც. რაც შეეხება რევოლუციურ გზას, მას არაერთი სირთულის მიუხედავად, სწრაფი და ენერგიული პრაქტიკული შედეგი მოაქვს.

<მინაწერიები წიგნზე „Первобытная культура: Изслѣдованія развитія мифологіи, философіи, религіи, искусства и обычаевъ“>

(გვ. 400)

წყარო: L, TS 2574.

შენიშვნა: წიგნის ავტორია ედუარდ ბერნეტ ტეილორი და იგი გამოიცა 1872 წელს 2 ტომად.

მინაწერი 1

400. 16 „წილისყრა“ – 74-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. წიგნის იმ აბზაცში, რომელთანაც სიტყვაა მიწერილი,

საუბარია იმაზე, ძველი იტალიელი ან იმჟამინდელი ინდუსთა მისნები როგორ აგვარებდნენ უთანხმოებებს წილისყრით.

მინაწერი 2

400. 18 „თავის ქერქში არა დგება“ – მე-80 გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვას, როგორც მისი ქართული შესატყვისი.

მინაწერი 3

400. 20 „ვასი გავექეცი, ვუის შევეყარო.“ – 83 -ე გვერდზე წითელი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში წითლითვე ხაზგასმულ სიტყვას, როგორც მისი ქართული შესატყვისი.

მინაწერი 4

400. 22 „ბატონები“ – 92-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვას, როგორც მისი ქართული შესატყვისი.

მინაწერი 5

400. 24 „[ბექი]“ – 116-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვას, როგორც მისი ქართული შესატყვისი.

მინაწერი 6

400. 26 „ფისო“ – 166-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით მინაწერი შესრულებულია მოყვანილი ფრაგმენტის გასწვრივ. კატის აღმნიშვნელ ძველ კელტურ სიტყვას აკავშირებს ქართულ „ფისოსთან“.

მინაწერი 7

400. 29 „[...]ლალა“ – 174-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვებს. სასიხარულო შეძახილის გამომხატველ ზულუსურ და ტიბეტურ სიტყვებს აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 8

400. 31 „იარე“ – 176-ე გვერდზე წითელი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში წითელი ფერითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ჯორების გადევნის აღმნიშვნელი ესპანური სიტყვის ძირს აკავშირებს ქართულ „იარესთან“.

მინაწერი 9

400. 33 „არი-ს“ – 177-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ინდიელი კერქუას ტომის სიტყვას, რომელიც აღმნიშნავს „ნამდვილად“ „ნამდვილად ასეა“, აკავშირებს ქართულ ზმნასთან „არის“.

მინაწერი 10

400. 36 „ხო“ – 179-ე გვერდზე წითელი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულ სიტყვას. სამხრეთ ამერიკელი აბიპონების თანხმობის აღმნიშვნელ სიტყვებს აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 11

401. 2 „სუ!“ – 181-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. დუმილის აღმნიშვნელ თურქულ და ოსურ სიტყვებს აკავშირებს ქართულ „სუ“-სთან.

მინაწერი 12

401. 4 „ფუ!“ – 182-ე გვერდზე წითელი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულ სიტყვას. აყროლებულის და საძულველის აღმნიშვნელ სანსკრიტულ სიტყვებს აკავშირებს ქართულ „ფუ“-სთან.

მინაწერი 13

401. 6 „თო-ფი“ – 187-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. აფრიკელი ამაქსოზების თოფის აღმნიშვნელ სიტყვას „პი“ აკავშირებს ქართულ „თოფთან“.

მინაწერი 14

401. 8 „[ს]როლა“ – 188-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. სროლის აღმნიშვნელ სლავური სიტყვას ძირს აკავშირებს ქართულ „სროლასთან“.

მინაწერი 15

401. 10 „პიშტო“ – 188-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. რეკოლვერის აღმნიშვნელ სიტყვას ევროპულ სალაპა-რაკო ენებში აკავშირებს ქართულ „პიშტოსთან“.

მინაწერი 16

401. 12 „[გუ]და ფშუტა“ – 188-ე გვერდზე სიტყვა ნაცრისფერი ფანქრით მინერილია სქოლიოს გასწვრივ, ამავე სახეობის სოკოს აღმნიშვნელი რუსული და ლათინური სიტყვების ქვეშ. სქოლიო უკავშირდება ტექსტის იმ ადგილს, სადაც საუბარია თოფის აღმნიშვნელი სიტყვისა და შებერვის აღმნიშვნელი ზმნის ურთიერთკავშირზე ჩრდილო-დასავლეთ ამერიკის ტომებში.

მინაწერი 17

401. 14 „[დ]აფდაფი“ – 192-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებულ და ნითელი ფანქრით ხაზგასმული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ინდიელთა ენაზე დოლის აღმნიშვნელ სიტყვას აკავშირებს ქართულ „დაფდაფთან“.

მინაწერი 18

401. 16 „ხე[რხი“ – 194-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ხერხის აღმნიშვნელ სანსკრიტულ ლექსიკურ ერთეულს, რომელიც ფუძის გაორმაგებით არის შექმნილი, აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 19

401. 18 „ბობოლა“ – 197-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ანტილოპას აღმნიშვნელ ძველ ინგლისურ სიტყვას აკავშირებს ქართულ „ბობოლასთან“.

მინაწერი 20

401. 20 „ოცი“ – 227-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. სიტყვა მიწერილია იმ ფრაგმენტის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია ინდიელთა ენაზე ოცამდე და ოცის შემდეგ ციფრების გამოხატვაზე.

მინაწერი 21

401. 22 „ორ მოვრჩი“ – 229-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. სიტყვები მიწერილია წიგნის იმ მონაკვეთთან, რომელშიც საუბარია, როგორ გამოხატავდნენ ძველი ინდიელები სიტყვას „ორმოცი“.

მინაწერი 22

401. 24 „[მშ]ვიდი“ – 232-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. სიტყვა მიწერილია წიგნის იმ მონაკვეთთან, რომელშიც საუბარია იმაზე, როგორ უკავშირდებოდა ციფრების აღმნიშვნელი სიტყვები რალაც მნიშვნელოვანს, რაც იმ რაოდენობასთან იყო დაკავშირებული. მაგალითად, ბრძენი – რიცხვს შვიდი.

მინაწერი 23

401. 26 „ლუნი, ოც“ – 235-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგას-

მულ სიტყვას. სიტყვები მიწერილია წიგნის იმ მონაკვეთთან, რომელშიც საუბარია თვლის წყვილობით სისტემაზე.

მინაწერი 24

401. 28 „ერი“ – 236-ე გვერდზე ნითელი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნითელი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ჯარის აღმნიშვნელ ძველსკანდინავიურ სიტყვას აკავშირებს ქართულ „ერთან“.

მინაწერი 25

401. 30 „ნახევარი“ – 236-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. მინაწერის გასწვრივ ტექსტში საუბარია იმაზე, რომ გალასებს არ ჰქონდათ წილადის აღმნიშვნელი სიტყვა. მის ნაცვლად იყენებდნენ მარლის ჩამონატეხის აღმნიშვნელ სიტყვას, რომელიც გამოიყენებოდა ალებ-მიცემობისას. როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძემ სიტყვა „ნახევარიც“ დააკავშირა „ხევასთან“.

მინაწერი 26

401. 33 „პირველი“ – 236-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული და ნითელი ფანქრით ხაზგასმული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. სიტყვა მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმაზე, რომ ზოგიერთი რიგობითი რიცხვითი სახელი არ არის წარმოებული რადენობითის ძირისგან.

მინაწერი 27

401. 36 „ორთაშუა“ – 241-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვებს. სიტყვა მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმაზე, რომ მაღალგანვითარებულმა ხალხებმა უარი თქვეს ხუთობით და ოცობით სისტემაზე და აირჩიეს ათობითი.

მინაწერი 28

401. 38 „თ-ვლა“ 241-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულებს. სიტყვა მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია, რომ თვლა ზოგიერთ ენაში უკავშირდება სისტემის სახელს, ამ შემთხვევაში – ათობითს (ათვლა, ათობით სიარული).

მინაწერი 29

401. 40 „ოცი – კაცი“ – 248-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზ-

გასმულ სიტყვებს. ქართული სიტყვები მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმაზე, რომ ძველი ხალხები ოცის აღსანიშნად იყენებდნენ სიტყვას „აღამიანი“, იმიტომ, რომ მას კიდურებზე ოცი თითი ჰქონდა. შესაბამისად, ერთმანეთთან აკავშირებს სიტყვებს „ოცი“ და „კაცი“.

მინაწერი 30

402. 2 „ნავი“ – 278-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვებს. „ნავის“ აღმნიშვნელ ლათინურ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 31

402. 4 „მგელ-კაცი“ – 288-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვებს. „მგელკაცის“ აღმნიშვნელ ძველ ინგლისურ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

წიგნის დამატებითი ნაწილი

მინაწერი 32

402. 7 „ჩრდილი, აჩრდილი“ – მე-12 გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვებს. ქართული სიტყვები მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ ტასმანიურ ენაზე „სულს და „ჩრდილს“ აღნიშნავს ერთი და იგივე სიტყვა. ამასთან აკავშირებს ჩრდილისა და აჩრდილის საერთო ძირს და სიტყვას „აჩრდილი“, როგორც ჩანს, იყენებს სულის მნიშვნელობით.

მინაწერი 33

402. 9 „[მო]ბრუნდა“ – მე-18 გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვებს. ქართული სიტყვა მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმაზე, რომ აღამიანის ავად ყოფნა აღიქმებოდა მისი ჩრდილის სხეულთან განშორებად და მისი გამოჯანმრთელება – ჩრდილის სხეულთან დაბრუნებად.

მინაწერი 34

402. 11 „ქელეხი“ – 53-ე გვერდზე წითელი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში წითელი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ქართული სიტყვა მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმაზე, თუ როგორ აღინიშნება კარენულ ენაზე მცენარეთა და ცხოველთა სული/ჩრდილი, რომელიც შეიძლება განეშოროს მას, რაც იწვევს სიკვდილს.

მინაწერი 35

402. 13 „ბენვის ხი[დი]“ – 71-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვებს. ქართული სიტყვები მინერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია ნარმართულ ლეგენდაზე, რომელშიც ბენვის ხიდე გადასვლა უკავშირდება იმქვეყნიურ სამყაროში შესვლას.

მინაწერი 36

402. 15 „40 იბს Ирландіи“ – სიტყვები მინერილია წიგნის უკანა ყდის შიდა მხარეზე წითელი ფანქრით. სავარაუდოდ, იგულისხმება ამავე წიგნის მე-40 გვერდზე მოხმობილი ტექსტი მე-17 საუკუნის ირლანდიის ყოფა-ცხოვრების ველური პირობების შესახებ.

<მინაწერები ნიბნზა „Сочиненія Лорда Байрона“> (გვ. 402)

წყარო: L, TS 2679.

შენიშვნა: ჯორჯ ბაირონის თხზულებათა კრებულის პირველი ტომი გამოიცა 1874 წელს პეტერბურგში.

მინაწერი 1

402. 26 „Дивно“ – 101-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება პოემა „გიაურის“ ცისფერი ვერტიკალური ხაზითვე მონიშნულ ორ სტროფს.

მინაწერი 2

მინაწერი შესრულებულია ცისფერი ფანქრით უკანა ყდაზე.

402. 28 „116“ – ამ გვერდზე დაბეჭდილია პოემა „გიაური“, მაგრამ არ გვხვდება ილია ჭავჭავაძისეული მონიშვნა.

402. 28 „150“ – ამ გვერდზე ცისფერი ვერტიკალური ხაზებით მონიშნულია შემდეგი ტაეპები ჯორჯ ბაირონის პოემიდან „აზიდოსელი საცოლე“: „Лети, лети въ ковчегъ мятежный мой,/Какъ благодать, какъ голубъ примиренья!“

402. 28 „37“ – ამ გვერდზე ცისფერი ვერტიკალური ხაზებით მონიშნულია შემდეგი ტაეპები ჯორჯ ბაირონის უსათაურო ლექსიდან: „И безнадежныхъ думъ приливъ къ душѣ моей –/ Въ той чашѣ налитой напитокъ/ Быть долженъ крѣпче и сильнѣй“ და „И если бѣ у меня ты въ сердцѣ не жила/ Какаѣ бѣ пустота въ немъ страшная была!/ И кто бы твой почтилъ надгробный камень?“

<მინაწერები ნიბნზა „Первобытная собственность“> (გვ. 402)

წყარო: L, TS 2820

შენიშვნა: წიგნის ავტორია ემილ ლაველე და იგი გამოიცა 1875 წელს პეტერბურგში.

მინაწერი 1

402. 32 „[...]ბლის [...]ემული“ – 78-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვები, რომელთა დასაწყისები ჩამოჭრილია, მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია გერმანიაში ძველად არსებულ მიწის ნაკვეთების განაწილების სისტემაზე.

მინაწერი 2

402. 34-35 „საკომლო [...] ან 30, 20, 6 [...] დღისა“ – 88-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვები, რომელთა დასაწყისები ჩამოჭრილია, მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია მიწის ნაკვეთებზე, რომლებიც ერთი გუთნით იხვნებოდა და ეკუთვნოდა ერთ ოჯახს.

მინაწერი 3

403. 2 „[...]რიგოლობა დუშეთში“ – 90-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვები, რომელთა დასაწყისები ჩამოჭრილია, მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია ბავარიულ ტრადიციაზე, რომელიც გულისხმობდა წელიწადში ორჯერ მიწის ნაკვეთის ცხენით შემოვლას და გადამონმებას, რაც შემდეგ რელიგიურ რიტუალად იქცა. როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძეს ამ ტრადიციამ დუშეთში გავრცელებული შესაბამისი ჩვეულება გაახსენა.

მინაწერი 4

403. 4 „ნაფუძარი“ – 106-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვა მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია ადამიანთა მფლობელობაში არსებულ სახლსა და მიწის ნაკვეთზე.

მინაწერი 5

403. 6 „ხიზანი“ – 109-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვა მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია მიწის დამუშავების პირობაზე, რომელიც გულისხმობს შრომის ანაზღაურების მიღებას მონეული მოსავლიდან.

მინაწერი 6

403. 8 „ფული-ფური“ – 143-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვები მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია საქონლისა და ფულის აღმნიშვნელი სიტყვების ეტიმოლოგიურ კავშირზე. როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძემაც ამიტომ დააკავშირა ერთმანეთს ეს სიტყვები.

მინაწერი 7

403. 10 „სალოცავი“ – 187-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვა, რომლის დასასრული ჩამოჭრილია, მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმაზე, რომ ყოველ ოჯახს ჰყავდა საკუთარი კულტი, ღმერთები, კანონები, სასამართლო და მთავრობა. როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძემ აქ მიანიშნა, რომ ჩვენშიაც ოჯახს ჰქონდა თავისი სალოცავი.

მინაწერი 8

403. 12 „ზედსიძე, ძმადნაფიცი“ – 217-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვები, რომელთა დასაწყისები ჩამოჭრილია, მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია თემში უცხო ადამიანების შემოყვანაზე.

მინაწერი 9

403. 14 „ხიზნები“ – 245-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვა, რომლის დასაწყისი ჩამოჭრილია, მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია ლალაზე და მიწის გადასახადთან დაკავშირებულ პასუხისმგებლობებზე.

მინაწერი 10

403. 16 „ხიზანი“ – 253-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვა, რომლის დასასრული ჩამოჭრილია, მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია მიწათმოფლობელის უფლებაზე, ხელშეკრულების პირობების საფუძველზე გაეთავისუფლებინა ხელშეკრულებით აყვანილი პირი.

მინაწერი 11

403. 19 „ჩვენშიაც“ – 270-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვა, რომლის დასაწყისი ჩამოჭრილია, მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია თემის შიგნით სოფლების ურთიერთობაზე.

მინაწერი 12

403. 22 „ხმალი არესი“ – 187-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვები მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია ძველ გერმანელთა ჩვეულებაზე, ღმერთების – მარსის, არესის და სხვების ნაცვლად, გამოესახათ მათი ატრიბუტები.

<მინაწერი ნიგნჯი „Основанія соціології“> (მპ. 403)

წყარო: L, TS 2768

შენიშვნა: ნიგნის ავტორია ჰერბერტ სპენსერი და იგი გამოიცა 1876 წელს პეტერბურგში.

403. 25 „См. §. 85“ – 278-ე გვერდზე მინანერი წითელი ფანქრით შესრულებულია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია ინდური ტომების ჩვეულებებზე, გარდაცვლილის საფლავთან, პატივისცემის ნიშნად, დანვან ირმის ხორცი და რამდენიმე დღის ან მთელი წლის განმავლობაში მიიტანონ ხოლმე იქ საკვები.

<მინანერი ნიშნა „Сборник материалов, справокъ и свѣдений по вопросамъ, подлежащимъ обсужденію IV-го сѣзда представителей учреждений русскаго земельного кредита“> (გვ. 403)
წყარო: L, TS 3124

შენიშვნა: რუსეთის სამინათმოქმედო კრედიტის დაწესებულებების სხდომათა კომიტეტის 1879 წლის გამოცემა, პეტერბურგი.

403. 30 „о сверхсрочномъ погашеніи 93 и т. д. стр. и 1 стр. постановленій IV сѣзда“ – მინანერი გაკეთებულია შმუცტიტულზე შავი ფერის მელნით.

<მინანერი ნიშნა „Стенографическій отчетъ общихъ собраний четвертаго сѣзда представителей учреждений русскаго земельного кредита въ 1879 г.“> (გვ. 403)

წყარო: L, TS 3044.

შენიშვნა: რუსეთის სამინათმოქმედო კრედიტის დაწესებულება-თა ყრილობის კომიტეტის 1879 წლის გამოცემა, პეტერბურგი.

403. 35 „отвѣтъ на 13 вопр[...]“ – 67-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინანერი მიემართება ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნული ფრაგმენტს, რომელშიც მოცემულია რუსეთის სამინათმოქმედო კრედიტის დაწესებულებათა მეოთხე ყრილობის მონაწილე ივანოვის გამოსვლა იმის შესახებ, რომ, პირველ შემთხვევაში, გირავნობის მონმობის გაცემასა და სესხის გაცემას შორის პერიოდში მესაკუთრეს ეკრძალება თავისი ქონების განკარგვა. მეორე შემთხვევაში კი, ასეთი რამ არ შეიძლება მოხდეს, რადგან მამული უკვე ბანკის სახელზეა და მისი გასხვისება შეუძლებელია.

<მინანერები ნიშნა „Ассиро-Вавилонская литература“>
(გვ. 404)

წყარო: L, TS 2666.

შენიშვნა: წიგნის ავტორია არჩიზალდ ჰენრი სეისი და იგი გამოიცა 1879 წელს პეტერბურგში.

მინანერი გაკეთებულია წიგნის ბოლო სუფთა ფურცელზე.

404. 2 „5. I. царь богъ“ – ნიგნის ამ გვერდზე ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნული აბზაცში საუბარია ქალდეველებზე, რომლებმაც შექმნეს ბაბილონი, გამოიგონეს ლურსმული დამწერლობა და საფუძველი ჩაუყარეს იმ ხელოვნებასა და ცივილიზაციას, რომლის მემკვიდრეებიც შემდეგ გახდნენ ასირიელები. აქვე ცისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები: „и міра греческихъ боговъ“, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ ქალდეურიდან მომდინარეობს ბერძნული ხელოვნება, შესაბამისად, ბერძნული ღმერთებიც და გმირებიც.

404. 2 „17. Мосхи“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „ближайшихъ окрестностейъ Ниневіа“. აქ საუბარია იმის შესახებ, რომ როდესაც ასურეთში ტახტზე ავიდოდა ნაკლებად ენერგიული მეფე, მონარქიის საზღვრები მაშინვე ვიწროვდებოდა და აღწევდა ნინევიის მოსადგომებამდე. აქვე ცისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „Мошей и Тибареновъ“. აქ საუბარია ასურეთის მეფეზე ტიგლათფილესერზე, რომელიც ცხოვრებას ბრძოლებში, ნადირობასა და მშენებლობაში ატარებდა, რომელსაც ბაძავდნენ მისი მომდევნო მეფეები და რომელმაც აწარმოა ბრძოლები მცირე აზიაში და გზად დაიპყრო ბიბლიაში ნახსენები მოსხებისა და ტიბარენების ტომები.

404. 2 „Гоимъ 18. 19“ – ნიგნის აქ მითითებულ მე-18 გვერდზე ცისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „Гоимъ“. აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ ასირია ოდესღაც, სანამ ეს სახელი დაერქმეოდა თავისი დედაქალაქის, ასურას პატივსაცემად, იყო ვრცელი ბარბაროსული ქვეყნის გუთიუმის – გოიმის ნაწილი, რომელსაც, დაბადების ნიგნის მიხედვით, მართავდა ტიდალი ან ტურდალი. შემდეგ აქ ხაზგასმულია სიტყვები „въ Урѣ“. აქ საუბარია ქალდეველთა იმ მმართველების შესახებ, რომელთაც ჰქონდათ სუმირთა და აქადთა მეფის წოდება. ლიგერგასის და მისი ვაჟის დუნდის მმართველობის დროს მათ დაიმორჩილეს ბაბილონის მცირე სახელმწიფოები და აწარმოეს გრანდიოზული მშენებლობები, მაგალითად, ურში ააშენეს მთვარის ღვთაების ტაძარი. მინანქრში მითითებულ მე-19 გვერდზე კი ხაზგასმულია სიტყვები „Издубарѣ“ და „Этанны и Нера“. აქ საუბარია ნინევიელთა დიდებულ, მზიურ გმირზე, რომელსაც იბდუბარს უწოდებდნენ, ეთანისა და ნერას უზარმაზარ ფიგურებზე, რომელთა ჩრდილიც ქვესკნელშიც კი სწვდებოდა.

404. 2-3 „преисподня 20, Заключительная строка“ – ნიგნის ამ გვერდზე ცისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „ѡтѡ“ და ცისფერივე ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია აბზაცი, რომელშიც საუბარ-

ია ვრცელ ბაბილონურ საგმირო პოემაზე, რომელიც აქადურ პერიოდში შექმნილად მიაჩნიათ. ამ აზრს განამტკიცებს ის, რომ ყოველი წიგნის დასაწყისში ასირიელი გადამწერი იმეორებს წინა წიგნის დამამთავრებელ ხაზს. ეს თავისებურება ახასიათებს აქადური წიგნსაცავის ტექსტებს. აქვე, როგორც მინანქრშია მითითებული, წიგნის გვერდის ბოლო სტრიქონზე ხაზგასმულია სიტყვები „Гѣа, то бо жеству солнца, то наконецъ“. აქ საუბარია იმის შესახებ, რომ ზემოთ ხსენებულ პოემაში წარღვნა მიეწერება ხან დედამიწის ღვთაება გეას, ხან მზის ღმერთს, ხან ცის ღმერთ ბაალს.

404. 3 „19, 21 Издубарь“ – მინანქრში მითითებულ პირველ (19) გვერდზე ცისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „Издубарь“ და „Этанны и Нера“. საუბარია ნინევიელთა დიდებულ, მზიურ გმირზე, რომელსაც იზდუბარს უწოდებდნენ, ეთანისა და ნერას უზარმაზარ ფიგურებზე, რომელთა ჩრდილიც ქვესკნელშიც კი სწვდებოდა. წიგნის 21-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „одинъ изъ солнечныхъ“. აქ საუბარია იმის შესახებ, რომ იზდუბარი არის ერთ-ერთი მზიური გმირი. მისი 12 გმირობა, ჰერაკლეს 12 გმირობის მსგავსად, აღნიშნავს მზის მოძრაობას 12 თვის განმავლობაში. ამავე ცისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „греческого Геркулеса“, აქ ნათქვამია, რომ იზდუბარი აშკარად იყო ბერძნული ჰერკულესის წინასახე. წითელი ფანქრით ხაზგასმულია „Гѣа-нани“, აქ საუბარია იმის შესახებ, რომ იზდუბარის თითო გმირობა ხდება ზოდიაქოს თითო ნიშნის ქვეშ. წინასწარმეტყველი ნახევრად ხარი და ნახევრად ადამიანი, გეა-ბანი მას ხვდება აქადური წლის მეორე თვეში. კეთილი ხარის თვე კი სწორედ ზოდიაქოს ერთ-ერთი ნიშანია. ამავე გვერდის იმ ადგილის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ იზდუბარის ტირილი გეა-ბამის ცხედარზე უკავშირდება წლის ბოლო „პირქუშ თვეს“ ადარას, როდესაც ტყუპები, „გეას თევზები“ ახლავს მზეს, წიგნის მარჯვენა ველზე ნაცრისფერი ფანქრით მიხატულია ორი პლანეტა და მზე.

404. 3 „30 и 31 главное“ – წიგნის 30-ე გვერდზე წითელი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „семи дней“, აქ საუბარია იმის შესახებ, რომ თვის ბოლო მეოთხედში, 7 თვის განმავლობაში პლანეტას უბრუნდება ნათება, რომელიც დაკარგული ჰქონდა. შემდეგ წითელი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „къ богу огня“. აქ საუბარია იმის შესახებ, რომ პოეტი, რომელმაც ჰიმნი უძღვნა ცეცხლის ღმერთს და დაგვიტოვა მონათხრობები თამუზისა და ქვესკნელის ხის შესახებ, წარმოშობით ასევე ქალაქ ერიდუდანაა (წიგნში შეცდომით წერია „Эриду“).

ამავე გვერდზე წითელი ფანქრით ხასგასმულია სიტყვები „Богъ Цу“ და წითელი და ნაცრისფერი ფანქრებით მონიშნულია აბზაცი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ ღმერთმა ცუმ ღმერთების მამას გელს მოჰპარა თავისი დიდების გვირგვინი, მისი ღვთაებრიობის სამოსი, ბედის ფილები და სხვა საიდუმლოებები. ეს ფაქტი შედარებულია პრომეთეს მიერ ცეცხლის მოტაცებასთან. 31-ე გვერდზე კი წითელი ფანქრით ხასგასმულია სიტყვები „постепенно стали“. ამ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ გალექსილი ბაბილონური მითები საერთო ენის დაკარგვის შემდეგაც განაგრძობდა არსებობას, გადადიოდა ბერძნულ, ფინიკიურ, ებრაულ და სხვა ნყაროებში და გახდა მთელი კაცობრიობის მონაპოვარი.

**<მინაწერები ნიზნუა „Главныя теченія литературы
девятнадцатаго столѣтія“> (გვ. 404)**

წყარო: L, TS 2927.

შენიშვნა: ნიგნის ავტორია გეორგ ბრანდესი და იგი გამოიცა 1881 წელს მოსკოვში.

მინაწერი 1

404. 9 „მიტკა“ – 36-ე გვერდზე სიტყვა წითელი ფანქრით მიწერილია იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია ეტიენ პივერ დე სენანკურის რომანზე „ობერმანი“. კერძოდ, საუბარია იმაზე, რომ პროფესიული საქმიანობა ადამიანს აქცევს რაღაც ჩარჩოებში და ზღუდავს. შესაძლოა, ილია ჭავჭავაძე აკავშირებდეს ამას ფონ ვიზინის პერსონაჟთან, მიტროფანუშკასთან.

მინაწერი 2

404. 12 „თინათინი“ – მე-60 გვერდზე სიტყვა წითელი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია ბენუჟამენ კონსტანის რომანის „ადოლფის“ გმირზე, ელეონორაზე და ახალი მწერლობის ტენდენციებზე, წარმოაჩინოს გონიერი, ნებისყოფიანი, აქტიური ქალები.

მინაწერი 3

404. 14 „ქართველობა“ – 68-ე გვერდზე სიტყვა წითელი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია ჯორჯ ბაირონის გამომხმაურებაზე ადოლფის პერსონაჟის შესახებ. მისი მტკიცებით, ყველა მამაკაცი როდი ჰგავს ადოლფს. ამასთან, თავის შემოქმედებაში ის ხშირად და დაბეჯითებით იმეორებს, რომ ბედნიერება არ არის ქორწინებაში.

მინაწერი 4

404. 16 „ავთანდილ[ი] ტარიელ[ი]“ – 69-ე გვერდზე სიტყვები წითელი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც ნაწარმოების პერსონაჟი ვნებას აკავშირებს არა ვალის, არამედ – ბედნიერების ცნებასთან და განიხილავს მას კეთილდღეობის გადასახედიდან.

მინაწერი 5

404. 18 „ნესტან[...] და ტარიელის გამარჯვება“ – 69-ე გვერდზე სიტყვები წითელი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმაზე, რომ მთავარია გული და რომ სიტყვა გულის მოგების ერთადერთი საშუალებაა.

მინაწერი 6

404. 20 „ნაი.“ – 140-ე გვერდზე სიტყვები წითელი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია უფსკრულზე განათლებულსა და გაუნათლებელ კლასებს შორის.

<მინაწერი ნიგნჯი „ღავითიანი თქმული გურამის-შვილის ღავითისაგან“> (გვ. 404)

წყარო: L, FS 5231.

შენიშვნა: დავით გურამიშვილის პოემის გიორგი ზალიკალიანი-სეული გამოცემა, პეტრე უმიკაშვილის რედაქტორობით, გამოიცა 1881 წელს თბილისში.

404. 24 „უნდა“ – 166-ე გვერდზე სიტყვა მიწერილია ვერტიკალური ხაზებით გადახაზული ერთ-ერთი სტროფის გასწვრივ და ამავე და მომდევნო სტროფებთან მიწერილია პლიუსები. რამდენადაც ეს ნიგნი 1881 წელს გამოიცა, შესაძლოა, ილია ჭავჭავაძე მონაწილეობდა 1894 წელს დავითიანის მეორე, ზაქარია ჭიჭინაძისეული გამოცემის მომზადებაში. სავარაუდოდ, ეს სტროფი, რომელიც თავდაპირველად საექვოდ ითვლებოდა და გადახაზული იყო, მან ამ მიწინაწერით აღადგინა.

<მინაწერები ნიგნჯი „Сельскій бытъ и сельское хозяйство въ Россiи“> (გვ. 404)

წყარო: L, TS 2605.

შენიშვნა: ნიგნის ავტორია ალექსანდრე ვასილჩიკოვი და იგი გამოიცა 1881 წელს პეტერბურგში.

მინაწერი გაკეთებულია ყდის შიდა გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით.

404. 28 „6“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ერთგან ხაზგას-
მულია სიტყვები „снереженія“ და ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით
მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ
ცივილიზაციის განვითარება წინ უსწრებს მასების მატერიალური
კეთილდღეობის ხარისხის ამაღლებას. მართალია, ვითარდება წარ-
მოება, ხელფასები, მუშათა პირადი შესაძლებლობები, მაგრამ მათი
საჭიროებები ასევე, ან უფრო სწრაფად იზრდება და შედეგად, არავი-
თარი დანაზოგი არ რჩებათ შავი დღისთვის. მეორეგან ნაცრისფერი
ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარ-
ია იმის შესახებ, რომ დაბალი კლასები იგრძნობენ, რომ მათი შესა-
ძლებლობები არ იზრდება ყოველდღიურად მზარდი მოთხოვნილე-
ბების, კეთილმოწყობისა და კულტურის პროპორციულად.

404. 28 „7“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მო-
ნიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ მას
შემდეგ, რაც მიწები და უძრავი ქონება დაურიგდა ღარიბებს, რომელ-
თა დიდი ნაწილი ნაკლებად განათლებულია, სახელმწიფოსა და საზო-
გადოების მხრიდან აუცილებელი გახდა გარკვეული ჩარევა სამეურ-
ნეო ურთიერთობების მოწესრიგებაში.

404. 28 „8“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მო-
ნიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ
აუცილებელია ისეთი ცალკე უწყების ჩამოყალიბება, რომლის უშუალო
ამოცანა იქნება ქვეყნისა და ხალხის სამეურნეო ინტერესების დაცვა.

404. 28 „10“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით
მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ
მოსახლეობის ზრდასთან ერთად იკლებს თავისუფალი სივრცეები:
იჩეხება ტყეები, იხვნება მიწები, ვინროვდება საძოვრები, ძველი სა-
ვარგულები აღარ იძლევა ისეთ მოსავალს, როგორსაც ყამირი. საჭ-
იროა მეტი შრომა და მეტი დანახარჯი.

404. 28 „11“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით
მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ
ისტორიის ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში რუსეთში გაბა-
ტონებულმა უწესრიგობამ განაპირობა ის, რომ ნებისმიერი მოთხოვ-
ნა, წარმოადგინონ ცნობა სამეურნეო მდგომარეობის შესახებ, მოსახ-
ლეობაში ინვესს უნდობლობას და ეჭვს, რომ შეიძლება დაეკისროთ
რაიმე ახალი გადასახადი ან აღიქმება მმართველთა მხრიდან მათ პი-
რად საოჯახო ცხოვრებაში მომაბეზრებელ ჩარევად.

404. 28 „12“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით
მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ

დაბალი ფენის წარმომადგენლების სოციალური მდგომარეობის კვლევა სირთულეებთან არის დაკავშირებული, უცხო ადამიანებთან ამ წოდების წარმომადგენლები გახსნილები არ არიან, არ მოუყვებიან თავიანთი სამეურნეო მდგომარეობის შესახებ. თავიანთ უბედურებასა და დანაკარგზე მოუყვებიან, მაგრამ თუ რაიმე მოგება ჰქონდათ – არა. კარგი შემოსავალიც რომ ჰქონდეთ, ღარიბად მოაჩვენებენ თავს იმისთვის, რომ თანასოფლელები დახმარებისთვის არ მიადგნენ ან სესხის მოთხოვნისას უარი არ მიიღონ.

404. 28 „13“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ გლეხები არ ზომავენ და არ წონიან თავიანთ შემოსავალს და ამიტომ არ იციან მისი ზუსტი რაოდენობა.

404. 28 „19“ – ამ გვერდზე აბზაცის მონიშვნა ილია ჭავჭავაძეს გამოეჩინა.

404. 28 „23“ – ამ გვერდზე თავდაპირველად ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ იმ ქვეყნებში, სადაც სოფლის მეურნეობას მისდევენ ფერმერები და აქვთ გრძელვადიანი კონტრაქტები მეიჯარეებთან, სადაც მრეწველობა მსხვილი კაპიტალისტების ხელშია, რენტისა და ხელფასების რაოდენობის გამოთვლა მეტ-ნაკლებად შესაძლებელია. მეორეგან ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ რუსეთში, სადაც მიწის გრძელვადიანი იჯარა ნაკლებად გვხვდება, თან ოფიციალურად არ არის გაფორმებული, რენტისა და ხელფასის გამოთვლა და საშუალო არითმეტიკულის დადგენა რთულდება. მესამეგან ამ გვერდზე ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ რუსეთი, რომელიც უზარმაზარ ტერიტორიაზეა გადაჭიმული, აერთიანებს ძალზე განსხვავებულ კლიმატურ ზონებს.

404. 28 „24“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ რუსეთის მიწების ეს თავისებურება გლეხების ხასიათზეც ახდენს გავლენას. მართალია, ისინი როცა საქმეს შეუდგებიან, ხელებდაკაპინებით მუშაობენ, მაგრამ არა გულდადებით, არ ფიქრობენ ხვალინდელ დღესა და მომავალზე.

404. 28 „30“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია რუსეთში გაბატონებულ სისტემაზე, რომელიც ვერ უზრუნველყოფს მოსახლეობის მატერი-

ალური შესაძლებლობების გათვალისწინებას მათთვის ფულადი ან ნივთიერი დახმარების განევისას და ხდება ისე, რომ ეს დახმარება ხშირად ეძლევა ისეთ ადამიანებს, რომლებიც მას სრულებით არ საჭიროებენ.

**<მინაწერი ნიბნუა „Записка представленная Его
Высокопревосходительству Господину Министру финансовъ по
вопросу объ удешевлении кредита въ акціонерныхъ земельныхъ
банкахъ“> (გვ. 404)**

წყარო: L, TS 3127.

შენიშვნა: რუსეთის სამინათმოქმედო კრედიტის დაწესებულებების სხდომათა კომიტეტის 1884 წლის გამოცემა, პეტერბურგი.

404. 33 „Тиф В. н. пол[...]" – 7-ე გვერდზე ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ ბანკებმა არაერთხელ მოითხოვეს უფლება, გირავნობის ფურცლებზე არ დაეტანათ მათი დაფარვის თარიღები, მაგრამ ამის ნებართვა დღემდე ვერ მიიღეს.

<მინაწერები ნიბნუა „Всеобщая исторія литературы“> (გვ. 405)

წყარო: L, TS 2823.

შენიშვნა: წიგნი შედგენილია წყაროებისა და უახლესი გამოკვლევების საფუძველზე, დასაწყისში ვ. ფ. კორშის, შემდეგ კი ა. კირპინიკოვის რედაქციით 1885 წელს პეტერბურგში.

მინაწერი 1

მინაწერი გაკეთებულია მესამე, ცარიელი ფურცელზე ნაცრისფერი ფანქრით. იგი ყდის შიდა მხრეს ზუსტად იმ პრინციპით არის შესრულებული, როგორსაც ილია ჭავჭავაძე მიმართავდა (ჩამოთვლილია გვერდები, რომლებზეც გვერდის აღმნიშვნელი ციფრები ქვეშ ხაზგასმულია და მონიშნულია მისთვის საინტერესო ადგილები). მინაწერი ვილაცის მიერ ფანქრითვე არის გაცხოველებული, რის გამოც გრაფემების საბოლოო ფორმა ილია ჭავჭავაძისას არ ჰგავს, მაგრამ გამოსახულების გადიდებით კარგად ჩანს, რომ ფანქარი ძველ ნაწერზე ზუსტად არ არის გადატარებული და მის ფორმებს არ იმეორებს. ამიტომ ჩავთვალებთ, რომ ეს მინაწერიც, რომელიც შემდეგ გაცხოველებულია, ილია ჭავჭავაძისეულია.

405. 3 „115“ – ამ გვერდზე წითელი ფერის ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „періодъ“, რომლითაც მონიშნულია აზნაცი, საიდანაც იწყება

შუა საუკუნეების განხილვა. მეორეგან ხაზგასმულია სიტყვა „НИКОГДА“ და მონიშნულია წიგნის ის ადგილი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ საეკლესიო ხელისუფლების ცენტრალიზება სრულებით არ უწყობს ხელს მის შინაგან სრულყოფილებას. პირიქით – პაპის ტახტი ისეთი დამდაბლებული არასოდეს ყოფილა, როგორც ამ დროს.

405. 3 „503“ – ამ გვერდზე ნითელი ფერის ფანქრით ხაზგასმულია სქოლიოს ნიშანი – *) და სქოლიო. მინიშნებულია წიგნის მეხუთე თავზე, რომელშიც საუბარია, რომ არაბთა შემოსევამდე მეცნიერება ესპანეთში საკმაოდ მაღალ დონეზე იყო განვითარებული. მეორეგან ნითელი ფერის ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „VIII вѣка“ და მონიშნულია მონაკვეთი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ მერვე საუკუნის დასაწყისში ესპანეთის გოთური სახელმწიფო განიცდიდა ზნეობრივ და პოლიტიკურ რღვევას.

405. 3 „593“ – ამ გვერდზე ნითელი ფერის ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „что пантера-опряхъ“ და მიემართება იმ მონაკვეთს, რომელშიც საუბარია მე-14 საუკუნის ანონიმი ავტორის ფრანგულ პოემაზე „რომანი ავაზის შესახებ“, რომელშიც ცხოველი განასახიერებს პოეტის საყვარელ ქალს, მისი მტერი დრაკონი კი – შურიან და ჭორიკანა ადამიანებს, რომლებიც შეყვარებულებს ემტერებიან.

მინაწერი 2

405. 5 „[...]ავთ[...]“ – 504-ე გვერდზე სიტყვა მინერილი წიგნის იმ აბზაცის გასწვრივ, რომელშიც ხაზგასმული სიტყვებია: „пелаго“... „ультра-героический“... „искренний пафосъ“... „единоначалие“. აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ თავდამსხმელი მაჰმადიანებისგან თავის ასარიდებლად გოთების უკანასკნელი მეფის ნათესავმა პელაგომ ესპანეთის სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში შექმნა დამოუკიდებელი სახელმწიფო და შუა საუკუნეების დასასრულამდე გამუდმებულ ჯვაროსნულ ომებში იყო ჩაბმული. ამან განაპირობა მის მცხოვრებთა გარკვეული გონებრივი ჩამორჩენილობა, ეროვნული პოეზიის ულტრა-ჰეროიკული ხასიათი და საეკლესიო წერილობითი ტექსტების გულწრფელი პათოსი. მუდმივი ბრძოლები მოითხოვს ხელისუფლების ცენტრალიზებას, რამაც გამოიწვია ესპანეთში მონარქიული პრინციპების განმტკიცება.

<მინაწერი 2 ნიშნა „Исторія общественности“> (გვ. 405)

წყარო: L, TS 3051.

შენიშვნა: წიგნის ავტორია ალექსანდრ სტრონინი და იგი გამოიცა 1885 წელს პეტერბურგში.

მინანერი 1

მინანერი შესრულებულია ყდის შიდა გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით.

405. 9 „643“ – ამ გვერდზე წითელი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „неколлебный и безукоризненный“ და საუბარია იმის შესახებ, რომ საზოგადოების ზნე-ჩვეულებები და ადათ-ნესები წარმოადგენს თანაცხოვრების ხელშეუხებელ და ურყევ მასშტაბებს. შესაბამისად, არავითარი არგუმენტი არ გვაქვს საიმისოდ, რომ ისინი გამოვრიცხოთ მეცნიერებიდან.

405. 9 „652“ – ამ გვერდზე წითელი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „возвѣщенный“ და „сомнѣваясь“, ნაცრისფერი ფანქრით კი – მთელი აბზაცი, რომელში საუბარია იმის შესახებ, რომ ფიზიკური ბუნების საოცრებების აღარავის სჯერა და ეს გამოიხატა სკეპტიციზმში. ამის შესახებ ლუთერმა რელიგიაში, დეკარტმა ფილოსოფიაში, ბეკონმა კი მეცნიერებაში გვაუწყა და შემდეგ მოიცვა მთელი საზოგადოება. სკეპტიციზმი ისეთია, რომლისთვისაც არ არსებობს ცოდნის უპირატესი სისტემა. ის გულისხმობს რწმენას იმდენად, რამდენადაც ფილოსოფია, ფილოსოფია იმდენად, რამდენადაც – მეცნიერებები. საბუნებისმეტყველო მეცნიერებების წყალობით, ამჟამად არავინ მიაწერს შიმშილობას და ფართოდ გავრცელებულ დაავადებებს ავსულებს, ომებს, ცოდვებს... გამარჯვებებს კი – კომეტებს. მაგრამ სკეპტიციზმს აქვს დადებითი მხარეც: ყველაფერში დაეჭვებით, რაც მეცნიერებით არ მტკიცდება, სკეპტიციზმმა იგივე სულისკვეთება შემოიტანა ბუნებიდან საზოგადოებაში. საზოგადოებაში, რომელშიც მეცნიერების მიერ არაფერია დადასტურებული ან უარყოფილი, კარგი ნიადაგი ჰპოვა მისტიციზმმა. ბუნებიდან განდევნილმა აქ იპოვა ნოყიერი ნიადაგი და ჩამოყალიბდა უტოპიზმად.

405. 9 „58“ – ამ გვერდზე წითელი ფანქრით ხაზგასმულია მთელი პასაჟი, რომელშიც ნათქვამია, რომ თუ რელიგიას ამთავრებს ფილოსოფია, მაშინ ფილოსოფიას დასაბამს აძლევს რელიგია. ამავე გვერდზე ხაზგასმულია აბზაცი, რომელშიც ნათქვამია, რომ ფილოსოფია იწყება იმ დროიდან, როცა იწყება რელიგია. წარმოუდგენელია რაიმეს რწმენა ცოტაოდენი გააზრების გარეშე, ისევე როგორც გააზრება რწმენის გარეშე. მაშინვე, როგორც კი მიწამ, ცამ და სიზმრებმა მიიქცია პირველყოფილი ადამიანის ყურადღება, დაიწყო რწმენისა და აზროვნების ისტორია. მესამეგან ხაზგასმულია აბზაცი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ რწმენისაგან დამოუკიდებელი აზროვნება განვითარდა ბევრად უფრო გვიან, ვიდრე პასიური რწმენა,

ამიტომ, მართალია, ფილოსოფია და რელიგია ერთად იღებს სათავეს, მაგრამ ფილოსოფია ბევრად უფრო გვიან ვითარდება და გვიან ჩამოსცილება რელიგიას, თავდაპირველად ისინი არსებითად ერთი და იგივე იყო.

405. 9 „123“ – ამ გვერდზე წითელი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „Такъ, наприѣръ“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, გვაქვს თუ არა აუცილებელი მიზეზები იმისათვის, რომ მოვიპოვოთ სიმდიდრე. ამისათვის არსებობს საზოგადოებრივი მიზეზები, მაგრამ არ არის ფსიქოლოგიური მიზეზები, არ არიან განმხორციელებლები, რომლებმაც იციან, როგორ მოჰკიდონ ხელი საქმეს, მაშინ ეს მიზანი ვერ მიიღწევა.

405. 9 „129“ – ამ გვერდზე წითელი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „Пантеизмъ возводитъ“ და ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ თითქმის მთლიან გვერდზე საუბარია იმის შესახებ, რომ ფილოსოფიური პანთეიზმი იგივეა, რაც ფეტიშიზმი, მაგრამ მონეს-რიგებული და ინტეგრირებული. თუ პირველში ხდებოდა საგნების ცალ-ცაკლე გაფეტიშება, მეორეში ეს ხდება ერთობლიობაში. რამდენადაც ფეტიშიზმი ადამიანის მსოფლმხედველობათაგან უძველესია, ის ყველაზე ადრე მუშავდება ფილოსოფიურად. შემდეგ საუბარია ფილოსოფიური თეიზმის შესახებ, რა არის ფილოსოფიური თეიზმი, თუ არა პოლითეიზმი, მაგრამ სისტემატიზებული. ამიტომ რელიგიის პოლითეიზმი აუცილებლად თეიზმით დასრულდება. მეორე მხრივ, პოლითეიზმი უპირისპირდება ფეტიშიზმს, როგორც საზოგადოების რელიგია – ბუნებისას. პანთეიზმი აღმერთებს ობიექტურობას, თეიზმი – სუბიექტურობას. ადამიანის გონებას ახასიათებს უკიდურესობიდან უკიდურესობაში გადასვლა, სანამ ვერ მოახერხებს მათ ერთმანეთთან მორიგებას. ასეა რელიგიაშიც, ფილოსოფიასა და მეცნიერებაშიც, ამიტომ მოჰყვა პანთეიზმს თეისტური ფილოსოფია. ყველაზე საინტერესო არის ათეიზმის ლოგიკა. ის ოპოზიციამია რელიგიურ მონოთეიზმთან და ვერანაირად ვერ ქმნის მის საპირწონეს. რეალურად კი ის არის მისი ანარეკლი. მონოთეიზმი არის ადამიანის რელიგია, მაგრამ ათეიზმიც ადამიანისკენ ბრუნდება, რადგან უარყოფს ყოველგვარ ღვთაებრივს. იგი ღვთაებრივს მხოლოდ ადამიანის გონებაში ეძებს.

405. 9 „143“ – ამ გვერდზე წითელი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „Правда, все это“, ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ თითქმის მთელ გვერდზე საუბარია სოციალური ფსიქოლოგიის შესახებ, რომლის ყურადღების მიღმა რჩება ადამიანის შინაგანი სამყა-

რო, მისი შინაგანი ძალების ჭიდილი და პირადი ისტორია. სოციალური მეცნიერებები აღწერს ადამიანს საზოგადოებასა და საზოგადოებრივ ისტორიაში, მაგრამ ვერ ასახავს, თუ როგორ იხსნება ის თავის საკუთარ ბიოგრაფიაში. ამ ასპექტს მეცნიერების არც ერთი ზემოთ ხსენებული დარგი არ ასახავს, არადა, ეს მნიშვნელოვანია, ამის გარეშე წარმოუდგენელია თვითშემეცნება, ესაა გვირგვინი და მიზანი ყველა სხვა საკითხისა. მხოლოდ ინდივიდუალურ ფსიქოლოგიას შეუძლია, მისცეს თითოეულ პირს შესაძლებლობა, შეადგინოს თავისი მეცნიერული ავტობიოგრაფია, რომელსაც შეეძლება მიგვანიშნოს, რა შეიძლება მოხდეს ან რა – არა მომავალში. რეალური არსებობა სამყაროში ეკუთვნის არა ზოგადად ადამიანს, არა ადამიანთა საზოგადოებას, არამედ კერძო პირს. ამიტომ აუცილებელია როგორც სოციალური, ისე ინდივიდუალური ფსიქოლოგია.

405. 9 „229“ – ამ გვერდზე წითელი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „Что, говорить“ და „Вместь с этимъ“. ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში კი საუბარია იმის შესახებ, რომ აღმოსავლეთში მინათმოქმედთა საზოგადოებრივი მდგომარეობა უფრო მაღალია, ვიდრე ვაჭართა. სწორედ ამას უკავშირდება ის, რომ ამ ქვეყნებში ყვაოდა მინათმოქმედება. ქალდეელებმა მინდვრების განოყიერებასა და მორწყვაში ისეთ შედეგებს მიაღწიეს, როგორსაც თანამედროვე ხალხებიც კი ინატრებდნენ. ისინი რწყავდნენ ისეთ ტერიტორიებს, სადაც წვიმა საერთოდ არ მოდიოდა და, შესაბამისად, შემთხვევითობაზე დამოკიდებულები არ იყვნენ. მინათმოქმედებას მისდევდნენ ყველაზე მდიდარი ადამიანებიც კი და ის თითქმის მეცნიერების სიმალემდე აჰყავდათ.

405. 9 „258“ – ამ გვერდზე წითელი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „состояние“. ამ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ ომის მდგომარეობა იმდენად წინ წამოწეული იყო, რომ ხალხების ისტორია აღიქმებოდა ომების ისტორიად.

405. 9 „272“ – ამ გვერდზე წითელი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „второбрачя“. ამ აბზაცში საუბარია პარტრიარქალურ წყობაში მეორედ ქორწინების მიუღებლობისა და ქალების მიერ გარდაცვალილი ქმრებისთვის თავის მსხვერპლად შეწირვის შესახებ.

405. 9 „485“ – ამ გვერდზე წითელი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „Съ XVI же“. ამ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ ჯერ კიდევ მე-16 საუკუნიდან ჩნდება აზრი, რომ ომიანობა უკავშირდება სახელმწიფოებს და არა საზოგადოებებს. ეს არის დაპირისპირება მმართველობებს და არა მოქალაქეებს შორის, ეს არის შეიარაღებული არმიები და არა უიარაღო მოქალაქეების შერკინება.

405. 9 „735“ – ამ გვერდზე წითელი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „Въ герѣ жѣ“, ნაცრისფერი ვერტიკალური და მის პარალელურად შედარებით მოკლე წითელი ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ გრძნობადი და ზეგრძნობადი ერთმანეთთან უკუ-პროპორციულ დამოკიდებულებაშია. ესთეტიკური ზნე-ჩვეულებები კავშირშია როგორც გრძნობადთან, ისე ზეგრძნობადთან. ამიტომ მათში ხშირად არის ანტაგონიზმი. ცალკეულ ინდივიდშიც კი აზრი და გრძნობა კავშირშია შესატყვისა და სიტყვასთან და მათი ერთმანეთისგან დაცილება ინდივიდის არანორმალურობაზე მიგვანიშნებს. ისტორიული გმირში წარმოუდგენელია წინააღმდეგობა ზნე-ჩვეულებას, ტრადიციასა და გადმოცემებს შორის. რაც მეტია მიმიკა, ფორმა, სხეულის მოძრაობა, რიტუალური წესი, მით ნაკლებია ლიტერატურა, ენა, სკოლა და ოჯახი და პირიქით.

405. 9-10 „231 О презрѣніи торговли“ – ამ გვერდზე წითელი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „Греки“, „у Аристотеля“, „о мелкой“. ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ ბერძნები ხელობას მოქალაქის დამამცირებელ საქმიანობად აღიქვამდნენ. სპარტაში ხელობა აკრძალული იყო. სახელმწიფო თანამდებობაზე არ დაიშვებოდა ადამიანი, რომელიც ბოლო 10 წლის განმავლობაში ცოტა ხნით მაინც ხელობით ირჩენდა თავს. იგივე ეხებოდა ხელოვნებასაც, თუ იგი საარსებო საშუალებად გამოიყენებოდა. ამავე დროს ასეთ აკრძალვებს არ ექვემდებარებოდა სახელოსნოს ფლობა, თუ მფლობელი საქმეში თავად არ ერეოდა. ხელოსნები შეიძლებოდა ყოფილიყვნენ არასრულყოფილებიანი მოქალაქეები, უცხოელები, უმთავრესად კი – მონები. მსხვილი ვაჭრობა არ იყო დამამცირებელი, წვრილი – კი. არისტოტელესთან ხელოსნობისადმი ზიზღი იმდენად დიდია, რომ იქ, სადაც ის ადამიანებს ყოფს მბრძანებლებად და დამორჩილებულებად, თავისუფალ ადამიანებად და მონებად, ამ უკანასკნელთა რიცხვში მოიაზრებს ყველა ხელობის ადამიანს. მხოლოდ დემოკრატიულ ათენში კანონმა ნება მისცა იმ ადამიანებს, რომლებიც ხელობით ირჩენდნენ თავს, არჩეული ყოფილიყვნენ სახელმწიფო თანამდებობაზე. ციცერონი ხელოსნობას მოიხსენიებს, როგორც სახეცვლილ მონობას. ამ რიცხვში ის არ მოიაზრებს მხოლოდ მსხვილ ვაჭრობას. რაც შეეხება წვრილ ვაჭრობას, მას მიაჩნია, რომ წარმოუდგენელია, დახლთან მდგომს კეთილშობილური აზრი გაუჩნდეს.

405. 10 „377 (обычай)“ – ამ გვერდზე წითელი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „Говоря съ“ და საუბარია იმის შესახებ, რომ მეფეს-

თან ლაპარაკისას პირზე ხელი უნდა აეფარებინათ, რომ სუნთქვისას პირიდან ამოსულ ჰაერს მოსაუბრემდე ვერ მიეღწია.

405. 10 „169 поэзия“ – ამ გვერდზე ნითელი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „Поэзия“. აქ საუბარია იმის შესახებ, რომ პოეზიას, როგორც გამომსახველობით საშუალებას, ყველაზე უკეთ შეუძლია გამოხატოს ეპოქის სული.

მინაწერი 2

405. 12 „Троица наша“ – 36-ე გვერდზე სიტყვები ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია ბრაჰმანიზმის სამ მთავარ ღვთაებაზე – რამუზე, ვიშნუსა და შივაზე.

მინაწერი 3

405. 14 „Тоже троица“ – 37-ე გვერდზე სიტყვები ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია ფინიკიურ ღმერთებზე, რომლებიც გაერთიანდა სამ სახეში: ვაალ თამუზი – შემოქმედი, ვაალ-ხონი – მფარველი და ვაალ-მოლოხი – დამანგრეველი. ეს სამი ვაალი კი გაერთიანებულია ერთში, რომელსაც ეწოდება ელი, აბსოლუტური არსება.

<მინაწერები ნიბზმა „Поэтика. Исторический сборник статей о поэзии“> (გვ. 405)

წყარო: L, TS 2616.

შენიშვნა: ნიგნის ავტორია ვასილი ვოსკრესენსკი და იგი გამოიცა 1885 წელს პეტერბურგში.

მინაწერი 1

მინაწერი გაკეთებულია ბოლო გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით.

405. 19 „24“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „дѣйствіямъ людей низкихъ“ და ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ პოეტების ტიპის მიხედვით პოეზია იყოფა ორ ნაწილად – პოეტების ერთი ნაწილი ჰბაძავს დიდ ადამიანებს, მეორე კი – მდაბლებს, პირველნი თხზავენ სადიდებლებს, მეორენი კი – საღანძღავს.

405. 19 „36“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „Третіе“ და ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ ფრაგმენტში საუბარია გაგების მესამე ტიპზე, რომელიც გულისხმობს გაგებას მეხსიერების დახმარებით, ეს ის შემთხვევაა, როდესაც რალაცის დანახვა რალაცას გვაგონებს და ინვესს შესაბამის ემოციებს.

405. 19 „37“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „для даровитого человека или для страстного“ და ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ პოეზიის შექმნა შეუძლიათ ან ნიჭიერ, ან ვნებიან ადამიანებს. ვნებიანები იოლად შედიან ყველანაირ მდგომარეობაში, ნიჭიერებს კი შეუძლიათ იმსჯელონ ყველაფერზე და აღიქვან როგორც გადმოცემები, ისე გამონაგონი. პოეტმა ჯერ თავად უნდა გააცნობიეროს სათქმელი და შემდეგ სრულყოს.

405. 19 „40“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „различаются же трояко“ და ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია არისტოტელეს პოეზიის გვარებისა და სახეების შესახებ. აგრეთვე საუბარია იმაზე, რომ იყენებენ მრავალ გვარსა და სახეს, მაგრამ მათ შორის განსხვავება არის სამგვარი.

405. 19 „41“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ერთგან ხაზგასმულია სიტყვები „Аристотель не различал“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ არისტოტელე მკაცრად არ მიჯნავდა ერთმანეთისგან ტრაგედიას და ეპოპეას. მეორეგან ხაზგასმულია სიტყვები „или посредством, или по предметам, или по“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია ხელოვნების დარგებს შორის არსებულ განსხვავებაზე, რაც ეფუძნება ბაძვის საშუალებებს, ბაძვის საგნებს, ბაძვის ხერხებს შორის განსხვავებას.

405. 19 „46“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „и Амасий“ და ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ ახლობლების გასაჭირთან დაკავშირებით ჩვენ გვიჩნდება ძრწოლა, რომელიც თანაგრძნობას კლავს და ამიტომ ჩვენი რეაქცია ნაცნობის გასაჭირზე შეიძლება უფრო მკვეთრი იყოს, ვიდრე ახლობლისაზე. მაგალითად მოყვანილია ის, რომ ამასიას ცრემლი არ გადმოვარდნია, როდესაც მისი შვილი სიკვდილით დასასჯელად მიჰყავდათ და ატირდა, როდესაც დაინახა, როგორ ითხოვდა თავისი მეგობარი მოწყალეობას.

405. 19 „50“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „чувствительность“ და „как возмуждать“ და ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ, არისტოტელეს აზრით, თანაგრძნობა (და, ზოგადად, მგრძნობელობა) ზრდილი ადამიანის თვისებაა. შესაბამისად,

ცხადია, რატომ არის საჭირო ხელოვნურად შიშისა და თანაგრძნობის გამონევა: ვინც არ გრძნობს, ის არ არის ადამიანი და დასმულია კითხვა, როგორ აღვძრათ ადამიანში ეს გრძნობები. ამავე გვერდზე ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია სქოლიო. ის უკავშირდება ტექსტის იმ მონაკვეთს, რომელშიც საუბარია ტრაგედიის განმმენდელ თვისებაზე და ადამიანის მიერ საკუთარი და სხვისი უბედურების განცდის უნარის დაკარგვაზე. სქოლიოში შესაძარებლად მოხმობილია გოგოლის პიესის ეპილოგი, რომელშიც გმირი ზეციური სამყაროსგან ითხოვს, კვლავ მოუვლინოს ტანჯა, რომ ისევ იგრძნოს სი-ცოცხლე და ისევ შეეძლოს ცრემლის ღვრა.

405. 19 „54“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „около одного лица“. საუბარია იმის შესახებ, რომ როდესაც ნანარმოებში ერთი გმირის ირგვლივ ტრიალებს ყველაფერი, მთლიანობა ირღვევა. გამონაგონის ყველა ნაწილი თავის ადგილას უნდა იყოს და იმდენად ორგანულად უნდა ერწყმოდეს დანარჩენს, რომ ნებისმიერი მათგანის გადაადგილებით ან გამოკლებით მთლიანობა უნდა ირღვეოდეს.

405. 19 „55“ – ამ გვერდზე პირველ შემთხვევაში ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ პოეტის მიერ შექმნილი სახეები – აქილეესი, აგამემნონი, ოდისეესი, ლირი, ჰამლეტი, რომეო და სხვა, უფრო ნამდვილი და ჭეშმარიტია, ვიდრე ისტორიულად არსებული ათასობით მეფისა და შეყვარებულის სახე. მეორე შემთხვევაში ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც მოხმობილია ლესინგის სიტყვები: ტრაგიკოსი იმდენად იყენებს ისტორიულ ჭეშმარიტებას, რამდენადაც ის ჰგავს კარგად მოფიქრებულ ფაბულას და შეესაბამება მის მიზანს. მას ისტორიული მოვლენა სჭირდება არა იმის დასადასტურებლად, რომ ეს მოხდა, არამედ იმისთვის, რომ, რაც მოხდა, იმაზე უკეთესს თავად ვერ მოიფიქრებდა თავისი მიზნის მისაღწევად.

405. 19 „71“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „Грекъ не иначе постигалъ и мысль“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ პოეზია გადატვირთული იყო სახეებით და არა აზრებით, ბერძენი აზრსაც აღიქვამდა მხოლოდ სახეებით. ამიტომ ბერძნულად სინონიმება სიტყვები: „აზრი“ და „სახე“.

405. 19 „73“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით მონიშნულია ამონარიდები კვინტუს ჰორაციუს ფლაკუსის თხზულებდან „პოეზი-

ის მეცნიერება“, რომელშიც ნათქვამია, რომ მწერალმა საგანი უნდა შეარჩიოს სტილის შესაბამისად, უნდა დაფიქრდეს, შეძლებს თუ არა მწერლობის მძიმე ტვირთის ტარებას, ასეთ შემთხვევაში ყველაფერი წესრიგში და ნათელი იქნება. მწერალმა უნდა იცოდეს, სად რა თქვას, რა დაწეროს და რაზე თქვას უარი. არ არის საჭირო მრავალსიტყვაობა, სჯობს, იყოს მომჭირნე და შეეძლოს შერჩევა.

მინაწერი 2

405. 21 „[...]სა უნდა უგალობდეს, რუსთაველი“ – 54-ე გვერდზე მინაწერი გაკეთებულია წიგნის იმ გვერდის ზედა აშიაზე, რომელზეც საუბარია არისტოტელეს პოეტიკასა და იმაზე, რომ პოეზია ისტორიისაგან განსხვავდება არა მხოლოდ გამოხატვის ფორმებით, არამედ იმითაც, რომ ის აღწერს იმასაც, რაც შეიძლება მოხდეს და არა მხოლოდ იმას, რაც მოხდა.

<მინაწერები წიგნზე „Всеобщая История“> (გვ. 405)

წყარო: L, TS 2578.

შენიშვნა: წიგნის ავტორია გეორგ ვებერი და იგი გამოიცა 1885 წელს მოსკოვში.

მინაწერი 1

405. 25 „ლარსი“ – 429-ე გვერდზე სიტყვები ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია ძველ შუმერულ ქალაქებზე, მათ შორის ლარსზე, რომელიც მდებარეობდა სამხრეთ ერაყის ქალაქ ტელ-სენკერეს ტერიტორიაზე.

მინაწერი 2

405. 27 „ტირძნისი [...]“ – 496-ე გვერდზე სიტყვები ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც ხაზგასმულია სიტყვა „СИДОНЪ“ და საუბარია სიდონსა და ტიროსზე. როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძე ამ უკანასკნელს აკავშირებს აღმოსავლეთ საქართველოს სოფელ ტირძნისის სახელწოდებასთან.

მინაწერი 3

405. 29 „ალაგირ“ – 524-ე გვერდზე სიტყვები ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც ხაზგასმულია ტოპონიმი „Алжиръ“. შესაძლოა, ილია ჭავჭავაძე მას აკავშირებდეს ჩრდილოეთ კავკასიის ქალაქ ალაგირთან.

მინაწერი 4

405. 31 „თენგის“ – 524-ე გვერდზე სიტყვა მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია ქალაქ ტინგისზე, თანამედროვე მაროკოს ტერიტორიაზე.

მინაწერი 5

405. 33 „თურდო“ – 525-ე გვერდზე სიტყვა ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც ნახსენებია „Турдетанія“. როგორ ჩანს, ილია ჭავჭავაძე ამ ტოპონიმს აკავშირებს მდინარე თურდოს სახელთან.

მინაწერი 6

405. 35 „ტარტესი“ – 525-ე გვერდზე სიტყვა ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია მდინარე ტარტესზე (Тартесъ).

მინაწერი 7

406. 2 „სოფელი“ – 526-ე გვერდზე სიტყვა ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც ნახსენებია ფინიკიური Сѣѣла, რომელიც ნიშნავს დაბლობს.

მინაწერი 8

406. 4 „სოფელი“ – 542-ე გვერდზე სიტყვა ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია ძველსემიტურ ქალღმერთ აშერასა და მის კავშირზე ბუნების ნაყოფიერებასთან. აშურიანი კი ველია კასპის რაიონში.

მინაწერი 9

406. 6 „ბრონეული“ – 543-ე გვერდზე სიტყვა მიწერილია რუსული შესატყვისის, ცისფერი ფანქრით ხაზგასმული სიტყვების – „гранатовое яблоко“ – გასწვრივ.

მინაწერი 10

406. 8 „ალვანა“ – 543-ე გვერდზე სიტყვა ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია ლიბანის მთიან ტომებზე.

მინაწერი 11

406. 10 „ოჭუ[მა]რე“ – 543-ე გვერდზე სიტყვა მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია აშერის დღესასწაულებზე, რომლებზეც იმართებოდა ორგიები. „ოჭუმარე“ მეგრულად განთიადს ნიშნავს, მაგრამ სიტყვა გარკვევით არ იკითხება და მისი კავშირიც ტექსტთან დაუდგენელია.

მინაწერი 12

406. 12 „ბობ[...]ა“ – 543-ე გვერდზე სიტყვა ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია ბიბლოსში გამართულ აფროდიტას ორგიებზე.

მინაწერი 13

406. 14 „დიდან“ – 545-ე გვერდზე სიტყვა ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმაზე, რომ კართაგენში სიყვარულისა და ძალაუფლების ბერძნულ ქალღმერთს ასტრატას დიდონს უწოდებდნენ.

მინაწერი 14

406. 16 „მელქართი“ – 546-ე გვერდზე სიტყვა ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია ფინიკიური ღმერთის შესახებ, რომელიც გაიგივებული იყო ჰერაკლესთან.

<მინაწერები ნიშნზე „Сравнительное языковѣдение и первобытная история: Лингвистическо-Исторические материалы для изследованія индогерманской древности“> (გვ. 406)

წყარო: L, TS 3249

შენიშვნა: წიგნის ავტორია ოტო შრადერი და იგი გამოიცა 1886 წელს. იმის გამო, რომ წიგნის ამ ეგზემპლარის კიდეები ჩამოჭრილია, რექტორ გვედებზე ილია ჭავჭავაძის მინაწერების დამამთავრებელი, ვერსო გვერდებზე კი დასაწყისი მარცვლები აღარ არსებობს.

მინაწერი 1

406. 22 „აჩუა“ – 45-ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ლურჯი ფანქრითვე ხაზგასმულ სანსკრიტულ სიტყვას, რომელიც დაახლოებით ისევე უღერს, როგორც ქართული „აჩუა“.

მინაწერი 2

406. 24 „თევი“ – 177-ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ლურჯი ფანქრითვე ხაზგასმულ სანსკრიტულ სიტყვას matsya.

მინაწერი 3

406. 26 „გველთე[ვზა]“ – 177-ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ლურჯი ფანქრითვე ხაზგასმულ ლათინურ სიტყვას Anguilla.

მინაწერი 4

406. 28 „მელანი“ – 179 -ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ლურჯი ფანქრითვე ხაზგასმულ სანსკრიტულ სიტყვას malina და ლეტო-ლიტვურ (ჟმუდურ) სიტყვას melna.

მინაწერი 5

406. 30 „ქეერი“ – 182-ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ლურჯი ფანქრითვე ხაზგასმულს, როგორც მისი შესატყვისი.

მინაწერი 6

406. 32 „წვერი“ – 183-ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ლურჯი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. სიტყვა „წვერის“ აღმნიშვნელ გერმანულ და რუსულ სიტყვებს აკავშირებს სიტყვასთან *нритва*.

მინაწერი 7

406. 34 „[...]წერაქვი“ – 186-ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ლურჯი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. წერაქვს ადარებს სანსკრიტულ სიტყვას, რომელიც ნიშნავს „ამოჭრას“.

მინაწერი 8

406. 36 „ძველი“ – 187-ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით მინაწერი შესრულებულია ლათინური სიტყვის გასწვრივ. საუბარია ლათინურ სიტყვაზე *vetus* და ძველ სლავურზე *ветѣхъ*, რაც ნიშნავს „ძველს“.

მინაწერი 9

407. 2 „ბატონი“ – 189-ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით მინაწერი შესრულებულია რუსული სიტყვის გასწვრივ. სანსკრიტულ სიტყვას *patni* („ქალბატონი“) აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 10

407. 4 „წმინდა“ – 190-ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ლურჯი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ირანულ სიტყვას *spenta* აკავშირებს ქართულთან (შესაძლოა გულისხმობს სიტყვას „სპეტაკი“).

მინაწერი 11

407. 6 „ჩვეულება“ – 191-ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ლურჯი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. სანსკრიტულ სიტყვას ადარებს ქართულთან (სავარაუდოდ, სიტყვასთან „ჩვევა“).

მინაწერი 12

407. 8 „თე-სე[ა]“ – 191-ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ლურჯი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ლათინურ სიტყვას *sero, se-vi* „თესვა“ აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 13

407. 10 „ზამ-[თარი]“ – 197-ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ლურჯი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ზენდურ სიტყვებს zim, zima აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 14

407. 12 „ღამ-ე“ – 197-ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ლურჯი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ძველირლანდიურ სიტყვას gam (ზამთარი) აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 15

407. 14 „[...]ლო“ – 198-ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ლურჯი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. [...]ლო – სანსკრიტულ სიტყვას khala აკავშირებს ქართულთან, მაგრამ წიგნის კიდე ჩამოჭრილია და სიტყვის დასაწყისი არ იკითხება.

მინაწერი 16

407. 16 „მუხ-[ა]“ – 203-ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ლურჯი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. გერმანულ სიტყვას uche და რუსულ სიტყვას „дучь“ აკავშირებს ქართულ „მუხასთან“.

მინაწერი 17

407. 18 „კურ[ო]“ – 213-ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ლურჯი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ლიტვურ სიტყვას kurwa, რაც მეძავს ნიშნავს, აკავშირებს ქართულ კუროსთან. მაგრამ სიტყვა ბოლომდე არ იკითხება. ბილო ნაწილი წიგნის აშის კიდიდან ჩამოჭრილია.

მინაწერი 18

407. 20 „ჭედვა“ – 233-ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ლურჯი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. რუსული სიტყვების „ковать“ „кузнецъ“ ძირების ურთიერთმიმართებას ამსგავსებს ქართული ჭედვისა და მჭედლის მსგავსებასთან.

მინაწერი 19

407. 22 „ოქრო – oxp[a]“ – 247-ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით მინაწერი შესრულებულია წიგნის ერთერთი ქვეთავის „ჰოლო“ დასაწყისში ერთმანეთთან აკავშირებს ამ ქართულ და რუსულ სიტყვებს, რომლებიც მომდინარეობს მოყვითალო ფერის აღმნიშვნელი ბერძნული სიტყვიდან (Ochros).

მინაწერი 20

407. 24 „სირმა ვერცხლი“ – 269-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვებს. ვერცხლის და კაპიტალის აღმნიშვნელ თურქულ და სერბულ სიტყვებს აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 21

407. 26 „Py6.“ 271-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ბოშების მიერ შემოტანილ სიტყვებს აკავშირებს რუსულ „რუბლთან“.

მინაწერი 22

407. 28 „რკინა“ – 277-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. სპილენძის აღმნიშვნელ სიტყვას აკავშირებს ქართულ რკინასთან.

მინაწერი 23

407. 30 „პიტალო [ოქრო“ – 278-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფრითვე ხაზგასმულ სიტყვებს. ბრინჯაოს აღმნიშვნელ ინდურ სიტყვებს აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 24

407. 32 „თუჯი“ – 291-ე გვერდზე წითელი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში წითელი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ბრინჯაოს აღმნიშვნელ ბულგარულ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 25

407. 34 „ფოლადი“ – 298-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ფოლადის აღმნიშვნელ სპარსულ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 26

407. 36 „აბუი“ – 299-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ფოლადის აღმნიშვნელ ქურთულ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 27

407. 38 „დუქა-[რდი“ – 307-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე

ხაზგასმულ სიტყვას. რკინის დანის აღმნიშვნელ ოსურ სიტყვას აკავშირებს ცხვრის გასაპარსი დიდი მაკრატლის აღმნიშვნელ სიტყვასთან („დუ“ – ორი, „ქარდ“ – დანა“).

მინაწერი 28

408. 2 „ისარი“ – 324-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ისრის აღმნიშვნელ სანსკრიტულ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 29

408. 4 „დაშ[ნა]“ – 325-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. საბრძოლო ცულის აღმნიშვნელ სანსკრიტულ სიტყვას აკავშირებს ქართულ „დამნასთან“.

მინაწერი 30

408. 6 „ფა[რი]“ – 325-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ფარის აღმნიშვნელ სანსკრიტულ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 31

408. 8 „გორდა, ხმალი“ – 329-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ხმლის აღმნიშვნელ ძველ სლავურ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 32

408. 10 „[...]ინდი-მშვილდი“ – 342-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვებს. მშვილდის დასამზადებლად გამოყენებულ ურთხელის აღმნიშვნელ რუსულ სიტყვას **тис** და მის ჩრდილო-გერმანულ შესატყვისებს აკავშირებს „მშვილდთან“. მინაწერის ორივე სიტყვის დასაწყისი ჩამოჭრილია, არ გამოვრიცხავთ, რომ პირველი იყოს „შინდი“, რამდენადაც ისიც გამოიყენებოდა ისრების დასამზადებლად.

მინაწერი 33

408. 12 „ძგერა“ – 345-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. შუბის აღმნიშვნელ ჩრდილო-გერმანულ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინანერი 34

408. 14 „[მა]ხვილი“ – 348-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინანერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ხმლის აღმნიშვნელ გოთურ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინანერი 35

408. 16 „დაშნა, დანა.“ – 349-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინანერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვებს. ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, რომ ძველ სლავურშიც და ქართულშიც ამ წყვილ ცნებებს ერთი ძირი ჰქონდა.

მინანერი 36

408. 18 „[ხ]ბო“ – 362-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინანერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ხბოს აღმნიშვნელ ირლანდიურ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინანერი 37

408. 20 „[ვ]აცი“ – 362-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინანერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ვაცის აღმნიშვნელ სანსკრიტულ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინანერი 38

408. 22 „ლო[რი]“ – 363-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინანერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ღორის აღმნიშვნელ ახალ სპარსულ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინანერი 39

408. 24 „[ა]ჩუა“ – 364-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინანერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. სანსკრიტულ სიტყვას აკავშირებს ქართულ „აჩუასთან“.

მინანერი 40

408. 26 „[ც]ხენი“ – 366-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინანერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ცხენის აღმნიშვნელ ეგვიპტურ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინანერი 41

408. 28 „[ხ]არი“ – 368-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინანერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ

სიტყვას. ხარის აღმნიშვნელ ზენდურ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 42

408. 30 „აქლემი“ – 368 -ე გვერდზე წითელი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში წითელი ფერითვე ხაზგასმულ სიტყვას. აქლემის აღმნიშვნელ ლათინურ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 43

408. 32 „ძუ, ძუ[კნა]“ – 369-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ძალის აღმნიშვნელ ლიტვურ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 44

408. 34 „ქათა-მი“ – 372-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ქათმის აღმნიშვნელ ავესტურ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 45

408. 36 „ბატი“ – 373-ე გვერდზე წითელი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში წითელი ფერითვე ხაზგასმულ სიტყვას. იხვის აღმნიშვნელ სანსკრიტულ სიტყვას აკავშირებს ქართულ ბატთან.

მინაწერი 46

408. 38 „კ[კ]ალო.“ – 378-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. გუთნის აღმნიშვნელ ძველ სლავურ სიტყვას აკავშირებს ქართულ „კალოსთან“.

მინაწერი 47

409. 2 „[თე]სვა“ – 378-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ნათესის აღმნიშვნელ სანსკრიტულ სიტყვას აკავშირებს ქართულ „თესვასთან“.

მინაწერი 48

409. 4 „პური“ – 381-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვებს. ხორბლის აღმნიშვნელ ლიტვურ სიტყვას აკავშირებს ქართულ „პურთან“.

მინანერი 49

409. 6 „[...]სლი“ – 382-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინანერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. მინანერს აკეთებს ტექსტის იმ ადგილზე, სადაც შვრიის აღმნიშვნელი სიტყვების ძირი ევროპულ ენებში დაკავშირებულია ცხვარსა და თხასთან, მაგრამ მინანერი სრულად არ იკითხება.

მინანერი 50

409. 8 „[ლ]ობიო“ – 384-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინანერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. პარკოსანთა კულტურის მარცვლის აღმნიშვნელ სლავურ სიტყვას აკავშირებს ქართულ „ლობიოსთან“.

მინანერი 51

409. 10 „[კა]ნაფი“ – 384-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინანერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. კანაფის აღმნიშვნელ ლათინურ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინანერი 52

409. 12 „ერქვანი“ – 387-ე გვერდზე მინანერი შესრულებულია შავი ფერის მელნით, ტექსტში სიტყვა ხაზგასმულია წითელი ფანქრით, წითელი ფანქრითვე აშიაზე მოზრდილი ვერტიკალური ხაზია გავლებული, სავარაუდოდ, საგულისხმო ფრაგმენტის მოსანიშნად. მინანერი და ხაზგასმა ტექსტში, როგორც ჩანს, არათანადროულია. ერქვანი – დაკავშირებულია ტექსტის იმ ნაწილთან, სადაც საუბარია ხის ერთი, მთლიანი ნაჭრისგან გამოთლილ გუთანზე.

მინანერი 53

409. 14 „ქლია[ვი]“ – 389-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინანერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრით ხაზგასმულ სიტყვას. ქლიავის აღმნიშვნელ სლავურ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინანერი 54

409. 16 „[ჩ]ენშიაც“ – გვ. 394-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინანერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. მინანერი დაკავშირებულია ტექსტის იმ მონაკვეთთან, სადაც საუბარია იმაზე, რომ ძველ ინდო-გერმანულ ტრადიციაში ფრინველი მსხვერპლად არ იწირებოდა და ეს ახსნილია იმით, რომ მათ არ ჰყავდათ შინაური ფრინველები.

მინანერი 55

409. 18 „დო“ – 397-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინანერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სი-

ტყვას. აზიურ ქვეყნებში საქონლის „წველის“ აღმნიშვნელი სიტყვის ძირთან აკავშირებს სიტყვას „დო“.

მინაწერი 56

409. 20 „მადა, ს[...]“ – 399-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. თრობის აღმნიშვნელ სანსკრიტულ სიტყვას აკავშირებს ქართულ „მადასთან“.

მინაწერი 57

409. 22 „სმა“ – 399-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. თაფლისგან დამზადებული სასმელის აღმნიშვნელ არიულ სიტყვას აკავშირებს ქართულ „სმასთან“.

მინაწერი 58

409. 24 „სახლს“ – 419-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. სიტყვა „სახლს“ აკავშირებს ოჯახის აღმნიშვნელ ინდოგერმანულ და რომაულ სიტყვებთან.

მინაწერი 59

409. 26 „[...]სე-ხე [...]რი“ – 420-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. მინაწერი შესრულებულია ტექსტის იმ ეპიზოდის გასწვრივ, სადაც საუბარია, რომ მეურნეობისა და მრეწველობის განვითარება ხდებოდა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა მიმოფანტული მოსახლეობა თავს მოიყრიდა ერთად და შექმნიდა მეტ-ნაკლებად დიდ დასახლებას. ამის საილუსტრაციოდ მოყვანილია ოდისევსის მონის ევმეოსის მაგალითი, რომელიც განმარტოებულ ქოხში ცხოვრობდა. მინაწერის მარცხენა კიდე ჩამოჭრილია და სრულად არ იკითხება.

მინაწერი 60

409. 28 „ქალა[მანი]“ – 421-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით მინაწერი შესრულებულია ცისფრითვე ხაზგასმული ფრაგმენტის გასწვრივ. „ოდისეას“ მე-14 სიმღერიდან მოხმობილ ციტატაში ხაზგასმულია სიტყვები, სადაც საუბარია, როგორ იკერავს ხარის ტყავისგან ფეხსაცემელს ოდისევსის მონა ევმეოსი. ილია ჭავჭავაძე ამ ფაქტს აკავშირებს ქალამნის კერვის ქართულ ტრადიციასთან.

მინაწერი 61

409. 30 „ტარი“ – 423-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგას-

მულ სიტყვას. თითისტარის აღმნიშვნელ სანსკრიტულ სიტყვას აკავშირებს ქართულ „ტართან“ (თითისტარი).

მინაწერი 62

409. 32 „[ქს]ოვა“ – 424-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ქსოვის აღმნიშვნელ ფინურ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 63

409. 35 „ჩოხა, თეჟა“ – 427-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით მინაწერი შესრულებულია მოყვანილი ციტატის გასწვრივ. სიტყვები მიწერილია ტექსტის იმ ადგილის გასწვრივ, სადაც საუბარია ძველ რომაელთა სამოსზე – ტოგასა და ტუნიკზე.

მინაწერი 64

409. 37 „[ფია]ლა“ – 428-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ფინჯნის აღმნიშვნელ სანსკრიტულ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან. სიტყვის დასაწყისი ჩამოჭრილია და არ იკითხება, მაგრამ, სავარაუდოდ, უნდა იყოს „ფიალა“.

მინაწერი 65

410. 2 „[ტ]აშტი“ – 428-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას ფინჯნის აღმნიშვნელ ზენდურ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 66

410. 2 „[ო]თახი“ – 428-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. სახლის აღმნიშვნელ ძველ ჩრდილო ევროპულ სიტყვას აკავშირებს ქართულ „ოთახთან“.

მინაწერი 67

410. 6 „უღე-[ლი]“ – 431-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ღერძის აღმნიშვნელ ლათინურ სიტყვას აკავშირებს ქართულ „უღელთან“.

მინაწერი 68

410. 8 „კარი“ – 432-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ურმის ჩარდახის აღმნიშვნელ ძველ ირლანდიურ სიტყვას აკავშირებს ქართულ „კართან“.

მინაწერი 69

410. 10 „ოც[ი]“ – 433-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. მინაწერი შესრულებულია იქ, სადაც საუბარია ინდოგერმანული ტომების თვლის ათობით სისტემაზე. სავარაუდოდ, გულისხმობს ქართულ ოცობით სისტემას.

მინაწერი 70

410. 12 „მთე-[ლი]“ – 435-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. „გამთელების“ აღმნიშვნელ ლათინურ ძირს აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 71

410. 14 „ზღვე-[ვა]“ – 437-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. მკვლელობის, გამოსყიდვის აღმნიშვნელ სანსკრიტულ და მედიურ სიტყვებს აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 72

410. 16 „[ხე]ლი“ – 444-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ხელის აღმნიშვნელ თურქულ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 73

410. 18 „[ი]-არე“ – 446-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. სიარულის აღმნიშვნელ ინდოგერმანული სიტყვების ძირს აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 74

410. 20 „[ან]-იავე“ – 446-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. დაბერვასთან, დანიავებასთან დაკავშირებულ ინდოგერმანულ ძირს აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 75

410. 22 „რ-წერა“ – 446-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. წერის აღმნიშვნელი სემიტური სიტყვების მთავარ თანხმოვანს აკავშირებს ქართულ „რ“-სთან

მინაწერი 76

410. 24 „ლ-კვლა“ – 446-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგას-

მულ სიტყვას. მკვლევლობის აღმნიშვნელი სემიოტური სიტყვების მთავარ თანხმოვანს აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 77

410. 26 „ჩქარ-ჩქარ“ – 448-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. სწრაფად, გვერდის ავლით მოქმედების აღმნიშვნელ ებრაულ სიტყვებს აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 78

410. 28 „კაც[ი]“ – 449-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. იაკუტური ფრაზის („აღამიანი კეთილი“) პირველ სიტყვას აკავშირებს ქართულ „კაცთან“.

მინაწერი 79

410. 30 „ცა“ – 459-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. ცის აღმნიშვნელი გერმანულ სიტყვას აკავშირებს ქართულთან.

მინაწერი 80

410. 32 „ა-თე[ნა]“ – 461-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. სიტყვა მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთთან, რომელშიც საუბარია იმაზე, რომ ათინას თაყვანისცემა შესაძლოა უკავშირდებოდეს განთიადის (გათენება) თაყვანისცემას. სიტყვის ბოლო ნაწილი ჩამოჭრილია და არ იკითხება.

მინაწერი 81

410. 34 „დედა-მინა“ – 463-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. სიტყვა მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთთან, რომელშიც საუბარია, რომ ინდოგერმანულ ენებში მინა უკავშირდებოდა დედას და ცა – მამას.

მინაწერი 82

410. 36 მინაწერი გაკეთებულია უკანა ყდის შიდა მხარეზე წითელი და ლურჯი ფანქრით და შავი მელნით. მინაწერთან მინიშნებულ გვერდთაგან ერთზე საუბარია კვერის და პურის აღმნიშვნელ ინდურ სიტყვაზე, სხვაგან კი ქერის აღმნიშვნელ გერმანული სიტყვაზე.

<მინანარიები ნიბნზა „Уставъ акціонерныхъ земельныхъ банковъ съ разъясненіемъ вопросовъ, возникшихъ на практикѣ при его примѣненіи“> (ზვ. 411)

წყარო: L, TS 2830.

შენიშვნა: ნიგნი გამოიცა 1886 წელს პეტერბურგში.

მინანერი გაკეთებულია ტექსტის ბოლო გვერდზე შავი კალმით და შავი ფანქრით, მაგრამ მითითებულ გვერდებზე არ გვხვდება ილია ქავჭავაძისეული მონიშვნები.

<მინანარიები ნიბნზა „Исторія французской литературы. средніе вѣка – переходное время“> (ზვ. 411)

წყარო: L, TS 2743.

შენიშვნა: ნიგნის შემდგენელია ჟაკ კლოდ დემოგეოტი და იგი გამოიცა 1887 წელს პეტერბურგში.

მინანარი 1

მინანერი გაკეთებულია ბოლო გვერდის ზედა მარცხენა აშიაზე ცისფერი და წითელი ფანქრით.

411. 10 „15“ – ამ გვერდზე პირველად წითელი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „единственный сохранившійся“ და წითელი ფერისვე ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ შვეიცარიის ერთ-ერთ რეგიონში – გრუბიუნდენში შემორჩენილი იყო ენა, რომელიც გამოიყენებოდა რომის იმპერიის პროვინცია რეციაში. მეორეგან კი ცისფერი ფანქრით ხაზგასმული სიტყვა „хуря“, ცისფერივე ფერის ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ ფრაგმენტში კი საუბარია იმის შესახებ, რომ ლათინური ენის დიალექტი „ხურა“, გერმანიზაციის ძლიერი ტენდენციის მიუხედავად, შეინარჩუნა ერთმა ტომმა ალემანების და ბავარიელების მიერ დაპყრობამდე.

411. 10 „17“ – ამ გვერდზე პირველად წითელი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „имѣющее исходнымъ“ და წითელი ფერისვე ფანქრით ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ ტერმინის – „Романія“ ქვეშ გაერთიანებული იყო ხალხები, რომლებსაც ერთმანეთთან აკავშირებდა არა სისხლით ნათესაობა, არამედ – კულტურა. აქვე ნათქვამია, რომ ხალხთა ასეთი ერთობა უფრო ნაყოფიერია, ვიდრე რასობრივი ერთობა, რომელიც დამყარებულია ფიზიოლოგიურ საფუძველზე. მეორეგან წითელი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „тоническое удареніе“ და წითელი ფერისვე ფანქრით ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი,

რომელშიც საუბარია ტონურ მახვილზე, რომელიც აქვს თითოეულ ლათინურ სიტყვას.

411. 10 „20“ – ამ გვერდზე წითელი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ ლიტერატურის განვითარება აუცილებლად გულისხმობს საზოგადოებას, მცხოვრებს ჩამოყალიბებული, მრავალმხრივი, სწორი ცხოვრების წესით. აქვე განხილულია, თუ რა გავლენა იქონია ფრანგულ ლიტერატურაზე სხვადასხვა ისტორიულმა ეტაპმა, მათ შორის, ფეოდალური წყობის ჩამოყალიბებამ.

<მინაწერი 1 ნიშნა „Введение въ курсъ исторіи древняго Востока“> (გვ. 411)

წყარო: L, TS 2961.

შენიშვნა: წიგნის ავტორია ნიკოლოზ კარეევი და იგი გამოიცა 1887 წელს პეტერბურგში.

მინაწერი 1

მინაწერი გაკეთებულია თავფურცელზე.

411. 15 „41“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია მონაკვეთი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ არიელები თავიანთი თავდაპირველი ტერიტორიიდან, პამირიდან გავრცელდნენ ვრცელ აზიურ ტერიტორიაზე – ინდოსტანიდან ირანი-სა და არმენიის გავლით მცირე აზიამდე. ამ მონაკვეთში ხაზგასმულია სიტყვა „Арменію“. ამავე გვერდზე ხაზგასმულია აგრეთვე სიტყვა „туранцами“. საუბარია იმის შესახებ, რომ ავტორი ისტორიაში მთავარ რასებად მიიჩნევს სემიტებს და არიელებს, რადგან ქამიტების, თურანელებისა და კუშიტების მიერ შექმნილი ცივილიზაციები იქამდე დაეცა, სანამ სემიტებისა და არიელების ცივილიზაციების მსგავსად გავრცელდებოდა.

411. 15 „6... 47“ – ამ გვერდებზე ცისფერი და ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „туранскаго“ (2-ჯერ) და „туранцы“ და საუბარია იმაზე, რომ აზიის ცალკეული ქვეყნები თურანული წარმომავლობისაა.

411. 16 „38 Берозъ“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია „жрецъ Берозъ“. საუბარია ბიბლიაში მოთხრობილ ისტორიაზე ენების აღრევის შესახებ და ნათქვამია, რომ ქალდეველი ქურუმის – ბეროზის მინიშნებით, თავდაპირველად ბაბილონში სხვადასხვა წარმომავლობის ხალხი ცხოვრობდა და მათ შორის პირველი ფენა იყო თურანული.

411. 17 „49 Семиты=Арменія“ – წიგნის ამ გვერდზე, სადაც ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები: „ныла Арменія“, საუბარია იმის შესახებ, რომ სემიტების პირველი დადასტურებული საცხოვრებელი ადგილი, მათი თავდაპირველი სამშობლოდან წამოსვლის შემდეგ, იყო არმენია, არარატის მთის მისადგომები, ტიგროსისა და ევფრატის სათავეებს შორის, საიდანაც ისინი გავრცელდნენ სამხრეთისაკენ მესოპოტამიაში და იქიდან – სირიაში.

მინაწერი 2

411. 19 „არი“ – მე-40 გვერდზე სიტყვა ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია წიგნის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ მიდიელები და სპარსელები ირანში შეჭრამდე, არიელთა მესამე აზიურ შტოსთან ერთად, რომლებიც მოგვიანებით დასახლდნენ ინდისა და განგის სანაპიროებზე, წარმოადგენდნენ ერთ ხალხს, რომელიც ცხოვრობდა მდინარე ოქსის (ამუდარია) სათავეებთან და თავის თავს უწოდებდა „არიას“, ანუ კეთილშობილს. ეს გვერდი (40) მითითებულია პირველ ჩანაწერშიც.

<მინაწერები ნიბნზე „Народоведение“> (გვ. 411)

წყარო: L, TS 2983.

შენიშვნა: წიგნის ავტორია ოსკარ პაშელი და იგი გამოიცა 1890 წელს პეტერბურგში.

მინაწერი 1

მინაწერი გაკეთებულია შმუცტიტულზე. პირველი სტრიქონის ნაწილი (15, 24, 43, 121), მეხუთე სტრიქონი სრულად და მეექვსე სტრიქონის ნაწილი (361 (ყორული) შესრულებული წითელი, მინაწერის დანარჩენი ტექსტი კი – ცისფერი ფანქრით.

411. 23 „15“ – ამ გვერდზე არ გვხვდება ილია ჭავჭავაძისეული მონიშვნები.

411. 23 „24“ – ამ გვერდზე წითელი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია დაიაკების ქვით ჩაქოლვის ტრადიციაზე. ხაზგასმულია სიტყვები „Иверійцахъ“. საუბარია კორსიკასა და ესპანეთის იბერიაში არსებულ ტრადიციაზე, რომლის მიხედვითაც მელოგინე ქალის ქმარი წვებოდა სანოლში და განასახიერებდა ბავშვის გაჩენის სცენას.

411. 23 „43“ – ამ გვერდზე წითელი ფერის ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „11646 лѣтъ до нашей эры“. ამ მონაკვეთში საუბარია იმის შესახებ, რომ ნილოსის ნაპირებზე თიხის ჭურჭელს წვავდნენ ჯერ კიდევ 11646 წელს ჩვენს ერამდე.

411. 23 „121“ – ამ გვერდზე წითელი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, თუ როგორ კავშირშია ერთმანეთთან სხვადასხვა ენათა მაღალგანვითარებულობა ამ ენაზე მოლაპარაკე ხალხის კულტურის დონესთან.

411. 23 „146“ – ამ გვერდზე ცისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „одежды скарлатинозных“ და ცისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ პორტუგალიელები ბრაზილიელების მიწაზე ტოვებდნენ ქუნთრუშითა და ყვავილით დაავადებული ადამიანების ტანსაცმელს ამ ეპიდემიების გასაავრცელებლად.

411. 24 „252, 252 (და[ბლა]“ – ამ გვერდზე, რომელზეც ცისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „Фетишом“, საუბარია სხვადასხვა ხალხის ფეტიშებზე. სქოლიოში კი მოცემულია სიტყვა „ფეტიშის“ განმარტება, რომ ის პორტუგალიური ძირიდან მომდინარეობს და აღნიშნავს ხელით დამზადებულს, ხელოვნურს. მას მე-15 საუკუნის მეზღვაურები იყენებდნენ დასავლეთ აფრიკელი ტომების თაყვანისცემის საგნების აღსანიშნავად.

411. 25 „263 (Зевса=ზეცა)“ – ამ გვერდზე, რომელზეც წითელი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „женшинъ земля“ და „древнiе персы“, ცისფერი ფანქრით კი – „Зевсомъ“. აქ საუბარია იმაზე, რომ ლათინურში ცის და ღმერთის აღსანიშნავად ერთი და იგივე სიტყვა გამოიყენებოდა და ზეციურ დასს ზევსს უწოდებდნენ.

411. 26 „269 (ქადაგი)“ – ამ გვერდზე საუბარია შამანებსა და მათ ხრიკებზე. მონაკვეთი მონიშნულია ცისფერი ფანქრით გავლებული ვერტიკალური ხაზით და მიწერილია ასო ქ.

411. 27 „273 (дуали)“ – ამ გვერდზე, რომელზეც ლურჯი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები – „современной дуали“, მოხმობილია იაკობ გრიმის აზრი იმის თაობაზე, რომ დუელიც არის ღვთის სამსჯავროს ერთგვარი სახე, რომელიც სჯის დამნაშავეს.

411. 28 „359 (არახჩინით თავის შეკვრა)“ – ამ გვერდზე წითელი ფერის ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია აბზაცის ის ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ სამოსის კუნძულების მცხოვრებლებს თავის ბრტყელი მოყვანილობა თავიანთ პრიორიტეტულ მახასიათებლად მიაჩნდათ და იმისათვის, რომ მათ შვილებსაც გამორჩეულად ბრტყელი თავი ჰქონოდათ, თავზე ნაჭერს ახვევდნენ და ლავის ნატეხებს შორის მოუქცევდნენ ხოლმე. არახჩინი კი აზერბაიჯანელთა მჭიდრო ეროვნული თავსაბურავია.

411. 29 „361 (ყორული)“ – ამ გვერდის იმ მონაკვეთში, რომელიც წითელი ფერის ვერტიკალური ხაზითაა მონიშნული, საუბარია ტაბუსა და იმის შესახებ, თუ როგორ მონიშნავდნენ ხოლმე ტერიტორიას, რომელზეც საქონლის შესვლა არ შეიძლებოდა. „ყორული“ აღმოსავლეთ და სამხრეთ საქართველოში ნიშნავდა სათიბ ან ნათეს მიწებს, სადაც საქონლის შესვლა არ შეიძლებოდა.

411. 29 „370 (უღვთობა)“ – ამ გვერდის იმ მონაკვეთში, რომელიც ცისფერი ვერტიკალური ხაზითაა მონიშნული, საუბარია სხვადასხვა ხალხის მიერ ერთმანეთის მიუღებლობაზე, რომლისკენაც მათ არც ერთი რელიგია არ მოუწოდებს. მოხმობილია შემთხვევაც, ჩინეთში მყოფ ბრიტანელ მოგზაურებს ადგილობრივები როგორ აყენებდნენ შეურაცხყოფას ნივთების სროლით, ლანძღვით და დაცინვით. ნათქვამია, ასევე, რომ ასეთ მდგომარეობაში მყოფმა ერთ-ერთმა მოგზაურმა გამართულ ჩინურ ენაზე მათ შეახსენა კონფუციის სიტყვები, რომ სხვას არ უნდა გაუკეთო ის, რასაც თავად არ ისურვებდი. როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძე სხვათა შეუწყნარებლობას უღვთობასთან აკავშირებს.

411. 29 „394 (ყრი-ვენგია)“ – ამ გვერდის იმ მონაკვეთში, რომელიც ცისფერი ვერტიკალური ხაზითაა მონიშნული და ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულია სიტყვა „УГРОВЪ“, საუბარია ხალხთა ერთ-ერთ ფინურ ჯგუფზე, რომლის შემადგენლობაში შედიან უგრები. ილია ჭავჭავაძე ამ ძირს აკავშირებს უნგრელებთან.

411. 30 „521 (ივერია-ევერა)“ – ამ გვერდზე ცისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „Евѣре“, ნაცრისფერი ფანქრით კი – „Альбакъ“. აქ საუბარია იმის შესახებ, რომ ებრაელები თავიანთ წინაპრად მიიჩნევენ ართაკშადის შვილიშვილ ევერეს. ართაკშადს, ანუ არაპაპიდიისს, პტოლომეოსი უწოდებდა არარატის მიმდებარე ტერიტორიას, რომელსაც შემდეგ ალბაკი ეწოდა. შესაძლოა, ილია ჭავჭავაძე ამ ევერეს ივერიასთან აკავშირებდეს.

მინანერი 2

მინანერი გაკეთებულია ბოლო გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით.

411. 32 „523“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „калдійцами“. გვერდის ამ მონაკვეთში საუბარია იმის შესახებ, რომ ასირიული წარწერების მიხედვით, ბაბილონში მცხოვრებლებს ქალდეველები ჯერ კიდევ ქრისტეს დაბადებამდე, სულ ცოტა, 900 წლით ადრე ეწოდებოდათ.

411. 32 „527 ღრმეთი, ღმერთი“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „Эль – сильный“ და ნაცრისფერი ვერტი-

კალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ სემიტები თავიანთ ღმერთებს არქმევდნენ სახელებს აბსტრაქტული თვისებების მიხედვით. სავარაუდოდ, ილია ჭავჭავაძე ამ ფაქტმა სიტყვა „ღმერთის“ ეტიმოლოგიაზე დააფიქრა.

411. 32 „543“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „*фрингійскимъ языкомъ*“ და „*бага*“ და ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ სომხური ენა უკავშირდება დიდი ხნის წინ გამქრალ ფრიგიულ ენას და რომ ღმერთის აღმნიშვნელ ფრიგიულ სიტყვას უკავშირდება ძველსპარსული *bagā* და ძველსლავური *Богъ*.

<მინანური ნიშნა „Антропология“> (გვ. 412)

წყარო: L, TS 2641.

შენიშვნა: ნიგნის ავტორია ედუარდ პეტრი და იგი გამოიცა 1890 წელს პეტერბურგში.

მინანური გაკეთებულია ბოლო გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით.

412. 3 „საქოლავი-129“ – სიტყვასთან მითითებულია ნიგნის გვერდი, რომელზეც ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ ფრაგმენტში საუბარია ბორნეოს კუნძულზე დაიაკების ტრადიციის შესახებ, რომლის თანახმადაც, ისინი ტყუილსა ან სიტყვის გატეხაში მხილებულ ადამიანებს ქოლავდნენ, რასაც ადასტურებს ქვის გროვეზი მათი ჩაქოლვის ადგილებზე.

412. 4 „შვილების კვლა ევროპაში“ – ფრაზასთან მიწერილია ნიგნის ის გვერდები, რომლებზეც ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ ფრაგმენტებში საუბარია სხვადასხვა ევროპულ ქვეყანაში მომხდარ ისტორიულ ფაქტებზე, რომლებიც უკავშირდება ჩვილი ბავშვების კვლას ან ბედის ანაბარად მიტოვებას. საუბარია ასევე გერმანელებისა და და სლავების მიერ მშობლების მიტოვების ისტორიულად დადასტურებულ ტრადიციებზე.

412. 5 „კაცისმჭამლობა – 133“ – სიტყვასთან მითითებულია ნიგნის გვერდი, რომელზეც ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ ფრაგმენტში საუბარია კანიბალიზმზე წინარეისტორიულ ევროპაში, შედარებულია იგი გვიანდელი პერიოდის სისასტიკეებთან და ნათქვამია, რომ კულტურული საზოგადოებისთვის ეს უფრო დიდი დანაშაულია, ვიდრე ველურებისთვის, რომლებიც ვერ აცნობიერებენ თავიანთ საქციელს.

412. 6 „Кулишеръ – 314“ – გვერდის ბოლოს, სქოლიოს ნაწილში, ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ის მონაკვეთი, რო-

მელშიც ნახსენებია მიხეილ კულიშერის წიგნი „Очерки сравнительной этнографии и культуры. стр. 9“.

412. 7 „სისხლის სმა – 316“ – ფრაზასთან მითითებულია წიგნის გვერდი, რომელზეც ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ ფრაგმენტში საუბარია მე-19 საუკუნის დასაწყისამდე მოღწეულ ყირგიზულ ტრადიციაზე, რომლის თანახმადაც, შურისძიება გულისხმობდა მკვლელის დასჯას იმავე ხერხით, რომლითაც მან ჩაიდინა დანაშაული და მისი სისხლის დაღვევას.

412. 8-10 „თავისა და ხელის მოჭრა მტრისა ერთი და იმავე აზრის არ არის? – 320“ – ფრაზასთან მიწერილია წიგნის ის გვერდი, რომელზეც ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ ფრაგმენტში საუბარია მაღაიელთა ტრადიციაში ადამიანის მოკვეთილი თავის ქალის რიტუალურ დანიშნულებაზე. მას პატივისცემის ნიშნად მიართმევდნენ ხოლმე ახალ ხელისუფალს, ამით ულოცავდნენ დღესასწაულებს, ატანდნენ საფლავეში და სხვა. როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძე ამ ფაქტს აკავშირებს მტრის მკლავის მოჭრის ტრადიციასთან, რომელიც გავრცელებული იყო საქართველოს მთაში.

<მინაწერები ნიშნა „Разговоры Гете собранные Эккерманомъ“>
(გვ. 412)

წყარო: L, TS 2621

შენიშვნა: წიგნის ავტორია იოჰან ეკერმანი და იგი გამოიცა 1891 წელს პეტერბურგში.

მინაწერი 1

412. 14 „Руста[вели]“ – 273-ე გვერდზე ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც გოეთესთან დაკავშირებით საუბარია იმის შესახებ, რომ მხოლოდ პოეტურ გიგანტს აქვს უნარი, სათანადოდ ფლობდეს სიუჟეტს, თავს იკავებდეს გადახრებისგან და კონცენტრირებული იყოს მხოლოდ აუცილებელზე. როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძემ ეს თვისებები დაინახა რუსთაველშიც და მინაწერიც ამან განაპირობა.

მინაწერი 2

მინაწერი გაკეთებულია ბოლო გვერდზე. იმის გამო, რომ წიგნის მარცხენა აშია ჩამოჭრილია, ძირითად შემთხვევებში მწერლისთვის საინტერესო ფრაზებზე მიმანიშნებელი გვერდების ნომრები დაკარგულია. სრულად ჩანს მხოლოდ ორი გვერდი, მათგან ერთზე (273) გვხვდება მინაწერი 1, ხოლო 284-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „что у Любых“ და ვერტიკალური ხაზით მო-

ნიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია ერთი საღამოს ჩანერილ დღიურზე, როდესაც 10 წლის შვილიშვილი – ვოლფი გოეთეს ეთამაშებოდა, მხრებზე აძვრებოდა და საკმაოდ აწუხებდა. იქვე სტუმრად მყოფი გრაფინიას თხოვნაზე, ნუ აწუხებდა დალლილ ბაბუას, ბავშვმა უპასუხა, რომ ის მალე წავიდოდა დასაძინებლად და ბაბუას დრო ექნებოდა დასასვენებლად. ამაზე გოეთემ შენიშნა, რომ სიყვარულს, ყველაფერთან ერთად, რამდენადმე კადნიერი ბუნება აქვს.

<მინაწერიები ნიბნზე „თხზულებანი“> (გვ. 412)

წყარო: L, FS 5188.

შენიშვნა: ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა კრებულის 1892 წლის გამოცემა. თბილისი. ტომი პირველი.

412. 33 „ოლოკოს...“ – მეუღლის – ოლლა გურამიშვილ-ჭავჭავაძისადმი მიძღვნილი ეს მინაწერი შესრულებულია შავი მელნით ცალკე ფურცელზე. ამჟამად კი ამოჭრილია ბარათიდან და დაწებებულია ნიგნზე.

<მინაწერიები ნიბნზე „Промышленная история Англии“> (გვ. 413)

წყარო: L, TS 2643

შენიშვნა: ნიგნის ავტორია ჰენრი გიბინსი და იგი გამოიცა 1895 წელს პეტერბურგში.

მინაწერი 1

413. 4-5 „(См. 64 страницу) Насильственное обращение населения въ проле[...]“ – სიტყვები ცისფერი ფანქრით მიწერილია 63-ე გვერდზე, რომელზეც საუბარია ჰენრი VIII–ს მიერ გატარებულ მინათმონყობის პოლიტიკაზე, რომელიც ითვალისწინებდა მიწის წვრილი მოიჯარეების გასახლებას და ვრცელი ტერიტორიების საძოვრებად ქცევას. მითითებულ და მომდევნო გვერდებზე კი საუბარია იმ აჯანყებებზე, რომლებიც ამ პოლიტიკამ გამოიწვია.

მინაწერი 2

413. 8-9 „Бесплодность установления вывозной премии“ – 144-ე გვერდზე სიტყვები ცისფერი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია 1688 წელს ინგლისის ხელი-სუფლებების მიერ დაწესებულ პრემიაზე, რომელიც გაიცემოდა ხორბლის ექსპორტირებისთვის.

მინაწერი 3

413. 12 „Америка – страна землѣдѣлія“ – 150-ე გვერდზე სიტყვები ცისფერი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია ამერიკის მინათმოქმედებაზე.

<მინაწერიები ნიგნჯა „Записка о малой Азии“> (გვ. 413)

წყარო: L, TS 2634.

შენიშვნა: ნიგნის ავტორია დ. ვ. პუტიატა და იგი გამოიცა 1896 წელს პეტერბურგში.

მინაწერი 1

413. 17 „ბადალი“ – 62-ე გვერდზე სიტყვა ნაცრისფერი ფანქრით მინერილია რუსეთის იმპერიაში 1917 წლამდე არსებული გადასახადის ნედჟ-ის შესატყვისად. ამ გადასახადს იხდიდნენ სამხედრო სამსახურისგან გათავისუფლების სანაცვლოდ, ფეოდალურ საქართველოში კი ბადალი ერქვა სხვის ნაცვლად სამხედრო სამსახურის მომხდელ პირს.

მინაწერი 2

413. 19 „хеты“ – 63-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული სიტყვა, სავარაუდოდ, გამოყენებულია ნიგნში ხალიბებთან ერთად ნახსენები ხალხის – გიტიტების შესატყვისად, რომელთა შესახებაც აქვე ნათქვამია, რომ ეს იდუმალი ტომი, შესაძლოა, რომელიმე ქურთული ტომის წინაპარი ყოფილიყო.

<მინაწერიები ნიგნჯა „Психические факторы цивилизації“> (გვ. 413)

წყარო: L, TS 2647.

შენიშვნა: ნიგნის ავტორია ლესტერ უორდი. იგი გამოიცა 1897 წელს მოსკოვში.

მინაწერი 1

მინაწერი გაკეთებულია სატიტულო გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით.

413. 23 „133“ – ამ გვერდზე ცისფერი ხაზებია ჩამოსმული იმ ორი აბზაცის გვერდით, რომლებშიც შედარებულია ბუნებრივი სტიქიები და ადამიანური ვნებები. სტიქია შეიძლება იყოს დამანგრეველი, მაგალითად, როდესაც გემს ახეთქებს კლდოვან ნაპირებს, მაგრამ შეიძლება იყოს სასარგებლოც, როცა აფრებს ბერავს და გემი წინ მიჰყავს. მეცნიერული მიდგომებით ზუსტად ასევე შეიძლება ვნებების დამანგრეველი ძალის გაუვნებელყოფაც.

413. 23 „135“ – ამ გვერდზე ცისფერი ხაზია ჩამოსმული იმ აბზაცის გვერდით, რომელშიც გადმოცემულია ჯონ კლარკის აზრები ნიგნიდან „სიმდიდრის ფილოსოფია“. მითითებულ მონაკვეთში ნათქვამია, რომ შრომა კი არ უზიჯებს სამყაროს წინსვლისკენ, არამედ სიმდიდრე, რომელიც სირენასავით იწვევს მას წინ. ადამიანი ყოველთვის შრომობს სიმდიდრის მოპოვების მიზნით, მაგრამ შრომა ყოველთვის

არ ხდება სიმდიდრის საფუძველი. ბუნება, რომელსაც ადამიანი იქვე-მდებარებს და ისაკუთრებს, შეადგენს სიმდიდრეს. ადამიანის მიერ ბუნების დამორჩილების საშუალება კი არის შრომა.

413. 23 „145“ – ამ გვერდზე ცისფერი ხაზია ჩამოსმული იმ აბზაცის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ თითოეულ საგანს აქვს არაერთი თვისება და როდესაც მათგან მხოლოდ ზოგიერთს აღვიქვამთ, გონება თითოეულ აღქმულ კომპონენტს აკავშირებს წარმოდგენასთან მთლიანი საგნის შესახებ.

413. 23 „241“ – ამ ამ გვერდზე ცისფერი ხაზია ჩამოსმული იმ აბზაცის გვერდით, რომელშიც მოხმობილია აზრები ლესტერ უორდის ნიგნიდან „დინამიური სოციოლოგია“ („Dynamic Sociology“) იმის შესახებ, რომ თუკი ადამიანის ფიზიკური მოთხოვნილებები, სოციალური და სქესობრივი ურთიერთობები დაკმაყოფილებულია, პრაქტიკული ხელოვნება, ინდუსტრიული ხასიათი და ცივი საქმიანი შტრისები, რომლებიც ახასიათებს ადამიანის ცხოვრებას, ქვეითდება და დამყოლი ხდება ხელოვნების, მუსიკისა და პოეზიის მარადიული მშვენიერების ძალით.

მინაწერი 2

413. 25-26 „ჩვენებური ხელით ჭამა“ – 25-ე გვერდზე სიტყვები ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია ნიგნის ქვეთავის „субъективная психология“ იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია შეხების ფსიქოლოგიურ ასპექტებზე.

მინაწერი 3

413. 28 „ჭკუით-მხედველობა“ – 248-ე გვერდზე სიტყვა ცისფერი ფანქრით მიწერილია ნიგნის ქვეთავის სათაურის ქართულ შესატყვისად. გვერდის ბოლოს ცისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია ის მონაკვეთი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ ზებუნებრივი მოვლენების ახსნის მცდელობამ ადამიანი თეოლოგიის საფუძვლებამდე მიიყვანა. ამავე ფერის ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები: „начало теологии“.

<მინაწერები ნიგნზე „Основания социологии“> (გვ. 413)

წყარო: L, TS 2554.

შენიშვნა: ნიგნის ავტორია ფრანკლინ ჰენრი გილინგსი. იგი გამოიცა 1898 წელს ხარკოვში.

მინაწერი

მინაწერი გაკეთებულია ტექსტის ბოლოს სუფთა ფურცელზე ნაცრისფერი ფანქრით.

413. 32 „233“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია ფრაზა „социализма и индивидуализма“ და საუბარია იმის შესახებ, რომ სოციალისტები მართლები არიან, როდესაც ამბობენ, რომ სახელმწიფოს შეუძლია ყოველგვარი საზოგადოებრივი საქმის განხორციელება საზოგადოების ჩართულობით.

413. 32 „238“ – ამ გვერდზე ცისფერი ხაზია ჩამოსმული იმ აბზაცის გვერდით, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, თუ როგორ ინვესტს ცოცხალი სამყაროს დაჯგუფებები ფლორისა და ფაუნის ცვლილებებს.

413. 32 „285“ – ამ გვერდზე პირველი ცისფერი ხაზი ჩამოსმულია იმ აბზაცის გვერდით, რომელშიც საუბარია ანთროპოგენურ ასოციაციაზე, რომელიც ადამიანს ეხმარება ქცევების ჩამოყალიბებაში. ამავე გვერდზე ასევე ცისფერი ფანქრით ხაზგასმულია ფრაზა „умственного интереса“. ამ მონაკვეთში საუბარია იმის შესახებ, რომ დაკმაყოფილებასა და მის გარე მიზეზებს შორის კავშირი გახდა გონებრივი ინტერესის საგანი. მესამე ცისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია მონაკვეთი, რომელშიც საუბარია იმაზე, რომ სარგებლობისა და ღირებულების თავდაპირველი იდეები თანდათანობით გაიზიარა საზოგადოებამ და მხოლოდ ამის შემდეგ დაუკავშირდა ისინი სიმდიდრის ცნებას, რადგანაც სასურველ ნივთს რომ სიმდიდრეს ვუნოდებთ, ეს შეფასებული უნდა იყოს მთელი საზოგადოების და არა ინდივიდის მიერ.

413. 32 „287“ – ამ გვერდზე ცისფერი ფანქრით პირველად ხაზგასმულია სიტყვები „которые образовали“. აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, თუ როგორ ჩაისახა პირველყოფილ საზოგადოებაში ეკონომიკური იდეებიდან სასარგებლო და პროდუქტიული ხელოვნება. ამავე გვერდზე ცისფერივე ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „животным“ და კონტექსტში საუბარია იმის შესახებ, რომ ცოცხალ არსებათაგან მხოლოდ ადამიანმა შეძლო, შეექმნა და დაეხვეწა შრომის იარაღები. ამავე გვერდზე ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია აბზაცი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ ხელოვნება არის იდეებისა და შექმნილი უნარების ნაზავი, რომელიც არსებობს მხოლოდ გონებაში, კუნთებსა და ნერვებში.

413. 32 „303“ ამ გვერდზე ცისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „животный разум“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულია აბზაცი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ ასოციაციებმა ძალიან დიდი როლი ითამაშა პირველყოფილი ადამიანის ცხოველური გონების და სხეულის ადამიანურად გარდაქმნაში. ამავე გვერდზე

ცისფერი ფანქრითვე გახაზულია სიტყვები „как умственная“ და საუბარია იმის შესახებ, რომ ადამიანის ფსიქოლოგიური ევოლუციისა და ფიზიკური განვითარების დასრულების შემდეგ, სხვა ცოცხალ არსებებზე უპირატესობების შესანარჩუნებლად, მას ეხმარებოდა როგორც გონებრივი, ისე ფიზიკური ევოლუცია.

413. 32 „361“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია „Контъ основываль“, ამავე ფერის ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ კონტმა ისტორიის კანონი დააფუძნა წმინდად გონებრივ პროგრესზე. მართალია, ტექსტში ნახსენებია კონტი, მაგრამ 1795 წელს გამოცემულ ნიგნზე „ადამიანის გონებრივი განვითარების ისტორიული სურათი“ ავტორად მითითებულია ფრანგი ფილოსოფოსი, ფიზიკოსი, მათემატიკოსი და ეკონომისტი ჟან ანტუან (ნიკოლას) კონდორსე. როგორც ჩანს, ნიგნის ავტორს ერთმანეთში აერია გვარები: „Condorcet“ და „Comte“.

413. 32 „363“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „Индустриализм“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ ინდუსტრიალიზმი არის თავისუფლების მიზეზი და არა მისი შედეგი.

413. 32 „364“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „возникает“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ სამი უმთავრესი საზოგადოებრივი ტრადიციიდან პირველად ჩნდება ეკონომიკური, შემდეგ იურიდიული და ბოლოს პოლიტიკური.

413. 32 „367“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „Наконец“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ ეკონომიკური ევოლუციიდან გამომდინარეობს ეთიკური ევოლუცია და მეცნიერების განვითარება. ამ უკანასკნელთა ევოლუცია კი აძლევს საშუალებას ეკონომიკურს, წინ წავიდეს და ბოლომდე გამოავლინოს თავისი შესაძლებლობები.

413. 32 „376“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „Теперь начинается“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია ქალაქისა და სოფლის ცხოვრების დიფერენციაციის სანყისების შესახებ.

413. 32 „412“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ განათლებული ადამიანების მიერ მხარდაჭერილი დემოკრატიული იდეები თანდათანობით გარდაქმნის საზოგადოებრივ აზრს და ქმნის სახალხო იდეალებს.

413. 32 „422“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „материалистических целей“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ საზოგადოებაში, რომელიც ორიენტირებულია მატერიალურ ღირებულებებსა და მიზნებზე და რომელშიც წარმატების საზომად მიიჩნევა ფულის მოხვეჭა, ყოველთვის იქნება მკვეთრი განსხვავება წარმატებულებსა და წარუმატებლებს შორის და ღარიბთა ჩაგვრა მდიდრების მიერ.

413. 32 „426“ – ამ გვერდზე პირველად ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „материальный прогресс“. ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში კი საუბარია მატერიალურ პროგრესზე, ადამიანის ფსიქიკურ, გონებრივ და ზნეობრივ განვითარებასა და მათ ურთიერთმიმართებაზე. აქვე ხაზგასმულია სიტყვები „умственных и нравственных“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ საზოგადოების მატერიალური განვითარება ვერ მიიღწევა პროგრესის გონებრივი და ზნეობრივი ელემენტების გარეშე. ვერტიკალური ხაზით ასევე მონიშნულია აბზაცი, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, თუ რას წარმოადგენს პროგრესი სუბიექტური და ობიექტური თვალსაზრისით.

413. 33 „443“ – ამ გვერდზე პირველად ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „всякая общественная“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია საზოგადოებრივ რეფორმებზე, რომელთა მიზანია კლასთა აღრევა და რომლებიც იმთავითვე განწირულია. ასევე ხაზგასმულია სიტყვები „в начале“. ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში კი საუბარია იმის შესახებ, რომ საზოგადოების ეკონომიკური, პოლიტიკური და რელიგიური მოღვაწეობა ერთმანეთთან იმთავითვე არ იყო დაკავშირებული.

413. 33 „472“ – ამ გვერდზე პირველად ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „материальный прогресс“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში, ერთი მხრივ, საუბარია ერების იდეალებისა და მისწრაფებების შესახებ, რომლებიც პატრიოტულ ენთუზიაზმს აღვიძებს და, მეორე მხრივ, ოჯახური ურთიერთობების შესახებ, რომლებიც მნიშვნელოვანია ადამიანის ბუნების სრულყოფილი განვითარებისათვის.

413. 33 „500“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „Общество“ და „Результат“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ საზოგადოება არის ორგანიზაცია, რომელიც წარმოადგენს, ნაწილობრივ, არაცნობიერი ევოლუციის და, ნაწილობრივ, ცნობიერი გეგმის პროდუქტს და რომ

ის არის რთული ორგანიზმი, რომელსაც შეუძლია გამოავლინოს ევოლუციის სხვადასხვა ფაზა.

413. 34 „317“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „поэтому“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია პირველყოფილ საზოგადოებაში ქალთა მდგომარეობის შესახებ. ხაზგასმულია, რომ ისინი ყოველთვის არ იყვნენ დამონებულ მდგომარეობაში, ზოგიერთ შემთხვევაში მათ მამაკაცთა თანასწორი უფლებები ჰქონდათ.

413. 34 „397“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „Общество“ და „Рездление труда“, ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში კი მოხმობილია ადამ სმიტის ციტატა იმის შესახებ, რომ შრომის განაწილებას განაპირობებს ბაზარი, ხოლო სიმდიდრეს – შრომის განაწილება.

413. 34 „401“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „Спенсера, что“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია სპენსერის მოსაზრებაზე იმის შესახებ, რომ ინდივიდუალურ განვითარებასთან ერთად იკლებს შობადობის დონე.

413. 34 „403“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ ამერიკაში, როგორც აბორიგენები, ისე ახალმოსახლეები საქმიანობათაგან უპირატესობას მინათმოქმედებას ანიჭებდნენ.

413. 34 „405“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „земледѣліе“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ მინათმოქმედება, მეთევზეობა, სატყეო და სამთო საქმე, რკინიგზაზე მუშაობასთან შედარებით, ნაკლებ სახიფათოა სიცოცხლისთვის.

413. 34 „407“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ მოზრდილ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ მინათმოქმედი საზოგადოება ჯანმრთელია, არა აქვს მომავლის შიში, რადგან არსებობისთვის საკმარის დოვლათს ფლობს და, სხვებთან შედარებით, სწრაფად, თითქმის გეომეტრიული პროგრესიით მრავლდება. მონიშნულ მონაკვეთში ასევე საუბარია იმის შესახებ, რომ ქალაქში მეტწილად მიდიან პატივმოყვარე ახალგაზრდები, რომლებიც საქმეებიან სხვადასხვა უწყებაში ან ენევიან ვაჭრობას.

413. 34 „413“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „Геній“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ გენიოსები იშვიათად იბადებიან ქალაქებში

და რომ სამყაროს დიდი კონფესიები ჩამოყალიბდა უდაბნოებსა ან მაღალ მთებში.

413. 34 „414“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია თვითმკვლევლობების შესახებ და ნათქვამია, რომ მათი რიცხვი ყველაზე მაღალია პარიზსა და საქსონიაში და რომ ევროპის ყველა ქვეყანაში, გარდა ნორვეგიისა, მისი რიცხვი საგრძნობლად გაიზარდა მე-19 საუკუნის დასაწყისიდან.

413. 34 „416“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ სანარმოო ცვლილებებით გამოწვეული წარუმატებლობები ხშირად ხდება ლოთობისა და სხვა არაერთი მავნე ჩვევის მიზეზი. მეორე მონიშნულ ადგილას კი საუბარია იმის შესახებ, რომ მკვლევლობათა რიცხვი მეტად იზრდება ახალ, რეგრესირებად ქალაქებში.

413. 34 „418“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ ღარიბები ცდილობენ, თავი დაიმშვიდონ სოციალისტური ოცნებებით ისეთ საზოგადოებრივ წყობაზე, რომელშიც მათ შეეძლება ყველაფრის ყიდვა, რაც არ არის მიჩნეული ბოროტების სათავედ. ისინი ერიდებიან მდიდრებთან ურთიერთობას, თავს ინუგეშებენ წარმოდგენით პროლეტარიატის დაუმარცხებელ ძალად გარდაქმნის შესაძლებლობის შესახებ და მართვის ყველა ორგანოს საკუთარ ხელში მოქცევის სურვილით. ამავე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულია სიტყვები „УСЛОВІЯ МАСЬ“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ მოხალისეთა ფილანტროპია კანონმდებლობას მეტოქეობას უწევს სიღარიბისა და დანაშაულებათა შემცირებაში და მასების ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებაში.

413. 34 „421 (Этика)“ – ნიგნის ამ გვერდზე ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ საზოგადოებრივი მონყობის დისციპლინური ორგანოები უკიდურესად არადამაკმაყოფილებელ მდგომარეობაშია და საზოგადოების ყურადღება აუცილებლად უნდა იყოს მიმართული მათი გაუმჯობესებისკენ. ამავე გვერდზე ორი პარალელური ნაცრისფერი ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმაზე, რომ ყოველივე ზემოთ თქმული მიანიშნებს საზოგადოების მისწრაფებაზე, ჩამოყალიბდეს ეთიკური ტიპის საზოგადოებად.

413. 35 „435“ – ამ გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „ШКОЛЫ, УНИВЕРСИТЕТЫ“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ სკოლები, უნივერსიტეტ-

ბი, ეკლესია, მსხვილი საგამომცემლო სახლები, წიგნის მაღაზიები და მუზეუმები იხსნება მხოლოდ მაშინ, როდესაც მოსახლეობა ერთ კვადრატულ მილზე ერთზე მეტია. ამ ინსტიტუციების რაოდენობის კლება მოსახლეობის კლების მიმანიშნებელია.

413. 35 „43“ – ამ გვერდზე ცისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „на первый план“ და ცისფერი ფერისვე ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ პოლიტიკონომიის უახლეს მიდგომებში პირველ ადგილზე გადაინია მოთხოვნებისა და მიწოდების წმინდად სულიერმა ასპექტებმა. წიგნის ამ გვერდზე ასევე ცისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „Очевидно, что“ და ცისფერი ფერისვე ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ ეკონომიკური სამყაროს მამოძრავებელი ძალა არის სურვილი.

413. 35 „44“ – ამ გვერდზე ცისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „движущими“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ ცხოვრების როგორც პოლიტიკური, ისე ეკონომიკური ყოფის მამოძრავებელი ძალა არის ადამიანთა არა უბრალოდ ინდივიდუალური სურვილი, არამედ ისეთი, რომლის დაკმაყოფილებაც მატერიალურ ფორმაში გამოიხატება.

413. 35 „104“ – ამ გვერდზე ცისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „в течение“ და ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ მიმდინარე საუკუნეში ორთქლის ძალა ხელს უწყობს მოსახლეობის მანუფაქტურულ წარმოებასა და ფაბრიკებში კონცენტრაციას. მეოცე საუკუნეში კი ელექტრონულმა ძრავებმა შეიძლება მათი დაქსაქსვა გამოიწვიოს. წიგნის ამავე გვერდზე ცისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვები „достигнутый“ და „неравной“. ვერტიკალური ხაზით მონიშნულ აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ ენერჯის ევოლუცია და წარმატების ზრდა შეიძლება გამოწვეული იყოს, ნაწილობრივ, მოსახლეობის მემკვიდრეობით გამოწვეული თვისებებით, მაგრამ ასევე დამოკიდებული იყოს გარემოზე, რასაც მოწმობს ერთი და იმავე რასის მიღწევები მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში და მოხმობილია ევროპის, შეერთებული შტატებისა და ისლანდიის მაგალითები.

**<მინაწერები წიგნზე „Социальная наука в современной
Германии“> (33. 414)**

წყარო: L, TS 2695.

შენიშვნა: წიგნის ავტორია სელესტინ შარლ ბუგლვე და იგი გამოიცა 1899 წელს კიევსა და ხარკოვში.

მინაწერი 1

414. 5 „Teoria“ – 36-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაგმენტს. სიტყვა მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ მექანიკის კანონები, ფსიქოლოგიურისგან განსხვავებით, საყოველთაო და მდგრადია.

მინაწერი 2

414. 7 „Teoria“ – 36-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაგმენტს. სიტყვა მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ ფსიქოლოგიური კანონები შეიძლება იყოს საყოველთაო მხოლოდ თეორიაში, რადგან პრაქტიკულად ისინი ყოველთვის არ ხორციელდება.

მინაწერი 3

414. 9 „Teoria“ – 42-ე გვერდზე ცისფერი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ცისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ ფრაგმენტს. სიტყვა მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია ჩვენი გონების უნარზე, გარდაქმნას რეალობა აბსტრაქციად იმისათვის, რომ შემდეგ აბსტრაქცია აქციოს რეალობად.

მინაწერი 4

414. 11 „Будьте как Богъ!“ – 79-ე გვერდზე ფრაზა ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია ლათინური სენტენციის გასწვრივ. ამ მონაკვეთში საუბარია იმის შესახებ, რომ სოციალიზმი აკეთებს ნახტომს უკიდურესი მატერიალიზმიდან უკიდურესი იდეალიზმისკენ და ადამიანებს ცხოველებისგან მყისიერად ანგელოზებად აქცევს.

<მინაწერები ნიბნზე „Реформа политической экономии“> (მპ. 414)

წყარო: L, TS 2699

შენიშვნა: წიგნის ავტორია გაბრიელ ტარდი და იგი გამოიცა 1899 წელს პეტერბურგში.

მინაწერი 1

414. 15 „[ქეტი“ – 56-ე გვერდზე სიტყვები ცისფერი ფანქრით მიწერილია იმ გვერდზე, რომელზეც საუბარია პროდუქტების განაწილების საერთო შედეგსა და საზომზე. წიგნის მარცხენა აშია ჩამოჭრილია და მინაწერის მხოლოდ ბოლო მარცვალი იკითხება.

მინანარი 2

414. 17 „Какими методами жизнь сочи[...]“ – 75-ე გვერდზე სიტყვები ცისფერი ფანქრით მიწერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ ფილოსოფოსები უნდა ადგენდნენ ჰიპოთეზებს, მეცნიერები განაზოგადებდნენ კონკრეტულ ფაქტებს, კომერსანტები კი მიდიოდნენ რისკზე.

<მინანარი პირველ კონვოლუტზე> (გვ. 414)

წყარო: L, TS 2661

შენიშვნა: მინანარი შესრულებულია კონვოლუტზე, ოთხი დამოუკიდებელი გამოცემის ერთ ბლოკად შეკრულ და საერთო ყდაში ჩასმულ ეგზემპლარზე.

მინანარი

მინანარი გაკეთებულია ფორზაცის მე-2 გვერდზე. მასში მოხსენიებულია გუსტავ ლებონის, ედუარდ მეიერის, გუსტავ გროსის და ვერნერ ზომბარტის ერთად აკინძული ოთხი წიგნი.

დათარიღება: კონვოლუტში შემავალი წიგნებიდან ედუარდ მეიერისა გამოცემულია 1899 წელს. შესაბამისად, ვერც კრებული და ვერც მინანარი ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

<მინანარი მეორე კონვოლუტზე> (გვ. 414)

წყარო: L, TS 2734

შენიშვნა: მინანარი შესრულებულია კონვოლუტზე, ექვსი დამოუკიდებელი გამოცემის ერთ ბლოკად შეკრულ და საერთო ყდაში ჩასმულ ეგზემპლარზე.

მინანარი

მინანარი გაკეთებულია ფორზაცის მე-2 გვერდზე. მასში მოხსენიებულია გუსტავ შმოლერის, კარლ ბიუხერის (2), ედუარდ მეიერის, ანატოლი ფარესოვისა და შარლ ბუგლეს ერთად აკინძული ექვსი წიგნი.

დათარიღება: კონვოლუტში შემავალი წიგნებიდან ორი – ფარესოვისა და ბუგლესი გამოცემულია 1899 წელს. შესაბამისად, ვერც კრებული და ვერც მინანარი ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

<მინანარები წიგნზე „Общественные идеалы Рёскина“> (გვ. 415)

წყარო: L, TS 2620

შენიშვნა: წიგნის ავტორია ჯონ გობსონი და იგი გამოიცა 1899 წელს სანქტ-პეტერბურგში.

მინაწერი 1

415. 3 „სიმდი[დრე]-სიდიდე[ე]“ – 57-ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით შესრულებული მინაწერი არის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია სიტყვა „სიმდიდრის“ მნიშვნელობაზე და ინგლისურ ენაში ამ სიტყვის კავშირზე ადამიანის კეთილდღეობასთან.

მინაწერი 2

415. 5 „[...]“ – 62-ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით შესრულებული მინაწერი არის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, თუ რისი გაკეთება შეუძლია საგანს სინამდვილეში და არა ჩვენი აზრით. მინაწერი ძალიან ბუნდოვანია და არ იკითხება.

მინაწერი 3

415. 7 „[Т]орговля“ – 140-ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით მინაწერი შესრულებულია იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარი იმის შესახებ, როგორ უხდინან მწარმოებლები მუშებს მინიმალურ ანაზღაურებას გრძელ სამუშაო დღეში, ხოლო თავად საქონელს ყიდინან, რაც შეიძლება მაღალ ფასად.

<მინაწერი მისამე კონვოლუტზე> (გვ. 415)

წყარო: L, TS 2699

შენიშვნა: მინაწერი შესრულებულია კონვოლუტზე, შვიდი დამოუკიდებელი გამოცემის ერთ ბლოკად შეკრულ და საერთო ყდაში ჩასმულ ეგზემპლარზე.

დათარიღება: კონვოლუტში შემავალი წიგნებიდან ორი – კაუცკისა და ბლონდელის გამოცემულია 1900 წელს. შესაბამისად, ვერც კრებული და ვერც მინაწერი ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

მინაწერი

ფორზაცის მე-2 გვერდი. მინაწერში მოხსენიებულია კარლ კაუცკის, გაბრიელ ტარდის, ჟორჟ ბლონდელის, ფრიდრიხ იოდლის, მაქს მიულერის, ადოლფ გელდის და მიხეილ ენგელგარდტის ერთად აკინძული შვიდი წიგნი.

<მინაწერი წიგნზე „Границы Капиталистического хозяйства“> (გვ. 415)

წყარო: L, TS 2699

შენიშვნა: წიგნის ავტორია კარლ კაუცკი და იგი გამოიცა 1900 წელს ხარკოვში.

მინაწერი

415. 20 „зное [Ка]утскому“ – 54-ე გვერდზე ლურჯი ფანქრით შესრულებული მინაწერი მიემართება ტექსტში ლურჯი ფანქრითვე

ხაზგასმულ სიტყვას. სიტყვები მინერილია იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია მოსახლეობის ქალაქებში მიგრაციის მიზეზებზე. წიგნის მარცხენა აშია ჩამოჭრილია და მინანერის მხოლოდ ბოლო მარცვლები იკითხება.

**<მინანერები ნიბნჯი „Политическая экономія в ее новейших
направленіях“> (გვ. 415)**

წყარო: L, TS 2751

შენიშვნა: წიგნის ავტორია გრიგოლ სიმონენკო და იგი გამოიცა 1900 წელს ვარშავაში.

მინანერი 1

მინანერი გაკეთებულია თავფურცელზე წითელი ფანქრით.

415. 25 „194 კრედ“ – წიგნის ამ გვერდზე ცისფერი ფანქრით ხაზგასმულია სიტყვა „въ кредитное“ და ცისფერივე ვერტიკალური ფანქრით მონიშნულია ფრაგმენტი, რომელშიც საუბარია იმაზე, რომ ბოლო ხანს ფულადი მეურნეობა ისწრაფვის საკრედიტო სისტემაზე გადასვლისკენ. აქვე ავტორს მოჰყავს გერმანელი ისტორიკოსისა და სტატისტიკოსის ბრუნო ჰილდებრანდის მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ საკრედიტო სისტემა სახალხო მეურნეობის განვითარების მესამე და უმაღლესი საფეხურია.

მინანერი 2

415. 27 სარჩევი, გვ. LII. „[...]ლიერება=право“ – ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინანერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. მინანერი გაკეთებულია სარჩევის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია სამართალთან დაკავშირებულ რუდოლოფ შტამლერისეულ განმარტებებზე.

მინანერი 3

415. 29 „Вѣрно“ – X გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებული მინანერი მიემართება ტექსტში ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ სიტყვას. სიტყვები მინერილია ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელიც ეხება ზოგიერთ ხალხში საქონლის გაცვლა-გამოცვლის ტრადიციის აღდგენას ფულის ნიშნების გამოყენების გარეშე.

<მინანერები ნიბნჯი „Присоединение Грузии къ Россіи“> (გვ. 415)

წყარო: L, TS 2581.

შენიშვნა: წიგნის ავტორია ზურაბ ავალიშვილი და იგი გამოიცა 1901 წელს პეტერბურგში.

მინაწერი 1

415. 30 „(Сефѣевъ)“ – 24-ე გვერდზე მინაწერი შესრულებულია ტექსტშივე, აზვაციის უკანასკნელი სიტყვის შემდეგ ნაცრისფერი ფანქრით. როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძის მინაწერი განაპირობა იმან, რომ სხვა წყაროებში სეფევიდები სეფიებად მოიხსენიებიან, რადგან მათი სახელი მოდის ისმაილის წინაპარ სეფი ედ-დინისგან.

მინაწერი 2

416. 2-3 „რა ქართველია, რომ ქართულს წყაროებს ფრანციცულ-იღამ იღებს“ – 77-ე გვერდზე მინაწერი შესრულებულია ნაცრისფერი ფანქრით გვერდის ზედა თავისუფალ აშიაზე, წინ უზის „+“ ნიშანი და ტექსტში ამავე ნიშნით არის მითითებული, წიგნის რომელ ეპიზოდს ეხება. ილია ჭავჭავაძე საყვედურობს წიგნის ავტორს იმის გამო, რომ ის პაპუნა ორბელიანის „ქრონიკებს“ (Chroniques de Papouna Orbeliani §261) ფრანგული გამოცემიდან უთითებს.

მინაწერი 3

416. 5 „Развѣ брата, а не Антонія?“ – 120-ე გვერდზე მინაწერი შესრულებულია ტექსტის გასწვრივ, მარჯვენა აშიაზე ნაცრისფერი ფანქრით. ილია ჭავჭავაძე აზუსტებს, რომ ერეკლე მეორემ იმპერატორის კარზე თავის ვაჟთან, ლევან ბატონიშვილთან ერთად გაგზავნა არა ანტონ კათალიკოსის ძმა, არამედ თავად ანტონი.

მინაწერი 4

416. 7 „Подлинное не имѣется“ – 175-ე გვერდზე მინაწერი შესრულებულია ტექსტის გასწვრივ, მარჯვენა აშიაზე ნაცრისფერი ფანქრით. წიგნში კითხვის ნიშნის ქვეშ არის დაყენებული, იყო თუ არა ერეკლე მეორის ანდერძი სარწმუნო. ილია ჭავჭავაძე ადასტურებს, რომ დედანი არ არსებობს.

მინაწერი 5

416. 10 „Браво!“ – 177-ე გვერდზე მინაწერი შესრულებულია ტექსტის იმ მონაკვეთთან, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, თუ რა მდგომარეობაში აღმოჩნდა საქართველო რუსეთთან ტრაქტატის დადების შემდეგ. რუსეთი თვალ-ყურს ადევნებდა და აკონტროლებდა სამეფო ოჯახს, რომ რაიმე, მათთვის არასასურველი ნაბიჯი არ გადაედგათ, საქართველო კი ამას ვერ და არ ეწინააღმდეგებოდა.

მინაწერი 6

416. 12-13 „Не то, а был[и] куплены“ – 197-ე გვერდზე მინაწერი ნაცრისფერი ფანქრით შესრულებულია მარჯვენა აშიაზე, ტექსტის იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია რუსეთ-საქართველოს

ტრაქტატის პირობებსა და იმაზე, თუ რა გარანტიებს იტოვებდა პროექტით ქართული მხარე. ქვეყნის საკანონმდებლო ძალაუფლება და შემოსავალი სრულად გადადიოდა იმპერიის ხელში, რუსეთის ჯარი იკავებდა საქართველოს ტერიტორიას და მის ციხე-სიმაგრეებს, ქართული მხარე კი თავს მხოლოდ იმით იიმედებდა, რომ ეს ყველაფერი მან რუსეთს საკუთარი ნებით გადასცა და ეს ვერ შეიცვლებოდა ერთი მხარის გადანყვეტილებით, ახალი ორმხრივი ხელშეკრულების გარეშე. შესაძლოა, ილია ჭავჭავაძეს ეჭვი შეჰქონდეს ტრაქტატის შედგენაში მონაწილე ქართული მხარის მოუსყიდველობაში.

მინაწერი 7

416. 15-16 „Епископъ Іосіфъ Аргутинскій, тайный атентъ рус. правит. подозрѣвается въ отравленіи Георгія.“ – 201-ე გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით და სქოლიოს ნიშნით ტექსტი მიწერილია წიგნის ქვედა აშიაზე. სქოლიოს ნიშანი ასევე დასმულია იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია საქართველოს უკანასკნელი მეფის გიორგი მეთორმეტის გარდაცვალებაზე. ილია ჭავჭავაძე იხსენებს იმ ფაქტს, რომ მეფის მკვლელობაში ეჭმიტანილი იყო სომეხი ეპისკოპოსი იოსებ არლუთინსკი-დოლგოროუკოვი, რომელიც რუსეთის იმპერატორმა პავლემ სომხური ეკლესიის პატრიარქად დაამტკიცა, მაგრამ სასულიერო პირი ინტრონიზაციას ვერ მოესწრო, რადგან 1801 წელს თბილისიდან ემიაძინისკენ მიმავალ გზაზე გარდაიცვალა.

მინაწერი 8

416. 18 „სომეხია?“ – 210-ე გვერდზე მინაწერი შესრულებულია სქოლიოს გასწვრივ, მარცხენა აშიაზე ნაცრისფერი ფანქრით. სიტყვა მიწერილია წიგნის იმ გვერდის სქოლიოს გასწვრივ, რომელშიც ხაზგასმულია რუსეთის იმპერატორთან დაახლოებული ერთ-ერთი პირის – არხაროვის გვარი. ამ გვერდზე საუბარია იმის შესახებ, რომ 1800 წლის 17 დეკემბრის მანიფესტის ხელმოწერამდე რუსეთის სახელმწიფო საბჭოში წაიკითხეს მოხსენება საქართველოს რუსეთთან შეერთების ხელსაყრელობისა და მომგებიანობის შესახებ. სქოლიოში ნათქვამია, რომ ამ მოხსენებას საბჭოს წევრთა უმრავლესობა არ დაეთანხმა, მაგრამ სანამ სხდომის ჩანაწერი მომზადდებოდა, მათ გამოუცხადეს, რომ იმპერატორს ეს გადანყვეტილება უკვე მიღებული აქვს და ჟურნალი ამის შესაბამისად უნდა დაიწეროს. არხაროვი ტექსტში მოხსენიებულია იმპერატორ პავლე პირველის მამამებლეთა შორის.

მინანარი 9

416. 19-20 „А Тотлебенъ? два манифеста? Измѣна Бурнашова? Тотлебена? Языкова?“ – 227-ე გვერდზე ტექსტი ნაცრისფერი ფანქრით და სქოლიოს ნიშნით მიწერილია წიგნის ზედა აშიაზე. სქოლიოს ნიშანი ასევე დასმულია იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, თითქოს რუსეთის იმპერატორი ეკატერინე არ აპირებდა საქართველოს მიერთებას იმპერიასთან. როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძე ეჭვით უყურებს ამ მოსაზრებას. ის ასევე სვამს კითხვას: თუ ასეა, რით შეიძლება აიხსნას ორი მანიფესტი ან ბურნაშოვის, ტოტლებენისა და იაზიკოვის ქმედებები.

მინანარი 10

416. 22-24 „Не совѣмъ такъ. Наполеонъ уже принималъ мѣры противъ этого, но не имѣлъ времени серьезно имъ заняться“ – 259-ე გვერდზე ტექსტი ნაცრისფერი ფანქრით და სქოლიოს ნიშნით მიწერილია წიგნის ზედა აშიაზე. სქოლიოს ნიშანი ასევე დასმულია იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ საქართველოსთან დაკავშირებით ევროპის სახელმწიფოებს არავითარი ინტერესები არ ჰქონდათ და ამიტომ რუსეთის იმპერატორ პავლეს წინ ვერ გადაეღობებოდნენ. მას კი შეეძლო ეს ქვეყანა ყოველგვარი რისკის გარეშე მიეერთებინა.

მინანარი 11

416. 27-28 „и уже проникли наприимѣрь кавалеръ Эспиналь, агентъ Наполеона“ – 260-ე გვერდზე ტექსტი ნაცრისფერი ფანქრით და სქოლიოს ნიშნით მიწერილია წიგნის ქვედა აშიაზე. სქოლიოს ნიშანი ასევე დასმულია იმ მონაკვეთის გასწვრივ, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ პავლე პირველმა საქართველოს შეერთება მოასწრო იმ ქვეყნების აგენტების ამოქმედებამდე, რომელთაც ეს ფაქტი სამომავლოდ სირთულეებს შეუქმნიდა.

მინანარი 12

416. 30 „ჯან!“ – 271-ე გვერდზე ტექსტი ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია გვერდის მარჯვენა აშიაზე და ორი პარალელური ხაზით მონიშნავს იმ მონაკვეთს, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ რუსეთის დამოკიდებულება მისდამი დაქვემდებარებული ტერიტორიების მიმართ არ ჰგავდა ინგლისისას, რომელიც, მაგალითად, ინდოეთს აძლევდა მეტ თავისუფლებას. რუსეთის იმპერიას ახასიათებდა მართვის „ყოველმხრივი“ და „ყოვლისშთამნთქმელი“ მეთოდები. მინანარში მონიშნების გამომხატველი შორისდებულით ილია ჭავჭავაძე, სავარაუდოდ, ირონიას გამოხატავს.

მინაწერი 13

416. 32 „აი!“ – 271-ე გვერდზე ტექსტი ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია გვერდის მარჯვენა აშიაზე და ორი პარალელური ხაზით მონიშნავს იმ მონაკვეთს, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, თუ რატომ არ მოსწონდა რუსეთის ხელმძღვანელობას საქართველოში პროტექტორატის დამყარება. მინაწერით ილია ჭავჭავაძე, სავარაუდოდ, კიდევ ერთხელ ხაზს უსვამს წინა აბზაცის შინაარსისადმი თავის უარყოფით დამოკიდებულებას.

მინაწერი 14

416. 34 „ჯან!“ – 272-ე გვერდზე ტექსტი ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია გვერდის მარცხენა აშიაზე და ორი პარალელური ხაზით მონიშნავს იმ მონაკვეთს, რომელშიც საუბარია იმის შესახებ, რომ რუსეთშიც იყვნენ საქართველოს შეერთების მოწინააღმდეგენი, მაგრამ მცირე იყო მათი რიცხვი და მათი მიდგომა საკითხისადმი უმრავლესობისთვის მიუღებელი იყო. მინაწერში, სავარაუდოდ, ილია ჭავჭავაძე მონიშნების გამომხატველი შორისდებულით ირონიას გამოხატავს.

მინაწერი 15

413. 32 „და!“ – 275-ე გვერდზე ტექსტი ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია გვერდის მარჯვენა აშიაზე და ორი პარალელური ხაზით მონიშნავს იმ მონაკვეთს, რომელშიც საუბარია დასავლეთ საქართველოს რუსეთისთვის მიერთებაზე და მეტაფორულად ნათქვამია, რომ სხვადასხვა დროს სხვადასხვა ჯურის არგონავტების მიერ მიტაცებული ოქროს სანმისი ბოლოს, როგორც იქნა, დაუბრუნდა თავის ნამდვილ პატრონს – რუსეთს. თანხმობის გამომხატველი ნაწილაკით და მასთან დასმული ძახილის ნიშნით ილია ჭავჭავაძე, სავარაუდოდ, გამოხატავს თავის უარყოფით დამოკიდებულებას წიგნის ფინალური ეპიზოდისადმი, რომელიც საქართველოს რუსეთთან შეერთებას ერთგვარ კანონზომიერებად და სამართლიანობის აღდგენად წარმოაჩენს.

<მინაწერები ნიშნზე „Европейській умъ“> (მპ. 417)

წყარო: L, TS 2908

შენიშვნა: წიგნის ავტორია მორიცი მიურე და იგი გამოიცა 1902 წელს პეტერბურგში.

მინაწერი 1

417. 8 „[... ное] [замѣчаніе]“ – ტექსტი წიგნის ბოლო გვერდზე ნაცრისფერი ფანქრით მიწერილია ნაცრისფერი ფანქრითვე ხაზგასმულ იმ მონაკვეთთან, რომელშიც საუბარია ევროპელ ებრაელთა ორმაგ ბუნებაზე.

მინაწერი 2

417. 10 „189 и т. д. Марксъ“ – ტექსტი ყდის შიდა მხარეზე ნაცრისფერი ფანქრით არის მიწერილი და, სავარაუდოდ, გულისხმობს ამავე წიგნის მითითებული გვერდიდან დაწყებულ ტექსტს.

<მინაწერები ხელნაწერზე „Программа

національдемократической партіи прогрессистовъ“> (ბვ. 417)

ხელნაწერი: С, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №1015, 2r., 3r.

აღწერილობა: მანქანაზე ნაბეჭდი ტექსტი, ნასწორები ილია ჭავჭავაძის მიერ. მე-9 მუხლთან, რომელშიც საუბარია ბატონყმობის გადმონაშთების საბოლოო ლიკვიდაციაზე, მიწერილია ჩამატების ნიშანი, მაგრამ თავად ჩასამატებელი ტექსტი შემორჩენილი არ არის.

დათარიღება: რამდენადაც პროგრესისტთა ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის პროგრამის განხილვა ჩატარდა 1905 წლის 25 ოქტომბერს, ვფიქრობთ, ამობეჭდილი ტექსტი უნდა იყოს ის, რომლის განხილვაც ამ დღეს მოხდა, ილია ჭავჭავაძის სწორებები კი ამის შემდეგ უნდა იყოს გაკეთებული.

418. 24 „Кромѣ лицъ“ – ეს სიტყვები ჩამატებულია მე-15 მუხლის ბოლოს. ამ მუხლში საუბარია პოლიტიკური დამნაშავეების ამნისტიაზე და ილია ჭავჭავაძეს, როგორც ჩანს, გადაუწყვეტია, აქ ჩამატებულია, ვის არ შეეხებოდა ამნისტია.

ნაწილი IX

ამონაწერები სხვათა ნაშრომებიდან, წიგნებიდან დოკუმენტებიდან და პერიოდული გამოცემებიდან

Милль, Деньги (გვ. 419)

ხელნაწერი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №208, გვ.10 რ., v., 11რ.

აღწერილობა: ნაწერია უხაზო ფურცლის ორივე მხარეს, ორ სვეტად, შავი მელნით. ტექსტი წარმოადგენს წიგნის მიმოხილვას და არა ციტირებას.

დათარიღება: ამონაწერები, სავარაუდოდ, გაკეთებულია ჯონ სტიუარტ მილის 1865 წელს გამოცემული ორტომეულიდან „Основания политической экономии с некоторыми из их применений к общественной философии“. შესაბამისად, ჩანაწერი ამ წელზე გვიანდელი ვერ იქნება.

419. 4 „Милль“ – საუბარია ბრიტანელ ფილოსოფოსსა და ეკონომისტ ჯონ სტიუარტ მილზე.

<ამონაწერი სენატის გადაწყვეტილების შესახებ> (გვ. 422)

ხელნაწერი: C №696 ა, გვ. 18. რ.

აღწერილობა: ამონაწერი გაკეთებულია ფანქრით და შავი მელნით უბის წიგნაკის თეთრ, უხაზო ფურცელზე, რომელიც ამჟამად სხვა უბის წიგნაკშია დაცული.

დათარიღება: რამდენადაც ამონაწერი გაკეთებულია 1869 წლის 15 დეკემბრის დოკუმენტიდან, იგი ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

<ამონაწერი მიუნცერიდან> (გვ. 423)

ხელნაწერი: M, 4263-ბ., გვ. 7-8.

აღწერილობა: ამონაწერი გაკეთებულია უყდო რვეულში (21,5X18 სმ.), რომელსაც სატიტულო გვერდზე აწერია „სახსოვარი“. ტექსტი ნაწერია ფანქრით.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ფურცლის ჩანაწერი 1871 წლის 18 ოქტომბერზე ადრეული ვერ იქნება, ასევე უნდა იყოს ესეც.

423. 7 „слова Мюнцера“ – საუბარია გერმანელ პოლიტიკოს თომას მიუნცერზე.

<ამონაწერები გვირაძისა და მიქელანჯელოს თხზულებებიდან> (გვ. 423)

ხელნაწერი: M, 4263-ბ., გვ. 11-15.

აღწერილობა: ამონაწერი გაკეთებულია უყდო რვეულში (21,5X18 სმ.), რომელსაც სატიტულო გვერდზე აწერია „სახსოვარი“. ტექსტი ნაწერია შავი მელნით.

დათარილება: რამდენადაც ერთ-ერთი წინა ფურცლის ჩანაწერი 1871 წლის 18 ოქტომბერზე ადრეული ვერ იქნება, ასევე უნდა იყოს ესეც.

423. 11 „говорить Гвѣращи“ – საუბარია იტალიელ პოლიტიკოს ფრანჩესკო დომენიკო გვერაციზე.

423. 13 „Che importa“ – იტალიური ფრაზაა და ნიშნავს „ვის ადარდებს“, „რა მნიშვნელობა აქვს“.

423. 18 „Микель Анджело“ – საუბარია მიქელანჯელო ბუონაროტიზე.

Из Шлосера (გვ. 423)

ხელნაწერი: М, 4263-ბ., გვ. 16-24.

აღწერილობა: ამონაწერი გაკეთებულია უყდო რვეულში (21,5X18 სმ.), რომელსაც სატიტულო გვერდზე აწერია „სახსოვარი“. ტექსტი ნაწერია შავი მელნით, 22-ე გვერდზე ჩართულია ქართული ჩანაწერი.

დათარილება: რამდენადაც ერთ-ერთი წინა ფურცლის ჩანაწერი 1871 წლის 18 ოქტომბერზე ადრეული ვერ იქნება, ასევე უნდა იყოს ესეც.

423. 20 „ис. XVIII и XIX в.“ – ამონაწერები გაკეთებული უნდა იყოს ფრიდრიხ შლოსერის 1868 წელს გამოცემული ნიგნიდან „Исторія восемнадцатого столетія и девятнадцатого до паденія Французской Имперіи, съ особенно подробнымъ изложеніемъ хода литературы“ და სხვათა მითითებებიც აქედან უნდა იყოს.

423. 29 „Шефтсбери, Characteristics, ed. Basil“ – საუბარია ინგლისელ ფილოსოფოს ემლი კუპერ ენტონი შეფტსბერისა და მის ნიგნზე, რომელიც დაიბეჭდა 1790 წელს ბასილის გამომცემლობაში.

423. 34 „Толендъ“ – სავარაუდოდ, საუბარია ირლანდიელ ფილოსოფოს ჯონ ტოლანდზე.

424. 10. „Шлосерь, Всемирная история, т. I“ – საუბარია ფრიდრიხ შლოსერის ნიგნზე „Всемирная история“, რომელიც რუსულ ენაზე პირველად 1861 წელს გამოიცა.

424. 3 „Лессингъ“ – საუბარია გერმანელ პოეტსა და დრამატურგ გოტჰოლდ ლესინგზე.

424. 3 „пьесы Ла-Шоссе“ – საუბარია ფრანგ დრამატურგ პიერ კლოდ ლამოსეზე.

424. 12 „Из книги I. I. Гонегера“ – მოხმობილია ციტატა იოჰან იაკობ ჰონეგერის 1867 წელს გამოცემული ნიგნიდან „Очеркх литературы и культуры девятнадцатого столетія“.

424. 19 „Макіавели (стр. 10. Государь“ – საუბარია ნიკოლო მაკიაველის ნიგნზე „სახელმწიფო“.

424. 30 „Данте: „Rade volte... chiami“ – ციტატა დანტე ალიგიერის „ღვთაებრივი კომედიის“ „განსაწმენდელიდან“ VII, 121-123.

424. 35 „Гумбольдт въ Космосъ“ – საუბარია ალექსანდრ ფონ ჰუმბოლტის ნიგნზე „კოსმოსი“, რომლის პუბლიკაციაც რუსულ ენაზე ჟურნალში „ოტჩენესტვენნიე ზაპისკი“ დაიწყო 1845 წელს.

425. 3 „Кери“ – სავარაუდოდ, საუბარია ამერიკელ ეკონომისტ ჰენრი ჩარლზ კერიზე.

425. 9 „Линднеръ“ – საუბარია გუსტავ ადოლფ ლინდნერის პედაგოგიურ სწავლებაზე.

426. 18 „изслѣдованіемъ Д^{на} Берда“ – სავარაუდოდ, საუბარია ამერიკელ ექიმ ჯორჯ მილერ ბირდზე.

426. 29 „Сенека“ – იგულისხმება ლუციუს ანეუს სენეკა.

426. 35 „Избери же себѣ Катона“ – სავარაუდოდ, საუბარია მარკუს პორციუს კატონზე.

427. 2 „на Левіи“ – სავარაუდოდ, საუბარია ტიტუს ლივიუსზე.

<ჟურნალიდან „Русский вестник“ (გვ. 427)

ხელნაწერი: М, 4263-ხ., გვ. 22.

აღწერილობა: ამონაწერი გაკეთებულია უყდო რვეულში (21,5X18 სმ.), რომელსაც სატიტულო გვერდზე აწერია „სახსოვარი“. ჩანაწერი შესრულებულია შავი მელნით და ჩართულია უფრო ვრცელ ჩანაწერში.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთი წინა ფურცლის ჩანაწერი 1871 წლის 18 ოქტომბერზე ადრეული ვერ იქნება, ასევე უნდა იყოს ესეც.

427. 13 „დალიჯი (სამეუფო)“ – „un dais royal“ – სამეფო ტახტის აღმნიშვნელი ძველი ქართული სიტყვა და მისი ფრანგული შესატყვისი.

427. 13 „(გეოგრაფია, I გვერდი)“ – არ არის დაკონკრეტებული, გეოგრაფიის რომელი ნიგნი იგულისხმება.

<ალექსანდრე ჭავჭავაძის თხზულებათა საძიებელი> (გვ. 427)

ხელნაწერი: С, ქართულ ხელნაწერ ნიგნთა ფონდი, S – 5079.

აღწერილობა: ნაწერია თაბახის ფურცლებზე შავი მელნით. იქვე მოცემული გვერდების მითითება მიგვანიშნებს, რომ ტექსტებიც

უკვე მოძიებული იყო და თან ახლდა სარჩევს. ზოგიერთი ლექსის გვერდის აღმნიშვნელი ციფრის შემდეგ ლურჯი ფანქრით არის გასმული ხაზები, ზოგან დახრილი, ზოგან – ჰორიზონტალური.

დათარიღება: 1881 წლის 21 ივნისს რაფიელ ერისთავისთვის გაგზავნილი წერილიდან ჩანს, რომ ქართული წიგნის მბეჭდავმა საზოგადოებამ გადაწყვიტა ალექსანდრე ჭავჭავაძის თხზულებათა კრებული გამოცემა. ცნობილია, რომ მის მომზადებაში გიორგი თუმანიშვილთან და პეტრე უმიკაშვილთან ერთად ილია ჭავჭავაძეც მონაწილეობდა და ეს სარჩევი, სავარაუდოდ, მის მიერ 1881 წლის 21 ივნისის შემდეგ უნდა იყოს მომზადებული.

427. 17 „თარგმანი ვოლტერიდამ“ – საუბარია ფრანგ მწერალზე, რომლის ნამდვილი სახელი და გვარი იყო ფრანსუა მარი არუე.

427. 28 „თავთიერებ მანათი“ – იგულისხმება ვარსკვლავივით მანათობელი.

428. 1 „აჯას ვამრავლებ“ – იგულისხმება თხოვნა-ვედრების გამრავლება.

428. 6 „ბალახშ ბეზეკის“ – იგულისხმება ლალივით ელვარე.

428. 7 „ქენებით ვჰხმოვანებ“ – იგულისხმება ხვეწნა, ლაღადება.

428. 23 „ვაი დრონი დრონი“ – პირველი სიტყვა, რომელიც სხვა გამოცემებში სხვაგვარად არის, აქ ასე წერია.

428. 34 „პავლე პირველის“ – საუბარია რუსეთის იმპერატორზე 1796-1801 წლებში.

429. 15 „ბებუთოვის ლექსები“ – პირის სახელი მითითებული არ არის და იდენტიფიცირება ვერ ხერხდება.

<სალექსიკონო მასალა წმინდა წერილიდან> (გვ. 429)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №204, 1-5 რ., v.

აღწერილობა: ნაწერია უხაზო ფურცლებზე, შავი მელნით, ორ სვეტად. №204, 6-7 რ., v. დაცულია ცალხაზიან ფურცლებზე ფანქრით სხვისი ხელით ნაწერი მსგავსი მასალაც, რომელიც გამოცემაში არ შეგვაქვს. ლექსიკონისთვის შერჩეულია ტექსტები ძველი და ახალი აღთქმიდან. ძველიდან არის „დაბადება“, ისაიასა და იოზის წიგნები და დავით წინასწარმეტყველის ფსალმუნები, ახალი აღთქმიდან – მათე და იოანე მოციქულთა სახარებები, ლუკა მოციქულის „საქმე მოციქულთა“ და იაკობ მოციქულის ეპისტოლე. ტექსტის ბოლო ნაწილში სათაურის „დაბადება“ შემდეგ ძველი ქართული ასოებით წერია „დბ“.

დათარიღება: რამდენადაც ტექსტში, სიტყვების განმარტებისას არაერთგან არის გამოყენებული ილია ჭავჭავაძის მიერვე მომზა-

დებული საანდაზო ლექსების მასალა, იგი არა უადრეს 1883 წლის 1 დეკემბრისა უნდა იყოს დაწერილი.

432. 6 „ხედვიდეთ და არა იხილონ“ – ბოლო სიტყვა უნდა ეწეროს „იხილოთ“.

435. 20 „უმრკნელი“ – უნდა ეწეროს „უმურკნელი“.

437. 2 „პ. ლარაძე“ – იგულისხმება პოეტი და კალიგრაფი პეტრე გიორგის ძე ლარაძე.

439. 3 „არდაგი“ – (13 – 3)“ – უნდა ეწეროს (13 – 4)

439. 35 „მსთვლი“ – ნაცვლად უნდა ეწეროს „მსთუაი“.

<აფორისტული გამონათქვამები სულხან საბა ორბელიანის თარგმნილი „ქილილა და მანანა“ და რუსთველის „ვეფხისტყაოსნიდან“> (გვ. 442)

ავტოგრაფი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №206.

აღწერილობა: ნაწერია უხაზო ფურცლებზე, შავი მელნით. ზოგ ციტატას წინ იმავე მელნით მიწერილი აქვს პლუსი და ზოგიერთი ფრაზა ხაზგასმულია წითელი ფანქრით. ეს ადგილები გამოცემაშიც ასევე გვაქვს წარმოდგენილი. ჟურნალ „ივერიაში“ მასალას აქვს ასეთი შენიშვნა: „პირველის სტრიქონის პირველის ასოს მიხედვით ანბანზედ ჩამოვარიგეთ ლექსები. ზოგი იქნება საანდაზოდ არ ვარგოდეს, მაგრამ ჩვენ მაინც ამოვწერეთ, როგორც სიტყვა-მოხერხებულნი მაგალითნი, ზოგან მხოლოდ ორიოდ ლექსში თითო-ოროლა სიტყვა შევცვალებთ, რომ კერძოდ თქმულს აზრს ზოგადის აზრის მნიშვნელობა მისცემოდა“.

დათარიღება: ამ საანდაზო ლექსების პირველი ნაწილი (ა, ბ, გ, დ) ჟურნალ „ივერიაში“ გამოქვეყნდა 1883 წლის მე-11 ნომერში, რომელზეც ცენზურის ნებართვა გაცემულია ამავე წლის 1 დეკემბერს. შესაბამისად, ჩანაწერების პირველი ნაწილი მანამდე უნდა იყოს შესრულებული, მაგრამ, რამდენადაც ტექსტის ბოლოში 31 დეკემბერი წერია, იგი იმავე წლის 31 დეკემბერს უნდა დაესრულებინა.

442. 30 „ქილილა და მანა“ – იგულისხმება სულხან საბა ორბელიანის მიერ სპარსულიდან თარგმნილი ზღაპრების კრებული. ჩვენამდე მოღწეულ ხელნაწერებში იკითხება „ქილილა და დამანა“. როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძე სათაურთან დაკავშირებით სხვა წყაროს ეყრდნობოდა.

443. 1 „რუსთველი“ – ნაწილი ციტატებისა ამოღებულია შოთა რუსთველის „ვეფხისტყაოსნიდან“.

443. 27 „სათნი დავკარგე“ – საუბარია გიშრის ქვაზე.

449. 3 „ტრელთა ენათა ეკრძალე“ – იგულისხმება მზაკვარი, პირფერი ადამიანები.

449. 8 „თუ კაცსა სჭირია (ეცისა)“ – როგორც ჩანს, ეს ერთ-ერთი იმ შემთხვევათაგანია, როდესაც ილია ჭავჭავაძემ ციკატაში სიტყვა შეცვალა. წყაროში წერია „ეცისა“ და მან ჩაანაცვლა სიტყვით „სჭირია“.

449. 10 „არისტოტელის თქმულია“ – საუბარია ძველი წელთაღრიცხვით IV საუკუნის ბერძენ ფილოსოფოსზე.

449. 32 „არ ბოროტსა არ დაბადეს“ – უნდა იყოს „და ბოროტსა არ დაბადებს“.

449. 33 „ღმერთსვე მადლი, ესე იყო“ – წყაროში წერია „მასვე მადლი“, მაგრამ კონტექსტის მიხედვით ღმერთი იგულისხმებოდა და ილია ჭავჭავაძეს შეუცვლია, რომ ამონარიდი კონტექსტის გარეშეც გასაგები გაეხადა.

449. 37 „ღადარა პირისგამტეხი აღთქმის დაუპყრობელი“ – ეს ფრაზა ტექსტში შემდეგ არის ჩამატებული, მაგრამ შეცდომით არის მითითებული ჩასმის ადგილი. იგი უნდა ეწეროს ფრაზის: „ყოველგან საძაგელია მუხთალი, მიუნდობელი“ შემდეგ.

450. 25 „ძუნობა ჰსჯობს გაროქვასა“ – გაროქვაში იგულისხმება ვინმეს ძარცვა, ქონების გატაცება, გახელება, გაგიჟება.

451. 17-18 „შორით ჰფშვის“ – იგულისხმება სურნელების ფრქვევა.

451. 23 „უგბილთა სისხლი აენყო“ – იგულისხმება უხეირო, გონებაგაუხსნელი ადამიანები.

451. 37 „გულსა დაჰბალთავს“ – დაბალთვაში იგულისხმება ჭრილობების მიყენება.

452. 1 „სოლომონ აძაგებს“ – იგულისხმება სოლომონ წინასწარმეტყველი.

452. 8 „დამადვა ხონდრონი“ – ხონდროში იგულისხმება მსხვილი, უხეში რალაც.

452. 31 „ვითა საღრტილი“ – იგულისხმება კაყი.

453. 9 „სასოსა პირსა არ ჰნახავს“ – სასოში უნდა იგულისხმებოდეს ის, ვისზედაც იმედს ამყარებ, პირი განუკვეთელი, ჰიპოსტასი.

453. 24 „მალრანმა“ – პატარა ალკური ფრინველია.

454. 19 „წოტსავით კლდეს იჯდე“ – საუბარია პატარა ბუზე.

454. 19 „ნატამალშია ჰსრინედე“ – იგულისხმება სადღაც მიყუყუელი ხმამალა სუნთქავდე, ქშენდე.

455. 21 „მებრუობისა მოშიშმან“ – იგულისხმება ნაბახუსეგზე ყოფნა.

455. 32 „**ვითა ქარქვეტი**“ – იგულისხმება ბალახის ხმელი ღეროები.

455. 34 „**მუმლთა შეპყრობად**“ – ილია ჭავჭავაძე აკეთებს შენიშვნას, რომ ტექსტში წერია „მუმლთა“.

456. 8 „**ლაგვანთ ნადგამი**“ – იგულისხმება დიდი ქვევრის ან ჭურჭლის ნადგამი.

456. 21 „**მრეშვლად მებაგურისა**“ – იგულისხმება ადამიანი, რომელიც შეშას უმატებს ცეცხლს.

457. 23 „**უცბთა აღერსი**“ – იგულისხმება დაუფიქრებელი ადამიანი.

458. 24 „**მუტრიბი ხარ**“ – იგულისხმება მეჩანგე ქალი.

459. 2 „**ყანობირი და კრცხალია**“ – იგულისხმება ყანა და ორი წლის დაუთესავი მიწა.

459. 33 „**ავთა მფშველი**“ – ცუდი სურნელის მქონე.

<ამონანერიპი სპენსერის, ტინის, ბიორნეს, ჰაინეს და ლესინგის თხზულებებიდან> (გვ. 460)

ხელნაწერი: M, 4263-ხ., გვ. 6, 7, 11-15.

აღწერილობა: ამონანერი გაკეთებულია უყდო რვეულში (21,5X18 სმ.), რომელსაც სატიტულო გვერდზე აწერია „სახსოვარი“. ტექსტი ნაწერია შავი მელნით, რუსულად.

დათარიღება: რამდენადაც ერთ-ერთი ამონანერი გაკეთებულია 1886 წელს გამოცემული წიგნიდან, იგი ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

460. 15 „**Спенсер. ibid.**“ – როგორც ჩანს, რვეულს წინ ფურცელი აკლია, რომელზეც უნდა ყოფილიყო დასახელებული ეს წიგნი. საუბარი უნდა იყოს ჰერბერტ სპენსერის თხზულებათა პირველ ტომზე, რომელიც 1867 წელს გამოიცა.

460. 22 „**Спенсеръ: физиологiя слога**“ – სპენსერის თხზულებათა პირველ ტომში არის თავები: „**Физиологiя смеха**“ და „**Философiя слога**“. როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძემ წერისას ამ ორი სათაურის ელემენტები აურია ერთმანეთში. კონტექსტიდან გამომდინარე, საუბარი უნდა იყოს თავზე „**Философия слога**“.

461. 7 „**О предметѣ поэзии. Тѣнь.**“ – საუბარი უნდა იყოს იპოლიტ ტენის წიგნის „**Происхождение современной Францiи**“ პირველ ტომზე, რომელიც გამოიცა 1880 წელს.

461. 8 „**Бѣрне в надгробном словѣ**“ – საუბარია გერმანელ მწერალ კარლ ლუდვიგ ბიორნეზე, რომლის ნამდვილი სახელი იყო იუდა ლეიბ ბარუქი.

461. 8 „Жан Поль Рихтеру“ – საუბარია გერმანელ მწერალ ჟან პაულზე, რომლის ნამდვილი სახელი იყო იოჰან პაულ ფრიდრიხ რიხტერი.

461. 24 „Гейне. О Романтической школы“ – საუბარი უნდა იყოს ჰაინეს ნარკვევებზე, რომელიც 20 წლის ასაკში დაწერა.

461. 26 „Лессингъ. Лаоконъ“ – საუბარია გოტჰოლდ ეფრაიმ ლესინგის ტრაქტატზე „ლაოკონი“, რომელშიც საუბარია ფერწერისა და პოეზიის განმასხვავებელ ნიშნებზე და რომელიც რუსულ ენაზე პირველად 1859 წელს გამოიცა.

<კანონის პარაბრაფები> (გვ. 461)

ხელნაწერი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №208, გვ.9 r.

აღწერილობა: ნაწერია თაბახის ფურცლის ჩამონაჭერზე შავი მელნით.

დათარიღება: რამდენადაც ამავე ფურცლის მეორე მხარეს იოსებ კაბლიცის 1886 წელს გამოცემული წიგნია ნახსენები, ამონაწერი ამ წელზე ადრეული არ უნდა იყოს.

<ამონაწერები კაბლიცის წიგნიდან> (გვ. 462)

ხელნაწერი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №208, გვ.9 v.

აღწერილობა: ნაწერია თაბახის ფურცლის ჩამონაჭერზე შავი მელნით.

დათარიღება: რამდენადაც იოსებ კაბლიცის ხსენებული წიგნი 1886 წელს არის გამოცემული, ჩანაწერი ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

462. 2 „Юзовъ“ – საუბარია იოსებ ივანეს ძე კაბლიცის (წერდა ფსევდონიმით იუზოვი) წიგნზე „Интеллигенция и народъ въ общественной жизни Россіи“.

462. 4 „ibidem“ – ლათინური სიტყვაა და ნიშნავს „იმავე ადგილას“, გვხვდება შემოკლებებით ibid და ib.

Книга Уорда (გვ. 462)

ხელნაწერი: C, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №208, გვ.8.

აღწერილობა: ნაწერია უხაზო ფურცელზე, შავი მელნით, ორ სვეტად.

დათარიღება: რამდენადაც შკლიარევიჩი დასახელებულ თანამდებობაზე იყო 1889 წლიდან, ჩანაწერი ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

462. 17 „laissez faire“ – საუბარია თავისუფალი ბაზრის ეკონომიკურ ფილოსოფიაზე, რომელიც გულისხმობს ხელისუფლების ჩაურევლობას.

462. 28 „Пред. Губ. Зем. Управы Шкларевичъ“ – საუბარია გუბერნიის საერობო მმართველობის თავმჯდომარეზე 1889 წლიდან, პეტრე დანიელის ძე შკლიარევიჩზე.

462. 31 „Конть о свонидѣ“ – საუბარია პოზიტივისტური ფილოსოფიის ფუძემდებელ ოგიუსტ კონტზე.

<ამონაწერები ჟურნალიდან „Миръ Божій“> (გვ. 463)

ხელნაწერი: С, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №208, გვ. 15რ.

აღწერილობა: ნაწერია თაბახის ფურცლის მთელ სიგანეზე, ფანქრით.

დათარიღება: რამდენადაც ჟურნალი “Миръ Божій” გამოდიოდა 1892 წლიდან, ამონაწერები ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

463. 4 „(Г. Спенсеръ) М. Божій“. – საუბარია ჰერბერტ სპენსერსა და მის პუბლიკაციაზე ჟურნალში „Миръ Божій“.

463. 5 „В. Гюго“ – იგულისხმება ფრანგი მწერალი ვიქტორ ჰიუგო.

463. 7 „Пастеръ“ – იგულისხმება ცნობილი ფრანგი მიკრობიოლოგი, ლუი პასტერი.

463. 10 „Бартоло“ – საუბარია მე-14 საუკუნის ცნობილ იტალიელ იურისტზე, ბარტოლო დე სასოფერატოზე, რომელიც ცდილობდა ფეოდალებს შორის შიდა ომების პრობლემის სამართლებრივი მოგვარების საფუძვლის შექმნას.

Бельтовъ (Къ вопросу о развитіи монистическаго взгляда на Историю. 1895 г.) (გვ. 464)

ხელნაწერი: С, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №208, გვ.4-7.

აღწერილობა: ნაწერია უხაზო ფურცლებზე, შავი მელნით. ზოგან ტექსტი ორ სვეტად წერია და გამოცემაში ასევე ვტოვებთ. „Эклектичскій“ – ასო „п“ ზედმეტია.

დათარიღება: რამდენადაც ამონაწერები გაკეთებულია 1895 წლის ნაშრომიდან, იგი ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

464. 1 „Бельтовъ“ – ეს არის პოლიტიკური მოღვაწის, გიორგი ვალენტინის ძე პლехანოვის ფსევდონიმი.

464. 5 „Жорданія“ – იგულისხმება ნოე ჟორდანია, რომელთანაც ილია ჭავჭავაძეს ვრცელი პოლემიკა ჰქონდა დემოკრატიის საკითხებთან დაკავშირებით.

464. 17 „братъевъ Бауэровъ“ – საუბარია ედგარ და ბრუნო ბაუერებზე.

464. 22 „Марксъ“ – საუბარია კარლ მარქსზე.

464. 24-25 „гегелевскаго взгляда“ – იგულისხმება გეორგ ვილჰელმ ფრიდრიხ ჰეგელის შეხედულება.

465. 20 „Аристотеля или Ксенофонта“ – იგულისხმებიან ბერძენი ფილოსოფოსი და ათენელი ისტორიკოსი.

465. 21 „Адама Смита“ – საუბარია შოტალნდიელ პოლიტიკურ ეკონომიკოსსა და ფილოსოფოსზე.

466. 22 „Гизо, Тьери, Минье давно объявили“ – საუბარია ფრანგ ისტორიკოსებზე: ფრანსუა პიერ გიომ გიზოზე, ოგიუსტენ ტიერისა და ფრანსუა-ოგიუსტ მინიეზე.

467. 25-26 „Л. Буль в своемъ сочиненіи **Andeutungen**“ – საუბარია გერმანელ მწერალ ლუდვიგ გერმან ფრანც ბულსა და 1845 წელს გამოცემულ მის ნიგნზე „**Andeutungen über die Noth der arbeitenden Klassen und über die Aufgabe der Vereine zum Wohl derselben**“

Вліяніе капитала (გვ. 467)

ხელნაწერი: С, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №208, გვ. 12 რ., 13 რ., v.

აღწერილობა: ნაწერია უხაზო ფურცლებზე, ორ სვეტად, შავი მელნით. ამონაწერები, სავარაუდოდ, გაკეთებულია კარლ მარქსის 1897 წელს გამოცემული ნიგნიდან „Капитал: Критика полит. экономии“.

დათარიღება: რამდენადაც ამონაწერები გაკეთებულია 1897 წელს გამოცემული ნიგნიდან, იგი ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება.

467. 36 „М – съ“ – სავარაუდოდ, იგულისხმება კარლ მარქსი.

468. 19 „Гладстонъ“ – სავარაუდოდ, საუბარია დიდი ბრიტანეთის პრემიერმინისტრ უილიამ გლადსტონზე, რომელსაც ხშირად აკრიტიკებდა მარქსი.

Марксь – Энгельсь, Русское богатство №9 (12) 1899 г. (გვ. 470)

ხელნაწერი: С, ილია ჭავჭავაძის არქივი, №208, გვ.1-3.

აღწერილობა: ნაწერია უხაზო ფურცლებზე, შავი მელნით.

დათარიღება: რამდენადაც ამონაწერები გაკეთებულია 1899 წლის პუბლიკაციიდან, იგი ამ წელზე ადრეული ვერ იქნება..

470. 2 „По мнѣнію Бернштейна“ – საუბარია რეფორმიზმის თეორეტიკოს ედუარდ ბერნშტეინზე.

470. 7-8 „Энгельса Конраду Шмидту“ – საუბარია ფრიდრიხ ენგელსის 1890 წელს გამოქვეყნებულ წერილზე.

470. 10-11 „**Zur Kritik der politischen Oeconomie**“ – საუბარია კარლ მარქსის ნიგნზე „**Zur Kritik der politischen Oeconomie**“.

470. 28 „и Фейербахъ“ – საუბარია ლუდვიგ ფეიერბახზე.

470. 33 „Дарвиномъ“ – საუბარია ჩარლზ დარვინზე.

ნაწილი X

სხვათაგან ჩაპირად გადმოცემული ტექსტების ჩანაწერები

ლოცვანი ხევისურთა დანარილნი 1865 წელსა ხევისურის სიტყვითა (გვ. 478)

ხელნაწერი: M, 4263-ხ., გვ. 2, 3.

აღწერილობა: ჩანაწერი შესრულებულია უყდო რვეულში (21,5X18 სმ.), რომელსაც სატიტულო გვერდზე აწერია „სახსოვარი“. ტექსტი ნაწერია შავი მელნით.

თარიღი: სათაურში 1865 წელია მითითებული

478. 16 „მინრიელ დაულაგმე“ – საუბარია ეშმაკის შეკავებაზე.

478. 18-19 „ყალანს ზიდევდეს“ – საუბარია ბეგარაზე.

მოსავეური სიძღვარანი – დანარილნი სტაფან-წმინდას 22-ს მარტსა, 1871 წელ. (გვ. 473)

ხელნაწერი: M, 4263-ხ., გვ. 3, 4, 5.

აღწერილობა: ჩანაწერი შესრულებულია უყდო რვეულში (21,5X18 სმ.), რომელსაც სატიტულო გვერდზე აწერია „სახსოვარი“. ტექსტი ნაწერია შავი მელნით.

თარიღი: სათაურში 1871 წლის 22 მარტია მითითებული

გიორგი ბაგრატიონ-მუხრანელისგან ჩანარილი (გვ. 474)

ხელნაწერი: M, 4263-ხ., გვ. 5.

აღწერილობა: ჩანაწერი შესრულებულია უყდო რვეულში (21,5X18 სმ.), რომელსაც სატიტულო გვერდზე აწერია „სახსოვარი“. ტექსტი ნაწერია შავი მელნით.

თარიღი: რამდენადაც ამავე გვერდზე არსებული წინა ჩანაწერი 1871 წლის 22 მარტით არის დათარიღებული, ეს ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

472. 21 „გიორგი მუხრანსკის“ – საუბარი უნდა იყოს გიორგი კონსტანტინეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელზე.

472. 26 „რაბტს უზამო“ – იგულისხმება ალვირივით მოთოკვა.

გიორგი ერისთავისა ექსპონატები (გვ. 474)

ხელნაწერი: M, 4263-ხ., გვ. 5.

აღწერილობა: ჩანანერი შესრულებულია უყდო რვეულში (21,5X18 სმ.), რომელსაც სატიტულო გვერდზე აწერია „სახსოვარი“. ტექსტი ნაწერია შავი მელნით.

თარიღი: რამდენადაც ამავე გვერდზე არსებული წინა ჩანანერი 1871 წლის 22 მარტით არის დათარიღებული, ესეც ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

474. 30 „გიორგი ერისთავისა“ – იგულისხმება გიორგი იასეს (ეესევის) ძე ერისთავი.

474. 33 „მელანია ნასწავლია“ – როგორც ჩანს, ეს ექსპრომტები ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნის 40-იანი წლებიდან იყო გავრცელებული, რადგან გრიგოლ ორბელიანი 1844 წელს თავის რძალს სწერს: „გიორგი ერისთავმა რაც უნდა დაიწყო, ბოლოს მელანია უნდა გალანძლოს“. ძნელია ასეთი ლექსების ადრესატად ვინმეს დასახელება, მაგრამ სიტყვები „ნასწავლია“ და „ნაჩიტანა“ თითქოს უნდა მიგვანიშნებდეს ამ ქალბატონის განათლებულობასა და რუსულ ორიენტაციაზე. ამიტომ ვფიქრობთ, შესაძლოა, საუბარი იყოს მელანია ბადრიძეზე, რომელმაც სიყმანვილე პეტერბურგში გაატარა და თბილისში დაბრუნებულმა მწერლობას მიჰყო ხელი. ის აღფრთოვანებული იყო იმით, რომ თბილისი მიხეილ ვორონცოვის დროს განვითარების ევროპულ გზას დაადგა. არ გამოვრიცხავთ, რომ პატრიარქალურ საზოგადოებაში ასეთი ქალის მიმართ ისეთი დამოკიდებულება გამოეხატათ, როგორც ამ ლექსებშია.

ღუშეთის ტარტარასაგან შიშიტყვი 1871 წ. 18 ოქტომ. (გვ. 475)

ხელნაწერი: M, 4263-ბ., გვ. 6, 7, 11-15.

აღწერილობა: ჩანანერი შესრულებულია უყდო რვეულში (21,5X18 სმ.), რომელსაც სატიტულო გვერდზე აწერია „სახსოვარი“. ტექსტი ნაწერია შავი მელნით. ფრჩხილით მიწერილი აქვს „20“. ამის წინ მე-19 მუხლით წარმოდგენილია რუსულენოვანი ამონაწერები, მაგრამ 1-18 მუხლები რვეულში არ ჩანს, რაც ერთხელ კიდევ გვაფიქრებინებს, რომ რვეულს ფურცლები აკლია.

თარიღი: 1871 წლის 18 ოქტომბერი.

ილია აბხაზისაგან (გვ. 475)

ხელნაწერი: M, 4263-ბ., გვ. 7.

აღწერილობა: ჩანანერი შესრულებულია უყდო რვეულში (21,5X18 სმ.), რომელსაც სატიტულო გვერდზე აწერია „სახსოვარი“. ტექსტი ნაწერია ფანქრით.

დათარიღება: რამდენადაც წინა ჩანანერი 1871 წლის 18 ოქტომბერზე ადრეული ვერ იქნება, ასევე უნდა იყოს ესეც.

475. 15 „ილია აბხაზისაგან“ – სავარაუდოდ, საუბარია ილია დავითის ძე აბხაზზე.

475. 16 „ციოყ დადიშვილიანის სახლში“ – საუბარია სვანეთის ერთ-ერთი ნაწილის მთავარზე.

475. 17 „თამარის ბეჭედი“ – იგულისხმება თამარ მეფე.

პარლანახში (გვ. 476)

ხელნაწერი: M, 4263-ხ., გვ. 8-9.

აღწერილობა: ჩანაწერი შესრულებულია უყდო რვეულში (21,5X18 სმ.), რომელსაც სატიტულო გვერდზე აწერია „სახსოვარი“. ტექსტი ნაწერია ფანქრით.

დათარილება: რამდენადაც ერთ-ერთი წინა ფურცლის ჩანაწერი 1871 წლის 18 ოქტომბერზე ადრეული ვერ იქნება, ასევე უნდა იყოს ესეც.

476. 17 „სათმეურისა“ – იგულისხმება თმის საკრავი.

ბამოცანები (გვ. 477)

ხელნაწერი: M, 4263-ხ., გვ. 9-10.

აღწერილობა: ჩანაწერი შესრულებულია უყდო რვეულში (21,5X18 სმ.), რომელსაც სატიტულო გვერდზე აწერია „სახსოვარი“. ტექსტი ნაწერია ფანქრით.

დათარილება: რამდენადაც ერთ-ერთი წინა ფურცლის ჩანაწერი 1871 წლის 18 ოქტომბერზე ადრეული ვერ იქნება, ასევე უნდა იყოს ესეც.

477. 12 „თავს დაჯდება მეითარი“ – საუბარია მეფის მოხელეზე.

477. 12 „მოუჯდება მას თარხანი“ – საუბარია მაღალი ფეოდალური წრის წარმომადგენელზე.

477. 21 „ღარბის შეთირი“ – იგულისხმება შიკრიკი.

ბიორბი ჯორჯაძისაგან (გვ. 477)

ხელნაწერი: M, 4263-ხ., გვ. 10-11.

აღწერილობა: ჩანაწერი შესრულებულია უყდო რვეულში (21,5X18 სმ.), რომელსაც სატიტულო გვერდზე აწერია „სახსოვარი“. ტექსტი ნაწერია ფანქრით.

დათარილება: რამდენადაც ერთ-ერთი წინა ფურცლის ჩანაწერი 1871 წლის 18 ოქტომბერზე ადრეული ვერ იქნება, ასევე უნდა იყოს ესეც.

477. 29 „გიორგი ჯორჯაძისაგან“ – შესაძლოა საუბარი იყოს გიორგი დავითის ძე ჯორჯაძეზე.

478. 20 „სოლომონ მსაჯულისა“ – საუბარია სოლომონ ლიონიძეზე.

საძიებლები

პირთა საძიებელი

ა

აბრამა – 229

აბხაზი ილია დავითის ძე (1828-1893) – 1849 წელს ცოლად მოიყვანა ანასტასია დავითის ასული ანდრონიკაშვილი – 475

ავალიშვილი (Аваловъ) – 151, 183

ავალიშვილი (Аваловъ) დავით ივანეს ძე (1845-1897) – რუსეთის არმიის შტაბს-კაპიტანი. 1883 წელს აირჩიეს ქართული დრამატული საზოგადოების თავმჯდომარედ. თადარიგში გასვლის შემდეგ იყო ნაფიცი ვეჟილი და თბილისის სათავადაზნაურო ბანკის დირექტორი – 172, 326, 327, 339

ავალიშვილი (Ив. Заал. Аваловъ) ივანე ზაალის ძე – გორელი მემამულე – 133, 134, 135, 138, 139

ავალიშვილი (Ник. Зах. Аваловъ) ნიკოლოზ ზაქარიას ძე (1842-1895) – თელავის მაზრის სოფელ სანიორეს მებატონე – 155

ავალიშვილი ანა (Анна Авалова) – 133

ავალიშვილი ევდოკია (Евдокия Авалова) – 133

ათაბეგოვი (Атабеков) გეორგ კაზარის ძე – სახელმწიფო მოხელე, 1868 წლიდან სამოქალაქო მრჩეველი, 1901 წელს იყო მიწათმონყობის დავების რევიზორი – 522

ათოლა – 250

აკოფოვი ასაგურ პეტრეს ძე (Акоповъ Асагуръ Петровъ) – 201

ალექსი – 172

ალექსანდრე (Александра II) II (1818-1881) – რუსეთის იმპერატორი 1855-1881 წლებში – 391

ალექსიშვილი (დავით რექტორი) დავით (1745-1824) – ქართველი კალიგრაფი, მეცნიერი, ფილოსოფოსი და პედაგოგი – 267

ალექსიშვილი ელიაზარ სოლომონის ძე (Елиазар Соломонов Алексѣев) – 478

ალიხანოვი (Алиханов) ივან სერგის ძე – თბილისის მაზრის მომრიგებელი მოსამართლის თანაშემწე – 136, 137, 138, 139

ამატუნი ნაპოლონ ივანეს ძე (1839-1899) – ვეჟილი, თბილისის საკრედიტო ბანკის თავმჯდომარე, თსს ბანკის ერთ-ერთი დამფუძნებელი და ზედამხედველი კომიტეტის წევრი, თბილისის საბჭოს ხმოსანი დეპუტატი – 303

ამბრიევი Амбриева – 180, 181

ამილახვარი – 328

ამილახვარი დ. – 327

ამილახვარი (Амиллахвари Ив. Теймуразович) ივანე თეიმურაზის ძე (1829-1887) – თეიმურაზ ივანეს ძე ამილახვრისა და სალომე ივანეს ასულ ფალავანდიშვილის ვაჟი, ცოლად ჰყავდა ნინო ივანეს ასული ალადატოვი – 178

ამირალოვი აბელ (Абель Амирагов) – მეორე გილდიის ვაჭარი – 133

ამიროვი Амиров – 178, 182, 187

ამირხანოვი (Амирханов) – 226

ანგოლტი Ангольтъ – 141

ანდრია – 166

ანდრონიკაშვილი (ანდრონიკოვი, Георгій Андр., Г. Андрониковъ, Андроников Георгій) გიორგი სოლომონის ძე (1841-1908) – პოეტი, მთარგმნელი და საზოგადო მოღვაწე, თანამშრომლობდა ჟურნალ „ცისკართან“ – 151, 176, 183, 184

ანდრუა – 207

ანდრუშკევიჩი (Андрушкевич) – 178

ანტონი (Антонъ) – 228, 229, 231, 232, 264

ანტონ I (Антоній) ბაგრატიონი თეიმურაზ იესეს ძე (1720-1788) – საეკლესიო და სახელმწიფო მოღვაწე, ვახტანგ VI-ის ძმისწული, აღმოსავლეთ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი – 416

ანტონოვიჩი (Антонович) მაქსიმ ალექსეის ძე (1835-1918) – რუსი ლიტერატურის კრიტიკოსი, პუბლიცისტი, ფილოსოფოსი და მოყვარული გეოლოგი – 152, 205

არისტოტელე (Аристотель) – ძველი ნელთაღრიცხვით IV საუკუნის ბერძენი მეცნიერი, ფილოსოფოსი და ენციკლოპედისტი, პლატონის მოსწავლე – 449, 465

არნდტი (П. Арндт) პაულ იულიუს (1865-1937) – გერმანელი არქეოლოგი, არაერთი სამეცნიერო ნაშრომის ავტორი, ძველი სკულპტურების კოლექციონერი, სწავლობდა ბერძნულ ხელოვნებას – 207

არტემა – 171

არლუთინსკი-მხარგრძელი (Іосіфъ Аргутинскій) იოსებ (1743-1801) – სომხური გრიგორიანული ეკლესიის კათოლიკოსი, რომელიც რუსეთს ეხმარებოდა კავკასიის ხალხთა შეერთებაში. მოკლეს, როდესაც თბილისიდან ეწმიაძინში მიემგზავრებოდა – 416

არნრუნი (Арцруни) გრიგოლ (1845-1892) – ფილოსოფიისა და პოლიტიკური ეკონომიის დოქტორი, პუბლიცისტი და საზოგადო მოღვაწე. განათლება მიიღო მოსკოვის, პეტერბურგის, ჟენევის, ციურიხისა და ჰაიდელბერგის უნივერსიტეტებში – 74, 178

ასახოლლი ყურბან – თბილისელი ყასაბი – 175

ასტაფიევი (Астафьевъ) ნიკოლოზ ალექსანდრეს ძე (1825-1906) – რუსი ისტორიკოსი და პედაგოგი, წერდა ქრისტიანულ საკითხებზე – 188

ალმუროვი (Агмуров) – 184, 198

ახალაური იოსებ – ხევსურეთის მცხოვრები – 145

ახნაზაროვი არტემ (არტემის) მიხეილის ძე (1866-1942) – მწერალი, ჟურნალისტი, მთარგმნელი, საზოგადო მოღვაწე – 185, 248

ბ

ბაგიროვი (Багировъ) – 136

ბაგრატიონ-გრუზინსკი (М. Грузинский) მიხეილ ალექსანდრეს ძე (1860-1935) – ბაგრატ ბატონიშვილის შთამომავალი, პეტრე და გიორგი გრუზინსკების ძმა, თბილისის საგუბერნიო ბანკის ერთ-ერთი დირექტორი – 183, 202, 232, 264

ბაგრატიონ-გრუზინსკი (П. Грузинский) პეტრე ალექსანდრეს ძე (1857-1922) – კავკასიის მეფისნაცვლის სამმართველოს საგანგებო დავალებათა მოხელე, თს ბანკის ზედამხედველი კომიტეტისა და ქართული დრამატული საზოგადოების კომიტეტის წევრი – 183

ბაგრატიონ-მუხრანელი (კონია მუხრანსკი) კონსტანტინე ივანეს ძე (1838-1905) – რუსეთის არმიის გენერალ-მაიორი, 1853-1856 წლების ყირიმის ომის მონაწილე. 1895-1901 წლებში – თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურობის წინამძღოლი, ოღლა გურამიშვილის მამიდაშვილი – 173

ბაგრატიონ-მუხრანელი (მუხრანბატონი, Георг. Мухр.) გიორგი კონსტანტინეს ძე (1820/1822-1877) – სახელმწიფო და პოლიტიკური მოღვაწე, სენატორი, მეფისნაცვალ ბარიატინსკის საბჭოს წევრი, შემდეგ კი სამმართველოს უფროსი, 1849 წელს დაინიშნა ერევნის გუბერნიის სამმართველოს თავმჯდომარედ. 1854 წლიდან იყო ამიერკავკასიის მთავარი სამმართველოს საბჭოსა და 1859 წლიდან მეფისნაცვლის საბჭოს წევრი. 1871 წლიდან დაინიშნა სახელმწიფო მდივნად, ოღლა გურამიშვილის მამიდაშვილი – 147, 152

ბადრია – 215

ბადრიძე ევსტათი ივანეს ძე (Бадридзе Евстафию Ивановичу) – 226

ბაზუაშვილი ალექსა – სოფელ ბაზუანის მცხოვრები – 147

ბაზუაშვილი დავითა – სოფელ ბაზუანის მცხოვრები – 147

ბაირონი ჯორჯ ნოელ გორდონ (1788-1824) ინგლისელი პოეტი, რომანტიკოსი – 157, 402

ბარათაშვილი იოსებ ალექსანდრეს ძე (1874-1937) – ქართველი ადვოკატი, პუბლიცისტი – 394

პოლიტიკური და სახელმწიფო მოღვაწე, ქართველ სოციალ-ფედერალისტთა ერთ-ერთი ლიდერი.

ბარათაშვილი ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე (1839-1879) – 1871 წელს ცოლად მოიყვანა ალექსანდრა იპოლიტეს ას. ზიბინა – 152

ბარათაშვილი (დათიკო ბარათოვი) დავით ზაქარიას (ზაალის) ძე (1842-1901) – ცნობილი მემამულე და ქველმოქმედი, სწავლობდა მოსკოვის უნივერსიტეტში – 172

ბარათაშვილი (Баратаев) სულხან გერმანოზის ძე (1821-1866) ისტორიკოსი, სწავლობდა კადეტთა კორპუსში, იცოდა ევროპული ენები, დანერა საქართველოს ისტორია 5 წიგნად (უძველესი დროიდან მე-13 ს-მდე) – 196

ბარათაშვილი კოლა (Кола Баратов) – 152

ბარდროფი (Бардроф) – 226

ბარხუდაროვი (Бархударовъ) – 226

ბატატაური ხუმარა – 169

ბაუერი (Бауэр) ბრუნო (1809-1882) – გერმანელი ფილოსოფოსი და თეოლოგი, რადიკალური რაციონალისტი – 464

ბაუერი (Бауэр) ედგარ (1820-1886) – გერმანელი პოლიტიკოსი და ფილოსოფოსი, დაჯგუფება „ახალგაზრდა ჰეგელელები“ წევრი – 464

ბაჩუნაშვილი – 154

ბედუკაძე ასილა – 250

ბელინსკი ბესარიონ გრიგოლის ძე (1811-1848). რუსი კრიტიკოსი, ფილოსოფოსი, პუბლიცისტი – 282

ბეჟანა – 229

ბეჟანი (Безжан) – 332

ბერგერი (Бергер) – 233

ბერგი (Бергъ) – 197

ბერდიაევი (Бердаев / Бердяев) ალექსანდრ მიხეილის ძე (1837-1916) – კიევის მაზრის თავადაზნაურობის წინამძღოლი, საპატიო მომრიგებელი- მოსამართლე, სამხრეთ-დასავლეთ რაიონის სამინისტროქმედო ბანკის სამმართველოს თავმჯდომარე – 314

ბერიშვილი – 161

ბერიძე ალექსა – სოფელ ერედას მცხოვრები – 147

ბერნე ლუდვიგ (1786–1837) – გერმანელი მწერალი, პოლიტიკური ფელეტონის ერთ-ერთი ფუძემდებელი – 400

ბერნშტეინი (Бернштейн) ელჰარდ (1850-1932) – გერმანელი პუბლიცისტი და პოლიტიკური მოღვაწე, სოციალ-დემოკრატი, მარქსიზმის რევიზიონისტი, რეფორმიზმის თეორეტიკოსი – 470

ბეროზი (Берозъ) – ქალღვეელი ქურუმი – 411

ბესო – 146, 169

ბიალოვესკი (Бяловеский) ადამ ვასილის ძე (1860-1915 შემდეგ) – ფიზიკისა და მათემატიკის კანდიდატი, 1891 წელს სამსახური დაიწყო

ამიერკავკასიის რკინიგზის სამმართველოში, 1895 წლიდან ცხოვრობდა პეტერბურგში – 206

ბომ-ბავერკი (Бом-Баверк) **ოიგენ** (1851-1914) – ავსტრიელი ეკონომისტი და სახელმწიფო მოღვაწე, მას ეკუთვნის სუბიექტური ღირებულებისა და უკიდურესი სარგებლიანობის კონცეფციები – 207

ბიორნე (Бёрне) **კარლ ლუდვიგ** (1786-1837) – ნამდვილი სახელი იუდა ლეიბ ბარუქი, გერმანელი მწერალი, პოლიტიკური ფელეტონის ერთ-ერთი ფუძემდებელი – 461

ბირდი (Берд) **ჯორჯ მილერ** (1839-1883) ამერიკელი ექიმი, ნერვო-პათოლოგი, მედიცინის დოქტორი. პირველად დაამკვიდრა ტერმინი ნევრასტენია – 426

ბისმარკ-შონაპუზენი ოტო ედუარდ ლეოპოლდ (1815-1898) – გერმანიის იმპერიის პირველი კანცლერი, პრუსიის გენერალ-ფელდმარშალი – 154

ბიტარიშვილი ბესო – წილკნის მცხოვრები – 146

ბიუხერი (Карль Бюхер) **კარლ ვილჰელმ** (1847-1930) – გერმანელი ეკონომისტი, სახალხო მეურნეობის ისტორიკოსი და სტატისტი, პოლიტეკონომიის ახალი სკოლის წარმომადგენელი – 204, 205

ბიჩლინგაური დათიკა – 226

ბიჩლინგაური ზაზა – 226

ბიჭია – 151

ბლოხი ივან სტანისლავის ძე (1836-1902) – რუსი ეკონომისტი, ბანკირი, მეცენატი, რკინიგზის ხაზების კონცესიონერი, მშვიდობის საერთაშორისო მოძრაობის მონაწილე – 319

ბლონდელი (Ж. Блондель) **ჟორჟ** (1856-1948) – ფრანგი ეკონომისტი და ისტორიკოსი, კითხულობდა ლექციებს პარიზის სოციალური მეცნიერებების თავისუფალ სკოლასა და უმაღლეს საეკონომიკურ სკოლებში – 206

ბოკანი (Боккани) – პაპ ლეო XIII-თან დაახლოებული პირი – 153

ბოროვიკოვსკი (Боровик, Боровиковский) **ალექსანდრ ლევის ძე** (1844-1905) – იურისტი, მოსამართლე, პუბლიცისტი და პოეტი. წიგნების: „Законы гражданские“ და „Устав гражданского судопроизводства“ ავტორი – 187, 193

ბრანდესი (Брандес, Бранес) **გეორგ მორის კოხენი** (1842-1927) – შოლანდიელი ლიტერატურათმცოდნე, პუბლიცისტი, ნატურალიზმის თეორეტიკოსი, ლიტერატურის დარგში წარდგენილი იყო ნობელის პრემიაზე – 154, 156

ბრენტანო (Брентано) **ლუდვიგ იოსებ „ლუი“** (1844-1931) – გერმანელი ეკონომისტი და რეფორმატორი, კადეტურ-სოციალიზმისა და ახალი ისტორიული სკოლის მიმდევარი – 207

ბუგლე (Бугле) **სელესტენ შარლ ალფრედ** (1870-1940) – ფრანგი სოციოლოგი, ფილოსოფოსი და სოციოლოგიური ჟურნალის რედაქტორი – 414

ბულგაკოვი (Булгаков,Сергѣй Булгаковъ) **სერგეი ნიკოლოზის ძე** (1871-1944) – რუსი ფილოსოფოსი, ლვთისმეტყველი, ეკონომისტი და თეოლოგი – 205, 230

ბული (Л. Буль) **ლუდვიგ გერმან ფრანც** (1814-1882) – გერმანელი მწერალი, მთარგმნელი და ჟურნალისტი, ახალგაზრდა ჰეგელიანელთა ჯგუფის წევრი – 467

ბუონაროტი (Микель Анджело) **მიქელანჯელო** (1475-1564) – იტალიელი ფერმწერი, მოქანდაკე, არქიტექტორი და პოეტი – 423

ბურნაშევი (Бурнашов) **სტეფანე დანიელის ძე** (1743-1824) – რუსეთის არმიის გენერალ-მაიორი, სენატორი, კარტოგრაფი და დიპლომატი. მე-18 საუკუნის ბოლოს იყო რუსეთის მთავრობის წარმომადგენელი ერეკლე II-ის კარზე – 416

ბუხუელ – 214, 250

ბ

გაბაშვილი (Георгій Габаевъ, **გაბაევი**) **გიორგი (გიგო) ივანეს ძე** (1862-1936) – ქართველი ფერმწერი, საქართველოს სახალხო მხატვარი, ქართული რეალისტური მხატვრობის ერთ-ერთი დამფუძნებელი. 1886-1888 წლებში სწავლობდა პეტერბურგის სამხატვრო აკადემიაში – 153, 228,

გაბაშვილი გრიგოლ დიმიტრის ძე (1854-?) – სამედიცინო სამსახურის პოლკოვნიკი, ექიმი, 1889 წლიდან 1900 დასაწყისამდე მსახურობდა დუშეთში – 316

გაბო – 199, 208, 236

გაბრიელაშვილი მოსე – სოფელ დამპალოს მცხოვრები – 146

გალიე (Galilei) **ემილ** (1846-1904) – ცნობილი ფრანგი ფერმწერი და კერამიკოსი, ინტერიერის დიზაინერი, მხატვრული მინათწარმოების რეფორმატორი, ხელოვნების თეორეტიკოსი – 157

გალიმბერტი (Галимберти) **ლუიჯი** (1836-1896) – იტალიელი კარდინალი და პაპის დიპლომატი, წმინდა კონგრეგაციის მდივანი, ტიტულიანი არქიეპისკოპოსი – 153

გამბაროვი (Гамбаров) – 226

განოია – 215

გარაყანიძე (Гарак) **კონსტანტინე ალექსანდრეს ძე** – ილია ჭავჭავაძის ავჭალის მამულის მეზობელი, სოფელ ბოკონინის მფლობელი. მსახურობდა მასთან სათავადაზნაურო ბანკში – 229, 330

გებჰარტი (Геггарт) – 197

გედევანი (Гѣдеван) – 146, 151

გედევანიშვილი ლუარსაბ – წეროვანის მცხოვრები – 146

გელაძე (Геладзе) – 230

გელდი (Адольф Гельд) **ადოლფ ადამის ძე** (1777-1839) – რუსეთის არმიის გენერალ-მაიორი, ნაპოლეონის ომების მონაწილე – 415

გერცინი ალექსანდრ ივანეს ძე (1812-1870) – რუსი მწერალი, პუბლიცისტი, ფილოსოფოსი და პედაგოგი, რევოლუციონერი, მემარცხენე პოლიტიკოსი – 282

გვარამაძე – 242

გვერაცი (Гвѣрацци) ფრანჩესკო დომენიკო (1804-1873) – იტალიელი მწერალი და პოლიტიკური მოღვაწე, 1848-1849 წლების იტალიის რევოლუციის მონაწილე, იტალიის გაერთიანებისათვის მებრძოლი – 423

გზირიშვილი გაბო – 208

გბინსი (Г. Гибинсь) ჰენრი (1865-1907) – პოპულარული ინგლისელი ისტორიკოსი. მისი წიგნი „მრეწველობა ინგლისში“ ათჯერ გამოვიდა 50 წლის განმავლობაში – 206

გიგა – 199

გიგლა – 250

გიგნაშვილი ლაგაზი – 169

გიგო – 164

გიგოლა – მეცხვარე – 215

გივი – 184

გიზო (Гизо) ფრანსუა პიერ გიომ (1787-1874) – ფრანგი ისტორიკოსი, კრიტიკოსი, პოლიტიკური და სახელმწიფო მოღვაწე, ლიბერალური კონსერვატიზმის იდეოლოგი – 466

გინსბურგი (Гинзбург) ჟაკ – ცნობილი ბანკირი, რომელიც მსახურობდა რუსეთის სანიმუშო ბატალიონში, მონაწილეობდა თურქეთის წინააღმდეგ ომში და მიღებული პირი იყო პეტერბურგის უმაღლეს საზოგადოებასა და დიპლომატიურ წრეებში – 195

გიორგა – 164, 171, 257

გიორგი – 184

გიორგი – ნილკნელი დიაკვანი – 146

გირგასი (Гиргас) ვლადიმერ თევდორეს ძე (1835-1887) – რუსი ენათმეცნიერი და აღმოსავლეთმცოდნე, 1865 წლიდან პეტერბურგის უნივერსიტეტის პროფესორი – 188

გირნი (Густав-Адольф Гирн) გუსტავ ადოლფ (1815-1890) – ფრანგი ფიზიკოსი, ჯერ ქიმიკოს-კოლორისტად, შემდეგ კი ინჟინრად მსახურობდა ქალაქ ლეგელბახის ქარხანაში – 205

გლადსტონი (Гладстон) უილიამ იუარტ (1809-1898) – ინგლისელი სახელმწიფო მოღვაწე და მწერალი, ბრიტანეთის პრემიერ მინისტრი 1868-1874, 1880-1885 და 1892-1894 წლებში – 468

გობსონი (Дж. Гобсон) ჯონ ატკინსონ (1858-1940) – ბრიტანელი ეკონომისტი, ოქსფორდის უნივერსიტეტში კითხულობდა პოლიტი-

კონომიის კურსს, იყო რადიკალური ინტელექტუალების კლუბის დამაარსებელი და თავისუფალი ვაჭრობის მხარდამჭერი – 205

გოგებაშვილი (გოგებაშ) იაკობ (1840-1912) – მწერალი, პედაგოგი და საზოგადო მოღვაწე – 242

გოგჩაევი (Гогчаевъ) – 174

გოლმსტრემი ვლადიმერ ალექსანდრეს ძე (1866 შემდეგ-1916) – ჟურნალისტი და პუბლიცისტი, გაზეთ „დაღნევისტოჩნიე ნოვოსტის“ რედაქტორი – 252

გონეგერი (I. I. Гонегер) იოჰან იაკობ (1825-1896) – შვეიცარიელი ლიტერატურისა და კულტურის ისტორიკოსი, ციურხის უნივერსიტეტის პროფესორი – 424

გრიბში (Гриншъ) – 222

გრუდისტოვი (Грудистон) მიხეილ ნიკოლოზის ძე (1839-1914) – რუსი არქიტექტორი, სარატოვისა და მოსკოვის გუბერნიების ინჟინერი – 202

გრუშიცკი (Грушицкий) – 150

გულაშვილი ივანე – ავჭალის მცხოვრები – 149

გუნია ვალერიან ლევანის ძე (1862-1938) მსახიობი, რეჟისორი, დრამატურგი, კრიტიკოსი, თეატრალური მოღვაწე – 170

გურამიშვილი (Фадей Звхарьевичъ Гурамовъ) თადეოზ ზაქარიას ძე (1800-1875) – ქართლელი მემამულე, ქართლ-კახეთის უკანასკნელ დედოფალ მარიამ ციციშვილის დედის – ელენე გიორგის ასულ გურამიშვილის ძმისშვილი, ილია ჭავჭავაძის სიმამრი – 8

გურამიშვილი დავით გიორგის ძე (1705-1792) – ქართველი მწერალი, „დავითიანის“ ავტორი – 404

გურამიშვილი დავით ალექსანდრეს ძე (1857-1926) – მხატვარი, კარიკატურისტი, ფოტოგრაფი. თსს ბანკის ზედამხედველი კომიტეტის წევრი, ქართული დრამატული საზოგადოების გამგეობის თავმჯდომარე, 1917 წელს საქართველოს პირველი ეროვნული ყრილობის დელეგატი – 332

გურამიშვილი ზაალ თადეოზის ძე – ოლღა გურამიშვილ-ჭავჭავაძის ნახევარძმა – 88

გურამიშვილი-სტაროსელსკისა (Екатерина Фадеевна) ეკატერინე თადეოზის ასული – ილია ჭავჭავაძის მეუღლის – ოლღას და. კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს უფროსისმეუღლე – 8

გურამიშვილი-ჭავჭავაძე (Ольга Фадеевна Чавчавадзе, ოლიგო, Ольга) ოლღა თადეოზის ასული (1842-1927) – ილია ჭავჭავაძის მეუღლე, საზოგადო მოღვაწე, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების, ამიერკავკასიის ქალთა ინსტიტუტისა და საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოებების წევრი, ქველმოქმედი – 9, 151, 412

გურიელი (Мамия, ფაზელი) მამია დავითის ძე (1836-1891) – გურიის მთავართა შთამომავალი. პოეტი რომანტიკოსი, მთარგმნელი, სამხედრო და საზოგადო მოღვაწე, წერდა „ფაზელის“ ფსევდონიმით – 198, 279

გურიევი (А. Гурьев) ალექსანდრ ნიკოლოზის ძე (1864-1910 შემდეგ) – რუსი ეკონომისტი, მსახურობდა ფინანსთა სამინისტროში – 205

დ

დადიშქელიანი (დადიშკილიანი) ციოყ (მიხეილ) მოსოსტრის ძე (გარდ. 1841) – სვანეთის სამთავროს ნაწილის მმართველი, ჩუბუბევის მფლობელი. დაიღუპა კავკასიის მთიელებთან ბრძოლისას – 475

დავიდოვი – 199

დავითი – ნილკნის მცხოვრები – 146

დათა – 199

დანილევინი ვლადიმერ პეტრეს ძე (Владимиръ Петровичъ Даниловичъ) – კიეველი ბანკირი – 235

დანტე (Данте) ალიგიერი (1265-1321) – იტალიელი პოეტი, მოაზროვნე და ღვთისმეტყველი – 424

დარვინი (Дарвин) ჩარლზ რობერტ (1809-1882) – ინგლისელი ბუნებისმეტყველი და მოგზაური, ბუნებრივი გადარჩევის გზით ორგანიზმთა წარმოშობისა და განვითარების შესახებ მოძღვრების ავტორი – 470

დარისპანა – 164

დეპრე (Депре) კამილ ფილიპ – ცნობილი ფრანგი მეღვინე. ბოროდინოს ბრძოლის დროს დაიჭრა, მოსკოვში დარჩა საცხოვრებლად და გახსნა ღვინის მაღაზია – 202

დესტურნელ დე კონსტანი (Д'эстурнелде-Констанъ) პოლ ანრი ბენჟამენი (1852-1924) – ფრანგი დიპლომატი და საზოგადო მოღვაწე, ნობელის პრემიის ლაურეატი – 204

დიდიმოვი (Дыдымовъ) – 150

დიმიტრი – სოფელ ინიანთკარის მცხოვრები – 145

დინუაშვილი იაკობ – სოფელ მჭადისჯვრის მცხოვრები – 147

დიუბუა-რეიმონი (Дюбуа-Реймонъ) ემილ ჰენრიხ (1818-1896) – გერმანელი ფიზიოლოგი და ფილოსოფოსი. პეტერბურგის აკადემიის წევრი – 184

დობეცკი (Добецкий) ვესტათი ვესტათის ძე (1856-1919) – რუსი იურისტი, სამოქალაქო მრჩეველი. რუსეთის იმპერიის სახელმწიფო საბჭოს წევრი 1906-1909 წლებში. მან რევიზირება ჩაუტარა თბილისის საადგილმამულო ბანკს – 44

დოდე (Доде) ალფონს (1840-1897) ფრანგი მწერალი და პუბლიცისტი – 174

დორიდესი (Доридесь) შარლ (1830-1889) – ფრანგი ჟურნალისტი, რომელიც 1860 წლიდან რომში ცხოვრობდა და იტალიელებმა ბრალი დასდეს საფრანგეთის ჯაშუშობაში – 153

დრენტელნი (Дрентельн) ნიკოლოზ სერგეის ძე (1855-1919) – ფიზიკისა და ქიმიის სპეციალისტი, არაერთი მეთოდური სახელმძღვანელოს ავტორი, პედაგოგიურ მოღვაწეობას ეწეოდა პეტერბურგის საერობო და სხვა სკოლებში – 204

დუბროვსკი (Дубровский Н.) ნიკოლოზ ალექსანდრეს ძე (1821-1874) – არქივაროუსი და არქეოლოგი, ისტორიული, ბიბლიოგრაფიული და არქეოლოგიური ნარკვევების ავტორი – 196

ე

ეკალაძე გოგილა შიოს ძე (Гогоლა Шиоев Экаладзе) – 7

ეკატერინე II (ЕкатеринаII^м) (1729-1796) – რუსეთის იმპერატორ პეტრე III-ის მეუღლე, წარმოშობით სოფია ფრედერიკა ავგუსტა ფონ ანჰალტ-ცერბსტი, რუსეთის იმპერიას მართავდა 1762 წლიდან გარდაცვალებამდე – 463

ელენე – 229

ელიაზარი – სოფელ გაიბოტენის მცხოვრები – 144

ელიოზოვილი (ელიოზოვი) გედევან – ნილკნელი მღვდელი – 146

ელიოზოვისა კეკელა – ნილკნელი აზნაური – 145

ემელიანოვი (Эмильяновъ) – 157

ენგელგარდტი (М. А. Энгельгардт) მიხეილ ალექსანდრეს ძე (1861-1915) რუსი მწერალი, ლიტერატურის კრიტიკოსი, პუბლიცისტი და სოციოლოგი – 415

ენგელსი (Энгельс) ფრიდრიხ (1820-1895) – გერმანელი პოლიტიკოსი, ფილოსოფოსი, მეწარმე და სამხედრო ისტორიკოსი, მარქსიზმის ერთ-ერთი ფუძემდებელი – 465, 470, 471

ერვიე (Эрвье) – 182

ერისთავი (Эристов) – 154, 231

ერისთავი გიორგი ვესევის ძე (1769-1863) – რუსეთის არმიის ინჟანტერიის გენერალი, სენატორი, კავკასიის ომების მონაწილე – 474

ერისთავი დავით გიორგის ძე (1847-1890) – მწერალი, დრამატურგი და საზოგადო მოღვაწე – 155

ერისთავი ზაქარია გიორგის ძე (1844-1912) – გიორგი რევაზის ძე ერისთავის (ატამანის) ვაჟი, რომელმაც ქართველ თავადაზნაურობას სამეურნეო სკოლის მოსაწყობად მამული შესწირა – 713, 714

ერისთავი ნიკოლოზ (კოლა) (Кола Эристов) რევაზის ძე (1850-1915) – ნიკოლოზ ბარათაშვილის დის ეკატერინესა და რევაზ შალვას ძე ერისთავის ვაჟი, გრიგოლ ორბელიანის დისშვილის შვილი – 152, 172, 173

ერმენა – 228

ესპინალი (Эспиналь) – 416

ექვსშაურაშვილი აბრამა – წეროვანის მცხოვრები – 146

ექვსშაურაშვილი დათია – წეროვანის მცხოვრები – 146

ელიკოვი (Степанъ Арютиновъ Эгиковъ) სტეფანე არუთინის ძე – 5

ემლი (У. Дж. Эшли) უილიამ ჯეიმს (1860-1927) – ბრიტანელი ეკონომისტი, პროფესორი, მწერალი, ისტორიული სკოლის მიმდევარი – 206

3

ვაგნერი Вагнеръ – 141

ვაველბერგი (Вавельбергъ) იპოლიტ ჰენრიკის ძე (1843-1901) – პოლონელი მწერარმე, ბანკირი და საზოგადო მოღვაწე. 1864 წლიდან იყო მისი მამის მიერ დაარსებული ვავალბერგების ბანკირთა სახლის თანამფლობელი. კომპანიას მის მიერ 1869 წელს დაარსებული ფილიალი ჰქონდა სანქტ-პეტერბურგში. იყო რუსეთის ერთ-ერთი ყველაზე მსხვილი ბანკირი – 9

ვან დენ ბერგი (Ванденбергъ) ლუდვიგ ვილჰელმ ქრისტიან (1845-1927) – ჰოლანდიელი აღმოსავლეთმცოდნე, რომელსაც არაერთი გამოკვლევა აქვს დანერილი მუსლიმთა კანონებზე – 188

ვანკა – 215, 237

ვანუტელი (Ванутели) სერაფინო (1834-1915) – იტალიელი კარდინალი, ტიტულირებული არქიეპისკოპოსი, 1880-1887 წლებში იყო ნუნცია ავსტრო-უნგრეთში – 153

ვართანოვა (Вартанова) – 226

ვანაძე (სოსიკო ვანაძე, Сосико Вачнадзе) იოსებ რევაზის ძე – ილია ჭავჭავაძის ნათესავის – ეკატერინე (სალომე) დიმიტრის ასულ ჭავჭავაძის შვილი, რომელსაც 1860 წელს მიუძღვნა ლექსი „ქართველ სტუდენტების სიმღერა“ – 229, 232

ვანაძე რევაზ იოსების ძე (?-1886) – სიღნაღის თავადაზნაურობის წინამძღოლი, ციხეების სამზრუნველოს სიღნაღის განყოფილების დირექტორი, საგლეხო რეფორმის განსაკუთრებული მხარდაჭერისთვის 1866 წელს დაჯილდოვდა წმინდა სტანისლავის მეორე ხარისხის ორდენით – 172, 173

ვანაძე ვლადიმერ დავითის ძე – რუსეთის არმიის პოლკოვნიკი. ცოლად ჰყავდა ელენე მანაბელი და აქტიურად ერეოდა თბილისის საადგილმამულო ბანკის საქმეებში – 317

ვახტანგ VI (ვახტანგ მეფე, Вахтанг) (1675-1737) – ქართლის მეფე 1716-1724 წლებში, პოეტი, მთარგმნელი, ისტორიკოსი და მკვლევარი – 437, 539, 541,

ვებერი (Вебер) გეორგ (1808-1888) – გერმანელი პედაგოგი, ისტორიკოსი და ფილოლოგი – 157, 237

ვეკი ლიონელო (Векки Лионелло) – 153

ვეკი ვიტორიო (Векки Виторио) – 153

ველინგტონი (Веллингтон) არტურ უელსლი (1769-1852) – ბრიტანელი მხედართმთავარი და სახელმწიფო მოღვაწე, ნაპოლეონის ბრძოლების მონაწილე, ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრი 1834 წელს – 203

ველიჩკო ვასილი ლევის ძე (1860-1903) – პოეტი, პუბლიცისტი, მთარგმნელი. რედაქტორი გაზეთებისა „კავკაზ“ (1897-დან), „რუსსკი ვესტნიკ“ (1901-დან) – 268, 392

ვერნერი (Жорж Велерс) მიხეილ ანტონის ძე (1858-1891) – მწერალი, ეთნოგრაფი, სამოგზაურო გზამკვლევების ავტორი, გამომცემელი – 228

ვილმენი აბელ-ფრანსუა (1790-1870) – ფრანგი მწერალი და სახელმწიფო მოღვაწე, ლიტერატურათმცოდნე და ლიტერატურის კრიტიკოსი – 575

ვინეკენი (Винекенъ) გეორგ (1834-1881) – ავსტრიული წარმომავლობის ბარონი, ბანკირი, ცხოვრობდა პეტერბურგში და იყო ავსტრიის გენერალური კონსული – 500, 501, 503

ვიტე (Вите) იული თევდორეს ძე – (1814-1868) 1847-1857 წლებში კავკასიის მეფისნაცვლის სამეურნეო განყოფილების უფროსი, 1857 წლიდან გარდაცვალებამდე კი სახელმწიფო ქონებათა დეპარტამენტის უფროსი და კავკასიის მეფისნაცვლის საბჭოს წევრი – 198

ვიქტორია (Виктория) – 222

ვიშნეგრადსკი ივან ალექსეის ძე (1832-1895) – რუსი მეცნიერი, მექანიკოსი, სახელმწიფო მოღვაწე, ავტომატური რეგულირების თეორიის ფუძემდებელი, 1887-1892 წლებში იყო რუსეთის იმპერიის ფინანსთა მინისტრი – 690

ვოდოვოზოვი (Водовозов) ვასილი ვასილის ძე (1864-1933) – რუსი პუბლიცისტი, იურისტი და ეკონომისტი – 206

ვოზნესენსკი (Вознесенский) – 198

ვოლბრიუკი (Вольбрюк) – 197

ვოლტერი ფრანსუა მარი არუე (1694-1778) – ფრანგი მწერალი, დრამატურგი, ფილოსოფოსი, განმანათლებელი – 267, 427

ვოსკანოვი (Воскановъ) – 136

ვოტიე (Вотье) მორის ავგუსტ იუჯინ (1860-1931) – ბელგიელი იურისტი, სამართალმცოდნე და პოლიტიკოსი, ლიბერალური პარტიის წევრი – 206

ზ

ზაალიშვილი იოსებ ყარამანის ძე (Иосиф Караманович Зааловъ) – 202

ზაგურსკი (Загурский) ლეონიდ ნიკოლოზის ძე (1847-1912) – იურისტი, ხარკოვის უნივერსიტეტის პროფესორი რომაულ სამართალში – 157

ზაიცევი (Зайцевъ) ბართლომე ალექსანდრეს ძე (1842-1882) – ლიტერატურის კრიტიკოსი პუბლიცისტი – 238

ზალიკა – 171

ზაქარა – მეველე – 146, 183, 210

ზიალოვი (Зиалов) – 178

ზომბარტი (В. Зомбарт) ვერნერ (1863-1941) – გერმანელი ეკონომისტი, სოციოლოგი და ისტორიკოსი. გერმანული სოციოლოგიის კლასიკოსი – 207

ზურაბა – 159, 163

თ

თადიაშვილი – ხევსურეთის მცხოვრები – 145

თამარ (თამარი) მეფე (1160-1213?) – ერთიანი საქართველოს მეფე 1184 წლიდან – 276, 475

თარაშვილი (Тараевъ) – 136

თარხან-მოურავი (Лука Евст. Тарханов) ლუარსაბ (ლუკა) ესტატეს ძე – დამატებითი ცნობები მის შესახებ არ მოგვეპოვება – 177

თარხნიშვილი გიორგი იორამის ძე (1841-1911) – პოდპოლკოვნიკი, თბილისის სათავადაზნაურო ბანკის ერთ-ერთი დირექტორი – 185, 340

თევდორე – 250

თელელაური / თიღილაური ივანე – 169

თოფჩიაშვილი ალიმარდან-ბეკ ალექსებერ ოღლი (1863-1934) – აზერბაიჯანის საზოგადო და სახელმწიფო მოღვაწე, იურისტი, ჟურნალისტი, რუსეთის იმპერიის სახელმწიფო საბჭოს დეპუტატი 1906 წელს – 394

თულაშვილი ი. გ. – 383

თუმანიშ. ტ. – 245

ი

იაზიკოვი (Языкoв) ნიკოლოზ – რუსეთის არმიის კაპიტანი, რომელსაც დავალებული ჰქონდა შეესწავლა გენერალ ტოტლებენის ქმედებები საქართველოში და მოეხსენებინა იმპერატორისთვის – 416

იაკობი – 171

იაკობი – იესო ქრისტეს თორმეტ მონაფეთაგანი, აპოკრიფული „სახარების“ ავტორი – 439

იაროსლავ (Ярославъ) ვლადიმერის ძე (978-1054) – როსტოვის, ნოვგოროდისა და კიევის დიდი მთავარი, იაროსლავ ბრძენად წოდებული – 398

იასე – 164

ივანე – 164

ილია – 166, 167, 190

ილუა – 161, 164

ინგრემი (Ингремъ) კელსი ჯონ (1823-1907) – ირლანდიელი პოეტი, ეკონომისტი, ეკონომიკური სწავლებების ისტორიკოსი – 205

იოანე – იესო ქრისტეს თორმეტ მონაფეთაგანი, „ახალ აღთქმაში“ შემავალი ერთ-ერთი „სახარების“ ავტორი – 438

იოზაშვილი მიხა – 237

იობი – ბიბლიური წინასწარმეტყველი – 441

იოდლი (Фр. Иодль) **ფრიდრიხ** (1849-1914) – გერმანელი ფილოსოფოსი, ფოიერბახის ანთროპოლოგიზმის მიმდევარი, პოზიტივისტი, მიუნხენისა და პრადის უნივერსიტეტების პროფესორი – 207

ისაია – ბიბლიური წინასწარმეტყველი – 432

იუზაშევი (Юзбашев) – 136

კ

კაბლიცი (Юзовъ) **იოსებ ივანეს ძე** (1848-1893) – რუსი რევოლუციონერ-ნაროდნიკი, პუბლიცისტი, წერდა ფსევდონიმით „იუზოვი“ – 462

კალიდასა (IV-V სს.) – ინდოელი პოეტი და დრამატურგი – 572

კალხიტალი ზურაბა – სოფელ გაიბოტენის მცხოვრები – 144

კამენსკი (А. В. Каменский) **ანდრია ვასილის ძე** (1843-1913) – რუსი ლიტერატურათმცოდნე, ბიოგრაფი და მთარგმნელი – 206

კანინგემი (В. Кеннингем) **უილიამ** (1849-1919) – ინგლისელი ისტორიკოსი, ეკონომიკური ისტორიის ფუძემდებელი – 207

კაპტერევი (Каптеревъ, Каптеровъ) **პეტრე თეოდორეს ძე** (1849-1922) – რუსი პედაგოგი და ფსიქოლოგი, რუსული პედაგოგიური ფსიქოლოგიის ფუძემდებელი – 184

კარი (Альфонс Карр) **ჟან-ბატისტ ალფონს** (1808-1890) – ფრანგი მწერალი, კჟურნალისტი და გაზეთ „ფიგაროს“ რედაქტორი – 197

კარიერი (Карьеръ) **მორიც** (1817-1895) – გერმანელი ფილოსოფოსი და ესთეტიკოსი. თავდაპირველად ჰეგელის მიმდევარი იყო, შემდეგ კი შეეცადა ესთეტიკაში ინდივიდუალობისა და მგრძნობელობის წინა პლანზე წამოწევას – 238

კარლოს (Карль Великий) **დიდი** (742-814) – ფრანკთა მეფე და იმპერატორი, რომელსაც ფრანგები და გერმანელები მათი ქვეყნების დამფუძნებლად მიიჩნევენ – 197

კასრადე (Касрадзе) – 195

კატონი (Катон) **მარკუს პორციუს** (ძვ. წ. 95-46) – რომაელი სახელმწიფო მოღვაწე, მწერალი და ორატორი, რომაული ლიტერატურის ნოვატორი, ვნებებისა და ფუფუნების წინააღმდეგ შეურიგებელი მებრძოლი – 426

კაუტსკი (Карла Каутского) **კარლ იოჰან** (1854-1938) – გერმანელი ეკონომისტი, ისტორიკოსი, პუბლიცისტი და პოლიტიკოსი, სოციალ-დემოკრატი, მარქსიზმის თეორეტიკოსი – 415

კახუაშვილი – 199

კეზელი დავით ივანეს ძე (1854-1907) – საზოგადო მოღვაწე, პუბლიცისტი, დრამატურგი, მთარგმნელი. აქტიურად იბრძოდა ქალთა ემან-

სიპაცისათვის. მისი პიესები იდგმებოდა ქართული თეატრის სცენაზე – 345, 361, 378

კენო (Кено) – 175

კერასილნიკოვი (Красильниковъ) – 136

კერერი ფანი (Кереръ Фани) – სანატორიუმის მეპატრონე.

კერერი ლამან (Кереръ Ламан) – სანატორიუმის მეპატრონე – 218

კერი (Кери) ჰენრი ჩარლზ (1793–1879) – ცნობილი ამერიკელი ეკონომისტი, პრეზიდენტ აბრაამ ლინკოლნის მრჩეველი ეკონომიკურ საკითხებში – 425

კეშელაშვილი (Кешелашвили) – 235

კიკვაძე (ზღვის-პირელი) თედორე (თედო) გაბრიელის ძე (1868-1935) – ჟურნალისტი, პედაგოგი, მარქსისტი, წერდა ფსევდონიმით „ზღვისპირელი“ – 249

კირეევი (Кирѣев) ალექსანდრ ალექსის ძე (1833-1910) – რუსეთის იმპერიის კავალერიის გენერალი, პუბლიცისტი, სლავიანოფილი – 196

კირპიჩნიკოვი (Кирпичников) ალექსანდრ ივანეს ძე (1845-1903) – რუსი ლიტერატურის ისტორიკოსი, ფილოლოგი, პროფესორი, აკადემიის წევრი – 156

კლიმიაშვილი (კლიმიევი, Климиѣв) – 232

კლიმიაშვილი იოსებ (Иосиф Климиѣв) – 6

კლო-აშასი – 1900 წელს გამოცემული რუსულ-ფრანგული სასაუბროს “Русский во Франции” ავტორი – 202

კობახიძე – 185

კობაშვილი ალექსანდრე იოსების ძე (Кобиев) (1857-1918) – სამხედრო მოღვაწე, არტილერიის გენერალ-მაიორი, თსს ბანკის ზედამხედველი კომიტეტის წევრი, 1896 წელს თბილისის გუბერნიის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიურ კრებაზე წარადგინა მომხმარებელ-მწარმოებელთა (საკოოპერაციო) ამხანაგობათა დაარსების გეგმა – 178, 335, 378, 382

კოდელი ნინო – ცნობილი ავღაბრელი მკითხავი. მის შესახებ გაზეთ „ტფილისის მოამბეშიც“ იყო ცნობები – 287

კოვაკო (Ковако) ალექსანდრ ნიკოლოზის ძე (1822-1900) – რუსეთის არმიის პოლკოვნიკი, ელექტროტექნიკოსი, გამომგონებელი, პეტერბურგში გაღვანოპლასტიკის სკოლის ფუძემდებელი, რუსული ტექნიკური საზოგადოების წევრი, ანა ბაგრატიონ-მუხრანელის მეუღლე – 198

კოლე (Кнолер) ლუიზა (1810-1876) – ფრანგი პოეტი და პროზაიკოსი, რომელსაც ჰქონდა ცნობილი ლიტერატურული სალონი, კომპოზიტორ იპოლიტ კოლეს მეუღლე – 203

კოლესნიკოვი (Колесников) – 136

კოლომინსკი (Коломинский) – 539, 541

კოლუმბანი (св. Колумбан) (540-615) – ირლანდიელი ბერი, განმანათლებელი, საეკლესიო პოეტი, მისიონერულ მოღვაწეობას ეწეოდა დასავლეთ ევროპაში – 399

კომახიძე – 184

კონტი (Конть) ისიდორ მარი ოგიუსტ (1798-1857) – ფრანგი ფილოსოფოსი, პოზიტივიზმისა და სოციოლოგიის, როგორც მეცნიერების დარგის ფუძემდებელი – 462

კოპია – 207

კოჟუხოვსკი (Кожуховский) – 539, 541

კორინთელი (Коринтели) – 232

კორში (Корш) ევგენი თევდორეს ძე (1809-1897) – რუსი ჟურნალისტი, გამომცემელი და მთარგმნელი – 203, 237

კოსა (Коссе Л) ლუიჯი (1831-1896) – იტალიელი ეკონომისტი, პოლიტიკონომიის სპეციალისტი, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი – 202

კოტელმანი (Котельмань) ლუდვიგ ვილჰელმ (1839-1908) – ბავარიის ჰერცოგი, კავალერიის გენერალი, დაქორწინდა გერმანელ მსახიობ ქალზე და უარი თქვა მემკვიდრეობაზე – 184

კოტლიარევსკაია (Е. Котляревская) ეკატერინა ნიკოლოზის ასული (1869-1957) – ნიკოლოზ მიხეილის ძე ორლოვის ქალიშვილი – 205

კრიხლერი (Крихлерь) ფრანც – გერმანელი მეტყვევე, გაზეთის რედაქტორი, ფლორისა და ფაუნის მკვლევარი – 203

კულიშერი (Кулишерь) მიხეილ ეგნატეს ძე (1847-1919) – რუსი პუბლიცისტი, ეთნოგრაფი და ისტორიკოსი – 412

კურციუსი ერნსტ (1814-1896) – ცნობილი გერმანელი ისტორიკოსი და არქეოლოგი, ანტიკური ისტორიის სპეციალისტი – 188

ლ

ლაბაური მათია – 226

ლაბაური ნასყიდა – 226

ლაბრიოლა (Антонио Лабриола) ანტონიო (1843-1904) – იტალიელი ფილოსოფოსი, იტალიური მარქსიზმის ფუძემდებელი – 205

ლაგრანჟი (Лагранж) ფერდინანდ (1846-1909) – ცნობილი ფრანგი ფიზიოლოგი, პუბლიცისტი და საზოგადო მოღვაწე. მუშაობდა სამკურნალო ფიზკულტურის მიმართულებით – 184, 203

ლაველე (Эмиль де Лавеле) ემილ ლუი ვიქტორ (1822-1892) – ბელგიელი ეკონომისტი და სოციოლოგი, უარყოფდა ეკონომიკის კანონების ობიექტურ ბუნებას, უპირისპირდებოდა კლასიკურ პოლიტიკონომიას და მარქსიზმს – 205

ლავისი / ლევისი (Левисъ) ერნესტ (1842-1922) – ფრანგი ისტორიკოსი, საფრანგეთის აკადემიის წევრი – 204

ლანგე (Ланге) ფრიდრიხ ალბერტ (1828-1875) – გერმანელი ფილოსოფოსი, ეკონომისტი, ინდუქციური ფილოსოფიის პროფესორი, ხშირად აქვეყნებდა სტატიებს პოლიტიკონომიის საკითხებზე – 207

ლანგლუა (Ланглюа) შარლ-ვიქტორ (1863-1929) – ფრანგი ისტორიკოსი, პალეოგრაფი, შუა საუკუნეების სპეციალისტი. მოღვაწეობდა პარიზის უნივერსიტეტში – 184

ლანგსტროტი (Лангстротъ) ლორენცლორენ(1810-1895) – ამერიკელი მეფუტკრე, ამერიკული მეფუტკრეობის ფუძემდებელი – 204

ლანფრე (Ланфре)პიერ (1828-1877) – ფრანგი პოლიტიკოსი და ისტორიკოსი. 1867 წელს დაიწყო ფუნდამენტური ნაშრომის გამოქვეყნება ნაპოლეონ პირველის შესახებ – 153

ლაპო-დანილევსკი (Лапшo-Данилевский) ალექსანდრ სერგეის ძე (1863-1919) – რუსი ისტორიკოსი, რუსული ისტორიული მეცნიერების ერთ-ერთი ფუძემდებელი, პეტერბურგის აკადემიის პროფესორი – 188

ლარაძე პეტრე გიორგის ძე (1770-1837) – ქართველი პოეტი და კალიგრაფი, განაგებდა თბილისის სამეფო ნიგნთსაცავს, 1803-1810 წლებში სპარსეთში იყო გადახვენილი, 20-იან წლებამდე ცხოვრობდა პეტერბურგში და შემდეგ საქართველოში დაბრუნდა – 437

ლატურნო (Шарль Латурно) შარლ (1831-1902) – ფრანგი ეთნოგრაფი, სოციოლოგი და ანთროპოლოგი, არაერთი ნიგნის ავტორი კულტურისა და საზოგადოებრივი დანესებულებების განვითარების შესახებ – 206

ლაშოსე (Ла-Шоссе) პიერ კლოდ ნიველ (1692-1754) – ფრანგი დრამატურგი, საფრანგეთის აკადემიის წევრი, დიდაქტიკური კომედიების ავტორი – 424

ლებოკი ჯონ (1834-1913) – ბრიტანელი ენციკლოპედისტი, მწერალი-მორალისტი, ბანკირი, პოლიტიკოსი, არქეოლოგი და ბიოლოგი – 237

ლენდისკი ალექსანდრ რობერტის ძე (1866-1934) – რუსეთისა და პოლონეთის საზოგადო და პოლიტიკური მოღვაწე, ადვოკატი, ჟურნალისტი და ფინანსისტი, რუსეთის იმპერიის სახელმწიფო საბჭოს დეპუტატი 1906 წელს – 394

ლევანა – 161, 163, 164

ლესინგი (Лессинг) გოტჰოლდ ფერაიმ (1729-1781) – გერმანელი პოეტი, დრამატურგი და ხელოვნებათმცოდნე, განმანათლებელი, გერმანულიკლასიკური ლიტერატურის ფუძემდებელი და თეატრალური კრიტიკოსი – 424, 461

ლევიუსი (Левий) ტიტუს (Ямюц 59-17) – რომაელი ისტორიკოსი, ფილოსოფოსი და რიტორი – 427

ლინდემანი (Гуто) ჰუგო (1867-1950) – გერმანელი პოლიტიკოსი და პედაგოგი, რეისსტაგის დეპუტატი – 206

ლინდნერი (Линднер) გუსტავ ადოლფ (1828-1887) – ავსტრიელი მეცნიერი პედაგოგიკის დარგში, პროფესორი, ფილოსოფოსი, პედაგოგიური ინსტიტუტის დირექტორი – 425

ლიონიძე შოლომონ (1754-1811) – ქართველი საზოგადო მოღვაწე, გეორგიევსკის ტრაქტატზე მომუშავე ჯგუფის წევრი – 478

ლისევსკი (Лисевский) – 198

ლოლაძე (Лолაძე) – 180

ლოტიკაშვილი გიორგი – სოფელ ინიანთკარის მცხოვრები – 145

ლუარსაბი – 161

ლუკა – „ახალ აღთქმაში“ შემავალი ერთ-ერთი „სახარების“ ავტორი – 436

ლუკაჩოვი (Лукачев) – მებუხრე – 227

მ

მათე – იესო ქრისტეს თორმეტ მონაფეთაგანი, „ახალ აღთქმაში“ შემავალი ერთ-ერთი „სახარების“ ავტორი – 436

მათიკოვი – 242

მაკიაველი (Макиавели) ნიკოლო (1469-1527) – იტალიელი მოაზროვნე, ფილოსოფოსი და პოლიტიკური მოღვაწე – 424

მაკოლეი თომას ბაზინგტონ (1800-1859) – ბრიტანელი სახელმწიფო მოღვაწე, ისტორიკოსი, პოეტი და პროზაიკოსი, „ინგლისის ისტორიის“ ხუთტომეულის ავტორი – 396

მალოშნიკოვა (Малошникова) – 231

მამაცაშვილი (მამაცევი, Мамацев) კონსტანტინე ქრისტეფორეს ძე (1818-1900) – რუსეთის არმიის გენერალი, ლიტერატორი და საზოგადო მოღვაწე, დიდხანს იყო თბილისის სათავადაზნაური ბანკის ზედამხედველი კომიტეტის თავმჯდომარე, თბილისის გიმნაზიის დამაარსებელი, წერა-კითხვის საზოგადოების აქტიური წევრი – 152, 249, 383

მამაჯანოვი Мамаджанов – 180

მამედ ალი მამედ მირზა ოლი (МамедъАлиМамедъМирзаОглы) – ხელოსანი, რომელიც მუშების ჯგუფთან ერთად ილია ჭავჭავაძეს არტელიდან ჰყავდა დაქირავებული – 13

მამიკონოვი (Мамиконов) – 184

მამუკა (Мамука) – 152

მანანოვი (Мананов) ვ. – 183

მანგოშვილი ივანე – სოფელ ჩინთის მცხოვრები – 145

მანსვეტაშვილი (Мансветов, მანსვეტოვი) იაკობ ალექსანდრეს ძე (1855-1939) ჟურნალისტი, მწერალი, პუბლიცისტი, „ივერიის“ თანამშრომელი, საზოგადო მოღვაწე. ქმნ-კგ საზოგადოების მდივანი – 136, 185, 186

მანჯავიძე მიხეილ (Манджавидзе Мих.) – 235

მართა – 250

მარიეჟოლი (Марьежоль) ჟან იპოლიტ (1855-1934) – ფრანგი ისტორიკოსი – 184

მარკოზი – „ახალ აღთქმაში“ შემავალი ერთ-ერთი „სახარების“ ავტორი – 440

მარტია – 186

მარტიროსოვი (Мартиросов) – 136

მარქსი (К. Маркс) კარლ ჰაინრიხ (1818-1883) – გერმანელი ფილოსოფოსი, ეკონომისტი, ისტორიკოსი, პოლიტიკის თეორეტიკოსი, სოციოლოგი – 155, 207, 417, 464, 467, 470

მაურერი (Маурер Людвиг) გეორგ ლუდვიგ (1790-18720 – გერმანელი სახელმწიფო მოღვაწე,

სამართალმცოდნე, ისტორიკოსი და პედაგოგი, 1847 წელს ბავარიის პრემიერ-მინისტრი – 203

მაქსიმე – 166, 190, 200

მალალაშვილი ლუარსაბ (შაქრო) (Шахро Магалов) ალექსანდრეს ძე – (დაბ. 1843) – საზოგადო მოღვაწე, ილია ჭავჭავაძის სტუდენტობის დროინდელი მეგობარი, 1891-1894 წლებში აღმოსავლეთ საქართველოს თავადაზნაურთა მარშალი – 152, 187, 194

მაყაშვილი (სანდრო, Макаев) ალექსანდრე ლუარსაბის ძე (1855-1908) – ილია ჭავჭავაძის ღვიძლი ბიძაშვილის, პელაგია ალექსანდრეს ასულ ჭავჭავაძის ვაჟი. ხალხოსანი, დააპატიმრეს რევოლუციური მოძრაობისთვის და ციხიდან გამოსვლის შემდეგაც პოლიციის მეთვალყურეობის ქვეშ იყო – 263, 264, 363

მაჩაბელი (Васо) ვასილ გიორგის ძე (1845-1918) – თავადი, ვეკილი, საზოგადო მოღვაწე, ივანე მაჩაბლის ძმა – 173

მაჩაბელი (ვანო, Мач-ли) ივანე (ვანო) გიორგის ძე (1854-1898) – პოეტი, მთარგმნელი, პუბლიცისტი, საზოგადო მოღვაწე, სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის დირექტორი – 50, 121, 177, 183, 195, 327, 335, 338, 340, 341, 342, 346, 372

მაჩაბელი მიხეილ (მიშო) ვახტანგის ძე (1858-1927) „ნადვორნი სოვეტნიკი“, ქმნ-კვ საზოგადოების რწმუნებული ყვირილაში, ივანე მაჩაბლის მეგობარი – 183, 324, 338, 341, 342, 343, 372

მაჭავარიანი ილიკო – 242

მგალობლიშვილი (მგალობელოვი) სოფრომ ზაქარიას ძე (1851-1925) ხალხოსანი მწერალი, მემუარისტი, პუბლიცისტი, გაზ. „თემის“ რედაქტორი – 160, 176

მეიერი (Мейер) ედუარდ მაგნუს (1818-1889) – პეტერბურგში საბანკო სახლ „მეიერი და კომპანიისა“ და საგარეო ვაჭრობის ბანკის დამაარსებელი – 501, 504

მელიქა – 190

მელიქიშვილი (ლევ. მელიქ) ლევან ივანეს ძე (1817-1892) – რუსეთის არმიის კავალერიის გენერალი, მეფისნაცვლის მოადგილე და სახელმწიფო საბჭოს წევრი. 1854-1856 წლებში ზაქათალის ოლქის უფროსი. 1877-1878 წლებში ხელმძღვანელობდა დაღესტნის აჯანყების ჩახშობას – 242

მელიქიშვილი დავით ზაქარიას ძე (1856-1909) თბილისის გუბერნიის მარშალი, იმპერატორის კარის ეგერმაისტერი, ოლლა გურამიშვილ-ჭავჭავაძის სიძე, დისშვილის – რუსუდან სტაროსელსკაიას მეუღლე – 185

მელიქიშვილი-მესხი ეკატერინე (1854-1928) – მწერალი, მთარგმნელი და გამომცემელი. უმაღლესი სამედიცინო განათლება მიიღო შვეიცარიაში. ფემინისტი, საზოგადოება „უღელის“ წევრი – 13

მენგერი (Карль Менгеръ) კარლ (1840-1921) – ავსტრიელი ეკონომისტი, ეკონომიკის ავსტრიული სკოლის ფუძემდებელი – 205

მენდელი (Мендель) – პროფესორი – 228

მენი (Мен) ჰენრი ჯეიმს (1822-1888) – ცნობილი ინგლისელი იურისტი, ანთროპოლოგი, ისტორიკოსი და სამართლის სოციოლოგი – 196

მერაბა – 208

მიკლაშევსკი (А. Миклашевский) ალექსანდრ ნიკოლოზის ძე (1864-1911) – რუსი ეკონომისტი, ესტონეთის ქალაქიურიევის, ამჟამინდელი ტარტუს, უნივერსიტეტის პროფესორი – 205

მილი (Милюх) ჯონ სტიუარტ (1806-1873) – ბრიტანელი ფილოსოფოსი, სოციოლოგი, პოლიტიკოსი და ეკონომისტი, რომელმაც მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა პოლიტიკური ეკონომიის განვითარებაში – 306, 419

მინასი (Минас) – 228

მინასოვი (Минасов) – 229, 231

მინიაევი (Миняев) – 232

მინიე (Минье) ფრანსუა-ოგიუსტ (1796-1884) – ფრანგი ისტორიკოსი, საფრანგეთის აკადემიის წევრი, ლიბერალი, ჟურნალისტი – 466

მირზაშვილი (Мирзашвили) – 187

მირზაშვილი / მირზოევი (Мирзоев) – 178, 184, 187

მირზახანოვი Мирзаханова – 178

მირიმანოვი Мириманов – 50, 178, 187

მირუმოვი Мирумовъ – 522

მიტროფანოვი (Митрофанов) – 136

მიულერი (Макс Мюллер) ფრიდრიხ მაქს (1823-1900) – ფილოლოგი, რელიგიათმცოდნე, ზოგადი ენათმეცნიერების, ინდოლოგიისა და მითოლოგიის სპეციალისტი – 415

მიუნცერი (Мюнцер) თომას (1489-1525) – რეფორმაციის პერიოდის გერმანელი პოლიტიკოსი, რევოლუციონერი, ხალხური მიმდინარეობის იდეოლოგი. ქადაგებდა სახარებისეულ იდეალებზე დამყარებულ საყოველთაო თანასწორობას – 423

მიქელაძე (Микелაძე Дата, Мевеле) დავით (1843-1918) – მწერალი, დრამატურგი, ჟურნალისტი, მთარგმნელი. განათლება მიიღო პეტერბურგსა და პარიზში, თანამშრომლობდა „დროებასა“ და „ივერიასთან“ – 196

მიქელაძე ვლადიმერ (პროკოფი) სიმონის ძე (1855-1926) – პოეტი და საზოგადო მოღვაწე, თბილისის სათათბიროს ხმოსანი – 383, 385

მიხა – 161, 169, 215

მიხაკა – 159

მორგანი (Морганъ) ლუის ჰენრი (1818-1881) – ამერიკელი მეცნიერი, ეთნოგრაფი, სოციოლოგი და ისტორიკოსი, დიდი წვლილი შეიტანა სოციალური ევოლუციის თეორიაში – 207

მოსე (Моисей) – 188

მოსიკა – 207, 250

მსტისლავ (Мстиславъ) ვლადიმერის ძე (983-1036) – ტმუტარაკანისა და ჩერნიგოვის თავადი, მსტისლავ მამაცად წოდებული, იაროსლავ ბრძენის ძმა – 398

მუსხელაშვილი სვიმანა – სოფელ მუხრანის მცხოვრები – 146

მუსხელიშვილი დიმიტრი ივანეს ძე – არტილერიის გენერალი, საზოგადო მოღვაწე, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ერთ-ერთი დამფუძნებელი, თსს ბანკის წევრი – 322

მუხამედოვი (Мухамедов) – 136

მღებრიშვილი – 190

მხითაროვი (Мхитаров) – 136

6

ნათიევისა მაგდანა – სოფელ მჭადისჯვრის მცხოვრები – 147

ნანეიშვილი (Нанейшв) ალექსანდრე თეიმურაზის ძე (1857-1904) – ხალხოსანი მწერალი და პუბლიცისტი, ჟურნალ „იმედის“ თანამშრომელი – 196

ნაპოლეონ I ბონაპარტი (Наполеон, Наполеон I) (1769-1821) – საფრანგეთის იმპერატორი 1804-1814 წლებში, ცნობილი მხედართმთავარი და სახელმწიფო მოღვაწე – 416

ნასიძე მიხეილ ალექსანდრეს ძე (1859-1935) – პოეტი, პუბლიცისტი, ვეჟილი, პედაგოგი, წლების განმავლობაში მსახურობდა სამასწავლებლო ინსტიტუტში – 229

ნემეცი (Я. Нѣмецъ) იაროსლავ (პავლე) იოსების ძე (1842-1898) – ავსტრიელი პედაგოგი, პომოლოგი და საზოგადო მოღვაწე – 205

ნიკიტა (Никита) – 190

ნიკოლაევი ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე (Николай Николаевич Николаев)
– აქციზების მთავარი კონტროლიორი – 186

ნოდარი (Нодарь) – 228

ნოიაშვილი მათე – მუხრანის მცხოვრები – 146

ნოიაშვილი ზაქარა – სოფელ მუხრანის მცხოვრები – 146

ო

ობერმაიერი (Обермейер) ოტო (1843-1873) – გერმანელი ექიმი, მიკრობიოლოგი პათომორფოლოგი, პარაზიტოლოგი, რომელმაც აღმოაჩინა ტიფის სპიროქეტა – 231

ოგანეზოვი ჯავათ (Джавать Оганезовъ / Налбадіанць) – 201

ოგანოვი (Оганов) – 226

ოთარაშვილი ზაქარა – სოფელ დამპალოელი კალატოზი – 146

ოლდენბურგელი (ოლდენბურგი, принц Алексан. Петрович.) ალექსანდრ პეტრეს ძე (1844-1932) – რუსეთის ინჟანტერიის გენერალი, სახელმწიფო საბჭოს წევრი, პეტერბურგში ექსპერიმენტული მედიცინის ინსტიტუტისა და საქართველოში კურორტ გაგრის დამაარსებელი – 275

ოლენდორფი (Оллендорфъ) ჰენრი გოტფრიდ (1803-1865) – გერმანელი გრამატიკოსი და უცხო ენების სპეციალისტი, პედაგოგი – 198

ომანიძე მირონ (Мирон Омანიძე) – 226

ორბელიანი ალექსანდრე (А. Орбельяни, საშა) ივანეს ძე (1847-1919) – გენერალ-მაიორი, თბილისის მაზრის თავად-აზნაურთა წინამძღოლი, მარიამ ვახტანგის ასულ ორბელიანის მეუღლე – 183, 184

ორბელიანი ივანე კონსტანტინეს ძე (1833-1892) – რუსეთის არმიის გენერალ-მაიორი, ფლიგელ-ადიუტანტი, გრიგოლ ორბელიანის ბიძაშვილის შვილი, მსახურობდა პეტერბურგში – 173

ორბელიანი გრიგოლ დიმიტრის ძე (1804-1883) – ქართველი მწერალი, სამხედრო, სახელმწიფო და საზოგადო მოღვაწე – 392

ორბელიანი ნიკოლოზ ვახტანგის ძე (1845-1925) – იურისტი და საზოგადო მოღვაწე. 1975 წლიდან მუშაობდა თბილისში ვექილად. 1917 წლიდან ცხოვრობდა საზღვარგარეთ – 370, 371

ორბელიანი სულხან-საბა (1658-1725) – ქართველი მწერალი, მეცნიერი და პოლიტიკური მოღვაწე – 279, 442

ორელკინი (Орелкинъ) პეტრე თეოდორეს ძე (1856-1906) – სამოქალაქო მრჩეველი, პედაგოგი, ურთიერთდამხმარე საზოგადოების თავმჯდომარე პენზის გუბერნიაში – 204

ოუენი (Робертъ Оуѣнь) რობერტ (1771-1858) – ინგლისელი ფილოსოფოსი და პედაგოგი, სოციალისტი, მე-19 საუკუნის ერთ-ერთი პირველი სოციალური რეფორმატორი – 203

ოქრომჭედლიშვილი (E. Okromtcredloff) ე. – 188

- პავლე** – 171, 210, 173
- პავლე** – იესო ქრისტეს მოციქული – 189
- პავლეურა** – 207
- პავლე პირველი** (1754-1801) – რუსეთის იმპერატორი 1796-1801 წლებში – 228
- პავლოვა-ევროპუესი** (Владимирова) **ალექსანდრა კონსტანტინეს ასული** (1837-1895) – რუსი მწერალი და მთარგმნელი, წერდა ფსევდონიმით Владимирова А.К. – 203
- პაკროვსკი** (Покровский) **იაგორ (გიორგი) არსენის ძე** (1834-1895) – რუსი პედიატრი, ფსიქოლოგი, ქველმოქმედი, მედიცინის დოქტორი. ბავშვთა ფიზიკური აღზრდის მკვლევარი – 184
- პარგამინი** (Н. Паргамин) **მანუს ნუხიმის ძე** (1850-?) ანატომი, ფიზიოლოგი, კიევის გინეკოლოგიური საზოგადოების წევრი – 207
- პასტერი** (Пастер) **ლუი** (1822-1895) – ფრანგი ქიმიკოსი და მიკრობიოლოგისა და ვაქცინაციის მეცნიერული საფუძვლების ერთ-ერთი ფუძემდებელი – 463
- პაშა** – 199
- პაშკევიჩი** (В. Пашкевич) **ვასილი ვასილის ძე** (1856/57-1939) – ბიოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი, აკადემიკოსი – 203
- პეიო** (ж. пѣйо) **ჟიულ** (1859-1940) – ფრანგი პედაგოგი და მნიშვნელოვანი ნაშრომების ავტორი პედაგოგიკის დარგში – 203
- პეტრე** – იესო ქრისტეს თორმეტ მოციქულთაგანი – 189
- პეტრია** – 163
- პეტროვა მ. ი.** (М. Ю. Петрова) – 196
- პეტროვი** (Петров) **მიხეილ ნაზარის ძე** (1826-1887) – რუსი ისტორიკოსი, არაერთი სამეცნიერო ნაშრომისა და წიგნის ავტორი, დაამთავრა ხარკოვის უნივერსიტეტი – 196
- პეტრუა** – 337
- პეტრუშევსკი** (Петрушевский) **დიმიტრი მოსეს ძე** (1863-1942) – რუსი ისტორიკოსი, მედიევისტი, აკადემიკოსი – 206
- პეტცოლდი** (Петцольд) – 141
- პლენანოვი** (Бельтовъ) **გიორგი ვალენტინის ძე** (1856-1918) – ფილოსოფოსი, მარქსიზმის თეორეტიკოსი და პროპაგანდისტი, გაზეთ „ისკრის“ ერთ-ერთი დამფუძნებელი, 1894 წელს დააარსა რუსი სოციალ-დემოკრატების საზღვარგარეთული კავშირი, წერდა ფსევდონიმით „ბელტოვი“ – 464, 465, 466, 467
- პოდბელსკი** (Подбельский) **ვიქტორ** (1844-1916) – პრუსიელი გენერალი და პოლიტიკური მოღვაწე. 1901 წელს დაინიშნა პრუსიის მინათ-მოქმედების მინისტრად – 143

პოკროვსკი (Покровский) კონსტანტინ დორიმედონტის ძე (1868-1944) – რუსი ასტრონომი, პროფესორი, პეტროგრადის საიმპერატორო უნივერსიტეტის პირველი რექტორი – 184, 204

პოლტარააცი ალექსანდრ ივანეს ძე (Полторацкий Александръ Ив) – 175

პრასკოვია – 166

პრეიერი (Пейерс) ტიერი უილიამ (1841-1897) – ფიზიოლოგი, მედიცინის დოქტორი, პროფესორი. განათლება მიიღო ევროპის სხვადასხვა უნივერსიტეტში – 184

პრიდანოვი იაგორ გრიგოლის ძე (Придановъ Егоръ Григ.) – 188

პროკოპოვიჩი (Прокопович) – 178, 187

პროტოპოპოვი (Протопопов) დიმიტრი დიმიტრის ძე (1865-1934) – რუსეთის სახელმწიფო დუმის დეპუტატი, მოღვაწეობდა ერობის დარგში – 206

პუტიატა (Путята) ალექსეი დიმიტრის ძე (1855-1894) – კოლეგიის მრჩეველი, ფილოლოგი, მსახურობდა მოსკოვის სამასწავლებლო ოლქში, თანამშრომლობდა გაზეთთან „რასია“ – 156

ჟ

ჟორდანია (თ. ჟორდანია) თევდორე (თედო) დავითის ძე (1853/4-1916) ისტორიკოსი, არქეოლოგი, ლიტერატორი, პედაგოგი, საზოგადო მოღვაწე. 1888 წელს დაინიშნა საეკლესიო მუზეუმის გამგედ. ავტორია 60-მდე ისტორიული ნაშრომისა – 242, 397

ჟორდანია (Жордания) ნოე ნიკოლოზის ძე (1868-1953) – ქართველი სახელმწიფო მოღვაწე. პოლიტიკოსი და პუბლიცისტი. ქართველი სოციალ-დემოკრატების ლიდერი, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარე – 364

ჟუკოვსკი (В. Жуковский) ვასილი ანდრეის ძე (1783-1852) – რუსი პოეტი, რომანტიკოსი, მთარგმნელი, კრიტიკოსი, პედაგოგი, რუსეთის იმპერიის ჰიმნის („ღმერთო, მეფე დაიფარე!“) ავტორი – 233

ჟურული დურმიშხან შალვას ძე (1830-1901) – სახელმწიფო მოხელე და საზოგადო მოღვაწე. 1878 წელს დაინიშნა ახალშემოერთებული ბათუმის პოლიციის უფროსად – 287

რ

რაფაიზენი (რაფაიზენი) ფრიდრიხ ვილჰელმ (1818-1888) – გერმანელი საზოგადო მოღვაწე, კოოპერატიული მოძრაობის ერთ-ერთი ფუძემდებელი. მისი სახელი ეწოდა სხვადასხვა ქვეყნის კოოპერატიულ ბანკს – 387

რამაზა – 159, 164

რამბო (Рамбо) ალფრედ ნიკოლა (1842-1905) – ფრანგი ისტორიკოსი და სახელმწიფო მოღვაწე – 204

რაჟდენა – 165

რატიევისა დარია – სოფელ ქსოვრისის მცხოვრები – 147

რედელინი გ. (Ределинь Г.) – 205

რევაზიშვილი ზურაბ (Зураб Ревазов) – 7

რეიტერი (Рейтеръ) – 183

რენო (Армань Рено) **არმან** (1836-1895) – ფრანგი პოეტი, ხელოვნების ინსპექტორი, არაერთი წიგნის ავტორი – 204

რივერსი (Риверс) **თომას** (1798-1877) – ინგლისელი ბოტანიკოსი, რომელსაც გამოჰყავდა ხილისა და ვარდის ჯიშები – 196

რიხტერი (Жан Поль Рихтер) **იოჰან პაულ ფრიდრიხ** (1763-1825) – გერმანელი მწერალი და პუბლიცისტი სენტიმენტალისტი, პრერომანტიკოსი. წერდა ფსევდონიმით „ჟან პაული“ – 461

როდბერტუს-იაგეცოვი (Родбертус) **იოჰან კარლ** (1805-1875) – გერმანელი ეკონომისტი, მიწის რენტისა და მოგების შესახებ ნაშრომების ავტორი – 142

როტშილდი ნათანელ (1877-1923) ბრიტანელი ბანკირი, ენტომოლოგი და პოლიტიკოსი – 320

რუმიანცევი (Румянцев) **პეტრე პეტრეს ძე** (1870-1925) – რუსი სოციალ-დემოკრატი, თანამშრომლობდა სხვადასხვა ჟურნალ-გაზეთთან – 207

რუსიშვილი ზაქარა – სოფელ მუხრანის მცხოვრები – 146

ს

საბინინი (Сабинин) **მიხეილ (გობრონ) პავლეს ძე** (1845-1900) – ქართველი ბერი, ეკლესიის ისტორიკოსი და მოამაგე. მას ეკუთვნის ცნობილი ხატი „საქართველოს დიდება“ – 150

სალიაშვილი კიკო – სოფელ მჭადისჯვრის მცხოვრები – 174

სამოდუროვი ეგნატე ანტონის ძე (Игнатій Антонович Самодуровъ) – 152

სამოდუროვი პანფილ ეგნატეს ძე (Самодуровъ Панфиль) – 152

სამოდუროვი სტეფანე ეგნატეს ძე (Самодуровъ Степанъ) – 152

სარაჯიშვილი (Александр Иванович Сараджев) **ალექსანდრე ივანეს ძე** (1851-1914) – მწერალი, კრიტიკოსი, პუბლიცისტი, საზოგადო მოღვაწე, საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების ერთ-ერთი ფუძემდებელი, 1902-03 წლებში – „ივერიის“ რედაქტორ-გამომცემელი – 84

სარგის თმოგველი – XII-XIII საუკუნეების მიჯნაზე მოღვაწე ქართველი მწერალი, მეცნიერი, ფილოსოფოსი და რიტორი, რომანტიკული პოემა „დილარგეთიანის“ ავტორი. მასვე მიეწერება „ვისრამიანის“ თარგმნა – 276

სასოფერატო (Бартоло) ბარტოლო (1313/1314-1357) – ცნობილი იტალიელი იურისტი, აქტიურად მუშაობდა რომაული კანონმდებლობის განმარტებაზე – 463

საფაროვი (Сапаров) – 136

სახოკია თედო ტიმოთეს ძე (1868-1956) – მწერალი, ლექსიკოგრაფი, მთარგმნელი. თანამშრომლობდა „ივერიასთან“, იყო საფრანგეთში გამომავალ გაზეთ „საქართველოს“ თანარედაქტორი. 1908 წელს ციმბირში გადაასახლეს და მხოლოდ 8 წლის შემდეგ დაბრუნდა – 243

სელიმხანოვი (Селимханов) – 136

სემიონოვი (Семенов) – 182, 187

სენეკა (Сенека) ოლუციუს ანეუს (ძვ. წ. 4-ახ. წ. 65) – რომელი ფილოსოფოსი, დრამატურგი, პოეტი და პოლიტიკური მოღვაწე. ნერონის აღმზრდელი და სტოიციზმის ერთ-ერთი ყველაზე დიდი წარმომადგენელი – 426

სენტ-ბიოვი (сентеф) შარლ ოგიუსტენ (1804-1869) – ფრანგი რომანტიკოსი პოეტი, პროზაიკოსი, ლიტერატურათმცოდნე და კრიტიკოსი, ბიოგრაფიული მეთოდის ფუძემდებელი – 156

სერგეევი (Сергеев) – 136

სეფე – 171

სვიატლოვსკი (Святловский) ვლადიმირ ვლადიმირის ძე (1871-1927) – რუსი ეკონომისტი, ისტორიკოსი, მეცნიერებათა დოქტორი, პროფკავშირული მოძრაობის იდეოლოგი – 207

სვირშჩევსკი (А. Свиршевский) ალექსანდრ რაფაილის ძე (1861-1937) – რუსი ეკონომისტი, ფინანსური სამართლის, დაბეგვრის პოლიტიკისა და სტატისტიკის სპეციალისტი – 205

სიდოროვი (П. А. Сидоров) პეტრე აპოლონის ძე (1866-1920) – რუსი პედაგოგი, პრინცი ოლდენბურგელის მიერ დაარსებული გიმნაზიის დირექტორი – 275

სიმონა – 166, 208

სიმონენკო (Симоненко Г. Ф.) გრიგოლ თეოდორეს ძე (1838-1905) – რუსი ეკონომისტი, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი – 207

სკუბიცი (Скубин) ფრიდრიხ – ავსტრიელი მეცნიერი, რომლის განმარტებაც დაედო საფუძვლად ბუღალტერიის მეცნიერების ცალკე დარგად ჩამოყალიბებას და რომელმაც წიგნი გამოსცა ორმაგი ბუღალტერიის შესახებ – 203

სმითი (Адам Смит) ადამ (1723-1790) – შოტლანდიელი პოლიტიკური ეკონომისტი და ფილოსოფოსი, ეკონომიკური თეორიის ერთ-ერთი ფუძემდებელი – 465

სოლიკა – 208

სოლომონ – საუბარია ბიბლიურ წინასწარმეტყველ სოლომონზე – 452

სოლბერი / სალუსბერი რობერტ არჩელ (1830-1903) – დიდი ბრიტანეთის პოლიტიკური და სახელმწიფო მოღვაწე. გამოჩენილი კონსერვატორი. გლადსტონის კაბინეტის ყოფილი საგარეო საქმეთა მინისტრი – 286

სონკა – 210

სპენსერი (Спенсеръ) **ჰერბერტ** (1820-1903) – ინგლისელი ფილოსოფოსი და სოციოლოგი, ევოლუციონიზმის ერთ-ერთი ფუძემდებელი, ლიბერალიზმის იდეოლოგი – 197, 238, 460, 463

სტარინკევიჩი (С. И. Старынский) **სოკრატ ივანეს ძე** (1820-1902) – არტილერიის გენერალი, ვარშავის ქალაქის მერი – 205

სტაროსელსკაია-შალიკაშვილისა (Нина Дмитриевна) **ნინო დიმიტრის ასული** – ილია ჭავჭავაძის ცოლისდის – ეკატერინე გურამიშვილ-სტაროსელსკაიას ქალიშვილი, სიღნაღის მაზრის თავადაზნაურობის წინამძღოლის, იოსებ შალიკაშვილის მეუღლე – 151

სტაროსელსკი (Старосельский) **დიმიტრი სვიმონის ძე** (1832-1884) – გენერალი, სენატორი, ილია ჭავჭავაძის ქვისლი. 1872-1876 წლებში ბაქოს გუბერნატორი. 1876 წელს დაინიშნა კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს დეპარტამენტის დირექტორად, 1878 წელს კი – იმავე სამმართველოს სამოქალაქო ნაწილის უფროსად – 8, 151

სტეპანოვა (Степанова) – 226

სტეპანოვი (Степанов) **ფილიპ პეტრეს ძე** (1857-1933) – სახელმწიფო მოღვაწე, სამოქალაქო მრჩეველი, ინჟინერი – 202

სტეფანოვი – 242

სტოლპაკოვი (Столпаков) **ალექსეი ნიკოლოზის ძე** (1842-1918) – 1872 წლიდან ნიჟეგოროდ-სამარის საადგილმამულო ბანკის დირექტორი, სხვადასხვა დროს კავშირგაბმულობის სამინისტროს საბჭოს წევრი, მინათმოქმედებისა და სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროს საბჭოს თავმჯდომარე – 309

სტრუვე (Струве. П.) **პეტრე ბერნგარდის ძე** (1870-1944) – რუსი საზოგადო და პოლიტიკური მოღვაწე, ეკონომისტი, პუბლიცისტი, ისტორიკოსი, სოციოლოგი და ფილოსოფოსი – 203, 206

სუმბათაშვილი (Михаил Луарсабович Сумбатовъ) **მიხეილ ლუარსაბის ძე** (1822-1886) – რუსეთის არმიის გენერალ-მაიორი, კავკასიის ომების მონაწილე – 5

სუმბათაშვილი (Сумбатов, დათიკო სუმბათოვი) **დავით ალექსანდრეს ძე** (1831-1920) – გენერალ-ლეიტენანტი, თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურთა წინამძღოლი 1882 წელს – 184

სფირიდონი – 166

ტ

ტარდი (Г. Тард) ჟან გაბრიელ (1843-1904) – ფრანგი სოციოლოგი, კრიმინოლოგი, დასავლეთის სოციოლოგიაში სუბიექტურ-ფსიქოლოგიური მიმართულების ერთ-ერთი ფუძემდებელი – 415

ტარიელაშვილი გრიგოლ (Григорий Таріеловъ) – 152

ტატიშვილი (Татіев) გიორგი – 182

ტეილორი (Тейлоръ И.) ისაკ (1829-1901) – სასულიერო მოღვაწე, თეოლოგი და ფილოლოგი; იკვლევდა ტოპონიმებს და ძველი მსოფლიოს ისტორიას – 222

ტეილორი (Тейлоръ) ედუარდ ბერნეტ (1832-1917) – ინგლისელი ეთნოგრაფი, კულტუროლოგი და ანთროპოლოგი. მისი წიგნების: „პირველყოფილი კულტურა“ და „ანთროპოლოგია“ რუსული გამოცემები დაცულია ილია ჭავჭავაძის პირად ბიბლიოთეკაში და დამუშავებულია მის მიერ – 196, 197, 237

ტენი (Тѣнь) იოლიტ ადოლფ (1828-1893) – ფრანგი ფილოსოფოსი-პოზიტივისტი, ლიტერატურისა და ხელოვნების ისტორიკოსი, ფსიქოლოგი, პუბლიცისტი, საფრანგეთის აკადემიის წევრი – 461

ტიერი (Тьері) ოგიუსტენ ჟაკ ნიკოლა (1795-1856) – ფრანგი ისტორიკოსი, ფრანგული ისტორიოგრაფიის ერთ-ერთი დამაარსებელი – 466

ტოლენდი / ტოლანდი (Толєндъ) ჯონ (1670-1722) – ირლანდიელი ფილოსოფოსი, რაციონალისტი, თავისუფალი მოაზროვნე და სატირიკოსი, პოლიტიკური პამფლეტების ავტორი – 423

ტონია – 199

ტორმანოვი – 242

ტოტლებენი (Тотлєбєн) გოტლობ კურტ შენრიხ (1715-1773) – წარმოშობით საქსონელი, რუსეთის არმიის გენერალი. 1769 წელს რუსეთის იმპერატორმა ეკატერინე II-მ გაგზავნა საქართველოში შემოჭრილი თურქეთის წინააღმდეგ საბრძოლველად, მაგრამ ყველაზე კრიტიკულ მომენტში ბრძოლის ველზე მიატოვა ერეკლე II და იმ იმედით, რომ ვერ გადარჩებოდა, შეეცადა რუსეთის ჯარი უმეფოდ დარჩენილი საქართველოს დასაპყრობად გამოეყენებინა – 416

ტრაჩევსკი (Трачєвскій) ალექსანდრე სემიონის ძე (1838-1906) – რუსი ისტორიკოსი, პროფესორი. 1873-1878 წლებში თბილისის გიმნაზიაში ასწავლიდა ისტორიას – 238

ტრეტიაკოვი (Трєтъяков) სერგეი მიხეილის ძე (1834-1892) – რუსი ვაჭარი, მენარმე, მეცენატი და საზოგადო მოღვაწე – 150

ტრუბაჩევი (Трубачєвъ) – 198

ტუზოვი (Тузов) ეგნატე ლუკას ძე (1861-1916) – მეორე გილდიის ვაჭარი, ცნობილი გამომცემელი და წიგნის მალაზიის მფლობელი – 196

ტურაევი (Турєв) ბორის ალექსანდრეს ძე (1868-1829) – რუსი ის-

ტორიკოსი, აღმოსავლეთმცოდნე, იკვლევდა ძველი ეგვიპტისა და ნუ-
ბიის ისტორიას – 207

უ

უნდილაშვილი გაბრიელ – 226

უორდი (J. Уорд) ლესტერ ფრანკ (1841-1913) – ამერიკელი ბოტან-
იკოსი, პალეონტოლოგი და სოციოლოგი, ფსიქოლოგიური ევოლუ-
ციონიზმის ფუძემდებელი – 204, 462

ფ

ფაველენიშვილი (ფაველენოვი Павленов) – 226

ფაველენიშვილი (Павленов) დიმიტრი (მიტო) ალექსანდრეს ძე –
თბილისის სათავადაზნაურო ბანკის ბუხჰალტერი, საისტორიო და
საეთნოგრაფიო საზოგადოების წევრი. ქმნ-კვ საზოგადოების ხაზინ-
ადარი – 361

ფარესოვი (Фаресов) ანატოლი ივანეს ძე (1852-1928) – რუსი რევო-
ლუციონერი, ხალხოსანი, მწერალი, პუბლიცისტი და ლიტერატურათ-
მცოდნე – 414

ფარმიგულაშვილმი – მუხრანის მცხოვრები – 146

ფაფიუსი (Фафус) – 134

ფედოროვი (Федоров В.) ვლადიმერ ვასილის ძე (1842-1905 შემდეგ)
– რუსი ისტორიკოსი, ფილოლოგი, მეცნიერებათა კანდიდატი – 196

ფეიერბახი (Фейербах) ლუდვიგ ანდრეას (1804-1872) – გერმანელი
ფილოსოფოსი, მატერიალისტი, კარლ მარქსის ლექტორი და შემდეგ
მისი მიმდევარი – 470

ფენტონი (Джонь Фентон) ჯონ ანტონი ჰორტი (1828-1892) – ბიბლი-
ის მკვლევარი და თეოლოგი – 188

**ფერაპონტოვი (Ферапонтов Андрей Николаевич) ანდრეი ნიკოლოზის
ძე** – მოსკოვის ნიგნების მალაზიების მფლობელი – 150

ფილონოვი (Дружинин) პავლე ვასილის ძე (დაბ. 1783) – წერდა პავლე
ვასილის ძე დრუჟინის ფსევდონიმით – 204

ფირადაშვილი სოლო – 208

ფისუნი ალექსანდრ ალექსეის ძე – კავკასიის სააქციო სამმართვე-
ლოს უფროსი 1882 წელს – 172

ფლავიანე (გოროდეცკი ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე) (1840-1915) –
რუსი სასულიერო და საზოგადო მოღვაწე. საქართველოს ეგზარქოსი
1898-1901 წლებში – 718

ფლამარიონი (Фламаріон) კამილ (1842-1925) – ფრანგი ასტრონომი,
იკვლევდა მარსს, მთვარეს და ვარსკვლავებს. 1883 წელს პარიზთან
ახლოს დააარსა ობსერვატორია, სამეცნიერო პოპულარულ ჟურნალ
„ასტრონომიის“ დამფუძნებელი – 156, 196

ფორაქიშვილი (Поракова) – 178

ფურცელად ეკ. – 242

ფურცელადე (Пурцелადე. Пурцел) **ანტონ ნიკოლოზის ძე** (1839-1913) – მწერალი, პუბლიცისტი, საზოგადო მოღვაწე – 157, 184, 186, 196, 233, 264, 332

ქ

ქადაგიშვილი / ქადაქიშვილი გიორგი – 209

ქადაგიშვილი დათიკა – 237

ქანანოვი (Кананов) – 133

ქართველიშვილი (მის. ქართ.) მიხეილ – ცნობილი მეცენატის – გიორგი დავითის ძე ქართველიშვილის ძმისწული – 229

ქარუმა / კრუმი (გარდ. 814) – ბულგარეთის ხანი, რომელმაც განამტკიცა ქვეყნის სახელმწიფოებრივი საფუძვლები – 398

ქაქუჩა – 215

ქეთო – 174

ქისიშვილი მოსია – სოფელ გაიბოტენის მცხოვრები – 144

ქოიავა (Семень/ Свимон Коiава) სიმონ – 5

ქორია – 164

ქორჩაშვილი გიორგი (გიორგა) – 257

ქსენოფონტი (Ксенофонт) – ათენელი ისტორიკოსი და მწერალი – 465

ქუჩუნა – წილკნის მცხოვრები – 146

ღ

ღვინიაშვილი ბარბარე იოსების ასული (Варвара Иосифовна) – 268, 269

ღვინიაშვილი ქრისტეფორე იოსების ძე (Христофор Иосифович) – 133

ღოღობერიძე (Симонъ Гогоберидзе) სიმონ ბესარიონის ძე (1843-1913) – ისტორიკოსი, პედაგოგი, საზოგადო მოღვაწე. განათლება მიიღო პეტერბურგის უნივერსიტეტში – 175

ღულაძე ანდრია სოლომონის ძე (1857-1920) – ქართველი პედაგოგი, ჟურნალისტი, საზოგადო მოღვაწე. 1883-1885 წლებში იყო პირველი ქართული საბავშვო ჟურნალ „ნობათის“ და 1911 წელს გაზეთ „დილას“ რედაქტორ-გამომცემელი – 157

ყ

ყაზაროვი (Казаров) არტო – 184

ყარაგაშვილი (Карагашвили) – 199

ყარამანა (Караман) – 210, 228, 233, 234

ყარაჩედოვი (Карачевовъ) – 136

ყაჭიური ბერო – 148

ყაჭიური პეტრე – 148

ყელიგრეხაძე ანდრო – 227

ყიფიანი (Кипіани) დიმიტრი ივანეს ძე (1814-1887) – მწერალი, მთარგმნელი, პუბლიცისტი, საზოგადო მოღვაწე, სათავადაზნაურო ბანკის, თბილისის ბიბლიოთეკის, წერა-კითხვის გამავრცელებელი და დრამატული საზოგადოებების ერთ-ერთი დამაარსებელი – 174, 176, 226

ყიფიანი იაკინთე მერაბის ძე (Якинѳ Мерабович Кипіани) – 152

ყიფიანი პავლე როსტომის (იოსების) ძე – თბილისის საადგილმამულო ბანკის ბაქოს ფილიალის აგენტი, რომელმაც, გავრცელებული ვერსიით, 26 ათასი მანეთი გაიტაცა და საზღვარგარეთ გაიქცა – 377

ყორღანაშვილი (Корганов) – 177, 187

ყურაშვილი გიორგი – 215

შ

შადინოვი ალექსანდრე – 185

შალიკაშვილი (Шаликов) იოსებ ივანეს ძე (1847-1903) – ილია ჭავჭავაძის ნათესავის – დარია ნოშრევანის ასულ ჭავჭავაძის ვაჟი, ილია ჭავჭავაძის ცოლისდის – ეკატერინე გურამიშვილ-სტაროსელსკაიას ქალიშვილის – ნინო დიმიტრის ასულ სტაროსელსკაიას მეუღლე. სიღნაღის მაზრის თავადაზნაურობა წინამძღოლი. დიდი წვლილი მიუძღვის თბილისის სათავადაზნაურო ბანკის დაარსებასა და კახეთში რკინიგზის გაყვანაში – 152, 173, 174, 178, 186

შარაძე მაქსიმე როსტომის ძე (1859-1908) – „ივერიის“ რედაქციის მოლარე, ცნობილი მესტამბე და საზოგადო მოღვაწე. 1891-1900 წწ-ში „ივერია“ იბეჭდებოდა მის სტამბაში – 199

შარვაშიძე / შერვაშიძე (Шервашидзе) – 172, 175

შარიფ-ოღლი (Шариф-Оглы) – 136

შახატუნოვი (Шахатунов) – 226

შედევერი ალექსანდრ დიმიტრის ძე (Александръ Дмитръевичъ Шедеверь) – 223

შერი იოჰან (1817-1886) – გერმანელი ლიტერატურათმცოდნე, პუბლიცისტი, ბელეტრისტი და საზოგადო მოღვაწე – 574

შერმადინი – 215

შეფტსბერი (Шефтсбери) ენტონი ეშლი კუპერი (1671-1713) – ინგლისელი ფილოსოფოსი, მწერალი და პოლიტიკური მოღვაწე. მისი ნაშრომების სამტომეული ეძღვნება ეთიკის, ესთეტიკის, სასულიერო და პოლიტიკურ პრობლემებს – 423

შვანებახი (Петръ Хрис-чъ Шванебахъ) პეტრე ქრისტიანის ძე (1848-1908) – რუსეთის იმპერიის სახელმწიფო მოღვაწე, საიდუმლო მრჩეველი, სახელმწიფო საბჭოს წევრი, განაგებდა მინათმონყობის საკითხებს – 305

შილერი (Шиллер) ფრიდრიხ იოჰან კრისტოფ (1759-1805) – გერმანელი პოეტი, დრამატურგი და ხელოვნების თეორეტიკოსი – 196

შიობრიშვილი გიორგი – სოფელ მუხრანის მცხოვრები – 146

შიპელი (Шиппель) მაქს (1859-1928) – გერმანელი სოციალ-დემოკრატი, მწერალი და ჟურნალისტი, რეიხსტაგის წევრი – 206

შიშმარევა (Шишмарева) მარია ანდრეას ასული (1852-1939) – ქალიშვილობის გვარია ნიკონოვა. რუსი მთარგმნელი. თარგმნილი აქვს დიკენსისა და სხვა ავტორთა თხზულებები – 203

შკლარევიჩი (Шкларевич) პეტრე დანიელის ძე (1841-1917) – რუსი ოფიცერი, საზოგადო და პოლიტიკური მოღვაწე, სახელმწიფო საბჭოს წევრი – 462

შლოსერი (Шлоссер) ფრიდრიხ ქრისტოფერ (1776-1861) – გერმანელი ისტორიკოსი, ჰაიდელბერგის უნივერსიტეტის კათედრის გამგე – 157, 423, 424

შიმიტი (Конрад Шмидт) კონრად (1863-1932) – გერმანელი ეკონომისტი, ფილოსოფოსი და ჟურნალისტი. თავდაპირველად უარყოფდა მარქსიზმს და მხარს უჭერდა როდბერტუსის მოძღვრებას, მაგრამ მოგვიანებით მარქსიზმს მიემხრო – 470

შიმოლერი (Шмоллер) გუსტავ ფრიდრიხ – გერმანელი ეკონომისტი, ისტორიკოსი, სახელმწიფო და საზოგადო მოღვაწე, პოლიტეკონომიის ახალი ისტორიული სკოლის წარმომადგენელი – 205

შიმულევიჩი (Я. М. Шмулевич) იაკობ მარკის ძე (1839-1906) – მედიცინის დოქტორი, ჟურნალის „ვეტერინარულ მეცნიერებათა არქივი“ რედაქტორი – 204

შნეიდერი მ. (М. Шнейдер) – 231

შოპენჰაუერი (Шопенгауер) არტურ (1788-1860) – გერმანელი მეცნიერი, ფილოსოფიის დოქტორი, ტრანსცენდენტური იდეალიზმის მიმდევარი – 203

შოუ (Шоу) ალბერტ (1857-1947) – ამერიკელი ჟურნალისტი და აკადემიკოსი – 206

შრადერი (Шрадер) ოტო (1855-1919) – გერმანელი ფილოლოგი, არაერთი ნაშრომის ავტორი გერმანული ლექსიკის, კულტურის, ცხოველების, მცენარეებისა და მეტალების შესახებ – 156

შრეიბერი (Шрейбер) – 136

შტამლერი (Штамлер) რუდოლფ (1856-1938) – გერმანელი სამართალმცოდნე, ფილოსოფოსი, ნეოკანტიანელთა მიმართულების წარმომადგენელი – 415

შტეინბერგი (О. Н. Штейнберг) ოსეი ნაუმის ძე (1830-1908) – ვილნოს ებრაული სამასწავლებლო ინსტიტუტის ინსპექტორი, ეგზეგეტი და ძველი ებრაული ენის ლექსიკოგრაფი, ძველი აღთქმის მთარგმნელი ებრაულიდან რუსულ ენაზე – 202

შულცე-დელიჩი გერმან (1808-1883) – გერმანელი ეკონომისტი და პოლიტიკური მოღვაწე, გერმანიაში კოოპერატივების ერთ-ერთი ფუძემდებელი – 385

ჩ

ჩალაგაძე მოსიკა – 250

ჩალაური შაქრო – 226

ჩალაური ილია – 208

ჩეკურაშვილი მამუკა – 169

ჩემბერლენი (ჩამბერლენი) ჯოზეფ (1836-1914) – ბრიტანელი ფაბრიკანტი და პოლიტიკოსი, მინისტრთა კაბინეტის წევრი, ინგლისის ბურებთან ომის ინიციატორი – 286

ჩერეპოვი ნ. ვ. (Черепов Н. В.) – 230

ჩიკვაიძე მიხეილ ფილიპეს ძე – ილია ჭავჭავაძის სტუდენტობის-დროინდელი მეგობარი, თანამშრომლობდა „საქართველოს მოამბეში“, მასთან ერთად მუშაობდა დუშეთის მაზრაში, 1900-იანი წლების დასაწყისში იყო ილია ჭავჭავაძის დის – ელისაბედის მოურავი – 186

ჩირდილელი ივანე – სოფელ გაიბოტენის მცხოვრები – 144

ჩიტაური ქავთარი – 169

ჩიტახოვი Читахов – 174

ჩოკაშვილი – ერნოს მცხოვრები – 145

ჩოლოყაშვილი – 383

ჩოლოყაშვილი (ჩოლოყაყვი) ბიძინა – სოფელ ჩაბანის მცხოვრები – 144

ჩოლოყაშვილი (ჩოლოყაყვი) ლუარსაბ გიორგის ძე – სოფელ ჩაბანის მცხოვრები – 144

ჩოლოყაშვილი (Сандро Челокаевъ) ალექსანდრე (სანდრო) ზაალის ძე – თბილისის სათავადაზნაურო-საადგილმამულო ბანკის ერთ-ერთი დირექტორი 1874 წელს, 1898 წელს შეწირულობა გაიღო სათავადაზნაურო სკოლისათვის ადგილის შესაძენად და შენობის ასაგებად – 151, 157, 191, 196

ჩოლოყაშვილი კიაზო (Кіазо Чел.) – 152

ჩოლოყაშვილი ნიკოლოზ (კიკო) თადეოზის ძე (1828-1903) – ილია ჭავჭავაძის ნათესავის, გიორგი მელქისედეკის ძე ჭავჭავაძის ქვისლი. მათ ცოლად ჰყავდათ ივანე ვახვახიშვილის ქალიშვილები – მელანია და თამარი – 345

ჩუბინაშვილი (ჩუბინოვი) დავით იესეს ძე (1814-1891) – მეცნიერი, ლექსიკოლოგი, მთარგმნელი, რუსთველოლოგი. პეტერბურგის უნივერსიტეტის პირველი ქართველი პროფესორი. შეადგინა ქართულ-რუსულ-ფრანგული ლექსიკონი – 276

ჩუპროვი (Чупровъ) ალექსანდრ ივანეს ძე (1843-1908) – რუსი მეცნიერი, ეკონომისტი, სტატისტიკოსი, საზოგადო მოღვაწე, პეტერბურგის აკადემიის წევრი – 206

ც

ცაგარელი (Цагарели) ალექსანდრე ანტონის ძე (1844-1929) – ფილოლოგი, ისტორიკოსი, პეტერბურგის უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ სწავლობდა გერმანიასა და ავსტრიაში. 1872 წლიდან პეტერბურგის უნივერსიტეტში განაგებდა ქართული ენის კათედრას. 1922 წლიდან იყო თბილისის უნივერსიტეტის პროფესორი – 196

ცვეტკოვი (Цветковъ Иванъ) ივანე ვემენის ძე (1845-1917) – რუსი მეცენატი, ფერწერული ტილოების კოლექციონერი, კერძო გალერეის დამაარსებელი, სწავლობდა სასულიერო სასწავლებელში, 1873 წელს კი დაასრულა მოსკოვის უნივერსიტეტი – 153

ციმერმანი (P. Гвоздовъ) რომან ემილის ძე (1866-1900) – ეკონომისტი, მწერალი, წერდა ფსევდონიმით „გვოზდევი“, თანამშრომლობდა სხვადასხვა გაზეთთან – 206

ცისკარაშვილი – 238

ციციშვილი (ციციანოვი Цицианов) – 226

ციციშვილი დავით (Цицианов) – ილია ჭავჭავაძის მოურავი 1866-1887 წლებში – 151

ცოცაძე ლუკა – 226

ცხევედაძე ნიკოლოზ (ნიკო) ზებედეძე ძე (1845-1911) საზოგადო მოღვაწე, პედაგოგი, პუბლიცისტი. 1898 წლიდან სათავეში ჩაუდგა ქართული გიმნაზიის (მომავალი ქართული უნივერსიტეტის) შენობის აგებას – 230, 341

ც

ნამალაძე დათიკა (Датика Цамаладзе) – 7

წერეთელი (Г. Ц) გიორგი ექვთიმეს ძე (1842-1900) – მწერალი, პუბლიცისტი, საზოგადო მოღვაწე, გაზეთ „დროების“, შემდეგ კი „კვალის“ დამაარსებელ-რედაქტორი, მესამე დასის ერთ-ერთი ლიდერი – 197, 249

წერეთელი (აკაკი, Акакий) აკაკი როსტომის ძე (1840-1915) – პოეტი, პროზაიკოსი, დრამატურგი, მთარგმნელი, საზოგადო მოღვაწე – 249, 343

წერეთელი ნესტორ (?-1905) – აბრეშუმის მრეწველი, დიდი წვლილი შეიტანა სათემო განვითარებაში. 1883 წელს დააარსა კუხისა და გუბის გამსესხებელ-შემნახველი საზოგადოება. პირველმა გახსნა წიგნის მალაზია ხონში – 161

წითლიშვილი (Цитлиев) – 153

წიკლაური სიმონა – 208

წინამძღვრიშვილი გიორგი (Георгий Цинамдзгваровъ) – 5

წულიაშვილი გიო (Гио Цулиашвили) – 6

ჭ

ჭავჭავაძე (Заал Ношреванович Чавчавадзе) ზაალ ნოშრევანის ძე (1835-1919) – ილია ჭავჭავაძის ნათესავი, 1859 წელს გაიქცა ერზერუმში და მიიღო მუსულმანობა. დაბრუნების შემდეგ მსახურობდა ქუთაისის გუბერნიაში საგანგებო საქმეთა მოხელედ და პოლიციის უფროსად. გარკვეული პერიოდი ცხოვრობდა პეტერბურგში და 1873 წელს დაბრუნდა – 5

ჭავჭავაძე (Зах. Чавчавадзе) ზაქარია გულბათის ძე (1825-1906) – რუსეთის არმიის კავალერიის გენერალი. 1877-1878 წელს რუსეთ-თურქეთის ომის დროს სარდლობდა კავკასიის ფრონტზე მოქმედი კორპუსის კავალერიას – 198

ჭავჭავაძე (Сено Чавчавадзе) სიმონ (სენო) კონსტანტინეს ძე (1855-?) – ილია ჭავჭავაძის ძმისშვილი, კონსტანტინე ჭავჭავაძისა და ბარბარე კუკოლევსკაიას ვაჟი. იუნკრად მსახურობდა პეტერბურგში – 171

ჭავჭავაძე (დიმ. ჭავჭ) დიმიტრი (ტიტიკო) იოსების ძე (დაბ. 1849) – ილია ჭავჭავაძის შორეული ნათესავი – 242

ჭავჭავაძე იასე ნოშრევანის ძე (1824-1898) – 1850 წელს დაამთავრა პეტერბურგის უნივერსიტეტის აღმოსავლური ენების ფაკულტეტი, იყო სამოქალაქო მრჩეველი და საგლეხო საქმეთა საკრებულოს წევრი – 173

ჭავჭავაძე-საგინაშვილისა (ლიზო, ლიზა, Елизавета Григорьевна Сагинова) ელისაბედ გრიგოლის ასული (1840-1925) – ილია ჭავჭავაძის უმცროსი და. თავდაპირველად გათხოვილი იყო ნიკოლოზ (ივანე) ესტატეს ძე ჯამბაკურ-ორბელიანზე, მისი გარდაცვალების შემდეგ კი – ალექსანდრე დიმიტრის ძე საგინაშვილზე – 13, 14, 85, 189, 200, 218, 492, 493, 494

ჭალელიშვილი სოლომან – ნილკნის მცხოვრები – 145

ჭარეშვილი ზაქარა – ნილკნის მცხოვრები – 146

ჭილაშვილი ბუხულა – 214, 250

ჭილაძე – 242

ჭილაძე ვარლამ ივანეს ძე – ნიგნების გამომცემელი, ქუთაისის ქალაქის საბჭოს დეპუტატი – 160

ჭრელაშვილი სტეფანე თევდორეს ძე (1857-1917) – საზოგადო მოღვაწე, პუბლიცისტი, რევოლუციონერი. თანამშრომლობდა გაზ. „ივერიისთან“ – 196, 248

ჭყონია (Чқоніа) ალექსანდრე მირიანის ძე (1855-1907) – საზოგადო უმაღლესი განათლება მიიღო მოსკოვსა და პარიზში. სხვადასხვა დროს მუშაობდა ფოთის, ოზურგეთის, შორაპანის, ქუთაისის სასამართლოებში, იყო „მოამბისა“ და „ცნობის ფურცელის“ რედაქტორი – 157

ბ

ხალათოვი სერგო – 184

ხანდრიკოვი (Хандриков) მიტროფანე თეოდორეს ძე (1837-1915) – რუსი ასტრონომი და გეოდეზისტი, კიევის უნივერსიტეტის პროფესორი – 204

ხაჩატუროვი ქრისტეფორე (Христофоръ Хечатуровъ) – 133

ხიზანიშვილი (Хизановъ Хизано, პლებსი) ნიკოლოზ თადეოზის ძე (1851-1906) – იურისტი, ისტორიკოსი, ეთნოგრაფი, პუბლიცისტი, ლიტერატურის კრიტიკოსი, თანამშრომლობდა სხვადასხვა ჟურნალ-გაზეთებთან, წერდა ფსევდონიმით „Plebs“ – 152, 157, 196, 287

ხიზანიშვილი ვანკა – 215

ხიმშიაშვილი გიორგი ივანეს ძე (Георгія Иванова Химшіева) – 7

ხოლინი (Холин) ევგენი ალექსანდრეს ძე – საუბარია კავკასიაში მიწათმწყობის საზოგადოების მთავარი მინისტრომელი – 134

ხოხე – 159, 169

ხრისტოვი გიორგი გიორგის ძე (Христов Георг. Георгіевич) – 155

ხუდადოვი ნიკოლოზ ალექსის ძე (1870-1907) – ექიმი და მეცენატი, განათლება მიიღო გერმანიაში და შვეიცარიაში, თბილისის საქალაქო საბჭოს წევრი, თბილისის ტუბდისპანსერის ირგვლივ გააშენა ტყე – 317

ხუდადოვი ხუდად (Худадъ Худадов) – 174

ხუნდაძე – 242

ჯ

ჯანაშვილი (Джанашвили, Мосе) მოსე გიორგის ძე (1855-1934) – ისტორიკოსი, ენათმეცნიერი, პუბლიცისტი, პედაგოგი, საზოგადო მოღვაწე, ეთნოგრაფიის ერთ-ერთი ფუძემდებელი –

ჯანდიერი – 157, 196, 248

ჯანდიერი (Леван Джандиери) ლევან გიორგის ძე (1840-1918) – კახელი მემამულე, ილია ჭავჭავაძის ახლო მეგობარი. სხვადასხვა დროს თიანეთისა და თბილისის მაზრების უფროსი – 173, 174, 230, 231

ჯანდიერი ალექსანდრე – 325, 328

ჯანდიერი ვლადიმერ – 328

ჯანდიერი ზაალ – 325, 328

ჯანთაძისა სალომე – მუხრანის მცხოვრები – 146

ჯიმშიტაშვილი ნადირა – სოფელ ჩაბანის მცხოვრები – 144

ჯიმშიტაშვილი სვიმონ – სოფელ ჩაბანის მცხოვრები – 144

ჯორჯაძე (Джорджадзе) არჩილ კონსტანტინეს ძე (1872-1913) – პოლიტიკური და საზოგადო მოღვაწე, პუბლიცისტი, სოციალ-ფედერალისტი, სწავლობდა პეტერბურგის, ვარშავის, პარიზისა და ლონ-

დონის უნივერსიტეტებში, რედაქტორობდა საფრანგეთში გამოშვებულ გაზ. „საქართველოს“ – 264

ჯორჯადე გიორგი დავითის ძე (1819-1886) – ილია ჭავჭავაძის ნათესავი. 1839 წლიდან ცოლად ჰყავდა სოფიო ნოშრევანის ასული ჭავჭავაძე – 477

ჯორჯადე (Захарій Джор) **ზაქარია ალექსანდრეს ძე** (1847-1895) – მენარმე და საზოგადო მოღვაწე, კავკასიის სასოფლო-სამეურნეო საზოგადოების საპატიო თავმჯდომარე, სწავლობდა და მუშაობდა მეღვინეობის ცნობილ ევროპულ ცენტრებში, მეურნეობა ჰქონდა კახეთის სოფელ საბუეში, პირველმა დანერგა ღვინის ევროპული ტექნოლოგიით დამზადება – 175, 264

ჯორჯი (Генри Джордж) **ჰენრი** (1839-1897) – ამერიკელი პოლიტიკონომისტი, პუბლიცისტი და პოლიტიკოსი, ჯორჯიზმის ფუძემდებელი. 1886-1892 წლებში გამოსცემდა რადიკალურ გაზეთს „სტანდარტი“ – 154, 205

ჰ

ჰასანი (გააზი) კარლ ფრიდრიხ ვილჰელმ (1839-1913) – გერმანელი პოლიტიკოსი, სოციალური რეფორმატორი, სოფლის ნაწარმისა და საკრედიტო კოოპერატივების დამფუძნებელი – 385

ჰაინე/ჰეინე (Гейне) **ჰაინრიხ** (1797-1856) – გერმანელი რომანტიკოსი პოეტი, პუბლიცისტი, კრიტიკოსი და ჟურნალისტი – 395, 460, 461

ჰერცი (Герц) **ჰენრი რუდოლფ** (1857-1894) – გერმანელი ფიზიკოსი, ბონის უნივერსიტეტის პროფესორი, მისი სახელი დაერქვა სიხშირის ერთეულს – 234

ჰიუგო (В. Гюго) **ვიქტორ მარი** (1802-1885) – ფრანგი პოლიტიკური და საზოგადო მოღვაწე, რომანტიკოსი, პოეტი, პროზაიკოსი და დრამატურგი, საფრანგეთის აკადემიის წევრი – 463

ჰოლბერგი (Людвиг Гольберг) **ლუდვიგ** (1684-1754) – ნორვეგიელ-დანიელი მწერალი, დრამატურგი, ფილოსოფოსი და ისტორიკოსი. ახალი საბავშვო ლიტერატურის ფუძემდებელი – 154

ჰოლმსტრემი (ვლადიმირ გოლსტრემი) **ვლადიმერ ალექსანდრეს ძე** (1868-1945) – მწერალი და გამომცემელი, მათ შორის გაზეთისა – „სანქტ პეტერბურგის სიახლეები“. 1913 წლიდან იყო პრესის მთავარი სამმართველოს უცხოეთის განყოფილების ადმინისტრაციის ხელმძღვანელი, 1920 წელს გადასახლდა ამერიკის შეერთებულ შტატებში – 252

ჰუმბოლდტი (Гумбольдт) **ფრიდრიხ ვილჰელმ ჰენრი ალექსანდრე** (1769-1859) – გერმანელი გეოგრაფი, ნატურალისტი და მოგზაური. გეოგრაფიის, როგორც მეცნიერებათა დარგის, ერთ-ერთი ფუძემდებელი – 424

გეოგრაფიულ სახელთა საძიებელი

ბ

- აბასთუმანი** – 346
აბისინია (Абисинія) – 196
ავსტრია (Австрія) – 141, 153, 158, 284
ავჭალა (Авчали) – 8, 13, 85, 235
აზამბური (Азамбуръ) – საგარე-ჯოს მუნიციპალიტეტის სოფელ მალხაზოვკას ადრინდელი სახელია, მანამდე კი კრასნოგორკა ერქვა – 152
ალაგირი – ქალაქი ჩრდილოეთ კავკასიაში – 405
ამიერკავკასია (Закавказье) – 15, 16, 17, 44, 84, 107, 143
ამერიკა (Америка) – 121, 205, 283, 284, 285, 286, 413
არაგვი (Арагвы) – 81
არარატი (Арарат) – 251
არბოშიკი (Арбошик) – 152
ატენი – 474
ახალქალაქი – 347
ახალსოფელი (Ахаль-Сопели) – იმჟამინდელი დუშეთის მაზრის სოფელი – 529
ახმატი (Ахматъ) – 5

ბ

- ბაზუანი** – ახალგორის მუნიციპალიტეტის სოფელი – 147
ბათუმი (Батумъ) – 15, 16, 178, 182, 197, 349, 387, 388, 418, 722
ბაიკალსპირეთი (Забайкалье) – 252
ბაქო (Баку) – 8, 15, 16, 44, 124, 131, 132, 133, 182, 201, 219, 349, 383, 387, 388
ბეთაბრასი (Вифаваръ) – მდინარე იორდანეს სანაპირო, სადაც ნათელ ილო იესო ქრისტემ – 438
ბეთბაგე (Вифагiя) – პალესტინის ბეთანიასთან მდებარე პატარა დასახლება – 435

- ბელაში** (Белаши) – სოფელი უკრაინაში – 157
ბელგია – 159
ბერლინი (Берлин) – 142, 219, 467
ბოდბისხევი (Бодбисхеви) – 152
ბორჩალო – 333
ბორჯომი – 346

გ

- გაიბოტენი** – 144
განჯა – 349
გერმანია (Германія) – 23, 141, 142, 143, 179, 180, 207, 284, 286, 314, 385, 390, 406, 410, 414, 415, 461, 466, 498, 509, 794
გომბორი (Гомбор) – 152
გორი – 297, 333
გურამიანთკარი (Гурамiантъ-Кари) – 88, 89, 527, 528, 529, 530

დ

- დანია** – 157
დაღესტანი (Дагестан) – 178
დინობურგი (Динобург) – ლატვიის ქალაქი დაუგავკილი – 305
დონი – 316
დრეზდენი (Дрезден) – 142, 218
დუშეთი (Душет) – 6, 7, 8, 81, 88, 89, 90, 526, 527, 528, 529, 530, 531

ე

- ევროპა** – 154, 174, 206, 276, 283, 284, 285, 286, 385, 398, 412, 416, 417, 419
ელიზავეტოპოლი (Елизав.) – ამჟამინდელი ქალაქი განჯა – 157
ერედა – ახალგორის მუნიციპალიტეტის სოფელი – 147
ერევანი (Эриван) – 251, 387, 388, 722
ერზერუმი (Эрзерум) – 251
ერწო – 145
ესპანეთი (Испаниа) – 285

3

ვანი (Ван – 251
ვარშავა (Варшава) – 10, 207, 218, 222, 231
ვენა (Вѣна) – 221, 218, 219
ვერჟბელოვო (Вержбѣлово) – ამჟამად ლიტვის ქალაქი ვირბალისი – 219
ვლადიკავკასი (Владикавказ) – 219, 221

თ

თბილისი (ტფილისი, Тифлис) – 5, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 25, 26, 32, 34, 37, 44, 45, 46, 47, 52, 55, 56, 59, 61, 73, 76, 78, 84, 85, 92, 93, 94, 97, 100, 101, 109, 110, 112, 120, 124, 125, 126, 127, 132, 134, 135, 140, 195, 218, 236, 238, 252, 262, 297, 349, 357, 358, 367, 369, 389, 404, 418, 483, 492, 495, 514, 515, 517, 520, 553, 683
თელავი (Телавი) – 5, 20, 85, 155, 297, 324, 329, 333
თიონეთი / თიანეთი (Тіонет, Тианет) – 5, 20, 161, 169
თურდო – 405

ი

იაპონია – 284, 285, 286
იენა (Иѣнь) – 218
ივერია – 411
იმერეთი (Имеретія) – 48
ინგლისი (Англія) – 206, 284, 285, 286, 413, 466, 469
ინიანთკარი – 145
ირკუტსკი (Иркутск) – 252

კ

კალიფორნია (Калифорнія) – 682
კანჩავეთი / ყანჩავეთი – ახალგორის მუნიციპალიტეტის სოფელი – 147
კარლსბადი (Карлсбад) – 218, 221
კემბრიჯი (Кембридж) – 468

კერმანი (ქირმანი) – ქალაქი ირანის სამხრეთ-აღმოსავლეთში – 399, 739

კოლხეთი (Колхида) – 417, 733
კოჯორი – 346

ლ

ლაილაში (Лайлаш) – 175
ლარსი – ძველი შუმერული ქალაქი ამჟამინდელი ტელ-სენეკერეს ტერიტორიაზე – 405
ლემბერგი (Лемберг) – უკრაინის ქალაქი ლვოვი – 218
ლენქორანი (Ленкоран) – 175

მ

მამკოდა – 207
მარავი (Мерв) – ცენტრალური აზიის უძველესი ქალაქი – 399
მანჩანანი (Манчхаани) – 152
მიუნხენი (Мюнхен) – 218
მოსკოვი (Москва) – 8, 9, 11, 12, 21, 156, 180, 193, 194, 222, 311, 491
მუხრანი – 146
მცირე აზია (Малая Азія) – 413
მჭადისჯვარი (Мчадис-Джвари) – 6, 147

ნ

ნიჟეგოროდი (Нижегород) – 193
ნუხა (Нуха) – აზერბაიჯანის ქალაქ შაქის ძველი სახელი – 398

პ

პარიზი (პარიჟი, Париж) – 218, 219, 285
პეტერბურგი (Петербург) – 8, 9, 11, 12, 26, 28-32, 34-36, 38, 39, 78, 105, 115, 156, 170, 196, 202, 203, 205-207, 219, 222, 230, 231, 233, 252, 277, 303, 316-318, 335, 358
პეტროვსკი (Петровск) – 219
პიზა (Пиза) – იტალიის ქალაქი – 252
პოდგორნაია (Подгорная) – 171
პოდვოლოჩისკი (Подволочиск) – 218

პოლტავა (Полтава) – 100, 112, 502, 536

პომერანია (Померанія) – პრუსიის ყოფილი პროვინცია – 142

რ

რიგა (Рига) – 231

რომი (Римь) – 469

რუსეთი (Россия) – 10, 11, 14, 15, 17, 19, 20, 21, 22, 25, 35, 80, 85, 97, 111, 112, 140, 203, 231, 236, 252, 266, 304, 314, 391, 393, 404, 413, 415, 416, 464, 467

ს

საგურამო (Сагурамо) – 8, 163, 169

სამარა (Самара) – 193

სანიორე (Саніоре) – 155

საქართველო (Грузія) – 85, 143, 301, 380, 381, 392, 393, 394, 416

სიღნაღი (Сигнах) – 20, 152

სომხეთი (Арменія) – 251, 411

სოხუმი (Сухумь) – 418

სტეფანწმინდა – 148

სტრასბურგი (Страсбургь) – 218

ტ

ტირძნისი – სოფელი აღმოსავლეთ საქართველოში – 405

ტრენტო (Тріент) – 157

ტულა (Тула) – 78, 193

ტურაული – 175

უ

უნგრეთი (Венгія) – 411

ურმია (Урмія) – 251

ფ

ფანიანი (паніани) – 152

ფაშოღი – ამჟამად სამხრეთ სუდანის ქალაქი კოდოკი – 286

ფილიპინია – 285

ფოთი (Поти) – 182, 387

ქ

ქალკედონი (Халкидон) – 252

ქიზიყი – 399

ქისტაური (Кистаური) – 155

ქუთაისი (Кутаис) – 92, 93, 175, 349, 357, 387, 418

ლ

ლაზნა – ავღანეთის ქალაქი – 398, 399

ყ

ყარსი (Карс) – 178, 251

ყვარელი (Кварელი) – 5

ყვირილა (Квириლა) – 152

შ

შავი ზღვისპირეთის გუბერნია (Черноморская Губернія) – 256

შორეული აღმოსავლეთი (Дальний Восток) – 252

შტუტგარტი (Штутгарть) – 218

ჩ

ჩაბანი – 144

ჩინეთი – 284, 285, 394

ჩინთი (ჩინტი) – დუშეთის მუნიციპალიტეტის სოფელი – 145

ც

ციმბირი (Сибирь) – 252

ციხეზდა – 146

ც

ნილკანი (ცილკანი) – 145

წინამური (Цишамური) – 88, 89, 169

ჭ

ჭალა (Чала) – 81

ხ

ხარკოვი (Харьков) – 100, 142

ხერსონა (Херсона) – 22, 23, 24, 497, 499

ჯ

ჯიონი (Аму-дарія) – მდ. ამუდარიას არაბული სახელწოდება – 397, 398, 399

ჯორჯია (Геоργія) – ამერიკის შტატი – 248

ჰ

ჰერათი – ქალაქი ავღანეთში – 399

სარჩევი

ნაწილი I

განცხადებები, მიმართვები, განმარტებითი ბარათები, ხელწერილები, მინდობილობები, ხელშეკრულებები, შესაგებლები, განჩინებები და სხვა სახის ოურიდიული დოკუმენტები

<მინდობილობა ზაალ ჭავჭავაძის სახელზე მამულების საწესდებო სიგელების შესადგენად>	5, 489
<დუშეთის მომრიგებელი სასამართლოს განაჩენი სტეფან ელიკოვის საჩივარზე>	5, 489
<დუშეთის მომრიგებელი სასამართლოს განაჩენი იოსებ კლიმაშვილის საჩივარზე>	6, 489
<დუშეთის მომრიგებელი სასამართლოს განაჩენი გოგილა ეკალაძის საჩივარზე>	6, 490
<დუშეთის მომრიგებელი სასამართლოს განაჩენი დათიკა წამალაძის საჩივარზე>	7, 490
<მიმართვა დუშეთის მომრიგებელი მოსამართლისადმი>	8, 490
<თბილისის მიხეილის ბანკისა და პეტერბურგში მოქმედი მოსკოვის ბანკის ხელშეკრულება>	8, 491
<ეკატერინე მესხთან დადებული ხელშეკრულება გაზეთ „ივერიის“ ბეჭდვაზე>	13, 491
<ხელშეკრულება ელისაბედ საგინაშვილის სახლის აშენებაზე>	13, 492
<განაცხადი კახეთის მევენახეთა საზოგადოების დაარსებაზე>	14, 495
Объяснительная записка по предмету не выдачи закладных листовъ заемщикамъ на руки	21, 495
<რევიზორ ევსტათი დობეცკისთვის გასაგზავნი განმარტებითი ბარათის მასალები>	44, 510
<განმარტებითი ბარათი ფინანსთა მინისტრისადმი>	55, 516
<შესაგებელი სარჩელზე წისქვილთან დაკავშირებით>	80, 520
<ხელწერილი გაზეთ „ივერიის“ მყიდველისგან თანხის მიღებაზე>	84, 522
<განცხადება პრიკაზის ვალების დაფარვის ნებართვასთან დაკავშირებით>	84, 523
<განაცხადი საკუთარ მფლობელობაში არსებული მამულების შესახებ>	84, 523
<განაცხადი საქართველოს კონსტიტუციურ-დემოკრატიული პარტიის შექმნის შესახებ> 85, 523	
<განცხადება საარენდო ფასებისა და ლალის განმსაზღვრელი კომისიის თამჯდომარის სახელზე გლეხების მიერ მიწების მიტაცებასთან დაკავშირებით>	88, 526
<მიმართვა მცხეთის პოლიციის უფროსისადმი>	89, 530
<განცხადება სახელმწიფო კანცელარიის ხაზინადრისადმი>	90, 531
<განცხადება თბილისის თავადაზნაურობის წინამძღოლისადმი სახელმწიფო საბჭოს წევრობის ანაზღაურებასთან დაკავშირებით>	90, 531

ნაწილი II

ინსტრუქციები, პროექტები, ნარკვევები და მოსაზრებები კონკრეტულ საკითხებთან დაკავშირებით

Практика печатного слова.....	92, 535
Въ комитетъ съѣздовъ представителей Земельнаго кредита.....	110, 536
Проектъ хизанскаго положенія.....	113, 536
<განმარტება გირავნობის ფურცლის გამოყენებასთან დაკავშირებით>.....	115, 541
<მოსაზრებები სოფლად სასამართლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების დაცალკეების გაუმართლებლობაზე>.....	116, 541
<მოსაზრებები ივანე მაჩაბლის ბროშურაზე>.....	119, 544
Инструкция О порядкѣ производства оцѣночныхъ дѣйствій.....	124, 549
<მამულების შეფასების აქტის შედგენის ინსტრუქცია>.....	127, 550
Инструкция для Контролера Т. Дв. З. Б.	129, 550
<ბაქოს სააგენტოს მართვის ინსტრუქცია>.....	131, 551
<მასალები ქანანოვის საქმესთან დაკავშირებით>.....	133, 551
<მასალები სხვადასხვა პირის მიერ ბანკში მამულების დაგირავების შესახებ>.....	136, 552
<მასალები კრედიტის გაიაფებასთან დაკავშირებით>.....	139, 552
<მასალები სხვადასხვა ქვეყნის ბანკების შესახებ>.....	141, 554
Объ аграрномъ вопросѣ.....	143, 554

ნაწილი III

უბის წიგნაკები

<უბის წიგნაკი №1>.....	144, 555
<უბის წიგნაკი №2>.....	150, 561
<უბის წიგნაკი №3>.....	153, 566
<უბის წიგნაკი №4>.....	158, 576
<უბის წიგნაკი №5>.....	161, 579
<უბის წიგნაკი №6>.....	171, 586
<უბის წიგნაკი №7>.....	172, 587
<უბის წიგნაკი №8>.....	176, 594
<უბის წიგნაკი №9>.....	187, 603
<უბის წიგნაკი №10>.....	197, 614
<უბის წიგნაკი №11>.....	207, 628
<უბის წიგნაკი №12>.....	214, 637
<უბის წიგნაკი №13>.....	217, 638
<უბის წიგნაკი №14>.....	228, 647

ნაწილი IV

ჩანაწერები

ხელოვნება ხელოვნებისათვის, როგორც უსათუო კუთვნილება პოეტისა....	235, 654
<სიტყვათა მნიშვნელობები>.....	235, 654

<მასალის ზომები>	235, 655
<მისამართები>	235, 655
<მოკლე ჩანაწერი ბანკის შესახებ>	236, 655
<საქონლისა და სამეურნეო იარაღის ჩამონათვალი>	236, 655
<მითითებები სხვადასხვა წიგნიდან>.....	237, 656
<გლახთა მიწათმონყობა>	238, 657
<ინფორმაცია გაზეთ „ივერიის“ ხელმომწერების შესახებ>	239, 657
<გასაცემი თანხები>.....	248, 658
<ელექტრონით დამუხტული წყალი ჯორჯიას შტატში>	248, 658
<მასალები ჟურნალ „კვალის“ პუბლიკაციებთან დაკავშირებით>	249, 658
<შემოსავალ-გასაღები 1898 წლის 12 აგვისტოს და შემდეგ>	250, 660
<ჩანაწერები ნარკვევ „ქვათა ღალადთან დაკავშირებით>.....	251, 660
<გრიგორიანული ეკლესიის, ბურიატების და რუსული იმპერიული გეგმების შესახებ>.....	252, 661
<1898-1899 წლების შემოსავალ-გასაღები>	253, 661
<შემოსავალ-გასაღები 1900 წლის 1 იანვრამდე და შემდეგ>.....	254, 661
<მოურავ მოსე მემანიშვილისთვის მიცემული თანხები>	256, 661
<მზარეულისთვის მიცემული თანხები>.....	256, 662
<მოხსენებების ჩამონათვალი>.....	256, 662
<მზარეულ გიორგისთვის გადახდილი ხელფასები>.....	257, 662
<ობლიგაციებთან დაკავშირებული ჩანაწერები>	258, 662
<გაცემული ჯამაგირები>.....	263, 663
<22 აპრილის ჩანაწერი თანხების შესახებ>.....	264, 663
<გერმანულენოვანი ჩანაწერი>	264, 663
<ალის სახელები>	264, 663
<ციფრები>	264, 664
<ზომები>	265, 664

ნაწილი V

პირადი წერილები

<უცნობი ადრესატისადმი>	266, 665
<ნიკო ნიკოლაძისადმი>	267, 665
<ვასილი ველიჩკოსადმი>	268, 666
<ბარბარე ღვინიაშვილისადმი>	268, 666
<დეპეშა ალექსანდრ ოლდენბურგელისადმი>	275, 672

ნაწილი VI

პუბლიცისტური წერილები და მიმოხილვები

ვისრამიანის დაბეჭდვის გამო	276, 673
† თავ. მამია გურიელი (ფაზელი).....	279, 673
<ევროპის პოლიტიკური დაჯგუფებები და ჩრდილო ამერიკის შტატები> ...	283, 674
პატარა საუბარი.....	286, 675

ნაწილი VII

ზეპირი გამოსვლები

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება 1872 წლის 27 ნოემბერი.....	288, 676
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება 1875 წლის 3 თებერვალი	290, 676
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება 1876 წლის 18 მაისი	296, 677
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება 1882 წლის 1 მაისი.....	297, 678
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება 1884 წლის 9 მაისი.....	298, 678
<პეტერბურგში საკრედიტო დაწესებულებების წარმომადგენელთა V ყრილობაზე წარმო- ,სათქმელი სიტყვის ჩანაწერები>	303, 687
თბილისის გუბერნიის სათავადაზნაურო ბანკის საზოგადო წლიური კრება 1885 წლის 27 აპრილი	315, 689
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1892 წლის 13 მაისი	316, 689
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1892 წლის 14 მაისი	317, 690
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება 1892 წლის 16 მაისი	321, 692
სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება 1892 წლის 17 მაისი	322, 693
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება 1892 წლის 18 მაისი	324, 693
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება 1892 წლის 19 მაისი	325, 694
დრამატული საზოგადოების საგანგებო კრება 1892 წლის 4 ივნისი	332, 695
თბილისის სათავადაზნაურო ბანკის წევრთა საგანგებო კრება 1892 წლის 11 აგვისტო	332, 696
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა საგანგებო კრება 1893 წლის 15 თებერვალი	333, 696
კახეთის მევენახეთა კრება ლვინით ვაჭრობის ამხანაგობის შედგენაზედ 1893 წლის 11 ივნისი	336, 698
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1894 წლის 15 მაისი	338, 699
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1894 წლის 16 მაისი	338, 700
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1894 წლის 23 მაისი	338, 700

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1894 წლის 24 მაისი	339, 701
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1894 წლის 26 მაისი	340, 702
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1895 წლის 15 მაისი	340, 702
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1895 წლის 16 მაისი	341, 703
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1895 წლის 17 მაისი	342, 704
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1895 წლის 18 მაისი	342, 705
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1895 წლის 20 მაისი	343, 705
<გამოსვლა სასამართლოს სხდომაზე თედო სახოკიას სარჩელთან დაკავშირებით>.....	343, 706
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1896 წლის 21 აპრილი	344, 706
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1896 წლის 22 აპრილი	345, 707
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1896 წლის 24 აპრილი	345, 707
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1896 წლის 25 აპრილი	345, 707
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1896 წლის 27 აპრილი	346, 707
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1896 წლის 28 აპრილი	371, 711
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1896 წლის 8 მაისი.....	372, 711
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1896 წლის 9 მაისი.....	373, 712
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1897 წლის 23 იანვარი.....	373, 713
თბილისის სამეურნეო საკრედიტო საზოგადოების კრება 1897 წლის 23 მარტი.....	377, 715
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1897 წლის 31 მაისი	380, 717
<საქართველოს ეკლესიის ეგზარქოსის მისასალმებელი სიტყვა>	380, 717
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება 1898 წლის 19 აპრილი	382, 718

თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება 1898 წლის 20 აპრილი	382, 719
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება 1898 წლის 21 აპრილი	383, 719
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის რწმუნებულთა მორიგი კრება 1901 წლის 22-23 მაისი.....	383, 720
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის რწმუნებულთა საზოგადო კრება 1901 წლის 25 მაისი	384, 720
სასოფლო-სამეურნეო საზოგადოების წევრთა კრება 1902 წლის 10 დეკემბერი.....	385, 721
<i>Докладъ оъ увеличеніи состава оцѣночной Коммиссіи еще двумя членами</i>	387, 722
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის რწმუნებულთა წლიური კრება 1903 წლის 30 აპრილი	389, 723
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა წლიური კრება 1903 წლის 11 მაისი	389, 723
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1905 წლის 1 აპრილი	389, 723
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის რწმუნებულთა კრება 1905 წლის 12-13 ივნისი	390, 724
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის წევრთა კრება 1905 წლის 16 ივნისი	390, 724
თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის რწმუნებულთა კრება 1905 წლის 17-18 ივნისი	390, 725
<ბანკის გამგეობაში ცვლილებების შეტანასთან დაკავშირებით წარმოსათქმელი სიტყვა> ..	391, 725
ვასილი ველიჩკოსადმი წარმოთქმული სიტყვა	392, 726
<საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის შესახებ მოხსენების ფრაგმენტი>	393, 727
ავტონომისტ-ფედერალისტთა კავშირის წევრთა პირველი კრება 1906 წლის 20 მაისი	394, 727
სიკვდილისათვის	394, 728

ნაწილი VIII

მინაწერები წიგნებსა და სხვათა ტექსტებზე

<მინაწერი თომას მაკოლეს წიგის „Полное собрание сочинений“ პირველ ტომზე>	396, 729
<მინაწერი თომას მაკოლეს წიგის „Полное собрание сочинений“ მესამე ტომზე>	396, 729

<მინანერები წიგნზე „Основания политической экономіи“>	396, 730
<მინანერები წიგნზე „Научныя, политическія и философскія опыты“>	397, 732
<მინანერები წიგნზე „Всемирная исторія“>	397, 733
<მინანერები ლუდვიგ ბერნეს წიგნზე „Сочиненія“>	400, 739
<მინანერი ფერდინანდ ლასალის წიგნზე „Сочиненія“>	400, 740
<მინანერები წიგნზე „Первобытная культура: Изслѣдованія развитія мифологіи, философіи, религіи, искусства и обычаев“>	400, 740
<მინანერები წიგნზე „Сочиненія Лорда Байрона“>	402, 746
<მინანერები წიგნზე „Первобытная собственность“>	402, 746
<მინანერი წიგნზე „Основания социологіи“>	403, 748
<მინანერი წიგნზე „Сборникъ матеріаловъ, справокъ и свѣдѣній по вопросамъ, подлежащимъ обсужденію IV-го съѣзда представителей учрежденій русскаго земельного кредита“>	403, 749
<მინანერი წიგნზე „Стенографическій отчетъ общихъ собраній четвертаго съѣзда представителей учрежденій русскаго земельного кредита въ 1879 г.“>	403, 749
<მინანერი წიგნზე „Ассиро-Вавилонская литература“>	403, 749
<მინანერები წიგნზე „Главные теченія литературы девятнадцатаго столѣтія“>	404, 752
<მინანერი წიგნზე „დავითიანნი თქმული გურამის-შვილის დავითისაგან“>	404, 753
<მინანერი წიგნზე „Сельскій бытъ и сельское хозяйство въ Россіи“>	404, 753
<მინანერი წიგნზე „Записка представленная Его Высокопревосходительству Господину Министру финансовъ по вопросу объ удешевленіи кредита въ акціонерныхъ земельныхъ банкахъ“>	404, 756
<მინანერები წიგნზე „Всеобщая исторія литературы“>	405, 756
<მინანერები წიგნზე „Исторія общественности“>	405, 757
<მინანერები წიგნზე „Поэтика. Историческій сборникъ статей о поэзіи“>	405, 762
<მინანერები წიგნზე „Всеобщая Исторія“>	405, 765
<მინანერები წიგნზე „Сравнительное языковѣденіе и первобытная исторія: Лингвистическо-Историческіе матеріалы для изслѣдованія индогерманской древности“>	406, 767
<მინანერი წიგნზე „Уставъ акціонерныхъ земельныхъ банковъ съ разъясненіемъ вопросовъ, возникшихъ на практикѣ при его примѣненіи“>	411, 779
<მინანერები წიგნზე „Исторія французской литературы. средніе вѣка – переходное время“>	411, 779
<მინანერები წიგნზე „Введеніе въ курсъ исторіи древняго Востока“>	411, 780
<მინანერები წიგნზე „Народоведеніе“>	411, 781
<მინანერები წიგნზე „Антропология“>	412, 784

<მინაწერები წიგნზე „Разговоры Гете собранные Эккерманом“>	412, 785
<მინაწერი წიგნზე „თბუღებანი“>	412, 786
<მინაწერები წიგნზე „Промышленная история Англии“>	413, 786
<მინაწერები წიგნზე „Записка о Малой Азии“>	413, 787
<მინაწერები წიგნზე „Психические факторы цивилизации“>	413, 787
<მინაწერი წიგნზე „Основания социологии“>	413, 788
<მინაწერები წიგნზე „Социальная наука в современной Германии“>	414, 796
<მინაწერები წიგნზე „Реформа политической экономии“>	414, 795.
<მინაწერი პირველ კონვოლუტზე>	414, 796
<მინაწერი მეორე კონვოლუტზე>	414, 796
<მინაწერი მესამე კონვოლუტზე>	415, 796
<მინაწერი წიგნზე „Границы Капиталистического хозяйства“>	415, 797
<მინაწერები წიგნზე „Политическая экономия в ее новейших направлениях“>	415, 797
<მინაწერები წიგნზე „Присоединение Грузии к России“>	415, 798
<მინაწერები წიგნზე „Европейский умъ“>	417, 802
<მინაწერები ხელნაწერზე „Программа националь-демократической партии прогрессистовъ“>	417, 803

ნაწილი IX

ამონაწერები სხვათა ნაშრომებიდან, წიგნებიდან, დოკუმენტებიდან და პერიოდული გამოცემებიდან

Мишель, Деньги	419, 804
<ამონაწერი სენატის გადაწყვეტილების შესახებ>	422, 804
<ამონაწერი მიუნცერიდან>	423, 804
<ამონაწერები გვერაცისა და მიქელანჯელოს თბუღებებიდან>	423, 804
ამონაწერები ჟურნალიდან „Русский вестник“	427, 806
<ალექსანდრე ჭავჭავაძის თბუღებათა საძიებელი>	427, 806
<სალექსიკონო მასალა წმინდა წერილიდან>	429, 807
<აფორისტული გამონათქვამები სულხან საბა ორბელიანის თარგმნილი „ქილილა და მანადან“ და რუსთველის „ვეფხისტყაოსნიდან“>	442, 808
<ამონაწერები სპენსერის, ტენის, ბიორნეს, ჰაინეს და ლესინგის თბუღებებიდან>	460, 810
<კანონის პარაგრაფების ამონაწერი>	461, 811
<ამონაწერები კობლიცის წიგნიდან>	462, 811
<ამონაწერები ჟურნალიდან «Миръ Божий»>	463, 812
Бельговъ (Къ вопросу о развитіи монистическаго взгляда на Историю. 1895 г.)	464, 812
Вліяніе капитала	467, 813
Марксь – Энгельсь, Русское богатство №9 (12) 1899 г.	470, 813

ნაწილი X

სხვათაგან ზეპირად გადმოცემული ტექსტების ჩანაწერები

ლოცვანი ხევსურთა დაწერილი 1865 წელსა ხევსურის სიტყვითა	472, 814
მოხევური სიმღერანი – დაწერილი სტეფან-წმინდას 22-ს მარტსა, 1871 წელ.	473, 814
გიორგი ბაგრატიონ-მუხრანელისგან ჩანერილი	474, 814
გიორგი ერისთავისა ექსპრონტები	474, 814
დუშეთის ტერტერასაგან შემიტყვია 1871 წ. 18 ოკტომ.	475, 815
ილია აბხაზისაგან	475, 815
კარდანახში	476, 816
გამოცანები	477, 816
გიორგი ჯორჯაძისაგან	477, 816
ტექსტისთვის	479

საძიებლები

პირთა საძიებელი	817
გეოგრაფიულ სახელთა საძიებელი	854

